ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1958

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՆ

ընդ մեծի սուրբ եկեղեցւոյն Հռովմայ:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

վիճաբանական հատորին:

CONCILIATIONIS

ECCLESIAE ARMENAE CVM ROMANA

SECVNDA PARS CONTROVERSIALIS.

TOMVS SECVNDVS.

ԱՏՈՒՐՊՆՏ[illegible]

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՆ

ընդ մեծի սուրբ եկեղեցւոյն Հռովմայ։

Հաստատեալ ՚ի յինքեանց հարցս. ՚ի պատմական և վիճաբանական
՚ի կարգս Թեատինեանց Կղեմէս վարդապետէ։

Երկրորդ Հատորին
մասն երկրորդ։

CONCILIATIONIS
ECCLESIAE ARMENAE CVM ROMANA

EX IPSIS ARMENORVM PATRVM ET DOCTORVM TESTIMONIIS
In duas Partes, Historialem, & Controuersialem diuisæ,

PARS ALTERA.

AVCTORE

CLEMENTE GALANO
SVRRENTINO
CLERICO REGVLARI THEOLOGO
Et S. Sedis Apostolicæ ad Armenos Missionario.

TOMVS SECVNDVS.

ROMÆ
Typis Sacræ Congregationis de Propaganda Fide. Anno MDCLXI.

Superiorum Permissu.

1661
[illegible]
5-67
6-56

SANCTISSIMO PATRI

ALEXANDRO SEPTIMO PONT. MAX.

Clemens Galanus fœlicitatem perpetuam.

LAboriosum Opus, BEATISSIME PATER, ad Armenam Gentem ex suorummet Patrum sententijs, & doctrinis nobiscum conciliandam, auocandamque ab omni eo, quod libri, seductoresq; ipsius contra pietatem efferebant, inchoatum à me, ac duplici prouectum Volumine, tandem hoc tertio clausi, perduxique ad exitum. Cui quidem labori tantum adiunctum molestiæ, acerbique sensus fuit, quantum fuisse par est in Ciue Latino, quem oportuerit, huiuscemodi perarduum fœtum vt ederet, Armeniorum Prouincias peruagari, linguam citra docentem perdiscere, ritus perscrutari, manuscriptos eorum Codices omnes & perquirere, & lectitare, & expendere. Quanquàm verò post partus tristitiam, ac pressuram nihil ex Opere minùs masculo affulgere cordi meo potuit eius gaudij, cuius pollicitatione Saluator animos Apostolorum ad viriliter agendum exemplo puerperæ excitauerat; immò nimis malè timui, ne ingeniolum meum *concepto ardore stipulam peperisset*, essemque cum Isaia di- Ioan. Isai.

ctu-

ćturus: *Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum,*
Isai. 26. *salutes non fecimus in terra:* tamen & hinc meamet cogitatio, & istinc Tua Nationem ad hanc iuuandam propensa benignitas, solatio fuere non modico. Recreor quippè, dum cogito, me per hanc quantumuìs inconditam Lucubrationem vetustissimo morbo, ac duodecim ab hinc seculis aliàs insanabili, id aliquandò medicinæ genus adhibuisse, quod ipsa morbi natura tamdiù expetiuerat. Et rursùs magnoperè gaudeo, omnemque ex animo abijcio curam, quòd TVA modò SANCTITAS, cui semper cordi fuit relictas Christianæ Reipublicæ partes explere pro viribus, aperiri Armenicæ iuuentuti Gymnasium in Vrbe, iussit, vbi piè suo instituta ritu, studijs litterarum vacaret. Opus enim istud egregium huic meo imbecilli fœcunditatem præstabit, eiusq; iuuabit operationem, quìn & fructum fouebit, & multiplicabit, atque ad maturitatem perducet. Nam verebar equidem anteà, ne, si quem fortè Armenium Ecclesiæ Catholicæ per hos gignerem libros, & huc attraherem, satís hìc eum fouere, atque vberiori doctrina, & instructione corroborare non possem: iam verò, litterario eis ludo à
Ierem. 17. Tua liberalitate aperto, non dubito, quín quasi *perdix*, quæ *fouet etiam quæ non peperit*, ad eos prætereà hìc fouendos comparare me debeam, quos nunquàm genuerim. Demerebat autem, expectabatque prorsùs à Tua benignitate, & gratia hoc beneficium Armenici Populi vel frequentia, vel religio, vel maxima illa ad Fidei veritatem inquirendam animi propensio, inscitiæ compedibus præpedita. Vix vnquàm post homines natos visa forsitan Gens alia est, tam numero frequens, tam longè latèque diffusa, quàm hodiè Gens Armena: quippè, cúm duplex illa vastissima Regio, atque innumera Capitum multitudine culta, Maior, Minorq; Armenia huic patria sit: ita tamen Ciuium multitudini magìs magisq; superest numerus Colonorum, vt ne immensis quidem Colonijs tam grandis, fertilisque Natio contineri, ne dum vastis Patriæ finibus possit. Primò enim terrarum suarum oris exuberans, Persidem vniuersam, Mediam, Mesopotamiam, Syriam, Minorem insuper Asiam, Pontum, Orientalem Iberiam, & Albaniam, assiduo domiciliorum profluuio vsquequaque impleuit; vt Asiaticæ istæ, finitimæque sibi Prouinciæ, Armeniorum iam esse non tam Coloniæ, quàm Suburbia videantur. Post effluens in Euro-

pam,

pam, præcipuas Græciæ Vrbes, atque Oppida, sed & Thraciæ, & Scythiæ, & Mœsiæ, ac Poloniæ laxè colit: vniuersum denique terrarum Orbem negociandi causâ peragrat vltrocitròque: perindè quasi ei potissimùm Genti, quæ in terris post emersum è Diluuio Mundum primigena fuerat, primòque Armenis ex Montibus propagata, iure quodam hæreditario & vberrima deinceps propagationis fœcunditas, & amplissima Terræ possessio deberetur. Pariter cum sua gente creuit in dies, longiùsque manauit Ecclesia; quæ nunc demùm latissimè propalata, sic est grauida Clero, vt solos Episcopos vltra millenarium Ottho etiam Frisingensis recenseat. Quanta verò (si Schisma dematur, & Superstitio) istius Ecclesiæ pietas, & religio Christiana? quot ieiunijs, precationibusque addicta? quàm misericors, & prolixa in pauperes? Monachorum etiam, atque Eremitarum in Cœnobijs, desertisque montibus quanta frequentia? vt eorum vita peraspera est? vt cilicijs horrida? vt confecta inædijs, & corporis afflictatione seuera? Duo illa porrò cùm in reliquis adolescentioribus Clericis, tum maximè in Monachis laude videntur dignissima (quanquàm cæteroquì non est ad Armeniam laudi dandam hæc instituta oratio): ardens quoddam scientiarum, Fideique Catholicæ condiscendæ studium; & ad vtrumque docilitas planè admirabilis. quamobrèm, etiamsi ad eorum animos à pio desiderio deterrendos peruersum illud adagium per suorum Popularium ora obambulet: *Dextram dabis hæreticis, si litteris dabis operam:* tamen religiosa iuuentus, sciendæ veritatis ardore extimulata, ac penè saucia, nihilo magis coërceri potest, quín ad doctores scientiarum, salutisque medicos quæritandos, hac illac per alienas Prouincias circumcurset. Atquì, cùm tot, ac tales paruuli esurigini suæ panem, suoque vulneri medicinam petant, vix reperitur non modò qui frangat, aut curet, sed ne qui eorum quidem linguam, petitionemq; intelligat: ego etiam, qui intelligo, si quis fortè medicus sim, certè inertissimus sum, neque in domo meæ tenuitatis est panis is electus, qui petitur: attamen, ne interim aut fame perirent, aut errorum siliquis nutrirentur, qualemcunque penes me panem habui, si non similagineum, at saltem furfureum, nihil mihi fuit antiquius, quàm vt his hominibus frangerem, nec vno solùm, verùm etiam duplici, quanquàm hebeti, cultro, & lingua nimirùm, & calamo; frangoq;

in

Postquam Noë, ac filij eius, eorumque posteri, centum annos Armeniã incoluerant, profecti sunt indè homines in campum Sennaar, ad turrim Babel ædificandam. Pererius in Genes. libro 16. num. 6.

Armeni dicti ab Arã, filio Sẽ. Theatrum vitæ humanæ.

Ottho Fris. Episc. lib. 7. cap. 31.

Thren. 4.

Isai. 3.

Luc. 15.

in præſentia nutu Tuo: ſed quid inter tantos? nam de cibi ruſticitate nihil eis tanti eſſet, vt ad ſuam explendam eſuriem huc etiam ex Armenia non accederent. Iſthæc itaque data pietati, & munificentiæ Tuæ ſeges fuit, Maxime Pontifex ALEXANDER, vt ad Armenos Alumnos humanis, diuiniſque ſcientijs, ſuo tamen idiomate traditis, excolendos, nouam ſapientiæ Officinam Romæ ſeorsìm inſtitueret; quodque tot ab Armeno Schiſmate ſeculis piorum vota expectauere, Tuo tandem tempore, Tuo nutu, ad Tuæ gloriæ ſucceſſionem proſperè patraretur. Multa quidem, BEATISSIME PATER, eaque maxima, & præclara breuì, Te Pontifice, atque auctore, ſunt facta facinora; de quorum laudibus ſiquidem Tua nunc modeſtia ſilentium indicit, nulla vnquàm poſteritas conticeſcet: vni tamen huic, quod fortaſſe magnitudini ſublimis animi Tui minimum præ alijs viſum ſit, præcipua quadam extra ordinem laude, non ſolùm admurmurationibus noſtris, ſed exterarum quoque gentium clamore plauditur, & tubarum ſono. Aliter enimuerò à nobis ante hoc æui acta fuerat res cum Armenijs: planta ſuorum zizaniorum, quæ deceptionis, & inſcientiæ altis erat nixa radicibus, etſi ſæpè trunco tenùs ſucciſa eſt; nunquàm tamen radicitùs extirpata fuit: quarè minimè mirum videri debet, quòd crebrò repullulauerit. Magnam ſanè officiorum impenſam Tui Prædeceſſores in hos homines nobiſcum conciliandos, egere. Quibus non eos beneficijs Cæleſtinus III. proſequutus eſt? qui etiam, vt ipſis coronam Regiam, cuius poſt Schiſma iacturam iamdiù fecerant, reſtitueret, Archiepiſcopum Moguntinum, Cardinalem Sabinenſem, ad Leonem Regem Armeniæ coronandum miſit. Quæ amoris, quæ ſtudij, quæ pietatis officia prætermiſere reliqui Succeſſores? quot ab his viri Apoſtolici ad eos deſtinati? quot epiſtolæ officioſæ reſcriptæ? quot priuilegia, immunitates, indulgentiæ ijs populis, Rege, ac Patriarcha deprecatoribus, data? quotiès eis in bello contra Sarracenos auxilia, vel orthodoxis ab Regibus eblandita, vel edito de Cruciferorum militia Diplomate excitata, vel Pontificijs ipſis egregiè inſtructis triremibus lata ſunt? Nihilo tamen minùs extra Romanam Eccleſiam errare hoc tempore, quàm anteà, videbamus Armenios. Quidnam eſſe rei cauſam, putem? nùm ingratitudinis eos, aut pertinaciæ inſimulandos? an temerè, inanique ſtudio

Cæleſtin. III. Gregor. IX. Clemens IV. Gregorius X. Nicolaus IV. Boniſ. VIII. Ioann. XXII. Benedic. XII. Clemens VI. Vrbanus VI. & alij, Vide 1. par. hiſt. à cap. 23. ad extremum; & 3. tom. huius 2. partis, q. 3. §. 1. à numero 172.

dio

dio præstita eis olim officia, dicam? Hæc si vel mente cogitauerim, amens sim. etenim & ea tum officia, cùm tempus, & occasio postulabat, exhiberi oportuit; & beneficiorum illi memores, nunquàm non paria paribus responderunt; & fructus etiam extitere vberrimi. Propterea enim Armenorum Regum in Sedem istam Apostolicam obseruantia quondàm maxima, supra quàm cuiquam credibile est: frequenter ex eadem studiosè petita, religiosèque accepta à Patriarchis Pallia: identidem ab vtrisque obsequentes ad eam missæ Legationes. quotiès etiam à tota ipsorum Ecclesia, Synodicè congregata, hæresis ex animo abiurata est, ablatum Schisma, obsequium publicè Cathedræ Petri iuratum? Perfecta quidem profectò inter Latinos, & Armenos concordia sæpenumerò fuit: veruntamen ignoratio, in hac Gente relicta, & falsa suorum librorum doctrina, nunquàm anteà suo idiomate, suisque ex principijs, ac Patribus refutata, in causa fuere, cur à iuribus Romanis, veraque religione ad pristinos semper errores Armenia seducta desciuerit: nimirùm radix ista superstes amaritudinis, sursùm denuò germinans, impediuit, renatamque pluriès segetem inquinauit.

> Reges Armeni, Apostolicæ Sedi obsequentes, Leo I. Hayton I. Leo II. Hayton II. Sembat. Leo III. Oscinus. Leo IV. Guido. Constantinus Leo V. Rex vltimus Armeniorũ: ac pleraq; pars Patriarcharũ, cũ tota ipsorum Ecclesia, synodicè pluriès congregata. Lege in locis suprà citatis.

> Hebr. 12.

Nunc verò, BEATISSIME PATER, cùm tandem prudentissimo TVÆ SANCTITATIS præscripto securis ad hanc penitùs excindendam radicem posita est, ille *nouo hoc de Seminario flos* ascensurus speratur, super quem Spiritus Domini requiescat, Spiritus consilij, & fortitudinis, Spiritus scientiæ, & pietatis; nempè qui fructum, non vt antè caduum, sed fixum, stabilemque parturiat.

> Matth. 3. Isai. 11. Cant. 2.

Nec enim Spiritus huius Columbam ad suam Ecclesiæ, super montes Armeniæ fluctuantis, Arcam stabiliendam denuò reuerti idcircò pigebit, quòd in illam sæpè aliàs introducta, iterùm foras dimissa sit; quoniam in sidereis nunc, firmissimisque Montibus Tuis, vbi nidificat, in promptu habet, quam eius inconstantiæ morbo ore adferat medicinam, coruscum scilicèt Tui Roboris ramum, pristinæ Oliuæ suæ insertum, quo hæc deinceps Ecclesia, clariùs illuminata, firmiorique societatis vinculo colligata nobiscum, strenuè aduersùs hæresum fluctus, hæreticorumque certamina obniti vtcum maximè poterit.

> Gen. 8.

De cætero, BEATISSIME PATER, Nationis huius æternæ Saluti dum studes; eamque imperijs Tuis obstrictam, non peritura quidem, vt alter ille Orientis domitor Alexander, violentia

ferri, sed memoria istiusmodi beneficij sempiterna tenes; ego interea, qui eius plantam sudoribus, si minùs re, nomine tamen Apostolicis, annos iam quinque supra viginti rigo, ac proindè quamcunque in illam id genus officij gratiam contulisti, mihi præstitam duco, quid faciam, quando nec vllo effectu me, meosque Armenios tantæ Tuæ beneficentiæ gratos probare, nec parem pro ea gratiam referre vllam possum? Alterum ergo Tomum hunc, quem TVAE quoque humiliter dedico SANCTITATI, perpetuum nostræ gratitudinis pignus saltem existere, ne quæso molestè benefica Tua illa humanitas ferat, quæ passa nunquàm est, quempiam beneficiorum Tuorum onere, quo premeretur, leuari. Decet enim, æquumque est, librum, qui Sedis istius Apostolicæ iura tractat, Tuique Magisterij merces adfert Armenijs, & Tuo inscriptum inclyto Nomini esse, & patrocinio fultum Tuo. Vale HIERARCHA SANCTISSIME, & totius Christiani Orbis bono fœliciter, ac diutissimè viue.

APPROBATIONES.

TOmum alterum Secundæ Partis *Conciliationis Ecclesiæ Armenicæ cum Romana*, à R. P. D. Clemente Galano, apud Orientales non secus, ac apud Nostrates viro celebri, eruditissimè prout de more, Latino, Armenoque idiomate elucubratum, in quo Christianæ Fidei Controuersiæ aduersùs Armenæ Nationis hæreticos copiosè, dilucidè, peracutè, ac solidissimè explicantur, legi, atque perpendi ex commissione A. R. P. D. Francisci Carafæ, nostræ Congregationis Præpositi Generalis. Cùmq; in eo nihil occurrat, quod Orthodoxæ Fidei, aut bonis moribus aduersetur, & omnia ad Catholicam Religionem in Armenos introducendam maximè, ac mirificè conferant; Opus pulcherrimum, absolutum, ac dignissimum censeo, quod typis producatur. Datum Romæ 15. Decembris 1656.

D. Ioannes Baptista de Dece, Cler. Regul. S. Officij in Vrbe Qualificator.

ADm. R. P. D. *Francisci Carafæ, nostræ Cōgregationis Præpositi Generalis, iussu accuratè euolui librum, qui inscribitur*, Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana ex ipsis Armenorum Patrum, & Doctorum testimonijs, in duas Partes, Historialem, & Controuersialem diuisæ, Pars altera, Tomus Secundus, *Patris D. Clementis Galani Cler. Regularis S. Theologiæ Professoris. Cùmque nihil in eo, nisi disertissimi calami, innumeris Patrum sententijs expoliti, perspicacissimique ingenij notas præseferens, repererim; ad Rei Christianæ, ac Orthodoxæ Fidei incrementum prælo subijci posse existimo. Datum Romæ in Aedibus S. Andreæ de Valle die 20. Decembris 1656.*

D. Thomas Sersalis, Clericus Regularis, Sacræ Theologiæ Professor.

Consultores Congregationis Clericorum Regularium.

HOc Opus, cuius inscriptio, *Tomus Secundus 2. Partis Conciliationis Ecclesiæ Armenæ cum Romana* &c., compositum à P. D. Clemente Galano Congregationis nostræ Theologo, & à Patribus, quibus hoc commisimus, recognitum, &

approbatum, vt typis mandetur, quod ad nos spectat, facultatem concedimus. In quorum fidem has litteras, manu nostra subscriptas, & solito nostro Sigillo munitas, damus. Romæ in Ædibus S. Siluestri Montis Quirinalis, die 2. Nouembris 1658.

D. Antoninus Diana, Consultor Clericorum Regularium.
D. Augustinus Bozomus, Consultor Clericorum Regularium.
D. Carolus de Palma, Consultor Clericorum Regularium.
D. Caietanus Paganus, Consultor Clericorum Regularium.

D. Nicolaus de Lino Secretarius.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij Apostolici.

O. Archiep. Patracensis Vicesgerens.

Imprimatur.

Fr. Raymundus Capisuccus, Ordinis Prædicatorum, Sacri Palatij Apostolici Magister.

ՉԱՐԱՓԱՌ
ՀԱՐՔ.

Զորոց հերձուածս յաղթահարեմք 'ի վիճաբանական հատորիս.
Են այսոքիկ:

Ժողովարանն Դվնայ .
Յոհան Օձնեցի .
Ժողովարանն Մանազկերտայ .
Ստեփաննոս Սիւնեցի .
Պօղոս Տարօնացի .
Մխիթար Սկեւռացի .
Վարդան .
Խոշիկ վանական .
Յոհաննէս Որոտնեցի .
Գրիգոր Տաթեւացի .
Գրիգոր Կեսարացի .
Եւ այլքն, զոր գրեցաք 'ի սկզբան առաջին մասին նորին հատորին:

ARMENIORVM
PSEVDOMAGISTRI

Quorum hæreses in hoc Opere refutantur.

Conciliabulum Theuinense .
Ioannes Ozniensis .
Conciliabulum Manaschiertense .
Stephanus Siuniensis .
Paulus Daronensis .
Mehkitarius Schieuerrensis.
Vartanus .
Chuoscich Vanachanus .
Ioannes Orodniensis .
Gregorius Dattieuensis .
Gregorius Cæsariensis .
Vide reliquos in Catalogo primi Tomi .

ՈՒՂՂԱՓԱՌ ՀԱՐՔ
ՀԱՅՈՑ.

Զորս բերեմք 'ի վկայութեան ջատագովս հաստատոյ.

Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ.
Մեծն Ներսէս.
Մեծն Սահակ.
Մովսէս Քերթող.
Եզր կաթողիկոս .
Ժողովն Կաղնոյ .
Բաբգէն կաթողիկոս ,

PATRES
ARMENI

Quorum testimonijs in hoc Opere nitimur.

S. Gregorius, Armeniorum I. Episc.
Nierses, cognomento Magnus .
Isaac , cognomento Magnus .
Moyses Grammaticus .
Iesdras Patriarcha ,
Synodus Chalnensis .
Papchen Patriarcha .

Սուրբ S. Ni-

S. Nicon Armenus,	Սուրբն նիկոն հայ ազգաւ.
Zacharias Patriarcha,	Զաքարիա կաթուղիկոս.
Synodus Sciracahauanensis,	Ժողովն շիրակաւանայ.
Vahanus Patriarcha.	Վահան կաթուղիկոս.
Gregorius Narechensis,	Գրիգոր նարեկացի.
Gregorius Vecaiaser,	Գրիգոր վկայասէր.
Zacharias Magister,	Զաքարիա վարդապետ.
Gregorius Magister.	Գրիգոր վարդապետ.
Nierses Ghelaiensis.	Ներսէս կլայեցի.
Synodus Tarsensis.	Ժողովն տարսոնի.
Nierses Lampronensis.	Ներսէս լամբրոնացի.
Gregorius Sisensis.	Գրիգոր ՚ի սսոյ.
Synodus Sisensis.	Ժողովն սսոյ.
Synodus Adanensis.	Ժողովն ադանայ.
Ioannes Chernacensis,	Յովհաննէս քռնեցի.
Ioannes, Surdus Magister,	Յովհաննէս խուլ վարդապետն.
Vide reliquos in Catalogo primi Tomi,	Եւ այլքն, զոր գրեցաք ՚ի ցուցակին առաջին մասին նոյն հատորին:

PATRES, GRÆCI, ET LATINI

Ab Armenis suscepti, & in hoc Opere citati.

ՀՐՔ. ՍՈՒՐԲ ՀՌՈՄՔ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅՆ.

Զորս հայք ընդունեցին. եւ մեք յիշեմք ՚ի մերում գրքիս հաստատութեան:

Clemens Romanus, Papa.	Սրբն կղեմէս պապն.
Dionysius Areopagita.	Սրբն դիոնեսիոս արիսպագացի.
Ignatius Antiochenus Episcop	Սրբն իգնատիոս անտիոքայ եպիս.
Iustinus Martyr,	Սրբն յուստինոս մարտիրոս.
Irenæus.	Սրբն իրենոս մարտիրոս.
Clemens Alexandrin	Կղեմէս աղեքսանդրացի.
Origenes.	Որոգինէս.
Gregorius Thauma	Սրբն գրիգոր սքանչելագործ.
Cyprianus Carthag... opus.	Սրբն կիպրիանոս կարթագենայ եպիս
Eusebius Cæsarien	Եւսեբիոս կեսարացի
Siluester Papa.	Սրբն սեղբեստրոս պապն.
Concilium Nicæ	ՅԺԸ հարքն ժողովն նիկիոյ.
Athanasius Alex... piscopus.	Սրբն աթանաս աղեքսանդրացւոյ եպիս

Eph- Սրբն

Սբն Եփրեմ խորին ասորոյ.	Ephræm Syrus.
Սբն յուլիոս պապ.	Iulius Papa.
Սբ ժողովն սարդիկայ.	Concilium Sardicense.
Սբն հիլարիոս եպս.	Hilarius Pictauien. Episcopus.
Սբն բարսեղիոս կեսարու եպս.	Basilius Cæsareæ Cap. Episcopus.
Սբն գրիգոր ածաբան.	Gregorius Nazianzenus.
Սբն գրիգոր նիւսացի.	Gregorius Nyssenus.
Սբն կիւրեղ երուսաղեմացի.	Cyrillus Hierosolymitanus.
Սբն եպիփան.	Epiphanius.
Սբն դամասոս պապ.	Damasus Papa.
Առաջին սբ ժողովն կոստնդնուպօլսի.	Concilium Constantinopolitanũ I.
Սբն ամբրոսիոս միլանայ եպս.	Ambrosius Mediolanensis Episc.
Սբն յոհաննէս ոսկէբերան.	Ioannes Chrysostomus.
Սբն Ճերոնիմոս.	Hieronymus Stridoniensis.
Սբն օգոստինոս եպս.	Augustinus Hipponensis Episc.
Ռուփինոս.	Ruffinus Aquileiensis.
Սբն կիւրեղ աղեքսանդրացի.	Cyrillus Alexandrinus.
Սբն պրոկղ կոստնդնուպօլսի եպս.	Proclus Constantinopolis Episc.
Սբն կեղեստինոս պապ.	Cælestinus Papa.
Առաջին սբ ժողովն եփեսոսի.	Concilium Ephesinum I.
Սբն գրիգոր հռոմայ հայրապետ.	Gregorius Magnus, Papa.
Սբն գերմանոս կոստնդնուպօլսի եպս,	Germanus Constantinopolis Episc.
Եւ այլքն. զոր գտցես ՚ի ցանկում առաջին մասին նորին հատորին.	Vide reliquos in Indice primi Tomi.

INDEX

Quæstionum, et Paragraphorum, nec non Sectionum præcipuarum, quæ in hoc secundo Tomo Partis secundæ Controuersialis continentur.

Præfatio in Tractatum de Statu Animæ Rationalis.

QVAESTIO PRIMA

De Tempore originis humanarum Animarum.

I. §. Vtrùm omnes Animæ insimul initio Seculi creatæ sint extra corpora? pag. 7.

Affirmant ex Armenis Pseudomagistris Vartanus, eiusque Consectanei. ibidem, num. 1.

Negant Armeni Patres Catholici. pag. 10. num. 8.

II. Animas non intrusas fuisse in corpora in pœnam alicuius præcedentis peccati, ostenditur primò ex sacris Scripturis. p. 11.

Secũdo, ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia. ibid. nu. 3.

Tertiò, rationibus. pagina 12. num. 6.

III. Animas nullo modo existere ante corpora, ostenditur primò ex sacris Scripturis. p. 14.

IV.

ՑԱՆԿ

ԽՆԴՐՈՅՆ ԸՆԴԴԻՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ · Գլխոց · և Հատուածոց բանից · զոր պարունակէ այս երկրորդ մասն ընդդիմաբանական հատորին ։

Ընծայութիւն եղելոյ որպիսութեան հոգւոյ բանականի ։

Խ Ն Դ Ի Ր

ԸՆԴԴԻՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Յաղագս սկզբան լինելութեան հոգւոց մարդկան ։

ա. Գլուխ . մի՞թէ ամ հոգիք առհասարակ ի միասին ի սկզբան աշխարհիս մարմնոյն իցեն ։

Վարդան սուտ վարդապետն ասէ այո ։ Թիւ . ա .

Բացասեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք ։ Թիւ . Ը .

բ. Թէ հոգիքն ոչ՝ ձգեալ եղեն յերկինից ՚ի մարմինս վասն մեղաց ինչ իւրեանց . նախ ցուցանի ՚ի սուրբ գրոցն ։

Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն . Թիւ . գ .

Երրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ ։ Թիւ . զ .

գ. Թէ հոգիք մարդկան ոչ որ կեր ...ք եղեն յառաջ քան զմարմինս իւրեանց . նախ ցուցանի ՚ի ս. գրոցն ։

դ .

Դ. Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն ։

Ե. Երրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ ։ Լուծեալ լինի առարկութիւն Վարդանայ ։ Թիւ. Զ.

IV. Secundò ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 16.

V. Tertiò, rationibus. pag. 19.
Soluitur obiectio Vartani, pagina 21. num. 6.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս եղանակի առաջադրութեան հոգւոց մարդկան ։

Ա. Խնդիր. մի՞թէ հոգիքն ցեղեալ ի ծնողացն ։
Հաստատէ առաւելագոյնն Մխիթար ։ Թիւ. Ա.
Ուրանան այլ հարքն հայոց ուղղափառք ։ Թիւ. Դ.

Բ. Թէ հոգիք մարդկան յոչ ինչէ ստեղծանին ի մարմինս ցուցանի ի սուրբ գրոցն ։

Գ. Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն ։

Դ. Երրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ ։ Լուծեալ լինի առարկութիւն Մխիթարայ ։ Թիւ. Ե.

Ե. Լուծեալ լինին առարկութիւնք այլոց հակառակորդաց ։

QVÆSTIO SECVNDA

De modo originis humanarum Animarum.

I. §. Vtrùm animę rationales traducãtur ex parentũ propagine? p. 23.
Affirmãt Mehkitarius Armenus, eiusq; Confectanei. ibid. nu. 1.
Negant Armeni Patres Catholici. pag. 24. num. 4.

II. Humanas animas à solo Deo creari ex nihilo, cùm corporibus infundũtur; ostenditur primò ex sacris Scripturis. pag. 25.

III. Secundò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 26.

IV. Tertiò, rationibus. pag. 29.
Respondetur ad obiectionem Mehkitarij. pag. 30. num. 5.

V. Soluuntur aliorum obiectiones. pag. 32.

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս ազատութեան հոգւոց ի դժոխոց ։

Ա. Խնդիր. մի՞թէ Քս, իջեալ ի դժոխս,

QVÆSTIO TERTIA

De Liberatione animarum ab Inferis in morte Christi.

I. §. An Christus, cùm descendit ad

Inferos, omnes indè animas liberauerit, tum bonas, tum malas? pag. 37.

Affirmant Armeniorum Pseudomagistri. pag. 39. num. 6.

Negant Armeni Patres Catholici. pag. 40. num. 10.

II. Christum, ad Inferos descendentem, iustorum tantùm animas liberasse, ostēditur primò ex sacris Scripturis. pag. 42.

III. Secundò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 44.

IV. Tertiò, rationibus: vbi affertur prima ratio, ex æternitate pœnę Damnatorū deducta. p. 49.

Damnatorum pœnas esse perpetuas, testantur primò Sacræ Scripturæ. pag. 50. num. 4.

Secundò, Patres, quos Armeni suscipiunt. pag. 51. num. 8.

Tertiò, Armena ipsa Ecclesia. pag. 53. num. 14.

Respondetur ad obiectiones, ibidem. num. 15.

V. Secunda ratio, petita ex eo, quòd nō sit melior status antiquę Legis, quàm Euangelij. pag. 57.

Refelluntur Pseudomagistrorum responsiones. pag. 58. nu. 3.

VI. Tertia ratio: ex eo, quòd non possint in alia vita peccatores iustificari. pag. 61.

Non esse post hanc vitam pœnitentiæ locum, ostenditur primò rationibus. ibidem, numero 2.

Secundò, ex sacris Scripturis. pag. 62. num. 6.

Tertiò, ex Patribus, quos Armeni su-

խս, ազատեաց ամենայն զհոգիս թէ արդարոց թէ մեղաւորաց:

Հաստատեն սուտ վարդապետքն ոմանք: Թիւ. Զ.

Բացասեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք: Թիւ. Ժ.

Բ. Թէ Քրիստոս, իջեալ ի դժոխս, ազատեաց միայն զհոգիսն արդարոց. նախ ցուցանի ի սուրբ գրոցն:

Գ. Երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն:

Դ. Երրորդ ցուցանի բանականութբ, և պատճառն առաջին պատճառ է ի վերայ պատժոյ դատապարտելոց յաւիտենականութ. Թիւ. Թ.

Եւ այս նախ ցուցանի ի սուրբ գրոցն: Թիւ. Դ.

Երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն: Թիւ. Ը.

Երրորդ ցուցանի վկայութբ ինքեան եկեղեցւոյն հայոց: Թիւ. ԺԴ.

Լուծանին առարկութիւնք հակառակորդացն: Թիւ. ԺԵ.

Ե. Երկրորդ պատճառ է. զի վիճակ հին օրինաց ոչ էր լաւագոյն քան զվիճակ նոր օրինաց:

Լուծանին առարկութիւնք հակառակորդացն: Թիւ. Գ.

Զ. Երրորդ պատճառ է, զի ոչ կարեն մեղաւորք ի հանդերձեալ կենսն արդարանալ:

Թէ ոչ գոյ ի հանդերձեալ կենսն տեղի ապաշխարութեան. նախ ցուցանի բանականութբ: Թիւ. Բ.

Երկրորդ ցուցանի ի սուրբ գրոցն: Թիւ. Զ.

Երրորդ ցուցանի վկայութբ սրբոց հարց

հարցն ։ Թիւ. Ժբ.
Է. Լուծանին առարկութիւնք սուտ վարդապետացն ։
Ը. Եթէ Քս, իջանելն ՛ի դժոխս, ազատեաց զհոգիս բարեպաշտ մարդկան ՛ի տանջանաց քաւարանին ։
Եթէ ազատեաց զհոգիս երեխայից. որք մեռան ՛ի սկզբնական մեղքն ։ Թիւ. Դ.
Թէ առ որս տեղիսն դժոխոց յատկապէս էջն հոգին Քրիստոսի ։ Թիւ. Է.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս կայանից հոգւոց մեղաւորաց զկնի մահուանն Քրիստոսի ։

Ա. Պրակն, եթէ Քրիստոս աւերեաց զտեղիս դժոխոցն. և կարգեաց զօդեղէն հոգւոց մեղաւորաց ՛ի յօդս ։
Ստորագրեն սուտ վարդապետքն ։ Թիւ. Ա.
Բացասեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք ։ Թիւ. Է.
Բ. Թէ հոգիք մեղաւորաց ոչ ՛ի յօդս այլ ՛ի դժոխս երթան ՛ի մարմնոյն ելեալ. նախ ցուցանի ՛ի սուրբ գրոցն ։
Գ. Երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն ։
Դ. Երրորդ ցուցանի բանականութեամբ ։
Ե. Լուծանին առարկութիւնք սուտ վար-

suscipiunt. pag. 64. num. 11.
VII. Soluuntur Pseudomagistrorum obiectiones. pag. 66.
VIII. An Christus suo descensu ad Inferos liberauerit pias animas à Purgatorijs pœnis? pag. 73.
An liberauerit animas infantium, quæ decesserant cum peccato originali? pag. 74. num. 4.
Ad quæ loca Inferorum realiter, ac propriè anima Christi descenderit? pag. 75. num 7.

QVÆSTIO QVARTA

De Loco, quò migrent animæ, cùm peccato obstrictæ de corporibus exeunt.

I. §. An Christus Inferorum loca post mortem destruxerit, atq; aëris regionem ad animas peccatorum deinceps suscipiendas substituerit? pag. 77.
Affirmant Armeniorum Pseudomagistri. ibid. num. 1.
Negant Armeni Patres Catholici. pag. 79. num. 7.
II. Animas peccatorum non in regionem aëream, sed ad Inferos è corporibus demigrare, ostenditur primò ex sacris Scripturis. pag. 81.
III. Secundò ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 84.
IV. Tertiò rationibus. pag. 90.
V. Soluuntur Pseudomagistrorum ob-

obiectio nes. pag. 91.

Quo modo Armenia Inferorum vim post Christi mortem experta sit? pag. 97. num. 18.

վարդապետացն։

Թէ զիա՞րդ աշխարհն հայոց փորձեց զզօրութիւն դժոխոց զկնի մահուանն քի։ Թիւ. ԺԸ.

QVÆSTIO QVINTA

De Iudicio de Animabus particulari.

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս յատկական դատաստանին իւրք իւրաքանչիւր հոգւոյ։

I. §. An Deus statim à morte vniuscuiusque singulas animas iudicet Iudicio particulari? pagina 101.

Negant Armeniorum Pseudomagistri, ibidem, num. 1.

Affirmant Armeni Patres Catholici. pag. 102. num. 3.

Affirmatiua sententia probatur primò ex sacris Scripturis. pagina 103. num. 5.

Secundò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pagina 104. num. 10.

Tertiò, ex Armenis libris. pagina 107. num. 18.

Quarto, ex Definitione Florentini Concilij, à Legatis Armeniorum suscepta. pag. 108. num. 21.

Soluuntur obiectiones. pag. 149. num. 1.

Ա. Գլուխ. Եթէ յետ մահու առ ժամայն լինի յոյժ առանձնական դատաստան իւրք իւրաքանչիւր հոգւոյ։

Ուրանան սուտ վարդապետքն։ Թիւ. Ա.

Աստուածն այլ հարքն հայոց ուղղափառք։ Թիւ. Գ.

Թէ հոգիք դատին յոյժ առժամայն զկնի մահուան առանձնական դատաստանաւ. նախ ցուցանի ՝ի սբ գրոց։ Թիւ. Ե.

Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութբ սրբոց հարցն։ Թիւ. Ժ.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութբ հայոց գրոցն։ Թիւ. ԺԸ.

Չորրորդ՝ ցուցանի ՝ի սահմանադրութե եկեղեցւոյ։ Թիւ. ԻԱ.

Լուծումն առարկութեանց հակառակորդացն։ առնս ՝ի յետնէն գործ՝ սրբակեն եւթնեւորդ վճռաբանութեան։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ
ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս պատժոց հոգւոց ամբարշտաց ։

ա. Պրակն. Արդ՞եօք պատժիլ և չար չարչարանք հոգւոց ամբարշտաց սկսանին առժամայն զկնի մահուան ;

Բացասեն սուտ վարդապետքն ։ Թիւ. ա.

Հաստատեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք ։ Թիւ. բ.

բ. Թէ հոգիք ամբարշտաց չարչարիլ յետ մահուանն կրեն զպատիժ և զչարչարանս ըստ արժանեաց իւրեանց. նախ ցուցանի ՚ի սբ գրոց ;

գ. Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ հայոց գրոց ;

դ. Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն .

Լուծանին առարկութիւնք ։ Թիւ ՚ի յեօթներորդ պրակին եւթներորդ վիճաբանութեան ;

QVÆSTIO
SEXTA
De Pœnis impiarum Animarum.

I. §. Vtrùm Animæ Reproborum statim à morte incipiant pœnas sibi debitas luere ? pagina 113.

Negant Armeniorum Pseudomagistri, ibidem, num. 1.

Affirmant Armeni Patres Catholici. pag. 114. num. 2.

II. Affirmatiua Sententia probatur primò ex sacris Scripturis. ibidem;

III. Secundò, ex Armenis libris. pagina 117.

IV. Tertio, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 120.

Soluuntur obiectiones. pag. 149. num. 1.

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ
ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս փառաց հոգւոց սրբոց ։

ա. Պրակն, Արդ՞եօք հոգիք սրբոց կան և փառաւորին ՚ի մէջ երկնից յառաջ քան զհասարակաց դատաստանն ;

Բացասեն սուտ վարդապետքն ։ Թիւ. ա.

Հաս

QVAESTIO
SEPTIMA
De Gloria sanctarum Animarum.

I. §. Vtrùm animæ Sanctorum sint, & glorificentur in Cælis ante Vniuersale Iudicium ? pagina 125.

Negant Armeniorum Pseudomagistri, ibidem, num. 1.

Affir-

Affirmant Armeni Patres Catholici. pag. 126. num. 3.
II. Affirmatiua Sententia probatur primò ex sacris Scripturis pagina 127.
III. Secundò, ex Patribus, & libris Armenis. pag. 132.
IV. Tertio ex Ecclesiæ ipsius Armenæ testimonio. pag. 136.
V. Quartò, ex Patribus Græcis, & Latinis, quos Armeni suscipiunt. pag. 139.
VI. Quintò, rationibus. pag. 146.
VII. Soluuntur Pseudomagistrorum obiectiones. pag. 149.

Աստուածեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք : Թիւ. Գ.
Բ. Թէ հոգիք սրբոց նախ քան զօրն հատուցական դատաստանին վարձատրին ՚ի յերկնից արքայութեն, նախ ցուցանի ՚ի սբ գրոցն :
Գ. Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութբ հարց և գրոցն հայոց :
Դ. Երրորդ՝ ցուցանի վկայութբ եկեղեցւոյն հայոց :
Ե. Չորրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն յունաց և լատինացւոց :
Զ. Հինգերորդ՝ ցուցանի բանականութբ :
Է. Լուծանին առարկութիւնք սուտ վարդապետացն :

QVÆSTIO OCTAVA

De Visione beata sanctarum Animarum.

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս երանելի տեսութեան փառաց հրճուեալ սբ հոգւոց :

I. §. An Beati videant intuitiuè in Patria diuinam essentiam? pagina 157.
Negant Armeniorum Pseudomagistri, Beatos intueri, aut vllo modo intueri vnquã posse diuinam essentiam. ibid. nu. 1.
Affirmant Armeni Patres Catholici. pag. 159. num. 5.
II. Quòd Beati videant de facto intuitiuè diuinam essentiã, ostenditur primò ex sacris Scripturis. pag. 160.
III. Secundò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag 165.

Ա. Պրակն. Ա՟ Թէ երանելիք սբ հոգիքն տեսանեն ՚ի յարքայութեան յայտնապէս զէութիւն այ :
Բացասեն սուտ վարդապետքն հայոց, թէ ոչ ոք երանելեաց կարեն սբ հոգիքն տեսանել զէութիւն այ : Թիւ. Ա.
Աստուածեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք : Թիւ. Ե.
Բ. Թէ երանելի սուրբ հոգիքն յայտնապէս հային ՚ի յաստուածային էութիւնն. նախ ցուցանի ՚ի սուրբ գրոցն :
Գ. Երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն :

IV.

Դ. Եր

Դ. Երրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ ։
Ե. Լուծեալ լինին առարկութիւնք հակառակորդաց ։
Ուղղելի պարտ իցէ որբաբանել զերգս ամենայն · զոր երգէ ի վերայ սորա հայոց եկեղեցին ։ Թիւ ․ Խ ․

IV. Tertiò, rationibus. pag. 170.
V. Soluuntur obiectiones aduersariorum. pag. 176.
Quomodò sint corrigenda verba, quæ super hoc passim canit Armena Ecclesia? pag. 189. num. 40.

ԻՆՆԵՐՈՐԴ
ԽՆԴՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
Յաղագս քաւարանի բարեպաշտ հոգւոց ։

QVÆSTIO NONA
De Purgatorio piarum Animarum.

Ա. Զրոյց. Արդ՝ թէ գոյ՞ ի հանդերձեալն կեանս քաւարան հոգւոց ։
Բացասեն սուտ վարդապետքն ։ Թիւ ․ Ա ․
Հաստատեն այլ հարքն հայոց ուղղափառք ։ Թիւ ․ Զ ․
Բ. Թէ գոյ քաւարան բարեպաշտ հոգւոց, նախ ցուցանի վկայութեամբ գրոց հայոց և աղօթից նոցա ։
Գ. Երկրորդ ցուցանի ՚ի սուրբ ածաշունչ գրոց ։
Դ. Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն ։
Ե. Չորրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ ։
Զ. Լուծեալ լինին առարկութիւնք սուտ վարդապետացն

I. §. Vtrùm sit in alia Vita Purgatorium animarum? pag. 191.
Negant Armeniorum Pseudomagistri. ibidem, num. 1.
Affirmant Armeni Patres Catholici. pag. 193. num. 6.
II. Esse piarum animarum Purgatorium, suadetur primò ex Armenis libris, ac precibus. p. 194.
III. Secundò, ex sacris Scripturis, pag. 202.
IV. Tertiò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 207.
V. Quartò, rationibus. pag. 211.
VI. Soluuntur Pseudomagistrorum obiectiones. pag. 213.

PRAEFATIO

In Tractatum de Militantis Ecclesiæ Capite, ac noua Lege.

QVAESTIO PRIMA

De Primatu Romani Pontificis.

I. §. Vtrùm Romanus Pontifex sit Caput, & Pastor vniuersalis Ecclesiæ? pag. 227.

Negant Armeniorum Pseudomagistri, ac maximè omnium Mehkitarius, qui aduersùs Diui Petri Primatum Volumen integrum exarauit. pagina 228.

II. Affirmant Armeni Patres Catholici, primò in Ecclesiasticis libris; secundò in Concilijs apud eos habitis; tertiò in suis Opusculis, Epistolis, ac Legationibus, ad Rom. Pontificem missis. pag. 231.

Afferuntur Armeniorum Patrum testimonia primi generis de Primatu Romani Pontificis. pag. 232. num. 4.

Eorundem testimonia secundi generis de Primatu Romani Pontificis. pag. 239. num. 25.

Eorundem testimonia tertij generis de Primatu Rom. Pontificis. pag. 241. num. 32.

III. Resolutio Quæstionis ex pluribus Synodis Generalibus, præsertim Florentina, in qua interfue-

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Վասն առաջնորդի և օրինաց քրիստոնէական եկեղեցւոյ :

ԱՌԱՋԻՆ

ԽՆԴՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս գլխաւորութեան իշխանութեան Հռոմայ հայրապետին :

ա. Պրակն. եթէ թէ հայրապետն Հռոմայ է գլուխ և հովիւ ընդհանուր եկեղեցւոյ է.

Ուրանան սուտ վարդապետքն, մանաւանդ Մխիթար, վարդան, գրիգոր տաթևացի. և մանաւանդ ամենայն. թէ ոչ է գլուխ եկեղեցւոյ, և ոչ հովիւ ամենայն հռոմայ հայրապետն : Թիւ ա.

բ. Խոստովանին այլ հարքն հայոց ուղղափառք. նախ ՚ի յեկեղեցական մատեանս. երկրորդ ՚ի ժողովս իւրեանց. և երրորդ ՚ի շարագրութիւնս իւրեանց, և ՚ի թուղթս պատգամաւորութեան առ հռոմայ հայրապետն :

Առաջին առաջնոյն կարգ վկայութեանց հարցն հայոց վասն գլխաւորութեան հռոմայ հայրապետին : Թիւ. դ.

Առաջնոյն երկրորդ կարգ վկայութեանց հարցն հայոց վասն գլխաւորութեան հռոմայ հայրապետին : Թիւ. իե.

Առաջնոյն երրորդ կարգ վկայութեանց հարցն հայոց վասն գլխաւորութեան հռոմայ հայրապետին : Թիւ. լբ.

գ. Լուծումն վիճաբանութեան. երևի ՚ի բազում ընդհանուր ժողովոց. և մանաւանդ ՚ի ֆլորենցիոյ ժո-

ղո-

զմիոյն , յորում էին հայոց հրեշ-
տակք :

Թէ սրբն պետրոս հաստատեալ է գլուխ ի քրիստոսէ գլուխ ընդհան-րական եկեղեցւոյ . և թէ ինքն զգլ-խն կառավարեաց զնա . նախ ցուցանի ի սուրբ գրոց . Թի-ւ . դ . և . իը .

Երկրորդ" ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն յունաց և լատինա-ցւոց :

Թէ հայրապետն հռոմայ յաջորդեալ պետրոսի զնորին զգլխաւորութիւն իշխանու-թեն սրբոյն առաքելոյն ընդհան-րական եկեղեցւոյ . նախ ցուցանի բանականութեամբ :

Ընդդիմադրութիւն առաջիկայութեանն վարդանայ : Թիւ . ը .

Ընդդիմադրութիւն առաջիկայութեանն մխիթարայ : Թիւ . իզ .

Երկրորդ" ցուցանի վկայութեամբ սուրբ ժողովոյն . նիկիոյ . և կոստանդնուպօլսոյ . և եփեսոսի . զորս հայք ընդունին :

Երրորդ ցուցանի վկայութեամբ հին սրբոց հարցն . զոր հայք ըն-դունին :

Պատասխանի ընդդիմաբանութեանցն մխիթարայ ընդ դէմ բանին քրի-ստոսի . դու ես վէմ . և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ :

Պատասխանի ընդդիմաբանութեանցն մխիթարայ ընդ դէմ բանին քրի-ստոսի . քեզ տաց զփականս արքայութեան երկնից և այլն :

Պատասխանի ընդդիմաբանութեանցն մխիթարայ ընդ դէմ բանին քրի-

ստոսի

fuere Armeniorum Legati. pagina 248.

Quod Petrus Apostolus constitutus fuerit à Christo Caput, ac Pontifex totius Ecclesiæ; eáq; de facto regendam susceperit; ostenditur primò ex sacris Scripturis. p. 249. n. 4. & 257. n. 28.

IV. Secundò, ex Patribus Græcis, & Latinis, quos Armeni suscipiunt. pag. 261.

V. Quòd Romanus Pontifex Petro successerit in Præfectura totius Ecclesiæ, ostenditur primò rationibus. pag. 267. num. 1; & 272. num. 17.

Respondetur ad obiectiones Vartani. pag. 269. num. 8.

Respondetur ad obiectiones Mehkitarij. pag. 273. num. 26.

VI. Ostenditur secundò ex Prima, Secunda, & Tertia S. Synodo Generali; quas solas Armeniorũ Pseudomagistri suscipiunt. pag. 280.

VII. Ostẽditur tertiò testimonijs veterum Patrum, quos suscipit Armena Ecclesia. pag. 292.

VIII. Refelluntur rationes, adductæ à Mehkitario contra illud: *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam*. pag. 299.

IX, Refelluntur rationes, adductæ à Mehkitario contra illud: *Tibi dabo claues Regni Cælorum; & quodcunque ligaueris* &c. pagina 310.

X. Refelluntur rationes, adductæ à Mehkitario contra illud: *Pa-*

sce

sceoues meas. pag. 318.

XI. Refelluntur rationes, adductæ à Mehkitario contra illud: *Tu aliquandò conuersus confirma fratres tuos*. vbi etiam respondetur ad omnes Petri lapsus, ac defectus, quos Hæreticus obijcit. pag. 326.

XII. Refelluntur rationes, quibus probare nititur Mehkitarius, Armenam Ecclesiam esse in potestate æqualem Romanæ. pag. 337.

Soluitur Vartani obiectio, petita ex illis verbis: *Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos*. pagina 356. num. 58.

XIII. Peroratio Auctoris ad Patres Armenos in eorum Pseudomagistros. à pag. 358. vsque ad pag. 372.

QVAESTIO SECVNDA

De Lege Mosaica.

I. §. Vtrùm Lex Mosaica post nouam Legem, à Christo latam, sit obseruanda? pag. 373.

Explicatur ratio Mosaicæ Legis, & propositæ quæstionis. ibid. num. 1.

Præcepta moralia veteris legis, vtpotè naturalia, ab omnibus, &

ստոսի . արածեա՛ զոչխարս իմ .

ԺԱ. Պատճառքն ընդդիմաբանութեանցն Մխիթարայ ընդ դէմ բանին քրիստոսի . դու երբեմն դարձցես և հաստատեսցես զեղբարս քո :

ԺԲ. Պատճառքն ընդդիմաբանութեանցն Մխիթարայ . որովք ջանայ ցուցանել . թէ հայոց եկեղեցին է հաւասար հռովմայ եկեղեցւոյն :

Լուծումն լինի առարկութեանն վարդանայ՝ ի բանիցն այնոցիկ . Իշխանք ազգաց տիրեն նոցա . և այլն . Թիւ . ծը .

ԺԳ. Բանն եզրակացութեան առ հարս և վարդապետս հայոց ընդ դէմ հերձուածողաց :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՆԴՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս հին օրինացն մովսէսի :

Ա. Պրակն . Արդ թէ պարտ իցէ քրիստոնէից պահել զհին օրէնս մովսէսի :

Յայտ լինի սահմանութիւն հին օրինացն և առաջիկայ խնդրաքննութեան : Թիւ . Ա .

Պարտ է՛ ամ մարդկան նաև զօրինաց պահել զբնական բարոյականն պատ կու

կամս հին օրինացն . զի են տուչա
բնականն պատուիրանք : Թիւ . Գ .
Բարոյականն պատուիրանք հին օրինա
ցն ոչ լուծան ՚ի քնէ ՚ի Քնէն ա
ւետարանական օրինացս . այլ
հաստատեցան և կատարեցան :
Թիւ . ԺԵ .

Բ . Թէ պարտ էին քրիստոնէից պա
հել և զարարողականն աւանդու
թիւնս մասին հին օրինացն մա
տեալ · ստորասեն սուտ վարդա
պետքն :
Իսկ ուրանան այլ հարքն հայոց
ուղղափառք համաձայն ընդհա
նուր եկեղեցւոյն : Թիւ . Թ .

Գ . Թէ ամենայն արարողական պատ
ուիրանքն հին օրինացն խափա
նեցան զկնի աւետարանական
նոր օրինացս . նախ ցուցանի ՚ի
սբ գրոցն .

Դ . Երկրորդ՝ ցուցանի բանականութբ :
Լուծանին պատասխանատուութիւնք սուտ
վարդապետացն : Թիւ . ԺԹ .

Ե . Երրորդ՝ ցուցանի վկայութբ սրբոց
հարցն . զոր հայք ընդունին :

Զ . Աղաբերի կանոնն մատուցանելոյ
ոյ զմատաղս . ըստ որում գրե
ալ կայ ՚ի գիրս մաշտոցին հայոց :
Կոյս կանոնն և պատարագն անա
սնոց մորթելն և նշաւակի : Թիւ .
Ժ . և ԻԵ . և ԼԸ .

Է . Լուծանին առարկութիւնք սուտ
վարդապետացն :

& in omni statu sunt obseruanda. pag. 374. num. 3.

Lex vetus moralis per Euangelicam legem confirmata, & perfecta à Christo fuit, remotis corruptelis in illam inductis. pag. 378. num. 15.

II. Pleraque Cæremonialia præcepta veteris Legis esse à Christianis obseruanda, affirmant Pseudomagistri; atq; ad ea Armenũ populũ obligãt. p. 382.

Negant verò Armeni Patres Catholici vnà cum vniuersali Ecclesia. pag. 385. num. 9.

III. Omnia Cæremonialia præcepta veteris Legis abrogata esse post nouam Legem, ostenditur primò ex sacris Scripturis. pagina 387.

IV. Secundò, rationibus. pag. 397.

Refelluntur Pseudomagistrorum Responsiones. p. 403. n. 19.

V. Ostẽditur tertiò ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pag. 406.

VI. Referuntur preces, ac Cæremoniæ, quibus Armeni pecora sacrificãt. à p. 411. vsq; ad 423.

Ritus Armenus sacrificandi pecoris, vnà cum ipso Sacrificio, improbatur. pag. 414. n. 10. & 419. n. 25. & 424. n. 38.

VII. Soluuntur Pseudomagistrorum obiectiones. pag. 427.

QVÆSTIO TERTIA

De Sacramentis nouæ Legis in genere.

I. §. Quot, & quæ ſint Eccleſiæ Sacramenta? pag. 437.

Sacramentorum ſubſtantias peruertit Vartanus. pagina 440. num. 8.

II. Septem nouæ Legis Sacramenta probantur ex ſacris Scripturis. pag. 441.

Confirmantur etiam ex ratione. pag. 448. num. 22.

III. Refellitur primus, & ſecundus error Vartani circa Sacramenta. pag. 450.

Primus error: Chriſmatis Sacramentum non perfici in obſignatione frontis cum debita forma; ſed in conſecratione ipſius Chriſmatis. ibid. num. 1.

Secundus error: Pœnitentiæ Sacramētum nō eſſe ab Extrema vnctione diuersū. p. 453. n. 7.

Reſpondetur ad obiectiones Vartani. pag. 455. num. 15.

IV. Refellitur tertius, quartus, & quintus error Vartani circa Sacramenta. pag. 457.

Tertius error: Funus ſupra defunctos eſſe ſeptimum Eccleſiæ Sacramentum. ibidem, numero 1.

Quartus error: Chriſmatis obſignationē eſſe ad Baptiſmi ſubſtan-

ԽՆԴԻՐ ԵՐՐՈՐԴ

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս սուրբ խորհրդոց նոր օրինաց առ հասարակ :

Ա. Գլուխ. Թէ քանի՞ են եւ որք խորհուրդք եկեղեցւոյ:

Վարդանն այլայլէ եւ փոփոխէ զէութիւնս սուրբ խորհրդոյն. Թիւ Ը.

Բ. Եօթն սուրբ խորհուրդքն եկեղեցւոյ նորա ցուցանին ի սուրբ գրոցն :

Եւ նոյն՝ ցուցանին բանականութեամբ. Թիւ. ԻԲ.

Գ. Ընդդիմախօսութիւն առ առաջին եւ երկրորդ մոլորութիւն Վարդանայ վասն սբ խորհրդոցն :

Նախ մոլորեցաւ Վարդանն ասելով. Թէ դրոշմի խորհուրդն կատարի յորժամ օրհնի մեռոնն : Թիւ. Ա.

Երկրորդ՝ մոլորեցաւ ասելով. Թէ խորհուրդ ապաշխարութեան է՝ վերջին օծումն: Թիւ. Է.

Պատասխանի առարկութեանցն Վարդանայ: Թիւ. ԺԵ.

Դ. Ընդդիմախօսութիւն առ երրորդ եւ չորրորդ եւ հինգերորդ մոլորութիւն Վարդանայ վասն սուրբ խորհրդոցն :

Երրորդ՝ մոլորեցաւ Վարդանն ասելով. Թէ եւթներորդ խորհուրդ եկեղեցւոյ է՝ հատուցումն վասն ննջեցելոց : Թիւ. Ա.

Չորրորդ՝ մոլորեցաւ ասելով. Թէ դրոշմն մեռոնաւն է՝ հարկաւոր

առ

առ էութիւն միջնորդութեան, Թեր. Ծէ.
Պատասխանի առարկութեանցն Վարդանայ : Թեր. Ծա.
Թէ ո՞րն իցէ հինգերորդ մոլորութիւն նորա ի վերայ սուրբ խորհրդոյն : Թեր. Ծզ.
Է. Թէ սուրբ խորհուրդք նոր օրինաց պարգեւեն սրբագործիչ շնորհս արդարացուցանողաց, նախ ցուցանի վկայութեամբ նորին եկեղեցւոյ հայոց :

Երկրորդ՝ ցուցանի ՚ի սուրբ գրոց, եւ բանականութեամբ : Թեր. Ծզ.
Ը. Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ հնոց սուրբ հարցն :
Ցուցանի պատճառ. վասն որոյ երեք սուրբ խորհուրդքն միայն՝ տպաւորին ՚ի հոգւոյ զնիշ։ Թեր. Կը.

ՉՈՐՐՈՐԴ
ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաղագս իւրաքանչիւր սուրբ խորհրդոց նոր օրինաց :

ՎԱՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

Պրակ. Ա.

Ա. Գլուխ : Թէ զինչ իցէ նիւթ եւ ձեւ սուրբ խորհրդոյ մկրտութեան :
Լուծանելն առարկութեանցն Յովհ. հայոց եպիսկոպոսին. Թէ կոչումն երից անձանցն ոչ է՛ հարկաւոր ՚ի ձեւ բանին մկրտութեան։ Թեր. Կ.
Լու-

stantiá necessariá. p. 459. n. 6.
Respondetur ad obiectiones Vartani. pag. 460. num. 10.
Quintus error circa Sacramentum Eucharistiæ, qualis? pagina 465. num. 25.
V. Quòd singula Sacramenta nouæ Legis conferant gratiam sanctificantem, ostenditur primò ex verbis ipsis Armenæ Ecclesiæ; quamuis oppositum ipsa credere communiter censeatur. pag. 466.
Secundò, ex sacris Scripturis, & ratione. p. 471. num. 16.
VI. Tertiò, ex priscis Patribus, quos Armeni suscipiunt. p. 473.
Adducitur ratio, cur tria tantùm Sacramenta imprimant in anima Characteré. p. 484. n. 35.

QVAESTIO
QVARTA

De singulis Sacramentis nouæ Legis.

DE SACRAMENTO Baptismi.

§. I.

I. Sect. Quę sit materia, & forma huius Sacramenti? p. 489.
Soluitur obiectio Ioannis Armen. Episc. asserétis, inuocationé Trinitatis non esse in forma Baptismi necessariá. p. 490. n. 4.
Sol-

Soluuntur obiectiones Vartani, &Gregorij Dattieuensis contra formam Baptismi, à Latina Ecclesia vsurpatam. p. 492. num. 8.

[illegible]

II. An Baptismus siue in re, siue in voto, sit necessarius necessitate medij ad Salutem? pag. 497.

[illegible]

Negant Armeniorum Pseudomagistri; qui propterea mori sinunt sine Baptismo Infantes, cùm non possunt solemniter baptizari. ibid. num. 1.

[illegible]

Affirmat Ecclesia Catholica; cuius Definitio probatur primò ex sacris Scripturis. pag. 498. num. 3.

[illegible]

Secundò, rationibus. pagina 499. num. 6.

[illegible]

Tertiò, testimonijs veterum Patrum, & Conciliorũ. ibid. n. 7.

[illegible]

Soluuntur Armeniorum obiectiones. p. 500. num. 10.

[illegible]

III. An in Baptismo trinæ immersionis licitè possit Minister ter repetere totam formam? pagina 507.

[illegible]

Affirmant Armeniorum Pseudomagistri; qui etiã ita faciendũ iniungunt in suo Rituali. ibidem, num. 2.

[illegible]

Refellitur talis ritus Armenus. pagina 508. num. 3.

[illegible]

IV. An in casu necessitatis, absente Sacerdote, liceat alijs baptizare? p. 510.

[illegible]

Negant Armeniorum Pseudomagistri, quorum Infantes, absen-

[illegible]

ռանց մկրտութեան, յորժամ պա_տրաստ ոչ գտանի քահանայն։ Թիւ. Բ.

Հաստատէ կաթուղիկէ եկեղեցին. և որ սահմանադրութիւն ճշմարիտ ցուցանի նախ բանականութեամբ։ Թիւ. Դ.

Երկրորդ՝ ցուցանի ՚ի սուրբ գրոցն։ Թիւ. Զ.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ հին սրբոց հարցն։ Թիւ. Ը.

Լուծանին առարկութիւնք գրիգո_րի տաթևացւոյն։ Թիւ. ԺԳ.

sente Presbytero, mori permittuntur sine Baptismo. ibidem num. 2.

Affirmat Ecclesia Catholica, cuius Definitio probatur primò ratione. pag. 511. num. 4.

Secundò, ex sacris Scripturis. ibidem, num. 6.

Tertiò, testimonijs veterũ Patrũ; quos Armeni suscipiunt. pag. 512. num. 8.

Soluuntur obiectiones Gregorij Dattieuensis. pag. 514. n. 13.

ՎԱՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԴՐՈՇՄԻ

Գլուխ. Բ.

Ա. Հարցումն. թէ զինչ իցէ նիւթ և ձև սր̃ խորհրդոյն դրոշմի։

Թէ զիարդ արարողութեամբ սովոր են հայք տալ զխորհուրդ դրոշմին։ Թիւ. Դ.

Բ. Եթէ ոչ միայն եպիսկ, այլ և քահանայ իցէ սովորական պաշտօնեայ այսր խորհրդոյս։

Հաստատեն սուտ վարդապետքն։ Թիւ. Բ.

Թէ սովորական պաշտօնեայ սր̃ խորհրդոյ դրոշմին է միայն եպիսկ ցուցանի նախ ՚ի սր̃ գրոցն. Թիւ. Ե.

Երկրորդ՝ ցուցանի բանականութեամբ։ Թիւ. Է.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ հին սրբոց հարցն և ժողովոցն։ Թիւ. Ժ.

Լուծանի առարկութիւն վարդա_նայ։

DE SACRAMENTO Chrismatis.

§. II.

I. Sect. Quæ sit materia, & forma huius Sacramenti. pag. 519.

Explicatur ritus, quo confertur apud Armenos Sacramentum Confirmationis. p. 520. n. 4.

II. An præter Episcopum etiam Presbyter sit Minister ordinarius Confirmationis? pag. 523.

Affirmant Armeniorum Pseudomagistri. pag. 524. num. 2.

Ordinarium Confirmationis Ministrum esse solum Episcopũ, ostenditur primò ex sacris Scripturis. pag. 525. num. 5.

Secundò, ratione. pagina 525. num. 7.

Tertiò, testimonijs veterum Patrũ, & Conciliorũ. pag. 526. n. 10.

Soluitur obiectio Vartani. pagina

na 529. num. 17.

Potest simplex Sacerdos ex dispensatione Summi Pontificis Sacramentum Confirmationis administrare. pagina 531. numero 23.

Probabile demonstratur, talem dispensationem Armenis Presbyteris permissiuè saltem concessam fuisse. pagina 533. numero 29.

Admonentur de quibusdam rebus Armenij; ne ipsorum Confirmatio omninò frustretur. pagina 535. num. 35.

DE SACRAMENTO Eucharistiæ.

§. III.

I. Sect. Quæ sit materia, & forma huius Sacramenti? pag. 538.

Refellitur error aliquorum Armeniorum, asserentium, transubstantiationem munerū inchoari in Oblatione Missæ, ac deinceps successiuè compleri per reliqua Sacerdotis verba. pagina 539. num. 5.

Quæ verba, & Cæremoniæ de Armenæ Liturgiæ medio tolli debeant; ne per ea populus in Idololatriæ speciem inducatur? pag. 541. num. 9.

Refellitur error Vartani, aliorumque Pseudomagistrorum, asserentium, formam huius Sacramen-

նայ ։ Թիւ. ԺԷ.

[illegible] Թիւ. ԻԳ.

[illegible] Թիւ. ԻԹ.

[illegible] Թիւ. ԼԵ.

ՎԱՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Գլուխ Գ.

[illegible]

[illegible] Թիւ. Ե.

[illegible] Թիւ. Թ.

[illegible]

քահանայն առնէ զանհատոր բա_
նսն զէ. այլ յաղօթսն առնէ յետոյ
զաղօթսն. որով զհացս օրհնեալ
և այլն ։ Թիւ. ԺԱ.

Թէ սոսկալի բանքն զէ միայն են
ձեւ այսր ոչ խորհրդոյս. նախ
ցուցանի ՚ի սբ գրոյս ։ Թիւ. ԺԷ.

Երկրորդ՝ ցուցանի բանաւորութբ ։
Թիւ. Ի.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութբ նորին
եկեղեցւոյն հայոց ։ Թիւ. ԻԲ.

Թէ որպէս պարտին հայք ուղղել
զայն աղօթսն. թէ որով ըղ
հացս օրհնեալ՝ մարմին չմաւ
առաքէս առաքեալն և այլն ։ Թիւ.
Խ.

Չորրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ
հցն սրբոց հայոցն ։ Թիւ. ԽԷ.

Լուծանին առարկութիւնքն վարդա_
նայ ։ Թիւ. ԾԵ.

Բ. Միթէ պարտ իցէ խառնել ա_
կամ եւ ջուր ՚ի գինի սրբոյ բա_
ժակին ։

Բացասեն սուտ վարդապետքն և մանա
զկերտի ժողովոյն. որ եմոյծ
՚ի մէջ հայոց մատուցանել զգինին
անխառն ։ Թիւ. Բ.

Հաստատեն ուղղափառքն ։ և թէ
այս ոչ խառնումն հաւրենական
իցէ. նախ ցուցանի վկայութբ
հայոց ժողովոյն սսոյ և ատա_
նայ և տարսոնի ։ Թիւ. Դ. և. ԼԳ.

Երկրորդ՝ ցուցանի ՚ի հնագոյն սովո_
րութէ յարևելեան և յարևմտ
եան եկեղեցեաց ։ Թիւ. Ե.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութբ հին սր
բոց հարցն, և առաքելոցն առա_
քէ

menti non esse Dominica verba, sed quandam Sacerdotis Orationem. ibidem, numero 11.

Quòd Christi verba sint forma huius Sacramenti, ostenditur primò ex Sacra Scriptura. pagina 543. num. 17.

Secundò, rationibus. p. 544. n. 20.

Tertiò, ex Ecclesiæ ipsius Armenæ testimonio. p. 545. nu. 22.

Quomodò corrigenda sit in Armena Liturgia Oratio illa, per quã, post prolata Domini verba, petitur sacrorum munerum consecratio. p. 552. num. 40.

Ostenditur quartò ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pagina 553. num. 47.

Soluuntur obiectiones Vartani. pag. 556. num. 55.

II. Vtrùm vino sacri Calicis admiscẽda sit aqua? pag. 560.

Negant Armeniorum Pseudomagistri, & Conciliabulum Manaschiertense, cuius decreto inductus fuit in Armenã Ecclesiã ritus offerendi vinum purum in sacris Mysterijs. ibid. num. 2.

Affirmant Catholici; quorum sẽtentia probatur primò ex ipsis decretis Armenorũ Conciliorũ, Sisensis, Adanensis, atq; Tarsensis. pag. 561. nu. 4. & 570. num. 33.

Secundò, ex praxi Orientalis, & Occidentalis Ecclesiæ. pagina 561. num. 5.

Tertiò, testimonijs veterũ SS. Patrum, ipsorumque Apostolo-

rum,

rum, qui eandem admixtioné à Christo factam in sacro Calice tradunt; atque à nobis etiã faciendã, in suis Liturgijs præcipiunt. pag. 562. num. 7.

[illegible]

Aperiuntur in hac materia mendacia Seductorum Armeniæ. pag. 565. num. 17.

[illegible]

Probatur quartò ex decretis Conciliorum, quæ in diuersis Mundi partibus à Catholicis habita sunt. pag. 566. num. 20.

[illegible]

Quintò, rationibus, quas huius mixtionis reddunt SS. Patres. pag. 568. num. 27.

[illegible]

Refellitur Armeniorum respõsio. pag. 569. num. 30.

[illegible]

Soluuntur Pseudomagistrorũ obiectiones. pag. 572. num. 37.

[illegible]

III. Vtrum populus Christianus teneatur ex diuino præcepto sumere Eucharistiam sub vtraque specie. pag. 579.

[illegible]

Affirmant Armeniorum Pseudomagistri, & Latinam criminantur Ecclesiam, quòd populo Eucharistiam sub specie quoque vini non tribuat. ibid. num. 2.

[illegible]

Negat Ecclesia Catholica; cuius definitio probatur primò ex sacris Scripturis. ibid. num. 3.

[illegible]

Secundò, ex ipsius Christi Domini exemplo. pag. 580. nu. 5.

[illegible]

Tertiò, ex vsu, & traditione Apostolorum. pag. 581. num. 7.

[illegible]

Quartò, ex consuetudine senioris Ecclesiæ. ibid. num. 9.

[illegible]

Quintò, ex incommodis, quæ sequerentur ex vtriusque speciei ne-

[illegible]

ճն՚ի տաճն զանեառն զհացոյ մա_
ղորդութեան ։ Թիւ. ԺԵ.
Վեցերորդ՚ ցուցանի բանականութեամբ ։
Թիւ. ԺԸ.
Լուծանին առարկութիւնք Վարդա
նայ և Գրիգորի Տաթևացւոյն ։
Թիւ. ԺԹ.
Դ. Եթէ Եւ մանկունք, որք ոչ հասին
՚ի հասարակաց բանական որոշութիւն.
հարկաւորին ըստ աստուածային հրամա_
նաց առնուլ զսուրբ հաղորդութիւն ։
Հաստատեն սուտ վարդապետքն ։
Թիւ. Բ.
Բացասէ կաթողիկէ եկեղեցին,
որոյ սահմանն հաստատի ցուցա_
նիւք բանականութեան ։ Թիւ. Գ.
Լուծանին առարկութիւնք սուտ վար
դապետացն ։ Թիւ. Ժ.
Թէ յորում հասակի սկսանին մանկունք
կապիլ ըստ աստուածային հրամա_
նին առնուլ զհաղորդութիւն ։
Թիւ. ԺԹ.
Ոչ կատարեն աստուածային հրամանին որք
հազիւ; որ ՚ի բազում և յերկար կե
անս իւրեանց սակաւ անգամ
հաղորդին ։ Թիւ. ԻԱ.
Թէ յորում ժամանակի կարտի
քրիստոնեայ ըստ աստուածային հրա_
մանաց առ ՚ի յառնուլ զհաղոր
դութիւն ։ Թիւ. ԻԲ.
Յանդիմանութիւն եպիսկոպոսաց և վարդա
պետաց Հայոց, որ ՚ի կեանս իւ
րեանց սակաւ անգամ պատարագեն, կամ
հաղորդին ։ Թիւ. ԻԷ.
Լուծանին պատճառանք դոցա
սուտ ցուցանեն ։ Թիւ. ԼԱ.

necessitate. pagina 583. numero 15.
Sextò, ratione. pag. 584. numero 18.
Soluuntur obiectiones Vartani, & Gregorij Dattieuensis. pagina 585. num. 19.
IV. Vtrùm ad Eucharistiam sumendam obligentur ex diuino præcepto etiam paruuli, discretionis vsu carentes. pag. 589.
Affirmant Armeniorum Pseudomagistri. pag. 590. num 2.
Negat Ecclesia Catholica; cuius Definitio rationibus comprobatur. ibidem, numero 3.
Soluuntur Pseudomagistrorũ obiectiones. pagina 592.
Quando incipiant pueri ad Eucharistiam sumendam obligari ex diuino præcepto? pagina 595. numero 19.
Non satisfaciunt diuino præcepto fideles, qui perrarò in longa vita communicant. pagina 596. numero 21.
Quo tempore teneatur Christianus Eucharistiam accipere? ibidem, numero 22.
Coarguuntur illi Episcopi, ac Magistri Armeniorum, qui vix vnquàm in tota vita Rem sacram faciunt, aut communicant. pagina 598. num. 27.
Simulatæ istorum purgationes reijciuntur. pagina 599. num. 31.

DE SACRAMENTO Pœnitentiæ.

ՎԱՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

§. IV.

Գլուխ. Դ.

I. Sect. Aperiuntur errores Vartani circa hoc Sacramentum. pagina 604.

II. Quòd Pœnitentiæ Sacramentum conficiatur per Exomologesim, hoc est, per confessionẽ peccatorum, factam à Pœnitente, & absolutionem Sacerdotis; ostenditur primò ex sacris Scripturis. pagina 607.

Secundò, ex antiqua traditione, ac praxi vniuersalis Ecclesiæ. pagina 608. numero 4.

Tertiò, testimonijs veterum Patrum, quos Armeni suscipiunt. ibidem, numero 6.

III. Eos, qui post Baptisma læthaliter peccant, teneri iure diuino sua peccata Sacerdotibus aperire; ostenditur primò ex sacris Scripturis. pagina 611.

Secundò, ex Patribus, quos Armeni suscipiunt. pagina 613. num. 7.

Generalem peccatorum confessionem, quam Armenij vnà simul in Templo clara voce pronunciant, ratam non esse. pagina 615. numero 13.

IV. Formam Sacramenti Pœnitentiæ non esse illam, quam Vartanus propugnat: *Deus remittit peccata tua*: sed hanc: *Ego absoluo te à peccatis* &c. ostendi-

Ա. Գլուխ. Յայտ լինին մոլորութիւնք Վարդանայ. որք են յայսր խորհրդոյս:

Բ. Թէ խորհուրդն ապաշխարութեան կատարի ի ձեռն խոստովանութեան ապաշխարողին և արձակմանն քահանային. նախ ցուցանի ՚ի սբ գրոցն: Թիւ. Բ.

Երկրորդ՝ ցուցանի ՚ի հին աւանդութենէ և սովորութենէ ընդհանուր եկեղեցւոյ: Թիւ. Դ.

Երրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն. զորս ընդունին եկեղեցիք հայոց: Թիւ. Զ.

Գ. Թէ նոքա, որ զկնի մկրտութեանն մահուչափ մեղանչեն, աստուածային հրամանաւն պարտաւորին խոստովանել զմեղսն իւրեանց քահանայից. ցուցանի ՚ի սբ գրոցն:

Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն. զորս հայք ընդունին: Թիւ. Է.

Թէ անվաւերական է՛ հայոց խոստովանել բարձր ձայնիւ ՚ի միասին ՚ի տաճարի զամենայն ասացեալ մեղաց: Թիւ. ԺԳ.

Դ. Թէ ձև խորհրդոյս ապաշխարութեան. այս. արձակումն քահանային. ոչ է՛ այն բանն ասացեալ ՚ի Վարդանայ. Թէ աստուած թողու զմեղս քո: այլ է՛ այս. Ես արձակեմ

կեմ զըն֊զ ՝ի մեղաց և այլն ։ ցու֊
ցանի ՝ի սբ̃ գրոցն ։
Դատաստանի առաքելութեանց ։
Թիւ . Ե .
Նոյն ցուցանի վկայութբ̃ սրբոց
հարցն ։ Թիւ . Ժզ .
Յաղագս պակասութեանց ոմանց
քահանայից ՝ի յարձակելն մեղաց
ժողովրդեան ։ Թիւ . Ի .
Ե . Թէ նիւթ խորհրդոյ ապաշխա֊
րութեան ներգործութիւք ապա
շխարողին . Ը . զղջումն . խոստո
վանութի . և վճարութի ։
Թէ մեղքն թողեալ ՝ի ձեռն խոստո
վանութեան՝ ոչ դառնան միւս ան֊
գամ վա հետևեալ մեղաց . ցու֊
ցանի ընդդէմ վարդնոյ ։ Թիւ . Գ .
Լուծեալ լինին առարկութիւնք ։
Թիւ . Ը .

ՎԱՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ

ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՄԱՆ

Պրակք . Ե .

Ա . Ցուցանի . Հայերին մոլորութիւնք
սոսա վերաբերեալ . զոր ունին ՝ի
վր այսր խորհրդոյս ։
Բ . Հերք ՝ի մերժել զայսպիսի մոլորու֊
թիւս . հաստատին , և ցուցա֊
նին հետևեալ առաջադրութիւքս ։
Ա . Թէ խորհուրդ վերջին օծման
ոչ կատարի . եթէ ենթակայն ,
որ օծանի , ոչ իցէ հիւանդ մա֊
րդ ։ Թիւ . Ա .
Բ . Թէ ոչ պարտ է տալ զնոյն սբ̃
խորհուրդն այլ հիւանդաց .
այլ

ditur rationibus, ex sacra Scriptura deductis. pagina 617.
Soluuntur obiectiones. pag 619. num. 6.
Idem confirmatur ex Patribus. pagina 622. numero 16.
Admonentur Sacerdotes Armeni de quibusdam absolutionis suę defectibus. pag. 624. nu. 20.
V. Materia Sacramenti Pœnitentiæ sunt actus Pœnitentis, Contritio, Confessio, & Satisfactio. pagina 626.
Peccata, quæ per Pœnitentiam sunt remissa, non redire ob sequens peccatum; ostenditur contra Vartanum. ibid. n. 3.
Soluũtur Obiectiones. p. 628. numero 8.

DE SACRAMENTO

Extremæ Vnctionis.

§. V.

I. Sect. Explicantur Armeniorum errores circa hoc Sacramentum. pagina 631.
II. Ad hos refellendos errores statuuntur, ac probantur Propositiones sequentes. pag. 633.
1. Sacramentum Extremæ vnctionis non perficitur, nisi subiectum, quod vngitur, sit homo ægrotus. ibidem, numero 1.
2. Idem Sacramentum non est conferendum, nisi infirmis,

qui

qui de vita periclitentur. pagina 635. num, 5.

3. Quælibet Ecclesia Christiana tenetur ex diuino præcepto vti hoc Sacramento. pagina 636. numero 8.

4. Materia huius Sacramenti non est vnguentum Chrismatis, sed oleum simplex Oliuæ, ab Episcopo benedictũ. Forma in quibus verbis consistat? pagina 639. numero 19.

5. Minister Extremæ Vnctionis est Presbyter. Quæ verò sint membra vngenda? pag. 640. num. 22.

III. Corollaria, ex prædictis propositionibus deducenda. pag. 642.

Coarguuntur Armenij, quòd hoc Sacramentum mortuis cadaueribus conferant. pag. 643. num. 6.

Instruuntur de valida eius administratione. pagina 646. numero 13.

Admonentur, vt abstineant à ritu cuiusdã vnctionis, beneualétibus applicatæ, quam ipsorũ nõnulli ad hoc Sacramentũ pertinere arbitrãtur. p. 648. n. 19.

այլ միայն հոգեվարք հիւանդաց
Թիւ. Ե.

Գ. Թէ է իւրաքանչիւր քրիստոնէական եկեղեցի ամ-այն հրամանաւ հաւրհանարն 'ի գործ ածնել զխորհուրդ մեռոնին օծ-ման: Թիւ. Ը.

Դ. Թէ նիւթ այս խորհրդոյս ոչ է մեռոնն, այլ է պարզ ձէթ ձիթենւոյ. օրհնեալ յեպիսկ: և թէ զինչ բան է ձև բանին: Թիւ. ԺԹ.

Ե. Թէ պաշտօնեայ վերջին օծ-ման է քահանայ: և թէ որք են անդամք մարմնոյ. զոր պարտ է օծ-անել: Թիւ. ԻԲ.

Զ. Ցոյց եզրակացութեանց, որք են առեալ 'ի նախ եղեալ առաջադրութեանց:

Թէ յայտ լինի մեղադրութիւն նոցա, որ առնեն զխորհուրդ վերջին օծ-մանն մեռելոց դիոց քահանայից: Թիւ. Զ.

Թէ որպէս պարապեցին հայոց ուսուցանել զայս ոչ խորհուրդ: Թիւ. ԺԳ.

Թէ զգուշացեն առնել երբեմն որ ոչ օծ-անել զառողջս 'ի յառաջասացեալ խորհրդի յաւէտ պատճառ: Թիւ. ԺԹ.

DE SACRAMENTO *Ordinis.*

§. VI.

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՐԳԻ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ

Գլուխ. Զ.

I. Sect. Quo ritu conferant Armenij Or-

Ա. Գլուխ. Թէ որպէս հայոց եկեղեցին

կարգաց պաշտօնն զխորհուրդ ձեռ-
նադրութեան:

Թէ ՚ի ձեռնադրելն առաւ ընծայելոց զնոյն ՚ի բանս գործեալս և առ նմ զնոյն նիւթ բանեցն. զորս առ մեզ ընկալեալ Եկեղեցին հռովմայ. Թիւ. Գ.

Թէ հասարակաբանելով ընդ լատինաց չորս առաջինս և ոչ միայն զառաջինն ընթերցողին. ըստ սովորութեան յունաց: Թիւ. Է.

Թէ զիարդ լինի ձեռնադրութիւն հայոց մինչ և ՚ի սարկաւագութիւն: Թիւ. ԺԸ.

Բ. Բացայայտեալ լինի արարողութիւն որով հայք ձեռնադրեն զքահանայսն:

Առաջարկեն երկու խնդրութիւնք ... Թիւ. ԺԶ.

Խնդրի թէ զի՞նչ արգելու ... բերելն ՚ի ձեռնադրութիւն քահանայից հայոց: Թիւ. ԺԹ.

Ordinis Sacramentum? pagina 650.

Vtuntur in Ordinatione ijsdem ferè verborum formulis, rerũque materijs, quas Ecclesia Latina præscribit. p. 651. nu. 3.

Ex quatuor minoribus Ordinibus, non vnum duntaxàt Lectoratum, vt Græci, sed singulos distinctìm conferunt. pagina 652. numero 7.

Quo pacto eorum Ordinatio fiat vsque ad Diaconatum? pagina 656. numero 18.

II. Explicatur ritus ordinandi Armenum Presbyterum. pagina 658.

Duplex de valore huius ritus proponitur dubitatio. pag. 663. numero 16.

Quæritur, qua ratione nihil obstet, quominùs Ordinatio Armeni Presbyteri valida sit? pagina 664. numero 19.

III. Afferuntur, & explicantur variæ Doctorum opiniones de materia, & forma Ordinationis Sacerdotalis. pag. 665.

Ad has opiniones, ac diuersos Ordinationis ritus cõciliandos, primus dicendi modus, à quibusdam traditus, improbatur. pag. 670. num. 17.

Secundus aliorum dicendi modus improbatur. pagina 673. num. 24.

Tertius dicendi modus improbatur. pagina 674. num. 29.

Quartus dicẽdi modus ad rẽ aptissimus ostẽditur & explicatur. p. 684. n. 57.

Դ. Թէ որն իցէ նիւթ և ձև քահանայի ձեռնադրութեան քահանայից հայոց:

Թէ վասն էր հայք ՚ի ձեռնադրութեան քահանայից անկարգաբար ՚ի գործ ածեն զնիւթ և զձև լատինացւոց: Թիւ. ԻԲ.

Թէ վասն բազում պատճառաց պարտ էր հայոց կատարել ...
կար.

IV. Quæ sint in Armeno ritu materia, & forma Ordinationis Presbyteri? pagina 690.

Cur in hac Ordinatione Armena Ecclesia præpostere vtatur materia, & forma ritus Latini? pagina 697. num. 22.

Plures adducuntur causæ, ob quas deberent Armenij Ordinationem

nem suam Presbyteralem ad seriem, statumque meliorem referre. pagina 701. num. 34.

կարգալ առնել զիւր ձեռնադ-
րութիւնն . Թ . ԼԴ .

DE SACRAMENTO *Matrimonij.*

§. VII.

Վասն խորհրդոյն Պսակի

Գլուխ . Է .

I. Sect. De natura, & causis Matrimonij. pagina 709.

II. De Matrimonio rato, & irrito. pagina 713.

III. De impedimẽtis, Matrimoniũ dirimentibus iure naturæ. p. 715.

IV. De impedimẽtis, Matrimoniũ dirimentibus iure positiuo, siue diuino, siue politico, siue Ecclesiastico. pagina 726.

V. In quibus ex prædictis Impedimentis possit Ecclesia dispensare? pagina 733.

VI. Vtrùm Armeni ritus præscriptio, quæ discrepet à iure Canonico, valeat ratũ, vel irritũ reddere aliquod Matrimoniũ. p. 736.

VII. An ratum esset Matrimoniũ, si apud Armenios contraheretur in tertijs nuptijs post mortẽ secundi Coniugis? p. 743.

VIII. Vtrùm Matrimonium ratum dissolui possit quoad vinculum ob aliquam superuenientem causam? pag. 751.

IX. De Diuortio: atque etiam de Dispensatione in Impedimentis Armeni Matrimonij. pagina 764.

Ա . Հատուած . Յաղագս սահմանին եւ պատ-
ճառաց խորհրդոյ պսակին :

Բ . Յաղագս հաստատուն եւ սուտ պը-
սակի :

Գ . Թէ ո՞ր են արգելմունք բնական
օրինաց , որ խափանեն զպսակն :

Դ . Թէ ո՞ր են արգելմունք գրա-
կան օրինաց , որ խափանեն զը-
պսակն :

Ե . Ո՞ր թէ կարող է եկեղեցին շնորհել
յայն՝ նախասացեալ արգելմանցն
պսակին :

Զ . Ո՞ր թէ սահմանադրութիւն օրի-
նացն Հայոց տարբեր զօրութիւն
խափանելոյ կամ հաստատելոյ զպը-
սակս ունի՞ 'ի մէջ նոցին :

Է . Ո՞ր թէ 'ի մէջ Հայոց հաստատուն է
նէր եւ անխափան պսակն 'ի յեր-
րորդ հարսանիս զկնի մահուան
երկրորդ ամուսնոյ :

Ը . Ո՞ր թէ օրինաւոր պսակ քակտել
նեիցի կարէ լուծանել վասն պատ-
ճառի ուրուք :

Թ . Յաղագս բաժանման ամուսնոյն
'ի միմեանց : Եւ ո՞ր թէ Հայոց
կաթողիկոս կարող է շնորհել
յերրորդ արգելմանցն պսակին :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԸՆԹԵՐՑՈՒԹԻՒՆ.

Յաղագս որպիսութեան հոգւոյ բանականի:

ARMENARVM QVÆSTIONVM

TRACTATVS SECVNDVS

DE STATV ANIMÆ RATIONALIS.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ա

Բազմաւորք ասացեալք ծանուցանին 'ի գիրսն Լատինացւոց. եթէ ազգն Հայոց զբազում մոլորականս կարծիս ունի 'ի վր բանականաց հոգւոց մարդկան: Նախ՝ յափշտակեալ Ամենակալն ցեն ասացեալ 'ի գիրս մարտութեանց 'ի գլխն. Երկրորդ. ըստ այսմ հաւատալ, թէ հոգիք մարդկան ոչ նոր ստեղծանին յոյժ յոր ժամ միաւորին ընդ մարմնոյ իւրեանց, այլ թէ ամենեքեան 'ի միասին ստեղծան յոյժ 'ի սկզբանէ. և յետոյ մի ըստ միոջէ դնին 'ի մարմինս:

Երկրորդ. զայնոսիկ հաստատեալս 'ի գիրս Սերմանական ուծ-ոյ. և հաշուեալ 'ի գիրս

զան

PRÆFATIO.

1

MVLTÆ sunt, quæ in hac materia Armeniorũ Nationi tribuuntur, opiniones erroneæ. Prima est: Humanas animas non recèns à Deo creari, cùm corporibus infundũtur; sed omnes initiò vnà simul creatas esse; infundi deindè in corpora successiuè. Sic de Armenijs refert Ioannes à Syderno in Direct. hær. 24.

Secunda: Easdem animas per seminis propagationem educi de potentia materiæ, quemadmodùm animæ Brutorum. Thomas à Iesu, lib. 7. de Conuers. Gent. cap. 23. Seù animam filij propagari ab ani-

ma patris sui. Guido Carm. de Arm. Err. 4. Coccius in Thesauro, tom. 2. lib. 1. art. 1.

Tertia: Christum, cùm descendit ad Inferos, omnes indè animas eduxisse, tum bonas, tum malas: ac proindè Inferni pœnam non esse perpetuam. Guido de Arm.; Alphõsus de Castro aduer. hæres. lib. 8. tit. Infernus; Prateolus de Sectis hæret. lib. 1. cap. 67.

Quarta: Nullum esse Infernum; eoquòd Christus, cùm illuc descendit, omnia loca illa destruxerit: interim animas detineri in aëris regione. Ioan. Chernacẽsis, Armen. catholicus, in epist. ad fratres vnitos; Guido Carm.; & Coccius to. 2. lib. 10. art. 8.

Quinta: Non fieri Iudicium de animabus particulare statim à morte vniuscuiusque. Colligitur ex infrà dicendis.

Sexta: Animas impiorum ante vniuersale Iudicium nullis pœnis, & supplicijs affici. Guido, Ioannes Chern., Prateolus, in locis cit.

Septima: Animas Sanctorum ante idem Iudicium non esse, nec glorificari in Cælis. Autores ijdem.

Octaua: Nec esse Purgatorij locum, in quo aliquæ animæ, à corporibus egressæ, purgentur à sordibus peccatorum. Guido; Vincentius Beluac. in spec. histor. lib. 30. c. 98. S. Antoninus par. 3. tit. 19. cap. 8. §. 10. Sebastianus Medices in Summa hæres. cap. 136.

Nona denique: Beatorũ animas non intuitiuè videre, nec vnquã visuras diuinam essentiam, sed quandam

զանձանց ասեն. Թէ հայք ամենք կար
Բ ծեն, ըհոգին բանականն ոչ ստեղծա
2 նիլ յԱյ յոչընչէ. այլ ծնանիլ ՚ի ծնո
ղաց. որպէս և մարմինքն իւրեանց:

Երրորդ. Աղւ֊ Քրիստոս հաստատա
ցեն ՚ի գիրս ութերորդ, որ յիշխ դժո
խոց. և պրատէոլոս ՚ի գիրսն առա
ջին, ասեն, ըհայոց այլքն համառօտել.
էթէ քն յորժամ էջն ՚ի դժոխս, ազա
տեաց յանդունդս զամ հոգիս թէ ար
դարոց թէ ամբարշտաց: Եւ թէ առն
քանդին դժոխոց ոչ են յաւիտենա
կանք:

Չորրորդ. Յոհան վերջնականքս
Դ նայցի յազգէն հայոց ՚ի թուղթն առ
3 միաբանեալ եղբարսն. և այլք ամենք
ասեն յիշխ հայոց. Թէ կործեն, ոչ
գոլ այժմ դժոխս: զի քն յորժամ իջեալ
առ նոսա զնա բոլորովին: այլ ըհո
գիսն մնալ այժմիկ ՚ի հողեղէն ինչ,
որ ՚ի յօդս:

Հինգերորդ. Եւ Թէ կործեն և
որ յետ վախճանելոյն մարդոյ ոչ լինի
ատեանն ՚ի վր իւրաքանչիւր հո
գւոյ յատուկ դատաստան:

Վեցերորդ. Հոգին մեղաւորաց յառա
ջ ընդհանուր ասեն. ԹԷ հայք ոչ խոստովա
Դ նին զպատիժս և զտանջանս հոգւոց
4 մեղաւորացն յառաջ քան զօրն հասարա
կական դատաստանին:

Եւթներորդ. Եւ Թէ և ս խոստո
վանին, ըհոգին սրբոց ոչ գոլ այժմ
և ոչ փառաւորիլ ՚ի յերկինս արքա
յութեանն:

Ութերորդ. Աւելորդ եւս քաւա
րանն ՚ի յերեւանելոյն ըետ պատմու
թեան. և այլն ասացեալ ՚ի. Ժ Թ. պր
Խառն երրորդ հատուածին ի-րոյ. ասեն
Թէ հայք ոչ դաւանեն զքաւարան
յորում հոգիք քաւին հասարակաց,

առաջ

Ե 5 [illegible]

[illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

dam illius essentiæ claritatem; in qua visione consistere supremã beatitudinem. Armacanus lib. 14. c. 1. Guido, Prateolus, Alphonsus de Castro lib. 3. tit. Beatitudo, Medices cap. 13., & Thomas à Iesu lib. 7. cap. 17.

Hi sunt errores circa rationalis animæ statum, quos prædicti Scriptores Armeniorum Nationi adscribunt. Ipse porrò, qui rem Armenam non solùm auribus ab alijs accepi, sed manibus quoque tractaui, animum inducere nequaquàm possum, vt eorundem errorum ream faciam Armenam Ecclesiã. Quamuìs enim obscurum mihi non sit, complures esse, ac fuisse in illa Magistros, qui hæc falsa dogmata & profiteri, & prædicare, & scriptis etiam propagare pro virili parte studuerint: quapropter anno Salutis 1341. Benedictus XII. Romanus Pontifex à multis testibus, tum Armenis, tum etiam Latinis, certior hac de re factus, misit ad eorum Regem Leonẽ IV. & Patriarcham, libellum [a], in quo prædictorum errorum, aliorumque plurimorum catalogus scriptus erat; iniungens illis [b], alijsque Armenis Episcopis [c], videlicet Sisensi, Tarsensi, Soldaniensi, & Episcopo Ecclesiæ sancti Thaddæi, vt ad eorum extirpationem vnà simul incumberent: tamen nihilominùs exploratissimum quoq; habeo, alios plures esse, ac fuisse Armenos Patres ab ijsdem erroribus penitùs alienos. Quarè idem Rex Armeniæ Leo, cum prænotatum libellũ inspexisset, ni-

mis grauiter tulit, Armenam Ecclesiam, vt hæresibus illis conspurcatam, diffamari: iussique illius Daniel Monachus ad eam excusandam apologeticum Commentariũ [d] edidit, ac transmisit ad Benedictum, in quo paucorum Magistrorum errores illos ab inuidis toti Armenæ Nationi impositos fuisse iure meritò conquestus est.

d. Repertus est in Commentarius in Archiuio Auenionensi, & Romanis Massilarus. lege Annal. Eccl. apud Rainal. tom. 16. an. 1341. nu. 118.

Ը 8 Immò non multò post, nimirùm anno à partu Virginis 1346. Consolator [e], Armeniæ Patriarcha, nec non Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, & Clerus Armenus, per Nũcios suos, Ioannem de Merchar, & Antonium Episcopos, ac nobilem virum Gregorium Cenguiz, Clementi Papæ VI. [e] significarũt, quòd peracta iam Armenorum Episcoporum Synodo, abiecerant, & condemnarant per eam omnes illos errores, quos Benedictus, prædecessor ipsius, ab eis damnandos requisierat, inter quos præcipuè omnes, à nobis suprà memorati, recensebantur: quin etiam offerebant, si in suis libris alia forsitan reperirentur erronea, & Catholicæ fidei repugnantia, paratos se esse, illa de libris eisdem iuxtà Romanæ Sedis mandata delere, seque institutis Apostolicis in omnibus conformare.

e. Clem. VI. ann. 5. lib. 3. epist. cur. 17.

Թ 9 Ժ 10 Igitur vniuersa Armeniorũ Natio, & Ecclesia non potest nisi temerè, magnamque per iniuriam de prædictis hæresibus condemnari ex eo, quòd ipsorum nonnulli eas professi sint, aut profiteantur. Porrò autem, cùm adhuc extare videamus

հայոցն ունէին զատատեալ մոլորու_
թեանս, վասն վասպուրականի և որ գրեալ կայանան ՚ի
գիրս մի. և առաքեաց զդանիէլ առ թղթովն
հայոց լեռան չարբարց, և առ կաթողիկոսն,
և ծերեալ առ ՚նոսա և առ այլ բազում
եպիսկոպոսունս հայոց զթուղթն. խնդրե_
լով ՚ի նոցանէ հերքել յեկեղեցւոյն իւ-
րեանց զայսպիսի զայնպիսիս: Եւ իբ-
րև եհաս առ ՚նոսա գիրքն մոլորու_
թեց և թուղթն պապուն. լեռն առ
քոյն յայտնեցուցանէ զի ոչ ևս ասէին
ամենայնթեցն, և զի չարին համբաւոյն
եկեղեցւոյ իւրեանց: Եւ հրամանաւ
՚նր մի ունի խմաստուն վարդապետ դա_
նիէլ անուն շարադրեաց գիրս մի. որով
եղոյց բազում վկայութեամբ և պատմեաց
ուր, թէ եկեղեցին հայոց ոչ զուտ
՚նէր զմոլորութիւնս զայնս: և յետ նորա գիր
քն առ պապն բենեդիկտոս:
և մինչ և զայժմ կայ գիրքն ՚ի պապութեան
զրատանն:

Այլ և ո ուրուք էր, զինի ամպեան ժա_
մանակի. ՌՃ. ՚ի յամի ամս. ԽԶ ին և զ-
կաթողիկոսն հայոց մխիթարիչ կոչեցեալ.
հանդերձ բազում եպիսկոպոս, և վարդա_
պետ, և հարց վանօրայց, առաքեցին առ
կղեմենտոս վեցերորդ պապն զթուղ
թս և զեպիսկոպոսն իւր զմեր յոհան
նէսն, և զտէր անտոն եպիսն, և զազնիւ
այրն խոճայ զգրիգոր. և ծանուցին պա_
պին, թէ արարեալ էին ժողով ՚ի հայս.
և հերքեալ էին ՚ի նոցանէ զնոյն մոլորու թիւ
նսն և խնդրեալ էր ՚ի նոցանէ ՚նախնին
ամենայն բենեդիկտոս. և թէ
մնայ ևս և մոլորութիւն կայ ինչ մեր ա_
ռաքելական ող աթոռոյն հրամանս:

Իսկ ազգն հայոց ոչ կարենք մեզ երա_
ճշտել դատապարտել զեկեղեցին հա
յոց վա ասացեալ աղանդոյ. զի ՚նորքա
ոչ են ամ եկեղեցին, այլ ամենայն ո_
մանք

մանք , որք 'ի նմա եղեն սուտ վարդա-
պետաց մոլորեցուցանք . եւ հիմայ այսու-
ւէն . զի մի՛ ոք 'ի քարոզողացն իւր-
յոց զբանադրեալս ուսմունս ընթեր չար-
ուսմանց եւ մոլորութեանն զորս գուցեն .
սակս այսորիկ մեք սատ եղաք զմեաւս
նոյ զՀիմաբանութիւնս , որպէս 'ի Ձե-
ռն զհարցմունս մէ զգոյ , հարց , եւ
վարդապետաց սոցա , եւ պատճառաց ,
բազմացուցանէք զսուզբաստութիւնն
ամենեցուն ա՛յլ մէ եւեւեղեցւոյն զօրա
տանի . որոյ արտաքոյ չէ փրկութիւն .

Տա 11

mus in illa pèrniciosos Pseudomagistrorum Codices, erroneis huiusmodi doctrinis refertos; nec deesse in præsentia seductores, qui ad eas sectandas discipulos suos, & Populum Armenum incitent; vndè multi dubitant, ignorantq; in quã debeant flecti sententiam: idcircò earundem singularum hæresũ falsitas per singulas Quæstiones demonstrãda mox erit.

ԱՅՍ ԹԷ ՀՈԳԻՔՆ ԲԱՆԱԿԱՆՔ ԵՂԵՆ

Առաջնեալ յառաջ քան զմարմինս եւ բանից
ընդ մարմինս .

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ՄԻՋԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Առաջարկեն երկու կարծիք , և լուծումն
վիճաբանութեան ;

Գլուխ . Ա .

VTRVM ANIMAE RATIONALES

Extiterint ante corpora .

QVAESTIO INTER ARMENIOS PRIMA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

Ա 1

ՍԱՀՄանէ վարդապետն Վար
դան 'ի պատասխանատուութեան
տրութեան թղթոյն առ
Թագաւորն, որ գրեցաւ 'ի
Պապէն Հռովմայեցւոց առ
ծին հաւատոյ առ. Թղթոյն Հայոց Հեթում
թագաւորին 'ի չորրորդ գլուխ ասէ : Սխալ
է այս որ ասեն. թէ միշտ նոր ստեղծա
նեն հոգիքն ; ասացեալ սուտ է մովսէս , որ
ասէ . հանգեաւ 'ի գործոց իւրոց , և հանգեաւ ;]
Եւ յետ սակաւուց դարձեալ ասէ . թէ հոգիք
հոգիքն ոչ ստեղծանին 'ի հօրէ , և ոչ
'ի մօրէ :] Ապա յայտնի դարձ
նէ . թէ ամ հոգիքն 'ի սկզբանէ ստեղ
ծան

AFFIRMAT vnà cum cõsectaneis suis Vartanus, Doctor Armenus, qui in confutatione cuiusdã epistolæ, ad Haytonem Armeniæ Regem datæ à Romano Pontifice, num. 4. *Error est*, inquit, *eorum, qui dicunt, animas à Deo semper de nouo creari. Nam mendacem faciunt Moysen, asserentem Gen. 1. Deum cessasse ab omni opere suo*. Et paulò post addit, *eas nec à patre, nec à matre productas*. Vndè videtur inferre, Deum illas infi-

insimul ab initio condidisse.

Propter hanc, & alias hæreses, huius Vartani nomen, ad Clementem Papam VI. delatum, ab eo dãnatum fuit; vt constat ex eiusdem Clementis epistola [a] ad Consolatorem, Armeniæ Patriarcham; vbi sic illum interrogauit: *Scire volumus, si credidistis, & creditis tu, & Armeni, qui tibi obediunt, Vartanum, quẽ (prout nobis à pluribus est relatum, & assertum) Armeni pro speciali doctore habuerunt; & qui multos de Armenia Minori labe hæresis infecit, docens, & scribens, quòd spiritus omnium hominũ fuerint insimul à Deo creati; &c. fuisse hæreticum, & hæresiarcham pessimum.*

.VI. pist. 72.

Huc etiam spectat id, quod legitur in libello [a], quem, vt suprà diximus, Benedictus Papa XII. ad Armenum Patriarcham transmisit, vbi cap. 22. sic habetur: *Armenij dicũt, quòd quando Christus resurrexit, educens ex Inferno Sanctorũ animas, quæ ibidem erant, duxit eas in Paradisum terrestrem, & cum ipsis dictum Paradisum intrauit, dicens eis: Ecce locus, in quo fuistis, & de quo exiuistis. & statim de dicto Paradiso eas eiecit, & posuit eas in terra, vel in aëre circa Paradisum terrestrem.* Quibus verbis asserere videntur, omnes humanas animas à principio vnà cum Adami anima à Deo fuisse creatas. Simile quid anteà docuerũt Origenes, Priscillianus, & Rabbini aliquot Iudæorum, vt infrà dicendum est.

t in chiu. ebus nen. &c.

Cæterùm hac de re peracris olim altercatio à me cũ Simone Ciulfaën-

si,

բ ծանն յինյ արարածոց մարմնոյն իւրոց .
2 Վն այսր հերձուածոյս. և զն այլ
ոց բազմաց՝ անհաւատութեանն Եղև նորա
Վարդանայ առ որ հայրապետն հռոմ
մայ կղեմէնտոս վեցերորդ : ուստի ան
դրեաց զնմանէ թուղթ մի զատադրանաց
առ ուղղափառ կաթողիկոսն հայոց մխի
թարիչ. և դատապարտեաց զնա երբե
զհերետիկոսանելով՝ ի թղթին այսպէս
՝ի բազում վիպայից լուաք, եթէ հայք
ումանք ընծայեցին երբեմն զվարդան որ վար
դպտ գլխն վարդապետ անուանն . որ զփոքր
րհաստանեայս փոքրին հայաստանեայ
գ մարդկանցն . զեկեալ և ուսուցանելով
3 թէ հոգիք ամ մարդկան ՝ի միասին ստեղ
ծանն յինյ առը՝ կամաւոր զխմեկ. մի՝ թէ
դու և հնազանդեալքդ քոյ հաւատար
ցիք և հաւատայք . թէ նորա վարդանն
էր հերետիկոս և հերձուածապետ :]
Համեմատ ՝ի գիրքն, զոր ՝ի վերոյ սաս
ցաք թէ, բենեդիկտոս պապն առաքեց
էր առ Թըր և կթղիկոսն հայոց . գլ. ի
գտանին այսպիսի բանիւք : Ասեն,
եթէ հայք ասեն . թէ յորժամ
քն յարեաւ ՝ի մեռելոց , և էհան ՝ի դը
ժոխոց զհոգիսն սրբոց . եհան զնոսա
դ յեդեմ ուր դրախտն . և ասաց նոցա
4 ահա սա է տեղին , յորում էիք
դուք երբեմն , և յորմէ ելեալ էք : Եւ
Թէ զինի այսպիսիկ դրձ հանեալ զնոսա
՝ի դրախտէն . և եդ զնոսա ՝ի յերկիր
կամ ՝ի յօդս շուրջ զերկրաւին դրախտին :]
Եւ սոքա և այսպիսի բանիւքս յայտ
առնեն հաւատալ , թէ ամ հոգիք մար
դկան ՝ի միասին ստեղծան ՝ի սկզբան
արարածոց մարմնոյն իւրեանց : որպէս
և ասէին հանճարոյն աղանդքն որոգինէս,
և պրիսկղիանոս , և ոմանք ռաբբին
հրէից . որպէս ասացեալ եմք ՝ի վերոյ :
Զատյն զայս մեղադրութիւն ուսուցա

նէր

ներ մի ոմն վարդապետ հայոց . սիմէոն Ե
շուլջրայեցի կոչեցեալ . զոր մեք տեսաք 5
յարքայանիստ քաղաքին կոստանդնուպօ-
պոլիս և բանեցն նորին անդեան եկեղե:
քանզի սա և ա աշակերտեալ ՚ի վարդա-
պետէ և զորոյն վարդապանաց, ասէր .
եթէ տէր ոչ ստեղծանէ զհոգիս ՚ի նորս
կեան ժամանակի . յորում կատարեցին
մարմինքն որք ՚ի յորովայնի ծնողացն .
այլ եթէ համայն զամ հոգիս ՚ի միասին
՚ի սկզբանն արարածոցն . և յետոյ
հանգեաւ . քանզի այնմ որ ասէ ՚ի ծննդոց
առաջին գլուխն . թէ հանգեաւ տէ-
յաւուրն եւթներորդի յամ գործոց Զ
իւրոց , զոր արար :] Եւ ... սորա և մեք 6
երբեմն ՚ի մէջ հայոց կալով ՚ի յեկեղե-
ցին սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին որ
է ՚ի գաղատայ քաղաքն . և ՚ի դրու-
թեան եկեղ առաջի ժողովրդեր
զեանն ընդ վարդապետին այնմիկ , որ մի
ոմն էր ՚ի մէջ հայոց գերագահութե և հա-
ռաքեալ էր . բազում առաջնորդեաց ... զա-
զանեալ զբանս գայր . և բազում մեղաւ
ծառոց հաստատեցայ , թէ հոգին ոչ
լինի առաջ քան զմարմինն :

Եւ յորժամ պատասխանեալ ելանիք նորը
ցաւ ՚ի նմանէ . թէ զինչ ասաց հոգիք- Է
քն զայլ բանս եղկաւ ժամանակին առ- 7
ուրաց մարմնոց : և զի եր զաչխեաց յետևա
զերանցն անդէկոյ : յորժամ էնքն գոր-
ծունեայ զառաջին բանն իւր . և աս-
տաց . թէ հոգին ծնըգարանէ և պարապա-
պեն ոչ եղև առաջ քան զմարմինն . այլ
յորժամ ասաց ամ . անէծք և բազմաս-
ցաւուց . յայնժամ ետես հանգեաւ ,
և եւ ծննդոց զօրութեան ծննդեան
ոչ միայն զմարմինս , այլ և զհոգիս :
որ է մեղուցութի չարագործն քան զառա-
ջինն .

Բայց առաջեցեալ իմ զառաջին-
թէս

si, Armeno, ac magni quidem nominis Magistro, suscepta coràm Populo fuit Galatææ apud Byzantium in Ecclesia S. Gregorij, Armeniæ Episcopi, ac Martyris. Contendebat enim is, humanas animas non recèns à Deo creari, cùm fœtus in vteris matrum animâtur; sed omnes vnà simul à principio conditas esse; successiuè verò deinceps vniri cum suis corporibus. Hoc autem impensiùs affirmabat, ne concedere cogeretur, Deum aliquid noui creasse post diem septimum: cùm scriptũ sit Gen. 1. *Et requieuit Deus die septimo ab Vniuerso opere, quod patrarat: & benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo.*

Itaque instituta super hoc disputatio, ac in aliquam temporis morã protracta, postea diuertit ad aliud. Nam Simon, coactus fateri, non extitisse animas ante corpora, in illud resilijt, humanas animas non minùs à parentibus propagari, quàm corpora: Deum, asserens, cùm primis Parentibus dixit, *Crescite, & multiplicamini*, tunc in illos, ac posteros naturalem vim indidisse generandi & animas, & corpora simul: quod est error peior priore.

Cùm denique ad secundum hũc errorem euertendum rationes non paucas adducerem; nullum Simon responsum reddidit: sed conuersus ad populum, me vnum, testatus est, à Latinis reliquis in proposito dogmate discrepare; quòd socordiùs, ac negligentiùs alijs in eorum Col-

legijs studuissem. Sed de hoc alio errore agemus in quæstione sequenti.

NEgant verò Armeni Patres Catholici: quorum vera sententia vt probetur, sciendum est, quòd iuxta duplicem opinionem diuulgatus fuit error propositus.

Prima quidem opinio est, omnes animas rationales vnà simul initiò creatas à Deo esse in Cælo; sed ante infusionem in corpora peccasse, atq; in pœnam peccati in ipsa corpora, tanquàm in carceres, fuisse detrusas. Platonicum hoc figmētum sequutus est Origenes lib. 1. de principijs, c. 7. & in Hieremiæ caput 24. & 28. ac prætereà Priscillianus, vt testatur Concilium Bracarense primum, capite 6.

Secunda est, omnes humanas animas vnà cum Angelis à Deo conditas esse; ac deinde modò vnam, modò aliam ad corpus mitti, non quia peccauerint: sed ne cogamur asserere, Deum post diem septimum aliquid noui creasse. Hanc secundam opinionem tutati sunt Rabbini aliqui Hebræorũ, vt habetur ex Commentario Rabbi Salomonis in c. 33. Deutor.; quam sequutos etiã fuisse Doctores alios Christianos, testatur D. Hieronymus in epist. ad Marcellinum, & Anapsychiam, quæ est 27. inter epistolas S. August. Hæc igitur vtraque falsa opinio refutanda mox erit à nobis.

թէն ոչ սահման ընդդէմ երկրորդ մո-
Ը 8 լորութեան. զոչինչ պատասխանեմք նո
վարդապետեմն. այլ միայն զայնմ
դեբեմս առ ժողովուրդն զեւ զպարզ
մեծր աւելորդ. Թէ չէր լաւ ուսեալ ՚ի
դպրոցս ապատւոյս քաղաքաց ըղձ-ապաշխա
հան զիտութի: Առջի յէգս երկրորդ
մոլորութեան այսպիսի ծառանգօղ ՚ի
յերկրորդ վերծանուսանութէ.

Ո Ւն բացառեն այլ հարքն հայոց
ուղղափառք. և քարոզեն, թէ
ճշմարտագոյն հոգի ոչ սահղծ անհ յայ
ՀԹէ ոչ զէնի նէբայանալոյ մարմնոյն
ճաբեան: Առջի վս հաստատելոյ զեւ
Թ 9 մարմնո բանն ճաբեանց, գիտելի է.
զի ըստ երկուց կարծեաց աստանօր-
բեալ եղև ՚նախասացեալ մոլորութիւն:

Առաջին կարծիք է. ԷԹէ հոգիք
սահղծան ՚ի միասին ՚ի յերկինս. և յէ
տոյ մեղան. և ՚ի պատիժ մեղացն ճա-
բեանց արգելան յերկինից ՚ի վայր. և ընկ
ճանկեցան ՚ի մարմինս, որպէս ՚ի բան-
տի: Այս կէ՛ աղանդ պղատոնին. զէր
ընկալաւ և ուսոյց որոգինէս յառա-
ջին գիրս յէգս սկզբանց. յեւթնեբորդ
գլխն:

Երկրորդ կարծիք է՛. ԷԹէ հոգին
Ժ 10 սահղծան յայ ընդ հրեշտակս. և մի
առ մի հետեւաբար առաքին ՚ի մար
մինս. ոչ Թէ վս մեղաց. զի ոչ մեղան.
այլ զի բանադատեսցէ. ասեն. այսմ
հաստատալ վս բանիցն մովսէսի. Թէ
հանգեաւ ած յամ գործոց իւրոց: այս
պէս կարծ եղեն ռաբբինքամեայ ՚ի հրէ
էց. ըստ որում յայտ է՛ ՚ի գրոցն ռաբբի
սողոմոնին; և են այսմ չար կարծե
ացս հետեւեցան երբեմն այլ ոմանք
քրիստոնեայք. որպ վկայէ սբն Հերոնիմոս ՚ի Թուղթն առ մարկեղինոս: Առջի այսպա
է՛ մեղայմնին սուտ ցուցանել զերկոսին կարծիս զայս:

ՑՈՒՑԱՆԷ

Թէ հոգիք ոչ ձգեալ եղեն յերկնից ՚ի մարմինս վա՛ս մեղաց իմն նախընթաց:

Գլուխ. Բ.

Ա 1 Այս առաջին կարծիքս հերքեցաւ ՚ի սէ ժողովոյն պրակարացւոյ. որ ՚ի. Գ. կրգ՟ գլխն առաջնանեալ այսպէս: Եթէ ոք ասիցէ. թէ մեղուցին հոգիքն յառաջ մարմնոյ ՚ի յերկնային բնակութեան. և այնպէս արտաքսեալ ՚ի վայր ձգեցան ՚ի մարդկային մարմինս. որպէս ասեն նզովեալ եղիցի:]

Բ 2 Առաջին ցուցանի այս ՚ի վկայութենէ ՚ի Պօղոսի: քանզի ասէ առ Հռոմայեցիս. Ե. կրգ՟ Ե՟ գլխն. թագաւորեաց մահն յԱդամայ մինչև ՚ի Մովսէս. և ՚ի վերայ չմեղուցելոց ըստ նմանութեան յանցանացն Ադամայ:]

Դարձեալ առ նոյն Հռոմ. Թ. մինչ չև ծնեալ էին. մինչ չև բարի, կամ չար գործեալ էին:]

Գ 3 Դարձեալ յերկրորդ առ Կորնթ. Ե. կրգ՟ գլխն. ամենեցուն մեզ յայտնել պարտ է առաջի ատենին Քրիստոսի. զի ընկալցի իւրաքանչիւր ըստ գործոց մարմնոյ զորինչ գործեաց, եթէ բարի, եթէ չար:] Այսոքիկ առաքելոյն բանք. եթէ հոգիք մեղուցեալ իցեն ՚ի յերկինս. և դատապարտեալ ՚ի մարմինս. և ոչ առաւել մարմնոյ:

Երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն զորս ընդունի եկեղեցին Հայոց. քանզի Կղեմէս աղեքսանդրացին ՚ի չորրորդ գիրսն ... նախընթաց, և մտանել ՚ի մարմինս:

Եւ երկրորդ ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն զորս հայոց ընդունին եկեղեցիք. Քանզի Կղեմենթոս աղեքսանդրացին

OSTENDITVR

Animas non intrusas fuisse in corpora in pœnam alicuius præcedentis peccati.

§. II.

OPposita sententia damnata fuit à Concilio Bracarẽse primo loc. suprà cit. his verbis: *Si quis animas humanas dicit priùs in cælesti habitatione peccasse, & per hoc in corpora humana in terram deiectas fuisse, sicut Priscillianus dixit, anathema sit.*

REfellitur autem primò hæc sententia testimonio Diui Pauli. Nam ad Romanos 5. *Regnauit*, inquit Apostolus, *mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccauerunt.*

Item ad Rom. 9. *Cùm enim nõdum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali*, &c.

Denique, 2. Cor. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi; Vt referat vnusquisque propria corporis, sicut gessit, siue bonum, siue malum.*

Omnia hæc Apostoli verba vera non essent, si animæ in Cælo peccassent, & ideò damnatæ fuissent ad corpora.

REfellitur secundò ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia. Etenim Clemens Alexandrin. lib. 4. Stromatum: *Non huc*, ait, *de Cœlis anima ad ea, quæ sunt deteriora, demittitur. Deus autem fecit omnia ad ea, quæ sunt meliora.*

Methodius apud Epiphanium

hæreſ. 63. *Fabula*, inquit, *eſt*, & *tragica cantilena*, *dicere*, *animas ex Cælis deiectas eſſe*.

Et, vt alios gratiâ breuitatis omittam, eos ſolummodò Patres afferamus, qui diſertè aduersùs eundem errorem ſcripſerunt.

Iiq; ſunt, Epiphanius in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanũ, ac præterea in lib. 2. de hæreſibus, tom. 1. hæreſ. 64.

Hieronymus in epiſt. ad Pammachium contra eundem Ioannem.

Theophilus Alexandrinus in libro 1. Paſchali.

Auguſtinus in epiſtola 28. ad Hieronymum.

Et præclariſſimè omnium, quem præ omnibus alijs Armenij reuerentur, Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Euangelium Ioannis cap. 9. vbi viginti tribus argumentis hunc errorem penitùs expugnauit.

REfellitur tertio rationibus. Quia ſi anima creata eſſet in Cælo, & in pœnam peccati damnaretur ad corpus, vt ad carcerem; certè vel creata fuiſſet in ſuo eſſe naturali perfecta, atque completa, quemadmodùm Angelus: vel in ſuo eſſe naturali imperfecta, ſeu vt forma corporis incompleta, ordinata ad conſtituẽdum cum illo, vt cum materiali comparte, naturam hominis vnam completam.

Si primum: ergo anima, cùm in peccati pœnam detruderetur in corpus, non faceret cum illo vnum per ſe in ratione naturæ, ſeu naturam vnam completam. Quod enim in

Դ 4 'ի · Դ · րդ" գիրսն աստուածաբանութեան, այսպէս: Հոգին ոչ արկանին յառաջ 'ի վայր առ յայնս, որք են անարգագոյնք · զի ամ(ե)ն արար զամ(ե)ն առ յայնս, որք են պատուաւորագոյնք:]

ԵՒ Եպիփանոս 'ի գիրսն յաղագս հերձուածոց, 'ի · Կդ · երդ" գլխ(ո)ւմ ասէ: Առասպելութիւն է, և վարկպարազի, ասել զհոգիսն յերկնից արկեալ 'ի վայր:]

ԵՒ զի մի՛ առաւ(ե)լ երկարութիւն բանից ձանձրացուցից զլսողսն, միայն առաջարկեմք զայս հայրս զայնոսիկ · որք առանձնապէս բանիւ զգիրս շարադրեցին ընդ դէմ մոլորութեանս այսորիկ.

Ե 5 Այլ · այն են Եպիփան 'ի թղթին առ յոհան Երուսաղէմացի, և ևս 'ի յերկրորդ գիրսն յաղագս հերձուածոց 'ի · Կդ · րդ" գլխոյն առաջին հատորին: Այլ Հերոնիմոս 'ի թուղթն առ Պամաքիոս: Թէոփիլոս Աղեքսանդրացին 'ի յառաջին գիրսն որ յաղագս սրբոց զատկին: Այլ Օգոստոս 'ի թուղթն. Իը. երդ" առ Հերոնիմոս: ԵՒ մանաւանդ որն Կիւրեղ աղեքսանդրացին յառաջին գիրսն 'ի վերայ Թ. երդ" գլխոյն յոհաննու, որ յանդ քսան և երեք պատճառօք զմոլորութիւնս զայս յաղթահարէ:

Զ 6 Երրորդ" ջատագովի պատճառօք և առաջին պատճառ է. զի՛ եթէ հոգի ստեղծեալ էր յերկինս, և յետոյ 'ի վայր արկեալ լինէր 'ի մարմինն որպէս 'ի բանտ առ 'ի պատժել մեղացն իւրոց. ապա կա՛մ կատարեալ ստեղծա՛ բնութեամբ, որպէս է հրեշտակացն բնութիւն. և կամ անկատար. Այլ. եթէ մասն ինչ և տեսակ մարդկային բնութեանն:

Եթէ կատարելապէս ստեղծա՛ բնութե՛. ապա ոչ երբէք հետեւէր. թէ միանալով ընդ մարմնոյն, ոչ կատարեալ

ratio-

ընդ

ընդ նմին գոլ բնաւորեցեան բաղադրեալ
բնութե՟ն: քանզի որինչ բնաւ բանին բնու-
թե՟ն կատարեալ իցէ է՛. ոչ կարէ տակա
՟ւին բնաւորոյն բանին կատարիլ: զի եթէ
տակաւ՟ին մնայր կատարելի. ապա՛
ոչ էր առաջ կատարեալ: և յն որոյ ա-
սեն փիլիսոփայք. թէ 'ի լըման բնութե՟ն
կատարելոյ էակաց ոչ կարէ տակաւ՟ին
այլ մի բնաւորեցեան բնութի՟ն շաղաղա-
ելլ: ուստի մարդ ոչ էր մի բնաւորեցե-
ան բաղադրեալ բնութի՟ն. այլ երկեակ
կատարեալ բնութի՟ն. այս. պարունա-
կող և պարունակեալ: և էր մի իմն
բնաւ պատահմանն պարառութե՟լ. որպէս
որ է՛ շարադրեալն 'ի մարմնոյ և 'ի
հրեշտակէ: այլ և ոչ կարէր հոգին
'ի մարմնի երեւեցուցանել զկենդանական
մարմնաւ՟որ ներգործութի՟ւ. այս. կեն
դանագէս տեսանել. լսել. և այլ: որ
պէս և ոչ կարէ հրեշտակն զնոյն գոր
ծել 'ի մարմնի զոր առնու: Որք ամե
նայն անտեղիք են:

Եթէ անկատար առնելով բնու-
թե՟ն. ապա ուրեմն հնանեէր. թէ զի
հատանելոյ առ բնական կատարումն
իւր. այս. առ մարմնակից մարմնոյն իւր,
պարտ էր նմա մեղանչել. և ա՛ծ, որ
զայսպիսին անկատար բնութի՟ն առն
եալ էր նմա, պատճառ մեղացն
նորա. զոր բար՟ձ լիցի ասել: Եւ վա՟ն
զի եթէ ոչ էր մեղուցեալ. զորոյ անձն
իւրեան. ապա մնայր միշտ անկատար
բնութե՟ն, պահանջելով զկատարեալ
մարմինն իւր: ուստի գործք ա՟յ ոչ էին
կատարեալ. ընդ դէմ այնր որ ասի յ.լբ.
երկ՟ րզ՟ երկրորդ օրինացն. Թէ ա՟յ գոր
ծք են կատարեալք:] Եւ վա՟ն զի կա
տարելն նորա բնաւ բնական լինելու-
թե՟ն ներգործութե՟ 'ի ձեռն մարմնոյ.
որ է՛ մեծ ամեն պարգեւք և բարերա-

րութի՟ն

Է 7 ratione naturæ perfectum quid est, non remanet in eadem ratione per se vlteriùs perfectibile; alioquin perfectum anteà non fuisset: vndè circumfertur philosophicum axioma illud: *Ex entibus completis nequit fieri Vnum per se*. Ac proindè homo non esset vna per se composita natura; sed potiùs duplex natura perfecta, inclusa scilicet, & includens; atque vnum aggregatum per accidens, quale est illud ex Angelo, & corpore assũpto. Nec praetereà posset anima exercere in corpore actus

Ը 8 vitales corporeos, nempè videre, audire, &c. sicut nec potest Angelus in corpore ipso assumpto, quæ omnia absurdissima sunt.

Si secundum: ergo anima, vt acquireret naturalem suã perfectionem, scilicet corporis complementum, debebat peccare, atque adeò Deus, qui talem ei naturam indidisset, auctor fuisset eius peccati. Tum quia, si non peccasset (quod ipsi liberum foret), mansisset perpetuò in suo esse naturali imperfecta, sem-

Թ 9 per exigens corpus: ac proindè Dei opera non fuissent perfecta, contra illud Deutor. 32. *Dei perfecta sunt opera*. Tum denique, quia perfici illam in suo naturali esse, & operari per corpus, quod est naturæ maximum beneficium, pœna, & supplicium dici deberet, quæ quidem omnia non minorem continent absurditatem.

Prætereà, si corpus daretur animæ in carceré, sequeretur in primis, quòd maius beneficium præstitisset

nobis

nobis Diabolus, qui mortem nobis procurauit, hoc est, ianuam carceris aperuit; quàm Christus, qui resurrectionem nobis acquisiuit, idest, in carcerem, eumque perpetuum, nostras animas reuocauit. Tum quia improuidè Deus sceleratos homines occidisset Diluuio, & iustum Noë conseruasset: Sodomitas perdidisset, Loth verò ab incendio liberasset. quid enim hoc fuisset aliud, nisi viros improbos è carceribus dimittere, probos in vinculis detinere? Deniq; benedictiones illæ: *Crescite, & multiplicamini*, Gen. 1. & 9. Et, *Patrem multarum gentium te constitui, faciáq; te crescere vehementissimè*, Gen. 17. Et, *Addat Deus ad hunc numerum multa millia*, Deutor. 1. non benedictiones, sed maledictiones fuissent: dum multiplicari homines, aliud non esset, nisi impleri carceres. Similes alias rationes reperies in Diui Cyrilli Alexandrini Commentarijs, loco suprà citato.

ANIMAS NVLLO MODO Existere ante corpora, PROBATVR *Ex sacris Scripturis.*

§. III.

Oppposita Sententia damnata fuit à S. Leone Papa in epist. ad Turibiū, cap. 10. his verbis: *Catholica fides constāter prædicat, atq; veraciter; quòd animæ hominū, priusquā suis inspirarētur corporibus, non fuere*. Ideò

Refel-

[illegible] 10

[illegible] 11

[illegible] 1

[illegible]

ԹԷ ՀՈԳԻՔ

[illegible]

Գլուխ. Գ.

[illegible]

[illegible]

Բ 2

[illegible]

Գ 3

[illegible]

Դ 4

[illegible]

[illegible]

Refellitur primò ex facris Scripturis: Dicitur enim Sapien. 15. *Quoniam ignorauit, qui se finxit: & qui inspirauit illi animam, quæ operatur; & qui insufflauit ei spiritum Vitalem.* S. Ambrosius in Symb. Apostol. cap. 17. colligit ex hoc loco, quotidiè Deum in formatis iam corporibus nouas animas creare: quemadmodùm & in Adami corpore fecit, de quo pariter dictũ est, Gen. 2. *Et inspirauit in faciem eius spiraculũ Vitæ; & factus est homo in animam Viuentem.* Nam si animæ ante corpora præextitissent, certè nõ diceretur Deus inspirare, nec insufflare illas in corpora; sed potiùs mittere, aut similiter.

Psalm. 32. *Qui finxit sigillatim corda eorum.* Et Ioan. 15. *Pater Vsq; modò operatur, & ego operor.* Idem Ambrosius loc. cit. & Hieronymus in epist. 61. ad Pammachium, ex duobus his locis ostendunt, singulorum hominum animas recenter à Deo creari, infundique suis corporibus.

Isaiæ 57. *Spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam.* quæ verba, cùm exponantur communiter à Patribus de animarum creatione, & dicantur in significatione futuri temporis, non essent vera, si animæ vnà simul conditæ fuissent ante corpora.

Denique Zachar. 12. apertè asseritur, anima in corpore ipso, & non extra, nec ante corpus, à Deo formari, dum dicitur: *Qui format spiritum hominis in eo.*

PRO-

PROBATVR IDEM SECVNDO
Ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. IV.

CLemens Papa, & Apostolorũ discipulus, lib. 5. Constitut. Apostol. cap. 8. *Qui in Vtero*, inquit, *hominem de pusillo semine fingit; animamque illi, non dum existentem, creat: & Vt ipse ait quodam in loco Ieremiæ, antequàm te formarem in Vtero, noui te: & alio in loco, ego Dominus, firmans Celũ, & fundans terram, & formans spiritum hominis in eo.*

Irenæus lib. 2. aduersùs hæres. cap. 58. ostendens, animas, antequá humanis infunderentur corporibus, nõ extitisse, sic ait: *Si enim hoc, quod in breuissimo tempore Visum est, Vel in phantasmate conceptum est, & ab eo solùm per somnium, postquàm cõmixta sit corpori, commemoratur: multò magis illorum reminisceretur, in quibus tantis temporibus, & Vniuersa præterita Vitæ secula immorata esset.*

Athanasius in Tract. de Definitionibus, vbi quid sit vnitas: *Non enim*, inquit, *ante Verbum, quod Deus est, substantialiter ibi fuit corpus, Vel anima; sed simul caro, & Deus, qui Verbum est, simul in eo fuere: quemadmodum de nostra quoque conceptione Videtur, quòd anima per se subsistens simul concurrat cum corpore. Nam corpus per se consistere non potest; nec anima subsistit ante corpus.*

Nazianzenus Orat. 31. *Vereor*, ait,

E Դարձեալ ասէ նոյն ՛ի ձեռն յեսայեայ
5 մարգարէին ՛ի .ԽԲ. երր՛ գլխոյն. Հաստ
չեալ երկինս. եւ զամ շունչս ես տուեալ:]
Եւ քանզի բանքս այսորիկ ծնանելոյ ՛ի
մեկնչաց որ հարցն վա հոգւոյն մարմն հայ
ցանոյն մարդկան. եւ նշանակեսն զայսպի
սոյ ժամանակն. որպէս ՛ոչ էին նշմա
րեալ, Թէ նա հոգւոյն իւր զամ
հոգիս ՛ի սկզբանէ առաջ քան զմար
մինս նոցայ.

Դարձեալ Զաքարիա մարգարէ ՛ի
ԺԲ. երր՛ գլխ. յայտնապէս գրէ, զեր
կին ՛ի համարձակ հոգւոյն ի յէր. եւ ոչ ա
ռաջ. եւ ամ արարչաց մարմնոյն. ամ
ա̄ լով ասէ. Որ հոգին մարդոյ ստեղծանէ ման
3 դոյ ՛ի նմա:]

ԵՐԿՐՈՐԴ
Ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն, զորս ընդունի եկեղեցին հայոց:

Գլուխ. Դ.

Սրբն կղեմենթոս պապն եւ առաքելոց աշակերտն ՛ի հինգերորդ գիրսն առաքելական սահմանադրութեան, ՛ի յութերորդ գլխին ասէ այսպ: Որ ՛ի յար
F գանդի հիւղ ՛ի փոքր սերմանէ ձեւա
2 ցուցանէ զմարդն. եւ ՛ի նմա հոգին ստեղծանէ զհոգին, որ ոչ դոյ յառաջ. որպէս եւ ինքն նա ասէ ՛ի ձեռն երեմիայ. Թէ մինչ չեւ ստեղծ նալ էր զքեզ յորովայնի, ծանեայ զքեզ. եւ յայլ տեղ. Թէ ես եմ տէր, որ հաստատեմ զերկինս եւ զերկիր. եւ ստեղծ եմ զհոգին մարդոյ ՛ի նմա.]

Եւ Իրէնոս երանելին հետեւող առաքելոցն զին ՛ի .Բ. երր՛ գիրսն, որ ընդդէմ հերձուածողց, ՛ի .ԾԸ. րդ՛ գլխին. զորսանէ. Թէ հոգիք ոչ էին առաջ քան զմար

մինս

մինն , առնելով այսպէս ։ Եթէ հոգին յառաջ
միացանելոյն ընդ մարմնոյն յեղէ գոյացու-
ալ էր , զոր յառաջ ՚ի սահման՝ ինչ ժաման- Գ 3
նակի առնեալ էր, կամ էրեւ անկայութե
ըմբռնեալ , և կամ միայն առնելեալն է
բաւղոյ ։ որք զանձն ես ա ա ա՛ էր յեղէ գոյ
ծնանի . յորս յառնելոյ էր ընդ այնքան
ժամանակս , և յում շրջմանն եղանակ
իւրոյ ։]

Արդ և անթանաս ՚ի գիրսն առ հանապա-
զայց . որ բանաւ յերկս միութեան , ասէ ։
Ոչ գոյր առաջ մարմնոյն կամ հոգին առ-
աջ քան զբանն անձ . այլ անձ բանն
և մարմնոյն ՚ի միասին . մարմնոյն շնչա-
ւոր և բանաւորին հանանդարանութեան եղեն Դ 4
՚ի նմա ։ զոր օրինակ սպասաւոր եւս յա-
ղագման մերում . զի հոգին միանգա-
մայն յառաջաւորէ ընդ մարմնոյն ։ քանզի
մարմնոյն ըստ ինքեան ոչ կարէ կալ առ-
անց հոգւոյ . և ոչ հոգին ներանգա-
յանակ առաջ քան զմարմնոյն ։]

Արդ զրեգոր անձ աւքանն ՚ի յիշ . Նեւ
բաղնանն ճառսն ասէ ։ Եւ բևնչպէս . զի մի
յոչ մարդ եւս այն անարդիւք և անառակ
մասնաւորին , երբ թէ հոգին յառաջ
յաղ առ բեր յանմասն էրէ . և յետոյ կաս-
պակիցն ընդ մարմնոյն ։] Եւ յառաջ Ե 5 .
նորոյն բերելով զբանն գարձեալ ասէ ։
բնակ այսպէս համարելն է մեծ յիմա-
րութիւն և անարենլի . նա եւս առաջ ՚ի
հաճառոյ և ՚ի վերջապաշտութենէ եկեղե-
ցւոյ ։]

Արդ զրեգոր նիւսացին ՚ի ճառն
յերգս հոգւոյ և յարութեան , ասէ ։ Եթէ
ընդունելի լինէր . թէ հոգին առաջ
քան զմիաւորելն ընդ մարմնոյ կայցէ ՚ի
բնակութեան ինչ . հարկաւոր է սպա
րառ էր ասել , թէ զորութիւն ասնելն մարմ-
նաւորին շար կարծեցն այնոցիկ . որք առ-
անս զհոգիսն ՚ի մարմինս արկանել վա
մեղացն

ait, ne absurda etiam, ac praepostera cogitatio cupiam obrepat; tanquàm anima alibi vsquam versata sit, ac deindè corpori huic astricta fuerit. Et post pauca: *Sed quoniam hoc existimare, nimis stultum, & absurdum est, atque ab Ecclesiastica fide, & doctrina alienum*; &c.

Nyssenus in Disput. de Anima, & Resurrectione, post medium ait: *Si datum fuerit, quòd ante corpus in peculiari quadā statione anima viuat; omninò necesse est, vt absurdas illas sententias, & fictas opiniones eorum, qui propter vitiositatem animas in corpora deduci volunt, vires habere putemus*. Item in lib. de hominis opificio, cap. 28. & 29. ex proposito hūc errorem refellit: quarè caput ipsum 29. hoc exordio inchoat: *Cum vnus, & idem homo sit, qui corpore, & animo constat; vnum esse, communeque tribuendum ei dicimus existendi principium: ne parte hac seipso prior, altera iunior sit, ac posterior*. Et infrà: *Animus adeò quemadmodùm ante corpus non existit; sic hominis initio sine animo corpus esse, dici verè nequit: vnum est vtriusque principium*. Hoc idem affirmat homil. 7. in Cant.

Ambrosius Tract. in Symb. Apostol. cap. 17. *Sed videamus*, inquit, *quidnam hereticis respondendum sit, qui animam Adae, aut portionem Dei esse volunt, aut antè eam factam, quàm eius corpus de terra fingeretur; quod prorsùs alienum à fide Catholica, & extraneum est. Scriptum est namq; quia formauit Deus hominem, puluerem accipiens de terra, & post plasma-*

 tionem

tionem inspirauit in eo spiraculum Vitæ, & factus est homo in animam Viuentem. quod ita esse, Euæ mulieris nos docet exemplum, quæ cùm de costa Adæ in mulierem formata esset, posteà animam à Deo accepit: quæ creationis forma Usque ad finem Mundi in nobis seruatur. Et infrà: *Nec prior est anima corpore; nec antè cōdita; nec ex Dei substantia; nec in corporeis, atque irrationabilibus creaturis, Vt hæretici Volunt, multo iam tempore nescio Vbi fuisse, conuersata: quod Vnde hauriant, non habent. Quotidie ergo Deus Maiestatis in plasmatis iam corporibus animas facit, & infundit.*

Hieronymus in epist. ad Marcellinum, & Anapsychiam, vocat hanc secundam sententiam, *stultam persuasionem.* Item in epist. ad Pammachium contra Ioannem Ierosol., & lib. 3. Apologiæ aduersùs Ruffinū, ait: *Ecclesiasticū dogma esse, Vt Deus quotidiè animas fabricetur.*

Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Ioan. cap. 9. *Non ergo,* inquit, *carni coniunguntur animæ, quia peccauerimus antea, quippe qui antè corpus non fuimus.* Et infrà: *Si ergo pro operibus, quæ perperàm, aut contra cum corpore gessimus, retributio fiet; nec Vlla erit mentio eorum, quæ antè corpus probè, Vel contrà fecerimus; quomodò ante corpus fuisse animam, audent dicere?*

Theodoretus in diuinorum decretorum Epitome, cap. de homine, sic ait: *Ecclesia autem, diuinæ Scripturæ credens, dicit, animam Vnà cum corpore fuisse creatam.* Et infrà: *Rursùs autem etiam in legibus idem Propheta*

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

ուրեմն ասպառ յայտ որ մ͞ն փառաւոյ'ի մէջ Ը
կերպացեալ մարմնոյն զհոգին առնել 9
ծանէ և հեղու ։]

Այլ ն մեկնութեան 'ի Թուղթն առ մարթեկեանս և անդաբանեա՛ն, կայէ զայս երեսուն կարծիս, յետար հրապարակ ։ եւ 'ի Թուղթն առ պատմութեան առէ ։ Էլեկեղեցւոյ բանն է' առել. Թէ ամ յայտ որ առեղծանէ զհոգիս ։]

Այլ ն կեր բեղ ազեկուածոյ բացին յայ
տանեն գերան 'ի մէջ . Թ . երգ" զլիսն
յանմանոր առէ ։ Հոգին ոչ մնալ
ըստ ընդ մարմնոյն՝ այսու զի յառաջ
մեղան ։ մէ զի նախ բան փառատսն ոչ
էին ։] Եւ յետոյ գրէ առէ. Եթէ հա Ծ
ւատացեալ ըստ ելետ մ͞ն գործույն. զոր զար 1
ծելեկէ մարմնով, Թէ չար, կամ Թէ
բարի . և ոչ յետ յերուսն գործոյն
զոր գործեալ էլէ առաջ բան զմար
մնոյ. զիմարդ դեկեան առել. Թէ հոգի
եղեւ նախ բան զմարմին ։]

Թէ-կող-ոսքեան 'ի ճառն յեղս ամ
այնն առաջնամատուրութեան. ուր ճառէ
յեղս մարդոյ . առէ ։ Էկեղեցին, հա
ւատալով ամ այնն գրոցն, ուսուցանէ.
Թէ հոգին միանգամայն ընդ մարմնոյ
առեղծեալ է՝ ։] Եւ յետ սակաւ ոց
գրէ առէ ։ Քանզի առդ՝ և ա մարմինս 'ի Բ
գերան օրինաց յայտնապէս ուսուցանէ. 2
Թէ նախ մարմին կերպարանեալ. և յե
տոյ հոգին առեղծանի . և պատուաստ
անի ընդ մարմնոյ ։]

ԵՐՐՈՐԴ՝

Ցուցանի պատճառօք . որ ստացեալ
հանեն 'ի ս͞բ գրոց ։

Գլուխ . Ե .

Ադամայ . զի հոգին ադամայ ոչ
առեղծաւ ընդ հրեշտակս.

և

pheta Moyses nos apertè docuit, quòd corpus prius formatur, deindè procreatur, & inseritur anima.

PROBATVR IDEM TERTIO Rationibus, ex Scriptura sacra deductis.

§. V.

ADæ anima non fuit creata vnà cum Angelis, nec in Cælo, nec ante, sed post formationem corporis ipsius Adæ; dicente Scriptura Genesi 2. *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* quem locum exponens Diuus Chrysostomus homilia 13. sic ait: *Sicut enim Cælum, & Terra, & Sol, & Luna, & cætera omnia formata sunt, & irrationabilia animalia; & post hæc homo, horum principatum suscepturus: ita & in hac hominis formatione priùs corpus producitur, & posteà anima, quæ dignior.* Igitur & aliorum hominum animæ non vnà cum Angelis, nec in Cælo, nec ante, sed post generationem corporum vniuscuiusque ipsarum creatæ sunt: nulla enim esse potest maior ratio de his, quàm de primi hominis anima.

Præterea, si animæ creatæ fuissent à principio extra corpora; vtiq; per tot secula, quibus caruissent corpore, habuissent operationem aliquam intellectus, & voluntatis: ac proindè meritum, vel demeritum, contra id, quod ait Apostolus ad

 Roman.

Roman. 9. *Cùm enim non dum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali.*

Ⴂ 3 Prætereà, *Dei perfecta sunt opera*, Deutor. 32. ergo absurdum est asserere, vnam hominis partem, scilicet animam, factam esse à Deo initio Mundi; alteram, nempè corpus, fieri post multa secula, atque adeò Deum non modò fecisse aliquandò opus suum imperfectum; verùm etiam illud in eius esse imperfecto tandiù conseruasse.

Դ 4 Quòd autem anima non sit perfecta natura, manifestum est, tum ex suprà dictis contra priorem opinionem; tum quia anima non est totus homo, sed pars hominis naturalis; seu (vt definiuit Concilium Lateranense sub Leone X. sess. 8.) *est per se, & essentialiter forma humani corporis*, cum quo, vt cum materia, vnam hominis naturam componit. tum etiam quia, si anima sine corpore perfecta natura esset, quæri posset: vtrùm sua voluntate cum corpore vniretur, an aliena? Si aliena: certè cogeretur à superiori potestate in pœnam alicuius præcedentis peccati; qui est error Origenis suprà refutatus: vel saltem violenter maneret in corpore; neque nobis beneficium esset vita, sed pœna. Si sua voluntate: tria sequerentur absurda: primum, quòd frustrà velit coniungi cum corpore, dum in se perfecta natura est, nec indiget eius opera. secundum, quòd nunc, quasi mutata sententia, velit esse in corpore, cum tot seculis manserit separata

[illegible]

Ե 5 [illegible]

[illegible]

զ 6

[illegible]

է 7

[illegible]

ը 8

[illegible]

rata. tertium, quòd casu fiat, vt vno eodemque tempore cõcurrat voluntas hominis, generantis corpus, seu disponentis materiam, cum voluntate animæ, descendere cupientis in illud.

Ad obiectionem Vartani, qua dicebat: Si Deus quotidiè nouas animas procrearet; sequeretur, quòd aliquid noui faceret post septimum diem, in quo, vt habetur Gen. 1. finẽ imposuit omnibus suis operibus: Respondetur cum S. Augustino in epist. 28. ad Hieron., Deum cessasse die septimo ab omni opere suo secũdùm speciem; quia deinceps nouam aliam rerum speciem non creauit; sed tantùm gubernauit eadem opera multiplicando indiuidua specierum, quas condiderat à principio. Cùm igitur Adami anima, quam creauerat sexto die, fuerit eiusdem speciei cum cæteris; non facit nunc Deus aliquid noui secundùm speciem, creando reliquas animas successiuè; sed solùm indiuidua eiusdẽ speciei multiplicat: maximè cùm id non faciat, nisi vt causa naturalis ad exigentiã naturæ, sic ab initio constitutæ. Nã, cùm principia generationis humanę produxit, hoc est, virum, & fœminam; eisque dixit: *Crescite, & multiplicamini:* tum naturæ ordinem ita constituit, vt quotiescunque corpus humanum fuisset in vtero matris sufficienter organizatum, continuò ad illud animandum inspiraretur anima: adeò vt pro miraculo habendũ sit, si anima corpori disposito, ac præparato, suo tempore desit.

VTRVM

նոյ . որ ասէր . զի եթէ ած յամ օր զնոր հոգիս ստեղծանէր . այսպէս հետեւ էր . թէ զնոր ինչ առնէր զկնի եւթներորդ աւուրն, յորում գրեցաւ, թէ ած կատարեաց զգործ իւր . եւ հանգեաւ : Եւ առ որ պատասխանեմք ընդ սրբոյն Օգոստինոսի ի .ԻԲ. երգ" թուղթն առ սրբն Յերոնիմոս . եթէ ած հանգեաւ յամ գործոց իւրոց ըստ տեսակաց . ոչ ըստ անհատից նոյն տեսակացն : զի յեւթներորդ օրէն հետէ ոչ արար զայլ նոր տեսակ իրաց . այլ միայն պահեաց զարարեալ ՚ի սկզբանէ զտեսակսն , բազմացուցանելով հետեւապէս զանհատս նոցա . զի մի տեսակըն կորնչեսցեն : Աղէ՛րդ՝ քանզի հոգիքն մեր ոչ տարբերեցին տեսակաւ ՚ի հոգւոյն ադամայ . ասեն այսուհետեւ ած ստեղծանելով այժմեան զայլ հոգիս, ոչ ստեղծանէ զնոր ինչ ըստ տեսակի . այլ միայն բազմացուցանէ զանհատս նորին տեսակին , զոր ստեղծն ՚ի սկզբանէ . զի մի ՚ի կորընչեսցի արարեալն ՚ի սկզբանէ մարդկային տեսակն : Եմանաւանդ՝ զի ած առնէ զայդ որպէս բնական պատճառ , եւ ՚ի խնդրոյս բնութեան . որ այդպէս հաստատեցաւ ՚ի սկզբանէ : քանզի յորժամ նախապէս ստեղծ ած զակեզբունս մարդկային սեռին . դհ . զայր եւ զկին . եւ ասաց նոցա . աճեցէք եւ բազմացարուք . յայնժամ զկարգ բնութեան այնպէս հաստատեաց . որպէս զի երբ լինի մարմինն բաւականաբար կերպացեալ ՚ի յորովայնի մօրն . փութով հոգին միչեսցի առ ՚ի կենդանացուցանել զնա . մինչ զի պարտ իցէ համարել սքանչելի . եթէ ՚ի վե՛ բանական տրամաբանութե՛ք պատրաստեալ մարմնոյ ոչ լինի առժամայն ստեղծեալ հոգի :

ՄԻ՞ ԹԷ ՀՈԳԻՔ ԲԱՆԱԿԱՆՔ ՍԵՐՄԱՆԻՆ

՚ի սերմանէ կամ ՚ի հարց
ծնողաց.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջարկին երկու կարծիք, և լուծումն
վիճաբանութեան:

Պրակ. ա.

VTRVM ANIMAE RATIONALES

Traducantur ex parentum propagine.

QVAESTIO INTER ARMENIOS SECVNDA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

ա

Մխիթարանն ասեմք հեր ձուածոյն. և մանաւանդ Հայոց զայս ուսուցանէ էր եղբայրն ՚ի մէջ հայոց մի վարդապետ. մխիթար կոչեցեալ. որոյ միւսն գիրքն. զոր ասացեալ էր բենեդիկտոս պապն առ այդ բոլոր հայոց ընդ մեզ. յաղագս սորա ասացին: Հաստատեալ է մի ոմն վարդապետ հայոց մխիթար անուն՝ ուսուցանէ. թէ մարդկային հոգիք ծնանին ՚ի հոգւոյս ծնողաց. որպէս և մարմինքն ՚ի մարմնոց: Եւ թէ մի ինչ զան ասեմն հայոց զհետ երեւայ զհոգին ուսանելոյն վարդապետին. զոր

I

AFFIRMANT ex Armenijs nonnulli, ac in primis Mekhitarius, prout in libello Benedicti Papæ suprà * citato, cap. 5. refertur his verbis: *Quidam Magister Armeniorum, vocatus Mekhitarius, qui interpretatur Paraclitus, de novo introduxit, & docuit, quòd anima humana filij propagatur ab anima patris sui, sicut corpus à corpore; quia cùm animæ rationales sint quadã lumina spiritualia, ex seipsis propagant alia lumina spiritualia. & in hoc sequun-*

quuntur cum quasi omnes de Prouincia Argiciensi, quæ est magna Prouincia, continens septem dietas. Alij verò Armeni non dicunt hoc, sed quòd Deus omnes animas creat. Et Armeni de dicta Prouincia habent illum Mekhitarium pro sancto. Hæc ibi.

Eiusdem erroris auctor fuit Tertullianus lib. de Anima, cap. 27. & alibi: vbi animas hominum fieri docet ex traduce, seù à parentibus propagari; hoc est, animam filij traduci, ac produci ex anima parentis, quemadmodùm ex corpore corpus: quem sequuti sunt posteà Apollinaris, multique Occidentales, vt testatur D. Hieronymus in epist. ad Marcellinum, & Anaps. Attributum etiã fuisse Luciferianis, refert S. Augustinus lib. de hæres. cap. 81. ac denique Armenijs, tradunt præterea Guido Carmel. in Sum. hæres. de Arm. err. 4. Coccius in Thesauro, tom. 2. lib. 10. art. 8. & Thomas à Iesu lib. 7. de Conuers. Gent. cap. 23. quamuis haud alius mihi Armenus occurrerit, huiusmodi errore implicitus, præter vnum Simonẽ Ciulfaënsem, de quo suprà retuli in præterita quæstione, §. 1.

NEgant verò reliqui Armeni Patres, alijque omnes Catholici, præsertim Scholastici, qui hunc errorem reijciunt cum Magistro sentẽtiarum lib. 2. dist. 17. & 18. & sanctus Thomas in 1. par. quæst. 118. art. 2. hæresim eum appellat. Quarè meritò damnatus posteà fuit in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 8. vbi definitum est, *Animas singulas singulis hominibus creari, & infundi à Deo.*

զոր պատասխանին եբբեն զատուցեր : և այլքն]
Ե 2 Նմին հակառակն մոլորեցան. Թէր
տուղիանոս ՚ի գիրսն յաղագս հոգւոյ, ՚ի
ԻԷ. երդ" գլխ. յորում ուսուցանէ,
զհոգիսն մարդկանս ծնանիլ և գալ ՚ի
ծնողացն. այլ զմարմինս եւ բանից : Եւ
նորին մոլորութեան ընկերակալ եղև Ապ
պողինարէ, և յոլովք հետևօղ ոչոց.
որպէս վկայէ սուրբն Հերոնիմոս ՚ի Թղթին
առ Մարկեղինոս և Անաբուսոնիոս : Ասէ
և Աւգոստինոս գրեցին, զհոգս ունելով
զնկարագրանս զոյս : բայց սուրբ գրեցին
ամենեքեան. զի հոգի հաստատուն ընդ
Զ 3 այլ ուղղափառաց, Թէ բանական հո
գին ստեղծանի միայն յԱյ յոչընչէ :
և մեք ոչ զատեմք զայլ որ ՚ի նոյն պարզն
ուսուցանել այժմ մինչ զայս զիտես մոլո
րութիւն, բայց ՚ի միայն էր պահանջ. զորմէ
՚ի վերոյ ճառեցաք յառաջին վիճաբանու
Թեան ԹՂԹ. Թխ. Է. երդ" :

ԻԱՅԼ բազմաձև ուղղափառաց
մանաւանդ որք փիլիսոփայէ,
և ամբարտանք : և համաձայնութ
մերժեն զախտս զայս ընդ մերոյն Թո
մայ աքուինացւոյն. որ ՚ի յառաջին հա
տուածին, ՚ի. ՃԺԸ. և. Ը. երդ" խնդրելն
Է 4 հերձուածողական զնա կոչէ. զոր նաև
հերձուածողութիւն : Ուստի յէ
տոյ հերքեցաւ ՚ի մէջ ժողովոյն լատե
րանացւոյ. որ սահմանեաց. Թէ իւրա
քանչիւր հոգի բանական յԱյ միայն
ստեղծանի և հեղուն յիւրաքանչիւր
մարմինս մարդկանց :]

ANI-

Թէ հոգիքն
բանականք յԱյ միայնոյ ստեղծանին
՚ի մարմինս հեղեանց . ցուցանի
՚ի սուրբ գրոց .

Գլուխ . Բ .

Ա 1

Եկլեսիաստէսն ՚ի յերկոտասաներորդ գլխոյն ասէ . Թէ դարձցի հողն յերկիր իւր, յորմէ և էր . և հոգին դարձցի առ Այ, որ ետ զնա :] զոր բացայայտ ասէ որ հարցն մեկնութիւնն այսպէս . Դարձցի մարմինն յերկիր իւր, յորմէ և էր . և հոգին դարձցի առ Այ, որ ետ զնա . քանզի ոչ սերմանական է ՚ի ծնողացն :]

Բ 2

Դարձեալ ասէ իմաստութեանն ՚ի . ԺԵ . երգ՝ գլ իմաստութեան . Զի ոչ ծանեաւ զոր ստեղծիչն իւր . և որ ներշնչեաց ՚ի նա զգործօն ազդեցութիւն . և որ փչեաց ՚ի նա հոգի կենդանութեան :] որում մեկնիչն յետ մեկնիչքն այսպէս . Նա որ միայն միայնակ հոգւոյ զնա ստեղծանելով :] ՅՊ . յաւելուլ .

Դարձեալ դաւիթ մարգարէ ՚ի . ԼԲ . երգ՝ սաղմոսն ասէ . Որ ստեղծ առանձինն զսիրտս նոցա :] Եւ հետ նորին որ հարցն մեկնութիւնն ասէ . ՚ի Ադամ ասէ միայն ստեղծան

Գ 3

ամենայն հոգիք . ՚ի սկզբանէ . ՅՊ . որպէս ՚ի յԱդամ և յայլ մարդ . որ ներգործութեամբ զօրութեան . ՅՊ . ՚ի սերմանական զօրութեան : Եւ այժմ սուրբն մեկնիչ ասէ . Ադամ առանձին . ասէ . ՅՊ . ոչ յԱդամայ . որպէս ասացին ոմանք . թէ հոգի ՚ի հոգւոյ ցանկացեալ :

Դարձեալ Եսայի մարգարէ ՚ի . ԾԷ . գլխն . Թէ ոչ յաւիտեան խնդրեցից զվրէժ ՚ի ձէնջ, և ոչ յամենայն ժամ բարկացայց ձեզ . զի հոգի յինէն ելցէ . և զշունչ

ամենայն

ANIMAS RATIONALES
A Deo solo creari, & infundi corporibus,
Probatur ex sacris Scripturis.

§. II.

Ecclef. 12. *Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat; & spiritus redeat ad eum, qui dedit illum.* Gloſſa interlin. *Reuertatur*, ait, *corpus in terram suam*, &c. *& anima redeat ad Deum, qui dedit illam: non est enim de traduce.*

Sapien. 15. *Quoniam ignorauit, qui se finxit, & qui inſpirauit illi animam.* ſubijcit Gloſſa Nicolai de Lyra: *ſolus infundendo eam per creationẽ.*

Pſalm. 32. *Qui finxit ſigillatim corda eorum.* ſequitur Gloſſa interlin. *Hic deſtruitur quorundam hæreſis, qui dicebant, in Adam ſimul omnes animas eſſe creatas:* intellige, tanquàm in radice, ſeu propagine, quæ illas virtualiter contineret, hoc eſt, in virtute ſeminali. Et S. Hieronymus, *ſigillatim*, ait, *id eſt, non ex Adam, vt quidam dicunt, animam ex anima.*

Iſaiæ 57. *Non enim in ſempiternum litigabo, neque vſq; ad finem iraſcar; quia ſpiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam* Gloſſa interlin. *animam ſcilicet: vndè inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.* Vertit quoque Procopius ſic: *Quia & ſpiritum viuificantem ego tribuo, & animam creo; indignum eſt, vt æternaliter pereant.*

Zachar. 12. *Qui fingit ſpiritum hominis in eo.* ſubdit Nicolaus de

D Lyra

Lyra: *quia anima à Deo creatur, & infunditur corpori organizato.*

Denique Apostoli ad Hebr. 12. *Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos: non multò magis obtemperabimus patri spirituum, & viuemus?* Patres carnis vocat parentes, qui nos tantummodò secundùm carnem genuerunt; Deum verò vocat patrem spirituũ, id est, animarum: vt ostendat, nos non habere animam à parentibus; sed eam à Deo creari, & creando infundi humano corpori.

PROBATVR SECVNDO Ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. III.

CLemens Papa lib. 5. Constit. Apostol. cap. 8. *Tunc quidẽ*, ait, *hominem, qui nullus erat, ex diuersis constantem rebus effecit, data ei anima de nihilo.*

Athanasius in quæst. de anima, & mente: *Quapropter*, inquit, *anima quoque ductu intellectus imaginatur superna; & quæ illic sunt, quærit, appetit, & desiderat: quoniam illinc habet creationem suam.*

Hilarius lib. 10. de Trinit. ante medium inquit: *Anima hominis opus est Dei; carnis verò generatio semper ex carne est.* Et infrà: *Vt per se sibi assumpsit ex Virgine corpus: ita ex se sibi animam sumpsit; quæ vtiq; nunquàm ab homine gignentium originibus præbetur.*

Na-

Դ 4
շունչս են ազգաց :] որպէս հարցն մեկ
նութիւն հեռանալ ի մանկութ . Յր . զհոգիս.
ուսանի փրկելոց յերկնաւ նորա՛ շունչ֊
կենդանի :] Եւ Թարգմանն ասրանք֊
ալյոս ասաց . Եւ բանիւք զշունչ կեն֊
դանութեան են ասէ . եւ զհոգի սահե֊
ծեալ , ոչ է՛ արժանի . զի յաւ՟ խաւսեաս
կորերգեն :]

Պօղոս՝ ասէ զապաքենսս ՚ի . Ժբ .
հօր՝ գլխն . Որ ասելն է զհոգին մար֊
դոյ ՚ի նմա :] Եւ ՚ի մեկնութեն այսր
բանիս մեկնիչն Նիկողայոս լիւրացին
ասէ այսպէս : Զի հոգին յայս ասելն մա֊
նի եւ հեղուն ՚ի կերպարանս մարմնոյն :]

Պօղոս՝ ար ասելն այոլոն ՚ի Թուղ
Թն առ Եբրայեցիս ասէ : Զի եթէ ՚ի
մարմնաւ՟ որ հարցն մերոց, զոր ոչ՟ ունիմք
խրատիչս , պատկառեմք . ոչ՟ապաքէն եւ
առաւել հնազանդեսցուք հօրն հոգ֊
ւոց . եւ կեցցուք :] Հարք մարմնոց կոչէ
զծնողսն , որք զմեզ բառ մարմնոյ միայն
ծնան : Իսկ զԱծ կոչէ հայր հոգւոյս
զի ցուցցէ , եթէ մեք ոչ ունիմք զհո֊
գին ՚ի ծնողաց . այլ միայն յԱյ . որ
զնա յոչինչէ առնէ :

Ե 5

ԵՐԿՐՈՐԴ
Ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն . զոր ընդունի եկեղեցին հայոց :

Գլուխ Գ.

ՍՐբոյն Կղեմենտոս հռոմայեցւոյ
ասն հռոմայ , եւ առաքելական կա֊
նոնքայն , ՚ի . Ե . երգ՟ գիրքն առ ըն֊
կուն սահմանաց . Ը . երգ՟ գլխն . ասէ :
Զայնժամ ասաց ած զմարդն ՚ի զա֊
նազան իրաց բաղկացեալ . որ ոչ էր
առաջ ; եւ ետ նմա զհոգին յոչինչէ :]

Ա 1

ԱԹ

Սրբն Աթանաս ի ճառն յաղագս հո-
գւոյ և մարմնոյ. ասէ: Անմահ որոյ հո-
գի աստուածընկալութիւն մտաց խնամոց
գիրս վերնագոյնս. և վերստին հանգէ,
ցանկայ, և փափաքէ. զի յանմատոյ-
ունի զպատկերն ամենայն իւր:]

Սրբն Կիւրղէս ի. Ժ. երգ՝ գիրսն
յաղագս ամենայն երրորդութեան. ասէ:
Հոգին մարդոյ է՛ զարդ ոչ. իսկ մար-
մնոյ ծնունդն մնայ ի մարմնոյ ընդ:]
Եւ զինչ ասացաւ որ գ դրճ ասէ: Ոչ [illegible]
[illegible] զմարմնն ի սրբոյ հոգ-
ւոյն. այլ յետ յՍտեղծմն զհոգին էառ.
որ ոչ երբէք առեալ է՛ զա... ի
ծնողաց.]

Սրբն Գրիգոր Աստուածաբանն. ի. Ժ. երգ՝
աստուածա... [illegible] յաղագս հոգւոյ ասէ:
Աղ յետ... [illegible] հոգւն մ-
րոյ շինուածս: և յետոյ ի յայլոց մար-
մնոյ ի մարմնոց ծնանին: բայց միայն
ի յառաջագոյն [illegible]. ծածկապէս
ընդ հողեղէն նիւթոյն միանայ. որպէս
և նա գիտէ. որ զնախկինն պատկերն
ընդ մարմնոց շաղկապեաց:]

Սրբն Գրիգոր Նիւսացին ի գիրսն
յաղագս հոգւոյ, ի. Զ. երգ՝ գլխն. թա-
զամենայն [illegible] յանդիմանէ զմո-
լորութիւն [illegible] հո-
գիսն ի ծնողաց արարածոց:

Սրբն Ամբրոսիոս ի. Ժը. երգ՝ գլխն
յաղագս սրբոյ հաւատամքին. ասէ:
[illegible] յամէն օր ամենայն [illegible] ի
[illegible] մարմնոց զհոգիս արար-
ծանէ և հեղու:] Եւ յետոյ գրէ այ-
սէ: Որպէս ամբարշտութիւն է՛ ասել զհո-
գին մարդոյ ի գոյացութենէ այ. և կամ
զհոգին ի հոգւոյ. նոյնպէս և այլ:] Եւ
գրէ ի գիրսն յաղագս Նոյի և տապանա-
կին, ի Դ. երգ՝ գլխն. ասէ: Բազում
անգամ [illegible] զհրեշտակն որդիս այ կոչէ գիրն, զի ոչ
ասակն

Nazianzenus Carm. de anima canit sic: *En quæ primigeni fuerit structura parentis.* Բ 2
Post autem in reliquis carnes ex carnibus ortum
Ducunt: exteriùs Mens verò illapsa, latenter
Pulverea moli sese coniungit: Vt ille
Nouit, qui primùm effigiem cum carne ligauit.

Nyssenus in lib. de anima, cap. 6. errorem hunc de propagatione animarum ex parentibus refutat ex instituto.

Ambrosius Tract. in Symb. Apost. cap. 18. *Quotidiè*, ait, *Deus Maiestatis in plasmatis iam corporibus animas facit, & infundit.* Et infrà: *Sicut ergo impium est, animam hominis de substantia Dei, vel animam ex anima dici; ita*, &c. Item in libro de Noë, & Arca, cap. 4. *Plerumque Angelos, filios Dei Scriptura vocat; quia ex nullo homine generantur animæ.* Item in lib. de Paradiso, cap. 11. *Considera, quia de corpore costā sumpsit, nō de anima portionē; hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus, & caro de carne.* Գ 3

Hieronymus in Comment. capitis postremi Ecclesiastæ: *Satis*, ait, *ridendi sunt, qui putant, animas ex corporibus seri; & non à Deo, sed à corporum parentibus generari.* Item in libro 3. Apologiæ aduersùs Ruffinum vltra medium, & in epist. ad Pammachium contra Ioan. Ierosol. ait. *Omne genus hominum non ex traduce habere animas iuxta bruta animalia; vt quomodò corpus ex corpore, sic anima generetur ex anima: sed* Դ 4

Ecclesiasticum dogma esse, Vt Deus quotidie animas fabricetur.

Chrysostomus homil. 33. in cap. 19. Matth. in fine: *Anima*, inquit, *nec generat, nec generatur; & nullum cognoscit patrem, nisi eum, cuius Voluntate creata est; nullam cognoscit matrem, nisi Ecclesiam, quæ illam regenerauit in fide.*

Cyrillus Alexan. lib. 1. in Ioan. cap. 9. *Opportunè*, inquit, *ac iustè non peccare in carne iubemus; quoniam eo cœpimus esse tempore, quo Vnà cum corpore in hunc Mundum Venimus; ac quasi à loco quodam, à nihilo ad esse peruenimus.*

Demùm S. Augustinus, quamuis antea incertam esse tradiderit originem animarum, tamen in epist. 157. ad Optatum, quam scripsit iam senex, ac multo posteriùs, apertissimè refellit sententiam de propagatione animarum ex parentibus, dicens: *Itaque illi, qui propaginem animarum inconsiderata temeritate defendunt*, &c. Et in eadem epist. loquens de Tertulliani sententia, inquit: *Qui animas ex illa Vna propagari asserunt, quam Deus primo homini dedit; atque ita eas ex parentibus trahi, dicunt; si Tertulliani opinionem sequuntur, profectò eas non spiritus, sed corpora esse contendunt: quo quid peruersius dici potest?*

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

[illegible]

[illegible]

առեն, 'ի հոգւոյ ոչ նախաստեղծ մարդոյն բուսանել զայլ հոգիսն. և այնպէս 'ի ծննդոցն եղանել. որպէս կարծեաց Թերտուղիանոս: արդ և ոչ հոգւոյ համարեն զնոսա. այլ մարմնաւոր: եւ զինչ ինչ չարագոյն, քան զայս առել:]

ԵՐՐՈՐԴ ա 1
Յուցանի պատճառօք:

PROBATVR TERTIO Rationibus.

Գլուխ. Դ.

§. IV.

Նախ՝ զի հոգին բանաւորն ըստ ինքեան ենթակայանայ անկախաբար 'ի մարմնոյ. քանզի բաժանեալ 'ի մարմնոյ, տակաւին գոյ ըստ ինքեան: ապա թէ ոչ. ոչ լինէր անմահ. այլ կործանմամբ մարմնոյն եւս. կործանէր եւ ինքն. որպէս պատահի զգայնոց շնչաւորաց անասնոց. քանզի զի զգայականն հոգիքն դոցա ըստ ա-
բ 2
պականելոյն մարմնոց ապականին եւ ինքեանք. զի ոչ ենթակայանան ըստ ինքեանց. այլ 'ի յեղանիլ եւ 'ի յեղեալ լինել կախեալ 'ի մարմնոյ անտի, որպէս յենթակայէ: Ապա ուրեմն հոգին բանաւորն ըստ ինքեան արտադրի անկախաբար 'ի մարմնոյ. վասն որոյ եւ ոչ եղանի ծննդութբ 'ի սերմանէ. այլ առեղծանի յոչ յոչէնչէ: Եզրակացութիւս այս յառաջակայութենէն յայտ մանէ հարկաւորապէս մակաբերի: քանզի կախեալ յայլմէ, որպէս յենթակայէ եւ 'ի նիւթոյ, արտադրի իւր այն
գ 3
մերձն. որ կայանալ կախեալ 'ի կացութենէ նորին ենթակայի. զոր օրինակ. նիւթական հոգին անասնական բնութենն ոչ կարէ լինել ըստ լինելութեան արտանի 'ի մարմնոյ. եւ ոչ կարէ թափ 'ուրեն ենթակայանալ զի յորժամ ծնանի, արտահանանի 'ի մարմնոյ: որպէս եւ յայտ լինի մակածութեամբ առ ամենայն 'նիւթ 'ի վեր եւ բաժանելոց նիւթական որ

առանձնակի

PRima ratio est: Anima rationalis per se subsistit independenter à corpore; nam ab hoc separata perseuerat adhuc in esse: alioquin non esset immortalis, sed pereunte corpore etiam ipsa periret, vt accidit animabus sensitiuis brutorum, quæ, cùm per se non subsistant, sed pen deant in fieri, & conseruari à corpore, vt à subiecto, corrupto corpore pereunt: ergo anima rationalis per se etiam producitur independenter à corpore, ac proindè non fit ex propagine, sed creatur ex nihilo. Consequutio ista necessariò ab illo antecedente deducitur: illud enim producitur dependéter ab alio vt à subiecto, seu materia, quod existit ad existentiam illius; quemadmodùm anima bruti materialis ideò substentatur à corpore, nec potest sine illo existere, quia cùm generatur, educitur ex corpore: & idem Inductione patet de qualibet forma materiali, quæ de materiæ potentia educitur. Cùm igitur anima hominis spiritualis per se subsistat independenter à corpore; signum euidens est, quòd per se quoque producatur independenter ab illo. Itaque vel animæ hominum non sunt

immor-

immortales, quod est Epicuræum; vel per se fiunt ex nihilo, & sic non ex traduce.

Դ 4

Secunda ratio: Anima Filij non fit ex corpore parentis, neque ex illius corporeo semine: alioquin non esset spiritualis, nec immortalis; sed corporea, & corruptibilis, quales sunt animæ brutorum, quæ ex corporali semine producuntur. Neque fit ex anima parentis: non enim ex parte illius, quia parentis anima, vtpotè substantia spiritualis, & indiuisibilis, non constat ex partibus: neque ex illa tota; alioquin vel parens careret anima, quam totam transfunderet in filium; vel vna, & cadẽ anima esset in patre, & filio simul: ergo anima filij nullo modo trahitur ex parente, sed creatur ex nihilo.

Ե 5

Dicet fortasse Mekhitarius, animam filij fieri ex spirituali semine animæ parentis; quemadmodùm & corpus illius fit ex corporeo semine eiusdem parentis.

Sed contrà est: nam semen illud animæ spirituale, vel esset solùm accidens; vel etiam substantia. Si solùm accidens, virtus scilicet seminalis; ergo semen animæ non esset materia, ex qua alia fieret anima (hanc enim modo quærimus, quænam illa sit); sed tantùm instrumẽtum agentis, quo vna anima aliam crearet ex nihilo: creare autem soli conuenit Creatori. Si esset etiã substantia, sicut est semen corporeum, ex quo fit corpus, quæro vlteriùs: vtrùm hæc spiritualis substantia seminis producatur ab anima genito-

Զ 6

անմահին, որ է՛ ապականանելոյ և ոչ_
հնարաւոր ՚ի չինութիւն. և ոչ կարէ գոլ ա_
ռանց նորա։ Երկրորդն ասացեալ՝ երրորդ
հոգին մարդոյ կարէ ըստ ինքեան ենթա
գոյանալ անկախաբար ՚ի մարմնոյ. այսպէս
յայտ է. զի և ըստ ինքեան ապականութի
անկախապէս ՚ի նմանէ։ Երկու ասեմ հե_
տևի. թէ հոգիք մարդկան կամ ոչ են
անմահք, որ է՛ Եպիկուրեանցն մոլո
րութիւն. և կամ ՚ի հարկէ յոչ ապառո
րէն յառաջանան. և ոչ ՚ի սերմանէ ծնո_
ղացն։

Երկրորդ՝ զի հոգի որդւոյ ոչ լինի
՚ի մարմնոյ ծնողին, և ոչ ՚ի նորին մար
մնական սերմանէ. զի ոչ լինէր հոգե_
ւոր, և ոչ անմահ. այլ մարմնաւոր,
և ապականացու. որպիսիք են հոգիք ա_
նասնոց, որք ՚ի մարմնական սերմանէ
ծնանին։ Նաև և ոչ լինի ՚ի հոգւոյ
ծնողին, ոչ արդեօք ՚ի մասնէ հոգւոյն.
զի հոգի ծնողին, որպէս հոգեւոր և ան
բաժանելի գոյացութիւն, ոչ բաղկանայ
՚ի մասանց։ և ոչ ՚ի բոլոր հոգւոյն.
զի ծնողն կամ զրկեալ զոլայր հոգւոյն իւր ՚ի
յորդին, կամ միոյն միայն առանձին հոգւ_
ոյ. կամ մի և նոյն հոգի լինէր ՚ի հայր
և ՚ի յորդին. որ է անհնարին։ Ապա
ուրեմն հոգի որդւոյ ոչինչ եղանակաւ
յառաջանայ ՚ի ծնողէն. այլ յոչընչէ
ստեղծանի յինյ։

Թերևս ասասցէ Մխիթար, թէ հոգի
որդւոյ եղանակի ՚ի հոգեւոր սերմանէ
ծնողին. որպէս և մարմին լինի ՚ի մար
մնական սերմանէ նորին։

Բայց՝ առարկելի է ընդ դէմ նո_
ցին այսպէս։ զի սերմն այն հոգեւորն
հոգւոյ՝ կամ էր միայն առոյ պատա_
հումն. կամ և գոյացութիւն։ Եթէ
առոյ պատահմունս. այս է՝ սերմնական զօ
րութիւն. հետևաբար, թէ սերմնն հո_

[illegible]

[illegible]

Է 7 ris ex nihilo; an ex alia ſubſtantia ſpirituali? (nam ſemen corporeum producitur ex ſubſtãtia corporali alimenti ſuperflui). Si ex nihilo; ergo crearetur à creatura. Si ex alia ſubſtantia ſpirituali; de hac iterùm idẽ quæro: & ſic procederemus in infinitum. Niſi fortè dicatur fieri ſemen illud ex ipſa ſubſtantia animæ: ſed tunc quærerem: ex tota ne anima, an ex parte illius? & ad dilemma ſuprapoſitum redietur.

Tertia ratio deſumitur ex diuer-
Ը 8 ſitate modi, quo vſus eſt Deus in producendo animam primi hominis, & animas beſtiarum, vt diſcrimen inter eas oſtenderet. Adducitur autem à Chryſoſtomo homil. 13. in Gen. cap. 2. in hæc verba: *Et vide etiam in hoc ipſo, quàm diuerſa ratione hoc admirabile rationale animal, & cætera irrationalia formata ſint. de illis enim inquit: Producant aquæ reptilia animarum viuentium: & prodierunt ex aquis animantia animata. Sic & de terra: producat terra animã viuentem. De homine autem non ſic:*
Թ 9 *ſed priùs de puluere corpus formatur; & vitalis illi virtus datur, quæ ſcilicet animæ eſt ſubſtantia. & idcircò de brutis dicebat Moyſes: Sanguis eius anima eius eſt: in homine autem ſubſtantia quædam eſt incorporea, & immortalis.* Ex quo intelligimus, animas beſtiarum materiales eſſe, & ex materia ipſa eductas; animam verò hominis ſpiritualem, & ab ipſo Deo creatam ex nihilo. Vndè, ſicut corpus Adæ ex materia tunc Deus formauit, animam autem ex nihilo: ita

ita nunc humanũ corpus Deus propagat ex corpore per generationẽ; animam verò ipse solus producit ex nihilo.

SOLVVNTVR Obiectiones.

§. V.

OBijci solet primò: Si anima nõ traheretur ex Adamo per naturalem generationem, sed ex nihilo crearetur à Deo; sequeretur, quòd nec ex Adamo traheretur originale peccatum: quod est hæresis Pelagianorum. Sic enim ratiocinabantur illi: Peccatum non in carne, sed in anima insidet; atqui anima non trahitur ex Adamo; ergo nec peccatum trahitur ex Adamo.

Ad hanc obiectionem, quæ semper Augustino difficillima visa est; Respondetur primò, quòd neque propagatio animarum ex anima Adami iuuaret, vt originale peccatũ transfunderetur in posteros. Siquidẽ Adami anima iustificata à peccato fuit, antequàm ille filios procrearet: ex anima verò iusta non potest iniusta trahi. igitur non quia anima fit ex anima, traducitur peccatum in prolẽ: maximè cùm filij, originali peccato obstricti, gignantur etiam à parentibus sanctis, & peccato originali carentibus. Ad aliam ergo rationem recurrendum est, vt saluetur propagatio originalis peccati.

Vt hæc igitur asseratur, notandũ est, quòd, vt Adam verè sit, ac dicatur

catur

զի զարդարանէ առաջ մնն ․ հանդերձ քեր-
րբ զհատուածս չնչոց հնդրանելոց ․ և
զակառան ՚ի քրոց հոգիբր զհատանոց չնչա-
ծորաց ։ նոյնպէս և զերկիրն առն ․ Թէ հա-
նդէ եւրկիր շաւնչ հնդրանաւի ․ և այլ ։ քա-
ջզ դելաղրդոյ ոչ այսպէս ․ այլ յառաջ ՚ի
հոգոյ մարմնոյն հերգայարանի ․ և յետոյ
զգրութեն հնդրանականն շնորհի նմա ․
Ապ ․ հոգի զգայականն ․ Եա մի յարի զա-
նասնական հնդրանէ այն առէր մարմ-
նո ․ Եթէ արիւնաւորս է՛ հոգի նորին ;
իսկ ՚ի մարդոյ մ հոգի է՛ անմարմնա-
կան ինչ և անմահ գոյացութիւն] Տոր-
մէ ըսպարածելք հիմնալ , զհոգիս անսա-
նոց զոյնիւ Թուրբ որ և ՚ի նիւ Թոյ արա-
ծանելոյ ․ իսկ մարդկային հոգին հա-
զեալ , և ՚ի մ այն ոչ առնլի նելոյ
ընչէ ։

ԼՈՒԾԱՆԻՆ առարկութեանք

Պրակք ․ Ե ․

Առաջին և առաւելն առարկեն,
ասելով ․ զի եթէ հոգի մա-
րդոյ ոչ երատարածանելոյ ՚ի զաւակօրա-
ծոյն ադամայ ՚ի ձեռն ծննդութեան ․
այլ յոչընչէ ձևացեալ արարչէն մտուց
նոր ․ հետևէր , թէ և ոչ յադամայ է
քեալ էր մեղք մեղքն սկզբնականն , որ է
մոլորութիւն պեղագեանց ․ քան
զի զուգեալ արատաւորեալ էին այսոց ։ մեղք
ոչ ՚ի մարմնի , այլ ՚ի հոգին նստի ․ իսկ
մեք ոչ քարշեմք զհոգի յադամայ ․ ա-
պա սոքին և ոչ յադամայ քարշեմք
զմեղքս սկզբնականն ։

Առարկութեան այսմիկ նման այս-
տասխանեմք ․ զի թէպէտ և հոգին
մեղ-կանն երանելոյն ՚ի հաւատոյն արդարոյ ։

ոչ

ոչ առնկայն յԱդամայ այսր պատճառաւ նից բնական մեղջն ազգամնոյ սերունդ լինելը ՚ի հետեւողս: զի զի հոգին ազգամնոյ առ դարձուցեալ էր ՚ի մեղաց անտի, յոր ժամ մինչ չեւ ծնեալ էր նոյն զաւակս. զոհ ՚ի յարդարացելոյ հոգւոյն ոչ կարէին էլանել այլ հոգիք անարդարք: այսպէս եւ ընծն ոչ այնու զի հոգի արատացրեալ էր ՚ի հոգւոյ, արատաւորք են զէն ՚ի հետեւողն: մանաւանդ անով զի բազում որդիք, սկզբնական մեղօք յաղտեցեալք, ծնանին ՚ի ծնողաց սրբոց, որք ՚ի սկզբնական մեղաց ազատեցան: Ըստ այսմ եւ զայլ պատճառս պարտիմք գտանել զի ոչ առաքածանն մեղաց սկզբնականաց:

Եւ զի առ բերեալ զայսն պատճառս. զխառեկին է՛. ԵԹԷ զի եղիցի ազգամ մեր ամենեցուն գլուխ, աղբիւր, եւ առաջին ծնօղ. ոչ է հարկաւոր, զի հոգի ծնանիցի ՚ի միւսոյն. այլ բաւական է, ԹԷ մարդն, որոյ մի մասն է՛ հոգի, ծնեալ իցէ ՚ի մարդոյ: արդ՝ ստուգապէս եւ ճշգրտիւ ասի մարդ ծնանել ՚ի մարդոյ. ԹԷպէտ եւ հոգի ոչ ՚ի մարդոյ եղեալ իցէ, այլ յԱյ. զի ծննդութիւն յարաբերի առ արտադրութիւն ձեւոյնի, կամ նիւԹոյ. այլ բաղադրելոյն: զի որոյ ՚նու առոյգ եւ խառնէ ծնանի զմարդն. որ բաղադրէ եւ միաւորէ ընդ մարմնին ընդ հոգւոյ (այդ. որ արտադրէ զմեզ յառաջ ՚ի մէջ հոգւոյ եւ մարմնոյն: Եւ զայս առնէ ծնօղն յորժամ ՚ի ձեռն ծննդութեան այնպէս զնիւթն պատրաստէ. մինչ զի եւ ամ, որոյ բընական պատճառ, հարկաւորեցի փչել եւ հեղուլ ՚ի նա զհոգի բանական:

Ապա՝ պատասխանեւ երկրորդ պատշաճանէ. ԵԹԷ զի այն պատճառանի

catur nostrùm omnium caput, fons, Դ 4 & primus parens, non est necessum, quòd anima fiat ab anima; sed satis est, si homo ipse, cuius pars est anima, ab homine generetur. verè autē, ac propriè dicitur homo hominem generare, tametsi anima nō producatur ab homine, sed inspiretur à Deo: nam generatio non terminatur ad productionem formæ, vel materiæ, sed compositi. vndè qui animam cum carne cōponit (quod facit homo, cùm per generationem materiam ita disponit, vt anima infallibi- Ե liter consequatur) is verè hominem 5 generat. Hoc ergo posito,

Respondetur secundò, ideò peccatum originale ex Adamo transfusum esse in posteros; quia, cùm ipse per generationem sit omnium hominum caput, fons, & primus parens, in eius voluntate posita fuit à Deo, summo omnium Domino, nostra voluntas: vndè quòd tunc Adā egit, & comedit contra diuinum imperiū, omnes nos censemur egisse, & comedisse: & sic, Adamo actu illo pec- Զ cante, nos omnes, 6 in eo tamquàm in capite, fonte, & seminario contenti, & quasi radicaliter conclusi, idem peccatum commisimus, vndecunque sit anima, vel ex traduce, vel à Deo. Et hoc innuere voluit Apostolus, sic scribens ad Rom. 5. *Sicut per vnum hominem peccatū intrauit in Mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransijt; in quo* (vno scilicet homine, quasi in capite) *omnes peccauerunt.*

Objicit secundò Apollinaris: Si

Deus ipse infunderet corporibus animas; sequeretur, quòd etiam fornicarijs, & adulterinis conceptibus animas largiretur; ac proinde cooperaretur peccato adulterorũ, & fornicariorum; quod est impossibile.

Pulchrè respõdet primò D. Hieronymus in lib. 3. Apologiæ contra Ruffinum, his verbis: *Si dixero illud Ecclesiasticum: quotidiè Deus operatur animas; & in corpora eas mittit nascentium; illicò magistri tendiculas profers: & Vbi est iustitia Dei, Vt de*
Է 7 *adulterio, incestuque nascentibus animas largiatur? ergo cooperator est malorum hominum; & adulteris, seminantibus corpora, ipse fabricetur animas? Quasi vitium sementis in tritico sit, quòd furto dicitur esse sublatum; & non in eo, qui frumenta furatus est. idcircò terra non debeat gremio suo semina confouere; quia sator immunda ea proiecerit manu?*

Respondetur secundò; in adulterio, & fornicatione duo quædam considerari posse; & actionem naturalem generationis humanæ; & pec-
Ը 8 catum transgredientis legem Dei in actione illa perficienda. Primum quidem bonum est, eique bono Deus cooperatur, cùm in materiam, ad hominis generationem vltimò dispositam, inspirat animam: quod sanè, vt causa naturalis est, tenetur facere; ne naturæ peruertat ordinẽ. Secũdum verò malum est; cui Deus nullo modo cooperatur, sed illud permittit, volens hominem in eius libertate relinquere.
Թ 9

Obijciũt tertiò illud Genesis 46.

[illegible] ՚ի [illegible] զի [illegible] ՚ի [illegible] եւ [illegible] ՚ի [illegible] եւ [illegible] եւ [illegible] ՚ի [illegible] եւ [illegible] եւ ՚ի [illegible] Պօղոս [illegible] ՚ի [illegible] եւ ՚ի [illegible] եւ [illegible]]

Երկրորդ՝ պատասխանի [illegible] եւ [illegible] ՚ի [illegible] եւ [illegible] եւ [illegible]

[illegible] ՚ի [illegible] եւ [illegible] եւ

է մեզ տայ․ զի յղացմանց յայնպիսե- ազդ․ և ծնողն երկու բնականն պատճառ ծնողին զհոգին:

Երկրորդ պատասխանատուութի ՚ի մէնջ․ եթէ ՚ի սրբոյնկութէ զերկրու բնդ խմնաւոր ․ զբնականն ներգործու- թին մարդկայնոյն ծննդութէ․ և զյան- ցանելն զօրէնս տայ ՚ի կատարել զնեբ գործութին զայն: արդ՝ տաւագինն քարի իմն է․ և առ այն քարին՝ զոր ծակեցի հանդերձ բնութեան ամ․ յոր ժամ ՚ի պատարագութիւնն փչէ ըղ հոգին․ մանաւանդ զի որդ զբնու- կան պատճառ՝ հարկաւոր ասանել այսմ ՚ի ծնողաց բնութեան․ զի մի՛ կարգ բնու- թեան կործանեսցի: իսկ երկրորդն է՛ չար և մեղք․ որում ոչ գործակցի ած․ այլ մի- այն թոյլու զմարդն գործել ըստ անձնիշխանութեան իւրում:

Genuit Iacob sexdecim animas. Et rursùs ibidem: *Omnes animæ, quæ egressæ sunt de fœmore Iacob, fuere sexaginta sex*. ergo, inferunt, anima ex parentibus generatur.

Respondetur, & hoc in loco, & alibi frequenter in sacris Scripturis animam pro homine accipi. Sic Leuit. 5. *Anima, quæ tetigerit aliquid immundum*, &c. Et rursùs ibidem: *Anima quæ iurauerit, & protulerit labijs suis*, &c.

Երրորդ՝ առարկեն զայն․ որ ասի ՚ի․ ծնդ․ երգ՝ գլխ ծննդոցն․ թէ ծնաւ յակոբ տասն և վեց հոգիս:] և ՚ի ներքոյ դնէ յասի․ ամէն հոգիք ելեալք ՚ի մէջք յակոբայ էին վաթսուն և վեց:] ապա ուրեմն հոգին ՚ի ծնողացն ելանէ:

Պատասխանի․ թէ ՚ի սր գիրսն բազում անգամ առնանի հոգւոյ անուն փոխանակ մարդոյ․ և ըստ այսմ նշանակութեան ասի ՚ի ղե. Ե․ երգ՝ գլխ ղեւտական գրոցն․ Հոգի, որ շօշափեսցէ զպիղծ ինչ:] և ՚ի ներքոյ դնէ յասի․ Հոգի, որ երդնու- ցու, և արտաբերեսցէ շրթամբք իւրովք․] և այլն:

Մի՞թէ Քրիստոս, իջեալ ՚ի դժոխս,

ազատեաց ամենայն զամ՛ հոգիս, թէ արդարոց,
թէ ամբարշտաց։

Երրորդ վիճաբանութիւն։

Առաջբերին երկու կարծիք, և լուծումն
վիճաբանութեան։

Պրակն. Ա.

AN CHRISTVS, CVM DESCENDIT

Ad Inferos, omnes inde animas liberauerit, tum bonas, tum malas.

QVAESTIO INTER ARMENIOS TERTIA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

Պարտ է գիտելի է. եթէ առ-
աջ քան զմահն քրիստ-
ոսի հոգիք մարդկան, թէ
արդարոց, թէ անօրինա-
ցն, ՚ի մարմնոց առանձին
իջանէին ՚ի դժոխս. այսինքն՝ ՚ի յանդնդական
երկրի։ ուստի ասէր յակոբ յ. Ծն. լէ. Իջից
զինի ծնընդոցն. իջանիցեմ տրտմագին առ
որդին իմ ՚ի դժոխս։] Այս. առ յայնժամ.
զոր համարէր զգազանաց ՚ի պատառեալ։
Եւ յոբ ՚ի. ԺԷ. Իջից զինի առ.
դժոխք են տունն իմ։] Եւ ՚ի սաղմոս ՚ի.
Ժզ. Իջից զինի զդժոխս առ. ասէ
առ...

ա
1

NOTANDVM primò (quod ipsis adhuc Armenijs obscurum nō est) ante Christi mortem, & descensum ad Inferos, omnes humanas animas, siue iustas, siue iniustas, in Infernum, id est, in inferiora terræ viscera è corporibus demigrasse. ait enim Iacob, Genes. 37. *Descendam lugens ad filium meum in Infernum*; hoc est, ad Ioseph, quem putabat à feris deuoratum. Et Iob 17. *Infernus domus*

mea

mea eſt. Et Chriſtus Dominus, Luc. 16. *Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in Inferno:* vbi & aſpiciebat Lazarum in ſinu Abrahæ. Nec eſt, qui hac de re dubitet; cùm Inferni nomine omnes ſancti Patres cum communi ſenſu Eccleſiæ aliud non intelligant, niſi terræ viſcera circa centrū; quicquid temerè Caluinus effutiat, qui in Pſalm. 15. & lib. 20. Inſtit. cap. 16. §. 9. Infernum explicare voluit pro ſepulchro; ideoq; negauit, Chriſti animam verè ad Inferos deſcendiſſe.

Notandum ſecundò (quod ex infrà dicendis clariùs innoteſcet); communi Scholaſticorum ſententia, præſertim Diui Thomæ in 3. parte, quæſt. 52. & ſupra 3. lib. ſentent. diſt. 22. quæſt. 2 art. 1. & 2. conſtitui intra terrā quatuor ſinus, ſiue vnū in quatuor partes diuiſū. Primus eſt pro damnatis, qui cæteris eſt inferior, & propriè Infernus dicitur; de quo Dauid, *Eruiſti*, ait, *animam meam ex Inferno inferiori:* hoc eſt, ex Inferno damnatorū, qui ei pro peccato debebatur. Secundus pro infantibus, morientibus ſine Baptiſmo in peccato originali; qui dicitur Lymbus puerorum. Tertius pro animabus, Deo quidem gratis, ſed nondum perfectè in hac vita purgatis; qui vocatur Purgatorium. Quartus denique pro animabus ſanctis, quæ decedebant ante Chriſti paſſionem; qui appellatur Sinus Abrahæ, & nūc vacuus remanet. Sæpè tamen in ſacris Scripturis, & apud Patres hi Sinus confunduntur, & omnes Inferni nomi-

ռաւ մեծատունն, և թաղեցաւ ՚ի դժո-
Բ 2 խս ։] ուր և տեսանէր զղազարոս ՚ի
գոգն աբրահամու ՚ի վերին կողմն դժո-
խոց ։

Երկրորդ գիտելի է. (որպէս և յայ-
տագոյն երևեսցի ՚ի հետևեալ ասացուա-
ծիցն) . եթէ ըստ վարդապետութե-
ան ամենայն վարդապետաց . մանա-
ւանդ սրբոյ վարդապետին Թովմայ ա-
քինացւոյն ՚ի . Գ . մ . հարց" խնդիրս ԾԲ
բորդ հատուածին . զոր ՚ի ներքոյ երկրի
չորք բնակութիւնք . և կամ մի մեծ բնա-
կութիւն ՚ի չորս մասունս բաժանեալ .
Առաջին մասն է՝ վասն հոգւոց
Գ 3 դատապարտելոց . որ է՝ անդունդք .
և ստորնագոյն քան զայլսն . և կոչի
յատուկ դժոխք . զորմէ ասէ դաւիթ .
փրկեցեր զանձն իմ ՚ի դժոխոց ներք-
նոց ։] Այ . ՚ի դժոխոցն դատապարտե-
լոց . առ որ պարտական էր անձն իմ վասն
մեղաց իմոց ։ Երկրորդ՝ մասն
է՝ վասն հոգւոց մանկանց . որք մեռա-
նին առանց մկրտութեան ընդ սկզբնական մեղօք ,
և կոչի լիմբոս մանկանց ։ Երրորդ մասն է՝ վասն հոգւոց . որք
փոխեցան յաշխարհէ ՚ի շնորհս և ՚ի
Դ 4 խաղաղութեան . բայց ոչ կատարելապէս
մաքրեցան , և կոչի քաւարան ։ Չորրորդ
մասն է՝ վասն հոգւոց սրբոց . որք
փոխեցան առաջ քան զչարչարանս քրիստոսի . որ
ասի գոգ աբրահամու . և այժմ է՝ դա-
տարկ ։ Բայց բազում անգամ ՚ի գրոց
սուրբ հարցն և ՚ի վարդապետաց մասունքս
չորեքեան այսոքիկ անուանին դժոխք ։

Եւ արդ՝ զանազանութիւն չորից
պատճառաց ասելեացս . առաջինն ՚ի
բնաւորութենէ պատճառի ։
բնութիւն պատճառի կամ է պատճառու-
թե

թե՛ մնայ՚ն. և կամ պատժապարտութեանն և Ե
զգայութե. Եւ դժոխք՝ կամ է յաւիտենա- 5
կան, և կամ ժամանակաւոր: Այլ. պա-
տիժ պակասութե տեսութե այ, և
փառաց. պատիժ զգայութե տանջա-
նաց. պատիժ ամբարշտիցն. և մեղա-
ւոր: Աւրէն՝ զպատիժ պակասութե
և զգայութե յաւիտենից ունի դժոխք
դատապարտելոց. զպատիժ պակա-
սութե և զգայութե ժամանակաւո՛ր
ունի քաւ՝ արանն; զպատիժ պակասու-
թե յաւիտենից ունի լիմբոսն տղայոց: և
զպատիժ պակասութե ժամանակա-
ւոր ունէր յառաջ գոգն աբրահա- Զ
մու: Հարցանի խնդրի առաւելոց. եթէ 6
ք՞ս, յամենայն չորս ՚ի դժոխս, ապրեցոյց
՚ի չորից առասցեալ բանակիցն զամ հո-
գիս:

ՍՏՈՒԳԱՆԵՆ ՚ի վարդապետաց
Հայոց ոմանք. Զի. վարդապետն ՚ի պա-
տասխանատուութեան թղթոյն Հայոց
պետիցն հաւանեալ. և գրելի վարդապետն ՚ի
Մասն ԺԴ գլխ հայրապետ կաթողիկոսաց. և գրէ
զոր ասածն ասացն ՚ի գիրս Հաւատամսաց:
Եթէ այսպէս ընտանի բերանոյ ասացն ՚ի գիրս,
զոր առաքեաց առ ԲԺ ռ՛ծ պն Հայոց,
ասէ այսպ: Ե՛կեալ խօսեց, եթէ Հայք Է
ասեն և հաւատան. թէ յորժամ Քս էջն 7
՚ի դժոխս, քարոզեաց անդ. և որոց
հաւատացին նմա հոգիք, որ հաւատացին
՚ի նմա: Իսկ զհոգիսն որ ոչ կամեցին
հաւատալ, եթող ՚ի մեղս իւրեանց:
Եւ ելեալ ՚ի դժոխոցն, եհան յանդի
զամ հոգիս թէ արդարոց թէ ամբարշ-
տաց. և եդ զնոսա ՚ի յօդս, և յերկրի
շուրջ զերկրաւո՛ր դրախտիւ: և անդ
լից են անդ. մինչև ՚ի վերջին դատաս-
տանն:]

Իսկ՝ բանքն վարդապետացն հայոց
էին: Քննեսցուք այսպէս, զոր գրեալ է.

Թէ

nomine nuncupantur.

Desumitur autem pœnalium horum locorum diuisio penes diuersa pœnarum genera. nam omnis pœna, aut est damni solùm, aut etiam sensus; & iterùm aut est æterna, aut temporalis. pro pœna damni, & sensus æterna est Infernus dãmnatorum: pro pœna damni, & sensus temporali est Purgatorium: pro pœna solius damni æterna est Lymbus puerorum: pro pœna solius damni temporali erat olim Sinus Abrahæ. Quæritur ergo nunc, an Christus omnes tunc animas, in his quatuor Inferni partibus commorantes, liberauerit?

AFfirmant Armeniorum Pseudomagistri; qui huius etiam erroris culpà notantur in libello, * ad ipsorum Patriarcham transmisso à Benedicto XII. Rom. Pont., vbi cap. 14. sic habetur: *Item dicunt, & credunt dicti Armeni, quòd Christus, descendens ad Inferos, prædicauit ibi; & illas animas, quæ ei credere voluerunt, iustificauit: illas autem, quæ ei credere noluerunt, in suo peccato reliquit. Exiens autem ab Inferis, omnes animas, quas ibi inuenit, siue essent bonæ, siue malæ, indè eduxit, & posuit eas in isto aëre, & terra, & circa Paradisum terrestrem; vbi erunt vsq; ad finale iudicium.*

Quarè Vartanus, refutans Ecclesiæ Romanæ dogmata in epist. ad Haytonem, inquit: *Errant, qui dicunt, Christum, ad Inferos descendentem, iustorum tantùm animas illinc liberasse.* Et paulò post: *Si peccatores,*

post

post Christi descensum ad Inferos, adhuc ibi permansissent captiui; cur diceret Propheta: *Reuertantur peccatores in Infernum?* hoc est, in die extremi iudicij. Vanachanus etiam in tract. de Locis Animarũ: *Dominus, inquit, ad Infernum descendens, omnes ab eo animas humanas, quæ ab initio Mundi sub Diaboli potestate illic detinebantur, liberauit. Hinc passio Christi duplex nobis bonum operata est; primò satisfecit pro debito culpæ: secundò ianuam Cælorum aperuit. Soluta sunt ergo Vincula Inferorum; dicente Propheta: Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit: hoc est, originale, & actuale peccatum dissoluit.* Et similiter alij.

Idem etiam sensit olim Marcion hæresiarcha; qui (vt testatur Epiphanius lib. 1. hæresi 42.) docuit, *Christum ad inferos descendisse, vt saluaret Cain, & Core, & Dathan, & Abiron, & Esau, & omnes gentes, quæ non nouerunt Deum Iudæorum.* de quo pariter hæc tradit Nicephorus lib. 4. hist. cap. 28. *Scribit Marcion, Cain, & Sodomitas salutem consequutos esse, quòd ad Christum apud Inferos accesserint.*

NEgant verò reliqui Armeni Patres Catholici, cum sua ipsorum Ecclesia; quæ in Cantico, *Maioris Benedictionis* dicto, fatetur, Christum, ad Inferos descendentem, solas iustorum animas indè liberasse: vnde in huiusce rei testimonium sic modulatur: *Sedens non modò supra Viuificum stipitem, sed etiam in Cherubico curru, descendit ad Inferos, &*

Vitam

Թէ զաղաղակն մեղաց եհասն յս՝ ի դժո-
Է 8 խոցն:] Եւ յետ սակաւուց զրեալ ասէ:
Զի եթէ Թրքին ազգապատճառ ի դժոխս
եղեալ, հալածական որ ոչ ծառայք սոդ-
նոմ ասէր մարգարէն. Թէ դարձցին
մեղաւորք անդրէն ի դժոխս:] Եւ
զօրէն վանական զրէ այսպէս: Տէր
մամ մահմանեալ անէր ի դժոխս. հա-
նեալ զհոգին. և զհամօրէնեալ ամենայն
աւետեալ. և հողմակնեալ ի նմանէ
զհոգիս մարդկան. որ յառաջագոյն հե-
ռաւ ընդ բռնութ. սատանայի. Եւ սա աւ-
բաշխեալ պատրաստ մարդկան, այսպ
անէր զհոգիսն ի դժոխոցն: Եւ չարչա-
Թ 9 րանքն չէն երկու բան գործեաց. նախ
զպարտս մեղաց փարեաց. երկրորդ զդ-
րունս երկնից եբաց մեզ փրկութեան պատ-
ուսցն: լուծան կապանքն դժոխոց. որ-
պէս ասէ դաւիթ. զդրունս դժոխոց խոր-
տակեաց. և զնիգս փշրեաց: որ նշանա-
կեն սկզբնական և ներգործական մե-
ղք:] Նոյն և այլ ևս այլքն ի վարդա-
պետութեան զոյգ ապացուցանեն նմա-
նապէս եղեալ գրեալ է:

Նոյն մարգարէութիւն ուսոյց հան-
ճարն մանմանական հերձուածողա-
պետն մարկիոն. բան որում վկայէ եպի-
Ժ 10 փանոս ի գիրսն հերձուածոց. Առ.
հերձ" գլխոն: որ գրէ. Թէ մարկիոն
այսպէս ասէր: իջեալ ի դժոխս առ ի
փրկել զկայէն, և զկորխ, և զդաթան
և զաբիրոն, և զեսաւ, և զամ հեթա-
նոս. որք ոչ ճանաչեցին զաստուած հրէից
ցուցն:] Եւ զսոյն ասէ նիկիփորոս ի
դ. գրոց" գիրսն պատմութեանց. ի. ՒԸ. րդ
գլխոն: Եթէ մարկիոն, եթէ կայենն և
սոդոմացիքն փրկեցան ի դժոխոցն.
զի հանդիպեցին անդ քրիստոսի:]

ՈՒրանան բազումք այլք ուղղափառ
հարքն հայոց. և հանդերձ եկե-
ղեցին

զկեանսն իւրեանց զաւանդեն, թէ զի Յա
իջեալ ՚ի դժոխս, ազատեաց յանդր 11
միայն զհոգիս արդարոց: Ասաց եւ ՚ի
շարականին աւագ ուրբաթուն երգեն
այսպէս: Ձեռամբ սրբեալ ոչ միայն ՚ի մէջ քա-
ռաբեր արդարոցն. այլ բազմակերպեալ [illegible]
հասուցն ՚ի սատար իջեալ ՚ի դժոխս, կեն
դանութեան հոգւոց զերծուցանէ ազ
դարոց:] Եւ Ներսէսն Լամբրոնեցի ասէ
ներքին քանդրոպացն խօսելով յաղագս
հոգւոց մեղաւորաց որք ՚ի դժոխս են,
ասէ ՚ի համառօտութեան հարցն աւանդ
դութեանց այսպէս: Զորմէ ասէ զի քրիստոս
պատառեսցի եւ զերեք քառասուն մեռանիցի Յբ
զմի մեռեալ միայն. եւ թէ ՚ի ներքին սոսն 12
դժոխոցն էր. ՚ի վեր ա
ծել: ոչ ազատութիւն. եւ անմնացն
անբաւութեան:]

Ասելի արդ արժան է. թէ առաջնոյն
կարծիքն է՝ անհաւատ մոլորութե
թիւն: զոր եւ պատուականագոյնն Գրիգոր Պապն
զերծեալ հռոմայ հայրապետն. որ ՚ի
թուղթն առ Գէորգ եւ Թէոդորոս, կոս
տանդնուպօլսոյ եկեղեցականսն, գրէ
այսպէս: Զկնի երթալոյ ձերոյ յա
ռաջ, լուայ ՚ի սիրելի որդւոց մերոց
սարկաւագաց. եթէ սէրդ ձեր ասացեալ Յգ
էր մաւոր. զի ամենակալն Տէր փրկիչն մեր 13
Քս, իջեալ ՚ի դժոխս, փրկեաց զամե
նեսեան ՚ի նմանէ խոստովանեալսն զԱստուած,
որ անդ խոստովանեցան զնա Աստուած:
Արդ կամիմ. զի ոչ այսպէս հա
ւատասցէ եղբայրութիւնդ ձեր: զի իջեալն
իջեալ ՚ի դժոխս, զայնոսիկ միայն ազատեաց
շնորհիւ իւրով. որք զնորա փրկութիւն. որք ՚ի նա
հաւատացեալ էին զգալ զնա
լոց. եւ հաւատացեալ էին զպատուիրանս նորա:]

Հաւատացեալ եւ ննջեցեալ մարդկանցն
՚ի յարութեան աւուր անգամ թողու
թեան [illegible] ՚ի յաւիտենից կենացն. զի սոսա

անդ-

Vitam iustorum cœtibus attulit. Et Nierses Lampronensis Episcopus, atque eiusdē Ecclesiæ Doctor eximius, in lib. de Traditionibus sanctorum Patrum, loquens de animabus damnatorum, quæ in inferiori parte Inferni cruciantur, inquit: *Si Christus pluriès, ac ter quadraginta pro nobis denuò moreretur; ne Vnum quidem mortuum, qui in profundo Inferni detineatur, indè liberaret.*

Dicendum igitur est, quòd prior sententia sit error detestabilis; quem Gregorius magnus Papa in epist.* ad Georgium, & Theodorum, Ecclesiæ Constantinopolitanæ Clericos, primò damnauit his verbis: *Post discessum Vestrum, dilectissimis filijs meis Diaconis narrantibus, agnoui, quòd dilectio Vestra dixisset, Omnipotentem Dominum Saluatorem nostrum Iesum Christum, ad Inferos descendentem, omnes, qui illic confiterentur eum Deum, saluasse, atque à pœnis debitis liberasse. De qua re, Volo, Vt fraternitas Vestra longè aliter sentiat. Descendens quippè ad Inferos, solos illos per suam gratiam liberauit, qui eum & Venturum esse crediderant, & præcepta eius Viuendo tenuerant.* Hæc S. Gregorius, adeò quidem sanctitatis, & doctrinæ famà apud Armenos etiam celeber; vt, quamuis inter nos longè post Chalcedonense Concilium, & Armenicum schisma floruerit, ipsi tamen minimè dubitent eius memoriam in suo Menologio celebrare.

Secundò eundem damnauit errorem Concilium Toletanū IV. can. 1; vbi

vbi in Professione fidei dicitur: *Descendit ad Inferos, Vt Sanctos, qui ibidem tenebantur, erueret.*

ÇHRISTVM, AD INFEROS *Descendentem, Iustorum tantùm animas liberasse,*

SVADETVR PRIMO *Ex sacris Scripturis.*

§. II.

Ա
1

PRouerb: 11. *Mortuo homine impio, nulla erit Vltrà spes.* Hæc Scriptura vera non esset, si Christus animas impiorum ab Inferis liberasset.

Eccliſ. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.* Ex his verbis Cyrillus Alex. lib. 12. in Ioan cap. 36. & alij Patres, colligunt; Christum descendisse ad omnia Inferorũ loca; vt, sicut viuorum, ita etiam mortuorum dominatum acciperet, & quasi possessionem caperet totius Regni sui: quod etiam affirmat Damascenus lib. 3. fidei orthodoxæ, cap. 29. Iuxta quorum sententiam penetrauit Christus Gehennam, vt damnatos, qui iussu ipsius in carceribus, & tormentis tenebantur, incredulitatis, & impietatis argueret. Nam Cyrillus Ierosol. Catech. 14. Ambrosius in lib. de Myster. Paschæ; & Eusebius Emesenus in Orat. de Pascha, terrorem, aiunt, iniecisse Christum

Gehennæ

անդ ՚ի դառնանալութեան հաւատոյ այս
Ժդ
14
պէս : Էջ Քս ՚ի դժոխս . զի փրկեսցէ
զսուրբսն , որք էին անդ :] Էջս որոյ
նախասացելոյ ցանց կարծեմ էր յայտնէ
հերձուածողութի .

Թէ Քրիստոս . Իջեալ ՚ի դժոխս , ազատեաց միայն զհոգիս արդարոց .

Յորդորի Նախ ՚ի վկայութեանց սուրբ գրոցն :

Գլուխ . Բ .

Ի Գիրսն առակաց ՚ի ԺԱ գլխն ասէ իմաստունն սողոմոն ; Ընդ մեռանել մարդոյ ամբարշտի ոչ եւս լինելոց յոյս :] Ապա ոչ ճշմարիտ գրեալ էր այս . եթէ Քս փրկեալ էր եւս ՚ի դժոխոցն զհոգիս ամբարշտաց մեռելոց :

Ի գիրսն սիրաք ասէ ՚ի . Իդ . գլխոյն . Անցից ընդ ամ ստորին կողմն երկրի . եւ նայեցայց յամ ՚ննջեցեալսն . եւ լուսաւորեցից զամ յուսացեալսն
Բ
՚ի տէր :] Այս բանիւքս այսոցիկ ոչ
2
կիւրեղ աղեքսանդրացին ՚ի . Ժբ . երր գիրսն մեկնութեան ՚ի յՈվ . Լզ . երր գլխոյն յոհաննու . եւ այլ սուրբ ոմանք հարք, ասեն . եթէ Քս իջեալ է յամ տեղիս դժոխոց . զի որպէս կենդանեաց նոյնպ եւ մեռելոց զտէրութի առցէ , եւ զսուրբ ցուցանէ բովանդակ թագաւորութեան իւրոյ : զի էջն ՚ի ներքնագոյն դժոխս առ ՚ի ստանալոյ եւ յանդիմանելոյ զդատապարտեալսն զմ անհաւատութե եւ ամբարշտութեանն իւրեանց : բանզի ոչ ն կիւրեղ երուսաղեմացին ՚ի . Ժդ . երր գիրսն . ոչն ամբրոսիոս ՚ի գիրսն

յղէդ

[illegible]

Gehennæ, ac Dęmonibus suo descẽ-
Գ 3 su. Sinum Abrahæ penetrauit, vt in-
dè liberaret Sanctos. Et Purgato-
rium, vt ijs, qui ibi purgabantur, spẽ
gloriæ daret; & qui purgati iam fue-
rant, secum duceret in Regnum Cę-
lorum. Vndè, sicut scriptum est,
inspexit quidem omnes dormientes;
sed non illuminauit, nisi sperantes in
Domino sãctas animas, quibus glo-
riæ lumen cum beatifica visione lar-
gitus est.

Iob, 7. *Sicut consumitur nubes, & pertransit; sic qui descendit ad In-*
Դ 4 *feros, non ascendet.* Et Isaiæ 38. in
Cantico Ezechiæ: *Non Infernus cõfitebitur tibi, neque mors laudabit te; non expectabunt, qui descendunt in lacum, Veritatem tuam.* Quæ verba, cùm intelligi nequeát de animabus sanctorum Patrum, quæ ibi expectabant æternæ Veritatis, hoc est, Redemptoris aduentum; certè superest, vt de animabus impiorum intelligantur.

Oseæ 13. *De manu mortis liberabo eos; de morte redimam eos: ero mors*
Ե 5 *tua ò mors; morsus tuus ero Inferne.*
Subijcit Glossa interlin. *Meos Electos educendo, Reprobos verò ibidem relinquendo.* Nam qui mordet, non totum, sed partem abducit.

Iudæ Apost. in epist. Cathol. *Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ Ciuitates, simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.* Si Sodomitæ, & Gomorrhenses ignis cruciatus in Inferno sustinebant quando hæc scripsit Iudas

F 2 Apo-

Apostolus; vtique non fuerunt ab Inferis liberati quando Christus illuc descendit.

SVADETVR SECVNDO *Ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia.*

§. III.

Thaddæus, ex 70. Discipulis vnus (vt refert Eusebius lib. 1. hist. cap. vltimo), in Concione ad Abagarum, quem Armenij suum fuisse Regem dicunt, hæc ait: *Descendit ad Inferos, sepemque illam, anteà nunquam disruptam, scidit: resurrexit etiam, ac mortuos, qui à seculis dormierant, vnà excitauit: qui descendit quidem solus; multa verò turba comitatus, ad Patrem ascendit.* Ex quibus verbis duo habentur. Vnum est, animas, ab Inferis liberatas, non relictas fuisse in aere, vel in Paradiso terrestri, vt Armeniorum nonnulli somniauerunt; sed vnà cum Christo ascendisse in Cælum. Alterum est, multas quidem animas ab Inferis liberatas tunc fuisse, non omnes; easque præsertim à Thaddæo nunc recenseri, quorum corpora Christus à mortuis excitauerat, Sanctorum videlicet, vt testatur Matthæus, dicẽs cap. 17. *Multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.*

Nicodemus, & ipse Christi discipulus, in historia, quæ fertur nomine eius, de Passione, & Resurrectione Domini, refert; *Dominum Iesum, cùm secundùm animam descendisset ad Inferos, manum Adami tenuisse, ac*

dixisse:

մանն նորա . այլ ոչ ազատեցան :

ա 1 Թադէոս ... յառաջ ՚ի կամն

աշակերտաց Թադէոսին ասէ : Երբեմն զառ

ջամ, և զգուշաց . և որ ձայնէ զնուիրա

բաղդաց . որ ըստ ամենայն արժանաւոր սրբոց

ձեռամբ ընդերկոյցն մարմնոյ . Խոր

աստուծոյ արժանի . զի յոլովս հոգւոյն ընդ

հողեղէն լինելոյն :] Եւ զի Եթէ ող

ջամանակեցաւ ընդունելութեան զաստուա

ծոյն յոլովս հոգւոյն ՚ի դժոխս . և յորժ

մամ ՚ի չարչարանացն հոգւոյն էին . յորժամ

դառն ... : այսպէս ոչ

անել էին ՚ի բուն, յորժամ էին ՚ի դժոխս

բ 2 ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղագս վկայութե սուրբ հարցն, զորս ընդունի եկեղեցին հայոց :

Գլուխ . Գ .

Սուրբն Թադէոս յեօթանասնիցն աշակերտացն մին, ՚ի ճառին առ Աբգարն արքայ, զոր հայքն իւրեանց լինել թագաւոր կարծեն, յառաջ բերէ զայս ըստ պատմութեան ... ասէ : Էջ ՚ի դժոխս . և զպատուարն

գ 3 զյաւիտենից քանդեաց, որ ոչ երբեք յառաջ զոյն քակեալ եղև, յարոյց : Նա և յարեաւ . և յարոյց ընդ ինքեան զննջեցեալս, որք ՚ի վաղուց ննջեալ էին : որ էջ արդարեւ միայն . բազում էլ ՚ի յերկինս առ հայրն համբարձաւ բազմութը ամբոխիւ :] յորոց զի երկու ... ննմերքանալ ... : Մին զոր ասէ . Թէ ազատեալ ՚ի դժոխոց հոգիքն ՚ի բանն՝ ոչ թողեալ եղեն ՚ի յօդս, կամ յերկրաւոր դրախտին . որպէս ոմանք ... տեսանէ : այլ համբարձեալ եղեն ընդ Քրիստոսի և յերկինս առ հայրն : Եւ երկրորդն ասէ, Թէ հոգիքն ազատեալ այլք յան

ասաւ...

[illegible] դ 4

[illegible]

[illegible] ե 5

[illegible]

[illegible]

[illegible] զ 6

[illegible]

dixisse : Pax tibi cum omnibus filijs tuis iustis meis. hoc est, cũ omnibus animabus ijs, quæ iusta fuerunt.

Iræneus lib. 5. aduersùs hæreses cap. 31. *Nunc autem*, inquit, *tribus diebus conuersatus est, vbi erant mortui; quemadmodùm Propheta ait de eo: Commemoratus est Dominus Sãctorum mortuorum suorum, eorum, qui antè dormierant in terra sepelitionis; & descendit ad eos, extrahere eos, & saluare eos.*

Tertullianus in lib. de anima cap. 55. *Si Christus*, ait, *descendit ad inferiora terrarum, vt illic Patriarchas, & Prophetas compotes sui faceret: habes & regionem Inferorum subterraneam credere.*

Origenes homil. 15. in Genes. *Quòd enim*, inquit, *dicit ad latronem: hodie mecum eris in Paradiso: non hoc illi soli dictum, sed etiam omnibus Sanctis, pro quibus in Inferna descenderat.* Aduerte hic, Christum in Paradiso tunc fuisse, non quantùm ad locum, qui erat Infernus, sed quantùm ad effectum: quia anima ipsius beata beatificauit ibi animã Latronis, & aliorum Sanctorum.

Cyrillus Hierosol. Cathec. 4. cap. de Sepulchro, postquàm de Christi sepultura dixerat, subiungit: *Descẽdit ad Inferos, vt illinc iustos liberaret.* Item Catech. 14. *Redempti sunt omnes Sancti, quos deuorauerat mors. decebat enim prædicatũ Regem bonorũ præconum suorum esse redemptorẽ. tum verò quilibet iustorũ dicebat: Vbi mors victoria tua? liberauit nos Victor.*

Philastrius in Catalogo hæresum, post

post medium, memorat, ac damnat Է
hunc errorem, dicens: *Alij sunt hæ-* 7
retici, qui dicunt, Dominum in Infer-
nũ descendisse, & omnibus post mortem
ibidem renunciasse, ut confitentes ibi-
dem saluarentur: cùm hoc sit contra-
rium dicẽti Prophetę Dauid: In Infer-
no quis confitebitur tibi? & Apostolo:
Quotquot sine lege peccauerunt, sine le-
ge peribunt.

Epiphanius lib. 2. de hæresibus,
tom. 2. hæres. 69. prope finem ait:
Volebat enim Deitas omnia perficere,
quæ ad Passionis mysterium pertinent;
& cum anima descendere ad Inferna, Ը
ad operandum salutem eorum, qui illic 8
prædormierunt, sanctorum inquam Pa-
triarcharum.

Ambrosius in epist. ad Ephesios
cap. 4. *Triumphato ergo Diabolo,*
inquit, *descendit in cor terræ, ut osten-*
sio eius prædicatio esset mortuorum; ut
quotquot cupidi eius essent, liberaren-
tur. nõ ergo omnes, sed quotquot cu-
pidi eius essent: hoc est, eos tantùm,
qui iusti, & ipsius amatores erant.

Chrysostomus Serm. 4. in quintã
feriam Passionis: *Reddunt Inferi,* Թ
ait, *corpora rediuiua Sanctorum; &* 9
in occursum Authoris, Inferos penetrã-
tis, temporalem accipiunt beatæ ani-
mæ commeatum. Idem Chrysosto-
mus (vt refert Niceta in Commen-
tario super Orat. 42. Nazianzeni sub
finem) affirmauit, *neminem in In-*
ferno à Christo salutem accepisse, nisi
qui salute dignus esset, cùm ex hac vi-
ta discessisset. Denique homil. 37. in
Matth. refellit hunc errorem dicens:
Quòd si ita non est: sed omnes, ab ini-

առ աղանդին և այլայլութիւն :

Այլ Կիւրեղ Երուսաղէմացին ՚ի
Դ. բող՚ ճառն յիշո սրբոյ գերեզմանին
ասէ : Էջ ՚ի դժոխս . զի անդրանոյ
նախահայրն զհոգիսն արդարոց :] Եւ
՚ի Ժգ. բող՚ ճառն դարձեալ ասէ : փրկե
ցան ամենեքեն . որք կեան էր մահն ; զի
զի դատօտ էր , զպատուհանս թագաւորն
ցնել փրկիչ բանն քարոզողացն երկրոյ
որոց յոյժ ամենայն մեծութիւն արդա
րոցն ասէ . ո՞վ մահ ուր է յաղթութիւն
քո . ա՞յս դժոխ զիւղ յաղթողն :]

Եպիփանոսն ՚ի գիրսն որ յաղագս հեր
ձուածոց . ասէ և մեռեալ զատս սխալս
անկերպ . Այլք ասեն հերձուածողք
ասեն . եթէ ամեն մեր իջեալ ՚ի դժոխս
առ նախասահմանեալ ամենեցուն որք անդ
էին . զի խոստովանեսցին , և փրկես
ցին : որ է՛ հակառակ այսմ մարգարէին
մարգարէին դաւթի . Թէ ո՞վ որ է՛ , որ
՚ի դժոխս խոստովանի առ քեզ
և եւս առաքելոյն , որ ասէ . որք միայն
զամ առանց օրինացն մեղան , առանց
օրինացն կորիցեն :]

Այլ Եպիփան յերկրորդ գիրքն
յաղագս հերձուածոց . ՚ի. կթ. Երդ՚ զի
Երկրորդ հատորին ասէ : Կամէր աստ
ուածն կատարել զամ ինչ , որ պատ
կանէին առ խորհուրդ չարչարանացն .
և հոգւովն հանդերձ իջանել ՚ի դժո
խսն վա գործել զփրկութիւն որոցն ննջեցե
խանգարողյն :]

Այլ Ամբրոսիոս ՚ի մեկնութեան չոր
րորդ գլխոյն առ Եփեսացիս . ասէ :
Յետ որոյ յաղթեաց սատանայի . էջ
՚ի սիրտն երկրի . զի յայտնութիւն իւր
լիցի յարութեան մեռելոցն . և զի որք
ցանկացողք էին նորա , փրկեսցին :]
Ապա ոչ ամենեքեան փրկեցան . այլ
մի այն որք ցանկացողք էին նորա . յո-

տրդարք , եւ ընտանեաց :

Մէքն ասէ բերան 'ի չորրորդ նեռ բաղեան 'ի մէջ ինչոց շաբաթի չարչարանացն , ասէ : Հաւատացանեն դժոխքն զնեռեալսն փրկեցաւ զմարմինն տէրոյ . Եւ ընդ առաջ էլեալք փրկչին իջելոյն 'ի դժոխս երանեալ հոգիքն :] Եւ դարձեալ ասէ . 'Եւ ընդ ոչ այլ ոչ փրկեցան 'ի դժոխոց . եթէ ոչ այն միայն , որ առ ժամն էր փրկութեան յորժամ փոխեցաւ յաստի կենացս :] Եւ յ . ճէ . եւ Յառաջ մեկնութեան աւ ընդ մատթէոսի յաւետարանն մարդոյ ետես այսմ եւ , ասէ ընդ : Եւ ոչ թէ ոչ է այսոր . այլ ասէ նեղեալն 'ի սեղբամէ մեռելոցն փրկել այլ էին 'ի ընէ 'ի դժոխոցն . զի որդ ինքն ասաց . թէ զի բաղդատելի երկրին սոդոմայեցւոց եւ գոմորացւոց : որով ապրելոց նշանակէ . թէ եւ նոքա պատ ժեցին էին անմնեին . Եւ եւ դիտ բարոյն :] Եւ զինի սակաւուց դարձեալ ասէ . Օրէնքէ անհաւ ասացն յետ սա ահ կենացս կարիցեն դառնալ 'ի հաւատս , եւ փրկել . ապա ոչ ոք ոչ կորիցէ կորնչիցէ . զի զի կարիցեն մեղա ւորքն յայնժամ ապաշխարութ եւ զայլ առաջ 'նմանապաշխարութիւնք յոյժ ցեղս կար ծեացս . որք են առասպելիք պառաւա կանաց եւ հրէից : եւ լսեցուք զպաւղո սառաքելոյն . որ ասէ . որք միանգամ առ անօրէնս մեղան . անօրէնս կորնչ նոյն եւ կորնչին : զոր ասաց զի նոցա որք էին առաջ քան զօրէնս : եւ որք մի անգամ ընդ օրինօքն մեղան . օրինօքն եւ դատեսցին : զոր ասէ զի նոցա ասէ նեռեալն . որք եղեն զկնի մովսէսի :]

Մէքն Յերոնիմոս 'ի մեկնութեան ժգ . ըստ 'ովսէի մարգարէի . 'ի մէջ բանիցն այսոցիկ . թէ ինքն յափշտակեսցէ զգանձն ամենայն ցանկալեաց . ասէ

այսոր

ժ tio defunctos , à Gehenna Christus liberauit : quomodò ipse inquit : tolerabiliùs erit terræ Sodomorum , & Gomorrhaorum: quod certè significat, puniendos quidem illos omninò , quamuis remissiùs . Et paulò post subdit : *Si post mortem infideles reduci ad fidem possunt, atque saluari ; nullus unquàm peribit . poterunt enim homines tunc pœnitentiā agere , &c. Fugiamus ergo tales opiniones , fabulas certè aniles , atque Iudaicas: ipsum audiamus Paulum de his disserentem: Quicunq; enim, ait, sine lege peccauerunt , sine lege etiā*

ժա *peribunt : quod de his , qui ante legem fuerunt , protulit . Et quicunque in lege peccauerunt , per legem iudicabuntur: id iam de his, qui post Moysen fuerunt , omnibus dicit* .

Hieronymus in illud Oseæ 13. *Ipse diripiet thesaurum omnis Vasis desiderabilis*, inquit: *Vasa desiderabilia, quæ in thesauro retinebantur Inferni , Sanctos intelligimus ; quos alligatos à Forte Dominus eripuit , & rapuit , & tulit de Inferis ; & quasi Vasa pretiosissima secum perduxit in Paradisum .*

ժբ Item in illud Apostoli ad Ephes. 4. *Descendit in inferiora terræ* , sic ait : *Inferiora autem terræ , Infernus accipitur ; ad quem Dominus, Saluatorque descendit , Vt Sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ , secum ad Cælos victor abduceret. Vnde & post resurrectionem eius plurima corpora Iustorum in sancta Ciuitate visa sunt .*

Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 15. *Non absurdè* , inquit , *credi videtur , antiquos etiam Sanctos , qui venturi Christi tenuerunt fidem , locis*

qui-

quidem à tormentis impiorũ remotissimis, sed apud Inferos fuisse; donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret. Item lib. de hæresibus, num. 79. inter alias hæreses hãc etiam enumerat, dicens; *Alia est heresis eorum, qui descendente ad Inferos Christo, credidisse incredulos, & omnes indè existimant liberatos.*

Cyrillus Alexandrinus in Isaiam lib. 1. cap. 5. super illud: *Dilatauit Infernus animam suam*, inquit: *Sin verò dicat aliquis, Iudæos, impiè, sceleratèque viuentes, perijsse, & veluti ad Inferos concessisse; propterèaquòd per Christum ad vitam reuocati non fuerint, exemplo eorum, qui in eum crediderant* (hoc est, Iustorum); *is neutiquàm à vero aberrauerit: nam & hoc eis accidit.*

այսմէ ։ փոխանակ անօթոց ցանկալեաց
13 [illegible] 'ի գանձն դժո-
խոց. [illegible] 'ի հոգ-
ւոցն [illegible] և [illegible]
[illegible] 'ի դժոխոցն. և եբեր [illegible]
[illegible] ընդ [illegible]
[illegible] ։] Եւ [illegible]
[illegible]
Թէ էջ նախ 'ի ստորին կողմն երկրի. ա-
սէ ։ [illegible] 'ի ստորին [illegible]
[illegible] և փրկիչն
մեր էջ. զի [illegible]
[illegible]
[illegible]
14 [illegible]
[illegible] 'ի
մէջ [illegible] ։]

[illegible] 'ի. Ի. [illegible]
[illegible] 'ի [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 'ի դժոխս. բայց 'ի [illegible] ; որ առ
[illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] ։] Եւ [illegible] 'ի գիրսն [illegible]
[illegible] 'ի դժոխս. [illegible] և [illegible]
[illegible] ։]

[illegible] 'ի
[illegible] 'ի. Ի. [illegible]
[illegible] ։ [illegible]
[illegible] և 'ի դժոխս [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] ։]

ԵՐՐՈՐԴ

Համոզումն ի ձեռն պատճառաց. որք մակաբերին ի սբ. գրոց։

Գլուխ. Դ.

[illegible]

SVADETVR TERTIO *Rationibus, ex Scriptura sacra deductis.*

§. IV.

PRima ratio est: Si Christus etiã impios ab Inferis liberasset; sequeretur, damnatorum pœnas non esse perpetuas, sed temporales. nã, vt latè probabimus in sexta quæstione, animas impiorum non remanẽt impunitæ vsque ad vniuersale iudicium, sed mox, vt è corporibus migrant, incipiunt pœnas sibi debitas luere, iuxtà illud Ecclesiastici 11. *Facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundùm vias suas*: Et, quod præcipuè spectat ad pœnas damnatorum, qui ante Christi passionem mortui, in Inferno detinebantur, sufficiat nunc testimonium Redemptoris, qui Luc. 16. referens historiam Diuitis epulonis, ait: *Mortuus est autem, & diues, & sepultus est in Inferno. eleuans autem oculos suos, cùm esset in tormentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius; & ipse clamans dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Si ergo improbi, qui in Inferno cruciabantur, liberati essent à Christo, cùm illuc descendit; certè illorum cruciatus non fuisset perpetui. Quòd autem pœnæ damnatorum perpetuę sint, & non temporales, vt error fuit Origenis,

Դ TESTANTVR primò sacræ
4 Scripturæ: Iob 10. *Dimitte ergo me, vt plangam paululũ dolorem meum, antequam vadam, & non reuertar, ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine; terram miseriæ, & tenebrarum; vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.*

Isaiæ 66. *Et egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.*

Ե Ezechielis 26. *Cùm adduxero su-*
5 *per te abyssum, & operuerint te aquæ multæ, & detraxero te cum his, qui descendunt in lacum, ad populum sempiternum.* Et infrà: *Ad nihilum redigam te, & non eris; & requisita non inuenies in sempiternum, dicit Dominus Deus.* Vbi dicuntur damnati populus sempiternus; & etiam, quòd non erunt, nec inuenientur in sempiternum; non quòd esse desistant, sed quòd Deo non viuant; eumque perdiderunt in æternum, qui dixit:
Զ *Ego sum vita.*
6 Matth. 3. *Paleas autem* (hoc est, peccatores) *comburet igne inextinguibili.* Et cap. 25. *Ite maledicti in ignẽ æternum.* Et ne dicatur, ignis esse quidem æternus, non autem mansio in igne; subditur: *Et ibunt hi in supplicium æternum; iusti autem in vitam æternam.*

Marci 9. *Bonum est tibi, claudum introire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem mitti in Gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorũ*

Հաւաստեն զայս վկայեալքն սր̅ գիրքն. զի ասէ յոբ ՚ի. Ժ. երգ՟ գլխն. Թոյլ տուր ինձ սակաւ մի հանգչել. մինչ և երթեալ ուստի ոչ դառնալոց իցեմ. յերկիր խաւարին և ՚ի մթութեան. յերկիր աղջամղջին յաւ՟ խաւարականին:]

Դարձեալ՝ ասէ եսայեայ ՚ի յետին գլխն. Ելցեն. և տեսցեն զդիակունս մարդկանն առ իս յանցուցելոց. զի որդն նոցա ոչ մեռցի:]

Դարձեալ՝ ասէ եզեկիէլ ՚ի. Իզ. երգ՟ գլխն: Յորժամ ածից ՚ի վր̅ քո զանդունդս. և ծածկեսցեն զքեզ ջուրք բազումք. և արկանիցեմ զքեզ ընդ այնոսիկ. որք իջանեն ՚ի գուբ առ ժողովուրդ յաւիտենական որ:] Եւ յետոյ դարձեալ ասէ: ապա ոչ իցես հաստատեալ զքեզ. և ոչ լինիցիս. և խնդրեսցես ոչ գտանիցես յաւ՟ խաւարականս. ասէ տէր ած:] Երանին սոսա դատապարտականացն ժողովուրդ յաւիտենական որ. և թէ ոչ լինիցին մինչ և զյաւ՟ խաւարին: ոչ թէ թողուցուն զլինելն. այլ զի ոչ կեցցեն այլ. և զի կորուսին յաւ՟ խաւարին զայն. որ ասաց. ես եմ կեանք:

Դարձեալ՝ ասէ քս ՚ի մատթէի երրորդ գլխն: Եւ զյարդն (. այս. զմեղաւորս) այրեսցէ անշէջ հրով:] Եւ ՚ի. Իե. երգ՟ գլխն ասէ. երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն յաւ՟ խաւարին:] Եւ զի մի որ ասասցէ. թէ հուրն գոյ յաւիտենական. այլ ոչ զմարդ պատժելն. զկնի ասէ. եւ երթիցեն նոքա ՚ի տանջանս յաւիտենականս:]

Դարձեալ՝ ասէ տէրն ՚ի մարկոսի. Թ. երգ՟ գլխն: Լաւ՟ իցէ քեզ կաղ ՚ի կեանս մտանել. քան զերկուս ոտս ունել. և արկանել ՚ի գեհենն անշէջ հրոյ. ուր որդն նոցա ոչ մեռանի. և հուրն նոցա ոչ շիջանի:] Եւ մատթէի. Ժը. երգ՟ գլխն: քան թէ երկուս ձեռս և երկուս

non ոտս

ոտս ունեցեալ 'ի հուրն յաւիտենից ։]

Դարձեալ՝ ասէ սրբ առաքելոյն յուդայ 'ի
կաթուղիկէից թղթոյն ։ Որպէս զսոդ_
ոմ և զգոմոր . և որ շուրջ զնոքօք քա
ղաքն . որ ըստ նմին օրինակի պոռնկե
ցեալ զհետ ընկերացն մարմնոց . կան
առաջի օրինակ . զի յաւիտենականին
հրոյն ընկալեալ պատուհասն ։]

Դարձեալ՝ ասէ պօղոս յառաջին գլխին
երկրորդ թղթոյն առ թեսաղոնիկե_
ցիս . 'ի բոց հրոյ առնուլ վրէժ յայնս
ցանէ . որք ոչ ճանաչեն զած . և որ ոչ
հնազանդեն աւետարանին տն մերոյ
յի քի . որք տայցեն վրէժ 'ի սատա_
կումն յաւիտենից ։]

Դարձեալ՝ ասէ յոհաննէս 'ի յայտնութե_
ան .ի. երգ" գլխոյն ։ Եւ սատանայ մոլորեցուցանէր
'ի ծովն հրոյ և ծծմբոյ . ուր էր գա
զանն և սուտ մարգարէն . և չարչար_
րեսցին զտիւ և զգիշեր յաւիտեանս յաւի
տենից ։]

ԵՐԿՐՈՐԴ՝ զսոյն զայս վկա
յեցին ամ սբ հարք ։ բայց բաւական
ացի 'ի հնեցելոյս այսքանս հաստատու
թեան վկայութիւն . մանաւանդ եկեղեցւոյ այսպի
քանիս . որ յեկեղեցին ած յայտ յայտ
նի է ։

Սուրբն աթանասիոս 'ի գիրսն յինքն հա
ճառութեան անձանց ամենասբ երրոր
դութեանս . ասէ ։ Զիարդ հնար իցէ .
թէ ամ մեղք և ամ հայհոյութի թո_
ղեալ լիցին մարդկան ։ Եւ եթէ թո_
ղեալ են 'ի հանդերձեալ կենսադն . ընդ
էր սակս այսորիկ հարկանի թշուառ_
ականն որոգինէս . որ վախճանն ա_
ռնէր զօրէ չարչարանաց յետ ժամանա
նակի . և զթողութիւն բաւականք ընծայէ
մարդկան և դիւաց ։]

Սուրբն եփրեմ խորին ասորւոյ 'ի ճառն
վասն ննջեցելոցն ասէ 'ի դիմաց մեռե_

Է 7 *non moritur, & ignis non extinguetur.* Et Matth 18. *quàm duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum.*

Iudæ Apost. epist. cathol. *Sicut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ Ciuitates, simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.*

2. Ad Thessal. 1. *Qui in flamma ignis dat vindictam ijs, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi; qui*

Ը 8 *pœnas dabunt in interitu æternas.*

Apoc. 20. *Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis, & sulphuris; vbi Bestia, & Pseudopropheta cruciabuntur die, ac nocte in sæcula sæculorum.*

TESTANTVR hoc idem secúdò sancti Patres vniuersi; sed Armenijs hi pauci sufficiant pro re, in Ecclesia Dei tam certa, & explorata;

Athanasius in lib. de naturali cómunione similis essentiæ inter personas diuinas: *Quomodò, inquit, fieri*

Թ 9 *potest, vt omne peccatum, & omnis blasphemia remittatur hominibus? aut si remittuntur hominibus in futuro sæculo, cur ob id miser vapulat Origenes, finem aliquem pœnarum constituens; ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter, & Dæmonibus à Deo concedi, prædicans.*

Ephrem Syrus in Serm. de ijs, qui in Christo obdormierunt, in persona defunctorum sic ait; *Quocirca deinceps ne vos ipsos fallatis; sed à nobis, qui vos precessimus, & in sepul-*

chro nunc sumus, edocti resipiscite, & firmiter credite, apud Inferos iudiciũ esse, & sine fine supplicium.

Basilius in Orat. 4. de Pœnitentia: *O perditum meum consilium!* ait, *propter breuem, ac menstruam peccati voluptatem, in perpetuum omni genere cruciatus, atque supplicij torquebor: propter carnis illecebras in ignem æternum trador.* Item Orat. 23. de futuro Iudicio: *Hæc, & talia cùm sacræ litteræ dicant, vnum omnino illud est ex insidijs, & calliditate Diaboli; quòd cùm multos homines tantæ, ac tales Domini sententiæ prætereant, finem supplicij, vt audentiores ad peccandũ sint, sibi ipsis proponunt. Quòd si aliquandò supplicij æterni erit finis, erit profectò & vitæ æternæ. Si hæc de vita statuere nolumus, quomodò amabò rationi erit consentaneum, æterno supplicio finem statuere velle?*

Chrysostomus homil. 9. in cap. 3. epistolæ 1. ad Cor. in princ. *Quòd ignis*, inquit, *non habeat quidem finem, & Christus pronunciauit, & Paulus quoque id dicit, ostendens immortale supplicium; & quòd peccatores dabunt pœnas exitiosas, & æternas.* Item homil. in Psal. 49. *Non longitudo temporis mollit dolorem. quomodò enim, cùm flamma perpetuò impẽdeat? non spes liberationis: est enim æternũ supplicium.*

Cyrillus Alexan. in Orat. de exitu animæ in princ. *Metuo*, inquit, *seuerissimas pœnas: metuo supplicium, finem non habens.* Et infrà: *O Deus, æqua sunt opera tua, & iustum iudicium, & rectæ viæ, & obscurissimæ*

Ժ լոցն այսպէս. ասէր՝ այսուհետեւ մի՛
10 խաբէք. այլ ուսեալք 'ի մէնջ. որ դձե՛ռ ղ
տուաքեցայք. եւ այժմ 'ի գերեզմանի
եմք. խրատեցարուք. եւ հաստատապէս հա
ւատացէք. զի 'ի դժոխս դատաստան
է՛. եւ պատիժ անվախճան:]

Մեծն բարսեղիոս յերրորդ ճառին յիղգս ապաշխարութեան ասէ: ո՜ կորուստեալ մտացս որ թէ խելօք. վա՜ տաժանելոյ եւ ամսօրեայ հեշտութեան մեղաց չըչըէլ լինելոց եմ յաւիտեան պատժոց: Սակս վա՛ վաւաշոտ բաղձանաց մարմնոյ ատենական 'ի հուրն յաւիտենից:] Եւ դարձ 'ի Ի. Գ.

ԺԱ որդ՝ ճառն յիղգս հանդերձեալ դատաս-
11 տանին ասէ: Թէպէտ եւ զայս ասեն
սբ գիրքն. սակայն բազում մարդիկ 'ի խաբէութենէ սատանայի անփոյթառնելով զայսպիսի վճռայութիւն սուրբ գրոց. 'ի միտս իւրեանց հաւատացանեն զվերջն պատժոց: Բայց եթէ յաւիտեան պատժոյ վերջն իցէ երբէք. ապա եւ յաւիտենական վերջն լինելոց. իսկ եթէ կենացն ոչ կամիմք հաստատել զայս. զի՞ որպէս իրաւացի լինի վերջն հաստատել յաւիտենական պատժոյն:]

Մեծն ոսկեբերան յ. Թ. երգ՝ ճառն 'ի վերայ երրորդ գլխոյն առաջին թղ-
ԺԲ թոյն առ կորնթացիս. ասէ: Եւ զի
12 հուրն ոչ ունի վերջն. քս ասաց. եւ պօ
ղոս եւս ասէ. անմահ ցուցանելով զպատիժն. եւ թէ մեղաւորքն առցեն վրէժ 'ի սատակչութիւն յաւիտենից:] Եւ դր՛ձ 'ի մեկնութեն. խթ. երգ՝ սաղմոսին ասէ. Ո՛չ երկարութիւն ժամանակին թուլացուցանէ զցաւն: Եւ զիարդ. եթէ տապն մշտնջենաւոր է՝: ոչ գոյ յոյս ազատութե. զի տանջանքն յաւիտենականն է՝:

Մեծն կիւրեղ աղեքսանդրացին 'ի ճառն յիղս ելման հոգւոյն ասէ:

consi- Երկ

Երկնչիմ 'ի սատանայական պատժոցն ։
Երկնչիմ յանվախճանելի տանջանացն ։] Ժգ 13
Եւ 'ի ներքոյ դրանն ասէ։ Է՜ ասէր՝ իմա
ստի էն գործքդ քո . և արդար պատա
սան . և ոչ զիջ ծանծաղութեան . և խորհն
խորհրդոց զի սակաւ մեղաց հեշտու
թեան չարչարեցիմ յաւիտեան ։]

Եւ դարձեալ՝ յիշատակեն զսորին
նենգն մոլորութեան զայս . և յանդիմանեն
զնա յանդիմանութեամբ զնա՝ որք եպիփանիոս
'ի թղթին առ յոհան երուսաղեմա
ցին . որ ձերոնիմոս 'ի մեկնութեան երրո
րդ գլխոյն յովնանու . որ օգոստինոս
'ի գիրսն . ԻԵ . երդ" յքաղաքին աս.
և որ գրիգոր հռոմայ հայրապետն Ժդ
յ . Թ . երդ" գիրսն վարքականաց . 14

ԵՐՐՈՐԴ՝ զնոյն վկայէ հա
յոց եկեղեցին . որ 'ի դաւանութեան հա
ւատոյ յամ օր ասէ այսպէս ։ Հաւա
տամք և հատուցմանն գործոց . ար
դարոց կեանք յաւիտենական . և մե
ղաւորաց տանջանք յաւիտենական ։]
Արդ որոց սուտ գրեցին ասելով՝
թէ հայք յաւիտենականին ոչ հաւանեցան
զչարչարանս դատաստանաց իւրեանց . Եւ
պատմեալ եղեւ այս . զի ասեն 'ի հայոց
չարափառեցին . թէ քո սովորական 'ի դա
ւանութն զնոյն հաւատան և ս դատապարտե Ժե
լոյն . որք հանդերձ մեծ աստուածն 'ի 15
չարչարանս էին ։

Նոր՝ յանդիմանեն ասելով . և այ
լեն . զորոց տանջանս դուլ յետ ժամուն .
որք ոչ արարին զողորմութիւն . բայց
առաջնորդն յանդիման ասէին յերկրո
րդ գլխ թղթոյն կաթողիկէ թէ անողորմ
դատաստան լինելոց է՝ այնմ . որ ոչ
առնէ զողորմութիւն .] Բայց՝ որ արար
զողորմութիւն . թէպէտ և չար եղև և
'ի մէջ մեղաց կեցեալ . սակայն դատաս
տանն այնպիսւոյն լինի ողորմութեամբ
լինե

consilia: propter breuem peccati fruitionem in æternum torqueor.

Denique eundem Origenis errorem referunt, ac refellunt, Epiphanius in epist. ad Ioannem Ierosolymitanum; Hieronymus in cap. 3. Ionæ; Augustinus lib. 25. de Ciuit. Dei, à cap. 17. vsque ad cap. 26. & Gregorius Papa libro 9. Moral. cap. 45. & 46. & lib. 34. cap. 12. & 13.

TESTATVR hoc tertio Armena ipsa Ecclesia, quæ in fidei professione, quam eius populus quotidiè in Templo clara voce pronunciat, hæc post alia subijcit: *Credimus operum retributionem iustis quidem esse vitam æternam; peccatoribus autem cruciatus æternos.* Quarè de duobus alterutrum valdè miror: aut falsa retulisse Authores, cùm scripserunt in locis supra citatis à principio, Armenam gentę asserere, Inferni pœnam non esse perpetuam; aut inueniri potuisse Armenios adeò inconsultos, vt eos profiterentur errores, quos ipsorum adhuc Ecclesia in fidei professione condemnat.

Instant porrò nonnulli, dicētes, illorum quidem damnatorum pœnas esse perpetuas, qui eleemosynas non fecissent; secùs autem eorum, qui misericordes fuerunt. Idque primò confirmant ex illo Iacobi 2. *Iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Qui ergo fecerit, inquiunt, quamuis mores in meliùs non mutauerit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefariè, ac nequiter vixerit, iudicium illi cum misericordia ita futurum est, vt post aliquod tem-
pus

pus punitionis ab illa damnatione liberetur. Secundò ex eo, quòd in die iudicij examen duntaxàt fieri videtur de eleemosyna: dum dicitur Matth. 25. *Esuriui, & non dedistis mihi manducare; sitiui, & non dedistis mihi potum,* &c. Nec deest, qui censeat, Armenicam Nationem hac de causa impensiùs, quàm reliqui Christiani, eleemosynarum largitionibus, alijsq; pietatis, ac misericordiæ operibus deditam esse.

Sed hos redarguit S. Augustinus in Enchiridio, c. 75., & 76. ac prętereà in lib. 2. de Ciuit. Dei, cap. 27. vbi ait: *Qui ergo dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, priùs eas facere incipiat à se ipso. indignum est enim, vt in se non faciat, qui facit in proxi-*
Matth. 22. *mum, cùm audiat: Diliges proximum*
Eccliſ. 30. *tuum, sicut te ipsum: itemque audiat: miserere animæ tuæ placens Deo. Hanc ergo eleemosynam, id est, vt Deo placeat, non faciens animæ suæ, quomodò dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? ad hoc enim & illud scriptum est: Qui sibi malignus est, cui*
Eccliſ. 14. *bonus erit?* Et infrà: *Si enim Christiano esurienti panem tanquàm Christo darent; profectò sibi panem iustitiæ, quod ipse Christus est, non negarent: quoniam Deus non cui detur, sed quo animo detur, attendit. Qui ergo Christum diligit in Christiano, hoc animo ei porrigit eleemosynam, quo accedit ad Christum, non quo vult recedere impunitus à Christo.*

Itaque Deus ad iustificationem, & salutem impij alia multa requirit præter eleemosynam. Siquidem Lu-

լինելոյ է. զի չէր ժամանակելոց ինչ Ժզ
չարչարանացն՝ ազատեալ լինելոյ ՚ի դա 16
տապարտութենէն: Եւ միւսում անդ. զի
յաւուր դատաստանին քննութենէն
թուի թէ լինելոց միայն ՚ի վերայ ողոր
մութեան. միայն ասէ. Թէ քաղցեայ. և
ոչ ետուք ինձ ուտել: ծարաւեցի. և
ոչ արբուցէք զիս: և այլն: Եւ ոչ ոք
ասեն ոմանք. Թէ սակս այսր պատ
ճառի հայք յոյժ առաւել զողոր
մութիւնս առնելոյ քան զայլ ազգս քրիս
տոնէից:

Բայց ընդ դէմ սոցա պատասխանի յանդի
մանագոյն դրէ սուրբ օգոստինոս ՚ի գիր Ժէ
սն ենքիրիտիոն. ՟Հե, եւ ՟Հզ գլխս. ասե
լով: Որ ոք կամի զարժանաւոր ողոր 17
մութիւն առնել վասն մեղաց իւրոց. նախ
սկսանիցի առնել զայն յինքեան իսկ
յանձն: զանզի անարժանութիւն է, ոչ առնել
անձին իւրում զոր առնէ ընկերին.
Երբ լսէ. Թէ սիրեսցես զընկեր քո
իբրև զանձն քո: Եւ դարձեալ լսէ. Թէ
ողորմեա՛ հոգւոյդ քում հաճոյ լինե
լով այ: Արդ զայսպիսի ողորմութիւն
ոչ առնելով հոգւոյն իւրում. զոր. հա
ճոյ լինելով այ. զիա՞րդ կարիցէ զար
ժանաւոր ողորմութիւն առնել վասն մե
ղացն իւրոց: սակս այսորիկ և այն Ժը
գրեցաւ. Թէ որ անձին իւրում չար 18
է. այլում բարի ոչ կարէ լինել:] Եւ
զկնի սակաւ [illegible] ասէ. ողորմութեան:
քրիստոնէի եթէ քաղցելոյ քրիստոսին,
հացն տան, ապա զհացն. ոչ արդարու
թեան զոր անձին իւրեանց զլացին, որ
քրիստոսն է, ոչ ուրանային: զի այն ոչ
նայելով ասացի. այլ որպիսի սրտի
տալոցն: Բայց արդ որ զքրիստոնեայսն
սիրէ զքրիստոս [illegible]
ողորմութեան. առնէ մերձեցեալ քրիս
տոսի [illegible]
պատժոյ:

ԺԹ 19 [illegible]

[illegible]

Ի 20 [illegible]

ԻԱ 21 [illegible]

[illegible]

cæ 13. *Si pœnitentiam*, inquit, *non habueritis; omnes similiter peribitis.* Et 1. Cor. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Qualem autem caritatem habet, qui eleemosynas faciens, Deũ offendere non timet; aut postquàm eum offendit, reconciliationem nõ quærit;

Hinc patet responsio ad Iacobi testimoniũ. Ex eo enim quòd dixit: *Iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiã*; non sequitur, quòd si quis misericordiam alijs tãtùm faciat, iudicium cum misericordia ipsi fiet. vt si dicã: damnabitur ille, qui Catholicam fidem nõ profitetur: non hinc sequitur, quòd saluabitur ille, qui solùm Catholicus est, nisi etiam Catholicam fidem bonis operibus prosequatur. Et ratio est, quã idem Apostolus in eodem capite affert, dicens: *Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* quippe bonum est ex integra causa; malum verò ex singulari defectu.

Ad illud etiam de examine postremi iudicij respondetur; Dominũ minora posuisse, vt indè colligeremus maiora. Qui enim Gehennam minatur ijs, qui non dederunt sua, multò magis eos puniet, qui rapuerunt aliena; & qui promisit Regnũ ijs, qui fecerunt eleemosynam, multò magis eos coronabit, qui vitam pro fide ponunt. Laudauerim ergo maximas Armeniorũ eleemosynas, non quòd æternas damnatorum pœ-

nas possint facere temporales ; sed quia cum alijs operibus bonis adiunctæ, pios perducere valent ad Regnum.

Reinstant alij: Deus clemens est, & misericors: si in æternum puniat, vbi est eius misericordia? vbi clemẽtia? idcircò scriptum est Psal. 76. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus; aut continebit in ira sua misericordias suas?* Et Psal. 102. *Miserator, & misericors Dominus, longanimis, & multùm misericors: non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.* Et Rom. 11. *Conclusit Deus omnia in incredulitatem, vt omnium misereatur.*

Respondet ad hæc S. Hieronymus in Ioan. cap. 3. *Misericors Dominus, & iustus: misericordia, & veritas obuiauerunt sibi; iustitia, & pax osculatæ sũt. Sic parcit Deus, vt iudicet: sic iudicat, vt misereatur. Si longo post circuitu, & numero seculorum, omnium rerum restitutio fiet, & vna erit dignitas militantium; quę distantia erit inter Virginem, & prostibulum? quę differentia inter matrem Domini, & victimas libidinum publicarum? idem ne erit Gabriel, & Diabolus? idem Apostoli, & Dæmones? idem Prophetæ, & Pseudoprophetæ? idẽ Martyres, & Persecutores? Si finis omnium similis est; præteritum omne pro nihilo est: & vbi Dei iustitia est?*

Cæterùm ad illa, & similia loca Scripturarum, respondetur; ea verba intelligi solùm in hac vita, de qua dicitur: *Ecce nunc tempus acceptabile:* vel etiam in alia respectu pia-

Իբ 22 [illegible]

Իգ 23 [illegible]

Իդ 24 [illegible]

զմիմեանս համբուրեսցեն։ Եհարցէ նմա
և պատմէ՝ պատմէ, և ողորմի. Եւս ԵԹԷ
զԵնին Նոխայ ՉՈրՔանին ժամանակաց լի-
նելոյ նմ հրայ հատուցմանս. և այժմ
համ ողորմութիւն անմնեցուն համ առաք լի
ցի. զի՜նչ աստուածութիւն Եղծ ՛ի մէջ կա-
տարաց և բարեաց. զի՜նչ պանապահու-
Թի ՛ի մէջ դարբինէլն և ատուոնայն։ մի
Թէ Նոյն հոգեն առաքելոյք և գ. և ք. նոյն
մարգարէք և սուտ մարգարէք. նոյն
մարտիրոսք և հալածիչք։ ԵԹԷ փեխեմ
անմնեցուն համ առաւ լինիցի. ուրեմն
անցեալ է, ուրեմն համամ. այսմ ամե
նեմ արդարութիւնս այ։]

Եւ առ բերելոյ փրկութեամբն որ
դրոյն պատասխանին. ԹԷ բանք նորա
խմանին զն առաջի կենացս. մինչ դեռ
կենդանին եմք. որում պրկեալ է. աՀ նմ
որ փրկեր ԹԷ։] Եւ կամ խմանին և ա ՛ի
հանդերձեալ կեանս զն հոգւոյ զոր
նմ պատմէ ՛ի բան առման ժամանա-
կաւն որ աւանդեալ։ աՀրդ ՛յէս յամ ՛ի
մէն աւետն պատմեալս դատաստանաւ-
լոց բամ աւետումեն բանս։

ԱՌԱՐԿՈՒԹԻ

Երկրորդ պատճառ։

Գլուխ. Ե.

Երկրորդ պատճառն է. զի ոչ
ոք համ աւետեցաւ. որ զկնի
չարչարանացն քրիստոսի առանց բա-
րի գործոց. կարէ փրկել. բառ այսմ
զոր գրէ առաքեալն ՛ի. Ե. Եր՝ զլնոն ա-
ղաջս. ԹԷ որք զայսպիսիսն գործեն.
զարքայութիւն այ ոչ ժառանգեն։] ու-
րեմն ո. բեմն որք և ա ռաւ աւ Եղ ոչ փրկ
կեցան ՛ի դժոխոցն անհնարին տանջ, և չար
չարեցան. որք մինչն յառաջ բան

զէտ

piarum animarum, quas Deus temporaliter punit in Purgatorio: vel denique, si extendantur ad damnatos, sensum esse; illos puniendos quidem in æternum, sed tamẽ citrà condignum.

ASSERTVR
Secunda Ratio.

§. V.

SEcunda ratio est (quam adducit Gregorius Papa in epist. suprà citata ad Georgium, & Theodorũ): Nemo ex fidelibus, qui post Christi passionem sine bonis operibus moriatur, saluari potest; dicente Apostolo ad Galat. 5. de fidelibus: *Qui talia agũt. Regnum Dei non consequẽtur*: ergo multò minùs saluati sunt infideles, ac reprobi, qui ante Christum mortui, in Inferno cruciabantur. Perspicua est Consequẽtia: alioquin melior fuisset status antiquæ legis, quàm Euangelij, cõtra id, quod scripsit Paulus ad Galat. 2. *Non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi*. Et iterùm: *Si enim per legẽ iustitia, ergo gratìs Christus mortuus est*. ac melior sors fuisset illorum, qui Incarnationẽ Domini præcesserunt; quàm istorum, qui post Incarnationis mysteriũ nati sunt: quod quantæ fatuitatis sit dicere, vel sentire, Dominus ipse testatur Discipulis, dicens Luc. 10. *Multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis; & non viderunt*.

Respondet Vartanus, ac mihi sanè ita interdùm Armenij alij res-

ponderunt: non salutas quidem à Christo, descendēte ad Inferos, animas impiorum; sed solùm in aëris regionem eductas, vt post vniuersale Iudicium ad Inferos iterùm reuertātur. Addúcuntque illud Psalmi 9. *Conuertantur peccatores in Infernum;* quod vertit Textus Armenicus: *Reuertantur*, &c.

Sed contrà est: nam, cùm ipsimet dicant, animas impiorum haud alias in Inferno pœnas sustinuisse anteà, sicut nec sustinere modò in aëre, præter mœstitudinem quandā ex timore cruciatus futuri post Iudicium: quid eis profuisset sola illa loci mutatio ex descensu Christi ad Inferos sine mutatione conditionis, ac status ipsarum? an mœstitudo illa corporeo sensu carentibus potuit leuior in medio aëris fieri, quàm fuerit in medio terræ? Ineptiūt ergo qui talia respondent. Tum illud: *Reuertantur peccatores in Infernum,* potiùs pro nobis faceret cōtra ipsos, quippe cùm peccatorū animæ post Christi passionem, iuxta ipsorum sententiā, non ad Inferos, sed immediatè ad aëreum domiciliū è corporibus migrent; verba illa vniuersaliter vera non essent in die Iudicij de omnibus peccatorum animabus. Secùs autem iuxta Catholicorū sententiam, asserentium, omnes animas reproborum ex Inferni cruciatibus venturas esse cum corporibus ad Iudicium; ac deindè vnà cum ipsis corporibus ad eosdem Inferni cruciatusredituras.

Respondent Armeni alij communiter; Christum ex Inferno plurimorum

Դ զչարչարանս էին ։ եւ Հոգւոյն թէ ոչ ու-
3 րեմն արդարոց յառաջագոյն էր ասացեալ հն
օրէնացն , քան զառ Աստուածածնին . ընդ
դէմ այնր , զոր ասէ սուրբս յերկրորդ-
դլխն առ զիրաւս . Թէ ոչ արդարանայ
մարդ ՚ի գործոց օրինաց . Եթէ ոչ ՚ի
հաւատոցն յիսուսի ։] Եւ դարձեալ ասէ .
Օրէնքն յօրինաց սահմանէ արդարու-
թեն . այսպէս քո զոր մեռաւ ։] Եւ բա-
ցերևնաց էին աշխարհի . որ նախ քան
զզգաւորութեան քն ունիմքեցան . քան զնե-
րեր յետ քն զգալաւոր ծնաւ ։ եւ որ
չունի խորհրդականութեն եւ զայս ասէ .
Նորին անէրն մեր քո զկենդանւոյ աշակերտ
Դ ասացին եւ զայ ՚ի ղեկոր . Մ. Եթէ զի նա ու-
4 նէին . զի բարձրամ մարդարէն եւ Թագա-
ւորաց մանկութեան տեսանել զոր տեսանէք .
եւ ոչ տեսին ։]

Բայց ընդդիմախօսն վարդապետ .
եւ ասէ ։ Թէ ոչ փրկեցան անձինքն ՚ի
դժոխոցն հոգիք ամբարշտաց , այլ մի-
այն հանեալ եղեն անտուստ ՚ի յօդ .
եւ եղեալ ՚ի յօդս մինչեւ յօրն դատաս-
տանին , յորժամ վճռաւորն դատաւոր
զնա ՚ի դժոխսն . ըստ այնմ . Դարձցին
մեղաւորքն մեղաւոր ՚ի դժոխս ։]

Ե Իսկ առ այս ասեմ . եւ յիմարութեան
5 խօսի ։ Զի զի եթէ ըստ կարծեաց նո-
ցին վարդապետաց , չար հոգիքն առաջ
քան զօրն դատաստանին ոչ տանջեցին
՚ի դժոխս եւ ոչ տանջեսցին այժմ ՚ի յօդս .
այլ միայն տրտմեսցին ։ զինչ օգուտ էր
ընդ էր նոցա քո հանեալ ՚ի դժոխոց
անտի . եւ Թողուլ ՚ի յօդս ։ զի փոխոն
ուսմն տեղւոյն առանց փոփոխման որ
պիսութեն նոցա ՚ի զօր օ ըննէր ։ Եւ
կամ մի՞ թէ հոգւոց , մարմնոյ որ ըղ
զայսպիսեաց մեկնելոց , թեթեւա-
գոյն լինի տրտմութիւնն այն ՚ի մէջ
յօդոյ . քան թէ էին ՚ի մէջ երկրի ։ ա
յիմա

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Զ 6

rum etiam infidelium, & impiorum animas liberasse, ac tandem saluasse; eo quòd ipsi, Euangelium ibidem prædicanti, crediderint, & cum ipso reconciliatæ sint. idque colligũt ex illo perobscuro loco epistolę primę D. Petri, c. 3. *Et his, qui in carcere erant, spiritu Veniens prædicauit; qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cùm fabricaretur Arca.* Vndè hoc ipsi modo ratiocinantur: Christus in Inferno prædicauit; ergo incredulis, & peccatoribus: sed non frustrà, nec sine fructu: ergo plerosq; conuertit, eisque salutem attulit.

Է 7

Sed contra primò est: nam si aliquas damnatorum animas Christus ab Inferis liberauit, quòd ad ipsum conuersæ sint; ergo reliquas pertinaces ibidem reliquit: igitur non omnes illinc eduxit, nec funditùs, vti dicunt, deuastauit Inferni loca.

Contra secundò: quia melior fuisset conditio eorum peccatorum, qui ante Christum mortui sunt; quippe qui conuerti, ac saluari potuerint post mortem; quàm illorum, qui

Ը 8

tempore legis Euangelicæ decedentes, saluari post mortem nequeunt: quod iam falsum esse, ostendimus.

Contra tertiò: vel enim animæ damnatorum, in Inferno conuersæ, ac liberatæ à Christo, erant priùs ante conuersionem in pœnis, & cruciatibus; vel non erant, sed reseruabantur cum alijs ad pœnas futuras post finale Iudicium. Si primum; ergo pœnæ damnatorum non sunt æternæ, sed temporales; quod est

contra Scripturas, ac sanctos Patres; vt suprà visum est. Si secundum; quæro: liberatæ ne sunt ex Inferni loco solummodò; an etiam à pœnis illis futuris post iudicium? si primũ: ergo nihil boni contulit eis conuersio, & liberatio, nam per solam illã loci mutationem vsque ad diem Iudicij, non mutata fuisset pristina ipsarum conditio, vt suprà dictum est. Si secundum: ergo sceleratorũ animæ nullas pro tot, tantisque peccatis pœnas darent, nec ante, nec post Iudicium; sed omninò impunitæ abirent ad Regni gloriam: & vbi iustitia Dei? vbi veritas Scripturarũ, toties peccatori post mortem supplicia intentantium?

Contra quartò: quia post hanc vitam nullus est pœnitentiæ locus, neque reconciliationis; vt mox infrà probabimus, vbi etiam exponemus verba illa D. Petri.

Թ ամենեցուն զդժոխս · որպէս կարծեն ։
9 Երկրորդ՝ զի յառաջադոյն էր բարեբախտութի մեղաւորացն այնոցիկ, որք մեռան առաջ քան զնա . զի կարողացին դառնալ և փրկիլ յետ մահուան իւրեանց . քան զայնոցիկ, որք մեռանին ՚ի ժամանակս նորոց օրինացս, վա զի սոքա յետ մահուան ոչ կարեն դառնալ, և ոչ փրկիլ. որպէս և ՚ի վերոյ ցուցաք ։

Երրորդ՝ զի հոգիք ամբարշտաց դարձեալք և փրկեալքն ՚ի դժոխոց, կամ յառաջ էին ՚ի տանջանս . կամ ոչ էին . այլ ապաւէին տանջանացն ապագայից
Ժ յաւուրն դատաստանին ։ Եթէ ՚ի տան-
10 ջանս էին, և փրկեցան · ապա՛ ուրեմն տանջանքն դժոխոց ոչ են յաւիտենականք, այլ ժամանակաւոր, ընդ դէմ վկայութեան գրոցն, և սրբոց հարցն ։ Եթէ ոչ էին անդ ՚ի տանջանս դարձեալ հարցանեմ. մի՞թէ ազատեցան ՚ի տանջանաց դժոխոցն միայն . կամ թէ և ՚ի տանջանացն լինելոց յաւուրն դատաստանին ։ Եթէ զառաջինն ասիցեն, ապա՛ դարձումն և փրկութիւն ոչ եղեն նոցա՛ օգտութի . որպէս ցուցաք ՚ի վերոյ ընդ դէմ վարդապետաց ։ Եթէ զերկրորդն ասիցեն. ապա՛ չարագործ հոգիքն ամբարշտաց վա այնչափ մեղացն իւրեանց ոչ տային զպատիժ, և ոչ առնուին զհատուցումն գործոց, ոչ առաջ, և ոչ զկնի դատաստանին . այլ անմնեին անպատիժ երթային յարքայութիւն երկնից ։ Եւ ո՞ւր էր արդարութի այս ։ ո՞ւր էր ճշմարտութի ածաշունչ տառիցն . որք այնքանիցս խոստանան զպատիժ տանջելոյ մեղաւորաց յետ մահուան ։

Չորրորդ՝ զի յետ սորին կենացս ոչ գոյ տեղի դարձման ՚ի մահու չափ մեղաց. որպէս ՚ի յետագայս ապացուցանեմք յայտ լինելոյ ։ Իսկ զվերոյգրեալ բանիցն սրբոյն պետրոսի զմեկնութիւն ՚ի ներքոյ յորժամ ապացուցանիցեմք առաւելութեանց ։

ԱՌԱՋԱՐԿԻ

Երրորդ պատճառ։

ա 1

Գլուխ. Զ.

Երրորդ պատճառն է. զի հոգիք յետ աստի կենացս ոչ կարեն գործել զգործ. որ արժանաւոր իցէ շնորհին այ, կամ արժանի պատժոյ։ ապա որք ելանեն ի մարմնոյ թշնամիք այ. եւ ատելիք նորայ եւ շնորհինքն. ոչ եւս կարեն հաշտիլ ընդ այ, եւ ի շնորհս նորա դառնալ։ ուրեմն ապա քս ոչ փրկեաց զայլ հոգիս ի դժոխոց անտի. եթէ ոչ զարդարոցն միայն։

բ 2

ՅՈՒՇԱՆԻ առաջարկութիս հաւաստութեանս նախ պատճառաւ: քանզի մինչ դեռ եմք ի մարմնի աստ. եմք ի պատերազմի, եւ ի ճանապարհի, եւ յասպարիսի։ այլ որք մեռեալ յաստի կենացս փոխեցան. անհրաժեշտ առարին պատերազմի, եւ զընթացս կատարեցին, եւ հասին ի կատարած ճանապարհին։ ապա ուրեմն ի կեանս այսմիկ միայն է՝ տեղի եւ ժամանակ ընթանալոյ առ կատարն. եւ արժանի լինելոյ վարձուց, կամ պատժոյ. թէ բարւոյ, թէ չար պատերազմի. եւ շահելոյ, կամ կորուսանելոյ զբրաբիոնն յաղթութեան։

գ 3

Նաեւ եւ զի յետ աստի կենացս ոչ կարեն արդարքն մեղանչել եւ լինել անարժանաւորք. ապա ուրեմն եւ ոչ կարեն մեղաւորքն արդարանալ եւ արժանաւորել. զի ուսումն ներհակացն համեմատ է։ ՆԱԽԸՆԹԱՑՆ յայտնի ցուցանի. քանզի արդար հոգիքն ի հանդերձեալ կենսն յայտնապէս գիտեն. թէ որչափ մեծ վնաս իցէ մեղանչել եւ հակառակ լինել այ. եւ ջերմեռանդ ցանկութեամբ փափագեն տեսանել

AFFERTVR

Tertia Ratio.

§. VI.

TErtia ratio est: Animę post hác vitam non possunt mereri, nec demereri: ꝛc proindè quæ Deo ingratæ decedunt. & inimicæ, nequeūt ampliùs recôciliari cum illo, nec in eius redire gratiā: igitur Christus haud alias ex Inferno redemit animas, nisi iustorum. Prima propositio, in qua sita est totius argumenti vis,

PROBATVR primò ratione; Nam dum sumus in hac vita sumus in *Militia*, in *Via*, in *Stadio*; qui autem ex hac vita migrarunt, iam finem imposuerunt militiæ, & cursum consummarunt, & ad viæ terminum peruenerunt: igitur in hac solùm vita tempus est contendendi ad terminum; & merendi boni, aut mali certaminis præmium, vel pœnam; & per meritum, aut demeritum consequendi, vel amittendi brauium.

Tum quia non possunt iusti in alia vita peccare; ergo neque benemereri, & iustificari peccatores; quia contrariorum eadem est disciplina. Antecedens probatur: animæ iustæ in alia vita perspectissimū habent, quàm ingens detrimentum sit, Deum offendere; & ardentissimo desiderio flagrant videndi Deū; prætereà nullis tentationum stimulis, sicut antè in hac vita, incitantur ad peccandum: ergo velle vltrò non possunt impedimentum, & remoram

moram ſibi ipſis per peccatum injicere, quominus in cæleſtem Patriam recipiantur.

Et confirmatur: nam Sapien. 4. ait Spiritus ſanctus: *Placens Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt: raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.* Et infra: *Placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum.* Et Eccliſ. 11. *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Quare? niſi quia ſolùm poſt mortem peccare non poteſt; ideoq; tunc ſolùm poterit ſecurè laudari.

Hinc S. Cyprianus in Serm. de mortalitate, expendens illud ad Philip. 1. *Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum,* inquit: *Maximum computat, iam ſeculi laqueis non teneri, iam nullis peccatis, & vitijs carnis obnoxium fieri.* Et S. Auguſtinus in lib. de Prędeſtin. Sanctorũ, cap. 14. memorans hoc ipſum teſtimonium Cypriani: *Ait,* inquit, *copioſiſſimè, atque optimè, peccandi pericula nec deeſſe in hac vita, nec eſſe poſt iſtam.* Et infrà: *His, atque huiuſmodi Doctor ille ſententijs in Catholicæ fidei luce clariſſima ſatis, apertèque teſtatur, vſque ad huius corporis depoſitionem tentandi pericula, tentationeſque metuendas; deinceps nulla talia quemquam eſſe paſſurum. quod etiamſi non teſtaretur; quando de hac re Chriſtianus qualiſcũque dubitaret?*

PROBATVR ſecundò ex Scriptura: Eccleſ. 9. *Mortui nihil nouerunt ampliùs, nec habent vltrà mercedem*

նել զնա. այլ եւս ոչ ինչ խափանումն փոր-
ձութեանց գայթակղութեան առ ՚ի մեղանչել:
առաջի ունելով ոչ կարեն մեղօք զինքեան
անձն արգելուլ. զի մի ընկալցին յարքայու-
թիւնն երկնից:

դ 4 Եւ զարդի՛ զի ՚ի չորրորդ գլխոյն իմաս-
տութեան ասէ հոգին սուրբ. Որ հաճոյ
եղեւ այն սիրեցաւ. եւ կենդանւոյն
՚ի մէջ մեղաւորաց փոխեցաւ. յափշ-
տակեցաւ, զի մի չարութիւն ինչ շրջեսցէ
զմիտս նորա:] Եւ ՚ի ներքոյ դարձեալ
ասէ. Որ զի հաճոյ էր տեառն անձն նորա
վասն որոյ փութացաւ հանել զնա ՚ի մի-
ջոյ չարեաց:] Եւ սիրաք ասէ ՚ի . ժա.
ե 5 գլխն. Յառաջ քան զմահն մի երա-
նեսցես զոք:] Եւ ընդէ՞ր ոչ առաջ
քան զմահուանն, այլ միայն յետ մահուա-
նն. զի յետ մահուանն ոչ կարէ մե-
ղանչել. ապա ուրեմն յայնժամ ապահովա-
պէս գովելի:

Յաղագս այսր սբն կիպրիանոս ՚ի ճառ
ան յաղագս մահու. մեկնելով զայն առ
փիլիպեցիս. ա. գլխն. Ինձ կեալն քրի-
ստոս է, եւ մեռանել շահ. ասէ այսպէս:
Շահ մեծ համարի այսու զոր ոչ արգելե-
ալ լինել որոգայթիւք աշխարհիս. եւ
զ 6 ոչ առաջնորդել մեղօք եւ յաղթութեամբ մար-
մնոյ:] Եւ սբն օգոստինոս ՚ի գիրսն
յաղագս ընտրութեան սրբոցն, յիշատակէ
զբանս զայս կիպրիանոսի. եւ ասէ:
Ասէ կիպրիանոս բազմապատկեալ. զեր-
կիւղ մեղանչելոյ ոչ պակասել ՚ի կեա-
նս այսմիկ. եւ ոչ լինել յետ առաջ կե-
նացս:] Եւ ՚ի ներքոյ դարձեալ ասէ: Բա-
նիւքս այսպիսեօք արփիափայլ լու-
սով ուղղափառութեան յայտնապէս եւ
բաց անկասկածապէս ուսուցանէ այս մեծ
վարդապետս. զի մինչ եւ զմեռանելն
մեր ՚ի մարմնոյ առանց պատերազմաց երկն-
չել ՚ի վտանգից փորձութեանց եւ մեղաց:

ինչ յայտնեսցուք յուշինչ յայսպիսեաց Է
ասա է երկնչել : զոր եւ Թէպէտ ասեն ոչ 7
վհատեր . ո՞ր ոք քննութեան զայսմանէ
երկմտէր :]

Եւ [illegible] ցուցանի ի սմ
գրոցս : Զի առնէ ժողովողն յ. Թ. երգ՞
գլխոյն : Ամենայն կենդանիք ոչ են գիտունք . եւ ոչ
եւս զոր ինչ գիտել վարձք .] Եւ ի նմին
գրեալ ասէ : Ամենայն, զորինչ կարէ ձեռն
քո գործել, որչափ ի կարի քում
իցէ, գործեսջիր . զի ոչ է գործ, խոր
հուրդ, եւ գիտութիւն, եւ իմաստութիւն
ի դժոխսն . յոր դու երթալոց ես :]
Եւ գրեալ ի . Ժա . գլխոյն ասէ : Եթէ անկ
ցի փայտն ի հարաւ, եւ կամ ի հիւսի Ը
սիսոյ , ուր անկցի փայտն . անդ 8
կացցէ :] [illegible]
[illegible] , Թէ հոգի յետ
[illegible] զի ի
բարւոյ ոչ կարէ չար լինել . եւ ոչ ի չա
րէ բարի :

Դարձեալ սիրաք ի . ԺԴ . երգ՞ գլխոյն
ասէ : Նախքան զվախճանելն քո գոր
ծեա զարդարութիւն . զի ոչ է ի դժոխ
սն գտանել զկերակուր :] Եւ գրեալ ի
ԺԸ . երգ՞ գլխոյն ասէ : Մի՛ խափանիր
հանապազ աղօթել եւ արդարանալ
մինչեւ ի մահ :] Ընդէ՞ր մինչեւ ի մահ. Թ
եթէ ոչ զի յետ մահուան ոչ եւս կայ այլ 9
ժամանակ արդարանալոյ :

Դարձեալ ասէ տէրն ի ղուկաս . ԺԶ .
երգ՞ գլխոյն : Տուր զհամար տնտեսու
թեանդ . զի ոչ եւս կարես լինել տնտե
սես :] Մեկնիչքն ասեն . թէ ոչ եւս կա
րես յետ մահուան արժանաւորել եւ
շահել :

Դարձեալ ասէ ի յովհաննու . Թ . երգ՞
գլխոյն : [illegible] գիշեր . յորժամ ոչ ոք կա
րէ գործել :] գիշեր՝ մեկնիչքն իմանան
[illegible] . յորժամ ոչ ոք կարէ գործել

զգործ

dem. Et infrà: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud Inferos, quò tu properas*. Eiusdem cap 11. *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit*. Hieronymus hunc etiam locum exponit de immutabilitate animæ post hanc vitam; qua nō potest mala fieri de bona, nec bona de mala.

Eccles. 14. *Ante obitum tuum operare iustitiam, quia non est apud Inferos inuenire cibum*. Eiusdem 18. *Nō impediaris orare semper; & ne verearis usque ad mortem iustificari*. Quare vsque ad mortē? nisi quia post mortem non erit ampliùs tempus.

Luc. 16. *Redde rationem villicationis tuæ; iam enim non poteris ampliùs villicare*. Expositores communiter per depositionem à villicatione mortem intelligunt: per non posse ampliùs villicare, non posse ampliùs mereri, & lucrari.

Ioan. 9. *Venit nox, quando nemo potest operari*. Per noctem tempus alterius vitæ; per operari facere opera meritoria, exponunt summo consensu Chrysostomus, Augustinus, & Euthymius, in hunc locum; Hieronymus in cap. 9. Eccles. & alij.

2. Ad Corinth. cap. 5. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum*. Ergo de ijs, quæ operatur anima extra corpus, rationem non reddet; quia nec meritoria, nec demeritoria sunt.

Ad

Ad Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet*. Et infrà: *Bonum autem facientes, non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes: igitur dum tempus habemus, operemur bonum.* Tempus sementis, aiunt Expositores, non extendi vltrà hanc vitam; serere autem esse benè operari.

Apocal. 10. Angelus, habens vnum pedem super mare, & alterũ super terram, iurauit per viuentem in secula seculorum, *quia tempus non erit ampliùs*, nimirùm benè operandi post hanc vitam.

PROBATVR tertiò ex Patribus; nam Cyprianus in lib. ad Demetrianum in fine: *Quandò*, ait, *istinc excessum fuerit, nullum iam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus. hic Vita aut amittitur, aut tenetur.*

Athanasius lib. de Quæstionibus, quæst. 62. *A corpore*, inquit, *postquã anima separata, & ex hac Vita, Vtique fuerit egressa, non ampliùs potest operari bonum.*

Hieronymus in cap. 9. Eccles. *Donec Viuunt homines*, inquit, *possunt fieri iusti: post mortem Verò nulla datur boni operis occasio*. Et paulò post: *Nec iustè quippè possunt agere, nec peccare; nec Virtutes adijcere, nec Vitia.*

Ephrem Syrus in lib. de vniuersali resurrect. *Non est*, inquit, *in Inferno confessio: non sunt lacrymæ ibi, non gemitus, atque suspiria, quæ Iudicis sententiam auertant: non est dilatio Vlla temporis ad agendam pœnitentiam.*

Chrysostomus in Lucæ cap. 16. de-

Ժ 10

զգործ առաքինութեան որ եւ արժանին լինի հնձմանց եւ վարձուց ։

Դարձեալ ասէ որ առաքեալն պօղոս յերկրորդ թղթոյն առ կորնթացիս . Ե . երր. գլխոյն. ամենեցուն մեզ յանդիմանել լինել հայ առաջի ատենին աստուծոյ . զի ընկալցի իւրաքանչիւր ըստ որ ծոյ մարմնոյ, զոր ինչ գործեաց յառաջ եթէ բարի եւ եթէ չար ։] Եւ այս ուսմանն զգործոյն, զոր գործէ հոգին առաքելոյ մարմնոյն , ոչ տայ զմամար . զի ոչ են արժանաւոր եւ ոչ ամարմնոյ ։

ԺԱ 11

Դարձեալ ասէ տեսիլն առ յովհ առ . գլխոցնա . Ժ . երր." գլխոյն . Զարթնոյ սերմանել մարդոյ, գետոյն եւ հանեալ ։] Եւ 'ի նոյն բայ գիրքն ասէ. այլ զերար ի գործել մի ժամանակաւորս . զի 'ի ժամանակի հերում հնձեցուք առանց լքանելոյ ։ այսուհետեւ մինչ դեռ ժամանակ 'ի ձեռս է , գործեսցուք զբարիս ։] Ժամանակն սերմանելոյ զայս կենաց առնեն մեկնիչքն . եւ սերմանելն՝ գործել զբ գործ արժանի վարձուց ։

ԺԲ 12

Դարձեալ ասէ 'ի յայտնութեան . Ժ . երր." գլխոյն . Հրեշտակն հաստատեալ զմի ոտն իւր 'ի վերայ ծովու . եւ երդուաւ 'ի կենդանին յաւիտեանս . որ հաստատեաց զերկինս եւ որ 'ի նմա . եւ զերկիր եւ որ 'ի նմա . զի ոչ եւս կայ այլ ժամանակ ։] Այս . գործելոյ առաքինութեան գործ յետ սահմանի կենացս ։

ԵՐԿՐՈՐԴ՝ յայտնեալ 'ի սրբ հարցն : Քանզի սուրբն կիպրիանոս 'ի գիրս առ դեմետրիանոս ասէ ։ Յորժամ յաստի կենացս փոխեսցուք . ոչ գոյ եւս այլ տեղի ապաշխարութեան . եւ բաւականն ու 'ի կենդանութեանս կամ կորուսանի կենդանին . եւ կամ շահի ։]

Եւ Սուրբն աթանաս 'ի գիրսն խնդրոց

'ի

[illegible Armenian text] :]

[illegible Armenian text] :] [illegible Armenian text] .]

[illegible Armenian text] :]

[illegible Armenian text] :] [illegible Armenian text] :]

[illegible Armenian text]

Ժգ 13 de Diuite homil. *In Inferno*, ait; *quis confitebitur tibi? frustrà agis pœnitentiam in loco, Vbi non est pœnitentiæ locus*. Item homil. 37. in Matth. *Multò autem*, inquit, *illud ridiculosius est: asserunt enim, ideò à Ioanne quæsitum fuisse Christum: Tu es, qui Venturus es; an alium expectamus? Vt, cùm ad Inferos deuenisset, ibi quoque prædicaret. Aduersùs quos non erit absque re ita dicere: fratres nolite pueri effici sensibus; sed malitia paruuli estote. præsens enim hæc Vita rectè Vi-*

Ժդ 14 *uendi occasionem, & opportunitatem habet: postquàm Verò diem tuum obieris, iudicium, & pœna consequetur. In Inferno enim, Psalmista dicit, quis confitebitur tibi?*

Similiter docent etiam Origenes in Psal. 36. Ambros. in Luc. cap. 16. Augustinus in cap. 9. Ioan. & lib. 2. de Ciuit. Dei, cap. 27. Gregorius Papa lib. 4. Dialog. cap. 39. & reliqui Patres: pro quibus adducti sufficiant, cùm satis in vniuersa Ecclesia Christiana compertum sit, non

Ժե 15 esse post hanc vitam locum pœnitétiæ, & reconciliationis.

[illegible]

SOLVVNTVR Obiectiones.

ա 1

§. VII.

OBijciunt primò illa epistolæ D. Petri verba: *Et his, qui in carcere erant, spiritu veniens prædicauit; qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cùm fabricaretur Arca.* &c. vt suprà dictum est §. 5. num. 6.

Respondetur, Christum non prædicasse in Inferno reprobis, & infi-
բ 2 delibus ad eos conuertendos: non enim constituta erat in Inferno Ecclesia, vbi conuerterentur, & reconciliarentur cum Deo animæ: sed prædicasse animabus iustorum, in Lymbo detentis, Christique aduentum, & sui liberationem auidissimè expectantibus. His enim vel propriè prædicauit, non vt eos conuerteret (nam antequàm vita excederet, fuerunt conuersi, & egerunt pœnitentiam); sed vt argueret olitanam eorum incredulitatē: vel potius præ-
գ 3 dicauit, hoc est, præconem egit, eisque euangelizauit, attulitque lætissimum nuncium redemptionis, liberationis, & beatitudinis: quod indicare videntur tum verba illa capitis 4. eiusdem epistolæ: *Ideò mortuis prædicatum est Euangelium*; tum alia quædam, quæ S. Irenæus lib. 3. cap. 23. citat esse Ieremiæ; & S. Iustinus in Dialogo cum Tryphone eadem tribuit Isaiæ, atq; impensè dolet, olim à Iudæis in odiū Christianorum erasa fuisse, hisce Petri simil-

lima

ԼՈՒԾԱՆԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿՈՒԹԵԱՆՑ:

Գլուխ. Է.

Դնեն և առաջին առարկելն զբանն որ առ Պետրոսի առաքելոյն. որ յառաջին թղթոյն ՚ի հանրականն. Գ. գլուխ ասէ: Որոց և հոգւոցն, որ էին ՚ի բանտին, երթեալ քարոզեաց, երբեմն ապստամբելոցն, յորժամ ներէր նոցա Այ երկայնմտութեան յաւուրսն Նոյի, յորում տապանն կազմէր:] ասացաւ ուրեմն և այլն. որպէս ՚ի վերոյ ասացաւ:

Պատասխանի. թէ քս՛ ՚ի դժոխս ոչ քարոզեաց անհաւատից և ամբարշտաց առ ՚ի դարձուցանել զնոսա. զի ոչ կայր ցեալ էր ՚ի դժոխս եկեղեցի. յորում հոգիքն դառնայցեն և հաշտէին ընդ Այ. քարոզեաց հոգւոցն արդարոց. որք սպասէին անդ գալստեանն քի, և ազատութեան իւրեանց: բայց սոյն քարոզեաց ոչ թէ առ ՚ի դարձուցանել զնոսա. քանզի յառաջ քան զելանելն ՚ի մարմնոյն իւրեանց դարձեալ էին և ապաշխարեալ. այլ առ ՚ի յանդիմանել զառաջագոյն անհաւատութիւն նոցա: կամ թէ քարոզեաց. այս է աւետարանեաց նոցա զմեծագոյն աւետիս փրկութեան, և երանութեան ինչ. որպէս նոյն առաքեալն պետրոս ՚ի Դ. գլուխ նորին թղթոյն ասէ, և ասէ: Ձի ՚ի սոյն իսկ մեռելոց աւետարանեալ է:] որ և ՚ի հայս թարգմանեցաւ այսպէս մեռելոց խոստացեալ է: Եւ զայլս նշանակեն բանքն այսոքիկ. զոր վկայէ սուրբն Իրենոս ՚ի գիրս Գ. գլ. ՚ի գլուխ ԻԳ. գլ. զոլ երեմիայի, և սուրբ Յուստինոս ՚ի տրամա-

բանու

Դ 4 [illegible]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

[illegible]

lima, vt verisimile sit, inde ea Petrũ fuisse mutuatum. Verba sunt hæc: *Commemoratus est Dominus Israël mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis; & descendit ad eos euangelizare salutem, quæ est ab eo, Vt saluaret eos.*

Vrgent: Christus prædicauit spiritibus illis, qui fuerunt increduli tempore Noë, prædicantis Diluuiũ: sed illi damnati fuerunt, & in Infernum missi: ergo prædicauit damnatis, eosque conuertit, atque illinc eduxit.

Respõdet primò D. Hieronymus, pro incredulis illos intelligi, qui licèt aliquandò, id est, initio non crediderunt Noë, culpanti peccata, & peccatoribus minitanti Diluuium; posteà tamen crediderũt, præsertim cùm reipsa viderunt Diluuium, à Noë prædicatum, inchoari. tunc enim compuncti, & pœnitẽtes, mẽtem, vitamque correxerunt, quia *expectabant Dei patientiam*, vt loquitur Petrus.

Respondetur secundò: Esto daremus, omnes, qui Diluuio mersi sunt, fuisse impœnitentes, ideoque damnatos (quod credibile non videtur, cùm in naufragio etiã obstinati peccatores compũgantur): tamen multi ante Diluuium per spatium centum annorum, quibus Noë fabricauit Arcam, mortui sunt pœnitẽtes, ideoque saluati: inter quos, vt reliquos mittam, fuit Mathusalem filius Enoch, & auus Noë, qui obijt eodẽ anno, quo Diluuium factum est, & Lamech filius Mathusalem, & pater

Noë, qui mortuus est sex annis antè Diluuium. His ergo Christus in Inferno euangelizauit salutem.

Reurgent: Si Christus prædicasset annunciando salutem, prædicasset vtiq; omnibus iustis, existētibus in Inferno; ergo non esset ratio, cur Petrus diceret, illum prædicasse solùm ijs, qui fuerunt increduli tempore Noë.

Respondetur primò retorquendo in aduersarios eandem obiectionem; Si Christus prædicauit ad conuersionem, non est ratio, cur Petrus dicat, eũ prædicasse solùm incredulis, qui fuerunt tempore Noë, & non potiùs omnibus alijs, qui extiterunt tempore aliorum Patriarcharum, & Prophetarum.

Respondetur secundò, Christum annũciasse in Inferno salutem omnibus bonis spiritibus; sed nominatim expressos illos fuisse, qui fuerant in diebus Noë increduli, quia de illis erat maius dubium, an essent salui, nec ne; cùm puniti fuerint à Deo, & submersi aquis Diluuij. Indicat ergo Petrus, etiam ex illis incredulis fuisse aliquos, qui in fine vitæ pœnitentiam egerint; & licèt quantùm ad corpus perierint; tamẽ quantùm ad animam salui fuerint. Quod etiã S. Hieronymus docet in quæstionibus Hæbraicis in Genes. cap. 6. vbi tractans illud: *Non permanebit spiritus meus in homine*, dicit, Deum puniuisse multos eorum temporaliter aquis Diluuij, ne puniret in Gehenna in æternum. Et huc etiam spectare vidẽtur verba illa capitis 4. Ideò

Է 7
պատրաստեալ էին ։ որ է՝ անհնազանդութի. զի և ոչինչ մեղան որք ՚ի ջրհեղեղն ծածկա-զղջացան և ապաշխարեցին ։ ասեմ՝ իբրու քա-ղաքացիք էին ՚ի ժամանակս նոյի. յորժամ ՚ի մէջ հարիւր ամաց կազմէր տապանն, որք առաւել քան զջրհեղեղն մե-ռան զղջացեալք և ապաշխարեալք. յորոց էր մաթուսաղէմ որդի ենովքայ, և պապ նոյի. որ մեռաւ ՚ի նոյն ամի ջրհեղեղին. այլ և ղամէք որդի մաթու-սաղայ, և հայր նոյի. որ մեռաւ վեց ամաւ առաջ քան զջրհեղեղն ։ արդ սո-ցա և այլոց զղջացելոց աւետարանե-աց քս ՚ի դժոխս զփրկութիւն ։

Ը 8
Իսկ՝ դարձեալ յառաջիմանեն, և ասեն. զի եթէ քս քարոզեաց էր աւետարանելով զփրկութիւն, այսպէս քարոզեալ էր արդեօք ամ արդարոցն, որք էին ՚ի դժոխս ։ ապա ուրեմն ոչ էր պատճառ. վս որոյ պետրոս ասաց. թէ քարոզեաց միայն այնոցիկ. որք էին ապստամբք ՚ի ժամանակին նոյի ։

Նախ պատասխանեմ մեք շրջելով զսոյն ձեռնադրութիւն զայս ընդդէմ նոցին ձեռնարկողացն ։ զի եթէ քս քարոզեալ էր առ ՚ի դարձուցանել ։ ապա ուրեմն ոչ էր պատճառ. վս որոյ ասէ պետրոսաց. թէ քարոզեաց միայն ապստամբելոցն ՚ի ժամանակին նոյի. և ոչ առաւել այլոց ամ ապստամբելոց. որք էաղին ՚ի ժամանակս այլոց նահապետաց և նախամարգարէից ։

Թ 9
Երկրորդ՝ պատասխանեմք. թէ քս քարոզեաց ՚ի դժոխս աւետարանելով զփրկութիւն ամ արդար հոգւոցն ։ Բայց մեկնեաց յատկապէս ՚ի պետրոսէ որք էին երբեմն անհաւանք առ յաւուրս նոյի. զի թուէր զնոցանէ լինել առաւել յաղագս տարակուսութի. մի թէ փրկեցան. թէ ոչ ։ վս զի պատժե-

ցան

[illegible]

Ժ 10

[illegible]

Ժա 11

[illegible]

Ժբ 12

[illegible]

Ideò mortuis prædicatum est Euangelium, Vt iudicentur quidem secundùm homines in carne, Viuant autem secùdum Deum spiritu: id est, vt secundùm homines exteriùs iudicētur carne, hoc est, damnati existimentur humano iudicio, quia corpora eorũ aquis necata fuerunt; tamen viuant spiritu secundùm Deum, id est, animæ eorum saluæ sint apud Deum.

Obijciunt secundò illud Zachariæ 9. *Tu quoque in sanguine testamēti tui emisisti Vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Vincti in lacu, in quo non erat aqua, quinam esse poterant, inquiunt, nisi improbi, detenti in cruciatibus in Inferno inferiori, vbi nulla erat aqua refrigerationis? Quarè Diues ille, cùm esset ibi in tormentis, guttam aquæ petebat à Lazaro, existente in Sinu Abrahæ. Hos igitur Dominus, descendens ad Inferos, etiam liberauit merito suæ passionis.

Respondetur, pro ly *Vinctos tuos* intelligi animas Dei sanctas, quæ detinebātur in superiori parte Inferni, vbi non erat aqua eius consolationis, quam illæ in Christi sperabāt aduentu. Quippe improbi non sunt vincti Dei, iuxta illud Oseæ 1. *Vos non populus meus, & ego non ero Vester Deus.* illas igitur, & non hos, Dominus in sanguine suæ passionis ab Inferis liberauit.

Instat Vanachanus Armenus in tract. de locis animarum, dicens: *Passio Christi satisfecit non solùm pro peccatis Viuorum, sed etiam mortuorũ: Vndè ait Psalmista: Contriuit portas*

ære-

areas, & vectes ferreos confregit: hoc est, cùm Christus descendit ad Inferos, originale, & actuale peccatum mortuorum, qui ibi detinebãtur, dissoluit.

Respondetur, quòd meritum passionis Christi, quamuis secundũ se possit pro peccato cuiuscunque hominis satisfacere; voluit tamen Deus, vt nobis non applicetur, nisi depẽdenter à libera cooperatione nostra, & susceptione Sacramentorum: quę quidem duo in hac solùm vita, dum sumus in via, exhibere possumus; non autem in alia, in qua, vtpote in termino, non relinquitur locus bonis operibus, aut vllæ liberæ cooperationi: & ideò non possunt ibi peccatores ex merito passionis Christi iustificari: alioquin nemo esset, qui damnaretur. Vndè optimè Nierses Lampronensis, Armenus Episcopus, in lib. de Traditionibus SS. Patrum scripsit. *Si Christus pluriès, ac ter quadraginta pro nobis denuò moreretur; ne Vnum quidem mortuum, qui in profundo Inferni detineatur, indè liberaret.*

Ad illud Psalmistæ, quod perperàm Vanachanus exponit, respondet Chrysostomus homilia 37. in Matth. hunc ipsum errorem confutans: *Præsens enim hac Vita*, inquit, *rectè Viuendi occasionem, & opportunitatem habet: postquàm Verò diem suum obieris, iudicium, & pœna consequetur: in Inferno enim, Psalmista dicit, quis confitebitur tibi? Quomodò igitur areæ portæ confractæ sunt, & Vectes ferrei contriti? per corpus eius, tunc enim primò immortale corpus hominis*

Ժգ տայքն պղնձի. Թէ զուգ ընչ էր մարդկա-
13 բը. հմ. եւ եւ ոչ եղեւ ձեզ ած:] Եւ այս
պատճառաւ միայն փրկեաց քն՝ ի դժոխոց
արեամբ իւրով. եւ ոչ եւս զանօրէնս:

Եւ որդ՝ յարեան զոչեհ վասնաաճամէն
ընդ դէմ սորա. առէ այսպէս: Զաղ
չարանքն քն վճարեաց զպարտս մեղաց
հինգամեանց եւ մեռելոց: Վն որոյ լու-
ծան հատուանքն դժոխոց. որպէս առէ
դաւ. իթ. զդրունս դժոխոց խորտակե
աց. եւ զնիգս փշրեաց: որ նշանակեն
սկզբնականն եւ ներգործականն մեղք:]

Պատասխանի. Թէ արդիւնս չարչարա-
նացն քն Թէպէտ եւ կարող իցէ ըստ
Ժդ ինքեանն վճարել զպարտս մեղաց ամ
14 մարդկան. սակայն կամեցաւ ած. զի
ոչ լիցի մեզ օգտակար. եթէ ոչ կախու-
մեն յանձնիշխան գործակցութենէ
մերմէ եւ յընդունելութէ սբ խորհր-
դոցն եկեղեցւոյ: Իսկ զերկուսեան զայս
կարեմք միայն գործել աստ՝ ի կենցա
ղումիս, մինչ դեռ եմք՝ ի ճանապար
հի. այլ ոչ եւս՝ ի հանդերձեալ կենսն,
յորում, իբր թէ՝ ի կէտ անցեալ ճանա
պարհի, ոչ գոյ տեղի բարեգործու-
թեան մերոյ: սակս այսորիկ ոչ կարեն
անդ մեղաւորքն արդարանալ զօրու-
Ժե թբ չարչարանացն քի: զի եթէ անդ
15 եւս կարէին արդարանալ. ապա ամ
մարդիկ փրկէին. եւ ոչ ոք դատապար
տիւր: Ըստ այսմ նէրսէս լամբրոնա-
ցին բարւոք չարադրեաց՝ ի հաւատա-
ւոր թն հարցն աւանդութեանց. թէ
յորժամ քն զերիս քառասուն մեռանի
վն մերոյ մեռելոյ. եթէ՝ ի ներքին ամն
դատապարտ դժոխոցն իցէ. ոչ՝ ի վեր
ածիցէ:]

Իսկ՝ առ սաղմոսին մարգարէն
դաւթի. զոր վանականն Թիւրաւնե
մեկնէ. պատասխանատրէ ոսկեբե-

[illegible] 16

[illegible] 17

[illegible] 18

[illegible]

minis apparuit, quod etiã mortis ipsius tyrannicam dissoluit potestatem; omnibusque ostendit, Vires mortis iam esse destructas, non eorum, qui ante ipsum mortui fuerant, peccata dissoluta. Hæc ille.

Obijciunt tertiò illud Actorũ 2. *Quem Deus suscitauit, solutis doloribus Inferni.* Dolores, aiunt, Inferni erant illi, quos damnati patiebãtur ex supplicijs: sed Christus resurrexit doloribus hisce solutis: ergo resurrexit, postquàm damnatos à supplicijs liberauit.

Respondetur primò retorquẽdo contra ipsos eandem obiectionẽm: Si damnati, antequàm Christus ad Inferos descenderet, afficiebantur supplicijs, atq; doloribus; ergo falsum est, quod asserunt, non damnari reprobos ad cruciatus, nisi post vniuersale Iudicium.

Respondetur secundò, duplicem in Inferno dolorem tunc fuisse: alter est, quem damnati capiebãt ex æternis supplicijs, animæ verò purgantium ex pœnis temporalibus; alter, quo (vt asserit D. Thomas 3. parte quæst. 52. art. 2. ad 2.) sancti Patres ibidem affligebãtur ex dilatione expectatæ redemptionis, & beatitudinis; cùm scriptum sit Prou. 13. *Spes, quæ differtur, affligit animam.* Hunc ergo secundum dolorem soluit Christus in Inferno, cùm indè sanctos Patres, in Abrahæ Sinu detentos, eripuit, eisque communicauit beatificam visionẽ. Vel fortasse soluit etiam primũ respectu aliquarum animarum ex ijs, quæ tunc exi-

ste-

flebant in Purgatorio (quoniã illæ, quæ tempus suæ purgationis expleuerant, iam transierãt in Sinum Abrahæ). Nam docet idem S. Thomas loc. cit. art. 8. accidere etiam potuisse, vt Christus aliquas animas ex pœnis purgatorijs liberasset, si ex deuotione peculiari ad futuram Christi passionem id illæ meruissent in hac vita, vt tunc liberarẽtur, cùm Christus in eum locum descenderet. negat autem, omnes à Purgatorio liberatas ex descensu Christi ad Inferos: quia Christus non aliquid contulit vlli, nisi quod meruerat passione sua: passio autem eius non habet effectum temporalem sed æternum; ac semper est æquè efficax. vndè tunc nõ liberasset Christus à Purgatorio, nisi illos, qui habuerunt talẽ dispositionem, qualem habent, qui nunc indè liberantur.

Objicit denique Vanacharus in loco suprà citato illa Domini verba Ioan. 12. *Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Et illa prætereà Isaiæ 49. *Vt diceres his, qui vincti sunt, exite; & qui in tenebris, reuelamini.* Vndè colligit, omnes animas, quæ in infernis detinebantur carceribus, fuisse à Domino, illuc descendente, liberatas.

Respondetur, Christum Dominũ, cùm dixit, *omnia traham ad me ipsũ*, intellexisse omnes Electos, & Prædestinatos. ita hunc locum exponit, tũ Hieronymus, qui, *omnia*, inquit, *traham: idest, omnia prædestinata, de quibus nihil perit:* tum Gregorius Papa, qui in epistola ad Georgium, & Theo-

Ժթ 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible]

Իա 21 [illegible]

[illegible]

[illegible] Եփ 22

[illegible] Եփ 23

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Գլուխ · Ը ·

[illegible] ա 1

Theodorum, vbi eos eiusdem hæreseos arguit, sic habet: *Quod enim per Euangelium Dominus dicit: Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum; omnia videlicet electa. nam trahi ad Deum post mortem non potuit, qui se à Deo malè viuẽdo separauit.* Secundum verò locum Isaiæ idem Hieronymus, Nicolaus de Lyra, alijque expositores, & Glossa ipsa interlin. explicant pro viuentibus, hoc modo: *Vt diceres his, qui vincti sunt funiculis peccatorum, exite per pænitentiam; & qui in tenebris infidelitatis, & ignorantiæ, illuminamini per veritatis cognitionem.* Adde, quòd etiamsi exponeretur locus ille pro mortuis, intelligi adhuc benè posset duntaxat de animabus sanctorum Patrum.

RESPONDETVR

Ad aliqua quæsita.

§. VIII.

QVæres primò: An saltem possint Armenij catholicè credere, Christum suo descensu ad Inferos liberasse etiam omnes pias animas à purgatorijs pœnis, iuxta illud Eccliss. 24. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ; inspiciam omnes dormientes; & illuminabo omnes sperantes in Domino?* præsertim cùm S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 20. dicat, omnes tũc Electos liberatos fuisse: & S. Augustinus epist. 99. ad Euodium, & lib. 12. de Genesi, cap. 33. apertè dicat, aliquos solutos doloribus Inferni;

ferni; & explicat, se non loqui de animabus sanctis, quæ erant in Sinu Abrahæ; nec de animabus impijs, quas absurdissimũ existimabat, fuisse Christo ad Inferos descendente conuersas, ac liberatas, quarè solùm superest, vt loquatur de animabus, quæ adhuc luebant purgatorias pœnas.

Respondetur, errorem non esse; immò nec improbabile, si dicatur Christus annunciasse animabus, in Purgatorio detentis, primũ sui Iubilæum, ac contulisse eis indulgentiã plenariam, liberando omnes à pœnis purgatorijs ex gratia speciali: cuius etiam sententiæ fuit S. Bonauentura in 3. dist. 22. quæst. 5. Thomas Argentinẽsis eadem dist. quæst. vnica, art. 4. Gabriel eadem dist. quæst. vnica, art. 3. dubio 3. & Sotus in 4. dist. 45. quæst. 1. art. 3. in fine. Et ratio est, quia Dominus non est alligatus Sacramẽtis, aut meritis nostris. Tamen cùm id non liqueat, probabiliùs negaretur cũ D. Thoma propter rationem allatã §.7. num. 19. Et ad illud Augustini respõderi posset, ipsum nõ dixisse, omnes animas Purgatorij, sed aliquas solutas doloribus Inferni. Ad locum autem Ecclesiastici, & Gregorij posset dici, Christũ liberasse omnes Electos, ac sperantes in Domino, cùm descendit ad Inferos, sed nõ simul: nam quosdam statim liberauit; alios verò posteà, finita nimirùm purgatione.

Quæres secundò: quid dicendũ de animabus Infantium, quæ decesserant cum solo originali peccato?

Respon-

Եւ մի՛ն ողորմածութեան յ. գլ՞. Եւյ՛ Թող
բ 2 Թէ ու. եփրղիսաւասէ. Թէ ասաց եւ ս
ազատեցան ՚ի գա՛ն ոյն կապանաց:] եւ
ասէ, զինքն ոչ խօսիլ վա՛ն հոգւոյն ամ
բարշտաց· զոր համարէ մեծ յիմարու-
թի: եւ ոչ վա՛ն հոգւոց որ սէ՛ հաւատոյ· որ էր
յայտնի: այլ ասէ մեկնել միայն, զի
խօսեալ իցէ վա՛ն հոգւոց քաւ՛արանին:

Պատասխանի. ոչ գոյ մոլորութիւն. եւ թէ
ասացեալ է. Թէ քս եկեալ ՚ի դժոխս,
հրատարակեաց յաւելուածն շնորհաց
զԹողութեան պատժոց ամ հոգւոցն որք
էին ՚ի քաւ՛արանն. եւ ազատեաց զնո-
գ 3 սա ՚ի մաքրողական տանջանաց անտի
որպէս եւ կարծեցին ոմանք յաւ գոր-
ծեաւ վարդապետաց: Եւ պատճառ
արժա՛ է. զի ած ոչ է. եւ կապեցեալ
Թողուլ զպատաստ պատժոց հոգւոցն
այնոցիկ. որք ՚ի մաքրութիւն խոստովանու-
թեան եւ զղջացան. բայց ոչ արարին զկա
տարեալ ապաշխարութիւն: Անկայն
քաւ՛արանի է՛ աւելի ընդ մերոյն Թովմայ
աստուածաբանի. Թէ միայն սորբեցան
նք. որ կատարեալ էին զձորել մաքրա
գոհերն ասանդշահոց: զի շնորհն այն
դ 4 յաւելուածն ոչ յայտ լինի ՚ի մէջ գիրքն:
եւ ած ոչ ասաց այժմ այսպէս: այլ
եւ ոչ յայտնեալ նոյնպէս ասաց: Եւ
առ ասացեալն օգոստինոսի կարեմք
պատասխանել. Թէ նա ոչ ասաց, զամ
հոգիս քաւ՛արանին ազատեալ ՚ի դա-
՛ոյն դժոխոց. այլ միայն ասաց՝ զը-
մանս. որք կատարեցին զզղջու-
Թիւն: Եւ առ բանն սիրաքայ եւ գրիգո-
րիս կարեմք ասել. Թէ քս ազատեաց
՚ի դժոխոց զամ ընտրեալսն եւ յուսացեալ
սն ՚ի տէր. բայց ոչ համանգամայն եւ
՚ի միասին. այլ զոմանս շուտով ազա
տեաց. եւ զայլսն յետոյ որոց կատարեալ էր
մաքրումն:

Եր

Ե [illegible]
5 [illegible]

Զ [illegible]
6 [illegible]

Է [illegible]
7 [illegible]

Respondetur, eandem rationem esse de his, ac de animabus iniustis. Cùm enim decesserint priuatæ gratia Dei, & iustitia originali: neque credibile est, ex illis saluatam fuisse vllam à Christo: sicut nec modò saluantur infantes, qui moriuntur sine Baptismo cum originali peccato, iuxta illud Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intreire in Regnum Dei*. Et ad Rom. 5. *Sicut per Vnius delictũ in omnes homines in condemnationem; sic* &c. Detinentur ergo istorum animæ in Inferno seorsim in Lymbo puerorum; vbi sustinent pœnam solius dãni æternam, hoc est, priuationis beatificæ visionis; non autem sensus, qualem patiuntur damnati propter actuale peccatum mortale.

Quæres tertiò: Ad quæ loca Inferni realiter, ac propriè Christus descenderit?

Respondetur: Quamuis probabilis sit illorum opinio, qui, vti suprà dictum est §. 2. num. 2., affirmant, illum ad omnia Inferni loca descendisse, ac proindè etiam ad damnatorum Gehennam: tamen probabilior mihi videtur sententia D. Thomæ; qui in 3. par. quæst. 52. art. 2. asserit, Christum substantialiter quidem descendisse solùm ad eam Inferni partem, in qua iusti detinebantur, videlicet Sinum Abrahæ, & Purgatorium: *Vt quos ipse* (loquitur S. Doctor) *per gratiam interius visitabat secundùm Diuinitatem, eos etiam secundùm animam visitaret & loco.* Vndè ad Infernum damnatorum,

& Lymbum puerorum probabiliùs non descendit, nisi solùm secundùm aliquem affectum, hoc est, confutando, & damnãdo illorum peccatum, siue originale in pueris, siue etiam actuale in adultis: primò, quia necessè non erat, nec etiam decebat, vt Christus præsẽtiâ sua dignaretur eos, qui erant gratia ipsius indigni, & in æternum damnati. Secundò, quia loca illa Scripturarum, & Patrum, quæ probare videntur, Christum descendisse ad omnes Inferni partes, possunt optimè consistere cum hac D. Thomæ sententia, si dicatur, in aliquas partes ille descendisse secundùm substantiam, in alias verò secundùm effectum. Adde, quòd, vt dicatur etiam descendisse secundùm substantiam in vniuersam illam Inferni regionem; sufficit, si taliter ad aliqua loca illius descenderit: quemadmodùm, vt Princeps dicatur ingredi ciuitatem, aut capere possessionem illius, sufficit, si locum aliquem ciuitatis ingrediatur, etiamsi non circumeat per omnes eius angulos.

ը 8 [illegible]]

[illegible]

թ 9 [illegible]

ժ 10 [illegible]

ՄԻ՞ ԹԷ ՔՐԻՍՏՈՍ Ի ԻՋԱՆԵԼՆ Ի ՍՏՈՐԻՆ ԵՐԿԻՐ,

Աւերեաց բովանդակն զտեղի դժոխոցն . մինչ զի այսու հետեւ պատրաստեցէ հոգւոց մեղաւորաց երթալ ՚ի յօդս ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջեալն երկու կարծիք , և լուծումն վիճաբանութեան ։

Պրակն . ա .

VTRVM INFERNI LOCVS FVERIT

A Christo, illuc descendente, ita destructus; vt deinceps substituta sit aëris regio ad animas Peccatorum excipiendas.

QVAESTIO INTER ARMENIOS QVARTA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

Սովորականն հայոց ուսու- ա
ցիչք . և մանաւանդ վարդ
դապետն վարդան . որ
՚ի պատասխանատրու-
թեան թղթոյն հայոց
պապին հռովմայ , ՚ի թիւն . թ . երգ՝
ասէ այս ։ Մոլորեալ են , որ ասեն թէ զարդարոց
մին միայն հոգիսն եհան ՚ի դժոխոցն ։ Եւ
եկեղեցին երգէ . թէ աւերեաց քակեաց
զդժոխսն ։] Եւ ՚ի ներքոյ գրեալ է . .
ւէ ։ Եւ զինչ է՛ դժոխքն . Եթէ ոչ էր
խաւար

1 AFFIRMANT Armeniorũ Pseudomagistri; & cum primis Vartanus, qui in Cõfutatione dogmatum Ecclesiæ Romanæ, num. 9. inquit: *Errant, qui dicunt, Christum ad Inferos descendentem, iustorum tantùm animas illinc eduxisse; cùm canat Ecclesia, eum destruxisse, ac demolitum esse Infernum*. Et infrà: *Infernus autem*

autem quid est aliud, nisi Diaboli potestas in animas? quæ quidem iam illi à Domino ablata est. Quòd si locum etiam eum esse dicant: non inficiamur: sed Christus illum destruxit; ac dirutus quidem locus à nemine inhabitatur. Si verò aliqui permansissent ibi captiui, planè manifestum esset, reliquas Peccatorum animas illuc etiam descendisse, ac in posterum descensuras esse: quod absit omnino, vt dicamus.

Item Vanachanus in Tract. de locis animarum, dicens: *Dominus ad inferna descendens, ipsum Inferni locum, in quo Diabolus sese putauerat munisse, destruxit.* Hos sequitur Gregorius Dattieuensis, alijque Doctores Armeni; quorũ nomen ab Armenis Catholicis ad Benedictũ XII. Rom. Pont. de huiusmodi errore his verbis* delatum est: *Præterea dicunt, quòd, cùm Dominus ad Inferos descendit, ita omninò destruxit Infernum, vt exinde nõ ampliùs hic extiterit; nec aliquæ animæ hominum, nec etiam Dæmones ex eo tempore in Inferno fuerint.* Fortasse Armenijs huius erroris ansam præbuerunt tum Albigenses, qui nihil esse Infernum dixerunt, teste Diuo Antonino parte 4. tit. 11. cap. 7. §. 5. tum Almaricus, qui, vt refert Bernardus Lutzemburgus, hoc idem sensit.

* Extant in cap. 23. libelli suprà citati quæst. 1. §. 1.

Cùm ergo certum sit, aliqua omninò esse loca, animabus designata post hanc vitam; vt docet S. Augustinus Tract. 49. in Ioan. dicens; *Habent omnes animæ, cùm de sæculo exierint, diuersas receptiones suas:* & Armenij prædicti in animo statutũ, per-

խաւարութեան տառապանացն 'ի վերայ հոգւոցս ․
Բ 2 յորմէ բառնեալ զնա առեալ է։ Եւ եթէ 'ի տե_
ղւոջ ասեն․ ոչ հակառակեմք․ սակայն
աւերեաց զնա առեալն․ և 'ի յաւերեալսն
ոչոք բնակէ ։ Եւ եթէ մնացեալ ամանք
անդ․ յայտ է․ թէ յայլոց հոգւոց և յա_
ռաջիկայս յանդ առաւել զհոգւոցն մե_
ղաւորացն գալոց ։ զոր մի լիցի մեզ ա_
սել ։]

Զնոյն կարծիս հաստատէ գրեալն
Վանականն․ որ 'ի ճառն յաղագս հոգւոց
կայանաց ասէ ։ Տէրն մեր իջանելով
տէրն 'ի դժոխս․ կայեանց զերկիրն․ և
զեղեալ եղեւ տարտարոսն աւերեաց ։]
Գ 3 Նոյնպէս ուսուցանէ գրիգոր տաթևա_
ցին․ և այլք ամենք․ զնոյն երկրորդ
զերկի հերձուածողութեան ամբաստանեցին
և այլ [illegible]․ որք ասեն , զոր ա_
խս զոլ ոչինչ : ԺԲ որդ բենեդիկտոս
պապին 'ի գիրս , զոր ամբաստանեցին
հայոց կաթողիկոսն , ասէ ։ Իբր ուրեք
լինել , եթէ հայք ամենայն ասեն․ թէ
յորժամ առէ իջ 'ի դժոխս․ այնպէս ա_
ւերեաց զնա բոլորովին․ մինչզի յայնմ
հետէ ոչ գտանի դժոխք․ և ոչ հոգի
ինչ մարդոյ և ոչ ևս ինչեանք դևք 'ի
դժոխս բնակին ։]
Դ 4 Արդ՝ կարծեաց հաստատութեան
զկերպարանս զխորհրդականացն․ եթէ զն
ամենեցուն աւերեալ էր զանկեղծն դժո_
խոց ։ Եւ եղեւ հարկաւոր և ձեռն
տուք․ զոր յետ առաքեալ էին վասն ապա
հոգւոց կայանս ամենայն․ որպէս ուսու_
ցանէ սրբն Օգոստինոս 'ի Յովհ․ երեսուն
ինն 'ի ճառս յոհաննէսեան մեկ_
նութեանն ասելով ․ ամենայն հոգիք
յորժամ 'ի մարմնոյն ելանեն , ունին
զզանազանս կայանս իւրեանց ։] Եւ ա_
կս սոյնպէս հաստատեալ գիտեցին հայք 'ի մ
տի ․ զամենայն հոգիս մարդկան ․ որք մեռանին
և

Ե 5 [illegible]

[illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

[illegible]

persuasumque habuerint, Christum post suam passionem omnia inferorum loca penitùs deuastasse: factum est, vt etiam assererent, vel omnes, vel Peccatorum saltem animas quæ post Christi mortem decedũt, in aërea domicilia è corporibus emigrare.

Hinc Vanachanus loc. cit. referens Vartani, & aliorum Armenorum sententiam, ait: *Quidam è nostratibus, vt Magister Vartanus, & alij, asserunt, omnes animas reseruari in loco medio* (inter Cælũ scilicet, & terram): *differre tamen inter se in actibus, & aspectibus: nã alias esse dicunt lætitia, & immortalitate plenas; alias verò mærore, & desperatione.* Deindè quid sentiat ipse, subijciens: *Verũ,* inquit, *animas illorum, qui mediocriter iusti, vel peccatores fuerunt, commorari dicimus sub octaua Sphæra Cælorum, vbi liberæ sunt à Dæmonum potestate, qui in aëre solùm, & elementis dominatum suum exercent. Hæ quidem sunt illæ, quæ expectant in futuro Iudicio Dei misericordiam, & ad Christi dexteram collocantur. Animæ verò impiorum, quæ ponentur ad sinistram, & in Iudicio condemnabuntur, residẽt in aëris inuisibili loco.*

NEGANT verò reliqui Armeni Patres Catholici; qui asserunt, Infernũ à Christo dirutum non fuisse; sed animas, quacunq; sorde peccati siue originalis, siue actualis maculatas, non auolare quidem in aëris regionem, vt prædicti communiter fabulantur; neque partim in aërem, partim sub octauam Sphærã, vt loquitur Vanachanus; sed ad Infero-

ferorum loca descendere, in quibus pro diuerso illarum merito, & statu detineantur siue ad tempus, siue in æternum. Talis autem Armenorum Catholicorum sentētia citatur ex parte ab ipso etiam Vanachano, dum subdit ibidem: *Sunt præterea aliqui è Nostratibus, qui dicunt, animas peccatorum pessimorum iam in Infernum descendere, Vbi omnes Infideles, & Impij, & Idololatræ cruciatibus torqueantur.*

Et quidem, quod spectat ad animas vel infantium, qui moriuntur sine Baptismo cum peccato originali; vel adultorum, qui decedunt cum actuali peccato mortali; adeò certū est, eas à corporibus in Infernum migrare, & non in alium locū; vt etiam sit de fide, definitum specialiter pro Armenis in Cōcilio Florentino, sess. vlt. præsentibus, atque consentientibus eorum Legatis, vt in sequenti quæstione latè videbimus. Concilij verba sunt hæc: *Item definimus, illorum animas, qui in actuali mortali peccato, Vel solo originali decedunt, mox in Infernum descendere*, &c. Vndè opposita sententia est nunc hæretica; & quisquis eam pertinaciter sequitur, saluari non potest. Quod autem spectat ad tertium genus animarum, indigēs Purgatorio; fatentur id omnes Scholastici cum Diuo Thoma 3. parte quæst. 52.

Ը 8 փոխին . և ոչ առ ուղղերորդ կամաց առ՝ն երկնից . այլ՝ ի դժոխսն իջանեն . որք և ըստ զանազանութեան արժանեաց մնալոյն իւրեանց կացցեն՝ թէ առ ժամանակ, կամ թէ յաւէտ ; Եւ զայսի՝ վանական Թէալէտ ոչ հետևի՝ րայամ ուղղափառ կարծեացս . սակայն յիշատակէ զնա սակայն . Այլ ասեն՝ ի մերոց անտի . եթէ զբռուն չարաց առաջեալ հոգիք մեղաւ՝ որոց իջանեն՝ ի դժոխս . յորում են այլ ուղիք և անհաւատք , չարք և կռապաշտք . որք՝ ի տանջանս ընթանան ;]

Թ 9 Եւ արդ՝ որ ինչ հոգւոյն մանկանց, որք առանց մկրտութեան մեռանին՝ ի մեղս ակզբնականն . և որ ինչ հոգւոյս այնոցիկ , որք մեռանին մահացու մեղօք ներգործականօք . հաստատեալ բանն է , թէ երկոքեան այսպիսիք իջանեն՝ ի դժոխս . որպէս հաստատեցաւ՝ ի սրբելեան՝ ի ժողովոյն Ֆլորենտիոյ սսաջի հրեշտակացն հայոց որք հաւանեցան և համաձայնեցին ընդ սահմանադրութե նորին ժողովոյն . որպէս և՝ ի հետևեալ վիճաբանութեան մեր տեսցուք : Եւ բանքն ժողովոյն են այսոքիկ : Դարձեալ սահմանեմք .
Ժ 10 եթէ հոգիքն այնոցիկ . որ ներգործականն մահացու մեղօք, կամ ակզբնական սոսկ՝ն մեղաց վախճանին . նոյն ժամայն՝ ի դժոխս իջանեն :] Եւ որդի հակառակ այժմ բանիցս այսոցիկ է՝ յայտնի հերձուածողութ : Բայց որ այլոց հոգւոյ. որք պարտին քաւի մաքրոյականի տանջանօք . զի և ամենայն հաքատն՝ ի դժոխս , ուսուցանեն զայս համաձայնութբ ընդ ամենայն վարդապետօք ընդ սրբոյն Թովմայ ակվինացւոյն՝ ի . Գ . մասն հարցմանն երեսուներկուերորդ :

ԹԷ ՀՈԳԻՔ
մեղաւորացն ո՛չ ՚ի յօդս , այլ ՚ի
դժոխս էրթան ՚ի մարմնոց
իւրեանց .
ՅՈՒՑԱՆԷԻ
Նախ վկայութեամբ աստուածաշունչ
գրոց ։

ա
1

ANIMAS PECCATORVM Non in aëream regionem, sed ad Inferos è corporibus demigrare,

PROBATVR PRIMO
Ex sacris Scripturis.

Պրակ . Բ .

§. II.

ԱՆհամարք են վկայութիւնք աստուծոյ տառիցն . որ զդժոխս յիշատակեն : բայց նոցա ոչ հաւանեն յաղթել զհակառակորդսն . որք թէև բազում կայեն , թէ վկայութիւնքն այնոքիկ ցուցանեն միայն զդժոխս առաջ քան զմահն քի , և կամ զկնի հասարակածի ատենաբանին . և ո՛չ ՚ի միջակայն ժամանակս այս : Եւ ս որոյ առ ՚ի յաղթահարելոյ զմոլորութիւն իւրեանց բանաւորագոյն վկայութիւնքս այսոքիկ :

բ
2

՚Ի մատթէ . Ժզ . Երգ՝ զխօսս ասէ առաքելապետն . Դու ես վէմ . և ՚ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ . և դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն :] Եւ յայսմ բանիւ երեւեցոյց Քս. թէ յետ ոչ աւերելոց էր զդժոխսն . և ոչ ամենևին ոչընչացուցանելոց էր զիւր խմտութիւն և զօրութիւն նորա . թէպէտ այնպէս տկարացուցանելոց զնա . որպէս զի մի՛ կարօղ լիցի յաղթահարել զեկեղեցին իւր : Եւ արդ թէ դժոխքն ոչինչ լինէր յետ մահուանն քի . յորժամ զսկիզբն առնոյր եկեղեցին . անյարմարապէս էր և յիմար էր մարգարէութիւն այս . Թէ դրունք դժոխոց զնա ո՛չ յաղթահարեսցեն ; զի յայտ է . եթէ որ է ոչինչ , ո՛չ եւս կարէ զինչ ինչ յաղթահարել :

գ
3

Ոչինչ է առարկելն . թէ փոխանակ
դրանց

INnumera penè sunt Scripturarū loca, quæ Inferni mentionem faciunt: sed videntur Aduersarijs; nec Inferni locum, nec descensum animarum ad illum suadere, nisi vel ante Christi mortem, vel post vniuersale Iudicium: ideò quæ, positis eorum principijs, rem nostram efficaciter, ac directè probare valeant, mihi videntur esse sequentia.

Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā; & portæ Inferi non prævalebunt aduersùs eam.* His quidem verbis ostēdit Christus, se post mortem haud demoliturum fuisse Infernum, neq; illius vim, ac potestatem ad nihilū pœnitùs redacturum; quamuis illā adeò debilitaret, vt aduersùs Ecclesiam suam prævalere non posset. Quòd si post eius mortem, quando Ecclesia exordium habuit, destruendus omninò fuisset Infernus; certè inepta esset illa prædictio: *Et portæ Inferi non prævalebunt aduersùs eam.* cùm certum sit, quando aliquid nō existit, neque prævaliturum esse aduersùs aliud.

Nihil est autem, quòd objiciant, atque dicant; hic pro portis Infero-

rum intelligi Dæmones, & non ipsum Inferni locum. Nam ideò sub hoc nomine Dæmones intelligũtur, Դ 4
quia vsurpatur habitaculum pro significãdis habitatoribus. Cùm ergo Dominus prænunciauerit, fore vt post eius mortem Dæmones, ex Inferni portis aduersùs Ecclesiam egredičtes, nequaquàm in illam præualerent; haud dubiè falsum est, Inferorum domicilium in morte Christi funditùs fuisse euersum, atque sublatum, ita præcipuè, vt ne Dæmones quidem (sicut aiunt) ibi relinquerentur. Quòd si res aliter accidisset, ineptè Dominus vsus esset figu- Ե 5
rata illa locutione futuri temporis, accipiendo scilicet Inferorum portas ad significandum Diaboli vires, ac potestatem. Quemadmodùm, si Regia Turcarum Sedes, Constantinopolis, sic penitùs euersa nunc, ac destructa foret, vt nulla ibi superesset habitatio, ineptè quis in locutione præsentis temporis pro Turcarũ viribus significãdis vsurparet portas Cõstantinopolis, dicẽs V. G. Christianorum imperium adeò stabile, Զ 6
ac firmum est, vt portæ Constantinopolis præualere nequeant aduersùs illud.

Ad Philip. 2. *Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Hic Apostolus, distinguens loca omnium rationalium creaturarum, quæ post Christi mortem nomini Iesu genuflectebant, tria tantùm illa esse, commemorauit: primùm Cælestium, id est, earum, quæ in Cælis sunt, videlicet Ange-

[illegible]

[illegible] Զի յանուն Յիսուսի ամ ծունր կրկնեսցի, երկնաւորաց եւ երկրաւորաց եւ սանդարամետականաց:] [illegible]

Ange- յի

ըս· Սիւքեան ։ և երրորդն սանդարամետա- Է
կանաց . ըս· գժոխականաց · որք
բնակեն ՚ի ներքոյ երկրի . և այսպէս են
ոչ միայն քաւիչ հոգիքն քաւարանին ,
այլ և դևք և դատապարտեալ հո-
գիք . որ թէպէտ և առանց կամաց յի-
սուսին ծնրադրեն ծունր կրկնելով նմա
ըս· ծանուցեն , սարսին , և պատուեն
՚ի նմանէ ։ Եւ ոչ ընաւ ինչ յիշատա-
կէ առաքեալն օդոյս զնստացածին
հոգեկայանս , որ ՚ի յօդս , և կամ ՚ի
ներքոյ ու թէպէտ կամարին երկնից ։

Յետոյ ՚ի յայտնութեանն . Ե. երր՛ գլ՛
ասէ յոհաննէս ։ և ամ արարածք որ
յերկինս , և յերկրի , և ՚ի ներքոյ երկ- Ը
րի , և այն . լսեցի , զի ասէին , որ նստի
յաթոռն , և գառն , օրհնեալ , քաղց-
րացեալ , և փառաւորեալ յաւիտեանս յա-
ւիտենից ։] Արդ ո՞րք էին արարածքն ՚ի ներ-
քոյ երկրի . զոր յոհաննէս լուաւ օրհ-
նել և փառաւորել զԱծ . եթէ ոչ հոգի-
քն հաւատացելոց որք էին ՚ի քաւա-
րանին ։ զի թէպէտ նորա պատժին ՚ի մէջ
բոցոյ կամ տանջանացն . սակայն յոյժ
սիրեն և օրհնաբանեն զԱծ և զգառն .
յորմէ յուսան փութով առնել զինքեա-
նս ՚ի փառս ։

Եւ դրձ՛ ՚ի պետրոսի թղթոյն . Բ. երր՛ Թ
գլխ . ասէ . եթէ ոչ խնայեաց Աստուած
դևսն յանցուցեալս սանդարամետական դա-
տաստանին . այլ . շղթայիւ և մթութեամբ
նոցա զսանդարամետս , որ ՚ի նո-
սա էին ։ և պահեցան ՚ի տանջանս դա-
տաստանին ։] Արդ ահա յայտ
է · զի առաջ քան զդատաստանն , և
յետ մահուն քի , հոգիք մնան ՚ի դժո-
խոցս . և ՚ի դժոխոցն պահեցան ՚ի դա-
տաստանն ։ առաւել զինչ . դժոխքն ա-
ւերեցաւ ։

Եւ ՚ի Ի. աւետ . թէ փոխանակ դժո-
խոց

Angelorum , & beatarum anima-
rum: ſecundum Terreſtrium, id eſt,
7 earum, quæ ſunt in terra, nempe ho-
minum, qui in terris agunt: & ter-
tium Infernarum, *quæ*, vt Textus Sy-
rus vertit, *ſub terra degunt*; ſcilicet
tum animarum, quæ expiantur in
Purgatorio; tum Dæmonum, & dã-
natorum, qui vel inuiti genuflectũt,
id eſt, agnoſcunt, tremunt, ac reue-
rentur nomen Ieſu, quamuis illud
odio habeant. nec vllam manſionis
aëreæ, quam Aduerſarij commini-
ſcuntur, mentionem facit Apoſto-
lus.

8 2. Petri 2. *Deus Angelis peccanti-
bus non pepercit, ſed rudentibus Infer-
ni detractos in Tartarum tradidit cru-
ciandos in iudicium reſeruari*. Si ergo
Dæmones, in Inferni, & Tartarorũ
carceribus concluſi, ad Iudicium re-
ſeruantur; quomodò ante Iudicium,
quin vſque à Chriſti morte, Inferorũ
carceres deſtructi ſint, & ipſi adhuc
Dæmones indè foras educti?

Apocal. 5. *Et omnem creaturam,
quæ in Cælo eſt, & ſuper terram, &
9 ſub terra, &c. omnes audiui dicentes:
Sedenti in throno, & agno benedictio,
& honor, & gloria, & poteſtas in ſe-
cula ſeculorum*. Quænam autem eſſe
poterãt creaturæ illæ ſub terra, quas
vidit Ioannes benedicere, ac laudare
Deum; niſi animæ defunctorum,
exiſtentes in Purgatorio? quamuis
enim in pœnis illæ ſint; amant ta-
men, & laudant Deum, & Agnum,
à quo breui ſperant liberationem, ſa-
lutem, & gloriam.

Tandem Apocal. 20. Præuidens

 Ioan-

Ioannes in ſpiritu myſteria Iudicij vniuerſalis, ait: *Mors, & Infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erãt; & iudicatum eſt de ſingulis ſecundùm opera ipſorum.* En aliquæ ſaltem animæ, quæ cum corporibus venturæ ad Iudicium erant, ante ipſum Iudicium, & poſt Christi mortem in Inferno detinebantur.

Ժ 10

Nec dicas, pro Inferno ſepulchrũ hic accipi: nam quòd ipſa propriè intelligantur Tartara, Abyſſiq; Inferni, in quibus detinebantur præſertim animę damnatorum, non modò aſſerit Ambroſius in hunc locum, dicens: *Mors dabit corpora impiorum, Infernus animas:* itidemque Auguſtinus in hæc verba: *Fortaſſe non ſatis fuit dicere: Mors, aut Infernus: ſed Mors, propter bonos; Infernus propter malos:* verùm & ipſemet Ioannes hoc idẽ clariùs explicat, dũ immediatè ſubiungit: *Et Infernus, & Mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis:* quod etiã vertit Textus Arabicus: *Et Abyſſus, & Infernus proiecti ſunt in ſtagnum ignis.* Vbi nota, Infernum, & Mortem hic inductos, quaſi duas tragicas perſonas horribiles, ad ignitũ Inferorum ſtagnum deſtinatas, non vt patiantur ibi ab igne; ſed vt per omnem æternitatem in damnatos deſeuiant: mors quidem ita ſemper eos occidendo, vt nunquàm interficere deſinat; Infernus autem ſemper eoſdem deuorando, & abſorbendo.

Ժա 11

խույ խնամոյն աստ գերեզմանս ։ զի մեկնէ սըն ամբարտաւանս . եւ ասէ այլ ։ Եւ մահն առաջէ զմարմինս ամբարշտաց . եւ զդժոխքն զհոգիս ։] Եւ մնացողքս սըն օգոստինոս . ասելով ։ Թերեւս ոչ բաւեր ասել . մահ . կամ դժոխք ։ այլ աստ գաւ . մահ , եւ դժոխք ։ զի մահ առի մքս արդարոց . եւ դժոխք՝ վասն ամբարշտաց ։] Նոյն եւ ինքն յովհաննէս մեկնէ Զայսքս՝ ի ներքոյ պարզաբանութե. եւ ասէ ։ Եւ մահ , եւ դժոխք մատնեցան՝ ի լիճ հրոյն ։ «Զայս ոչ ասանան դժոխք զն զերեզմանն ։ եւ զխատուցիքր . զի ասացե րեն աստ մահն եւ դժոխքն երբեք զեր կու անձինս ահաւորս , մատնեալ եւ կայ ցուցեալ՝ ի յանդնդական լճին հրոյ . ոչ զի չարչարեսցին՝ ի հրոյն . այլ զի նոքեալք յաւիտենական եւ յանդադար նոց չարչարեսցեն զդատապարտեալսն . զի . մահն՝ այսպէս միշտ սպանանելով զնոսա . զի ոչ երբէք Թողցէ սպանա նել . եւ դժոխքն՝ միշտ կլանելով եւ ըմ կլմելով զնոսա .

PROBATVR SECVNDO Ex Patribus, quos ſuſcipit Armena Eccleſia.

ա 1

§. III.

IVſtinus Martyr in explicationibus quæſtionũ, à gente Chriſt. poſitarum, quæſt. 75. *Poſt animi*

a

ԵՐԿՐՈՐԴ

Ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն . զորս ընդունի եկեղեցին Հայոց ։

Պրակք . Գ .

Սուրբն յուստինոս վկայն, ի պարզաբանութիւն . ՀԵ . ընդ խնդրոյն ասէ ։ Զկնի բաժանելոյն

հո

հոգւոցն ՚ի մարմնոց առաժամայն լինի
որոշումն արդարոց և մեղաւորաց: և
՚ի հրեշտակաց տարեալ լինին ՚ի տե-
ղիս, որոց արժանի են: Այլ. հոգիքն ար-
դարոց ՚ի յարքայութիւն երկնից. ուր
և զտեսութիւնս ընդ հրեշտակս և հրեշ-
տակապետս ունին. և տեսանելին զՓրկ-
չին մեր զՔս, ըստ այնմ. Թէ հաճել
էաք ելանել ՚ի մարմնոյ աստի. և մտա-
նել առ Տր: Իսկ հոգիք մեղաւորաց
՚ի դժոխսն, ըստ այնմ, որ ասացաւ
զՆաբուգոդոնոսորէ Բաբելացւոց թագա-
ւորէ. Թէ դժոխք խռովեցան
յորժամ զեկդ ընդ առաջ եկին:]

Տերտուղիանոս ՚ի գիրս ապոլո-
ճեաց. ՚ի գլխն. խէ. որ ասէ: Գեհեննն
է հուր ծածկեալ ՚ի ներքոյ երկրի առ
՚ի պատիժ մեղաւորաց:] Եւ յերկ-
րորդ գլխ գրոցն յոգւոյ հոգւոյ գրեա-
նէ: Զոգին մեղաւորի յետ ելանելոյն
՚ի մարմնոյ երթայ ՚ի դժոխս:]

Որոգինէս ՚ի գիրսն .բ. հակ՝ ընդդէմ
կեղսոսի ասէ: Եւ զի անհաւատք ծաղր
առնեն զյարութիւն Քի. ածցուք
զՊղատոնն պատմողն. որ զԷր. Թէ
այր մի Հայ ազգաւ. երկոտասան
օրն. ժբ. աւուրց ՚ի մահուանէ յա-
րուցեալ. պատմեաց զայն, որ լինի ՚ի
դժոխս:] Առ ինչ. որ լինի ՚ի դժոխս,
ասէ Որոգինէս. այլ ոչ. որ եղև ՚ի դժո-
խս: զի Թէպէտ Պղատոն և այրն այն
Հայ առաջեցան զժամանակաւ Քի. ոչ
ապա Որոգինէս. որոյ վկայութեան
այժմ յենումք:

Աթանասիոս ՚ի գիրսն խնդրոց.
՚ի գլխն. ժգ. որ ասէ: Արդ Թէ կա-
րեմք գիտել. Թէ վասն էր ոչ կամեցաւ
Այծ զոգւոյն յարուցանել ՚ի կենաց ՚ի
մեռելոց. և պատմել մեզ. Թէ որպէս
՚ի դժոխս արդյօք դատն իցեն:] Եւ
յետոյ

à corpore excessum, inquit, *statim fit bonorum, malorumque distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis. Bonorum quidem animi in Paradisum, vbi consuetudo est, & adspectus Angelorum, & Arcangelorum, Visione verò etiã Conservatoris Christi, ex verbis his: Peregrinantes à corpore, & præsentes esse apud Dominum. improborum autem animi ad Inferorum loca, ex illo, quod de Nabuchodonosore Babylonis Rege dictum est: Inferi conturbati sunt, cùm tibi obuiam prodierunt.*

Tertullianus in Apologetico, capite 47. qualis sit nunc, & vbi Gehenna, definiens, ait: *Est ignis arcani subterraneus ad pœnam thesaurus.* Item in lib. de anima, cap. 2. *Quid est illud, quòd ad Inferna transfertur anima post diuortium corporis?*

Origenes in lib. 2. contra Celsũ: *Quoniam*, inquit, *Iesu Christi resurrectionem irrident Infideles: adducemus huc Platonem, qui narrat, Erum Armenium, post duodecim dies è rogo excitum, retulisse de ijs, quæ sunt apud Inferos.* Nota, *quæ sunt*, dixisse, *apud Inferos*; non quæ fuerunt. licèt enim Plato, ac Armenius ille Christi tempus præcesserint; non tamen Origenes, cuius nunc testimonio nitimur.

Athanasius in lib. de quæstionibus, cap. 13. sic ait: *Nunquid ergo scire possumus, quarè non permiserit Deus, animam alicuius eorum, qui è viuis decesserunt, ad nos redire, & enarrare; qualis nam rerum apud Inferos status, & qualis ibi sit necessitas?*

Et

Et respondet: *Multi apud nos indè errores orientur. multi enim Dæmones formas humanas induere, & in hominũ demortuorum figuras transformari possent, ac dicere, à mortuis se resurrexisse, atque inde multas res ementitas, & falsa dogmata de ijs, quæ ibi fiunt spargere; idque ad seducendum nos, & perdendum.*

Ephræm Syrus in Serm. de ijs, qui in Christo obdormierunt, postquàm de Sanctorum obitu dixerat, atque de illorum ascensu in Cælestem Patriam; loquens de morte cæterorum, ait: *Quando ad nos, qui recedit, quique omnibus modis coniunctus est, omnes salutans, dicit: Valete fratres boni, & pro me in ista hora attẽtè, diligenterque ad orandum vigilate. in viam namque longinquam nunc abeo, quam antehac nunquàm ingressus sum; & in regionem mihi peregrinam, vndè nullus rediit; & in terram tenebrosam, vbi ignoro, quid mihi occurret; & in profundum Infernum, vndè nemo reuertit.* Et infrà: *Hæc quamuis non verbis, rebus sanè ipsis ad nos fratres nostri, qui illuc præcesserunt, loquuntur, ac nos docent. quorum sicut memoriã facimus; ita & de illis aliquid desideremus addiscere, vel audire, aut nosse, veluti vbinam sint? vel quomodò se habeant eorum animæ? vtrùmq; apud Superos, an apud Inferos existãt?* Duo itaque loca esse tunc existimabat S. Ephræm pro animabus recipiendis: Cælum pro Beatis, Infernum pro impijs, & purgandis; nec meminit aëreæ mansionis, aut alterius loci.

Hilarius in Psal. 138. in illud,

Ե յետոյ պատասխանանի սոյ . և ասէ .
5 Վասն այսորիկ է · զի բազում մոլորու-
թիւնք առ մեզ բուսանին յայսմանէ :
վա՛ն զի հարկեն դեւք զգենուլ զկերպա-
րանս մարդկան , որ առաջ մեռեալ էին
և ասել , զինքեանս յարուցեալք ՚ի մե-
ռելոց . և պատմել ըզլեզ սըստաւորս զբա-
զում իրս ոչ այնպիսիս , որպէս ?
առնեն ընդէր ՚ի դժոխս . և զայս առ ՚ի
խաբելոյ զմեզ :]

Սուրբն Եփրեմ խորին ասորւոյ ՚ի
Ճառն յննջեցելոց . յետ ճառելոյ
զփոխմանէ սրբոց , և զելանելոյ նոցա
յերկնային հայրենիսն . խօսի ՚ի վերայ
Զ զմահուանէ միւսոց . և ասէ այս :
6 Յորժամ առդրացին մեր վախճանի .
և զամենայն ողջունելով ասէ . ողջ լերուք ով
բարի եղբարք . և վա՛ն իմ զգուշութեամբ
աղօթեցէք ՚ի ժամուս այսմիկ . քանզի
՚ի ճանապարհ հեռաւորագոյն մտա-
նեմ այժմ , յոր ոչ երբէք յառաջ մտի :
և յօտարոտի աշխարհ երթամ , յուստի
ոչ ոք դարձաւ : և յերկիր խաւարին ,
ուր զինչ պատահելոց է ինձ , ոչ գիտեմ :
և ՚ի խորս դժոխոց . յորմէ ոչ դարձա-
ւ ոք :]

Եւ զկնի սակաւուց դարձեալ ասէ :
Է Եղբարքն մեր , որ զմեզ առաջեցին ,
7 զայսպիսիս խօսին ընդ մեզ , ոչ թէ բա-
նիւ , այլ իրօք . և զմեզ զգուշացու-
ցանեն : որոյ որպէս առնեմք զյիշա-
տակ՝ նոյնպէս և ցանկացողք եմք լսել
գիտել և գիտանալ . թէ ուր իցեն .
կամ թէ զիարդ կենցաղավարին հոգի-
քն նոցա . և մի՛ թէ յերկինս են . կամ
թէ ՚ի դժոխս :] Երկուս ապա տեղիս
հաստատեալ համարէր սուրբն Եփ-
րեմ . զմին ՚ի յերկինս վա՛ հոգւոց երա-
նելեաց , և զմիւսն ՚ի դժոխս վա՛ հոգւոց
ամբարշտաց , և ՚ի քաւ արժանի մաքրե-
լեաց :

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ը 8 *Si descendero in Infernum, ades: Hæc* inquit, *humanæ lex necessitatis; Vt sepultis corporibus animæ ad Inferos descendant*. Item in Psal. 57. *Ante resurrectionem carnis viuens absorbetur ad pœnam anima peccatoris, secundum Diuitem Euangelicum punienda*, videlicet in Inferno, vbi Diues ille sepultus fuit.

Թ 9 Basilius in Orat. 23. expendens illud Matthæi 8. *Eijcientur in tenebras exteriores*, inquit: *Ac sanè illud, in externas tenebras, prorsus declarat, esse etiam & internas. & illud, quod in Parabolis dictum est, in fundum Inferni, denotat, quosdam esse in Inferno quidem, sed non in ima parte Inferni; qui longe mitius supplicium alijs subeunt*.

Ambrosius libro de bono mortis, cap. 10. *Satis*, inquit, *fuerat illis dixisse, animas ἅδην petere, id est, locum, qui non videtur, quem Latinè Infernum dicimus*.

Ժ 10 Chrysostomus homilia 29. in Matth. 8. sic ait: *Nec enim potest anima, è corpore separata, in his regionibus errare. Iustorum quippè animæ in manu Dei sunt: si autem iustorũ, infantium quoq; similiter; nõ enim peccauerunt. Peccatorum verò post hunc exitũ continuò abducuntur: quod à Lazaro, & Diuite planum efficitur*. Et infrà: *Quòd verò nec peccatorum animæ hic commorari possunt; Diuitem audias, quid petit, & non impetrat. Quòd si possent animæ hominum hic cõuersari, venisset ipse, vt cupiebat, & suos de tormentis Inferni fecisset certiores*. Ecce Chrysostomus, vt ostendat, quò

Pec-

Peccatorum animæ post hunc exitū abducantur, in exemplum adducit animam Diuitis epulonis, in Inferno sepultam.

Hieronymus in Oseæ cap. 13. *Inter mortem, ait, & Inferos hoc interest: mors est, qua anima separatur à corpore; Infernus, locus, in quo animæ recluduntur.* Dixisset vtiquè, recludebantur, si tunc Inferno diruto aër fuisset receptaculum animarum. Item in Amos cap. 9. *Si descenderint, ait, Vsque ad Infernum; inde manus mea educet eos: non quòd Vllus ante resurrectionis diem ab Inferis retrahatur; sed quòd & in Inferno positi, in illius potestate sint.* Loquitur hic Hieronymus de damnatis.

Augustinus lib. 12. de Genesi, cap 32. *Si autem quæritur, inquit, cùm anima de corpore exierit, Vtrùm ad aliqua loca corporalia feratur; an ad incorporalia corporibus similia?* Et respondet: *Ad spiritualia Verò pro meritis anima fertur; aut ad loca pœnalia, similia corporibus; qualia sæpè demonstrata sunt ijs, qui rapti sunt à corporis sensibus, & mortuis similes iacuerunt, & Infernales pœnas Viderūt.* Et rursùs cap. 33. *Nec audiendi sunt, qui affirmant, Inferos in hac Vita explicari, nec esse post mortem. Viderint enim, quemadmodùm poëtica figmenta interpretentur. Nos ab authoritate diuinarum Scripturarum, quibus solis de hac re fides habenda est, recedere non debemus: quanquàm possumus ostendere, illorum quoque sapientes de Inferorum substantia minimè dubitasse, quæ post hanc Vitam excipit animas*

mor-

Ժա 11 [illegible]

[illegible]

Ժբ 12 [illegible]

[illegible]

Ժգ 13 [illegible]

[illegible]

ոչնչացեալք. որ ասեն, ոչ զայլ զդժոխս յետ Ժդ
մահուանն. և զՀեռ եղեալ զՀնի առաւ 14
պէլութեանց քանասնաւորացն ուց: Իսկ մեզ
ոչ է պարզապէս հրամայեալ ՚ի վկայու-
թեանց ամենաչարաչար զդոցա. որոց անուանս
պարտանիմք հաւատալ: Թերևս եւ կա-
րեմք եւ ցուցանել. թէ և իւրեանց
խնամատուացն խոստովանեցին զդժո-
խս. յոր յետ սատակ հնարագս իշխանին
հոգւոց մեղաւորաց:]

Աւրէն նիւ ըեղ աղէքսանդրացին, ՚ի
Ճառն յինքս առ մահ հոգւոյ, որում
մի զկնչմաս հոգւոյն մեղաւորի յետ մա- Ժե
հուան. և ասէ: Յայնժամ մեկնի ՚ի մար- 15
մնոյն. Թողեալ լինի ՚ի հրեշտակացն
սրբոց. և ըմբռնեն զնա դևք. և տա-
ղապանակա հարկանելով, և հատա-
նով, ընկղմեն զնա յերկիր խաւարի.
՚ի խորսն անկերան անդընդոց. ՚ի սաստիկ
բանտս դժոխոցն. ուր կան ներփակե-
ալք հոգիքն մեղաւորաց ննջեցելոց:]
Եւ դարձ յաւուրեն գիրս մեկնութե-
յեսայեայ. ՚ի գլուխն. Ե. երգ" մեկնէ ըզ-
բանն զայս. Լայնեցին դժոխք զանձն
նա իւրեանց. և ասէ. Որն է անձն
դժոխոց. այլ անկեալ է դժոխոցն. և Թէ
չուառացելոց հոգւոց անձն ու բա- Ժզ
նտ: Իսկ հոգիքն այնոցիկ. որ ՚ի կենաս 16
այս մեղկութեամբ եւ հեշտութեամբ ուրախա-
նան. ՚ի դժոխս իջանեցեն. և իբր թէ
լցուցանիցեն զանձն նորա:]

Աւրէն գրիգոր հռոմայ հայրապետն
ն. յ. գ. երդ" գիրս դիալոգաց.
ԻԸ. երդ" գլուխն ասէ այսպէս: Եթէ սրբոց
զհոգւոյն Թէ յերկինս ասել հաւա-
տացեր վկայութեամբ սրբոց գրոց ՚ի յերկինս.
ապա և հարկաւոր է քեզ հաւատալ, ըզ-
հոգիս ամբարշտաց զալ ՚ի դժոխս:]

Հեղ" ՚ի վկայութեան չորրորդ վկայաբանու-
Թեան հաստատութեամբ ևեթ զայսպէս բանս
վկա-

mortuorum: videlicèt Peccatorum: nam de loco Beatorum hæc subdit cap. 34. *Siue in tertio Cælo, siue Vbicunque alibi, quò post tertium Cælum est raptus Apostolus; si tamen non aliquid Vnum est, diuersis nominibus appellatum, Vbi sunt animæ Beatorum.*

Cyrillus Alex. in Orat. de Exitu animæ, referens calamitates, quæ animæ peccatrici, mox vt egreditur à corpore, superueniunt: *Tunc*, ait, (hoc est, cùm à corpore illa migrat) *à sanctis Dei Genijs derelictam, prendūt æthiopes illi Dæmones; & eam crudeliter Verberantes, deferunt ad terrā; eàq; diffissa, infractis colligatam Vinculis præcipitant in tenebricosam, & tetram terram, ad infima loca, in subterraneos Orci carceres, atq; custodias, Vbi conclusæ sunt nocentum animæ, qui iamdiù obdormiuerunt.* Item in Isaiā lib. 1. cap. 5. expendens illud: *Dilatauit Infernus animam suam*, sic ait: *Quæ enim est Inferni anima? locus potiùs est Infernus, & animarū miserarum carcer horridus. animæ igitur eorū, qui in hac Vita delicijs, & Voluptatibus effœminātur, ad Infernum descendent, & implebunt quasi eius animam.*

Gregorius Papa lib. 4. Dialog. cap. 28. *Si esse*, inquit, *Sanctorum animas in Cælo, sacri eloquij satisfactione credidisti; oportet, Vt per omnia esse credas & iniquorum animas in Inferno.*

Præterea, quòd animæ Peccatorum non solùm in Infernum descendant, sed etiam ibi crucientur ante diem Iudicij; ex Armenis quoq; libris

bris, & Patribus suadebitur infrà quæstione 6.

PROBATVR TERTIO

Rationibus.

§. IV.

I. CHristus, descendens ad Inferos, non eduxit inde animas impiorum, vt in præterita quæstione latè demonstratum est: igitur nec penitùs destruxit Infernum, nec pro eo substituit aërem, in quem illæ reciperentur. ideò enim in Inferni locum sufficitur aërea regio ab aduersarijs; quia existimant, illum omnino è medio sublatum.

II. Ante Christi mortem Infernum, & non aërem, fuisse receptaculum reproborum, Armenijs ipsis compertum est: ergo temerè asseritur, illos post Christi mortem in aërem, & non ad Inferos, destinari; cùm id neq; ex sacris Scripturis, neque ex Concilijs, neque ex sanctis Patribus colligatur; immò colligatur oppositum, vt suprà visum est.

III. In ipsorum sententia, Infernus constitutus anteà fuerat, vt in eo adseruarentur, non torquerentur animæ Peccatorum (nulla enim anima damnatur, aiunt, ad pœnas ante vniuersale Iudicium): sed non est maior ratio, cur post Christi mortem animæ illæ in aëre potiùs adseruari debeant, quàm in eodem Inferno: ergo id sine ratione asseritur.

IV. Infernus, per eosdem, restituendus est in pristinum post finale Iudi-

վիճակաւ թէ կամիք հաստատել զայդ հաստատ-
ա տել վիճակին, ոչ միայն գրոցն մեր-
1 ւոց որոյն եկեղեցեաց ի դժոխս . այլ եւ ի
դժոխս չարչարել ամենայն քան զօդն դա-
տապարտեսցին ;

ԵՐՐՈՐԴ

Յաղագս ի ձեռն պատճառաց ;

Գլուխ . Դ.

Վասնզի՛ զի քն իջեալ ի դժոխս ոչ
եհան յանտի զհոգիսն ամբա-
րշտաց, որպէս ի չորրորդ վիճաբանու-
բ թեան ամենայնիւ հաստատեալ հաստա-
2 տեցաք: ապա ուրեմն ոչ աւերեաց բը-
ռնապէս զդժոխս. եւ ոչ փոխանակ նորին
հաստատեաց զօդն . յորում ամենայն հոգիքն
ընդունիցին : զի հակառակորդքն հաս
տատեն զօդն ի դժոխս տեղի . կարծե-
լով . թէ դժոխոցն աւերեալ է ի քն :

Երկրորդ՝ զի յայտ է ի մե զորոն .
եւ հայերենացն հակառակորդքն խոստովա-
նեսցին . թէ յառաջ քան զմահն քի հա
զիք մեղաւորացն հեղանեցին ի դժոխս
այլ ոչ ի յօդս ամենայն պատճառաւ ի սոյն
այսմ . թէ յետ քի մահուանն ոչ եղեւ ան
գ ի դժոխս, այլ ի յօդս, կամ յայլ տեղիս
3 քանզի այս ոչ վկայեն ա՛ծ ա՛շանջ գիր
քն, ոչ սրբազան ժողովքն, եւ ոչ սուրբ
հարքն . այլ առաւել ընդդ զէմ տար-
ածեն . որպէս ի վերոյ ցուցաք :

Երրորդ՝ զի ըստ եւրեանց կարծե
ացն դժոխքն զայն յառաջ ոչ թէ վս
տանջելոյ զհոգիս մեղաւորաց . այլ
միայն վասն պահելոյ շինեալ : քանզի
ասեն . թէ նախ քան զօրն դատաստա-
նին ոչ ոք անձն դատապարտեսցի զայ-
ն այս : եւ ապա ոչ առաւել պատճառա
է՝ . թէ վս էր այժմ պարտ էր պահել

զհոգիս

դատաստանն ՚ի յետոյ. քանզի թէ ՚ի նոյն դժոխս: դ 4
ապա ուրեմն ապարդեան ըստ մահուանն Քրիստոսի աւերեաց:

Զորոգոյ՝ զի եթէ ըստ խոստմանց կարծեացն հոգիք, թէ չարք, և թէ բարիք, ոչ առնուցուն զվարձս, և ոչ զպատիժ իւրեանց, ոչ ՚ի դժոխս, և ոչ ՚ի յօդս. այլ և չարքն ՚ի նոյն դժոխս դառնալոց են յետ դատաստանին: ապա զինչ օգտութիւն ընկալան երանգամ Քրիստոսի աւերելով զդժոխս, և ածելով զնոսա ՚ի յօդս:

Հինգերորդ՝ զի ըստ խոստմանց կարծեացն՝ դժոխքն փոխեցան լինելոց է յաւուր դատաստանին մի չարաչարելոյ զմեղաւորս, ըստ այսմ. թէ դարձեալ անդրէն մտանէ ՚ի դժոխս: ա 1
ապա ուրեմն ընդվայր աւերեաց Քրիստոս: զի որ ընդվայր աւերի այն, որ յետոյ փոխարէն շինելոց է:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ
հակառակութեանց:

Պրակ. Ե.

Նախ առարկեն այսպէս: Թէ Քրիստոս զդժոխս աւերեաց. և հանեալ ՚ի յօդս ոչ թէ միայն զհոգիս մարդկան. այլ և զդևս ինքեանս. առեալ ասացուածն Պօղոսի: որ յԿողոսացիս գլխոյ Բ. Թողացուցանէ զպետութիւնս և զիշխանութիւնս, յայտ համարձակութեամբ խաղայսեալ յաղթանակս ...] այսինքն աւերելով զտեղին դժոխոց իշխանութիւնս ոչ եղև ՚ի դժոխս, այլ ՚ի յօդս. որպէս նոյն առաքեալն յԵփեսացիս գլխոյ Բ. ասէ. Եւ դուք մինչ մեռեալ էիք ՚ի մեղս և ՚ի յանցանս, յորս երբեմն գնա- բ 2

Iudicium ad peccatores excruciandos: ergo frustrà fuisset in Christi morte sublatus. frustrà enim destruitur, quòd iterùm posteà construendum est.

V. Quid animabus profuisset Inferni consumptio, ac transmigratio ipsarum in aëream mansionẽ, quod Christi mors illis meruerit: si, vt asserunt, nec bonæ præmium, nec malæ pœnam vllam alicubi suscepturæ sunt ante diem Iudicij, ac post Iudicium quidem malæ iterùm ad Inferos reuersuræ?

SOLVVNTVR
Obiectiones.

§. V.

OBijciunt primò: Quòd Christus post mortem Inferos deuastauerit, indèque non modò animas, verùm etiam Dæmones ipsos in aërem transtulerit; colligitur ex illo ad Coloss. 2. *Expolians Principatus, & Potestates, traduxit confidenter palàm, triũphans illos in semetipso.* Hoc est, destruens Inferni locum, omnes indè spiritus, etiam Diabolicas potestates, ac Principatus, quasi trophæum suæ victoriæ, traduxit foras in aërem. Quarè deinceps Imperium Diaboli, à Christo infractum, & infirmatum, non in Inferno quidem, sed in aëre fuit, iuxtà illud ad Ephes. 2. *Et vos cùm essetis mortui delictis, & peccatis vestris, in quibus aliquandò ambulastis secundùm seculum Mundi huius, & secundùm Prin-*

cipem potestatis aëris huius, spiritus, Գ
qui nunc operatur in filios diffidentiæ. 3
Et iterùm cap. 6. *Non est nobis colluctatio aduersùs carnem, & sanguinem; sed aduersùs Principes, & Potestates, aduersùs Mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in Cælestibus.* id est, vt exponit Hieronymus, *contra spiritales nequitias, in aëreis hisce locis versantes.* Viden, vt Christus, deuastato Inferno, ac Diabolo Inferni Principe triumphato, potestatem, ac dominiũ eius in aëreis solùm locis restrinxe- Դ
rit? quòd Vanachani verba illa de- 4
clarare videntur: *Dæmones in aëre solùm, & elementis Dominatum suum exercent.*

Et Confirmatur: nam Hieronymus in Oseæ cap. 13. *Debemus*, inquit, *accipere, terram Inferni non esse terram viuentium sed mortuorum; quæ diripitur, atque vastatur, quando morte Christi vinctæ apud Inferos animæ liberantur.* Similiter etiam reliqui sancti Patres, cùm loquuntur de Christi morte, vel descensu ad Infe- Ե
ros, vti solent his verbis, *Christus* 5
despoliauit, demolitus est, vastauit, destruxit Infernum. Quarè concludũt Armeni Doctores prædicti: *Scriptũ est in sacris libris, Christum destruxisse Inferni locum.* Et Armena Ecclesia eadem sepè verba repetit in suis Canticis, dicens: քրիստոս աւերեաց դդժոխս: *Christus destruxit Infernũ.*

Respondetur, in nullo ex locis adductis Epistolarum Diui Pauli haberi, Christum destruxisse Inferni locum, aut indè ad aërem habitandum

ցիք ըստ յաւէտենին աշխարհիս այսմիկ ենք. եւ ըստ իշխանին իշխանութեան օդոյս այսորիկ. որ այժմս ընդ. մնեալ է՝ յորդիսն անհաւանութեան :] Եւ դարձեալ ի. Զ. Երգ՛ գլխն ասէ ; Ոչ է՝ մեզ պատերազմ ընդ մարմնոյ, եւ ընդ արեան. այլ ընդ իշխանութիւնս եւ ընդ պետութիւնս եւ ընդ աշխարհակալս խաւարիս այսորիկ, ընդ այսս չարութեան, որ են՛ ի ներքոյ երկնից ;] Ասէն. Թէ որպէս քն՝ աւերեալ զդժոխսն, յաղթահարեաց զիշխանն դժոխոց զսատանայն, եւ կամ զիշխանութիւնն ՛ի յօդս : ըստ բանին յն վրդին վանականայ . Թէ սատանայ ՛ի յօդս եւ ՛ի տարերս միայն իշխէ :]

Եւս առաւել հաստատեն զառաքելութիւն զայս : զի որ՝ն մեկնիչն ՛ի վր Ծղ. բող՛ գլխոյն ասէ է պէտ առնուլ : Աշխարհն դժոխոց ոչ է՝ աշխարհն կենդանեաց, այլ մեռելոց . որ աւարառեալ լինի, եւ աւերեալ, յորժամ մահուամբն քի կապեալ հոգիքն ազատեսցին ՛ի դժոխոցն :] Նոյնպէս եւ այլ սուրբ հարքն . յորժամ խօսին զքն մահուն քի ՛ի դժոխս, ասեն . Թէ քն զդժոխսն մերկեաց, աւարառեաց, աւերեաց, խորտակեաց . եւ նման սոցին : Աստի այսուհետեւ եւ եկեղեցին հայոց բազում անգամ կրկնէ . Թէ քն աւերեաց զդժոխս : ուստի եւ հաստատաբար ըն համար ձայնին ասել . Թէ քն զաւերելն դժոխոց ամենեւին ոչնչացոյց :

Պատասխանի . Թէ ոչ՝ ասաց՝ պօղոս ոչ ուրեք ասէ . Թէ քն աւերեաց զաւերելին դժոխոց . կամ Թէ անտի ՛ի նմանէ զհոգիս եւ զդեւս ՛ի յօդս : այլ այս է՝ ազգաւոր մասամբ են մեկնուԹի : քանզի ՛ի Թողլոյն առ եփեսս ոչ ասէ . Թէ մերկեաց զդժոխս յիշխանուԹէց եւ պետութեանց : այլ ասէ : Մեր

կեաց զիշխանութիւնս և զպետութիւնս.
ԶԵ · զդեւս ՚ի զօրութենէ և հարստու-
թենէ, զոր ունէին յառաջ ՚ի վր մարդ-
կան։ կամ մերկեաց զայն հոգիս դժո-
խոց · յորում էին հոգիքն սրբոց հա-
րցն · զորս ինքն էառ ած. ար. և տարա-
յերկինս։ Եւ այսպէս խայտառակեաց,
և նշաւակեաց զսատանայն · յաղթա-
հարելով զնա, և ամօթալից առնելով։
քանզի յայտնեաց ոչ հնազանդ ՚ի. Թէ անզօրոյց
զդեւս և զիշխանութիւն նոցա ՚ի յօդս։
այլ առաւել կապեաց զնոսա ՚ի դժո-
խս · որպէս ասէ առաքեալն ՚ի. Ի. Երդ. գլխն.
Թէ ըմբռնեաց զվիշապն զառաջին ·
որ է բանսարկուն · և կապեաց զնա ·
և արկ զնա յանդունդս դժոխոց · և
փակեաց և կնքեաց ՚ի վր նորա · զի այլ
մի եւս մոլորեցուսցէ զազգս։] Եւ Յուդա
զիմբրդ ասէ · Թէ աւերեաց բոլորո-
վին զամէնի դժոխոցն · և եհան եւս ՚ի
նմանէ զդեւսն։ ուստի ասէ մարգարէն։
զի եթէ զդժոխս ասէ զոր աւերի նէչ.
ոչ հնազանդեցան. ասէ աւերեաց
զնա ասէ. և զամէն երեւոյթն ոչ որ ընա-
կէ։] զիմբրդ կարելի էր ասել. քանզի
ասէ առաքեալ. Թէ յաղթեաց դեւք կապե
ցան յանդունդս դժոխոցն. և փակե-
ցաւ, և կնքեցաւ ՚ի վր նոցա. զի այլ
մի եւս մոլորեցուսցեն զազգս։ Եւ մի
տառապեալք յօդս ՚ի կաթողիկէին
Պետրոս ասէ։ Զհրեշտակս, որք ոչ
պահեցին զիւր ըստ իւրեանց իշխանութիւնն.
այլ Թողին զիւրեանց բնակութիւն · առ
՚ի դատաստանն մեծի աւուրն մշտնջե-
նաւոր կապանօք պահեաց ՚ի խաւա-
րի։] Եւ այլ առաքեալ յ · Բ · կրդ. Թուղթն
՚ի կաթողիկէից ասէ։ Զի եթէ ՚ի հրեշտա
կացն յանցուցելոց առաւ ոչ խնայ-
եաց. այլ խաւարին կապանօք արկեալ
՚ի տարտարոսն (· այս · ՚ի դժոխս) ետ
պահել

dum animas, vel Dæmones transtulisse. Siquidem in primo loco nequaquàm ait Apostolus: destruens Infernum: neque, despolians illum Principatibus, & Potestatibus: sed, *Expolians*, inquit, *Principatus*, *&* *Potestates*, videlicet contrarias, nẽpè Dæmones, dominio, tyrannide, ac potestate illa, quam olim in homines, peccati chirographo sibi obligatos, ac subditos, habebant; *traduxit*, Syrus vertit, *diffamauit*, *&* *confudit eos*. Vel, *traduxit confidenter palàm*, non quidem Dæmones ipsos ex Inferno, vt illi dicunt: nam potiùs Christus sua morte, inquit Ioannes Apoc. 20., *ligauit Diabolum*, *&* *misit eum in Abyssum*, *&* *clausit*, *&* *signauit super illum*, *Vt non seducat ampliùs gentes*. Et Iudas in Epistola Cath. *In iudicium magni diei Vinculis æternis sub caligine reseruauit*. Et similiter Petrus in Epist. Cath. 2. cap. 2. *Rudentibus Inferni detractos in Tartarum tradidit cruciandos in Iudicium reseruari*. Sed *traduxit*, inquam, *cõfidenter palàm* animas sanctorum Patrum è Lymbo, vt exponit sanctus Anselmus, dicens: *Christus animas sanctorum traduxit ad Cælum*. Sequitur tandem: *Triumphans illos in semetipso*, nempè Dæmones: quia ipse, inter mortis vincula liber, captiuos illos sanctos Patres ex Infernis carceribus liberando, in semetipso de Diabolo triumphauit.

Ex secundo autem, & tertio loco solùm colligitur, præter Dæmones illos, qui recluduntur in Inferno, ac dominium suum exercent in excruciando

Զ 6 · Է 7 · Ը 8

ciando animas damnatorum, alios etiam esse, qui versantur in hoc aëre caliginoso, qui suam potestatem exercent, tum miscendo ventos, tonitrua, tempestates, &c. tum tentãdo, vexando, & quoque modò nocendo homines. Non autem colligitur, eos transtulisse sese, ac dominium suum ex Inferno in aërẽ, vt illi fabulantur. Constat enim, tales Dæmones adhuc ante obitum Redẽptoris incoluisse hunc aërem. quarè Lucæ 8. *Rogabãt illum, ne imperaret eis, vt in Abyssum irent.* Dicuntur autem ab Apostolo Principatus, & Potestates, seu Principes, ac Mundi Rectores tenebrarum harum; vel quia tam in Inferno, quàm in tenebricoso hoc aëre dominium, ac potestatem suam exercent eo modo, quo Deus illis permittit; vel quia anteà, cùm essent Angeli, erant in ordine illorũ Angelorum, qui dicuntur Principatus, Potestates, Dominationes, &c. retinent enim vtrobique eundẽ hierarchicum ordinem, quẽ habebãt in Cælo; ita vt alij præsint, alij subsint.

Ad Confirmationem respõdetur: Cùm Hieronymus, aliiq; Patres dicunt, Christum diripuisse, ac despoliasse Infernum; intelligũt Infernum superiorem, videlicet Sinũ Abrahæ, quem ille despoliauit, omnes illinc Sanctorum animas liberando. Cùm verò dicunt, Christũ deuastasse, demolitũ esse, vel destruxisse Infernũ, accipiũt Infernũ pro Diabolo, eiusq; Regno, seu Imperio; de quo ait Apostolus ad Hebr. 2. *Vt per mortem destrueret eum, qui habebat mortis im-*

perium

[illegible]]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

Ժա 11 [illegible]]

[illegible]

Թէ

Ժբ 12 [illegible]

Ժգ 13 [illegible]

Ժդ 14 [illegible]

[illegible]

perium, id est, Diabolum. Dicitur autem Christus destruxisse Diabolum; nō quòd personam eius annihilarit; sed quia Regnum, & Imperium eius destruxerit, tum infringendo, ac debilitando eius potestatem impellēdi homines ad peccata, atque adeò ad mortem æternam; tum per nouæ legis sacramenta efficiendo, ne tot homines, quot anteà, perirent, eiusq; subijcerētur imperio. Vndè S. Athanasius in Rescripto ad Liberium Papam, magis propriè loquens, ait: *Christus Infernum expugnauit, & Imperium Diaboli demolitus est.* Et Nyssenus Orat. 1. in Seruatoris Christi resurr. *Illud*, inquit, *dixisse contenti sumus; tam exiguum temporis spatium fuisse satis, vt Omnipotens Sapientia, in corde terræ existens, magnam illam mentem, Diabolum, in ea habitantem, stultam redderet*. In quo etiam sensu intelligenda est Armena Ecclesia, cùm canit; *Christus destruxit Infernum*.

Obijciunt secundò illud Apocal. 20. *Iudicatum est de singulis secundùm opera ipsorum; & Infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. hæc est mors secunda: & qui non est inuentus in libro Vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*. Ex his, aiunt, colligi videtur, Infernum, quem Christus in morte deuastauerat, tunc loco suo restituendum, quando idem Dominus venerit ad vniuersale Iudicium. tunc enim, & non anteà, ait Ioannes, Infernus ipse, & mors, & reprobi cum Diabolo in stagnum ignis mittentur. Igitur ante diem Iudicij alius

alius assignandus est locus, in quem animæ peccatorum recipiantur; qui quidem alius esse non potest, nisi ?cr.

Respondetur, Infernum dici missum in stagnum ignis in die Iudicij; non quòd anteà à suo loco amotus sit, aut deuastatus omninò fuerit; sed vt verbis illis ostendatur, quòd à die Iudicij in posterū ita addictus erit Infernus ad inimicos Dei retinendos, & excruciandos; vt nequeant illi per totam æternitatem inde ampliùs egredi. Nam si stagnum ignis, quò mitti dicebatur Infernus, præsupponebatur in imo terræ fuisse ante Iudicium; consequens est, vt intelligamus, nō fuisse ibi Infernum deuastatum: cùm is nihil aliud sit, nisi stagnum ignis in imo terræ.

Cæterùm idem Ioannes disertè priùs dixerat, & Infernum, & stagnū ignis extare ante vniuersale Iudicium, in quo animæ, & Dæmones habitarent. ait enim cap. 5. *Et omnem Creaturam, quæ in Cælo est, & in terra, & sub terra,* &c. Et capite 19. *Et apprehensa est Bestia, & cum ea Pseudopropheta,* &c. *Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Et cap. 20. *Et vidi Angelum descendentem de Cælo, habentem clauem Abyssi, & catenam magnam in manu sua; & apprehendit Draconem, serpentem antiquum, qui est Diabolus, & Satanas; & ligauit eum per annos mille; & misit eum in Abyssum; & clausit, & signauit super illum, Vt non seducat ampliùs gentes, donec consumentur mille anni: & post hæc*

opor-

Ժե տեղի եւս. յորժամ միւս անգամ զայս
ցէ ընդ ՚ի դատաստանն. զի յայնժամ,
15 առն յուղարկես, մահ եւ դժոխք եւ դա
տապարտեալքն հանդերձ սատանայիւ
հն՝ մատնեսցին ՚ի լիճն հրոյն. այսպէս ու
րեմն առաջ քան զդատաստանն զայլ
միւս տեղի պարտ է զգտանել զի՞ ո՞ր հո
գւոց մեղաւորաց. եւ ոչ այլ զատանէ.
քան զայս.

Պատասխանի. Թէ յառ՝ ուր դատաստանա
նին առն դժոխք մատնեսցին ՚ի լիճն հրոյն
՚ի նմանէ հեղեալ. ոչ թէ յառաջ եղեալ
էղէ ՚ի տեղւոյն իւրմէ, կամ ՚ի լքեալ հր
Ժզ րոյն. կամ առ՝ եղեալ լինի ՚ի լիճն. այլ
16 առն այս. որպէս զի յաւ-ցցն. թէ յետ
առ՝ ուրն դատաստանին այսպէս անդր
ջի եւ հաստատեալ էս դժոխքն ոսոխին
եւ չարչարելոյ զթշնամիսն այս. մինչ զի
ոչ կարէ ա՞ռ յաւիտեանս կարելին ՚ի նոցա
ելանել յանտեղաստ: քանզի եթէ յա
ռաջ քան զդատաստանն գոյր ՚ի ներ
քոյ երկրի լիճն հրոյն. սոյ պարտ է գիտ
անել դժոխս. այսպէս ոչ առ՝ եղեալ լինէր
անդ տեղի դժոխոցն: զի դժոխքն ոչ
այլ ինչ է. եթէ ոչ լիճ հրոյ ՚ի ներքոյ
Ժէ երկրի:
17 Այլ այսպէս թէ ոչ էր այսու. Յովհաննէս
յոհաննէս ասացեալ էր յառաջ ՚ի սուրբ
լեզուն. թէ լիճն հրոյ, եւ դժոխքն էին
առաջ քան զդատաստանն. եւ թէ բնակ
եալ էին ՚ի նմա դեւք եւ հոգիք: քանզի ասէ
՚ի Ե. երգ՝ զգլխն. եւ զամ արարած ք, որ
են յերկինս, եւ յերկրի, եւ ՚ի ներքոյ եր
կրի: եւ ՚ի գլխ. ԺԹ. րդ՝ ասէ. եւ ըմբռնեց
գաւ՝ գազանն, եւ որ ընդ նմա սուտ
մարգարէն, եւ այլն: եւ կենդանւոյն
արկեին զնոսա ՚ի լիճն հրոյ այրեցելոյ ծ-ըլ
ծըմբով:] Եւ ՚ի գլխ. Ի. երգ՝ ասէ. Եւ
տեսի այլ հրեշտակ. զի իջանէր յերկ
նից. եւ ունէր զփականս դժոխոց, եւ

շղթայ

[illegible Armenian text]

Ժը 18 [illegible Armenian text]

ԺԹ 19 [illegible Armenian text]

Ի 20 [illegible Armenian text]

oportet illum ſolui modico tempore. Et rursùs ibidē: *Mors, & Infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erāt*. Audi, quoties teſtatur Ioannes, ſe vidiſſe, Infernum extare ante diem Iudicij.

Et Armenijs quidem ipſis cōpertum ſatis eſt, quàm perniciabilem cladem Satanas ex Inferno egreſſus, in Armenum Regnum, Eccleſiamq; attulerit: pręſertim ſi prędictos mille annos, in quibus detinēdus erat Lucifer in Inferno ligatus, inchoënt ipſi (vt expoſuere Ferdinandus Caſtiglius, & alij) ab anno Chriſti 300. quo Romæ regnauit Conſtantinus Chriſtianus, atque in Armenia Piiſſimus Tiridates; quorum alter in ipsā Armeniam, alter in reliquas Mundi partes, abolito Gentiliſmo, publicū induxerūt Chriſtianiſmi exercitium: eoſq; terminent anno Dom. 1300. in exordio Imperij Ottomannici. tunc enim viſus eſt ex inferno ſolutus iterùm Satanas; quia tunc incœpit Turcarum Imperium, quod in Oriente non modo Græcorum, ſed etiam Armenorum Regnum, & Eccleſiam penitùs vaſtauit, ac vaſtat; *modico* licèt *tempore*, vt ſperamus, & Armeni quoque Patres vaticinati ſunt, duraturum. Ferd. Caſtigl. in hiſt. S. Dominici pār. 1. cap. 1.

At, ne quis dicat Armenus, ſeipſos expertos quidem, experirique hanc magnam cladē à Lucifero; ſed extra, non intra Infernum exiſtente: cęterùm nondū ſenſiſſe ipſius Inferni vim, nec vidiſſe vnquàm ad ſe inde delatum illius ignē, aut fumū, aut ſulphur: audiat ipſum Ioannē Apoc. 9. dicentem: *Et audiui Vocem Vnā*,

&c. solue quatuor Angelos, qui alligati
Իա 21 *sunt in flumine magno Euphrate. & soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, Vt occiderent tertiam partem hominum: & numerus equestris exercitus vicies millies dena milia. & audiui numerum eorum; & ita vidi equos in visione; & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacintinas, & sulphureas: & capita equorum erant tanquàm capita leonũ; & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & sulphur: &*
Իբ 22 *ab his tribus plagis cecisa est tertia pars hominum de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum.*

Aureolus, & Lyranus in hunc locum, & S. Antoninus 1. par. Chron. tit. 6. cap. 1. §. 7. existimant, hanc visionem ad effectum perductam anno Domini 498. (quo tempore, iuxta iam antè allatam expositioné, ligatus erat Lucifer in Inferno): per eam verò significari Schisma illud horribile, quod eodem anno incœpit Romæ inter Symmacum Papam,
Իգ 23 & Laurentium Antipapam; de quo latè Nicephorus.

Niceph. lib. 16. cap. 35.

Porrò Euphrates longè abest à Roma: est autem Armenicum flumen, interfluitque Maiorem, & Minorem Armeniam. Præterea ijsdem omninò tẽporibus, puta paulò post annum Domini 500., coactum fuit in Maiori Armenia, vbi Euphrates nascitur, primum Armeniorum Cõciliabulum, videlicet Theuinense; quod definita in Christo vna natura, ac reiecto Chalcedonensi Concilio, pepe-

յաւիտենիցս ։ Թէպէտ և յուսամք ի տէր. Թէ սակաւ մի ժամանակի կացցէ նա լուծեալ ։ և փութով ասելոյն ցնծոց, որպէս նախկինն մի հայրապետացն հայոց գուշակեցին, զհամաղերձեալ փրկութիւն եղբարց մերոց ։

Ասէր՝ զի մի՛ ստասցեն. Եթէ հայ աստուածութեանս աշխարհին ընծայեալ զքի շատ զայս ՝ի քաղաքականութեան . յայժմ ամ ոչ էր ՝ի ներքոյ զժոխոց . այլ առ աստուծոյ ։ զի հայք ոչ առնեն երբէք զհոգրն զժողովոց, կամ ծունկս, և ծերծումն նորին ։ Լուծեալն զոր ասէ առաջին յ Թ. երգ՛՛ դըն. Եւ լուայ ձայն . և այլն. Լոյծ զչորս հրեշտակսն զկապեալսն ՝ի վեր գետոյն Եփրատայ ։ Եւ լուծան չորս հրեշտակքն, պատրաստականք ՝ի ժամ, և յօր, և յամիս, և ՝ի տարի. զի սպանանիցեն զերրորդ մասն մարդկան ։ Եւ համարք հեծելոյն զօրաց նորա բիւրք բիւրուց և համարք համարուց ։ լուայ զթիւ նոցա . և անդ տեսի զձիս ՝ի տեսլեանն . և հեծեալս ՝ի նոսա. որք ունէին զրահս հրեղէնս, և յակինթս, հրթեհնեալս ծծմբովք ։ Եւ գլուխ ձիոցն իբրև զգլուխս առիւծուց ։ և ՝ի բերանոյ նոցա հուր ելանէր, և ծուխ, և ծծումբ ։ Եւ ՝ի հարուածոցս յայսցանէ մեռան երրորդ մասն մարդկան ՝ի հրոյն, և ՝ի ծխոյն, և ՝ի ծծմբոյն որ ելանէր ՝ի բերանոյ նոցա

Ասէրք՝ ոմանք կարծեն . Եթէ մարգարէութիւն անէպէանս այսպիսի լրում յամի ծննդեանն քի . դճ. ղ. և . ը. երրորդ յորժամ ըստ վերոյգրելոյ մեկնութեան կապեալ լինէր լուսաբերն ՝ի դժոխսն աստուածայ ։ և Եթէ նովաւ նշանակի էզն կոխումն այն ահաւոր, և հերձուածն զոր արար ՝ի մէջս հռովմայ անհիման ուսեալ հայրապետեանն զաւ՛ բենեխտոս զեզ

գեմ

[illegible]

Իդ 24

[illegible]

Իե 25

[illegible]

Իզ 26

[illegible]

peperit perpetuum illud Schisma inter Armenam, & vniuersalem Ecclesiam, multò sanè horribilius, quàm fuerit Schisma Romanum inter Symmacum, & Laurentium; cuius tandem seditio finem habuit post triennium.

Puto igitur, Visionem prædictã; si ad Armenicum Schisma referatur, magis ad literam, ac genuinam expositionem sortiri. Tunc siquidem soluti videbantur ex Euphrate, Armenio flumine, quatuor Angeli (mali, inquam, non boni; nam illi soli ligantur); qui, congregato Acephalorum Exercitu, atq; per illorum ora pestifera ignem, fumum, & sulphur Eutychianæ hæresis euomẽtes non solùm inter Armenos, verùm etiam inter Syros, & Ægyptios, ferè tertiam Christianorum partem eadem infecerunt peste.

Hæc fuit prima clades, quam passa est Armenia à Lucifero; qui, etsi tunc in abysso ligatus, misit tamen ad illã per suos Dæmones emissarios infernum ignem, & fumum; & sulphur. Secunda verò, quam Lucifer, ex Inferno solutus, attulit per seipsum, tum animas plurimorum perdidit Mahumetismo, tum corpora subiecit Turcarum Imperio: sic Deo permittente ad flagellum Schismaticorum.

[illegible]

Ա՞Ր ԹԷ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒՆ ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՆ ԼԻՑԻ

Յաղագս առանձնական դատաստանին ՚ի վերայ
իւրաքանչիւր հոգւոյ.

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջադրի երկու կարծիք, և լուծումն
վիճաբանութեան:

Գլուխ. Ա.

AN DETVR IVDICIVM PARTICVLARE

Statim à morte vniuſcuiuſque.

QVAESTIO INTER ARMENIOS QVINTA.

Proponitur duplex ſententia, & reſolutio Quæſtionis.

§. Vnicus.

ա [illegible]

1 NEGANT ex Armenis complures; aſſerẽtes, animas defunctorum in locis quibuſdam detineri iniudicatas, & ſine pœna, vel præmio vſque ad iudicium, omnibus in nouiſſima die futurum. Ita Ioannes Orodnienſis, qui in libro de hæreſibus, num. 7. erroris arguens Eccleſiam Latinam: *Tertia*, inquit, *hereſis eſt eorum, qui dicunt, ſingulas animas, mox Vt è corporibus egrediuntur, dignam operibus ſuis retributionem, aut ſupplicium,*

aut

aut coronam accipere. Ita credit Natio Latinorum, cui aduersatur Christus
Matth. 16 *in Euangelio, dicens: Cùm venerit filius hominis in gloria Patris sui cum Angelis suis, tunc reddet vnicuique secundùm opera eius.*

Item Vartanus, cuius verba, in Monitis ad Armenios, cap. 5. sunt hæc: *Omnes Scripturæ tam noui, quã veteris Testamenti, vnum constituunt hominibus diem Iudicij, & operum retributionis. Latini verò dicunt, quemlibet hominem in die obitus sui retributionem accipere.* Et rursùm. *Si quilibet homo in die mortis iudicatur, & accipit retributionem; quisnam remanebit à Deo in die nouissima iudicandus?* Similiter docent, Vanachanus in tract. de locis anim. Dattieuensis in lib. Interrog. & alij. est autem hic Orientalium error ferè communis.

AFfirmant verò reliqui Armeniorum Catholici, cum vnanimi consensu Ecclesiæ, & doctrina omnium Theologorum in 4. dist. 47. præsertim Diui Thomę 3. par. quæst. 59. art. 5. asserentes, præter examen operum generale, & retributionem pœnæ, vel præmij, in nouissimo die faciendam hominibus post resurrectionem, præcedere in die obitus examen, & retributionem particularem, faciendam animabus, à corpore separatis. Cùm autem huius Articuli veritas necessariò etiam colligatur ex infrà dicendis in subsequétibus quæstionibus de gloria, & pœnis animarum ante vniuersale Iudicium; nõ est, cur in hac modò quæstione, ad eam præcisè demonstrandam,

ապառնիցին զփոխարէն գործոց իւրոց Թէ զպատիժ, եւ Թէ զպսակ: զոր առնէն արդէն զտանեալք. զոր յայտնեանէ քն յաւետարանին. Թէ յորժամ գայցէ որդի մարդոյ փառօք Հօր իւրոյ եւ հրեշտակօք սրբովք. յայնժամ բաժանեսցէ զհատուցումն յայտնեայ եւ կոյ:]

Բ 2

Եւ Վարդանի յըրդուածն եւ անգիտութեամբ շարժեալ եւ վարդապետ. ասէ 'ի գիրսն խրատուց. Է. Երգ' գլուխն. Հին եւ Նոր կտակարանքն մի օր ասեն դատաստանին եւ հատուցման գործոց մարդկան: եւ գրանկք ասեն. ամ մարդ 'ի մահուան օրն առնու զհատուցումն, հոգին մնայն առանց մարմնոյ:] Եւ 'ի նմին գլխն դարձ ասէ: Ոչ եԹէ ամ ոք զհատուցումն 'ի մահուան օրն առնոյր, ապա 'ի վերջին օրն ամ ոք մանիցէ դատաստանին:] Նոյնպէս ասացանեն գոչիկ վանական 'ի Խառն յիշա հոգէկարգաց. եւ զրեալ ասել եւ այլք 'ի գիրսն Հարցմանց:

Գ 3

Ասէն ստուգապանծ այլք ուղղափառք, համայն միաբանութեամբ հաւանութեամբ եկեղեցւոյս, եւ ամ ամ արքան վարդապետաց, մանաւանդ սրբոյ վարդապետին Թովմայ ազվինացւոյ 'ի. Գ. Թ. եւ չորրորդ խնդիրն երրորդ հատուածին: որք ասեն. ԵԹէ բաց 'ի հասարակական դատաստանէն եւ հատուցմանէ գործոց. որ լինելոց 'ի վերջին օրն ամ մարդկան յետ յարութեան. առաջնոյ 'ի մահուան օրն առանձնական դատաստան եւ հատուցումն լինի հոգւոց 'ի մարմնոյ մերկացելոց: Արդ' քանզի 'ի վերջերոց եւ յետ թանմրոց մերոց իրաց նութեն Խառեցոց ... յառաջ բանիւ յիշու ... , եւ փառաց նոցին տանջանաց ... մահուն. ... Համառօ

Դ 4

տակի

Ե 5 [illegible]

[illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

dam, multùm immoremur.

PROBATVR itaq; breuiter primò ex Scriptura: ac præcipuè ex illo Eccles. 11. *Facile est coràm Deo, in die obitus retribuere vnicuique secundùm vias suas*. Et rursùs infrà: *In fine hominis denudatio operum illius*. Quid est operum denudatio, nisi examen, & scrutinium?

Præterea ex parabola de *Virginibus fatuis*, quæ statim audierunt sententiam illam, *Nescio vos*, Matth. 10. Et de eo, qui *veste nuptiali* carebat, Matth. 22. & de *Villico iniquitatis*, Luc. 16. qui statim acceperunt damnationis sententiam. Quarè meritò intelligitur Paulus de primo Iudicio, nempè particulari, fuisse loquutus, cùm scripsit ad Hebr. 9. *Statutum est hominibus semel mori, & post hoc Iudicium*.

Denique ex cap. 20. Apocal. vbi expresse legitur duplex Iudicium, duplex mors, & duplex resurrectio. De primo enim Iudicio, quod scilicet erit in die obitus, hæc ibi habentur: *Et vidi sedes; & sederunt super eas; & iudicium datum est illis, & animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei; quæ vixerunt, & regnauerunt cum Christo mille annis*. (sumitur hic millenarius annorum numerus pro tēpore à die obitus vniuscuiusque vsque ad seculi consummationem) *cæteri mortuorum* (hoc est animæ damnatorum) *non vixerunt, donec consumentur mille anni. hæc est resurrectio prima. beatus, & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non*

habet

habet potestatem; sed erunt Sacerdotes Dei, & Christi, & regnabunt cum eo mille annis. Audi Orodniēsis, vt animæ Sanctorum ante finem Mundi ex vi primi Iudicij sunt beatæ, & viuunt cum Christo regnantes. Subditur posteà de secundo Iudicio, videlicet vniuersali: *Et cùm consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo, & seducet gentes, &c. & descendit ignis à Deo de Cælo, &c. & vidi mortuos, magnos, & pusillos, stātes in cōspectu Throni: & libri aperti sunt: & alius liber apertus est, qui est Vitæ: & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, secundùm opera eorum: & dedit mare mortuos, qui in eo erant; & mors, & Infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erāt; & iudicatum est de singulis secundùm opera ipsorum. hæc est mors secunda.* Audi rursùs, vt post primum particulare Iudicium sequitur secundum generale publicum, in quo omnes libri aperientur, & vbi erit secunda mors, & secunda resurrectio.

PROBATVR secundò ex Patribus: nam Irenæus lib. 2. aduersus hæreses, cap. 63. *Per hæc,* ait, *manifestè declaratū est, & perseuerare animas, & non de corpore in corpus transire; & dignam habitationem vnamquamq; gentem percipere etiā ante Iudicium.* Ac si dicat: etiamsi ad vniuersale Iudicium non dum peruenerint animæ: non per hoc tollitur, quin per Iudicium particulare dignā operibus suis aut felicitatis, aut miseriæ habitationem perceperint mox, vt egressæ fuerint à corpore.

Ephrem

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

ոչ ի մարմնոյն ՝ի մարմինն անդամանեն ։ այլ Ժա 11
հրեշտակք եկեալ հոգւոյն ելելոյ ՝ի բնակու-
թենէ բաժանելոյ ի նոցանէ, եւ առաջի
բեմին դատաստանին ։] Եւ ր անդ կամի-
ցի թէ մեղաւոր հոգին ոչ համարձակի ՝ի վերջին
դատաստանին. այլ այն ահիւ ոչ մեռ-
ցին. զի երկիւղ բաժանի ՝ի ձեռն ատեան
հանդերձ դատաստանին առաջի եղե
զերկնաւորացն զորձ ալ իւրոց. եւ եր
թեալ եղէ ՝ի բնակութենէ, թէ փառա-
ւորացն. եւ թէ դատապարտեալ ։

Սուրբն Եփրեմ խորհին ասացեալ ՝ի Հա-
ւատոյ երանութեանց ասէ ։ Երանեալ
այնմիկ. որ ՝ի ժամ մահուան, յորժամ
երկիւղիւ եւ ցաւով հոգին ՝ի մարմնոյ
բաժանեսցի զհամարձակութիւն յուսոյ
գտանիցէ ։ քանզի գալոց են հրեշտակք.
որ զհոգին ՝ի մարմնոյ բաժանեալ առ-
նուցուն. եւ կացուսցեն առաջի
ատենին անմահ եւ ահաւոր դատաւ-
որին ։] Եւ դարձեալ ՝ի ներքոյ ասէ ։
Իսկ հոգին մեղաւորին երկիւղիւ ՝ի
մարմնոյ ելանիցէ. եւ սարսեալ երթայ
զի առաջի ատենին անմահ դատաւ-
որին ։]

Սուրբն Ոսկեբերան ՝ի ճառն. լէ. Երբ
ասէ. Յետ որոյ զօրն քո վախճանեսցես.
դատաստան հետեւեսցի եւ պատիժ.
զի ասէ մարգարէն. ոչ է որ ՝ի դժոխս Ժգ 13
խոստովան առնիցէ առ քեզ ։] Ոսկեբ
երան ասկերբերանն զմասնաւորն դա
տաստանն. զի յանդիմանէ զայնս, որք
ասէին. թէ կարէր ամբարիշտն առաջի
բան զհամաշխարհական դատաստանն ՝ի
դժոխս ապաշխարել եւ փրկիլ ։ Եւ
դարձեալ ՝ի. Ժդ. բանն մեկնութեան Մատթէոսի
մեկնի. ասէ. ամենայն հոգիք յորժամ յաս
տի ելանեն երանեն մեղօք կապեալք,
տարեալ լինին առ այն ահաւոր ատեանն
ատենն ։] Եւ դարձեալ ՝ի. Դ. բանն Յ

Ephræm Syrus in lib. de Beatitudinibus alijs: *Beatus*, inquit, *quicunque in illa hora emigrationis, quando cum timore, atque dolore anima separabitur à corpore, fiduciā repererit. Venturi enim sunt Angeli, qui animā, à corpore iam separatam, accipiant, sistantque ante tribunal immortalis, ac tremendi Iudicis.* Et rursùs infrà: *Peccatoris verò anima cum timore à corpore recedet, & tremebunda abibit, statuenda ad tribunal immortalis Iudicis.*

Chrysostomus homil. 37. *Postquam*, ait, *diem tuum obieris, iudicium, & pœna consequetur: in Inferno enim, Psalmista dicit, quis confitebitur tibi?* Loquitur Chrysostomus de Iudicio particulari. Nam eos hìc refellit, qui dicebant posse impium in Inferno ante vniuersale Iudicium pœnitentiam agere, ac saluari. Item homil. 14. in Matth. *Omnes*, inquit, *animæ, cùm hinc emigrauerint varijs peccatorum catenis implicitæ, ad terribile illud ducētur tribunal.* Nota illud: *cùm hinc emigrauerint*. Et homil. 4. in cap. 3. Matth. opinari videtur, quòd hoc particulare Iudicium fiat in Cælo ante tribunal Christi. ait enim; *Postquàm Tyrannum vicit per Crucem, & resurgens, ab Angelis portabatur in Cælum; videntes Angeli portitores, quia Cæli nunquàm erant claudendi, sed omnes iusti, & peccatores pariter ascensuri erant in Cælum, & staturi erant ante tribunal Christi: quia non erant necessariæ portæ Cæli, Cælo posteà nunquàm claudendo; ideò non dicunt: aperite portas, & introi-*

bit Rex gloriæ; sed tollite portas Principes vestras. Ժդ 14

Hieronymus in cap. 2. Ioëlis: *Diem*, inquit, *Domini, diem Iudicij intellige, siue diem exitus Vniuscuiusque de corpore: quod enim in die Iudicij futurum est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur.*

Augustinus lib. 2. de origine animæ, cap. 4. *Iam illud*, ait, *rectissimè, & valdè salubriter creditur; iudicari animas, cũ de corporibus exierint, antequàm veniant ad illud Iudicium, quo eas oportet, iam redditis corporibus, iudicari.* Et addit: *Quis aduersùs Euangelium tanta obstinatione obsurduit; Vt in illo Paupere, qui post mortem ablatus est in Sinum Abrahæ; & in illo Diuite, cuius infernus cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat?* Respondeant Vartanus, & Orodniensis, quis iste sit? Natio ne Latina; an ipsimet? Ժե 15

Cyrillus Alexan. describens, in Orat. de Esitu animæ, Iudicium particulare post mortem, sic ait: *Tenetur igitur anima à sanctis Genijs, per aërem sublimis præteriens; inuenitque quosdam, quasi Publicanos, ascẽsum custodientes, & ascendentes animas prændentes, prohibentesque. nam quisque Publicanorum propria habet peccata, quæ illis obijciat: alius perperàm dicta, &c. At sancti Genij, animam ducentes, proferunt & ipsi quæcunque ore, linguáque loquuti sumus bona, supplicationes, gratiarum actiones, Psalmos, &c. Quod si digna fuerit, piè, & ad Dei voluntatem traducta, vita; assumũt eam Genij, & deinceps* Ժզ 16

secura

մէջ . Դ . երդ՛ գլխոյն մեծի . Թուի հա
ծել եթէ առանձնական դատաստա
նս այս նշանի յերկինս առաջի աստու
ծոյ էր : և ասէ այսպէս: Զեա որոյ քո՛ի
ձեռն խաչափայտին յաղթահարեաց
զսատանայ . և յարեալ՛ի գերեզմանէ ելեր
երկինս՛ի հրեշտակաց: անսխալ հրեշտա
կացն առաջնորդաց . եթէ յայժմ հետէ ոչ
պարտ էր զերկինս գոլ փակեալ . այլ
ամ արդարք և մեղաւորք նշանակեալ
էին յերկինս . և կալոյց առաջի աստու
ծոյ էր: և զի դրունք ոչ պէտք էին երկ
նից . սակս այսորիկ ոչ ասէն . բացէք
զդրունս . և մեղք Թ՟էր փակեալ: այլ
ասէն . համբարձէք իշխանք զդրունս
ձեր՛ի վեր :]

Այլ ն ձեռնածուս՛ի մեկնութի . Է.
երդ՛ գլխոյն յովէլայ . այսպէս, ասաց:
Օրն տն է՛ օրն դատաստանին . և կամ
է՛ օրն բաժանման հոգւոյ՛ի մարմնոյն:
քանզի որ ինչ լինելոց է՛ ամ մարդոյ յաւ
ուրն դատաստանին . նոյն եւս լինելի
իւրաքանչիւր ում յաւուրն մահու:]

Այլ ն օգոստինոս յ . Բ . երդ՛ գիրքն
յաղագս սկզբան հոգւոյ . յ . Բ . երդ՛
գլխն ասէ : Ուղղափառութբ հաւատա
ամք . թէ հոգիքն ընդ ելանելն՛ի մար
մնոյն դատին , նախ քան զերթալ առ
այն դատաստանն . որ լինելի յետ յա
րութեան մարմնոցն եւ ընդ այնց :] Եւ
դարձեալ ասէ: Ով իցէ այն . որ այնչափ
խլատառապարտեա ընդդիմանայցէ զա
ւետարանին բանին . մինչ զի ոչ լսել
ցէ զայս՛ի յօրինակէն ղազարու՛ի զո
գն աբրահամու տարուցելոյ . և մե
ծատանն՛ի դժոխս չարչարելոյ . և կամ
լուեալ զայս՛ ոչ հաւատասցէ :] Եւ
տասցեն այժմ պատասխանի վարդան
և որոտնեցին . թէ ով իցէ այս: մ՛թէ
ազգն գրանիկաց . կամ թէ իւրեանքն:

Այլ ն

Ապրն հետ ընդ աղեքսանդրացին 'ի Ժէ
քահան յերկն առ՟ անդադարն հոգւոյ սուր- 17
բոյն պատուական ձեռնական զօրութեամբն,
որ լինին յետ մահու. և ասէ այսպէս:
ազատաջնորդի հոգին 'ի սրբոց հրեշտա-
կաց, յորժամ ելանէ 'ի մարմնոյ վերա-
նայ, և անցանէ ընդ օդս: և գտանէ
'ի մէջ չարաչարչին զմահու զմարդ
առ՟ որս որք պահեն զչարչարիչն. և
ազդեցոյն զհամբարձման հոգւոյն. և
ընդունելն զնա: բանզի եւ բարձաւորեալ
մարդկան՟ որն ընդ դէմ յանդգնեալ կա-
ցուցանէ զմեզս զօր ատեր: Իսկ ե-
թէ գտանի որ հրեշտակէ առաջնորդէն
յայտ առնելն զբարեգործութիւն նր. Ժը
Թ. զբարեբանութիւն, զաղաչանս, ըզ 18
զոհութիւն, զպաղմունքութիւն, և
զայլն: Եւ եթէ գտանիցի հոգին առ
մահն, և բարեպաշտութը կենցաղա
վարելոյ բատ հաճոյից նր. ընդունի 'ի
սր հրեշտակացն. և առաջնորդութը
նոցա հանեալ 'ի զչարաչարչացն իւր. և 'ի
յահաւ՟որ չար դե՟ւոցն ազատէ, եր
Թայ յանճառելի ուրախութիւն ան
հուրց. Իսկ թէ գտանիցի չարաչար
ծութը և ըղձախոհութը կենցաղա-
վարեալ. լսէ զձայն զարհուրելի վճռ Ժթ
ոյն. Թէ բարձցի ամբարիշտն. զի մի 19
տեսցէ զփառս տն: և յայնժամ կալն
ալ զնովաւ յաւ՟ուրք բարկութեան, վշտի,
և նեղութեան. յաւ՟ուր խաւ՟արային և
մառախլի աղջամղջին:]

ՅՈՒ — ՅԱՋՆԵՐՆ երրորդ՝ վկայու-
թը գրոցն հայոց. բանզի 'ի Ճառընտրին
նոցա. 'ի ճառն. ԼԷ. երդ՝ ոսկեբերանին յոյժ
համեմա տեսէ բերանն յերկս չարաչար ըզ
վարդաանեալ, ասէ այսպէս: Որք այսօր
յերեւելի փառս են, վաղիւ՟ն յորդանցն
զազրութէ: որք այս օր ամենայն էւղ
վե անուշոտ. այլ գուցեն հոտեալ չարա

secura pergit, comites habens sanctas potestates. tunc à prauis, improbis & horrendis illis spiritibus liberata, vadit ad illud ineffabile gaudium. sin autem inuenta fuerit dissolutè, & luxuriosè vixisse; audit grauissimam illam vocem: Tollatur impius, ne Domini gloriam videat. tunc eam inuadunt dies iræ, afflictionis, angoris, & angustiæ, dies tenebrarum, & caliginis.

POSSET etiam hoc idem probari tertiò pluribus Armenorum librorum testimonijs, de quibus infrà: nunc verò hæc duo sufficiant, excerpta ex cap. 37. Armenici Giarrentir: vbi Diuo Chrysostomo attribuũtur subsequentia verba: *Qui hodiè videtur esse in gloria; cras in vermibus, & abominatione sunt. qui hodiè vnguentis suauibus redolent; cras obolent pessimè. qui hodiè hic iubilant, & oblectantur; cras amarissimè lugent. qui hodiè tandem diuitijs locupletati; cras sunt damnati.* Et iterùm paulò post: *In quem locum abierint animæ defunctorum, nemo hucusque dicere potuit. hoc scimus solummodò, illuc eas abijsse, vbi Rex Regum est, conditor creaturarum, iudex animarum, & corporũ; ad illud scilicet magnum tribunal, vbi locum preces non habent, sed luctus: vbi superbire non licet; sed tremere, & formidare: vbi non sunt effugia, sed supplicia, & responsiones.* Et hæc satis de Iudicio particulari, præcisè sumpto. Ad obiectiones autem respondebimus in quæst. 7.

QVOD insuper statim ad illud sequatur pro meritis vniuscuiusque vel præmium in Cælo, vel suppli-

չար cium

cium in Inferno, vel pœna temporalis in Purgatorio; haud facilè inficiari posũt Armenij. Definiuit enim hæc omnia, primò Clemens Papa quartus in fidei formula, quam Michaëli Palæologo, Græcorum Imperatori, proposuit: Secundò Nicolaus IV., qui eandem fidei formam confirmans, ad Haytonem II. Armeniæ Regem, in Ecclesiæ Romanæ communionem admitti petentẽ, transmisit: Tertiò Benedictus XI. dictus XII. in Extrauagãti, quę incipit: *Benedictus Deus:* Quartò deniq; Generale Concilium Florentinũ sub Eugenio IV. sess. vlt. pręsẽtibus Armeniorum Legatis, Ioachimo Episcopo Peræ, atque Sarchiso, Marco, & Thoma Magistris, qui prædicta dogmata, inter alia, tanquàm fidei articulos susceperunt nomine Patriarchæ Armeniorum Constantini, ac totius Ecclesiæ Armenicæ, à quibus ipsi legati fuerãt ad eam Synodum.

Concilij Florẽtini definitio est hęc: *Item definimus, si verè pænitẽtes in Dei caritate decesserint, antequã dignis pænitẽtia fructibus de commissis satisfecerint, & omissis; eorũ animas pœnis purgatorijs post mortem purgari: &, Vt à pœnis huiusmodi releuentur, prodesse eis fidelium viuorum suffragia, Missarum scilicet Sacrificia, orationes, eleemosynas, & alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro alijs fidelibus fieri consueuerũt secundùm Ecclesię instituta. Illorũque animas, qui post Baptisma susceptum nullam omnino peccati maculã incurrerunt: illas etiam, quę post contractã peccati maculã in suis corporibus, vel eisdẽ*

Ի 20 [illegible]

Իա 21 [illegible]

Իբ 22 [illegible]

exuta

[illegible] Իգ 23

[illegible] Իդ 24

[illegible] Իե 25

[illegible]

exutæ corporibus, prout superiùs dictum est, sunt purgatæ, in Cælum mox recipi, & intueri clarè ipsum Deum trinum, & Vnum, sicuti est; pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectiùs. Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in Infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Nec vocari potest in dubium, an verè Armeniorum Legati hâc Synodi Florentinæ definitionem susceperint; cùm in eadē Synodo stabilita sit vnio inter Armenam, & Romanam Ecclesiam; vt constat ex Bulla, edita specialiter pro Armenis ab eodem Eugenio Papa, quæ incipit; *Exultate Deo Adiutori nostro, iubilate Deo Iacob:* Et post aliqua subijcit: *Nam & pridem magnā illam Græcorum Vnionem, multas longè, latèque continentem nationes, & linguas; hodie verò hanc ipsam Armenici Populi, qui per Septentrionem, & Orientem in magna copia diffusus est, in eodem fidei, & caritatis vinculo cum Sede Apostolica stabiliuit.*

Neque dici potest, eosdem Armenos Legatos aut legitima legatione functos ibi non esse; aut incōsultè se gessisse in hac, vel alia eiusdē Synodi Definitione suscipienda: cùm res ibi gestæ pro Armenis, (de quibus si diuina fauerent, dicendū nobis esset in Appendice ad 1. Partē Historialem) oppositum manifestè declarent: quod etiam ex eiusdem Bullæ verbis non obscurè colligitur. Subditur enim infrà: *Ipsos autem Armenos magnis laudum præconijs dignos*

gnos esse, meritò censemus. Vt primùm ԻԶ
enim à nobis ad Synodum accersiti sũt, 26
tanquàm Ecclesiasticæ auidi Veritatis, spectabiles, deuotos, & doctos Oratores suos, cum sufficienti mandato, de suscipiendo videlicet, quicquid Spiritus sanctus hanc sanctam Synodũ illustrauerit, ex remotissimis regionibus, per multos labores, marisque pericula, ad nos, & hoc sacrum Conciliũ destinarũt. Nos verò tota mente, vt nostrum Pastorale decebat officium, cupientes tam sanctum perficere opus, sapè cum ipsis Oratoribus de hac sancta vnione cõtulimus: &, ne vel parua huic sanctæ ԻԷ
rei dilatio fieret, deputauimus de omni 27
statu huius sacri Concilij viros, iuris diuini, & humani doctissimos, qui cũ omni cura, studioque, & diligentia rẽ ipsam cum ipsis pertractarunt Oratoribus, ab eis accuratè inquirentes eorũ fidem, tam circa diuinæ vnitatẽ essentiæ, & diuinarum Personarum Trinitatem, quàm Domini nostri Iesu Christi humanitatem, & septem Ecclesiæ Sacramenta, & alia ad fidem orthodoxam, & ritus vniuersalis Ecclesiæ pertinentia. Multis itaque adhibitis ԻԸ
disputationibus, collocutionibus, & tra- 28
ctatibus; post non mediocrem testimoniorum inspectionem, quæ ex sanctis Ecclesiæ Patribus, & doctoribus deducta sunt; & earum, de quibus agebatur, rerum discussionem; tandem expedire iudicauimus, ne vlla in futurum de fidei veritate apud ipsos Armenos hæsitatio esse valeat, atque idem per omnia sapiant cum Sede Apostolica, vnioque ipsa stabilis, ac perpetua sine vllo scrupulo perseueret; vt sub quodã bre-

այ և մի բանուԹի, որպէս և է՛ խնդ. բայց միայն բան զմիասն կատարելա՜պ բառ զանազան առժամանա՜ ուրուԹենից եւրենից : Իսկ՛ հայերէ այնոցիկ . որ ներգործական մաստուչաժ միջոց . և կամ անկզբնական ախտի՜ն միայն վաս Ջանին . նոյն ժամայն 'ի դժոխս իջա՜նեն . բայց զպատիժս այլ և այլ կրեն :]

Զատնմանագրութիս զայս յայն ժամ ընդունեյան վերոգրեալ հրեշտակքն հայոց . և միաբանեցան ընդ եկեղե՜ցույն հռովմայ 'ի գիտնալ կԹոսին ուր կատարեց Բնոսի և բազմանորաւ եկեղեցւոյն եւրենից . որպէս յայտ է՛ 'ի կանոնն . զոր հրովարտակս Եհան նոյն որբո՜յ զոն հայրապետն եւգենիոս : որ սկսանի այսպէս . Ցնծացէք առ ած օգնա՜կան մեր . աղաղակեցէք առ ած յակոբայ :] Եռ զինի այլոց բանից ասէ : Քանզի յանդիմանել առ՜ ուրն դրսնդոյ միաբանուԹիւն զայն մեծ յարմարելոյ . յորում նոր ախտանալ ազգք և լեզուք բազումք : Իսկ այս օր զմիաբանուԹիւ զայս ազգին հայոց . որ է՛ ընդ աշխարհս յարևելից և հիւսիսոյ առա՜ւծեալ բազմուԹբ . նոյն կարգաւոր սէրոյ և հա՜ստոյ ընդ առաջելական սբ աԹոռոյս հաստատեցաց :]

Եռ ոչ կարեն ասել հակառակորդքն . եԹէ նախատացեալ հրեշտակքն հայոց ոչ էին առոյգ և օրինաւորս ա՜ռաքեալ յեկեղեցւոյն եւրենից . և կմ Թէ յեմարտաբար, և առանց բաւական քննուԹէ և զգուշուԹէ ընդունեցին զմիաբանուԹիւն եւրեանս առ յընդունել զաստուածապաշտուԹիւն սուրբ ժողո՜վոյն այնորիկ : Եռ զի պատմուԹիւ նոցա անդ գործելոց մն միաբանու՜Թէ հայոց՝ այսպէս ոչ նոսա : Եռ զի ոչ այսպէս Եղև . յայտ լինի 'ի բանից

նորին

ԻԹ 29 [illegible]

Լ 30 [illegible]

breui compendio orthodoxæ fidei Veritatem, quam super præmissis Romana profitetur Ecclesia, per hoc Decretum, sacro hoc approbante Florentino Concilio, ipsis Oratoribus, ad hoc etiam consentientibus, traderemus. &c.

Ista sanè sufficerent ad propositam veritatem Armenijs suadendam: quæ tamen vt multiplici testimonio, & per singulos articulos clariùs, ac distinctiùs elucescat, sequuntur infrà positæ quæstiones; in quibus primò agemus de pœna damnatorum: secundò de præmio Sanctorũ: tertiò de beatifica visione Dei in Patria: quartò demùm de Purgatorio.

[illegible]

[illegible]

Մի՞թէ հոգիք դատապարտելոց

վաղվաղակի զկնի մահուան չարչարին
՚ի դժոխս տանջանօք ։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջարկեն երկու կարծիք , և լուծումն
վիճաբանութեան ։

Գլուխ . ա .

VTRVM ANIMAE REPROBORVM

Statim à morte ſubeant pœnas ſibi debitas in Inferno.

QVAESTIO INTER ARMENIOS SEXTA.

Proponitur duplex ſententia, & reſolutio Quæſtionis.

§. I.

Ուրանայ վարդան վրդ|պետ . և ՚ի գիրսն խրա|տուց ՚ի . Է . երդ զկնի ապայ գրէ ։ Հոգիք մե|ղաւորացն տրտմին վս տանջելոց տանջանացն . զոր հան|դերձեալ են առնուլ ։] Եւ ՚ի ներքոյ դատաստանաց ասէ ։ Ուէթէ մեղաւորաց առաջ քան զօրն դա|տին տանջելոց էին . ապա դևն այսպէս զի|արդ ասաց առ քս . թէ ընդէր եկիր տանջել զմեզ ։] Նոյնպէս և դոյնն վանական ուսուցանէ ՚ի ճառն ա 1

NEGAT Vartanus Armenus in Monitis ad Arm. cap. 5. vbi, *Peccatorum*, inquit, *animæ mærore ſolùm afficiuntur ex tormentis, quæ illis debentur in die Iudicij*. Et infrà: *Si Peccatorum animæ eſſent ante diem Iudicij cruciandæ; cur Dæmones Chriſto dicerent: Veniſti huc ante tempus torquere nos?* Itidemq; Vanachanus in tract. de Locis animarum; vbi ait: *Animæ impiorum, quæ ponentur ad ſiniſtram,*

& in extremo Iudicio condemnabuntur, resident in aëris inuisibili loco. Similiter Orodnienſis, & alij; vt ſuprà quæſt. 5. §. 1. Բ 2

AFFIRMANT verò Armeni Catholici; qui hoc dogma de fide definitum ſuſcipiunt tum à Generali Synodo Florentina ſub Eugenio IV. ſeſſ. vlt., tum à pluribus Romanis Pontificibus (vt paulo ante in quæſtione præterita, num. 20. dictum eſt); ac præſertim à Benedicto Papa XI. qui in Extrauaganti, quæ incipit, *Benedictus Deus*, clariorem hac de re definitionem exhibuit verbis hiſce: Գ 3 *Definimus inſuper, quòd ſecundùm Dei ordinationem communẽ animæ decedentium in actuali peccato mortali mox poſt mortem ſuam ad inferna deſcendunt. Vbi pœnis infernalibus cruciantur: & quòd nihilominùs in die Iudicij omnes homines ante tribunal Christi cum ſuis corporibus comparebunt, reddituri de factis proprijs rationem; Vt recipiat Vnuſquiſq; propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.* Ա 1

AFFIRMATIVA Sententia Probatur primò ex ſacris Scripturis.

§. II.

ECcleſ. 9. *Corda filiorum hominum*, ait Sapiens, *implentur malitia, & contemptu in Vita ſua; & poſt hac ad Inferos deducentur.* Et ne dicas, ibi nondum pœnis excruciari,

դատոց յերգս հոգեկեալյանաց . և սակ ; Բունէ՛ ձախմակողմեան խորանն է՛ ի յօդս աներևոյթ անդին , որ ժողովին հոգիք չարք և մեղաւորք . որք դատապարտելոց դատապարտին :] Ըր . ոչ արքայնին՛ ի սանձանս նախ քան զօր դատաստանին ; Համանայն զբե որո ակեցին, և սաստիկ ապին . որպէս սառագում՛ ի վէրոյ ի . Է , երր՛ վիճաբանութեն . ՛ի պլսակն . ա :

Բուէյ՛ սարքանան հայք ուղղափառք . որք ընկալան զպիմարսութին քանիս այսորիկ հաստատեալ՛ ի սինեղեքական որ ժողովոյն Փլորենցիոյ , և յայլոց քաջաւմ հայրապետացն հռոմայեց . որպէս յառաջագոյն՛ ի վերոյ . մանաւանդ՛ ի բենեդիկտոսէ մետասաներորդ պապէն՛ ի կանոնն . որ սկսանի . օրհնեալ ած . որ սակ այսպէս : Եւ գրեմք սահմանեմք . եթէ ըստ հասարակական սահմանադրութեն այ հոգիք այնոցիկ . որք ներգործական մահացու մեղօք մեռանին . իսկոյն յետ մահուանն իջանեն՛ ի դժոխս , ուր և դժոխական տանջանօք չարչարին : Եւ և . ո եթէ յաւուր դատաստանին ամ մարդ ինք յառաջեան մարմնովք իւրովք գալոց են առաջի ատենին քի . և տալոց են համար վն գործոց իւրեանց . զի ընկալցի իւրաքանչիւր ըստ գործոց մարմնոյ , զոր ինչ գործեաց . եթէ բարի . եթէ չար :]

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ

Կարծիքն ցուցանի նախ վկայութե աստուածային գրոց :

Գլուխ . Բ :

ԱՍԷ ժողովողն , Թ . Երգ՛ որդի սիրտք որդւոց մարդկան լը ցան

[illegible] Բ 2

[illegible]

[illegible] Գ 3

[illegible]

[illegible] Դ 4

[illegible]

ciari, subdit cap. 12. Sapiētiæ: *Illis, qui in vita sua insensatè, & iniustè vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta.*

Isaiæ 30. *Preparata est ab heri Tophet* (hoc est Gehenna), *à Rege præparata profunda, & dilatata: nutrimenta eius ignis, & ligna multa: flatus Domini, sicut torrens sulphuris, succendens eam.* At quid otiabitur in Inferno ignita Gehenna, iamdudū præparata; si iam impios, qui illuc descenderunt, non excruciat? Excruciet ne verò? audiamus vltrò à Saluatore:

Luc. 16. *Mortuus est autem & Diues, & sepultus est in Inferno: eleuans autem oculos suos, cùm esset in tormentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius: & ipse clamās dixit: Pater Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meā, quia crucior in hac flamma. & dixit illi Abrahā: fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.*

Ad hanc scripturam respōdit mihi olim Doctor quidam Armenus; qui deindè audita ratione resipuit; (estque Orientalium communis responsio): Dominum illis verbis loquutum fuisse parabolam, narrantē futura, tanquàm præterita. Sed fuisse veram historiam, præterquàm asserunt communiter sancti Patres, & Expositores, ex eo liquet, quòd in illa referuntur nomina propria Lazari, & Abrahæ; quod fieri nequa-

quàm in parabolis solet: immò La-
zarum illum Ecclesia verè colit, vt Ե
sanctum. Deindè, etiamsi esset pa- 5
rabola, non potest res, post diem
Iudicij futuras, enarrare. nam Diues
ait: *Rogo te Pater Abraham, Vt mit-*
tas Lazarum in domum Patris mei:
habeo enim quinque fratres: Vt testetur
illis, ne & ipsi Veniant in hunc locum
tormentorum. Et respondit Abrahā:
Habent Moysen, & Prophetas: au-
diant illos. Et, *Si Moysen, & Prophe-*
tas non audiunt; neque, si quis ex
mortuis resurrexerit, credent. Quæ Զ
quidem omnia vera esse nequaquā 6
possunt post diem Iudicij; quando
nec fratres remanent in Mundo; nec
audiri possunt Moyses, & Prophetę;
nec aliquis reperitur, qui à mortuis
non resurrexerit. Verum tamen est,
ea, quæ in hac historia referuntur
de oculis, lingua, & digito, non esse
propriè intelligenda, cùm Scriptu-
ra in similibus referendis semper vti
soleat verbis, humanę locutioni pro-
portionatis.

Iudæ Apostoli in epist. cath. *Si-*
cut Sodoma, & Gomorrha, & finiti- Է
mæ Ciuitates, simili modo exfornicatæ, 7
& abeuntes post carnem alteram, fa-
ctæ sunt exemplum, ignis æterni pœnā
sustinentes. Ecce præsentis punitio-
nis exemplum nobis exhibuerūt So-
domitarum, atque Gomorrhensium
animæ, quæ ab Apostolo Iuda ignis
æterni pœnam iamdiù sustinere di-
cuntur.

Apocal. 19. *Apprehensa est Bestia,*
& cum ea Pseudopropheta, qui fecit
signa coràm ipso, quibus seduxit eos,
qui

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԵՐԿՐՈՐԴ.
Ցուցանի վկայութեամբ
գրոց հայոց:

Պրակք. Գ.

Գ [illegible]

[illegible]

Ē 8 *qui acceperunt characterem Bestiæ, & qui adorauerunt imaginem eius: Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis, ardentis sulphure.* Per hæc reuelatum fuit Ioanni, quòd Antichristus in Gehennam ignis mittetur, etiam ante diem extremi Iudicij.

PROBATVR SECVNDO
Ex Armenis Scripturis.

§. III.

ա 1 CHuosceich Vanachanus in libro de interrog. & respons., vbi agit de locis animarum, referens diuersas suorum Armenorum sententias, ait: *Sunt aliqui è Nostratibus, qui dicunt, animas Peccatorum pessimorum iam in Infernum descendere, Vbi omnes infideles, & impij, & Idololatræ cruciatus patiantur.*

Ioannes Mantacunensis, Ecclesiæ Armenæ Doctor, & Patriarcha, in Sermone de mortuis, apud Armenicum Giarrentir (Patrum Bibliothecam) cap. 18. sic habet. *De-*
Ē 2 *ploranda quidem mors est illorum, qui ob delictorum reatus tortoribus traditi, Viuentium corporum laniatus perpessi, membratim trucidati, patibulisue affixi sunt; atque illinc à iusto Iudice supplicijs affecti, ad ignem Gehennæ mittũtur. Sed tu gratias age Deo, quòd necessarius tuus bona occubuit confessione; Psalmis, Patrumque benedictionibus susceptus est.*

Chrysostomus, vt refertur in eodem Giarrentir, cap. 54. *Porrò*, ait, *Vndè potius hoc Vobis suadere incipiã igno-*

ignoro. Illud duntaxat loquar: Vermis eorum non morietur: & illud: ibit in ignem æternum: & rursus illud Diuitis Epulonis, in Inferno sepulti. An verò minæ solummodò erant ista? Quòd si adhuc credere quis noluerit, Sodomã reuocet in mentem. Ex his itaque satìs à me persuasum habetis, quòd iam adsit Gehenna. quòd si illi excruciati fuere, quarè nos non cruciabimur? Harum plane rerum mète aliquid recolamus, & paueamus, & horreamus. multùm quippe proficit credere, quòd iam adsit & Gehenna, & gloria, iuxta operum retributionem.

Idem Chrysostomus, vt habetur ibidem, cap. 60., *Deplorate, inquit, illos, qui iam ad Inferos prolabuntur. quænam verò spes eis inesse poterit? Væ dicite illis, qui propter peccata illuc abierunt, vbi sese à culpis eximere, impossibile omninò est. quanquàm enim, donec in hoc seculo vitam agerent, id certè sperare poterant, quia conuersionis opportunitatem habebant: dehinc verò, si ad Inferos abeant, nulla eos iuuare poterit pænitentia.*

In Armeno quodã, ac vetusto Codice miscellaneo, cui nullus est titulus, hæc leguntur: *Triplex hominum genus in Mundo reperitur. Alij enim sunt iusti; alij peccatores; alij inter hos medij. Qui ergo iusti sunt, statutum est, vt hinc ad Regnum Cælorum transeant. qui peccatores, in Infernum. pro medijs nullus assignatur locus. Item qui iusti, stabiles sunt in fide, spe, & charitate, ideòque & cum Deo vniti. qui peccatores, stabiles sunt in infidelitate, desperatione, & odio. qui verò me-*

Գ 3 [illegible]]

Դ 4 [illegible]]

Ե 5 [illegible]]

[illegible]

[illegible] Զ 6

[illegible] Է 7

[illegible] Ը 8

[illegible]

medij, instabiles sunt in vtrisq; rebus, & in medio pugna: siquidem Angeli eos iustificare conantur; Dæmones autem peruertere, & peccatores efficere. Itē qui sancti, ac iusti sunt, cum Deo, vt dictum est, sunt vniti: ipsorumque mors vita est, & æterna beatitudo; quia tribulatio, quam in corpore passi sunt, versa est in requiem. qui peccatores, vniti pariter sunt spiritu cum Diabolo; & quando moriuntur, à requie corporis in æternum migrāt mærorem, ac sempiternos cruciatus. qui verò medij, in dubio sunt: si enim in peccatis decedant, per eadem peccata iudicantur; sin autem in iustitia, & cōtritione, iudicantur per easdem. quapropter, vigilate, ait Christus, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit.

Armenus, qui hæc scripserat, Purgatorium pro tertio hominum genere ignorauit: sufficit interim quòd aliquas animas, statim vt egressæ fuerint á corpore, in Infernum, & æternos cruciatus, aliquas etiam in Regnum Cælorum transituras, testatus sit.

In libro alio, cui titulus, *Concionum liber*, quem legi in Armeniorū Ecclesia Goride apud Iberiā Orientalem; refertur de Sacerdote quodā hæremita, quòd dum Missæ sacrificium offerret pro anima consanguinei, apparuit illi Defunctus, duobus circumligatus anguibus, qui pectus eius obmordebant; monuitque Sacerdotem, frustrà pro anima ipsius, quæ ad æternas Inferni pœnas damnata iam fuerat, offerri Sacrificium. Quòd sanè cùm legendum obtu-

obtuliſſem eiuſdem Eccleſiæ Parocho, Domno Minaſi Armeno, credidit ille, quam ſuus adhuc liber teſtabatur, huius Articuli veritatem. Alia etiam exempla, huic ſimilia, paſſim in Armenis leguntur libris, præſertim in Vita ſanctorũ Patrum.

PROBATVR TERTIO Ex Patribus, quos ſuſcipit Armena Eccleſia.

§. IV.

IVſtinus Martyr in Apologia 1. pro Chriſtianis ad Senatum Romanum: *Ne verò, ait, quiſpiam dicat id, quod à Philoſophis iactatur: Voces eſſe inanes, & terriculamenta, quæ à nobis de iniuſtis, in igne perpetuo eos torqueri, referuntur.* Item in Dialogo cum Tryphone: *Animæ iniuſtæ, & prauæ cruciantur; quòd eas eſſe, & excruciari, vult Deus.*

Tertullianus de Reſurrectione carnis, cap. 17. *Nam*, inquit, *& nunc animas torqueri penes Inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probauit Lazari exemplum.*

Cyprianus de laude Martyrij: *Sæuiens locus*, inquit, *cui Gehenna nomen eſt, magno plangentium murmure, & gemitu, & eructantibus flammis per horrendam ſpiſſæ caliginis noctem, ſæua ſemper incendia camini fumantis expirat*, &c. *hos, quibus recuſata vox Domini, & imperia fuere contempta, diſparibus coërcet exitijs*; &c.

Clemens Alexandrinus libro 1. Stromatum: *Supplicia poſt mortem*, ait,

Յն թիւն, և յարքայութիւն երկնից:

15 Որ դեղ՝ ի դիւրաւ այլ․ քարոզչինէ
չերեւալ․ որ կայր յեկեղեցին Հայոց ՚ի
յաշխարհն վրաց ՚ի քաղաքն կորի, ըն
թերցեալ եմ հայ գրով զպատմու
թիւս զայս ՚ի մէջ միոյ քարոզի: Եթէ
մինչդեռ կենդանի որ անձն քահանայ մա
տուցանէր զպատարագ վս՛ հոգւոյն
վաղճանեալ պապան եղբօր իւրոյ, երեւեց
աւ նմա մեռեալ պապանն շնորհակալ լինել
՚ի թիւնա որ արար, որք խոստովանէին զան
ձնն նորա: և ծանուցեալ զտանջանացն․ եւ
թէ ընդ վասն պատարագին վս՛ հոգւ
ա̅ ոյն․ որ զատուցանաւ էր ՚ի չարչարանաց
1 տանջանաց ազատեցաւ: Նա և ՚ի յայլ
գիրս հայոց․ մանաւանդ ասեն ՚ի յայսմ,
որ հարանց վարք ասի․ բազումն այլ
պատմութիւնք զաւանդեն զայս այսմանս:

ԵՐՐՈՐԴ
Յուցանի վկայութեամբ սրբոց հարցն․ զոր ընդունի եկեղեցին հայոց:

Գլուխ․ Դ․

բ̅ Սուրբ վկայն ըն յուստինոս ՚ի
2 յառաջնին թուղթին առ ատեանն
հռովմայեցւոց վս՛ քրիստոնէից գրէ
ասելով: Բայց մի՛ ասասցէ ոք զոր և ա
ղանդեն փիլիսոփայք․ թէ ձայնք դատարկ են
և սուտ զարհուրանութիւն զատա
ցեալք ՚ի մեզնէ վս՛ անիրաւաց․ թէ մի
շտ տանջեսցին հրով:] Եւ գրէ ՚ի տրիփոն
մաքառութեամբ ընդ թրիփոնի ասէ:
Հոգիք անաւրինացն և չարք չարչարին․
վս՛ զի ած կամի մնալ զնոսա և չարչա
րել․]

Տերտուղիանոս ՚ի․ ԺԷ․ գլ․՛ գրէ
յաղագս յարութեան մարմնոյ ասէ․ և արդ
մեծ ասասն օրինակն ղազարու․ եթէ

հո

հողմբ չարչարին այժմ սոյա ՚ի դժոխանս.
թեղեաւ և մեղքն են, և տանջանք մաշ-
ճանց :]

Եփրեմ ներբողեան ՚ի գովասանու-
թեան մարտիրոսաց ասէ : Հաստատունք ան
գին. զգեհեան հոգւոցն յորում է մե
ծամեծ հառաչանաց սորա, և լու
լումն աչաց, և տանջանքն ՚ի տա
նջ չար զարհուրելի ցեղեր աղքատէ
լին. մի շատ զանց զենանելի բոցս հուր ՚ի
բորբոքեալ հանգեն արտաքին. և
զանմեղանս տանջանօք չարչարել զոյնս.
որք զանձայն հոգւոյն մեղսեցին, և
զանկրօնականն պատուիրանս արհա
մարհեցին :]

Արդ Հիլարիոս աղէքսանդրացին
՚ի յասաղմոսն զերծն սաղմոսասաց ասէ :
Չարաբարոյս փիլիսոփայութիւնն,
և քերթողաց բանաստեղծութիւնն
փոխեցին ՚ի մարգարէիցն զգեհուութե
անմեղանաց և պատմեալ զոր հրէն յետ
մահուն ամբարիշտք :]

Արդ Եփրեմ խորին ասորւոյ ՚ի ճառն
յննջեցելոց ասէ : Հաստատապէս
հաւատացէք. եթէ ՚ի դժոխս դատաստ
ան է, և պատիժ անվախճան. և խա
ւար առանց լուսոյ. և գեհեան ան
մխիթար. և որդն, որ ոչ ննջէ. և ողբ
առանց լռութեան. և կրճտումն ատամ
անց. և վիշտ և նեղութիւն անբժշկ
ելի :]

Արդ Հիլարիոս ՚ի մեկնութեան ԾԷ.
երգ՚՚ սաղմոսին ասէ : Ոչ էր արժանի. զի
առաջքան զժամանակն դատաստանին դա
տաւորեալն մեղաւորք առանց պատ
ժոց : այլ՝ լոկ զգայութեան պատժոց
կենդանեաց կլանէ զնոսա հուր՝ նա և
առաջքան զյառնելն ՚ի մեռելոց :]

Արդ Բասիլիոս ՚ի մեկնութեան ԼԳ.
սաղմ՚՚ սաղմոսին ասէ : Չար մահ մեղաւո
րաց

ait, & pœnas, quæ igne luuntur, à Pro-
Գ 3 phetis barbara Philosophia, & Musa
poëtica surripuit.

Ephram Syrus in Serm. de ijs, qui in Christo obdormierunt: *Firmiter, ait, credite, apud Inferos iudicium esse, & sine fine supplicium, & tenebras omnis lucis expertes, & Gehennam inconsolabilem, Vermemque non dormientem, & fletum absque silentio, & stridorem incessabilem, & tribulationem, atque angustiam incurabilem.*

Hilarius Enarr. in Psal. 57. *Neq; enim, inquit, suspēso adhuc iudicij tem-*
Դ 4 *pore quiescere peccatores sine pœna erat dignum. Viuentes itaque eos cum pœna scilicet sensu absorbebit ignis, etiā antequàm resurgant.*

Basilius in Psal. 33. *Mors, inquit, Peccatorum mala est: excipit enim illos supplicium, quemadmodū Diuitem illum, qui induebatur purpura, & bysso.* Item Orat. 23. de futuro Iudicio: *Illud, quod in Parabolis dictum est: in profundum Inferni, denotat, quosdam esse in Inferno qui-*
dem, sed non in ima parte Inferni, qui
Ե *longè mitius supplicium alijs subeunt.*
5 *nec me existimes velim, veluti nutricem quandam terriculis te terrere, quēadmodùm illa pueros, cùm nimiùm lugent, consueuere; confictisque fabellis eos quietos reddunt. hæc enim non fabulæ, sed sermo verus, multò ante prædictus, dicit.* Idem asserit in Orat. 4. de pœnit.

Nyssenus Orat. 1. de Pauperibus amandis: *An nescitis, inquit, horum causa in sacro Euangelio poni, & commemorari exēpla horrenda, & terribi-*

lia? non ne graues illius cruciatus, & gemitus recensentur, qui in bysso fuerat enutritus? an non in malorum abysso describitur coërceri?

Ambrosius in epist. ad Roman. cap. 5. *Si inter iustos*, inquit, *& peccatores Chaos ingens erat; quantò magis inter impios? Vt iustis esset refrigerium, & peccatoribus æstus, impijs verò ardor: Vt ante Iudicium, quo vnusquisque dignus erat, non lateret.*

Augustinus lib. 13. de Ciuit. Dei, cap. 8. *In requie, ait, sunt animæ piorum, à corpore separatæ: impiorum autem pœnas luunt; donec istarum ad æternam vitam, illarum verò ad æternam mortem, quæ secunda dicitur, corpora reuiuiscant.* Item lib. 12. de Genesi, cap. 34. *Quapropter animæ illius latronis, cui dixit, hodie mecum eris in Paradiso, non vtique Inferos præstitit, vbi pœnæ sunt Peccatorum.*

Chrysostomus homil. de Diuite, & Lazaro: *Frustrà*, inquit, *agis pœnitentiam in loco, vbi non est pœnitentiæ locus. tormenta te cogunt agere pœnitentiam, non mentis affectus.*

Cyrillus Alex. in Orat. de Exitu animæ: *Tunc*, inquit, *à sanctis Genijs derelictam* (hoc est, post exitum à corpore) *prandunt æthiopes illi Dæmones; & eam crudeliter verberantes, deferunt in subterraneos Orci carceres, &c. vbi lux nulla, neque mortalium vita est, sed dolor sempiternus, mæror infinitus, fletus perennis, dentium stridor, perpetui, & nunquàm sopiendi gemitus: illic væ væ perpetuò: illic eheu: illic vociferantur, nec est, qui succurrat; clamant, nec vllus est, qui liberet.*

Զ 6
Է 7
Ը 8

բայց չար է՛ : քանզի անհնարինն նոցա՛ ի
պատուհաս . առաջեա և մեծատանն , որ
զգեցեալ էր ծիրանիս և բեհեղս :] Եւ
դրձ՛ ի ։ Ժզ . բող՛ մասն յիշա հանդէպ
ձեալ զատանին ասէ : Եւ ի՞ ոչ յատակի
անդնդոց ՝ի խորս դժոխոց . դատապարտեալ
զմեծատունն այրեցող ՝ի դժոխս . բայց
ոչ ՝ի խորին կողմն դժոխոց . այլ զերկ
րորդն պատուհաս կրեն , քանզի զրկեալ : Եւ
մի՛ Յարքայութենէ . Թէ և կամիմ զարդարու
թեան զանել զբեն երկինը . որպէս և
ամբարշտացն զպատիժն տանջանացն յաւիտենա
կանս , զարդարոց և զմեղաւորաց զմա
հուանն երկնից , յորժամ յառնեն . որ
քան : քանզի այսպիսի ոչ են անմահ
էին . այլ բան Քրիստոսի , և Նախատակե
ալ ՝ի վերջոյ :] Եւ դարձեալ ասէ ՝ի ժամա
Դ . բող՛ յիշա ապաշխարութեան :

Այլ ևս զբեզոս Ներսեսին ՝ի յառաջ
ին ժամն յիշա անբարշտ զաւակացն , ասէ :
Եւ ուրէ ոչ գիտաց . զի մի պատժեալ
ապաշխարոց դրան ՝ի մէջ ամենապարտին այ
նմանս որ և զապաշխարութիւն արժանապէ : ոչ
ճանապարհն յաշտեցելոյն անդր այլ և առա
նձնակ տառապեալ մեծատանն . որ ՝ի բե
հեզս մնայ էր : մի՛ Թէ ոչ առի . եԹէ
՝ի յանդուղնոցս վշտաց չարչարելոց :]

Այլ ևս անքրախոս ՝ի մեծութիւն
Ը . երգ՛ գլխոյ Թղթոյն առ հոմէրս
ասէ : Զի եԹէ ՝ի մէջ արդարոց և մեղ
զաւորաց մեծ մեծ էր . որչափ և առա
ւել ՝ի մէջ ամբարշտաց և անքաւաշխարաց
բայց զի արդարոց զովացուցիչ երկինք .
և մեղաւորաց տապ . իսկ ամբարշտ
աց բորբոքումն : զի առաջի զյուն զդա
տաստանն յայտ լինի . Թէ որչափ
իւրաքանչիւրոյն արժանիք է՛ :]

Այլ ևս օգոստինոս ՝ի ժգ . բող՛ գիրս
յաղագս քաղաքին այ . յ . Ը. երգ՛ գլխն
ասէ : ՝Ի հանգիստ եղեալ հոգիքն որ

զարդոց հանգչին 'ի խաղաղութեան : Իսկ ամբարշտաց հոգիքն զպատիժս կրեն : ապա՛ գալոց է՝ ժամանակն , յորում և արդարոց մարմինքն յառնիցեն 'ի կեանս յաւիտենս . և ամբարշտաց 'ի մահ յաւիտեան , որ ասի մահ երկրորդ :] Եւ դարձ 'ի . Ժր . կրդ" գիրս մեկնութեան Ծննդոցն 'ի . ԺԸ . րդ" գլխն ասէ : Յոր ժամ ասաց ասէին զսա՛ տեսանեն . այս որ ընդ խաւ կեն 'ի դժոխսն . ոչ եւսուր նման դրժոխս . յորում են տանջանք մեղաւո՛րաց :]

Արդ ասկերեմն 'ի Ճառն յղղս զա զարու . և մեծ-ատամանն ասէ : Իմանալի 'ի զոր ատենս զապաշխարութիւնն 'ի տեղւոջ , որ ոչ գոյ տեղի ապաշխարութեան . չարչարանք բռնադատեն ընդ բեռ ատենկ զապաշխարութիւն . այլ ոչ ընդունելութիւն մահուց :]

Արդ կեւ ընդ ատեղերանդրացին 'ի Ճառն յղղս ատ՛ անդամն հոգւոյն ասէ : Յորժամ հոգի մեղաւո՛րին ելանէ 'ի

Ը 9 ret. non poteſt illa rerum anguſtia explicari: non poſſunt lingua dici dolores illic iacentium, & concluſarum animarum.

Idem denique docent, Origenes homil. 9. in Leuit. Euſebius Cæſarienſis de Præparatione Euangelica lib. 11. cap. 20. Nazianzenus in Carm. de Natura humana, & alij Patres, præſertim Gregorius, qui libro 4. Dialog. c. 28. *Sicut Electos, ait, beatitudo lætificat; ita credi neceſſe eſt, quòd à die exitus ſui ignis Reprobos exurat.* Et cap. 30. 31. 32. 37.

Ժ 10 & 38. multas refert viſiones eorum, qui animas impiorum in Infernis viderunt cruciatibus. Alias etiam ſimiles viſiones narrat Beda lib. 5. hiſtor. cap. 13. & ſeq.

Ad Obiectiones Aduerſariorum reſpondebimus in quæſtione ſequēti.

մարմնոյն . Թողեալ լինի 'ի հրեշտակացն արբոց . և ըմբռնեն զնա դևք . և անողորմաց հարկանելով և կապելով . ընկղմեն զնա յերկիր խաւ՛ արայն . 'ի խորսն տեղիս սնդիոց . 'ի ստորին բանտս դժոխոցն . ուր կանխերբամբեալ հոգիքն մեղա՛ւորաց նմջեցեալ են . ուր ոչ գոյ լոյս ենչ և կեանք . այլ զա՛ մշտնջենաւո՛րք , տրտմութիւնք անկշռելի , ողբք անդադար , և կրծումն ատամանց : անդ են մշտնջենաւորաց դառ և եռուկ . անդ աղաղակեն , և ոչ գոյ օգնական ոչ . կոչեն և ոչ գտանեն պատասխանի : անպատմելի են վիշտք , և անհատելի ցաւ՛ք հոգւոց անդ նեղեալ կայ :]

Եւ այսպիսիս զնոյն ուսուցանեն՝ որպէս 'ի Ճառն . Ը . երգ" խէր զե առականն կորդն : Եւ՛սեբիոս կեսարացին 'ի . Ժա . գիրսն յղղս ա՛ւետարանին պատրաստութեան , 'ի . Ի . երդ" գլխն : զոհրոյն ածուաբանն 'ի յատենաւ՛որ Ճառն յղղս մարդկայնա բնութեան : և այլք հարք և վրդապետք եկեղեցւոյ . մանաւանդ սբ՛ն գրիգոր հռոմայ հայրապետ . որ 'ի . Դ . րրդ" գիրսն զրուցոյն , 'ի . Իը . երդ" գլխն ասէ : Որպէս ընտրելոյն ուրախացուցանէ երանութիւն . նոյնպէս հաւատալ է՝ հա՛ստատել . եթէ 'ի յորում օրէ մահուն հուրն չարչարէ զանարժանս :] Եւ 'ի յայլ գլուխս հետ և եալս պատմէ զբազում տեսիլս այնոցիկ . որք տեսին զհոգիսն ամբարշտաց 'ի չարչարանս դժոխոցն : Եւ զայլ համանման տեսիլս Ճառէ բեդա՛ բարեպաշտն 'ի . Ե . երդ" գիրս պատմութեան 'ի . Ժգ . րրդ" գլխն :

Արդ առարկութեանց հակառակորդացն պատասխանատուեսցուք 'ի յետագայ վիճաբանութեանս :

[illegible]

cta omnis [illegible] ligno [illegible]
[illegible] Catonis [illegible]
[illegible], & humum,
[illegible] quam Lu-
[illegible], ex [illegible] fuisse, [illegible]
[illegible] numquam [illegible]
[illegible] corpo-
[illegible]
[illegible]

ՄԻ՞ ԹԷ ՀՈԳԻՔՆ ՍՐԲՈՑ ԸՆԴՀԵՆ

Եւ փառաւորին ՚ի յարքայութեան
երկնից:

ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջարկին երկու կարծիք, եւ լուծումն
վիճաբանութեան:

Պրակն . ա .

VTRVM ANIMAE SANCTORVM Sint, & glorificentur in Cælo.

QVAESTIO INTER ARMENIOS SEPTIMA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

ւրացանեն վերոգրեալ ա
սոսա վերոյիշեալքն . եւ 1
ուսուցանեն, զհոգիսն
սրբոց ոչ կալ ընդ. քն
՚ի յերկինս. եթէ ոչ զկնի
նի աւուր դատաստանին. բայց ՚ի մի
ջէ դոցին Վանականէ . որ ՚ի գիրս
վս՝ հոգւոյ կայարանաց թէպէտ մոլորի
սահմանել , զհոգիսն ամբարշտաց
յօդս ՚ի յօդս . եւ զկիսաարդարս ատորա
նոց ընդ ութերորդ կամարաւն երկնից:
սակայն զսրբոցն ասէ, զհոգիսն սրբոց
դասակից ընդ քն ՚ի վեր երկնից. զոր եւս
հաս

NEGANT Magistri Armeniorum supracitati quæst. 3. 4. 5. & 6. n. 1. ac docent, has animas non futuras simul cum Christo in Cælis, nisi post diem Iudicij: vno excepto Vanachano, qui in tract. de locis anim. quãuis erret collocando animas impiorum in aëre, & mediocriter iustas sub octaua sphæra Celorũ; asserit tamen, sanctorũ animas esse nunc in Empyreo vnà cum Christo, & Angelis: de illarũ verò glo-

gloria nihil dicit. Ad hanc autem assertionem inductum se fatetur, tum ex quibusdam sacræ Scripturæ locis, tum ex Patribus, quos ibi citat, Græcis, & Armenis: cuius quidem verba adducentur infrà suo loco. Negarunt etiam, Sanctos esse in Cælo, Tertullianus libro 4. cõtra Marcionem, cap. 34. & alibi: Lactantius lib. 7. diuin. instit. cap. 21. Correrij, vt refert Guido de hæresibus: & idem nunc sentiunt plerique Orientales.

Է 2

AFfirmãt vero Armeni Patres Catholici; qui firmiter credunt, Sanctos nedum esse in Cælis, sed etiam ibi cum Christo regnare, ac beatitudine frui. Definitum hoc specialiter fuit ab Innocentio III. cap. quod incipit: *Apostolicam*, tit. *de Presbytero non baptizato*: ac post illum etiam à Clemente IV., Nicolao IV., Benedicto XI., & Concilio Florentino, vt dictum est quæst. 5. num. 20. ac denique idem confirmauit Generalis Synodus Tridentina, sess. 25. in Decreto de Inuocatione Sanctorũ; vbi docet, *Sanctos in Cælo vnà cum Christo regnare, & æterna felicitate frui*.

Դ 3

Ա 1

AFFIRMATIVA Sententia

PROBATVR PRIMO Ex sacris Scripturis.

§. II.

LVcæ 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; vt, cum defeceritis* (hoc est, in morte), *reci-*

հաստատեալ վկայութեամբ աստուածաշունչ գրոց եւ որք հայրցն յունաց եւ հայոց: որոց եղ բանն առաջի վկայականաց առ ի հանդերձ ի տեղւոջ: զոր եւ այլ հերձուածողք. որք ասեն չլինել սուրբս յերկինս երկնից մինչեւ ցօր համօրէն դատաստանին. որպէս Տերտուղիանոս ի գիրս չորրորդ հակաճառութեան. եւ այլք ընդ նմա յարեւելեայց:

Իսկ ուղղափառքն այլ հայոց սուրբ հարքն. եւ հաստատապէս ուսուցանեն, թէ միայն ոչ լինին սուրբք զօրութեամբ յերկինս, այլ եւ թագաւորեն ընդ քրիստոսի. եւ այսպէս հաստատեցաւ ի սուրբ հայրապետացն Իննովկենտիոսի. եւ յետ նորա Կղեմէս եւ Նիկողայոս. եւ ի վերջին ժողովոյ Տրիդենտինոյ. Է. երդ: Նաեւ եւ ընդ նոյն հաստատեցաւ յերկրորդ ժողովս. որպէս ասէ, Թէ սուրբք ընդ քրիստոսի թագաւորեն յերկինս, եւ յաւիտենական երանութեան վայելեն:]

ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔՆ.

Ցուցանի վկայութեամբք աստուածաշունչ գրոցն:

Պրակք. Բ.

Սուրբ աւետարանիչն Ղուկաս ի. ԺԶ. երդ գլխոյն ասէ. Արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան. զի յորժամ պակասիցէ (այսինքն մեռանիցիք) ընկալցին զձեզ ի յարկս յաւիտենականս:] Եւ դարձեալ ի. ԻԳ. երդ գլխոյն ասէ: Այսօր ընդ իս լինիս ի դրախտին:] Այս. այսօր ընդ իս եղեալ նմանիս, եւ փառաց պսակիցիս:

Այս այն երկրորդ վկայութիւնս առ

ստա

աստուածայինն տեսանել ՚ի հանդերձեալ կեա-
* նսն, և ասեն. թէ քն խոստացաւ զն երկ- Բ
րաւոր դրախտին յորում եդեալ էր Ադա- 2
մայ: Բայց ոչ երևի է. Նախ՝ զի ոչ
ինչ օգտութիւն լինէր հոգւոյն աւազա-
կին առատութիւն պտղոցն և այլոց մար-
մնաւոր բարեացն դրախտին այնո-
րիկ: Երկրորդ՝ զի երկրաւոր դրախ-
տն ըստ ընդունելի վարդապետաց թէ
բաղում կործանեալ ՚ի ժամանակին Ջը-
րհեղեղին աւերեցաւ: Երրորդ՝ զի քն
խոստացաւ աւազակին զհաղորդութիւն
իւր, ասելով. ընդ իս իցես ՚ի դրա-
խտին: Բայց ինքն ոչ գնաց ՚ի յերկրա-
ւոր դրախտն: Չորրորդ՝ զի խոս- Գ
տումն քն պարտ էր յարմարել խնդրուա- 3
ծոյն աւազակին. իսկ աւազակն խն-
դրեաց էր ՚ի քէն, ոչ թէ զերկրաւոր
դրախտն, այլ զթագաւորել ընդ նմա. ասե-
լով. յիշեա զիս յորժամ գայցես յար-
քայութեամբ քո. ապա ուրեմն քն խոս-
տանալով նմա զդրախտն, խոստա-
ցաւ զարքայութիւն իւր. այս է. զյաւիտենական
երանութիւն: Եւ աստ իմանի աստ հո-
գևոր դրախտ. այս է. փառք սրբոցն. ո-
րոյ ստուեր և նշան էր երկրաւոր դրա-
խտն, և զորմէ խօսեցաւ առաքեալն
առաջին . Բ . կոր" կորնթ. ժբ. կրդ" Դ
զինքն ասելով. թէ ինքն յափշտակեցաւ 4
՚ի դրախտն. այս է. մինչ և յերրորդ եր-
կինս:

Յորժամ ՚ի գործս առաքելոցն . Է .
կրդ" զՍ. սէրն ստեփաննոսին զփառս
Այ, և զՅն, զի կայր ընդ աջմէ Այ:
և ասէ. ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ,
և զորդի մարդոյ, զի կայր ընդ աջմէ
Այ:] Եւ հարց փոքր նախ զայս. եթէ
ոչ է խնդրելոյ. զի երկինք. որ յառա-
ջ էր փակեալ. յետոյ բացաւ չորչա-
րանօքն քն. և ցուցաւ նմա, որպէս

զի

recipiant vos in æterna tabernacula. Item eiusdem cap. 23. dicit Dominus Latroni: *Hodie mecum eris in Paradiso.* id est, hodie mecum eris beatus, & gloria coronatus.

Respondent ad secundum hunc locum prædicti Magistri; Christum loquutum esse de Paradiso terrestri, in quo Adam positus fuerat. Sed contra primò; Quid enim Latronis animæ profuisset abundare pomis, cæterisque corporeis illius Paradisi delicijs? Contra secundò: quia Paradisus terrestris probabiliùs censetur iam aquis Diluuij perijsse. Cõtra tertiò: quia Christus promisit etiam Latroni consortium suum, cùm ait: *mecum eris in Paradiso.* ipse autẽ non se transtulit in Paradisum terrestrem, Contra quartò: quia promissio Christi debebat respondere petitioni Latronis: Latro autem petierat, non Paradisum terrestrem, sed vnà cum ipso Christo regnare, cùm dixit: *Memento mei, cùm veneris in Regnũ tuum:* ergo Christus, promittendò illi Paradisum, Regnum suum promisit, id est, summam, & æternam felicitatem. Intelligitur ergo hìc Paradisus spiritualis, hoc est, gloria Beatorum, cuius terrestris Paradisus figura fuit; & de quo loquitur Apostolus 2. ad Cor. 12. cùm dicit, *se raptum fuisse in Paradisum*, videlicet suprà tertium Cælum, vt anteà explicauerat.

Actorum 7. Stephanus morte imminente, *vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei, & ait: ecce video Cælos apertos,* &c. Cur autem

tem hoc vidit, nisi vt intelligeret, Cælum, anteà clausum, per Christi mortem reseratum fuisse, sibique patere, vt statim post obitum in illam gloriam reciperetur à Domino? ideo exclamauit dicens: *Domine Iesu suscipe spiritum meum*.

2. Ad Cor. 5. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationē ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in Cælis: Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de Cælo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati; eoquòd nolumus expoliari, sed superuestiri vt absorbeatur, quod mortale est, à vita.* Quid est hoc, quòd ait Apostolus? nisi, si vita hæc mortalis perit, habemus statim aliam longè meliorē in Cælo. Vndè bonum est, citò mori in hoc Mundo, vt cito viuamus in Cælo. Non enim ait, postquàm induti fuerimus corpus immortale in die Iudicij; sed post dissolutionem terrestris domus nostræ, id est, corporis mortalis, vt absorbeatur, quod mortale est, à vita, habemus statim domum, non manufactam, æternā in Cælis, de qua Ioann. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et iterùm: *Vado parare vobis locum.* Et Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Ac denique idem Apostolus paulò antè in fine capitis 4. dixerat: *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue, tribulationis nostræ, supra modū in sublimitate æter-*

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

tem hoc vidit, nisi vt intelligeret, Cælum, anteà clausum, per Christi mortem reseratum fuisse, sibique patere, vt statim post obitum in illam gloriam reciperetur à Domino? ideo exclamauit dicens: *Domine Iesu suscipe spiritum meum*.

2. Ad Cor. 5. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationẽ ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in Cælis: Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de Cælo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati; eo quòd nolumus expoliari, sed superuestiri vt absorbeatur, quod mortale est, à vita.* Quid est hoc, quòd ait Apostolus? nisi, si vita hæc mortalis perit, habemus statim aliam longè meliorẽ in Cælo. Vndè bonum est, citò mori in hoc Mundo, vt citò viuamus in Cælo. Non enim ait, postquàm induti fuerimus corpus immortale in die Iudicij; sed post dissolutionem terrestris domus nostræ, id est, corporis mortalis, vt absorbeatur, quod mortale est, à vita, habemus statim domum, non manufactam, æternã in Cælis, de qua Ioann. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*. Et iterùm: *Vado parare vobis locum*. Et Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui*. Ac denique idem Apostolus paulò antè in fine capitis 4. dixerat: *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue, tribulationis nostræ, supra modũ in sublimitate æter-*

num

Ե զի յետ մահուան ընդունիցի ՚ի տեառնէ ՚ի նորին
5 փառսն: վասն որոյ կարդացեալ, և ասէր.
տէր յս ընկալ զհոգի իմ:
Այլ որպէս ՚ի յերկրորդ թղթումն առ
կորնթացիս. Ե. երգ՛ գլուխն ասէ պօ
ղոս: Գիտեմք, զի եթէ երկրաւոր
տաճարք շինուածոյս մերոյ քակես
ցի. շինուած յԱյ ունիմք տաճար
անձեռագործ ՚ի յաւիտենական յերկինս:
և ընդ այս տառապեալ կամք քանզի զբնա
կութիւն յերկնից փափագեմք զգենուլ.
միայն թէ յարժամ զգենուցումն,
ոչ մերկ գտանիցիմք: քանզի որ եմք
ընդ յարկաւս ընդ այսու խին, տառա
Զ պեալք ծանրացեալք. զի ոչ կամիմք մեր
6 կանալ. այլ զայն ՚ի վերայ զգենուլ.
զի ընկղմեսցի մահկանացուս ՚ի կենաց
անտի:]Յդ. գիտեմք, զի եթէ կենացս
այս մահկանացու կորնչի. ունիմք փու
թով զայլ կենաց անմահ ՚ի յերկինս: վա
սոյ լաւ է շուտով մեռանիլ աստ. զի
շուտով կեցցուք յերկինս: Եւ եւս ոչ
ասէ. յետ առ՛ ուր զգենանիցս. այլ յետ
քակտելոյն երկրաւոր շինուածոյս մե
րոյ. յդ յետ մահուն. զի ընկղմեսցի մա
հկանացուս ՚ի կենաց անտի. շինուած
Է յԱյ ունիմք յաւիտենական յերկինս. զորմէ
7 ասի ՚ի Յհն. ԺԴ. որոյ գլխ. ՚ի տանն հօր
իմոյ օթեւանք բազում են: Եւ դարձ
ասի. երթամ զի պատրաստեցից ձեզ
տեղի: Եւ ՚ի մտթ. ԻԵ. երգ՛ գլխ ասի.
մուտ յուրախութիւն տն քոյ: Եւ յետ
նոյն առաքեալն պօղոս ասացեալ էր առա
ջագոյն գլխոյ չորրորդին. Զի առժամանակեայ
թեթեւութիւն նեղութեան մերոյ ՚ի
յաւիտենական առաւելութիւն զանձութիւն
փառաց գործէ ՚ի մեզ:
Այլ որպէս յետ այսորիկ ասէ պօղոս:
Գիտեմք. եթէ որչափ յամիմք աստ,
տարագրեմք ՚ի տեառնէ: զի հաւատով

գնամք

գնամք. և ոչ տեսանելեաւ ։ այլ համար- է
ձակեմք. և առաւել ևս հաճեալ եմք, 8
ելանել ՚ի մարմնոյ աստի. և մտանել
առ Տր ։] Աստ յայտնապէս ասէ. ե-
թէ որչափ յամիմք ՚ի մարմնի աստ օ-
տարացեալ եմք ՚ի Տէ ։ ապա ուրեմն յետ
ելանելոյն ՚ի մարմնոյ աստի ոչ ևս օտա-
րացեալ եմք ՚ի Տէ ։ քանզի եռեակ
է կացութիւն արդարոց հոգւոյն ։ առա-
ջինն է ՚ի կենցաղս այսմիկ. յորում հո-
գի օտարանայ ՚ի Տէ. այլ ոչ ՚ի մարմ-
նոյ ։ երկրորդ ՚ի հանդերձելում կենցաղս
յետ յարութեան. յորում անձն ոչ օտարա-
նայցէ ՚ի մարմնոյ, և ոչ ՚ի Տէ ։ և եր- Թ
րորդ ՚ի հանդերձելում կենցաղս առաջ
քան զյարութիւն. յորում հոգին օտա- 9
րանայ ՚ի մարմնոյ, այլ ոչ ՚ի Տէ ։ և
զայսմանէ խօսի այժմ Պօղ առաքեալն
ասելով. համարձակեմք, և առաւել
ևս հաճեալ եմք, ելանել ՚ի մարմնոյ
աստի. և մտանել առ Տր ։

Պօղոս առ եփեսացիս. դ. գլ
գլուխն ասէ ։ Թէ ել ՚ի բարձունս. և
գերեաց զգերութիւն ։] Աստ ՚ի բար-
ձունս ասելով, իմանայ զերկնից
երկինն. որպէս և զկնի սակաւուց բա-
ցայայտէ. և ասէ. Թէ որ էջն, նոյն Ժ
է և որ ել ՚ի վերայ քան զամ երկինս ։ 10
Ուստի և յանդ էած ընդ իւր զհոգիս
սրբոց հարցն, որք էին կալանաւորք ՚ի
գոգն աբրահամու. և այսպէս գերեաց
այս զգերութիւն. որպէս և մեկնեն ամ սբ
վարդապետք. մանաւանդ սբն ամբ-
րոսիոս ՚ի մեկնութեան. դ. գլխոյն
առ եփեսացիս. և սբն Հերոնիմոս ՚ի մե-
նոյն գլխոյն. և սբն ոսկեբերանն յ. Է.
կրգ՛ ճառն յաղագս երրորդութեան. և Ռու-
փինոս ՚ի մեկնութեան հաւատամքին .
և այլ մեկնիչք ։ Եւ. զնոյն ասէ սուրբ
աշակերտն քն Թադէոս ՚ի քարոզն առ.
աբգարն

num gloriæ pondus operatur in nobis.

Ibidem paulò post: *Audentes igitur semper, & scientes; quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem. audemus autem, & bonam voluntatem habemus, magìs peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominũ.* Donec sumus, inquit Apostolus, in hoc corpore, peregrinamur à Domino: ergo postquàm egressi fuerimus ab hoc corpore, non vtique à Domino adhuc peregrinabimur. Triplex enim status animæ reperitur: primus in hac vita, in quo peregrinatur illa à Domino, sed non à corpore: secundus in alia vita post resurrectionem, in quo non peregrinabitur nec à corpore, nec à Domino: tertius tandem in alia vita ante Resurrectionẽ, in quo peregrinatur anima à corpore, sed non à Domino; de quo modò loquitur Paulus, dicens: *Bonam volũtatem habemus, magìs perigrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.*

Ad Ephes. 4. *Christus ascendẽs in altum, captiuam duxit captiuitatem.* Per vocem, *altum*. intelligit Apostolus summum Cælum: quarè paulò post exponit se dicens: *Qui descendit, ipse est & qui ascẽdit super omnes Cælos.* Illuc ergo animas sanctorum Patrum, quæ in Lymbo detinebantur captiuæ, secum adduxit; vt interpretatur S. Ambrosius, alijque Expositores, in hunc locum; nec non S. Hieronymus in illud eiusdem capitis 4. *Descẽdit in inferiora terræ:* idem docuit Thaddæus, Christi di-

ſcipulus, in Cōcione ad Abagarum Armeniorum Regem, vt refert Euſebius lib. 1. hiſt. cap. vlt. idemque Ruffinus Aquileiēſis in Symb. Apoſtol., Ioannes Chryſoſtomus de Trinit. Orat. 2., & communiter ſancti Patres. Quod etiam longe antè Michæas cap. 2. prædixerat inquiens: *Aſcendet enim pādens iter ante eos: diuident, & tranſibunt portam; & Dominus in capite eorum.* Vndè apertè conuīcitur illud Vartani Pſeudomagiſtri mendacium, qui hæc Armenijs ſcripta reliquit: *Communis traditio eſt, animas, quas Chriſtus ab Inferis liberauit, nō in Regnum Cœlorū, ſed in Paradiſum abijſſe:* pro Paradiſo intelligens vel illum, in quo poſitus fuerat Adam, vel fortaſsè potiùs locum quendam felicitatis in parte aëris ſuperiori; cùm alibi dixerit, omnes animas vſque ad diem Iudicij in aëre detineri. ſed puto, vetularum, & non ſanctorum Patrum, communem dixiſſe eam traditionem; quam vel Vanachanus ipſe Armenus Pſeudomagiſter in tract. de loc. animar. refellit, dicens: *Inſipientium quidem eſt dictum illud, animarum ſcilicet māſionem eſſe in Paradiſo terreſtri: cùm habitatio corporea ſpiritibus incorporeis incongruens ſit.*

Ad Philip. 1. *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Dum Chriſtus in Cœlis eſt, fruſtrà hoc deſideraſſet Apoſtolus, ſi eius anima expectare alibi debuiſſet finale Iudicium, vt cum Chriſto iungeretur, & illud aſſequi poſſet, quod promiſerat idem Dominus, dicens Ioann. 12. *Vbi*

Թա 11

[illegible]

Թբ 12

[illegible]

Թգ 13

[illegible]

ſcipulus, in Cócione ad Abagarum, Armeniorum Regem, vt refert Euſebius lib. 1. hiſt. cap. vlt. idemque Ruffinus Aquileienſis in Symb. Apoſtol., Ioannes Chryſoſtomus de Trinit. Orat. 2., & communiter ſancti Patres. Quod etiam longe antè Michæas cap. 2. prædixerat inquiens: *Aſcendet enim pādens iter ante eos: diuident, & tranſibunt portam; & Dominus in capite eorum.* Vndè apertè conuicitur illud Vartani Pſeudomagiſtri mendacium, qui hæc Armenijs ſcripta reliquit: *Communis traditio eſt, animas, quas Chriſtus ab Inferis liberauit, nō in Regnum Cælorū, ſed in Paradiſum abijſſe:* pro Paradiſo intelligens vel illum, in quo poſitus fuerat Adam, vel fortaſsè potiùs locum quendam felicitatis in parte aëris ſuperiori; cùm alibi dixerit, omnes animas vſque ad diem Iudicij in aëre detineri. ſed puto, vetularum, & non ſanctorum Patrum, communem dixiſſe eam traditionem; quam vel Vanachanus ipſe Armenus Pſeudomagiſter in tract. de loc. animar. refellit, dicens: *Inſipientium quidem eſt dictum illud, animarum ſcilicet manſionem eſſe in Paradiſo terreſtri: cùm habitatio corporea ſpiritibus incorporeis incongruens ſit.*

Ad Philip. 1. *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Dum Chriſtus in Cœlis eſt, fruſtrà hoc deſideraſſet Apoſtolus, ſi eius anima expectare alibi debuiſſet finale Iudicium, vt cum Chriſto iungeretur, & illud aſſequi poſſet, quod promiſerat idem Dominus, dicens Ioann. 12. *Vbi*

Յա առաքեալն հայոց աբգար. ըստ որում
ճառէ եւսեբիոս կեսարացին յառա-
11 ջին գիրսն պատմութեան, ի վերջին գլխին;
Եւ վկայէ յառաջ մարգարէացեալ մի-
քեաս յերկրորդ գլխն. ասելով. թէ համ-
բարձցի բանալով ճանապարհ առա-
ջի նոցա. եւ անցցէ թ͞գն նոցա առա-
ջի երեսաց նոցա, եւ տէր առաջնորդես-
ցէ նոցա:] Եւ ս͞ա որոյ յայտնի սուտ է
աղանդոյն վարդանայ. որ այսպէս գրէ-
աց: Հասարակաց խօսք է. եթէ հոգիքն,
զորս քս̃ ի դժոխոցն ազատեաց, յարքա-
յութիւն ոչ գնացին, այլ ի դրախտն:]
Յբ Եւ վ͞ն դրախտն խորհեալ կամ զայն դրա-
խտն, յորում եդեալ էր ադամ. եւ
12 կամ թերեւս զայլ ուրեք տեղի ուրախութե
ի վերին կողմն յօդոյ: Վասն զի յայլ ու-
րեք գրեաց. եթէ ամ հոգիք ի յօդս
կան մինչեւ ի օրն դատաստանին: Բայց հա-
մարիմ, թէ վառաւագաց հասարակ խօսք
կոչէր զառասպելս պառաւանց եւ ոչ
ի գրոց հարցն սրբոց: զի զնոյն եւս յան-
դիմանէ գոչին վանականն ի ճառն հո-
գեկացանոց. եւ ասէ: Կարծիքն անմ-
տին, որք ասեն. զհոգիս կալ ի դրախ-
տին, այլանդակ է ասացեալ: զի կայու-
նք մարմնաւորք անմարմնոց հոգւոյն չէ
Յգ յարմար:]
13 Առ փիլիպեցիս յառաջին
գլխոյն ասէ: զձեռն ընտրեցից, զոր ոչ
գիտեմ. նեղեալ եմ յերկոցունց. զցանկ
կալի ելանել, եւ ընդ քս̃ լինել, առա-
ւել յոյժ հաճեմ:] Արդ՝ եթէ առ-
քեալ հոգւոյն պօղոսի մնալ մինչեւ
յօրն դատաստանի արտաքոյ երկնից, ուր էր
քս̃. ապա ի զուր ցանկանայր առաջին
շուտով ելանել վ͞ս լինելոյ ընդ քս̃. եւ
հասանելոյ առ այն, առ զի. զոր խոստացաւ քն
առաւ խոստացաւ ի յոհաննու. ժբ.
կրդ՝ գլխն ասելով. թէ ուր եմ ես
անդ

[illegible] Ժդ
[illegible]

14 [illegible]

[illegible] ԺԵ
[illegible] 15

[illegible] ԺԶ
[illegible] 16
[illegible]

ego sum, illic & minister meus erit.

Ad Hebræos 4. manifestè idem Paulus affirmat, quosdam in æternā Cælorum requiem nunc introire, dū ait: *Si introibunt in requiem meam: quoniam ergo superest introire quosdam in illam: & ij, quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem*. Non dixit: non introierunt, quia non dum peruenerant ad diem Iudicij: sed solùm, *propter incredulitatem*: quia, si iusti, ac fideles fuissent, in eandem vtique requiem vnà cū alijs Sanctis post Christi mortem introissent.

Ad Hebr. 9. *Significante Spiritu sancto, non dum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum*. Quibus verbis significatur, tempore veteris Testamenti non potuisse Sāctos ingredi Cælum; quemadmodùm nec poterant Sacerdotes, & populus ingredi Sancta Sanctorum, quæ erat figura Sanctuarij Cælestis. At postquàm Christus sua morte Tabernaculi velum perrupit, id est, viam ad Cælum aperuit, statim animabus sanctis patuit ingressus ad cæleste Sanctuarium: vndè subdit Apostolus: *Et ideò noui Testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis*. Et iterùm cap. 11. *Sancti per fidem deuicerunt regna, operati sunt iustitiā, adepti sunt repromissiones*.

Ad Hebr. 12. *Accessistis ad Sion montem, & Ciuitatem Dei viuentis,*

Ierusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam Primitiuorum, qui conscripti sunt in Cælis, & spiritus iustorum perfectorum. Audi, Ecclesiam Sanctorum, & iustorum perfectorum esse iam in cælesti Ierusalem.

Apocal. 7. *Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt?* Et responsum fuit: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine Agni: ideò sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die, ac nocte in Templo eius.* Sunt igitur Sancti in Cælo, quod est Templum, & Thronus Dei, iuxta illud Matth. 23. *Qui iurat in Cælo, iurat in throno Dei, & in eo, qui sedet super illum.*

PROBATVR SECVNDO Ex Patribus, & Scripturis Armenis.

§. III.

CHuoscich Vanachanus, in tractatu de loc. anim. referens communem hac de re Patrum sentētiam, ait: *Orthodoxi Ecclesiæ Doctores, videlicet magnus Andreas, eiusq; consentanei, S. Ireneus, Epiphanius, & Basilius; nec non ex Magistris nostris Gregorius Schieuerrensis in Serm. de Assũptione Deiparæ Virginis, Nierses Patriarcha in Serm. de obitu Ioannis, & Calistratus Martyr; quibus cum concordãt etiam alij Doctores omnes; asserunt, eos, qui reliquerunt omnia, & sequuti sunt Christum, quibus* Domi-

ԺԷ յանդգամանաց . զամենայն սուրբս հրաւէ ի
բնակչն ի ժառանգութիւն յանց :] Եւ
17 ի. մա. գլխոյն ոչ լաւէ : Մեք հաւա
տամք պարգեւացն զնմանութեան-
զարմացին զարդարութի . հասին ա
մենայց :]

Պօղոսի առ Եբրայեցիս. ԺԲ.
երգ՞ գլուխն ասէ : Այլ մատուցեալ
էք ի Սիովն լեառն. և ի քաղաք Աստ
ուծոյ կենդանւոյ յԵրուսաղէմ. և ի բիւրա
ւոր բանակս հրեշտակաց. և յեկեղե
ցին անդրանկաց գրելոց յերկինս. և
յոգիս արդարոց կատարելոց :] Աշխար
հիս. Թէ որոց եկեղեցին սրբոց և ար
ԺԸ դարոց կատարելոց է այժմ ի յերկ
18 նային Երուսաղէմ :

Յովհաննէս ասէ տեսիլն յ. Է. երգ՞
գլուխն . Սոքա, որ զգեցեալ են զպատմու
ճանս սպիտակս, ո՞վ են. և յուստի՞ եկ
ին զսա : Եւ պատասխանի ետ : Սո
քա են որ եկին ի մեծամեծ նեղութենէ. և լուա
ցին զպատմուճանս իւրեանց. և սպի
տակացուցին արեամբ գառինն : Վա
սն որոյ են առաջի աթոռոյն այ. և
պաշտեն զնա զտիւ և զգիշեր ի տաճա
րի նորա :] Ուրեմն սուրբք են այժմ
Ա երկինս ի յերկինս. որ է տաճար և ա
1 թոռ այ. ըստ այնմ մատ. Իգ. երգ՞
գլխոյն. Թէ որ երդնու յերկինս, երդ
նու յաթոռն այ. և յայն որ նստի ի վե
րայ :]

ԵՐԿՐՈՐԴ

Յաղագս վկայութեան հարցն և գրոց հայոց :

Գլուխ . Գ.

Խուսկիկ վանական ի ճառն յաղագս
տեղեաց հոգւոց ասէ այսպէս :
Մեք ուղղափառ վարդապետք եկե
ղեցւոյ . որպէս մեծն Անդրէաս, և հա
մաձայն

[illegible]]

2 [illegible]]

3 [illegible]]

4 [illegible]

Dominus promisit cẽtuplũ in hac Vita, & Vitam æternam in alia, esse nunc in cælestibus tabernaculis, in diuersis mansionibus lucis. Quam etiam sententiam seipsum sequi, paulò post affirmat, dicens: *Animæ igitur Sanctorum perfectorum resident in Cælo super ordines Angelorum apud Christum, tãquàm Sacerdotes apud Pontificem, & membra apud caput, & filij apud patrem: quod ipse Christus anteà petierat, dicens: Quos dedisti mihi, Volo, Vt Vbi sum ego, & illi sint mecum. & expleta plane fuit Christi Voluntas; quia nunc cum illo sunt secundum animam; post resurrectionem Verò & anima erunt, & corpore. & illa quidem est Ciuitas Dei, & Cælestis Ierusalem. illic Vnà simul congregati degunt Apostoli, & Prophetæ cum alijs Sanctis, quoad in secundo Christi aduentu Veniant & ipsi, Angelos, & homines iudicaturi, iuxtà dictum Apostoli.* Hucusque Vanachanus.

Ioannes Mantacunensis, Armeniorum Patriarcha, apud Armenicũ Giarrentir, cap. 18. *Illorum quidem mors*, inquit, *deploranda est, qui interitu miserabili absumuntur: sed tu absterge fletum, & gratias age Deo, quòd Necessarius tuus in requie obdormiuit, in benedictione gloriam assequutus est, Psalmis, Sacerdotumque precibus in Cælũ transmissus est, ac iugiter benedicitur, & celebratur. Cuinam Verò tãta insit fatuitas, Vel Diabolica persuasio; Vt mœrorem solatio non permulceat, nec Deo gratias referat, dum recolit, quanto sit ille honore decoratus in Cælis, Vbi adsunt collætantes populi, iusto-*

iustorum agmina, Sanctorum cœtus, Prophetarum turba, chorus Apostolorū, innumerabilis exercitus Martyrum, tabernacula mirà varietate decora, domicilia fulgore coruscantia, venustates sempiternæ, bona immarcescibilia, gaudia inenarrabilia, iugis, semperque florens iuuenta, sanitas incorruptibilis, caritas sancta, visio concupiscibilis, vita beata. Iure igitur summa animi lætitia, voluptateque prægestire debes, dum ille ab hominibus ad Angelos translatus est, de morte ad vitam, ex mendacitate ad Regnum, à seruitute, ad libertatem, à labore, ærumnisq; ad requiem, à peccatis ad Iustitiam, à terrestribus denique ad cælestes creaturas exaltatus est, spiritalibusque ascitus.

Pater quidam Eusebius, in codē Giarrentir, cap. 10. de quibusdam Martyribus loquens: *Gratiarum*, inquit, *actio Omnipotenti Deo, qui illos corroborauit, ac victores effecit in bello; quod strenuè pro nomine Christi gerētes, vitæ coronam acceperunt.*

Pater Elisæus, ibidem, cap. 81. loquens de iusto Latrone: *Spiritus sanctus*, inquit, *obuiam tibi venit; & Patrem cælestem perfectè intuitus es tu: inque præparata nobis loca, atq; præmia, quæ Magnus Paulus explicare non valuit, tu primus ingressus es; primus ea præsensisti, & possedisti.*

Ephræm Syrus, ibidem, cap. 48. *O mirandum*, inquit, *ò diuinæ miserationis immensitas! Matthæus, qui olim publicanus, rapax, & immisericors, hodiè apud cælestem Patrem felix recumbit. Petrus, qui anteà cribratus*

Ե 5

կան միաստանեցն . որ զայս ամ՛ն զմիմեանս
ածեալ . և ոչ մխիթարեցան . և անդա
դար պսակացն զնոյ . Թէ որոյ իւրն ապա_
ռնուլ յերկինս պատուեցան . ուր են
ժողովուրդն առաքելոց . բանակք սր
բոց . և զանազան օթեւանք . կերպիւ ծաղ
կաւորեալ . և դասք արդարոցն . և ան
թիւ հանդերձեալ մարտիրոսացն . նոյ
նանք պայծառացուցեալք . և բնակու_
թիւք լուսաւորք . միշտ կենդանի որ վայել
չութիւք . և փափագելի տեսանելն բարու
թիւք . անպատմելի ուրախութիւք . անծե
րանալի մանկութիւն . անթառամանալի
առողջութիւն . սէր սուրբ . տեսիլ ցանկալի .
կեանք երանելի : Արդ որ՝ ընդ պատուէ

Զ 6

միխիթարիլ ամ՛ն խնդութեամբ . որ ՝ի մար
դկանէ առ հրեշտակս փոխեցաւ ՝ի մա
հուանէ ՝ի կեանս . յարքայութիւն ՝ի
թագաւորութիւն . ՝ի ծառայութենէ
յազատութիւն . յաշխատանաց և ՝ի ցը
ռմանց ՝ի հանգիստ . ՝ի հողոց յարդա
րութիւն . ՝ի մեղաց յարդարութիւն . ՝ի
հողեղինացս ՝ի լուսաւորս վերացաւ ,
և ընդ հոգեւորսն դասեցաւ :]

Հ.րն ՝ի նոյն Ճառընտրին . Ժ. գլ
խին Եւսեբիոս վասն սրբոց վկայիցն Հայոց
ասէ : Արդ շնորհք ամենակալ_
ին այ . որ զօրացոյց զնոսա ՝ի յաղթա

Է 7

նակ մարտին . յոր վ՛ն քի պատերազմե
ցին . և առին զպսակն կենաց .]

Հ.րն Եղիշէ . Հա . ասէ վասն աջա_
կողմեան աւազակին ՝ի չարչարանս ընդ քի ա_
ռաքելոյն: Հոգին ՝ի վեր պատահեցաւ.
և զամենակալ հայրն տեսեր : Թուի ինձ .
թէ հոգին որ պատրաստեալ էին . և զոր
հայր բարերարն ասէ զոր : և զոր
մեծն պօղոս ոչ կարաց ցուցանել
մեզ զայսապարտ տեղին և զպարգեւն
դու առաջնորդ եղեր . և առաջին
զայն զուշակեցեր և ժառանգեցեր .]

Հ.րն

Է 5 *iustorum agmina, Sanctorum cætus, Prophetarum turba, chorus Apostolorũ, innumerabilis exercitus Martyrum, tabernacula mirà varietate decora, domicilia fulgore coruscantia, venustates sempiternæ, bona immarcescibilia, gaudia inenarrabilia, iugis, semperque florens iuuenta, sanitas incorruptibilis, caritas sancta, visio concupiscibilis, vita beata. Iure igitur summa animi lætitia, voluptateque prægestire debes, dum ille ab hominibus ad Angelos translatus est, de morte ad vitam, ex mendacitate ad Regnum, à seruitu-*

Է 6 *te, ad libertatem, à labore, ærumnisq; ad requiem, à peccatis ad Iustitiam, à terrestribus denique ad cælestes creaturas exaltatus est, spiritalibusque ascitus.*

Pater quidam Eusebius, in eodé Giarrentir, cap. 10. de quibusdam Martyribus loquens: *Gratiarum*, inquit, *actio Omnipotenti Deo, qui illos corroborauit, ac victores effecit in bello; quod strenuè pro nomine Christi gerẽtes, vitæ coronam acceperunt.*

Է 7 Pater Elisæus, ibidem, cap. 81. loquens de iusto Latrone: *Spiritus sanctus*, inquit, *obuiam tibi venit; & Patrem cælestem perfectè intuitus es tu: inque præparata nobis loca, atq; præmia, quæ Magnus Paulus explicare non valuit, tu primus ingressus es; primus ea præsensisti, & possedisti.*

Ephræm Syrus, ibidem, cap. 48. *O mirandum*, inquit, *ò diuinæ miserationis immensitas! Matthæus, qui olim publicanus, rapax, & immisericors, hodiè apud cælestem Patrem felix recumbit. Petrus, qui anteà cribra-*

tus

կան մարտուրեալքն . որ զայս ամենայն աճ-եալք . և ոչ միանգամայն . և տեսցես դասք զօրհնեալն զնոյ . Թէ որպիսին պատրաստեալ յերկինս պատրաստեալք . ուր են մարգարէութեան տեսիչքն . քահանայք որ դասուց . և զուարթունք . երանելի մար գարեալքն . և դասք առաքելոյն . և անթիւ հանդերձեալ մարտիրոսացն . երկրանայք պայծառազարդք . և քանակաթիւք լուսեղէնք . մշտածաղկեալ փայլչութիւնք . և փառաւորեալ անանց բարութիւնք . անապական մ իմաստութիւնք . անճառագայթ մանկութիւն . անթառամ առողջութիւն . սեր . սերբ . անեղ յանձկալի կեանք երանելի : Արդ՝ չէր պարտ է միխիթարել ամ խնդութեամբ . որ ՚ի մարդկանէ առ հրեշտակս փոխեցաւ՝ ՚ի մահուանէ ՚ի կեանս . յաղքատութենէ ՚ի թագաւորութիւն . ՚ի ծառայութենէ յազատութիւն . յաշխատանաց և ՚ի չարչարանաց ՚ի հանգիստ . ՚ի հողոց յարքայութիւն . ՚ի մեղաց յարդարութիւն . ՚ի հողեղինացս ՚ի լուսեղէնս վերացաւ . և ընդ հոգեղէնս պատուեցաւ :]

Հ-րն ՚ի նոյն ճառընտիրն . Ժ . Երգ գլխոյն Եւ սեբիոս վս. այս մարտիրոսն հայրդա-ղեանն ասէ : Աղյլ շնորհք ամենակալին Այ . որ զօրացոյց զնոսա ՚ի յաղթանակ մարտին . յոր վ յաղթէ պատերազմին զնն . և առին զպսակն կենաց .]

Հ-րն ՚ի գլխն . ՁԱ . ասէ վասն աջակողմեան աւազակին ՚ի չարչարանս ան վասն աղաւնին : Հ-ու ՚ի վեր բարձրացար . և զամենակարօղն տեսեր : Թուի ինձ . Թէ հոգին սբ պատահեաց քեզ . և զՀայր երկնաւորն տեսեր դու : և զոր մեծն պօղոս ոչ կարաց Թարգմանել մեզ զպատրաստեալ տեղին և զպարգեւսն դու առաջնորդ եղեր . և առաջին դու յառաջեցեր և ժառանգեցեր :]

Հ-րն

Դարձեալ ՚ի Տօն. [illegible] ասէ. որ ՚ն
Էփրեմ ։ ով անպատմելի մարդասիրութեանդ. ը 8
ով սքանչելեացդ ։ Մաթէոս երէկ մաք-
սաւոր, [illegible], [illegible], [illegible]
[illegible]. Նոյն այսօր [illegible] առ-
[illegible] ։ [illegible], [illegible]
ցն, [illegible] և [illegible] ՚ի սատանայէ.
այս օր [illegible] ՚ի վեր [illegible] ՚ի
ծոց հօր. [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible]. [illegible]. [illegible]
[illegible]. նոյն այս օր [illegible]
[illegible] ՚ի մէջ սրբութեան սրտի հօր խնդ-
ութեամբ հանգչի ։]

՚Ի գիրս իմն հայոց որ [illegible] յա- թ 9
ւիտենից և նեղութեան կենցաղոյս. ասէ
[illegible] ։ ով վերնային քաղաքդ, երանելի
բնակութիւն ։ ով օրն յաւիտենից պայ-
ծառացեալ. զոր ոչ խաւարեցուցա-
նէ գիշեր, այլ միշտ պայծառ լուսաւո-
րէ ճշմարտութիւն ։ օրն յարատև ու-
րախ, յարատև անդորր, և ոչ երբեք
[illegible] փոփոխելով ։ Ո՜
թէ միանգամ ծագեալ լինէր մեզ օրն
այն, և [illegible] այսոք
[illegible] ։ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. բայց ոչ մեզ ժ
[illegible]. [illegible] ՚ի հե- 10
ռուստ, և [illegible] ։]

Դարձեալ ՚ի յայսմաւուրսն հայոց .
՚ի նոյեմբերի . ԺԹ . ՚ի վարս Ներսէսի
Շնորհալւոյն ասէ այսպէս ։ Երկու սուրբ
ճգնաւորք, որոց անուն էր Շաղփիդայ. և
միւսոյն, որոյ անուն Եպիփան . ու-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ։]

tus à Satana Christū negauerat, hodiè ad thronum exaltatus, in sinu Patris sedet. Paulus, anteà blasphemus, Deo exosus, Stephani occisor, euersor Ecclesiæ, hodiè ad ineffabilia illa ingressus, in Sāctuario Paterni cordis lætus quiescit.

In Tractatu de die æternitatis, & angustijs huius vitæ, cuidam inserto Codici, cui nullus erat titulus, hæc initio habentur: *O Ciuitas superna, beatitudinis habitaculum: ò dies æternitatis, splendore fulgentissimus, quem nulla obumbrat nox, sed clara, & sempiterna illuminat Veritas: dies perpetuò lætus, ac tranquillus, semperque in beato statu permanens. ò Vtinam oriretur nobis aliquandò dies ille; & temporalia hæc omnia finirentur. Resplendet nunc quidem ille Sanctis sempiternus, & gloriosus; non autem nobis, in hoc Mundo peregrinantibus, nisi à longè, & per speculum in ænigmate.*

In Armeno denique Mænologio sub die 19. Nouembris commemoratur vita Niersesis Ghelaiensis, qui fuerat Armeniæ Patriarcha catholicus; & hæc in fine habentur. *Duo sancti Heremitæ, quorum alter Vocabatur Sciaghbida, alter Epiphanes, eodem die, quo beatus Nierses obierat, Viderunt proprijs oculis è sua quisque cellula, eius animam, lucida nube amictam, ab Angelorū agminibus sursum ferri Vsque ad Cælum Empyreum: cui etiam turmatim obuiam procedebāt cœtus Angelorum, & Prophetarum, Doctorum, & Apostolorum, Heremitarum, & Martyrum.*

[illegible]
[illegible]
[illegible] ։]

Երբ

PROBATVR TERTIO Ecclesiæ ipsius Armenæ testimonio.

ԵՐՐՈՐԴ Ցուցանի վկայութեամբ եկեղե- ցւոյն հայոց :

§. IV.

Գլուխ · Դ ·

ա 1 Armena Ecclesia primò in secunda Dominica Quadragesimæ canit sic: *Aperuisti Domine ianuam Paradisi Vitæ bono Latroni*. Et rursùs: *Gustantes fructum mortis, fuimus immortali Vita priuati: sed per aduentum tuum obserati Paradisi ianua iterum reserata est*.

բ 2. In Commemoratione omniũ defunctorum: *In requie tua Domine, in qua omnes Sancti tui quiescunt; colloca pariter inter illos animas seruorum tuorum*.

Et, ne dicat Vartanus, Ecclesiã suam in priori loco loqui de ianua Paradisi terrestris verè, ac propriè, non autem figuratiuè, quatenùs scilicet figura ille fuit cœlestis Paradisi; & in hoc posteriori loqui de requie, qua nunc animæ Sanctorum in locis aëreis, vel in eodem terrestri

գ 3 Paradiso fruatur: audiat, quid posteà illa succinat: *Rogamus te*, inquit, *Domine Rex sæculorum, Pater æterne, qui ad redimendum genus humanum Vnigenitum tuum misisti; ne obliuiscaris animarum defunctorum nostrorum; sed dona eis requiem in Regno tuo*. Et iterùm: *Dignos fac defunctos nostros introire in cœlestem Thalamum tuum*. Et rursùs: *Colloca defunctos nostros in superna tua Ierusalem inter Cœtus Primogenitorum conscriptorum in Cœlis*. Ac denique in ipso Canone suæ litur-

Հայոց եկեղեցին 'ի շարականն երկրորդ կիրակէին աղուհացից երգէ այսպէս : Որ աւազակին աջակողմեան բացեր զդուռն դրախտին կենաց :] Եւ դարձեալ : Որ ճաշակելովն պտղոյն մահու յանմահից կենաց մերժեցաք, եւ գալստեամբդ քո վերստին փակեալ դրախտին դուռն բացաւ :]

Դարձեալ 'ի հանգուցելոց կարգն ասէ : 'ի հանգստեան քո տէր, ուր ամենայն սուրբքն հանգուցին, հանգո զհոգիս ծառայից քոց ընդ նոսա քն մարդասէր :]

Եւ զի մի՛ ասասցէ վարդանեան վարդապետ. եթէ խօսի եկեղեցին 'ի առաջինն առաջինն խօսի զդրան երկրային դրախտին. եւ ոչ զձանն երկնային, բայց ըստ ... նաեւ այն 'ի յերկրային դրախտին. Եւ թէ 'ի յետինն խօսի զն հանգստեանն, զոր ունին հոգիք սրբոց 'ի յօդս, եւ կամ 'ի նոյն երկրաւոր դրախտին : լուիցէ զոր 'ի նմին կերպ երգէ նոյն եկեղեցին այսպէս : Բարեխօսութեամբ յաւիտենից հայր անսկզբնակից. որ զմիածին որդի 'ի փրկութիւն առաքեցեր մարդկան, աղաչեմք զքեզ. յիշեա զհոգիս ննջեցելոց մերոց. եւ հանգո 'ի քում արքայութեան :] Եւ դարձեալ : Արժանաւորեա եւ զննջեցեալսն 'ի յերկնաւորն քո առագաստ :] Եւ դարձեալ : Հանգուցանեա զննջեցեալսն մեր 'ի վերին քո յերուսաղէմ, 'ի ժողովս անդրանկաց գրելոց 'ի յերկինս :] Եւ զի 'ի մէջ պատարագին ա- սէ հայոց եկեղեցին 'ի ծանուցել հանգստ ... , եւ լուսաւորեա, եւ դասաւորեա ընդ

[illegible]

դ 4 [illegible]

[illegible]

ե 5 [illegible]

[illegible]

զ 6 [illegible]

[illegible]

turgiæ Sacerdos Armenus, secretò pro defunctis orans, dicit: *Dona eis requiem, illumina eos, & colloca inter Sanctos tuos in Regno Cælorum.*

3. In Commemoratione duodecim Apostolorum. *Cum Christo concrucifixi estis, & vnà cum eodem regnatis.* Et postea: *Qui in aduentu Domini sedebitis super sedes duodecim, iam ad ineffabilem illam beatitudinē, qua nulla sublimior, peruenistis.*

4. In Cantico de communi Martyrum: *A te Christe coronam incorruptibilem acceperunt, & adiuncti sunt choris supernarum Potestatum.* Et rursùs: *Hodie cœtus Martyrum coràm Christo Domino, Dei filio iubilant, & exultant.*

5. In Comm. S. Stephani Protomartyris: *Christi Martyr egregius euasisti hodiè apud nos: & ingressus in æternum Sanctuarium, cooptatus es in ordinem cælestium Exercituum, & à Christo Rege corona immarcescibili redimitus fuisti.* Et iterùm: *A Christo coronatus, in Thalamo Cælesti præfulges, & exultas.*

6. In Comm. S. Cyriaci Martyris: *Pressus, velut vuæ racemus, gustui Redemptoris iucundus, sanguinem effudisti; & à Christo vnà cum strenuis Martyribus accepisti coronam.*

7. In Comm. pijssimi Imperatoris Theodosij Senioris: *Largitus fueras Domine Magno Theodosio Regnū terrenum; & eundem, in Catholica fide vità functum, transtulisti in Regnum Cælorum.* Et rursùs: *O Rex magne, Beate Theodosi, qui à Christo vnà cum Principatu Orbis terrarū*

coronam gloriæ recepisti, ora pro nobis Cælestem Regem. Postquàm tuis sanctis precibus inimicum eiecisti, Diabolum superasti, in numerum cælestiũ Ciuium ascitus es.

8. In Comm. Sanductæ cuiusdã Reginæ: *Quia Regni tui gloriam aspernata es, diuina fuisti gloria exornata: hodie cælestibus Choris adiuncta, ora pro nobis Dominum.*

9. In Comm. Vartani, Armeni Ducis, & sociorum militum, qui pro Ecclesiarum defensione ab Infidelibus trucidati fuere: *Acceperunt brauium Victorum Martyrum.* Et iterùm: *Fuderunt sanguinem suum pro defensione Ecclesiæ, & coronati sunt in cælesti Solennitate.*

10. Tandem in Comm. Hesichij, & sociorum; *Tanquàm aurum, diuino igne probati, & purificati, commoramini in habitaculis Angelorum.*

Ex his ergo, alijsque similibus verbis, quibus Armena prædicat luculenter Ecclesia, sanctos vnà cum Christo in Cælis regnare, & æterna requie, ac felicitate frui; satis apertè colligitur, non suâ quidem, sed nonnullorũ hæreticorum operâ factum, vt in Canone suæ Liturgiæ verba quædam inserta fuerint, quæ sane cum supradictis non modò non cohærent, sed potiùs ex aduerso pugnare, & oppositum affirmare videntur. verba sunt ista: *Per hoc Sacrificium, Domine, requiem concede omnibus, qui in Christo obdormierunt, sanctis Patribus, Patriarchis, Apostolis, Prophetis, Confessoribus,* &c. perinde ac si animæ Sanctorum adhuc extrà

է 7 [illegible]]

[illegible]]

ը 8 [illegible]]

[illegible]]

թ 9 [illegible]

բայսութեան եղիցին. և ոչ կարասցեն հանգստանալոյն : ուրեմն ասացեալ պարտ է հայոց ուղղափառաց ջնջել ՚ի պատարագէն զհերձուածողաց զբանսն ուռամբարձեալս . որք յայտնի հակառակ են ընդդիմակայն ճշմարիտ հետակայ բանիցն եկեղեցւոյն իւրեանց: քանզի սուրբքն ոչ կարօտին աղօթից մերոց. և ոչ անդուռ մ հանգստեան : այլ մեք խնդրեմք օգնել ՚ի նոցանէ . և բարեխօսութեամբ նոցա պաշտպանել որպէս ընդունի : և հաստատել ՚ի փառս և յերջանկութեան իւրեանց :

Ժ 10

extra beatam requiem esse, ab eadẽ credantur Ecclesia: quæ tamen ex eo, quod non multò post in eodem Canone subijcit, sufficienter indicat, se non aduertisse, quòd ore proprio, quamuis nolens, & inscia, fassa sit anteà. Orans enim paulò post pro alijs defunctis; & supponens, in cælesti gloria quiescere Sanctos, hæc habet: *Dona eis requiem, illumina eos, & colloca inter Sanctos tuos in Regno Cælorum.* Expungenda sunt igitur præcedentia illa hæreticorum verba adulterina, quæ subsequentibus, ac legitimis alijs suæ ipsorum Ecclesiæ aperta contradictione aduersantur. Haud enim nostris egent orationibus, nec requiei loco Sancti, quos firmiter credimus, ac fatemur, in Cælesti Ierusalem æterna gloria coronatos, vnà cum Christo, & Angelis triumphare, exultare, ac perpetua beatitudine perfrui; & quorum intercessionibus nos petimus adiuuari.

ՉՈՐՐՈՐԴ

Ծ 1

Յուցանի վկայութէ սուրբ հարցն յունաց և լատինացւոց . զորս ընդունի հայոց եկեղեցին :

Գլուխ . Ե .

ՍՈՒՐԲՆ կղեմէս հռոմայեցին հայրապետ յ . Ը . երդ՛ գիրս առաքելական սահմանադրութեանց ՚ի ԽԷ. երդ՛ գլխոյն գրէ. եթէ արքեպիսկոպոսն եպիսկոպոսաց աղօթէր զնա ՚ի վերայ մեռելոյ այսպէս : հանգո՛ երզեա զնա ՚ի գոգն աբրահամեան հարցն սրբոց . ուր ոչ է ցաւ , զարհուրանք , և տրտմութիւն . այլ դասք բարեպաշտաց , և ընծայեցելոց . և երկիր արդարոց նրբանեցելոց . որք տեսանեն զփառս քո ըստ :]

Ե 2

Նոյն դիոնէսիոս արիսպագացին ՚ի գիրս յէջս եկեղեցականն քահանայապետութեան , ՚ի յառաջին հատորին . յ . Է. երդ՛ գլխոյ . խօսի վա սրբոց . յորժամ վախճանեսցին . և ասէ : Զի ... ասելէ . եթէ ըստ ննջեցութեան ըստ առնելոց նա զկատարեալ հանգիստ , յորժամ հասանիցեն ՚ի վերջին աւարտին կենացս . և ... ա

թեն

PROBATVR QVARTO Ex Patribus Græcis, & Latinis, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. V.

CLemens Romanus lib. 8. Cõstit. Apost. cap. 47. refert, Episcopum pro piè defuncto sic Deum orasse: *Colloca eum in Sinu Patriarcharum, &c. Vbi non est tristitia, dolor, neque horror, sed cætus piorum, & lætantium, & terræ rectorũ*

bea-

beata, videntium gloriam Christi tui.

Dionysius Areopagita in lib. de Eccles. Hierarch. cap. 7. par. 1. loquens de Sanctis, in mortis articulo constitutis: *Norunt*, inquit, *profectò, se totos percepturos exactissimam, ad Christi speciem, requiem, cùm ad præsentis vitæ finem peruenerint; viaque ad immortalitatem suam è vicino iam clariùs intuentes, Diuinitatis laudant munera, diuinaque lætitia gestiunt.* ꝑ. 3

Ignatius in epist. ad Rom. *Aqua viua*, inquit, *manens in me, intrinsecùs mihi dicit: veni ad Patrem.* Et rursùs: *Sinite, me puram lucem assicere: illuc perueniens, homo Dei ero.* Et iterùm: *Miserabilis sum nunc, donec Deum merear adipisci.* Quibus verbis clarè indicat, se statim à morte futurum cum Deo in Cælis. ꝑ. 4

Iustinus Martyr in quæst. 67. à Gentibus posita, inquit, *Post animi à corpore excessum statim fit bonorum, malorumque distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis: bonorum quidem animi in Paradisum, vbi consuetudo est, & aspectus Angelorum, & Archangelorum, visione verò etiam Conseruatoris Christi, ex verbis his: peregrinantes à corpore, & præsentes esse apud Dominum.* ꝑ. 5

Irenæus, lib. 1. cap. 2. *Iustis*, ait, *& æquis, & præcepta eius seruantibus, & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex pœnitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris cōfert, & claritatem æternam circundat*

Թէ՛ն հաւետեանց ՚ի մօտոյ յայտապէս տեսանելով, որ՚նա արժանեն զնոյն պարգեւս. և անմահական ուրախութեամբ բերկրին :]

Սբ՟ն Իգնատիոս ՚ի Թուղթն առ Հռ ովմայեցիս ասէ: Ջուր կենդանի իմ առ իս, և ներքուստ ասէ ինձ. Եկ առ Հայր:] Եւ յետ սակաւուց դարձեալ ասէ: Թողուլ ասէ, զի ՚ի լոյսն մաքրափայլն հասցեալ զի ՚ի հասանելն իմ մարդ Աստուծոյ եղէց :] Եւ դարձեալ ասէ: Եմ և ես այժմ թշուառական մինչև ՚ի ժամն այն, յորժամ արժանի լինիցիմ ստանալ զԱստուած:] Որով բանիւ յայտնէ. զի յետ մահուան վաղվաղակի լինելոց էր յերկինս ընդ Այ։

Սբ՟ն Յուստինոս վկայն ՚ի պատասխանութիւն. ԿԷ. հրց՝ հեթանոսաց ասէ: Յետ բաժանման հոգւոյն ՚ի մարմնոյ առժամայն լինի որոշումն արդարոց և մեղաւորաց: և ՚ի հրեշտակաց տարեալ լինին ՚ի տեղիս, որոց արժանին են: Այ. հոգիքն արդարոց ՚ի յարքայութիւն երկնից. ուր և սովորութիւն տեսանել զհրեշտակս և զհրեշտակապետս են: և տեսանեն զփրկիչն մեր զՔն բստ այսմ. Թէ հեռացեալ եմք ՚ի մարմնոյ աստի և մերձեալ առ Տր:]

Սբ՟ն Երենոս ՚ի յերկրորդ գլուխ առաջին գրոցն ասէ: Արդարոց, և զգօն մարդոց, և զպատուիրանս պահողաց, և զսէր նորա յաւետ պահողաց, որք առաջին ապաշխարեցին, և ՚ի սէր նորա հաստատեալ մնացին, զայս տայ նոյն պարգեւ ՚ի վարձս, և այլ անեղծ զնոյն բարութիւն:] Այլեւ, արդարոց անձանց. ասէ. ՚ի անձանց: Այ. որոց և կատարեալ մաքրեալ ՚ի կեանս աստ. փառօք յետ մահուն պար գևէ զյաւիտենական պայծառութիւն: բայց

այլ

[illegible] :

Եւ բան կիպրիանոսի ՚ի ճառն [illegible] ասէ : [illegible] :] [illegible] :] [illegible] :]

Եւսեբիոս Կեսարացին ՚ի . Ժ . երր գիրս պատմութեան , յառաջին գլխին ասէ : [illegible] :]

Եւ բան աթանասի ՚ի [illegible] :] [illegible]

նէլ

Զ 6 dat. Nota illud: *quibusdam quidem ab initio*; nimirùm Sanctis, & perfectè purgatis in hoc sæculo, statim à morte vita donatur, & æterna claritas: *quibusdam autem ex pænitentia*, hoc est, post satisfactionē, in futuro sæculo pœnis purgatorijs redddità.

Cyprianus in Serm. de Mortalitate: *Dominica*, inquit, *præcepta seruantes, ad Cælestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. ad hos, fratres carissimi, auida cupiditate properemus.* Et in libro de Exhortatione
Է 7 Martyrij cap. vlt. *Quis non omnibus viribus elaboret, vt cum Christo statim gaudeat? vt post tormenta, & supplicia terrena, ad præmia diuina perueniat?* Et infrà: *Tam velociter migrandi quanta felicitas; vt terris repente subtraharis, & in Regnis cælestibus reponaris.*

Eusebius Cæsariēsis lib. 10. hist. cap. 1. *Verùm*, inquit, *hi sancti Martyres quàm celerrimo cursu sublati ad Superos, res multò præstabiliores sunt consequuti; & in ipso Cælo, & Paradiso diuinis delicijs perfruuntur.*

Ը 8 Athanasius super illud Mat. 11. *Omnia mihi tradita sunt à Patre, &c. Postquàm*, inquit, *tradita sunt illi omnia, & factus est homo, correcta sūt omnia, & perfecta. terra pro maledictione benedictionem obtinuit; Paradisus reseratus est; Infernus se metu contraxit; monumenta aperta sunt, resurgentibus mortuis; portæ Cæli apertæ sunt.* Et in vita S. Antonij refert, animam Ammonis, Angelis stipatam, visam ab Antonio ad Cælum deferri.

Ephrem

Ephrem Syrus in Serm. de ijs, qui in Christo obdormierunt: *Emigrarunt*, inquit, *à nobis, qui benè, sanctèque ad Dominum profecti sunt: reliquerunt nos orphanos, & ad propriam Patriam abierunt: reliquerunt corruptionem, & ad immortalitatem concesserunt: Mundo occubuerunt, & apud Christum exorti sunt: è terra exierunt, & iam supernam Ierusalem inhabitāt: Vitæ præsentis vanitatem reliquerūt, & ad supernam beatitudinem peruenerunt.*

Hilarius in Psalm. 124. loquens de Apostolis, alijsque Sanctis: *Quomodo possumus*, inquit, *montes non eos significatos esse, intelligere; qui super terrenam naturam gloriosi, iam in Dei rebus exultant?*

Basilius Orat. 4. de Pœnit. loquens de anima Peccatoris, mox vt egreditur à corpore, ait: *Hei mihi, inquies, quòd maculas non deleuerim, sed peccatis insignitus sim: nunc sanè essem cum Angelis; nunc in cælestibus bonis delicias agerem.* Item homil. in 40. Martyres: *Vos non terra occuluit, sed Cœlum suscepit.* Itē Orat. in Gordium Martyrem: *Erat enim affectus, non vt qui in Lictoris manus deuenturus esset; sed velut Angelorum manibus seipsum commissurus; qui statim ipsum, recèns mactatum, assumptum, ad beatam vitam translaturi essent.*

Nazianzenus Orat. in laudem Basilij, in fine: *Tu verò*, inquit, *sacrum, & diuinum caput è Cælo nos quæso respice; carnisque stimulum, à Deo nobis ad disciplinam datum, aut precibus tuis siste, aut certè, vt cum forti*

նել յերկինս:

Թ 9 Ասէ՛ն Եփրեմ ՚ի ճառն յաղագս ննջեցելոց ՚ի Քս տանէ: ՚ի մէնջ փոխեցան որք սրբութբ և բարւոք առ տէրն գնացին: Թողին զմեզ որբացեալս. և ՚ի հայրենիս իւրեանց ընթացան. մերկացին զապականութիւն. և զանմահութիւն զգեցան: մեռան աշխարհիս. և առ Քս ծընան: ելին ՚ի յերկրէս. և առեալ բնակին ՚ի վերին յԵմ: Թողին զունայնութիւն կենցաղոյս. և հասին ՚ի յերկնային երանութիւն:]

Ասէն հիլարիոս ՚ի մեկնութեան. Ճ. և. Իդ. սաղ՛՛ մոսին. խօսելով յաղագս

Ժ 10 առաքելոցն և այլոց սրբոց. ասէ: Եւ զիա՞րդ կարասցուք իմանալ. եթէ լեռնանց անուանակոչութբ նշանակեն ոչ եղեն նոքա. որք ՚ի վեր քան զերկրային բնութիւն բարձրացեալք և փառաւորեալք. աստուծոյ ցնծան առաջի նոյ:]

Ասէն Բարսեղ ՚ի. Դ. ճառ՛՛ ապաշխարութեան խօսի զմեղաւորի մեռելոյ ոգւոյն. և ասէ. Եղուկ ինձ. զի ոչ զաղտեղութիւնս մեղաց ոչ ջնջեցի. այլ ՚ի մեղօքն հաստատեալ մնացի: այժմ արդ եթէ ընդ հրեշտակս էա

Ժա 11 տաւորեալ էի. այժմ ՚ի յերկնայինն բարութիւնս զուարճանայի:] Եւ դարձեալ ՚ի գովասանութիւն. Խ. մարտիրոսացն ասէ: Զձեզ ոչ ծածկեաց երկիր. այլ երկինքն ընկալաւ:] Եւ դարձեալ ՚ի գովասանութիւն սրբոյ նահատակին գորդեոսի ասէ: Քանզի այսպէս. եւ եթէ ոչ ՚ի ձեռս դահճաց էր անկեալ. այլ ՚ի ձեռս հրեշտակաց անձնէր. որք զնա զենեալ մաքուր պատարագ փութով ընկալեալ և հասուցին ՚ի կեանս երանելիս:]

Ասէն գրիգոր աստուածաբանն ՚ի գովասանութեան սրբոյն բարսեղի ՚ի վերջն ասէ:

ասէ ։ Եւ Հոգւոյդ քում սրբարարին եւ մեծա- ժբ
յին զգուշա ՚ի յերկնից նայեաց եւ խնա- 12
մեամ զմեզ ։ եւ զհամբերութիւն մարմնոյ ․ որ ար
տուար մեզ ՚ի խորհուրդ · կամ ՚ի քաջ սրտի
՚ի մեծի քաջին որ աղօթիւք · եւ կամ հա
ւանեալն ․ զի զնոյն բան ... հասցէ
բերութեան ։ Եւ յետ ելանելոյ մեզոյ յաշ
խարհէ կենաց ընկալ զմեզ ՚ի յարկս քո ․
որպէս զի զնմանէ մեծ այնն երանու-
թեան ․ զոր այժմ ընդ հայելի անաս-
կամ եւ փոքր ՚ի շառնէ ... կա-
թարեալ ՚ի մտանելն ... եւ սրբո
ղարգոյն ... եւ ... զան
կութեանց մերոց ։]

Nyssenus in Orat. in S. Ephræm: ... ՚ի ... ժգ
... 13
...

forti animo perferamus, persuade: nosque, postquam ex hac Vita migrauerimus, tabernaculis tuis excipe; Vt, simul Viuentes, sanctam, ac beatam Trinitatem, cuius nunc exiguam speciem, & imaginem accipimus, purius, pleniusque cernentes, desiderijs nostris finem imponamus.

Nyssenus in Orat. in S. Ephræm: *In Cælestibus*, ait, *Tabernaculis animus illius cōsedit, Vbi sunt ordines Angelorum, Vbi Patriarcharū populi, Vbi chori Prophetarum, Vbi sedes Apostolorum, Vbi gaudium Martyrum, Vbi piorum lætitia, Vbi Doctorum splendor, Vbi celebres Primogenitorum cœtus, Vbi puræ lætantium Voces.* Et infrà: *Tu verò diuino assistens Altari, Vitæque Principi, & sacrosanctæ Vnà cum Angelis sacrificans Trinitati, omnium nostrum recordare, nobisque peccatorum veniam impetra.*

Cyrillus Ierosol. Catechesi 13. de Latrone differens: *Tu*, inquit, *de ligno introduceris in Paradisum.* Et ne loqui videatur de Paradiso terrestri, subdit: *Ne timeas serpentem: cecidit enim de Cælo; non te eijciet.*

Epiphanius hæresi 78. in fine: *Sancti*, ait, *sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, sors ipsorum in beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum Angelis, diæta in Cælo, gloria in honore incomparabili, & perpetuo, brauia in Christo Iesu Domino nostro.*

Ambrosius lib. 7. epist. 59. ad Thessalon. *Acolius*, inquit, *Superiorum incola, possessor Ciuitatis æternæ, illius Ierusalem, quæ in Cælo est: Vidit*

dit illic Vrbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem pretiosum, lumen sine Sole perpetuum: & hæc omnia, iamdudum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem.

Chrysostomus hom. 66. in c. 12. Ioann. sic ait: Vbi ego sum, inquit, illic & minister meus. Vbi Christus? in Cælis. ergo ante Resurrectionem illuc animâ, & mente transferemur. Item homil. 29. in cap. 8. Matth. Multis è locis Scripturę comprobari potest, non errare hic post mortem iustorum hominum animas. Nam & Stephanus ait: suscipe spiritum meum; & Paulus resolui, & esse cum Christo desiderabat.

Hieronymus in epist. ad Marcellam de obitu Leæ: Nunc, inquit, pro breui labore æterna beatitudine fruitur; excipitur Angelorum choris; Christum sequitur, & dicit: quęcunque audiuimus, vidimus in Ciuitate Domini Virtutum. Et passim alibi similia.

Ruffinus Aquileiensis in Exposit. in Symb. Apost. Monumēta, inquit, aperta sunt, & multa corpora Sāctorum dormientium resurrexerunt, & apparuerunt multis, & ingressi sunt sanctā Ciuitatem illā, de qua Apostolus dicit: Quę autem sursum est Ierusalē, libera est, quę est mater omnium nostrum. sicut & ad Hæbreos dicit: Decebat enim, propter quē omnia, & per quem omnia, multos filios in gloriam adducentem, auctorem salutis eorum per passiones consummari.

Augustinus Enarr. in Psal. 83. super illud: Beati, qui habitant in do-

փառս . փոխումն 'ի կատարելութիւն .
Ժե 15 բանզի 'ի յերկնաւորութիւն և յօծեալսն
սէր . ուրախութիւնն ընդ հրեշտակս
կացուցել 'ի յերկինս . փառաց 'ի սրբ
ութե անմահութեան և վայելչութեան որ բաժ
բնեսն 'ի սէրն մեր յոյժ :]

Սուրբն Ոսկեբերանն յ. Կ. ճառն՝ գլխոյն
'ի Թուղթն ԺԲ. ճառն՝ առ Թեսաղոնիկ
եցիս . ասէ : Ուր եմ ես՝ անդ և պաշ
տօնեայն բաղաքին վերին եկեալ որ 'ի յեր
կինս է . Նաև և անդ զյարութեանն յոյս
բնի պատրաստութեան մեծ . զնացեալ ու
նին . զաւետարան պատմութեան . զորս
առաջին արդարեաց զհանգստեանն որ ;
և զայս ամ Թէպէտ և 'ի վաղուց զի
տէր . այլ առաքեալն ասացեալ այժմ զեմ
յանդիմանս :]

Սուրբն ամենայն 'ի . Իզ . ճառ՝ յաղագս
մեծութեան յուղարկաւորութեան . Ի . ճառ՝ զկոյսն
ասէ : Որպէս եմ . ասէ , անդ և այժմ
յառաջադոյն եմ եղէ : այսք որ է ըստ 'ի
յերկինս առաջին և ամենայն բանն զպատր
Թիւն յանդ և և երկրայինն հոգւոյն և
մարգ :] Եւ զոչ 'ի Թղթ . ճառ՝ Կաթն
'ի վեր մեծ ոն . Ը . ճառ՝ կլեմոյն ասէ : բա
զում վկայութիւք մեծ ասացեալ զոգին
կարենալ ցուցանել . Եթէ հոգիքն որ
Ժէ 17 գտանին ոչ շրջին աստ զկնի մահուան ;
բայց և առաքինեացն ասաց . ընկեր
լինելն է . և պարզեալ գանձ իւրեանց կայեն .
և ընդ դէմ յենեալ :]

Սուրբն Յերոնիմոս 'ի Թուղթն առ
Մարկեղա վասն Լիայ մեռելոյն փոխմանն
յետոյ ասէ : Այժմ ասէ՝ վաստակոցն
անդի այժմ զյաւիտենին երանութիւն . զա
սուրբ ընդ հրեշտակս . երկնայ զՔրիստո
սի . և ասէ . որպէս լուաք , այնպէս և
տեսաք 'ի քաղաքն տն զօրութեանց :]
Եւ յայլ ուրեք զնոյն ասէ բազում
տեղեաց :

[illegible] ԺԸ 18

[illegible] ԺԹ 19

[illegible] Ի 20

[illegible]

mo tua Domine; ait: *Possident Ierusalem Cælestem sine angustia, sine pressura, sine diuersitate, & diuisione limitum: omnes habent eam*. Et lib. 2. quæstionum Euangelicarum, capite 38. *Dicentes enim Angeli; quid statis intuentes in Cælum; quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum vsque in illud penetrare secretum, quò ibat Dominus, cùm in conspectu discipulorum ferretur in Cælum. Iam cætera secundum superiorem expositionem accipi possunt; quia secretum Patris benè intelligitur, vbi etiam ante Resurrectionem iustorum animæ viuunt cum Deo*. Et hoc idem sæpiùs alibi.

Cyrillus Alex. lib. 12. in Ioann. cap. 36. *Credere debemus*, ait, *cùm à corpore Sanctorum animæ abierint, tanquàm in manus carissimi Patris, bonitati diuinæ commendari; nec, vt quidam infidelium crediderunt, in terris conuersari quousque sepulturæ honoribus affectæ sint; nec (vt Peccatorum animæ) ad immensi cruciatus locum, id est, ad Inferos deferri: sed, itinere hoc nobis à Christo primùm præparato, in manus potiùs Patris euolare*; &c. *Certam huius rei spem habeamus, firmiter credentes, in manibus Dei nos post mortem futuros, vitamque multò meliorem, ac perpetuò cum Christo victuros. Ideò enim Paulus desiderauit resolui, & esse cum Christo.*

Gregorius Papa in Psal. 4. pœnitentialem: *Beatitudo*, inquit, *& animabus Sanctorum antè Resurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominùs post Iudiciũ conferetur*. Item

lib. 4. Dialog. cap. 25. super illud ad Philip. 1. *Cupio dissolui, & esse cum Christo*, sic ait: *Qui ergo Christum in Cælo esse non dubitat, nec Pauli animam in Cælo esse neget*. Itē libro 4. Moralium, cap. 32. *Postquàm de corporibus transeunt* Sancti præsentis Ecclesiæ, *nequaquàm per morarum spatia, sicut antiqui Patres, à Cælestis Patriæ perceptione differunt. mox quippè vt à carnis colligatione exeunt, in Cælesti sede quiescunt.*

PROBATVR QVINTO Rationibus, è Scriptura sacra deductis.

§. VI.

PRima ratio est: Sancti habuerunt iam in hac vita meritum æternæ beatitudinis, cùm in alia vita non sit nouis meritis locus, vt in 3. quæstione §. 6. demonstratum est; nec ullum est impedimentum, quominùs beatitudinem hanc statim post huius vitæ finem habere potuerint; cùm Cælum, anteà clausum, nunc pateat: ergo non est ratio, cur post hanc vitam tale præmium non acceperint, sed expectare illud debeant vsque ad seculi consummationem. Probatur hæc Consequentia; quia Beatitudo proposita est hominibus, vt corona certaminis, & merces laboris, iuxta illud Iob 7. *Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij, dies eius:* sed post militiæ certamina, & mercenarij laborem statim debetur mer-

Փիլ միածնանն համբարձմանն. զի 'ի դժոխոց
21 այլ առաւել 'ի ձեռս սոյ հօրն ընծայա-
նալ. զի այսպիսին մտաւորացն արա-
րանեցաւ. մեզ տալով 'ի բանն : Եւ զի զ-
սպասաւորեաց հաստատութեամբ ձեռամբ եւ հա-
ճառով. ԹԷ 'ի ձեռս սոյ լինելոց եւ հզ
զհոգի մահուան. եւ ընդ երն մնաւորութեան
զերկրաւոր վայելելոց զհետս յո-
նս : զի ասէ այսպիսին սոցա զանձանց
եղանել. եւ ընդ երն լինել :]

Եւ զինք գրիգոր համոզմամբ հրաշիւն 'ի
դ. բարոյ" սորին աստուածաբանութեան ասէ :
Միաբանութեան հայրենեաց սորոց առաջ
բանս զայսուհեմս սպասցեալ. եւ մարմնոց
ա նոցին զհոգի զամենաւոր լուսոյ հեռի :] Եւ
1 գլխ 'ի. դ. բարոյ" գիրս դասակարգաց. 'ի.
ԺԲ. երգ" զորս 'ի մեծնոյ այսր. ԹԷ
քանզի մի եղանել. եւ ընդ բն լինել. ասէ :
Եթէ ոչ ոչ առբանայ զմի լինել յերկինս.
մի եւս առրասցէ, զհոգին այսպիսի յեր-
կինս գալ :] Եւ Դ գլ 'ի դ. բարոյ" գիրս
բարոյականաց. 'ի ԺԳ. բարոյ" գլխն ասէ :
Յորժամ 'ի մարմնոյ փոխեցան սուրբք
նոր օրինակս ոչ, այլ հաւասար նմա օրինակ,
յարակայեցման եւ թեւ 'ի յերկնային հոգ-
ւոյն. այլ ընդ եղանելոյն 'ի մարմնոյ
փոխումն հանդերձ յարդարութեան եղե-
բ նոյ :]

2

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ցուցանի պատճառաւք. որ յաստուածային
հանեալ գրոց աստուածաշնչեցն :

Գլուխ. Զ.

Առաջին պատճառն է. զի սուրբք
'ի կենդանւոյս յայս ունին արժանաւորու-
թիւն երանութեան. զի ոչ 'ի հանդերձեալ
կեանս կենդանւոյն ոչ գոյ տեղի նորոց արժանաւո-
րաց, եւ ժամանակի յետինլոյ արժանաւոր լինե-
լոյ. որպէս ցուցաւ 'ի. դ. բարոյ" զի ընդ Աւ
'ի դէ երգ" արժանաւորութեան յետ մահուան ոչ
արգել

արգելեալ էին մտանել ՝ի նոյն երանու- Գ
թիւն . զի յառաջ քան զՔս երկինքն փա- 3
կեալ էին վն առաջնոյ մեղացն . վն այսր
սրբքն առաւօտինքն ոչ մտին . այլ զկնի քա-
ջելոյն չարչարանացն քն ոչ կայ այլ պա-
տճառ . Թէ վն էր ոչ մտանեցին ՝ի նմ
սրբքն: այլ ուրեմն ոչ է պատճառ նչ յա-
պաղել մինչ և ՝ի վերջին դատաստնն: զու-
գանի այս երգաբանութեամբ . զի երանու-
թիւն խոստացեալ եղև մարդկան որոց
զգաստին պատուիրանացն . քան այժմ առաՔ
լոյն , Թէ զբազմօրինակ պատմութեամբ պատմե-
բազմեցի . այսուհետև կայ և մնայ
ինձ արդարութեան պսակն ; և կամ ասէ
զվարձ աշխատողաց . քանզի ասէ յա- Դ
ւուր , Թէ պատմեցայց է՛ վարք մարդոյ 4
՝ի վր երկրի . և իբրև զաւուրս վարձ-
վարձկանին կենդանին նորա : Իսկ յետ
պատմեցաւ զեկուցութեան , և ոչ
խոստանալով վարձկանին աւուրց անձին
պատրաստէ՛ առալ զգանի , և զվարձ աշխա-
տողին . այլ ուրեմն և հոգիք սրբոց
յետ արդարանալոյն կենացս այսոցիկ փա-
Թոյ առեալ զվարձն հատուցման :

Հաստատի և այս քան զեւս երկրորդու-
թեամբ . նախ՝ զի ոչ է՛ հաւատալի . եԹէ
ած ՝ի վարձատրութիւն արարէ՛ ... զայն . Ե
զոր և ինքն հրամայեաց մարդկան ոչ 5
գործել . ասելով ՝ի . ԺԹ . Ղեւ" ...
ղեւտական գրոց . Թէ մի՛ ագահեսցի
վարձ վարձկանին քո առ քեզ մինչ
և ՝ի յայգն :] Եւ ՝ի . Գ . առ" գրքն ա-
ռակաց ասէ . մի՛ ասասցես բարեկամին
քում հաստատեալ . յորժամ ձեռն հասա-
նէս ողորմել՝ նմա: մի՛ ասիցես . երթ եկ,
և եկեսցես, և վաղիւն տաց . յորժամ
կարող ես փութով բարի առնել :] Եւ
րեմն այսպէս ոչ է յապաղեսցէ իւր . որ ետ զգ
րեմն զայս . ինքն ոչ հատուցանել
զվարձն: այլ յանկարծ ... զայս մինչ
և.

merces, & præmium laboranti; ergo fatendum est, animas Sanctorum statim post merita huius vitæ præmium suum accepisse.

Et confirmatur primò: quia non est credibile, Deum in remunerando id committere, quod ipse ab omnibus committi noluit, dicens Leuit. 19. *Non morabitur apud te opus mercenarij tui vsque manè*. Et Prouer. 3. *Ne dicas amico tuo, Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare:* igitur non retinebit ipse mercedem Sanctorum suorum vsq; ad finem Mundi.

Confirmatur secundò ex parabola illa Patrisfamilias Matth. 20. in qua Christus ait: *Cùm serò autem factum esset, dicit Dominus Vineæ procuratori: Voca operarios, & redde illis mercedem*. quibus verbis indicauit, non differendum esse præmiũ æternæ gloriæ vsque manè Resurrectionis; sed mox post labores reddendum hora vespertina mortis.

Confirmatur tertiò: nam Matth. 19. dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*. Et Iacobi 1. *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniã cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*. Et Apoc. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem; & dabo tibi coronam vitæ*. Igitur Deus ad remunerandum nihil aliud expectare videtur, nisi huius vitæ laborem, & certamen.

Secunda ratio est: Animæ Sanctorum iam nullum habent peccatum: nam, si quando in hac vita deliquerunt, nunc perfectè purgatæ sunt: ergo nulla debent pœnâ puniri;

niri : atquì, si essent in sola spe futuræ beatitudinis, affligerentur aliqua pœna, iuxta illud Prou. 13. *Spes, quæ differtur, affligit animam* : ergo non debent beatitudinem expectare, sed possidere.

Tertia ratio est : Animabus impiorum statim à morte Deus pœnam infligit cruciatus æterni, vt ostendimus in præcedenti quæst. ergo & animabus Sanctorum statim etiam donat beatitudinis præmium ; præsertim cùm Deus, cui est proprium misereri, magìs ad præmiandum, quàm ad puniendum, sit pronus, & citiùs ad misericordiam flectatur, quàm ad iustitiam.

Quarta ratio est : Ecclesia Latina, Græca, Armena, & aliæ, habent institutum inuocandi Sanctos ; cùm tamen antè Christi aduentum non legatur id fieri solitum : ergo in differenti statu reperiuntur nunc Sancti à statu Sanctorum veteris Testamēti ; quæ quidem differentia alia certè non erit, nisi quòd nunc regnant in Cælis beati ; cùm tamen anteà detinerentur extra beatitudinem.

Confirmatur : quia ante Christi aduentū deflebatur potiùs dies mortis Sanctorum, vt notauit S. Basilius Orat. in S. Barlaam ; nunc verò à prædictis Ecclesijs summa cum lætitia celebratur, ac dies natalis vocatur ; non aliam planè ob causam, nisi quia tunc mori miseria erat, & calamitas ; nunc verò felicitatis initiū ; cùm Sancti morientes in terra, nascantur in Cælo.

Quinta demùm ratio sumitur ex visio-

և ՚ի յոյսն . այլ ՚ի [illegible]
Զ 6 [illegible] :

Երկրորդ՝ զի ՚ի [illegible] . Ի . [illegible] [illegible]]
[illegible] :

Է 7 [illegible]] [illegible]] [illegible]] [illegible] :

Ը 8 Երրորդ պատճառն է՛ . զի [illegible]] [illegible] :

Չորրորդ պատճառն է՛ . զի [illegible]

ժողով զհոգիս ամենաարդարոցն յերկինս ամենաքաղցրոյ · որպէս յուշացաւ 'ի · Դ · երկ խօսաբանութեան ; այլ և ուրեմն և առ ժամանակն զկնի մահուն փառաւորել յեր կինս զհոգիսն սրբոց : մանաւանդ զի պարզաբան և մարդասէրն Ած սովորել յօժարի 'ի վարձատրել · քան թէ 'ի պատ ժել :

Ա 9

visionibus eorum, qui viderunt animas Sāctorum defunctorum sursùm ferri ad Caelestem beatitudinem. Lege Gregoriū Papam lib. 4. Dialog. cap. 7. & sequen., ac Bedam lib. 5. hist. cap. 13. & sequen.

Զօրօրդ պատճառ է · զի բազում եղեղեցի հաւատացեալ քրիստոնէից անդր է կարգեալ զօգնութեան և քաջախօսութեան սրբոցն · և առաւել քան զզալուստն ...

Եւ ևս առաւել հաստատի այս պատճառս · զի առաւել քան զգալուստն ...

Հինգերորդ պատճառն առնանի 'ի հոգատեսրեանցն հարցն սրբոց · որք ...

ԼՈՒԾՈՒՄՆ ՀԱԿԱ
ռակութեանց :

Ա 1

Գլուխ · Է ·

Վարդապետն Վարդան 'ի գիրսն խրատուց Է · գլ · ե · զխնդ · բազում առարկութիւնս 'ի սբ գրոց և 'ի պատճառաց յանդիմանէ զդատաստանն ...

SOLVVNTVR
Obiectiones
§. VII.

VArtanus in Monitis ad Armenios, cap. 5. multas obijcit Scripturas, & rationes contra assertionem de Iudicio particulari, & retributione poenae, vel praemij ante Iudicium Vniuersale reddenda: cuius nos verba obiectionum praecipuarum huc ad litteram transferemus.

Obijcit primò: *Si Vnusquisque statim à morte operum suorum retributionem acciperet; cur diceret Apostol. 2.* ad

ad Corinth. 5. Omnes nos statui sumus ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisq; in suo corpore id, quod gessit, siue bonum, siue malum. Non igitur in anima solùm reportabit, vti dicunt illi; sed in anima cũ suo vnita corpore, vt ait Apostolus. qui rursùs ad Rom. 14. Omnes, inquit, stabimus antè tribunal Christi, &c. itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. tunc scilicet, quando stabimus ante Christi tribunal post Resurrectionem.

Respondetur, verba Armenici Textus in priori loco (quæ desumpta fuerunt ex interpretatione Syriaca) facere potiùs pro nobis contra Vartanum. nam si dixit Apostolus, quòd post Resurrectionem recipiet vnusquisque in suo corpore id, quod gessit; indicare profectò videtur, quòd in anima hoc idem recipiet ante Resurrectionem in Iudicio particulari; de quo idem ait Apostolus ad Hæbreos 13: *Statutum est hominibus semel mori, & post hoc Iudiciũ.* Porrò iuxta interpretationẽ Diui Hieronymi aliter, & ita se habent illa verba: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.* hoc est, sicut exponunt communiter, vt referat vnusquisque pœnam, vel præmium secundùm ea, quæ gessit viuens in corpore. quæ quidem verba, vnà cum alijs ad Rom. in secundo loco citatis, tam de vniuersali Iudicio intelligi possunt, quàm de particulari post mortem: de quo Chrisostomus homil. 14. in Matth. *Om-*

Նոյն և առաքեալն ասէ վարդապետն
այսրիկ : Եթէ յորժամ ելանէ հոգին ՚ի Բ 2
մարմնոյն իւրաքանչիւր ոք չ՚առնու_
զդատն գործոց իւրոց ընդունէր. այլ
զկնի ասէ առաքեալն պօղոս ՚ի կորնթա
ցւոց թղթին. ՚ի. Ե. երկ" գլխոյն. Եթէ
ամենեցուն մեզ յանդիման լինել կայ
առաջի ատենին քի. զի ընկալցի իւրա
քանչիւր ոք իւրով մարմնովն զոր ինչ
գործեաց. եթէ բարի, և եթէ չար: և
ոչ հոգւովն միայն որպէս ասեն. այլ հո_
գին իւր մարմնովն որպէս ասէ առաքեալն
պօղոս ՚ի հռովմայեցւոց թղթին. ՚ի. ԺԴ.
րդ" համարին. Եթէ ամենեքեան կալոց
եմք առաջի ատենին քի. և յառաջ ասա Գ 3
ցեալ զբանն՝ ասէ, այսպէս ուրեմն իւրա
քանչիւր ոք ՚ի մէնջ ընդ. անձին համար_
րս տացէ այ :

Պատասխանի. թէ բանքն առաքելոյն առ
կորնթացիս . զոր հայք թարգմանեցին
ըստ ասորոց թարգմանութեան . առա_
ւելագոյն հաստատեն զասացեալն մեր:
քանզի ասելով սա պօղոս . թէ յետ
յարութեան իւրաքանչիւր ոք ընկալցի
մարմնովն իւրով զոր ինչ գործեաց.
թուի յայտնապէս ցուցանել. եթէ հո_
գւովն իւրով ընկալցի եր զնոյն առաջ
քան զյարութիւնն ՚ի յառանձնական
դատաստանին . զորմէ ասէ նոյն առաքեալն յեբ Դ 4
րայեցւոց . Թ . երկ" գլխոյն . թէ կայ և
մնայ մարդկան մի անգամ մեռանել_
և յետ այնորիկ դատաստան :] բայց ըստ
թարգմանութեան սրբոյն Ջերոնիմոսի,
որով մանաւանդ վարին լատինացիքն,
ասէ առքն զի ընկալցի իւրաքանչիւր ոք
ըստ գործոց մարմնոյ, ըստ որում զոր
ծեաց, եթէ բարի, և եթէ չար :] զոր
մեկնեն ամենեքեան այսպէս. զի ընկալցի իւ-
րաքանչիւր ոք թէ վնասն, թէ պատիւ,
ըստ որում գործեացն ՚ի մարմնին : Իսկ

nes բա

քանզի այսուհետեւ եւ այլքն զոր գրէ այս- Ե
գոյս առ հասարակ եղելոցն, հարցեն իմանալ ոչ 5
միայն զի զվերջին հանդերձեալն դատաստանն,
այլ եւ զմասն առանձնականին յետ մա-
հուն. որպէս ՚ի վերայ հաւասարակ գրո-
ցաց. զի ասէ ոսկեբերանն ՚ի Ծդ. բա՛
ժառն մեկնութեան մատթէի. Եւ մի հոգիք,
յորժամ յասուն կենացս կարասեն մեկնոց
կազմեալք. ապրելայ զնոսա առ այն ա-
հաւոր ատեանն։] Եւ սրբն Հերոնիմոս
՚ի. Բ. կող" գլխն յովելայ մարգարէ-
ին ասէ. Զոր ա՛ն է՛ օր դատաստան
հոգւոյ ՚ի մարմնոյն։ քանզի որեւէ լինե-
լոց է՛ ամ մարդոյ յաւուր դատնի.
նոյն բաց լինելոյ իւրաքանչիւր ուրմ յա- Զ
ւուրն մահուան։] 6

Երկրորդ՝ ասէ փարդան։ Եւ տէր
յաւետարանին այսպէս ասէ. յորժամ
եկեսցէ մարդոյ նստցի յաթոռ փառաց
իւրոց. եւ ժողովեսցին առաջի նորա ամ
ազգք. եւ մեկնեսցէ զնոս ՚ի միմեանց։ եւ
յայնժամ ասասցէ թագաւորն յաջակողմեանցն, որ
ընդ աջմէն իցեն. եկայք օրհնեալք հօր
իմոյ։ եւ այնք որ ընդ յահեկէն իցեն,
ասէ. Թէ երթայք յինէն անիծեալք։
եւ յայտ է՛. որ յայնժամ առնուն զհա-
տուցումն գործոց. եւ ոչ այժմ։]

Պատասխանի. Թէ ՚ի վերջին աւուրն Է
լինելոց դատաստան եւ քննութիւն ամ մարդկան 7
առ հասարակ. որով ամենքեանն ՚ի մի-
ասին եւ հրապարակաւ դատեսցին ՚ի
քս. եւ իւրաքանչիւր ումեք տացի թէ
վարձ, կամ թէ պատուհաս յայտնապէս։
եւ այս է՛ որ, զոր ցուցանէ վերոյգրեալ
վկայութիւն. այլ ոչ ցուցանէ. թէ ա-
ռաջ քան զայն հասարակական դատաստան
ոչ լինելոց այլ մասնաւորն առանձնա-
կան. որով իւրաքանչիւր հոգի ՚ի դատա-
ւ ՚ի դարձանելոս դատեսցի յետ մա-
հուն. եւ առաքեսցի բաս արժանեացն

Թէ

nes, inquit, *animæ, cùm hinc emigrauerint, ad terribile illud ducentur tribunal.* Et Hieronymus in cap. 2. Ioëlis; *Quod, ait, in die Iudicij futurū est omnibus, hoc in singulis die mortis impletur.*

Obijcit secundò: *Inquit Dominus Matth. 25. quòd in die nouissima sedebit Filius hominis in Sede maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes; & separabit eas ab inuicem: & tūc dicet illis, qui à dextris eius erūt: Venite benedicti Patris mei, percipite paratum Vobis Regnum à constitutione Mundi. illi Verò, qui erunt à sinistris, audient: discedite à me maledicti in ignem æternum. igitur manifestū est, tunc futurum esse Iudicium, & operum retributionem recipiendam; & non antea.*

Respondetur, die nouissimo futurum esse Iudicium, & examen omnium hominum generale, quo omnes simul à Christo palàm iudicabūtur, & cuilibet præmia, vel pœnæ publicè reddentur, & hoc est, quod probant tum illa, tum aliæ Scripturæ; quæ tamen minimè negant, ante generale illud Iudicium præcedere aliud particulare, quo singulæ animæ, à corporibus separatæ, illicò post mortem à Deo priuatim iudicentur vel in Infernum amandari, vel in Cælum statim admitti, vel esse admittendas, postquàm fuerint pœnis purgatorijs expiatæ.

Instat: *Si statim post mortem quilibet iudicatur: & redditur Vnicuique retributio secundùm eius opera: ergo frustrà iterabitur à Christo Iudicium in nouis-*

nouissima die. Si enim anteà omnis homo suam iam accepisset retributionē, profectò nullus remaneret homo tunc iudicandus.

Respondetur, Iudicium generale, etiamsi particulare præcesserit, non fieri frustrà: primò, vt totus homo, ex anima, & corpore constitutus, iudicetur, & præmium, aut pœnam suam integram recipiat: nunc enim solùm animæ iudicantur, & præmij, aut pœnæ partem accipiūt. Secundò, vt clarificetur Filius hominis coràm toto Mundo, & qui in primo aduentu, tanquā reus, iniustè iudicatus fuerat, appareat in secūdo gloriosus, & iustus omnium Iudex. Tertiò, ad maiorem laudem bonorū, & ignominiam malorum: vt nimirùm Sancti, qui in suis certaminibus spectaculum facti sunt Mundo, & Angelis, & Hominibus, similiter etiam coràm omnibus illis victores pronuncientur; vt inquit Paulus 1. Corinth. 4. *Quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium; & tunc laus erit vnicuique à Deo.*

Obijcit tertiò: *Anima, & corpus simul operantur tam bonum, quàm malum: ergo simul etiam remunerari, aut puniri debent.* alioquin alteri parti inferretur iniuria; quod esset iniustitia.

Respondetur primò, ante resurrectionem non tribui corpori præmium, nec pœnam; quia tunc non est gloriæ, nec pœnæ capax, qualis est anima separata; cui potiùs iniusti-

Ը 8 [illegible]

[illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

եւ առաջին չէր բաւականացեալ զգործ եղե-
ցի յետ ։]

Չորրորդ՝ առաւել վարդապետ ։ Համար-
հոգւոյ եւ մարմնոյ գործն է վճարելն ե-
րջանիկս . առաջն եւ զ՝առատութեան զոր
ծնող ոչ ունի առանձին մարմինն ։] զի ոչ
էր երկու ի . զի մանն փառաւորել, կամ
պատժել առանձին միայն ։

Պատասխանի . թէ առաւել քան զլրու-
թեան ոչ փառաւորի եւ ոչ պատժի մար-
մինն . զի յաւիտեան ոչ է՛ վարձոյ, կամ
պատժոյ ընդունակ . որպէս է՛ հո-
գին ։ ասեա այսպէսն ոչ էր երկու ի, յա-
մեղուցանել զ՝հոգին միայն եւ ՝ի յարու-
թեան մարմնոյ վն առաջնոյ դմնն զվարձն,
որոյ՝նմ էրագ ժամն ։ Նաև եւ դարձեալ
վասն զի հոգի է՛ առաւ էլագոյն պա
տճառ գործոյն թէ բարի , թէ չար .
մանաւանդ զի՝նմ միայն ունի զամե-
նեշխանութիւն կամաց որով լինի մե-
ղք, կամ արդարութիւն ։ վն այսպէսն առ-
աւելագոյն պարտ է՛ պատժել զ՝հոգին,
քան զմարմինն ։

Հինգերորդ՝ առաւ վարդապետ ։ Առա-
քեալն պօղոս յեբրայեցւոց թղթին . ՝ի
գլ. ււ գլխոյն . եւ ՝ի . ջղ . առանն առաւ վն
արդարոցն , որ յաբէլէ մինչ եւ ՝ի մար-
գարէսն զոր հեծանելով արդարոց . թէ
սոքա ամենեքեան վկայեալք ՝ի հաւատ-
ոցն, չեւ եւս ընկալան զաւետիսն ,
որ վն մեր լաւ ագոյն հանդերձեալ . զի
մի առանց մեր կատարեսցին ։ Արդ-
եթէ՝ նոքա ոչ են առեալ զվարձս փառ-
աւորութ. յայտ է՛, եթէ եւ ոչ այլ ոք ։]

Պատասխանի . եթէ առաքեալն խօսի առա
վն լի եւ կատարելապէս երանութեան . այս .
հոգւոյ եւ մարմնոյ ՝ի միասին . զոր առաք
ան խոստումն առնել ոչ լինիցի ՝ի սրբոցն.
եթէ ոչ յաւուր դատաստանին . յոր
ժամ ամ արդարոցն փառաւորելոց լինին

ըստ

Ժա 11 stitia inferretur, si ad recipiendum præmium, quod illi statim debetur, expectare deberet diem Iudicij, & vnionem cum corpore. Secundò, animam priùs remunerari, aut puniri, quia ipsa est potissima causa boni, vel mali; immò ad essentiam meriti, vel demeriti, quæ in electione voluntatis consistit, non concurrit, nisi sola anima. Tertiò, quia anima, & corpus non sunt duo, sed vnum suppositum; quod mauult secundùm alteram potiùs partem interim beari, quàm secundùm neu-

Ժբ 12 tram: nec proinde aliqua ei infertur iniuria; nam volenti non fit iniuria, sed inuitò.

Objicit quartò: *Apostolus ad Hebræos 11. enumerans iustos ab Abel vsque ad Prophetas, ait: Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis meliùs aliquid providente, vt non sine nobis consummarentur. Si ergo illi nondum suorum laborum præmium acceperunt, ne soli sine alijs glorificati fuissent; constat, nec vllum etiam Sanctum illud accepisse, nec vsque ad diem Iudi-*

Ժգ 13 *cij accepturum*; vt tunc omnes simul glorificentur.

Respondetur, Apostolum hìc loqui de Beatitudine integra, & consummata, animæ scilicet, & corporis simul; cuius repromissio non accipietur à Sanctis, nisi die Iudicij vniuersalis, quando omnes iusti secundùm animam, & corpus integraliter glorificabuntur: & ideò subdidit: *Vt nō sine nobis consummarentur*, id est, beatitudine cōsummata, essē-

 tiali

tiali, & accidentali, animæ vtique, & corporis simul. Cæterùm hic nõ negat Apostolus, Sanctos ante resurrectionem secundùm animas esse beatos beatitudine partiali, & essentiali, quæ in visione, & fruitione Dei consistit: immò hoc asserit pluribus in locis, vt suprà visum est §. 2. ac præsertim in hoc ipso capite 11. ad Hebræos, vbi paulò antè de ijsdem iustis loquens, dicit: *Qui per fidem deuicerunt Regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.*

Objicit quintò: *Dæmones dicebant Christo, Matth. 8. Venisti huc ante tempus torquere nos. & Lucæ 8. Rogabant eum, ne imperaret illis, Vt in abyssum irent: ergo si Dæmones nondum puniuntur, sed puniendi reseruantur in diem Iudicij; certè id in de prauis hominibus dicendum erit. Liquet ergo, particularis Iudicij assertores ipsis adhuc peiores esse Dæmonibus: siquidem isti credebant, Iudicium Vnica solùm die, scilicet nouissima, esse futurum; illi Verò denegant.*

Respondetur, quòd sicut sancti Angeli iam nunc glorificãtur in Cęlis, & Dei faciem intuẽtur, ex Saluatoris nostri testimonio, qui ait Matt. 18. *Angeli eorum in Cælis semper Vident faciem Patris mei.* ita consequẽter perspicuum est, omnes rebelles Angelos tam pœna damni, quàm pœna sensus iam nunc puniri. & licet Dæmones aliqui nõdum in abyssum demersi sint, sed ad nostram exercitationẽ in aëre hoc nostro versentur; adhuc tamen ijsdem excrucian-

ըստ հոգւոյ և մարմնոյ . և աստանօ-
ԺԴ րէն զկատարութիւն երանութեան ըն-
14 կալեալ ։ և սակս այսորիկ ասէ . զի մի առա-
նց մեր կատարեսցին . Ապ . կատարե-
ալ երանութեամբ հոգւոյ և մարմնոյ ։
Հ[illegible] որոյ աստ ոչ ուրանայ առաքեալն , թէ
սրբոցն քան զյարութիւն են երանե-
ալք մասնաւոր երանութեամբ . Ապ . հոգւ-
ոյն միայն . որ կայանայ ՚ի տես և ՚ի վայ
ելչութեան աստուածութեան այլ ։ այլ առա-
ւել զայսն զառս խոստովանի ՚ի բազում
տեղիս . որպէս ՚ի վերոյ ցուցաւ . մանա-
ւանդ ՚ի նոյն վերագրեալ գլխոյն առ Եբ
ԺԵ րայեցիս . նախքան ասէ . այսպէս ։ Երէցն
15 հաւատովք պարտեցին զթագաւորութիւ-
նս գործեցին զարդարութիւն . հասին ա-
ւետեաց ։]

Հինգերորդ՝ ասէ վարդապետն . Զի է
թէ մեզ՞ որք աստանօր առաջի դատաստանի
տանջելոց են . այսպէս ասէ դևքն , որ
զմարդն տանջէր և լալէր , զինչ ա-
սաց առ քո . ԵԹԷ ընդէր Եկիր առաջ
ժամանակին զմեզ ։ Եւ յայլ ազգէ գրէ
լն աղաչէին զնա , զի մի հրամայեսցէ նոցա
գէ ՚ի դժ երթալ յանդունդս ։ այսուհե-
տև յայտ է . որ սատանայքն չեն դատ-
ԺԶ ապարտեալ առաջի դատաստանին , քան զմարդն ։
16 Եւ զի ոչ են ըստ մասին խոստովանութեան խօսե-
ցայսն . զի դատաստանն ՚ի միում աւուր
է . և զայն ասէ նա վերջին . նոյն ոչ ոչ
հաւատան միոյ աւուր դատաստանին ։]

Պատասխանի . Թէ որպէս սուրբ հրեշտակքն
փառաւորեալ այժմ ՚ի յերկինս և տե-
սանեն զերեսս Հօր բստ վկայութեանն
քր . որ ՚ի մատթ . Ժը . Երէց՝ զինին ասէ .
Թէ հրեշտակք նց յերկինս հանապազ
տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ ։ նոյնպէս
և հակառակն ոք է ասել , թէ ամ չար հրե
շտակքն չարչարին այժմ տանջանօք ։ և
թէ ոմանք դևք ոչ իջին յանդունդս , այլ կան յօդս .
՚ի

[illegible]

ciantur pœnis, & ſecum ſuam Gehē-
17 nam portant: quanquàm pœnarum ſuarum complementum, quod nunc timebant, dicentes: *Veniſti ante tempus torquere nos*; habebunt in die Iudicij, quando Inferorum carceribus concludentur. Faxit verò Deus, ne Vartanus ipſe, qui, vt peccatorum, & Dæmonum pœnas negaret ante finale Iudicium, ipſorum adhuc Dæmonum teſtimonio niti pertinaciter voluit; eas nunc acriores, quàm illi, ſentiat, & malo ſuo confiteatur.

18 Obijciunt vltimò reliqui Magiſtri communiter verba illa Apoc. 6. *Vidi ſubtus Altare animas interfectorum propter Verbum Dei, & propter teſtimonium, quod habebant: & clamabant voce magna dicentes: Vſquequò Domine (ſanctus, & verus) non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum de ijs, qui habitant in terra? & datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ: & dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum, qui interficiēdi ſunt, ſicut & illi*. Vndè
19 colligunt primò, animas Sanctorum Martyrum nō in Cælo quidem, ſed *ſubtùs Altare* viſas à Ioanne quieſcere, hoc eſt, in loco aliquo ſublunari, ſiue is aër ſit [1]; ſiue Paradiſus terreſtris [2]; ſiue altaria ipſa [3]; ſiue tandem (vt quidam alij putauerūt) locus ſubterraneus, & amænus, ſimilis Cāpis Elyſijs [4]. Secūdò, eas, vbicunque ſint, nōdum eſſe beatas, ſed expectare, vt glorificentur, diē Iudicij, quādo numerus Martyrum expletus erit. V 2 Reſ-

1. Sic exponunt Armeni Magiſtri communiter.
2. Tertullian, lib. de anima ſub finem.
3. Vigilātius & Caluinus, qui eas dicūt ſub altari quieſcere, & quaſi dormire.
4. Victorinus, & alij.

՚ի յանդունդս . այլ շրջին ՚ի յօդս այս Ժէ
վն մեղաց փորձութեան . սակայն նոցա 17
տանջանաց այժմ չարչարին . և բերեն
ընդ անձինս զգեհենն իւրեանց . իսկ
ամբողջ ՚ի յաւուր դատաստանին ամենե
ւին փակեսցին յնկղեն ՚ի բանդս դժոխ
ոց . և ունիցին անդ զկատարումն
տանջանաց իւրեանց . յորմէ և յայն
ժամ երկնչէին ասելով . եկիր առաջ
ժամանակին զմեզ : Եւ որ՞ ջնջէ աստ
ւածային ողորմածն տր . զի մի այժմ
չարչարեալ լինի նոյն վարդանն ըստ դա
տոյն տանջանաց, քան զնոսա իսկ . Եթէ
վն ուրանալոյ զտանջանս մեղաւորաց Ժը
զինն մանուն , կամեցաւ ընդդատանե 18
լեաց և ծուղեաց դիւաց վկայութեամբ
յենուլ :

Եւ Թնեցողք՞ առաջինն այլք ասեն
եմ վերջագոյ զբանն, որ ՚ի յայտնութե. գ .
եող՞ զինն առի : Եւ տեսի ՚ի ներքոյ սե
ղանոյն զհոգիս չարչարելոցն վն բա
նին այ . և վն վկայութեան նոցա . զոր
ունէին : որք աղաղակէին ձայնիւ մեծաւ .
մինչ և յերբ տէր սբ և ճշմարիտ ոչ
դատիս և խնդրես զվրէժ արեանն մե
րոց ՚ի բնակչաց երկրի : և տուաւ նո
ցա պատմուճան սպիտակ . և ասացաւ
նոցա . զի հանգիցեն փոքր մի ժամանա Ժթ
կս մինչ և լցցին ծառայակիցք նոցա, 19
և եղբարք նոցա . որք հարկելոցեն լի
նել որպէս զսոսա :] առանձ և ասեն .
զհոգիս սրբոց մարտիրոսաց ոչ զին ան
ժմ ՚ի յերկինս, այլ հանգչել ՚ի ներքոյ
սեղանոյն . այսինքն յանդ երկրայնն
երանութեան ՚ի յաւուր դատաստանին .
յորժամ լցցի թիւն այլոց մարտիրո
սացն :

Երկրորդ . Եթէ ՚ի յայտնութեան սորին
փառաւորեն երկրաւ որ ոճղանաց տղա
կանաց , յորում մարտիրոսաց մար
մինչն

ciantur pœnis, & secum suam Gehénam portant: quanquàm pœnarum suarum complementum, quod nunc timebant, dicentes: *Venisti ante tempus torquere nos*; habebunt in die Iudicij, quando Inferorum carceribus concludentur. Faxit verò Deus, ne Vartanus ipse, qui, vt peccatorum, & Dæmonum pœnas negaret ante finale Iudicium, ipsorum adhuc Dæmonum testimonio niti pertinaciter voluit, eas nunc acriores, quàm illi, sentiat, & malo suo confiteatur.

Objiciunt vltimò reliqui Magistri communiter verba illa Apoc. 6. *Vidi subtus Altare animas interfectorum propter Verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant: & clamabant voce magna dicentes: Vsquequò Domine (Sanctus, & Verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs, qui habitant in terra? & data sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis, Vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiẽdi sunt. sicut & illi.* Vndè colligunt primò, animas Sanctorum Martyrum nõ in Cælo quidem, sed *subtùs Altare* visas à Ioanne quiescere, hoc est, in loco aliquo sublunari, siue is aër sit [1]; siue Paradisus terrestris [2]; siue altaria ipsa [3]; siue tandem (vt quidam alij putauerũt) locus subterraneus, & amœnus, similis Cãpis Elysijs [4]. Secũdò, eas, vbicunque sint, nõdum esse beatas, sed expectare, vt glorificentur, diẽ Iudicij, quãdo numerus Martyrum expletus erit.

Respõdetur, in hac visione Symbolica pro altari holocaustorũ terrestri, in quo corpora Martyrum immolata, & sepulta sunt, significari altare thymiamatis Tẽpli Cælestis, in quo propriè animæ ipsorum, stolis albis indutæ, hoc est, cęlesti gloria coronatæ, quiescunt, idque satis declaratur ex eo, quod de ijsdem Martyribus subditur cap. 7. *Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? & Vnde Venerunt?* & responsum fuit: *Hi sunt, qui Venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni: ideò sunt ante thronum Dei, & seruiũt ei die, ac nocte in Templo eius.* In hoc igitur Cælesti Templo assistunt beatæ animæ apud altare thymiamatis, offerentes Deo thymiama laudũ, & orationum: quod clariùs etiam explicatur cap. 8. dum dicitur: *Et alius Angelus Venit, & stetit ante Altare, habens thuribulum aureum: & data sunt illi incensa multa, Vt daret de orationibus Sanctorum omnium super Altare aureum, quod est ante thronum Dei.* Itaque apud hoc Altare *datæ sunt illis singulæ stolæ albæ,* quæ gloriam animæ significant: *& dictum est illis, Vt requiescerent adhuc tempus modicum,* &c. nam alteram stolam, id est, gloriam corporis, post resurrectionem habebunt; vt exponunt Gregorius Papa in 4. Psal. pœnitent. Augustinus Serm. 4. de festo Innocentium; Beda, Anselmus, & alij Expositores, in hunc locum.

Ի 20 [illegible]

Իա 21 [illegible]

Իբ 22 [illegible]

մի՞ թէ երանեալք հոգիքն տեսանեն

Յերկինս զէութիւն
Աստուծոյ ։

ութերորդ վիճաբանութիւն.

Առաջարկեալ երկու կարծիք, և լուծումն
վիճաբանութեան ։

Գլուխ . ա .

AN BEATI VIDEANT IN CAELO
Diuinam Essentiam?

QVAESTIO INTER ARMENIOS OCTAVA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

Ուրացան հայոց վարդապ ա
ետք ոմանք · որպէս ասաց 1
ւ Արմախացին 'ի . Ժդ.
գր'' գլխ . և յովաննէս
գլին , յորում ասէ
զէութիւն Աստուծոյ մեծին հա
յոց յոհաննէս կոչեցեալ . որ ա-
սէր այսպէս : Կարծեն ոմանք 'ի
հայոց . եթէ ոչ ոք արարած-ս-
ծ կարէ հայեցողական տեսութեամբ
յայտնապէս ճանաչել զԱստուծոյ բնու-
թիւն ; և ասեն . եթէ մարդկան և հրեշ
տակաց որոց վերջին երանութիւն
ոչ կայանայ 'ի այդր և յայտնի տես-
ութ-

NEGANT Armeniorum nonnulli, Deum per essentiam videri posse, aut vnquàm ab intellectu creato visum iri; vt apud Riccardum Armacanũ lib. 14. cap. 1. Ioannes, Episcopus Clatensis Maioris Armeniæ, refert in hæc verba: *Tenent Armeniorum aliqui, quòd nulla creatura possit diuinæ naturæ ita Vniri, Vt nuda, & clara Visione intuitiua eam cognoscat: nec nostram finalem beatitudinem in futuro, aut Angelorum sanctorum in præsenti,*

senti, dicunt, consistere in huius clara, & nuda Visione diuinæ substantiæ: sed affirmant, finalem creaturæ rationalis beatitudinem in hoc esse; quòd cognoscat perfectè, supernaturaliter illuminata, quòd Deus non est aliquid entium; sed est super omnia omninò inuisibilis; sine hoc, quòd ipsum clarè, & nudè videat. Et hanc suam assertionem adscribunt suis antiquis Doctoribus, & præcipuè B. Dionysio in suis Opusculis.

Similia tradũt alij Scriptores, præsertim Guido Carmel. lib. de hæresibus, verbo, *Armeni*, dicens: *Asserunt Beatos essentiam Dei non videre, sed claritatem quandam illius essẽtiæ; in qua Visione affirmant supremã constare beatitudinem.* Et quòd ita præcipuè senserit, ac docuerit Vartanus, colligitur ex illis verbis Clementis Papæ VI. in Rescripto * ad Consolatorem, Armeniæ Patriarchã: *Scire volumus, si credidistis, & credis tu, & Armeni, qui tibi obediunt; Vartanum, &c. qui scripsit, ac docuit, quòd nec sanctæ animæ Deum per essentiam beatificè videbunt, &c. fuisse hæreticum, & hæresiarcham pessimum.*

* Clem. VI. Epist. sec. tom. 10. pag. 72.

Adscribunt autem hanc suam sẽtentiam Diuo Dionysio Areopagitæ; quòd ille sæpiùs in lib. de Cælesti Hierarch. & alibi, appellauerit diuinã essentiam, *inintelligibilem, inuisibilem, ininuestigabilem*, &c. ac dixerit, *Angelos intueri diuinum radium, claritatem diuinæ lucis*, & similia. In eundem errorem incidit tempore Innocentij III. Petrus quidam Abailardus, qui dixit, Deum per essentiam

Բ 2 ութեան ոչ. այլ ՚ի տեսանել լուսաւորե
լոյսն և զերբերողութք. Թէ ած ոչ է
իր ինքն չէ էակաց. այլ գեր քան զամենայն
անմատչելին անհասանելի ։ Եւ համարին
զայսպիսին կարծիս ասացողին ՚ի հնա
նոյ վարդապետաց մերոց. մանաւանդ աստ
՚ի սրբոյն դիոնէսիոսէ արիսպագացւ
ւոյն ՚ի գիրս իւրեանն ։]

Սոյն պատմէ գոյանս կարմելիտա
ցին ՚ի գիրս յաղս հերձուածոց. և ասէ՝
Հայք ասեն կարծեն. Թէ հոգիքն ե
րանելեաց ոչ տեսանելոցեն զէութիւն այ։
այլ ասեն. զերանութիւն կայանալ ՚ի
տեսանել զպայծառութիւն ինչ ածայնոյ
էութեան ։] Գ 3 Եւ որ հայրապետսն հռո
մայ կղէմէնտոս վեցերորդ ՚ի Թուղթն,
զոր գրեաց առ ամեր մխիթարիչ հայոց
կաթողիկոս, ասէ ։ Կամիմք, եթէ ամս վար
դապետս հայոց վարդանն անուն, զոր
այց և ուսայց. Թէ հոգիք սրբոցն ոչ երբ
բէք տեսանելոց են զէութիւն այ ՚ի յե
րանութեան իւրեանց։ զնո որոյ կամիմք
գիտել. մի Թէ դու և հնազանդեալքդ քեզ
քո հաւանեցայք Թէ նոյն վարդանն էր
հերետիկոս և հերձուածողապետ չա
րաչար ։]

Դ 4 Եւ դոք՝ վերբերեն զայսմ զկարծիս
իւրեանց սրբոյն դիոնէսիոսի. զի զինա
՚ի գիրս յաղս երկնային քահանայապետու
Թեան կոչէ երբեմն զաստուածային էութիւն
անհասանելի, անտեսանելի, անքննելի,
և այլն. Եւ ասէ երբեմն, զհրեշտակս
տեսանել զաստուածային ճառագայթն, կամ
զպայծառութիւն աստուածային լուսոյն, և
նմանս այսինքն. Եւ Թէ ըստ այսմ հետեւան
զսա գիտնականս զմեծն սրբոյն. որ և յառաջ
քան զմեզ անուանս զայս նման մոլորութեանց
յաւէտ յանդգնեալ. ոմ ՚ի նմանեաց յոյժ
քննեցին ։

Իսկ

Իսկ Եփ՝ ստորագրեալն հայոց ուղղափառ Ե
ացն. ուսուցանեմ. Եթէ հոգիք 5
զանազան զօրութեան բանականաց սրբոց
ծագն թէպէտ ոչ կարէ ամենեւին ըմբռ-
նել եւ պարագրել զմտօք զայն անբաւ-
եւ անպարագրելի էութիւն այս. կարէ
սակայն գերբնաբար եւ տեսանէ լու-
սոյն զօրութեամբ՝ տեսանել զնա յայտ
նապէս, եւ հայեցողական մտաւոր
տեսութեամբ: Եւ զի այսպէս տեսա-
նի այժմ յերկինս՝ ի հոգւոց երանելեաց.
սահմանեաց եղեւ. զկնի բազմօրեայ քըն-
նութեան՝ ի սրբազան հայրապետէն Բե-
նեդիկտոսէ մետասաներորդէ Զ
ղէ ՝ի կանոնին, որ սկսանի. օրհնեալ է 6
Աստուած: որոյ բանքն են այսոքիկ. Առաքե-
լական իշխանութեամբ սահմանեմք. Եթէ
հոգիք ամենայն սրբոց՝ առաջ քան զյարու-
թիւն մարմնոյն եւ դատաստանի, Թէպէտ զկնի
համբարձմանն տեառն մերոյ Յիսուսի ՝ի յերկինս,
զոն, եւ լինելոց են ընդ Քի յարքայութեան
երկնից եւ յերկնային դրախտին ընդ-
հրեշտակաց դասուն միաբանեալք: Եւ Թէ
յետ ՝ի Քն չարչարանացն եւ մահուանն
տեսին, տեսանեն, եւ տեսանելոց են
անմիջապէս եւ յայտնապէս զաստուա- Է
ծութիւն, յորմէ տեսութենէ սոցա ու- 7
րախութեամբ լնուլ ընդ նմին ասեն եւ Եթէ
հոգիքն այսոցիկ տեսութեամբ եւ ու-
րախութեամբ լինին ճշմարտապէս երա-
նեալք, եւ ունին զկեանս եւ զհանգիստ
նս յաւիտենականս:] Եւ դարձեալ զոյն
սահմանեաց յետոյ ժողովն ֆլորենտեան
բանիւք այսոքիւք ֆլորենտիոյ ասացեալ
սն բանիւք: Սահմանեմք, զհոգիս եր-
անելեաց ամենայնի յայտնապէս տեսանել զնոյն
զԱստուած երրորդութեամբ եւ մի էութեամբ
որպէս եւ է. բայց մինն քան զմիւ-
սն կատարելապէս ըստ զանազանութեան ար-
ժանաւորութեանց իւրեանց:] Եւ
սան

tiam videri non posse; quem sequuti sũt posteà Amaldus, & Almaricus, vt refert Alfonsus de Castro lib. 5. aduersùs hæreses, tit. *Beatitudo*.

AFfirmāt verò Catholici, docentes supremam illam, & incóprehensibilem Dei essentiam, quãuis ab intellectu creato adęquatè circumscribi, & comprehẽdi nequeat, posse tamen ab illo supernaturaliter intuitiuè videri: immò quòd sic de facto à Beatis in Cælo videatur definitum de fide primò fuit post longas disputationes à Benedicto XI. in Extrauagāti, quæ incipit: *Benedictus Deus*: cuius hæc verba sũt: *Authoritate Apostolica definimus, quòd secundum Dei communem ordinationem animæ Sanctorum omnium &c. etiā antè resurrectionem corporum, & Iudicium generale, post Ascensionē Domini nostri Iesu Christi in Cælum, fuerunt, sunt, & erunt in Cælo, Cælorum Regno, & Paradiso Cælesti, cum Christo sanctorū Angelorum consortio aggregatæ: ac post Christi Iesu passionem, & mortem viderunt, vident, & videbunt Diuinā essentiam immediatè, se benè, & clarè, & apertè illis ostendentem: quodq; sic videntes eàdem diuina essentia perfruuntur: nec non quòd tali visione, & fruitione eorum animæ, qui iam decesserunt, sunt verè beatæ, & habent vitam æternam, & requiem; & omnium illorum, qui posteà decedent, eandem diuinam videbunt essentiam, ipsáque perfruentur ante Iudicium generale.* Definitum hoc iterùm fuit deinde à Concilio Florentino, sess. vlt. verbis illis: *Definimus, Beatorum animas*

mas intueri clarè ipsum Deum Trinũ, & Vnum, sicuti est, pro meritorum tamen diuersitate alium alio perfectiùs. Cui etiam definitioni consenserunt (vt suprà diximus quæst. 5. nu. 25.) Armeni Patres, ad idem Concilium legati ab ipsorũ Ecclesia. Hæc igitur vera sententia probãda mox est.

QVOD BEATI VIDEANT In Cælo diuinam essentiam,

PROBATVR PRIMO Ex sacris Scripturis.

§. II.

EXodi 33. Moysi, quærenti videre faciem Dei in hac vita, responsum fuit: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet.* Et rursùs ibidem, Moysi dicenti: *Ostende mihi gloriam tuam:* respondit Deus: *Ego ostendam omne bonum tibi.* Quodnam autem est omne bonum, nisi Diuina essentia? ex quibus verbis manifestè colligitur, Deum promisisse Moysi visionem suæ essentiæ, sed post hanc vitam.

Isaiæ 33. *Qui ambulat in iustitijs, & loquitur veritatem: qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere: qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos, ne videat malum: iste in excelsis habitat, & munimenta saxorum sublimitas eius, & panis ei datus est, & aquæ eius fideles sunt: Regem in decore suo videbunt* ocu-

8 [illegible]

ԹԷ ԵՐԱՆԵԱԼՔ

Տեսցեն աստուածն 'ի յերկինս զէութիւն իւր.

ՑՈՒՑԱՆԻ

Նախ վկայութեամբ սուրբ գրոց.

Գլուխ. Բ.

1 [illegible]

2 [illegible]

տեսցեն աչք նորա, եւ զերկիր ի հեռ-
ստանէ:]

Դաւիթ ասէ զաւետիսն ի սաղմոսն .ԼԵ. 3
երգ": Արբեցուցանեն նորա ի պարարտու-
թենէ տան քո. եւ զհեղեղս փափկութեան
քոյ արբուսցես զնոսա: քանզի ի քէն
է աղբիւր կենաց. եւ լուսով քով
տեսցուք զլոյս:] քանզի ոչ
զլոյսն արարածական, զի ասէ ոչ հայի զոր
[illegible]
անեղծն, որ է աղբիւր կենաց եւ ինքն
Տէր, որպէս ասէ յեսայեայ ի.Կ. երգ" զլի-
թէ ոչ եւս եղիցի քեզ արեգակն ի լոյս
տուընջեան. եւ ոչ ծագումն լուսնի 4
լուսաւորեսցէ զքեզ ի գիշերի: այլ եղիցի քեզ
տէր լոյս յաւիտենական. եւ Աստուած փառք
քո:]

Դարձեալ ի սաղմոսն .ԽԱ. ասէ: Որ-
պէս փափագէ եղջերու յաղբերս ջրու-
րց. այնպէս փափագէ անձն իմ առ քեզ
Աստուած. ծարաւի է անձն իմ առ Աստ-
ուած զօրաւոր եւ կենդանի. երբ եկից երեւեցայց
երեսացդ քո:] Աղերս փափագէր մար-
գարէն երեւել երեսացն Այ. ոչ տեսա-
նել յայտնապէս զերեսս նորա. եւ ոչ
թէ տեսանել ի նմանէ: քանզի լաւ գի-
[illegible] 5
[illegible]

Դարձեալ ի .ՁԳ. երգ" սաղմոսն ասէ. Եր-
անի որ բնակեալ են ի տան քում
յաւիտեանս յաւիտենից օրհնեսցեն զքեզ: Եր-
անի է այր, որոյ օգնութիւն իւր ի քէն
է, ելս եդ ի սիրտ իւրում ի հովտին լաց
ականութեան, ի տեղւոջ զոր եդ եւ օրհնու-
թիւնս տացէ օրէնսդիր, գնասցեն ի զօ-
րութենէ ի զօրութիւն, երեւեսցի Աստուած աստուածոց
ի սիոն:] Այս · երանութիւն որ է տեսութեան
[illegible]
[illegible]

երեւ.

oculi eius, cernent terram de longè.

Pſalm. 35. Dauid Propheta, finalem beatitudinem noſtram prænuncians, ait: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Et cauſam immediatè ſubijciens: *Quoniam*, inquit, *apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: non quidem creatum, de quo Iſaias c. 6. *Non erit tibi Sol amplius ad lucendum per diem, nec ſplendor Lunæ illuminabit te* (nam creati luminis viſio non poteſt eſſe noſtræ beatitudinis cauſa): ſed increatum, quod ſcilicet fons vitæ eſt, & de quo ſtatim idem ſubdit Iſaias: *Sederit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam.*

Item Pſal. 41. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus: ſitiuit anima mea ad Deum fortem viuum; quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Cupiebat Propheta ante faciem Dei apparere; non ſcilicet ab illa videri, cuius quidem oculis, ſciebat, *omnia nuda eſſe, & aperta*, vt dicitur ad Hebr. 4. ſed illam clarè videre. Solet enim etiam dici, apparere aliquem ante faciem alicuius, cùm huius faciem apertè videt.

Item Pſal. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum, in loco, quem poſuit. Etenim benedictionem dabit Legiſlator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deo-*

X rum

rum in Sion : in illa nimirùm, *quæ sursùm est, Ierusalem, & libera, quæ est mater nostra*, ad Galat. 4. Illuc enim ex hac lacrymarum valle gradatim per virtutes ascendere dicitur homo, vbi tandem Deum Deorum videbit. Զ 6

Matth. 5. Christus ait: *Beati mūdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et rursùs cap. 18. *Angeli eorum in Cælis semper vident faciem Patris mei.* Quibus sanè verbis quid clariùs ad propositum desiderari possit, non video.

Ioann. 14. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum*: hoc est, Diuinitatem meam nudè, apertèque illi spectandam exhibebo. nam & eius humanitas iam manifesta erat hominibus; & gloria humanitatis manifestabitur etiam improbis in Iudicio; & Diuinitas quidem eius cognita adhuc erat, & est in hoc Mundo à diligentibus eum, sed non clarè, ac manifestè videbatur: solùm igitur superest, vt claram hanc suæ Diuinitatis visionem tunc Christus promiserit dilectoribus suis. Է 7

Eiusdem, cap. 17. *Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, illic mecum sint; vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi; quia dilexisti me ante constitutionem Mundi.* Quòd autem claritas hæc sit Diuinitas, illi ab æterno à Patre communicata, colligitur manifestiùs ex præcedentibus verbis, quibus dixerat: *Et nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, priusquā Mun-* Ը 8

երբև աստուածածնոց ՝ի յերկինս . որ և զա̃ծ հրեշտակացն տեսանէ :

Դ–րմ̃լ ՝ի մ̃ծթէ . Ե . երգ″ զ̃լ̃ն աւետն : Երանի որ սուրբ են սրտիւք. զի նոքա զա̃ծ տեսցեն :] Եւ դ̃ր̃լ ՝ի . Ժը . երգ″ զ̃լ̃ն աւե · Հրեշտակք նոցա յերկինս հանապազ տեսանեն զերեսս հօր իմ ոյ :] «Զհամ յերկնաւոր տեսլեան վկայութիւն քն յայտնապէս է՝ քան զըստ առաջադրեալն :

Դ–րմ̃լ ՝ի յովհաննու . Ժդ . երգ″ զ̃լ̃ն աւե : Թէ որ սիրէ զիս · սիրեսցի ՝ի հօրէ իմմէ. և ես սիրեցից զնա. և երևեցուցից նմա զիս :] Այ «զա̃ծ ութիւն իմ մերկ նմա յայտնապէս տեսանել · քանզի մարդկութիւն նորա ահա երևելի էր ամենեցուն . և փառք մարդկութեն յայտ լինելի են ամբարշտաց յաւուր դատաստանին , նա և նորա ա̃ծութիւն ծանօթ լեալ էր և ճանաչելի յայսմ աշխարհիս՝ ի սիրողաց իւրոց. բայց ոչ յայտնի երևելովս : ուստի ասել զայս յայտնի տեսութիւն ա̃ծութեանն իւրոյ մնայր խոստացեալ յայնժամ զս սիրելեացն իւրոց :

Դ–րմ̃լ ՝ի նորին . ԺԷ . երգ″ զ̃լ̃ն աւե : Հայր՝ զոր ետուր ինձ , կամիմ զի ուր ես եմ , և նոքա իցեն ընդ իս · զի տեսանիցեն զփառսն իմ , զոր ետուր դու զիս . զի սիրեցեր զիս առաջ քան զլինելն աշխարհի:] «Զոր՝ զի փառքն այն էր ի նորին ա̃ծութիւն , զոր ՝ի յաւիտենից առեալ էր որդին ՝ի հօրէ. երևեցյայտնապէս ՝ի քանանս առաջադրելս , ասելով . Եւ այժմ փառաւորեա զիս հայր , առ ՝ի քեզ փառօքն զոր ունէի առաջ քան զլինելն աշխարհի :] Այս , յայտ առնէ այժմ զա̃ծութիւն իմ , զոր ՝ի քեզ և ընդ քեզ ունէի յաւիտենից առաջ զաստուածեղէն զփառս զայս . Այ· զա̃ծային մանֆթիւն իւր

կա-

հաւանեցուք զոր զի տեսանիցեն երանեալ
քն յերկինս. և ոչ զստեղծեալ պայծա-
ռութիւն ինչ. յորոյ տեսութեան ասեն
հակառակորդք կայանալ զերանու-
թիւն մեր. ընդդէմ այնորիկ զոր
ասէ նոյն քն ՚ի նմին գլուխն այսպէս.
Այս է կեանքն յաւիտենից. զի ճանաչիցեն
զքեզ միայն ճշմարիտ այծ.] այս. յաւիտե-
նին կեանք և երանութիւն ՚ի յայսմ կայ
անայ. զի տեսցեն զքեզ այծ միայն. և
ոչ զայլ ինչ բաց ՚ի քէն.

Պօղոս ՚ի յառաջնումն կորնթացոց. ԺԳ. որ
զիրն ասէ. այսպէս. մասամբ ՚ի շատէ գիտե
մք. և մասամբ ՚ի շատէ մարգարէանամք.
այլ յորժամ եկեսցէ կատարումն. խա
փանեսցի որ մասամբ ՚ի շատէն է. այժմ
տեսանեմք իբրև ընդ հայելի օրինա
կաւ. այլ յայնժամ դէմ յանդիման.
այժմ խելամուտ եմ մասամբ ՚ի շատէ.
այլ յայնժամ գիտասցեմ որպէս և նոյն
ծանեաւ զիս.] Աստ՝ երանելի տես
ութիւն այց առն առ յառաջելոյն կա
տարեալ, և դէմ յանդիման. զի է յայտ
նի և հայեցողական տեսութիւն այց. և
որով հոգին անմիջապէս հայի յայծ.
և ոչ է տեսութիւն առարկայական ՚ի
գործոց, որպէս է մերս, որով այժմ
ճանաչեմք զայծ միջնորդութեամբ, անյայտ
առաւել, և մասամբ ՚ի շատէ. նաև զի
ասէ. այլ յայնժամ գիտասցեմ որպէս
և նա ծանեաւ զիս. իսկ այծ ծանեաւ
և ճանաչէ զպօղոս անմիջապէս և պայ
ծառապէս. ապա ուրեմն և նոյնպէս պօ
ղոս տեսանելոց էր զայծ.

Պօղոսի յերկրորդ կորնթացոց. Ե. որ
զիրն ասէ. Եկ—խառնեսցուք, եթէ որչափ
յամենայն ՚ի մարմնի աստ. օտարանամք
՚ի տեառնէ. զի հաւատով գնամք, և ոչ
տեսանելով.] Աստ յայտ երանելեացն
մերոյ ՚ի մարմնոյ առանց ոչ ևս օտա
րանայ

Mundus esset, apud te. hoc est, notam fac Mundo Diuinitatem meam, quã à te, ac tecum habui ab æterno. Hãc igitur increatam sui ipsius claritatẽ, diuinam scilicet essentiam, voluit Christus, vt Beati viderent in Patria; & nõ creatam nescio quam eiusdem Diuinitatis lucem, in cuius visione, asserunt aduersarij, Beatitudinem nostram consistere, contra id, quod in eodem capite Veritas ipsa expressè testatur, dicens: *Hæc est autem Vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum:* quasi dicat: vita, & beatitudo æterna in hoc consistit, vt te solummodo Deum trinum, & vnum, & non aliud præter te, cognoscant.

Թ 9

Ժ 10

1. Corinth. 13. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est. Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Dicitur hic ab Apostolo beata visio in Patria facialis, & perfecta, quia est intuitiua Dei, & immediata inter Deum, & animam; ad differẽtiam cognitionis abstractiuæ, qua nunc cognoscimus Deum ex parte, hoc est, obscurè, imperfectè, & mediatè per effectus creatos, aut per fidem. Tum quia apertè dicit Apostolus: *Cognoscã, sicut & cognitus sum.* aut ergo Paulus non cognoscebatur tunc à Deo intuitiuè, aut etiã intuitiuè cognoscendus erat Deus à Paulo; nisi mentitum velimus hic Apostolum.

ԺԱ 11

2. Corinth. 5. *Scientes, quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem.* quid hoc indicat? nisi, quod egressi ex hoc corpore, non peregrinabimur à Domino, nec per fidem, sicuti nunc, ambulabimus, sed per speciem, diuinam scilicet essentiam clarè spectantes. ideò subijcitur: *Audemus autem, & bonam Voluntatem habemus, magìs peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Deum.* Anne Paulus in corpore præsens non erat Deo? præsens vtique & loco, & visione passiua, qua videbatur à Deo; sed non præsentiâ claræ visionis actiuæ, quam sperabat in patria.

Hebr. 12. *Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo Videbit Deum.* ergo à puris, & sanctis animabus Deus videri potest.

Ioann. Apost. Epist. 1. cap. 3. *Nunc filij Dei sumus; & nondum apparuit, quid erimus. scimus, quoniam, cùm apparuerit, similes ei erimus; quoniam Videbimus eum, sicuti est.* Non itaque cognoscitur Deus à Beatis obscurè, & negatiuè solummodò, nō esse scilicet aliquid entium creatorū, vti dicebant Armeniorum nonnulli; sed videtur clarè, & positiuè, sicuti est in se trinus, & vnus.

Apoc. vlt. *Sedes Dei, & Agni in illa erunt* (hoc est, in cælesti Ierusalem); *& serui eius seruient illi, & Videbunt faciem eius; & nomen eius in frontibus eorum: & nox Vltrà nō erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lu-*

Ժբ 12 [illegible]

Ժգ 13 [illegible]

Ժդ 14 [illegible]

լուսոյ] Զի Տր̃ աստուածն ամ̃ և ա հա ԺԵ
կատարել լինիցի ճշմարտութեն ամենայն 15
աստուծոյ. որ զգեղ ուսուցանէ. Թէ
սրբոց երանութիւն ոչ կայանայ ՚ի տե
սանել զլոյս ստեղծեալ. այլ զամենայն
էութիւն, և զլոյսն անստեղծ. որ է
տէր ամ̃ ;

ԵՐԿՐՈՐԴ

Յայտնի վկայութք սրբոց հարցն. զորս ընդունի եկեղեցին հայոց:

Գլուխ Գ.

Սուրբ վկայն յուստինոս ՚ի սորա ա
մաքառմանն ընդ տրիփոնի 1
ասէ: Զի Տր̃ ամ̃ ոչ կարէ տեսանել մար
մնաւոր աչօք, որպէս շնչաւորք. այլ
միտք միայն, և բանաւորութբ:] Եւ
՚ի ներքոյ գլխոյ ասէ: Հոգին մեր անմահ
է. հաւասարական մասն իւր Թ̃գաւորին մե
րոյ այսորիկ: և որպէս սա տեսանէ
զամ̃. զնոյն և մեք կարեմք և մեք
կարեմք զամ̃ ութիւնն մտօք տեսա
նել. և այնու զերանութեան երանելիս առնու
նուլ:]

Սուրբն Երինէոս ՚ի .Ե. երդ՝ գիրս ընդ
դէմ հերձուածողաց. Է. երդ՝ գլխոյ աս Է
է: Երեսքն մեր տեսանիցեն զերեսս 2
ամ̃ կենդանւոյ. և ուրախանայցեն ան
ճառելի ուրախութբ տեսանելով զու
րախութիւնն իւր:]

Սուրբն Կիպրիանոս ՚ի գիրս յորդոր մար
տիրոսութեան. ՚ի յետին գլխոյն ասէ:
Որչափ արժանաւորութիւն է. որչափ
անհոգութիւն. ելանել աստի ուրախ. ելա
նել ՚ի վշտաց և ՚ի նեղութեանց փառաւո
րապէս. փակել յանկարծ ակն զայն, որով
տեսանէին մարդիկ աշխարհն. և փութով
բանալ զնոյն զի տեսցեն զամ̃, և զՔս̃:]

Սուրբն

lumine Solis; quoniam Dominus Deus illuminabit illos; & regnabunt in secula seculorum. Et dixit mihi: hæc verba fidelissima sunt, & vera. Ex his deniq; discas, non contradicere sacrarũ Scripturarũ veritati, quæ docent te, Sanctorum beatitudinem non consistere in visione creati luminis, sed essentiæ diuinæ, & luminis increati, quod est *Dominus Deus*.

PROBATVR SECVNDO Ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. III.

IVstinus Martyr in Dialogo cum Tryphone sub princ. ait: *Atqui Deus, inquam, non oculis ipsis, ut animantia, cerni potest; sed sola mente, & ratione comprehenditur.* Et clariùs infrà: *Quæ tandem nobis est cognatio? an etiam animus diuinus, & immortalis est, atq; illius ipsius regiæ mẽtis particula: ut autem illa Deum cernit, sic nobis licet mente nostra Diuinitatem percipere, atque ex eo demùm vitam beatam adipisci? certè, inquam.*

Irenæus lib. 5. aduersùs hæreses, cap. 7. *Facies*, inquit, *nostra videbit faciem Dei viui, & gaudebit gaudio inenarrabili, videlicet cùm suum videat gaudium.*

Cyprianus in lib. de Exhort. Martirij cap. vlt. *Quanta*, inquit, *est dignitas, & quanta securitas, exire hinc lætum; exire inter pressuras, & angustias gloriosum; claudere in momento oculos, quibus homines videbantur,* &

& aperire eosdem statim, ut Deus videatur, & Christus.

Hilarius in Comment. super Mat. cap. 4. *Mundis corde, ait, conspectum Dei spondet: (nihil enim pollutum, & sordidum ad occursum diuinæ claritatis insistet; & ad conspectum Dei acies absoletæ mentis hebetatur): eos scilicet & visus, & occursus Dei esse patientes, quibus per animi nitorem, ac vitæ puritatem potestas eius sit contuendi: non enim, nisi spiritu perfecti, & in mortalitate immutati (quod solis mundis corde dispositum est) hoc, quod in Deo est immortale, cernemus.*

Basilius Orat. 20. de Principatu, ac Potentia: *Quòd si thronum, inquit, quem exposuit Ezechiel, nempè Seraphim nequeamus comprehendere; eum, qui huic insidet, nimirùm Deū, qui in conspectum non cadit, quomodò amabò comprehendemus? nam facie ad faciem, & perfecta cognitio incomprehensibilis Maiestatis Dei in futuro seculo dignis exhibenda promissa est; nunc verò, siue Paulus quis sit, siue Petrus, cernet quidem ea verè, quæ videt, nec errat, neque imaginatur; per speculum tamen, & veluti in ænigmate cernit: & id, quod nunc ex parte assequitur, grato animo suscipit: perfectam autem cognitionem in futurum magno cum gaudio expectat.*

Nazianzenus Orat. in laudem Basilij, in fine: *Nos*, inquit, *posteaquam ex hac vita migrauerimus, tuis tabernaculis excipe; vt simul viuenter, sanctam, ac beatam Trinitatem, cuius nunc exiguam speciem, & imaginem accipimus, puriùs, pleniùsque*

Այլ և Հիլարիոս 'ի մեկնութեանն
Գ Մատթէի · դ · գլխոյն ասէ : Նոցա,
3 որ սուրբ են սրտիւք, զնոյն տեսութիւն խոս
տացաւ : քանզի ոչինչ պիղծ և յաղ
տեղի կարէ կալ դէմ՝ յանդիման փառաց Աստու
ծոյ մաքրութեան . և առ 'ի տեսանել
զնա միտք յաղտեղեն թանձրանայ :
ուստի և նոցա հայեցմունքն այս սրբ
տունեն . որք սրբութեամբ հոգւոյ, և մաք
րութեամբ կենաց կարողք եղեն զնա տե
սանել : զի ոչ որ է՝ եթէ ոչ զանմահու
թիւն զգեցցի տեսցուք, եթէ ոչ հո
գւով կատարեալ ; և 'ի մահկանա
ցուէն փոփոխեալ : ինչ որոցն սրբէ են
Դ սրտիւք այս հանգեհալ :]
4 Այլ և Բարսեղ 'ի Ի· ճառն՝ Տէրութեան և
իշխանութեան ասէ : Որ եթէ զաթոռն
ոչ · յն · զսերոբէսն · զոր պատմեաց
Եզեկիել · ոչ կարեմք մտօք ամփոփել
նել, զնստօղ զաթոռն և զանըմբռնելին
ած, որ նստի 'ի վր այնր աթոռոյն, զի
բռնեսցուք : զի թէպէտ կատարեալ
գէմ յանդիման տեսութիւն անըմբռնե
լի մեծութեան այլ խոստացեալ եղև ար
ժանեաց որոց 'ի հանդերձեալ աշխար
հին . այլ առ այժմ՝ 'ի ներկայումս, թէ
պօղոս որ իցէ, կամ թէ պետրոս, զոր
Ե ինչ տեսանէ, տեսանիցէ արդարև ըշ
5 մարտապէս . և ոչ մոլորի . և ոչ առաս
պելէ . բայց ըստ հայելի օրինակաւ
տեսանիցէ : և զոր ինչ մասն 'ի շատէ
այժմ ընդունի . շնորհակալութեամբ
զայն ընդունի . բայց կատարեալ տե
սութիւն 'ի հանդերձեալ կենսն ակնկալ
մեծաւ խնդութեամբ :]
Այլ և գրիգոր աստուածաբան 'ի գովա
սանութիւն սրբոյն բարսեղեան 'ի վերջն
ասէ : Եւ ըստ երանելոյ մերոյ յատուկ
կենացս ընկալ զմեզ 'ի յարկս քո . որով
զի զամենասուրբ աստուածեան երրորդութիւն,

[illegible] Զ 6

[illegible] Է 7

[illegible] Ը 8

[illegible]

[illegible]

cernentes, desiderijs nostris finem imponamus. Item in Iambico 15.

Felicitas quid? Viuere beatum, quid &

Cæleste Regnum? Visio summi Dei,

Et cum beatis gloriam huic dare Angelis.

Nyssenus in lib. de Beatitudine: *Beatitudo*, inquit, *ex conspectione Dei consistit; atque Deum videre contingit, si quis puro corde sit*. Item in Tractatu de Infantibus, qui præmaturè abripiuntur, circa medium ait: *Idcircò Scriptura dicit, secundùm imaginem Dei hominem esse factum; Vt per id, quod simile est, simile, opinor, videret. Deum autem videre, vita est animæ*. Item Orat. funebri in Magnum Meletium: *Non ampliùs signo, & vmbra Cælestiũ fruitur; sed in ipsam rerum imaginem intuetur; non ampliùs per speculum, atque per transennam, & ænigma; sed ipse facie cũ facie collata intercedit apud Deum.*

Epiphanius hæres. 70. disertè docet, Deum, quamuis comprehendi nequeat, posse tamen videri ab homine per diuinam potentiam, & gratiam, licèt non per solam hominis naturam: & loquitur non solùm de modo, quo Deus à Prophetis visus est oculis in specie corporea; sed etiam de illo modo visionis, quo mẽte videtur ab Angelis, iuxta illud, quod ibidem citat: *Angeli eorũ semper vident faciem Patris.*

Ambrosius de bono mortis lib. 1 1. *Ergo*, inquit, *quia iusti hanc remunerationem habent, vt videant faciem Dei*

Dei, & lumen illud, quod illuminat omnem hominem. Idem docet lib. 1. in Lucam, explicans illud: *Apparuit ei Angelus Domini*.

Chryſoſtomus homil. 10. in epiſtolá 2. ad Corinth. *Si cogitatio illorum*, inquit, *quamuis obſcura ſit, tantam ſuppeditat voluptatem: cogita, quantam lætitiam nobis allatura ſit manifeſta ipſa comprehenſio. Beati, ac ter beati, qui illis bonis fruuntur: ſicut & miſerabiles, & miſerrimi, qui hiſce contraria ſubſtinent*. Item epiſt. 5. ad Theodorum lapſum: *Quid dicemus, quando rerum veritas aderit? quando, regijs cubiculis adapertis, cõtueri licebit ipſum Regem, non per ænigma, nec per ſpeculum, ſed facie ad faciem; non amplius inquam per fidẽ, ſed per ſpeciem*. Hoc idem aſſerit homil. 3. in epiſt. ad Philip.

Hieronymus lib. 18. in Iſaiæ caput 66. ſuper illud: *Videbitis, & gaudebit cor veſtrum*; ſic ait: *Videbant autem, haud dubium, quin Deum, quæ vera lætitia eſt: de quibus Dominus loquebatur: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt; cuius viſio perfectum eſt gaudium*.

Auguſtinus lib. 12. Geneſeos, cap. 34. *Tertium, inquit, eſt Cœlũ, quod mente conſpicitur ita ſecreta, & remota, omnino abrepta à ſenſibus carnis, atque mundata; vt ea, quæ in illo Cœlo ſunt, & ipſam Dei ſubſtantiam, Verbumque Deum, per quod facta ſunt omnia, in charitate Spiritus ſancti ineffabiliter valeat videre, & audire*. Item in lib. Meditationum, cap. 24. *Per ipſum vos rogo, qui vos* ele-

Թ քաւեաց մահուան, ասէ ։ և Լոյսն ճշմարիտ
9 որոց են այսք․ զի անուանս զերկուս ոչ,
և զլոյսն զայն, որ լուսաւորէ զամէն
մարդ ։] Եւ զնոյն ուսուցանէ յառա
ջին գիրս մեկնութեան ղուկասու ՚ի վե
րայոյ․ Թէ երևեցաւ նմա հրեշտակ
տն ։

Ոսկեբերանն ՚ի․ Ժ․ ճառն՝ նամա
մեկնութեան երկրորդ Թղթոյն առ
կորնթացւ․ ասէ ։ Զի եթէ անյայտ իսկ
հաւասարն են, լինայն այնոցիկ զմխիթա
րութիւն մեծ ՚ի մեզ ածբերէ․ որչափ
ևս առաւել լուսաւորապէս ցուցանելոյ զնոյն
ինքն յայտնի տեսութիւն ։ երանի և
Ժ երիցս երանի, որք ՚ի բարութիւնս այնո
10 ցիկ ուրախանան ։ որպէս թշուառականք
և թշուառագոյնք, որք զայնոցիկ հա
կառակսն կրեն ։] Եւ ՚ի Ե․ Երբ՝ Թղթ
ղթն առ Թէոդորոս ասէ ։ Զինչ ասիցեմք
մեք յորժամ ճշմարտութիւն իրացն հասանի
ցէ․ յորժամ բացեալ արքունի առա
գաստներ մարթ լինիցի տեսանել զինքն
արքայն ոչ ընդ հայելի օրինակաւ ։
այլ դէմ յանդիման ։]

Երոնիմոս ՚ի․ ԺԸ․ Երբ՝ գիրս
մեկնութեան Եսայեայ․ ՚ի վերայ որ աս
էն ՚ի․ ԿԶ․ գլխոյն․ Թէ տեսանիցէք
Ժա և ուրախ լինիցին սիրտք ձեր․ ասէ ։
11 Տեսանէին նոքա, զի զԱծ․ որ է ճշ
մարտութիւն ուրախութեան ։ զորոց ասէր Տր
ասէր ․ Թէ երանի որ սուրբ են սրտիւք․ զի
նոքա զԱծ․ տեսցեն ։ որոյ տեսութիւն
է ուրախութիւն կատարեալ ։]

Օգոստինոս ՚ի․ ԺԲ․ Երբ՝ գիրս
յղղա ծննդոց․ ՚ի․ ԼԴ․ գլխոյն ։ աս
է․ Երրորդ երկինքն է այն, զոր մտաւ
նայելով տեսանեմք ․ և սոսն
բաւնդ, հեռացեալ, յափշտակեալ ՚ի
զգայութեանց մարմնոյն․ մինչ զի կարող
լինի անճառապէս ՚ի սէր Հոգւոյն սրբ

բոյ տեսանել զայնս, որք 'ի նմա. մա- ԺԲ
նաւանդ զգեղեցկութիւն ա՟յ, և զբարձն 12
ածն, որով ամենեքին էղէք.] Եւ 'ի գիրս
աստուածաբանական աղօթից 'ի. Իդ. բրդ՟
գլխն դ. ձլ ասէ: ա՟րդ զձեզ ողջունեմ ա-
մա՟. որ և ընտրեաց զձեզ. որ եբա-
նացոյց զձեզ. որոյ գեղեցկութեամբ անա-
լցեալ էք. որոյ յանմահութենէ անմա-
հք եղէք. որոյ երանական տեսութեամբ հա-
նապազ ուրախանայք:

Մեծն կիւրեղ աղեքսանդրացին 'ի
Յահ. գիրս մեկնութեան յովհ. ժա. ը. երդ՟
գլխն ասէ: Եղ՟ ալլոց է օրն այն. յոր
ժամ զփառս ա՟յ յայտնապէս տեսանիցեմք
մք. յորժամ ամ՟ մարգարէութիւն խա- ԺԳ
փանիցի, և ամ՟ գիտութիւն դադարեսցի. 13
որպէս ասէ պօղոս. այս. ամ՟ գիտութիւն,
որով այժմ մասամբ 'ի շաւիղ տեսանեմք և
ընդ հայելի օրինակաւ: քանզի մասն
'ի շաւաւէն խափանեսցի յորժամ եկեսցէ
կատարեալն:] Եւ 'ի ներքոյ դարձեալ
ասէ: Եւ յժմ օրինակօք և նմանութեամբ
իբրու թէ 'ի ձեռն ստուերաց երբեմն ու-
սուցանիմք, վա՟ տկարութեան մտաց մե-
րոց: Իսկ յայնժամ ոչ նոյնպէս. այլ մեր-
կապարանօք և պարզ մտօք տեսանեմք
զհօր գեղեցկութիւն ա՟ծ այնին բնու- ԺԴ
թեանն:] 14

Մեծն գրիգոր հռոմայեցւոց հայրապետ 'ի
Յող. երդ՟ գիրս բարոյականաց 'ի. իը.
երդ՟ գլխն յանդիմանէ զմոլորութիւն
զայս. և ասէ: Էին ոմանք, որ ասէ-
ին. եթէ ա՟ծ է 'ի յերանութեան աշ-
խարհին այնմիկ տեսանի ոչ բնու-
թեամբ, այլ լուսաւոր պայծառութեամբ իւրով:
որք և խաբեցան 'ի պակասութենէ
գիտութեան: քանզի 'ի պարզ անձնաւորեալ և
յանփոփոխելի էութեանն ա՟յ ոչ այլ ինչ է
պայծառութիւն, և այլ ինչ բնու-
թիւն: զի նոյն ինքն բնութիւն է նորին

elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam satiamini, de cuius immortalitate iam immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis.

Cyrillus Alexandrinus in Ioann. lib. 11. cap. 8. *Futurus est*, inquit, *ille dies, quando gloriam Dei apertè conspiciemus, & scientiam eius absolutè habebimus: quando prophetia omnis euacuabitur; & omnis cessabit cognitio, ut ait Paulus; omnis ea scilicet, qua nunc ex parte, & in speculo videmus: euacuatur enim quod ex parte est, cùm perfectio venerit.* Et paulò post ait: *Nam modò per exempla nõnunquàm, atque similitudines, quasi per umbras, propter imbecillitatem mentis nostræ docemur: tunc autem nõ ita, sed nuda, ut ita dicam, facie, ac mente nullo modo impedita naturæ Deitatis Patris pulchritudinem intelligemus.*

Gregorius Papa lib. 18. Moral. cap. 28. hunc ipsum errorem refellens, ait: *Fuere nonnulli, qui Deum dicerent etiam in illa Regione beatitudinis in claritate quidẽ sua conspici, sed in natura minimè videri: quos nimirũ minor inquisitionis subtilitas fefellit. Neq; enim illi simplici, & incommutabili essentiæ aliud est claritas, & aliud natura; sed ipsa ei natura, sua claritas; ipsa claritas natura est. Quòd enim suis dilectoribus hæc Dei Sapientia se quandoque ostenderet, ipsa pollicetur, dicens: Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo meipsum illi. ac si patenter dicat: qui in vestra me cernitis, restat, ut in*

mea me natura videatis. Hinc rursus ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ videbunt. &c. Videbimus igitur Deum; ipsumque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis huius tenebras accessa eius luce gaudeamus.

Similiter docent reliqui sancti Patres, ferè vniuersi; ac præ alijs Diuus Dionysius Areopagita, cuius verba afferemus infrà, cùm respondebimus ad obiectiones illorũ, qui pro se illum citabant. Nec desunt in Armenis etiam libris, hoc ipsum cõfirmantia, Patrũ testimonia, quorum mihi vnum obiter occurrit in eorum Giarrentir cap. 81. vbi Pater quidã Eliseus de iusto Latrone sic ait: *Spiritus sanctus obuiam tibi venit, & Patrem Cælestem perfectè intuitus es tu;* &c.

PROBATVR TERTIO

Rationibus.

§. IV.

PRimò: quia possunt Beati, iuxtà Aduersariorum sententiã, intueri lucem, seu claritatem diuinæ essentiæ: ergo etiam intueri possunt essentiam ipsam diuinam. Probatur Consequentia; quia lux, & claritas Dei non est aliquid ab essentia Dei distinctum: vnde Deus ipse dicitur à Ioanne epist. 1. cap. 1. lux in recto: *Deus lux est.* Et in Euang. c. 1. *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine; erat lux vera.* Et cap. 3. dicit Christus de seipso: *Lux venit in Mundũ.* Et ratio huius

est

ժե 15 պայծառութն. և նոյն ինքն պայծառ-
ութիւն է նորին բնութն: քանզի ան-
ցին խաւարամտութեան խոստացաւ. եղե-
եցուցանել զինքն տեսողացն իւրոց.
առնելով. որ սիրէ զիս. սիրեսցի ի հօ-
րէ իմմէ. և ես սիրեցից զնա, և երե-
ւեցուցից նմա զիս: Իբր թէ յայտնա-
պէս ասէր. որք այժմ անտեսանէք զիս ի
մերում բնութեան. կայ ժամ ձեզ, զի
և զիս տեսանիցէք ի բնութեան իմում:
Նա և դձլ ասէ. Երանի որ սբ են սըր-
տիւք. զի նոքա զած տեսցեն. ապա
տեսանելոց եմք արդ և զած. և այս լի-
նիցի վարձք աշխատութեանց մերոց:]

ժզ 16 Նմանապէս ուսուցանեն և այլք ամն
սբ վարդապետք եկեղեցւոյ. մանաւանդ
այն դիոնեսիոս արիսպագացին. որոյ
բանքն առաջեսցին ի ներքոյ յետ պա-
տասխանելոյ առարկութեանց: Նաև
ի գիրս հայոց գտանին այլ վկայու-
թիւնք վն նոյն իրին. որոց և մին հանդի-
պեցաւ ընթեռնուլ ի ճառընտրին
ձա. գլխն. ուր ասէ վրդպետն եղիշէ ի
ճառ աւազակին արդարոյ:
Հոգին սբ պատահեաց քեզ. և զհայր
երկնաւորն տեսեր դու: և այլն:]

ԵՐՐՈՐԴ

Յուցանի պատճառօք:

Գլուխ. Դ.

ա 1 Նախ ցուցանի այս. քանզի ըստ
վարդապետութեան հակառա-
կորդաց կարեն երանեալք հայեցեալ
տեսանել զլոյսն և զպայծառութիւն
ածայինն էութն. ապա ուրեմն և կա-
րեն նաև տեսանել զնոյն ածայինն էու-
թիւն: ցուցանի հետեւութիւնս: զի
լոյսն ածյ և պայծառութիւն իւր ինչ յէու-
թենէ նորին. այլ է՝ նոյն ինքն ածն. ուս-

ասէ

[illegible]

2

[illegible]

3

[illegible]

4

[illegible]

est, quia Deus est ens simplicissimū, & omnem compositionē excludens; vndè dicitur actus purus: igitur quicquid est in Deo, est substantialiter ipse Deus; vt patet de Dei potentia, sapientia, iustitia, cæterisque perfectionibus: ergo idem etiam de eius luce, seu claritate dicendū est. Quarè D. Gregorius loc. suprà cit. *Non enim*, inquit, *illi simplici, & incommutabili essentiæ aliud est claritas, & aliud natura; sed ipsa ei natura, sua claritas; ipsa claritas natura est.*

Secundò: Creatura rationalis naturaliter videre desiderat essentiam Creatoris, saltem vt auctor naturæ est. quia naturaliter cupit essentiam rei videre, qui eiusdem rei videt effectus. Tum quia *omnes homines* (vt ait Philosophus in principio Metaphysicæ) *naturaliter scire desiderant*: sed quid potiùs, aut clariùs cognoscere, quàm sui ipsorum, & rerum omnium primam causam? Tum etiā quia S. Augustinus lib. 4. contra Iulianum, agens de illa beatitudine, quæ in visione, & fruitione Dei cōsistat, *omnes*, affirmat, *naturali instinctu velle esse beatos*: Ergo Creatura rationalis Deum videre potest. Probatur Consequentia: alioquin vanum esset in illa desiderium hoc naturale; quòd est absurdum asserere, cùm natura nihil frustrà operetur.

Tertiò: Angeli beati *desiderant in Deum prospicere*, vt inquit Petrus epist. 1. cap. 1. idemque dici debet de beatis hominibus, quibus à Christo promittitur Angelorū æqualitas, iuxta

Ե 5
iuxta illud Matth. 22. *Erunt sicut Angeli Dei in Cælo*. & Lucæ 20. *Aequales enim Angelis sunt, & filij Dei sunt:* Ergo Angeli, alijque Beati Deum videre possunt, immò de facto vident. Probatur Consequentia; nam, si Deum ita desiderarent videre, vt non viderent, beati non essent; vt optimè ratiocinatur Gregor. lib. 18. Moral. cap. 28. dicens: *Si Angeli ita videre desiderant, vt effectu sui desiderij minimè perfruantur; desideriũ sine fructu anxietatem habet, anxietas*
Զ 6
pœnam: beati verò Angeli ab omni pœna anxietatis longè sunt; quia nunquàm simul beatitudo, & pœna conueniunt.

Nec dicas: si Angeli desiderãt in Deum prospicere; ergo nec in illum prospiciunt, nec sunt beati: Nam, ideò desiderare dicuntur, quia ita Deum vidẽt, vt nunquàm videre fastidiant. id enim sine desiderio possidetur, quod cũ fastidio possidetur. Beati autẽ, quamuis Dei visione satientur; nunquàm tamen illam fastidiunt: ideò & actu vidẽt, & semper
Է 7
eodem modo videre desiderant.

Quartò: Anima Christi videt Diuinam essentiam: immò propter vnionem cum Verbo vidit illã à primo instanti suæ creationis: ergo potest intellectus creatus (qualis erat Christi intellectus humanus) videre Deum. Antecedens probatur, primò ex illo Ioann. 1. *Vidimus gloriã eius, quasi gloriam Vnigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis:* ergo, sicut ex eo, quòd Christus dicitur plenus gratia, intelligitur habuisse om-

Երրորդ. զի ոչ հրեշտակք ցան կանային տեսանել զնա. որպէս ասէ պետ րոս յառաջնումն թղթին. ա. գլխոյ: Եւ նոյն ասելի է՛ զն երանելոյ հոգւոյն, զի քն խոստացաւ նոցա զհաւասա րութիւն ընդ հրեշտակս. ասելով՝ ի մատթ. իբ. երկ̈ գլխն. եղիցին իբրեւ զհրեշտակս այլ յերկինս] Եւ ի ղուկա ի. երկ̈ գլխն. հաւասարք ընդ հրեշ տակս են. եւ որդիք այլ են:] Եւ ապա ուրեմն հրեշտակք եւ երանեալ հոգիքն կարեն զնա տեսանել. այլ եւ տեսա նեն այժմ: ցուցանի եզրակացութիւն. զի եթէ այնպէս ցանկանային տեսա նել, մինչ զի ոչ տեսանէին. ապա եւ ոչ էին երանեալք: որպէս առաւելաբանէ սբն գրիգոր ի. Ժը. երկ̈ գիրս բարոյակա նացն. զի ցանկութիւն իւրեանց թափ ապաւոյն՝ զհոգս տանէր. եւ հոգք ծնա նեն զտկարութիւն. իսկ տկարութիւն եւ երա նութիւն հակառակ են. ապա ուրեմն եւ այլն:

Եւ մի՞ ասէր. զի եթէ հրեշտակք ցանկան տեսանել զնա. ապա եւ ոչ տեսանեն. եւ ոչ են երանեալք: քանզի վն այնորիկ ասեն ցանկալ. զի տեսանեն զնա այնչափ փափաքանօք եւ սուրբ խութբ. մինչ զի ոչ երբեք ձանձրին ի միանգամայն որ տեսութիւն նորին: քանզի այն իր է՛ ստացեալ առանց ցանկու թեն. որ եւ ձանձրութբ է՛ ստացեալ: իսկ երանեալքն՝ թէպէտ եւ լցեալ են ի տեսութենէ այլ. սակայն ոչ երբէք ձանձրին ի նմանէ. ապա այսորիկ եւ միշտ տեսանեն. եւ միշտ ցանկան տե սանել նորին կերպին:

Չորրորդ. զի անձն եալ միայ նոգւոյն քի տեսանէ զէութիւն այլ. եւ առաւ՛ել վն միաւորութեն ընդ բանն եւ ես զնա մինչ եւ ի սկզբանէ առնչա-

մանն

մանն Յիսուսի ։ այսպէս ուրեմն կարէ մնալ
բանականն ամենալցուածոյն անբաւանել
զնա ։ ամենակատարութեան յայտնէ ա-
մենիմաստութեան լցեալ գոլ . և նա զօրու-
նի . նաև՝ զի ՚ի յԻսա . ա . զինչ ասէ .
անոնց զինչ առ նոյն . զիտացի իբրև
զմիածին առ ՚ի հօրէ . լի շնորհօք և
ճշմարտութեամբ ։] այսպէս ուրեմն որպէս
էր լրման որով ասէ լի շնորհօք , իմանի
ունել զլիութիւն ամ շնորհաց . նոյնպէս և
լրման որով ասէ լի ճշմարտութեամբ . իմա-
նի ունել զլիութիւն ամ ճշմարտութեան .
կամ գիտութեան . այսպէս և նա երանացու-
ցիչ գիտութեան ամ աստուածութեան ։ և ա-
ռաւել՝ զի ոչ էր գոլ լի շնորհօք .
եթէ ոչ ունէր զերանաւէտ տեսութիւն աստուածութեան ,
որ է շնորհք կատարեալ ։ Երկրորդ՝
զի ՚ի կողոս . բ . գլուխ ասէ . յորում
ամ գանձք իմաստութեան և գիտութեան
ծածկեալ կան ։] այսպէս ուրեմն կայր
և ՚ի նմա հայեցողական գիտութիւն
ածութեան ։ Երրորդ՝ զի ՚ի յովհ . ե .
գլուխ ասէ . Որ առաքեացն զիս
հայր , նա վկայեաց վասն իմ : զի ոչ զ-
ձայն նորա երբեք լուարուք . և ոչ զտեսիլ
նորա տեսէք . և ոչ զբան նորա ունիք
՚ի ձեզ բնակեալ :] առ որ իմանի ևս
ծածկեալ բանիւ այս : որպէս ես զձայն
նորա լսեմ , և զտեսիլ նորա տեսանեմ .
և զբան նորա ունիմ առ իս բնակեալ :
Չորրորդ՝ զի մարդկային բնութիւնն քի
եղև ընդունակ անձնաւորական միաւորութեան ընդ
աստուածային բանին այ . այսպէս ուրեմն
որչափ ևս առաւել էր ընդունակ
յայտնի տեսութեան նորին : ապացուցանի հետ-
ևութիւն . նախ՝ զի տեսութիւն այ
ութիւն . որ հարկաւորապէս հետևի ՚ի
առ այն միաւորութեան , որպէս յատկու-
թիւն բնութեան ։ Երկրորդ՝ զի մեծագոյն
ինչ է՝ զմարդն լինել ած անձնաւորապէս

պէս

omnem plenitudinem gratiæ; ita pa-
Է 8 riter ex eo, quòd dicitur plenus veritate, intelligitur habuisse omnem plenitudinem veritatis, seu scientiæ; atque adeò veritatem, & scientiam beatificam diuinæ essentiæ. Adde quòd neque fuisset plenus gratia, nisi habuisset beatificam visionẽ, quę est formaliter gratia consummata. Secundò, ex illo Apostoli ad Colossenses 2. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi*: ergo etiam erat in illo scientia intuitiua Dei.
Թ 9 Tertiò, ex capite Ioan. 5. *Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem eius vnquàm audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens*: ad quod profectò manifestè subintelligitur: sicut ego & vocem eius audio, & speciẽ eius video, & verbum eius in me manẽs habeo. Quartò, quia natura humana Christi fuit capax vnionis hypostaticę ad Verbum diuinum; ergo multò magis fuit capax beatificæ visionis eiusdem. Probatur Consequentia: tum
Ժ 10 quia visio Dei necessariò sequitur ad illam hypostaticam vnionem, tanquàm proprietas ad naturam: tum etiam, quia maius quid est, hominẽ fieri Deum hypostaticè, quàm videre illum intuitiuè; seu mirabilius est, quòd anima Christi fuerit vnita Verbo substantialiter, & intrinsecè per vnionem hypostaticam, quàm quòd illi vnita fuerit accidentaliter, & extrinsecè, ac solùm obiectiuè per visionem beatam.

Quintò: Deum intuitiuè cogno-

sci

ſci ab intellectu creato, non repugnat; ergo, cùm ſacræ Paginæ hoc apertè teſtentur, negari non debet. Conſequentia patet, quia ex doctrina communiter recepta, S. Auguſtini lib. 3. de Doctrina Chriſtiana, verba Scripturæ ſunt propriè intelligenda, nec aliter explicanda, cùm non obſtat ratio euidens in oppoſitum: alioquin nihil certi ex ſacris Scripturis hauriri poſſet, ſi liceret cuilibet verba illarum pro libito explicare. Cùm igitur Scriptura dicat: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: &, Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei: &, Videbimus eum ſicuti eſt: & alia huiuſmodi: dummodò id nõ repugnet, nemini licet aliter explicare, ac dicere: Beati videbunt quidem, non Deum, nec faciem Patris, ſicuti eſt, ſed claritatem quandam illius.

Antecedens patebit infrà ex reſponſione ad obiectiones: ac præterea, quia intellectus noſter de facto cognoſcit Deum naturaliter abſtractiuè, & de illo conceptum format, quòd ſit ens independens, infinitũ, immenſum, immutabile, &c. ergo ſignũ eſt, quòd Deus ſit intra ſphęram obiecti intellectus noſtri; alioquin nec abſtractiuè, & mediatè poſſet is in illum tendere: igitur poterit etiam illum cognoſcere intuitiuè, ſaltem ſupernaturaliter, lumine aliquo ſupernaturali adiutus. Probatur hæc conſequentia: quia cognoſcibilitas abſtractiua, & intuitiua obiecti, hoc eſt, obſcura, & clara, ſeu mediata, & immediata, non ſunt diuer-

ſæ

Ժա ցես , քանզի թէ անտեսանելի զնա հոգեւորա-
զաբար: և դժուարութիւն ինչ իցէ հոգ-
11 ւոյն զի միանալն ընդ նմ գոյացական
և ներգործաբար ՚ի ձեռն տեսանելոյ
կամ միացեալն , քանզի թէ միանալն ընդ
նմին պատճառաբար , արտաքսապէս ,
և միայն քան առաւելութէ ինչ մասն
՚ի ձեռն երանելի տեսութեան .

Հետեւեալ որդ . զի ոչ է քան անհա-
ւելի . թէ առաքինել միջոցաւորէ զԱծ-
ստեղծ ուրենն՝ երբ Ած-տուլինչ զիւրն
յայտնապէս զհայէ զայդ . և յանէ . երա
նի որ սր: են սրտիւք . զի նոքա զԱծ- տես
Ժբ ցեն :] Եւ դ՛ծէլ . հրեշտակք նոցա յա՛ր
կեսն հանապազ տեսանեն զերեսս հօր
12 իմոյ :] Եւ դ՛ծէլ . տեսանելոց եմք զնա
որպէս և էն :] պարտասէ որինէ և այլ
հասարակ զայս . և ոչ այլպիսի և մեկ
նել զնոյն բանի այլակերպ . թէ երանե-
ալքն ոչ տեսանելին զԱծ- , և զերեսս հօ-
րն , որպէս և է՛ նա . այլ միայն զպայ-
ծառութիւն ինչ նոյ : Եւ զառաջնորդութիւն
յայտ է . զի յորժամ քանն Ած-այինչ
զգոյն ոչ է անհնարելի . պարտ է մեզ
այնպէս ընդունել զնա . որպէս և խօսի
նա . և ոչ այլապէս մեկնել : առաջին թէ
ոչ . կարէ որ դերոջ քան կամաց մե-
Ժգ րոց այլպիսի և թերեւս դիւրանաւոր-
13 թիւն ում Ած-ային տառերն :

Եւ որդ՝ առաւելաբանութիւն . այս . թէ
այն ոչ է քան անհնարելի . յայտ լինի
զի յորժամ պատասխանեին առարկութե-
ն առաջնութեանց : Նա՛ եւս ՚ի շատս զա-
ցանի և այժմ : քանզի միտք մեր բնա-
կանաբար ճանաչէ զԱծ- արտաքսաբար-
պէս . այս . ՚ի ստեղծուածոց ճանաչէ-
ցելոց . և խմանայ թէ Ած- է անհա՛նն ,
անվախճան , անփոփոխ , և այլն : ուստի
նշան է՝ նշանս . թէ Ած-գոյն է բոլորակի
ներթականի մտաց մերոց : զի եթէ ոչ

գոյ

ſci ab intellectu creato, non repugnat; ergo, cùm ſacræ Paginæ hoc apertè teſtentur, negari non debet. Conſequentia patet, quia ex doctrina communiter recepta, S. Auguſtini lib. 3. de Doctrina Chriſtiana, verba Scripturæ ſunt propriè intelligenda, nec aliter explicanda, cùm non obſtat ratio euidens in oppoſitum: alioquin nihil certi ex ſacris Scripturis hauriri poſſet, ſi liceret cuilibet verba illarum pro libito explicare. Cùm igitur Scriptura dicat: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt: &, Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei: &, Videbimus eum ſicuti eſt: & alia huiuſmodi: dummodò id nō repugnet, nemini licet aliter explicare, ac dicere: Beati videbunt quidem, non Deum, nec faciem Patris, ſicuti eſt, ſed claritatem quandam illius.

Antecedens patebit infrà ex reſponſione ad obiectiones: ac prætereà, quia intellectus noſter de facto cognoſcit Deum naturaliter abſtractiuè, & de illo conceptum format, quòd ſit ens independens, infinitū, immenſum, immutabile, &c. ergo ſignū eſt, quòd Deus ſit intra ſphęram obiecti intellectus noſtri; alioquin nec abſtractiuè, & mediatè poſſet is in illum tendere: igitur poterit etiam illum cognoſcere intuitiuè, ſaltem ſupernaturaliter, lumine aliquo ſupernaturali adiutus. Probatur hæc conſequentia: quia cognoſcibilitas abſtractiua, & intuitiua obiecti, hoc eſt, obſcura, & clara, ſeu mediata, & immediata, non ſunt diuer-

ſæ

Ժա պէս, քան Թէ տեսանել զնա՛ հայեցո-
11 ղաբար. և դժուարագոյն ինչ եղև. Նո-
ցա այն չէ միանալն ընդ Ա՛յ գոյացաբ
և ներգործաբար ՚ի ձեռն անձնաւորու-
թեան միացման, քան Թէ միանալն ընդ
նմին պատուհասաբար, արտաքսապէս,
և միայն ըստ առաքինութե՛ ինչ միաց
՚ի ձեռն երանելի տեսութե՛ն.

Հինգերորդ. զի ոչ է՛ քան անհա-
րելի. Թէ տեսեղծ՛լ միայն տեսցէ զա՛ծ.
ապա՛ ուրեմն՛ եւր ա՛ծ-աշունչ գերքն
յայտապէս վկայէ զայդ. և ասէ. Երա-
նի որ սր են սրտիւք. զի նոքա՛ զա՛ծ տես-
Ժբ ցեն:] Եւ դ՛ձ՛լ. Հրեշտակք նոցա՛ յա-
կենս հանապազ տեսանեն զերեսս հօր
12 իմոյ:] Եւ դ՛ձ՛լ. տեսանեմք ենք զնա
որպէս և էն:] պարտաւ՛որին և մէջ
հաւ՛տալ զայդ. և ոչ այլապէս և մեկ
նել զբոյն բանն ասելով. Թէ երանե-
ալքն ոչ տեսանեն զա՛ծ, և զերեսս հօ-
րն, որպէս և է՛ նա. այլ միայն զպայ-
ծառութի ինչ ա՛յ: Երկրորդութիւն
յայտ է՛. զի յորժամ բանն ա՛ծ-աշունչ
գրոցն ոչ է՛ անհարելի. պարտ է՛ մեզ
այնպէս իմանալ զնա. որպէս և խօսի
նա. և ոչ այլպէս մեկնել: ապա՛ Թէ
ոչ. հարկաւ արդեօք ըստ կամաց մե-
Ժգ րոց այլայլել և Թիւրել զնշանակու-
13 Թիւն ա՛ծ ա՛ծ-այն ասուրբն:

Սկզբն առաջադրութեան. զի. Թէ
այն ոչ է՛ քան անհարելի. յայտ լինի
զի յորժամ պատասխանեմք առարկու-
Թեանց: Նաև փորձ ՚ի շառաչա-
զմանն և այժմ; քանզի միտք մեր բնա-
կանաբար ճանաչէ զա՛ծ աբստրակտա-
պէս. զի. ՚ի տանեղծ ուսածոց ճանաչէ-
ցեալ. և իմանայ Թէ ա՛ծ է՛ անհուն,
անչափ, անփոփոխ, և այլն: ուստի
այս է՛ նշան. Թէ ա՛ծ գոյներ բոլորակի
ձևԹանկայն մտաց մերոց: զի եԹէ ոչ

գոր

զոյգ այսպէս. ոչ եւս կարէր միջոցն է Ժդ
մանաւանդ զիամ աբստրակտաբար եւ միջնորդ 14
դաբար։ այսմ ուրեմն՝ եթէ նոյն միջոց
զերբնականն լուսով փառացն զօրա
ցի յայս. կարելի եւ զերբնաբար բար
ձրանալ առ ՚ի տեսանելն զնոյն ած. հա
յեցողաբար եւ անմիջաբար։ Եզրակա
ցութիւն ցուցանէ. քանզի տեսանելու
թիւն աբստրակտականն, որ է միջնորդ
դականն եւ անյայտ, եւ տեսանելութիւն
հայեցողականն, որ է անմիջականն եւ
յայտնին որոյն ենթակայի, ոչ պատկա
նին առ զանազան զօրութիւնս մտաց. զի
նոյն միտք, որ ՚ի կեանս աստ տեսանէ Ժե
զերս անյայտաբար եւ աբստրակտաբար 15
՚ի գործոց կամ ՚ի պատճառացն նո
ցին. տեսանելոց է զնոյն ՚ի հանդերձեալ
կեանս հայեցողաբար եւ յայտնաբար
՚ի յինքեանս երեւեալս։ Եւ կարէ նոյն
հրեշտակ տեսանել զնոյն ենթակայ
թէ հայեցողաբար. որ. երբեմն իւր
ներամփոփ պատկերաւ. թէ աբստրա
քտաբար. որ. ՚ի գործոց, կամ ՚ի
պատճառէ նորին։ Նաեւ զի ենթա
կայն մտաց է էակ որպէս ճշմարտութիւն. զոր
նման. ենթակայն կամաց է էակ որպէս
բարի։ իսկ ած է առաւելն ճշմարտու Ժզ
թիւն. այսմ ուրեմն կարէ զօլ ենթա 16
կայ մտաց։ այլ առ ՚ի բազմանցելոյ զօ
րութիւն թէ հոգեկան, թէ մարմնական
կարէ անմիջաբար հանդիպիլ առ ենթակայն իւր. որպէս ասէք առ զոյնսն որն. լսելիք
առ հնչմունսն, կամք առ բարին, եւ այլն այսմ ուրեմն եւ միտքն, որ պատուակա
նագոյն է քան զայլ զօրութիւնսն, կարէ եւս անմիջաբար հանդիպիլ առ ած. որ.
տեսանել զնա հայեցողաբար։

ſæ rationes formales, ſpecificantes diuerſas potentias cognoſcitiuas; ſed ſolùm diuerſæ rationes materiales, contentæ ſub vnica ratione formali, ſpecificatiua eiuſdem potentiæ, vt patet Inductione: Nam idem numero intellectus, qui cognoſcit obiectum aliquod abſtractiuè, cùm eſt abſens, cognoſcit etiam illud intuitiuè, cùm eſt præſens: & Angelus poteſt idem obiectum modò cognoſcere intuitiuè per propriam ſpeciē, & modò abſtractiuè per effectum: & intellectus humanus omnia obiecta creata, quæ nunc cognoſcit abſtractiuè in ſtatu coniunctionis cum corpore, cognoſcet poſteà intuitiuè in ſtatu ſeparationis. Adde inſuper, quòd quælibet alia potentia vitalis poteſt immediatè verſari circa obiectum ſuum; vt patet de potentia viſiua, auditiua, olfactiua, &c. ergo multò magis intellectiua, quæ cæteris eſt nobilior: ſed obiectum potentiæ intellectiuæ eſt ratio entis, ſeu veri, quæ maximè reperitur in Deo; ergo poteſt hæc potentia immediatè percipere ipſum Deum, & ſic etiā intuitiuè, non abſtractiuè ſolùm.

SOLVVNTVR Obiectiones.

§. V.

OBijciunt primò: Intèr Deum & intellectum creatum est infinita distantia, & sic nulla proportio; cùm ille sit ens à se, increatum, & infinitè perfectum; hic verò creatum, dependens, & finitum: ergo impossibile est, quòd ille ab hoc videatur. inter potentiam enim, & obiectum aliqua requiritur proportio.

Respondetur primò per instantiã ad hominem: Inter claritatem Dei, & intellectum creatum est etiam infinita distantia, & sic nulla proportio; quia claritas Dei est ipsamet natura Dei, vt suprà ostendimus: vel estò sit quid à Deo distinctum, vt ipsi per inscitiam putant; nihilominùs est claritas infinita, æterna, immensa, &c. vtporè claritas æternæ, immensæ, & infinitæ essentiæ: vel esto sit etiam, per impossibile, quid finitum; saltem est proprietas naturæ increatæ; intellectus autem est proprietas naturæ creatæ; ergo adhuc inter ipsa est infinita distãtia. eadem enim proportio, quæ concipitur esse inter naturas, erit etiam inter proprietates illarum; quia tantũ proportionaliter crescit in perfectione proprietas, quantùm crescit natura, cuius est illa proprietas. Igitur quomodocunque sit, inter claritatem Dei, & intellectum creatum nulla quoq; erit proportio secũdùm com-

ա
Ա.

ԼՈՒԾԱՆԻՆ հակառակութիւնք:

Պրակք. Ե.

Դ ԸՆԴԻՄ առարկեն, թէ ՚ի մէջ այ, և մտաց ստեղծելոց ոչ գոյ համեմատութիւն ինչ. այլ տարամէ է տարակացութիւն անբաւ. զի նա է անեղծ, անսկզբն, և անհունակատարեալ կատարեալ է. իսկ սա՝ է արարածեալ, բաժանեալ, և սահմանեալ: ուստի ոչ բերէ ոչ կարէ զօրութիւն մտաց ստեղծելոց տեսանել զաստուածային էութիւնն. վասն զի Ե ՚ի մէջ զօրութեան և ենթակային պարտ
Բ է գոյ համեմատութիւն ինչ:
Նախ պատասխանի՝ շրջելով զնոյն ձեռնարկութիւնն ընդ դէմ նոցա. զի ՚ի մէջ պայծառութեան այ, և մտաց ստեղծելոց ոչ գոյ համեմատութիւն ինչ. այլ տարակացութիւն անբաւ: զի պայծառութիւն այ է նոյն ինքն էութիւն այ. որպէս ՚ի վերոյ ցուցաք; Նա և զի թէ կայցէ զանազանեալ յաստուծոյ էութենէն. որպէս և նոքա տգիտութեամբ կարծեն. սակայն է պայծառութիւն անբաւ, անսկիզբն, յաւիտեան, և այլն. զի անբաւ, անսկզբն,
Գ և յաւիտենական էութեան է պայծառութիւն
Յ Նա և զի թէ կայցէ և սահմանեալ, զոր ոչ կարելի է, և բաւականն ինչ. սակայն է յատկութիւն անստեղծ բնութեան. իսկ միտքն է յատկութիւն ստեղծեալ բնութեան. ուստի տարբեր ՚ի մէջ նոցա գոյ տարակացութիւն անբաւ: զի զոր չափ համեմատութիւն, որ զատանի ՚ի մէջ բնութեանց, գտանի և ՚ի մէջ յատկութեանց նոցա. զի որչափ բնաւ կատարելութիւն յաճախէ բնութիւն, նոյնչափ համեմատաբար յաճախէ և յատկութիւն նորա: ուստի ուրեմն, զի-

որք

արդ եւ իցէ, 'ի մէջ պայծառութեան- Դ
ոյ, եւ մտաց մերոց ոչ էս գոյր համե- 4
մատութիւն ինչ ; վա՛ որոյ եւ ոչ էս կար-
էր սա տեսանել զնա : որ է ընդդէմ
նոցունց հաստատութեանցն:

Երկրորդ՝ պատասխանի. թէ 'ի մէջ իմա-
ցական էնթակային եւ իմացականին զօրու-
թեան ոչ պահանջի զոյ համեմատութիւն
ըստ բանին էակի եւ կատարելութեան ;
զի եթէ պահանջէր զայն, ապա ոչ
էր կարէր իմացականն զօրութիւն, որ
է պատահումն, ճանաչել յայտնապէս
զգոյացութիւն ինչ. զի սա է պատահու-
մն էակ, բայց զնա ; եւ ոչ էր Ե
կարէր վերագոյն հրեշտակին ճանա-
չել զհրեշտակն վերնագոյն : Եւ պատ- 5
ճառ սորին է այս. զի միտքն իմանա-
լով զէնթակայն իւր, ոչ արտաքուստ
զնա ներգործաբար 'ի վերայ նորին. այլ
միայն ներկայացուցանէ զնա արտաքուս-
տեա : Եւ առ 'ի յառնելոյ զայս, բաւա-
կան է, զոր միայն 'ի մէջ նոցա համեմա-
տութիւն ինչ ըստ բանի առընչութեան,
կամ. միայն՝ մինչ զի կարիցէ իմանալ զնա
ինչ, պարտ է միայն գտանել 'ի նմա
զբանն առարկայի էակին, առ որ նորին ա-
ռընչութեան, իբրև առ սեփական ինչ Զ
էնթակայն իւր. զի սա էակն իմանալի է: 6
իսկ բանն առարկայի էակին յայտ դատանի
նա յԱյ. ապա ուրեմն կարէ միայն զեր
բնաբար վերամբառնալ առ 'ի ճանաչել զԱ-
ստուածային զԱծ :

Հաստատի եւ առաւել այս պատաս-
խանի. զի թէպէտ եւ պարտ իցէ եւս զոյ
համեմատութիւն ինչ 'ի մէջ մտաց եւ էն-
թակային վերացաբարաբար ճանաչելոյ,
իոյ, 'ի մէջ պատճառի եւ գործոյ, 'ի մէջ
առընչութեան եւ եզրի. սակայն միտք
մեր բնականապէս ճանաչէ վերացաբար
զԱծ. եւ կախեալ անմիջապէս

յԱյ

commensurationē perfectionis; atq; adeò nec illa posset ab hoc videri, contra id, quod ab ipsis asseritur.

Respondetur secundò; inter obiectum intelligibile, & potentiam intellectiuam nō requiri proportionem in ratione entis, seu perfectionis: alioquin nec posset potentia intellectiua creata, quæ est accidens, quidditatiuè cognoscere substantiā vllam; neque Angelus inferior superiorem; immò nec Deus ipse cognoscere creaturam, cùm vtrinque infinita sit illa distantia, & nulla proportio. Et ratio huius est; quia intellectus, cùm cognoscit obiectū, non tendit ad illud intrinsecè afficiendo, sed tantùm extrinsecè repręsentando; ad quod sufficit proportio quædam ordinis, seu specificationis, hoc est, vt potentia cognoscitiua reperiat in ente cognoscibili rationem sui obiecti formalis, à qua ipsa tantùm, & non alia specificetur potentia. Cùm igitur obiectū formale potentiæ intellectiuæ sit ratio veri, quæ maximè reperitur in Deo; non est, cur hæc potentia non possit supernaturaliter eleuari ad Deum ipsum clarè videndum.

Confirmatur hæc responsio: Nā etiam inter intellectum, & obiectū cognoscibile abstractiuè; inter causam, & effectum; inter relationem, & terminum aliqua requiritur proportio; & tamen intellectus noster de facto naturaliter abstractiuè cognoscit Deum; & creatura immediatè pendet à Deo, vt à causa; & immediatè refertur ad Deum, vt ad ter-

minum

minum. Quare hoc? nisi quia non requiritur inter hæc proportio in ratione perfectionis, quæ vtique nulla potest esse inter Deum, & creaturas; sed sufficit alia quædam proportio, per quam Deus secundùm diuersas rationes formales siue obiecti, siue causæ, siue termini, specificat extrinsecè diuersas ad ipsum tendentias. ita similiter in casu nostro.

Instat: Quamuis intellectus creatus sit sufficienter proportionatus ad Deum cognoscendum abstractiuè, & mediatè, videlicet per effectus; tamen non est proportionatus ad illum cognoscendum intuitiuè, & immediatè in seipso: non quòd desit in Deo ratio obiecti formalis potentiæ cognoscitiuæ, nempe ratio veri; sed propter maximum excessum talis obiecti, & imbecillitatem potentiæ. Quemadmodum etiam contingit in oculo vespertilionis, qui licèt sit proportionatus ad videndum Solē mediatè, hoc est, in tenui lumine vespertino; non tamen potest illum videre immediatè in seipso; idque nō ex defectu sui obiecti formalis, quod est ratio colorati, seu luminosi, quæ maximè reperitur in Sole; sed propter excessum talis obiecti, & imbecillitatem suæ potentiæ.

Respondetur primò per instantiam, vt suprà: Ergo neque intellectus creatus posset intueri claritatem essentiæ diuinæ propter eundem excessum, &c. Respondetur secundò; ex hac improportione, orta nimirū ex naturali imbecillitate potentiæ creatæ, & excessu obiecti diuini, sequi-

Է 7 [illegible], որպէս զործ ՚ի պատճառէ. եւ ան
միջնորդաբար առընչանայ առ Ած, որպէս
առ [illegible] առընչութեան իւրոյ: [illegible]
[illegible]. Թէ ոչ, [illegible] համեմա
տութիւն այն ոչ պարտ է՛ գոլ [illegible] բա-
նի կատարելութեան. զի այս ոչ կարէ
գոլ ՚ի մէջ Այ եւ արարածոց. այլ
միայն [illegible] համեմատու-
թիւն ինչ ըստ [illegible] առընչութեան: զի
Ած, որոյ [illegible], որոյ պատճառ,
եւ որոյ [illegible]
[illegible] առընչու-
թիւս առ ինքն իւր:

[illegible]
Ը 8 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Թ 9 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
րոց:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
նել

նել զանձնային պայծառութիւն, զի մի- Ժ
ծի աստուածութեան էութականն, և զի 10
անհասանելի է մտացն. որպէս ի վերոյ աս-
ացաւ: Երկրորդ պատճառ. եթէ սա-
կս այն պէտք մեծի գերազանցութեան էու-
թականն, և անհասանելի մտացն, նե-
րանի արդեօք. զի ոչ կարիցէ մտաւորական
զծառայն այն տեսանել չէութեան այլ բ-
նականաւ և միայն զօրութեամբ իւ-
րով: բայց ոչ հնարի. թէ ոչ և ան կա-
րելի զայն գերբնաբար եթէ զօրացել
իցէ գերբնական լուսով իմն. որ հոչի
յանձնաւորն վերծանութեան լուսոյ փառաց:
զոր օրինակ. թէպէտ և ոչ կարէ աչք ԺԱ
չղջիկանն տեսանել զարեգակնային մարմին 11
ճառագայթս բնականաբար. սակայն կարէր
զայս, եթէ գերբնականաւ որակութե-
ենչ զօրացեալ էր յԱյ: բայց մարմնա-
ւոր աչք մարմնոյ ոչինչ հոգւոյն կարէ
տեսանել զհոգի, ոչ բնականաբար, և
ոչ գերբնաւորակս այն կարողութեամբ.
զի զի ոչ գտանէ ի հոգի զանձանական որ
էութեան իւր. այն է զգունաւոր լուսաւո-
րական մարմին:

Երկրորդ առարկեն. զի հայեցո-
ղական ճանաչումն անձնայնոյն էութեան
տեսանելի զանսահման էութեան որպէս է
ինքն. ապա ուրեմն և ինքն անհուն. ԺԲ
զի ճանաչումն առնու զանձնայն իւր 12
և զկատարելութիւն ի ճանաչելոյ էու-
թենէ. զի որչափ առարկայն կատարելա-
գոյն է ճանաչելի էութեանս,
այնքան կատարելագոյն է ճանա-
չումն նորին: զոր օրինակ. ճանաչումն
գոյացութեան կատարելագոյն է, քան
զճանաչումն պատահմանն. և ճանա-
չումն հոգեւոր գոյացութեան կատարե-
լագոյն է, քան զճանաչումն մարմ-
նաւոր գոյացութեան. և նոյնպէս զայ-
լոցն: ապա ուրեմն հայեցողական ճա-

նաչումն

quitur certè, quòd non possit intellectus creatus suis tantū viribus naturalibus intueri diuinam essentiam; secùs verò, quòd hoc non possit etiā supernaturaliter, adiutus scilicet, ac eleuatus ab ipso Deo lumine aliquo supernaturali (quòd Theologi vocant lumen gloriæ), per quod sufficienter proportionatur ad visionem illam Dei supernaturalem promendam. Simile quid dicimus de oculo Vespertilionis; qui licèt nequeat solis naturæ viribus intueri Solē; posset tamen supernaturaliter, si qualitate aliqua supernaturali à Deo confortaretur. Sicut è contrario, quia oculus quilibet corporeus non reperit in ente spirituali rationem sui obiecti formalis, scilicet colorati, aut luminosi corporei; non potest, nō modò naturaliter siue mediatè, siue immediatè videre spiritum, sed nec etiam eleuari supernaturaliter, & per diuinam potentiam ad illum videndum.

Obijciunt secundò: Cognitio intuitiua diuinæ essentiæ esset cognitio obiecti infiniti, sicuti est in se: ergo adhuc ipsa esset infinita; quia cognitio sumit suam speciē, & perfectionem ab obiecto cognito: vndè quò perfectius est obiectum, eò perfectior est cognitio: V. G. cognitio substantiæ perfectior est, quam cognitio accidentis; & cognitio substantiæ spiritualis perfectior est cognitione substantiæ corporeæ, & sic deinceps: igitur cognitio intuitiua obiecti infinitè perfecti, esset infinitè perfecta: infinitum autem crea-

 tum

tum non datur, saltem de facto, immò nec etiam de possibili secundùm communiorem sententiam: ergo nec datur in Beatis visio Dei.

Confirmatur primò; quia hæc visio esset perfectior infinitis alijs visionibus perfectioribus, & perfectioribus, quæ possent esse ad infinita obiecta creata, perfectiora, & perfectiora in infinitum, successiuè possibilia per totam æternitatem: ergo esset infinitè perfecta; quia cresceret super illas in infinitam perfectionē.

Confirmatur secundò: quia Beatus per hanc visionem intuitiuam videret in Deo infinitos gradus perfectionis, virtualiter saltem, si non actu, distinctos: ergo talis visio, quę omnes illos repræsentaret, contineret in se infinitos gradus repræsentatiuos illorum, atque adeò infinitatē.

Respondetur primò, has obiectiones etiam procedere contra visionem diuinæ claritatis, quæ est etiā infinita, vt supra dictum est. Respondetur secundò ad obiectionem principalem; non requiri tantam perfectionem in cognitione, quanta est in obiecto cognito: alioquin cognitio obiecti substantialis deberet esse substantia. Et ratio est; quia cognitio specificatur quidem ab obiecto, sed geometricè, non arithmeticè; hoc est, quò perfectius specie est obiectum, eò specie perfectior est cognitio, tendens ad illud; non autem, vt quanta est perfectio in obiecto, tanta sit in cognitione illius. Hinc porrò solùm sequitur, quod visio obiecti diuini, seu infiniti, sit

in

Ժգ 13 [illegible]

Ժդ 14 [illegible]

[illegible]

Ժե 15 [illegible]

[illegible]

Ժզ 16

Ժէ 17

Ժը 18

in superiori specie ad omnes alias visiones cuiuslibet obiecti creati, non autem, quod sit in se etiam infinita, quale est obiectum: maximè cùm tendat ad Deum infinitũ finito modo, non infinito, id est, comprehẽsiuo, & adæquato. Nam licet vnus Beatus perfectiori modo videat Deũ, quàm alius, iuxta mensuram luminis gloriæ, quod Beati in intellectu recipiunt ad mensuram gratiæ, impertitæ animabus ipsorum magis, vel minùs intensæ pro diuersitate meritorum: nullus tamen videt, nec videre potest Deũ modo adæquato, & comprehensiuo. Patet exemplum in amore ad ipsum Deum, & vnione hypostatica ad Verbum diuinũ; quæ duo, etiam si terminentur ad Deum infinitum, in se tamen finitũ quid sunt, licèt in superiori ordine, ac specie ad quemlibet alium amorem, & vnionem ad res creatas.

Ad primam Confirmationem respondetur; ex eo, quòd visio Dei sit perfectior infinitis alijs visionibus obiectorum possibilium, perfectioribus, & perfectioribus in infinitum, non sequi, ipsam esse infinitæ perfectionis; sed tantùm, vti diximus, esse in superiori specie, & ordine ad omnes illas: vt patet in amore Dei, & vnione hypostatica; immò & in alijs rebus: nam etiam homo est perfectior infinitis brutis animalibus, quæ possent à Deo successiuè creari specie diuersa, perfectiora, & perfectiora in infinitum; & tamen nõ est infinitè perfectus, sed solùm in specie superiori ad illa. idem dico de quo-

quolibet ente specie superiori respectu inferiorum. Et ratio est, quia huiusmodi non crescunt in perfectione super inferiora diuisibiliter per additionem partis ad partem intra eandem speciem; sed indiuisibiliter in superiori specie, vel ordine. Hinc est, quòd quælibet vel minima substātia sit simpliciter perfectior quouis perfectissimo accidente, etiam infinitè perfecto, si daretur; iuxta philosophicum axioma illud: *Infimum ordinis superioris est perfectius supremo ordinis inferioris*. Vndè, etiā si daretur visio infinitè perfecta ad obiectum creatum infinitum, adhuc visio Dei finita esset simpliciter perfectior illa.

Ad secundam Confirmationem respondetur; quòd visio, qua Beatus videt in Deo infinitas perfectiones, non continet in se infinitos gradus expressiuos illarum; sed est omnium vnica tantùm expressio, quāuis finita, in specie tamen adeò superiori, vt possit infinitum exprimere. Et ratio est, quia huiusmodi visio non repræsentat omnes illas perfectiones modo diuisibili, sed indiuisibili; ita ut exprimendo quamlibet solùm illarum, exprimat necessariò alias omnes, quæ in illa essentialiter imbibuntur: Vndè multiplicatio perfectionum cognitarum in Deo, non arguit multiplicationem expressionum, & sic infinitatem in cognitione; sed solùm arguit, hanc esse indiuisibiliter in specie positam nobiliori.

Obijciunt tertiò Scripturas: Ad

Rom.

Ժթ 19

[illegible]

Ի 20

[illegible]

Իա 21

[illegible]

բնութեանս ոչ երեւեցուցանել առաջի Իբ
շապէս․ զի ընդ երեւեցուցանելն միոյն 22
՚ի նոցանէ, երեւեցուցանէ զայլ ամենե
սեանն, որք ընդ միոյն միանան։ Եւ ոչ
սակս այսորիկ ըմբռնէ զան․ զի երեւ
եցուցանէ զանբաւն բաւականն հեր
ակն։ Որ օրինակ․ աչք մեր տեսանեն
՚ի հեռաստանէ զբոլոր արեգականն լոյս
եցուցանէ եւ յայտաբար․ բայց ո՛չ բոլո
րովին․ զի եթէ ոչ մասաւորին լինելոց նա,
տեսանէր զնա կատարելապէս հեռացեալ
բան զմեզ․ Թէպէտ եւ նա եւ մեք զբոլոր
արեգականն տեսանեմք։ Նոյնպէս եւ այլ։

Երրորդ առարկեն փիլիսոփայութեամբ
այսն տառիցն․ զի պօղոս ՚ի հռովմայեցւոց Իգ
Ձին գլխն ասէ․ Որ է՛ պատկեր աներեւ 23
ութին այ։] Եւ յառաջինն թուղթն առ
տիմոթէոս ասէ․ Թագաւորին յաւիտենից
անեղծին եւ աներեւութին միոյն այ փառք եւ
պատիւ։] Եւ ՚ի․ զ․ երգ՝ գլխն ասէ․
Թագաւորին թագաւորաց, եւ տէր տէրանց․ որ մի
այն ունի զանմահութիւն, բնակեալ ՚ի
լոյս անմատոյց․ զոր ոչ ոք ետես ՚ի մար
դկանէ եւ ոչ տեսանել կարող է։ Եւ
յառաջինն կորնթ․ բ․ երգ՝ գլխն ասէ․
Ոչ ոք գիտէ զայն, եթէ ոչ հոգին այ։]
Եւ նմանապէս խօսեցան այլ սուրբ
հարքն մերոյ։ Իդ

Պատասխանի․ թէ բազում հերձուածս կա 24
րելի բարուղղել զ բանս միաբանել
եւ պարզաբանել զառարկեալ փիլիսո
փիան․ բանզի առաջին ա՛ն աներեւոյթ,
համաձայն տեսանելի եւ անշօշափելի ՚ի մար
դկանէ․ նախ ըստ տեսութեան մարմնա
ւոր աչաց․ այլ ո՛չ ըստ հոգեւոր իմա
ցական տեսութեան մտաց․ այսպէս մեկ
նէ օգոստինոս ՚ի․ ճ․ եւ․ ժբ․ երգ՝
թղթումն։ Երկրորդ ՚ի կենցաղս այսմիկ
մին ՚ի մարմնի կամս․ այլ ոչ յետ
ատեան կենացս․ այսպէս մեկնէ սուրբն
գրի

Rom. 1. *Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Et ad Coloss. 1. *Qui est imago Dei inuisibilis.* Et 1. ad Timoth. 1. *Regi seculorum immortali, & inuisibili.* Item cap. 6. *Rex Regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucẽ inhabitat inaccessibilem; quem nullus hominũ vidit, sed nec videre potest.* Et 1. Cor. 2. *Nemo nouit ea, quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei.* Simili quoque modo loquuti sunt Patres nonnulli.

Respondetur, omnia ista, & similia Scripturæ loca posse, salua nostra veritate, multipliciter explicari; quin etiam explicãda esse, ne videatur Scriptura sibimetipsi contradicere. Dicitur ergo Deus esse inuisibilis, &c. primo visione oculi corporea, non autem visione intellectiua spirituali: sic explicat Augustinus in epist. 112. Secundò in hac vita secundùm legem Dei ordinariã, secùs verò in alia: ita Gregorius lib. 18. Moral. cap. 28. Tertiò visione comprehensiua, id est, tam perfecta, quàm est illa, qua Deus videt seipsum; de qua loquens Apostolus ad Rom. 11. ait: *Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius:* sic idem Gregorius in eodem loco. Quartò demùm ab intellectu creato per solas vires naturales; secùs autem ab eodem, eleuato per lumen supernaturale: sic explicant Epiphan. hæres. 70. & Ambrosius lib. 1. in illud Lucæ: *Apparuit ei Angelus Domini.* & sic etiam intelligitur illud Isaiæ 64. *Oculus*

non

non vidit Deus absque te, quæ præpa- ԻԵ
rasti expectātibus te. & illud Mat. 11. 25
Neque Patrem quis nouit, nisi filius,
& cui voluerit filius reuelare. hoc est,
per diuinum subsidium, eleuationē,
& reuelationem supernaturalē pos-
se videri, & cognosci, quæ per na-
turalem potentiam videri non pos-
sunt. Quòd si non explicaretur his
modis Scriptura; nec ipsam quidem
Dei lucem, quæ adhuc à Paulo *in-
accessibilis* dicitur, adspicere possent
Beati, contra Aduersariorum sentē-
tiam. Ijsdem quoque modis intelli-
gendi sunt Patres, quandò simili- ԻԶ
bus verbis vtūtur: quippè, cùm ex- 26
pressa sint sacrarum Scripturarū te-
stimonia, quæ asserūt, Deum ab ho-
minibus, & Angelis videri posse;
non est putandum, ex orthodoxis
Patribus aliquem omnibus id modis
negare voluisse.

Obijciunt denique S. Dionysium
Areopagitam, cui suam ipsi adscri-
bunt sententiam: primò, quia sepis-
simè in scriptis suis affirmat, *Deum
esse inuisibilem, incognoscibilem, occul-
tum, inuestigabilem,* &c. Secundò, ԻԷ
quia in lib. de Cælesti Hierar. loquēs 27
de beatifica Angelorum visione, as-
serit, *Angelos videre*, modò *radium
Deitatis*, modò *claritatem diuinæ lu-
cis*, modò *percipere diuinam illustra-
tionem, illuminationem*, &c. Vndè
videtur inferre, Angelorum beatitu-
dinē in visione diuinæ claritatis so-
lùm consistere. Tertiò deniq; quia
in eodem lib. cap. 13. & alibi do-
cet, quòd *Diuinæ illuminationis par-
ticipatio non detur inferioribus Angelis,
nisi*

[illegible]

տութեան խաւսի վս երանելի տեսութեան
հրեշտակաց. և երբեմն ասէ. եթէ հր- ԻԸ 28
րեշտակքն տեսանեն զլուսաւորն ած-
ութեան. երբեմն՝ զպայծառութիւնն
ածային լուսոյն. և երբեմն՝ թէ ընկա-
լան զածային լուսաւորութիւն. և որ
մանը սոյն; ուսանի և թուի ասել. թէ
հրեշտակաց երանութեան հայեցման մի-
այն ՚ի տեսութե ածային պայծառու-
թեան: Եւ դ՚ձ՚ ՚ի ե.՚ծ՚գ. որդ՚ զլինն նո-
րին գլոյն ասէ. թէ հաղորդութիւն
ածային լուսաւորութեան տուեալ լի-
նի առաջնագոյն հրեշտակաց ՚ի վերնա-
գունիցն:] Իսկ տեսութիւն ածային
էութեան ոչ կարէ ՚ի միոյ հրեշտակէ ԻԹ
պարգևել միւսումն արարածոյ ըստ 29
մանց որոյ՝ հրեշտակք ոչ տեսանեն
զէութիւնն այն. այլ միայն զլոյսն նո-
րին:

Պատասխանի. թէ ըստ դիոնէսիոսի կոչէ
զած աներևութելի, և այլն. բազմոյս
մասամբ, զոր այժմ ՚ի վերոյ բացայայտե-
ցաք. մանաւանդ ՚ի կեանս այսմիկ.
յորում ոչ կարեմք ճանաչել զած, եթէ
ոչ ՚ի ստեղծուածոց ճանաչելովք, և
անյայտ ճանաչմամբ, որ է առաւելա-
պէս ՚ի զգայութենէ պարզապետել: և
ոչ թէ աներևութելի ՚ի հանդերձեալ Լ
կեանսն. որպէս միևնոյն սուրբն ՚ի գիրս 30
յորջ ածային անուանց, ՚ի յառաջինն
գլխոյն. յորում յետ ասելոյն. թէ ՚ի մեր
հեծեղութիւն կեանս այս է մեզ ծածկեալ
ածութիւն. հետևի, և ասէ այսպէս:
Իսկ յորժամ անմահք լինելոցեմք. և ՚ի
յքրիստոսի տեղին համանմանեսցեմք; և ՚ի
նմանութիւն ըն. յանժամ համանմանութեամբ
լինելոցեմք ընդ տեառն. յիշատակելի տեսանելեաց
որ հաշտեցմամբք երևելի տեսանելումն է,
որ զմեզ լուսաւորելոց լուսաւորաւղ ճա-
ռագայթիւքն] Եւ ՚ի նոյն գլխոյն ասէ
մասամբ

nisi per superiores: at non potest clara visio diuinæ essentiæ ab vna creatura tradi alteri creaturæ: igitur ad mentem Sancti Dionysij Angeli nõ vident diuinam essentiam, sed solùm claritatem illius.

Ad primam Dionysij assertionẽ respondetur; vocari ab ipso Deum inuisibilem, &c. ijs modis, quibus nunc suprà in Resp. ad 3. obiect. explicuimus; præsertim in hac vita à nobis viatoribus, qui Deum cognoscere non possumus, nisi ab effectibus, & cognitione obscura, deducta nimirùm à sensibus; non autem in alia vita, vt idem Sanctus exponit in lib. de Diuin. Nomin. cap. 1. vbi postquàm dixit, esse nobis in hac mortali vita Diuinitatem absconditam, subdit: *Cùm autem immortales erimus, & ad statum, conditionemq; Christi similem, beatissimamque perueniemus; tum semper cum Domino erimus, adspectabilis quidem eius, ut ita dicam, apparitionis sanctissimis contẽplationibus pleni, quæ nos splendidissimis radijs illustrabit*. Adde, quod ipse adhuc diuinus radius qui à Dionysio videri dicitur ab Angelis, in alio loco inintelligibilis, & inaccessibilis ab eodem asseritur. nam in eodem libro de Diu. Nom. cap. 1. *Diuinus*, inquit, *radius nec cogitari, intelligique potest, nec dici, neque penitùs ullo modo cognosci; quòd ab omnibus rebus secretus sit, & incognitus*. Et cap. 4. *Anima*, inquit, *Deiformis facta per unionem incogniti inaccessibilis luminis*. Eodem igitur modo Deiloquus Vir de visione Diuinæ essen-

tiæ, ac de visione diuini radij loquitur; sensitque, in hac vtique vita secundum legem Dei ordinariá claré cognosci à nobis illa non posse, quę alioqui à Beatis in Cælo clare videntur.

Ad secundam respõdetur primò; Dionysium ex eo, quòd affirmet, Angelos videre claritaté diuinæ lucis, non negare, eosdem videre Deitatem ipsam, sed potiùs affirmare; cùm hæc ab illa non distinguatur. Secundò, quòd pro radio, seu claritate, aut luce Deitatis, expressè intelligit ipsam Diuinitatis substantiá. Nam in lib. de Cælesti Hierar. cap. 13. ait sic: *Omnibus igitur, qui illuminantur, percipiendæ lucis principium est Deus quidem per naturam, & omninò propriè, vtpotè substantia lucis, ipsiusque visionis autor.* Et cap. 1. vocat eundem radium, *lumen primigenium, principioque superius.* Et cap. 3. *Thearchicum, principaliter lucidum.* Et in lib. de Diuin. Nomin. cap. 4. *Vnum lumen æternũ, inprincipiatum*, &c. quod nihil aliud esse potest, nisi Diuina substantia. Ac denique in lib. de Myst. Theol. cap. 4. asserit, *Deum non egere luce.* Cur autem; nisi quia ipsamet eius substantia lux ipsa est?

Ad tertiam respondetur; quòd duplex Angelorum illuminatio considerari potest: Altera, per quam reuelatur illis diuina essentia, seu, quod idem est, essentiæ diuinæ radius, lux, aut claritas: & de hac illuminatione non loquitur ibi Dionysius; cùm hæc non detur inferioribus

մտաւորին կոչէ , ոչ թէ միայն զմտածու-
թիւն այլ եւս զնոյն աստուածային շառա-
ւիղն , զոր յայլ ուրեք տեսանել 'ի հրեշ-
տակաց ասէ իբր եւ բանաւորացն են այսպէս ։
առաջին այսին շառաւեղն անմիջականային է ,
եւ անձառելի , այլ եւս անմեկնելին ան-
հասանելի · վասն զի յետ նորա բացորոշե-
այ է եւ ծածուկ ։] Եւ 'ի · Դ · գլխ
գլխոյ գծէ ասէ · Հայր՝ աստուածային է-
ղեալ 'ի ձեռն միացման անհասանելի
եւ անմատոյց լուսոյն ։] յորմէ յայտ
լինի · եթէ սէր դիտաւորութեանն կեր-
պիւ խօսի վասն աստուածային լուսոյն , եւ վասն
աստուածային էութեանն ; եւ ասէ , զի թէ
պէտ 'ի կենաց սրբութիւն ոչ կարէին յայտ-
նապէս հասանելի 'ի մեռեալ [illegible]
[illegible] 'ի յերանութիւնս ։

Առ երկրորդ վիճայութիւն սորբոյն
պատասխանի · թէ յորժամ ասէ , զհրեշտա-
կս տեսանել զպայծառութիւն աստուածային
լուսոյն · փոխանակ պայծառութեան
[illegible] եւ [illegible] եթէ ոչ · քանզի
'ի գիրսն յերկս երկնային քահանայա-
պետութեան , 'ի · Ժգ · գլխ ՛ գլուխն ասէ ·
[illegible] լուսաւորութեան հրեշտա-
կաց՝ է [illegible] եւ [illegible] նոյն աստ-
որ է լուսոյն զօրացութիւն , եւ պատ-
ճառ [illegible] տեսութեան ։] Եւ ' Ա · գլ յայլ
ուրեք կոչէ զնոյն լոյսն 'նախապետա-
կան , անսկիզբն , եւ յառաջ .] որպէս
ոչ կարէ զոլ այլ ինչ , եթէ ոչ աստ-
ուածային էութիւն ; Եւ 'ի գիրս յերկս նոյն
հրաշալի աստուածաբանութեան ասէ ; թէ
աստ ոչ կարօտի լուսոյ ։] Եւ վասն էր
այս . եթէ ոչ վասն զի նոյն աստուածային էու-
թիւն է նոյն լոյս իսկ ։

Առ երրորդ վիճայութեանն սորբոյն
պատասխանի . եթէ հրեշտակաց լուսաւո-
րութիւն է երկեակ ; առաջին զոր է այն-
որով 'նոցա երեւի աստուածային էութիւն , որ
է

[illegible]

[illegible]

Լդ 34

bus Angelis per superiores: sed omnes Angeli per eam à Deo ipso immediatè illuminantur, essentiam eius intuitiuè conspicientes. Altera, per quam erudiuntur Angeli de mysterijs supernaturalibus, ad gratiam, & gloriam pertinentibus; non quidē quoad ipsa mysteria absolutè (siquidem hæc fere omnes norunt beneficio beatificæ visionis); sed quoad aliquas illorum rationes, & circūstantias: & huius diuinæ illuminationis participationē, intelligit Dionysius, dari inferioribus Angelis per superiores: vt docet cap. 7. de Cælesti Hierar. dicens: *Istud Theologi apertius indicāt; inferiores scilicet Cælestium Spirituum ordines à superioribus diuinorum operum scientiam honestissimè discere: qui verò celsiores omnibus sunt, à Deitate ipsa, vt fas est, seorsim sacratiùs erudiri.*

Լե 35

Cæterùm idem Dionysius in omnibus suis Opusculis, ac præcipuè in lib. de Cæl. Hier. catholicam nostrā sententiam disertissimè docet. Inquit enim cap. 7. *At verò sanctorū Cherubin appellatione significatur illorū eximia scientia, Deiq; speculatio, summaque, & exuberantis lucis capacitas, atque contemplatio, qua diuinam speciem, non per traduces vllos, sed primaria vi sua intuentur.* Et iterùm paulò post: *Contemplatrices item pari ratione indicandæ sunt; non quasi illæ sensibilia, vel spiritualia contemplentur signa; neque vt quæ traditæ in diuinis litteris speculationis ad Deū varietate ferantur; sed vt totius spiritualis sciētiæ celsiore luce repletæ, prin-*

Լզ 36

cipalisque, atque pulchra cuncta facientis speciei supernaturali, ac liquidissima contemplatione, plenitudineque beatæ. Dum igitur asserit, quòd Angelicæ substantiæ diuinam speciem, non per traduces vllos, sed primaria vi sua intuentur; quòdq; beatæ sint ex supernaturali, ac liquidissima contemplatione speciei principalis, atque pulchra cuncta facientis: quid aliud apertè docet, nisi easdem immediatè diuinam essentiam intueri; earumque supernaturalem beatitudinē in clara Dei visione consistere?

Item in eodem lib. cap. 8. *Scientiam*, inquit, *Virtutum nomen significare, puto, Virilem quandam, inuictamque fortitudinem ad diuina omnia obeunda munera, quæ eas attingunt: nam ad nullam diuinam illustrationē eorum, quæ eis offeruntur, & quasi inseruntur, imbecilles sunt, magnisq; Viribus ad Diuinitatis imitationem nituntur, nec diuino motui, atque impulsui ignauia sua desunt, sed magna contentione cælestem illam, Virtutisque effectricem Virtutem intuentur.* Et infrà: *Sic ego etiam, ex Angelicis Ordinibus eorum, qui primo loco Deū spectant, & ad eum contendunt, participationē, quæ nullius interiectu procuratur, euidentiorem, clarioremq; ijs, quæ aliorum opera efficiuntur, esse arbitror.*

Item cap. 15. explanans, cur Angelis competat Aquilæ figura: *Porrò*, ait, *Aquilæ effigiē signare putamus Vim illam singularem speculandi, atq; intendendi liberè, & directè (in nullam partem inclinando aciem luminis) in radium illum Vberrimum, & lucidissi-*

ըմբռնելոյ գեղմանադրան գեղեցկութեան, որ է
ԼԷ առ անդրանիկ՝ ի գերա ամենայնի. այլ զի
37 գերագոյն լուսոյ ամեն հոգևոր գեղեցկութեան են յլեալք. և կատարելապէս երանացեալք՝ անմիջաբար գերբնական և յայտ տեսութեամբ զամենայնագեղեցիկ գեղեցկութեանն զոյն, որ զամենայնին նոյն գեղեցկացուցանէ:] Արդ հաստատելով յայտ ուսուցանէ սա. թէ հրեշտակքն անե տեսանեն զԱծ այնն գեղեցկութեան. զի զԱծ այնն էութիւն, ոչ թէ միջնորդաբար. այլ անմիջապէս: և թէ նոցա երանութիւն յայտնապէս տեսութեան կայանայ:

Դարձեալ ՟Ը. երգ՝ գլխոյն ասէ: Գիտելոյ,
ԼԸ զօրութեանց անուանն նշանակե
38 զարիական զօրութիւն՝ ի կատարեալ զԱծ ամ աստուածութեան և բնութեան: զի ոչ անկարական ներքնոցունն զԱծ ինչ լուսաւորութիւն, որ հանդերձ խառնել նոցա. և ոչ յինքնութեան պակասեն առ Ամայ ին աղոթից և շարժմանն: այլ բազմաթեամբ ամենա հաւանի՝ ի յայն երկնային և հզօրեցուցիչ զօրութիւնն:] Եւ ՝ի ներքոյ գրէ ասէ: Հրեշտակաց այնոցիկ որք յառաջագոյն անզրաւ տեսանեն զԱծ. առանց անմիջականապէս մասնակցին և պայծառագոյն հաղորդութեան ամ-
ԼԹ այնն խորհրդոց, քան զայլսն, որք առ
39 նոսա զման միջնորդաբար:]

Դարձեալ ՟ԺԵ. երգ գլխոյն ասացանէ. թէ վասն էր հրեշտակացն յարմարի արծուոյ պատկեր. և ասէ: Դարձեալ արծուոյ նշանակէ զայն զօրութիւն հայելոյ հոգեմտաւորականս և ուղղարկել զայն լուսաւորութեան և յառատաբուղխ Աստուածայինն ամութե. ոչ թեքելով կողմն մասն ՝ի յայն կէտ յանձնելի:] Եւ զնոյն և ս բազում անգամ կրկնէ՝ ի յայլ գիրս իւր: Դարձեալ յայլ զապեղն ածէ. թէ զի՝ արդ կարգացն անմիջական ծէղ.

ծել. Թէ ո՞րս զեռանելսն յանդգնանելս Խ
զուղղափառ վարդապետութեան Թէ՛ս զայս: 40

Եւ զոյգ՝ յաւէտ տառացեալսն՝ ի վերայ՝ նե
տեսի. Թէ պարտ է եկեղեցւոյն հայոց
ուղղագրել եւ փոփոխել զբանս, զոր եր
գէ շարականին՝ ի յԾնընդեանն Թէ որ
քաղաքացիոյն գիշերին զհարցն. ասելով
այսպէս: Որ դասուց երկնաւորաց
անհասանելի. այս օր հաղորդեցար յայտ
նեցեր զծածկեալ խորհուրդ: օրհնե
ալ ասեր ած հարցն մերոց. որ բազմա
չեաց չերովբէից անտեսանելի. եկեալ
ցուցար՝ ի մերս՝ ի սրբոյ կուսէն անսովոր
բար:] Եւ դարձեալ երգէ: Որ այս օր մար Խա
մնացաւ՝ ի սրբոյ կուսէն. եւ այլն. Է՛ ի 41
յաթոռ փառաց անտես վերնոց:] Եւ
դարձեալ երգէ: Հրեշտակապետականն ուղէ
աւետօքն ընթացեալք՝ ի յայրն. տեսին
զնորաստեղծեալ. որ անտեսանելի սերովբէ
ից:] Քանզի բարբառ ստորագրեալն. Է
Թէ փոխանակ բառիցն. անհասանելի.
անտեսանելի. եւ անտես. ասիցի. ան
պարփակելի. կամ անըմբռնելի. եւ
նմանք սոցին.

Թերեւս ասասցեն պատասխանելով ա
ղեն, ասելով. Թէ զա ըմբռնողական
տեսութիւն խօսի անդ եկեղեցին մեր:
Բայց թէպէտ եւ ընդ ուղիղ մտաց եր Խբ
գեսցէ զայսն ձեր եկեղեցին. որպէս եւ 42
մեք համարիմք զնա երգել: սակայն բա
րեւ ուղղելի. եւ եւս հարկաւոր է, ուղղա
գրել եւ փոփոխել զայս ոչ միայն՝ ի վե
րոյգրեալ երգոցն, այլ եւս յամ ուրեք
ուրոյն բանիցն գործածեալ նախ՝ վե՛ րա
նակոյ յայլոց եկեղեցեացն զպարտանս
զայթակղութեան, եւ զկասկածիս չարա
փառ մտացն. եւ Երկրորդ՝ զի բանքն
այսորիկ, պարզապէս արտաբերեալ,
հաստատեն զմոլորութիւն հերձուածո
ղացն. որք ասեն, զհոգիս երանելոյն
ոչ տեսանել զէն այլում էութիւն:

Այլ

dissimum Deitatis. In alijs denique locis hæc eadem, aut similia verba sæpè repetit. Vndè valde miramur, quomodò Armeniorum Magistri aliqui sanctum hunc Doctorem pro sua possint citare sententia.

Ex dictis sequitur, corrigenda esse verba illa, quæ in Cantico Dominicę Natiuitatis Armena canit Ecclesia, dicens: *Qui Cælestibus Choris incognoscibilis es, hodiè occultum mysterium manifestasti Terrestribus: benedictus Dominus Deus Patrum nostrorum, qui, cùm esses perspicacissimis illis Cherubin inuisibilis, sub nostra forma è sancta Virgine prodiisti*. Et iterùm: *Qui in throno gloriæ à Superis non videtur, hodiè de sancta Virgine carnem sumpsit*. Et rursùs: *Ob Angelicum nuncium abeuntes, viderunt paruulum factum, quem Seraphim videre non possunt*. &c. Optimè verò corrigentur, si vbi dicitur, *Incognoscibilis*, &, *inuisibilis*, dicatur, *incomprehensibilis*: & vbi, *non videtur*, &, *videre non possunt*, dicatur, *non comprehenditur*, &, *comprehendere non possunt*.

Dicent fortasse: De hac visione cōprehensiua loquitur ibi nostra Ecclesia. Sed estò recta id mente à vestra proferatur Ecclesia, vt puto proferri: quia tamē simpliciter sic prolatū & scandalū alijs prębet Ecclesijs, & locum arguendi illā erroris, ac etiā confirmare videtur, quod aliqui Armenij peruersè docuerunt, hæreticū dogma; emendandū omninò est tū in Cantico supradicto, tum in alijs eiusdē Ecclesiæ precibus, & lectionibus, vbi non semel verba eadem vsurpantur.

VT-

[illegible] fidelium.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] ligno [illegible]
[illegible]
[illegible], & [illegible]
[illegible]
[illegible] lingua non amplius [illegible]
[illegible], cum corpo-
[illegible]
Deo pertinentes ad Angelicos [illegible]
[illegible]

ԱՐ՞ ԹԷ ՚Ի ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ ԿԵԱՆՍ ԻՑԷ

Հոգւոց ոմանց քաւ՟արան։

ԻՆԵՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Առաջարկի երկու կարծիք, և լուծումն վիճաբանութեան։

Գլուխ. Ա.

VTRVM IN ALIA VITA SIT

Purgatorium Animarum.

QVAESTIO INTER ARMENIOS VLTIMA.

Proponitur duplex sententia, & resolutio Quæstionis.

§. I.

Անուամբ քաւ՟արանի՝ իմանամք զտեղի ինչ, ներքոյ մերձաւորական անդնդոց քաւ՟ին հաւ՟ատացելոց հոգիք ոմանք, որ ՚ի մարմնոյ ելանեն ներելի մեղօք յաղտեղեալք. և կամ ոչ լիապէս ապաշխարութեամբ մը-ծարեալք զի մահացու մեղաց խոստովանելոց։ որպէս զի յետ վճարելոյ և մաքրելոյ անդ կատարելապէս ՚ի ձեռն տանջանաց իւրեանց, կամ աղօթից և օժանդակութեանց այլոց կենդանեաց հաւ՟ատացելոց. երթիցեն ՚ի փառս արքայութեան երկնից։ ա 1

NOMINE Purgatorij locum aliquem intelligimus, in quo fideliũ animæ, quæ vel reatu culpæ venialis, vel debito pœnæ alicuius tẽporalis ob peccatum mortale remissum, adhuc obstrictæ, migrauerunt ex corpore; vt diuinæ iustitiæ satisfaciant, cruciantur, donec ab eiusmodi reatibus siue per suas pœnas, siue per Viuorum suffragia omnino expiatæ, Cœlestem beatitudinem consequantur.

Negant Armeniorum Magistri nonnulli: vt Vanachanus, in tract.

Արդ՝ de

de loc. anim. dicens: *Qui sentiunt, esse in alia Vita Purgatorium, ex quo animæ ascendant in Cælum, cōsentiunt Platoni, qui asserebat, animas de Vno corpore migrare in aliud, hoc est, de homine in brutum, de bruto in arborē, de arbore denique in Cælum. similiter isti, animas in ignem transmigrare, dicunt, & ab igne in Cælum.*

Vartanus; qui in Confut. epist. Rom. Pont. num. 14. *Error est, inquit, dicentium, eos, qui nondum expleta pænitentia moriuntur, ingredi post mortem in tormenta, & excruciari in loco, quem Vocant Purgatorium.* & in Monitis ad Armenios, cap. 5. idem Purgatorium ex instituto refutans, tandem concludit: *Iure ergo mendaces sunt Purgatorij Assertores; quibus, cùm contraria prædicēt ijs, quæ Apostoli docuerunt, nolite credere. ait enim Paulus: Licet nos; aut Angelus de Cælo euangelizet Vobis præterquàm quòd euangelizauimus Vobis, anathema sit.*

Gregorius Dattieuensis; qui in lib. Interrog. vbi agit de Purgatorio, temerè illud respuit, ac deridet. Alijque Armenij: qui hac in re maluerunt peruersam exterorum hæreticorum sententiam sequi, scriptisq; propagare, quàm orthodoxam Ecclesiæ suæ traditionem, de qua infrà.

Primus autem omnium, qui cōtra Purgatorium olim sensit, traditur fuisse Aerius; qui (vt testatur Epiphanius hæres. 75. & Augustinus hæres. 53.) docuit, non esse pro defunctis orandum: vnde sequitur, aut

2 [illegible] բազմանան անձինք ՚ի վերայ պետարացն հայոց. [illegible] որ ՚ի ձեռանն [illegible] այսոց գրէ: Որք ասեն լինել զքաւարան, յոր մէ հոգիքն ելանեն ՚ի յերկինս՝ նմանք են պղատոնի. որ ասէր զանձինս փոխադրութիւն հոգւոյն. որ ՚ի բանականն մարդոյն ՚ի զգայականն. և անտի ՚ի տունկն ասէր. և ՚ի տնկոյն ՚ի յերկինս վերափոխել: որպէս և սոքա ՚ի հրոյն ասեն [illegible] անտի ՚ի յերկինս վերափոխել:]

3 Մոլորական վասն [illegible] որ ՚ի պատժինս [illegible] հասեալ մեռ. ՚ի. ԺԴ. [illegible] այսպէս գրէ: [illegible] [illegible] և չարչարել. զոր կոչեն քաւարան. [illegible]:] Եւ ՚ի գիրս [illegible] ՚ի. Ե. [illegible] զքաւարանն [illegible] և ՚ի վերջն ասէ: Յիրաւի են ստախօսք քաւարանին: [illegible] [illegible] որ հակառակ քարոզեն առաքելոցն. զի նոյն առաքեալն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] նզովեալ լիցի:]

4 [illegible] և [illegible] զքաւարանն ծաղրէ: Եւ [illegible] հայոց [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] որ զքաւարանն ոչ [illegible] [illegible] լինելոցն:

[illegible] զքաւարանն [illegible] [illegible] [illegible]

մրուս մ՛ գրեանս մէջ եպիփանու, և մէջն օգոս
տինոս 'ի գիրսն յիշա հերձուածոց .
ասացուածէք ոչ աղօթել վ՛ն ննջեցել-
լոց . զի ոչ գոյով բան՛ ապաշխն , ոչ եւս
օգուտ և զերծումն լինելինենցամ աղօ-
թիցն մեր . Եւ զինի սորա զնոյն բան՛ա-
րանն հերձեցին վալդեցիքն , որպէս պատ
մէ սրբն անտոնինոս 'ի . Դ . բաժ՛ հա-
ւաքեն ած՛աբանութե . և եւս այլ հեր
ձուածողք ոմանք յարևելից և յարև-
մտից կողմանն . մանաւ՛անդ ամ լու-
տերոսականք և քալվինոսականքն , յո-
րոց յոյժ զարշի օրհնեալ ազգն հայ-
ոց :

Իսկ աստորագրեալ ամ ուղղափառ-
աց ըն՛ եկեղեցին . և սահմա-
նեաց , լինել յետ սոյն կենացս քա-
ւարանն , նախ 'ի լատերանական ժողովոյն
նոր ըն՛ ժողովն . որ եղև հրամանաւ
Իննովկենտիոսի երրորդի : Եւ յետոյ
զնոյն հաստատեաց 'ի ֆլորենտիականն
ըն՛ ժողովն ընդհանրական . որ եղև հրա-
մանաւ Եւգենիոսի չորրորդի . և զսո-
մարեցան ամ ամ եպիսկոպոսունքն
յունաց , և լատինացւոց , և եւս 'ի
հայոց ոմանք . որպէս ասացաւ՛ 'ի . Դ .
Երր՛ գլխաւորութենն : Եւ բանք ժո-
ղովոյն ընդհանրական են այսոքիկ : Եւ
դարձեալ սահմանեմք . զի եթէ ճշմարտապէ
զղջացեալքն 'ի սէր այ վախճանեսցին նախ
քան զառնել զարժանի պտուղ ապաշ
խարութե վն անձնաւորականն և զեղծ-
ման ապաշխարութեան մեղաց իւրեանց . հոգիք
այնպիսեացն յետ մահուանն մաքրո-
ղական տանջանօք քաւ՛ին : Եւ զի յայն
ոգիսն տանջանացն զերծումն լինի նոյ-
օգուտ են նոցա կենդանեաց հաւ՛ատա
ցելոց բարերարութիւնք . այ՛ . պատա
րագաց մատուցմունք , աղօթք , ողոր
մութիւնք , և այլ բարերարութիւնք բա-
րեգոր

Ե eos nõ egere precibus, aut precibus
5 iuuari non posse: quod utrumq; Purgatorio repugnat. Post hunc apertè Purgatoriũ negauerunt Vualdenses (vt refert S Antoninus in Summa Theologica, parte 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.); alijque Hæretici, tum Orientales, tum Occidentales, Lutherani videlicet omnes, & Caluinistæ, quos alioquin Armena Gens præ cæteris execratur.

Affirmant verò Catholici cum Vniuersali Ecclesia, quæ, post
Զ hanc vitam Purgatorium esse, defi-
6 niuit non solùm in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. cap. 66. verùm etiam in Concilio Florentino (quod fuit ab vtràque simul Ecclesia, Orientali scilicet, & Occidentali celebratum) sub Eugenio IV. sessione vltima, præsentibus, & consentientibus Armenis Legatis: cuius quidem Concilij verba sunt hæc: *Item definimus, si verè pænitentes in Dei caritate decesserint, antequam dignis pænitentiæ fructibus de commis-*
Է *sis satisfecerint, & omissis, eorum*
7 *animas pœnis purgatorijs post mortem purgari: & vt à pœnis huiusmodi releuentur, prodesse eis fidelium viuorum suffragia, Missarum scilicet Sacrificia, orationes, eleemosynas, & alia pietatis officia, quæ à fidelibus pro alijs fidelibus fieri consueuerunt secundum Ecclesiæ instituta.* Quam denique Definitionem confirmauit etiam Concilium Tridentinum sessione 25.

ESSE PIARVM ANIMARVM PVRGATORIVM,

Probatur primò ex Armena Traditione.

§. II.

NIhil certè aut clariùs, aut vberiùs prędicat in Codicibus suis Armena Traditio, quàm in alia vita Purgatorium esse. Et primò Armenicum Menologium sub die 18. Septembris, referens acta S. Gregorij, primi Armeniorum Episcopi, sic habet: *Dixit Angelus Diuo Gregorio: Efficax nimiùm est Missæ Sacrificium ad animam liberandam: Velut enim Aquila, desuper delapsa, illam, in manu Dæmonis existentem, liberat, & antè Diuinitatem constituit.* Quænam verò anima, in manu Dæmonis existens, Missæ Sacrificio liberatur, & ante Deum in Cælo constituitur? non illa quidem, quæ culpæ mortali obnoxia, & Deo inimica decessit: hæc enim vnà cum alijs damnatis *ignis æterni pœnam sustinet*, ex Catholica Iudæ. neque illa, quæ aut nunquàm peccauit, aut per condignam pœnitentiam ab omni reatu culpæ, & pœnæ in hac vita perfectè purgata est: siquidem tales non in manibus Dæmonum, sed *sine macula sunt ante thronū Dei*, Apoc. 14. Superest igitur, vt ea solùm sit, quæ vel peccato veniali obstricta, vel antequam de mortali remisso plenè per pœnitentiam satisfecerit, in Dei gratia migrauit ex corpore; & in Purgatorio detenta, vt à pœnis illis tē-

pora.

ա 1
րեգրութեան. զոր հաւատացեալքն
զն ննջեցելոցն առնոյ են առնել քա
պատառութեանն որ եկեղեցւոյ :] Եւ այ
պամ վերոյն սահմանադրութեանն հա
ստատեաց եւ ընթերցուածք որ ժողովե
ալքէնեաց :

ԵԹԷ ԳՈՅ

Քաւարան

Նախ ցուցանի վկայութեամբ Աւանդութեան հայոց :

Գլուխ. Բ.

Յաղ յայտնագէտ արդեօք եւ քաջա
բանիցն բանից յայտնութեանց զա
զոյէ եւ ճոխապատմէ ՚ի գիրս իւրս հայ
կազմեան առ՛ անդրութիւն. Թէ գոյ քա
ւարանացն հոգւոց մարդկանն քաւա
րան իմն : Եւ նախ հրատարակէ զայս
բ 2
յայսմաւուրքն հայոց ՚ի. ԺԸ : Եւ որ"ա
՛ռ-ըն ամենասուրբ բնութեան ՚ի պատա
մութիւն որբոց լուսաւորչին գրիգորի
ասելով. Ասաց հրեշտակն. այնքան զօ
րաւոր է՛ պատարագն ՚ի փրկութիւն հո
գւոյ. որպէս արծուի խուսափեալ ՚ի
բարձանց. եւ զհոգին, որ լինի ՚ի ձեռն
գ 3
սատանայի, կորզէ, եւ առաջի աստ
ուածութեանն կացուցանէ :] Արդ ո՞րն
է այն հոգին, որ ՚ի ձեռն սատանայի
կացեալ. զերծի օգնութեամբ պատա
րագացն, եւ յերկինս առաջի աստու
ծոյ կացուցանի : Ոչ արդեօք է՛ այն,
որ փոխեցաւ մահու չափ մեղօք թշնա
մի աստուծոյ : զի այն ընդ սատանայ
ցիս եւ դատապարտեալս կայ առաջի որ
պէս. զյաւ՛ խաւարային հրոյն ընկալեալ
զդատաստանն. որպէս ասէ սուրբ առա
քեալն յուդայ : Եւ ոչ եւս է՛ այն, որ ոչ
մեղաւ երբէք. եւ կամ, եթէ մեղաւ՛ եւ

բեն

[illegible]

Դ 4

[illegible]

Ե 5

[illegible]

Զ 6

[illegible]

poralibus liberetur, & ad Cælestem gloriam introducatur, indiget Missæ Sacrificio, aut alijs viuorum suffragijs.

Secundò: Idem Menologium sub die 30. Iunij, S. Philippi Apostoli obitum commemorat, dicens: *Philippus obijt Hierapoli: & quia Ciuitatem illam exceratus fuerat, & in profundum demerserat, mansit corpus eius suspensum quadraginta dies; anima verò eius cruciata fuit extra Paradisum; donec, oblatis pro ea quadraginta Missarum Sacrificijs, erepta est à cruciatibus ignis, eique ostium Regni Cælestis apertum est.* Quæ quidem verba nō ad Purgatorium ipsū, sed ad Armenam de Purgatorio traditionem ostendendam, nunc adducuntur: nam, cùm à nullo alio Historico in huius Apostoli vita referātur, non dubito, quin fabulosa sint. Haud enim credibile est, Sanctum Apostolum (quem, narrat Metaphrastes, *in patibulo suspensum; postquàm Hierapolim terremotu collabentem, & in profundum penè demissam, ab illa denique ruina suis supplicationibus liberauerat, in manu Dei animam suam deposuisse:* & de quo ait Chrysostomus: *Philippus Hierapolim conseruat miraculis*) eandem Ciuitatem ita imprecationibus affecisse, vt ex hac culpa indigeret post mortē pœnas luere purgatorias.

Metaphrast. apud Suriū, tom. 3. sub die 1. Maij.

Chrysostom. homil. in 12. Apostolos.

Tertiò: In Armenico Giarrentir sæpè adducitur Diuus Chrysostomus, de animabus Purgatorij loquens: præsertim cap. 23. hisce verbis: *Non opus est, mortuos lacrymis,*

Chrysostom. homil. 41. in prior. ad Corinth.

& gemitu prosequi; sed precibus, oblationibus, & eleemosynis placatum cum illis reddere Deum. non sunt hæc enim temerè excogitata; neque frustrà eorũ, qui excesserunt, in diuinis Mysterijs meminimus, & pro eis rogamus Agnũ propositum, qui Mundi peccata tulit: sed Vt inde eis aliqua sit consolatio. neque abs re is, qui astat Altari, dum Veneranda peraguntur Mysteria, clamat pro omnibus, qui in Christo obdormierunt. nam si talia propter illorum expiationem non fierent, ne hæc quidem dicta essent. non igitur frustrà, sed ordinatione Spiritus sancti hæc fiunt. nam si filios Iob expiabat Patris Sacrificium; quantò magis hoc ipsum animabus illis præstabit sanguis Christi? ne fatigemur ergo Sacrificia pro illis offerre, eleemosynas erogare, Vt cum eis Deus concilietur.

Item cap. 38. *Postquàm anima è corpore demigrauit, multa nobis precũ, & operum bonorum auxilia necessaria sunt. Vt enim per aërem sursum deducamur, egemus multorum Angelorum ope. nam si hic, in regionem longinquã profecturi, indigemus ductorum opera, quantò magis opus nobis erit auxilij, & comitatus, Vt tuti deduci, ac transire valeamus per Principatus, ac Potestates, & Mundi rectores tenebrarum harum, spiritus nequitiæ? in eius quidem Viæ periculis indigemus ijs, qui opem, & auxilium ferentes, valeant Vsque ad Cæli ianuam incolumes nos deducere.*

Item cap. 58. *Ne mittamus ergo gemitus, & lacrymas post defunctos, sed potiùs preces, supplicationes, & Sacrifi-*

է 7 [illegible]

[illegible]

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

[illegible]

զեղ 'ի մատեանսն գրոցն . անուանք ողջոց ժ
ևս առնալով ամենայն են մեզ յաջողեալ 10
բազում օգնականութեան աղօթից և
գործոց բարեաց : քանզի օգնականու-
թեանց հրեշտակաց յաղթեաց մեզ ամենայն
են առաքելոցն աղօթեցն առ 'ի յօգս հում
բարձանաց: զի եթէ սուտ յաշխարհս ու-
րեք հեռաւոր որ երկնաւոր՝ կարգաւ լինել
ցեմք առաքելոցն . որչափ ևս առա-
ւել սրբոց ունիցիմք օգնականութեանց
և առաքելոցն առ 'ի փառանել և
ազդուարանել զմեղ ընդ նախմանութիւ ,
և ըստ պետութիւ , և ըստ ազգաց
հանգոյց խաւարին յարոյն սրբոցն , ժա
և ըստ այսու չարութեան՝ կարեն որ է մեզ 11
անդ 'ի ձեռնադրութեան կարգաւորութիւն որոց
մնութիւն և բարեգործութիւն . որ կա-
րող են անապարանաւորաց տանել զմեզ
'ի դատաստն երկնից :]

Երրորդ՝ 'ի . ծը . երգ" գլխոյն դնէ-
սանէ : եղբարք՝ մի՛ առաքելոցս զողբս
և զարտասուանս զինի ննջեցելոցն . այլ
զաղօթս և զպաշտաւրեանս , զի հարկա-
ցուք հաշտեցուցանել զնա 'ի ձեռն
աղօթից և պատարագաց : զայս ամ-
նայն լսելով կարող է զաւակն մնաց ըն-
ծանուսեալ 'ի ձեռն է : զի եթէ երեք
մանկունքն ազատեցան 'ի հնոցն հրոյն ժբ
'ի ձեռն աղօթից . որք ասէին՝ մի . մի՛ 12
'ի բաց առնէր զողորմութիւնս քո 'ի մէ-
նջ վասն աբրահամու , սահակայ , և յա-
կոբայ : Եւ միայն յիշատակաւ ա-
նուանց սրբոցն արդարացին կատարել
զան . որչափ ևս առաւել կարողեմք մեզ կա-
րող եմք բազմականութեան զբաղում օգ-
նութեան ընձեռել մեռոց փակեցելոցն
(. յդ . ներելի մեղօք) 'ի ձեռն մարմնոյ
և արեանն քի , խնկոց , ժողովրդեան ,
և բարեխօսութեան աղօթից , որոց
բարեխօսութ , և աղքատաց տուրք ,

աս-

crificia, vt per hæc placatum erga illos Deum reddere valeamus. hæc autem intelligentes, operemur bonum, dum tempus habemus. quoniam si tres pueri per orationẽ de fornace ignis liberati sunt, dum dicebant: ne auferas Domine misericordiam tuam à nobis propter Abraham, Isaac, & Iacob: ita vt sola Sanctorum nomina recolentes, digni, & benemeriti inuenti sint: quãtò magis valemus nos animabus, quæ in peccatis (hoc est venialibus) *decesserunt, multum præbere auxilium, ac veniam remissionis impetrare per oblationem corporis, & sanguinis Christi, per supplicationes Sacerdotũ, & Populorum, per intercessiones Sanctorum, & largitiones eleemosynarum.*

Denique cap. 61. *In ipsa Sacrificij oblatione memoriam agimus eorũ, qui in Christo obdormierunt: multum enim lucrum, & vtilitatem illis affert oratio, quam in sancto, ac tremendo illo Sacrificio pro eis offerimus.* Dum hæc igitur omnia Armenij in suis libris legunt, & credunt; atque à Diuo Chrysostomo, aureo ore illo, eloquentia, & Cælesti sapientia referto, tradita esse, prædicant: Missæ videlicet Sacrificium, aliaque fidelium viuorum bona opera, veniã remissionis impetrare animabus, in culpis venialibus decedẽtibus; quod illas cum Deo conciliẽt; quòd illis afferãt lucrum, vtilitatem, consolationem, expiationem; negare profectò non poterunt, esse in alia vita animarum aliquarum Expiatorium, seu Purgatorium.

Chrysostom. homil. 69. ad Populum Antiochenum.

Quartò: In eodem Giarrentir, capite

pite

pite 58. S. Ephræm Syrus hæc tradidisse refertur: *Ossa mortuorum, quorũ commemoratio agitur in sacris Mysterijs, rorem vitæ bibunt. nec solùm mortui sic iuuantur; sed vnà cum illis iuuabimur etiam nos viuentes: plurima namque bona impetrabit mortuus illi, qui eleemosynis, aut precibus recordatus fuerit ipsius; & exultans benedicet eum, illique gratias aget in conspectu Angelorum.*

Quintò: Nierses Lampronensis, Armeniorum Episcopus, qui in eorum Menologio sub die 18. Iulij inter Sãctos commemoratur, in tract. de Traditionibus Patrũ inquit: *Magnus Athanasius scribit in vita sancti Antonij; quòd hic Sanctus viderat monstrum tantæ altitudinis, vt ad extremam vsq; aëris regionem pertingeret: animas verò defunctorum, sursũ ascendentes, extensis arripiebat manibus; dentibusque stridebat in eas, quas arripere non poterat. Patres autem hanc Dæmonis cum animabus pugnam aduertentes, tradiderunt nobis, orationibus iuuari posse defunctos in gressibus suis post mortẽ, vt à prauis Angelis liberentur: quemadmodùm orauit Ioannes, dicens: in aduentu meo ad te, Domine Iesu, confundantur praui Angeli, cedat Satanas, obmutescat Tentator. Propter has igitur animarum angustias, quas Patres omnes aduerterunt, preces fundimus in auxilium ipsarum.* Et rursùs infrà: *Omnis Sãctorum deprecatio ad requiem animabus illis impetrandam instituta fuit: vt Deus nimirùm eos, qui rectè in hac luce vixerunt, à Dæmonum vexationibus*

13 [illegible Armenian text] :]

[illegible Armenian text] :]

14 [illegible Armenian text] :

[illegible Armenian text]

15 [illegible Armenian text] :]

[illegible Armenian text]

[illegible] Ժզ 16

[illegible] Ժէ 17

[illegible] Ժը 18

[illegible]

[illegible]

nibus liberet, atque de tenebrarum potestate eductos, cum Sanctis suis splendescere faciat; quibus Christus ipse, Patrem deprecatus promisit, dicens: Volo, Vt Vbi ego sum, & illi sint mecum. Et rursùs paulo post, explicãs, qualis sit ista requies, ait: *Neque Christum à nobis sacrificari, fas est, pro Vna duntaxat anima, sed pro multis; earumque è Diabolica Vexatione liberationem peti, & requiem in gloria.* Hæc subdidi propter eos, qui concedunt quidem, animas illas per viuentium suffragia requiem adipisci, sed extra gloriam, dicunt, & cęlestem beatitudinẽ, quoad vniuersale Iudicium peragatur.

Sexto: Ipsi adhuc Vartanus, & Vanachanus, qui, vt suprà vidimus, Purgatorium oppugnarunt, illud tamen, vel inuiti, aliquo modo confiteri coacti sunt: quamuis, vt in multis, ita in eo errent, quòd illas animas non ingredi Cælum, dicunt, ante diem Iudicij. *Animæ illorum Peccatorum,* inquit Vartanus, *qui post culparum confessionem mortui sunt, timore, ac mœrore solùm excruciantur, quia seipsas agnoscunt; iustificãtur autem per Ecclesiæ Sacramenta, atque purgantur, & expiantur per Viuorum commemorationes, preces, & sacrificia. timor autem, & mœror ille imputatur eis, Vt cruciatus.* Vanachanus autẽ, *Animæ,* ait, *fidelium, qui non reliquerunt omnia, nec omninò sequuti sunt Christum; sed communicauerunt operibus Satanæ, & passionibus huius seculi, Diuina iustitia non permittit, Vt in Cælum ascendant; sed permanent sub*

Cælo

Cælo vsque ad extremum Iudicium, sperantes, fore vt miseratione Dei expientur, & reddantur misericordia dignæ.

Septimò tandem: Armena ipsa Ecclesia, sicut & aliæ, orat pro defunctis tum in Liturgia, in qua sic precatur: *Dona eis requiem, illumina eos, & colloca inter Sanctos tuos in Regno Cælorum;* tum in libro Canticorum, dicto Sciarachàn, vbi in Cãtico pro defunctis has passim preces modulatur: *Deus, qui es indulgẽtiarum largitor, defunctorum nostrorũ peccata dimitte.* Item: *Rex gloriæ, omnia continens, omnipotens, dimitte defunctis nostris peccata, & requiem dona eis in tabernaculo tuo, in requie Regni Cælorum.* Item: *In Ordines Primogenitorum conscriptorum in Cælis excipe Domine Iesu Christe animas famulorum tuorum: suscipe pro eis hoc rationabile Sacrificium nostrum.* Item: *Concordes petimus à te Viuificator sãcte Spiritus, vt per intercessionem Beatæ Dei genitricis defunctos nostros in sanctum Thalamum tuum introducere digneris.* Et similes alias, quas adduximus in quæst. 7. §. 4: ergo Armena Ecclesia fatetur Purgatoriũ; quod sic ostendo:

Deum rogat illa primò, vt animabus ijs peccata dimittat: igitur peccatorum vinculis obstrictæ sunt; non quidem mortalium quoad debitum culpæ: alioquin essent damnatæ, nec illis nostra prodessent suffragia, vt etiam optimè docent Magistri Armeni communiter cum Episcopo Lampronensi, sicut infrà vi-

debi-

ԺԹ 19

Ի 20

ԻԱ 21

[illegible]

գրելոց ՚ի յերկինս . ընկալ զհանգուցեալս
զգանձանս որ պատրաստեալ ՚ի մէնջ :] Եւ Ժէ
գիլ ասէ : ևՏէրունական հայցեմք ՚ի քէն որ 22
հոգիս ննջեցելոցս , աղաչեմք որ
ծածկեսցես որոց ազատեալ և զմեղանչս
ցեալն մաքրել ՚ի յերկնային քոյ որ ա
ռաջնոյ :] Եւ դարձեալ ասելով սրբոյն
սիւ ասէ , սորին ; և Հայր ուրեմն
հայոց ննջեցելոցն խոստովանի զգան
ձանն: Եւ զլուսաւորութիւն յաւիտենիւ .

Քանզի նախ և առաջին աղաչէ նմ
ցամ . զի հոգւոյն այնոցիկ Թողցէ զզ
մեղս իւրեանց . ապա ուրեմն կապեալ
են մեղօք նոքա . խնդրէ մաքուր մեղօք
ըստ պարտաւորութեան մեղաց . զի և Ժգ
Թէ էր այսպէս . ապա էին դատապարտ 23
եալ , և ոչ օգուտ էին նոյն աղաչանս
զն մեր . որպէս և համաձայնութիւն ու
սուցանէն և Յոհաննէս վարդապետն
հայոց , մանաւանդ զերբերձանիկ եւ
պիտակաւորն լամբրոնացի . որոց քանզի
առ ընդհանուրն ՚ի ննջեցոյ ՚ի պատմին առ եր
թալ սատարութիւն ; ուրեմն կապեալ
են մեղացն ննջեցելոց մեղօք ըստ պարտա
ւորութեան մեղաց և պատժոց . և կամ
կապեալ են և պարտաւորութեան պա
տժոյ մի մահու չափ մեղաց խոստովա
նելոց և Թողելոց ըստ պարտուց մեղաց : Ժդ
Եւ երկրորդ՝ աղաչէ զնա , զի հանգուցա 24
ցէ զնոսա . ապա ուրեմն ոչ ունին անդ
զհանգիստ . այլ զկսկծութիւն և զչար
չարանս . որպէս զի այսպէս քաւեսցեն
՚ի յաղտեղ մեղացն , և վճարեսցեն զպար
տսն ; Եւ երրորդ՝ աղաչէ զնա , զի անտ
ի փոխադրեսցէ զնոսա յարքայու
Թիւն երկնից . ուր կան սուրբ այլ սուրբ
քն . նախ ոչ համարէ լինել զայս փոխադ
րութիւն ՚ի յերկինս յառաջ քան զմա
քրելն նոցա և վճարել պարտուցն . զի
ոչ մտցէ յանդ պիղծ ինչ , ըստ ասելոյ
անն

debimus in Respons. ad 3. obiectionem: ergo obstrictæ sunt, inquam, vinculis peccatorum, vel mortalium (aliàs remissorum) quoad debitum pœnæ tantùm, vel etiam venialium quoad debitum culpæ, & pœnæ. Secundò Deum rogat, vt eis requiem concedat: ergo nō sunt ibi in requie, sed in pœna, & vexatione, vt sic à sordibus peccatorum purgentur, & debito satisfaciant. Tertiò, vt eas indè transferat in Regnum Cælorum, vbi sunt alij Sancti; sed non vtique priùs, quàm perfectè à maculis purgatæ sint, ac debitū soluerint; quoniam in illud Regnum *nihil coinquinatum intrabit*, Apocal 21. neque differendam hanc censet translationem vsque ad diem Iudicij, vt Aduersarij putant: primò, quia Deum precatur, vt requies illa, quam ipsa animabus ijs statim donari desiderat, non extra, sed intra Cælorum Regnum donetur, dicens: *Requiem dona eis in Tabernaculo tuo, in requie Regni Cælorum*. Secundò, quia addit: *Colloca eas inter Sanctos tuos in Regno Cælorum*: ergo, sicut Sancti nunc in Cælorum Regno locantur, ita pariter eas, petit, in eodem nunc Regno inter ipsos cōstitui. Tertiò, quia loquitur de animabus, à corpore separatis, dicens: *Excipe Christe animas famulorum tuorum in Ordine primogenitorum conscriptorum in Cælis*: ergo intelligit, ante diem Iudicij: cùm post Resurrectionem non animæ separatæ, sed homines in Cælū intrabunt. Quartò denique, quia frustrà Deum rogaret, vt defunctos tūc

[illegible]
Իբ 22
[illegible]

[illegible]
Իգ 23
[illegible]
Իդ 24
[illegible]

debimus in Respons. ad 3. obiectionem: ergo obstrictæ sunt, inquam, vinculis peccatorum, vel mortalium (aliàs remissorum) quoad debitum pœnæ tantùm, vel etiam venialium quoad debitum culpæ, & pœnæ. Secundò Deum rogat, vt eis requiem concedat: ergo nó sunt ibi in requie, sed in pœna, & vexatione, vt sic à sordibus peccatorum purgentur, & debito satisfaciant. Tertiò, vt eas indè transferat in Regnum Cælorum, vbi sunt alij Sancti; sed non vtique priùs, quàm perfectè à maculis purgatæ sint, ac debitũ soluerint; quoniam in illud Regnum *nihil coinquinatum intrabit*, Apocal 21. neque differendam hanc censet translationem vsque ad diem Iudicij, vt Aduersarij putant: primò, quia Deum precatur, vt requies illa, quam ipsa animabus ijs statim donari desiderat, non extra, sed intra Cælorum Regnum donetur, dicens: *Requiem dona eis in Tabernaculo tuo, in requie Regni Cælorum.* Secundò, quia addit: *Colloca eas inter Sanctos tuos in Regno Cælorum:* ergo, sicut Sancti nunc in Cælorum Regno locantur, ita pariter eas, petit, in eodem nunc Regno inter ipsos cõstitui. Tertiò, quia loquitur de animabus, à corpore separatis, dicens: *Excipe Christe animas famulorum tuorum in Ordines primogenitorum conscriptorum in Cælis:* ergo intelligit, ante diem Iudicij: cùm post Resurrectionem non animæ separatæ, sed homines in Cælũ intrabunt. Quartò denique, quia frustrà Deum rogaret, vt defunctos tũc

in Cælum admitteret, quando infallibiliter (siue pro eis oratum sit antea, siue non) omnes homines, qui in Dei gratia decesserunt, audient: *Venite benedicti Patris mei; possidete paratum vobis Regnum*, &c. & qui in peccato mortali: *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Ergo Armena Ecclesia vnà nobiscum Purgatorium confitetur.

PROBATVR SECVNDO *Ex sacris Scripturis.*

§. III.

IN lib. 1. Reg. cap. vlt. habetur, quòd habitatores Iabes Galaad, audita morte Saul, ieiunauerunt septem diebus. Et 2. Regum, cap. 1. Dauid ieiunauit pro Saule, & Ionata, alijsque occisis, & cap. 3. idem quoq; fecit pro Abner. quod vtiq; nō fecissent, nisi sciuissent, animas aliquorum defunctorū egere suffragijs, atque adeò in Purgatorio detineri.

Tobiæ 4. *Panem tuum, & vinū super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus.* Sensus est, quem tradunt communiter Expositores: Instrue conuiuium, & voca fideles pauperes; vt ipsi post acceptam eleemosynam orēt pro anima defuncti. Hinc orta olim erat in Ecclesia consuetudo illa, quæ adhuc in Oriente, ac precipuè inter Armenos, viget; quòd affines defuncti conuiuium faciant pauperibus, & Religiosis, vt orent pro anima illius.

Psal.

25 [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

[illegible]

[illegible Armenian text]

գ 3 Psal. 65. *Transiuimus per ignem, & aquam: & eduxisti nos in refrigerium.* Ambrosius, per aquam exponens Baptismum, & per ignem Purgatorium: *Hic*, ait, *per aquam, illic per ignem: per aquam, Vt abluantur peccata; per ignem, Vt exurantur.* Ambr. in Psalm. 36. & Serm. 3. in Psal. 118.

Isaiæ 4. *Abluet Dominus sordes filiarum Sion; & sanguinem Ierusalem lauabit de medio eius, in spiritu Iudicij, & spiritu combustionis.* Hic locus exponitur ab Augustino de pœna Purgatorij, animas à peccatorum sordibus purificante.

դ 4 2. Macabæor. 12. (tales enim libros etiã Armenij pro canonicis habent): *Fortissimus Iudas, facta collatione, duodecim mille drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum Sacrificium.* Et posteà: *Considerabat, quòd ij, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, Vt à peccatis soluantur.* Ex hac Macabæorum historia manifestè colligitur, pias aliquorum animas post mortem peccatorum reatu aliquo obstrictas teneri, donec diuinæ iustitiæ satisfaciant vel per ipsarum pœnas, vel per viuorum suffragia, vt ita demùm ab illo peccatorũ reatu soluantur. Quarè potest homo sanctè, pièque mori, & tamen habere debitum aliquod soluẽdum vel propter peccata venialia, non remissa in vita, vel propter satisfactionẽ pro mortalibus remissis non plenè expletam.

ե 5 Matth. 12. Dominus dicit, esse

quoddam peccatum, nempè in Spiritum sanctum, quod *non remittetur, neque in hoc seculo, neque in futuro*. Quibus planè verbis significauit, alia peccata, vel remitti in hoc seculo quoad culpam, & in alio interdum quoad pœnam, vt mortalia; vel remitti hic, & ibi quoad culpam, & pœnam, vt venialia. Et quidem si in futuro seculo nullum remitteretur peccatum, faceremus Dominũ ineptè loquutum, cùm dixit, tale peccatum neq; in hoc seculo remittetur, neque in futuro: sicut ineptè loqueretur, qui diceret: Rex Turcarum neque in Tribunali Constantinopolitano, neque in Spahanensi (apud Persas) te absoluet; cũ in hoc Tribunali non soleat ille ius reddere. Non autem loqueretur ineptè, si diceret: neque in Tribunali Constantinopolitano, neque in Trapezuntino; cùm in vtroque hoc Tribunali ille soleat reos absoluere. Vndè Magnus Gregorius lib. 4. Dial. cap. 39. *De quibusdam*, inquit, *culpis lenibus esse ante Iudiciũ purgatorius ignis credendus est, pro eo quòd Veritas dicit; quia si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit; neque in hoc seculo remittetur, neque in futuro. in qua sẽtentia datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam verò in futuro posse relaxari. quod enim de vno negatur, consequens intellectus patet; quia de quibusdam conceditur.*

Lucæ 12. & Matth. 5. *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es cum eo in via; ne fortè tradat te aduersarius Iudici; & Iudex ministro; & mit-*

Զ 6 ի. ԺԲ. Մտթ՝ գլխն ասէ: Զհոգւոյն սրբ
զօրէնք մոլորականաց գրեաց բէ. ամն. ու.
և առաքելոց յետ. զի աղօթեսցեն վա
մեռելոց մեղաց ՚ի պատարագսն:] Եւ
զկնի ասէ: Եւ Բ և փրկական մատոյց մն
Է՝ աղօթել վա մեռելոցն. զի արձակես
ցին ՚ի մեղաց:] Եւ զոր՝ այսու բանիւ
հոգին սբ յայտնապէս ծանուցանէ. Է
Թէ ունին քաւարանաց հոգիք նմքեղե
լոց եւ կարեւոր պարտաւորութե մէջ
մեղաց, մինչ և ՚ի փրկութե արդար խոս
տովանութե ՚ի ձեռս պատարագաց եկեղե
ցւոյ, Թէ ՚ի ձեռս օժանդակութեց կենդ
անեաց. զի այսպէս արձակեսցին ՚ի
Է 7 պարտաւորութենէ անտի: ու ասէ կա
րէ մարդ քաւութ և սրբութ մեռա
նել, և առանց ունել զպարտաւորու
թի մինչ փրկութե ուէ զն նեղելի մեղաց
ոչ արձակեալ ՚ի կենդանս այս. Թէ զն
մահու չափ մեղաց խոստովանեալ,
բայց ոչ կատարեալ ապաշխարութ
փրկելոց:

Ես ի մատթ. ԺԲ. գլխն ասէ աս
գն. Թէ մեղք, որ ընդդէմ հոգւոյն սրբոյ,
ոչ Թողցի յայսմ աշխարհի. և ոչ ՚ի հա
նդերձելումն:] Այսով բանիւ ծանու
ցանէ. Թէ այլ մեղք ունին կարեն արձա
Ը 8 կել ոչ Թէ միայն յայսմ աշխարհի. այլ
և ՚ի հանդերձելումն: Գր. մեծ հռչակ
մեղքն. որք արձակեսցին երբեմն յայսմ
աշխարհի ըստ պարտաւորութե մե
ղաց միայն. կարեն և արձակել ՚ի հան
դերձելումն ըստ պարտաւորութեան
պատժոյ: և նեղելի մեղքն կարեն ար
ձակել յաստ և յանդ. ըստ երկոցունց
պարտաւորուցն: Եւ զայս Թէ ոչ մինչ մեղք
Թողեալ լինել ՚ի հանդերձեալ աշխար
հին. յիմարապէս ասել է խօսել էր
անէր ասել: Թէ այսպիսի մեղք ոչ
Թողցի յայսմ աշխարհի, և ոչ ՚ի հան
դեր

ընձեռելոյն : զոր օրինակ . յիմարաբար
խօսէր ոչ՝ ամենայն . Թէ Ճշմարիտ ասեմ
քեզ ոչ արձակեսցի զքեզ, ոչ ի յատակեան
կատարածութեան պայմանս, և ոչ ի յատակման
պարտաւորութեան : մի զի յայսմ կերպաւ ա_
ռնեն ոչ կարէ ոչ արձակել ի նմանէ :
զայս ոչ խօսէր յիմարաբար՝ ամենայն .
Թէ ոչ արձակեսցէ զքեզ , ոչ ի կատարման
պարտաւորութեան , և ոչ ի ապաշխարութեան : մի զի
կերպանեն այսմ առակաւս ասէրը է՝ նա՛
արձակել կամ պատժել : Որոյ այս ա_
ռակ ասէ մեկնիչ գրեցաւ հրամայ հայր
ոչ՝ ի. գ. բան" գծեա գծագրութեան ի . լի .
կրկ" գլխն . Պայմանիւ հաւատաւ . Թէ
մի Թէ Թէ և մեղաց անմաց գոյ [illegible] քան
զգեհենին պատժին հրաշ՝ քան_ապաշխարութին .
մի զի ճշմարտութեամբ առաց . Թէ որ ոչ
զինչ այն սրբոյ զկայ նորս Թէ առնէ .
մի Թողցի [illegible] մի յայսմ աշխարհին .
և մի՝ ի հանդերձելումն : որով կայց
Թէ մեղքեանց յայսմ աշխարհին կարէին
Թողուլ . և այլ մեղք ինչ ես ի հանդեր
ձեալումն :

Ի թղթոյն . Ա. Կոր", և մինչև . Ժ.
կրդ" գլխն . ասէ քա : Եթէ երբէ աւանդ
[illegible] [illegible] մինչ զկա
[illegible] ի [illegible] զի գոր
[illegible] զգեղ [illegible] պատասխան որի .
և պատասխան որին [illegible] . և [illegible]
ի [illegible] : [illegible] զեղ . ոչ [illegible]
[illegible] մինչ և [illegible] զկե
[illegible] ;] [illegible]
[illegible] [illegible] մեկնու
Թէ [illegible] է՝ [illegible] : [illegible] է
[illegible] [illegible] . [illegible] . [illegible]
[illegible] . և [illegible] [illegible]
[illegible] : մինչ զկա [illegible] ի
[illegible] . [illegible] . ի [illegible] : զի
[illegible] զեղ [illegible] պատասխա_
նորին էր ; [illegible] զեղ զա_

ամա

Թ *mittaris in carcerem. Amen dico tibi,*
9 *non exies inde, donec reddas nouissimũ quadrantem.* Significatio huius parabolæ, vt ex communi Patrum expositione colligitur, hæc est: *Esto consentiens aduersario tuo,* nempe Diuinæ legi, aut tuæ conscientiæ: *dum es cum eo in via,* hoc est, in hac vita: *Ne fortè tradat te aduersarius* Christo *Iudici,* cui Pater omne iudicium dedit: *& Iudex ministris,* nimirùm Angelis siue bonis, siue malis: *& mittaris in carcerem,* infernum scilicet locum, in quo multæ sunt man-
Ժ siones, aliæ pro damnatis, aliæ pro
10 his, qui purgantur. *Amen dico tibi, non exies inde,* id est, de Purgatorij loco: *donec reddas vltimum quadrãtem,* vsque ad completam solutionẽ totius debiti, aut pœnæ pro peccatis mortalibus, in hac vita quoad culpam remissis; aut culpæ, & pœnæ pro venialibus non remissis.

1. Corinth 3. *Si quis superædificat super fundamentum hoc, aurum, argẽtum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam; Vniuscuiusque opus manife-*
ԺԱ *stum erit.* Et posteà subditur: *Vnius-*
11 *cuiusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem saluus erit, sic tamen, quasi per ignem.* Explicatur hoc Pauli dictum: *Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet:* id est, si cuius opus bonum, simile auro, argento, & lapidibus pretiosis, non indigebit expurgatione per cruciatũ ignis; reliquum tantummodò erit,

vt

vt pro eo mercedem quis accipiat. at, *si cuius opus* leuiter peccaminosũ, simile ligno, fœno, & stipulæ, *arserit; detrimentum patietur* is, cuius opus indigebit expurgatione illa ignis: quia retardabitur à Beatitudine, & ignis cruciatu punietur: *ipse autem saluus erit, sic tamen, quasi per ignem:* id est, ita quidẽ punietur, vt fiat deniq; saluus per eiusmodi cruciatum ignis. Dicitur, *quasi per ignẽ;* quia nõ saluabitur absolutè per ignẽ, sed per gratiam Dei; per ignem verò, vt per instrumentum diuinæ iustitiæ. Quòd autem nomine ignis hoc loco intelligatur pœna aliqua temporalis Purgatorij, asserunt Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius Papa, alijque Patres, ac prætereà Concilium Florentinum, in quo post accuratam disputationẽ, à Græcis, & Latinis hac de re habitam, conuenit inter vtrãque Ecclesiam, verba illa D. Pauli posteriora omninò de igne purgatorio post hanc vitam intelligi debere.

Alia scripturarum testimonia adduci possent; sed hactenùs adducta, quia sunt alijs clariora, sufficient.

12

[illegible]

13

[illegible]

14

[illegible]

Բարձուած այլ փիլիսոփայութիւն [illegible]
[illegible]

ԵՐՐՈՐԴ ՑՈՒՑԱՆԻ ա
1 ի վկայութենէ սրբոց հարցն. զորս ընդ-
ունի եկեղեցին հայոց.

Գլուխ. Դ.

Սուրբն դիոնէսիոս [illegible]
[illegible]
[illegible] բ
2 [illegible] ՚ի լոյս և յաշխարհն կենդանեաց:]

[illegible] ՚ի. Դ. երգ՛ [illegible]
[illegible]

[illegible] ՚ի. Ե. երգ՛ [illegible]
[illegible] գ
3 [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

PROBATVR TERTIO
Ex Patribus, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. IV.

Dionysius Areopagita in lib. de Eccles. Hierarch. par. 3. c. 7. *Accedens*, inquit, *venerandus Antistes, precem suam super mortuum peragit: precatur oratio illa Diuinam Clementiam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admissa peccata defuncto, eumque in luce statuat, & regione viuorum.*

Origenes hom. 6. in Exod. *Qui saluus fit*, inquit, *per ignem saluus fit: Vt, si quid fortè de specie plumbi habuerit admistum, id ignis decoquat, & resoluat; vt efficiantur omnes aurum purum.*

Cyprianus lib. 4. epist. 2. *Aliud est*, inquit, *pro peccatis longo tempore cruciatum purgari, & emēdari diu igne; aliud, peccata omnia passione purgasse.*

Eusebius Emesenus homil. 3. de Epiphania: *Hæc pæna*, inquit, *infernalis illos manebit, qui amisso, & non seruato Baptismo, in æternum peribunt. hi verò, qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per fluuium igneum, per vada feruentibus globis horrenda transibunt.*

Hilarius in illud Psal. 118. *Concupiuit anima mea desiderare iudicia iustitiæ tuæ*, ait: *Nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt*

ſunt grauia illa expiãdæ à peccatis animæ ſupplicia.

Baſilius in cap. 9. Iſaiæ: *Si igitur,* ait, *per Confeſſionem detexerimus peccatum, iam ſuccreſcens gramen areſecimus; dignum planè, quod depaſcatur, ac deuoret purgatorius ignis.* Et infrà: *Non omnimodam internicionem, & exterminium comminatur; ſed innuit expurgationem, iuxta Apoſtoli ſententiam: ipſe autem ſaluus erit, quaſi per ignem.*

Nazianzenus Orat. in ſancta lumina circa finem ait: *In altero ſuo igne baptizabuntur, qui poſtremus eſt Baptiſmus, nec ſolùm acerbior, ſed & diuturnior; qui craſſam materiam inſtar ferri depaſcitur, Vitijque omnis leuitatem abſumit.*

Nyſſenus in Orat. pro Mortuis: *Vel,* inquit, *in præſenti Vita precibus, ſapientiaque ſtudio purgatus; Vel poſt obitum per expurgantis ignis fornacem expiatus, ad priſtinam Vellet redire fælicitatem.* Et infrà; *Non poterit à corpore egreſſus Diuinitatis particeps fieri, niſi maculas animo immixtas purgatorius ignis abſtulerit.* Et iterùm poſteà: *Alijs poſt hanc Vitam purgatorio igne materiæ labes abſtergentibus; &c.*

Ambroſius in illud Pſalmi 36. *Gladium euaginauerũt peccatores,* inquit: *Etſi ſaluos faciet Dominus ſeruos ſuos, ſalui erimus per fidem, ſic tamen ſalui, quaſi per ignem: etſi non exuremur, tamen Vremur. quomodò tamen alij remaneant in igne, alij pertranſeant, alio loco nos doceat Scriptura diuina: nempe in mare rubrum demer-*

Դ չհուքն այն. որով տանջին հոգիք սաս-
4 տկանայ առ ՚ի քաւութիւն մեղաց իւրեանց :]
Սուրբն բարսեղիոս ՚ի մեկնութեն. Թ. եսայ-
եայ մարգարէին ասէ : զի եթէ ՚ի ձեռն
խոստովանութեան զմեղս յայտնեսցուք. ա-
հա չորացուցաք զխոտն բուսեալ. որոյ
զի կերակուր լինի հրոյն քաւարանին :]
Եւ ՚ի ներքոյ դարձեալ ասէ : ոչ սպառնայ զա-
մենայն կորուստ. այլ ցուցանէ զմաք-
րութիւն, ըստ բանին առաքելոյն. բայց ինքն
ապրեսցի. այլ այնպէս. իբրու ՚ի հրոյ :]
Սուրբն գրիգոր աստուածաբան ՚ի ճառն
յետոյ սրբոց լուսոյն ասէ : Մկրտեսցին
Ե միւս անգամ հրով իւրով. որ է՛ յետին
մկրտութիւն, ոչ եթէ միայն դառնագոյն,
5 այլ և երկարագոյն. որ զնիւթն իբրև
երկաթ թանձրացեալ այրէ. և զթե-
թևութիւն ամ չարութեան հեղէ .]
Սուրբ գրիգոր նիւսացին ՚ի ճառն
յաղագս ննջեցելոցն ասէ : կամ ՚ի ներկայ
կենսս մաքրեալ ՚ի ձեռն աղօթից և աշ-
խատանաց ջանութեան . և կամ զկնի
մահուն ՚ի ձեռն մաքրողական հրոյ քա-
ւեալ. կամեսցի ՚ի յառաջնոյն երանու-
թիւն դառնալ :] Եւ ՚ի ներքոյ դարձեալ ասէ.
ոչ կարէ, ելեալ ՚ի մարմնոյ, հաղոր-
դակից լինել աստուածութեան. եթէ մաքրողա-
Զ կան հուրն ոչ կեղեքեսցէ զխառնակութիւ-
6 հոգւոյն :] Եւ զկնի դարձեալ ասէ : ոմ-
անց յետ աստի կենացս սրբեն զաղ-
տս նիւթոյն մաքրողական հրով :]
Սուրբն ամբրոսիոս ՚ի մեկնութեն. ԼԶ.
սաղմոսին ասէ : Եթէ ապրեցուցա-
նիցէ տէրն զծառայս իւր. ապրեսցուք
զնին հաւատով. այլ այնպէս. իբրու ՚ի հը-
րոյ. եթէ ոչ ամենևին կիզցիցուք. սա-
կայն այրեսցուք. եթէ որպէս ոմանք ՚ի մէջ
հրոյն մնասցեն. և որոց այլ ոմանք անցա-
նիցեն. յայլ ուրեք ուսուսցէ մեզ սուրբ
գիրքն զի ՚ի կարմիր ծովն ընկղմեցան
մը

ժողովուրդն Եգիպտացւոց. եւ անցանէ է
ժողովուրդն Եբրայեցւոց: անցանէ Մո 7
վսէս. եւ ընկղմեցանէ փարաւոն: զի
մեղաց ծանրութիւն ընկղմեաց զնոսա:
նոյնպէս եւ ամբարշտաց ընկղմեսցին ՚ի
լիճն հրոյ բորբոքելոյ:]

Սբն Ոսկեբերանն ՚ի. կթ. ճառ՞ առ
ան առ ժողովուրդն Անտիոքացւոց,
ասէ: Ո՛չ ընդ վայր ինչ հաստատեցան այս
օրէնք յառաքելոցն. Թէ ՚ի սոսկալի խոր
հուրդ պատարագին յիշեսցէ զննջեցե
լոցն. քանզի գիտէին. Թէ մեծ շահ,
եւ օգուտ բազում լինի նոցա յիշատա
կին:] Եւ բազում անգամ զնոյն կրկ ը
նէ յայլ ուրեք: 8

Սբն Երոնիմոս ՚ի մեկնութիւն յէ
սայեայ ՚ի վերջին ասէ. Որպէս հաւա
տամք, յաւիտենական լինել զտանջ
ջանս սատանայի, եւ ամ ուրացողաց,
եւ ամբարշտաց, որք ասացին ՚ի սրտս
իւրեանց. ոչ է այն: նոյնպէս եւ ընդ
դատաստանութիւն խառնեալ կարծեմք ողոր
մն պատուհասին ՚ի վր մեղաւորաց քրի
ստոնէից. որոց գործք հրով փորձեա
լին:] Եւ յառաջին գիրսն որ ընդ դէմ
պեղագիանոսաց գնէ ասէ: Իսկ եթէ
որոգինէս կարծէ, զամ բանաւորս զա
րարծս ոչ կորնչել. եւ եւս զսատանայի թ
սատանայի զապաշխարութիւն զնէ 9
վասն է մեզ, որք յաւիտեան ասեմք զնո
րա սատանայի եւ ընկերաց իւրոց
եւ ամ ամբարշտաց: Բայց քրիստոնէ
իցն, որք ՚ի մեղս մահուանս, ըզ
փրկութիւն ասեմք լինել զկնի պատժոց

Սբն Օգոստինոս ՚ի. իա. գիրս յաղա
քաղաքին այ. ՚ի. իդ՞. գլխ՞ գլխն ասէ.
Յայտ է. Եթէ հաւատք քրիստոնէիցն,
որ ՚ի ներելի մեղս վախճանին; ժամա
նակաւ որ անցաւոր տանջեն զասա
քան զօրն դատաստանի. եւ ոչ ...

նեա

mersus populus est Aegyptiorum; transiuit autem populus Hebræorum: Moyses pertransiuit, præcipitatus est Pharao; quoniam grauia eorum peccata merserunt; eo modo præcipitabentur sacrilegi in lacum ignis ardentis.

Chrysostomus homil. 69. ad Popul. Antioch. *Non temerè*, ait, *ab Apostolis hæc sancita fuerunt; Vt in tremendis Mysterijs defunctorum agatur commemoratio. sciunt enim, illis multum contingere lucrum, vtilitatē multam.* Et idem sæpè repetit alibi.

Hieronymus in fine Commentarij in Isaiam: *Sicut*, inquit, *Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus æterna tormēta; sic Peccatorum, & impiorum, atq; tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt, moderatā arbitramur, & mixtam clementiæ, sententiam Iudicis.* Item libro 1. contra Pelagianos vltra medium: *Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit pœnitentiam; quid ad nos, qui Diabolum, & satellites eius, omnesque impios, & prævaricatores dicimus perire perpetuò; & Christianos, si in peccato præuenti fuerint, saluandos esse post pœnas?* Intelligit de probis Christianis, qui in peccatis venialibus moriuntur.

Augustinus lib. 21. de Ciu. Dei cap. 24. loquens de fidelibus, qui cum leuibus peccatis decedunt: *Tales*, inquit, *constat ante Iudicij diem per pœnas temporales, quas eorum spiritus patiuntur, purgatos, æterni ignis*

Dd sup-

supplicijs non tradendos. Itē homil. 16. ex lib. 50. homiliarum: *Qui temporalibus pœnis digna gesserunt, per ignē quendam purgatorium transibunt, de quo Apostolus inquit: saluus erit, sic tamen, quasi per ignem*. Item lib. 2. de Genesi, contra Manich. cap. 20. *Qui fortè agrum non coluerit, & spinis eum opprimi permiserit, habet in vita maledictionem terræ suæ in omnibus operibus suis; & post hanc vitam habebit vel ignem purgationis, vel pœnam æternam*.

Theodoretus in Scholijs Græcis, in 1. Corinth. 3. *Hunc ipsum ignem*, inquit, *purgatorium credimus, in quo animæ defunctorum probantur, & repurgantur, sicut aurum in conflatorio*.

Gregorius Papa in Psal. 3. pœnitentialem, in ipso initio: *Scio*, ait, *futurum esse, vt post huius vitæ exitū alij flammis expientur purgatorijs; alij sententiam æternæ subeant damnationis*. Item lib. 4. Dial. cap. 39. *De quibusdam leuibus culpis esse ante Iudicium purgatorius ignis credendus est*.

Præterea Tertullianus in lib. de Monogamia, & alibi; Athanasius quæst. 34. ad Antiochum; Ephræm in suo Testamento; Cyrillus Ierosolymitan. Catechesi 5. mystagogica; Epiphanius in fine operis contra hæreses; & reliqui Patres ferè omnes, docent, animas quorundam fideliū egere refrigerio, ac iuuari orationibus viuentium. quin etiam in omnibus Liturgijs, Iacobi Apostoli, Basilij, Ambrosij, Chrysostomi, &c, fit oratio pro defunctis.

Ժ նզովեաց յաւիտենից հրոյն։] Եւ ՚ի գիրս
միաբանութեանց ՚ի. Ժզ. երգ՝ յառաջ գլխ
10 ասէ։ Մեղք զղջմամբ արձակեալ ժամանա
կաւոր պատժոց պարտին. ընդ մեղ
բաղակաւն հուր թէն մաքրագործելոց զորն
ապաշխարութեան, բայց ինքն ապաշխարե
ալ ըմբռնեալ, երթալ ՚ի հուր։] Եւ գլխ
՚ի յ. Ե. երգ՝ գիրս յիշա ծնընդոցոյն. ՚ի
Ի. որ՝ գլխոյ ասէ։ Մեք որ յաւիտենի հո
գւոյ մնացորդ է, այլ Թոպոր փոխ փոխ
ծածկել. ոսկի ՚ի կնաւս այս զանէծս
երկրի երկրաւորս յամենայն գործս. և յետ
մահու կենացս ունիցի Թէ զհուր մաք
րութեան. Թէ զպատիժ յաւիտենից։]

ԺԱ Թէոդորիտոս ՚ի յաւելուածս եղանց
11 Ա. որդ՝ գլխոյ ասէ։ Զհուրս զայս՝ մաք
րութեան լինել հաւատամք. որով հո
գիք ննջեցելոց փորձին և մաքրին,
որպէս ոսկի ՚ի հնոց։]

Մեծն Գրիգոր հռոմայ հայրապետ ՚ի
Գ. սաղ՝ սկզբան ապաշխարութեան ասէ,
գիտեմ, Թէ յետ մահու կենացս ոմանք
մաքրագործական հրով լուանալին. և այլ
ոմանք յաւիտենից դատաստան
ապաշխարութեան։ Եւ ՚ի. Դ. գրոց՝ գիրս
երկխօսութեանց ՚ի. ԼԹ. գլխոյ գլխոյ ասէ։
Փոքր է՛ մեղ հաւատալ. Թէ ընդ Թէ
ԺԲ Թէ ամենայն որոյ մաքրագործական հուր
12 յառաջ քան զդատաստանն։

Եւ գլխ ընդդէմ հակառակ Թերտուղ
ղիանոս ՚ի գիրս յիշա միաբանութեան. Աթա
նաս ՚ի լդ. որդ՝ խնդիրս առ Անտիոքոս
Եփրեմ ՚ի կտակին իւրում. Կիւրեղ երուսաղէմացին ՚ի Ե. երգ՝ խոր
հրդական. Եպիփան ՚ի վերջն գրոցն.
որ ընդդէմ հերձուածոց, և այլ ամենայն
հարք։ Եւ ՚ի պատարագամատոյցս ա
ռաքելոյն Յակոբայ, և Բարսղի,
և Ամբրոսի, և Ոսկեբերանի, լինի աղօթք վասն ննջեցելոց
ննջեցելոց։

ՉՈՐՐՈՐԴ
Յաւցանի պատճառաւք ։
Գլուխ. Ե.

ա 1 Նախ յայտնի ։ զի յարքայու-
թիւն երկնից ոչինչ պիղծ մտա-
նիցէ ․ և 'ի հուրն յաւիտենից դժոխոցն ոչ [illegible]

բ 2 [illegible]

գ 3 [illegible]

PROBATVR QVARTO Rationibus.

§. V.

ET primò: quia in Regno Cælorum *nihil coinquinatum intrabit*, Apocal. 21. & ad æternas Inferni pœnas non descendet anima Deo grata, etiamsi aliqua leui culpa sit maculata: non enim credibile est, quòd verbum otiosum V. G. ex natura sua dignũ sit perpetuo Dei odio, & pœnis æternis: Sed potest quis è vita decedere in Dei gratia, licèt maculatus verbo otioso, vel aliјs leuibus culpis, de quibus dicitur Prou. 24. *Septies in die cadit Iustus*: ergo talis post mortem non ibit Deo amicus in ignem æternum; nec intrabit inquinatus in Regnum Cælorũ: igitur in Purgatorio eum detineri, fatendũ est, donec per illas pœnas purgatus in Cælum ingredi valeat.

Secundò: Cùm peccatores per confessionem Deo reconciliantur, non remittitur semper illis cum peccato tota pœna temporalis: vndè cũ Dauid 2. Regum, cap. 12, dixisset; *Peccaui Domino*; respondit Natan Propheta: *Dominus quoque trãstulit peccatum tuũ: Veruntamen filius, qui natus est tibi, morte morietur*. Ecce remittitur tota culpa peccati, sed nõ tota pœna: At multi in vita non plenè satisfecerunt pro illa temporali pœna; maximè peccatores, qui conuertuntur ad Deum tempore mortis, quando nullam possunt agere pœnitentiã: ergo remanet, vt post hãc vitam satisfacere debeãt pœnis purgatoriјs.

Nec dicas, per ipsam mortem ab hominibus satisfieri pro qualibet culpa veniali, & pro debito luendæ pœnæ etiã de mortali remissa: quia mors est pœna peccati originalis, non actualis, & eam luunt etiam infantes baptizati, & homines sancti, qui Purgatorio non indigent: ergo pro peccatis actualibus inueniri debet alia pœna. Tum quia sic eandem pœnã mortis solueret pro peccatis, qui nimiæ satisfactionis debitor esset, & qui paruum, vel nullam satisfactionem deberet: quod videtur esse contra ordinariam Dei prouidentiam, & iustitiam.

Tertiò probatur vel ex lumine naturali: Nam si homines valdè boni, vitã functi, æterna præmia consequuntur; & valdè mali pœnis puniuntur æternis: igitur mediocriter bonis,& mediocriter malis temporariæ pœnæ debētur, & per has ad præmia transitus. Tum quia id, in quo omnes ferè gentes conueniunt, vix potest aliunde prouenire, quam à lumine naturali: atqui Purgatorium confitentur, non solùm Christiani, verùm etiam & Hebræi, vt habetur ex lib. 2. Machab. cap. 12. & Mahometani, vt ostendit Alcoranus; & ipsi quoque Gentiles, vt patet ex Platone in Gorgia, & Phœdone, ex Virgilio lib. 6. Æneidos, & Cicerone in Somnio Scipionis: igitur illud esse, naturali quoque lumine noscitur.

Quartò demùm ex apparitionibus animarum; quæ viuis fidelibus apparentes, se in pœnis purgatorijs esse, & ope suffragij indigere, renũcia-

Դ 4 [illegible]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

ուստի ընդ դէմ բաժանականութեան է՝ ու- Է
րանալ զայն, զոր աղբիւր իմ՝ բանական 7.
լուսոյ մտաց ծանուցեն և խոստովա-
նեն ։

Զօրութիւն յաւելին ։ զի բազում
հոգիք երևեցան կենդանեաց համբա-
ւոյցելոց. և ծանուցին զինքեանս զոլ
'ի տանջանս քաւարանին, և խնդրեին
օժանդակութեանց նոցա . ըստ որում
ամփոփապէս պատմէ սուրբ գրիգոր 'ի
Դ. բան՝ գիրս երկխօսութեանց. և բեդա՝
քահանայն 'ի Գ. բան՝ գիրս պատ-
մութեանց. և այլ պատմիչքն ոչ սա-
կաւ ։ Ը

ԼՈՒԾԱՆԻՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԻՒՆՔ 8.
ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆՑ ։

Գլուխ . Զ .

ՈՐՔ ըղձամտութեամբ ուսմանն. ընդ
դէմ բաւարման պատճառս ինչ առ-
աջարկեն. որոց պատասխանի միջատեղ պա-
տասխանին ։

Նախ առաջարկեն այսպէս ։ Թողեալ
ամ թողու զմեղս. թողու և զպատժոց
ամայն զպատիժ մեղաց. զի թողութիւն
մեղաց լինի 'ի ձեռն արդեանց չարչարա-
նացն քն որ է անհուն, և կարող բառ- Թ
նալ ոչ միայն զամ մեղս, այլ և 9.
զամ պատիժս. այլ և ուրեմն յետ ար-
դարացոյ մեղաւորին 'ի ձեռն խոստո-
վանութեան, ոչ ինչ պատիժ, որում
պարտ իցէ մաքրել 'ի քաւարանին ։

Եւ հաստատի հաստատութեամբ պատ-
ճառս այս. զի որ մեղքն է պատճառ
պատժոյն. ուստի ընդ աճելն կամ պա-
կասելն մեղաց աճի կամ պակասի պատի-
ժն. այսուհետև ուրեմն ընդ բառնալն բոլոր
մեղաց՝ բառնի և բոլոր պատիժն. զի
ընդ բառնալ պատճառին՝ բառնի և պատ-
ճառեալն ։

Պատ

ciarũt; de quibus vide Gregor. lib. 4. Dial. cap. 40. & 55. Bedã lib. 3. hist. Angl. c. 19. & lib. 5. c. 13. & alios.

SOLVVNTVR
Obiectiones.

§. VI.

AD tollendum Purgatorium aliqua in suis Codicibus effutiũtur à suprà relatis Magistris, quę partim ex dictis, partim ex infrà dicendis in responsione ad sequentes obiectiones, facilè resoluuntur.

Objicitur primò: Remissa à Deo peccati culpa peccatori, remittitur etiam pœna: nam remissio culpæ fit per meritum Passionis Christi, quod est infinitum, & sic sufficiens ad tollendam nedum omnem culpam, verùm etiam pœnam: sed per Confessionem remittitur peccatori culpa peccati: ergo remittitur etiã pœna; atq; adeò post iustificationem nihil purgandum superest in Purgatorio.

Et Confirmatur: nam pœna pendet à culpa; vndè crescente, aut decrescente culpa, crescit, aut decrescit pœna: ergo, remota tota culpa, tota remouetur & pœna.

Respondetur, quòd etiã si Christi meritum sit per se sufficiens ad omnem culpam, & pœnam tollendã; voluit tamen Deus, vt nobis non applicetur, nisi dependenter à nostra libera cooperatione; alioquin omnes homines saluarentur, & nullus esset, qui damnaretur: at licèt applicetur meritum Christi fidelibus ad tollendam culpam peccati mortalis

talis, & pœnam æternam, per contritionem, & confessionem cum absolutione Sacerdotis; applicatur tamen ad tollendam pœnam tēporalem per opera satisfactoria; quæ nisi in hac vita præcesserint, luenda superest pœna illa temporalis in Purgatorio. Nec mirum est, quòd per Sacramentum Confessionis à Deo remittitur nobis tota culpa peccati, & non tota pœna: nam exercetur Sacramentum illud ad modum iudicij; in quo sæpè reo, licèt à crimine absoluto, imponitur tamē pœna, vt solutio denariorum, &c. Et affertur instantia: nā Christus redemit nos ab omni peccato; & tamen post remissā culpā peccati originalis per Baptismū, adhuc luimus illius peccati pœnam, vt mortē, & alias infirmitates.

Ad Confirmationem respondeo, quòd pœna, licèt pendeat à culpa in fieri, & ideò quò maior, vel minor committitur culpa, eò maiorem, vel minorem generat pœnam: non pendet tamen à culpa in facto esse; vnde etiam ob culpam præteritam, quæ nunc non est, sed fuit, debetur pœna. quarè remissa culpa, potest remanere debitum luendæ pœnæ; sicut de facto remanet debitum pœnæ pro peccato originali remisso, vt modò suprà dicebamus.

Instant: Si cum remissione culpæ mortalis remittitur necessariò pœna æterna; cur non remitti etiam potest pœna temporalis?

Respondetur ab aliquibus, quòd remissa culpa peccati, pœna æterna commutatur in temporalem. & ratio

Է 3 Պատճառն · ԶԹէ որպէսն չարչարա-
նացն ըն Թէպէտ եւ բոլոր թողեալն բառնա-
նան եղեւ քաւանայ զամ մեղքն եւ զամ
պատուհասն . սակայն կամեցաւ մի , որ
մեզ ազատ ոչ լիցի նոյն չարչարանացն ,
ԶԹէ մեզ գործանեաց ոչ եղիցի նման ,
զի եթէ ոչ էր այսպէս ապա ամենայն
փրկեալք լինէին նորա · եւ ոչ հարկ էր
այլ աւրինակ քաւանայ ի մեզ զմեղսն
եւ զպարտաւորութիւն յաւիտենից պատ-
ժոյն որ խոստովանութեան խոստովանութեամբ ,
եւ զղջմամբ մերով ; իսկ քաւանայ եւս ի
մեզ զպարտաւորութիւն ժամանակա-
ւոր պատժոյն ի ձեռն ապաշխարու-
Ը 4 թեան գործոց մերոց ; եւ յորժամ այսպի-
սի գործս ոչ լինիմք առաջնորդեալ ի կեանս
այսմիկ · պարտ է մեզ վճարել զնա ժա-
մանակաւոր պատժոյն աւանդելով քա-
ւարանին : Եւ ոչ է զարմանալի . Զի թէ
խորհրդով խոստովանութեան Թողեալ
լինի մեզ բոլոր մեղք , եւ ոչ բոլոր պա-
տիժ ; զի որ այն խորհուրդն կատարի
բատ նմանութեան ատենի դատաւո-
րացն . յորում Թէպէտ չարագործն
արձակի ի մեղաց եւ ի չարագործու-
Թենէն իւրմէ , սակայն դնի ի վերայ
նորա պատիժ ինչ վճարելոյ դահեկանաց
Թ 5 եւ կամ այլ ինչ իրաց : Ապա եւ Թէպէտ
Քս փրկեաց զմեզ յամ սկզբնական եւ
ներգործական մեղաց · սակայն յետ
Թողութեան սկզբնական մեղացն ի ձե-
ռն մկրտութեան , սակայն կրեմք զ
պատուհասն մեղացն . որ . զմահ եւ
զայլ հիւանդութիւնս :

Եւ առ հաստատութիւնն ձեռնարկու-
Թեան պատճառն · Թէ մեղք է մեղացն պատ-
ճառ պատժոյն · պատճառաւորեալ որպէս
Թէ պատժոյն . վասն որոյ ըստ այնմ
մեղացն աճի եւս պատիժն : բայց ոչ է
եւս պատճառական պատժոյն նորին . զի

որոյ ընդ բառնալոյն մեղաց՝ կարէ մնալ Զ
պարտաւորութիւն պատժոյն: զոր օրի- 6
նակ. մի հաւաքն պատասխանէ զմիւսն. և
ընդ բառնալ մեղացն ոչ բառնի միւսն;
զի բարձումն գործէ կամեցն ՚ի պատասխա-
նացն իւրեանց մեղացն ՚ի յաղանալ. և
ոչ ևս ՚ի յաղեալ լինել: Նոյնպէս և պար-
տաւորութիւն պատժոյն կարէ մնալ
՚ի մարդն յետ թողութեան մեղացն: որ-
պէս պատիժն մահու և հիւանդու-
թեան, որ պատահեցաւ ՚ի մեղքն ա-
կան մեղացն. մնայ ՚ի մարդն յետ թո-
ղութեան նորին մեղաց:

Իսկ յանդիմանութիւն ասեմ: Ընդ Է
թողութեան մահու-չափ մեղացն՝ թողել 7
լինի և ս յաւիտենական պատիժն; այլ ոչ ընդ
էր ոչ ևս թողեալ լինի պատիժն ժամա-
նակաւորս.

Նոյն պատճառ. թէ յորժամ մեղքն
թողեալ լինի. յաւիտենական պատիժն փոխանի
՚ի ժամանակաւորս: Եւ պատասխանն այս
սորին է՝ այս. զի յետ թողութեան մա-
հու-չափ մեղաց. որ լինի ընդդարձեալ-
թէ արդարացուցիչ շնորհին. մեղաւո-
րն լինի բարեկամ այ, և ժառանգ եր-
կնային փառացն: իսկ ոչ կարէր հասա-
նել ՚ի փառսն այն. եթէ պարտ էր նմա
կրել զյաւիտենական պատիժն: սակս այսորիկ Ը
յետ թողութեան մեղացն բառնի յաւիտե- 8
նական պատիժն. որպէս զի կարող լիցի առա-
նալ երկնային զփառսն ժառանգութեանն:
Իսկ յաւիտենական պատիժն փոխանի ՚ի ժա-
մանակաւորն. զի արդարութիւն խնդ-
րէ ... պատժեսցէ. զի մարդ ... մե-
ղացն ... պատժեսցի:

Երկրորդ պատճառ. թէ ՚ի մեղքն
երկու իրք գտանին, այս. հրաժարումն
յԱյ. և դարձումն առ արարածս ...
... ըստ որում մարդն ՚ի ձեռն մա-
հու-չափ մեղացն հրաժարի ամենևին
յԱյ.

tio est; quia per remissionem culpæ, quæ fit per susceptionem gratiæ iustificantis, peccator fit amicus Dei; vndè acquirit ius ad gloriam, ad quã tamen nunquam peruenire posset, si in æternum esset puniendus: & ideò remissa culpa tollitur æternitas pœnæ, vt aliquando gloriam consequi valeat. mutatur autem pœna illa æterna in temporalem; quia iustitia exigit, vt peccatum aliquo puniatur modo. Hæc quidem responsio optima est. Sed ad maiorem huius rei explicationem,

Respondetur secundò, quòd per peccatum mortale contrahitur duplex debitum pœnæ; alterum pœnę æternæ, alterum pœnæ temporalis. & ratio est; quia cùm duo reperiantur in peccato, nempè auersio à Deo, & conuersio ad creaturas; secundùm quod homo per peccatum mortale auertitur omninò à Deo, contrahit debitũ pœnæ æternæ: peccãti enim grauiter contra bonum infinitum, debetur pœna, quæ finem nõ habeat: secundũ quod homo per idem peccatũ inordinatè cõuertitur ad creaturas, bonum finitũ, contrahit debitum pœnę temporalis, quę scilicèt finé habeat, sicuti finitum est bonũ, ad quod inordinatè conuertitur, iuxta illud Apoc. 18. *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit; tantum date illi tormentum*. Quando igitur peccator ad Deum conuertitur in Confessione, & remissa culpa fit illi amicus; vel conuertitur ad illũ contritione perfectissima, quæ simul sit perfecta conuersio ad Deum, & tota-

totalis auersio à creaturis; & tunc consequens est, vt remaneat omninò solutus à debito pœnæ æternæ, & etiam temporalis: vel conuertitur ad Deum contritione imperfecta, seu attritione, quæ non tollat penitùs conuersionem ad creaturas; & tunc virtute Sacramenti solutus à debito culpæ, & pœnæ æternæ, remanet obstrictus debito pœnæ temporalis; ad quod plenè in hac vita soluendum hortabatur nos Præcursor Ioannes, dicens Matthæi 3. *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ*; hoc est, post conuersionem ad Deum, & remissionem culpæ, & pœnæ æternæ, satisfacite per condignã pœnitentiam debito pœnę temporalis. Et 2. Cor. 6. dicebat Apost: *Exhibeamus nosmetipsos in multa patientiã, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in vigilijs, in ieiunijs*, &c. Quòd si peccator in hac vita cõdignis pœnis debitam pro suis culpis satisfactionem ex æquo reddiderit, nulla remanebit ei pœna in Purgatorio soluenda post mortem; sed statim patebit illi aditus ad gloriam Paradisi. Si autẽ, antequàm hic plenè satisfecerit pro debito pœnæ temporalis, obierit; reliquum est, vt ibi Purgatorijs pœnis satisfactionem perficiat; vt deindè omni soluto debito, ac perfectè purgatus, ad æternam gloriam possit admitti.

Vrgent: In Baptismo hominis adulti, simul cũ culpa peccati mortalis remittitur etiam semper omnis pœna, tum æterna, tum temporalis: ergo

9 [illegible]

10 [illegible]

11 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ergo idem similiter dici potest de Sacramento Pœnitentiæ; ac proindè
ԺԲ 12 nihil post tale Sacramentum remanet purgandum.

Respondetur, quòd in Sacramẽtö Baptismi Deus nobiscum liberaliùs agit, quàm in Sacramento Pœnitentiæ, applicando scilicet Christi meritum per vnam illam actionem ablutionis ad tollendam omnẽ culpam, & pœnam futuri seculi, id est, tam Gehennæ, quàm Purgatorij, (nam pœnas naturales huius vitæ nẽ Baptismus quidem aufert, vt suprà
ԺԳ dictum est); tum quia semel tantũ
13 vsurus est ea liberalitate; cùm Baptismus à nobis iterari nõ possit, quẽadmodùm iteratur Pœnitentia: tum etiam quia in prima reconciliatione hominis cum Deo, quæ fit in Baptismo per accessum ad fidem, meritò indulgentia pleniori remittũtur illa peccata, quæ homo ante fidei lumen, & gratiam Baptismalem extra Ecclesiam perpetrauit: cùm tamen post primam illam reconciliationem qui peccat, tantò grauiùs peccat, quan-
ԺԴ tò est magis ingratus, & maius lu-
14 men, & auxilium habuit; & ideò non ita facile, sed duriùs illi remedium adhibetur, hoc est, Pœnitentia, quam Patres vocant Baptismum laboriosum lacrymarũ, aut ignis, & secundam tabulam post naufragiũ.

Obijcitur secundò: In Purgatorio non possunt animę mereri; ergo neque satisfacere: cùm omnis satisfactio sit meritoria.

Respondetur, quòd in Purgatorio nequit esse meritũ; quia ad me-

ritum requiritur status viæ , qui in Ժե
hac solùm vita reperitur ; & libertas, 15
quam sequitur laus : quæ duo ibi ani-
ma non habet . At potest esse satis-
factio , ad quam neutrum illorum
requiritur . sufficit enim huic , si sit
opus pœnale , etiamsi non liberum :
nam,qui à Iudice cogitur soluere de-
bitum , verè satisfacit , tametsi coa-
ctus . Et animæ in Purgatorio neque
sunt omninò in via , neque omnino
in termino , sed in statu medio inter
Viatores, & Beatos , vel Damnatos;
in quo etiam statu benè satisfacere
possunt . Non itaque omnis satisfa- Ժզ
ctio esse meritoria debet . 16

Obijciunt tertiò : Purgatorium
constituitur etiam ad remissionem
culpæ venialis : sed post hanc vitam
nulla remittitur culpa; vt tradit Epi-
scopus noster Lampronensis in lib.
de Traditionibus Patrum , dicens :
Neque peccatorum remissionē fieri posse
defunctis , nos credimus : nam hoc pre-
cibus postulare, nunquàm à sãctis di-
dicimus; cùm sit impossibile : immò con-
tra Dei Voluntatē certè talis fiet oratio.
Et ratio est, quia ille potest à culpa Ժէ
resurgere , qui potest in culpam in- 17
cidere: sed animæ, quæ decedunt in
Dei gratia , nulla possunt commit-
tere venialia peccata, vtpotè confir-
matæ in bono: ergo neque à culpis
venialibus possunt ibi resurgere. Ad-
de , quòd culpa vniuscuiusque pec-
cati remittitur per pœnitentiam , quę
cùm sit actus meritorius , nequit esse
in alia vita .

Respondetur primò , quòd etiã si
daremus , nullum peccatũ in futuro

Secu-

[illegible]

[illegible] Ժը 18

[illegible] Ժթ 19

[illegible] Ի 20

[illegible]

Seculo remitti posse (quod falsum est); non proindè Purgatorium tolleretur: esset enim saltem necessariũ, vt animæ luerent ibi pœnas temporales pro peccatis, in vita remissis quoad culpam, de quibus tamen non plenè satisfecerunt per pœnitẽtiam.

Respondetur secundò: Quòd in alia vita remitti possit culpa venialis, non modò constat ex sacra Scriptura, præsertim ex cap. 12. libri 1. Machab., & cap. 12. Matthæi, ac præterea ex sãctis Patribus, vt suprà visum est: verùm etiam Armena ipsa Ecclesia, dum orat pro defunctis, id fatetur, dicens: *Deus, qui es indulgentiarum largitor, dimitte peccata defunctorum nostrorum.* Et iterùm: *Rex gloriæ, omnia continens, omnipotens, dimitte defunctis nostris peccata*, &c. Vndè liquet, Episcopum Lamproñẽsem Armenum, virum sanè doctissimum, & Romanę fidei propugnatorem acerrimum, loqui in illo loco de remissione peccati, non venialis, sed mortalis. Ad rationes autem adductas respondetur cum Diuo Thoma in 4. distin. 21. quæst. 1. art. 2. quòd animæ in Purgatorio, cùm nõ sint omninò in termino, possunt à culpis venialibus resurgere per actũ dilectionis, displicentiæ peccati, & patientię. nam acceptatio illa pœnę, à Deo inflictæ, cùm ex caritate prodeat, dici potest virtualis quædam pœnitentia, quæ licèt non sit propriè meritoria gratiæ, cùm non exerceatur omnino in via; est tamen remissoria culpæ venialis. Nec proindè se-

Ee 2 qui-

quitur, quòd possit ibi anima in peccatum veniale incidere; quia est in bono confirmata, & caret fomite: Sicuti, quia Damnati sunt obfirmati in malo, non possunt post hanc vitã agere pœnitentiam de mortalibus.

Instat Vartanus in Monitis ad Armen. c. 5. Ex sacris Scripturis habetur, quòd in alia vita non relinquitur locus bonis operibus: ergo post mortem neque satisfieri potest pro poena peccati, neque culpæ venialis remissionem per actus vllos bonos impetrari. Propria ipsius verba inter alia sunt: *Inquit Christus in Euangelio: Venit nox, in qua nemo potest operari: nox autẽ mors est: igitur post mortem nequit homo siue bonum, siue malum aliquod operari. & ratio est, quia anima, solùm dum est vnita corpori, bonum operari potest, aut malũ; & non, dum à corpore separatur: ergo qui Purgatorium confitentur, diuinis aduersantur Scripturis.*

Respondetur, Scripturas intelligere de bonis operibus, quæ sint meritoria gratiæ, & gloriæ; quæ quidem in hac solùm vita, dum sumus in via, exercere possumus. non autem intelligunt de operibus poenalibus, quæ sint solùm satisfactoria pro peccato; neque de actibus dilectionis, & patientiæ, qui sint solùm remissorij culpæ venialis. hæc enim opera benè etiam in Purgatorio exerceri possunt, vt modò suprà probatum est. Cæterùm, qui Purgatoriũ profitemur, idcirco profitemur, vt diuinis Scripturis, sanctisq; Patribus, & vniuersalis Ecclesię traditioni neu-

tiquam

Իա 21 [illegible]

Իբ 22 [illegible]

Իգ 23 [illegible]

մա

[illegible] Ժդ 24

[illegible] Ժե 25

[illegible]

[illegible] Ժզ 26

[illegible]

tiquàm aduersemur; quemadmodũ facit Vartanus, qui in hac re non solùm Scripturis sacris, sed etiam sibimet ipsi ad pertinaciã contradicit, nam in Confutatione Epist. Rom. Pontif. nu. 14. dixerat: *Animæ Peccatorum, qui post culparum confessionem obierunt, &c. purgantur, & expiantur per Viuorum suffragia*. Illic igitur post mortem expiari, atque purgari affirmat animas, quibus hîc purgatorium negat. Contradicit prętereà sacris Scripturis, quia, cùm Ioannes clamet Apoc. 5. omnes pias animas, tam Beatorũ in Cælo, quàm Purgantium sub terra, benedicere, & glorificare Deum: *Et omnẽ*, inquit, *creaturam, quę in Cælo, & super terrã, & sub terra*, &c. *omnes audiui dicentes: Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum*: ipse tamen vel dormiens, vel suas obturans aures, ne audiat, easdem asserit animas nihil operari, & in mortis nocte quasi somniculosas, à bonis etiam actibus abstinere. Vndè de Vartano eadem dici possunt, quæ D. Hieronymus de Vigilãtio (quem iocosè vocat *Dormitantiũ*; eoquòd *animas interfectorum propter Verbum Dei, sub Altare* à Ioanne visas *clamare voce magna*, &c. diceret ipse, dormire ibi, & requiescere): *Tu*, inquit, *vigilãs dormis, & dormiens scribis*.

Obijcit quartò idem Vartanus loco cit. dicens: *A Christo, Apostolis, & sanctis Patribus nulla de Purgatorio mentio facta est, vsque ad Gregorij Pontificis Romani tempora, qui pro-*

tulit

tulit illud in suo libro: Veteres ergo sancti Patres, Athanasius, Cyrillus, Gregorius Nazianzenus, Siluester Papa, ac reliqui Sancti omnes, qui Purgatorium nescierunt, nunquid Deo non accepti fuere?

Respondetur, ad hanc obiectionẽ satis esse factum suprà; vbi non solùm ex antiquis sanctis Patribus, & Nouo Testamento, verùm etiam ex Veteri, testimonia, quæ Purgatorij assertionem probarent, produximus, si non omnia, multa tamen; & quæ erant alijs clariora. Sed ad Vartani impudentiam confundendã sufficere potuisset vel vnius Magni Gregorij authoritas; quippe cuius sanctitas, ac diuinitùs illi tradita per Spiritum sanctũ doctrina, & sapientia armenis quoque litteris in eorum Menologio laudibus commendatur. Ratio autẽ, cur de Purgatorio recentiores sancti Patres magis disertè, quàm prisci, disseruerũt, ea est; quia hæresis, tollens Purgatorium, recens fuit; cùm anteà nulla de eo inter Christianos quęstio esset, aut dubitatio.

Obijcit tandem Vanachanus in tract. de loc. anim. dicens: *Qui sentiunt, esse in alia vita Purgatorium, ex quo animæ ascendant in Cælum, consentiunt Platoni, qui asserebat, animas de vno corpore migrare in aliud; hoc est, de homine in brutum, de bruto in arborem, de arbore deniq; in Celũ. Similiter isti, eas in ignem transmigrare, dicunt; & ab igne in Cælum.*

Respondetur, quòd ad huius obiectionis ineptiam Obiector ipse respon-

ԻԷ ճորայց խոստովանելոյց քահ՝նն և սոր
27 բենյ յիշատակօք հանգուցելոյն, աղօթիւք,
և պատարագօք:] աւհաւ ասել խոստո
վանել աստ զքահ՝նայն ենչ վն հոգւոյ
խոստովանելոյ մեղաւորաց: և ՚ի վե-
րայ դնել քահ՝նայն ուրացող: Եւ
դ՚չ՚ հակառակ լինի ամենայն առաքելոյն
զի Եբր յոհաննէս ՚ի անելեան. Ե. Եբր
գլխն աղաղակէ և ասէ. Թէ քարեկայս
շատ հոգւոյն եկամելոյն ՚ի յերկինս, և
քահ՝նայն ՚ի ներքոյ երկրի, որհնեն և
փառաւորեն զնա. ասելով: Եւ ամ
արարած է, որ են յերկինս, և ՚ի յերկ
րի, և ՚ի ներքոյ երկրի, լուայ զի ասէ
ԻԸ ին. որհնութի յաւիտեան և պատիւ օհնու
28 թարձրացելոյ և փառաւորելոյ յաւիտեա
նեանց:] բայց վարդապետն Թէ նշանակէ,
Թէ խոնարհ զանկանելոյ եւր զի միջնորդէ,
գրեալ. եԹէ նոյն հոգւոյն ոչինչ զօր
ծեն. այլ ՚ի գիշերի մեծամեծ երրև. զը
նամ ը հրաժարեն յամ քարի ներգոր
ծութեան:

Զորորդ՝ առաքէ նոյն վարդապետ.
և ասէ ՚ի գիրքն խոստովանութեան. Է. Եբր
գլխն այսպէս: քէն, և առաքելն, և մի
հրեշտակն՝ ոչ են առնել զքահ՝նայն,
մինչ և ՚ի գրեալ պատին. որ առաջ զոյն
ԻԹ ՚ի գիրքն եւր: աստ այն առաքելն որքն,
29 որ զքահ՝նայն ոչ գիտէին, ոչ՝ են հա
ծող ոյ: աւետարան, և կեղ՝ րեղ, քարոզել,
և գրեալ ամենայն, և սեղբեա
րաս, և այլ ամ ուրքն զքահ՝նայն ոչ են
առնելոյ:]

Պատասխանի. Թէ առաքելութեան այս
մինչ վճարեցաւ ՚ի վերայ. յաղագս զքա
՝նայն ցուցանէ ոչ Թէ մեղացն վճար
Թէ է. որպէս հոգւոյն առաւելոց. այլ ես
ամենայն ոչ զոյգն առ և հին կատարե
լուածոյն. և եւ ս առ՝ արդ. ուԹ է եկեղե
ցւոյն իւր հայոց: զի եբր վարդապետն ոչ

ու-

[illegible]

Լ spondere tenetur; ait enim ibidem:
30 *Animas mediocriter iustas commorari, dicimus, sub octaua sphæra Cælorum, ubi expectant in futuro iudicio Dei misericordiam.* Ac priùs dixerat, *easdē sperare, fore ut miseratione ipsius Dei expiatæ, reddantur misericordia dignæ:* hoc est, in Regnum Cęlorum introducantur. Cur ergo non etiam ipse Platoni consentiat, dum vult, tales animas è corpore migrare ad Cælorum concauum habitandum, atque inde demùm post Iudicium in Regnum Cælorum? Sed miranda non
Լա
31 est Obiectoris insipientia; dum etiā Platonicum asserit, quod Pythagoricum fuit, ac prætereà Gnosticorū, & Manichęorum figmentū de transmigratione animarum ex vno corpore ad aliud informandum; quod sanè, quantùm eruditio à Vanachano, tantùm longè distat ab Ecclesiastico dogmate, docente, aliquas animas, antequàm in Cælestem Patriam introducantur, pœnis purgatorijs expiari post mortem à reliquijs
ԼԲ peccatorum; & non transmigrare de
32 vno corpore ad aliud informādum.

[illegible]

[illegible]

առաքինութեանն՝ առանց քան զմտանել ՚ի յարքայութիւն երկնից, մաքրեն և քաւեն մաքրո ղական տանջանօք քաւարանին ։ Եւ այսպէս քաւականացն հոգւոցն ընդունին որ պիտոյութենէ հոգւոց քահանայանաց, ՚ի փառս չէ ՚ի մէջ մերոյ։

վերջ ՚ի երկրորդ ընձեռութեան։

FINIS SECVNDI TRACTATVS.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՑ
ԵՐՐՈՐԴ ԸՆԹԵՐՑՈՒԹԻՒՆ.

Յաղագս Գլխաւորին . և
Օրինաց քրիստոնէական
Եկեղեցւոյ ;

ARMENARVM QVÆSTIONVM

TRACTATVS TERTIVS

DE MILITANTIS ECCLESIÆ CAPITE
Ac noua Lege .

ԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻ

ՐԱՍՏաբեկեղ, մեր ՝ի մէջ երից ընթերցուածոց ընդդիմախօսութեան մե րութեանցն . զոր ՝ի գիրսն հայոց գծագրեցին սխալանք սուտ ամենայն վար դապետք հոլովեցայց . և յետ ժամանակին ՝ի յառաջինն ընթերցուածն յաղագս մե րութեանցն, որ ինքնայս աստուածութեան փոխեցին մարդ յի շի էին . և յերկրորդին յոգւոյ աղագայօթ , որ ինքնայս աստուածու թէ հոգւոյ բանաւորին . արդ աստեն հանգչել է մեզ խօսել ՝ի յերրորդ ընթերցուածս յաղագս հերձուածողացն,

PRÆFATIO

ETsi Armenorum Pseudomagistrorum errores varietate multiplici distrahuntur; visũ tamẽ est, eos omnes, ne indigestè, atq; inconditè tractaremus, in tres duntaxàt Tractatus (quod fieri vix posse videbatur) redigere. Quarè, postquàm eorum nonnullos, qui de Christo, Deo, & Homine iactabantur, in primo iã Tractatu ad confutationem selegimus; alios etiam, qui de rationalis animæ statu, in secundo; reliqua

որ nunc

nunc farrago, quæ refellenda superest, in hunc tertium, quem, *de Militantis Ecclesiæ Capite, ac noua Lege,* inscribimus, intrudenda vtcunque est. Hìc ergo Quæstiones, paucas quidem, sed multijuges, inter Armenos catholicos, & hæreticos iamdiù agitatas, ijs de rebus, quę vel ritum diuini cultus, vel Sacraméta, vel supremam Romani Pontificis in totá Ecclesiam potestatem attingũt, proponimus resoluendas: idque, vt eas pręsertim hęreses opprimamus, quas Seductores prædicti, ad Hebraicos inducendos ritus, Sacramentaque Euangelica peruertenda, & contumaciam in Christi Vicarium suscitádam, erroneis suis scriptis per Armeniam euulgarunt.

որ խճերայց օրինաց և առաջնորդն քրիստոնէական եկեղեցւոյ հատուցեալն ։ Աստի սորայ քուռն արկանելի առաքելոյ՛ի քննութիւն գլխաւորութեանս. որք են՛ի մէջ նոյն հայոց վասն ամուսնի պաշտամանն, և սուրբ խորհրդոց, և այլ աւանդութեանց նոր օրինաց. մանաւանդ վասն գլխաւոր առաջնորդութեան մերոյ քահանայապետին՛ի վերայ ամենայն քրիստոնէական եկեղեցւոյ։ քանզի և ի բաց այսմ մասին հերձուածս վերոյգրեալ յանդուգն և անխելամտ վարդապետքն սատանի և հերձուածս սուտ վարդապետութեանց իւրեանց քարոզեցին, և հակառակեալ հռոմ սուրբ աւանդութեանց եկեղեցւոյս քո, և ջնջանացն կարգաց և կրօնից ամենայն սուրբ հարցն, մանաւանդ ուղղափառ հայոց և վարդապետաց այդ իմ հարցմանս;

ՄԻ ԹԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ ՀՌՈՎՄԱՅ

Հովիւ և գլուխ իցէ ընդհանուր
եկեղեցւոյ է՛ :

Առաջին վիճաբանութիւն․

VTRVM ROMANVS PONTIFEX

Sit Caput, & Pastor totius Ecclesiæ Militantis?

QVAESTIO INTER ARMENIOS PRIMA.

Առ ամն վարդապետաց ա̃ հայոցս յայտ է, և ստուգապէս ծանուցեալ․ 1
Եթէ սբ առաքեալն պետրոս եղե եպիսկոպոս հռովմայ, քաղաքին մինչև ի մահն․ և թէ որք զկնի նորա սոսանայ զորոց սպասաւորս ի վերայ նորին աթոռոյն, ժառանգեցին զնոյն իշխանութիւն որ առանց երկբայութեան իսկ․ այլ խնդիր է՛ նոցա և երկբայութիւն միայն ի մէջ նոցա․ մի թէ նոյն հռովմայ սբն պետրոս եղև գլուխ առաքելոցն, և հովիւ ընդհանրական եկեղեցւոյ, և հրամանատար յաթոռն փոխանակ քրիստոսի

ամ

CERTVM est apud omnes Armenos Doctores, Petrum Apostolum fuisse vsque ad mortẽ Romæ Episcopum, eique in Ecclesiastico regimine reliquos Romanos Pontifices successisse. Quæstio tantùm est inter eos, an idem Petrus, Romæ Episcopus, fuerit insuper Vniuersalis Ecclesiæ Caput, ac Rector, seu in terris Christi Vicarius; vt in hoc etiam succedere ipsi debuerint Romani Pontifices? Quidam enim eorũ hoc negant: quidam autem affirmant: quo

sit

fit, vt Armenus Populus hac de re dubius maneat. ա̄ Լ

NEGATIVA

Sententia

§. I.

NEgant Armeniorum Pseudomagistri, Vartanus, Mehkitarius, Gregorius Dattieuensis, & reliqui; docentes, Christum omnibus Apostolis ita æqualem in Ecclesiastico regimine potestatem attribuisse, vt post eorum mortem Patriarchę singularum Prouinciarum, in quibus Apostolorum aliquis vel prædicauerit, vel Ecclesiam constituerit, vel denique diem suum obierit, illis in eadem potestate æquali ratione successerint. Negant proindè, siue Petrum, siue Apostolum alium quempiã vniuersalis Ecclesiæ Caput, aut Rectorē à Christo in Terris relictū esse: sed solùm huius Ecclesiæ Caput esse dicunt in Cęlis ipsum Dominum Iesum Christum.

Vartanus ergo totum hoc suasisse se putat paucis verbis; quæ in eius epistola ad Haytonē, Armenię Regem, num. 1. huiusmodi sunt: *Asserunt Latini, Romanam tantummodò Sedem potestatem in terris habere ligandi, atque soluendi; aliasque omnes Ecclesias illi subiectionem debere. Ac miror equidem, quomodò factum sit, Vt minus aduerterint, quòd Christus Apostolorum contentionem illam,* quis eorum videretur esse maior, *acriter reprehendit, dicens:* Principes gentium

10. domi-

տմ ազգաց քրիստոսադաւանից, Թէ՛
ոչ. որով զի և ծոյն տառայցի յի՞շս ամբո
ղջն իւրոյ հասմնոյ հայրապետացն: և
խէն այսք իւր ումանք ՚ի նոցանէ վերջե
այոց բացանն. և ումանք առաջանն.
ուստի և հայոց ժողովուրդն ՚ի մէջ
այսք երկբայութեան գտանի:

ՈՒՐԱՑՈՂԻ ԿԱՐԾԻՔ

Բացասողաց.

Գլուխ. Ա.

ՈՒրացանեն ուսուցիչքն սուտ վարդապետքն, վար-
դանն, մխիթարն, գրիգոր տաթևացին,
և այլք ումանք. որ ուսուցանեն, թէ
տէրն մեր քրիստոս հաւասար իշխանու-
թիւն տուեալ առաքելոցն իւրոց. և յետ վախճա-
նելոյ նոցին տմ պատրիարքքն գա-
ւառացն աշխարհին յորս առաքեալքն քարո-
զեցին, կամ մահուամբ կատարեցան,
հաւասար իշխանութեամբ ժառանգեցին զիշխա-
նութիւն նոց: Արդ որոյ և ասեն. թէ քն
ոչ եթող զպետրոս իմն երկրի գլուխ
և հրամանատար հանդերձ տմ եկեղեցեաց
և քրիստոնէից փոխանակ իւրեան. այլ
թէ ընդհանուր գլուխ եկեղեցւոյ քն է
եկեղեցւոյն և միայն տէրն քն ՚ի յերկինս:
Վարդանն վարդապետն ՚ի թղթին իւր
առ հեթում թագաւոր հայոց գրէ այսպէս:
Ասեն լատինք, թէ հռովմայ աթո-
ռն միայն ունի իշխանութիւն իմն երկրի
կապելոյ և արձակելոյ. և ծառայութիւն
թէ պարտին ամենայն եկեղեցիք: Զայս
ընդ էր ոչ խորհեցան. զի յայտ տեսա
գանեն առաքելոցն առաջնորդն, թէ ո՞ի
նոցանէ եղէ մեծ. յանդիմանեաց աւելին և
ասաց. թէ գիտէք, զի իշխանք ազգաց
տիրեն նոցա. և մեծամեծքն իշխեն նոցա.
ոչ այսպէս եղէ և ՚ի ձեզ. այլ որ
կամիցի ՚ի ձէնջ մեծ լինել, եղիցի ձեր

սպաս-

[illegible]

Դ 4

Ե 5

Զ 6

dominantur eorum; & qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos. non ita erit inter vos; ſed quicunque voluerit inter vos; maior fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus. *ſed potiùs arrogantia ſua mendacem velint facere Redemptorē. Qui præterea, cùm poſt reſurrectionem, teſte Euangeliſta Ioanne, in omnes Apoſtolos inſufflauerit, dicens:* Accipite Spiritum ſanctū: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt: *quid aliud verbis iſtis oſtendere voluit, niſi ſe Apoſtolis omnibus ligandi, atque ſoluendi poteſtatē tribuere? Iam verò, cùm ex duodecim Sedibus vna ſit Petro data; ex duodecim autem Apoſtolis tres in Armenia fuerint, alijque tres ex ſeptuaginta diſcipulis: iſti nihilominùs ſuperbè dicere non verentur, à ſe Armenios ligari poſſe. Et Petrus quidem primùm Cæſareæ Philippi firmauit Eccleſiam; deindè Antiochiæ; poſtremò Romæ: cur ergo Romana Sedes primatum habeat? fortaſſe, quòd ipſi Romæ Petrum occiderint: at etiam Ieroſolymis Petri Dominum crucifixere Iudæi: cur non idcircò Ieroſolymitana potiùs Sedes ſuper omnes Eccleſias obtineat principatum?* Hæc pauca Vartanus.

Mehkitarius autem contra Diui Petri, ac Succeſſorum eius primatum Volumen integrum exarauit, ſimilibus plenum ineptijs; quæ tamen Armenijs, duntaxàt imperitis, inexpugnabilium rationum ſpeciem exhibent. Initium huius Voluminis habet ſic: *Apoſtolus inquit:* Conſilia deſtrui-

destruimus, & omnem altitudinem, extollentem se aduersùs scientiam Dei: & in captiuitatem redigimus omnem intellectum in obsequium Christi. *Ecce ut procul ab ouili Dominico dominationis superbiam abigit, ne quis, proprio captus amore, sibi gloriam aucupetur: quemadmodum & in præsentia propter Ecclesiasticæ Sedis primatum magnam in Ecclesia contentionem videmus corũ, qui Sedes alias Apostolicas, & hanc præcipuè Armeni Patriarchatus, suæ ipsorum Cathedræ non æquales quidem, vti reuera sunt, sed inferiores esse, contendunt. Vndè quæso habeat Romana Ecclesia potestatem hanc, vt ipsa Sedes alias Apostolicas iudicare possit, nec ab aliqua ipsa iudicetur? Ex verò probè scimus, fuisse tamen ab alijs Apostolis iudicatũ Petrum: itaut opus ei fuerit ascendere Ierosolymam, & respondere de se, cùm Corneliũ baptizauit, sicut narrat Lucas in Actibus, dicens:* Audierunt Apostoli, & fratres, qui erant in Iudæa, quoniam & gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem ascendisset Petrus Ierosolymam, disceptabãt aduersùs illum, qui erant ex circumcisione, dicentes: quarè introisti ad viros, præputium habentes, & manducasti cum illis? Incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem, dicens, &c. *Vide, vti non modò non habebant illum vt principem; sed etiã cum imperio disceptantes, iudicabant eum.* Hæc, & alia plura Mehkitarius; quibus infrà, vbi eius, & aliorum ob ectiones opportuniùs audiemus, satisfiet.

Inte-

Է 7 փառքանձնելով զհամարձակութիւն Եկեղեցւոյ
զառաքելական գահոյսն : Մանաւանդ
անդ զաթոռն հայոց հայրապետու-
թե .] Եւ յառաջ բերելով զբանն
Պօղոսի . Թէ ոմանք ունին իշխեցելոյն
հաւասարայ զիշխանութիւնս զայս . զի
Պետրոս դատէ զայլ առաքեալսն ոմանս .
և Պետրոս յումեքէ ոչ դատի . Եւ մեք գու-
գանեմք ՚ի ծայրագոյն մասանց . զի
դատեցին այլ առաքեալքն զպետրոս , խօսել
ձևով և ա՚ի նմանէ . մինչ Պետրոս եկ յէմ
առաքելագոյնագանել զանձն , յորժամ
մկրտեաց զկոռնելիոս . որպէս պատմէ
Ը 8 ղուկաս ՚ի գործս առաքելոց . Թէ լուան
առաքեալքն և եղբարքն , որ էին ՚ի հրէաստան
հրէաստանի զի և ՚ի հեթանոսս ընկա
լան զբանն այ : և յորժամ ել պետրոս
յէմ , խօսէին ՚ի նմանէ որ ՚ի թլփատու-
թէ անտի հաւատացեալքն էին , և
ասէին . Թէ ընդէր եմուտ առ արս ան
թլփատս , և եկեր ընդ նս . և սկսաւ
պետրոս պատմել նց կարգաւ . և այլն
ասելովն , զի ոչ միայն ոչ գիտէին
զնա իշխան առնել զոր ինչ և կամէր ,
այլ և իշխանաբար խօսէին զնմանէ
զնա :] Զայսոսիկ և զայլ զբազում
այսպիսի զառարկութիս բերէ մխի-
թար ընդ վարդանայ և ընդ համայ-
Թ 9 նոցն նոցին . առ որս պատասխանի
տացուք ՚ի վերջն գիտութեանս մեր :
Բայց ասաէոփալ գիտեմ և զար-
ով խոհեմ ընթերցողք , զայսմանէ խել
յարգարութիւն այսոցիկ : բանզի մեք
որ զի փոխութէ անձանց բրիստոնէից
փրկարար վարդապետութ եմ ուսուցա
նեմք . Թէ պարտ է՛ հնազանդել հրա
մանացն քի հաստատեալով աթոռոյն
պետրոսի զիրաւ ՚ի իր . յր . զառաջին
դութեն , զոր եւ նմա եա , և որ պա-
տուեալ եղև ՚ի սկզբանէ յամ եկեղե-
ցոյ ,

ցւոյ , և 'ի սորայ հայրն , և 'ի տեկեղե
ցականն սէ ժողովոյն . սակս այսորիկ
կոչեն 'ի զօրանէ համբարձեալ ածէ ,
հպարտք , փառասէրք , և մի զանա
ձայնութեան հակառակող : Եւ մա
նաւանդ զայսպանեն , յորժամ ինքե
անք կամելով առարառելոյ իշխանու
թեան ընկերակաց , և բանութէ մոլե
ռել 'ի մէջ եկեղեցւոյ զայն ինքնագլխու
թիւն , զոր ոչ ոք տանի . դիմա
մարտելին ընդդէմ ճշմարտութեան և
կամացն քի . և ցուցանեն այսու զամ
բարտաւանական հպարտութիւն , և
զհակառակակից հակառակութի :

ՀԱՍՏԱՏԻ
Կարծիք Աստուածաբանաց .
Պրակք . Բ .

Բայց՝ սոսկապատճառ այլ ուղղափառ
հարքն և սէ հայրապետացն հայոց
որ ոչ թէ միայն խոստովանեցին զգլխա
ւորութի սրբոյն պետրոսի և աթո
ռոյն հռովմայ , այլ և յիւրաքանչիւր
ժամանակի ըստ հոգւոյ և մարմնա
ւոր պիտոյից եկեղեցւոյ եւրեանց զհայն
սէ աթոռն երբեմն ամայր ամ եկեղեցե
ացն այսուէն ինքեանց առաքին , և 'ի
քահանայապետն հռովմայ երբ թէ 'ի
յառաջնորդ ամ քրիստոնէից և յերկա
փոխանն քի բողոքեցին : Եւ այսպիսի
խոստովանութիւն իւրեանց ցուցանէ
եռապատիկ . նախ 'ի յեկեղեցականա
մատենից հայոց . երկրորդ 'ի ժողո
վոց և սենեկագրաց նոցին . և երրո
րդ 'ի նոյն հայոց հարցն շարագրու
թեանց , և 'ի թղթոց և հրեշտակու
թեանց , զորս առաքեցին առ հայրա
պետս հռովմայ :

Հայր

Է Interim nota Lector furorem in-
10 saniæ istorum hominũ. Quod enim Latini reddendum esse doceant Cathedræ Petri ius suum, nempè Primatum illum, quem, à Christo sibi collatum, semper in Ecclesia tenuit: propterea superbos, atque contentionis, & gloriæ cupidos eos esse, tunc dicunt; quando ipsi, contra veritatem, Christique decretum pugnaciter decertantes, atque in suam ipsorum Cathedram illud prærogatiuæ, quod à nemine ei tribuitur, nec debetur, ingerere vi studentes, om-
Ա nem superbiam, arrogantiam, am-
1 bitionem, contentionisque pertinaciam præseferunt.

AFFIRMATIVA
Sententia.

§. II.

Affirmant nihilominùs reliqui Armeni Patres: qui sancti Petri, & Romanæ Sedis primatum, ab Ecclesiæ suæ primordijs vsque ad extremum non modò semper pro-
Բ fessi sunt; verùm etiam, cùm res,
2 & occasio postulauit, sunt experti sæpissimè, ad Romanum Pontificẽ, tanquàm ad Christi Vicariũ, & Vniuersalis Ecclesiæ Caput, ac Pastoré in omnibus recurrendo, quæ vel ad fidei res, vel Ecclesiasticam iurisdictionem, vel reliquum officium Pastorale spectarent. Talis autẽ ipsorum sententia triplici ex parte desumi, ac demonstrari potest: primò ex Ecclesiasticis eorum libris, ac diplo-

plomatibus: secundò ex Concilijs, apud eos habitis: tertiò ex suis scriptis, vel epistolis, ac legationibus, quas ad Romanos Summos Pontifices transmiserunt.

ARMENIORVM Testimonia primi generis DE PRIMATV Romani Pontificis.

QVamuis Aduersarij Primatus Romanæ Sedis memoriam omnẽ ex Armenis libris delere percuperent, & conati sint: haud tamẽ ita accuratè in omnes partes aciem intendere potuerunt, quominùs aliqua sacrilegas, & corruptrices ipsorum manus effugerint. Vt igitur ab Ecclesiasticis libris petamus initium, est apud Armenios vetustissimum quoddã diploma, communiter dictũ, *Tughten tascians, Epistola fœderis*, hoc est, concordiæ, quondã initæ inter S. Siluestrum Papã, & S. Gregorium, Armeniorum primum Episcopum, quem ipsi vocant *Illuminatorem*; quod nos, ex Armeno in Latinum idioma translatum, produximus in 1. Parte. In eo igitur hæc leguntur: *Iussu nostro Maximi Romanorum Pontificis Siluestri, Petri, & Pauli, Apostolorum Principum, Successoris, qui clauibus Regni Cælorum super omnes Christianorum Nationes ab Occasu ad Ortum ligandi, atque soluendi in Cælo, & in Terra potestatem habemus, Vniuersæq; Christi Ecclesiæ præsidemus*. Et infrà: *Nos autem Siluester, supremus Romæ, & totius*

1. par. c. 1. num. 37.

ՅԱՂԱԳՍ

Առաջնոյ ազգի վկայութեանց հայոց վասն նախաթոռութեան հռովմէական սրբ աթոռոյն ։

գ 3

Թէպէտ ըստ կարի ի բաց բառնալ կամեացին հակառակորդք նախաթոռութեան ջնջել 'ի գրոց հայոց զամ յիշատակս հռոմայ առաջնութեան, որ զի գլխաւոր առաջնորդութեան հռովմայ սրբ աթոռոյն. սակայն ոչ կարացին բոլորովին հասանել 'ի գործ զչարաչար դիտաւորութիւն իւրեանց ։ Զի

դ 4

որոյ մինչ և ցայս օր գտանի 'ի նոյն գիրս վկայութիւն ինչ փոքր 'ի չարէ յձգո իւրեանց այսպիսեաց ։ Արդ՝ ըսկիզբն առնելով նախ յեկեղեցական մատենից. 'ի մատենագիրս հայոց գտանի թուղթն դաշանց, որ եղև 'ի մէջ սրբոյն սեղբեստրոսի պապին և սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչին ։ և 'ի մէջ թղթոյն են բանքս այսոքիկ ։ [illegible]

ե 5

[illegible]

Թէ՛ . դնելով ի մէջ առաքելական գլխոյ
զաջն սրբոյն պետրոսի , և զկտաւ_
տակն քի . և արարաք զսա պատրիարք
հայոց մեծաց զինքն և զամենայն աժ
ռաժառանգսն սորա . ետուաք զօրու_
եղիցին առնելով ձեռնադրութիւն :
Եւ հայոց հայրապետն ձեռնադրես
ցէ զկաթողիկոսն վրաց աշխարհին :
Եւ որ լիցին հայ ազգ սփռեալք՝ ի յայն
ք հռոմէոց աշխարհս՝ ի մէջ այլակրօ
նից եպիսկոպոսաց . իշխանութիւն ունիցի
հայոց պատրիարքն ձեռնադրել նոցա
կաթողիկոս : և և ո աշխարհին աղո_
ւանից եղիցի ընդ իշխանութ_ հայրա_
պետին . և առաջնորդութեամբ աղու_
անից թագաւ_ որին հայրապետն հա
յոց ձեռնադրեսցէ նմ կաթողիկոս]
Եւ յետոյ գրեմ . Աղ՞որոյ և յետ
մեր զինորդացն հրամանագիր հայոց հայ_
րապետին իշխանութի , զոր ինչ
կամեսցի ըստ առաքելին կանոնացն կա_
պել և արձակել յերկինս և յերկրի .]
Աւելի գրեմ եղև՝ ի Թուղթն դա
շանց : և ասացաք՝ ի լաւատն վարդապետ_
տաց զսկիզբն առնելոյ վարուցն Թղթոյս
՝ի գիրսն եւրեանց . որոց վերջացեալ զգա
վին՝ ի գիրսն յայլս հայոց աշխարհին .
և Թովմաս դիւանպետ ՝ի գիրսն իւր .
և այլք ասացեալք : և ՝ի կանոնսն առ
դութէ հայոց նախնեացն կարգէ եւ
ցուցանել ճշմարտութեան որոյ Թղթ
Թոյս . Թէպետ և կարծ իք կայ , մի Թէ
ըստ երից ինչ առաւելեալ և պակասեալ
եղև՝ ի հայոց շարագրողաց : Աւրոց՝ ի
վերոյգրեալ բանից Թղթոյս կատեն հայե
րապետական ձեռնադրել զվեհապետն իշ
խանութեան , զոր եառ քն իւրում վիճա
նաց ի սրբոյն պետրոսի , և աթոռա_
կալին նորա հռոմայ հայրապետին :
բանիցն առ կարող էր տալ հայրապետին
հայոց

Զ 6 ius Mundi Pontifex &c. animo lubẽtissimo inclinauimus ad honorem strenui Confessoris Iesu Christi, & Coepiscopi nostri Gregorij amplificandum. Et post alia: *Vndè ipsum Gregorium in nomine sanctissimæ Trinitatis benediximus, imponentes capiti eius venerando dexteram Diui Petri Apostoli, & sacrum linteum Iesu Christi; atque constituimus eum, vnàque cum illo suos etiam Successores, summum Armeniorum omnium Patriarcham: Volumusque, vt in posterùm Pontifex Armeniæ ordinet Patriarchã Georgianorum,*
Է 7 *& potestatem habeat alios instituendi Episcopos super illos Armenios, qui inter alias Christianorũ Nationes vbique dispersi reperiuntur: nec non, quòd Albanensium Regio sub peculiaris Patriarchæ obedientiam redigatur, qui ex Albanensi Rege promotus, ab eodem Armeniorum Pontifice consecretur.* Ac tandem: *Quamobrem ex hoc sublimi nostro mandato potestas Pontifici Armeniorum tribuitur ligandi, atq; soluendi in Cœlo, & in Terra quemcumque iuxta Canones Apostolicos ipse voluerit.* &c.

Ը 8 Hactenùs diploma; quod Armenij ex vetusta suorum Patrum traditione adeò verum esse ostendunt, vt ipsimet Aduersarij suis in libris eius citare memoriam neutiquàm dedignentur. Ex cuius quidem verbis satis liquidò constat, non solùm suprema Pontificis Romani potestas in omnes Ecclesias; verùm etiam (quod nec ipsi inficiantur) primum Armeniæ Illuminatorem Gregoriũ (qui à Leontio, Cesareæ Cappado-

ciæ Archiepiscopo, post annos tercentos circiter à partu Virginis, ordinatus fuerat Episcopus) constitutũ deindè fuisse Armeniorum omnium Patriarcham, ac priuilegijs multis ditatum à Siluestro, Romano Pontifice, ad quẽ ipse personaliter Romam vsque accesserat. Vndè sequitur, eos Armenios, qui Romani Põtificis primatum oppugnant, Ecclesiæ suæ Patriarchatum, ac potestatẽ omnem penitùs, funditùsq; euertere, dum non alia ipsi ratione illam probare possunt (vt infrà §. 12. clariùs ostendetur), nisi ex institutione S. Siluestri Papæ.

Secundò, in Rituali, dicto *Zier-natrutbian*, id est, *Manuum impositionis*, quo vtitur Armena Ecclesia in consecratione Episcopi, sic habetur; *Interrogat Patriarcha oblatum ad Episcopatum: Vis ne tu Beato Petro, cui potestas à Deo tributa fuit ligandi, atque soluendi, nec non sancto Illuminatori nostro Gregorio, eorumq; Successoribus, pro tempore sedentibus, obedientiam, & fidelitatem præstare? Respondet oblatus: Volo*. Ibidem, post Episcopi consecrationem, hoc præter alia monitum dat Patriarcha Oblato: *Frater dilecte, cùm ad ordines promoueris alios, fac, Vt iuxta Canonum decreta, & tempora ab eis definita, Ordinationem perficias, prout rectæ constitutiones Ecclesiæ Romanæ præscribunt*. Talis autem Episcopalis Cõsecrationis forma (si Ioanni, Armeno Patriarchæ, aliàs *Surdo Magistro*, credimus) instituta fuit ab ipso eorum Illuminatore Gregorio,

Ը 9 հայոց պատրիարքութիւն, եւ զիշխա-
նութիւն ձեռնադրելոյ զայլ եպիսկոպոսա-
ց, եւ զհաւատուզիկաս այլոց ազգաց:
Բոսանի եթէ ոչ առնիցէ առաւ յերկրին
խոստովանութիւն հաւատոյ ըստ աթոռոյն.
պարտ է՛ եւ ձեռնա... զալ առաջել զպատ-
րիարքութիւն եւ զձեռնադրութիւն կա-
թողիկոսին հայոց. զի որոյ իշխա-
նութիւն ոչ յայտնի ասէ... լինել է.
եթէ ոչ յաթոռոյն հռովմայ:

Երկրորդ. 'ի գիրս ձեռնադրու-
թեան հայոց՝ հայրապետն 'ի ձեռնադրել
զեպիսկոպոս հարցանէ զնա այսպէս. Կամիս
Ժ 10 դու երանելոյն պետրոսի, որում է՛ զօ-
րութիւն պարգեւեալ յԱյ կապել եւ ար-
ձակել. նա եւ սրբոյն գրիգորի լուսա-
ւորչին, եւ աթոռակալ նոր զինքն նստելոց
նոցին, տալ զհնազանդութիւն եւ զհա-
ւատարմութիւն: Եւ պատասխանէ
նուիրեալն. այո կամիմ:] Եւ յետ
կատարելոյն ձեռնադրութեան հայրա-
պետն տայ ձեռնադրելոյ եպիսկոպոսին զխր-
րատ զայս. Յորժամ կատարեսցես
զձեռնադրութիւն ըստ կանոնական հրա-
մանաց. առաւել ըստ բարեկար-
գութեան եկեղեցւոյն հռովմայ. եւ կա-
տարեսցես ձեռնադրութիւնն 'ի ժամա-
ԺԱ 11 նակ որպէս սահմանեալ է:]

Եւ հայոց խուլ վարդապետն յով-
հաննէս, որ եղեւ արքեպիսկոպոս կա-
տարածութեամբ, գրեաց 'ի գիրսն իւր,
եթէ նախասացեալ բանիւ եպիսկոպո-
սի ձեռնադրութեան կարգեցաւ 'ի սր-
բոյն գրիգորէ լուսաւորչէն: Եւ թէպէտ
կան բանքն որում են այսոքիկ. Յոր-
ժամ տեղապահ Թագաւորի զարդարեալ 'ի
...ն հռովմայ 'ի հայս բազումս
գեղօք ... .
գրիգոր լուսաւորիչն ... օրհնել
եպիսկոպոսաց, եւ կանոնս հաստա-
տել

տալ ։ արդ զի ունէին ՝ի մտին իւրեանց ան-
քակտելի սէր միաբանութեան . և զամե-
նայն աւուրս կենաց իւրեանց հնազանդ կե-
նալ սբ առաքելոյն պետրոսի , և ա-
թոռակալին նորա ։ զայս սէր և զմիա-
բանութիւն պատուէրն գրեցին ՝ի մէջ
եպիսկոպոսաց ձեռնադրութեան գրի . որ
պէս այսպէս ։ Լուսաւորչին երանելոյն
պետրոսի , և այլն . որպէս ՝ի վերոյ ։
որում և յետոյ վերադրեալ եղև . Թէ
և սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին ։

Երրորդ . ՝ի կանոնաց գրոցն հայ-
ոց գրեալ կայ եւթներորդ կանոնն սար-
դիկէ տիեզերական ժողովոյն այսպէս
ն բանիւ Հռոմայեցւոց թարգմանեալ ՝ի
հայս ։ Եթէ եպիսկոպոս ամբաս-
տանեսցի , զի եթէ մի ոք եպիսկ ամ-
բաստանեսցի . և ժողովեալ եպիսկոպոսն
քն գաւառին ՝ի յիւրմէ աստիճանէն
յարտաքսեսցեն զնա . և նա ՝ի բաց կոչեսցէ
՝ի մեծն դատաստանն առաքելական աթոռոյն
առ երանելին հռովմայ եպիսկոպոսն . և կա-
մեսցի լսել զնորա դատաստանն ; եթէ
նմա երևի իրաւ եղեալ նորոգել զնո-
րին քննութիւն հարցանելի և քննելի . գրել ար-
ժանի համարեսցէ առ եպիսկոպոսն այնոսիկ , որ
մօտ են յայն գաւառ . զի նոքա զգու-
շութեամբ և հեզութեամբ մի ըստ միոջէ քըն-
նեսցեն , և ըստ ճշմարտութեան հաւա-
տարմութեամբ դատաստանն հատցեն իրացն
յաղագս որոյ ; Եւ եթէ ոք զինչ
աղաչեսցէ և միւս անգամ զգործ իւր
լսելի առնել . և իւրով խնդրուածովն
զհռովմ եպիսկոպոսն շարժեսցէ . առ զի յիւրմէ
կողմանէ զերիցունս առաքեսցէ : ՝ի
ձեռն իշխանութեան նորին եպիսկոպոսին է , թէ
պարտ իցէ առաքել ; և եթէ հաւանեսցի որ
համարեսցէ առաքել զնո . որք հանդեր-
ձեալ են դատել առաքելովն զիշխա-
նութիւն նորա , յորմէ առաքեցան . եղե
՝ի

tio. *Simul ac Rex noster Tiridates*,
Ժբ 12 inquit Ioannes circa finem sui Opu-
sculi, *ab Vrbe Roma in Armeniam re-
uersus est, cœpit Illuminator Gregorius
Episcopos initiare, Canonesque præ-
scribere. Cùm autem Vterque id in
animo fixum sibi constituissent: Vt iu-
giter, iuxta initam cum Latinis con-
cordiam, B. Petro Apostolo, eiusq; Suc-
cessoribus obedientes persisterent; huius
rei mandatum in ipsa Episcopalis Or-
dinationis forma inserere Voluerunt,
his Verbis, &c.* vt suprà. Ex quibus
Ժգ 13 tamen verbis illa: *Nec non sancto
Illuminatori nostro Gregorio*: verisi-
mile est fuisse deindè à posteris su-
peraddita.

Tertiò, in libro, qui *Ganuonaz*, idest, *Canonum*, dicitur, extat septimus Canon Generalis Concilij Sardicensis, his omninò verbis, quibus editus reuerà fuit, in Armenũ translatus: *Placuit, Vt si quis Episcopus accusatus fuerit; & congregati eiusdem Regionis Episcopi de gradu suo eum deiecerint; si appellauerit, qui deiectus est,
Ժդ 14 & confugerit ad Beatissimum Romanæ Ecclesiæ Episcopum, & Voluerit Iudicium ipsius audire: si hic iustum esse putauerit, eius rei examinationem renouari, scribere dignetur ijs Episcopis, qui in finitima Prouincia sunt, Vt ipsi diligenter, & accuratè singula perscrutentur, & iuxta Veritatis fidem de re sententiam ferant. Si quis autem postulet, negotium suum rursùs audiri, & deprecatione sua mouerit Romanũ Episcopum, Vt è proprio latere Presbyteros mittat: erit in potestate eiusdem Episcopi, quicquid expedire iudicauerit:*

& si decreuerit, mittendos esse, qui cū Episcopis iudicent, habentes auctoritatem eius, à quo missi sunt, erit in suo arbitrio. Sin autem crediderit, Episcopos sufficere, Vt negotio terminum imponant; faciet, quod sapientissimo consilio suo videbitur.

Ժե 15

Sunt prætereà in eodem libro tres alij Canones infrascripti: quorū primus desumptus fuit ex decimo Canone eiusdem Concilij Sardicensis: Secundus, Concilij Constantinopolitani primi Canon tertius est: Tertius vndè sit erutus, non inuenio, nisi fortasse ex contextu actorum in prima Synodo Ephesina. Hi igitur ita se habent: Primus: *Qui Romam ad dilectum fratrem nostrum, Iulium Pontificem, proficiscuntur; proclamationum supplicationes, quas habebunt, ei exponere debent; Vt ipse primùm illas examinet.* Secundus: *Post Romanam Sedem primatus honorem habeat Constantinopolitanus Episcopus.* Tertius: *Si quis ex Ecclesiasticis aduersatus fuerit Calestino, Romano Pontifici, deponatur.*

Ժզ 16

Quartò, apud Armenicum Giarrentir (prægrande Volumen, quod veterum Patrum homilias, Sermones, & sacras historias continet) Gregorius, Pater Armenus, in Serm. de festo sancto Paschatis, inquit: *Maria Magdalena venit ad Petrum, tāquàm ad senem prudentiorem, & caput Apostolorum; atque etiam ad Ioannem, Vt ad dilectum discipulum.* Et rursùs infrà: *Ioannes venit prior ad monumentum, sed non introiuit, honorem habens Apostolorum Capiti Petro*

Ժէ 17

ի ձեռն կամաց սրբութեան իւրոյ ։ ապա թէ կարծեսցէ բաւական լինել զեպիսկոպոսն կատարումն տալ կատարելոյ գործոյն. արասցէ որպէս և իմաստութեան խոհեմութեան իւրում թուեսցի ։]

Եւ դարձեալ ՚ի նոյն գրեան կանոնաց գտանին երեք այլ կանոնք. յորոց մինն առեալ է ՚ի տասներորդ կանոնէ նորին սարդիկեան ժողովոյն. և ասէ այսպէս. Իսկ որք ՚ի հռովմ երթան առ սիրելի եղբայրն մեր յուլիոս հայրապետն. զաղաչանս զոր ունիցին, առաջի դնել պարտին. զի նախ նա քննեսցէ ։] Եւ երկրորդն է երրորդ կանոն կոստանդնուպօլսի ժողովոյն. որ ասէ այսպէս. Զկնի հռովմայ աթոռոյն զառաջնութիւն ունիցի կոստանդնուպօլսոյ եպիսկոպոսն ։] Եւ զերրորդն ժողովեցին ՚ի հաւաքմանց գործոց եփեսոսի ժողովոյն, և ասէ այսպէս ։ Եթէ ոք յեկեղեցականաց ընդդիմանայցէ կեղեստինոսի հռովմայ պապին, լուծցի ։]

Չորրորդ. ՚ի հայոց ճառընտիրն գրիգորի սրբոյ լուսաւորչին և յարութեան ասէ այսպէս. Մարիամ մագդաղենացին գայ առ պետրոս, որպէս առ խոհեմ և ծեր և գլուխ առաքելոցն. և առ յովհաննէս, որպէս առ սիրելի աշակերտն ։] Եւ դարձեալ ասէ: Յովհաննէս եկն նախ ՚ի գերեզմանն. բայց ՚ի ներքս ոչ եմուտ, պատուէր առաքելոյ գլխոյն որ առաջելոյն. զի նախ նա մտցէ ։]

Դարձեալ ՚ի նոյն ճառընտիրն որ քոյն տաճարին հայրապետին վասն մեծ պատմութեան եկեղեցւոյ ասի. Զայս նոյն հիմնարկութիւն քո ու առաքելական արկեր գլուխ առաջ. զոր են վէմ, և ի վերայ որոյ վէմին շինեցից զեկեղեցի իմ, և այլն ։ առաջինքն խոստովանութեան զգլխաւորն վէմ. մի թէ ոչ զնա ՚ի քարայրեսցս. բաւ լինի. այլ

dասըդ

մտցէ բանտաւորք , և զկնի առաքելոյն Յբ
կան դասուն :] 18

Դարձեալ ՚ի նոյն Ճառընտրին սուրբ
բոյն յակովբէայ յիշա միաբանութեան ասէ ,
Զայս տէր ցուցանէր . զկնի Եկեղեցւ
ւոյն առաքելական կաթուղիկէ եկեղ . զոր
և կանգն , առ դու լինը բերդ :] Եւ
դարձեալ ասէ . Թէ առ պետրոս ցուցանէ
ինքն , մարդ եղբայր , և առաքեալ ; առէ
յովհաննէս . զկնի առաքելոցն առն
ներգործն ամէն մէջ քո զեկեղեցւոյ ինքն
բայ . նախ դու աղօթեա :]

Դարձեալ ՚ի նոյն Ճառընտրին ՚ի
վարս սրբոյն աթանասի պատմի . Թէ Յթ
որպէս աթանասս , յորժամ յետ գնէ աթո 19
ռոյն հալածեալ և աքսորեալ եղև ՚ի
չարամտութեան անտիոքայ , գնաց և
բողոքեաց առ սրբազան հայրապետն
հռոմայ յուլիոս պապն . և նա վերը
աթոռակալ զնա յաթոռն իւր արձէ
ժողովոյն ՚ի Սարդիկեայ ժողովոյն:
Եւ բանքն Ճառընտրին են այսպիսիք .
Զայս գուշակեալ Երուսաղէմի եպիսկոպոսն
՚ի ժողովն ոչ . սարդիկեայ : այլ և յու
լիոս եպիսկոպոսապետն հռոմայ գայ
՚ի ժողովն ոչ . անձամբ . երեսփոխանին
նորա . զի ոչ էր արժան առանց նորա Յի
կամացն ժողով լինել ըստ ուղղափառ 20
ուղղափառաց ; այլև գրէ սրբոյն յուլի
ոսի Թագաւորին յարևելից . և ծա
նուցանէ զԹիւրութիւն հաւատոյն , և
զարտաքսումն աթանասի սրբոյ , որ էր քա
րոզող ուղղոյ հաւատոյն :]

Դարձեալ ՚ի նոյն Ճառընտրին յիշա
տակի սրբոյ կոստանդեայ յարքայութիւն ...
... և սիրոյ զհետ երկրպ
ագութեան ՚ի հռոմ բաղաքն մի յաշակերտ
առաջին է , որ էր զկնի աստուածոյն .
և այլն :]

Հինգերորդ . ՚ի գիրսն յայսմաւուրա
բացն

tro, Vt ipse priùs ingrederetur.

Ibidem, Pater Isaac Episcopus, in sermone de Ecclesiæ vnitate: *Hoc, inquit, ipse Dominus docuit, cùm Petro dixit: Tu es petra. & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Qualem verò petram esse Petrum, intelligamus? Num ex lapidibus cæteris aliquem? absit: sed hominem rationalem, & Caput Apostolici Cœtus.*

Ibidem, Pater Iacobus, de Antiochena Sede differẽs, ait: *Dixit Petro Dominus: Te cæterorum discipulorum Caput constitui: istorum ergo quemcũq; vis, accipe tecum.* Et rursùs ait: *Dixit Petrus Ioanni: Accede frater, & ora. Respondet Ioannes: Te super omnes discipulos caput constituit Dominus noster Iesus Christus; ideircò tu priùs orare debes.*

Ibidem, sancti Athanasij vita describitur, & quomodò idem Sãctus, de Sede Alexandrina iniustè depositus ab Antiocheno Concilio, ad Iulium, Romanum Pontificem, proclamauit, qui mox per Concilium Sardicense pristinæ illum Sedi restituit. Inter alia verò verba, hæc ibi sunt: *Id præsentiens Ierosolymitanus Episcopus, ad Concilium* (videlicet Sardicense) *nequaquàm venit. Iulius autem, summus Romæ Pontifex, ad Concilium venit* (nempe per suos Vicarios). *Non enim licebat, iuxta Orthodoxorum decreta, præter ipsius voluntatem Concilia celebrare. Scripsit etiã sanctus Iulius ad Regem Orientis, illum certiorem faciens de erroribus circa fidem, & depositione Diui Athanasij, qui erat orthodoxæ fidei præco.*

Ibi-

Ibidem, in historia de Inuentione sanctæ Crucis, sic habetur: *Dum esset in Vrbe Romana Petrus, Vnus ex Christi discipulis, qui Caput erat Vniuersi: &c.*

Quintò, in Armeno Menologio, die 2. Ianuarij, agitur commemoratio S. Siluestri Papæ, eiusque vita describitur in hæc verba: *Præcepit S. Siluester omnibus Christianis, Vt Paschatis festum eodem simul tempore celebrarent: sanciuit etiam, Vt dierum hebdomadæ nomina mutarentur: præterea Nicænum Concilium fieri iussit; &c.*

Ibidem, die 27. Decembris, hæc sparsim leguntur; *Hodiè celebratur festiuitas sanctorum Principũ Apostolorum, Petri, & Pauli. Magnus Petrus, fidei petra, Orientem, & Occidẽtem peragrauit. Petrus, qui petra dictus, & in Ecclesiæ fundamento positus est. Petrus, qui à Domino Virtutem accepit, Vt ipsi portæ Inferi nequaquàm preualerent. Petrus, qui piscabatur, claues Regni Cælorum possidet. Petrus, propter amorem erga Magistrũ, sibi commissum habuit, pascere gregem illius. Petrus filium Virginis, Dei filium cõfessus est; quapropter & à Christo beatus assertus est, fundamentum Ecclesiæ factus est, claues Regni accepit, Caput sanctorum Apostolorum cõstitutus est, Vt illis sua daret mandata vice ipsius Christi.*

Idem Menologiũ in festo Transfigurationis refert, Iacobum Apostolum à Petro initiatum fuisse Episcopum Ierosolymæ; ipsumque Petrum Vicarium Christi appellat.

Sex-

բանքն հայոց ՚ի տօնի սրբոյն սեղբեստրոս-
Իա 21 պոսի պապին , յունուարի Բ. ասէ. Թէ
պատուիրեաց սրբն սեղբեստրոս ամ-
քրիստոնէից. զի զզատիկն ՚ի միասին առ-
նիցեն . փոխեաց զանուանս աւուրց
շաբաթուն . եւ զնիկիոյ ժողովն արար.
եւ հարցեաւ լինել նմա դատս չնէկ-
ղեցին , եւ այլն :]

Դարձեալ ՚ի նոյն յայսմաւուրս ՚ի դեկ-
տեմբերի . ԻԷ. ասէ այսպէս . Այսօր տօն
է սրբոց առաքելոցն եւ գլխաւորաց
պետրոսի եւ պօղոսի : Դարձեալ ասէ . Մեծն
պետրոս , վէմն հաւատոյ , յարեւելից
Իբ 22 եւ յարեւմտից շրջագայեցաւ : Եւ դրձլ
պետրոս որ վէմ անուանեցաւ , եւ ՚ի
հիմունս եկեղեցւոյ եդաւ : Եւ դրձլ
պետրոս որ ընկալաւ զզօրութիւն ՚ի
տեառնէ ոչ յաղթել ՚ի դրանց դժո-
խոց: Եւ դրձլ պետրոս որ ձկնորս
էր ; զփականս երկնից բանալիս ունի :
Եւ դրձլ պետրոս վն սիրոյ վարդապետին
տեառն յանձն էառ արածել զհօտն նր :
Եւ դրձլ պետրոս զկուսածին մարդն
որդի այ դաւանեաց. որ եւ ՚ի քնէ երա-
նեցաւ , հիմն եկեղեցւոյ եղաւ , եւ
զփականս արքայութեան ընկալաւ , ՚ի
Իգ 23 գլուխ սրբոց առաքելոց հաստատե-
ցաւ , ըստ փոխանորդի հրամանատարութե-
նանն քն :]

Դարձեալ նոյն յայսմաւուրս
՚ի տօնի այլակերպութեան տեառն . Թէ
պետրոս ձեռնադրեաց զյակոբոս
եպիսկոպոս Երուսաղէմի : եւ անուանեաց
զնա պետրոսն երեսփոխանն քն :

Վեցերորդ . ՚ի շարականսն , եւ յայլ
մատենս հայոց անթիւ են վկայու-
թիւնք վասն գլխաւորութեան պետրոսի
մանաւանդ ՚ի շարականսն որ առ գովեստ
պետրոսի եւ պօղոսի առ ՚ի ասէ այսպէս .
Որ զերրորդն ընտրեցեր առաքելոցն

գլու

զառաւ. ց անուանեցեր լինել գլխաւոր իդ
լնի զաշակերտս, զոր ես ոչ հաստատս, 24
հիմն եկեղեցւոյ. և այլն ։]

ՅԱՂԱԳՍ
Երկրորդ ազգի վկայութեան հայոց,
զնախապատուութեան հռոմէական
կանոն ոչ աթոռոյն ։

Երկրորդ ազգի վկայութիւն առաջ
նի յերից ընդհանուր ժողովո
դոցն հայոց. Ա. Տարսոնին, և Սսոյ,
և Ատանայ ։ քանզի ժողովն Տարսոնի
ի վեցերորդ պատասխանատուութեան իե
առ Յունականսն յորդորեաց զնո 25
սա հաւանեցուցանել ընդ աթոռոյն հռոմ
մայ յաղագս բաղարջ պատարագութե եկեղեցւոյն
նորին ։ Եւ զայս յայտնէ պատասխանաւն
ոչ առնելոյ էին նոքա հայք . եթէ ոչ ճա
նաչեցեալ էին զգլխաւորութիւն իշխանութեան
նորին ոչ աթոռոյն ։ Բառք այսոք են
սոքա , ասէ , եղբայրքն վասն ձե
րում պատասխանատուութեանց . ընդ առա
քելոյն սրբոյ աթոռոյն հռոմայ
եցի . և ընդ մեր խոնարհութեանս . և այս
պէս զխոնարհեալ զօրէնս սիրոյն նորո
գել ։ քանզի նոքա են առաքելական ա
ւանդութեան աշակերտք հաստատեալք, ձեր իզ
պէս հանգոյն և մեք բաղարջ հացի 26
նուիրեմք ի քն պատարագս ։]

Նաև և սսոյ ժողովն հայոց ի մի
աբանութեան միութեան եւ ընդ այսմ հռո
մայեցւոց . ... եկեղեցականսն միաբանեալ
առաքելական աթոռոյն զքէ . Թէ հռոմայեցն
գլխաւոր է ոչ և առաքելական էին
եկեղեցւոյն հռոմայ . վասն զի հաստատեալ
էր զգլխաւորութեան ... յառաքելոյն
սրբոյ Պետրոսի ։ քանզի որպէս մարմին հռոմ
քանզի գլխոյն . նոյնպէս ընդհանուր
եկեղեցի , որ է մարմին քն, հռոմայեցւոց
աթոռոյ

Sextò denique, ex libro Canticorum Armenæ Ecclesiæ plura possent adduci verba, prædictis similia; præsertim ex Cantico pro festiuitate sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli; vbi hæc præter alia sunt: *Qui in cœtu electorum Apostolorum superiorem esse Voluisti Beatum Petrum, sanctæ fidei Caput, & Ecclesiæ fundamentum*; &c.

ARMENIORVM Testimonia secundi generis DE PRIMATV Romani Pontificis.

QVod pertinet ad Concilia: tres sunt Armeniorum Synodi generales, in quorum actibus Primatus Romanæ Sedis mentio fit.

Prima est Tarsēsis, quæ in Rescripto ad Græcos, cap. 6. eos hortatur, vt azymum panem in sacris Mysterijs offerentes, cum Romana conformentur Ecclesia: quod vtique non fecisset, nisi huius Ecclesiæ cognouisset Primatum. Eius verba sunt hęc: *Circa hunc articulum, quod sanè iustū est, Reuerentiæ Vestræ suademus: Vt nimirum cum Apostolica Petri Sede, & cum nostra adhuc humilitate concordes efficiamini; atque ita submissi legem caritatis instauretis. Sunt namq; illi, non secùs ac Vos, Apostolicæ huius traditionis discipuli; cum quibus & nos azymum panem in Christi Sacrificio consecramus.*

Secunda, Sisensis; quæ cùm Armenam Ecclesiam denuò cum Romana cōposuisset, de huius primatu cla-

clariùs loquuta est in Decreto, his præcipuè verbis: *Præterea Magnus Episcopus Mediolanensis, sanctus Ambrosius, in suis scriptis commendatum reliquit, debere quemlibet sanctæ, & Apostolicæ Ecclesiæ Romanæ præstare obedientiā; quippequæ ab Apostolo Petro in orthodoxa fide firmata fuit. Nā, sicut corporis est obedire capiti, ita debet similiter Vniuersalis Ecclesia, quæ corpus est Christi, ei obtemperare, qui totius Ecclesiæ Caput à Christo Domino constitutus fuit.*

Tertia demùm, Adanensis; in cuius Definitione non solùm prædictum Decretum confirmatur; verū etiam Apostolicæ Sedis Principatus his denuò verbis innuitur: *Ad hanc similiter obiectionem respondendum est: satìs compertum haberi, sanctam Romanam Ecclesiam ab antiquis temporibus, per traditionem, à Diuo vsque Petro Apostolorum Principe deriuatam, semper consueuisse festum Natiuitatis 25. Decembris, & Epiphaniæ, seu Baptismi, 6. Ianuarij celebrare. Et quamuis nonnullæ Asiaticæ Regionis Ecclesiæ, præsertim Ierosolymitana, vtramque festiuitatem vno, eodemque 6. Ianuarij die anteà peregissent; posteà tamen, re meliùs à sanctis Patribus considerata, ab illo se errore retraxerūt, easque diuisim iuxtà ritum Ecclesiæ Romanæ celebrare cœperant.* Et infrà: *Postquàm Dominicæ tempus Natiuitatis cunctis isto examine innotuerat, directum fuit hac de re vniuersale mandatum ex alma Vrbe Roma in Ecclesiam Constantinopolitanam, & ad Ioannem Patriarcham Iero-*

[illegible]

ԻԷ 27 [illegible]

ԻԸ 28 [illegible]

ԻԹ 29 [illegible]

հռովմայեցին, և նոքա յաշխարհակա-
նաց. Իսկ նա հրամանս ուրոյ հրաման-
ացն որոշեալ և 'ի բաց հերքեալ զնոսա
'ի կաթուղիկէ և յառաքելական սբ
եկեղեցւոյն հռովմայ. 'ի բաց արտաք-
սելով զնոսա 'ի մերմէ հօտէ և 'ի գառ-
թէ, մինչ և 'ի զղջումն եկեսցեն, և
այլն:]

Ի 30

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐ. Թէ որպէս և այս ժո-
ղովս հայոց խոստացաւ: քանզի ասէ.
Թէ այլքն ամ եկեղեցիքն ուղղեցան որոշ-
ցան ըստ կարգի աւանդութեան առաք-
ցն ուղղափառ եկեղեցւոյն հռովմայ.
և թէ կատարեցին զնորա հրամանս:

Իա 31

ուստի զայս ասելով. և 'ի բաց մերժե-
լով զհակառակորդս 'ի հռովմայ սբ
եկեղեցւոյն. զինչ այլ ցուցանէ. քան
թէ զնորին եկեղեցին զօլ հրամանատարն
առաջնորդ և մայր այլոց ամենայն
եկեղեցեացն քրիստոսի:

ՅԱՂԱԳՍ
Երրորդ ազգի վկայութեանց
հայոց վս նախագահութե
հռովմէական սուրբ
աթոռոյն:

Իբ 32

ԱՅնչափ է՝ Թիւն այսպիսի վկայ-
ութեանց. զի. արտահանելոց 'ի
շարագրութեանց և 'ի Թղթոց հայոցն և
հայրապետացն հայոց. մինչ զի և 'ի գիրս
հերձուածոց հակառակորդացն մեր պահե-
ալն. մանաւանդ 'ի գիրսն վարդապետաց,
և դոյին վաւերականաց, և ստուգելի,
և որոշմունքն: զի Թէպէտ սոքա հեր
ձուածողք էին, և հակառակ հռով
մէական սբ աթոռոյն. սակայն ուղիղ
ուղէք անկան 'ի բերանոյ նոցա քանզ,
որ հակառակեն ընդ դէմ նց զզխաւո
րութիւն նորին:

Քանզի

Ierosolymorum, & ad Flauianum Antiochiæ Patriarcham; omnesq; sanctæ Romanæ Ecclesiæ adhærētes, Vnanimiter decreuerunt, Vt eiusdem Natiuitatis festiuitas 25. Decembris solemniter in Vniuersa celebraretur Ecclesia, festumque Baptismatis 6. Ianuarij: eratque tunc temporis Ecclesiæ Romanorum Patriarcha Anastasius. Et rursùs in fine: *Eos autem, qui Vel huic nostro, Vel præcedentis Concilij Sisensis Decreto quomodolibet aduersentur, siue Regulares illi sint, siue Seculares, per diuinum Spiritus sancti mandatū à Catholica, & Apostolica Romana Ecclesia separamus, atq; reijcimus; quin & à nostro sācto Grege repellimus, quousque ad pœnitentiam reuertantur.*

Quibus sanè verbis & hæc Armena Synodus generalis, dum ad erroneos Ecclesiæ suæ ritus tollendos citat Ecclesiæ Romanæ ritus, ac traditiones, ex quibus aliarum Ecclesiarum correctiones asserit deriuatas; dum affirmat, Romanam Sedem alijs Patriarchalibus Ecclesijs mandata dedisse; dum denique contumaces Armenios à cōmunione Romanæ Ecclesiæ segregat; quid aliud apertè confirmat, nisi Ecclesiā hanc aliarum omnium Ecclesiarū Caput, Dominatricem, ac Matricem esse?

ARMENIORVM
Testimonia tertij generis
DE PRIMATV
Romani Pontificis.

HOrum tanta quidē copia est, vt nobis vel ipsa hæreticorū scri-

Hh pta

pta suppeditent, quæ nostram adstruant, suam ipsorum destruant sententiam. Imprimis, ex Aduersarijs ipsis quatuor Pseudomagistros testes habeo suæ perfidiæ, Vartanum, Vanachanum, Sergium, & Orodniensem. Vix enim fieri poterat, vt rem tam certam, & exploratam perfidiæ causâ negantibus, non aliàs verba exciderent, quæ illam saltem obiter affirmarent.

Igitur Vartanus, qui aliàs, nullũ inter Apostolos maiorem fuisse, cõtenderat, in Monitis ad Armenios, cap. 5 Petrum appellat caput Apostolorum, his verbis: *Petrus Apostolorum Caput, in Epistola ex Catholicis secunda inquit*, &c.

Vanachanus in libro Interrogationum, & responsionum, ex Apostolis solum Beatum Petrum à Christo fuisse Baptizatum affirmat; reliquorum verò Baptisma à Petro inchoatũ esse. Quibus videtur asserere, Petrum per hanc etiam prærogatiuam constitutum fuisse à Christo Caput Apostolorũ. Interrogat enim: *Apostolos, qui baptizauit?* & respondet: *Petrum quidem ipse Christus suis manibus baptizauit: deindè Petrus Andræam: tum Andreas Ioannem, & Philippum: hi denique cæteros.* Id quod verùs scripsit Euodius, Petri in Antiocheno Episcopatu successor, in Epistola, quæ inscribitur φῶς: à Christo scilicet Petrum solum baptizatum; à Petro Andræam, Iacobũ, & Ioannem; ab his autem cæteros. idemque referũt Eutymius in cap. 3. Ioan. & Nicephorus lib. 2. hist. c. 3.

Ser-

ԼԳ 33 [illegible]]

[illegible]]

ԼԴ 34 [illegible]

ԼԵ 35 [illegible]

[illegible]

տորոս յեկեղեցին առաջնորդ. և երես
ԼԶ 36 փոխանորդ իւր : քանզի քանզի նա էր այս
պիտոյք. Առաջին՝ ասէ՝ մեր յս քս զչորս
յատկութիւնս ունի, որ միայն առանձին
նմա վայել է : Նախ՝ զի է՝ քս սկիզբն
և հիմն եկեղեցւոյ. սոյնպէս ասէ առա_
քեալ : և զայս յատկութիւն ետ առաքե
լոյն պետրոսի, յորժամ ասաց. դու
ես վէմ, և ի վերայ այդր վիմի շինեցից
զեկեղեցի իմ : Երկրորդ յատկութի.
որ քս միայն է՝ գլուխ ամենայն հաւատացե
լոց. որպէս ասէ պօղոս: և զայս զօրն
ետ պետրոսի, յորժամ ասաց. դու կո
չեսցես կեփաս, որ է՝ գլուխ. զի նա է
ԼԷ 37 գլուխ առաքելոցն : Երրորդ յատկու-
թիւն է՝ զի քս է՝ հովիւ եկեղեցւոյ.
որպէս ասէ աւետարանիչն. Ես եմ հո
վիւ քաջ, և այլն : և զայս շնորհեաց
առաքելոյն պետրոսի, յորժամ ասաց.
արածեա զոչխարս իմ և զգառինս իմ.
Չորրորդ յատկութիւն է. զի քս է՝ դա_
տաւոր. ըստ այնմ, թէ զամ դատաս
տանն ետ որդւոյ. և զայս առաց պետ
րոսի. զոր միանգամ կապեսցես յերկ
րի. եղիցի և այլն:] Առ յորում որոտանէ
ցեն. որ և զբռ ասէ. Նշանակէ արե_
գակն զպետրոս առաքելոյն. որ է՝ աղ
ԼԸ 38 բիւր լուսոյ, և գլխաւոր առաքե_
լոցն:]

Եւ այս առաջինս կայ յոյժ վկայ
ութիւնք հեղինակաց մեր վարդապետաց.
որոց զի և Թշնամիքն մեր եղեցին զա_
տաւոր: Իսկ վկայութիւնքն ուղղա_
փառ հարցն հայոց են անհամարք: Եւ
նախ՝ բանքն վարդապետացն յոհաննու ըստ
գիրս մի գծագրեալ յհջս գլխաւոր էր
իմաստութեան հաւատարիմ ասացեալ
ույն. որոյ սկիզբն է՝ այս. Առաջին հա
կառակորդ Հռովմայեցոց. եթէ պետ
րոս ոչ է՝ ընդհանուր գլուխ եկեղե_
ցւոյ

Sergius, apud Surdum Magistrũ tract. 3. eius Opusculi, de Petro loquens, inquit: *Beatum Petrum, Apostolorum Caput, ac ducem, fideique fundamentum Christus constituit.* Et infrà: *Petri manu Ecclesiæ fundamenta iecit in Alma Vrbe Roma.*

Demùm Ioannes Orodniensis, in Serm. de S. Petro Apostolo, apertissimè docere videtur, Christum reliquisse Petrum in Ecclesia sui Vicarium, dum inquit: *Dominus noster Iesus Christus quatuor habet proprietates, quas, sibi licèt soli addictas, Petro tamen communicauit. Prima est, esse principium, & fundamentum Ecclesiæ, sicut scripsit Apostolus: & hanc Petro communicauit, dicens: Tu es Petra. & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Secunda, esse Caput omnium fidelium, ut idem testatur Apostolus: & hanc Petro dedit, cùm ei dixit: Tu vocaberis Cephas; quod significat caput, quia Petrus Caput erat Apostolorum. Tertia, esse Pastorem Ecclesiæ, iuxtà illud: Ego sum Pastor bonus: & hanc largitus est Petro, dicens: Pasce agnos meos, & oues meas. Quarta est, esse Iudicem, iuxtà illud: Pater omne iudicium dedit filio: & hanc etiam Petro attribuit, quando dixit: Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in Cælis,* &c. Et infrà rursùs inquit: *Sol significat Petrum, qui est fons luminis, & Caput Apostolorum.*

1. Cor. 3. & Ephes. 2.

Ephes. 5. & Colos. 1.

Ioan. 11.

Ioan. 5.

Ex ijs autem, quæ catholici Armeni Patres scripsere siue in Opusculis, siue in Epistolis, testimonia pro nobis afferri possent penè innu-

mera, Ioannes Chernacenſis, Magiſter, Tractatum compoſuit de Primatu Papæ, cuius initium his verbis aggreditur: *Aſſerunt aliqui, Vniuerſalis Eccleſiæ Caput nec Petrum eſſe, nec Succeſſores eius Romanos Pontifices, ſed ſolum Christum. Quibus reſpondeo; eum, qui dicit, tam Petrum, quā eius Succeſſorem, non fuiſſe à Chriſto Domino conſtitutum Caput omnium Eccleſiarum, pro hæretico habendum eſſe. Idque tum ſacræ Scripturæ, ſanctorumque Patrum ſuffragijs, tum naturali ratione, tum denique per exēpla perſpicuè demonſtrabo.* &c.

ԼԹ 39

գլուխ. և ոչ եկեղեցեացն Հռոմայ քահանայ
նոցա գլուխ է բոլորովին. այլ թէ
գլուխ միայն քն է. ամենայն որոց պատասխա
նեմ, թէ որ հրամանաւն կարգա_
ցաւ պետրոս և աթոռոյ նորին գլուխ
ամենայն եկեղեցեաց. և որ այսպէս ոչ համա
րեայ, հերձուածող է. և զայս ցուցա
նեմ գրովք, և վկայութիւք բազմաց
սրբոց հարցն մերոց, և սէր վարդապետ_
աց, և բնական պատճառաց. և այլ
ըն.]

Ioannes, Cōſtantinopolitanæ Armeniorum Eccleſiæ Patriarcha, vulgo dictus, Magiſter Surdus, in fine eius Opuſculi, quod aduersùs Monophyſitas, alioſque ſuæ Nationis hæreticos edidit, ſimilem ponit Tractatum; vbi ſtrenuè probat ex Petri primatu, Romanorum Eccleſiam reliquis omnibus præeſſe debere.

Խ 40

Յովհաննէս արհեպիսկոպոսն կո
ստանդնուպօլսի, խուլ վարդապետն
կոչեցեալ, զորէն այլ գիրս շարադրե_
աց. որով ի գլխաւորութեանն սէր ա_
ռաքելոյն պետրոսի բազմապէս հաւա
տարմ առնէ զառաջնորդութիւն, զոր ա
ռի եկեղեցին հռոմայ ի վերայ ամ աթո_
ռոց և բոլորովին:

Idem Ioannes Patriarcha in eodē Opuſculo verba faciens de Vartano Armeniorum Magiſtro, non eo quidem, de quo ſupra, hæretico, ſed de alio eiuſdem nominis catholico, qui librum quendam hiſtoriarum compoſuit, habet ſic: *Vartanus Magiſter in lib. hiſt. ſub anno Armeniorum 635. qui eſt à partu Virginis 1186. refert; ab Armeno Patriarcha Gregorio, hoc ipſo tempore, quo Gens Armena diriſſimis perſecutionum moleſtijs à Græcorum Rege Iſaacio premebatur, legatum fuiſſe Romam Epiſcopum nomine Gregorium, vt apud Romanum* Ponti-

ԽԱ 41

Նոյն յովհաննէս ի նմին գրու_
ած. թէ այլ ումն վարդապետն ուղ_
ղափառ վարդապետին գրէ ի պատմա
գրութիւնս այսպէս. ի. ՈԼԵ. թուա_
կանին հայոց թագաւոր յունաց յոյնաց
զիսահակն, որ և սահակ. և յայնց հա_
լածանս և չարչարանս ընդդէմ ազգիս:
զայսպիսի աղետս գրեաց առ գրիգոր
հայոց կաթողիկոսն, և առաքեաց
զեպիսկոպոս մի գրիգոր անուն ի պա_
պն հռոմայ վս վասնորոյն, զոր ի յու
նաց կրեն հայք. և զի խնդրեսցէ նմա
զաղօթս և զօրհնութիւն, որպէս առաքե
լոյն: զոր կարգի մեծ առաքելոյ պապին, և
աւրար ապարանս, և հարցորդեաց զնա. և
զայլսն:] Եւ յետոյ գրեաց ասէ. Եւ համ_
առաքեալ պապին առ Լևոն զան պատասխա
նիս. և ի խորհուրդ մատեան նուաց գը
րեաց զեր հրամանաւ սրբոյ առաքե_
լոյն ի նորին եկեղեցին. թէ հայոց պա_
տրիարքին անկեալ ծնդրոն անիցէ կը

խանն

խոնարհութիւն, և հայցել ՚ի նմա ապացոյցս հայ- Թուղ.
ոց. և այլն:] Եւ առաջ ՚ի վերջն գրել 24
առէ որպէս. Եւ վասն զի մեծ ծառայութ-
եան է ՚ի մէջ իմ և եղբօրն իմոյ հայոց
պատրիարգին. առաքեցի նմա զմակա-
նն, և զպաստառն, և զերէցն. զի զայն
զգեցեալ պատարագեսցէ մատենադարա-
հանդերձ: և ասէ յեպիսկոպոսն զոր
դոր. առաք և զգեցի պատարագին. և
յայնժամ հետ նմա չիցի պատմել և եղբայ-
րութիւն, և զայլս:] Զայս պատմէ վա-
րդապետն վարդանն:

Եւ գրիգոր, հայոց կաթողիկոսն
ապիրատ կոչեցեալ, ՚ի թուղթն զոր
գրեաց առ ինոկենտիոս երրորդ պա- Թուղ.
պն, ասէ այսպէս: Ձեզ երկրորդաբար գլխոյ 43
քրիստոսի քն, և հաստատեալ ՚ի նմա-
նէ ընդհանրական սուրբ եկեղեցւոյն հռ-
ովմայ, որ է մայր ամենայն եկեղեցեաց աշ-
խարհի:] Եւ յետոյ գրել ասէ: Գրի-
գոր ծառայ յիսուսի, և շնորհօքն այ կա-
թողիկոս ամ հայոց, և որդի սբ եկե-
ղեցւոյդ ձերոյ, որ է հիմն օրինաց ամ
քրիստոնէից:] Եւ գրել ասէ: Զի յոր
ժամ գլուխ, որ էք դուք, առողջ լինիք.
և մեք, որ եմք մարմին, առողջանամք
օրհնութբ ձերով:] Եւ ապա ասէ:
Ծանիր տէր իմ. զի նորին եպիսկոպոսն Թուղ.
մոգունթացի յայտնեաց մեզ զհրա- 44
մայս հրամանաց ձեր. զոր և մեք լուաք
յոժար կամօք. և յանձն առաք զօրէնս
և զեղբայրութիւն գերապանծ սբ եկե-
ղեցւոյ, որ է մայր ամենայն եկե-
ղեցեաց է: Եւ որպէս առաջ էաք յա-
ռաջ, նոյնպէս և այժմ ունիմք զնա. և
կամիմք միշտ հնազանդ մնալ հրաման-
աց ձերոց մեք, և արքեպիսկոպոսունք,
և եպիսկոպոսունք, քահանայք. և ամե-
նայն կղերիկոսք եկեղեցւոյս մերոյ. և
այլ:]

Յով

Pontificẽ graues de Græcis deferret querelas, ab eoque benedictiones indulgẽtias. & eorum priuilegiorum confirmationem, quæ decessores alij Armeniorum Patriarchæ ab Apostolica Sede obtinuerant, consequeretur. Ac subijcit, eundem Episcopum fuisse à Papa perbenignè susceptum, præmijsque, & honoribus amplissimis auctum; multas etiam ab eo facultatum, ac priuilegiorum largitiones pro suo Patriarcha impetrasse.

Gregorius, cognomento Abirat, Armeniæ Patriarcha, in epistola ad Innocentium III. quæ in Latinum translata in huius actibus extat, his vtitur verbis: *Vobis, qui estis Caput post Christum, consecrati ab eo; & Caput Catholicæ Romanæ Ecclesiæ, quæ est Mater omnium Ecclesiarum.* Et infrà: *Gregorius, per gratiam Dei Catholicus totius Armeniorum Ecclesiæ, filius Vestræ sanctæ Ecclesiæ, quæ est fundamentum legis totius Christianitatis.* Et rursùs infrà: *Cùm Vos, qui estis Caput, estis incolumes; nos, qui sumus corpus, benè Valebimus per Vestram benedictionem.* Ac tandem: *Sciatis Domine, quod Archiepiscopus Moguntinus monstrauit nobis Vestra præcepta: & nos ea multùm libenter audiuimus, & libenter Volumus legẽ, & fraternitatem sublimis Ecclesiæ Romanæ, quæ est Mater omnium Ecclesiarum. Et nos solebamus eam habere, & nunc eam habemus; & libenter Volumus esse ad Vestrum mandatum: & firmiter sunt ad mandatum Vestrum omnes Archiepiscopi, Episcopi, & omnis Clerus nostræ Ecclesiæ.* &c.

Apud Innocen. lib. 2. epist. 206.

Ioan-

Ioannes, Armeniæ Patriarcha, in epistola ad eundem Innocentiũ: *Armenica*, inquit, *Ecclesia primatũ, & Magisterium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, à Deo sibi concessum, recognoscens, filia eius facta est deuotissima: & Nos, licet indigni ministri ipsius, accedente Domino Petro, tituli sancti Marcelli Presbytero Cardinali, legato Vestro, ex iniuncta sibi Legatione ad partes Catholicatus nostri, Vbi illi reuerẽtiam cum Clero, & grege à Deo nobis commisso, obuiantes, quanta potuimus honorificentia illũ suscepimus; & mutuis communicantes amplexibus, & alloquijs, per ipsius manus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Vobis, secundùm litterarum Vestrarum tenorem, obediẽtiam, & reuerentiã exhibuimus.* &c. 45

Apud Franciscum Bosquetum in Notis in Epistolas Innocentij III.

[illegible] 46

Gregorius Sisensis, Armeniæ Patriarcha, in Epistola ad Haytonem, Regem Armenum, hæc de Romana Ecclesia verba fecit: *Nos à sancta Romana Ecclesia aquæ commistionem* (in sacris Mysterijs) *modò recipimus; sicut ab eadem acceptum habemus azimum, Mitram Episcopalem, & modum signandi Crucem.* Et post alia subdit: *Omnes eiusdem Romanæ Ecclesiæ Christianos recipimus, & approbamus: sunt namque, sicut & primæ Sedi, ita Deo propinqui, à quo immediatè, non secus ac nostri sancti Patres, cunctam hauriunt sapientiam, & patrocinium.* 47

[illegible]

Idem Patriarcha Gregorius Bonifacium VIII. Papam per supplices litteras deprecatus est, vt ipse, auctoritate fultus Apostolica, Armeno Principi Sembat de Bota, & Isabellæ,

Bonif. lib. 4. epist. 268.

[illegible]

Ժը 48 Եւ զի մի ձանձրացուցից զականջս լսողաց . առնեմ կարճառօտ . Եթէ անհամար եղեն հայրապետք և իշխանք հայոց , որ խոստովանեցին զանեղծելիական իշխանութիւն հռովմայ աթոռոյն . և զհնազանդութիւն գրովքն ամեն թէ 'ի ձեռն համանկաց , թէ պատգամաւորութեանց , կամ թէ անձամբ խոկ գալով մինչև 'ի մեծն հռովմ , զոր եթէ ոչ կամիցի մանրամասնաբար ընթեռնուլ . անցցէ զառաջին ընձեռութիւն որ յերկրորդ մատենագրութեան բն. 'ի յերկրորդ պրակն երրորդ վիճաբանութեան :

ԽԹ 49 Եւ զայս առնեմ յիշել նորագոյն հայրապետաց հայոց : վն զի յիշել հնագունիցն մինչև ցյոհան օձնեցին , այսպէս պատմէ զառանձն 'ի շարադրութեան հայրապետացն հայոց : Առկացեալ աթոռ. հայրապետութեան հայոց հնազանդ ալ եկեղեցւոյն հռովմայ 'ի սրբոյն գրիգորէ լուսաւորչէն մինչև 'ի ներսէս աշտարակեցին , որ զդըւնայ ժողովն արար հրամանաւ արքային պարսից. ամս . մ . ժ . ը . հայրապետք ի . որք ամենեքեան հնազանդք էին սուրբ եկեղեցւոյն հռովմայ : Իսկ կացեալ 'ի հակառակութիւն նորին եկեղե-

Ծ 50 ցւոյն 'ի ներսէսէ աշտարակեցւոյն մինչև ցեզր փառաժնակերտացին . ամս . ճ . ժ . բ . և հայրապետք , է . որք եղեն հակառակք սբ եկեղեցւոյ : Եւ 'ի միաբանութենէն եզրայ մինչև ցյոհան օձնեցին . ամս . ղ . է . և հայրապետք զ : Առաջ 'ի սբ գրիգորէ մինչև ցայս ամք ն . ի . է . և հայրապետք . լզ : իսկ 'ի սուրբ գրիգորէ մինչև յասոն կացեն 'ի հնազանդութեան հայրապետք . իզ . ամս յ . ժ . զ : և կացին հակառակ հայրապետք . է . ամս . ճ . ժ . բ :] այսքան հայոց պատմիչն :

Լեռն

læ, Ioppensis Comitis filiæ, consanguinitatis gradu coniunctis, dispensationem concederet in cõtracto irritè Matrimonio legitimè persistendi.

Et, ne fastidio Lectoribus sim, compendio dicam: Pleraque pars Armenorum Patriarcharum, & omnes ferè Reges Armeniæ Christiani, vel per obedientiæ litteras, vel per supplices libellos, vel per obsequẽtes legationes, vel tandem per ipsorum personalem accessum, confessi, expertique sunt Principatum, quem Apostolica Romana Sedes in Orbe obtinet Christianum. Quæ si quis legere cupiat summatim perstricta, adeat in primo Tomo secundum §. tertiæ quæstionis: si latiùs explicata, Partem legat historialem.

Et hæc quidem de Patriarchis recentioribus dixerim. Nam de priscis, qui iugiter à principio in Armena sederũt Cathedra annos 425. hęc habuit Auctor Armenę historię, qui pariter Armenus erat: *Sedes Armeni Patriarchatus à sãcto Gregorio, primo Patriarcha, usque ad Nierseſẽ Ascdarachẽsem, à quo Theuinense Cõcilium ex mandato Regis Persarum actum fuit, extitit Romanæ sanctæ Ecclesiæ obediens annos 218. quo tempore sederunt in illa Patriarchæ viginti, omnes eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ obtemperantes. Ex Nierſeſe autem Ascdarachensi, fuit sanctæ illi Ecclesiæ contraria usque ad Iesdram Parrasnachiertensem annos 112. sederuntque in ea Patriarchæ septem, Romanæ Ecclesiæ aduersarij. E concordia verò*

Ies-

Iesdræ usque ad Ioannem Oznienſem fuit iterùm obediens annos 95. Patriarchæ ſex. Igitur ex tempore diui Gregorij usque huc ſupputantur anni 425: Patriarchæ 33., ex quibus perſtiterũt in eadem obedientia Patriarchæ 26. annos 313.; in ſchiſmate verò Patriarchæ ſeptem, annos 112. Hæc ille.

RESOLVTIO *Queſtionis.*

§. III.

CRedendum igitur ita firmiter eſt omnibus Chriſtianis, & fuiſſe quondam B. Petrum Apoſtolum, & eſſe quemlibet eius ſucceſſorem Romanum Pontificem Caput, & Paſtorem Vniuerſalis Eccleſiæ, Chriſtique in terris Vicarium: vt quicunque oppoſitum credat, hereticus ſit, & ſaluari non poſſit. Definitum hoc fuit pluribus in Synodis Generalibus, ac præſertim in Florẽtina non ſolùm à Latinis, & Græcis, verùm etiam Armenis Patribus, qui ad illam legati fuere à Patriarcha, & tota Armeniorum Eccleſia, vt alibi* demonſtrauimus. Florentini Concilij verba ſunt hæc: *Definimus, ſanctam Apoſtolicam Sedem, & Romanum Pontificem in Vniuerſum Orbem tenere primatum; & ipſum Pontificem Romanum, ſucceſſorem eſſe beati Petri Principis Apoſtolorum, & verum Chriſti Vicarium, totiuſq; Eccleſiæ Caput, & omnium Chriſtianorum patrẽ, ac doctorem exiſtere; & ipſi in beato Petro paſcendi, regendi, & gubernandi Vni-*

* Tract. 2. quæſtione 5. num. 21. Concil. Flor. ſeſs. vlt.

Ծա 52

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Հարցմանութեան։

Գլուխ. Գ.

Ա 1

[illegible]

Բ 2

[illegible]

կոս մասն նախ՝ ենԹէ սըն պետրոս հա
ստատեցաւ ՚ի քնէ գլուխ և իշխան
առաջնորդ և եկեղեցւոյ սորոյ ։ և. եր
կրորդ՝ եԹէ հռովմայ հայրապետն
ժառանգեաց զնորին իշխանուԹիւն սըր
բոյն պետրոսի ։ ապա այսորիկ արդա
է՝ մեզ այժմիկ զերկոսին մասն ցու-
ցանել ։

ԵԹԷ ՍՈՒՐԲ

առաքելոյն պետրոս հաստատեցաւ
՚ի քն գլուխ և հայրապետ ,
ընդհանուր եկեղեցւոյ .
Ցուցանի
Նախ ՚ի սուրբ գրոցն ։

Ի մաԹէոսի. ժզ. Երդ՝ զՏէրն առա
քելոյն պետրոսի . Դու ես վէմ
և ի վերայ վիմիս շինեցից զեկեղեցի
իմ ։ այս է ասել , իբր Թէ ի վերդ հաստատուն
վիմի , հիմնեցուցից և հաստատեցից
զբոլոր շինուածն եկեղեցւոյ իմոյ ։ որով
բանիւ խոստացաւ տէրն պետրոսի
կացուցանել զնա գլուխ , կառավարող ,
և առաջնորդ տիեզերական եկեղե-
ցւոյն ։ քանզի զոյլ հիմն ՚ի շինուածն
նոյն է՝ համեմատուԹեամբ . որ և է գլուխ
՚ի մարմնի , և կառավար ՚ի
քաղաք , և առաջնորդ ՚ի նաւն ։

Եւ զայսպէս՝ նոյն գլխոյն առա-
քելոյն պետրոսի ։ Քեզ տաց զփականս
արքայուԹեան երկնից . այս է , զիշխանու-
Թիւն և զառաջնորդուԹիւն ի վերայ ամ էնե
կեղեցւոյ ։ որոց օրինակ . յորժամ կացու-
ցանի ոք իշխան ՚ի քաղաքի , և կամ
տնտես և վերակացու ՚ի տան , առա-
ւել լինին նման փականք տան ՚ի նշան
առաջնորդուԹեան իւրոյ ։ նակ այսո
րինակ յոյժ զի իշխանուԹիւն տան ՚ի տնտեսն
երկրորդ գլխ . և յայտնապէս սոյն և այլ
մա

Գ 3
Vniuersalem Ecclesiā à Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditā esse. Cùm autem hæc Definitio duplicem contineat partem: alteram, quæ vera supponitur à Cōcilio, quāuis negetur etiā ab Aduersarijs, Petrum scilicet fuisse à Christo Caput, & Rectorem totius Ecclesiæ constitutum: alteram, quòd Romanus Pontifex in Vniuersalis Ecclesiæ regimine Petro successerit: vtraque modo pars erit nobis probanda.

Դ 4
Quòd Petrus Apostolus constitutus fuerit à Christo Caput, & Pontifex totius Ecclesiæ, Probatur primò Ex sacris Scripturis.

MAtth. 16. dicit Dominus Petro: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meā*: hoc est, faciam, vt super te, quasi super petram fundamentalem, subsistetur, ac regatur totum ædificium Ecclesiæ meæ. Quibus verbis promisit Dominus Petro, quòd ipsum
Ե 5
constitueret caput, rectorem, & gubernatorem vniuersalis Ecclesię: idē enim proportionaliter est, esse in ædificio fundamentum, quod est, esse caput in corpore, Rectorem in Ciuitate, & Gubernatorem in Naui.

Item in eodem Capite: *Tibi dabo claues Regni Cælorum*: id est, principatum, ac summam potestatem in omnem Ecclesiam. Sicut, cùm quis instituitur Princeps in Ciuitate, vel

 œco-

œconomus in domo, claues ei traduntur in signũ subiectionis. Et ideò de Christo Principe dicitur Apoc. 3. *Hæc dicit sãctus, & Verus, qui habet clauẽ David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.* Et Isai. 22. describitur depositio vnius summi Pontificis, & institutio alterius per hæc verba: *Vade ad Sobnam, Præpositum Templi, & dices ad eum: expellam te de statione tua; & de ministerio tuo deponam te: & erit in die illa: vocabo seruum meum Heliacim, filium Helciæ; & induam illum tunica tua; & cingulo tuo confortabo eum; & potestatem tuam dabo in manu eius: & erit quasi Pater habitantibus Ierusalẽ, & domui Iuda: & dabo clauem domus David super humerum eius: & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat.*

Et rursus ibidem: *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in Cælis; & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in Cælis.* Hoc est: habebis in Ecclesia potestatem iudicandi, præcipiendi, dispẽsandi, remittendi, puniendi per Censuras Ecclesiasticas, absoluẽdi, &c. Quarè fit Petrus Iudex, & Princeps omnium, qui sunt in Ecclesia. Et quãuis hæc eadem verba dicta sint alibi omnibus Apostolis; hic tamen soli Petro dicuntur, vt ostendatur, quòd solus Petrus hãc potestatem habere debebat, vt Caput cæterorum; reliqui verò Apostoli dependenter à Petro, tanquàm à Capite, ac Præside suo.

Luc. 22. *Simon, Simon, ecce Satanas*

ճշմարիտն , որ ունի զփականս դաւթի.
Զ 6 որ բանայ , և ոչ ոք է՛ որ փակէ . և փա
կէ , և ոչոք է՛ որ բանայ : Եւ 'ի . Իբ .
բտ՛ գլխոյն եկայլեալ պաշտօնն 'ի բաց բար
ձուածն միոյ քահանայապետին , և կա
ցուցանեն միւսոյն այսպիսի բանիւք :
Երթ մուտ դու , և մուտ 'ի շտեմարանն առ ըզ
առ. սոմնաս հանդերձապետն. և ասաս
ցես ցնա . մերժեսցիր 'ի պաշտօնէութենէ
քումմէ , և 'ի հազարապետութենէ քում
մէ . և եղիցի յաւուր յայնմիկ , կոչե
ցից զծառայ իմ զԵղիակիմ որդի Քեղկե
այ . և զգեցուցից նմա զպատմուճանդ
քո . և սոյն նմա զգօտիդ քո . և սոյն
Է 7 'ի ձեռս նորա զհաստատապետութիւնդ
քո . և եղիցի իբրև հայր բնակչացդ
Եմի և յուդայ . և տաց զփականս դա
ւթի նմա , իշխեսցէ , և ոչ ոք իցէ որ նմ
հակառակ դառնայցէ . և կացուցից զնա
իշխան 'ի հաստատուն տեղւոջ . և նա
եղիցի յաթոռ փառաց տան հօր իւրոյ .
բանայցէ , և ոչ ոք իցէ որ փակիցէ .
փակեսցէ , և ոչ ոք իցէ որ բանայ
ցէ :]

Եւ դարձեալ՝ անդ ասէր ցպետ
րոս : Զոր ինչ անգամ կապեսցես յեր
կրի , եղիցի կապեալ յերկինս . և զոր
Ը 8 ինչ անգամ արձակեսցես յերկրի , եղիցի
արձակեալ յերկինս : Այ . ունիցիս յեկե
ղեցւոյ զիշխանութիւն դատելոյ , հրա
մայելոյ , տնտեսելոյ , Թողլոյ , պատժե
լոյ , նզովելոյ , արձակելոյ . և այլն :
Վասն որոյ կացուցանէ պետրոս դատա
ւոր , և իշխան ամ քրիստոնէից : և
Թէպէտ այսպիսի բանքս ասացեալ են
նոյն յայլ ուրեք ամ առաքելոցն . այ
կայն աստ միայն պետրոսի ասին , առ
'ի ցուցանելոյ , Թէ պետրոս միայն ունե
լոց էր զիշխանութիւն զայս որպէս գլխա
կալ իշխան և գլուխ այլոցն . իսկ այլքն

ունին

ունելոյ էին զնա՝ հնազանդ. մաղել՝ ի Թ
նեղոյ խոստովանութեան պետրոսի որոյ
գլխոյ և առաջնորդի եկեղեցւոյ ։

Ղուկ՝ ՚ի գլխու . իբ . համ՝ գլխն
ասէ տէրն զպետրոս ; Սիմոն Սիմոն
ահա սատանայ խնդրեաց զձեզ խարբա-
լել իբրեւ զցորեան . այլ ես աղաչեցի
վն քո . զի մի պակասեսցին հաւատք
քո . և դու երբեմն դարձցիս, և հաստա
տեսցես զեղբարս քո ։ Այս՝ բանք
այսոքիկ զերկուս իրս ճշմարտեն . նախ
եթէ պետրոս լինելոց էր գլուխ և հա
ստատուն եղբարցն իւրոց ։ և երկրորդ՝
եթէ ոչ միայն հաւատքն պետրոսի , Ժ
այլ և այլոց աթոռակալացն իւրեանց ոչ էր
բնաւ ախտանալոց էր ախտիւ հերձուա
ծողութե ։ զի քն աղաչեաց վն պետրոսի
առ ՚ի յօգտութի եկեղեցւոյ . իսկ եկեղեցին
միշտ կարօտանայ ումեմն, յորմէ հաստա
տեսցի, և որոյ հաւատքն ոչ կարասցէ
պակասել ։ վն որոյ և յայլում տեղ ասաց
քն պետրոսի. եթէ ՚ի վէ այդր վիմի շինե-
ցից զեկեղեցի իմ , և դրունք դժոխոց
զնա մի՛ յաղթահարեսցեն . այս է . ոչ եթէ
միայն զեկեղեցի իմ , այլ և զվէմն յո
րոյ վերայ նա հիմնեսցի որ է աթոռն պետ
րոսի . որպէս մեկնեաց սբ օգոստինոս բա-
ցայայտ ասելով այսպէս ։ Թուեցէք զամե ԺԱ
քահանայապետսն աթոռոյն պետրոսի
և տեսէք զիւրաքանչիւր զհետևող
աթոռոյ նորին . և զայս ճանաչիք եթէ նա
է վէմն, զոր ոչ յաղթահարեսցեն դրու-
նքն դժոխոց ։] Եւ աղեքսանդրացին
կիւրեղն ՚ի մեկնութի նորին աւետարա-
նին . Ըստ այսմ խոստմանս՝ առաքե-
լական եկեղեցին պետրոսի անարատ և
մաքուր մնայ յամ մոլորութե, և հեր
ձուածողական յաղթութե ։] Բայց
ոչ նոյնպէս խոստացաւ այլոց առաքելոց
աշակերտաց քի . որոց աթոռոյն յաղթահա-
րեցան

tanas expetiuit vos, ut cribraret, sicut
9 *triticum: ego autem rogaui pro te, ut*
non deficiat fides tua: & tu aliquan-
dò conuersus confirma fratres tuos. Quæ
verba clarissimè duo declarant: al-
terum est, quòd Petrus foret Prin-
ceps, & Caput fratrum suorum: al-
terum, quòd non solùm Petri, sed
etiam Successorum fides nunquàm
erat hæresis contagione inficienda.
Nam Christus orauit pro Petro in
vtilitatem Ecclesiæ: Ecclesia verò
semper indiget aliquo, à quo con-
firmetur, cuius fides deficere non
10 possit. Hùc etiam spectant illa ver-
ba Matth. 16. *Et portæ Inferi non*
præualebunt aduersus eam: hoc est,
non solùm Ecclesiam, sed etiam pe-
tram, super quam illa fundaretur,
scilicet Petri Sedem; vt notauit Au-
gustinus, dicens: *Numerate Sacer-*
dotes vel ab ipsa Sede Petri: in ordine
illo Patrum, quis cui successerit, vide-
te: ipsa est petra, quam non vincunt
superba Inferorum portæ. Et Cyrillus:
secundùm hanc, inquit, *promissionem*
Ecclesia Apostolica Petri ab omni sedu-
ctione, & hæretica circumuentione ma-
11 *net immaculata*. At non idem pro-
missum fuit alijs Apostolis, vel di-
scipulis Christi; in quorum Sedes iã
portæ præualent Inferorum.

Ioan. 21. *Simon Ioannis diligis*
me plùs his? &c. Pasce oues meas. Id
est, quia tu plùs alijs Apostolis me
diligis; ideò tu ex alijs omnibus prę-
esto Ecclesiæ meæ, vt Pastor, & Põ-
tifex illam regẽdo, & gubernando.
Quæ verba, ne postea vocarentur in
dubium, trinis vicibus repetuntur.

Prætereà ex pluribus alijs noui Testamenti locis colligitur Petri primatus. Et primò è reliquis verbis, quæ dixerat Petro Christus: Inquit enim Ioan. 1. *tu es Simon filius Iona: Tu vocaberis Cephas*: quod interpretatur *Petrus*. Vbi Christus soli Simoni ex alijs Apostolis pristinũ nomen mutauit, ac aliud stabile dedit, quo in posterùm vocaretur. tum quia non aliud illi nomen imposuit, nisi suum: Christus enim in Scripturis* frequentissimè Petra vocatur, tum etiá, quia Cephas sicut Syriacè *petram* significat, ita Græcè *caput*: quo significaretur, Petrus & fundamentum, & Caput Ecclesiæ loco Christi futurus.

*Isaiæ 8. & 28. Daniel. 2. Psal. 117. Matthæi 21. Rom. 9. & 1. Cor. 10. Ephes. 2. & 1. Petri 2.

Matth. 16. *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in Cælis est*. Magnum enim priuilegium Petri fuit, quòd ipsi soli fieret illa peculiaris reuelatio. Vndè colligunt sancti Patres, quòd Petrus ex ea reuelatione primus omnium cognouerit, Christum esse filium Dei naturalem: vt Hilarius in hunc locum, & in Psal. 131, & libro 6. de Trinitate; Athanasius Serm. 4. contra Arrianos; Chrysostomus in cap. 16. Matthæi; Cyrillus lib. 12. in Ioan. cap. 64. Augustinus serm. 124. de Tempore; & alij. Quare cùm anteà dixerat Natanael Ioan. 2. *Tu es filius Dei*: & Apostoli, Matth. 14. *Verè filius Dei es*: vocauerunt filium Dei Christum eo modo, quo Sancti dicuntur filij Dei.

Matt. 17. *Aperto ore piscis inuenies sta-*

[illegible]

Ժբ 12 [illegible]

Ժգ 13 [illegible]

Ժդ 14 [illegible]

և

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժէ 15

Ժզ 16

Ժէ 17

ſtaterem; illum ſumens, da eis pro me, & te. in illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: quis putas, maior eſt in Regno Cælorum? Vbi ex eo, quòd Dominus iuſſerit, ſolui tributū pro ſe, & Petro, dicunt ſancti Patres *, collegiſſe Apoſtolos, Petrū omnibus alijs eſſe prælatum. & ſanctus Auguſtinus in noui, & veteris Teſtamenti quæſt. 75. *Saluator*, inquit, *cùm pro ſe, & Petro dare iubet, pro omnibus exoluiſſe videtur: quia ſicut in Saluatore erant omnes cauſæ Magiſterij, ita & poſt Saluatorem in Petro omnes continentur: ipſum enim conſtituit Caput eorum, vt Paſtor eſſet Gregis Dominici.*

Luc. 5. Videns Chriſtus duas naues, aſcendit in vnam, quæ erat Simonis: *Et ſedens, docebat de nauicula Turbas: vt ceſſauit autem loqui, dixit ad Simonem: duc in altum, & laxate retia veſtra in capturam.* Et poſt alia: *noli timere; ex hoc iam homines eris capiēs.* Similiter poſt Chriſti reſurrectionem, Ion. 21. dicit Petrus: *Vado piſcari; dicuntque ei alij, venimus & nos tecum.* Et infrà: *Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piſcibus.* In his duobus locis aliqua ſunt ad rem noſtram conſideranda: Primò, quòd in vtraque naui, & piſcatione, quæ totius Eccleſiæ ſtatum ſignificant, ſemper Petrus Caput, & Princeps inuenitur. Secundò, Chriſtus non aliā aſcendit, niſi Petri Nauiculam, ex qua Turbas docet: vt intelligamus, in ea ſolùm Eccleſia eſſe, & docere Chriſtū, cuius Gubernator eſt Petrus.

Hane

*Ambrosius serm. 2. de Mirabilibus.

Hanc solam, inquit Ambrosius, *Ecclesiæ Nauem ascendit Dominus, in qua Petrus Magister est constitutus, dicente Domino: super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: Quæ nauis in altum Seculi huius ita natat, Vt pereunte Mundo omnes, quos susceperit, seruet illæsos*. Tertiò, soli Petro dicitur: *Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam:* ac rursùs deindè Petrus etiam est, qui dicit: *Vado piscari: dicuntque ei alij, venimus & nos tecum:* Vbi solus Petrus & iubetur, & aggreditur, tanquàm summus Nauclerus, & Piscator, alios ducere ad piscandum. Quartò, Christus, figuram exponens, soli Petro dicit: *Noli timere; ex hoc iam homines eris capiens*. Ac denique, vt omninò intelligatur, Petrum esse, qui, vt summus Piscator, & Dux aliorum homines de Mundo ad fidem, & Ecclesiam adducere debebat, concluditur: *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus*.

Ioann. 21. Postquàm Dominus curam Ouium Petro commendauerat, dixit ei: *Cùm senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quò tu non vis*. Et subijcitur: *Hoc autem dixit, significans, qua morte clarificaturus esset Deum*. Vbi soli Petro mortem Christus prædicit, & mortem crucis: vt, sicut illi suum & nomen, & Pastoris officiũ imposuerat, ita & in morte socium eum haberet. Vndè statim, *Cùm hoc dixisset*, subdit Euangelista, *dicit ei: sequere me*. Scilicet, esto, quòd ego

fui

Ժը զնոսա ամենայն պահել: Եւ նաւս, զի 'ի յերկ-
18 րորդն առաքելայ նաւ՟ն , որ՝ նշանակէր
զընդհանրութին եկեղեցւոյ , մինչ այս զատանի
պետրոսն՝ զլուխ և առաջնորդ ։ Երկ-
րորդ՝ զի քն ոչ յայլ նաւ՟ն ելանէ. եթէ
ոչ 'ի նաւ՟ն պետրոսի · յորմէ և ուսու-
ցանէ զժողովուրդսն; որով զի խնամօղու-
թեն քն կայ և ուսուցանէ միայն 'ի
միջ այսր եկեղեցւոյ , որոյ առաջնորդն
է պետրոս ; ուստի որ՟ն ամփոփեալս 'ի
միաբանութե այսր բանիս առնէ ապաւէն .
Եւ յայսր եկեղեցւոյ նաւ՟ն միայն ելանէ
տէրն . յորում պետրոսն վարդապետ
ԺԹ կարգեցաւ , բստ այնմ, թէ 'ի վր այդր
19 վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ ։ և այսպի-
սի նաւ՟ս 'ի խորն աշխարհիս այսորիկ
այնպէս անդաստան զնայ . մինչ զի 'ի կո-
րուստ ամենայն աշխարհի անվնաս պա-
հէ զայնս , զոր ընդունեցաւ ։] Երրո-
րդ՝ զի պետրոսի միայնում ասացաւ .
խաղացաւ 'ի խորն , և արկէք զգոր-
ծիս ձեր յորս ։ Եւ դարձեալ՝ միայն
պետրոսն էջեալ , որ ասէր . երթամ ձկնոր-
սալ . և այլքն ասէին . գամք և մեք
ընդ քեզ: Աշխ որոյ պետրոս առանձին
երբ առաջնորդ նաւ՟ավար , և որսող ,
Ի զերբասանն առնու առաջնորդել զայլսն
20 առ որսալ ։ Եւ չորրորդ՝ զի ասէրն ա-
սէ միայն պետրոսի , մի երկնչիր յայսմ
հետէ զմարդիկ որսայցես ։ Եւ այսպ՝
զի իմացուք , թէ պետրոս որպէս գլխա-
ւոր որսող և առաջնորդ ածելոց էր
զմարդիկս 'ի յաշխարհէ առ հաւատս
և յեկեղեցին . ասէ 'ի վերջն . թէ ելանո
սիմոն պետրոս , և ձգէր զգործիսն 'ի
ցամաք լի մեծ-ամեծ ձկամբք ։

Յովհաննու . 'ի ին . իա . գլխ.
Երբե յանձնեաց քս պետրոսի առող-
ջեղ զոչխարսն իւր . ասէ ցնա . Յոր
ժամ ծերասցիս . ձեռս իւր կալցես .

և

և այլք ածցեն քեզ գօտի . և տարցեն
ուր ոչ կամիցիս ։ Եւ ասէ աւ̃ետարա- Իա
նիչն . Թէ զայս ասաց՝ նշանակելով , 21
Թէ որով մահու փառաւ̃որ առնելոց է
զա̃ծ ։ Իբրև ասաց մեծագոյնում սկզբնապետութեան յառ-
աջագոյն առաքելոց՝ ի քնէ արդարև թէ
մահուն նորա . Յհ . զկնի իմ եկ ։ զի որպ̃
եղեալ էր նմա զառաջնորդն խոցք , և յայնժ̃
նմանող զզոյգն խոցք . Յհ . արդարև զիշխա-
նս . Նոյնպէս և ուսուցի ըստ ընկերի ՝ի մա-
հն ։ Եւ ի̃ն որոյ զայս երբեմն ասաց , ասէ
ցնա . Եկ զկնի իմ . Յհ . յետ փոխա-
նորդ իմ . և սորա զու որպէս էս սորայ
Թէ կենդանի արարծ կեալ զսիւնարս , Թէ
՝ի մահն երկրորդ զխաչն ։ Իբ

Վերջապէս . ՝ի ղկասու . Իդ . ԺԴ" զք 22
լեալ աւելի . Թէ արդարև յարեաւ̃ տէր ,
և երևեցաւ̃ սիմոնի ։ Եւ յս և ա . երև
նշանս առաջնորդութեան պետրոսի . զի
տէրն կամեցաւ̃ երևիլ նմա՝ յառաջագոյն
քան Թէ այլոց առաքելոց արանց .
որպէս և վկայէ պօղոս յառաջին Թուղ-
թին առ կորնթացիս ասելով . Տեսանե-
լաւ̃ ուր երբեմն քան զբոլ . և երև
ցաւ̃ հինգհարիւր . և ապա մետասանիցն .
և ապա երևեցաւ̃ յաւ̃ելի քան զհինգ
հարիւր եղբարց միանգամայն . և ա- Իգ
պա երևեցաւ̃ յակոբայ . ապա առա- 23
քելոցն ամենեցուն , հաւասար քան զամե-
նեսին երբեմն անդրանկի միոջ երևեցաւ̃ և
ինձ ։] յորոյ վկ̃ն ասէ ոսկեբերանն . Ոչ
ուրեմն յառաջագոյն երևեցաւ̃ ամենեց
ւոցն , և ոչ յոլովից միանգամայն , այլ
միում միայն , որ էր առաջնորդ , յայժ
արժանի հաւ̃ատոյ ։]

Եւ Թանկրորդ . զի յորժամ աւ̃ետա-
րանիչքն Թուեն , կամ ամենայն առաքեալսն
զառաջինն Թէ զանձն ասեն , Թէ զա
մանց . միշտ զնոսա զպետրոս ՝ի յառաջ
նագոյնս առնեն ։ որպէս յետ ՝ի մեծ . Ժ .
և

fui, tam viuens agendo pastorem, quàm moriens patiendo Crucem. Et, vt videretur Christus de hac speciali sequela fuisse loquutus, non de communi aliorum discipulorũ, excludens apertè Ioannem, subijcit: *Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere.*

Deniquè. Luc. 24. *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.* Insignis quoque prærogatiua Petri fuit, quod Christus, ex mortuis resurgẽs, ipsi primùm ex Apostolis, alijsque viris, apparere voluerit: quòd clariùs ex illis Apostoli verbis, 1 Cor. 15. colligitur: *Visus est Cephæ & post hoc vndecim; deindè visus est plusquàm quingentis fratribus; deindè visus est Iacobo; deindè Apostolis omnibus; nouissimè autem omnium tanqàm abortiuo visus est & mihi.* In quem locum Chrysostomus: *Itaque*, inquit, *non omnibus initiò visus est, nec pluribus simul, sed vni tantùm, & ei principi, & fide maximè digno.*

Secundò, idem Petri primatus colligitur ex eo, quòd Euangelistæ, cùm Apostolos nominant vel omnes, vel aliquos, semper primo loco Petrum ponunt: vt videre est in Matth. cap. 10. & 17. Marc. 3. 5. & 13. Luc. 6. 8. & 22. Ioan. 21. & Act. 1. Neque id factum est, quòd Petrus fuerit alijs senior, vel priùs à Christo vocatus. Nam Andræas & Petro senior, & antè illum vocatus fuerat.

Tertiò, quia passim in Scripturis Petrus describitur vt Dux, & Princeps aliorũ Apostolorũ. Sicut enim

Apo-

իդ 24 Apocal. 12. dicitur: *Diabolus, & Angeli eius. Michael, & Angeli eius:* ita similiter dicitur Marc. 1. *Et prosequutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Luc. 8. *Dixit Petrus, & qui cũ illo erant.* Luc. 9. *Petrus verò, & qui cũ illo erant.* Act. 2. *Stans Petrus cum vndecim.* Et infrà: *Dixerunt ad Petrũ, & ad reliquos Apostolos.* Immò etiã aliquandò, vt clariùs intelligatur esse Petrus Apostolorum, & discipulorum Princeps, ita cum illis comparatur, vt extrà eorum ordinem, ac numerum videatur esse. Vndè dicitur Marc. 16.

իե 25 *Dicite discipulis eius, & Petro.* Act. 5. *Petrus, & Apostoli dixerũt.* 1. Cor. 9. *Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?* Huc etiam spectat, cur Petrus nomine omniũ sæpè loqueretur: vt Mat. 19. *Ecce nos reliquimus omnia.* Luc. 12. *Ad nos dicis hanc parabolam, an ad omnes.* Ioan. 6. *Domine, ad quem ibimus?* Et infrà: *Et nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.* In quem locum Cyrillus:

իզ 26 *Per vnum,* inquit, *qui præerat, omnes respondent.*

Quartò, quia Paulus 1. Cor. 1. sic loquitur: *Vnusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Christi.* Vbi progreditur ascendendo, & Petrum proximũ sub Christo ponit. Et rursùm ad Galat. 1. de se scribit: *Post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum.* Cur autem ad Petrum potiùs, quàm ad alios visen-

և. ԺԲ. երդ" գլուխս: Եւ ՚ի մարկոսի. Ա.
Է. և. Ժգ. րդ" գլխոյն: Եւ ՚ի ղուկաս. Ը.
Թ. և. Իբ. հրդ" գլխոյ: Եւ ՚ի յՃառ. ա̄ու
նամ և ՚ի գործոցն. ա. գլխն: Եւ այսու ոչ
ԷԹԷ պետրոս է՛ ծերագոյն հաստատու-
թեամբ յառաքելոցն կոչեցել, բայց զայսյն.
զի առաջնակառ էր ծերագոյն և յառա-
ջագոյն կոչեցեալ, բայց զպետրոս:

Երրորդ, զի ՚ի սբ գիրս բազում
անգամ առաքելոցն պետրոս որպէս ա-
ռաջնորդ և իշխան այլոց առաքելոցն,
քանզի որպէս ՚ի մատթէոսի. Ժգ. րդ"
գլխոյն ասէ. Միքայէլ և հրեշտակք նո-
րա զզինուորք և հրեշտակք նորա:] Այս-
պէս ասէ ՚ի մարկոսի. ա. գլխոյն. Եւ զհետ
գնաց նորա սիմոն, և որ ընդ նմայն
էին:] Եւ ՚ի ղուկաս. Ը. երրդ" գլխոյն.
Ասէ պետրոս, և որ ընդ նմայն էին:]
Եւ ՚ի ղուկա. Թ. Իսկ պետրոս, և որ
ընդ նմայն էին:] Եւ ՚ի գործոցն. Բ.
Յարուցեալ պետրոս հանդերձ մետա-
սանիւքն:] Եւ յետոյ դարձեալ. Ասա-
ցին պետրոսի, և այլոց առաքելոցն:]
Այլ և երբեմն՛ զի յայտնագոյն ցուց-
ցի, թէ պետրոս էր իշխան առաքելո-
ցն. զնոյնս արտաքոյ կարգի և թուոյ
նոցին: Որպէս ասէ ՚ի մարկոսի. Ժզ.
երդ" գլխոյն. Երթայք, ասացէք յաշա-
կերտացն նորա, և պետրոսի:] Եւ ՚ի գո
րծոցն. Ե. Պատասխանեալ պետրոս
և առաքելոցն, և ասեն: Եւ ՚ի յառա-
ջին կորնթ. Թ. Միթէ ոչ ունիցիմք
իշխանութիւն զքոյր կանանւոյ շրջեցու-
ցանել ընդ մեզ, որպէս և այլ առաքե-
ալքն, և եղբարքն տեառն, և կեփաս:]
Առ այս և պատկանի, թէ ընդէր
պետրոս բազում անգամ խօսէր ՚ի կող-
մանէ ամենեցուն: Որպէս այսպէս ՚ի
մատթէոսի. ԺԹ. երդ" գլխն. Ահա մեք
թողաք. ամենայն ինչ մեր Թողաք զամե-
նայն:]

նայն ։] Եւ ՚ի յՇնս. Գ. Պատասխանեն ԻԷ
եւ նմա մեկնիչք սրբոյն· ասէր առ ով 27
եղծելոյն ։] Եւ յետոյ դՃԼ. ասէ ։ մեր
հաւատացոյց, եթէ դու ես քն որդին
այ ։] Յորոյ անկարծն վե ասէ սքն կեփ
րեղ ։ քերական մայն, որ էր վերակա
ցու, պատասխանատուն առաքելականն ։]

Ինկերորդ. զի պօղոս յառաջինն եկե
ղեն առ կիփեն ցա. Ա, ասէ. եթէ ես
բարձանչէի բոլ ՚ի Հրեից ասէ, ես պօղո
սեանն եմ. և մեւսն եթէ ես ապօղոսե
ան. և մեւսն եթէ ես կեփայեան. և մե
ւսն ես քրիստոսի ։] Որոյ յառաջ քնթա
նայ եկեղեր եղանակով. և զնէ զսերաղոս
մերձքի ։ Եւ դԺՀ. առ գըլոցս. Ա. ասէ. ԻԸ
Յետ երից ամաց եկի յԵմ առնացանել ըզ 28
պետրոս ։] որոյ վանէր զպետրոսն առա
ջելքան զայլ առաքելոցն, և միայն
հանդ զյակովբոս եպիսկոպոսն Եմայ. եթէ
ոչ վն զի ծանօթէր պօղոսն, եթէ պետ
րոս միայն կացուցեալ էր ՚ի տեառնե
իշխան ամն առաքելոցն ։ վն որոյ ասէ
քերանն ՚ի. Հէ. երգ." ծառն իշխեալ
յԻսու զքէ այսպես ։ Պետրոս էր իշխան
և բերան առաքելոցն· ասեն այսորիկ
պօղոս եկ յԵմ տեսանել զնա ։]

Եւ տասներորդ. հաւ աստի առանձին
նի առաջնորդութն պետրոսի ի յեկե ԻԹ
ղս յայտնեցի, զոր կեզն սկսաւ գործել 29
յեկեղցի ։ քանզի ՚ի գործոցս. Ա. զք
րիստոս յետ համբարձման էր վարդա
պետի ժողովեաց զառաքելոցն և զա
շակերտան, և քարոզ արար նոցա, ու
սուցանելով. թէ պարտ էր ընտրել
զմի ոք ՚ի տեղի յուդայ ։ Յարուցեալ
պետրոս ՚ի մէջ եղբարցն, ասէ. արք
եղբարք պարտ է. և այլն ։] զոր մեկնի
բերանաւոր մենձընկն ասէ երանն ասէ.
Որքան բանիւ նոյն եմ պետրոսն
զանձնեալ հերեանն զնանս. որքան
զա_

visendos Apostolos, præsertim Iacobum Ierosolymitanum Episcopū, illùc Paulus ascendit, nisi quia solum Petrum omnium Apostolorum principem fuisse à Domino constitutum, agnouerat? quarè Chrysostomus homil. 87. in Ioan. inquit: *Petrus os erat Apostolorum, & Princeps; propterea & Paulus eum præter alios visurus ascendit.*

Quintò demùm ostenditur Petri primatus ex praxi, hoc est, ex ijs, quæ ipse Petrus in Ecclesia patrare cœpit. Nam Actor. 1. statim post Christi Ascensionem, vt is, cui præsidétia discipulorum commissa fuerat, collecto eorum coetu, concionem habet, docetque, vnum eligēdum esse in locum Iudæ: *Exurgens Petrus in medio fratrum, dixit: Viri fratres oportet,* &c. quem locum exponens Chrysostomus, ait: *Quàm agnoscit Petrus commissum sibi gregem! quàm in hoc choro princeps est!*

Act. 2. post acceptum Spiritum sanctum, primus omnium promulgat Iudæis Euangelium, & conuertit hominum tria millia: *Stans autē Petrus cum vndecim, leuauit vocem suam, & loquutus est eis: Viri Iudæi,* &c.

Act. 3. primus omnium patrat miracula in testimonium fidei, & dicit Claudo: *Aurum, & argentum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do,* &c.

Act. 4. primus omnium respondet pro se, & socijs, Principibus Iudæorum, in Concilio congregatis, eisque strenuè resistit annunciando

Kk Chri-

Christum: *Tunc repletus Spiritu sancto Petrus dixit ad eos: Principes populi, & Seniores, si nos hodiè diiudicamur*, &c.

Act. 5. primus omnium in Ecclesia iudicat, ac decernit. Cùm enim Ananias, & Saphira, vendentes agrum suum, ac fraudantes de pretio, partē illius ante pedes Apostolorum constituissent; solus Petrus, tanquàm summus Iudex, eorum dānauit hypocrisim, eosque morte puniuit: *Dixit autem Petrus: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto?* &c.

Act. 8. hæresim Simonis Magi, quæ prima in Ecclesia fuit, primus detexit, ac damnauit: *Petrus autem dixit ad eum: pecunia tua tecum sit in perditionem; quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* Eundem posteà Simonem Magum, hæresiarcham, & omnium patrem hæreticorum, Romæ diuina virtute superauit, ac planè extinxit: quod & Armenij in lib. de diuisione Prouinciarum, inter Apostolos facta ob prædicandum Christi Euangelium, sic relatum accipiunt: *Petrus, postquàm Antiochenam fundauit Ecclesiam, & Ordinationem manuū impositionis toti Syriæ, Ciliciæ, Galatiæ, alijsque Regionibus tradidit vsque ad Pontum; Romam profectus est propter Simonem Magum: Vbi eodem profligato Simone, tum Romæ, tum Italiæ vniuersæ, nec non Hispaniæ, Galliæ, alijsq; finitimis Regionibus, manuum impositionem tradidit; fundansque vbique Ecclesijs, ac Sacerdotibus, & Ministris institutis*

[illegible] ։]

Լ 30 [illegible] և այլն ։

ԼԱ 31 [illegible] և այլն ։

[illegible] և այլն ։

ԼԲ 32 [illegible] և այլն ։

[illegible]

ԼԳ 33

[illegible]

ԼԴ 34

[illegible]

ԼԵ 35

[illegible]

tis, permansit ibi Caput, & Præsul.

Act. 9. *Factum est, Vt Petrus, dum pertransiret Vniuersos, deueniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ.* vbi Chrysostomus: *Quemadmodùm,* inquit, *Dux in exercitu obambulans, considerabat, quæ pars sit coadunata, quæ ornata, quæ suo aduentu egeat: Vide, Vbique illum circumcursare, & primum inueniri.* Ibidem, primus Apostolus, qui mortuum suscitauerit, Petrus fuit: *Petrus, conuersus ad corpus, dixit: Tabitha surge.* &c.

Act. 10. primus omnium incipit prædicare Gentilibus, eosque ad fidem conuertere: *Adhuc loquente Petro Verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant Verbum: & obstupuerunt ex Circumcisione fideles, qui Venerant cum Petro, quia & in Nationes gratia Spiritus sancti effusa est:* quod & ipse Petrus testatur, dicens Act. 15. *Viri fratres, Vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes Verbum Euangelij, & credere.* Primus ergo pater, non solùm Iudæorum, sed etiam Gentiliũ Petrus fuit. Nam Eunuchus ille Æthyops, à Philippo anteà conuersus Act. 8., natione tantùm, non religione, gentilis erat: *Venerat* enim *adorare in Ierusalem, & super currum Isaiam prophetam legebat.* Sic etiam, cùm Act. 9. dicitur, quòd Paulus in Ierusalem *loquebatur Gentilibus, & disputabat cum Græcis;* Græci vocantur, non Gentiles, sed Iudæi in Græcia nati: cum Gentilibus autem loquebatur tunc Paulus, fortasse,

non vt eos ad fidem conuerteret, sed vt fidem ab eorum calumnijs defenderet. vndè neminem istorum memorat Lucas ad fidem tunc esse conuersum.

Act. 12. pro Petro, Hierosolymis in carcerem truso, *oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia:* id quod factum ab illa non legimus, nec anteà pro Stephano, & Iacobo, in vitæ periculo constitutis, & deindè etiã interfectis; nec posteà pro Paulo, ibidem vincto, cæso, & ad mortem à Iudæis quæsito. quarè hoc? nisi quia plùs corporis interest conseruatio capitis, quàm alterius mẽbri: quod innuere videtur Chrysostomus in hunc locum, dum inquit: *Magni amoris indicium oratio: patrem omnes quærebant.*

Denique Act. 15. Petrus in Concilio de circũcisione, & lege Moysi seruanda, primus loquitur, & suã profert sententiam; quam Iacobus, alijque omnes sequuntur: *Conuenerunt Apostoli, & Seniores videre de verbo hoc. Cùm autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus, dixit ad eos, &c.*

Et hæc hactenùs de sacris Scripturis: ex quibus disertissimè demõstratum est, Petrum primò à Christo Domino Præsidem totius Ecclesiæ constitutum fuisse; secundò ab Apostolis, ac discipulis, vt eiusdem Ecclesiæ Præsidem, descriptum, & acceptum; tertiò, vt Præsidem, eandem Ecclesiam gubernasse. Nunc ad Patrum testimonia, hoc idem confirmantia, animũ transferamus.

PRO-

[illegible] առնել հովուապետութեան եկե-
ԼԶ 36 ղեցւոյ ըստ պետրոսի. զի և ՚ի հեթա-
՚նոսս պարտ է հովուել սորա հեթա-
նոս :] զոր և ետես պետրոս ՚ի գործոցն
ԺԵ. միաբանեալ առաքեալ. ածեր եղբարց
[illegible] , զի յամ [illegible]
[illegible] ՚ի միջի [illegible]
[illegible] հեթանոսաց բա-
նին աւետարանին, և հաւատալ :]
[illegible] և առաքելոց հայր հրեից և հե-
թանոսաց պետրոս եղև. [illegible]
[illegible] , զոր դարձեալ [illegible]
[illegible] ՚ի գործոցն. ԺԲ. [illegible]
[illegible] հեթանոսաց. [illegible] . զի եկե-
ԼԷ 37 ղեցւոյ եր եկեղեցեաց [illegible] , և [illegible]
[illegible] ՚ի կապանս [illegible]
[illegible] և յորժամ [illegible]
՚ի գործոցն. Ժ. [illegible] պետրոս [illegible]
[illegible] ընդ հեթանոսաց, և
[illegible] ընդ յոյնս. [illegible]
[illegible] ոչ [illegible]
[illegible] : Եւ ընդ հեթանոսս [illegible]
[illegible] պետրոս [illegible]
[illegible]
[illegible] հաւատացին. [illegible]
[illegible] ՚ի [illegible] ՚ի հաւատա-
ցն. [illegible] :
ԼԸ 38 [illegible] ՚ի գործոցն. ԺԵ. [illegible]
[illegible] ՚ի [illegible]
[illegible] : [illegible]
[illegible] ոչ [illegible]
[illegible] , և
ոչ [illegible] , ՚ի [illegible]
[illegible] և [illegible] . և ոչ
[illegible] , [illegible]
[illegible] , և [illegible] ,
և [illegible] . [illegible] ՚ի
գործոցն. [illegible] և [illegible] և . [illegible]
Եւ [illegible] . [illegible] ոչ [illegible]
[illegible]

[illegible]

զգլուխն եւ ըստ քան զայլս առաքեալսն : որ [illegible]
[illegible] :]

[illegible]

[illegible] եկեղեցւոյ [illegible]

[illegible] եկեղեցւոյն [illegible] եկեղեցւոյ [illegible] եկեղեցին [illegible] հարցն :

[illegible]

Ցուցանի զգլխաւորութիւն պետրոսի
վկայութեամբ հնոց սրբոց հարցն
յունաց եւ լատինացւոց, զորս
ընդունի եկեղեցին հայոց :

Պրակք . Դ .

Սուրբն Կղեմենտոս Հռովմայ հայրապետն ՝ ի յառաջին թղթին առ Յակոբոս ասէ : Սիմոն Պետրոս վն իւր ճշմարիտ հաւատոյն եւ ողջամիտ քարոզութեան [illegible] զոր հիմն եկե

PROBATVR SECVNDO
Ex Patribus Græcis, & Latinis, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. IV.

Clemens Romanus in epist. 1. ad Iacobum inquit: *Simon Petrus veræ fidei merito, & integræ prædicationis obtentu, fundamentum Ecclesiæ esse, definitus est: qua de causa etiam Domini ore cognominatus est Petrus; qui fuit primitiæ electionis Domini, Apostolorum primus, cui & primò Deus Pater filium reuelauit.* Et infrà: *qui obscuriorem Mundi plagam Occidentis, velut omnium potentior, illuminare præceptus est; quique & integrè potuit implere præceptum.*

Dionysius Areopagita, de Diu. Nom. cap. 3. *Aderat Petrus, supremũ decus, & antiquissimum Theologorum columen.*

Theophilus Antiochenus, lib. 2. Allegor. in Euang. Marci: *Socrus Petri Synagoga est, filiaque eius Ecclesia, quam Petrus regendam accepit.*

Tertullianus, de Pudicitia c. 21. *Super te, inquit, ædificabo Ecclesiam meam: &, tibi dabo claues, non Ecclesiæ: & quæcunque solueris, vel alligaueris; non quæ soluerint, vel alligauerint. Sic enim & exitus docet: in ipso Ecclesia extructa est, id est, per ipsum.*

Origenes homil. 17. in Lucam: *Ergo scandalizati sunt vniuersi, in tãtùm, vt Petrus quoque Apostolorum prin-*

princeps tertiò denegarit.

Դ 4 Cyprianus, in epist. 40. *Deus Vnus est, & Christus Vnus, & Vna Ecclesia, & Cathedra Vna, super Petrum Domini Voce fundata. aliud Altare constitui, aut sacerdotium nouum fieri, præter Vnum Altare, & Vnum Sacerdotium, non potest.* Item in libro de vnitate Ecclesiæ Catholicæ: *Primatus Petro datur, vt Vna Christi Ecclesia, & Cathedra Vna monstretur.*

Ե 5 Petrus Alexandrinus, Serm. de Poenitentia: *Petrus quoque, Apostolorum Princeps, in mentem reuocetur; qui iam in custodiam erat reiectus.*

Eusebius Cæsariensis, hist. Ecclesiast. lib. 2. cap. 13. *Benigna Dei prouidentia fortem, ac præpotentem, & reliquorum Apostolorum omnium propter Virtutis amplitudinem facilè principem, Petrum Romam Versùs; ad eiusmodi pestiferam Vitæ humanæ corruptelam delendam* (hoc est, Simonem Magum) *quasi manu deduxit.* Item in Chronico anni 44. à Christo nato: *Petrus Apostolus natione Galilæus, & Christianorum Pontifex primus.*

Զ 6 Iulius Papa primus in epist. 1. ad Episcopos Orientales: *Inter beatissimos Apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis: & cũ omnium par esset electio, Vni tamen datum est, vt cæteris præemineret.*

Basilius Magnus, Serm. de Iudicio Dei: *Ille beatus appellatus, qui cæteris prælatus discipulis fuit, cui claues Regni cælestis commissæ sunt.* Item Orat. 3. de peccato: *Administer talis,* ac

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

՚ի գիրս յղղս միութԷ. եհղղորոյ ասէ. Է
աշակերտութենն առաւել եղեւ. այլ 7
առաքեալ. որպէս զի եհղղին զի մի ցուց
ցի, եւ մի անԹուոն:]

Պետրոս աղէքսանդրացին ՚ի ճառն
յՂղս ապաշխարութԷ ասէ. Պետրոս
առաքելոց երեւելին ՚ի միասնաց ցի. որ
՚ի բանիցն եղեւ եր.]

Եւսեբիոս կեսարացին ՚ի յեկեղե
ցւոյ գիրս պատմութեան ինչպ ասէ. Հզօ
րագոյն ամենայն զնահապետ առաքելոցն
մարդկանցն կենաց զնաշն սիմոն՝ որ
խոստովանութեան առաքելոցն մինչ եւ
՚ի հռոմ զխորհրդոյն եւ զմեծ առաքե
լոյ եկեղեցւոյ զայնուքրս։] Եւ դարձ ՚ի Ը
նոյն պատմութեան անձն անհանձն. Թուղ. 8
թղթն ասէ. Պետրոս առաքելոյն, որ
գլուխ զայնչէ, եւ առաքելոյն հայրա
պետ ըրբոանքեց:]

Եփրեմ յաւելնոս հռովմայ հայրապետ
եւ յառաքելոյն Թոմաս ան նախաման
յարեեցի ասէ. ՚Ի մէջ մեր առաքե
լոյն Թէպետ եղեւ հաւասարութԷ ինչ
պատուոյ, ասակայն եղեւ զանազանու
ԹԷ երկրածութԷ. եւ Թէպետ հաւա
սար եղեւ ընծայութԷ առաքելոյն, այլ
կայն միում առաւելէ, զի առաջնորդ Թ
լինի այլոցն.] 9

Եփրեմ կատուղիկոս ՚ի ճառն յՂղս զա
տապարանին այս ասէ. Նա յա երանելի
կրկնեալն, որ առաջնորդ եղեւ այ
լոց առաքելոցն. որում տուաւ եղեն
փականք արքայութեան երկնից.] Եւ
դարձ ՚ի յաջորդ ճառն յՂղս մեղաց աս
է. նա յայտնի եւ անձրեւն առաջնորդու
թԷ պաշտօն էր երանելին պետրոս
մինչ զի ամ այլոց առաքելոցն առա
ջնորդ եղեւ։]

Եւ ապա յետ ամենայն ՚ի մեկնութԷն
գործոց առաքելոց ասէ. Քրիստոս հայրապետէր

զպէ

ac tantæ sententiæ est Beatus Petrus, qui omnibus alijs discipulis antepositus fuit.

Ambrosius in caput vlt. Lucæ: *Christus Petrum interrogabat: amas me? non ut disceret, sed ut doceret, quem eleuandus in Cælum sui amoris nobis velut Vicariũ relinquebat*. Item in cap. 2. ad Galat. *Soli Petro gratia primatus inter Apostolos est concessa*. Item in cap. 12. posterioris ad Cor. *Prior secutus est Andræas Saluatorem, quàm Petrus: & tamen primatum non accepit Andræas, sed Petrus*.

Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi 2. *Nemo desperet de sua salute: Petrus, Princeps Apostolorum excellentissimus, coràm ancilla ter negauit Dominũ: sed ad se rediens, fleuit amarè*. Item Catechesi 11. *Petrus, Princeps Apostolorum, & supremus Ecclesiæ præco*.

Ephræm Syrus, in Panoplia, siue Armatura Spirituali: *Princeps Apostolici ordinis Petrus, cùm filium Dei Viui Christum Iesum confessus esset, claues Regni cælestis accepit, potestatemque cælestium, & terrestrium omnium obtinuit*. Item Serm. de Transfiguratione Domini: *Sicut Moyses societatis illius, & cõiunctionis Hebræorum iussu Dei princeps fuit; ita Petrus Ecclesiæ Christianorum: atque, ut ille veteris, ita hic noui Testamenti princeps*.

Damasus Papa in epist. 4. *Princeps Apostolorum Petrus, solus, & præ omnibus creditus est; atque percipere meruit à Rege Regum Christo Deo claues Regni cælorum, ad aperiendum fideli-*

fidelibus, & beneuolis hominibus in eundem Dominum nostrum, & claudendum infidelibus, & maleuolis.

Nazianzenus, Orat. 26., quæ est de moderatione in disputationibus seruanda: *Vides, quemadmodũ ex Christi discipulis, magnis vtique omnibus, & excelsis, atque electione dignis, hic petra vocetur; atque Ecclesia fundamẽta fidei suæ credita habeat: ac reliqui discipuli eum sibi præferri trãquillo animo ferant.*

Epiphanius hæresi 51. *Deus Petrum elegit, vt dux esset discipulorum.* Item in Ancorato: *Hic est, qui audiuit, Pasce agnos meos; cui creditum est Ouile.*

Chrysostomus, Orat. 5 in Iudæos: *Petrus fleuit amarè; ideò abluit illam abnegationem, vt etiam primus Apostolorum fuerit factus, ac terrarũ Orbem totum subiecerit.* Item homil. in Petrum Apostolum: *Petro Orbis terrarum Ecclesiæ, & populorum multitudines eius fidei committendæ erant.* Et infrà: *Permissus est peccare is, cui Ecclesia credenda erat.* Item homil. 87. in Ioann. *Petrus os erat Apostolorum, & princeps, & vertex ipsius Cœtus.* Et infrà: *Cùm magna Christus Petro communicasset, Orbis terrarum curam demandasset,* &c. Item homil. 80. ad populum Antiochenũ: *Post illum grauem casum, rursùs Petrum ad priorem reduxit honorem pænitentia, & ei per totum terrarum Orbem Ecclesiæ præsidentiam tradidit.* Item homil. 11. in Matth. *Petrum Ecclesiæ futuræ pastorem constituit.* Et infrà: *Deus concedere solus potest, vt futura Ecclesia*

Ժ 10 [illegible]

ԺԱ 11 [illegible]

ԺԲ 12 [illegible]

[illegible]

[illegible]] Ժգ 13

[illegible]]

[illegible]] Ժդ 14

[illegible]]

[illegible]] Ժե 15

[illegible]]

sia, tot, tantisq; fluctibus, impetu irrumpentibus, immobilis maneat; cuius Pastor, & Caput homo piscator, atq; ignobilis. Et rursùs infrà: *Hieremiã Uni genti Pater, hunc autem Uniuerso terrarum Orbi Christus præposuit.*

Hieronymus in Psalm. 13. *Nullus de discipulis, neque Petrus, qui Caput est Ecclesiæ,* &c. Item lib. 1. aduersùs Iouinianum, cap. 14. *Inter duodecim Unus eligitur, Ut capite constituto schismatis tollatur occasio.*

Augustinus in lib. quæstionũ veteris, & noui Testamenti, quęst. 75. *Petrum Christus constituit caput Apostolorum, Ut pastor esset gregis Dominici.* Et infrà. *Rogans Christus pro Petro, pro omnibus rogasse dignoscitur: semper enim in Præposito populus aut corripitur, aut laudatur.* Item tract. 56. in Ioan. *Quis nescit, primum omnium Apostolorum esse beatissimum Petrum.* Et rursùs tract. 124. *Beatus Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primatum, Ecclesiæ gerebat figurata generalitate personam.*

Nilus in epist. ad Eusebium. *Hoc cerni potest in Petro, primo lapide Ecclesiæ, qui positus est post pœnitentiam Uertex, caput, & fastigium chori Apostolorum.*

Ioannes Cassianus lib. 3. de Incarn. Domini, cap. 12. *Petrus, Romanæ Ecclesiæ gubernaculum regens, sicut fidei habuit, ita & Sacerdotij principatum. Dic nobis ergo, dic nobis Princeps Apostolorum Petre; dic, quemadmodùm Ecclesiæ credere Deum debeant.*

Cyrillus Alex. lib 10. in Ioann. cap.

cap. 41. *Beatus Petrus, discipulorum omnium princeps*, &c. Et libro 12. cap. 64. *Petrus, vt Princeps, caputque cæterorum, primus exclamauit: Tu es Christus filius Dei Viui*. Item in Thesauro: *Sicut Christus accepit à Patre sceptrum Ecclesiæ gentium, dux ex Israël egrediens, super omnem principatum, & potestatem, super omne quodcunque est, vt ei cuncta curuentur: sic & Petro, & eius Successoribus plenissimè commisit; & nulli alij, quàm Petro Christus, quod suum est plenum, sed ipsi soli dedit*.

Deniq; Gregorius Magnus lib. 4. epist. 32. ad Mauritium Augustum: *Cunctis Euangelium scientibus liquet, quòd beatissimo, & omnium Apostolorum Principi Petro Dominica voce totius Ecclesiæ cura commissa est*. Et infrà: *Ecce claues Regni cælestis accepit; potestas ei ligandi, atque soluendi tribuitur: cura ei totius Ecclesiæ, & principatus tribuitur*. Et hæc satis de Petri primatu. Superest, vt deinceps, Romanum Pontificem in totius Ecclesiæ regimine Petro successisse, ostendamus.

Ժզ 16 [illegible]

Ժէ 17 [illegible]

[illegible]

Ժը 18 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Միւս Կիւրեղ աղեքսանդրացին 'ի .Ժ. երդ" գիրս իւր յՅով, 'ի .Ծա. գլխոյ ասէ. Երանելին պետրոս, ամ առաջնորդացն ամ իշխանն. և այլն:] Եւ դ.Հլ 'ի .Ժբ-րդ" գիրս, և .Կդ.րդ" գլուխն ասէ. Պետրոս, որպէս իշխան և գլուխ այլոց առաքելոյն աղաղակեաց. դու ես քս որդի այ կենդանւոյ:] Եւ դ.Հլ 'ի գիրս գանձուց ասէ. Որպէս քս էառ 'ի հօրէ զգաւազան եկեղեցւոյ ազգաց, եկեալ յեղէ եղի ամ իւր ամ պետրոսին, և զօրութեն, և իւր ամենայնի որ ինչ իցէ. զի նմա ամենեքեան եր-կիրպագեսցեն: նոյնպէս և պետրոսի և հետեւողաց նորա քրիստոս յանձնեաց զքն զիւրն. և ոչ այլում ումեմն ետ զայն. եթէ ոչ միայն պետրոսի:]

Միւն գրեգոր հռովմայ հայրապետն 'ի թուղթն առ մօրիկ կայսր ասէ. աշխարհա-րք. որ ընթերցան զաւետարանն, գիտէ եթէ երանելւոյն պետրոսի ամ առաքելոյն իշխանն յանձնեալ եղեւ 'ի քէն հոգ ընդհանուր եկեղեցւոյ:] Եւ զկնի դ.Հլ ասէ. աշխա-րհաքիկ զփակելոյ առաքելութեան եկեղեցւոյ եառ. իշխանութիւն կապելոյ նմա պարգեւ. հոգ և պետրոսութի ընդհանրական եկեղեցւոյ նմա տուեալ լինի:] Եւ նմանապէս վկայեն այլ ևս հարքն ամ: աշխարհ յայտնելոյ տութեան ցուցանել: թէ հայրապետն հռովմայ ժառանգեաց զնոյն վերագրեալ իշխանութիւն պետրոսի:

ԵԹԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ

ա 1

Հռովմայ ժառանգեաց զիշխանու-
թիւնն սրբոյն պետրոսի 'ի կա-
ռավարել զընդհանուր
եկեղեցին:

Նախ ցուցանի պատճառօք:

Գլուխ .Ե.

Առաջին պատճառն առնանի 'ի հնոյն աւանդութենէ և սովորութենէ ոչ թէ միայն ընդհանուր եկեղեցւոյ. որպէս ցուցանելոց եմք 'ի յետագայ պրակին. այլ և ս բուն իսկ եկեղեցւոյն հայոց: քանզի այդ եկեղեցի 'ի սկզբանէ սովոր էր ճանաչել զհայրապետն հռովմայ գլուխ և հրամանատու ամ եկեղեցեաց աշխարհի. որպէս առանցելն գիրքն հայոց և այնպէս հաստատեցին ժողովքն նց. որպէս ցուցանէ յետ հինգերորդ պրակին: մանաւանդ զի ոչ կարէր օտար ազգն հայոց ստորադրել զինքն հայրապետին հռովմայ. եթէ

բ 2

ոչ

QVOD ROM. PONTIFEX

Petro successerit in Præfectura totius Ecclesiæ,

OSTENDITVR PRIMO

Rationibus.

§. V.

PRima ratio, quæ Aduersarios ad hanc assertionem cogere possit, deducitur ex traditione, atq; etiam ex praxi, non solùm Vniuersalis Ecclesiæ, vt ostendemus §. 6. verùm etiam Ecclesiæ ipsius Armenæ in particulari. Hæc enim, vt visum est §. 2. ita diù credidit, professa, & experta est à principio, atque in suis etiam Nationalibus Concilijs desiniuit. Cùm cæteroquin credibile non sit, exteram Nationem fuisse vnquàm Romano se Pontifici subiecturam, si plenè compertum non ha-

habuisset, hunc solum Pontificem, vt Petri successorem, Ecclesiæ vniuersæ Principem esse. 3

Secundò probatur: Præcipua ratio, propter quam Armeniorum Pseudomagistri, asserunt, non esse Papam totius Ecclesiæ Præsidem, est, quia nec talem fuisse autumant ipsum Petrũ, cuius est ille successor: sed hæc ratio, vt suprà ex sacris Scripturis, & sanctis Patribus demonstratum est, penitùs corruit, & ab Armena ipsa Ecclesia improbatur: ergo &c.

Tertiò probatur: Oportuit Petro vnum aliquem succedere in Ecclesiastico totius Orbis regimine; 4 primò, quia Ecclesia non minùs eget nunc vno Pontifice, quàm tempore Apostolorum: ergo moriente Petro interire non debuit talis Pōtificatus, qui vtiq; in Ecclesiæ vtilitatem, non in Petri commodũ institutus fuerat. Secundò, quia Ecclesia Christiana vna & eadem semper fuit, & erit vsque in finem seculi: quarè in Symbolo canimus cum Armenijs: *Credimus in Vnam, sanctam, Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam:* ergo, si vni, 5 eidemque Ecclesiæ vnus erat rector tempore Apostolorum, hoc etiam tempore esse debet; nec ratio est, cur mutari nunc debeat eius forma regiminis, cùm à Christo maximè instituta fuerit. Tertiò, quia cùm Dominus dixit Petro, *Pasce oues meas*, non solùm ouium tunc præsentiũ illi curam commisit, sed etiam futurarum: non enim minùs nobis, quã antiquis prospicere debuit: sed Petrus

ոչ միայն նա և յաջորդաց ժառանգէին
Գ էր, զի այս հայրապետս, որպէս անձն
ամենայն պետրոսի, էր հոգին և
գլուխ ամ եկեղեցւոյ ։

Երկրորդ՝ ցուցանի . քանզի առաջին
պատճառն ուսուցչին հերձուածողաց
ասեն, թէ հայրապետն հռովմայ ոչ է՛
գլուխ եկեղեցւոյ . վա զի կարծեցին, թէ
ոչ էր պետրոս, որոյ աթոռոյ է՛ պապն,
էր գլուխ առաքելոց ։ իսկ այսպիսին կարծիք
է՛ սուտ . որպէս ՝ի վերոյ ցուցաք ՝ի սբ
գրոց, և ՝ի սրբոց հարցն, և ՝ի գործն
հայոց ։ ապա ուրեմն . և այլն ։

Երրորդ՝ ցուցանի . քանզի հարկ
Դ է, եթէ մի ոմն հայրապետին՝ հետևեսցէ
լինել պետրոսի ՝ի կառավարութեան ամենայն
եկեղեցւոյ տիեզերաց՝ զի այժմ են
պէտս ոչ սակաւ է, քան յառաքելոց ժամանակի
հայրապետին ՝ի ժամանակս առաքելոցն . քանզի թէ
՝ի հետևելոյ ժամանակս, ապա ուրեմն
յետ մահուան պետրոսի ոչ պարտ էր կո
րուսանել այսպիսին հայրապետութիւն, որ
հաստատեալ էր ՝ի շահ վասն օգտութեան
եկեղեցւոյ, ոչ վասն պիտոյից պետրոսի ։
Երկրորդ՝ զի քրիստոնէական եկեղեցին միշտ
է հաստատեալ մի և նոյն եղև և լինի
զի մինչև ՝ի կատարած աշխարհի . վասն
Ե որոյ երգեմք ՝ի դաւանութեան . Հաւ
ատամք ՝ի մի սբ կաթողիկէ և առա
քելական եկեղեցի ։ ապա ուրեմն եթէ
այս մի եկեղեցին զմի վերակացու հովիւ
ունէր ՝ի ժամանակս առաքելոցն, պարտ է
և արդ զմի վերակացու հովիւ ունել ՝ի սոյն
ժամանակս և ոչ փոփոխել կերպին իշ
խանութեան սորա, որ մանաւանդ անդ
՝ի քրիստոսէ հաստատեցաւ ։ Երրորդ՝ զի
յորժամ ասաց տէրն պետրոսի . արածեա
զոչխարս իմ . յանձնեաց նմա ոչ միայն
զոչխարսն որք յայնժամ էին, այլ և
զապագայիցս ժամանակաց . զի ոչ պակ
աս

տեր ը տուաւ՛ եւ խնամելոյ ոչխարացն տուա-
ցեն ոչխարաց, զորս եւ է յետոյ : ապա՛ զ 6
պետրոս ոչ կարէր միշտ արածել զոչ-
խարս քն մանաւանդ զապագայս, զի
ոչ միշտ կենդանոյն էր յաշխարհի : այ-
պա ուրեմն ամենեցուն զնոյն ասէ սա, արա-
ծեա՛ զոչխարս իմ, զորոյն եւս ասաց
յամ աթոռաժառանգսն : Եւ՛ս տուաւ՛ել՝
զի յայնչափ ժամանակ պարտ էր մնալ
զհովուութեանն, յորչափ ժամա-
նակ մնայցէ հօտն. եւ հօտն մնալոց է
մինչ եւ ՚ի վախճան աշխարհի. ապա ու-
րեմն եւ նոյնպէս մնալոց է հովուութեան-
թիւն ՚ի յաջորդս պետրոսի : Եւ չորրո-
րդ՝ զի ՚ի հին օրէնսն մի քահանայա- է 7
պետ հետեւէր զկնի միւսոյն. որպէս
եղեազար զկնի ահարոնին. եւ փենեհէս
զկնի եղեազարի, եւ նմանապէս զայլսն :
ապա ուրեմն նոյնպէս պարտ է լինել ՚ի
նոր օրէնս. զի քահանայապետութիւն
հին օրինացն էր նշան եւ օրինակ քհնյա-
պետութեան նոր օրինացս :

Իսկ արդ՝ այս մի հաջորդողն, որ
պարտին հետեւել զկնի պետրոսի, եւ
հովուել զեկեղեցին քն, ոչ կարէ գոլ այլ
ոք, եթէ ոչ հայրապետն հռոմայ :
քանզի յայնժամ մի հաջորդողն երա-
նգութեան մանաւանդ ՚ի ուրեք միւսոյն, եւ ժա- ը 8
ռանգէ զիշխանութիւն նորա : յորժամ
միւսն մեռանի, կամ հրաժարէ յիշխա-
նութենէ իւրմէ : իսկ պետրոս յորչափ
ժամանակ կենդանի մնաց, ոչ երբեք
հրաժարեցաւ յիշխանութենէ, զոր առ-
եալ էր ՚ի քէ, հովուապետական զեկե-
ղեցւոյ տիեզերաց. այլ ունէր զնա մինչ
եւ ՚ի մահ : Բայց մեռաւ՝ յորժամ նստ
էր եպիսկոպոս ՚ի մեծն հռոմ : ապա ու-
րեմն եպիսկոպոս հռոմայ եղեւ ժառանգ
իշխանութեան նորին :

Եւ ... այս ընդդիմախօսս վարդանն,
եւ

trus non poterat semper Christi oues pascere, præsertim futuras, quia non semper victurus erat in Mundo: ergo, cùm dixit illi Dominus, *Pasce oues meas*, omnes etiam eius Successores in illo est alloquutus. Tum quia tamdiù durare debet pastoris officium, quamdiù durat ouile; sed hoc durabit vsq; ad Mundi consummationem; ergo necessariò in Successoribus Petri. Quartò denique, quia in veteri lege summi Pontifices alter alteri succedebant, vt Eleazarus Aaroni, Phinees Eleazaro, & sic de reliquis: ergo similiter in noua; siquidem Sacerdotium veteris legis figura fuit Sacerdotij legis nouæ.

At verò is vnus, qui Petro succedere debuit in vniuersali eo regimine, alius esse non potest, nisi Pontifex Romanus. nam tunc vnus alteri succedit in aliquo munere, cùm hic vel moritur, vel eo munere abdicatur: Petrus verò, quamdiù vixit, nunquàm abdicatus est suprema potestate illa, quam à Christo acceperat, vniuersam regendi Ecclesiã; sed eam tenuit vsque ad mortem: mortuus autem est, dum Romæ, & non in alia Vrbe, sedebat Episcopus, vt ipsi referunt Aduersarij: ergo non alius illi in rectione totius Ecclesiæ succedere debuit, nisi Romanus Episcopus.

Instat Vartanus his verbis: *Si Latini Romanæ Sedi primatum tribuunt, eo quòd ipsi Petrum Romæ occiderint; etiam Ierosolymis Petri Dominum crucifixere Iudæi; cur ergo Ierosolymitana potiùs Sedes super omnes Ecclesias non obti-*

obtineat principatum? Quasi dicat: Si cedenti locum per mortem, legitimè succeditur; & Christus, *animarum nostrarum Episcopus*, non Romę, sed Ierosolymis mortuus est: ergo non Romana, sed potiùs Ierosolymitana Sedes primatum habebit.

1. Petri 2.

Respondetur primò ad hominē: quippè nec ipse Vartanus, nec eius asseclæ, nec Armena Ecclesia, vllo vnquam subiectionis indicio Ierosolymitanum Episcopum, vt caput totius Ecclesiæ, cognouerunt: cùm è contrario, quotiescunque Armenij ad totius Ecclesiæ caput recurrere voluerunt, semper recursus is fuit ad Romanum Pontificem.

Respondetur secundò: Si Ierosolymitanus Episcopus fuisset Christi successor, aut eius Vicarius, certè primus etiam Episcoporum ipse fuisset; at Nicænum Concilium can. 7. nec primum, nec secundum, nec tertium illi locū inter Patriarchas concedit, sed vltimum, quem semper à principio habuit; & hunc, quantùm ad honorariam quandam sessionem; nam quantùm ad veram iurisdictionem nullus ei datus est locus; sed Archiepiscopo Cæsariensi, totius Palestinę Metropolitano, subiectus fuit. Decernitur enim in eo Canone, vt Episcopus Ierosolymæ honorem habeat post Romanum, Alexandrinum, & Antiochenū; sed tamē nihil propterea detrahatur de auctoritate Metropolitani, qui erat Cæsariensis Episcopus.

Respondetur tertiò, Christum non fuisse Episcopum vllius particu- laris

Թ և առաւ. Ըն՞դէր եղև հռովմ առաջին։
9 զի եթէ զպետութիւն փոխանակեն առաքելոյն՝ ի
հռովմ. զպետութիւն ածեն յէ̃մ խաչե_
ցին հրէայքն. եթէ ընդէր ոչ է՛ հռովմա
նստաւ. ամ երկիրն։] Երբ թէ ասէր. զի
եթէ ՚ի ձեռն մահու յետի ժառանգու_
թի. և քս̃ հովուաց մերոց եպիսկոպոս մե_
ռաւ ոչ ՚ի հռովմ, այլ յէ̃մ. ապա ոչ
աթոռն հռովմայ, այլ աթոռն եմայ
ունի՛ զառաջնորդութիւն։

Նախ պատասխանի. զի եթէ եպիսկոպոս
եմայ զօրն առաջնորդ. վա՞սն էր հայք, և
այլ ազգք քրիստոնէից ոչ երբէք ճանա
Ժ չեցին զնա երբեք զառաջնորդ. այլ յոր
10 ժամ կամեցան առաքելական լինել և ա_
ղաղակել առ գլուխն եկեղեցւոյ. միշտ
եկին առ աթոռն հռովմայ։

Երկրորդ պատասխանի. զի եթէ եպիսկոպոս
եմայ գոյր առաջնորդ քի, կամ երեսփոխան
նորա. գոյր և առաջին առաջնորդն ՚ի մէջ
պատրիարքաց։ բայց նիկիոյ ժողովն
զնա ոչ եառ առաջին զառաջին տեղի. և ոչ
զերկրորդ, և ոչ և զերրորդ. այլ ըզ
յետին, զոր և ՚ի սկզբանէ ունէր։ և
զայս յետին տեղի եառ նմա բայց պատա
ուոյ ինչ միայն ՚ի ժողովս. այլ ոչ և
ԺԱ բառ իշխանութեանս, զի եպիսկոպոս եմայ
11 մնայր յառաջ ՚ի ներքոյ իշխանութե
արքեպիսկոպոսին կեսարիոյ փիլիստացւոց,
որ էր մետրապոլիտ ամ պաղեստինոյ։

Երրորդ պատասխանի. թէ քս̃ ոչ եղև եպ
իսկոպոս մասնաւոր ուրուք, և ոչ եմայ.
այլ էր և է՛ ամ եկեղեցւոյ հովիւ և
հայրապետ ընդհանուր եկեղեցւոյ երկ
նային և երկրային։ վասնզի ոչ ետ է՛
առաջնորդ կամ աթոռակալ նորա. զի
նորին միշտ կենդանի է՛ յեկեղեցւոյ։ Եւ
քանզի անմերձելի է՛ մեզ. սակս այսո_
րիկ կամեցաւ ՚ի ժամանակին համբար
ձմանն իւրոյ կացուցանել յերկրի զին
երես

Ժբ 12 [illegible]

Ժգ 13 [illegible]]

Ժդ 14 [illegible]

laris Vrbis; sed fuisse, & esse Pontificem totius Ecclesiæ; nec vllum ei succedere, cùm *semper viuat*. Cur Hebr. 5. autem post eius ascensionem in Cælum Petrus, & non Iacobus (qui fuit Ierosolymitanus Episcopus), aut alius Apostolus, fuerit eius in terris Vicarius; ea nunc sufficit ratio: quia ita Christus & voluit, & mandauit, vt §. 3. demonstratum est: maximè cùm post Resurrectionem, ad Patrē iturus, soli Petro dixerit, & non Iacobo, aut cuipiā alij: *Pasce oues meas*. Decuit autem, vt talis eius Vicarius alibi potiùs sederet, quā Ierosolymis; quia, sicut per Christi aduentū Lex, & Sacerdotiū mutabatur, ita cōueniens erat, vt sūmi etiā Sacerdotis mutaretur locus, & noua omnia fierent. Cęterùm, æquè piget Latinos, à suis Maioribus Petrū, & Paulū occisos esse; ac pudet Armenos sæuiori martyrio Bartholomęū decorticasse, suūq; discruciasse Illuminatorē Gregoriū.

Instat rursū Vartanus: *Petrus primò Cæsareæ Philippi firmauit Ecclesiā, deindè Antiochiæ, postremò Romæ: cur ergo Romana Sedes primatū habeat?*

Respondetur primò ad hominē: Si Romana Petri Sedes primatum non habeat, eo quòd fuerit postrema; certè iuxta Vartani verba vel Cęsariēsis, vel Antiochena, quę fuerint antiquiores, habere debuit: cur ergo nec ipse, nec alius quispiā vlli ex duabus his Sedibus dat primatū?

Respondetur secundò, quòd Cæsareæ Philippi Petrus per seipsum nō firmauit Ecclesiam, sed tantummodò inchoauit, Cornelio, eiusque domo

mo, & amicis ad fidem conuersis; vbi etiam vix paucis diebus mansit rogatus, vt habetur ex Actorum cap. 10. Sed esto Ecclesiam illam firmauerit, certè sedem suam Episcopalem ibi non posuit, vt omnibus liquet: ergo ex hac etiam parte Vartanus delirat. Cæterùm Antiochiæ quidem priùs sedit Petrus Episcopus: at posteà, ea sede relicta Euodio, suscepit Romanum Episcopatum, quem tenuit vsque ad mortẽ annos 25. Cùm ergo reliquerit Petrus Euodio solùm sedem Antiochenam, & non etiam summum Pontificatum; quem sanè, cùm in propria persona iussu Domini accepisset, nec poterat, quãdiu viuus foret, alteri cedere; superest, vt hunc Põtificatum illi soli reliquerit, qui ipsi Petro post eius mortem successerit, hoc est, Romano Episcopo. Adde, quòd Nicenum Cõcilium can. 6. ne secundũ quidem locum Antiocheno Patriarchæ attribuit, sed solùm tertium, vt constat Armenis: & hunc tertium semper is à principio tenuit, nec vnquàm altiorem locũ quæsiuit.

Quartò probatur: Non decet, vt sint in Ecclesia Christiana plures rectores, seu capita, quorum vnusquisque independenter ab alio (vt Aduersarijs placet) suam portionem gubernet; sed vnus debet esse rector supremus, cui reliqui subsint: atqui constat ex dictis, nullum alium assignari posse, cui debeat summum hoc regimen iurè competere, præter Romanum Pontificem: ergo &c. Maior, quam ipsi negant, probatur: Pri-

ԺԵ 15 [illegible]

ԺԶ 16 [illegible]

[illegible]

ԺԷ 17 [illegible]

[illegible]

տանէր իւր հրամանին ընդ վիշապին . և Ժը
վիշապն պատերազմէր զօրօք իւրովք:] 18
ապա՛ ուրեմն և նոյնպէս տալի է յերկ
րային եկեղեցին, որոյ օրինակ է երկնայ
ին, ըստ պօղոսի առաքելոյն յեբրա
յեցւոց գլխոյն ութ երրորդելոյ:

Երկրորդ՝ զի ՚ի հին եկեղեցին հրէից,
որ էր օրինակ եկեղեցւոյ քրիստոնէից,
ըստ այնմ. ա. կորնթ. Ժ. երր. գլխոյ.
Թէ այն ամ օրինակաւ անցանէր ընդ
նոսա:] մի էր գերագոյն քահանայապետ
որ կառավարէր զամ ժողովարանս: ա
պա ուրեմն նմանապէս տալի է ՚ի նոր
եկեղեցին քրիստոնէից:

Երրորդ՝ զի նախկինացոյց երևելի ԺԹ
կառավարութիւն քրիստոնեայ եկեղե 19
ցին պատշաճէր միում առաջնորդու
թեանն քս մինչ դեռ կայր յերկրի, որպէս
գերագոյն հովիւ, նոյնպէս առաջնոր
դէր զնա; ապա ուրեմն յետ համբար
ձմանն քի յերկինս նմանապէս պարտ է
լինել: ապա թէ ոչ. եկեղեցին քի փոփո
խելով զառաջնորդացն կերպն կառավա
րութե, փոփոխել էր և զառաջնոր
դացն տեսակն իւր, և ոչ գոյր այժմ այն
պիսի. որպիսի գոյր յառաջ:

Չորրորդ՝ զի ՚ի բոլորովին եկեղեցին
մի պարտ է զոյլ ճշմարիտ հաւատ, ըստ Ի
պօղոսի առաքելոյն յեփեսաց. դ. եր. 20
գլխոյ: իսկ դժուարին է պահել ՚ի միա
մի ճշմարիտ հաւատս, եթէ ոչ գոյ մի
գերագոյն դատաւոր, ընդ որում միա
բանեսցին ամէն, և զի որոյ քս ա
ղօթեաց, զի մի պակասեսցին հաւա
տք նորա: բանզի ուրեմն յայնժ դատաւո
րաց հաւատոյ, գերագոյն լինի քա
ջանայութե ՚ի բանս հաւատոյ: և
երբեմն հերձուածող անհնազանդութեամբ ժողո
վք, յորս ոչ կայ առաջնորդութեան
դիմումն հաւատոյ, ձեռներեցն ոչ

պետ

Primò, quia in cælesti Angelorum Ecclesia vnus à Deo constitutus est Angelorum omnium princeps, qui nunc, post casum Luciferi, est sanctus Michaël, iuxta illud Apoc. 12. *Factum est prælium magnum in Cælo: Michaël, & Angeli eius præliabantur cum Dracone, & Draco pugnabat, & Angili eius.* ergo similiter contingere debuit in terrestri hominum Ecclesia, cuius exẽplar, & idea (vt Hebr. 8. inquit Paulus) est illa Cælestis.

Secundò, quia in Ecclesia veteri Iudæorum (quæ nouæ Christianorum Ecclesiæ figura fuit, iuxta illud 1. Cor. 10. *Hæc omnia contingebant illis in figuram*) vnus erat summus Sacerdos, qui Synagogas omnes regebat: igitur ita pariter esse debet in noua.

Tertiò, quia visibile totius Ecclesiæ Christianæ regimen in prima eius institutione fuit monarchicum: Christus enim, cùm in terris degeret, eam visibiliter, vt summus Pastor, administrauit: ergo etiam, post Christi ascensioné in Cælum, monarchicum esse debet. alioquin Respublica Christiana, mutata eius forma regiminis, mutauisset priorem speciem; nec esset nunc eadem specie Ecclesia, quæ antè fuit.

Quartò, quia in tota Ecclesia vna debet esse vera fides, vt asserit Apostolus Ephes. 4. at difficilè potest hæc fides in vnitate, & veritate seruari, nisi sit vnus summus Iudex; cui omnes acquiescere teneantur, & pro quo Christus orauerit, *Vt non*

desi-

deficiat fides eius. Nam, vbi multi sunt pares, facilis est in fidei rebus dissentio, & interdũ Generalia ipsa Concilia, in quibus summi huius Iudicis auctoritas defuit, errauerunt; vt experimento Cócilij Ephesini secundi Armenijs notum est.

Hoc Concilũ ab Armenis reijcitur; quòd in ipso Eutyches absolutus fuerit.

Quintò, quia in sacris Scripturis Ecclesia comparatur vel regno, Danielis 2. vel castrorum aciei ordinatæ, Cant. 6. vel ouili, Ioan. 10. vel humano corpori, 1. Cor. 12. vel domui, 1. Tim. 3. vel naui, seu Arcę Noë, 1. Petri 3. vel similibus. At nullum est regnum, quod non gubernetur ab vno Rege; qui quidem, si præsens sit, per se ipsum id facit; sin absens, per alium vnum, qui dicitur Prorex: alioquin *omne Regnũ, in se diuisum, desolabitur*, Luc. 11. Nec Exercitus est ordinatus, vbi inter multos Tribunos, & Centuriones vnus non sit Imperator: quarè Hieronymus, *In quouis grandi*, inquit, *Exercitu vnius signum expectatur*. Nec vllũ reperitur ouile, quod regi non exigat ab vno pastore, iuxtà illud Ioan. 10. *Fiet vnum Ouile, & vnus Pastor*. Si praetereà in vno corpore multa sint capita, id Monstrum erit; sin autem vnum sit caput, tunc, vt inquit Paulus 1. Cor. 12. *id ipsum pro inuicem solicita erunt membra, vt non sit schisma in corpore*. Item domus quælibet vnũ requirit dominũ, & vnum œconomũ, iuxtà illud Lucæ 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituet dominus super familiam suam?* alioquin, vt dicitur Matth. 12. *Domus, diuisa* con-

Hieron. in epist. ad Rusticũ Monachũ.

Իա պէս յայտ եղև յերկրորդ ժողովն եփե-
21 սոսի որ արձակեաց զեւտիքէս, և հա-
յաստանեայց զմոլորութիւն որա.

Հինգերորդ՝ զի եկեղեցին ՚ի սուրբ գիրս
նմանի թագաւորութե. որպէս ՚ի դանիէլի.
բ. րդ՟ գլխն : և կամ կարգաւորել զօ-
րաց. երգոցն ՚ի յերգոց. զ. երդ՟ գլխն :
և կամ հօտի. որպէս ՚ի յոհա. Ժ. երդ՟
գլխն : և կամ մարդկային մարմնոյ.
ըստ կէն. ա. կորնթ. ԺԲ. րդ՟ գլխն : և
կամ տան. որպէս. ա. տիմոթէոսի. գ.
րդ՟ գլխն : և կամ նաւի և տապանին
նոյի. պետրոսի. ա. պետրոսի. գ.
Իբ րդ՟ գլխն : և այլ ըստ նոյն թագաւորութե գոյա-
22 նի, որ ոչ իցէ առաջնորդել ՚ի միոջէ
թգւէ. որ է թէ ներկայ լինի, նովին ա-
ռաջնորդէ զնա. և եթէ բացական,
՚ի ձեռն փոխանորդի միոյ, որ ասի
երկրապահան թգւրի զի ամ թագաւո-
րութիւն բաժանեալ յանձին աւերի : Եւ
ոչ գոյ զօրք կարգաւոր որում յորում ՚ի
միջ բազում հարիւրապետաց և հա-
զարապետաց ոչ իցէ մի զօրավարն զօ-
րավարութե. ուստի ասէ սուրբն Յերոնիմոս,
թէ ՚ի զօրս զետեղ և իցէ մեծ՝ միոյ զօ-
րավարի նշանին սպասեն ամենեքեան.
Իգ Եւ ոչ գտանի հօտ մի, որ ոչ պահանջ-
23 եսցէ առաջնորդել ՚ի միոջէ հովուէ, ըստ
այնմ թէ մի հօտ և մի հովիւ : Եւ դար-
ձեալ թէ ՚ի միում մարմնի բազում գլու-
խք իցեն. նա գազանական լինի : ա-
պա թէ մի գլուխ. յայնժամ ըստ պօ-
ղոսի յ. ա. կորնթ. ԺԲ. գլխն, ՚ի նոյն
զմիմեանս հոգացցեն անդամքն. զի մի
լիցին հերձուածք ՚ի մարմնի անդ :]
Եւ դարձեալ իւրաքանչիւր տուն զմի տէր
խնդրէ, և զմի տնտեսն ըստ այնմ ղուկա.
ԺԲ. րդն. ով իցէ հաւատարիմ տըն-
տես և իմաստուն. զոր կացուցէ տէր
իւր ՚ի վերայ գերդաստանի իւրոյ :]

զի

[illegible]

իդ 24 [illegible]

իե 25 [illegible]

իզ 26 [illegible]

[illegible]

contrà se, non stabit. hinc Ambrosius, *Domus Dei*, inquit, *est Ecclesia, cuius hodie rector est Damasus*. Et quis denique nesciat, si nauis vna à multis rectoribus gubernetur, fieri in tempestate naufragium? vndè, *In navi*, ait Hieronymus, *Vnus est gubernator.* Ergo idem procul dubio dicendum est de Christi Ecclesia, quæ his omnibus comparatur. Am... me... 3.2... Hi... ep.

Sextò tandem, quia qua ratione asseritur, in vna Ciuitate vnum requiri Episcopum, qui Parochis præsit; in vna Prouincia vnum Metropolitanum, seu Archiepiscopum, cui subsint Episcopi; in vna Natione vnum Primatem, seu Patriarcham, qui Archiepiscopis præsit: nimirùm, vt ab vno Præsule superiore contineantur inferiores in vnitate, dissoluantur eorum lites, ad Synodum conuocentur, & cogantur munere fungi suo: eadem prorsùs ratione asserendum est, in vna Ecclesia vniuersa vnum requiri summum Pontificem, cui Patriarchæ, & Præsules omnes obediant.

Respondet ad hæc omnia cum consectaneis Mehkitarius, capite 1. his verbis: *Verum, & Vniversale totius Ecclesiæ Caput est Christus; Vti testatur Apostolus Ephes. 1. dicens: Ipsum*, nempe Christū, *dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Audi, Vt Ecclesia, Christi corpus esse dicitur, & nō Petri. Et rursùs cap. 5. Vir caput est mulieris, sicut Christus Caput est Ecclesiæ, & ipse Saluator corporis eius: sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres Viris*

suis in omnibus. Et iterùm ad Colos. 1. Ipse est caput corporis Ecclesiæ: qui est principium, primogenitus ex mortuis. Vt sit in omnibus ipse primatū tenens. Non decet ergo, Vt nos ipsos ab hoc Vno Capite Christo separemus. Sic ille.

Sed contrà primò ad hominem: quia Christus est etiam caput Ecclesiæ Armenicæ; & tamen Mehkitarius, hoc capite non contentus, aliud ad Ecclesiam illá regendam Caput, & Patriarcham assignat, cui reliquos Armeniorū Archiepiscopos, & Episcopos subesse, necessarium ostendit. Quod ergo ipse de Prouinciali, seu Nationali, idem ergo dico de vniuersali Ecclesia; & quo ipse mihi responso satisfaciet, eodem ego satisfecerim Mehkitario.

Contrà secundò: quia si ex eo, quod dicitur Colos. 1. *Christus est caput corporis Ecclesiæ*; sequeretur, Ecclesiæ corpus, præter Christum, Caput aliud non habere, quod Christum repręsentaret: ergo etiam ex eo, quod ibidem subditur: *Corpus Christi est Ecclesia*: sequeretur Ecclesiam præter Christi corpus, corpus aliud non habere, quod Christi corpus repræsentaret: ac prætereà ex eo, quod dicitur Ephes. 1. *Ecclesia est corpus Christi*; sequeretur, Christum aliud corpus non habere præter Ecclesiá. At hæc sunt falsa: ergo & illud.

Contrà tertiò: quia Ecclesia non est corpus Christi reale, sed mysticum: hoc est, repręsētat mysticè corpus Christi reale, nempè omnia mébra Christianum, vt idem docet Apostolus 1. Cor. 12. *Corpus non est*

ԻԷ 27

[illegible]

ԻԸ 28

[illegible]

ԻԹ 29

[illegible]

զի որպէս ասէ պօղոս յ. ա. կորնթ. ժբ.
գլ՛ գլխոյ. մարմինն ոչ է՛ մի անդամ, Լ 30
այլ բազմաւ անդամովք: Վա որոյ և ասէ
ասէ յ. ա. կորնթ. զ. Ոչ գիտէք, եթէ
մարմինք ձեր անդամք են քի: Այլ մար-
մնաւորն մարմինն քի բաց յայլոց անդ-
ամոց ունի և մի գլուխ, որով կառավա-
րին: ապա ուրեմն և եկեղեցին
բաց յայլոց անդամոց ունի և մի գլու-
խ, որ խորհրդաբար նշանակէ զքի
գլուխն իւր:

Չորրորդ՝ զի ՝ի թղթոյն առ եփես.
նմանին քս և եկեղեցի նմանութեամբ փեսայի և
հարսին և ասէ, եթէ այր է՛ գլուխ կնոջ.
որպէս և քս է՛ գլուխ եկեղեցւոյ. այլ կին Լա
բաց ՝ի գլխոյ, որ է՛ այր, ունի և զգլ- 31
ուխն իւր, որով ինքն կառավարի հը-
նազանդելով առն իւրում: ապա ուր-
եմն և նոյնպէս եկեղեցին հարսն քի բաց ՝ի
գլխոյ որ է՛ քս, պարտի ունել զգլուխն
իւր, որով ինքն առաջնորդեսցի հնա-
զանդելով հրամանացն քի: Եւ այս
պատճառ ՝ի յերգոցն. է. երգ՛ գլխոյն ՝ի
մէջ այլոց անդամոցն հարսին աստուա
ծային և գլուխն համարի. և ասէ փեսայն
առ հարսն. Գլուխ քո իբրև զկար-
մեղ լերին: Եւ հարսն զփեսայէն
ասէ ՝ի. ե. երգ՛ գլխոյն. Գլուխ նորա Լբ
յոսկի ոչ կեղծաւորի:] Ուր՝ գլուխ հարս- 32
նին նմանեցաւ լերին կարմեղոսի, զի թէ
պէտ հասարակ քահանայապետն բար-
ձր լեառն իցէ, սակայն ոչ այլ ինչ է,
եթէ ոչ հող. այս է մարդ: Իսկ փեսայի
գլուխն նմանի լաւագոյն ոսկւոյ. զի քս գլու-
խն է՛ այս:

Հինգերորդ՝ զի առաքեալն առ
հռոմ. ժբ. ասէ. Որպէս ՝ի միում մարմ-
նի անդամս բազումս ունիմք. և ամե-
նայն անդամքն ոչ զնոյն գործ ունին: Նոյն-
պէս և բազումք մի մարմին եմք ՝ի քս.

այլ

Vnum membrum, ſed omnia membra: & in hoc myſtico ſenſu dicitur 1. Cor. 6. *Corpora Veſtra membra ſũt Chriſti*. at corpus Chriſti reale, prẹter alia membra, habet etiam vnum caput, quo illa reguntur: ergo Eccleſia, præter alia membra, vnum quoque caput habere debet, quod myſticè Chriſti caput ſignificet.

Contrà quartò: quia Epheſ. 5. Chriſtus, & Eccleſia comparantur ſponſo, & ſponſæ; ac dicitur: *Vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus eſt caput Eccleſiæ:* ſed mulier, præter caput virum, habet etiam caput ſuum, quo ipſa regitur, licèt dependenter à viro: ergo ſimiliter Eccleſia, ſponſa Chriſti, præter caput Chriſtum, habere debet ſuum caput, quo regatur, licèt Chriſto ſubiectum. & ideò Cant. 7. inter alia huius ſpõſæ membra caput etiam numeratur: *Caput tuum*, inquit ſponſus ad ſponſam, *ſicut Carmelus*. & ſponſa de ſponſo Cant. 5. *Caput eius*, inquit, *aurum optimum*. Vbi caput Sponſæ comparatur monti Carmelo, quia ſummus Pontifex, licèt mons altus ſit, tamen nihil aliud eſt, quàm terra, id eſt, homo: caput autem ſponſi comparatur optimo auro, quia caput Chriſti Deus eſt.

Contra quintò: quia Rom. 12. inquit Apoſtolus: *Sicut in Vno corpore multa membra habemus; omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi Vnum corpus ſumus in Chriſto; ſinguli autem alter alterius membra, habentes donationes ſecundùm gratiam, quæ data eſt nobis, diffe-*

rentes

rentes: & mox explicans eos differentes actus singulorum membrorũ, inter alia subijcit: *Qui præest, in sollicitudine.* Quibus verbis apertè indicat, esse in hoc Ecclesiastico corpore, præter Christum, alterum caput, quo scilicèt loco Christi cæteris præsit membris: tum quià affirmare videtur, fideles in hoc corpore esse omnia membra, ac proindè eorum aliquem esse caput: tum etiam quià proprium huius capitis actum exprimit, dicens: *Qui præest, in sollicitudine:* præesse enim solius est capitis. Adde, quòd 1. Cor. 12. postquam dixit, Ecclesiam esse vnum corpus, addit: *Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarij:* quod quidẽ non conuenit Christo; ipse enim potest dicere nobis omnibus, non estis mihi necessarij; ergo de quodam altero capite Apostolus hoc intelligit, quod Christum in Ecclesia repræsentet.

Contrà denique (& est communis Catholicorum responsio): Nã, etsi Christus est principale huius Ecclesiæ Caput, Rex, & Monarcha, qui eam spiritualiter, & inuisibiliter moderatur: quia tamen visibilis eius præsentia abest ab Ecclesia; quæ cũ corporalis sit, & visibilis, eget etiã visibiliter gubernari: ideò necessariò requiritur aliquis alius, qui sit eius caput post Christum; atq; vt Christi Vicarius, eam visibiliter regat, & in vnitate contineat. Quemadmodùm; cum Rex abest à Regno, datur vnus aliquis Prorex, qui loco Regis illud gubernet. Alioquin non so-

33 [illegible]

34 [illegible]

35 [illegible]

[illegible]

խան՝ երեւ ապէս հովուեսցէ զնա , և Լզ
պահեսցէ ՚ի միաբանութեան ։ Օրի- 36
նակ . յորժամ Թագաւոր ա՛ն գնայ ՚ի տեղի աշ-
խարհն , յանձնէ զԹագաւորութիւն իւր ու-
մեմն իշխանի , որ փոխանակ Թագաւորին
հովուեսցէ զնա ։ նմանապէս և քս առաք-
ելոցն և աշակերտաց նորին ։ և զայս
թէ ոչ . ոչ էին պիտոյ եկեղեցւոյ՝ ոչ պա-
տրիարգք , ոչ եպիսկոպ. , ոչ վարդապետք
և այլ հովիւք . քանզի քս առաւելին
է՛ հովիւ , վարդապետ , և եպիսկոպոս հո-
գւոց մերոց ։

Դարձեալ ընդդիմաբանէ Մխիթարն ,
և ասէ . Եկեղեցին ասի մարմին քի , և ոչ
պետրոսի , կամ այլոյ մարդոյ ։ ապա Լէ
ուրեմն քս միայն է՛ գլուխ նորա ։] 37

Պատասխանի . եթէ ասելս այսորիկ եկեղեցին
ասի մարմին քի , և ոչ պետրոսի , կամ
պապին . զի միայն քս է՛ սկզբնական
և մշտնջենաւոր գլուխ նորա ։ իսկ պա-
պն է՛ գլուխ նորա փոխանակ քի , և
առ ժամանակ մի . զի կառավարէ զնա
որպէս երեսփոխան քի առ ժամանակ մի ։
Օրինակ . Թագաւորութիւն ոչ է՛ և ոչ
ասի երեսփոխանին Թագաւորին , որ հովուէ
զնա . այլ ինքեան Թագաւորին ։ Եւ տունն
ոչ է՛ տնտեսին , այլ տեառն ։ Նմանա- Լը
պէս զի քս ոչ է՛ միայն գլուխ եկեղեցւոյն , 38
այլ է՛ և սա բովանդակ խորհրդաւոր
մարմին նորա , բաղկացեալ ՚ի բազում
հաւատացելոց , որք ՚ի զանազան ան-
դամոց . ՚ի ձեռն որոց ինքն քս սկզբնա-
բար առնէ յեկեղեցին զգործս ամ ։ քանզի
զի առաջնորդէ զբոլոր այս մարմինս
իւր ՚ի ձեռն պապին , իբրև գլխոյ .
ուսուցանէ ՚ի ձեռն վարդապետաց . մկրտէ
՚ի ձեռն պաշտօնէից . պահէ ՚ի Թշնա-
մեաց ՚ի ձեռն բարեպաշտ Թագաւորաց . մու-
րանայ և խնդրէ ողորմութիւն ՚ի ձեռն
աղքատաց . և ՚ի ձեռն ամենեցուն զամե-
նայն

solùm Papa, sed etiam alij omnes Pastores, Episcopi, & Magistri, superuacanei in Ecclesia essent; siquidem est etiam Christus, *Pastor, Magister, & Episcopus animarum nostrarum*.

Instat Mehkitarius: *Ecclesia dicitur esse corpus Christi, & non Petri*, nec alterius hominis: ergo præter Christum nullus alius dici potest Caput ipsius.

Respôdetur, Ecclesiam ideò dici corpus Christi, & non summi Pôtificis; quia Christus est eius caput principale, & perpetuum; summus autem Pontifex est Caput Ecclesiæ loco Christi, & ad tempus: illam enim, vt Christi Vicarius, per tempus aliquod administrat. sicut propter eandem rationem Regnum nô dicitur esse Proregis, sed Regis; & domus non est Oeconomi, sed Domini. Addo aliam rationem: siquidem Christus non solùm est Caput huius Ecclesię, verùm etiam est totum eius mysticum corpus, constans, tanquam ex varijs membris, ex multis fidelibus, per quos ipse omnia in Ecclesia principaliter operatur. Regit enim totum hoc corpus suum per Papam, vt per caput; docet per Magistros; baptizat per Ministros; defendit per Catholicos Principes; eleemosynam petit per pauperes; ac denique per omnes omnia facit. talis autem non est summus Pontifex, qui solùm per se, aliosque Præsules inferiores, huic corpori præest.

QVOD

ա 1 *QVOD ROM. PONTIFEX Petro successerit in Præfectura totius Ecclesiæ.*

OSTENDITVR SECVNDO

Testimonijs Conciliorum Generalium, quæ suscipit Armena Ecclesia.

§. VI.

TRes tantummodò sunt Synodi Generales, quas Armeni omnes, vel ipsimet suscipiunt Aduer-
բ 2 sarij: Prima, Secunda, & Tertia; videlicet Nicæna, Constantinopolitana, & Ephesina: porrò sub nomine Nicænæ Synodi comprehendunt etiam Sardicensem; quæ licèt fuerit & ipsa Synodus Generalis, vt notum est, semper tamen habita fuit, vt appendix quædam Nicænæ. De quarta, nempè Chalcedonensi, alijsque subsequentibus Synodis nõ loquor, cùm à Pseudomagistris reijciantur. Iam verò quòd, præter alia
գ 3 Concilia Generalia, hæc, quæ ab Armenis omnibus recipiuntur, principatũ Romanæ Sedis confessa sint, & experta, breuiter ostendamus. quippè cùm Ecclesię Romanę potestas nõ ab hominibus, sed à Deo sit; nihil propriè circa illam Generalia Concilia statuere debuerunt.

Per Nicænam ergo Synodum primatus Romani Pontificis declaratur primò, eoquòd hæc Synodus ex mandato Siluestri Papæ coacta fuit, vt Menologium ipsum Armenum

ծնչպրծէ ։ Իսկ սրբոյն ոչ ընդունելն առնէ . այլ միայն առնամբք և այլոց , և ևս միջնորդութեամբ այլոց վարդապետաց հայրապետաց լինի միաբանութիւն մարմն նորա ։ այլ-մինչ ։

ԵԹԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ .

Հռովմայ քահանայապետն յաջորդեաց Պետրոսի սրբոյն պետութեան՝ ի կառավարել զընդհանուր եկեղեցին .

ՑՈՒՑԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ .

՚Ի տիեզերականաց սբ ժողովոցն , զորս ընդունի հայոց եկեղեցին ։

Պրակ . Զ .

Երեք են տիեզերականն սբ ժողովքն , զոր միաբանութեամբ հայք ընդունին . այս է երեք առաջինքն , որք են ժողովքն նիկիոյ , և կոստանդնուպօլսի , և եփեսոսի ։ Բայց անուամբ նիկիոյ ժողովոյն զերկրորդ տիեզերականն սբ ժողովս իմանան . այ . զնիկիոյն , և թէ սարդիկեայն . քանզի ՚ի սարդիկեայ ժողովն մանաւանդ սորա հայրքն նիկիոյ ժողովոյն , և և այլ յաւելք ։ աստուա և չորրորդ լինելոյ ։ Աղէ՝ վկայութեամբ չորից ժողովոցս այսոցիկ մեր ցուցանեցուք զիշխանութիւն , զոր ՚ի վերայ ընդհանուր եկեղեցւոյ ևառ իշխեսցի և ոչ ՚ի մարդկանէ առեալ աթոռոյն հռոմեայ ։ Զիրս այլոց հասանելեաց առեալ ժողովոցն ոչ խօսիցուք . զի անուանք հակառակողացս ոչ կամին ընդունել զնոկայութիւն նոցա ։

Նախ և առաջին՝ վկայեսցէ սբն

ժողովն Նիկիոյ վասն առաջնորդութեանն Թէո
հրամանաւ սբ. աթոռոյն. զի այս ժողո
վն զաւրացաւ հրամանաւն Սեղբեստ Դ 4
րոսի հռովմայ հայրապետին. որպէս
յայտ է՛ ամենեցուն. եւ նորին յայտնա
պէս ճառքն հայոց խոստովանին զայս ՝ի
յունուարի. ա. աւուր յայտ. Պատուե
րեաց սբն սեղբեստրոս ամ քրիստո
նէից. զի գումարեսցեն ՝ի միասին ամենեքեան,
փախնեալ զանուանեալ ամէ երից չորեք
Թոյ. եւ գնեցին ժողովն առաջ. եւ
այլն :] Երկրորդ՝ զի ՝ի նոյն ժողովն
վերակացու եղեւ եպիսկոպոսն սեղ
բեստրոսի ասպանիացի, եպիսկո
պոսութեան. Երրորդ՝ զի նոյն ժողովն Ե
՝ի Թուղթն զոր գրեաց առ սեղբեստ 5
րոս, աղաչեաց զնա հաստատել զոր
ինչ սահմանեալ էր ՝ի ժողովն : Եւ չոր
րորդ՝ զի ՝ի կանոնս նոյն խոստովանի
զայս յայտնապէս :

Հարկ՝ գիտելի է՛, զի կանոնքն նի
կիոյ ժողովոյն ոչ ամենեքեան գտան
նին ՝ի գիրս ազգաց ամենից բրիստոնէ
ից, այլ միայն սակաւք ինչ : բայց գե
րագոյնքն նոցա Թարգմանեցան ՝ի գը
րոցն արաբացւոց, եւ ՝ի Թղթոյն զոր
գրեաց առ եպիսկոպոսն յարեւելից սըն
յուլիոս պապ ՝ի ժամանակս առաջնոյ Զ
ժողովոյն. զի ՝ի Թղթին այնմիկ յիշա 6
տակէ զայլոցին կանոնս : Եւ պատ
ճառ կորուստեան կանոնացն եղեւ. զի
արիոսականն աղանդաւորն եպիսկոպոսք այրե
ցին զնա, եւ զայլ ամենայն ինչ Թագաւո
րական ապահովեցին. որպէս եւ հնոյ պատմիչ
քն ասեն. եւ եւս միւսայլոց եպիսկոպոսն
քն եգիպտացւոց ՝ի Թուղթն առ փէ
լիքս պապն, ասելով այսպէս. Գիտեմք
մեք, եթէ ՝ի մեծ սբ ժողովն նիկիոյ հա
մաձայնութեամբ ամենայն կանոնեցաւ. Թէ
ոչ է՛ արժան առանց զժողով եւ դատա
ստան

die 1. Ianuarij per hæc verba testatur: *Sanctus Siluester Nicænum Concilium fieri iussit*. Secundò, quia in ea præfuit Hosius Episcopus Cordubensis ex Hispania, vt Vicarius Apostolicæ Sedis. Tertiò, quia idē Concilium in Epist. ad Siluestrum, rogat illum, vt Nicæna statuta confirmet. *Quicquid constituimus*, inquit, *in Nicæno Concilio, precamur, vestri oris consortio confirmetur*. Quartò denique manifestè id indicant Canones ipsi Nicæni.

Ե 5 Quocircà sciendum est, non omnes Nicænæ Synodi Canones inueniri in libris vulgatis, sed tantùm aliquot, quorum nonnulli sunt etiā mutili: reliquos verò colligi ex Textu Arabico, atque ex epistola Iulij 1. Papæ ad Orientales aliisque priscis Auctoribus. Ratio huius est, quia eius acta Concilij ab Arrianis Hæreticis magna ex parte incensa, & occultata fuerunt; vt præter alios Episcopi Ægyptij in epist. ad Felicē II. Papam testati sunt: *Scimus*, inquiūt, *in Nicæna magna Synodo 318. Episcoporum ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani Pontificis sententia Concilia celebrari, nec Episcopos damnari: licèt hæc, & alia quamplura necessaria ab Hæreticis, qui nos quotidiè insistant, & perdere nituntur, vt facilius nos capere possint, sint Synodica capitula incensa, nobisque sublata*. Et infrà: *Similiter & à prædictis Patribus Nicænis est definitum consonāter, vt si quisquam Episcoporum, aut Metropolitanorum Comprouinciales, vel Iudices*

Nn suspe-

suspectos habuerit, vestram sanctam Romanam interpellet Sedē, cui ab ipso Domino potestas ligandi, & soluendi speciali est priuilegio super alios concessa. &c.

At è Canonibus, in epistola Iulij repertis, duo sunt huiusmodi: Canon 1. *Non debent præter sententiam Romani Pontificis Concilia celebrari.* qui quidem Canon apud Armenicū Giarrentir, in vita S. Athanasij, his verbis citatus inuenitur: *Iulius summus Romæ Pontifex, ad Concilium Sardicense venit* (nempè per suos Legatos). *Non enim licebat, iuxtà Orthodoxorum decreta, præter ipsius voluntatem, Concilia celebrari.*

Canon 2. *Vt omnes Episcopi, qui in quibusdam grauioribus pulsantur, vel criminantur causis, quotiesnecesse fuerit, liberè Apostolicam appellent Sedem; atque ad eam, quasi ad matrem, confugiant, vt ab ea, sicut semper fuit, piè fulciantur, defendantur, & liberentur; cuius dispositioni omnes maiores Ecclesiasticas causas, & Episcoporum iudicia, antiqua Apostolorum, eorumque successorum, & Canonum auctoritas reseruauit: quoniam culpantur Episcopi, qui aliter erga fratres egerint, quàm eiusdem Sedis Papa fieri placuit.*

Ex Arabico verò translatus, Canon 39. sic habet: *Quamuis sit Archiepiscopus inter Episcopos frater maior, qui curam habet fratrum suorum; & ei debent obedientiam, qui præest: est tamen Patriarcha iis omnibus, qui sub potestate eius sunt, sicut ille, qui tenet Sedem Romæ. Caput, & Princeps est omnium Patriarcharum; quando-*

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

qui-

յամենեսեան իշխանս զամենայն զաւառաւորաւս եկեղե- Ֆ
ւոյ, և զբովանդակազգն քրիստոնէից եկեղեցա- 10
կանս : Եւ որոյ ընդ- դիմադարձեսցէ նմա
եկեղեցւոյ այդորիկ, որ ընդ- նզովեալ եւ-
ղիցի ոչ [illegible] այսուհետև . որպէս
հաւատոյ [illegible] :]

Իսկ Զ. ըստ . երրորդ կանոնն նորին ժո-
ղովոյն, որ թէ առաջնորդութեան ի գլուխն
առաքելոցն, ասէ այսպէս. Եկեղեցին
առաջնորդութեան ի մէջ եկեղեցեաց առ ա-
ռաջնոյն եղբարց էր . որ զհոգս ունի
եկեղեցեացն իւրեանց . որք և պատուէին
հնազանդութ ընդ նմին : Սակայն պատուէր
ասէ վերատեսչութ է այնց ամենեցուն, Ֆա
որք և ընդ- իշխանութ[եամ]բ նորա են : 11
որպէս և այն, որ նստի եկեղեցւոյ աթոռոյն
հռոմայ, է գլուխ և իշխան ամ[ենայն] պատրի-
արքաց. զի որ նա է առաջնորդ ի-
րև զպետրոս, որում տուաւ իշխանու-
թիւն իշխելոյ ամ[ենայն] քրիստոնէից իշխանաց
և ժողովրդոց, և ի վերայ ընդհա-
նուր եկեղեցւոյ է : Եւ որ ոչ ընդ դէմ
նորա ասացէ, նզովի ի սուրբ ժողովոյն :]

Այլ և ս վեցերորդ կանոնն նիկիայ
ժողովոյն . որոյ սկիզբն ասէ այսպէս :
Եկեղեցին հռոմայեցւոց միշտ ունէր զառա-
ջնորդութիւն :] Եւ թէպէտ այսպիսի Ֆբ
սկիզբն ոչ գտանի ի գիրս այլոց ազ- 12
գաց . սակայն գտանի ի գիրս արաբա-
ցւոց. և զայն թարգմանեաց ի յունաց
բարբառոյ դիոնէսիոս աբբայ առաջ
քան զհազար ամ . և և ս նոյն սկիզբն
յիշատակեալ եղև ի ժողովն քաղկե-
դոնի ի. Ժզ. երրորդ ժողովմանն : Ուստի
յետ ընթերցման նորա դատաւորքն զայ-
սպէս [illegible] ժողովոյն . [illegible] ,
թէ ամ աւագ առաջնորդութիւն հին հռոմայ
[illegible] առաջնորդութիւն
և զգերազանցն պատիւ ըստ կանոնա-
ցն :]

Եւ

quidem ipse est primus, sicut Petrus, cui data est potestas in omnes Principes Christianos, & omnes populos, & vniuersam Ecclesiam Christianam. Et quicunque contradixerit, à Synodo excommunicatur.

Extat prætereà sextus Canon eiusdem Nicæni Concilij, cuius initium ita continet: *Ecclesia Romana semper habuit primatum*. Et quamuis ei Canoni hoc initium desit in libris vulgatis; tamen extare reperitur in Textu Arabico; & ita ex Græco vertit Canonem illum ante annos mille Dionysius Abbas; ac etiam ita citatus inuenitur in Concilio Chalcedonẽsi, act. 16. quarè post lectum hunc Canonem Iudices responderunt: *Perpendimus, omnem primatũ, & honorem præcipuum, secundùm Canones, antiquæ Romæ Deo amantissimo Archiepiscopo conseruari.*

Nec obstant reliqua eiusdem Canonis verba illa: *Mos antiquus perduret in Aegypto, vel Lybia, & Pentapoli, vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem; quãdoquidem & Episcopo Romano parilis mos est*. Nam vera horum verborũ expositio, vt colligitur ex prędictis, alia esse non potest, nisi quam adduxit Nicolaus I. in epist. ad Michaëlẽ Imperatorem: debere scilicet Alexandrinum Episcopum tres illas Prouincias gubernare; quia Romanus Episcopus ita consueuit, hoc est, per Alexandrinum Episcopum easdẽ Prouincias regere, vel ei committere regimen illarum Prouinciarum. Aut ad summum, si, vt volunt Hæretici,

 sen-

sensus eorum verborum alius sit, certè discrepare non poterit à sequente: Mos ille antiquus perduret, vt Alexandrinus Episcopus protrahat suá potestatem extra Alexandriná Prouinciam, gubernando scilicet Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim; quia durat etiam similis mos, hoc est, pariter antiquus, vt Romanus Episcopus protrahat suam potestatem, ac regimen extrà finitimas Prouincias, nempè per totum Orbem. quod est dicere: quia Romanus Episcopus retinet morem illum antiquum regendi non solùm Romanam, sed etiam vniuersalem Ecclesiam; non debet Alexandrinus amittere ius, quod antiquitùs habuit, gubernandi tres illas Prouincias.

Et, quòd non aliter senserit Synodus, patet præterea ex eo, quòd licèt ipsa can. 6. & 7. ac etiam deindè Constantinopolitana can. 2. terminum, ac statum constituerint aliarum Ecclesiarum; nullum tamen certum finem assignare ausæ sunt Romano Episcopo. sciebant enim, huic, ante omnem Conciliorum definitionem, non ab hominibus, sed à Deo omnium curam Ecclesiarum fuisse commissam. siquidem multò ante Nicænum Concilium, vt refert Epiphanius hæres. 42. Marcion in Ponto excõmunicatus ab Episcopo suo, anno Christi 142. Romam venit, vt à Pio I. summo Pontifice absolueretur. & anno 242. Felix, & Fortunatus in Africa, à Cypriano depositi, accedentes Romam, ad Cornelium Papam appellarunt, vt

idem

Եւ թէպէտ հետեւակաց բանիցն նորին
Ժգ զեկեցելոցդ կանոնին այսմիկ առնէ ։ Հին
13 սովորութիւնն մնասցէ 'ի յեգիպտոս,
և 'ի լիբիայ, և 'ի պենտապօլիս. Թէ
եպիսկոպոսն աղէքսանդրացւոց ունիցի զիշխա-
նութիւն ի վերայ ամ գաւառացս այսո-
ցիկ. զի և եպիսկոպոսն հռովմայ այսպէս
սովոր էր ։] ասելոյն ոչ են հակառակ
առաջեցելոցն 'ի վերայ ։ քանզի մնանիցէ
այսմիկ նմանաձևն զհնա ժողովոյն. Թէ
եպիսկոպոսն աղէքսանդրացւոց կառավարեսցէ
զերիս գաւառսն զայսոսիկ. զի որ և
եպիսկոպոսն հռովմայ սովոր էր. Դ.
Ժդ կառավարել զնոյն գաւառսն 'ի ձեռն
14 աղէքսանդրացւոց եպիսկոպոսին ։ և կամ սովոր
էր Թողուլ զկառավարութիւն գաւառա-
ցն այսոցիկ 'ի ձեռն աղէքսանդրացւոց
եպիսկոպոսին ։ Եւ կամ եթէ նշանակութի
բանիցն այլ իցէ. ոչ արգելոր հետևանաց
ցն յայտնանէ, որ հետևի. Դ. Մնասցէ
հին սովորութիւն աղէքսանդրացւոց եպիս-
կոպոսին տարածելոյ զիշխանութիւն իւր
'ի յերիս գաւառսն. զի որ և հին սո-
վորութիւնն հռովմայ եպիսկոպոսին
տարածելոյ զիշխանութիւն իւր ընդ
ամ տիեզերս՝ այսպէս անփոփոխ մնայ։
Ժե Եւ Թէ ոչ այլ կերպիւ խորհեցաւ
15 նիկիոյ ժողովն, յայտ լինի 'ի յայլոց
սահմանադրեալ բանիցն նորին. մանա-
ւանդ՝ զի Թէպէտ սոյն ժողովն, և այ-
սպէս և կոստանդնուպօլսի ժողովն,
կարգեցին զեզերս և զսահմանս իշխա-
նութեան իւրաքանչիւրոյ այլ առաջնորդա-
կանն աթոռոյ. սակայն ոչ իշխեցին եր-
բէք կարգադրել զսահմանս իշխանու-
թեան հռովմայ մեծ աթոռոյն. զի գիտէ-
ին, եթէ սորա իշխանութիւն ի վերայ
ամ տիեզերաց՝ ոչ էր 'ի մարդկանէ առ-
եալ, կամ ի սահմանադրութենէ ժողո-
վոց, այլ միայն 'ի քրիստոսէ ։ Քանզի յոյժ

առաջ

[illegible]

16

17

18

[illegible]

idem testatur Cyprianus lib. 1. epistola 3. qui præterea in eodem lib. epist. 4. scribit, non diu post, Basilidem, in Hispania depositum, ad Stephanum Papam appellasse. Itẽ, vt Athanasius refert in lib. de sentẽtia Dionysij, Patriarchæ Alexandrini, annis circiter 60. ante Nicænam Synodum idem Dionysius Patriarcha, apud Romanum Pontificẽ Dionysium accusatus, iudiciũ illud non recusauit, neque Romanus Põtifex iudicem se esse negauit. Et post Nicænam, ante verò Synodum Sardicensem, Athanasius ipse, Alexandrinus Patriarcha, Paulus Constantinopolitanus, & Marcellus Ancyranus, Episcopi, ab Orientalibus depositi, ad Iulium Romanum Pontificem appellarunt, à quo denuò restituti sunt, vt scribit Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ: & Sozomenus lib. 3 cap. 7. *Cùm*, inquit, *propter Sedis dignitatem cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suam Ecclesiam restituit.* Et infrà: *Athanasius, & Paulus ad suas Sedes reuertũtur, litterasque Iulij Episcopis Orientis mittunt.* Et hæc de Nicæno Concilio.

Accedit post Nicænam Synodus Sardicensis, quæ nõ solùm Iulij Romani Pontificis iussu coacta est, vt testatur Constantinus Cæsar in epist. ad solitariam vitam agentes, his verbis: *Episcopus Romanus Iulius Synodum iussit fieri vbicunque vellemus*, &c. verùm etiam præfuit in illa similiter Hosius, Episcopus Cordubensis, loco Iulij Papæ; sancitique sunt

sunt duo canones infrascripti, quorum posterior legitur etiam in Armeno Codice, qui *liber Canonum* dicitur.

Canon 4. *Cùm aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporũ Iudicio, qui in Vicinis locis commorãtur; & proclamauerit agendum sibi negotiũ in Vrbe Roma; alter Episcopus in eius Cathedra, post appellationem eius, qui Videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in Iudicio Episcopi Romani determinata.*

Canon 7. *Placuit, Vt si Episcopus accusatus fuerit, & iudicauerint Episcopi Regionis ipsius, & de gradu suo eum deiecerint: si appellauerit qui deiectus est, & confugerit ad Episcopum Romanæ Ecclesiæ, & Voluerit se audiri: si hic iustum putauerit, Vt renouetur Iudicium, scribere iis Episcopis dignetur, qui in finitima, & propinqua Prouincia sunt, Vt ipsi diligenter omnino requirant, & iuxta fidem Veritatis definiant. Quòd si is, qui rogat, causam suam iterùm audiri, deprecatione sua mouerit Episcopum Romanũ, Vt è latere suo Presbyterũ mittat; erit in potestate Episcopi quid Velit, & quid æstimet. Et, si decreuerit, mittendos esse, qui præsentes cum Episcopis iudicent, habentes eius auctoritatem, à quo destinati sunt; erit in suo arbitrio: si Verò crediderit, Episcopos sufficere, Vt negotio terminum imponant; faciet, quod sapientissimo consilio suo iudicauerit.*

Cæterùm idem Sardicense Concilium in suis epistolis perspicuè etiã indicauit supremam auctoritatem, qua solebat Romanus Pontifex Eccle-

ԺԹ 19 ընդ մեզ կամիմք :] Նոյն եւ վերակացու
եղեւ ՚ի նոյն ժողովն ատեան եպիսկոպոսաց կայ
դաւառայ վանականաց յուշիւնն : Եւ ՚ի
կանոնաց, որք ՚ի նմին հաստատեցան,
երկուս են այսոքիկ :

Կանոն . Դ. Յորժամ մի ոք եպիսկո
լուծեալ եղեւ դատաստանաւն եպիսկոպոսաց
որ ՚ի մերձաւոր տեղիս բնակեն . եթէ
բողոքեսցէ առ անձնուն Հռովմայ . մի՛
ոք իշխեսցէ նստել յաթոռն լուծելոյ
եպիսկոպոսին, մինչ դեռ ոչ իցէ հաստատեալ
նորին դատաստանն ՚ի յաւուրս եպիսկ
հայրապետին Հռովմայ :]

Կանոն . Է. Հաճոյ թուեցաւ . զի
Ի 20 եթէ ոք եպիսկոպոս ամբաստանեսցի,
եւ ժողովեալ եպիսկոպոսքն նորին գա
ւառին յիւրմէ աստիճանէն լուծանի
զնա : եւ որոյ ՚ի բաց կալեալ ՚ի նո
ցին դատաստանէն, ապաւինեսցի առ
եպիսկոպոսն Հռովմայ եկեղեցւոյն . եւ կամ
կամեսցի լսել զինքն նորոգ դատաստանաւ
եւ քննութեամբ . զոր եթէ արժանի համարեսցէ առ
եպիսկոպոսս գրեսցէ, որ մօտ են յայն
գաւառն . զի նոքա զգուշութեամբ եւ հա
ւատով մի ըստ միոջէ քննեսցեն . եւ ըստ
ճշմարտութեան հաստատութեան դա
տաստանեսցեն ՚ի վերայ նորա յիրաւացի ամ
ԻԱ 21 ցեն : Ապա եթէ ոք պաղատեսցէ աղաչե
լով եւ միւս անգամ զինքն իւր լսել տա
նել . եւ իւրով խնդրուածովն զՀռով
մայ եպիսկոպոսն շարժեսցէ . որպէս զի յիւրմէ
կողման զերիցունս առաքեսցէ : ՚ի ձեռն
նորա իշխանութեան նորին եպիսկոպոսին է . թէ
որպէս կամի առաքել : Եւ եթէ հաստա
տեսցէ առաքել զնոսա, որք
հանդերձ եպիսկոպոսօքն դատեսցեն, ունե
լով զիշխանութիւն նորա, յորմէ առա
քեցան . իւր ՚ի ձեռն կամաց տնօրէն
կայ : ապա թէ կարծիցէ բաւական
լինել զեպիսկոպոսն վճռ հաստատելոյ գործոյ .

առաքեցի որպէս և խնամատարն խոհեմու- Իբ
թեն իւրում մթունեցի ։] 22

Եւ զորինչ՝ նոյն ոչ ժողովն սարդիկեայ
եւ՝ ի թուղթս իւր յայս առաջ գրե-
հայրապետ եղիանոսին , որով հայրա-
պետն հռովմայ տոփոր էր համա-
րել զամենեցունց աշ եկեղեցին ։ քանզի
գրեալ՝ ի թուղթն առ ամենեսեան այս
պէս ։ Յորժամ նոքա ամբաստանականն առա-
քեցին զթուղթս իւրեանց մեղադրու-
թեանց վն աթանասի , և մարկեղոսի , և
ասկղեպայ , գործակցաց մերոց , առ յու-
լիոս հռովմայ եպիսկոպ․ հանդերձեցաւ
թէ այլ եւս եպիսկոպ առաքեցին յայլոց Իգ
տեղեաց զթուղթս իւրեանց առ նոյն 23
յուլիոս, եւ վկայեցին վն անմեղութեան
աթանասի , և չարութեան եւսեբեանց
կանոնացն․ զոր եւ ծնեալ իսկ յայտնե-
ցին․ վն զի երբեւ կոչեցան ՝ ի սիրելւոյ
գործակցէն մերմէ յուլիոսէ․ ոչ կա-
ցին ՝ ի դատաստանին ; եւ ՝ ի թղթոյն նո-
րին յուլիոսի երեւեցի լինի չարութեան
իւրեանց․ քանզի եթէ համարձակաբար
էին, եւ առաւել ինքեան ՝ ի գործեալ իւ-
իւրեանց ընդ գէմ գործակցացն մե-
րոց․ արդեօք մատուցեալ ՝ ի դատաս-
տանն ;] Եւ ՝ ի յայլ թուղթն ծրեալ Իդ
առ նոյն յուլիոս , այսպէս ասէ ժողովն․ 24
Զայս արժան եւ բարի իմն է․ եթէ քա-
հանայք ամենայն յիւրաքանչիւր գաւա-
ռաց առաքելութեան գլխն առ գլուխն
իւրեանց ․ այսինքն առ աթոռ առաքելոյն
պետրոսի ։]

Այլ առ կոստանդնուպօլսոյ սբ ժո-
ղովն եւ ինքն ՝ ի թուղթն առ դամասոս
պապն ասէ․ Թէ գումարեալ լինէաք ՝ ի
քաղաքն կոստանդնուպօլիս վն հրա-
մանացն նորա ; եւ քանզի ժողովեալն են
ասէ ։ Ժողովեցաք ՝ ի կոստանդնուպօ-
լիս․ վն զի հրամանաւ թղթոյն , որ

առա-

clesiá regere vniuersam. scribit enim in epistola ad omnes Episcopos sic: *Cùm igitur iampridem litteras suas accusatrices de Athanasio, & Marcello, & Asclepa, comministris nostris, Eusebiani ad Iulium Romanæ Ecclesiæ Episcopum misissent; contigit, vt etiam alij ex alijs locis Episcopi ad eundē Iulium litteras suas mitterent, quibus & Athanasij innocentiam, & Eusebianorum sycophantiam contestabantur: etsi, id ita esse, ex eo præcipuè cognosci potuit, quòd accersiti à dilecto nostro comministro Iulio, Iudicio non steterunt; & ex ipsius Iulij litteris manifesta illorum sycophantia apparuit: accessissent enim, si sui, actorumque suorum in Comministros nostros fiduciam habuissent.* Et in altera, ad Iulium ipsum directa, sic habet: *Hoc enim optimum, & valdè congruentissimum esse videbitur; si ad Caput, id est, ad Petri Apostoli Sedem, de singulis quibusque Prouincijs, Domini referāt Sacerdotes.*

Circa Constantinopolitanum Cōcilium, & hoc in epistola ad Damasum Papam dicit, se apud Vrbem Constantinopolim cōuenisse ex mādato ipsius Damasi: *Constantinopolim*, inquit, *conuenimus, proptereà quòd mandato litterarum, superiore anno à vestra Reuerentia ad sanctissimum Imperatorem Theodosium missarum, ad iter dumtaxàt Constantinopolim vsque faciendum nos præparauimus.* Et ibidem fatentur Concilij Patres, se membra esse Romanæ Ecclesiæ: *Nos*, inquiunt, *velut membra propria, per Deo amantissimi Imperato-*

rato-

ratoris litteras accersiuistis. Et Canone 3. Constantinopolitanũ Episcopum Patriarchis alijs præponentes, subijci eum nihilominùs declararunt Romano Pontifici: *Constantinopolitanæ Ciuitatis Episcopum*, inquiunt, *habere oportet primatus honorem post Romanum Episcopum; propterea quòd sit noua Roma*. Ad summàm, tantę æstimationis in hac Synodo fuit auctoritas Romanæ Sedis; vt quicquid contra Macedonium ibi à Patribus actum fuerat, duntaxàt per Damasum Papam, & Theodosium Imperatorem, tanquàm per duo culmina, alterum Ecclesiæ, alterum Imperij, actum fuisse, sexta deindè Synodus conclamauerit hisce verbis: *Macedonius denegabat Spiritus sancti Deitatem; sed Dàmasus, & Theodosius protinùs obstiterunt*.

Sexta Synodus act. 18.

Idem præterea Damasus, teste Theodoreto lib. 5. hist. cap. 23., Flauianum Patriarcham Antiochenum, deposuit; pro quo & Theophilus * Alexandrinus Patriarcha, & Ioannes Chrysostomus, Constantinopolitanus, apud Romanum Pontificem per Legatos intercesserunt. Et quamuis Imperator Theodosius niteretur, Flauianum in Episcopatu stabilire; tamen iussit, eum Romã pergere ad causam dicendam; nec anteà suæ Sedi restitui potuit, quàm Romanus Pontifex placatus consensit, & Flauiani Legatos se admissurum promisit: qui propterea multos mox Episcopos ad Papam legauit. Nec multò post, Chrysostomus ipse à Theophilo depositus, ad Innocentium

* Socrates lib. 5. hist. c. 5. & Sozomenus lib. 8. cap. 3.

ատարեալ եղեւ հեշտ. 'ի սպասաւորութե
նութեան ձեռին առ սրբազանն կայսերն
մեր Թէոդոս , պատուաւորեալ էակ ըղ
մեր 'ի Կոստանդնուպօլսոյ հայրապետութեան
նէ:] Եւ 'ի նոյն Թուղթն խոստո_
վանեին որ Հռոմայ ժողովոյն. Թէ Իսկ
անդէն էին անդրանիկ Հռովմայ եկեղեցւոյն
առաջնոյ. 'Ի ձեռն Թղթոց ամենայնե
կայսերն կոչեցեր զմեզ 'ի ժողովս իբ
րեւ զանդամս ձեր:] Եւ 'ի յերրորդ
կանոնն իւրեանց առաջնորդեալ զԵպս
կոպոս կոստանդնուպօլսի եկեղեցւոյ այլոց
պատրիարքաց. ստորադրեցին զնա 'ի
ներքոյ հռովմայ հայրապետութեան, ասե_
լով. Եպիսկոպոսն կոստանդնուպօլսի ըղբն
ունիցի զառաջնութիւն պատուոյ յետ եպիս
կոպոսին Հռոմայ. զի կոստանդնուպօլիս է
նոր Հռոմ.] Եւ այնչափ մեծ եղեւ իշ
խանութիւն աթոռոյն 'ի ժողովս այսմիկ.
մինչ զի որինչ առարեալ եղեւ 'ի ժողո_
վոյս ընդդէմ Մակեդոնի , համար_
ձակեալ առաքեալ միայն 'ի Դամասոսէ
պապէն, և 'ի Թէոդոսէ կայսերէն իբր
Թէ 'ի յերկուց գլխոց , որոց միոյն էր
գլուխ եկեղեցականն աթոռութե , և միւ
սն աշխարհականին: Եւ վասն որոյ վեցե_
րորդ սբ ժողովն յասոյ 'ի . Ժը. երգ"
ժողովմանն ասաց այսպէս: Մակեդոն
ուրանայր զաստուածութիւն հոգւոյն սրբոյ.
բայց շուտով ընդդիմացաւ եղեն նմա
Դամասոս , և Թէոդոսիոս :]

Նաև և նոյն պապն Դամասոս, որպէս
գրեն սոկրատէս , և սոզոմենոս , և
այլ պատմիչք քաջ յունաց . Հաւանեաց յա
Թոռոյն իւր զկն զՖլաւիանոս պատրիարք
ըստ Անտիոքայ . և վասն որոյ բազում խոստ_
ցին յետոյ առ նոյն Դամասոս որ Ալեք
սանդրու պատրիարքն Կոստանդնուպօ_
լսի , և Թէոփիլոս պատրիարքն աղեք
սանդրու , և նոյն իսկ Թէոդոսիոս

կայսր

ԻԵ 25

ԻԶ 26

ԻԷ 27

հայոց, ՚ի ձեռն հրեշտակաց իւրեանց։
ԻԸ 28 և այսպէս հաստեցաւ դաւանութեամբ նոցա և
պենտակոստեայն առաքելոցն առ նմ՚ ՚ի
վերաբերեալ էր վ(սն) ասացից պատուհասն. զոր
ծոցն իւրոց. և վերստին հաստատեալ
աց զնա ՚ի յաթոռն իւր: Այլ և ա՛ռ
կա՛ էր յետոյ նոյն ոսկեբերանն ՚ի թէ-
ոփիլոսէ ամբաստանեալ, և շարժեալ
յաթոռոյն, բողոքեաց առ առաջեան Ին-
նովկենտիոսի պապուն. որոյ յայտ լինի
յերկուց թղթոցն, զորս ոսկեբերանն
գրեաց առ նոյն Ինովկենտիոս.

Իսկ՝ ասացից եղև. որ ժողովն եփե-
սոսի. յորում դատապարտեցաւ՛ նեստոր:
ԻԹ 29 Եւ յառաջ քան զայս ժողովս՝ կելեստին
պապն պապոյն հանդերձ հռոմէական
սինոդոսովն դատապարտեաց զնես-
տորն. և յանձնեաց կիւրղի աղեքսանդ-
րացւոց պատրիարգին. զի նա որպէս փո-
խանորդ իւրեանն առաքելականն աթոռոյն ըստ
յարկ եղև զվճիռն դատապարտութեան
և լուծմանն նեստորի, որ էր կոստանդ-
նուպոլսի պատրիարգ: և գրեաց ՚ի
թուղթն առ կիւրղիանոսն: Յաղագս
զի որոյ՝ քո եղբայրութիւնդ, առնլով
զիշխանութիւն աթոռոյս մերոյ, և է-
ղեալ ՚ի մեր երեսփոխան, այնով սաս-
Լ 30 տկութբ կատարեսցես զայսպիսի դատաս-
տանս:] Ուստի և կիւրղէն ՚ի թուղ-
թն առ յովհաննէս պատրիարքն ան-
տիոքայ գրեաց այսպէս: Հրամանին սրբոյ
ամենեքն հնազանդեսցին վճռոյն հռոմէական
սինոդոսին, որք ոչ կամին անկանիլ
՚ի հաղորդութենէ ամենայն յարև-
մտից:]

Եւ յետոյ՝ գումարեալ ըստ կամաց
նորա կելեստինոսի պապին ժողովն ՚ի
յեփեսոս. նոյն կիւրղէն վերակացու եղ-
ղև ՚ի հրամանէ փոխանորդութեամբ. որպէս գրէ
պատմագիրն նիկեփորոս ՚ի ԺԴ.

ԼԴ.

tium I. Rom. Pontificem appellauit, vt patet ex epistolis eius duabus ad Innocentium.

Denique, quod spectat ad Ephesinum Concilium, vbi Nestorius, Constantinopolitanus Patriarcha dãnatus fuit: iam, antequàm illud cogi debere quisquam meditaretur, Celestinus Papa cum Romana Synodo Nestorium deposuerat, Cyrilloque Alexandrino Patriarchæ cõmiserat, vt eius damnationis, ac depositionis decretum ipse, vt Apostolicæ Sedis Vicarius, executioni mandaret, sic ad illum rescribens: *Quamobrèm nostræ Sedis auctoritate adscita, nostràque vice, & loco cum potestate vsus, eiusmodi non sine exquisita seueritate exequèris.* Vndè Cyrillus in epist. ad Ioannem Antiochenũ Patriarcham: *Decreto*, inquit, *Romanæ Synodi modis omnibus parendum est illis, qui à totius Occidentis communione excidere noluerint.*

Celestin. in epist. ad Cyrillum.

Deindè coacto pro Celestini sententia Ephesino Concilio, idem Cyrillus non sine Apostolicæ Sedis mãdato illi præfuit: quod Nicephorus lib. 14. hist. cap. 34. sic refert: *Celestinus, Romæ Episcopus, propter nauigationis pericula, ipse Synodo adesse detrectauit: ad Cyrillum tamen, vt locum ibi suum obtineret, scripsit.* id quod etiam ex verbis illis epistolæ secundæ eiusdem Ephesini Concilij ad Imperatores * colligitur: *Et hæc quidem etiam, antequàm sanctissima hæc Synodus conueniret, Celestinus, sãctissimus magnæ Romæ Episcopus, per litteras suas indicauerat; Cyrilloque,*

* Theodosiũ; & Valentinianum.

sanctissimo, Deoque dilectissimo Magnæ Ciuitatis Alexandrinæ Episcopo, Vt suas Vices subiret, commiserat: sed & nunc denuò alijs etiam litteris, sanctæ Synodo, quam Vestra Maiestas in Ephesiorum Metropoli conuenire præcepit, hæc significauit.

Cæterùm ipsa Synodus Ephesina professa est, se deposuisse Nestorium ex mandato Celestini Papæ; vt habetur apud Euagrium lib. 1. hist. cap. 4. & etiam Firmus, Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, palàm

rn. 1. in eadem Synodo testatus est, dicẽs: *Apostolica, & sãcta Sedes Celestini de præsenti negotio sententiam, regulamque præscripsit, quam nos sequuti, formam illam executioni mandauimus.*

Et in epistola ad eundem Celestinum idem Concilium scribit, se causam Ioannis Antiocheni Patriarchæ, quæ magis dubia erat, quàm causa Nestorij, non fuisse ausum iudicare, sed reseruasse illam ipsius Celestini Iudicio: *Verùm*, inquit, *quo Ioannis Antiocheni temeritatem longanimitate Vinceremus, etiamsi illam iustissimè, legitimèque subiuisset; pietatis tuæ Iudicio hoc reseruauimus*. De alijs quoq; Celestini decretis circa Pelagianos, aliosque hæreticos, sic in eadẽ Epistola subijcit: *Quæ à pietate tua decreta, & constituta sunt, iudicauimus & nos, ea solida, firmaque permanere debere; & idem omnes tecum statuimus.*

Quæ quidem omnia quid aliud indicãt, nisi supremam in totam Ecclesiam Romani Pontificis potestatem? qua etiam immediatè post Ce-

lesti-

ԼԱ 31 [illegible]]

ԼԲ 32 [illegible]]

[illegible]]

ԼԳ 33 [illegible]]

[illegible]

ներքնանս ընդ քեզ համաձայնս գտանի-
ցէ :]

Ժ Դ
34 Արդ՝ այս ամ զինչ այլ նշանակէ. Եթէ ոչ զգերագոյն իշխանութի, զոր ունի հայրապետն հռովմայ ի վերայ ընդհանուր եկեղեցւոյ : Եւ նոյն իշխանութեամբ վարեաց զնին նեղեստանեան սն սեքստոս պապն, յորժամ առաքեաց յեմ զսըն լեոն կարդինալն շարժել յաթոռոյն զպատրիարգն պօղիկրոնիոս : Եւ յետ վախճանելոյն սիքստոսի եղեալ նոյն սբն լեոն աթոռակալ նորին, զատապարտեաց զեւտիքէս զկոստանդնուպօլսի արքիմանդրիտն,

Ժ Ե
35 և զդիոսկորոս զպատրիարգն աղեքսանդրու. և նա եկեղեցւոյ մերժել զերկրորդ ժողովն եփեսոսի, որ արձակեալ էր զմին բնութի քրիստոսի, և հաստատեալ էր զմիոյ շփոթեալ բնութեան զաղանդն երկուց հերետիկոսացն ; Նա և նոյն սբն լեոն օրհնութեամբ զսբն փլաբիանոս պատրիարգն կոստանդնուպօլսի և զսբ թէոդորիտոս եպիսկոպոսութեան նորա յերկրորդ եփեսոսի մերժեալ ընդ թէոդորիտոսի ի մի ամենն քէ : և հրամայեաց ընդ նմին սուրբ ժողովոյն քաղկեդոնի.

Ժ Զ
36 թէ զի ուղղելոյ զթերութիւն յարեւելեան եկեղեցւոյն. և ի ձեռն թղթոց և հրեշտակաց իւրոց զնոյն սբ ժողովն առաջնորդեաց ընդ շաւիղս ուղղափառութե :

Բայց՝ այսուհետեւ տեսանեմ զի ստեամ վարդապետաց զհաւատառակութեամբ ձանձրացեալ զմեծ յիշատակէն սրբոյն լեւոնի և քաղկեդոնի սբ ժողովոյն : և զի մի բանդագուշանօքն մերժել զերկրորդ եփեսոսի՝ ոչ կամին յանձն առնուլ զերկու բնութիւնս, և ոչ ընդունել յայս ամ հաւատ զայս սբ ժողով եկեղեցոյ, և ոչ

զոր

lestinum vsus est Sixtus III., cùm, S. Leone Archidiacono in Ierusale misso, Polychronium, * Patriarchã Ierosolymitanum, deposuit. Et post Sixtum, idem S. Leo, in summum Pontificatum succedens, non solùm Eutychem, Constantinopolitanum Archimandritam, verùm etiam Dioscorum, Alexandriæ Patriarcham, eadem auctoritate damnauit; vt Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ scribit dicens: *Dioscorum, secundæ Sedis Præsulem, sua auctoritate Sedes Apostolica damnauit:* prætereà Synodum Ephesinam secundam, in qua Hæretici vtriusque blasphemia de vna Christi natura cõfirmata fuerat, dissoluit: sanctum Flauianum, Cõstantinopolis Patriarcham, & Theodoretum, Cyri Episcopum, ab eadẽ Pseudosynodo depositos, ac damnatos, absoluit: & de Theodoreto quidem (nam propediem vitã excesserat Flauianus) ita legimus in Concilio Chalcedonensi, Act. 1. *Ingrediatur & reuerendissimus Episcopus Theodoretus, Vt sit particeps Synodi; quia restituit ei Episcopatum sanctissimus Archiepiscopus Leo:* Synodum denique Chalcedonensem, vt Orientalis Ecclesiæ lapsum hunc repararet, & cogi iussit; & coactam, per Legatos, & Epistolas suas ad orthodoxam de duabus Christi naturis definitionem per semitas veritatis deduxit.

* Ex tom. 5. Concilior. in act. Sixti III.

At video iam, Magni Leonis, & Concilij Chalcedonensis memoriam stomacho Armenorũ Pseudomagistrorum mouere fastidiũ; eosq;

 ne

ne suum cogatur reprobare Dioscorum, nulla deinceps ab Ecclesia Catholica suscipere velle neq; Concilia, neq; sanctos Patres, neq; Romanos Pontifices: quos equidem ostendere faciliùs possem, maiori exinde imperio totum ouile Dominicum gubernasse; nisi frustrà sermonem obturantibus aures effunderem. Sufficit, eos de summo hactenùs Pontifice audiuisse, quæ ipsimet ad Chalcedonensis vsque Synodi tempora susceperunt.

QVOD ROM. PONTIFEX

Petro successerit in Præfectura totius Ecclesiæ,

OSTENDITVR TERTIO

Testimonijs veterum Patrum, quos suscipit Armena Ecclesia.

§. VII.

EX his, omittamus eos, qui fuere Romani Pontifices; ne, quorum res agitur, suæmet rei testes producere Aduersarijs videamur. Ireneus lib. 3. c. 3. inquit: *Maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis, Petro, & Paulo, Romæ fundatæ, & constitutæ Ecclesiæ eam, quā habet ab Apostolis, traditionem, & annunciatam omnibus fidē, per successiones Episcoporū prouenientem vsq; ad nos, indicantes; cōfundimus eos, qui quoq; modo vel per sui placentiam, & vanā gloriam,*

Ლ Է 37 զորէ հայրս, և ոչ զհայրապետսն Հռով-
մայ: Զոր եթէ կամեցից ցուցանել, պատմու-
թեամբ յոլովագոյն փառաւորութեամբ սորոց
հարց և ժողովոց ցուցանելովս: Եւ
թէ Հռովմայ սուրբ աթոռն յամենայ-
նաւանդի կառավարեաց զբովանդակն
եկեղեցին քէ: Բայց շատ է, զորենչ լսե-
ան մինչ և ՚ի ժամանակս քաղկեդոնի
ժողովոյն ՚ի սորոց հարցն, և ժողո-
վոցն, զոր եկեղեցին ընդունեն:

ԵԹԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏՍ ՀՌՈՄԱՅ

Ա 1 Յաջորդեաց զիշխանութիւն սրբոյն պետրոսի ՚ի կառա-վարել զընդհանուր եկեղեցին.

ՑՈՒՑԱՆԻ

Վկայութեամբ հին սրբոց հարցն, զորս ընդունին եկեղեցին հայոց:

Գլուխ. Է.

Բ 2 Թողումք զվկայութիւնս ամ սրբոց
հայրապետացն հռովմայ. զի
մի համարիցին հակառակորդք
զմեզ հաստատել զիշխանութիւն աթո
ռոյն այդ-ոգեկ ՚ի ձեռն բանիցն իւր-
եանց ինքեանց: Իրենէոս՝ որ երրորդ ՚ի
յերրորդ գիրսն իւր, և ՚ի յերրորդ գլու-
խն ասէ այսպէս: Մեծ՝ առաքելոյն զայն
աստուածութիւն, զոր ետուն յառաքելոցն
սրբոց մեծ, և հին, և ամենայն ծանօթ
լեալ եկեղեցին հռովմայ. որ յերկուց փա
ռաւորեալ առաքելոցն պետրոսէ և
պօղոսէ հիմնեալ հաստատեցաւ. Եւ
ցուցանելով զայն հաւատս, որ ՚ի
նոյն

vel

[illegible Armenian text]

Գ 3

[illegible Armenian text]

Դ 4

[illegible Armenian text]

Ե 5

[illegible Armenian text]

Vel per cæcitatem, & malam conscientiam, præterquàm oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter potẽtiorem principalitatem, necesse est, omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt Vndique, fideles; in qua semper ab his, qui sunt Vndique, conseruata est ea, quæ ab Apostolis est, traditio.

Origenes in Græcia (teste Hieronymo in epist. ad Pammachium, & Oceanum) cùm in varios errores incidisset, ob eamque rem sciret, se debere Romano Pontifici suæ fidei rationem reddere; ad Flauianũ Papam scripsit epistolam, in qua pœnitentiam agit, quòd talia scripserit; & causam temeritatis in Ambrosiũ quendam refert, quòd secretò edita, in publicum protulisset.

Cyprianus, lib. 1. epistola. 3. ad Cornelium Papam, loquẽs de schismate Nouitianorum, qui nolebant Cornelio se subijcere, ait sic: *Neq; enim aliundè hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm indè, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec Vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos; & ad tempus Iudex Vice Christi cogitatur: cui si secundùm magisteria diuina obtemperaret fraternitas Vniuersa, nemo aduersùs Sacerdotum collegium quidquam moueret.* Et rursùs ibidem: *Post ista adhuc insuper, Pseudoepiscopo sibi ab hæreticis constituto, nauigare audent; & ad Petri Cathedrã, atq; ad Ecclesiam principalem, Vndè Vnitas Sacerdotalis exorta est, à Schismaticis, & profanis litteras ferre; nec cogitare, eos esse Romanos, quorum fidès, Apostolo prædicãte, laudata est; ad*

quos perfidia non possit habere accessū.

Idem, lib.2. epist. 10. ad eũdem Cornelium: *Miseramus nuper collegas nostros, Vt ad Catholicæ Ecclesiæ Vnitatem scissi corporis membra componerent: sed diuersæ partis obstinata, & inflexibilis pertinacia nõ tantùm radicis, & matricis sinum, atq; complexum recusauit; sed etiam adulterũ, & cõtrarium caput extra Ecclesiam fecit.*

Romana Synodus, sub Siluestro facta antè Nicænam, Can. 20. *Nemo iudicabit primam Sedem; quoniã omnes Sedes à prima Sede iustitiam desiderant temperari. Neque ab Augusto, neque ab omni Clero, neque à Regibus, neque à Populo Iudex iudicabitur. Et subscripserunt Episcopi 284. & 45. Presbyteri, & 5. Diacones, & duo sequentes, & Augustus Constantinus, & mater eius Elena.*

Epiphanius hæres. 68. loquens de Vrsacio, & Valente, Episcopis Oriẽtalibus: *Vrsacius,* inquit, *& Valens, pænitentiam agentes, Vnà cum libellis profecti sunt ad Beatum Iulium, Romanum Episcopum, pro ratione reddẽda de suo errore, ac delicto.*

Athanasius, in epist. ad Marcum Papam, Iulij prædecessorem: *Domino sancto, & Apostolici culminis venerando, Marco, sanctæ Romanæ, & Apostolicæ Sedis, atque Vniuersalis Ecclesiæ Papæ, Athanasius, & Vniuersi Aegyptiorum Episcopi salutem, &c. Optamus, Vt à Vestræ sanctæ Sedis Ecclesiæ auctoritate, quæ est mater, & Caput omnium Ecclesiarum, ea ad correctionem, & recreationem fideliũ orthodoxorum percipere per præsentes legatos*

կան եկեղեցւոյ . յորում քահանայութեան միա
զ 6 ւորութիւնն ծնաւ : և ոչ գիտեն այ
ծեն . եթէ հռովմայեցւոց հաւատան
'ի պղտոր գործաւորացն եղև . և ոչ կա
րէ առ նոսա մտանել մոլորութիւն :]
Նոյն կիպրիանոս 'ի միւս թղթոջն
առ նոյն կոռնելիոս ասէ . Առաքեցաք
զեղբարս մեր առ 'ի միաբանեցու
ցանել զանդամս հերձեալ մարմնոյն
ընդ ուղղափառ եկեղեցւոյ : Բայց խիստ
աստապատութիւն և չարութիւն հակա
ռակորդացն ոչ միայն զանգիտեցաւ 'ի
գրկել մօրն և արմատ եկեղեցւոյ , այլ
և առ զպղծութիւն և շնականաւ գլուխ առ
է տաքոյ եկեղեցւոյ արար :]
7. Հռոմէական ժողովն հաւաքեալ , որ
եղև 'ի ժամանակին սեղբեստրոսի
առ յառաջ քան զնիկիայ մեծ ժողովն . 'ի
Ի . կանոն' կանոնին ասէ : Ոչ ոք դատեսցէ
զառաջին աթոռն . զի ամ ամ աթոռ
քն զանձինս 'ի յառաջին աթոռոյն առ
նուլ զիրաւունս : Ո՛չ աւգուստոս ոչ
նորին աթոռոյն ոչ դատեսցի , ո՛չ 'ի կայ
սերէ , ո՛չ յամ եկեղեցականաց , ո՛չ 'ի
թագաւորաց , և ո՛չ 'ի ժողովրդենէ : Եւ սո
ստորագրեցին 'ի նոյն կանոնն . ՄՁ
և Դ . եպիսկոպոսք . և ԽԵ . քահանայք . և
ը հինգ սարկաւագք . և երկու կրասեր
8 կաւաք . և կայսրն կոստանդիանոս ,
և մայրն նորա հեղինէ :]
Սրբն եպիփանոս 'ի ԿԸ . հերձ' գրէ
յաղագս հերձուածողաց ուրսակիոսի և վա
ղենտիանոսի յարևելեան եպիսկոպոսացն ա
սէ : Ուրսակիոս և վաղենտիանոս՝ առ
նելով զապաշխարութիւն գնացին առ
երանելին յուլիոս եպիսկոպոսն հռովմայ
տալ պատասխանի վասն մոլորութեանց և
յանցանաց իւրեանց .]
Սրբն աթանասիոս 'ի թղթոջն առ մար
կոս պապն , որ նախ քան յուլիոս եղև

գրե

զրուցեալս , ասէ : Արժանաւոր արքայ եւ Թ
առաքելական քաղցրութե(ան) պատուա- 9
կանի , մարթասցուք , որ եւ առաքելական
աթոռոյն հաւատմամբ և ընդհանուր եկ-
ղեցւոյ պատուիր . աթոռոյս , և ամենայն
կարգս եպիսկոպոսաց ; ողջոյն :] Եւ յե-
տոյ ասէ : Քաջ ծանեաք արժանի լինել ՚ի
ձեռն առաքելոյ հրեշտակաց մերոյ
առնուլ ՚ի յիշխանութե(ան) սուրբ աթո-
ռոյդ ձերոյ , որ է մայր և գլուխ ամ-
ենեցունց , զայս , որ եղիցի առ յաղ-
թութիւն և միաբանութեան ուղղափառ
հաւատացելոց : Աղաչեմք գիտացէք
թէ սէրդ առաքելութե(ան) ձերոյ այն Ժ
քան վառեալ է շնորհօք հոգւոյն սրբոյ
մինչ զի օգնական լինիք ամ(ենայն) զրկելոց . 10
որքան եւս առաւել մեզ , որք թէպէտ
նուաստացոյն դասուց , սակայն ձեր
եմք . և հնազանդ կամիմք հանդերձ
ամենեքումբք , որ մեզ յանձնեցան ,
հնազանդ լինել ձեզ :]

Եւ դարձեալ նոյն այն Աթանաս հանդե-
րձ ամ(ենայն) եպիսկոպոսօք եգիպտացւոց , և Թէ-
բայեցւոց , և լիբիացւոց , ՚ի թուղթն
առ երկրորդ փելիքս պապն ասէ : Վա(սն)
զի , ով հայր երանելի , առաքելոյն
մեր , և մեք միշտ ընկալաք զօգնութի(ւն)
՚ի ձեռնէ առաքելական սրբ(ոյ) աթոռոյդ . ԺԱ
և խնամ տանիմք զձեզ հոգս ունել զմեզ . 11
սակս այսորիկ քաղ կանոնաց առ հա-
նապազորդութե(ան) պատուէ խնդրեմք ՚ի գերագոյն
և առաքելականդ աթոռոյ : զի յայնմա-
նէ զօգնականութիւն ընկալցուք . յորմէ
և առաքելոցն մեր առին զքարոզ կարգա-
թիւն , զբանս հաւատոյ , և զպատուի-
րանս : Արդ՝ առ նոյն աթոռդ , որպէս
առ մայր , և մեք դիմեմք . զի ՚ի
ստեանցն նորա սնանիցուք : քանզի ոչ
կարէ մայր մոռանալ զմանուկն իւր
նոյնպէս և դուք մի մոռասջիք զմեզ
որ

gatos mereamur. Verè nouimus, Apostolatus Vestri cor gratiâ sancti Spiritus in tantum esse accensum, Vt omnibus oppressis succurratis, quãtò magis nobis, qui licèt exigui ordinis, tamen Vestri sumus, Vobisque obedientes cum omnibus, nobis commissis, esse semper Volumus.

Idem Athanasius, & vniuersi Ægyptiorum, Thebaidorum, & Lybiorum Episcopi, in epistola ad Felicem II. Papam. *Ideò, Pater beatissime, quia semper antecessores nostri, & nos à Vestra Apostolica sancta Sede auxilium hausimus, & nostri Vos curã habere agnouimus; præfatam Apostolicam, & summam expetimus, iuxta Canonum decreta, Sedem; Vt indè auxilium capiamus, Vndè prædecessores nostri ordinationes, & dogmata, atque subleuationes ceperunt; ad eam quoque, quasi ad Matrem, recurrimus; Vt eius Vberibus nutriamur: quoniam non potest mater obliuisci infantem suum; sic & Vos nolite obliuisci nos, Vobis commissos.*

Ambrosius, Orat. funebri in Satyrum: *Aduocauit ad se Satyrus Episcopum, nec Vllam Veram putauit, nisi Vera fidei gratiam; percontatusque est ex eo, Vtrumnam cum Episcopis Catholicis, hoc est, cum Romana Ecclesia, conueniret?* Et in epistola 81. ad Siricium Papam: *Recognouimus litteris Sanctitatis tuæ boni Pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuã serues, & pia solicitudine Christi Ouile custodias, dignus, quem oues Domini audiant, & sequantur. Et ideò, quia nostis ouiculas Christi, lupos facilè deprehendes; & occurres,*

quasi

quasi prouidus Pastor, ne isti morsibus perfidiæ suæ, feralique Vlulatu Dominicum ouile dispergant. Ac tandem in caput 3. Primæ ad Timotheum: *Cùm totus Mundus Dei sit; tamen domus eius Ecclesia dicitur, cuius hodiè Rector est Damasus.*

Basilius in epist. 52. ad Athanasium: *Visum est consentaneum, scribere ad Episcopum Romanum, Vt Videat res nostras, & Iudicij sui decretũ interponat: Vt, quia difficilè est, aliquos indè de Cõcilij sententia mitti, ipse auctoritatem rei tribuat delectis Viris, qui laborem quidem itineris perferre possint, lenitate Verò, ac facilitate morum, tum commoda, & prudenti oratione eos, qui à recta Via deflexerunt, monere; quique acta Ariminensis Concilij secum ferant, ad ea rescindenda, quæ illic Violentè acta sunt.*

Hieronymus, in epist. ad Damasum Papam de nomine hypostasis: *Quanquàm tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas: à Pastore præsidium ouis peto: cum successore Piscatoris, & discipulo Crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunq; extra hanc domũ agnum comederit, profanus est. Si quis in Arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio.* Et paulò post: *Non noui Vitalem; Meletium respuo; ignoro Paulinum*. Quicunque tecum non colligit, spargit; hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.*

*Antiochenum Patriarchã, & proprium Hieronymi Episcopum.

Gregorius Nazianzenus, orat. 52. ad

որ ձեռք յանձնեալ են քեզ ։]

Ժբ
12

[illegible]

Ժգ
13

[illegible]

Ժդ
14

[illegible]

[illegible] 15

[illegible] 16

[illegible] 17

[illegible]

ad Cledonium: *Quod etiam in causa fuisse reor, cur ipse quoque Damasus Papa, cum posteà rectius edoctus fuisset, simulque in pristinis eos expositionibus perstare audiuisset, eos ab Ecclesiæ cœtu abdicarit, fideique libellum cum anathematismo delinerit.* Et in Carmine de sua vita, dicit: *Romanam Ecclesiam semper conseruasse veram de Deo sententiam, vt decet Vrbē, quæ toti Orbi præsidet.* Nec loquitur de Imperio temporali, quod tunc non Romæ, sed Constantinopoli erat.

Ruffinus, apud Hieronymum in Symboli explanatione ad Damasũ: *Si quid parum cautè positũ est, emendari cupimus à te, qui & fidem tenes, & Sedem.*

Ioannes Chrysostomus, in epistola 1. ad Innocentium I. Papam: *Obsecro, vt scribas, quòd hæc tam iniquè facta non habeant robur; illi autē, qui iniquè egerunt, pœnæ Ecclesiasticarũ legum subiaceant: nos autem insontes, neq; conuictos, neq; deprehensos, neq; vllius criminis reos comprobatos, Ecclesijs nostris iubete restitui:* Et rursùs in epist. 2. ad eundem: *Perpetuas vobis gratias agimus, quòd paternam erga nos beneuolentiam declarastis.* Et infrà petit ab Innocentio, ne inimicos suos excommunicet, tametsi illi hoc mereantur: *Vestram, inquit, oro vigilantiam, vt, licèt omnia tumultibus impleuerint, si tamen curari morbo voluerint, ne affligantur, neq; è cœtu eijciantur.*

Augustinus, in epist. 92. ad Innocentium Papam, rogat illum, vt pasto-

pastoralem curam adhibeat Ecclesiæ, coarcendo Pelagianos, qui Palæstinam, & Africam præcipuè inficiebant: *Quia*, inquit, *te Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in Sede Apostolica collocauit, talemque nostris temporibus præstitit, ut nobis potiùs ad culpam negligentiæ valeat, si apud tuā Venerationem, quæ pro Ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus; quàm ea tu possis vel fastidiosè, vel negligenter accipere. Magnis periculis infirmorum membrorum Christi pastoralem diligētiam quæsumus adhibere digneris.* Et in epist. 162. *In Romana*, inquit, *Ecclesia semper Apostolicæ Cathedræ viguit Principatus.*

Cyrillus Alexandrinus, in epistola 18. ad Celestinum Papam: *Digneris, quid hic sentias, declarare: quo liquidò nobis constet, communicare ne nos cū Nestorio oporteat; an verò liberè eidem denunciare, neminem cum eo communicare, qui eiusmodi erroneam doctrinam fouet, ac prædicat? Porrò tuæ Integritatis mens, ac super hac re sententia, non modò piissimis, Deoque deuotissimis Macedoniæ Episcopis, sed totius quoque Orientis Antistitibus perspicuè per litteras exponi debet.*

Idem in libro Thesauri: *Petro omnes iure diuino caput inclinant, & Primates Mundi, tanquàm ipsi Domino Iesu, obediunt.* Et in alio quodam eiusdem Thesauri libro, apud D. Thomam in opusculo cōtra Græcos, & Gennadium in libro de Primatu Papæ: *Debemus nos, ut qui membra sumus, capiti nostro, Ro-*

mano

Ժը 18 [illegible] ՚ի մեծութ՟ն սորայ
հաւատ[illegible]
տանէ ։ Եթէ [illegible]
գրեցաւ . կամիմ , զի ՚ի քէն [illegible]
[illegible] , որ և [illegible] եկեղեցւոյ , և
զհաւատս ։]

[illegible] ՚ի [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ԺԹ 19 [illegible] ՚ի մեր եկեղեցին . [illegible]
[illegible] , և ոչ ՚ի [illegible]
[illegible]
և [illegible] ՚ի [illegible]
[illegible] ։] [illegible] ՚ի [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ։] և [illegible]
[illegible] . զի մի
[illegible] . [illegible]
[illegible] ։ և [illegible]
[illegible]
Ի 20 [illegible]
[illegible] , [illegible] Եթէ [illegible]
[illegible] և [illegible] ՚ի [illegible] , մի [illegible]
[illegible] , և մի [illegible] ։]

[illegible] ՚ի . [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] և [illegible]
[illegible] . և [illegible] ։ [illegible]
[illegible] ՚ի
[illegible]
[illegible] , և [illegible]
[illegible] , զի մի [illegible]

[illegible]

[illegible Armenian text, ending:] ասէ ։ ՚Ի հաւատարմական եկեղեցին [illegible] ։] ԻԱ 21

Եւ [illegible Armenian text] ։] ԻԲ 22

Եւ [illegible Armenian text] ։]

Եւ [illegible Armenian text] ։]

Եւ [illegible Armenian text] ։

mano Pontifici, & Apostolicæ Sedi adhærere.

Hi tantùm Patres, vtpotè apud Armenios celebriores, sufficiant. Iam verò ad vanas Pseudomagistrorum rationes, quibus iacula in Ecclesiæ Romanæ primatum passim, & identidem, vt sua inter scripta se offert occasio, torquent, respondeamus: seu potiùs ad vnum respondeamus Mehkitarij librũ, in quo illæ omnes cógeruntur, & aduersùs ea, quæ hactenùs ex sacris Scripturis, Cócilijs, & Patribus catholicè dicta sunt, audaciter obiectantur.

Ա 1

[illegible Armenian heading]

[illegible Armenian subheading] ։

Գլուխ ․ Ա ․

Ա[illegible Armenian text]

PRIMA MEHKITARII ARMENI OBIECTIO

Ex libro contra Papæ Primatum, cap. 1.

§. VIII.

INquiunt ergo Latini, Christum soli Petro dixisse; Tu es petra, & super hanc petram ædificabo Eccle-

siam meam. *At sanè falluntur: nam* Բ
non ei tunc Christus hoc nomen impo- 2
suit, quasi ex præcedente illud confessio-
ne meruerit: cùm iam antea sortitus
id nomen esset à principio suæ Vocatio-
Matth. 4. *nis: dicente Matthæo:* Vidit Iesus
duos fratres, Simonem, vocatum Pe-
Ioan. 1. tram, &c. *Quod etiam confirmat Io-*
annes, dicens: Erat autem Andręas
frater Simonis Petræ. *Tum quia non*
dixit illi Iesus, tu eris petra, sed, tu es
petra: *neque subiunxit, & super te;*
sed, & super hanc petram ædificabo
Ecclesiam meam: *hoc est, super om-* Գ
nes Apostolos, quos tunc adstantes in- 3
dicauit; qui quidem æquè sunt, ac Pe-
trus, Ecclesiæ petræ, & fundamenta.
Isaiæ 54. *iuxta illud Isaiæ:* Ecce ego sternam
per ordinem lapides tuos, & funda-
bo te in sapphyris. *Et Dauid in Psal-*
Psal. 86. *mo ait:* Fundamenta eius in Monti-
bus sanctis. *Immò nec duodecim solùm*
Apostoli, sed etiam omnes Prophetæ di-
cuntur Ecclesiæ fundamenta, iuxta
Ephes. 2. *illud ad Ephesios.* Iam non estis ho-
spites, & aduenæ, sed ciues Sancto-
rum, & domestici Dei, fundati su-
pra fundamentum Apostolorum, & Դ
Prophetarum. *Vel saltem fortasse,* 4
pro petra, super quam Ecclesia sit fun-
data, intellexerit Dominus præcedentē
Matt. 16. *illam Petri confessionem:* Tu es Chri-
stus filius Dei viui. *Cùm alibi dicat*
1. Cor. 10. *Paulus:* Petra autem erat Christus:
1. Cor. 3. *Et iterùm:* Fundamentū enim aliud
nemo potest ponere, pręter id, quod
positū est; quod est Christus Iesus:
Ephes. 2. *& rursùs vocat eum,* lapidem angu-
larem, in quo omnis ædificatio con-
structa crescit in templum sanctum.

Quod

[illegible]

ժամ կայր ընդ նոսա ՚ի նաւն. և ասէ–
ին. Թէ արդարև որդի ես այ դու: Եւ– Ե 5
դնեմ զի վէմն, զոր ասէ, յորոյ վերայ յաւ–
գարկն շինուածն եկեղեցւոյ քան զՍիմո–
նի զգլուխ ձեռնադրելութեան. ոչ ցուցանէ
զնա–ի, քանզի Թէ ոտն յաւէտ. զի է' ընդ
առաջին մասն շինուածոյն: Աշխարհ եղբ–
արք յայտ եղև. Թէ ոչ ինչ ունի պէտս
քան առաւելութեան զվէմն անուանե–
լոյ. այլ հաստատութիւն է' ընդ այլ առաքելս
և ընդ մարգարէսն ՚ի հիմանսն եկեղեց–
ւոյ:] Աշխարհ յառաջին եմ քանզի մխիթա–
րայ. և ՚ի մէջ ասացի այլք բարբառիք. զոր
Թարգմանեմ զի մի եղիցի լռել:

Quòd si ita sit: nonne Apostoli cæteri, dum essent in naui, eandem, quam Petrus, & antequàm ille, confessionem ediderant, dicentes Christo: Verè filius Dei es. *Addo insuper, quòd Ecclesiastici fundamenti petram esse Simonem, potiùs Ecclesiæ pedem eum esse, quàm caput, declarat: cùm talis petra pars ædificij infima sit. Constat igitur, fratres mei, nullam Simoni, in Ecclesiæ fundamento significando, prærogatiuā supra reliquos Apostolos, aut Prophetas, accessisse per hoc petræ vocabulum.*

Զ 6

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

RESPONSIO.

ՈՉ ուրանան ուղղափառքս, Եթէ վէմն անունն առաւ' սիմոնին ոչ միայն ՚ի սկզբան կոչմանն տալէն, այլ առաջ քան զնոյնումն, յորժամ նախ ընդ առաջ ընթացաւ և քրիստոսի նայեցեալ ընդ նմա յն ասէ. դու ես սիմոն որդի յովնանու. դու կոչեսցիս կեփաս. որ Թարգմանի յասորոց բարբառոյ ՚ի մեր պետրոս՝ վէմ. և ՚ի յունաց բարբառոյ Թարգմանին զպետրոս:
Է 7 Բայց ոչ լինի այս հակառակ մերում առաջարկին. այլ յաւէտ օգնէ, և սանորն նախ մեր անհուննի: քանզի քն ՚ի բուն առաջնոյն տեսութեան հայեցաւ ՚ի սիմոնին. նոյն ժամայն սկսաւ անուանել անունակոչեն յայտ առնել. Թէ նա լինելոց էր հաստատուն և անշարժելի վէմ. յորոյ վերայ ՚ի նորն ՚ի յաւէտ նախասահմանեալն էր շինել զեկեղեցին իւր. վն որոյ առաջնումն. դու կոչեսցիս վէմ: Եւ ապա յետոյ յաւէտ զդաւանութիւնն՝ ուղղոյն. զոյնն զայս յայտնապէս հաւաստեալ հրատարակեաց. և խոստացաւ հաս–
տա–

NOn negant Catholici, Petræ nomen Simoni à Christo datum, nō dicam initio vocationis eius ad Apostolatum, sed simul ac primitùs obuiàm Christo venit: quandò scilicet (vt refert Ioannes, & tu ex industria, Mehkitari, silentio præteristi) *intuitus eum Iesus, dixit: tu es Simon, filius Iona: tu vocaberis Cephas:* Syriacum nomen, quod in latinum vertitur, *Petra:* licèt Textus Grecus, ex quo Latinus translatus fuit, vt masculinū viro nomen aptaret, verterit, *Petrus*. At hoc quidem haud abs re fuerit, sed commodùm, & è re potiùs nobis: etenim, vt Christus primore aspectu Simonem vidit, statim pro Ecclesia sua fundanda petram fore firmissimam, vt ab æterno præordinauerat, eo nomine declarare cœpit, dicens: *Tu vocaberis petra.* Hoc idem deindè, post auditam eius confessionē, clariùs patefe-

tefecit; & se eum, post visibilis præsentiæ suæ abscessum ab Ecclesia, cuius ipse petra principalis, & lapis angularis erat, sui Vicarium in terris relicturum, est pollicitus apertissimè, dicens denuò: *Et ego dico tibi, quia tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & portæ Inferi non præualebũt aduersus eam; & tibi dabo claues regni Cælorũ*, &c.

Exeat nunc Mehkitarius; atque vt ex Ecclesia, etiam sua (quæ sanè nunquàm inficiata hoc est), ita de mente, ac ratione exiens, dicat cũ consectaneis: Nequaquàm soli, & pro solo Petro Christus protulit verba hæc: sed, ad omnes conuersus Apostolos, omnes digito ostendens, omnibus, ac pro omnibus dixit: *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quæso, quantus sis, Mehkitari; vt contradicere Christo & valeas, & audeas? Certè tot Christus in ea Petri laude testimonia posuit, se vni Petro, & pro eodem vno loquutum esse, probantia; quot copulatiuas ibi particulas, atque demonstratiua pronomina replicauit. Numera: Et *ego* dico *tibi*, quia *tu* es petra, & super *hanc* petram ædificabo Ecclesiam meá; & *tibi* dabo claues regni Cælorum. sed hic iam quærò dumtaxàt: illud pronomen, *hanc*, ad quid refertur, nisi ad petrá, proximè nominatam? proximè autem dictum fuerat de vno Simone, & nó de alijs, *tu es petra*: ergo de vno eodem mox dicitur, & non de alijs, *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*.

Nec

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

ժ 10 [illegible]

Նու մն չինուածոյն վէմն զոր և պատ Յա
րաստեն : Ասէ արդարև ոչ հարկ էր. 11
Թէ ապէտրոս յայնժամ միայն լինէր
վէմ. յորժամ շինեսցի եր եկեղեցի ի վերայ
նորա. և ոչ յառաջ : Եւ արդ՝ տես,
Թէ որպէս իմաստունն ճարտարապետն
քն մեծ առ ՚ի յարմարելոյ զպետրոս ՚ի
հիմն եկեղեցւոյ. և առ ՚ի կացուցանելոյ
զնա փոխանորդ իւր ի վերայ երկրի, կա
մաց կամաց և ի կարգ աստիճանաւոր յառաջ
ընթացաւ : Զառաջինն նախ՝ միայն վէմ
անուամբ զնա նշանակէ. որ ասէ հայեցեալ ընդ
նմա, ասէ. դու կոչեսցիս վէմ: Ապա յետ
Էլ ՚ի նմանէ զդաւանութիւն ուղղափառ Յբ
հաւատոյ՝ հրատարակէ լինել նմա վէմ 12
հաստատուն ոչ միայն անուամբ. այլ և
իրօք. և Թէ ի վերայ նոր շինելոց էր երբեմն
զիւր եկեղեցի. և նմա տալոց էր զփակս
ն արքայութեան երկնից. և ասէ. դու
ես վէմ, և ի վերայ վիմիս շինեցից զեկ
եղեցի իմ. և տաց քեզ զփականս արքայ
ութեան երկնից : Ապա՝ սակաւ մինչ
յառաջ քան զչարչարանսն իւր, գուշակէ
պետրոսի, Թէ ոչ երբեք պակասելոց
էր նորա ուղղափառ հաւատն. և յոր
դորէ զնա հաստատել ՚ի նոյն հաւատս
զայլ եղբարսն, ասելով. Սիմոն Սի Յգ
մոն ահա սատանայ խնդրեաց զձեզ 13
խարբալել իբրև զցորեան. այլ ես աղա
չեցի վասն քո. զի մի պակասեսցէ հաւ
ատոյ քո. և դու երբեմն դարձցիս և
հաստատեսցես զեղբարս քո: Եւ ա
պա՝ յորժամ կամէր երթալ առ հայրն
զինի յարութեան, և համարեալ էր ժամա
նակ կացուցանելոյ ՚ի հիմն եկեղեցւոյ
վէմն, զինքն, և փոխանորդ իւր զպե
տրոս. հարցանէ զնա. Թէ սիրես զիս
առաւել քան զդոսա: Եւ յետ ասել՝ այո
տէր. յայնժամ յանձնարարեաց զնա ՚ի
հիմն եկեղեցւոյ իբրև զվէմ սիրով և հա
ւատ

Nec quidē est, cur propterea dici debuerit: tu eris petra: sicut & in significatione futuri temporis dictum est, *ædificabo*. Nam, cùm petra ad ædificium præexistere supponatur; non est necesse, vt tunc solùm sit Simon petra, quando actu super eum ædificatur Ecclesia, & non antè. At vide, quæsò, vti diuinus ille, ac sapientissimus Architectus, ad Petrū in Ecclesiæ fundamento aptandum, suique Vicarium in terris constituendum, pedetentim, & gradatim progressus est. Primò eum, antequàm ad Apostolatum vocet, vult petræ nomine insigniri: vndè vix *intuitus eum, dixit, tu vocaberis petra*. Tum accepta ab Apostolo recta fidei professione, petram iam re etiam esse, atque super eum Ecclesiam aliquandò ædificandam, Cælique claues ei tradendas, renunciat, dicens: *Tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo claues Regni Cælorum*. Deindè, paululùm antè, quàm pateretur, prædicit Petro, à vera fide ipsum non defecturū; vtque cæteros eàdem in fide confirmet, hortatur his verbis: *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos*. Denique, cùm ire ad Patrem post Resurrectionem vellet; & iaciendi in Ecclesia, sui loco, vicarij fundamenti tempus maturum esse, atque instare, iam planè cognosceret, Petrum interrogauit, vtrùm plùs Apostolis alijs ipsum dilige-

ligeret? auditisque illis, *etiam Domine:* &, *tu scis*; tunc eum, vt reliquis in fide, & caritate præstantem, ac proindè ad Ecclesiasticam sustinendam molem petram firmissimam, in fundamento aptauit: tunc Terris sui Vicarium dedit: tunc Ecclesiæ
1. Vniuersæ rectorem, ac pastorem constituit, ter illi dicens, *Pasce oues meas*.

Sed instat Mehkitarius: Illud, *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, referri etiam potest, vel ad ipsum Christum, qui vocatur ab Apostolo *petra*, *fundamentum*, & *lapis angularis* Ecclesiæ; vel ad Petri, & aliorum Apostolorum confessioné, ac fidem, supra quam fundatur Ecclesia: igitur vel solus Christus erit Ecclesiæ fundamentum; vel, si per fidei confessionem etiam Petrus, nó vtique solus: omnes enim tum Apostoli, tum Prophetæ dicuntur in sacris Scripturis Ecclesiæ fundamenta; & omnes antequàm Petrus, illam confessionem ediderant.

Verùm Christi verbis nihilominùs repugnat hæc alia explanatio. non enim dictū anteà fuerat à Christo, Ego sum petra: neque, tua, vel aliorum Apostolorum confessio est petra: sed, *Ego dico tibi, quia tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*: igitur pronomen illud, *hanc*, referri non potest ad Christum, neque ad Petri, vel aliorum Apostolorum confessioné: sed solùm ad eum, qui petra fuerat proximè nominatus, nempè Simonem, qui facta fuerat peculiaris illa reuelatio

Ծգ 14 հաստատել հաստատագոյն քան զայլսն, և հա-
զօրագոյն առ ի տանելոյ զշինուածոյն որ-
յաղթամատ արար զնա եկեղեցականն հի-
մանն եդիր: յայնժամ կացոյց զնա գլ
ուխ. իշխան, հովիւ, և հայր ընդհա-
նուր եկեղեցւոյ. ասելով երիս անգամ. ար
ածեա՛ զոչխարս և զգառինս իմ:

Բայց՝ առարկանէ ընդդիմաբանեալ
մխիթարն. և ասէ. թէ բանքն այսո_
քիկ. և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի
իմ. յարաբերին առ դաւանութիւնն
առաքելոցն. զի քրն, ի առաքելոյն դաւա_
նեալ, է՝ վէմ և հիմն եկեղեցւոյ ըստ ա_
Ծե 15 ռաքելոյն: արդ՝ և ես և մեկնաւորքս,
առաւել քան զայլ ..., վասն դաւա_
նութեան առաքելոյն: ...
... է հիմն եկեղեցւոյ. ... թէ և
... ի ձեռն դաւանու_
թեան. այլ և ... զի և ...
... հիմունք:

Բայց ... մխիթարութեա_
... ... չէ: քանզի
... ոչ ... թէ ես եմ վէմ,
և ոչ. թէ քո կամ ... դաւանու-
թիւն է վէմ: այլ ... թէ ես ... ա_
սեմ. զի դու ես վէմ. և ի վերայ այդր վիմի
Ծզ 16 շինեցից զեկեղեցի իմ: ... այս
դերանունս, այդր, ոչ կարէ յարա
բերիլ առ քն. և ոչ առ դաւանութիւն
առաքելոյն, կամ այլոցն. այլ միայն առ
այն, որ յառաջ վէմ անուանեցաւ. ...
... առաքելոյն. ... յառաջադոյն
... ... ի հօրէ այն ...
յայտնութիւն: ... ...
... ...
հարցն, այլ ... դաւանեալ
էին ... ...
... ... ի հօրէ յայտ
նեալ եղեւ առաքելոյն: ...
զի այն ... այդր. ... թէ վէմ ...

...

ւոր առ Քն , կամ առ հաւատոյն առաքելո Ժէ
ցոյն . ոչ ասէր Տր , թէ ի վերայ այսր 17
վիմի շինեցից. այլ ասէր, թէ շինեմ, կամ
շինեցի զեկեղեցի իմ : զի Քն զի Քն մինչեւ յայն
ժամանակն զբազում մարդիկս շինեալ
էր ի վերայ ինքեան , եւ ՚ի վերայ որ հա
ւատոյն . ոչ թէ զառաքեալսն եւ զա
շակերտսն միայն. այլ եւ զՍրբ կոյսն մա
րիամ , եւ զյովսէփ , եւ շմաւոնն , եւ զա
քարիա , եւ զմկրտողն յովհաննէս , եւ զայլս :

Ասացեալս այսու ասեմք . զի թէպէտ
Քն իցէ սկզբնականն վէմ , եւ գլխաւոր
հիմն եկեղեցւոյ . սակայն զՔն հեռանալ եւ ա
ներեւոյթ գոլոյն ՚ի սմանէ երեւելին Ժը
անձն Քն . հարկաւոր էր , զի փոխա 18
նակ Քի Թողեալ լինի եկեղեցւոյ այլ մի ա
երեւելի վէմ եւ հիմն , որ երեւելապէս զնա
ի վերայ ինքեան ամրացէ եւ հովուես
ցէ : Արդ այսպիսի գործս յանձնեցաւ
միայն պետրոսի . զի նա առաւել քան
զայլսն էր վէմ հաստատագոյն վս ջերմե
ռանդն սիրոյն իւրոյ , եւ վս անդրդուելի
ակին հաւատոյն , որով պարտ էր նմա
հաստատել զայլսն :

Եւ դարձեալ թէպէտ եւ որ հաւատն ,
եւ նորա զառաքինութիւն կարէ իմանալ
կոչել հիմն եկեղեցւոյ : զի նա է սկիզբն ԺԹ
արդարացուցչութեան եւ ամ առաքինութեանցն : 19
սակայն՝ զՔն զի հիմն եւ շինուած պարտ
ասեն զոյլ հանդանւոյ , եւ ոչ այլազանոյ .
եւ եկեղեցին ոչ է ժողովարան առաքինու-
թեանց , այլ մարդկանց , որք իւրեանց զվէմս
կենդանիս են շինեալք քան ստացեալք
առաքինութեանց թէպէտ պետրոսի : սակս այ
սորիկ առօյգ եւ ճշմարտել խոստովանել ոչ
կարեմք ասել , թէ հաւատոյ դաւա-
նութիւն է հիմն եկեղեցւոյ . այլ հարկ է ,
զի անձն մարդոյ իցէ հիմնադրօղ :

Եւ դարձեալ եռամեղծաբար կարեմք խօսել
նայ . եթէ առաքելոյցն եւ մարգարէիցն
եղեն

tio: nam (vt suprà §. 3. num. 13. iuxtà sanctorum Patrum expositionem dictum est) reliqui Apostoli vocauerant quidem anteà Christum, filiũ Dei, sed non naturalem, qualem deindè ex illa reuelatione confessus est Petrus. Tum quia, si referretur ad Christum, vel ad fidem Apostolorũ, nō diceret Dominus, *super hanc petrā ædificabo*, sed potiùs, ædifico, vel ædificaui, *Ecclesiam meā*. Iam enim in se, & in fide eousque tēporis multos ædificauerat, non solùm Apostolos, & reliquos discipulos, sed etiam Beatam Virginem, sanctum Ioseph, Simeonem, Zachariam, Ioannem Baptistam, &c.

Dicimus ergo, quòd, etsi Christus est petra principalis, & primariũ militantis Ecclesiæ fundamentum; tamen, abscedente ab hac Ecclesia, quæ visibilis est, visibili Christi pręsētia, necesse fuit, vt aliud loco Christi visibile fundamentum ei relinqueretur, quod illam visibiliter sustētaret, ac regeret. soli autem Petro hoc munus promittitur illis verbis; *super hanc petrā &c.*; quia ipse inter alios Apostolos erat petra firmissima, tum ratione indefectibilis suæ fidei, in qua debebat alios confirmare; tum ratione præcipuæ caritatis.

Præterea, etiamsi fides dici possit aliquo modo Ecclesiæ fundamentũ, à quo scilicet, vt à principio iustificationis, & omnium virtutum, dependet Ecclesia: tamen, cùm eiusdem generis esse debeant fundamētum, & ædificium; & Ecclesia non

1. Petri 2. ſit virtutum, ſed hominum, *tanquàm viuorum lapidum*, congregatio; ideò, abſolutè, ac propriè loquendo, non ipſa fides, ſed aliquis homo eſſe debet Ecclesiæ fundamentum.

Denique, omnes Apoſtolos, ac Prophetas fuiſſe Eccleſiæ fundamēta, triplici modo poteſt intelligi; vel ratione doctrinæ, vel fundationis, vel gubernationis eiuſdem Eccleſiæ. Si primo modo intelligatur; omnes Apoſtoli, & Prophetæ fuerunt ex æquo Eccleſiæ fundamenta: nam hæc in ea doctrina fundatur, quæ Apoſtolis, & Prophetis à Deo immediatè reuelata fuit; iuxta quod accipitur illud Epheſ. 2. *Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum*. Si ſecundo; etiam Apoſtoli fuerunt æqualiter Eccleſiæ fundamenta; cùm ipſi primi Eccleſias vbiq; fūdarint: alias enim Regiones Petrus ad Chriſtum conuertit, alias Ioannes, alias Iacobus, &c. Vndè Paulus, *Sic*, inquit, *prædicaui, non vbi nominatus eſt Chriſtus; ne ſuper alienum fundamentum ædificarem*. Si Rom. 15. tertio, ratione ſcilicet gubernationis; omnes quidem Apoſtoli fuerūt vniuerſæ Eccleſiæ fundamenta, hoc eſt, rectores ac paſtores, habueruntque à Chriſto pleniſſimam huius exercēdi muneris poteſtatem; verùm alio modo Petrus, alio cæteri. Siquidem Petrus hanc habuit, vt caput cæterorum, & paſtor ordinarius loco Chriſti, atque adeò cui poſt mortem in vniuerſali Eccleſiæ regimine ſuccederetur à poſteris: cæteri verò, vt Apo-

Ի եղեն հաւատացեալք հիմունք եկեղե-
20 ցւոյ . կամ պատճառաւ վարդապետու-
թեան նոցին . կամ զի հաստատու-
թե եկեղեցւոյ . և կամ սակս կառավա-
րութեան նոցին : Եթէ խնդրի ըստ վար-
դապետութեան, այսինքն ամ առաքեալքն
և մարգարէքն եղեն հաւատալոյն հի-
մունք եկեղեցւոյ . զի սա է՛ հիմնեալ ի վե-
րայ վարդապետութեանն , որ յԱյ անմի-
ջաբար յայտնեցաւ առաքելոցն և մար-
գարէիցն. Ըստ այսմ իմանի ասացեա-
լն պօղոսէ , թէ շինեալք եղէք ի վերայ հի-
մանն առաքելոց և մարգարէից : Եթէ
ըստ հաստատութեան եկեղեցւոյ . նմին-
Իա հանգոյն ամ առաքեալքն եղեն հաւասարապէս
21 հիմունք նորա . վն զի ամենեքեն եղեն
առաջին հիմնիչք եկեղեցւոյ . և ընդ ամ
տեղիս հաստատեցին զեկեղեցիս . զի
զայլ գաւառս պարծեալ պետրոսի ի քս,
և զայլս յովհաննէս , և զայլս յակոբ-
բոս , և այսպէս զայլսն : վն որոյ ասէ
պօղոս առ հռոմ . Թէ այնպէս աւետա-
րանեալ եմ յաւետարանել , ոչ ուր անուա-
նեցաւ քս . զի մի ի վերայ յայլոյ հի-
մանն վերայ շինեցից : Իսկ եթէ խնդ-
րի ըստ կառավարութեան եկեղեցւոյ . ար-
Իբ դարեւ ամ առաքեալքն եղեն հիմունք նորա
22 . այս . հովիւք և կառավարողք . և առեն
՚ի քէ լի իշխանութիւն առնելոյ զգոր-
ծս զայսպիսին . բայց այլով կերպիւ
պետրոս , և այլով կերպիւ մնացեալ-
ներն ընդ պօղոսի : քանզի պետրոս էառ
՚ի քէ զիշխանութիւն զայս իբրև գլուխ
այլոցն , և իբրև սովորական հովիւ փոխանակ
քի և բանն եղև ամ աշխարհի . վն որոյ
հարկ էր յետ մահուն նո այլ ոք եղեւ
մնացեալ ՚ի տեղի նր . և մնացորդքն ըստ
բովանդակ եկեղեցւոյ իշխանութեն նորին : Իսկ
այլ առաքեալքն առին զայն իշխանութիւն
՚ի քէ իբրև առաքեալք և հրեշտակք ,
որք

[illegible] Եր. 23

[illegible] Եր. 24

[illegible] Եր. 25

[illegible]

Apostoli, seu Legati, quique in pastorali officio à Petro penderent. idcircò soli Petro dicitur coram alijs: *Et ego dico tibi, quia tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et iterùm: *Tibi dabo claues regni Cælorum*. Et rursùm: *Ego rogaui pro te, Vt non deficiat fides tua; & tu aliquandò cõuersus confirma fratres tuos*. Ac deniq; *Pasce oues meas*: &, *Tu me sequere*.

Cæterùm, quòd additur vltimò: Petrum, per hoc petræ nomen, Ecclesiæ pedem potiùs, quàm caput existimari debere; eo quòd fundamentalis petra, ædificij pars infima sit: perquàm stultè, ne dicam impiè, dictum est. alioquin etiá Christus per id, quòd in sacris Scripturis petra, & fundamentum vocatur, nõ esset caput, sed pes Ecclesiæ; & Apostoli, qui similiter fundamenta dicuntur, Ecclesiæ partes deteriores essent, non potiores. Itaque fundari Ecclesiam supra Petrum, tanquá supra petram firmissimá, nihil aliud, iuxta communem expositionem sáctorum Patrum, significat; nisi, vt petræ fundamentali proprium est, totum ædificium regere, ac sustentare, ita Petro committi totius Ecclesiæ regimen, præcipuè circa fidem. Hinc etiam radix, licèt pars arboris infima, tamen non pes, sed caput dicitur arboris, cùm ab ipsa vigor omnis in ramos deriuetur: & Nauclerus, quamuis in posteriori nauis parte, hoc est, in puppi, & non in prora sedeat; dux tamen est, & rector nauis: & Imperator dux est, &

caput Exercitus, etiamsi Exercitum non præcedat, sed subsequatur: ac denique Pater familias per id, quòd super humeros suos sustinere domũ dicatur, non existimatur pes esse domus, sed caput. Quod est ergo radix in arbore, Nauclerus in naui, Imperator in Exercitu, & Pater familias in domo; idem esse proportionaliter & fundamentum in ædificio, & Petrus in Ecclesia censendus est. Adde, quòd Christus, cùm Simonem Cepham nominari voluit, tale illi nomẽ dedit, quod simul & *petram* Syriacè, & *caput* Græcè significabat.

Iam verò, vt omni prorsùs ex parte Mehkitarij os obstruatur, accedát veterum Patrum sententiæ, qui verba illa: *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*: de solo Petro dicta intelligunt.

Origenes, homilia 5. in Exod. *Vide*, inquit, *magno illi Ecclesiæ fundamento, & petræ solidissimæ, super quam Christus fundauit Ecclesiam, quid dicatur à Domino: modicæ fidei, quarè dubitasti?*

Tertullianus, libro de præscript. *Latuit aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ petram dictum*.

Cyprianus, in epist. ad Quirinũ: *Petrum Dominus primum elegit, & super eum ædificauit Ecclesiam suam*. Item in libro de vnitate Ecclesiæ: *super illum Vnum ædificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oues suas*.

Athanasius, in epistola ad Felicem: *Tu es Petrus, & super fundamentum tuum Ecclesiæ columnæ, id est,*

ԻԶ յառաջ գնայ, այլ զհետ զօրացն երթայ.
Եւ տանուտէրն՝ այսու զի իւր թիկա-
26 նց իւրոց տանել զտունն ասի. ոչ հա-
մարի ոտն տան, այլ գլուխ տանն: Արդ
աղագաւ որպիսին ինչ է արմատն ՚ի
ծառն, համ նաւապետն ՚ի նաւն, համ
զօրագլուխն ՚ի զօրս, եւ համ տանուտէ-
րն ՚ի տանն. նոյնպիսի համեմատաբար
հիմունք զոր հիմն ՚ի շինուածն, եւ պետ-
րոս յեկեղեցի: Եւ մանաւանդ զի քս
տալով պետրոսի կեփաս անուանել զայն
պետրոսի անուն եդ նմա, որ միանգամայն
նշանակէր զվէմ ասորերէն, եւ զգլուխ
ԻԷ յունարէն:

27 Բայց այսուհետեւ՝ ոչ զի յամենայն
մասանց հարկեսցի բերանն մխիթարայ.
բերցուք ՚ի մէջ զվկայութիւն սրբոց հար-
ցն, որք միայն զն պետրոսի ասացեալ
իմացան զբանսն զայսոսիկ. Եւ ի վե-
րայ վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ:

Որոգինէս ՚ի հինգերորդ ճառն ելից
ելիցն ասէ: Տեսէ՛ս, թէ զինչ ասաց քն
մեծի հիմանն եւ հաստատագոյն վի-
մին, յորոյ վերայ հիմնեաց զեկեղեցի.
թէ թերահաւատ ընդէ՞ր երկմտե-
ցեր.]

ԻԸ Տերտուղիանոս ՚ի գիրսն յաղագս ա-
28 ռանձնութեանց ասէ: Պետրոս վէմ անուա-
նեցաւ վն շինելոյ զեկեղեցին.]

Կիպրիանոս ՚ի թուղթն առ
Քուիրինոս ասէ: Զպետրոս ընտրեաց
տէրն առաջին. եւ ՚ի վերայ նորա շինե-
աց զեկեղեցին իւր:] Եւ դարձեալ ՚ի գիրս յաղագս
միութեան եկեղեցւոյ ասէ: ՚Ի վերայ միոյն այն
միայն շինէ զիւր եկեղեցին. եւ նմա յանձն
առնէ արածել զոչխարս իւր:]

Աթանասիոս ՚ի թուղթն առ փի-
լիքս ասէ: Դու ես վէմ, եւ ՚ի վերայ հիմա-
նց քոյ սիւնքն եկեղեցւոյ, որք են եղեալք
հաստատեցան:]

Ամբր

Սրբն Հիղարիոսի իմը. Ժզ. երգ՞ գըլ- ԻԹ
խոյն մատթէոսի ասէ ։ Ո՛վ ՚ի կոչմանն 29
նորոյ անուանն երանելի հիմն եկեղեցւոյ
և վէմ արժանի շինման նորա . որ զօ-
րէնս դժոխոց , և զդրունս տարտա-
րոսի , և զամ՛ բանալս մահու լուծա-
նելոց ։]

Սրբն բարսեղիոս իմը եսայեայ գըլ-
խոյն երկրորդ ասէ ։ Մի ՚ի լերանցս
այսոցիկ եղև պետրոս . զոր քն վէմ ա-
նուանեաց վն մեծի հաստատութե-
ան՟ հաւատոց նորա , և վն անխախտ զօ-
րութե հոգւոյ նորա ։ և ի վե՟ր նորին
վիմի խոստացաւ շինել զիւր եկեղե- Լ
ցին ։] Եւ գլ՛ ՚ի յերկրորդ գիրսն որ 30
ընդդէմ եւնոմիոսի ասէ ։ Պետրոս՝
վասն գերազանցութեան հաւատոյն
իւրոյ յանձն էառ զշինութիւն եկեղե-
ցւոյ ։]

Սրբն ամբրոսիոս ՚ի . ԽԷ . երգ՞ բա-
նիցն ասէ ։ Պետրոս՝ վն հաստատու-
թե սիրոյ առ եկեղեցին՝ վէմ անուանեա .
որպէս ասէ տէրն , Դու ես վէմ , և
՚ի վե՟ր այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ ։
վէմ ասի . վն զի առաջինն զհաւատոյ
հիմն եդ ՚ի յազգս . և իբրև զանշարժ
լի վէմ կալեալ ընդունէր զքրիստոնէական ԼԱ
շինուածն բովանդակութեամբ իւրով ։] 31

Սուրբն գրիգոր աստուածաբանն ՚ի . ԻԶ .
երգ՞ բանին ասէ ։ Պետրոս վէմ կոչի .
և զհիմունսն եկեղեցւոյ հաւատարմու-
թեն իւրում յանձնեալ ունի ։]

Սրբն եպիփանն ՚ի գիրսն անկորստ-
ասէ ։ Ամենայն կարգօք զպետրոս առա-
ջին առաքելոցն , և վէմ հաստատուն ,
յորոյ վե՟ր շինեցաւ եկեղեցին այ ։

Սրբն Յերոնիմոս իմը. Ժզ. գ՞ գլխոյն
մատթէոսի ասէ ։ Ըստ օրինակի հիմնա-
կան վիմի , բարւոք ասացաւ պետրո-
սի . Թէ շինեցից իմը զեկեղեցի իմ ։]

Սրբն

est, Episcopi, sunt confirmatæ.

Hilarius, in Matth. cap. 16. *O in nuncupatione noui nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ Inferorum leges, & Tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret.*

Basilius, in caput 2. Isaiæ: *Vnus ex his Montibus fuit Petrus, quem petram appellauit propter firmitatem maximam fidei, propter infractum robur animi; super quam petram promisit ædificare Ecclesiam suam.* Et libro 2. in Eunomium: *Petrus propter fidei excellentiam Ecclesiæ ædificationem in se ipsum suscepit.*

Ambrosius, Serm. 47. *Petrus pro soliditate deuotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã. Petra dicitur, eo quòd primus in Nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquàm saxum immobile totius operis Christiani compagem, molemque contineat.*

Nazianzenus, Orat. 26. quæ est de Moderat. in disputationibus seruãda: *Petrus petra vocatur, atq; Ecclesiæ fundamẽta fidei suæ credita habet.*

Epiphanius, in Ancorato: *Dominus constituit Petrum primum Apostolorum, petram firmam, super quam Ecclesia Dei ædificata est.*

Hieronymus, in Matth. cap. 16. *Secundùm metaphoram petræ, rectè dicitur Petro, ædificabo Ecclesiam meam super te.*

Augustinus, serm. 15. de Sãctis: *Petrum itaque fundamentum Ecclesię Dominus nominauit; & ideò funda-*

men-

mentum hoc Ecclesia colit, supra quod Ecclesiastici ædificij altitudo consurgit.

Chrysostomus, homil. 55. in Matth. *Dominus ait, tu es Petrus; & ego super te ædificabo Ecclesiam meam.*

Cyrillus Alex. lib. 2. cap. 2. in Ioan. *Nec Simon fore iam illi nomen, sed Petrus, prædicit: Vocabulo ipso cōmodè significans, quòd in eo, tanquàm in petra, lapideque firmissimo, suam esset ædificaturus Ecclesiam.*

SECVNDA MEHKITARII ARMENI OBIECTIO

Ex capite 2.

§. IX.

Math. 16. ASserunt secundò, *Christum soli Petro dixisse:* Tibi dabo claues regni Cælorum; & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in Cælis; & quodcunque solueris super terrā, erit solutum & in Cælis. *Verùm præterquamquòd Christus non dedit hic Petro clauium potestatē, sed tantùm promisit; tamē quid ille verbis hisce aut dedit, aut promisit, quos supra nos primatū habere gloriātur? profectò nihil aliud, nisi claues regni cælorum, quas ipsos etiā Pharisæos habuisse, af-* Math. 23. *firmat Redemptor, dicens:* Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ: quia clauditis regnum Cælorum antè homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. *hoc quidē ad claues pertinet, & Petro promissum videtur. Cæterùm, quod de ligandi, ac soluēdi potestate subijcitur, grauius certe*

ac

Եւ յօգոստինոսէ ՚ի. ՃԼ. երգ՝ քա-րոզն, որ յաղագս սրբոցն, ասէ. Զսի-մոն հիմն եկեղեցւոյ այլ անուն անուանէ. և զհիմն զայս պատուեալ եկեղեցւոյ, զի շինեսցի ՚ի վերայ վիմին պայծառ բարձր բանին:]

Եւ ոսկէբերանն ՚ի. ԾԵ. ճառ ՚ի մատթէոսի ասէ. Տէրն ասաց. Դու ես վէմ. և ես ՚ի վերայ քո շինեցից զեկեղեցի իմ:

Եւ կիւրեղ աղեքսանդրացին ՚ի յերկրորդ գիրս յովհաննու ասէ. Ոչ եւս սիմոն լինել նորա անուն, այլ վէմ. զի՝ նշանակէ՝ զի ՚ի նա, իբրեւ ՚ի վէմ հաստատագոյն, շինելոց էր զեկեղեցին:]

ԵՐԿՐՈՐԴ ԸՆԴԴԻՄԱԴԱ-
ՐՁՈՒԹԻՒՆ

Մխիթարայ ՚ի յերկրորդ գլխոյն, որ յաղագս փականաց երկնից:

Գլուխ. Թ

Ասեն երկրորդ. թէ ընդ սիմոնի միայն ասաց քս. թէ տաց քեզ զփականս արքայութեան երկնից. և զոր միանգամ կապեսցես յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր միանգամ արձակեսցես յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս: Պատասխանեմք առ այս. թէ յայնժամ խոստացաւ միայն, և ոչ ետ իշխանութիւն քս. զի ոչ ասաց. առ, կամ ընկալ, այլ տաց քեզ: Իսկ թէ զինչ ետ կամ խոստացաւ, թէ զինչ է տուեալն՝ ասեմ

ասեմ

պատուէր եղեւ մեզ ։ զի առաւ զփականսն Գ 3
միայն յետէ, զորս և խոստացաւ փակեան
ցեղն ուսեալն. որպէս առաքեալ փրկիչն. թէ
վասն ձեզ պարգեաց և փարիսեցւոց. զի
փակէին զարքայութիւն երկնից առաջի
մարդկան. դուք ոչ մտանէք. և որոց
մտանելոցն՝ չտայք թոյլ մտանել ։ Իսկ
քանզի այս միայն է՛, որ յառաջադոյն առ
պետրոսի եւ թէ զխոստացեալն և զառաւ
կելոյն առաւ. որ է՛ ճշմարիտ և քարոզու
թեան իշխանութի. զայս ոչ միայն պե
տրոսի, այլ և միաբանապէսն խոստա
ցաւ. թէ ամէն ասեմ ձեզ. զոր կապէ
ցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս.
և զոր արձակիցէք յերկրի, եղիցի ար Դ 4
ձակեալ յերկինս ։ Եւ ետ զնոյն նոցա
զկնի յարութեանն ասելով. Խաղաղու
թիւն ձեզ. որպէս առաքեաց զիս հայր,
և ես առաքեմ զձեզ. և զայս եբրև
ասաց. փչեաց ՚ի նոսա, և ասէ. առէք
հոգի սուրբ. եթէ ումեք թողուցուք
զմեղս, թողեալ լիցի նոցա. եթէ զու
րուք ունիցիք, կալեալ լիցի: Եւ զի
փականքն արքայութեն երկնից են եկ
եղեցականն սուրբ խորհուրդք միաբանու
թեն, և այլքն ։ արդ՝ զայսպիսեաց իշ
խանութի եւ ոչ միայն ՚ի ձեռն առ Ե 5
առաքելոյն. և նոցա մեզ և ամենեկ
եղեցեաց: վասն որոյ ոչ կարօտանամք եկ
եղեցւոյն հռոմայեցւոց. զի ունիմք զիշխա
նս մեր զառաքեալսն, որք հաղորդեցին
մեզ զիշխանութիւն զայն հաւասար
ձեզ ։]

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

Թէ որչափ չար եղև միտք մխի
թարայ, զուգանէն փոքր ՚ի շատ
ան բանքն այսոքիկ, որոց ասէ, եթէ
կեղծաւոր փարիսեցիքն ունէին զնոյն
փականսն

ac sublimius quoddā, haud quaquàm soli Petro, sed cunctis Apostolis Christus & promisit, dicens: Amen dico vobis: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta, & in Cælo: *& dedit, cùm dixit post Resurrectionem:* Pax vobis; sicut misit me Pater, & ego mitto vos: hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis: accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. *Præterea claues regni Cælorum sunt Ecclesiæ Sacramenta: horum autem administratio nō soli Petro commissa est, sed æqualiter Apostolis omnibus, & per eos cunctis Ecclesijs. Non ergo est nobis opus, ab Ecclesia Romana hanc accipere potestatem: habemus enim Apostolos nostros, qui nobis illam communicarunt, haud aliter ac ipsis à Petro communicata est.*

RESPONSIO.

QVàm impia fuerit, quàmque peruersa Mehkitarij mens, atq; animus, indicare satis superque possūt Armenijs ea solummodo verba, quibus asserit, hypocritas Pharisæos easdem habuisse claues, quas Christus Petro pollicitus est, cùm dixit: *Tibi dabo claues regni Cælorum.* Etenim quis vnquàm Hæreticus adeò dementare possit; vt, quòd Pharisęi per scelus habebant, non aperire scilicet, sed claudere alijs per falsam doctrinam, aut malum exemplum,

Cælo-

պարծել ինքն մեր ։ զի աստ զփականսն
միայն յիշէ , զորս և խոստանայ փակեալ
ցեղն ունէին , որպէս ասաց փրկիչն. Թէ
վայ ձեզ դպրաց և փարիսեցւոց . զի
փակէք զարքայութիւն երկնից առաջի
մարդկան . դուք ոչ մտանէք . և որոց
մտանելոցն՝ չտայք թոյլ մտանել ։ Իսկ
քանզի այս միայն է՛, որ յառաքելոյ առ
պետրոսի խոստացաւ Թէ զկապելն և զարձա
կելն ասէք . որ է՛ ճշմարիտ և քարոզա
գոյն իշխանութիւն . զայս ոչ միայն պե
տրոսի , այլ և միաբանակիցն խոստա
ցաւ . Թէ ամէն ասեմ ձեզ . զոր կապի
ցէք յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս .
և զոր արձակիցէք յերկրի, եղիցի ար
ձակեալ յերկինս ։ Եւ զնոյն ետ նոցա
զկնի յարութեանն ասելով . Ողջոյն
ընդ ձեզ . որպէս առաքեաց զիս հայր,
և ես առաքեմ զձեզ . և զայս իբրև
ասաց . փչեաց ՚ի նոսա , և ասէ . առէք
հոգի սուրբ . եթէ ումեք թողուցուք
զմեղս , թողեալ լիցի նոցա . եթէ զու
րուք ունիցիք , կալեալ լիցի ։ Եւ զՆՐ
քանալիքն արքայութեան երկնից են եկ
եղեցականն սուրբ խորհուրդք միստրու
թն , և այլքն ։ արդ՝ զայսպիսեաց իշ
խանութիւն եւ ըն ոչ միայն ՚ի ձեռն ամ
առաքելոյն , և ՚նոցէ մեզ և ամենեւ
եկեղեցեաց ։ վասն որոյ ոչ կարօտանամք եկ
եղեցւոյն հռովմայ . զի ունիմք զիշխա
նս մեր զառաքեալս , որք հաղորդեցին
մեզ զիշխանութիւն զայն հաւասար
ձեզ ։]

Գ 3 ac sublimius quoddā, haud quaquàm soli Petro, sed cunctis Apostolis Christus & promisit, dicens: Amen dico vobis: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta, & in Cælo: & dedit, cùm dixit post Resurrectionem: Pax vobis; sicut misit me Pater, & ego mitto vos: hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis: accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Dդ 4 *Præterea claues regni Cælorum sunt Ecclesiæ Sacramenta: horum autem administratio nō soli Petro commissa est, sed æqualiter Apostolis omnibus, & per eos cunctis Ecclesijs. Non ergo est nobis opus, ab Ecclesia Romana hanc accipere potestatem: habemus enim Apostolos nostros, qui nobis illam communicarunt, haud aliter ac ipsis à Petro communicata est.*

Matth. 18.

Joan. 20.

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ .

Ե 5 ԹԷ ո՞րչափ չար եղև միտք մխի
թարայ , ցուցանեն փոքր ՚ի շատ
ած բանքն այն որքն , որով ասէ , եթէ
կեղծաւոր փարիսեցիքն ունէին զնոյն
փականս

RESPONSIO.

QVàm impia fuerit, quàmque peruersa Mehkitarij mens, atq; animus, indicare satis superque possūt Armenijs ea solummodo verba, quibus asserit, hypocritas Pharisæos easdem habuisse claues, quas Christus Petro pollicitus est, cùm dixit: *Tibi dabo claues regni Cælorum*. Etenim quis vnquàm Hæreticus adeò dementare possit; vt, quòd Pharisæi per scelus habebant, non aperire scilicet, sed claudere alijs per falsam doctrinam, aut malum exemplum, Cælo-

Cælorum regnum; vel, quam illi, vt pœnam sceleris, mulctam subibant, excludi nimirùm se à regno Cælorũ; hoc idem asserat Apostolorum Principi, vt præmium rectæ confessionis, oblatum à Christo esse? tamen nihilominùs hac dementia Mehkitarius laborauit: &, quam clauium Cælestium potestatem tanta verborum, ac laudum circuitione Petro commendare studuit, dicens: *Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in Cælis est: & ego dico tibi, quia tu es petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ Inferi non præualebunt aduersùs eam; & tibi dabo claues regni Cælorum,* &c. hanc Hæreticus ita ponit in minimis, vt tanti æstimanda ipsi videatur hæc laus, *Beatus es;* quanti vituperatio illa, *Væ Vobis:* nec vereatur, si (vt ipse affirmat) claues regni sunt Ecclesiæ Sacramenta, illas in Pharisæorum etiam manibus collocare. An non hæ tantùm blasphemiæ ad nequitiam peruicacis animi aperiendam suffecerint?

Dicimus ergo, claues regni, quæ singulariter Petro promissæ fuerant per illa verba: *Tibi dabo claues regni Cælorum:* tunc esse illi datas, cùm dictum fuit: *Pasce oues meas:* &, sicut per hanc pascendi metaphoram intelligitur, soli Petro, vt ordinario Pastori, commissa gubernatio, præsidentia, & cura omnis Ecclesiæ, etiam Apostolorum fratrum suorũ; ita per metaphoram illam clauium intelligi, eidem soli, vt ordinario

Præ-

Զ 6 փականսն, զոր ընդ խոստովանութեան տալ ասէ տէրունի. յորժամ ասաց, Թէ տաց քեզ զփականսն արքայութեանն երկնից: քանզի զի ո՞ ոչ ՚ի հերձուածողաց անգիտանայ չար իցէ, որ ասիցէ. Եթէ զոր ունիցիս կեղծաւոր փարիսեցիքն. Ընդ. ոչ զբանալն, այլ զփակել զայլոց զարքայութիւն երկնից մեղադրանաւս վարդապետութե, և չար օրինակաւ գործոցն իւրոց. և կամ զոր՚արդեօք մեծ անիրաւութեան իւրեանց տայցեն վրէժ չկամենալոյ յարքայութիւն երկնից. զայն զայս, ասիցէ, Թէ ընդ խոստովանութեան առաքելոյն գլխաւորին պետրոսի երբեւ զփոխարէն բարի դա

Է 7 ւանութեան նորա; Անակայն այսպիսի չար մտածութեամբ ըմբռնեցաւ Մխիթար: և անարգեալ ասէ ՚ամենայն զայն մեծ անձն իշխանութե ՚ի բանալեացն; զոր և հին ընդ այսպիսոյ շողքորթութե բանից ճանաց գովասանել և մեծարանաց պատմէ. այս պետրոսի, ասելով Թէ երանի է քեզ սիմոնի որդի յովնանու. զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ հայր իմ, որ յերկինս է: Եւ ես քեզ ասեմ. զի դու ես վէմ. և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ. և դրունք դժոխոց զնա մի յաղթահարեսցեն;

Ը 8 և տաց քեզ զփականսն արքայութեանն երկնից. և որ միանգամ, և զայլն: Իսկ մխիթարն նոյն հանգոյն համարի զերանի քեզդ պետրոսի. որպէս և զվայ ձեզ փարիսեցւոցն. և ոչ երկնչի դնել ՚ի ձեռս փարիսեցւոցն զփականսն պետրոսի, որք ըստ նորա՚ ասացելոյն են եւ խորհրդոցն եկեղեցւոյ, հայհոյութեթէ, և այլն;

Ասեմք արդ այսպէս. Եթէ փականսքն, զոր խոստովանութե տուեալ պետրոսի միայնոյ, ասելովն. տաց քեզ զփականսն արքայութեանն երկնից, և այլ յորժամ

Թ 9 ժամ տնտեսնոյ եղեալ նմա , յորժամ տա
ցու՛ . ստացեալ զօրութեան իմ: Եւ թէ ոչ
՚ի ձեռն օրինակին տնտեսելոյ՝ խնամոյ ,
եթէ միայն տեսչութեան , իբրեւ Պշմարքիս
հնազանդ , յանձնեցաւ ՚ի նմա հնազանդու-
թեան եւ կատարելութեան իմ եղ
եղեցեալ , եւ նա առաքելոց եղբարցն
իւրոց . նոյնպէս եւ ՚ի ձեռն օրինակին փա
կանաց խնամոյ , թէ նորա միայնում ,
իբրեւ Պշմարքիս վերակացուի եւ տանու-
տի , առաւ ՚ի նմա զերագոյն իշխանու-
թիւն եկեղեցւոյ ընդ՚ նմանութե եկեղեցւոյ : զոր
օրինակ . առնեն ի՛ տանուտէրն տալ զբ
փականսն այսմիկ , զոր կացուցանէ տնտ
եսն ՚ի տանն իւրում : եւ այնմիկ , որ
կացուցանի իշխան ՚ի քաղաքի , եւ մա
կանք մատուցանին ՚ի նշան թէ ոչ . վա
սնէր յառաջագոյն տեսուչն նախասիրաւ
ընծեն այսոցիկ : եւ ընդէր ոչ խոստա
ցեալ եղեն նմ փականքն յառաջ քան թէ
ինքն զառանձին զդաւանեալ հաւատն
իւրն ցոյց : եւ վասն զի ոչ տուաւ եղեն նմա
նոյն փականքն յառաջ , քան թէ ինքն
խոստովանեսցի սիրել զքս առաւել քան
զայլսն . եթէ ոչ , վա զի իմացցի . թէ
տեսչութիւն վս յատուկ հաւատոյն եւ սի
րոյն իւրոյ զառաւելագոյն ինչ առնոյր
՚ի քէն . որ ոչ էր տուեալ այլոց առաքե-
լոցն :

Ժ 10 Praefecto, Oeconomo, datam à Domino summam in omnem Ecclesiá potestatem: quemadmodùm & ei, qui in domo œconomus instituitur, claues tradi solent; & Principi, cui Ciuitas deditur, offeruntur claues in signum subiectionis. alioquin cur Petro singulariter hæc dicerentur? aut cur claues non fuerunt ei antè promissæ, quàm singularem suam fidem in Christum testaretur; sicut nec antè datæ per illud, *Pasce oues meas*, quàm interrogatus esset, an plùs cæteris Christum diligeret: nisi, vt intelligeretur, quòd ipse ob singularem fidem, & dilectionem suá aliquid ampliùs à Christo accipiebat, quod alijs non dabatur Apostolis?

ԺԱ 11 Եւ դարձեալ թէպէտ զայն իշխանու-
թիւն , զոր քն խոստացաւ տեսչութեան
այնու բանիւն . զոր միանգամ կապես-
ցես յերկրի , եւ այլն . յետոյ խոստա-
ցաւ եւ ամ առաքելոցն , ասելով . զոր
կապեսջիք յերկրի , եւ այլն . եւ տուաւ
յետ յարութեանն , ասելով . որպէս առաքեաց զիս
Հայր , եւ ես առաքեմ զձեզ : որով բա-
նիւ կացուցանէ զնոսա իբրեւ պատգամաւո-
րս , եւ զկառավարիչս եկեղեցւոյ . եւ
ետ նոցա զիշխանութիւն կապելոյ ՚ի ձեռն
նզո-

Preterea tametsi, quod Petro Christus promiserat per illa verba: *quodcunque ligaueris super terram*, &c. deinde cunctis etiam Apostolis & promisit, cùm dixit: *quæcunque alligaueritis super terrã*, &c. & dedit post Resurrectionem, dicens: *sicut misit me Pater, & ego mitto Vos*: quibus sanè verbis constituit eos, quasi Legatos, & nomine suo gubernatores Ecclesiæ, eisque potestatem iurisdictionis attribuit ligandi, atq; soluendi per leges, & censuras Ecclesiasticas: sicut etiam per ea verba, *Quorum remiseritis peccata, remittũtur eis*, &c. dedit illis potestatem Ordinis ad remittenda peccata: tamen, vt intelligeretur, has potestates collatas esse reliquis Apostolis; non vt Pastoribus ordinarijs, sed vt Legatis, cum subiectione quadam

ad Petrum; Petro autem, vt ordinario Pastori, ac principali Præfecto; huic singulariter, antequàm omnibus, dictum est: *Quodcunque ligaueris super terram,* &c. & huic tantùm, & non omnibus, dictum est: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meã. Tibi dabo claues regni Cælorum. Pasce oues meas.* &c.

Denique ad vltima illa de Apostolis, qui clauium potestatem Armenis communicauerint, respondebimus infrà, §. 12. Interim, quod de Petri clauibus, ac ligandi, soluẽdique potestate dictum à nobis est, Patrum testimonijs roboremus.

Tertullianus, libro de pudicitia, cap. 21. sic loquitur: *Tibi, inquit, dabo claues, non Ecclesiæ: & quæcumque solueris, vel alligaueris; non, quæ soluerint, vel alligauerint. Sic enim & exitus docet: in ipso Ecclesia extructa est, id est, per ipsum: ipse clauem imbuit: vides quam.*

Cyprianus, in epist. ad Iubaianũ: *Nos Ecclesiæ vnius caput, & radicem tenemus.* Et infrà explicans, quis sit hoc caput, & radix, inquit: *Ecclesia, quæ vna est, super vnum, qui claues eius accepit, voce Domini fundata est.* Item in libro de Vnitate Ecclesiæ: *Dominus loquitur ad Petrum: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, &c. & tibi dabo claues regni cælorum; & quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in Cælis. Et iterum post resurrectionem suam dicit: Pasce oues meas. Super illum vnum ædificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oues suas. & quamuis Apostolis omnibus post resurrectionem suam*

Ժբ 12 նորոգմանց և այլոց եկեղեցականաց պատուա-
մաց, և արձակելոյ ՚ի նոցանէ ; որոց և
այլով բանիւն. եթէ ումեք Թողու-
ցուք զմեղս, Թողեալ լիցի նոցա, և
այլն, և տա նոցա զիշխանութիւն կապելոյ
և ՚ի Թողուլ զմեղս ; և Հ յլ ուսկայն զմ
զպատուաշացուցանելոյ զմեղ, եթէ նոյն
տայր զիշխանութիւն զայսոսիկ այլոց
առաքելոցն, ոչ երբեք ընդդիմակեցան հով
ուացն և նախկաց ամենեցուն. այլ եր
բեհրեշտակաց և առաքելոց երրորդ որ
ոց պատիւ էր հաստատեալ պետրոսի, որ
էր նախանկան հովիւ և նախս ամենայն
Ժգ 13 եի, ասեն այսոսիկ պետրոսի յատկապէս
յատուկ բան թէ այլոցն առաց. զոր
միանգամ կապեսցես յերկրի, և այլն
և պետրոսի միայնում, և ոչ այլոցն
առաց. նախերաց այդ բ վեմի շինեցից զե
կեղեցի իմ : Եւ տաց քեզ զփականս ար
քայութեան երկնից : Եւ դու հովուեա
անեացեա զեղբարս քո : Եւ արածեա
զոչխարս իմ ; և զայլն ;

Ձայն առ այն. զոր ՚ի վերջնն ասէ
միաբանութեամբ, թէ առ մ այլոց Հաղորդեցին
զիշխանութիւն փականացն ամ այլոց
եկեղեցեաց Հաւատար Հաւատոյ եկեղե
Ժդ 14 ոյն. պատմեսցի առաջոյ յետոյ ՚ի պբ զ
Ժբ. րդ": իսկ մինչ խոստովանութեան Հաստատեալ
սցուք զկնայութեք Հայոց սրբոց Հարցն
զոր ետ ուսուցանել յուսա բանակեացն մե
տրոսի ;

Թերդուղիանոս ՚ի գիրսն յաղագս պա
րկեշտութեան, և ՚ի. իա. գլխ ասէ:
Քեզ տաց. թէ ընդ առաջ զփականս
ոչ եկեղեցւոյ: և զոր միանգամ կապես
ցես կամ արձակեսցես, ոչ զոր միան
գամ կապեսցեն, կամ արձակեսցեն :
քանզի եւ ելքն ուսուցանէ միայն շինեցաւ
եկեղեցին. յն. ՚ի ձեռն նորա; և ինքն մի
այն զփականսն էառ ;]

Արդ հետեւեալս ՚ի Թուղթն առ Յե
յուբաղմամբս առէ: Ամէն զեկեղեցւոյ միոյ 15
զգլուխն եւ զառաջնութիւն խոստովանեսցուք:]
Եւ յետոյ յաւելու, Թէ ով իցէ այս
գլուխս եւ առաջնորդ, ասելով. Եկեղեցին,
որ մի է, ի վերայ միոյն, որ զբանալիսն ըն-
կալ, հաստատեալ ան հիմնեցաւ:] Եւ
դարձեալ ՚ի գիրսն յաղագս միութեան Եկեղեցւոյ
առէ: Առաքելոց իշխան ընդ պետրոսի.
Թէ եւ հաւասարեալ զգերս եւ զլծակ-
ցիցն. եւ ընդ սոցա զբանալիսն արքայու-
Թեան երկնից. եւ զոր միանգամ կապեսցես
զեռ յերկրի, եղիցի կապեալ յերկինս:
Եւ յետ յարութեան դարձ առէ. արա- Յգ
ծեա զոչխարս իմ: Եկեղեցւոյ այսր միայն 16
շինէ զնոր Եկեղեցին. եւ նմա հրամայէ
արածել զոչխարս իւր: Եւ Թէպէտ
զամեն իշխանութիւն շնորհէ ամե ա-
ռաքելոցն յետ յարութեան, ասելով. Թէ
որպէս առաքեաց զիս Հայր. եւ ես առա-
քեմ զձեզ. առէք Հոգի սուրբ. Եթէ ուրուք
Թողուցուք զմեղս, Թողեալ լիցի նմա.
եԹէ զուրուք ունիցիք, կալեալ լիցի:
սակայն առ ի ցուցանել զմիութիւն յայտնեա-
ցէ. զմի աԹոռ հաստատեաց. եւ զսկիզ-
բն միութեան զկնիքէն ՚ի միոյն սկսեալ
իւրով բանիւն հաստատէ: արդարեւ Յե
այն էին այլ առաքեալքն, որ էրն պետ- 17
րոս, համ՝ առաւել կցորդութեամբ պատուոյ
եւ իշխանութեան զարդարեալք: բայց
սկիզբն ՚ի միութենէ երթեալ. առաջ-
նորդութիւն պետրոսի տուեալ լինի. զի
Եկեղեցին քս մի ցուցցի եւ միաթոռն նո-
րա:]

Եւսեբիոս աղեքսանդրացին ՚ի ճառ
ան յաղագս յարութեան առէ: Եկ, ասէ
տէրն ցպետրոս, մի երկնչիր. ոչ ՚ի փառ
ացդ առաքելական պասոսին զքեզ ընդ
քեզ. ոչ ընկեցի յառաջնորդութենէ. ոչ
արարի զքեզ երկրորդ յետ այլոյ. ոչ
ետ

suam parem potestatem tribuat, & dicat: sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum; si cui remiseritis peccata, remittentur illis; si cui tenueritis, tenebuntur: tamen, Vt Vnitatem manifestaret, Vnam Cathedram constituit, & Vnitatis eiusdem originem, ab Vno incipientem, sua auctoritate disposuit. Hoc erant Vtique & cæteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio prediti & honoris, & potestatis: sed exordium ab Vnitate proficiscitur: Primatus Petro datur, Vt Vna Christi Ecclesia, & Cathedra Vna monstretur.

Eusebius Alexandrinus, homil. de Resurrectione: *Veni, inquit, ne timeas: nihil tibi de gloria Apostolici Chori minui: non te à dignitate remoui; non feci te secundum infra alterum: non dedi alteri claues: ne timeas: quod promisi, impleo.*

Iulius I. Papa, in epist. 1. ad Episcopos Orientales: *Inter beatissimos Apostolos in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis: & cùm omnium par esset electio, Vni tamen datum est, Vt cæteris præemineret.*

Hilarius, libro de Trinitate. *Petrus supereminentem beatæ fidei suæ confessione locum promeruit, hinc regni Cælorum habet claues: hinc terrena eius iudicia cælestia sunt:*

Cyrillus Hierosolymitanus, Catech. 17. *In eadem Spiritus sancti Virtute & princeps Apostolorum, & regni Cælorum clauiger, Petrus, &c.*

Basilius, sermone de Iudicio Dei: *Beatus Petrus, qui & cæteris prælatus fuit discipulis; cuique magnificentius,*

quàm reliquis omnibus, datum testimonium est; magìsque, quàm reliqui omnes, beatus appellatus; cui claues regni cælestis commissæ sunt.

Hieronymus, libro 1. aduersùs Iouinianum, cap. 14. *At dicis: super Petrum fundatur Ecclesia: licèt id ipsũ alio in loco super omnes Apostolos fiat, & cuncti claues Cælorum accipiant, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur: tamen propterea inter duodecim Vnus eligitur, Vt capite constituto schismatis tollatur occasio.*

Chrysostomus, in homil. in Petrum Apostolum, & Eliam Prophetam: *Petro Apostolo Orbis terrarum Ecclesiæ, & Populorum multitudines eius fidei committendæ erant; Vel potiùs creditæ sunt illi claues regni Cælorum. quid enim ait illi Dominus? quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in Cælis.*

Ephræm Syrus in Panoplia, seu Armatura spirituali: *Princeps Apostolici ordinis Petrus, cùm filium Dei Viui Christum Iesum confessus esset, claues regni cælestis accepit, potestatemq; cælestium, ac terrestrium omnium obtinuit.*

Augustinus, tract. 50. in Ioan. *Petrus, quando claues accepit, Ecclesiam sanctam significauit.* Explicans autem, quam ob causam Petrus Ecclesiam significabat, inquit in Psal. 108. *Ecclesiæ Petrus agnoscitur gessisse personam propter primatum, quem in discipulis habuit.* Quibus verbis, innuere vult Augustinus, Petrum claues à Domino accepisse, non eo modo, quo reliqui Apostoli, hoc est, non

ԺԸ եւ առաւելայ այլոյն ամենից երանեցաւ .
18 մի երկնիցն․ զոր ինչ խոստացաւ, ընդու-
նեցաւ:]

Սրբն Յուլիոս պապն ՚ի Թուղթն առ Եւսեբիոսեանս յարեւելից ասէ : ՚ի մէջ երանելի առաքելոյն ՚ի նմանութեան պատառոյ եղեւ զանազանութիւն ինչ եղեալ, նոյն Թէ ; եւ Թէպէտ հաւասար եղեւ ընտրութեամբ ամենեցուն · սակայն միում առաւել է լինել առաջնորդ այլոցն :]

Սրբն Կիւրղիոս ՚ի գիրսն յիղս սրբոյ Երրորդութեան ասէ : Պետրոս վէմ զա-
ԺԹ ռաջնութեան որ հաւատոյն իւրոյ առ
19 ժանի եղեւ ունել զբարձրագոյն աստի : զի որոյ էառ զբանալիսն արքայութեան երկնից . եւ երկրորդ զաւազանաւն իւր յերկինս հաստատեցաւ :]

Սրբն Կիւրեղ Երուսաղեմացին ՚ի ԺԷ. երգ՝ կատեկիզոսն ասէ : Պետրոս նախնին զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ եղեւ իշխանն առաքելոցն , եւ զբանալին արքայութեան երկնից :]

Սրբն Բասիլիոս ՚ի քարոզ յիղս դատաստանին ասէ : Երանելին Պետրոս , որ եղեւ առաջնորդ այլոց առաքելոցն . որում առաւել եղեւ վկայ-
Ի ութիւն մեծագոյն քան Թէ այլոց ա-
20 մենի , որ եղեւ առաւել քան զայլսն ամ երանելի կոչեցեալ , որում փականք արքայութեան երկնից յանձնեցան :]

Սրբն Աթանասիոս յառաջին գիրսն ընդդէմ յաղթահանիսաց, եւ ՚ի . Ծ․ զղ զՂն ասէ ; Աղբեր՝ ասես , Թէ իշխ կըսա բանի հեծանալ է եկեղեցին . եւ յայլ աբէր ասես , Թէ այս եղեւ իշխ ամ առաքելոյն . եւ ամենեքեան առաւել զինեալ երկնից . եւ հաստատութիւն իւր զօրութիւն եկեղեցւոյ հաստատեալ Թէպէտ այլազգ եղէ . բայց սակայն ՚ի մէջ եր

կոտասա

[illegible]]

[illegible]]

[illegible]]

[illegible]]

[illegible]]

[illegible]]

21 non vt ipse solus illis vteretur; sed vt summus Ecclesiæ Præsul existens, eas alijs etiam Episcopis, & Presbyteris Ecclesiæ communicaret.

Gregorius Magnus (Patrem hunc vnum, ex ijs, quos Concilium Chalcedonense præcessit, afferre nonnũquàm licuit: quippe qui nihilominùs ob singularem eius sapientiam, & sanctitatem, suscipitur etiam ab Armenis) lib. 4. epist. 32. *Cunctis*, inquit, *Euangelium scientibus, liquet, quòd Voce Dominica sancto, & omniũ Apostolorum Principi Petro, totius Ecclesiæ cura commissa est: ipsi quippè di-*
22 *citur, Tibi dabo claues regni Cælorum.* Et infrà: *Ecce claues Regni Cælestis accepit: potestas ei ligandi, atque soluendi tribuitur: cura ei totius Ecclesiæ, & principatus tribuitur.*

TERTIA MEHKITARII ARMENI OBIECTIO

Ex capite 5.

§. X.

Ioan. 21. ASserunt Latini, *Dominum soli Petro dixisse*: Pasce oues meas: *& per hæc Verba dedisse illi in Ecclesia principatum: sed falluntur: nam oues pascere non significat dominari, ac principem agere; sed cibum ouibus ministrare, hoc est, rationalem gregem, nempè populum, instruere, ac docere: Vt testatur Deus per Ezechielem capite* 34. *dicens*: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. nōne greges à pastoribus pascuntur? lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. *Hinc etiam Paulus ad Corinthios*
1. Cor. 3. *scripsit*: Tanquàm paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, *&c. Ecce Verbi diuini prædicatio, seu doctrina, quàm Christus ibi pastionem vocauit, hic potus, & esca dicitur ab Apostolo, iuxtà illud*: non in solo pa-
Matth. 4. ne viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. *Cùm igitur oues pascere significet docere, ac prædicare; manifestum est, non soli Petro iniunctum à Christo fuisse hoc officiū, sed omnibus simul Apostolis: nam om-*
Marc. 16. *nibus dixit*: Prædicate Euangelium
Matth. 28. omni creaturæ. *Et*, euntes docete omnes gentes, *&c. Non vnum ergo Pastorem dedit Christus Ecclesiæ, sed mul-*

ա 1
[illegible]

Գլուխ. Ժ.

[illegible]
բ 2
[illegible]
գ 3
[illegible]

[illegible] Դ 4

[illegible] Ե 5

[illegible] Զ 6

[illegible]]

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

[illegible]

multos : de quibus Apostolus ad Ephes. Alios, *inquit*, dedit Euāgelistas; alios autē pastores, & doctores. *Vide, vt pastorem agere, nihil aliud sit iuxtà Paulum, nisi docere. Ea propter non fuit Petro dictum, pasce pastores, nempè Apostolos reliquos; sed tantùm*, pasce oues meas. *nam cæteri Apostoli erant quidem Petro æquales in officio pascendi oues Christi. Adde, quòd, dicens Dominus Petro*, pasce oues meas, *non illi pascendos commisit omnes populos, sed tātùm Iudaicum; quem ibi suas oues vocauit, quia ad eum solummodò missus fuerat, iuxtà illud:* Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israël. *Cùm autem dixit:* Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere; *intellexit de populo gentili, cuius pascendi cura non Petro quidem, sed Paulo commissa est: quarè ad Galatas idem scribens Apostolus, inquit:* Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis: qui enim operatus est Petro in Apostolatum circūcisionis, operatus est & mihi inter gentes. *Igitur Petrus non fuit totius Ecclesiæ pastor, sed cuiusdam eius portionis.*

Ephes. 4. Matth. 15. Ioan. 10. Galat. 2.

RESPONSIO.

QVòd soli Petro, & non alijs Apostolis dictum sit: *Pasce oues meas*; ille negabit, qui Euangelio nequaquàm credit. ibi enim ei dicitur, *pasce oues meas*, cui dictum anteà fuerat, *diligis me plus his?* id est, plùs Apostolis alijs, qui præsentes ade-

նանէք, որպէս յայտնեցաւ. Թէ ոչ այլ
Թուէր հովուելն և արածելն, քան Թէ Դ
վարդապետելն ։ Նմանս այսորիկ ոչ 4
ասացաւ պետրոսի. Թէ արածեա՛ զը
հովիւսն, այս. զայլ առաքեալսն. այլ՝ արա
ծեա զոչխարսն: զի և այլ առաքեալքն
էին հովիւք համահաւասարք պետրոսի,
և արածողք նմանն նմա: Եւ դարձեալ՝ զի
ասելով քո. արածեա զոչխարս իմ. ոչ
ետ նմա արածել զամենայն ազգս, այլ միայն
զազգն հրէից. զոր անդ կոչէ ոչխարս
իւր. զի առ նոսա միայն էր առաքեալ
բստ այնմ, Թէ ոչ ուրեք առաքեցայ,
եԹէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Ե
իսրի ։ Իսկ յորժամ ասաց. Թէ նա և 5
այլ և ս ոչխարք են իմ. որ ոչ են յայսմ
գաւԹէ. և զայն ևս պարտ է ինձ ա
ծել այսր. իմացաւ զքո հեԹանոսաց.
զորոց խնամքն ոչ եառ պետրոսի, և ոչ պետ
րոսի. որպէս և Թուղն պօղոս վկայէ առ
գաղատացիս. Թէ հաւատացեալ է
ինձ աւետարանն անԹլփատուԹեան.
որպէս պետրոսի ի ԹլփատուԹեան. զի
որ յաջողեցոյց պետրոսի յառաքելու
Թի ԹլփատուԹեան, յաջողեաց և ինձ Զ
ի հեԹանոսս ։ Արդ ապա ուրեմն պետրոս 6
ոչ էր հովիւ ամենայն եկեղեցւոյ.
այլ միոյ մասին նորա ։]

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

Թէ միայն պետրոսի, և ոչ այլոց առաքելոցն ասացաւ, արածեա զոչխարս իմ. ուրանայ այն միայն, որ ոչ հաւատայ աւետարանին ։ քանզի անդ նմա միայն ասի. արածեա զոչխարս իմ. որում և յառաջ ասացաւ. սիրես զիս առաւել քան զդոսա. յի. քան զայլ առաքեալսն: նաև այս պետրոսի միայն ասացաւ, և ոչ այլոցն: այլ

ու-

multos : de quibus Apostolus ad Ephes. Alios, *inquit*, dedit Euãgelistas; alios autẽ pastores, & doctores. *Vide, vti pastorem agere, nihil aliud sit iuxta Paulum, nisi docere. Ea propter non fuit Petro dictum, pasce pastores, nempè Apostolos reliquos; sed tantùm*, pasce oues meas. *nam cæteri Apostoli erant quidem Petro æquales in officio pascendi oues Christi. Adde, quòd, dicens Dominus Petro*, pasce oues meas, *non illi pascendos commisit omnes populos, sed tãtùm Iudaicum; quem ibi suas oues vocauit, quia ad eum solummodò missus fuerat, iuxta illud:* Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israel. *Cùm autem dixit:* Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere; *intellexit de populo gentili, cuius pascendi cura non Petro quidem, sed Paulo commissa est: quarè ad Galatas idem scribens Apostolus, inquit:* Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis: qui enim operatus est Petro in Apostolatum circũcisionis, operatus est & mihi inter gentes. *Igitur Petrus non fuit totius Ecclesiæ pastor, sed cuiusdam eius portionis.*

RESPONSIO.

QVòd soli Petro, & non alijs Apostolis dictum sit: *Pasce oues meas*; ille negabit, qui Euangelio nequaquàm credit. ibi enim ei dicitur, *pasce oues meas*, cui dictum anteà fuerat, *diligis me plus his?* id est, plùs Apostolis alijs, qui præsentes

ade-

aderant: hoc autem soli Petro dictũ, Euangelium his verbis refert: *Dicit Simoni Petro Iesus, Simon Ioannis, diligis me plus his?* igitur soli Petro, & non alijs dictum est, *Pasce oues meas.*

Pascere autem oues, præsertim in sacris Scripturis, non significat tantùm præbere cibum, seu docere, ac prædicare; verùm etiam præesse, regere, gubernare, ac Principis locum tenere. idque, ne longè abeã, ex eodẽ capite 34. Ezechielis, quod Mehkitarius contra nos obiecit, facilè demonstrabo. Etenim ibi, post supracitata Domini verba, quæ quidem nihil faciunt contra nos, ita subditur: *Suscitabo super oues meas pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem: ego autem Dominus ero eis in Deum; & seruus meus Dauid, princeps in medio eorum. Ego Dominus loquutus sum.* Igitur, ex voce Dei, idem est pascere eius oues, ac esse in medio earum Principem, vt erat Dauid in Israël; hoc est, eis præesse, eas regere, iudicare, & gubernare; quæ quidem omnia, etiam ex communi vsu loquentium, actus pastorales dicuntur. Verùm dato, & non concesso, quòd pascere pro eo solum accipiatur, quod sit cibum alteri procurare, ac prouidere: cuiusnam erit pascendi munus in hoc etiam significatu, nisi eius, qui super familiam constituitur, eique præest? ita certè Dominus inquit, Lucæ 12. *Quis, putas, est fidelis dispensator, ac prudens, quem constituit Dominus super*

Է 7 [illegible]

[illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

Ժ *super familiam suam, Vt det illis in tem-*
10 *pore tritici mensuram?* seu iuxtà Mat-
thæum, *Vt det illis cibum in tempore?* Matth. 24
Itaque, cùm vni Petro sit dictum à Domino: *Pasce oues meas*; manifestè sequitur, esse solum Petrum, Rectorem, Præsidem. ac Principem in Ecclesia constitutum.

Nec obstat, quòd omnibus Apostolis dictum sit: *Docete omnes gentes*: &, *prædicate Euangelium omni creaturæ*: neque quòd Paulus scripserit: *Alios autem dedit pastores, & doctores*. Nam ex hoc tantùm sequitur,
Ժա à Christo datos quidẽ esse Ecclesiæ
11 alios pastores, sed vt doceant, ac
prædicent; Petrum verò datum esse pastorem, vt etiam præsit: & ideò illi soli dictum est, & non alijs, *Pasce oues meas*. Vel ex hoc sequitur, quòd non ita Dominus Petrum constituit Pastorem suarum ouium, vt ipse per se eas omnes pasceret, ac regeret; sed vt partim per se, partim per alios. Vel etiam ex hoc sequitur, quòd ita Dominus Apostolos omnes ad prædicandum, ac pascendũ gre-
Ժբ gem suũ miserit, vt reliqui hoc mũ-
12 nus obire deberent, non vt pastores
ordinarij, sed vt Apostoli, ac Legati, & dependenter à Petro, tanquàm à Capite, & Præside suo: Petrus verò, vt Pastor ordinarius, & Caput cæterorum. Et ideò ad hoc declarãdum, quamuis omnibus dixerit: *Docete omnes gentes, &; prædicate Euangelium omni creaturæ*, tamen non omnibus, sed soli Petro dixit: *Pasce oues meas*. Quemadmodùm, etsi omnibus dictum est: *Quæcunque al-*

ligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo, &c. attamen vni Petro dicitur: *Tibi dabo claues Regni Cælorum*. Et quamuis omnes Apostoli dicantur in sacris scripturis Ecclesiæ fundamenta; tamen vni Petro dicitur: *Tu es petra. & super hanc petrã ædificabo Ecclesiam meam*.

Præterea, cùm Christus Petro dixerit absolutè: *Pasce oues meas*: quis dubitare poterit, quin vniuersum gregem suum illi pascendum commiserit, non solùm Iudæorum, sed etiam Gentium? nam pronomen illud, *meas*, ad omnes Christi oues extenditur. Sicut, cùm dixit Ioan. 10. *Cognosco oues meas*; &, *animam meam pono pro ouibus meis*; nemo negare poterit, quin de omnibus sit loquutus. Itaque illud, *meas*, ad omnes oues extenditur, quæ in ouili Dominico erant futuræ non solùm ex Iudaico populo, de quibus dixerat, *non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israël*; verùm etiã ex Gentili, de quo ait, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili; & illas me oportet adducere; & vocem meam audient; & fiet vnum ouile, & vnus Pastor*: immo & ad ipsos Apostolos, ac discipulos suos; quibus ait, Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex*: Etenim, quamuis hi respectu aliarum ouium essent pastores; erant tamen oues respectu Christi, qui eas Petro pascendas commisit tum mãdato isto vniuersali, *Pasce oues meas*; tum etiam altero particulari, cùm dixit, *& tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos*.

Յհ 13 առաքեալքն ասին՝ ի սուրբ գիրս հի-
մունք եկեղեցւոյ. սակայն պետրոսի մի-
այն ասացաւ. դու ես վէմ, և ի վե-
րայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ:

Եւ զինչ՝ զի յորժամ քրիստոս պետ-
րոսի պարզաբար ասաց. Թէ արածեա զոչ-
խարս իմ. ով կարասցէ երկմտել. թէ ոչ
թէ զբովանդակ հօտն իւր յանձն ա-
րար նմա, կամ թէ զնորա միայն հրէից:
քո զի ոչխարս իմ ասելովն յայտնապէս
զամ ոչխարաց իւրոց խօսեցաւ,
ոչ թէ զհրեից միայն, այլ և զհեթա-
Յհ 14 նոսաց: որպէս յորժամ ասաց՝ ի
յհով. Ժ. եւրք՝ դրն. Թէ ես եմ հովիւ-
ն քաջ, և ճանաչեմ զոչխարս իմ, և զան-
ձն իմ դնեմ ի վերայ ոչխարաց իմոց.
զամ ոչխարաց ես խօսեցաւ: զի այն
վերակացութիւն. իմ. առ ամ ոչխարս քն
տարածանի, որք ի հօտն տեառն լինելոց
էին ոչ միայն ի հրէից, զորոց ասէր.
Թէ ոչ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ
ոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի, այլ և
ի հեթանոսաց, զորոց ասէ. Թէ այլ
և ոչխարք են իմ, որ ոչ են յայսմ գաւ-
թէ. և զայն ևս պարտ է ինձ ածել այ-
Յհ 15 րա. և ձայնի իմում լուիցեն. և եղիցի
մի հօտ, և մի հովիւ: Այլ ևս առ
առաքեալս և աշակերտսն իւր ասաց-
ծ. որոց ասաց՝ ի ղուկ. ԺԲ. ըդ՝ դյն.
Թէ մի երկնչիր հօտ փոքրիկ: զի թէ-
պէտ առաւել յառաքելոցն առ այլ ոչ-
խարս հովիւք էին. սակայն էին ոչխա-
րք յառաքելութեան քն, որ յանձնե-
աց էր պետրոսի արածանելն պետրոսի ոչ
միայն՝ ի ձեռն ընդհանուր հրամանին,
Թէ արածեա զոչխարս իմ. այլ և ս՝ ի
ձեռն այլոյ մասնաւոր հրամանին, յոր
ժամ ասաց. Եւ դու երբեմն դարձցիս,
և հաստատեսցես զեղբարս քո:

Առ որ՝ առ մեծագործութիւն պետրոսի,

ligaueritis super terram, erant ligata & in Cælo, &c. attamen vni Petro dicitur: *Tibi dabo claues Regni Cælorum.* Et quamuis omnes Apostoli dicantur in sacris scripturis Ecclesiæ fundamenta; tamen vni Petro dicitur: *Tu es petra, & super hanc petrā ædificabo Ecclesiam meam.*

Prætereà, cùm Christus Petro dixerit absolutè: *Pasce oues meas*: quis dubitare poterit, quin vniuersum gregem suum illi pascendum commiserit, non solùm Iudæorum, sed etiam Gentium? nam pronomen illud, *meas*, ad omnes Christi oues extenditur. Sicut, cùm dixit Ioan. 10. *Cognosco oues meas*; &c, *animam meam pono pro ouibus meis*; nemo negare poterit, quin de omnibus sit loquutus. Itaque illud, *meas*, ad omnes oues extenditur, quæ in ouili Dominico erant futuræ non solùm ex Iudaico populo, de quibus dixerat, *non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israël*; verùm etiā ex Gentili, de quo ait, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili; & illas me oportet adducere; & vocem meam audient; & fiet vnum ouile, & vnus Pastor*: immo & ad ipsos Apostolos, ac discipulos suos; quibus ait. Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex*: Etenim, quamuis hi respectu aliarum ouium essent pastores; erant tamen oues respectu Christi, qui eas Petro pascendas commisit tum mādato illo vniuersali, *Pasce oues meas*; tum etiam altero particulari, cùm dixit, *& tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.*

Ad

Գլ 13

Գլ 14

Գլ 15

[illegible]

[illegible]

16

17

18

Ad testimonium Pauli, ad Gal. 2. scribentis: *Creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis: qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter gentes:* respondetur, quòd ista inter Petrum, & Paulum distributio non fuit iurisdictionis, sed prouinciarum, ad commodiùs prædicandum Christi Euangelium: scilicet, vt Petrus in conuersionem præcipuè Iudæorum incũberet, nec tamen omitteret conuersionem Gẽtilium; Paulus è contrario Gentilibus potissimùm prædicaret, nec tamen proindè à conuersione Iudæorum prohiberetur: quemadmodùm etiam inter reliquos Apostolos altera similis facta est prouinciarum diuisio.

Cæterùm quantùm attinet ad potestatem, seu iurisdictionem Euangelizandi, nedum Petrus, & Paulus, verùm etiam omnes Apostoli poterant iure diuino cunctis nationibus prædicare; cùm omnibus dixerit Dominus: *Euntes docete omnes gentes:* &, *prædicate Euangeliũ omni creaturæ;* & iterùm Act. 1. *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Et quidem, quòd Petrus etiam Gentilibus prædicare potuerit, constat præterea tum ex eo, quòd ipse ait Act. 15. *Vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus elegit per os meũ Gentes audire verbum Euangelij, & credere:* tum quia Sedem sui Episcopatus primùm Antiochiæ posuit, deindè Romę, quæ Vrbes erãt Genti-

tilium. Et quòd licuerit Paulo Iudæis etiam prædicare, habetur ex eo, quod de Paulo Dominus ait Act. 9. *Vas electionis est mihi iste, Vt portet nomen meum coràm Gentibus, & Regibus, & filijs Israël*, hoc est, Iudæis: vndè quocunque Paulus ibat, in Iudæorum Synagogis euangelizabat: quarè & dicebat 1. Cor. 9. *factus sum Iudæis tanquàm Iudæus, Vt Iudæos lucrarer*. Immò, quòd Petrus principale mandatum de Iudæis habuerit, ac vocetur à Paulo circumcisionis Apostolus, videtur potiùs confirmare, illum totius Ecclesiæ fuisse pastorem, & in locum Christi substitutum: nam Christus, omnium licèt ouium pastor esset, de se tamen similiter ait, Matth. 15. *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt, domus Israël*: & Paulus ad Rom. 15. *Dico enim*, inquit, *Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis*.

Deindè ad hominem cõtrà Mehkitarium: Si Petrus vnius portionis Ecclesiæ pastor fuit: quæro ab ipso, quænam erat hæc portio? si dixerit, Iudæorum: ergo contra id, quod à primo ad vltimũ vltrò ipse fatetur, non fuit Petrus pastor, & Episcopus Romanorum, qui erant Gentiles. Si dixerit, Gentium: ergo contra id, quod ipse nunc asserit, Petrus Iudęorum pastor non fuit. Itaque aut se delirum Mehkitarius fateatur; aut omnium ouium curã à Christo fuisse Petro iniunctam.

Iá verò, quod diximus hactenùs, ex Patribus confirmetur. Origenes, in cap. 6. Epist. ad Roman. sic ait:

Pe-

ԺԹ 19 ւոյ 'ի Հռովմ. ուրեմն քաղաքէ հեթա-
նոսաց, ոչ հրէից: Եւ թէ կարէր Պօ-
ղոս քարոզել հրէից. յայտ է յայս-
մանէ, զոր ասէրն սորա 'ի գործոց. Թ.
Երգ՛՛ գլխս. Թէ անօթ ընտրութեան է
նա ինձ, կրել զանուն իմ առաջի հե-
թանոսաց, թագաց, և որդւոցն իսրա-
յէլ. հրէից: ուստի Պօղոս յուր ուրեք
գնայր, քարոզէր 'ի ժողովուրդսն հր-
էից: վա որոյ և ասէր. Թէ եղէ ընդ
հրէայս իբրև զհրեայ, զի զհրեայսն
շահեցայց. Նաև և զորն՛ առ այս վկէ-
բարեկենն. Թէ ունելովն պետրոսի ա-
ռաջնոյն զյատուկ հրամանն հովո-
վմանս՛ ամր. իւէրայ առցին հրէից. և
զոլովն նման միայն հան առաւցելայ առ-
աքելութին Թլփատութեան. մեղ այսու
Ի 20 առաւել յայտ լինի. եթէ պետրոսն
միայն կացուցան հովիւ ընդհանուր
եկեղեցւոյ փոխանակ ին քն. քանզի և
ինքն քն Թէպէտ զայր հովիւ ամ ոչխա-
րաց. սակայն ասէր զինքենէն. Թէ ոչ
յուղարկ առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխա-
րս կորուսեալս տանն իսրէլի: և պօղոս
'ի հռմց. ԺԵ. երգ՛՛ զքն ասէր. Թէ զքն
եղև սպասաւոր Թլփատութեն:

ԻԱ 21 Եւ ապա, եթէ պետրոսն միոյ մա-
սին եկեղեցւոյ գոյր միայն հովիւ. հար-
ցանեմ ես 'ի մխիթարայ. Թէ որ մասն
էր այն; եթէ հրէից ասէ, ապա ուստ
էր այն, զոր և ինքն խոստովանի. Թէ
պետրոսն եղև հովիւ և եպիսկոպոս
քաղաքացւոց և հռովմայեցւոց. զի նոքա
հեթանոսք էին: եթէ հեթանոսաց
ասէ. ապա ուստ է այն, զոր ինքն ասէ
այժմ. եթէ պետրոսն հրէից միայն հո-
վիւ կացուցան. Արդ կամ մխիթարն
ոչ 'ի ողջմտութե, այլ 'ի մոլորութենէ
և յանդգնութե խոստովանեսցէ՛ առ 'ի հո-
կառավարել ամենայն հօտիցն առաջնորդութե

որ

որ առաւելագոյն է, թէ պետրոս հաստատ- Իբ
եցաւ ՚ի քէֆ գլուխ, հովիւ, և եպիս- 22
ընդհանուր եկեղեցւոյ և հօտին նորա:

Եւ զայս՝ այսուհետև հաստատեսցի
վկայութեամբ սրբոց հարցն որոնց ՚ի մէջ
առաքեալ զանձն արածելոյ պետրոսի
զոչխարս: Պրոսպերոս իւր ՚ի վերջնորդ
դեանց թղթոյն առ հռովմ ասէ: Իբր
թէ քո յանձն առնէր պետրոսի զհօտս
ընդհանուր զի արածեսցէ զոչխարս,
և հրամէր ինքն, որում իւր եւեթ, զի
կեղցեն. ոչ այլ ինչ խոստովանութեան
պատճառ ՚ի նմանէ, եթէ ոչ սէ-
րոյն:] Իգ

Եւ ըն կիպրիանոս ՚ի գիրս յղղ մի- 23
ութե եկեղեցւոյ ասէ: Ի վերայ այնր
միոյն շինէ զիւր եկեղեցին. և նմա հրա-
մայէ արածել զոչխարս իւր:]

Եւ ըն Ամբրոսիոս իւր յետին գլխոյ
ղուկասու ասէ: Սիմոն յովհաննու սիրես
զիս: այո տէր. դու գիտես, զի սիրեմ
զքեզ: ասէ ցնա յս. արածեա զգառինս
իմ: ո՞վ իցէ այլ որ. որ կարասցէ զայս
խոստովանել զանձնէն իւրմէ: Եւ զի
յայլոց ամէնն միայն պետրոս զամ
զայս, սակս այսորիկ ամենեցուն առա-
ջնորդ կացուցանի:] Իդ

Եւ ըն Եպիփան ՚ի գիրսն անկորուստ 24
ասէ: Նա է որ լուաւ. արածեա զոչ-
խարս իմ. որում հաւատացաւ եղե-
հօտն:]

Եւ ըն Ոսկեբերան յերկրորդ գիրս
յաղագս քահանայութեան ասէ: Ընդէ՞ր սա
տնտեսն քո եհեղ զարիւնն իւր: արդա-
րև զի փրկեսցէ զայն ոչխարս, զորոց
խնամ յանձն արար պետրոսի, և հե-
տևող աթոռակալ նորին:] Եւ դարձ ՚ի
Մատ. ճառն իւր մեկնեաց ասէ: Զպետ-
րոս կացոյց հովիւ հանդերձելոյ եկեղ-
եցւոյ:] Եւ զկնի սակաւ ուրոյ դարձ ա-
սէ:

Petro cùm summa rerum de pascendis omnibus traderetur, & super ipsum, velut super terram, fundaretur Ecclesia; nullius confessio virtutis alterius ab eo, nisi caritatis exigitur.*

Cyprianus, de Vnitate Ecclesiæ: *Super illum vnum ædificat Ecclesiam suā, & illi pascendas mādat oues suas.*

Ambrosius, in cap. vlt. Lucæ: *Simon Ioannis diligis me? Vtique, tu scis, Domine, quia amo te, dicit ei Iesus: pasce agnos meos. quis est alius, qui de se hoc profiteri possit? & ideò, quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.*

Epiphanius, in Ancorato: *Hic est, qui audiuit, pasce oues meas; cui creditum est ouile.*

Chrysostomus, lib. 2. de Sacerdotio: *Quanam de causa ille sanguinē effudit suum? certè, vt pecudes eas acquireret, quarum curam tum Petro, tū Petri Successoribus committebat.* Item homil. 11. in Matth. *Petrum Ecclesia futuræ pastorem constituit.* Et infrà: *Deus concedere solus potest, vt futura Ecclesia, tot, tantisque fluctibus impetu irrumpentibus, immobilis maneat, cuius Pastor, & Caput homo piscator, atque ignobilis.*

Augustinus, in hunc locum: *Oues ipsas pascendas, id est, docendas, regendasque committit.* Et in libro de quæstionibus noui, & veteris Testamēti, quæst. 75. *Sicut in Saluatore erant omnes causæ Magisterij; ita & post Saluatorem in Petro omnes continentur: ipsum enim constituit caput eorum, vt pastor esset gregis Dominici.*

Gregorius Magnus, Ser. 3. de anni-

anniuersario die suæ assumptionis ad Pontificatum: *Vnus de toto Mundo Petrus eligitur, qui & Vniuersarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: Vt, quamuis in populo Dei multi Sacerdotes sint, multique pastores; omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Similiter habent reliqui Ecclesiæ Patres vniuersi.

QVARTA MEHKITARII ARMENI OBIECTIO

Ex capite 3. & 7.

§. XI.

Luc. 22. EX cap. 3. *Asserunt Latini, Dominum Petro dixisse:* Simon, tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos: *ideoque principem eum constituisse aliorum Apostolorum. At sanè falluntur: nam nemo dicitur confirmari, nisi post lapsum: ex Apostolis autem post acceptum Spiritum sanctum, nullum alium cecidisse, scimus, aut indiguisse cõfirmatione, nisi solum Petrum, qui ab Apostolo Paulo correctus, & confirmatus fuit; Vt in epist. ad Galatas idem narrat Apostolus, dicens:* Cùm

Galat. 2. venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. priùs enim, quàm veniret quidam a Iacobo, cum gentilibus edebat: cùm autem venissent, subtrahebat, & segregabat se, timens eos, qui ex circumcisione erant; & simulationi eius consenserũt cæteri Iudæi;

ita

Յհ [illegible]

25 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] :]

[illegible]

[illegible] :]

ա [illegible]

1 [illegible] :]

[illegible]

Է [illegible]

2

ՉՈՐՐՈՐԴ ԸՆԴԴԷՄ

[illegible]

Մխիթարայ ի յ. գ. և. է. գլխոյն, [illegible] :

Գլուխ. ԺԱ.

Ի [illegible]

[illegible]

[illegible]

ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationē. Sed, cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euãgelij, dixi Cephæ corām omnibus: si tu, cùm Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè; quomodò gentes cogis Iudaizare? *Videte, vt Petrus errans confirmatur à Paulo. Nec alios ipse confirmasse videtur, nisi fortassè, postquàm Christum negauerat, exemplo duntaxàt pænitentiæ suæ: quod indicant illa verba:* Et tu aliquandò conuersus, confirma fratres tuos. *Nam, cùm viderent Apostoli, quòd Petrus, post magnam illā negationem conuersus, in Domini gratiam redierat, in fide confirmati sunt, sperantes, fore vt etiam Christus suum ipsorum remitteret scandalum.*

Huc etiam spectant illa eiusdem Hæretici verba, relata §. 1. num. 8. *Vndè quæsò habeat Romana Ecclesia potestatem hanc, vt ipsa Sedes alias Apostolicas iudicare possit, nec ab aliqua ipsa iudicetur? & verò probè scimus, fuisse tamē ab alijs Apostolis iudicatū Petrum: ita vt opus ei fuerit ascendere Ierosolymam, & respondere de se, cùm Cornelium baptizauit: sicut refert Lucas in Actibus, dicens:* Audierunt autem Apostoli, & Fratres, qui erãt in Iudæa; quoniam & Gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersùs illum, qui erant ex circumcisione, dicentes: quarè introisti ad viros, præputium habentes, & manducasti cum illis? incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem, &c. *Viden, vt non* mo-

[illegible]

Է 3 Դ 4 Ե 5

ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationẽ. Sed, cùm vidissem, quòd non rectè ambularent ad veritatem Euãgelij, dixi Cephæ coràm omnibus: si tu, cùm Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè; quomodò gentes cogis Iudaizare? *Videte, vt Petrus errans confirmatur à Paulo. Nec alios ipse confirmasse videtur, nisi fortassè, postquàm Christum negauerat, exemplo duntaxàt pænitentiæ suæ: quod indicant illa verba:* Et tu aliquandò conuersus, confirma fratres tuos. *Nam, cùm viderent Apostoli, quòd Petrus, post magnam illã negationem conuersus, in Domini gratiam redierat, in fide confirmati sunt. sperantes, fore vt etiam Christus suum ipsorum remitteret scandalum.*

Huc etiam spectant illa eiusdem Hæretici verba, relata §. 1. num. 8. *Vndè quæsò habeat Romana Ecclesia potestatem hanc, vt ipsa Sedes alias Apostolicas iudicare possit, nec ab aliqua ipsa iudicetur? & verò probè scimus, fuisse tamẽ ab alijs Apostolis iudicatũ Petrum: ita vt opus ei fuerit ascendere Ierosolymam, & respondere de se, cùm Cornelium baptizauit: sicut refert Lucas in Actibus, dicens:* Audierunt autem Apostoli, & Fratres, qui erãt in Iudæa; quoniam & Gentes receperunt verbum Dei. Cùm autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersùs illum, qui erant ex circumcisione, dicentes: quarè introisti ad viros, præputium habentes, & manducasti cum illis? incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem, &c. *Viden, vt non* Act. 11.

[illegible] mo-

modò non habebant illum, vt principē: sed etiam eum imperio disceptantes, iudicabant eum.

Ex cap. 7. *Latini quidem Petri prærogatiuas enumerant; defectus autem inuoluunt silentio: nec cogitant, quòd qui Petro dixerat;* Tu es Petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; *paulò post eidem subiecit:* Vade post me Satana, scandalum es mihi. *Et qui dixerat:* Tibi dabo claues regni Cælorum; *deindè subiunxit:* Non sapis ea, quæ Dei sūt, *hoc est, regni Cælorum;* sed ea, quæ hominum. *Et qui iussit:* Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos; *idem loquutus anteà fuerat:* Modicæ fidei quarè dubitasti? *Et qui ter replicauit:* Pasce oues meas; *idem prædixerat;* Antequàm gallus cantet, ter me negabis. *Illas itaque Petri laudes per totidem reprehēsiones, nec sine speciali Dei prouidentia, compensauit: vt nimirùm nec Latini ex Petri laudibus superbirent; nec alij Petrum, Apostolis reliquis inferiorem ex reprehensionibus æstimarent.*

Matth. 16. Matth. 14. Math. 26.

RESPONSIO.

NVgæ sunt ista, Mehkitari, nugæ prorsùs pueriles, & futilitatis, temeritatisque plenissimæ cantiones. Haud enim quærendum nobis iam est, an Petrus aliquādò ceciderit, nec ne? neque, an si lapsus, obiurgatione Dominica, vel fraterna correptione aliqua indiguerit? scimus quidem, Apostolos omnes & leuiter cadere potuisse post acceptū Spi-

նոր ։ Թէ ուսեալ ուխտին եկեղեցին հռոմ-
Զ 6 մայ զերկնաւորութեան զայս․ զի Փրկիչն
զպապն զայլ առաքելոցն աթոռոյն․ և նո-
քա յուսմունք ոչ լինին ։ Եւ մեք զուգա-
կցեմք ՚ի ծառայութիւն մասանց․ զի զա-
ւետիսն այլ առաքելոցն զդեսպանս, խոր-
հրդով և ՚ի հնազանդ․ մինչ ետես եղբայ-
րքն յորդորեալ զանձանց զնոյն և, յորժամ
մերժեցին զկոչմանն, ոչ պատասխանի
զոր-կամս ՚ի գործս առաքելոցն․ Թէ լուան
առաքեալքն և եղբարքն, որ էին ՚ի կողման-
ս հրէաստանի․ զի և ՚ի հեթանոսս
ընկալան զբանն Աստուծոյ ։ Եւ յորժամ ել
պետրոս յԵմ, խտրէին ընդ նմա որ ՚ի
Է 7 թլփատութենէ անտի էին, և ասէին․ Թէ ընդէ՞ր եմուտ առ
արս անթլփատս, և եկեր ընդ նոսա ։ Եւ
սկսեալ պետրոս պատմէր նոցա կարգաւ,
և այլն ։ Մովսէսանս․ զի ոչ միայն ոչ
գիտէին զնա իշխան առաքելոց զոր կարծէք և
կամէք․ այլ և իշխանաբար խտրէին
դատէին զնա ։]

Դարձեալ ՚ի յեւթներորդ գլխոյն ասէ ։
Հռովմայեցիքն Պետրոսի բարձրացութ-եան
նշանքն զգեստաւորս պատուեն․ և զնուաստ-
ացութիւնսն զայն ասեն ։ Եւ
ոչ զմտաւ ածեն․ զի որ ասացն, Թէ
Ը 8 դու ես վէմ, և ՚ի վերայ այդր վիմի շինե-
ցից զեկեղեցի իմ, նոյն և սա ասաց․ Թէ երթ
յետս իմ սատանայ, գայթագղութիւն
իմ ես ։ Եւ որ հրամայեաց, Թէ տաց
քեզ զփականս արքայութեանն երկնից,
նոյն ինքն բարկացաւ․ Թէ ոչ խոր-
հիս դու զայն, որ Աստուծոյ է, այլ
զմարդկանն ։ Եւ որ խօսե-
ցաւ առ նա, Թէ դարձցիս, և հաս-
տատեսցես զեղբարս քո, նոյն կշտամբեաց
զնա Թերահաւատ ասա և երկմիտ ։ Եւ որ
մանկացուցեալ երեքս, Թէ արածեա զոչ-
խարս իմ, նոյն զուշակեաց զնա, Թէ
երեքս

modò non habebant illum, Vt principē: sed etiam eum imperio disceptantes, iudicabant eum.

Ex cap. 7. *Latini quidem Petri prærogatiuas enumerant; defectus autem inuoluunt silentio: nec cogitant, quòd qui Petro dixerat;* Tu es Petra, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; *paulò post eidem subiecit:* Vade post me Satana, scandalum es mihi. *Et qui dixerat:* Tibi dabo claues regni Cælorum; *deindè subiunxit:* Non sapis ea, quæ Dei sūt, *hoc est, regni Cælorum;* sed ea, quæ hominum. *Et qui iussit:* Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos; *idem loquutus anteà fuerat:* Modicæ fidei quarè dubitasti? *Et qui ter replicauit:* Pasce oues meas; *idem prædixerat;* Antequàm gallus cantet, ter me negabis. *Illas itaque Petri laudes per totidem reprehēsiones, nec sine speciali Dei prouidentia, compensauit: Vt nimirùm nec Latini ex Petri laudibus superbirent; nec alij Petrum, Apostolis reliquis inferiorem ex reprehensionibus æstimarent.*

Matth. 16. Matth. 14. Matth. 26.

RESPONSIO.

NVgæ sunt ista, Mehkitari, nugæ prorsùs pueriles, & futilitatis, temeritatisque plenissimæ cantiones. Haud enim quærendum nobis iam est, an Petrus aliquādò ceciderit, nec ne? neque, an si lapsus, obiurgatione Dominica, vel fraterna correptione aliqua indiguerit? scimus quidem, Apostolos omnes & leuiter cadere potuisse post acceptū

Զ 6 իւր ։ Թէ ո՛չ միայն ոչ ունէին եկեղեցին հասով
մնոյ զիշխանութեան Թեանդր դորա . զի ինքն
դասանէ զայլ առաքեալսն առԹուանս . և ինք
քն յառաջեալ ոչ քննէր ։ Եւ մեք դարձա-
նեալք ՚ի ծայրապահսն մասանցն . զի դա
տեցին այլ առաքեալքն զգլխաւորս , խոզ
մեալք և ս ՚ի նմանէ . մինչ ինքն էր յէմ
արքայարանցն զանձն իւր , յորժամ
մերժեաց զերուսաղէմս , որք պատմէին
զուրխաւս ՚ի զործ առաքելոյն . Թէ լսան
առաքեալքն և եղբարքն , որ էին ՚ի հրեաստ
նս հրեաստանի . զի և ՚ի հեԹանոսս
ընծայեալն զբանն ԱԾոյ ։ Եւ յորժամ ել
պետրոս յԵմ , խորհէին ՚ի նմանէ որ ՚ի
Է 7 Թլփատութենէն էին առ ի հաստատութենէ
էին , և ասէին . Թէ ընդ էր եմուտ առ ա
րս անԹլփատս , և եկեր ընդ նոսա ։ Եւ
սկսաւ պետրոս պատմել նոցա կարգաւ .
և այլն ։ Մեկնանոն . զի ոչ միայն ոչ
զիտէին զնա իշխան առնել զոր ինչ և
կամէր . այլ և իշխանաբար խորհել
դատէին զնա ։]

Դարձեալ ՚ի յարԹնեցուցանէ զինքն ասէ ։
Հռովմայեցիքն եղեն բարձրացուցա-
նողքն զպետրոս պարծանս , և զնա-
տաւարացուցանողքն զսոյն առնեն ։ Եւ
ոչ զնմանէ ասեն . զի որ ասացն , Թէ
Ը 8 դու ես վէմ , և ՚ի վերայ վիմի շինե-
ցից զեկեղեցի իմ , նմա և ս ասաց . Թէ երԹ
յետս իմ սատանայ , գայԹակղութիւն
իմ ես ։ Եւ որ հրամայեաց , Թէ տաց
քեզ զփականս արքայութեան երկնից .
նոյն ինքն բարբառեցաւ . Թէ ոչ խոր
հիս դու զԱյն , այս . զարքայութեանն եր
կնից . այլ զմարդկայինն ։ Եւ որ խոստո-
վան՛ առ նա , Թէ դարձցիս , և հաս
տատեսցես զեղբարս քո . նոյն նախքան
զնա Թերահաւատ ասէ նմա ։ Եւ որ
մասնաւորել եռեցս , Թէ արած եմ զոչ-
խարս իմ . նա զուրացելոյն զինքն , Թէ

երկոտասանիցն զհոգին Սրբոյ առնելն, թէ Թ
որոց հաստատեալ մեծամեծ կործա- 9
նքն երկոքեան, մեծ առմամբ եւ ուրա-
ցութեանցն ; եւ այս 'ի նախախնամ
ութենէն առաջնոյ · զի հաստատեսցե-
ցէ՛ն մի՛ մեծ ողբն անբարտաւանե-
ցին, եւ այլքն մի՛ ներհակող գայթակ-
ղեալք՝ ուսուցանող հաւատոցն զբեա-
րոս բան զընկերսն ;]

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ .

Սնոտի բարբանջմունք են այդո-
քիկ, մոլորութեամբ, եւ երբէք ոչ
զգայոց են ուղղայնութեան եւ յիմարութեան: Ժ
քանզի խնդրեցին մեզ ոչ է՛. մի՛ թէ պետ- 10
րոս գայթակղեցաւ երբեմն, թէ՛ ոչ ;
եւ կամ մի՛ թէ գայթակղեալն՝ կարօ-
տացաւ՝ հաստատութեան ուսման քո, կամ
եղբայրականն խրատու մարդոյ ուղղու-
թեամբ արդարեւ, եթէ ամենայն
քննելքն կարգացն 'ի նշեցից եւ թէթե-
ւէջ մեղու անկանելոյ յետ ընդունելոյ ըզ
հոգին սբ. եւ եւս յառաջ քան թէ հաս-
տատեալ էին հոգւոյն սրբով, յաղագ
'ի նոցանէ ծանր եւ մահուչափ մեղօք
անկան, թէ միայն արտաքին եւ ձայնա-
կոր նոյն ուրացմամբ 'ի յերկեւղէ որ Ժա
տակերեալ, որպէս պետրոս. եւ թէ ոչ 11
միայն ձայնիւ՝ որ, այլ եւս մտաւ որ եւ
ներքին անհաւատութեամբ, որպէս Թով-
մաս. եւ թէ գայթակղութեամբ 'ի չարչա-
րանացն քի, որպէս եւ այլքն: այլ ինձ մի-
այն, զոր այժմ խնդրեմք, է՛. մի՛ թէ
պետրոս, այնպէս գայթակղեալ, եւ
անկեալ, եւ կշտամբեալն, կարգեցաւ
'ի քէ գլուխ եւ առաջնորդ այլոց առա-
քելոցն, եւ հաւատոց ամենեցունց. թէ՛
ոչ. քանզի յայտ է, եթէ հնարաւոր
չէր առաջնորդ զնա եւ թէ մեծ եւ

սուրբ

Spiritum sanctum, & etiam antequá Spiritus sancti gratia firmarentur, grauiter cecidisse plerosque, vel per externam tantùm negationem, vt Petrus; vel per internam adhuc incredulitatem, vt Thomas; vel per scandalum ex Dominica passione, vt cæteri. Vnum, quod quęritur, est: an Petrus, lapsu non obstante quocunque, aliorum Apostolorum, & totius Ecclesiæ caput, princepsque sit à Domino constitutus? nam, qui nesciat, nemo est, & posse Præsulé, si homo sit, in aliquo labi, & interdú à subditis etiam fraterné, & debita cum reuerentia corripi. At examinemus, amabo te, quæ tu obijcis, Petri peccata, & aliorum aduersùs illum disceptationes, & iurgia.

Erras imprimis, cùm ais: *Nemo dicitur confirmari, nisi post lapsum.* meliùs certè dixisses: nemo confirmari dicitur, nisi ante lapsum: vt scilicèt ne labatur. etenim postquàm lapsus quis est, erigi debet, non cófirmari. falsum ergo est, quod hinc inferebas, oportere Apostolos cecidisse, vt à Petro confirmari possent; & Petrum, quòd lapsus sit, ideò cófirmatum à Paulo. Deinde, si pro tua senttia cecidit aliquo modo Petrus post acceptum Spiritum sanctú, & à Paulo confirmatus fuit: cur non simili modo labi poterant Apostoli, ac discipuli reliqui, & confirmari à Petro, cui soli à Domino id fuerat iniunctum? Cæterùm nec multùm interest quærere, quo tempore, aut quo modo Petrus Apostolos alios confirmauerit, si per exemplum suę

Tt pœ-

pœnitentiæ, vel per verba ad maiorem animi fortitudinem excitantia, siue demùm per alia eius opera, quę primus, & strenuissimè omnium (vt supra §. 3. num. 28. & seq. visũ est) in summo illo Ecclesiæ nascentis discrimine patrauit: de quibus Chrysostomus homil. 3. in Acta: *Meritò*, inquit, *primus omnium auctoritatem vsurpat in negotio, vt qui omnes habeat in manu: ad hũc enim dixit Christus, & tu aliquandò conuersus confirma fratres tuos.* Nam cõtingere quidem potuit multifariàm, vt eos Petrus pluribus in rebus, ac locis confirmaret, ne vel leuiter post acceptum Spiritum sanctum, vel etiam grauiter antè laberentur. At non de tempore, modo, & actu nostra quæstio est, sed de potestate, ac iurisdictione confirmandi fratres.

Hanc verò ex Apostolis soli Petro à Christo datam, negare non poteris, si meliùs verba illa expenderis: *Simon, Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, sicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquandò conuersus confirma fratres tuos.* Vbi illud, conuersus, non solùm referri potest ad pœnitentiam Petri, vt sensus sit: tu à peccato ad pœnitentiam cõuersus, exindè in posterùm confirma fratres; verùm etiam (quod probabiliùs puto) ad tentationes aliorum; ac si diceret: tu, cuius fides nunquã deficiet, cùm videris alios vacillantes, ad eos conuersus, cõfirma illos: in quo etiam significatu sæpe vox illa, *conuersus*, vsurpatur in sacris Scripturis

Luc. 22.

Ժբ 12 սուրբ, եթէ մարդ էր, կարէ 'ի մեղս
ինչ թեթև անկանել. և նա երբեմն
'ի հնազանդեցելոցն իւրեանն խրատել էր
բարյաքարոզ և արժանաւոր սպասաւորն
Հոգւոյն զօրացուցանել զառաքեալսն 'ի քեն
զմեղս ապաշխարութ, և զայլոցն ընդ գեմ
նոր զկազմածս, և զհեզգութիւն:
Նոյն և առաքելոցն սուրբ առնէ, թէ
հաստատելոյն զոք չէ, քան թէ յետ
դարձման իւրոյ: սուրբ զայլոյն առաջե
ալք էին. թէ հաստատելոյն զոք չէ,
քան թէ յառաջ քան զդարձումն իւրոյ,
զի մի զդրժեսցի: քանզի յորժամ զգա
Ժգ 13 ցեցաւ, պարտ է կանգնել զնա, ոչ
հաստատել: այլ ուրեմն սուրբ է և
զոր ինչ յառաջասացն հաւանեցուցա
նէս. զի. թէ պետրոս ոչ կարէր հաս
տատել զայլ առաքեալսն յառաջ քան
թէ դարձեալ: Եւ զի՞նչ եթէ ըստ ընդ
դայթակղեցաւ պետրոս յետ ընդունե
լոյ զհոգին սուրբ, և հաստատեցաւ
'ի շնորհս. այլ ընդ էր ոչ կարէին նոյն
մնալ առ գայթակղել այլ առաքեալքն և այլ
հերցն, և հաստատել 'ի պետրոսէ,
յորժամ ինքն, և ոչ այլոց, առնել էր
զայս հրամանս 'ի քէ: սՀոգւ՝ ասացեալ
Ժդ 14 առանց ինչ է խնդրել. Թէ յորժամ, կամ
զի՞ արդ հաստատեսցէ զնա պետրոս:
զնա զի կարէր առնել զայս առնել յա
ռաջ քան զդարձումն հոգւոյն սրբոյ:
և կարէր և ս զինի զայսմանէ նորին,
զի մի թէ թե այն գայթակղեցին, այ
սա՞ կարգոյն հաստատել զհաստատա
ծն, թէ օգնեալ է, թէ բանիւ յորդո
րելով քաջաթ ըն առնել և երել. թէ
գործովք, զոր ինքն առաջազոյն և
հզօրագոյն քանզի և հոգւ ոյժ քան զայլս
նն առաջ 'ի սկզբանն հալածեալ եկեղ
եցւոյ. որպէս գրէ ոսկեբերանն յերրորդ
ճառն իւր գործոց առաքելոցն, ասելով այսպէս:

Յետոյ է ի պետրոս առաւելագոյն քան
զայլսն ՚ի վերայ առեղծանէ զեղծանմու_
թիւն նորա . զի զամենեսեան բնաւին
ունէր: վասն զի առ նա ասացեալ էր
զի . Եւ դու երբեմն դարձցիս, և հաս
տատեսցես զեղբարս քո :] Բայց՝ ա_
նօգուտ է խնդրել զայդ . քանզի Տէր
խնդրեցն ոչ է . մի՞թէ պետրոս հաս
տատեաց, թէ ոչ. կամ թէ որպէս ենր
այն և ժամանակաւ հաստատեաց:
այլ է . մի՞թէ ունէր զեղծանմութեան
հաստատութեան կամ, թէ՞ ոչ:

Ապացոյցն ոչ կարէ ուղղանալ . թէ
քո նա պետրոսի միայնում զայն եղեա
նութիւն . եթէ մատուցութե խորհրդ
զբանն զայն . թէ սիրելեաց սիրելեաց ա՛նմ
տատանման խնդրելոց զձեզ խաւարմն եւ
րեւ զղջութեան . այլ եւ ապաշխարհ մի քո ,
զի մի պատահեսցին հաւաստ քո . և
դու երբեմն դարձցիս , և հաստատեսցես
ցես զեղբարս քո : Յորում ասելովն
այն բանն դարձցիս . թէպէտ կարէր
յարարեցելոյ առ ապաշխարութիւն պետ
րոսի քան այսմ մասին . թէ դու ՚ի մեջ
զայն առ ապաշխարութի դարձեալ՝
յայնժամ հաստատեսցես զեղբարս
քո . ասացեալ խնդրեալ խնդրեալ յառաջոբե
րել առ վերջանութիւն այլոցն քան այսմ
նշանակութեան . թէ դու , որոյ հաւատ
ան ոչ պակասեսցի, յաւժամ անսասան
ցես զեղբարս ՚ի ասանայէ վտանգեայ.
դարձցիս առ ինձ , և հաստատեսցես
զնոա . որպէս և ՚ի այլն առնի , թէ դարձ
աւէր և փրկեա զանձն իմ : Եւ դէմ. անդ
դու դարձեալ կեցուսցես զիս . և նր
մանէ ասելն : Քանզի յայժամ քո զայս
ասէր պետրոսի , չէ եւ դա շահեալ
էր մեծ զանկութիւնս : զի որոյ ոչ կար_
ծէր նորա հրաշատեսակի զապաշխարու_
թիւն պետրոսի, քան զանկումն, յոր
մէ

Ժե pturis ; vt in Psal. 84. *Deus tu con-*
15 *uersus viuificabis nos:* & alibi. nam, cùm hæc dixerit Christus ante, quā prædiceret Petro casum suum, non videtur adeò probabile, vt priùs prædicarit eius conuersionem, quā casum. Adde, quòd verbis ijs non modò Petrum Christus est alloquutus, sed in ipso eius etiam Successores, vt suprà, §. 3. num. 9. ostendimus, quorum fratres Episcopos, alios in fide hæsitaturos, alios omninò defecturos, præuiderat.

Ad id autem, quòd subijcis, cecidisse Petrum per simulationem illā
Ժզ
16 abstinendi se à cibis Gentiliū; ideòque meritò fuisse reprehēsum à Paulo: dico primò, quòd Patres Græci, quibus etiam subscribit Hieronymus, docent, hoc Petri factū omni prorsùs peccato vacasse: cùm optimo id animo ille fecerit, ne Iudæis, quorum præcipuè erat Apostolus, scandalum vllum præberet. Quarè idem Hieronymus, alijque complures, volunt, Petrum à Paulo non verè, sed simulatoriè reprehensum,
Ժէ
17 ex conuentione scilicet vtriusq; ne iudaizantium doctrina confirmaretur. *Et quomodò*, inquit ille in cap. 2. ad Gal. *ausus esset Paulus, Apostolorum maximum, Petrum in publica facie tam procaciter, tam constanter arguere; nisi & Petro sic placuisset argui, & Paulus non ei faceret iniuriam, de quo antè dixerat, Veni Hierosolymam videre Petrum?* Quæ quidem sententia magis confirmatur ex eo, quòd ipsemet Paulus, ne eorundem Iudæorum offensionem

Patres Græci communiter, in hunc locum. Hieron. ibidem, & epist. 99. ad Augustinum.

Tt 2 incur-

incurreret, in simile aliud, eòque grauiùs factum inciderat, circumcidendo Timotheum, non obstante Apostolorum decreto de circumcisione abolenda: vndè dicitur Act. 16. *Assumens Paulus circumcidit Timotheum propter Iudæos, qui erant in illis locis: sciebant enim omnes, quòd pater eius erat Gentilis.*

Dico secundò: esto Petrus erratum aliquod leuissimum, quod materialiter solùm peccatum fuerit, in eo facto admiserit; & ob id verè à Paulo, vt pleriq; Latini Patres opinantur, reprehensus sit: certè reprehensio ista Pauli non fuit iudicialis censura, qua solent Superiores ex auctoritate subditos iudicare; sed tantùm fraterna correctio, qua licet etiã subditis Prælatos suos interdùm ex caritate corripere: non ergo hinc sequitur, quòd Paulus non agnouerit Petrum, vt suum Superiorem. Quocirca Augustinus in epistola 19. ad Hieronymum: *Rarius*, inquit, *& sanctius exemplum Petrus posteris præbuit, quo non dedignarentur à Posterioribus corrigi; quàm Paulus, quo confidenter auderent Minores Maioribus pro defendenda Veritate, salua caritate, resistere.* Et Gregorius Magnus homilia 18. in Ezechielem: *Ecce*, inquit, *à Minore suo Petrus reprehẽditur, & reprehendi non dedignatur.*

Præterea falsum est, fuisse Petrũ ab Apostolis iudicatum, cùm Cornelium baptizauit. nam, qui aduersùs illum hac de re disceptabant, nõ erant Apostoli, sed Iudæi nuper ad fidem

Գա 18 [illegible]

Գա 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible] Իա 21

[illegible] Իբ 22

[illegible]

[illegible] Իգ 23

[illegible]

ալ

fidem conuersi; vt explicant verba illa, Act. 11. *Cùm autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circumcisione, dicentes, quarè introisti ad Viros præputium habentes, & manducasti cum illis?* Neque in hoc derogatum est quidquam Petri primatui; cùm soleant quandoq; subditi audaciores, præsertim imperiti, reprehendere per inscitiam ea, quæ à Superioribus rectè aguntur. Quapropter inquit Gregorius lib. 9. epist. 39. ad Theotistam: *Si Beatus Petrus, cùm à Fidelibus culparetur, auctoritatem, quam in sanctam Ecclesiã acceperat, attendisset, respondere poterat, Vt Pastorem suum oues reprehendere non auderent:* voluit tamen benignè eorũ expostulationibus satisfacere, de suo facto rationem reddendo; vt exemplum mitis, ac prudentis animi Prælatis alijs relinqueret: vtpote qui debeant subditorum infirmitati, nó verbis exasperantibus, sed leni satisfactione mederi. sic enim Petrus faciens, temerariam illorum mentem ad obedientiam, & resipiscentiã reuocauit. siquidé statim, vt ibi subijcitur, *eius Verbis auditis, tacuerunt, & glorificauerunt Deum, dicẽtes; ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad Vitam.* Act. 11.

Tandem, quod pertinet ad alios Petri defectus, à Domino reprehensos: respondet Hieronymus in Mat. cap. 16., quòd tunc non adhuc fuerat illi datus à Christo Ecclesię principatus, sed solùm promissus. postquàm autem illum acceperat per ea ver-

verba: *Pasce oues meas:* nullam aliam à Domino reprehensionem audiuit. *Prudens Lector inquirat,* ait Hieronymus, *quomodò post tantam beatitudinem, Beatus es Simon Bariona, &c. nunc audiat: Vade retro me Satana, scandalum mihi es? aut quæ sit tam repentina conuersio, Vt post tanta præmia Satanas appelletur? sed, si consideret, qui hoc quærit, Petro illam benedictionem, & beatitudinem, ac potestatem, & ædificationem super eum Ecclesiæ, in futuro promissam, non in præsenti datam, intelliget.*

Cæterùm laudat Hieronymus Petri fidem, & pietatem erga magistrũ in illis verbis: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc:* & dicit in Matth. caput 14. *In omnibus locis, ardentissimæ fidei inuenitur Petrus. interrogatis enim discipulis, quem homines dicerent Iesum? Dei filium confitetur. Volentem ad passionem pergere, prohibet; & licèt erret in sensu, non tamen errat in affectu, nolens eum mori, quem filium Dei fuerat paulò antè confessus.* Et rursũ in caput 16. *Mihi,* inquit, *hic error Apostolicus, & de pietatis affectu veniens, nunquàm incentiuum Diaboli videbitur.* Et infrà: *Diabolo dicitur; Vade retrò: sed Petrus audit: Vade retro me, hoc est, sequere sententiam meam, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Explicans autem ibidem verbum illud, *Satana,* inquit: *Satanas interpretatur aduersarius, siue contrarius; quia contraria,* inquit, *loqueris voluntati meæ, debes aduersarius appellari.* Itaque nec reprehensio illa tantum ponderis facit

Matth. 16.

ԻԴ 24 [illegible]

ԻԵ 25 [illegible]

[illegible]

ԻԶ 26 [illegible]

[illegible]

verba: *Pasce oues meas*: nullam aliam à Domino reprehensionem audiuit. *Prudens Lector inquirat*, ait Hieronymus, *quomodò post tantam beatitudinem, Beatus es Simon Bariona, &c. nunc audiat: Vade retro me Satana, scandalum mihi es? aut quæ sit tam repentina conuersio, Vt post tanta præmia Satanas appelletur? sed, si consideret, qui hoc quærit, Petro illam benedictionem, & beatitudinem, ac potestatem, & ædificationem super eum Ecclesiæ, in futuro promissam, non in præsenti datam, intelliget.*

Cæterùm laudat Hieronymus Petri fidem, & pietatem erga magistrū in illis verbis: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*: & dicit in Matth. caput 14. *In omnibus locis, ardentissimæ fidei inuenitur Petrus. interrogatis enim discipulis, quem homines dicerent Iesum? Dei filium confitetur. Volentem ad passionem pergere, prohibet; & licèt erret in sensu, non tamen errat in affectu, nolens eum mori, quem filium Dei fuerat paulò antè confessus.* Et rursū in caput 16. *Mihi*, inquit, *hic error Apostolicus, & de pietatis affectu veniens, nunquam incentiuum Diaboli videbitur.* Et infrà: *Diabolo dicitur, Vade retrò: sed Petrus audit: Vade retro me, hoc est, sequere sententiam meam, quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Explicans autem ibidem verbum illud, *Satana*, inquit: *Satanas interpretatur aduersarius, siue contrarius; quia contraria, inquit, loqueris voluntati meæ, debes aduersarius appellari.* Itaque nec reprehensio illa tantum ponderis facit

ԻԴ այլ ՚ի անձն իւր ոչ էնկեցեալ . հարկեր ա-
24 ներ լոյ· գինն իւիւնացն ալխորայ լսել-
եանն կ՚լոմիւ՛ն նեղնեալ :] Բայց նա
մեծաւ քաղցրութեամբ առալ պանծնեն խաղ
ձնանցն՚ն վս զործոյն իւրոյ . զի յուսցէ
ալիմանալ հնազանդութեան այլոց առաքելոց
դաս . և Թէ պատահեր ՚ոչ երբեմն ոչ
պատուհանալիօք, այլ քաղցրութեամբ բաշխել
զանհատութիւ Հասարակաց-երջանի իւրոյ:
քանզի և նոքա պետրոսանոյնութեամբ քաղ
ցրութեամբ վարելով խաղաղանչոց զերա
ականութիւ հնազանդութեան հաւ՛ատացն
լոյս , և Հասարակացեալ զնն . ոչ՛ն ասի
ԻԵ անոց . Թէ լուսոյ զայն՚ լսելիք , և
25 փառաւոր առանձին զան , և ասէին .
ուրեմն և ՚ի հեթանոսաց ևս ամ- զաւշտ
չխարութի կենաց :]

Եւ զամ և առ այն , զոր ասէ մեծ
Թաւ յ՚շխ այլոց պատիւատութեանցն պետ
րոսի , զոր նշանակէ երանեն ըն , պատմեաց
ընդ Հերոնիմոս ՚ի Մատ.ն որ իւր . ծզ .
եող" զխոսն մԹան . Թէ յորժամ չէ
առաւել եր պետրոսի ՚ի ըէ հաւատա-
րէ առութիւ եկեղեցոյ , այլ միայն խոս
տանալով : եւն յետ որոյ եւա զայն ՚ի
ձեռն քանոյն ամփոփել . ասած եա ըլ
խոսքը իւ . յորժամ հեռէ ոչ եւ ըլու ՚ի
անձ զայլ եւ հաստատութի : եւ ձեռ
նադրութե քահնոյն են այսպիսի : Եթէ խո
հեմ ընԹ երցոյ խնդրեյէ . Թէ զի՛ պատ-
պետրոս յետ այնչափ երանութեն ,
Թէ երանեալ է՛ չէ ողմնեա , և այլ . այժմ
լուեյէ . երԹ յետս իմ սատանայ . գայ
Թակղութի իմ ես : գիտասցէ , եԹէ
այն օրհնութի , և իշխանութի եւ նա ,
և շինուածն եկեղեցոյ ի վերայ նորա , ոչ
յորժամ առաւել եղեւ նմա , այլ միայն
խոստացեալ :]

Բայց յայժ զանխաբանէ նոյն սէր ՚ի
րաբանենն զեռ՛ն առ և զանբ ըն պետրոսի

ցուցանել ատ վերջացեալն ենք այսու քա- ԻԷ
նիւ. Թէ քաջալերեցի զնոսա ասէր. մի՛ երկնչիք 27
ընդ այդ :] Եւ ասէ այսոք : Տէրամ ասէ-
զնա զատանն ալեաց որ ծնել զերմնաւսն
հաւատոյ : քանզի յորժամ ասէր հարցա-
նէր զաշակերտս. Թէ զի՞ս ոք ասեն զՈրդին
Թէ ինչէ. նա՛ որդի ես Աստուածային:
իսկ յորժամ կամիցի երթալ ՚ի ջուրցա-
մանս. նա՛ ասացելոյն. եւ Թէ եղեւ մար-
դկէ մնոց, ոչ ասացայն մարդկէ սեղով.
զի ոչ կամէր զնան՚ն այսուրեն, զորայա-
ւոյն որդի էր դաւանելով էր :] Եւ
դպիրն ասէ: Եւ յս ատանելուծեան մարդոյ
Թիւս, եւ ՚ի սերոյ բղխեալ, ոչ Թուի ինձ ԻԸ
լինել ՚ի փորձոր Թէ աստուծոյն :] Եւ 28
զինի ասելոց ոչ դպիր ասէ: Աստուածոյն
Թարգմանի հակառակ: եւ քանզի նա
հակառակ խօսէր կամաւորն զի. ասեն
այսուրիկ յոյժամ աստուածով կոչեցաւ:
Աղուանս. Թէ որդի այն հաստաթու-
Թիւն զի ոչ է՛ այնչափ ասատիկ, որչափ
համարէ մխիթար.

Պետրն եւ ոչ եւ այն մերձն. Թէ Թէ
քանհաւատ ընդ՞էր երկմտեցեր: զի
Թէպէտ Թէ քանհաւատ կոչեցաւն զմ
ասեկաւ խաչերկիւզին. ասակայն մեծա-
հաւատ եղեւ քան զայլսն զնայով ինքն ԻԹ
մնայն եփե՞ք Տեառ: զի որոյ ամենն մարցեն 29
մեծ յաւաւելին քարոզ յղին ատ ընդ՞ն ա-
սէ ատդ: եւ յս է՛ աշխարհս. որ զնայով
երթը ծովուն եղելոց, Թէ որքան մեծա-
յոյս էր ՚ի քն: քանզի եթէ հաւ ատարեալ
խոզրեալ ՚ի մէջ իւ ջուն զնայ եթէ Քրի-
ստ, եւ եթէ սերկեցեալ արժանի եղեւ զր
՚նայ. որ զն այսր մեծայն երկնոն. զի
մարդկայն ասկարու Թիւն մանաւեալ,
Թէ որքան աստուածակայուԹի է՛ ՚ի մեջ
անն եւ ծառայի: հաւատան աշխարհի
եւ ՚ի մէջ երկինքին երկանեալ էր այդ
ասել. եւ որանչելի. որ ատանձնաւորեն զնա
կոչէ

cit, quantum Mehkitarius putat.

Sicut nec illa posterior: *Modicæ fidei quarè dubitasti?* Quoniam Petri factum, quod illam meruerat, expendens sanctus Maximus Serm. 1. de natali Apost. sic ait: *Hic est Petrus, quem Christi esse confidentissimũ, subiecta vestigijs eius maria probauerunt. Nam à Domino suo nouos sibi dari in fluctibus gressus, vt fidelis poposcit, & vt dilectus emeruit: qui ob id solum trepidasse visus est, vt fragilitas humana cognosceret, quanta esset inter Dominum, seruumque distantia.* Et infrà: *Verè beata Petri, & dum trepidat, mirabilis fides; quem nec perurgentis periculi potuit turbare formido. clamando enim, dum mergitur, Domine libera me, de se diffisus est, nõ de Domino dubitauit. Ne quis ergo timorem hunc gloriosissimi Petri ducat in vitium.* Et Hieroymus in Matt. cap. 14. *Cùm cœpisset,* inquit, *mergi, clamauit, dicens: Domine saluum me fac. ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profundum trahebat. paululum ergo relinquitur tentationi, vt augeatur fides, & intelligat, se non facilitate postulationis, sed potentia Domini conseruatum. Quia paululùm timuit, dicitur: modicæ fidei quarè dubitasti? quid nobis dicendum est, qui huius modicæ fidei ne minimam quidẽ habemus portiunculam?*

Petri quidem negationem, non inficior, magnum fuisse peccatum: sed per eam non excidisse Petrum à fide, pro qua Christus rogauerat, sed tantùm à caritate, manifesta res est. Vndè Augustinus: *Quando*

roga-

August. lib. de Correptione, & gratia cap. 8.

rogauit, inquit, *Vt non deficeret fides eius; rogauit, Vt haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimã, perseuerantissimam voluntatẽ.* Et Chrysostomus: *Non dixit, ait, non negabis; sed, Vt non deficiat fides tua. Curà enim ipsius, & fauore factum est, ne omnino Petri fides euanesceret.* Quomodòcunq; sit, certè peccatum illud non modò primatum nõ abstulit; sed potiùs, si dicere liceat, confirmauit. Quarè idem Chrysostomus ait: *Permissus est peccare is, cui Ecclesia credenda erat: illa videlicet Ecclesiarum columna, & portus fidei, Petrus, Orbis terrarum magister, peccare permissus fuit, ob eam maximè causam, quòd populorum multitudo illi credenda erat; ne seuerus, & innocens, à venia, proprijs fratribus impertienda, esset alienus.* Et Gregorius Magnus: *Considerandum nobis est*, inquit, *cur omnipotens Deus eum, quẽ cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat, ancillæ vocem pertimescere, & seipsum negare permisit? quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione, cognoscimus: Vt is, qui futurus erat Pastor Ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri debuisset.*

Chrysostomus hom. 83. in Matth.

Chrysostom. homil. in Petrũ Apo st. & Eliam Prophetam.

Greg. hom. 21. in Euang.

Itaque tam concessio prærogatiuarũ in Petro, quàm peccati permissio, fuerunt à Dei prouidentia ordinatæ, nõ quidem, vt Hæreticus blaterat, ad Latinorum superbiam coërcendam, neque ad æqualitatem inter Apostolos indicandam, neque demum ad compensationem; sed vt Pastor, & Pontifex toti daretur Ecclesiæ, qui ex vna parte auctoritate ful-

կղմնելոյ ի՞նչ և ս կարգաց խափանել · քանզի
Լ երբև սխալ մնեղմնել, աղաղակելոց ·
30 ամէ փրկել զնա . վասն որոյ ոչ երկմտե-
աց զանեալ այլ միայն ՚ի զօրու-թէ խ-ըսմ
յու-սան՚ուսանելցաւ : աղաւ մի՞ ոչ այսու-
հեանն մեզ համարեցէ զայս երեկու-ղս
պեռաղուս :] այսպէսն ասու-ըէն մայր-
մաս :

Եղբայ՞ ուրացու-մն պետրոսի՛ և ևս
ևս սաեմ, թէ մեծ մեղք եղև : Բայց
յայտ է՛, եթէ զի աղաչանացն ամն ոչ
այնու պակաս եղև համ ասոն նորա .
այլ սեր միայն : Քրիստոս սէրն օրսատե-
նոս ՚ի զերմն յերթ չորրորդ , յու-թե-
Լա րոտ զինն ասէ : Շնորհակալ սէրն աղա-
31 չեաց զի մի պակասեսցին համ ասոցն
պետրոսի , աղաչեաց , զի ունիցի ՚ի հա
ւատս զկամս ծեր հաստատուն և անյաղ
թելի և համբերութեանու :] Նա և
սէրն ուկեբերան ՚ի . Ղկ . քղ՛ ճառն ի
վր մթոց ասէ : Ոչ ասաց ասէ . եւ ու-
րացեսցի , զի մի ուրացցես . այլ՝ զի մի
պակասեսցին հաւ ատոց քո։ զն որոյ էր
խնամութ և շնորհաւ եղև . թէ հաւ
ատն պետրոսի ոչ կորեաւ :] Եւ զի
աղօ և եղէ երն . աղօ-ակն այնու մե-
ղօքն ոչ միայն ՚ի բաց ոչ բարձան՝ ասա
Լբ ջնորդ-ու-թեն պետրոսի . այլ և ս հաս
32 տատեցան . որպէս զի կարէ նոյն ոսկեբե
րանն ՚ի բարոզ յերթ սէրոյն պետրոսի ,
այսպէսն բանիւ : Թողեալ եղև մե-
ղանչել սմա , որում յանձն լինելոց էր
եկեղեցին : այն սիւնն եկեղեցեաց , և սէ
հաւատոց նաւահանգիստն պետրոս,
և տիեզերաց վարդապետն , Թողեալ
եղև մեղանչել սակս այսր պատճառ-
իս · զի նորա հաւատարմութեան պատր
եր յանձն ամենայն բազմութեան ժո-
ղովրդոց · զի մի անմեղք գոլով սաստ
լինի յայսմ կողմէ ՚ի շնորհելոյ զմեղաց

Թո

Թողութիւն այլոց եղբարցն իւրոց ;] Եւ ԼԴ
սիրոյն գովելով հաւանէ հովուապետն ՚ի . Յո . Ժա 33
ռն մեկնութեան ա՛ռ ոսկեբերանն ասէ ; Պատրաստ
է մեզ գիտել . թէ զի էր ամենակալն
տէր զայն , զոր կամեցաւ հաստատել
առաքելոց եկեղեցւոյ , եթող երկնչել ՚ի
ձայնէ միոյ աղախնոյ , և ուրանալ զնա
զնա ; որ արդեօք կործանեցաւ ըստ մեծի ՚ի
ռնախանձմանութեան նի . ոչ՛ զի այն , որ
լինելոց էր հովիւ եկեղեցւոյ , ուսանիցէ
՚ի մեղաց իւրոց ողորմել մեղացն այլոց
մարդկան ;]

Որպէս այսպէս առնելով եղեն սկսեալ
բաժն չորրորդ մեծ ամեն , և թողեալ և ա
եղև երբեմն մեղանչել , ոչ զի համեմա 1
սութեան եկեղեցւոյ կողմանցն . այլ զի
զի սխալեալ հովիւ և առաքելոց հա
ստատեալ յեկեղեցին , որ ՚ի միոյ կողմա
նէ մեծ իշխանութիւն զօրացեալ . և
յայլմէ կողմանէ փորձեալ ամենայնիւ ,
կարող իցէ ՚ի հովուապետն ոչխար
աց երբեմն վարել զօրաւ որ զուն այլս
նաւ իշխանութեան , և երբեմն չարչար
անաց լինել տկարութեանցն ;

fultus suprema, & ex altera tentatus per omnia, posset, in Dominico grege regendo, tum baculo Luporum insultus reprimere, tum miseratione ouium auiarum infirmitatibus compati.

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԸՆԴ ԴԻՄԱԴՐՈՒ ԹԻՒՆ

Բ 2

ամբողջապէս ՚ի հինգերորդ գլխոյն , որ յաղագս հայոց եկեղեցւոյն ;

Պրակ . ԺԲ.

Եւ նոյն բանն այսր գլխոյս էր այսպէս՝ Հայ հայոց եկեղեցւոյն , զի հաւասար է հռովմայ եկեղեցւոյն ;] Եւ զայս հետև էր այսպէս ; Անունն յոյնք , և հռոմայեցիք զհայս . թէ դուք որ մայրաքաղաք ծիսք մայրաքաղաքաւ . կամ ո՞ եկն առ

ձեզ

QVINTA MEHKITARII ARMENI OBIECTIO

Quæ est caput 9. ex integro.

§. XII.

TItulus huius Capitis, quod est vltimũ, habet sic: *Quòd Armena Ecclesia sit æqualis Romanæ:* *Caput nonum*. Sequitur: *Compellantur à Græcis, & Latinis Armenij: Vndè Vos de Ciuitate Metropoli gloriamini? aut quis Vnquàm ad Vos peruenerit ex Apostolis; Vndè nobis Vos æquales asseritis? liquet enim, non Vnà nobiscum, sed serò, & hora penè Vltima ad fidem Vos esse conuersos. Ad hæc respondeo; nos de Ciuitate Metropoli, quæ huius seculi est, minimè gloriari: quippè Dominus ait:* Vos de Mundo non estis, sicut & ego non sum de Mundo. *Et rursùs:* Regnum meum non est de hoc Mundo. *Attamen etiam sine regno, quod iam olim habuimus, sed ab inimicis Crucis Christi euersum fuit*, gloriamur *nihilominùs, iuxta Paulum*, in tribulationibus, *quas patimur propter eum. Ad id autem, quod, nullum Apostolorum ad nos Venisse, contenditis: respondeo, Venisse quidem Thaddæum Apostolum.* Ioan. 17. & 18. Rom. 5.

Vu *sed*

թողութեն այլոց եղբարցն խոցոց] Եւ Լգ
մէն զօրհնութ հայհ հրեշտակն ՚ի . խա . ձա 33
յն մեկնութեն ամ՟ տրպնն ասէ ։ Պարտ
է՝ մեղ գիտել . Թէ զի էր ամենակալն
ած զայն , զոր կամեցաւ՟ հաստատել
առաքելոց եկեղեցւոյ , Եթող երկնչել ՚ի
ձայնէ միոյ աղախնոյ , և ուրանալ զՏն
քն ։ որ աղաւնոյ զօրացաւ՟ ըստ մեծ ի
նախախնամութեն նր . որպէս զի այն , որ
լինելոց էր հովիւ՟ եկեղեցւոյ , ուսանիցի
՚ի մեղաց խոցոց ողորմել մեղաւորն այլոց
մարդկան ։]

Ուրեմն ապա՛ տաւեալ երկնն աչեա
րման չորրորդ մեծ ամեն , և թողեալ եւս Ա
եղև երբեմն մնացեալ , ո՛չ զի համեմա I
տութե եկեղեցւոյ կողմանցն . այլ զի
զի աշխարհին հովիւ՟ և առաքելոց հա
ստատեալն լեկեղեցին , որ ՚ի միոյ կողմա
նէ մեծա՟ իշխանութե զօրացեալ . և
յայլմէ կողմանէ փորձեալ ամենայնիւ՟,
կարող լիցի ՚ի հովուապետութեն ոչխա
րացն երբեմն վարել զօրա՟ որ զառ. ազա
նա իշխանութե , և երբեմն չարչա
րանաց լինել տկարութեանց նց ։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԸՆԴ
ԴԻՄԱՀԱՐՈՒ Բ
ԹԻՒՆ 2

Մխիթարայ ՚ի հինգերորդ գլխոյն, որ
յէջս հայոց եկեղեցւոյն ։

Գլուխ . Թ .

Թնարանն այսր գլխոյս էր այսպէս
էլ՟ հայոց եկեղեցւոյն , զի հա
ւասար է՝ հռոմէական եկեղեցւոյն ։] Եւ զայս
հետևէր այսպէս ։ Եւ ուստի յոյժ , և հա
մազեցիք ցհայս . Թէ ո՞ւր արդեօք այա
ծ էք մայրաքաղաքաւ՟ . կամ ո՞ եկն առ

ձեզ

fultus ſuprema, & ex altera tentatus per omnia, poſſet, in Dominico grege regendo, tum baculo Luporum inſultus reprimere tum miſeratione ouium auiarum infirmitatibus compati.

QVINTA MEHKITARII
ARMENI OBIECTIO
Quæ eſt caput 9. ex integro.

§. XII.

TItulus huius Capitis, quod eſt vltimũ, habet ſic: *Quòd Armena Eccleſia ſit æqualis Romanæ: Caput nonum*. Sequitur: *Compellantur à Græcis, & Latinis Armenij: Vndè vos de Ciuitate Metropoli gloriamini? aut quis vnquàm ad vos peruenerit ex Apoſtolis; vndè nobis vos æquales aſſeritis? liquet enim, non vnà nobiſcum, ſed ſerò, & hora penè vltima ad fidem vos eſſe conuerſos. Ad hæc reſpondeo; nos de Ciuitate Metropoli, quæ huius ſæculi eſt, minimè gloriari: quippè Dominus ait:* Vos de Mundo non eſtis, ſicut & ego non ſum de Mundo. *Et rurſus:* Regnum meum non eſt de hoc Mundo. *Attamen etiam ſine regno, quod iam olim habuimus, ſed ab inimicis Crucis Chriſti euerſum fuit,* gloriamur *nihilominus, iuxta Paulum,* in tribulationibus, *quas patimur propter eum. Ad id autem, quod, nullum Apoſtolorum ad nos veniſſe, contenditis: reſpondeo, veniſſe quidem Thaddæum Apoſtolum,*

sed esto Thaddeus hic, Ut Uos Uestra fallit opinio, non fuerit Apostolus, sed alius quidam ex septuaginta discipulis; adhuc tamen non erimus Uobis inferiores: ecce prӕterea & Bartholomaus, & Iudas Iacobi, & Simon Zelotes, Apostoli, nostras sunt sortiti Prouincias: & Christus quidem, cùm Apostolis dixit: Euntes docete omnes gentes: *ita eos indifferenter in Mundum Uniuersum misit; Ut quacunque in Regione Apostolus aliquis mortem oppeteret, eius Natio regionis potestatem illius acquireret: aut quamcunque ipsi irent in gentem, cui esset eorum accepta prædicatio, relinquerent illi, quam à Domino acceperant, potestatem, iuxta eam præceptionem:* Gratis accepistis, gratis date. *Exemplum sit nobis Petrus: sicut enim is, quanquàm ex propria sorte, à Domino illi data, Circumcisionis esset Apostolus; quia tamen coronam gloriosi certaminis Romæ suscepit, est, & Uocatur Apostolus Romanorum: ità pari ratione, multoque magis Armeniorum esse, ac dici debent Apostoli, Bartholomæus, alijque prædicti. Quòd si nostri, isti non sint; nec Petrus quidem erit illorum: sin autem Petrus illorum est; isti Utique etiam nostri dubio procul. Cæterùm, quod asseritis de sera nostra conuersione, à Uero non abest: horam circa Undecimam illa fuit. at cunctatio ista non ex nostra desidia, sed ex placito accidit serò Uocantis: quapropter hic ex sua quidem misericordia, tametsi Undecima nos hora Uocauit in Uineam suam per Apostolicum Dei Uirum, S. Gregorium Parthum; in redditione tamen mercedis*

Math. 28.

Գ 3 ձեզ յերկոտասանիցն . զի ասէք զձեզ
հաւատ առաք մեզ ։ զի դուք անուանեալ ա-
ռելոց դարձայք . և ոչ զհետ մեր ։ Եւ ո-
րոց աշակերտն . նաև՝ թէ մեզ ոչ պարտի-
մք մայրաքաղաքաց . զի աշխարհաց
կանէ . զնորայ առէք առեր . թէ դուք
չէք յաշխարհէ, որպէս և ես չեմ ։ և թէ
ևս առաքելութիւն չէ յայսմ աշխարհի
Է . մեք յանաշխարհիկն պատժեմք .
այլ և զոր դոքին բանադրեցին թագաւորք
խաչին էք ։ Եւ նորայ պատժեմք բստ
պօղոսի ՚ի նեղութիւն մեր որ զփոր...
առ այն , զոր առէք . Թէ ոչ որ յառա
Դ 4 քելոցն էին առ մեզ , պատճառ , Թէ էին
առաքելոյն Թադէոս ։ Իսկ Թէպէտ և
բստ կարծեաց ձերոց առնել զնա յե-
Թանասնիցն զոլ , սակայն ոչ նուազիք
՚ի ձէնջ . զի առ մեզ բարթողիմէոս , և յու-
դա յակոբեան , և սիմոն նախանձայ
որդ վիճակեցան աշխարհս հայոց ։ Եւ քս
բացայայտեալ հրամայեաց ընդ առաքե
լոցն . Թէ գնացէք աշակերտեցէք զամ
հեթանոսս անզանազանս . զի ուր կատար
եսցեն մահուամբ , ՚ի նմին ազգի եղիցի
իշխանութիւնցն առաքելոց հաւատա-
Ե 5 կանութե ։ և առ որս գնասցեն , և զնո
կալցեն եղեն . ետուր ՚նը զիշխանու-
Թիւն , զոր առին ՚ի տնէ , բստ նորին
հրամանին . Թէ ձրի առէք , ձրի
տուք ։ Եւ օրինակ է մեզ պետրոս . զի
նորա յատուկ էր որոշեալ վիճակ ՚ի
տնէ Թլփատութեան . և զի ՚ի հռոմ
ընկալաւ պսակ մարտիրոսութեան , այժմ
հռովմայեցւոց առաքեալ է և կոչի ։
նոյնպէս և բարթողիմէոս և այլքն , զոր
ասացաք , մերքն են ասին ։ Իսկ եԹէ
նոքա ոչ մեր . և ոչ պետրոս ՚նց ։ ապա
Թէ պետրոս ՚նց · բարթողիմէոս և
այլքն մեր առաքելականութե ։
Եւ զոր՝ զոր առէք անուանն պատմեմք
մեզ .

Զ 6 [illegible]

Է 7

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

Ը 8 [illegible]

dis non Inferiores; sed pares fecit nos Vobis, qui pondus diei portaueratis, & æstus. ipsi ergo gratiarũ actio in Christo Iesu Domino nostro, cui cum Patre, & Spiritu sancto, honor, & gloria in secula seculorum.

RESPONSIO.

HVccine tandem imptudentia tua, & arrogantia, Mehkitari, vt, quod nullus alius è Consectaneis, Collegisque tuis, quantacunque licèt cœcus inscitia, vel effrenatione superbiæ præceps, ausus est dicere, nec forsitàn cogitare, tu, suprà omnes, immò suprà quàm cuique credibile est, temerarius, audeas, atque dicas: *Armena Ecclesia est æqualis Romanæ?* Proh Deus immortalis! quid est hoc? tantone homo furiali ausu superbiæ abripi mẽte possit! At arbitror equidem, Patres Armeni (nec puto, meum falli iudicium) Hæret. cum hunc in isto Capite, non aperto pectore, sed simulatione, & fraudis artificio occultatum, quæ minùs sentit, asserere: quoniam, quod probandum assumit in Titulo, non modò ratione nõ viget vlla, sed ne tangit quidem. Fieri enim qui possit, vt ab illo Antecedente: *Apostoli nonnulli in Armeniam appulere, Vel in Armenia mortui sunt:* hæc ab eo Consequentia deducatur: *Ergo Armena Ecclesia est æqualis Romanæ?*

Igitur mens eius nefaria, instigatione Diaboli concita ad serenda zizania, eò manifestè spectare vide-

tur: vt & Romanos Titulo prouocet in Armenam Ecclesiam, & Armenios in Romanam illâ. quam subindè tergiuersatione callida vsus affinxit, Latinorum compellatione: quò scilicet posset sic improbis saltem artibus, vbi causæ, & rationes deficiebant, Ecclesiæ vtriusque animos labefactare, atque vinculum caritatis, quo semper, & eius maximè tẽpore, vtraque fuerat iuncta, dissoluere.

Dic verò mihi, Magister egregie; vbinam audiuisti, Latinos (de Græcis enim non loquor) Armenijs exprobrasse Metropolis vrbis, aut Regni vacuitatem? Apostolorum absentiam? seram illam ad fidẽ conuersionem? de rebus hisce dilectos compellare fratres quid interfuit Latinorum? Certè nullus istorum defectuum, si in Armenia sit, Romano suffragari Primatui; nec omnes, si absint, refragari possunt. Nam Ecclesijs alijs non idcircò præesse Romana dignoscitur, quòd illæ Vrbe vacent Metropoli; quòd tardiùs ad fidem accesserint; quòd Apostolos non viderint, non susceperint, non sepelierint. sic enim vix vlli Ecclesiæ Romana præponeretur: cùm nulla ferè Christiano in Orbe regio sit, vbi Metropolitana Vrbs aliqua non extiterit, non Apostolus aliquis prædicauerit, non fructum aliquem fecerit. Vnam solùm ob causam (quod etiam te probè sciuisse non dubito) Mehkitari, Ecclesia Romana præest: quia Romana tantùm in Vrbe Episcopus sedit, & mor-

Ը
9 [illegible]

Ժ
10 [illegible]

ԺԱ
11 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Գլ. 12

Գլ. 13

Գլ. 14

mortuus eſt, Apoſtolorum omnium Princeps, & totius Mundi Paſtor, ac Pontifex, Petrus. Res hæc profectò, quæ toti ſemper Armeniæ exploratiſſima fuit, vnum te latuiſſe, haud quaquàm credibile eſt; maximè quòd propterea Petrum ab hoc deturbare Primatu iam initio conabaris: veruntamen, cùm ad id operandum omnis à te adducta ratio tibi impotens videretur, ſperaſti tandem, quod ratione non poteras, fore vt interſerendo diſcordias aſſequerere.

Mitto & hanc ego peruerſæ mentis improbitatem; mitto verſuti animi nequitiam ſingularem; mitto audaciam: ſummam tamen illam in inſoleſcendo imprudentiam iſtius hominis, ex qua Armena Eccleſia ignominiam pro honore, derogationẽ pro prærogatiua, detrimentum omne pro emolumento accipiat, hanc equidem maximoperè mirari non deſino, Patres Armeni. Quantùm enim veſtræ Sedis tũ Eccleſiaſticæ, tum Secularis, amplificatio & cordi, & curæ Romanis fuerit in omni loco, & tempore, quid hìc memorem? teſtis eſt Rex ille pijſſimus, veſtrorum Principum Chriſtianorum primitiæ, Tiridates, Armeno Regno, de quo à Perſis eiectus fuerat, Romanorum * potentia reſtitutus: teſtis, primus veſter Epiſcopus, & *Illuminator* ille, Gregorius, à Silueſtro, Romano Pontifice, Patriarchali dignitate, alijſque, vt apud vos fertur, facultatibus mirabiliter inſignitus: teſtis, Leo Princeps, cui

*Vide in 1. par. cap. 1. num. 23.

Celestin. III. Vide in par. 1. c. 23. nu. 5.

cui Papa Celestinus coronam Regiā, quam vos iam indè à principio schismatis amiseratis, restituit: & (ne singulos reuocē in memoriā) testes, reliqui Maiores vestri, Principes, Reges, Antistites, ab Apostolica Romana Sede honoribus, priuilegijs, patrocinijs, subsidijsque præfulti: vos denique ipsos testor, Patres Armeni, qui vestris in Annalibus hæc cum lachrymis quotidiè lectitatis. Istius, inquam, Ecclesiæ Cathedrā, in cuius amplificationem, ac dignitatem tantum curæ cōtulere Latini, homo iste incautus tū maximè quidem, cùm primæ Sedi studet æquare, ita deprimit, ex altoque dignitatis gradu præcipitat, vt subijcere eam vltimis omnino voluisse videatur.

Nam, quid erat causę, Mehkitari, cur tu, vt Ecclesiæ Romanæ Principatum, à quo tota, quæcunque sit, vestri Patriarchatus ratio, & auctoritas deriuauerat, oppugnares; vt Latinos beneuolos, & amicos ad bellum sine causa lacesseres; Græcis hostibus, & contumeliæ vestræ studiosissimis, illa vltrò arma offerres, quibus Ecclesiæ vestræ honorem despicere, amplitudinem prosternere, auctoritatem, potestatemque omnē, à Romanis acceptam, improbare omnino valeant, ac funditùs abrogare?

Quid enim contra vos Gręci obijciunt? planè rem nullius momenti, dummodò Romano in Primatu nitatur Armenia: maximi verò, si Primatus hic aut falsus sit, aut non acce-

Ժե պատուոյ, և զանարգութիւն փոխանակ
15 զօրութեան, և զամ մեծաց փոխանակ օգ-
տութեան: Քանզի որքան սիրելին և խաղաղելին համեմատեցելոյն քաղաքացուցանել և մեծարել զանուան հայոց Թէ զեկեղեցականն, Թէ զաշխարհականն նախանձեալ և ժամանակի. զինչ լիցի առակեցից առ: վկայ է սուրբն քաղաքապետութիւն մեծ արքայքն ձեր արդ ասա. որ զօրաւոր օգնականութեանց համեմատ եղեալ իշխողայ աթոռոյն հօրն եւ-ղայ նաատուցումն: Ավկայ են առաքելոն սրբոյ մեկեալ հայրապետաց ձեր և փառաւո-
Ժզ րեալ վկայն քէ լաւ ասեմ որ սէր զանգար.
16 որ ՚ի սրբոյն եկեղեցւոյ պապն և
զէ պատրիարքականն քաղաքութեամբ և զանազան իշխանութեամբ զօրացուցել. Ավկայ է ընտրապատիւ իշխանն ձեր առաքելոյն ընդ որ զԹագն առաքելական, ՚ի վարդապետաց հրաւարեալք ՚ի ձեռն, զեր սոյն եւս ՚ի ձեռաց հայրապետացն հառաջնոյ կեղեցականական եղբարցն: Եւգի մի եկեղեցապատրուտովն յիշեցից. վկայ են ծանոթեալ առաքելոյն ձեր իշխանք, Թագք, և հայրապետք. որք յաղագս ՚ի յառաքելական ալ աթոռոյն համեմատ առատն պարգևեն, զօրութիւն, եւ
Ժէ խնամ, զօրութիւն, և զօգնութիւն: Եւ
17 դուք միջնորդ վկայ էք, որ սիրելիք պա-
տուական որ հայրք և վարդապետք հայոց. որք յամեն օր արտասուելով ալ զայս ընթեռնուք ՚ի պատմագիրս ձեր: Այսոր զայսպիսի եկեղեցւոյ աթոռն, ասեմ, որ ՚ի համեմատեցոյց այսչափ մեծարել և պատուել եղև. մարդդ այդ անզգոյշ և անխոհեմ յարձակեալ կամի հաւասարել զնա առաքելոյն աթոռոյն, յաղագս Քանզի իջուցանել զնա ՚ի վայր և ստորագրել ընդ այլոց եկեղեցեաց:

Քանզի զոր պատրիարքութեան

հայոց

[illegible]

[illegible]

Ժը 18 acceptus Armenijs: *Ecclesia ista*, reclamat Græcus, *nec est, nec vocari debet Patriarchalis.* Quid ita? *Quia non fuit ab Apostolo vllo, non dico recta, sed ne fundata quidem: quia talis denominationis honorem à nullo accepit Concilio, nedum à tribus prioribus, ab ipsa susceptis, Nicæno, Constantinopolitano, & Ephesino, in quibus ne mentio quidem istius Ecclesiæ habita est: quia denique serò prodijt in Oriente, vtpotè quæ ad Christi fidem conuersa, instituta, atque fundata fuit circa Salutis annum 311. à Gregorio Par-*
Ժթ 19 *tho, Martyre inclyto, quem Leontius, in Minori Armenia Cæsareæ Cappadociæ Archiepiscopus, Ecclesiæ nostræ subiectus, primum Armeniorum Episcopum consecrauit.* Hæc omnia Græci; quæ sanè vera cùm sint, omnibusq; comperta nec à Mehkitario ipso negentur, iustam dare Græcis causam potuisse videntur, arma aduersùs Armenios capiendi, asserendique, eorum Ecclesiam nō modò Patriarchali throno carere, verùm etiam
Ի. 20 sibi esse immediatè subiectam, hoc est, Cæsariensi Metropolitano, ne dicam Patriarchæ Antiocheno, ad quem (saluo iure Apostolicæ primæ Sedis) Ecclesiarum Orientalium cura, ex canone sexto Nicæni Concilij, & secundo Constantinopolitani, spectabat.

Nihilominùs ad Græcanicas has obiectiones dissoluendas ea semper fuit responsio vestra, Patres Armeni: planè rectissima, & præ qua omnis alia futilis, atque vanissima est: *Sedes Ecclesiæ nostræ, quamuis non*

ab

ab Apostolis , sed à Gregorio Partho fundata sit, & curata : tamen à Siluestro , Romano Pontifice , totiusque Ecclesiæ Præside , ac summo Capite , Patriarchali dignitate, alijsq; priuilegijs, quibus Vtimur, donata fuit; Vt constat ex Diplomate , ab eo nobis concesso , cũ idem Gregorius Armeniæ primus Episcopus , & Rexnoster Tiridates, Romam personaliter accedentes , cum Latinis concordiam iniuere .

Ac, ne Græci dicerent, non potuisse Romanum Pontificem ab ipsorũ iurisdictione Armenos subtrahere , hæc Decreto Sisensis vestri Concilij sanciuistis : *Debet quilibet* , inquitis , *sancta , atque Apostolicæ Ecclesiæ Romanæ præstare obedientiam: quippe quæ ab Apostolo Petro in orthodoxa fide firmata fuit . nam sicut corporis est obedire capiti , ita debet similiter Vniuersalis Ecclesia , quæ corpus est Christi , ei obtemperare , qui totius Ecclesiæ caput à Christo Domino constitutus fuit .*

Armeniorum Sisense Concilium in Decreto, vide 1. par. cap. 28. n. 43.

Qua de causa & illud vestro in ritu positum est: vt quotiescunque Patriarcha Presbyterum aliquẽ in Episcopatus ordinem promouere velit , petat ab eo, non quidem vt Successoribus Bartholomæi , vel Thaddæi , aut Simonis Zelotis , qui Armenijs prædicauerint , obedientiam spondeat; sed hoc aliud: *Vis ne tu*, inquit, *Beato Petro, cui potestas à Deo tributa fuit ligandi , atque soluendi , nec non sancto nostro Gregorio, eorumque Successoribus , pro tempore sedentibus, obedientiam, & fidelitatem præstare?* respondetque Oblatus : *Volo* . vt scilicet ostendatur , Gregorius non ab Apo-

In arm. Rituali , de Cõsecratione Episcopi.

ԻԱ վիճակօրդ կանոնադրութեանց ժողովոյն ;
21 և ըստ եպիսկոպոսաց կանոնին կոստանդնու-
պօլսոյ ժողովոյն ,]

Զայսպիսին յայտ առնէ և Թուղթն
դիպուածս առնել . զի խոստմն ըստ կանոնա
կան սահմանադրութեանց առաքելոց
որ ժողովոցն , զոր Նիկիացւոց հայր ըստ
ունին : Բայց առ այսպիսի յանդիման
առաքելութեան ոչ կարելին հայր ըստ
հաստատել զառաջինն տալ , քանզի ի նմա
նէ , որ միայն է՛ առաջ և անդրանիկ
կի . և այլ զիմ՝ առ որ է՛ և ուղղոյն :
Ա Թուղթ եկեղեցւոյ մերոյ՝ Թէպէտ ոչ
ԻԲ հովուապետական և ոչ հաստատութեան
22 եղև ՝ի յառաջելոցն անուն , այլ ՝ի սո
քոյն զգեցոյ լուսաւորչին մերոյ, որ
կայն ՝ի սեղանատունս պայծառ և յընդ-
հանուր եկեղեցւոյ առաքելական կաթողի-
կոսական պատրիարքութեան , և քաղաքական
իշխանութեան , որով վարեմք , զօրացեալ
գոլ . որոց յայտ լինի ՝ի Թուղթն գա
նեց , առաջադրեալ ՝ի մեծն հայոց , յոր
ժամ զայսպիսեալ յանդ առաջին մեր առ
զաւր և լուսաւորիչն զօրացոյց զմիաբան
նութեան առաջին ընդ հռոմայեցւոց , հաս
տատեալ և անփոփոխելի ուխտադրութեան :]

ԻԳ Եւ զի մի առնցնին յայսմ . Թէ ոչ կա
23 րէր հռոմայեցւոց հաւատոյ հանել զհ
հայոց եկեղեցին առաքելոյ մերոյ իշխա
նութեան , սիրոյ ժողովին հայոց այսմ հա
ստատեցաք ՝ի սահմանադրութեան իւրում
Ձեռնադրել պարտ է՛ ուր և առաջի
լսելեաց եկեղեցւոյն հռոմայ . վասն զի հառ
աստեալ եղև ուղղափառ հաւատով
յառաջելոյն պետրոսի : քանզի որպէս
մարմնոյ հնազանդել գլխոյն . նոյնպէս
ընդհանուր եկեղեցի , որ է՛ մարմին քրի,
հնազանդել պարտի նմա , որ գլուխ ՝ի
քէ հաստատեցաւ եկեղեցւոյ]

Ուստի և ՝ի գիրս ձեռնադրութեան
հայոց

հայոց եպիսկոպոսաց ասէ . Թէ յորժամ կա_ ԻԴ
Թողիկոս ձեռնադրէ զեպիսկոպոս, այսինչ պատ 24
տէ առնել զնա ։ Նմանիս դու եղանելոյն
պետրոսի, որում է՛ զօրութիւն պարգե_
ւել յոյս կապել և արձակել . Նոյն և որ
քեզ զերկրորդ լուսաւորչին . և այնու_
ցեն որ զինի նորին սոցա . ասել զքե
հայրապետութիւն և զԼուսաւորչութիւն:
էն պատասխանէ նոսա բերելոյն . ա՛յլ յա
հանիմ .] ԱՐԴԵԱՄԵՆԵ . Թէ ոչ ասէ .
կամիս դու ասել զհայրապետութիւն քոյ
Թուղիմէոսի, կամ Թադէոսի, և այլոց
դոցա սոցա ։ այլ ասէ պետրոսի, և զոր
գորն լուսաւորչին , և այնոցիկ որք ԻԵ
զինի նորին սոցա ։ Որպէս զի դու գիտես. 25
Թէ ոչ լուսաւորիչն և առաքեալս_
ասացք նոցա ոչ առին զպատրիարքութեան_
կան իշխանութիւն ՚ի յառաքելոյն քա
րոզողաց ՚ի հայս, այլ ՚ի յաջորդէն պե
տրոսի սրբոյն սեղբեստրոսէ ։

ԱՀաւասիկ յայտնի ցուցաւ . Թէ կամե
լով մխիթար ՚ի քոյ բանսդ յանդգնու_
թեան հռովմայ զառաջնորդութիւն իւր
և հաւասարել նմա զաթոռն լուսաւո_
րչին . Մեծ յիմարութիւն հայոց եկե_
ղեցւոյն ։ քանզի եթէ աթոռն հայրա ԻԶ
պետութեան հայոց էր հաւասար հռո 26
մայ ոչ աթոռոյն . յորմէ նոյն եառ
զօրութիւն իշխանութեան . մինչ զի կարող
էր զեր կանոնաց որ ժողովոյն
նեկիայ և կոստանդնուպոլսոյ ելանել
արտաքոյ իշխանութեան իւրոյ արհի
եպիսկոպոսաց կեսարիոյ , և իւրոյ պատրի_
արքին անտիոքայ ։

Պատասխանատրէ մխիթար , և
ասէ . Թէ զայդ իշխանութիւն եառ ՚ի չո
րից առաքելոցն որ թողին զիշխանու
թիւն իւրեանց ՚ի մէջ հայոց . զԹ. ՚ի բար
թուղիմէոսէ , և ՚ի թադէոսէ, և ՚ի
յուդայ յակոբեանն , և ՚ի սիմոնէ
նախան

Apostolis, prædicatoribus in Armenia, sed à Successore Petri Siluestro suam accepisse Patriarchalem dignitatem.

Hęc itaque cùm ita sint, Sole clariùs patet, quantùm deroges Armeniorũ Ecclesiæ, Mehkitari, quãdo gradu suo Romanam tollens Ecclesiam, vis illi Armenicam exæquare. Pròh deliramentum post hominum memoriam maximum, & præter hanc vnam in omni vita inauditum! Si Romana sit æqualis Armenicæ, à quonam Armena tantam acceperit potestatem, vt contra Canonum iura de vtriusque sui Metropolitani foro tum Cæsariensi, tum Antiocheno se subducere ausa sit?

Respondes: *A quatuor Apostolis, qui apud Armenios suas reliquerint potestates, Bartholomæo, Thaddæo, Iuda Iacobi, & Simone Zelote.* Sed quot, & quantæ sint in hac tua responsione ineptiæ, videamus.

In primis, ad plures tibi coaceruandas Apostolicas facultates, vis & numerum Apostolorum vltra duodenarium crescere: quippè Thaddęus, & Iudas Iacobi non sunt duo, sed vnus Apostolus; quem Euangelistæ, cùm duodecim Apostolorum nomina referũt, Matthæus, & Marcus Thaddæum vocant, Lucas verò Iudam Iacobi.

Deindè ponamus, omnes tres istos Apostolos in Armenas penetrasse Prouincias, easque Euangelica prædicatione, & proprio etiam sanguine imbuisse; qua de re infrà: adhuc tamen quonam pacto in istã

Ecclesiam tanta eorũ potestas proindè deriuaretur, nec ego percipere mente possum, nec Armena ipsa Ecclesia in ea cogitatione, curaque versata est vnquàm, vt caperet. Etenim, nullum horum Apostolorum in aliqua Armeniorum Ecclesia sedisse Episcopum, nedũ in ista Ciuitatis Vagarsciabàt, cuius Episcopus est Armenicus Patriarcha; adeò certum semper, compertumque apud vos, & omnes fuit, vt præterea nihil magis: ruit igitur tota tua respõsio: nam succedere in Apostoli potestatem non potuit, qui nunquàm in eius successit Episcopatum.

Sed, vt hanc vim omittam, dic: quænam fuit istorum Apostolorum potestas, cuius ex asse facta sit hæres Armenia? quoniam illa duplex erat: altera Iurisdictionis, in totum quidem Mundum amplissima, prædicãdi, Ecclesias fundandi, regendi, iudicandi, ligandi per censuras Ecclesiasticas, absoluendi ab illis, &c. sed hanc potestatem, vtpotè delegatam, nec ipsi conferre alijs poterant, nec alij post eorum mortem in ea ipsis succedere: acceperant enim illá à Domino, vt suprà diximus, non eo modo, quo Petrus, hoc est, non tanquàm Pastores, & Episcopi ordinarij totius Mundi, vt in ea ipsis succederetur à posteris: sed tanquàm Legati, & Apostoli, vt ipsi soli eà (dependenter tamen à Petro, vt à suo Capite) vterentur.

Altera erat potestas Ordinis; quã eis contulit Christus (si parumper à re digredi liceat) partim per seipsũ imme-

ԻԷ 27 նախանձայոյզ ։ Իսկ՝ առ այս կարեմ
յոյսք բաղձանաց ոչ ածի ընդգրկելութեան ։
Նաեւ և առաքելն. զի ոչ մի ժողովելոյ
եկեղեցւոյ հայաստանեայց դլխաւորապէս իշխա_
նութիւն, կամի մխիթար անձանցուցա_
նել զթագն երկրաւորութեան ։ քանզի
Թադէոս, և յուդա յանկարծելեան ոչ
են երկու առաքեալք, այլ մի միայն,
զի ոչ՝ ի մատթէոսէ և մարկոսէ կոչեցեալ
Թադէոս, ՚ի ղուկասէ կոչի յուդա
յակովբեան ։

Ձեռաց՝ զի Թեկղեայ և ամ առաքե
ալքս այսոքիկ բարողեալ էին ՚ի մէջ հայ
ԻԸ 28 ոց աշխարհին, և դաւանեցեալ էին
զնոսա ՚ի մէ հաւատոս, և եւս մանաւանդ
ամք կատարեալ էին ՚ի մէջ նոցունց յորոց
մեծաց առողջն ճառեցն ՚ի վայր յղի
ժողովրդեան նոցին ։ Առակայն յայս
դամանէ ոչ որ, և ոչ նոցին ենքն եկեղեցին
հայոց կարող է խնամել, Թէ որով են
բաշխ կարաց անձնականի իշխանութեան ա_
ռաքելոցն այսոցիկ անդուցանել ՚ի մի
բայ ի-քեանն ։

Նախ՝ զի յայտ է առ հայս, և առ
ամ բրիստոնեայս․ եԹէ ոչ որ յերից
առաքելոցն նստոյն եպիս ՚ի յաԹոռ
ԻԹ 29 վաղարշապատու. և ոչ ՚ի յաԹոռ
սիսոյ. և ոչ ևս իմիքեայ աԹոռոյ այլ
ուրուք եկեղեցոյ հայաստանեայց աշխար
հին ։ այլոյ ուրեմն զի՛ որք կարող
հայրապետ ոչ հայաստանեայց ժառա
նգել զիշխանութիւն նոցա. քանզի ոչ
կարէ եսլէս ժառանգ լինել իշխանու_
Թեան առաքելոյ ուրուք. եԹէ ոչ լի
նի ժառանգ աԹոռոյ նորա ։

Երկրորդ՝ զի իշխանութիւն առա_
քելոցն երկերակ էր ։ առաջին առն առաքե
լականն, որով կարողք էին ընդ ամ աշխ
ղերս քարոզել զաւետարանն, հիմնել զեկ
եղեցիս, կառավարել զնոսա, դատել,
կա_

կապել 'նզովիւք կամ արձակել զնոսա. և
եպս. եկեղեցական պատուով, արձակել Լ 30
յայտնութեամբ, և զայլս։ արդ՝ զայս ա-
ռաքելական իշխանութիւն ոչ կարեմք
առաքելոցն անցուցանել 'ի վերայ այլ-
ոց, և ոչ այլք ժառանգել զայս յետ
մահուանն նոցա։ քանզի առանձին էին զնա
'ի Տեառնէ, ոչ որպէս պետրոս. Գր. ոչ որ
խակական եպիսկոպոսութեան ընդհանուր եկեղեցւոյ.
զինն որոց մնացին այլք 'ի սոցին նոցա.
այլ որդ առաքելոյք և հրեշտակք. և
որդ զինն նոցա առանձնապէս փարեցուն
նովհաննէ, և այս ընդ հնազանդութեամբ
առ պետրոս զլուխ եւ րեանց. որդ 'ի
վերայ առաքելոյ։ Լա 31

Իսկ մեր իշխանութիւն նոցա ա-
ռն իշխանութիւն աստուածային. զոր եաս
նոցա Քրիստոս մասին իւր անմիջապէս
անմիջապէս իւր ինքն. Գր. զքահանայա-
կան իշխանութիւն, և եւս զդատաստա-
նականն առ 'ի թողութիւն զմեղս։ և ըստ
մասին իւր եւս միջապէս, միջնորդու-
թեամբ պետրոսի. Գր. զեպիսկոպոսական
իշխանութիւն։ քանզի միայն պետրոս
կացուցանէ խոհական եկեղեցւոյ աշխարհի
այսուր քանզի ձեռնադրեսցէ զայլս իւր
և յետոյ պետրոս ձեռնադրեաց եպիսկ Լբ 32
զայլ առաքեալս, և նոցա զնոսա
զեաւրն. էր այսպէս է. վա զի մաս
թէոս, և պօղոս առաքեալ ոչ ձեռնադրե
ցան եպիսկ անմիջապէս 'ի քէ. և ոչ եւս
փոքրն յակոբ. որ ձեռնադրեցաւ
եպիսկ երուսաղէմ 'ի պետրոսէ ընդ յովհ. և
մեծին յակոբայ. որպէս վկայէ սուրբ
պապն. Անակլետոս սրբն առաքեալ
որ եղև հինգերորդ պապ յետ
պետրոսի, և գրեաց 'ի յերկրորդ
թուղթն իւր։ և եւս զնոյն գրէ սրբն
յերոնիմոս 'ի գիրս յաղագս հռչակաւոր
վարդապետաց եկեղեցւոյ։ Նոյն և մնա-
ցեալ

immediatè ; nempè Sacerdotalem conficiendi corpus, & ſanguinem ipſius, atque Iudiciariam abſoluendi à peccatis ; partim mediatè per Petrum, videlicet Epiſcopalem. Siquidem Petrus, à Chriſto totius Orbis Epiſcopus conſtitutus per illa verba : *Paſce oues meas :* reliquos Apoſtolos, vel per ſe, vel per alios, Epiſcopos conſecrauit. nam, quòd Matthias, & Paulus, Apoſtoli, non à Chriſto immediatè Epiſcopalem conſecrationem acceperint, manifeſtum eſt: quòd n[...]tiã Iacobus Minor, Hieroſolymitanus Epiſcopus, teſtatur præter alios S. Anacletus, quintus à Petro Romanus Pontifex, in 2. epiſt. ſcribens: *Debere Epiſcopum à tribus Epiſcopis ordinari, ſicut Iacobum Minorẽ ordinauerunt Epiſcopum Petrus, Iacobus Maior, & Ioannes*. Itẽ Hieronymus in Tract. de Viris illuſtribus: *Iacobus*, inquit, *ſtatim poſt paſſionem Domini ab Apoſtolis Hieroſolymorum. Epiſcopus ordinatur :* quòd nec etiam cæteri, à rationis paritate colligitur. non enim debebant prædicti, præſertim Iacobus, eſſe in hoc reliquis inferiores ; cùm Apoſtoli, excepto Petro, inter ſe fuerint æquales ; &, quantùm ex Euangelijs colligi poteſt, omnis poteſtas, eis à Chriſto tradita, omnibus communiter tradita ſit.

Et hanc inquam ordinis poteſtatem, de qua intelligitur illud, quod obijcis: *Gratìs accepiſtis, gratìs date:* conferre quidem alijs Apoſtoli poterant, ac ſæpiſſimè contulere, quando per totum Mundum, Eccleſias

 vbi-

vbique fundantes, Ministros, Sacerdotes, & Episcopos instituerunt: verùm, cùm hæc potestas, siue ab Apostolis, siue ab alijs Episcopis tradita, in omnibus, eam suscipientibus, sit æqualis; non est, cur Armena Ecclesia peculiare ius aliquod per eam sibi arrogare potuerit, præter id, quòd quælibet Episcopalis Ecclesiuncula possidet.

Sed quid dilato orationem meã? Si qua vnquàm ab Apostolo vllo in Armenis instituta Prouincijs Ecclesia fuit; iam illa, vigente mox Paganorum Principum persecutione, aut statim post eius Apostoli Martyriũ extincta est, aut saltem non longo post tempore eam desijsse, vel illud magni est argumenti, quòd nec Episcopi, nec Sacerdotis, nec Templi, ab Apostolis ei relicti, nomen, vel memoriam vllam ad Armenæ posteritatis notitiam deferre traditio valuit. Quòd si ea, quæ nunc apud vos extat, non ab Apostolis, sed (vt in vos Græci obijciunt; & tu ipse, cùm negare nequeas, vltrò fateris) à Gregorio Partho, primo eius Episcopo, initium cepit; qui eam, annis post Christum ab Apostolis prædicatum quinquaginta, eoque plùs, supra bis centum, ex Idolorum cultu ad Christianam fidem perduxit: certè quid opus est multis? iam de ore tuo, Patrone nequam iuris Armenici, hac in re Græci te iudicarunt.

Nec verò de Thaddæo, Simoneque Zelote illud me præterit: vtriusque huius Apostoli prædicationem, ac Martyrium non ad Armeniæ quidem,

ԼԳ 33 ցեալ առաքելոցն անմիջապէս ՚ի քէն ոչ ձեռնադրեցան եպիսկ․ որպէս յայտնի գուցանի յառաջագունէ․ զի եթէ ոչ պազոս, և ոչ մասամբ, և մանաւանդ ոչ յանկարծ․ ապա և ոչ այլքն․ զի ամ առաքելոցն, քան ՚ի պետրոսէ, համաստ էին․ և որ ինչ իշխանութիւն անմիջապէս առաւ նոցա ՚ի քէ, ամենեցուն համաստ առաւ :

Արդ զայսպիսի իշխանութիւն աստիճանի հարցը էին առաքելքն առ այլոց, բայց այսմ, թէ ձրի առին և ձրի տուք․ և բաղումս զայլ ապա տուին ձեռնադրելով զնոյն ամ անեղերս զօրս

ԼԴ 34 ասեմ, զքահանայս, և զեպիսկո : բայց իշխանութիւն աստիճանի թէ առաւել իցէ ՚ի յառաքելոյն, թէ ՚ի յայլոց եպիսկոպոսաց, համաստ է ՚ի յամ ընդունողնացն․ ուստի ոչ կարէ նորա եկեղեոյ յառանձնացուցանել անձին իւրում զգերապատուութիւն ինչ իւրեայ այլոց եկեղեցեաց :

Եւ արդ՝ զի եթէ առաքելոյն հաստատեցեալ եկեղեցի ինչ ՚ի մէջ հայոց․ նա ապա մի յետոյ զինի մարտիրոսութեան նոցա պակասեցաւ, և զարձեալ վերստին ՚ի կռապաշտութիւն։ զի

ԼԵ 35 որոյ ոչ կարեմք այժմ ՚ի ձեռն ամադութեան գտանել․ թէ ով որ ՚ի հայոց ձեռնադրեցաւ անդ յառաքելոցն պաշտօնեայ, կամ քահանայ, կամ եպիսկոպոս, եթէ զայս ձեռնադրեցան։ Ուստի այժմիկ նոր եկեղեցին, որ կայ ՚ի մէջ նոցա, ոչ ՚ի յառաքելոցն, այլ ՚ի սուրբ գրիգորէ պարթևէ սկզբնաւորեցաւ, որ յետ ամայ երկուց և զարձայց զնոյն ՚ի կռապաշտութեան ՚ի քրիստոնէ ածէ : Արդ ապա զի հարց նոյն ՚ի բերանոյ, կամ սխալական նորին, առնուլ ՚ի յառաքելոցն գերման

նա

նութիւն զայն յետ երկուց հարիւրոց և
Ժզ 36 վաթսուն և վեց ամի անցանելոյ ՚ի քա
րոզութենէ նոցին Մերոյ աշակերտաց՝ զայս
գիտելով ամ ուղղափառ հայրապետաց
և սուրբ հարցն հայոց, որք եկեալ և
ճշմարիտ խոստովանութեամբ հրատարա
կեցին, եթէ հայկազանց եկեղեցին
է՝ սրբելի դասուց եկեղեցւոյն համբաւոյ,
և ոչ համ՝ առաքելոյ, որպէս յանդգնեն
ասել մխիթարք: և թէ էառ զիշխանու
թիւն իւր, ոչ ՚ի յառաքելոցն, այլ ՚ի
մէոյն սեղբեստրոսէ քան հայոց առ՝ նմ
գութե թղթոյն զաշանց: Եւ թէպէտ
հայք եղեն երբեմն զաթոռն լուսա՛ւ
Ժէ 37 րչին՝ աթոռ մեծոց առաքելոցն բարթո
ղիմէոսի և թադէոսի, զայս ասեն վասն
շատ առաքելոցն, որ քարոզեցին ՚ի
յաշխարհս և սահմանս իւրեանց. և
ոչ թէ վա ճշմարտելոյ, թէ առաքելո
ցն այնոքիկ նստան ՚ի յաթոռս քաղա
քացն հայոց:

Արդ՝ յաղագս թադէոսի, և սիմո
նի նախաձայնից, թէպէտ ամ պատ
մագիրք և աւանդութիւնք յանդուգն
անձանցեաց համաձայնութեամբ ձայնեն,
թէ քարոզութիւն սորա եղև խակա ՚ի
յաշխարհս վերին ասորոց և պարսից և
Ժը 38 այլոց հարաւ քաղաքին կողմանց. և ասեն,
թէ թադէոս, որ և յուդա յակովբեան
կոչի, քարոզեաց ՚ի յաշխարհս միջա
գետաց, և եդովմայեցւոց, և արա
բացւոց: իսկ սիմոնէ նախահրեշտակն ՚ի
յաշխարհս եգիպտացւոց և նորին մի
ջագետաց. և յետոյ երկոքեան համե
րձեալ միանգամ ՚ի յաշխարհս պարսից
կատարեցան մարտիրոսութեամբ: Արդ
վասն՝ ասելոյդ, ՚ի յաշխարհս միջա
գետաց և պարսից, խնդացին և ն ՚ի սա
հմանս հայաստանեաց: Այն որոյ և
հայք յիշատակ ի պարծին փառաւորելոյ
առ

dem, sed ad Syriæ superioris, ac Persidis, aliarumque regionum gentes pertinuisse. Thaddæus enim, aut alio nomine Iudas Iacobi, vt historijs, & Ecclesiæ traditione vulgatum est, in Mesopotamia, prędictę Syrię Prouincia, prædicauit, multaque in Arabia, & Idumæa, alijsque locis adiacentibus egit: Simon autem Ægyptum, eandemque Mesopotamiam peragrauit: posteà in Persidē ambo conuenientes, vnà simul martyrio coronati sunt.

Cur autem gloriosos horum Apostolorum labores sibi etiam vindicarent Armenij, ea mihi, & æqua, fuisse causa videtur: quòd non solùm in Perside, ac Mesopotamia, finitimis Armenię Maiori Prouincijs obeundis, Euangelijque lumine collustrandis, ad extremum vsque Spiritum vterque desudauit Apostolus; verùm etiam Thaddæus Syrum Regem Abagarum ad fidem conuertit, qui, quamuis Edessæ in Mesopotamia resideret, tamen dominium vltrà Euphratem in Maiorem protēdebat Armeniam: vndè suum quoque Regem eum fuisse, iure optimo Armenia gloriatur. Quocircà etiam immeritò, ac sine causa Latinos accusas, quòd Armenorum Regem Abagarum, non ab hoc Thaddæo Apostolo, sed ab alio Thaddæo discipulo ad fidem amplexandam inductum fuisse, opinentur. nam etsi Eusebius, ac Nicephorus, Græci Scriptores, sic efferunt; nostri tamē Hieronymus, & Beda disertè tradunt oppositum, vestręq; fauent traditioni.

Supe-

Superest itaque solus Bartholomæus, qui propriè Armeniorũ fuerit Apostolus; quippe qui, post citeriorem Indiam peragratam, fidem in Maiori disseminauit Armenia, in cuius Septentrionali confinio apud Albaniam illustri Martyrio vita functus est. Quòd si oculum in alios propinquarum regionum Apostolos conijcere velimus; sanè quidẽ plùs ego, quàm tu, quanquàm non, sicut tu, plùs æquo, laudibus exornabo Armeniam: nec Simonem Zelotem, ac Thaddæum solummodò; sed præter hos, Apostolos alios, atq; cum primis Thomam, & ipsum etiã Petrum veriùs fortasse, ac iustiùs ad eius laudes reducam. Petrus enim Cappadociam, quæ Minoris Armeniæ pars potissima est, Christianis legibus erudiuit; ac Thomas, extrà Indos, non solùm Medis, & Persis, qui erant Armenis finitimi, prædicauit, verùm etiam Parthis, quibus sunt Armenij tum loci propinquitate, tum generis cognatione proximi, & affines. nam primus eorum Episcopus, & *Illuminator*, Gregorius, omnesq; prisci Reges Armeni, præcipuè Religiosissimus Tiridates, genere Parthi fuerunt; quapropter Arsacidæ, ex primo Parthorum Rege Arsace, dicti sunt.

Verùm, quòd ita se res habeat, quid indè, Mehkitari? num propterea Patriarchalem, & à iure Metropolitani exemptam euasisse dicamus Armenã Ecclesiam? quæ nouissimè à Gregorio, vt concedis, erecta, atque curata fuit in Ciuitate, cuius Epi-

ԼԹ աշխատանօք երկոցունց առաքելոցս
39 այսոցիկ, ոչ թէ միայն զՔս քարոզելոյ
իւրեանց զաւետարանն ՚ի սահմանսն նց.
այլ եւ զՔս զի Թադէոս դարձոյց առ
հաւատս ըն զաւարի Թագաւորն ար
գար. որ Թէպէտ ունէր զաթոռն իւր
՚ի միջագետս. սակայն տարածէր զաւէ
րութիւն իւր մինչ եւ յայնկոյս գետոյն
եփրատայ, եւ տիրէր եւս իշխէրայ հայոց:
Ուստի եւ սուրբ առնէ զՏէրն միաբանութ
ըն՝ սանկրաւն, եթէ հաւասմայեցիծն ա
ռանցին. թէ այս Թադէոս ոչ էր առա
քեալն, այլ մի ոմն յեւթանասնից աշա
կերտացն: զի Թէպէտ յունաց պատ
Խ միչքն եւսեբիոս եւ նիկեփորոս այսպ
40 գրեն. սակայն լատինացւոց ոչ հաւանին
ճերոնիմոս եւ բեդա՛ նորին առանցեն,
որպէս եւ հայք:

Բայց՝ բարթողիմէոս իսկապէս եւ
ճշմարտապէս եղեւ հայոց առաքեալ.
քանզի ամ՛ յետ սերմանելոյ զհաւատս
ըստ աշխարհս միջնակողմն հնդկաց,
եկն ՚ի հայաստան, եւ քարոզէր զաւե
տարանն ՚ի յաշխարհն մեծին հայոց.
եւ չարչարեցաւ վն՛ նորին քարոզութեան
կատարեցաւ մարտիրոսութբ ՚ի հիւ
ԽԱ սիսային կողմն նորին ՚ի զաւառն ալ
41 բանիայ. որ հայերէն ասի աղվանք:
Իսկ՝ եթէ կամիցիս թուել զայլ առա
քեալս, որ շուրջ զհայաստանեաւք եւ ՚ի
սահմանամերձս զաւետարան նորա քարոզե
ցին, առաջարկ զդրացիակացն զմանեւ
քան զատուշեբեալն ՚ի մեծաթարայ. եւ
նորզօր կարէին եւս հայք պարծիլ եւ զա
ռաքեալս քանզի ոչ թէ միայն թադէոս
եւ սիմովնն արարեին զայս, այլ եւս ոյք
հաս. որ զնաց մինչ եւ ՚ի կարպաց ուղիւ,
որ է՛ աշխարհն փոքրին հայոց. եւ հա
տատեաց զայս եկեղեցին նա՛ եւ թովմաս՝
յառաջ քան զծնունդն իւր առ հնդիկս,

բայց

քարոզեաց ոչ միայն մարաց և պար-
սից, այլ և պարթևաց, որք էին ի բ- Խբ
ուն զօրավարին հայոց. քանզի ալբանք զօ- 42
րօք լուսաւորչին, և աւելի այն տեղաւոր,
և այլ Թագաւոր որք հայոց պարթև ք
էին։

Բայց 'ի յամ երկուցս այսոցիկ ոչ կա-
րեմ յիշատակ ի նշխարակացուցանել զոր մեկ-
Թայր. Թէ աԹոռն լուսաւորչին էառ
'ի յառաջնոցն զպատրիարքականն իշ-
խանուԹի: Եւ ընդ էր զայս ոչ զհաստա-
տեն որ հաւրքն նիկիայ և կոստանդնու-
պօլսի ժողովոյն. որք պատուեալ զամ-
նայն հայրապետական աԹոռն, զլուսաւոր-
չին աԹոռն ոչ յիշեցին. և ոչ 'ի մէջ այ- Խգ
լոց պատրիարքաց նստուցին զոր ու- 43
սուցէք, և զմեծն ներսէս: Քանզի
առաջնայքն ոչ միայն քարոզեցին 'ի հա-
յս. այլ և ընդ ամ տեղիսն. և սա
կայն ոչ այսու ամ եկեղեցիս տեղեաց
առին 'ի նոցանէ զպատրիարքական իշ-
խանուԹի: Եւ մանաւանդ զի լուսա-
ւորչին աԹոռն ոչ եղև հաստատեալ
'ի յառաջնոյն, այլ զկնի երկու 'ի
որոյն զրկեալ. Թէպէտ և այլ ան-
համար եկեղեցիք, որ 'ի յառաջնոյն հաս-
տատեցան, ոչ են պատրիարքա-
կան: Եւ զի զի եփեսոս նորա աԹոռոյն Խդ
ոչ որ յառաջնոյն նստաւ եղիս. Թէ 44
պէտ և աԹոռն եփեսոսի, յորայ զկէ-
ռայ նստաւ եղիս մինչ և 'ի մահ որ
առաջնոյն յոհաննէս, ոչ էր կարաց
երբէք պատրիարքական լինել: Եւ
ղէ զինչ կայն աԹոռն ոչ 'ի նիկիայ որ
ժողոյն, և ոչ յայլմէ ումեք ժողովոյ
ստացաւ զպատրիարքականն. Թէ
պէտ և աԹոռն Երուսաղէմայ, հոգևորական
'ի յակովբայ առաքելոյն, և անուա-
նեալ պատրիարքական յամս որ ժո-
ղովոյն, ոչ էր կարաց երբէք և իշխա-
նու-

Episcopatum nullus vnquàm Apostolus, nec Successor Apostoli tenuit: cuius vetustus, quicunque Apostolorum tempore fuerit, Christianismus, statim subindè euanuit: cuius denique Solum tam longè à Bartholomæani Martyrij loco distat, quantùm Vrbs Vagarsciabat, Armeniæ medium, ab Albania.

Quid ergo tu, cùm hæc senseris minùs obstitisse rei, dixisses, si Ecclesiam istam Bartholomæus ipse fūdasset? & tamen innumeræ, quas Apostoli fūdauerunt, Patriarchales non sunt. Quid, si Bartholomæus in Vrbe Vagarsciabat obijsset? & tamē Andræas, vt de reliquis taceam, Apostolus senior, & primū à Christo vocatus, Patris in Achaia mortuus, ac sepultus est, cuius Ciuitatis Ecclesia Patriarchalis non est. Quid, si Bartholomæus Ecclesiam istam rexisset Episcopus? & tamen Ephesina Ecclesia, quam Paulus, Vas electionis, fundauit, & Ioannes, dilectus Apostolus, vsque ad mortem Episcopus rexit, Patriarchalis non est, nec fuit vnquàm. Quid tandem, si Sedem istā Bartholomæus ipse Patriarchali nomine, & honore donasset? & tamen Hierosolymitana Sedes, quam Iacobus, frater Domini tenuit, per quingentos ferè annos & nomine, & honore Patriarchalis habita est, non autem re, ac potestate; sed, vt ex Canone 7. Niceni Concilij constat, subiecta fuit tum Archiepiscopo Cæsareæ, qui erat Palestinæ Metropolitanus, tum Patriarchæ Antiocheno, qui, vt diximus, toti præerat Ori-

Orienti. Vide, quæsò, quàm longissimè ratio ista Patriarchalis ab Armena Ecclesia distans comperietur, nisi ad Petri Sedem, Primatumque Romanum eius deriuatio referatur.

Quòd si dicas: quænam alia Ecclesia sit, si nec illæ, quas Apostoli curauerunt, verè, ac propriè fuerint Patriarchales? Respondeo: Etiamsi quinque iamdiù numerentur Sedes Patriarchales, & hoc ordine: Romana, Constantinopolitana, Alexandrina, Antiochena, & Hierosolymitana; quarum quælibet multis, ac magnis Prouincijs præsidet: tamen à principio non fuit sic; sed illæ tantùm propriè tales æstimabãtur, in quibus Petrus, Apostolorum Princeps, sedit Episcopus. Disertissimè id demonstrat Eminentissimus Bellarminus hac ratione:

Bellarminus tom. 1. Controuer. 3. libro 1 cap. 24.

Apud veteres (vt liquet, præsertim ex Nicęno Concilio, can. 6. & Chalcedonensi, act. 16.) tres tantùm Ecclesiæ habitæ sunt propriè, ac suapte, vt ita dicam, natura Patriarchales: primo loco Romana, quæ Occidenti, & toti præerat Orbi; secundo Alexandrina, cui subdebatur Ægyptus, Lybia, & Pentapolis; tertio Antiochena, cuius regimini suberat Oriens. Nam Hierosolymitana, vt dictum est, non re, ac potestate, sed nomine solùm, & secũdùm honorariam quandam sessionẽ talis erat: Hierosolymorum enim Episcopus quartum quidem locum in Concilijs obtinebat, sed nulli Episcopo præerat; immò subiectus erat

Խե 45 նուԹէ՛ պատրիարգական լինել . այլ ծնայց՝ ի սկզբանն մինչեւ ՚ի հինգ հարիւր ամս անուամբ եւ պատուով միայն պատրիարգական : քանզի ՚ի կանոն ին ժամանակս պատրիարգն Եմի Թեկղեա նստէր ՚ի ժողովս ՚ի պատուոյ ոչ եւ ոչ ընդ այլոց պատրիարգաց . աւելեալ ոչ ունէր ՚ի ներքոյ իւր իշխանուԹեանն իւրոց զեպիսկոպոսս ոչ. այլ եւ ինքն ծնայր ՚ի ներքոյ իշխանուԹե արհիեպիսկոպոսին Կեսարիոյ փիլիպ պեան, որ էր մետրոպոլիտ ամ պաղեստինոյ . եւս եւ ՚ի ներքոյ իշխանուԹե

Խզ 46 անտիոքայ պատրիարգին, որ էր մերձ հազար ամ յարեւելից . եւ այս յայտ է ՚ի յիւԹեներորդ կանոնէ նիկիոյ ս՟է ժողովոյն : ԱԹենասիոս մետրոպոլիտ . ԹԷ ապա եւ հայրապետաց հայոց ոչ ընծայեցի կարգաց յայլոց կողմանէ առանձն պատրիարգական իշխանուԹիւն, եւ պատրիարգ կոչել , եԹԷ ոչ միայն ՚ի կողմանէ պապին հռոմայ , որ եւ զպատրիարգական իշխանուԹիւն որ քոյն զօրեղոյ , եւ ամենայնաժողովս , մի ՚նչ ըստ ճշմարտին միաբանեալ ընդ աԹոռ քրիստոնեայ ս՟է աԹոռոյս ։

Խէ 47 ս՟Հրդ՝ եԹէ ասիցես . ԹԷ ո՞ այլ եկեղեցին և իշխանուԹե պատրիարգական աԹոռ , մինչ՚ նոքա , յորոց զեկոյս առաքելոցն . ոչ եւս են ամենաին : Պատասխանի . զի ԹԷպէտ աստանօր հինգ համարին պատրիարգական աԹոռքն . յորոց իւրաքանչիւրոյն իշխէ բազմաց քաղաքաց գաւառաց . եւ այսու կարգաւ ; առաջին է աԹոռն հռոմայ . Բ. կոստանդնուպօլսի . Գ. աղեքսանդրիոյ . Դ. անտիոքայ , եւ . Ե. Երուսաղէմի ; սակայն ՚ի կանոն ին ժամանակս ոչ էր այսպէս . այլ այն աԹոռքն միայն համարեին ուղիղ առաջ և իսկապէս

զորս ատ

[illegible] Խը 48

[illegible] ԽԹ 49

[illegible] Ծ 50

[illegible]

erat ipse Archiepiſcopo Cæſarienſi: His deindè acceſſit Patriarchatus Cōſtantinopolis, cuius Epiſcopus in Conſtantinopolitano primo Concilio, ac poſteà in Chalcedonenſi, conatus eſt, ratione Sedis Imperatoriæ, non modò Patriarchatum, ſed etiam ſecundum locū inter Patriarchas adipiſci; quanquàm id aſſequi nō antè potuit, quàm tempore Iuſtiniani à Romanis ſummis Pōtificibus impetraret. tunc enim, poſt annum Domini quingētesimum, tū Imperatoris operà, tum Pontificū Romanorū permiſſione cœperunt Conſtantinopolitanus, & Hieroſolymitanus Epiſcopus in numero Patriarcharū haberi, nullo ampliùs reclamante.

Hoc iam poſito, quæritur; cur tam paucæ, tres nimirùm, & non plures, fuerint Sedes Patriarchales à principio conſtitutæ? cur Alexandrina, in qua ſedit Marcus, Apoſtolorum diſcipulus, æſtimata ſit Patriarchalis, & non potiùs Epheſina; quam rexit Ioannes Apoſtolus; neque Hieroſolymitana, niſi quantùm ad ſolum honorem, in qua ſedit Iacobus Apoſtolus? cur denique eadem Alexandrina loco præcedat & Hieroſolymitanam, & Antiochenā, quæ ſunt antiquiores, & Antiochena quidem ab ipſo Petro adminiſtrata?

Itaque vera ratio ternarij numeri harū Sedium alia non fuit, niſi Principatus, ac dignitas Petri. ſiquidèm Petrus Antiochiæ, & Romæ per ſeipſum ſedit; Alexandriæ verò vel per ſe, vt tradit Nicephorus, lib. 14. cap. 3., vel per ſuum diſcipulum,

& interpretem Marcum, quem Romà illuc misit, vt nomine suo fundaret, regeretque eam Ecclesiam, vt testatur Anacletus Papa, epist. 3. dicens: *Secunda Sedes apud Alexandriam beati Petri nomine à Marco eius discipulo consecrata est. tertia autē Sedes apud Antiochiam eiusdem beati Petri Apostoli nomine habetur honorabilis.*

Et clariùs hac de re loquens Magnus Gregorius, lib. 6. epist. 37. ad Eulogium Alexandrinum: *Ille,* inquit, hoc est, Alexandriæ Patriarcha, *mihi de Petri Cathedra loquutus est, qui super Petri Cathedram sedet.* Et rursùs ibidem ait: *Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum Principis Sedes in auctoritate conualuit, quæ in tribus locis, Vnius est. Ipse enim sublimauit Sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem Vitam finire dignatus est: ipse decorauit Sedem, in qua Euangelistam discipulum misit; ipse firmauit Sedem, in qua septem annis quamuìs discessurus sedit. Cùm ergo Vnius, atque Vna sit Sedes, cui ex auctoritate diuina tres nunc Episcopi præsident; quicquid ego de Vobis boni audio, hoc mihi imputo.* Ita Gregorius Papa.

Ratio autem ordinis earundem Sedium est; quia licet omnes tres sint Sedes Petri; tamen ad mortem vsque per se Petrus Romanam administrauit; Alexandrinam per Marcū Euangelistam; Antiochenam per Euodium. Sicut ergo maior est Petrus Apostolus Marco Euangelista, & Marcus Euangelista Euodio; ita quo-

Ծա
51
յաս՜ելի, ուսեալն ՚ի սկզբանէ զպատուի
արքայութեան երկնաւորութեան : ընդ՜ էր աթո
ռն աշակերտացն իւրոց, յորոյ վերայ նըս
տաւ՜ Մարկոս աւետարանն և Թարգման,
նորին սկսեալ, զորմէ եւս սկսեալ
ասաց ՚ի յառաջին Թուղթն իւր, Թէ
Մարկոս որդի իմ. երկրորդ պատուական
կան. և ոչ երկր. այսպիսի աթոռն էսն
սոսն, յորոյ վերայ՚նստաւ՜ սիրելի
այ առաքելոյն յովհաննէս. և ոչ եւս
երկր. այսպիսի աթոռն Եւսի, Թէ ոչ
առուած միայն, յորոյ վերայ՚նստաւ՜
առաքելոյն յակոբայ եղբօրն տեառն :

Ծբ
52
Ոչ առաւելագոյն մեծ մեծապատուական
առ այս զօրութիւն. Թէ ոչ զի սկսեալ
առաքելոցն կեղեցւոյ և առաքելոցն
անձամբ իւր նստաւ՜ ՚ի վերայ երկուց
աթոռոցն անտիոքայ և հռոմայ. նա
և ՚ի վերայ աղեքսանդրիոյ աթոռոյն
իւր անձամբ իւր նստաւ՜, որպէս պատմէ
յաճախագ պատմիչն նիկեփորոս ՚ի. Գլ.
ու՚. գիրս, և յետոյ՚ զինքն պատմագրու
Թեան իւրոյ. և Թէ եթէ ոչ ինքն անձամբ
նստիւր, զանիս աշակերտին իւրոյ
Մարկոսին՜, զոր առաքեաց յանդ ՚ի հռոմ
մայ, որոյ զի ՚ի գեհեաց եւ-բեան հաստա
տեաց և հովուեաց զայն եկեղեցի. որոյ

Ծգ
53
վկայեն այլ պատմիչքն, մանաւանդ սոյն
սէրն անատրեաս պապն ՚ի յերրորդ Թուղ
թին իւր, ասելով այսպէս : Երկրորդ
աթոռն, որ յաղեքսանդրիայ, ՚ի գլխոյ
սկսելով հաստատեցաւ՜ ՚ի մարկոսէ
յաշակերտէ նորայ : և երրորդ աթոռն,
որ ՚ի յանտիոք, վս՜ անուանն նորին առա
քելոյն սէր սկսելոյն պատուեցաւ լինել :

Նմա և սէրն գրիգոր հռոմայ հայ
րապետն ՚ի Թուղթն առ եւլոգիոս աղ
եքսանդրացւոցն եպիսկոպոսն խօսի սոյն
Պատրիարքութեն աղեքսանդրիոյ, որ իւր
բայ աթոռոյ սկսելոյն նստի, վս՜ սկսե

բայն

[illegible] 54

[illegible] 55

[illegible] 56

[illegible]

quoq; Romana Sedes Alexandrinã; & Alexandrina Antiochenam supe- rat dignitate.

Nec velim dicas (vt mihi quondàm ex Armenijs imperiti aliquot respondebant) : Ex eo, quòd prima Sedes Patriarchalis, Romana sit; sequitur quidem, Romanum Episcopum esse primum, ac digniorem Patriarcham, qui primum, dignioremq; locum inter reliquos obtinere debeat; non autem, Patriarchis alijs illum præesse, & imperare. quemadmodùm ex eo, quòd secũdus Patriarcha loco, ac dignitate præcedat tertium, aliosque sequentes, non sequitur, hos teneri eius subesse imperio.

Nam Pontifex Romanus, non quia primus Patriarcha est, ideò reliquis præest; sed quia Papa est, Christique Vicarius: atque, vt talis, nõ dicitur primus, sed Princeps, ac Præsul aliorum Patriarcharum. Potest enim ille considerari, vel vt Episcopus Vrbis est, vel vt Archiepiscopus Romanæ Prouinciæ, vel vt Patriarcha proprius Occidentis, vel demũ vt Papa, & Pontifex Maximus, seu Successor Petri, & Christi Vicarius. Consideratus quidem, vt simplex Episcopus, non præsidet, nisi Romę tantùm, & est primus inter Episcopos Romanæ Prouinciæ: vt Archiepiscopus, præsidet prætereà Romanę Prouinciæ, cunctisque eius Episcopis, & est primus inter Archiepiscopos Occidentis: vt Patriarcha, toti præsidet Occidenti, omnibusq; Archiepiscopis Occidẽtalibus, & est primus inter Patriarchas: denique

vt Papa, Christique Vicarius, & caput totius Ecclesiæ Christianæ, præsidet Vniuerso Mundo, & omnibus Patriarchis; atque, vt talis, non dicitur primus Patriarchà, sed vnicus Pastor vnius Vniuersi Ouilis Dominici; sicut per ea, quæ hucusque diximus, demonstratum est.

Et hæc hactenùs de libro, in quo Mehkitarius contra Papæ primatū, cunctis Armenorum Sectariorū objectionibus repetitis, vnus pro omnibus decertauerat. Nunc illa Vartani ratiuncula, quæ in eo libro deerat, & à nobis in huius quæstionis initio allata fuerat, superest diluenda.

Christus, inquit Vartanus, *Matthai 20. Apostolorum contentionem illam: quis eorum videretur esse maior; acriter reprehendit, dicens: Principes Gentium dominantur eorum; & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. non ita erit inter vos: sed qui voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister; & qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus.* Vndè colligit, Christum per hæc verba omnē primatum ab Apostolis, & consequēter etiam ab Ecclesia remouisse.

Respondetur primò ad hominē: Si Christus primatum, ac principatum esse in Ecclesia, vetuit; cur Armenij Patriarcham suum, vt Primatem, ac Præsulem totius Armeniæ venerantur, eiq; Armenos alios Præsules subesse, dicunt?

Respondetur secundò, Christū per illa verba nō remouisse ab Apostolis, & Ecclesia principatum, sed po-

Ծէ
57

Ծը
58

Ծթ
59

բաղդոյն առնելի քան զերրորդն, և քան զչորրորդ փառաւորութեան, ոչ լինի հրամանաւ [illegible];

Եւ զի այս պատճառի. Թէ հայրապետն հռովմայ ոչ այնու զի է առաջին պատրիարգաց, զի այնորիկ կարգ է՝ եւ խնդ այլոցն. այլ զի է պապ · Քի · եւ Թագաւորական պետութեան, եւ [illegible] քէ։ եւ քանզի որ ոչ միայն կոչի առաջին պատրիարգաց, այլ առաջնորդ եւ իշխան այլոց պատրիարգաց. որպէս եւ պետրոս էր իշխան առաքելոցն։ քանզի [illegible] զպապն, կամ էրբուն [illegible] պապ հռովմայ քաղաքին · կամ էրբուն զպատրիարգն հռովմայ [illegible], կամ էրբուն զպատրիարգ [illegible] · եւ կամ էրբուն զպապ, ժառանգ իշխանութեան պետրոսի եւ փոխանորդ քն [illegible]։ Եւ [illegible] պետրոսեան է միայն հրամանաւ [illegible] զպապն հռովմայ, եւ առաջին ի մէջ եւ [illegible] հռովմայ [illegible]. երբ [illegible] հրամայէ ամենայն [illegible] հռովմայ եւ ամենայն [illegible], եւ է առաջին խնդ [illegible]։ երբ պատրիարգն հրամայէ ամենայն [illegible] եւ ամենայն [illegible] կարգեանն. եւ է առաջին խնդ այլոց պատրիարգաց; այլ երբ պապ, եղեւ փոխանորդ քն. եւ [illegible] զեկեղեցին՝ կարգ է հրամայել ամենայն [illegible]. եւ քան զայն ոչ առաջին պատրիարգ, այլ առաջնորդ եւ մի հովիւ միոյն [illegible] հօտին է. որպէս եւ [illegible] հրամայեալ [illegible] պետրոսի. Թէ արածեա զոչխարս իմ։ [illegible] զերկնից արքայութեան երկնից։ [illegible] եւ [illegible] զերկրաւորս քն; եւ զայս քն.

լի . որոյ խնդրոյ յաճախումն հաճոյա‐
կն արարաք ։

Կ 60 Եւ այսքան բաւ է՝ ընդ դէմ մտո‐
ղն քաղքեդոնականացն մոլորութեան , և
այլոց հակառակորդ նորին սուրբ վարդա‐
պետացն ։ Այլ դու ստուգեսջիր այսպէս է՝
մեզ յանձն առնել զհակառակացն՝ ի սեղ‐
բանն զառաքելութիւն վարդապետաց . որ
ասէր այսպէս ։ Յորժամ ասաց մեծն
առաքելապետին յաղագս այսպիսի
առաջնորդին . Թէ ո՞ ի նոցանէ իցէ մեծ ;
առաջնորդ ասէր , և ասաց . Թէ գիտէք ,
զի իշխանք ազգաց տիրեն նոցա . և մեծա‐
մեծքն իշխեն նոցա ։ ոչ այսպէս իցէ և ՚ի ձեզ

Կա 61 բայց մինչ այլ որ կամիցի ՚ի ձէնջ մեծ լի‐
նել , եղիցի ձեր սպասաւոր . և որ կա‐
միցի ՚ի ձէնջ առաջին լինել , եղիցի ձեր
ծառայ ։] Յորմէ երևակացուցանէ
վարդապետն , թէ չէ ՚ի բաց մերժեաց
յեկեղեցւոյ և յառաքելոցն զմի իշխ‐
առաջնորդութիւն և զգլխաւորութիւն ։

Նախ վասնզի . զի եթէ չէ արգել‐
յեկեղեցւոյ զառաջնորդութիւն . ընդ՞ էր
հայրապետն զիշխանութիւն զհաւատացելոցն իւրեա‐
նց երբեմն զգլխաւոր որ ունի և զառաջնորդ‐
ամ եպիսկոպոսաց ազգին իւրեանց ․

Կբ 62 Եւ երկրորդ վասնզի . թէ չէ այնու բա‐
ձեր ոչ ՚ի բաց արար յեկեղեցւոյ և յա‐
ռաքելոցն զառաջնորդութիւն , այլ
յաւէտ հաստատեաց . թէպէտ զգու‐
շացոյց և հրամայեաց . թէ՛ նա՛ որ առաջ‐
էր զանձնականն ՚ի յառաջնորդութեան
աշխարհականացն իշխանաց ։ Նախ՝ զի ոչ
ասաց . թէ դու մի մեծնիք ՚ի մէջ իւր առաջ‐
նորդ լինել . այլ թէ ոչ այսպէս . որպէս
իշխանք ազգաց . գ . առաջնորդք իցէք
արդեօք . բայց որպէս հնազանդ ծառայք ։

Երկրորդ՝ զի ՚ի ղուկա . իբ . որ՛
զնմին զնոյն բանն ասէ այսպէս ։ Այլ
դուք ոչ այնպէս . այլ որ մեծն է ՚ի ձէնջ,
եղի

potiùs instituisse: admonuisse tamen, illum à principatu gentium esse debere diuersum: Primo, quia non dixit: vos non præsidebitis vllo modo: sed, nō ita, vt Principes gentiū: hoc est, præsidebitis quidem, sed alio modo.

Secundò, quia Luc. 22. post similia verba subiunxit: *Vos autem nō sic: sed qui maior est in Vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor*, id est, prælatus, & princeps, *est, fiat sicut ministrator*. igitur erat iam à Domino Maior, & Præsul vnus inter Apostolos designatus; quem ipse ad humilitatem, & laborem istis monitis instruebat.

Tertiò, quia statim post illa verba exemplo suo rem declarauit, dicens: *Sicut filius hominis non Venit ministrari, sed ministrare*: &, *Ego in medio Vestrū sum, sicut qui ministrat*. Voluit ergo Christus, vnum aliquem in medio Apostolorum, & Ecclesiæ suæ, præsidere, sicut & ipse verè præsidebat; at non qui præsideret, vt Principes gentium, cum fastu superbiæ, atque libidine dominandi; cum iure hæreditario Principatus, quem filijs derelinqueret; cum tyrānicis legibus, imperando subiectis, vt seruis, atque omnia ad suum commodum, & gloriam referendo: sed qui, vt Vicarius ipsius Christi, pro salute omnium laboraret, ad saluté necessaria ministrando; qui, vt fidelis seruus, & prudens, Domini gloriam quæreret, seruiretque omnium subiectorum vtilitati; qui denique, vt bonus Pastor, cum solicitudine

curam

curam ouium gereret, ac pro eis, si foret necesse, suam adhuc poneret animam.

PERORATIO AD PATRES ARMENOS

In eorum Pseudomagistros.

§. Vltimus.

HIs quidem Domini monitis, atque præceptis, Patres Armeni, quàm accuratè solita sit Sedes Apostolica satisfacere, ijs solummodò exploratum non est, quorum mentis oculos, ne lucem aspiciant, maleuolentia, atque liuor abducit. Quis enim in Ecclesia Pontifex alius, præter vnum Christi Vicarium, perhumile sibi nomen illud adsciuerit: *N. Episcopus, seruus seruorum Dei?* quænam alia Cathedra tàto sanctorum Præsulum numero decorata sit, quanto Romana, cuius Pontifices ij, quos Ecclesia sanctos colit, quinarium addunt suprà sexagenarium; ex quibus viginti septem pro Christi fide, ouibusque tuendis strenuè vitam cùm sanguine profuderunt? De ministerio autem, curaque Romani Pontificis pastorali in custodiendis, muniendisq; dispersis toto Orbe Ecclesijs, in egenorum calamitatibus subleuandis, in dilatanda Religione, in omnium procuranda salute, quid loquar? quo enim studio, quàm perlibêti animo, quanta munificentia pro Reipublicæ Christianæ, fideique Catholicæ incremento sua dedat ęraria ad alúno-

կգ 63

[illegible]

ա 1

[illegible]

բ 2

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Գ 3

[illegible]

Դ 4

[illegible]

Ե 5

[illegible]

norum exterarum gentium Collegia sustentanda ; ad omnes Mundi plagas Apostolicorum virorũ Missionibus instruẽdas, ad subsidia pijs Principibus, Regibusque, contra feros hostes Ecclesiæ bellantibus, suppeditanda, vel ipsa dicat Armena vestra Ecclesia; quę potentissimis Sarracenorum armis plerumque olim exagitata, haud alias sibi, in extremis toties laboranti, suppetias gratulata est, nisi quas Apostolica Romana Sedes, vel Põtificijs suis Classibus misit, vel à Christianis tum Occidentalibus, tum Orientalibus Regibus assiduis potuit precibus eblandiri: quę suis etiam in Prouincijs, ne dicam Romę, Christianæ sapientię officinas, Romanis pręceptoribus, stipendijsque munitas, frequenter vidit: quæ Patriarchas suos, sacris, pretiosisque vestibus, annulo, infula, pallio, de Romani Pontificis manu acceptis, indutos, ac renidentes, obsequiosiùs, religiosiùsque sępissimè venerata est.

Ita ne verò, ingrati, perfidique Pseudomagistri? ita ne, quasi cùm hoste infensissimo vobis esset pugnandum, in beneficentissimum patrem hunc, patronumq; vestrum, suauemque Pastorem, in Christi Vicarium augustissimum, & omni seculo venerandum, impiè, proteruiterque insurgitis? *O serpentes genimina Viperarum*, qui Ecclesię Romanę matris, & altricis vestræ gremium viperinis morsibus laceratis, *quomodò fugietis à iudicio Gehennæ? quis ostendet Vobis fugere à Ventura ira?*

Quæ

Quęnam vos ratio impulit, Lupi rapacissimi, quamobrẽm Armeniam Ecclesiam, Apostolicæ Sedis ouem, ac filiam dilectissimam, quę *nutrita olim fuerat, & creuerat, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens*, per vim, per scelus, per summam fraudem, atq; insidias ab ouili Dominico, Petrique manu abriperetis ad interitum, & æternam perditionem? Proh sceleratum, & crudele perfidiæ facinus! vsqueadeò indignum, vt etiam in hoc seculo cum Armenici Regni iactura publicam illam, & communẽ meruerit punitionem, quæ amarissimo animo vbique à priscis Armenię Patribus deploratur. *Defleo te, Armeniorum Regio* (scripsit pereruditus ille Biblicæ vestræ translationis auctor, Moyses Grammaticus) *defleo te, Vniuersa Septentrionis ora: quia ablatus est à te Rex, & Sacerdos, Consiliarius, & magister; recessit pax, & accessit confusio; corruit orthodoxa fides, & grassata est hæresis cum inscitia. Lugeo Vos Armeniarum Ecclesias, despoliatas specie ornamenti Altaris, strenuis priuatas Ducibus, ac Pastoribus*, &c.

Ibidem cap. 17, num, 22.

Et post hunc, Patriarcha Ghelaiensis in elegiaco Carmine: *Hæc nobis mala*, inquit, *primi Patres nostri præsagientes Vaticinati sunt; diuinam scilicet indignationem, quæ subindè exorsa, ad hæc Vsque tempora durat. Regionem nostram exteri deuorant in conspectu oculorum nostrorum: ab insana diuexamur gente, nec dum tamen à peccatis erigimur. Sedes Pontificia,*

Ibidem cap. 10, num. 29.

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

Quęnam vos ratio impulit, Lupi rapacissimi, quamobrèm Armenam Ecclesiam, Apostolicæ Sedis ouem, ac filiam dilectissimam, quę *nutrita olim fuerat, & creuerat, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens*, per vim, per scelus, per summam fraudem, atq; insidias ab ouili Dominico, Petrique manu abriperetis ad interitum, & æternam perditionem? Proh sceleratum, & crudele perfidiæ facinus! vsqueadeò indignum, vt etiam in hoc seculo cum Armenici Regni iacturâ publicam illam, & communẽ meruerit punitionem, quæ amarissimo animo vbique à priscis Armenię Patribus deploratur. *Defleo te, Armeniorum Regio* (scripsit pereruditus ille Biblicæ vestræ translationis auctor, Moyses Grammaticus) *defleo te, Vniuersa Septentrionis ora: quia ablatus est à te Rex, & Sacerdos, Consiliarius, & magister; recessit pax, & accessit confusio; corruit orthodoxa fides, & grassata est hæresis cum inscitia. Lugeo Vos Armeniarum Ecclesias, despoliatas specie ornamenti Altaris, strenuis priuatas Ducibus, ac Pastoribus*, &c.

Et post hunc, Patriarcha Ghelaiensis in elegiaco Carmine: *Hæc nobis mala*, inquit, *primi Patres nostri præsagientes Vaticinati sunt; diuinam scilicet indignationem, quę subindè exorsa, ad hæc Vsque tempora durat. Regionem nostram exteri deuorant in conspectu oculorum nostrorum: ab insana diuexamur gente; nec dum tamen à peccatis erigimur. Sedes Pontificia,*

cap. 22. cap. 29.

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

cx

[illegible]]

[illegible]]

[illegible]

Թ 9

ex qua lux oriebatur, iam offunditur tenebris; procul ab ea facti sunt Rectores, per extraneas regiones errantes: gens, quæ regali prius gloriabatur corona, nunc plebeijs postponitur: qui in pluribus dominabatur prouincijs, panem ab esurientibus quæritant: &c.

Ac tandem, vt reliquos mittam, Episcopus Lampronensis, Armenorum Doctorũ eruditione, integritate, generisq; prosapia facilè Princeps, in Orat. ad Patres Tarsensis Cõcilij: *Reijcite procul*, inquit, *à cordibus prauum thesaurum, qui nobis diuersas peperit calamitates. sed quas? & quisnam eas valeat recensere? hinc cœpimus esse sine Rege, sine Principatu, miserè sub Gentilium redacti dominiũ. Constitutiones nostræ, sub schismate existentes, prauæ radicis germina peiora esse cœperunt. Populi nostri, insipientes; Principes, socij furum; Ecclesiæ, speluncæ, atque alienigenarum tabernæ; aliaque permulta, quæ quidem percurrere verbis, menteque recolere, difficile admodùm est, &c.* Ib 39

Ժ 10

Hæccine est Ecclesia, perditissime Mehkitari, quam tu, incredibili armatus audacia, Romanę equalé constituebas? En vides, vt tuus iste, collegarumq; tuorum temerarius ausus eam ornamento despoliauit, Regno priuauit, sub Infidelium iugum, sub miserrimam, ac lacrymabilem seruitutem redegit. *Tu enim* (inquit de Lucifero Isaias, quòd æquè de te, Sectâque tua dicendum est) *Tu enim Terram tuam disperdidisti: tu populum tuum occidisti.* Et Ieremias: *Arrogantia*, inquit, *tua decepit te*, Isa

Ժա 11

Ie

& superbia cordis tui; qui habitas in cauernis petræ, & apprehendere niteris altitudinē collis: cùm exaltaueris quasi aquila nidum tuum, indè detrahamte, dicit Dominus. quis enim similis mei? & quis est iste pastor, qui resistat Vultui meo? intellige, Vicario meo: quippè Vicarius Armenicè *Vultus* vertitur *mutuatus*.

O Armeniæ vetus Ecclesia, quàm anteà fœlix eras, quàm dispari gloriabaris dominio, cùm splendorem, decoremque tuum, vigorem omnē, ac potestatem ex Petri Sede participabas! Eheu, quomodò facta es sub tributo? quomodò argentum tuum versum est in scoriam; bona ferè omnia tua iam perdita, & ad perniciem profligata sunt? Quid faciam? quò me vertam? cuius tandem opē, in residuo impendentium ruinarū, præteritarum omnium longè deterrimo. te iuuaturus, implorem? Vos obsecro, obtestorque per vestram fidem, Patres Armeni venerabiles: vos, inquam, qui rem totam optimè cognitam, penitùsque perspectam habetis, & quos scio posse, & debere rei, gentique vestræ opitulari; miseremini calamitatum vestrarū: consulite vobis, prospicite Patriæ, vestrum, populique Armenici nomen, salutemque defendite.

Enimuerò res, de qua nunc agimus, summa rerum omnium est, ex qua summi, totiusque boni, vel mali, quod in caput vestrum breuì casurum est, ratio pendet vniuersa. Agitur enim, non de corruptibili quoquàm Regno, ac fœlicitate; non de

Թղ 12

[illegible] :]

[illegible]

Թղ 13

[illegible]

Թղ 14

[illegible] :]

[illegible]

որ բնակես 'ի ծերպս վիմաց , և զա- ժէ
նաս ըմբռնել զբարձրութիւն լերին : յոր 15
ժամ բարձրացուցանիցես իբրև զար
ծուի զբոյն քո . անդուստ իջուցից զ
քեզ 'ի վայր , ասէ տէր : քանզի ո՞չ եղէ
ինձ նման . և ո՞չ է այդ հոգին-դ , որ
հանգստական եղէ եղբարց իմոց : Յի՛ր . եր
եա փոխանեն խնամ .

Մի՛ աշխարհ հայաստանեայց՝ որ
քան երանելի յառաջին էիր . որքան հը
զօրագոյն աւետութեամբ և փառաւորա-
գոյն վայելչութեամբ զարդարեալ , յոր
ժամ զարդարեալ , և զայսպիսութեամբ ,
և զեղխանութեամբ 'ի ոսկեղէնն ոչ աւթա- ժզ
ռոյն ընկալայսիր : աղէ՛ աղ . եղուկ . զիա՞րդ 16
եղխեցար զաւետութեամբ՝ եղեր ընդ հար
կիւ : զիա՞րդ ասէին քո փախնեցար
յերկնաւթ : զիա՞րդ ամ բարեպաշտու-
թեան քո ոչնչացեալ : բայց՝ ես զենչ
աղաղակից առ 'ի քեզ օգնել յայ : առ ո՞չ
կարդացից լինել քեզ օգնական՝ մանա-
ւանդ 'ի մնացորդս վտանգ . որ վերա-
հայ ջնջարգոյն քան զառաջինն : աղէ՛
'ի ձեզ աղաչեմ . և առ ձեզ աղաղա
կեմ . և զձեզ աղաչեմ բարեկամաբար ,
ո՞ հայոց տէրք հարք և հայրապետք :
Մի՛ առէք , որ սորոյ զհոգ զեանէք , և որ ժէ
կարողք և պարտական էք ազգաց և 17
անձանց ձերոց օգնել , զորովաբարութ
վտանգ և նեղութեանց ձերոց : Բարձիկ
ցէք զվերա ձեր . հանգուցէք ընկճել
ամոռն և զհամբառն ազգին ձերոյ .
Զատուցող լերուք փոխարութեան աստա-
ուծոյ հայրենեաց ձերոց :

Եւ աղաղակէ՛ եթէ , զորս հաւանիք ,
միծ փոյթ ձեզ լինի . զի է՛ ժամանակ-
թի եւս ամ բարեաց նմանաց , որ 'ի
ժամ մահու փրկել հոգւոց ձերոց :
եւ ո՞ որոյ ոչ թէ միայն յոյս հաստա-
տուած և անմահացականն թագաւորու-
թէ ,

de temporaria, vulgarique miseria; non de caducis hisce, fugacibusque fortunis, vel infortunijs; sed de vltima, perpetuaque beatitudine, aut calamitate, de immortalis, æuiternæque animæ vita, vel exitio sempiterno: agitur, non qua conditione ad tempus victuri, sed victurine sitis in æternum, an æterno supplicio, ignominiaque perituri?

Vna est enim Ecclesia, Patres Armeni, vna Petri nauis, vnũ ouile Christi, non multiplex: intra huius nauis, & Ecclesiæ fines saluari possumus; extrà, peribimus omnes, & æternæ vitæ naufragium faciemus. Iam propè mors corporis est, & in ianuis: iam imminet reis seuerissimi spreti Iudicis ira: impendet, hæreticis potissimũ, atq; schismaticis, ijsq; omnibus, quorũ incuriâ isti periere, supplicium, & terribilis, horriferaq; illa damnationis sententia: *Ite maledicti in ignem æternum.* Ite vos, quorũ prauis, erroneisque dogmatibus fides mea Catholica conspurcata fuit: quorum audaciâ, atque superbia corpus meum, Ecclesia, discissum est: quorum contumaciâ meus in terris Vicarius spretus fuit. Ite vos in ignem æternum mercenarij Præsules, atque Pastores, qui meum ouile non ea, qua par erat, vigilantia custodistis: qui meæ fidei veritatem, quam sciebatis, vestri quæstus, & commodi causâ non promulgastis: qui lupos, Hæreticos, in gregem meum irruentes, præ timore periculi, præ pusilli animi socordia, præ populari beneuolentia, plausuque

captando, non coërcistis. Ite denique in ignem æternum, qui ouium mearum dispersionem, direptioné, & interitum omnem susque deque, immò pro nihilo habuistis. Quin ita? cur aliter se res habeat in æquissimo eo Iudicio? si enim, qui tantùm misericordiæ opera exercere in proximos omiserunt, condemnatur: quid ni, qui in proprijs eius bonis Iudicem læserant, aut animarum, eius sanguine redemptarum, salutem neglexerant?

Et verò, quanquàm puto, Patres Armeni, nullum horum malorum subituros vos esse; quippe quos, cũ strenuæ virtutis viros iam habeam, atque anteà nouerim, spero, id exitu præstituros, quod semper, ac prolixè de vobis pollicitus omnibus sum: vix enim potestis à perenni, contestatáque virtute Maiorum vestrorũ degenerare: tamen nihilominùs, quia obligatio vestri muneris, grandis quidem, & ardui (quamuis nihil difficile amanti putem) vndique scatet periculis, magnaque propterea indiget cogitatione, ac vigilantia: dicente Apostolo, *Præpositi vestri peruigilent, quasi rationem pro animabus vestris reddituri:* Et Deo ipso Ezechieli, *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me. si non fueris locutus, vt se custodiat impius a via sua; ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Et rursùs: *Ecce ego ipse super Pastores, requiram gregem meum de manu eorũ.*

Hebr. 13.

Ezechiel. 33.

Ezech. 34.

Idcir-

ԺԸ 18 թէ կամ ծառայութե այսր աշխարհ-
հիս բանս լինի . ոչ յիշես մասնաւորապ-
էսր եղանութե կամ թշուառութե
մոլորութեան աղ ատօղեալ կենդաղողս .
այլ մանաւանդ յիշես յաւէ խանձնաւ կանձ
կենաց կամ հոգաբանն ճառաւելք . յիշես
մշանջենաւոր թագաւորութե , կամ
անվաղճանելի մահու եւ տանջանաց ։
Քանզի մի է հեղգնելի քն , ով սոյր
եղբարք . մի դանձս պահարանի . մի հօ-
տն անտառն , եւ ոչ յոյժք ։ աշխրն ի
մեջ այսր եկեղեցւոյ եւ դաւթուն կարեւոր
փրկել . եւ արտաքոյ դորա չէք ընդաւէ իր
փրկութի , այլ կորուստ , եւ դատապարտ
ԺԹ 19 ծանձն յաւէ խանձնաւ կենաց ։ աղջ
ու հեաւե մահն մարմնոյ մերն է ՛ի
դուռս ։ ՛ի վերայ մեղաւորաց կայ բար
կութի իւր արդ արդարանաւ ատենաւորն ։
Եւ մանաւանդ իմեքեայ հերետիկոս-
աց, եւ յեկեղցոյ հերձողաց, եւ առաջ
նորդացն այնոցիկ , որոց ծուլութի
ուխտաւորն ըն կորեան , ասեն է յա-
ւիտենակաց պատուհան , եւ զարհուրելի
յին դատապարտու կորուստեան , թէ եր
թարց յետեւ անխծեալ ՛ի հուր յաւի-
տեն ։ Երթայք դուք , որ արաւտաւէ որ
եւ մոլեկան վարդապետութե անյա-
Ի 20 կանեցիք զիմ հաւատս ուղղափառ .
որք չար նախանձ ով եւ փառասիրութե
հեղձուցիք զմարմին իմ զեկեղեցին . որք
անիրաւ արարածութե մերժեցիք
զփախանորդ իմ իմեքեայ երկրի զանձ
ղն պահարան ։ Երթայք եւ դուք յին
եւ վարձաւ կամ հովիւ էք եւ առաջնորդք
որ զգուշութե ոչ պահպանեցիք զոչ
խարս իմ , որք զի մերոյ փառաց . եւ զօ
շարաց ութե արարաւէ ոչ յայտնեցիք
մոգոտական զաչաւորութի իմ հո
ւարաց . որք զի թագաւորութե եւ
երկիր զի ոչ հանդարտեցիք գայլոց հե
րձու-

captando, non coercistis. Ite denique in ignem æternum, qui ouium mearum dispertionem, direptioné, & interitum omnem susque deque, immò pro nihilo habuistis. Quin ita? cur aliter se res habeat in æquissimo eo Iudicio? si enim, qui tantùm misericordiæ opera exercere in proximos omiserunt, condemnátur: quid ni, qui in proprijs eius bonis Iudicem læserant, aut animarum eius sanguine redemptarum, salutem neglexerant?

Et verò, quanquàm puto, Patres Armeni, nullum horum malorum subituros vos esse; quippe quos, cũ strenuæ virtutis viros iam habeam, atque anteà nouerim, spero, id exitu præstituros, quod semper, ac prolixè de vobis pollicitus omnibus sum: vix enim potestis à perenni, contestatáque virtute Maiorum vestrorũ degenerare: tamen nihilominùs, quia obligatio vestri muneris, grandis quidem, & ardui (quamuis nihil difficile amanti putem) vndique scatet periculis, magnaque propterea indiget cogitatione, ac vigilantia: dicente Apostolo, *Præpositi vestri peruigilent, quasi rationem pro animabus vestris reddituri*: Et Deo ipso
3. Ezechieli, *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem, annunciabis eis ex me. si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua; ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram*. Et rursùs: *Ecce ego ipse super Pastores, requiram gregem meum de manu corũ*. Idcir-

18 թէ կամ ծառայութեան այսր աշխարհ
հիս բանիւ [illegible] · ոչ յիշել ժամանակա_
ւոր երանութեան կամ թշուառութեան
մխիթարութեան [illegible] կենցաղոյս ·
այլ մանաւանդ յիշել յաւիտենական
կենաց կամ կորստեան [illegible] · յիշել
մշտնջենաւոր թագաւորութեան, կամ
անվախճանական մահու և տանջանաց ։
Քանզի մի է Եկեղեցի քո, ով արք
եղբարք · մի նաւն պետրոսի · մի հօ_
տն առաքելոց, և ոչ յոլովք ։ Եղբարք ի
մէջ այսր եկեղեցւոյ և նովաւ կարեմք
փրկել · և առանց նորա չէք բնաւ ի փր
19 կութեան, այլ կորուստ, և նախանձ
ծուխն յաւիտենական կենաց ։ Եղբա
րք հետև մահն մարմնոյ մերձ է ի
դուռն ։ [illegible] բաղ
կութիւն [illegible] ։
Եւ մանաւանդ [illegible]
ւոց, և յեկեղեցւոյ [illegible], և առաջ
նորդացն այնոցիկ, որոց ծառայութիւ
ոչխարքն չէ կորեան, ապա է յա_
ւիտենական պատիժն, և դարձուցե
լոցն [illegible], թէ եր
թայք յերկն [illegible] ի հուր յամ
[illegible] ։ Երթայք դուք, որ աղանդաւոր
և մոլեկան վարդապետութեամբ աշա_
20 կերտեցէք զիմ հօտ [illegible] ուղղափառ·
որք [illegible] և փառասիրութեամբ
հերձուածք զմարմին իմ զեկեղեցին · որք
անիրաւ [illegible] մերժեցէք
[illegible] իմ [illegible] վերայ երկիր զալոց
դն պետրոսի ։ Երթայք և դուք [illegible]
[illegible]
որ [illegible] ոչ պահպանեցիք [illegible]
խարս իմ · որք [illegible] և զ
շահասիրութեան [illegible] ոչ յայտնեցէք
ժողովրդեան [illegible] իմ հա
ւատոյ · որք [illegible] և
երկիւղիւ ոչ [illegible]
[illegible]

ընծայածոյից ։ Եղբարք՝ ի հօտ յոր ԻԱ
մինչ ամենեքեան , որք բոլորովին ան 21
փոյթ արարէք զզգուշութիւն , եւ զկորու
ստեան ուղղափառաց ձեզ ։ Աչօք՝ ընդէ՞ր
այսպէս ոչ արարէք՝ նորա երամ անդա
ամ դատաստանաւ ընդդէմ՝ եթէ որք կորու
ստեան ընկերաց ոչ արարին , դատաս
տանին · որքան եւս առաւել դուք , որ
զհօտն ամբողջ ձեզ յանձնեալ դատաստանաւ
բանիւքն · եւ որ ՚ի փրկութիւնն հոգւոց
արեամբ նորա առաքեցելոց հեղեղս
ցան ։

Եւ արդ՝ ով որ հարցէ ուղղափառ
ութ, թէպէտ եւ ես կարծեմ. եթէ դուք ԻԲ
ոչ տայցէք վրէժ զայսպիսի ծուլութե . 22
զի լաւ գիտեմ զքաջութիւն անձանց
ձերոց · վասն որոյ ոչ կարէք խոստ
ովել ՚ի շատ զայց նախնեաց քաջաց հայրա
պետաց ձերոց ։ սակայն պաշտօնէ
ութեան պաշտօնան ձերոյ յոյժ է մեծ եւ
զի փորձութիւն եւ երկիւղ , ըստ այ
նմանապէս · Թէ առաջնորդք ձեր
տգէտք , որպէս թէ հովիւք սարս
եղեն մի հոգւոց ձերոց ։] Եւ ասաց
սէր եղբայրք Սուրբ մարգարէ՝ զեւ կա
ցուցի զքեզ ՚ի տան իմ ։ զբանն , զոր ԻԳ
լսես ՚ի բերանոյ իմմէ , պատմեսցես նո 23
ցա ՚ի գիտաց իմոց ։ եթէ ոչ խօսեսցես ,
որպէս զի հրաժարեսցի ամբարշտան ՚ի
ճանապարհէ իւրմէ , նոյն ամբարիշտն
յանօրէնութեան իւրում կորիցէ · իսկ
զարիւն նորա ՚ի ձեռաց քոց խնդրեց
ից ։] Եւ զնոյն ասէ Սուրբ Պօղոս ։
ասէ ... ամենեքեան ... հովուաց,
խնդրեսցէ զնոսա եւ ՚ի ձեռաց նոյ ։]
Առ այսոքիկ մի ... . Թէ
զիս ... պարտաւորեալ ձերոց ՚ի մասն
ձեր ամենայն ... զի եւ զեղանակ
իմ ՚ի սակաւս զաւ ... ըստ
պաշտօնէութեան , եւ հաղորդակից է

զեալ

Idcircò nihil eſt, cur ęgre ferre debeatis, aliquid à me vobis de hoc veſtro periculo in memoriā reuocari: maximè, quòd etiam mihi, qui Euāgelico miniſterio ſum obſtrictus, veſtræque obligationis aliquantulùm particeps factus, timorem illud incutit, & horrorem; tametſi pro mea parte, ac viribus (quod veſtra quoq; in me ampliſſima beneficia depoſcebant) nullum tempus dimitto, neque diurnum, neque nocturnum, quin de veſtra vtilitate, quod cogitandum ſit, cogitem; quod agendū, atque faciendum, id non modò non recuſem, ſed etiam appetam, atque requiram: nec prætermiſi, vt mundus eſſem à ſanguine omnium, quin pro veſtra omnium ſalute cum præſens verbis, tum abſens ſcriptis elaborarem, Seductorumque iſtorum errores, ac fraudes vobis, gregique veſtro annunciarem, ac palam facerem: immò nec ſubterfugi, quominùs ob id multa, etiam vitæ, ſubirē pericula; multas animi, & corporis acerbitates, multos dolores, cruciatuſque perferrem; ac, ſi alia ferenda ſint, feram, Deo adiuuante, non ſolùm fortiter, ſed etiam libenter, dummodò meis laboribus vobis, Eccleſiæ veſtræ, populoque Armenico fides orthodoxa, ſaluſque pariatur.

Quòd ſi ego, qui Armenus non ſum, qui aliud hac in re efficere nequeo, niſi clamare; idipſum tamen eoquòd imperfectè, etſi largè, fecerim, iure timeo, tinnireque in horā auribus mihi videtur vox illa: *Redde ratio-*

rationem villicationis tuæ: quid vos, իդ
qui Armeni, qui Patres, qui Præsu- 24
les, qui Pastores, qui denique non
clamore solùm maioris imperij, &
auctoritatis, verùm etiam vnico dú-
taxàt verbo, quin solo nutu, posse-
tis ad ouile Christi Armenum popu-
lum cogere, non timebitis? non for-
midabitis? non perhorrescetis? quá-
do ad horrorem, metumque vobis
inijciendum plusquàm satis esse de-
berent vel illæ solummodò diræ,
quas sancti, illuminator vester Gre-
gorius, summusque totius Ecclesiæ իե
Pastor, Siluester, contumacibus, 25
fœdifragisque Armenijs imprecati,
sic in Vrbe conscripserant: * *Hoc
autem fœdus, inter has duas initum
Nationes, firmum vsque ad seculi
consummationem permaneat: quicun-
que verò ab illo se subtraxerit, sit à Chri-
stiana sancta fide discissus, Cainique,
Iudæ, & Christicidarum Sacerdotum
maledictionem incurrat. dicant Ange-
li, & homines, fiat, fiat.*

* Vide 1. par. cap. 2. nu. 64.

Quarè, si quem vnquàm vestrũ,
Patres Armeni, ad direptam, profli-
gatam, amissam istius Ecclesiæ di- իզ
gnitatem, religionemque recupe- 26
randam, & in pristinum statum re-
stituendam minùs incendere valeat
patria illa virtus, quæ vestro viget
in pectore; si non studium laudis,
atque nominis immortalis; si non
amor, ac pietas in Ciues, in pro-
pinquos, in Patriam; si non spes æ-
ternæ mercedis; si denique nec ze-
lus fidei, nec timor Dei, nec obse-
quium in Creatorem, neque gratus
animus erga Christum: at certè
im-

[illegible]

[illegible]

rationem villicationis tuæ: quid vos, qui Armeni, qui Patres, qui Præsules, qui Pastores, qui deniquè non clamore solùm maioris imperij, & auctoritatis, verùm etiam vnico dūtaxàt verbo, quin solo nutu, possetis ad ouile Christi Armenum populum cogere, non timebitis? non formidabitis? non perhorrescetis? quādo ad horrorem, metumque vobis inijciendum plusquàm satis esse deberent vel illæ solummodò diræ, quas sancti, illuminator vester Gregorius, summusque totius Ecclesiæ Pastor, Siluester, contumacibus, fœdifragisque Armenijs imprecati, sic in Vrbe conscripserant: * *Hoc autem fœdus, inter has duas initum Nationes, firmum vsque ad seculi consummationem permaneat: quicunque verò ab illo se subtraxerit, sit à Christiana sancta fide discissus, Cainique, Iudæ, & Christicidarum Sacerdotum maledictionem incurrat. dicant Angeli, & homines, fiat, fiat.*

Quarè, si quem vnquàm vestrū, Patres Armeni, ad direptam, profligatam, amissam istius Ecclesiæ dignitatem, religionemque recuperandam, & in pristinum statum restituendam minùs incendere valeat patria illa virtus, quæ vestro viget in pectore; si non studium laudis atque nominis immortalis; si non amor, ac pietas in Ciues, in propinquos, in Patriam; si non spes æternæ mercedis; si deniquè nec zelus fidei, nec timor Dei, nec obsequium in Creatorem, neque gratus animus erga Christum: at certè im-

ԻԴ ղեալ ըստ նորա ինչ պարտաւորու-
24 թեան ձերոյ, 'ի յերկիւղածութիւն ինչ ես ինձ
մանի փրկութեան. ձեզ, զորս թէ 'ի գոր-
ծոյ պաշտամանս պահպան զանձնեցին 'ի
տնտեսնէ. Թէպէտ և հանապազ ըղ-
ջայք և զդեմնեն չդատաւորեմ ըստ կարե-
կնաւ հազալ և փառաւորել զծն ձեր. և
ոչ թողէլ եմ խրատել զձեզ թէ բանին-
դեմ յանդիմանն, թէ զբով 'ի բարգուստ.
և զգուշացուցի զձեզ և զհօտն ձեր 'ի
խաբէութենէ և աղանդոց մոլորեցուցչա-
ցն այդոցիկ: Եւ ես և ոչ խուսեցայ 'ի կեն-
քոյ 'ի միջի ձերում բազմազան փիշտա,
ԻԵ չարչարանս, հեռ անդութիւն, և հալա-
25 ծմունս ոչ սակաւ. Եւ եթէ յայսմ վայ-
րի այլք մնայցեն ինձ վիշտք նորին վն
ձեր. կրեցից օգնականութբ այն ոչ թէ
երկմտմանութբ միայն և բարձրայծ,
այլ և ամառնդիւրութբ և յօժար կա-
մօք. որպէս զի վ'չարք և չարչարանօք
իմովք օգնութն ինչ և փրկութն 'ի
ձեզ և 'ի ժողովրդեանդ և յենկղեց-
յաՔուղեացն:

Աղաչեմ եթէ ես, որ ոչ եմ հայ, և
ոչ յայժ հայերէն բարբառով անուղեկա-
ցեալ, և ոչ զայլ ինչ 'ի ձերում միջի
կարող առնել, բայց միայն թղթահ
ԻԶ գրով աղաղակել և ասել. թէ ես ձայն
26 բարբառոյ 'ի հայս. պատրաստեա ասպա-
րէզ զճանապարհն տեառն, և ուղիղ
արարէք զշաւիղս հաւատոց նորա.
Թէպէտ և արարի զայդ առաւօտաղեն
զրով և անդին. սակայն սակաւ ինչ
ծինչեմ յարդարապատ դատաւորեն.
և որ բան որէ ինձ թուի լսել զձայն
զանհաւորն. թէ առաքելական ամենե
ուաթէ քոյ: Տեղեկն ընդ՞ էր դուք
որ էք հայք, և հայոց հարք, առաջնորդք,
առաջնորդք և հովիւք, որ և կարէիք
խօսութբ բանից բարողել, և զօրու-
թբ

[illegible] ԻԷ 27

[illegible] ԻԸ 28

[illegible] ԻԹ 29

[illegible]

impellat saltem, necesse est, terror æterni exitij, animæ propriæ imminentis, futurũ illud in Gehenna, horrendumque supplicium, omnium acerbiorum, quæ à Deo infligi validissimè possint, acerbissimum. Quæ est igitur expectatio; aut quæ vel minima dilatio temporis? certus quidem dies, non vt Sacrificij, sic & consilij expectari debet, eò etiam magis, quòd & ipsius inchoati Sacrificij consummatio ad aliud tempus, pro reconciliatione cum fratribus, iussu Domini proroganda est.

Iam enim vaticinia veterum Armeniæ sanctorum Patriarcharum, * Gregorij, Nierſesis, & Isaaci, de Regni, & Ecclesiæ vestræ ruina, ob schismata, & hæreses euentura, exitu comprobata vidistis: iam querulas voces Præsulum successorum, Reipublicę vestræ non tam excidiũ, quàm excidij causas amarissimè deplorantium, audiuistis: iam anathematismos, execrationesque dirissimas, ab ipsis Synodis vestris in schismaticos, sacrilegosque Armeniæ Pseudomagistros cópluries pronunciatas, legistis: iam tandem veram Ecclesiæ Romanæ fidem, atq; primatum, Seductorumque istorum errores, ac dolos, ipsi Ecclesiæ vestræ Doctores, sanctique Patres, libri, diplomata, codicesque omnes antiqui aperiunt, atque testantur: quid aliud expectatur? cur Dei beneficio non vtimini? profectò nulla maior rei maturitas, nulla opportunior causa, tempus vnquàm aliud nul-

nullum, hoc à tergo, à fronte, à lateribus amisso, tenebitur. Nunc iam aut in perditis, ac desperatis habenda res est Armenica; aut in opere, actuque celeris eius cum Apostolica Sede conciliatio. In hanc, rogo vos, atque etiam oro, incumbite Patres Armeni: rogo vos, inquã, non meæ vtilitatis causà, vel præmij vllius humani mihi per eam comparandi: spẽ equidem nullam in terris, omnes in Cælo mihi positas habeo, atq; defixas: sed vt illa vtiliter tantùm ad vestram, populiq; Armenici fiat tum animæ, tum corporis fœlicitatem: vt faustè per eam possit ad exitum, in quẽ quotidiè suspirat Armenia, Magni Niersesis vestri prædictio illa perduci: * *Post hæc* (scripsit is, cùm Armenum Regnũ maximè viribus florescebat: post scilicet diuturnam quandam Armenæ gentis oppressionem, sub infidelium iugo futuram) *fiet redemptio omnium regionum, & Christianorum, à potente Romanorum gente, qui Franchi nominantur: & disperdentur Infideles, & cadent sub iugum seruitutis Romanorum: & dicetur illa die: Væ mortuis, qui ad hæc fœlicia tempora, & requiem hanc magnam non peruenere.*

*Ibidẽ cap. 6. num 16.

Venient ergo Romani ad redimẽdum vestrum locum, & gentem: sed quid vobis ad hanc spem est parati? aut quando bonum hoc arbitramini euenturum? tum ne verò, cùm antiquæ societatis fœdere violato, Petri, Siluestrique Cathedram, Romanaque iura proteritis? cùm Orthodoxam Romanorum fidem oppugnatis?

լոյդ. կամ ընդդէմ ամբ-այնն այս գործս
Է 30 յապաղեսցի ։ Ոչ է՝ արժան, նոյնպէս
անկանելի մնալ ու-մեծի հասարակութեան
ամ՟եալ զի գործոյս, որպէս և զի պատա
րագի ։ Եւ ես աղաչեմ՝ զի պատրաստեալ ըստ
ամենայն հրամանին զնոյն ինքն կատար
ման սորա պատրաստելոյն յարդարել
զեան հաշտեցելոց ընդ եկեղեցւոյ ։

Աղաչեմ առաւել արդ-ձեռնեն յղեալ ըղ
միաբանութեան սիրոյն հասարակա
ցն ձերոց զբերելոյ, ներելով, և սա
հակաց, յոյս ամ՟երեման Թագաւորու
Թե և եկեղեցւոյ ձերոյ պատրաստե
հեղձուածոց ։ Եւ արդէն լուսոյս ըղ
Էա 31 ձայնին աղաչանաւ հետև եալ հայոց
աշխարհ, որպէս լուսին զպատրաստ յա
ռ՟եա բան զգածս մխիթարեալ ձերոց ։ Ըն
Թերցայք զերաստ և զանէծս զարհու
րելիս, զոր և ինքեանք ժողովքն ձեր
կանոնեցին ընդ դէմ հերձուածողա
ղանդաղողացն այդր աշխարհին ։ Աղ
ես զպրոյց եղէք, եԹէ զաշխարհս հա
ստատ և զաստուածութեան հաւատոյ
որ անԹառ ոյս, և զխաղաղութեան հա
կառակորդացն զկոյսն և քաղաքաց
անն ինքեանք որ հարցդ և վարդապետ
եալք, դիւրք, մատենիք, և ճառընտիրք
ԼԲ 32 եկեղեցւոյդ ձերոյ ։ Աղաչեմ և ես այլում
քոյ սպասեք . և զինչ այլ մնացեալ ձեզ
առնուլ, կամ լսել, կամ ընԹեռնուլ,
և կամ դիտել և զգուշանալ ։ Աղ հա
ռաւել ժամանակ ընդունելի . ահա
օր փրկութեան ։ Ոչ ապաքէն այլ ինչ
դիպուկ ժամանակ դառնալոյ, քան
զայս, զի միաբանեցուցանելոյ զառ
ձեր ընդ առաքելական և կաԹողիկէ
եկեղեցւոյս ։

Եւ արդ՝ այսմ փրկարար և սքան
չելի միաւորութեան, զձեզ աղաչեմ,
զբուռն արկէք ամ սրբազան հարք եր

nullum, hoc à tergo, à fronte, à lateribus amisso, tenebitur. Nunc iam aut in perditis, ac desperatis habenda res est Armenica; aut in opere, actuque celeris eius cum Apostolica Sede conciliatio. In hanc, rogo vos, atque etiam oro, incumbite Patres Armeni: rogo vos, inquã, non meæ vtilitatis causâ, vel præmij vllius humani mihi per eam comparandi: ipẽ equidem nullam in terris, omnes in Cælo mihi positas habeo, atq; defixas: sed vt illa vtiliter tantùm ad vestram, populiq; Armenici fiat tum animæ, tum corporis fœlicitatem: vt faustè per eam possit ad exitum, in quẽ quotidiè suspirat Armenia, Magni Niersesis vestri prædictio illa perduci: **Post hæc* (scripsit is, cùm Armenum Regnũ maximè viribus florescebat: post scilicet diuturnam quandam Armenæ gentis oppressionem, sub infidelium iugo futuram) *fiet redemptio omnium regionum, & Christianorum, à potente Romanorum gente, qui Franchi nominantur: & disperdentur Infideles, & cadent sub iugum seruitutis Romanorum: & dicetur illa die: Væ mortuis, qui ad hæc fælicia tempora, & requiem hanc magnam non peruenere.*

Venient ergo Romani ad redimẽdum vestrum locum, & gentem: sed quid vobis ad hanc spem est parati? aut quando bonum hoc arbitramini euenturum? tum ne verò, cùm antiquæ societatis fœdere violato, Petri, Siluestrique Cathedram, Romanaque iura proteritis? cùm Orthodoxam Romanorum fidem oppugnatis?

բոյդ . կամ ընդ երես անձ այսն այս գործս
Լ 30 յապաղելոյն : Այլ է՛ արժան, որովհետեւ
անյուսալի մեռեալ ամենեցուն հաստատութեան
անուր վա գործոյս, որպէս և վա սրտա
ցանգի : Եւ ո՞ւ աստ ան՛ էր՝ զի պատրաստելք ըստ
առաքելա հրամանին փոյթ ինքն կատար
ուածս սրբոյ պատասխանատուն յաղագս ել
փառս հաշտելոյ ընդ եկեղեցւ :

Աղաչեմ անձանց աղօթելով լսել ըղ
մարդասիրութեան ողբոց խնդրանաց հաւատա
ցն ձերոց գործոյ, ներսեսի, և սա
հակայ ; յիշելով ամենայն թագաւորու
թե և եկեղեցւոյ ձերոյ պատմութեան
հերձուածոց : Եւ արդեն լուայք ըղ
Լա 31 ձայնսն աղբ աղօթս հեռանալ հոգւոյս
պետութեան, որք լսելն զպատմութեան յա
ւէտ բանս գրեմ վճարոյ ձերոյ : Ըն
թերցայք զերկրպագն և զանմխիթար զարհու
րելեն, զոր և ինքնութեան ժողովրդեան ձեր
կանոններն ընդ դեմ հերձուածող ա
զանգատողացն այդր ամենայնիւ : Այլ յի
նս գրոյշ եղեւ, եթէ կարծեմ թէ հա՞
մանն և զասուածաբանութիւն հաւատոյ
ոչ ամենայն, և զխաղաղութիւն հա
կառակորդացն փախչեն և բարձրալ
ան ինքնահան ոչ հայրք և վարդապետ
Եկեղ. գիրք, մանաւանդ, և Ճառընտիր
Լբ 32 Եկեղեցւոյ ձերոյ : Աղաչեմ և ամենայն
խոր արարէք . և զինչ այլ հնարք ձեզ
տեսանել, կամ լսել, կամ ընթեռնուլ,
և կամ դիտել և գրոց յանձնել : Աղաչեմ
Հասել ժամանակ ընդունելի . ահա
օր փրկութեան . ոչ արդեօք այլ ինչ
դիպուկ ժամանակ գտանիցի, քան
զայս, վա միաբանութեան ձեզ զգուշ
ձեր ընդ առաքելական և կաթողիկէ
եկեղեցւոյս :

Եւ արդ ասեմ փրկարար և սրտ
չելի միաւորութեա, զձեզ աղաչեմ,
զբանս առնել ոչ սրբոյն հայրերը

Քա

Զանձնեք․ ապաստանեալ զձեզ, ասեմ, ոչ թէ
զնո խնդրոյ օգնութեան, զոր վաղեմոյ ունիք ԼԳ
ատեցուածնելոյդ խաղ ՚ի մշտընջենական անմիաբանութ զն 33
նոցա: զատ լեցի ՚ի խռովեալ աղանդութէ ձեր
զոյ մնացեալ ատելութն խաբէութեամբ այս:
զանձամբ անհնարութեան խով ոչ լինի առ ՚ի
մարդկանէ, այլ առ յոյժ յեղփելոյ փառ
ձայնէ, Թէ զերծ ՚ի զարդ հաստատու
նեղեաց, Թէ ոչ: այլ աղերսանօք և ժամու
Թեան խոհ առ ձեզ է միայն զնո ձերոյ հայ
գեաց և մաքրմանէ նոյ օգտութէ․ որպէս
զի ՚ի ձեռաց միաբանութեանց փրկեսջիք
ոչ միայն հաղորդ ՚ի ազատութէ սատա
նայի, այլ և մարմնոյ ՚ի լուծոյ անհնա
զատելոյ. և զի՝ որպէս կատարեցեալ այլ ԼԴ
ջանիւք զուղակութէ մեծին ձեր հնք 34
ազատ, նոյնպէս և կատարեցի վերջինս,
որ առէք․ Թէ Յիսուս այսօրինն փրկու
Թի առ աշխարհաց և քրիստոնէից ՚ի
յարդական ազգէն համբերողաց եղե
ցի. որք են զօրէնք: և այսպ խաղաղ
անոյն՝ ՚ի բարի զօրաց համախմբոյ
յոյժս: և հնազանդեալ․ և անկաս
նին ընդ լուծով ծառայութէ համբ
մայեցուոց: որ և առեցեն․ Թէ աշ
զանցեալս, որ ոչ հասանէ ՚ի ժամանակս
այսր բարի, և ՚ի համբերութ այս մեծ:] ԼԵ

Մաքրեսջիք զայրոյն հանդիմանեցելոյն 35
փրկել զաշխարհն և զազգն ձեր: Բայց
զփառքն ձեր ազնիւքն պատարագաւոր արար
քեն նոյ զՄանսուրարին: կամ յորժամ հա
մարեն առնուլ ՚ի նոցանէ զմանդարեան
և զբարեբախտութիւն զայս մեծ․ Ասի
Թէ յորժամ արծուոյ զգուշեն հնա
զանդ միաբանութեան ընդ զեմ զինեն
այնորոյոն և անզգեստորոն առաք ա
Թոռոյն: Ասի Թէ յորժամ յանդգնեա
նեն զուղղափառ համ սատանայի համբ
մայեցուցին Ասի Թէ յորժամ չար յա
ջողմանց հայրապետութեանց յաջեցուցա
նեն

tis? cùm conceptum in eos odium perpetuo schismate, discordijs, & hęresibus alitis, ac nutritis? Ecquis ita fatuus, vt hostiles istos, bellicosque procinctus in Romanos, ad Romanorum auxilia redemptioni vestræ paranda idoneos putet? Profectò, si Armenorum Vatum oracula, cladis vestræ prænuncia, si præsertim eiusdem Niersesis verba illa, * *Deficient à fide Armenij; quarè & deficiet Principatus ipsorum*, firma fuere: nõ antè Romanos videbitis libertatis, reique publicę vestræ redemptores; quàm vos eis, pristino catholicæ religionis dogmate in integrum restituto, communionis, & concordiæ dexteram porrigatis.

Tenete per Deum immortalem oblatam occasionem: soluite vincula colli vestri à fœdissimo iugo Principis tenebrarum: exerite vires in immanem, teterrimamq; hanc belluam. Exurantur ergo in Armena Ecclesia volumina mendacissima, pestiferaque Seductorum; auferantur superstitiosi, Hebraicique ritus à Ritualibus; restituantur in sacris Codicibus deprauata, corriganturq; erronea; à Liturgijs, Menologio, alijsque Ecclesiasticis libris execrabilia Pseudomagistrorum nomina, acta, memoriæ deleantur. *Quæ enim conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei* cum nefandis istis, sacrilegisq; hæreticorum memorijs? Vestris verò Synodis ijs, quæ septẽ sacra Concilia Generalia, eorumq; decreta suscepere, Ecclesiamq; Ar-

menicam cum Catholica conciliarunt, pristinus deferatur honor, & obseruantia, maximè duabus postremis, Sisensi, & Adanensi; quæ cùm ad rem vestram cum Apostolica Sede præcipuè componendam, omnem curam, diligentiamque cōtulerint, studio, reuerentiàque præcipua vobis colendæ, atque obseruandæ sunt, alijsque præcedentibus sine dubio anteferendæ. Denique tollatur è medio, perpetuoque silentio, & obliuione obruatur impia illa in Diuum Leonem, sacramque Chalcedonensem Synodum execratio, quę populum vestrum Christianis Nationibus vniuersis odibilem sine modo, ac detestabilem reddit, cælique fulmina funestissima in caput eius accire hactenùs visa est, & videbitur in futurum, nisi tollatur.

Expergiscere aliquandò Armenia, euigila de somno, subrige caput tuum. Agnosce ouis auia ouile tuum; ausculta Pastori, cuius fidei, potestatique Christus te commisit, crediditque pascendam. Redi filia vaga, & peregrina ad patrem tuum; qui ne fame pereas veræ religionis, ne porcinis errorū siliquis nutriaris, ne egeas, cogarisque seruire; ad vitulum saginatum, ad annulum, ad stolam primam, ad osculum te domi expectat. Reuertere Sulamitis ad matrem tuam, Apostolicam Sedem, cuius olim sugebas vbera; quæ cùm tot Principum, atque Regum, Regnorumque sit culta obsequijs, nihil aliud est, cur iamdiù dolens quærat te, nisi vt ducat ad Sponsum; vt

նմա զառանելութիւն և զպատիւ չար թշնա-
ԼԶ 36 մութէ խաբեանց ՚ի գեղ նոցա ։ Իմ իւրէ
այսքան յիմար . որ զայսպիսի թշնա-
մական պատուաստութիւն պատուեցուցին
համարեալ զոյ յայսմ օգնական հրա-
ճերուածս հաւանեցուցեալ առ ՚ի փրկել
զայնպիսութիւն զայդ ։ զի եթէ Կիլիկիոյ
եկեղեցւոյ պարտ է շնորհս ամենայն հայ
քաղաքացւոց ձերոց , մանաւանդ սոփ-
ծ-ի նախանձ , որ գրեալ . Եթէ Իւրու-
քաղաքին հայք ՚ի հաւատոց . և այնմ
պատկառեսցի եկեղեցւոյ նորա ։] Ոչ
արդարեւ առաւելեցէք զուաշխաչեցի
ԼԷ 37 նմ փրկեսցէ ձեր . եթէ յառաջ չթուլու-
թեանդ ՚ի Կիլիկիոյ հաւատոց ՚ի բաց
ոչ բառնայք , և ոչ մոռացմամբ լռեցու-
ցանէք :

Զարթիք այժմ ով Հայաստա-
նեայց հաւատք սորելեք , զանեղեր գ-խոյանք
փրկութեան . լուծեք այսուհետև զը
կապանս պարանոցի ձերոյ ՚ի լուծոյ
նշխարան խաւարին այսորիկ . քաղցր
լերուք զինմանէ նմանեալ և յաղթանակ-
ութիւն զանկարութեան այսր պահելի զաւա-
կին : Ճանաչէ ոչխար մոլորեալ զակ ՚ի մի-
ջի ձեռօք նոր հովուութեան Կիլիկիոյ-
ԼԸ 38 թեան շարագրութեանք մոլորեցոյց
չայն լի առաւելեօք և սրտութեք ։
արքայութեանց եկեղեցական մատենք
՚ի նահանգաց մոլորութեանց ։ Ըստ
որս ՚ի յաւիտեան ուրախ և ՚ի սուրբ պա-
տմագրոց արհամարհեսցեն յիշատա
կք , առաւելեր , և պատմութեանք նոյն
կենդանեաց հերձուածողացն ։ քանզի
զինչ մխարանութի է ընդ ընդ բեկեա-
լաց . կամ զինչ բաժին կայ հաւատացե-
լոց ընդ անհաւատից . կամ զինչ նմանու-
թի է տաճարի աստուծոյ արքայական
յիշատակի հերձուածողացն : Իսկ մե-
րոց սխալմնաց աղաւաղեալ այլոցն , որք ըն-
կալ

կուսան զեռ-Թնս անհեղեղական սուրբ ժո ԼԹ
ղովոյն , և միաբանեսցուք ընդ կաթու- 39
ղիկէ եկեղեցւոյ , պարտ է ձեզ պա-
տիւ տալ և զհնազանդութիւն . մա-
նաւանդ երկուց յետնոցն . ՅՊ . սերոյ
և առաւօտոյ սուրբ ժողովոյն . որք բաց
մանող քննութեամբ և մաքրեւ եղ
դուշութեամբ գիտեսցեն զբանս հաւ-
տոյն . և յաւելուցէս ընդ հաւաստեաց
սուրբ աթոռոյն միա-որեցեն զարգն
ձեր : Աշխարհ բարձցի 'ի միջոյ , և խոր
լրութեամբ և մաքրութեամբ Թաղեա
ցի այն պղծ-ակից և գարշելի բարբառն
ոսկերաշալի երգոյն . ուով ամբարշտա
բար անծ-անի ուղղափառութեանն Խ
սրբերոյն լեռնի և ժողովոյն քաղկեդո- 40
նի . և դիցապաշտօրէն օրհնի չարա-
փառութեանն պղծոյն դեռակորոսի և
միաբանակաց . և լինիս այսու երգովն
դեբեփերոյ խաղաղ ամենայն քրիստո
նէից :

Զարթիր , զարթիր 'ի քնոյ Եր
բեմն հայաստանեայց աշխարհ : զար
թիր . յարի . կաց . զգեցիր զօրութիւն
բազկի քոյ . զգեցիր զփառս քո երու
սաղեմ 'ի սեղրանէ քաղաքդ սուրբ:
մի եւս յաւելցեն անցանել ընդ քեզ
պեղծ ք : Անմարսնի որոշեալ աշխարհ- ԽԱ
դհօտնեքո . յորդ ձայնի հովուեն , որով 41
քո յանձնեալ զքեզ արած-եր: Էրի որդի
մնաւոն և փոխատարաւն առ հայր
քո . որ՝ զի մի 'ի սոկոյ կորիցես Ճշմար
տութեն . զի մի զեղջեալ կերիցես սուտ
վարդապետութեանց . զի մի չքմեղ որեա
ցիս և առնիցիցես ծառայել հեշտ-իւէ
զքեզ 'ի առան առ եղն պարապարկ , առ
մասնաւոն , առ պատասխա-Ճան առ ազին
և առ հանգստյին հայրական : Ել-առ
ձեր ողոմնալայն առ մայր քո աշխան
առաքելական , յորդ առանձին կեռ

կու-

vt videant reliquæ eius filiæ, sororesque tuæ Reginæ, & laudent te.

Vocate cœtum, Patres Armeni; congregate populum, sanctificate Ecclesiam vestram; vt in sinum Catholicæ sanctæ Matris Ecclesiæ, non habentis maculam, neque rugam, dignè excipi valeatis: vt illiusmodi filios ab Armenia in Romanā communionē vos suscipiat Sanctissimus Pater, septimus ALEXANDER; quales à principio Gregorius *Illuminator* adduxerat, susceperatq; SILVESTER.

Ego interim illud vobis ominor cum Propheta: illud dicam: *Animæquior esto Populus Dei,* * Armenia *memorabilis: Venundati estis gentibus non in perditionem: sed propter quod in ira ad iracundiam prouocastis Deum, traditi estis aduersarijs: obliti enim estis Deum, qui nutriuit Vos; & contristastis nutricem Vestram,* * Romanā Ecclesiam. *Vidit enim iracundiam à Deo Venientem Vobis, & dixit: audite confines Sion: adduxit mihi Deus luctum magnum: Vidi captiuitatem populi mei, filiorum meorum, & filiarum, quam superduxit illis Aeternus: nutriui enim illos cum iucunditate; dimisi autem illos cum fletu, & luctu. Animæquiores estote filij, clamate ad Dominum, & eripiet Vos de manu Principum inimicorum. Ego enim speraui in æternum salutem Vestram, & Venit mihi gaudium à sancto* (vestro Niersese) *super misericordia, quæ Veniet Vobis ab æterno Salutari nostro. emisi enim Vos cum luctu, & ploratu: reducet autem vos mihi Dominus cum* gau-

gaudio, & iucunditate in sempiternum. Delicati mei ambulauerunt Vias asperas; ducti sunt, Vt grex direptus ab inimicis. Animæquiores estote filij, & proclamate ad Dominum. sicut enim fuit sensus Vester, Vt erraretis à Deo; decies tantùm iterum conuertentes requiretis eum. qui enim induxit Vobis mala, ipse rursùm adducet Vobis sempiternam iucunditatem cum salute Vestra. Circumspice * Roma *ad Orientem, & Vide iucunditatem à Deo tibi Venientem. Ecce Veniunt filij tui, quos dimisisti dispersos; Veniunt collecti ab Oriente Vsque ad Occidentem, in Verbo sancti (* sui Nersesis*) gaudentes in honorem Dei.* Cui gloria, & gratiarum actio in secula seculorum. Amen.

* Ierusalem.

ԽԲ հաստան եղեւ . որ ուսնելով ճնշեան հը
42 պատուակ ըղբարձմաքան Թագաւորու
Թեն , եւ ըմբռնեցաւ նոյա , եւ գերեցան ,
ոչ զի փառաւորելս բաց խնդրել զձեզ . այլ
զի մաւծցեք զձեզ ՚ի յաւաւագասատ երկնա
՞որ փեսայից . զի հարմնաւցեալ եւ մը
տակեալ տեսցեն զձեզ այլ բարձունս Թա
գաւհեր , գրեաներբ նորս , եւ գալիստ
երանեացեն զեզ :

փող հարէք , ով հարքը հայոց . ժողովեցէք զծերս եւ զամենայն ըստանեցս երկրիդ . բարող կարդացէք եւ արբեցէք զեկեղեցիդ ձեր . զի արժանի
ԽԳ եղեցի միաւորել ընդ սուրբ կաԹող զի
43 կէ եւ փառաւոր եկեղեցւոյն, որ զոչենչ
ուղղ սրբաս, կաՄ աղանդաւոր Թի, կամ այլ խոչ յայսպիսեաց : զի որդիս նորհայեց սուրբ եւ անարատս զձեզ ընծայեցէ մեհայքն եւ Թմնբրոց աղեքսանդր . որ դես եւ ՚ի սկզբանէ զձեզ եհաւծ ՚ի հըռովմէական եկեղեցին լուսաւորիչն զեցրոյ , եւ ընծայաւ՛ն սեղբեստրոս :

աՀա՞ ես սատանայ չբացի որ ձեզ զզուշակեմ բանիւն բարուեաց մարգարէին ՚ի չորրորդ գլխն , ասելով : Քաջալերեաց ժողովուրդ աստուծոյ . զի մաՀուանեցայց սասը աղգաց ոչ ՚ի կորուստ ; այլ վասն զի բարկացուցէք զաստուած , մատնեցայք հակառակորդաց : քանզի մառայեցէք զաստուած , որ ստեղծ զձեզ . եւ տրտմեցուցէք զդայեակն ձեր զեմ (զհռովմէական եկեղեցին) : եւտես նա զբարկուԹիւն աստուծոյ գալ եղերաց ձեր , եւ ասաց . լուարուք սահմանակիցք սիոնի . եած ինձ աստուած սուգ մեծ : տեսի զգերուԹիւն ժողովրդեանց իմոց , ուստերաց եւ դստերաց իմոց . զոր եած յաւիտենականն : մնուցեալ էի զնոսա ուրախուԹեամբ , եւ արձակեցի զնոսա լալով եւ ողբալով : քաջալերեացք որդիք . աղաղակեցէք առ տէր . եւ փրկեսցէ զձեզ ՚ի ձեռաց Թշնամեիշխանաց : քանզի ես յաւիտենական յուսացայ փրկուԹեն ձերում , եւ եկն ինձ խնդուԹիւն ՚ի սրբոյն (՚ի մեծէն ներսեսէ ձերմէ) ողորմուԹեան , որ գալոց է ձեզ ՚ի փրկչէն մերմէ : քանզի արձակեցի զձեզ ողբով , եւ սգաւորուԹեամբ . եւ դարձուսցէ ած ինձ զձեզ առ իս տէր ուրախուԹեամբ եւ խնդուԹեամբ ՚ի յա՞իտենից : Զոյնեաց մնայ սահմանակից եմ (հռովմէական եկեղեցի) . եւ տեսս , զի եկեալ ուրախուԹին ձեզ յայս : ահա՛ ասեն գան որդիք քո , զոր աղաղակեցեր . գան ժողովեալք յարեւելից մինչ եւ ՚ի մուտս յարեւուտ բանիւ սրբոյն (ներսեսի) խնդացեալք փառօքն աստուծոյ :] Արդ փառք , իշխանուԹիւն , եւ պատիւ ՚ի յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

մեր

gaudio, & iucunditate in sempiternum. Delicati mei ambulauerunt vias asperas; ducti sunt, vt grex direptus ab inimicis. Animæquiores estote filij, & proclamate ad Dominum. sicut enim fuit sensus vester, vt erraretis à Deo; decies tantùm iterùm conuertentes requiretis eum. qui enim induxit vobis mala, ipse rursùm adducet vobis sempiternam iucunditatem cum salute vestra. Circumspice * Roma ad *Orientem, & vide iucunditatem à Deo tibi venientem. Ecce veniunt filij tui, quos dimisisti dispersos; veniunt collecti ab Oriente vsque ad Occidentem, in verbo sancti* (sui Niersesis) *gaudentes in honorem Dei.* Cui gloria, & gratiarum actio in secula seculorum. Amen.

ԽԲ 42 հաստատուն եղեր . որ ուտելով ճոխեալ էր
պատուակ զբաղմամբն թագաւորու-
թեն , և զթագաւորս , և զիշխանս ,
ոչ զի փառաց նորոց խնդրել զքեզ . այլ
զի մաշեսցէ զքեզ ՚ի յառաւօտուստ երկնա-
ւոր փառացն . զի հպարտացեալ և մը
տանեալ անուցն զքեզ այլ բուռն թա-
գուհիք , գերաւորք նորա , և զոհեալ
երանելուցն քեզ :

փող հարէք , ով հարքդ հայոց .
ժողովեցէք զծերս և զամենայն քաղա-
կեցս երկրիդ . քարոզ կարդացէք և
սրբեցէք զեկեղեցիս ձեր . զի առաւօտն
ԽԳ եղիցի մեզ ուրախութիւն սուրբ հաւատոյս
43 կէ և փառաւոր եկեղեցոյս , որ զուշինչ
ոտնի տուաւ . կին աղատելութի , կամաւոր
ինչ յայսպիսեաց : զի որդիս նորոյս
սուրբ և անապատս զձեզ ընկալցի որ
հայրն եւ թնեբորդ աղէբանդր . որ
այն և ՚ի սկզբանէ զձեզ եմուծ ՚ի հը
ռովմեական եկեղեցին լուսաւորիչն գրիգոր , և ընկալաւն անդէնասորս :

Արդ՝ ես աստանօր զբարի որ ձեզ զգուշացեալ բանիւն բարուկայ մարգա-
րէին ՚ի չորրորդ գլխն , ասելով : Քաջալերեաց ժողովուրդ աստուծոյ . զի վա-
ճառեցայք օտար ազգաց ոչ ՚ի կորուստ : այլ վասն զի բարկացուցիք զաստուած ,
մատնեցայք հակառակորդաց : քանզի մոռացայք զաստուած , որ սնոյց զձեզ .
և տրտմեցուցիք զդայեակն ձեր զեմ (զհռովմեական եկեղեցին) : եսես նա
զբարկութիւն աստուծոյ գալ ի վերայ ձեր , և ասաց . լուարուք սահմանա-
կիցք սիոնի . եած ինձ աստուած զսուգ մեծ : տեսի զգերութիւն ժողովրդե-
անն իմոյ , որդւոց և դստերաց իմոց . զոր եած ի վերայ նոցա յաւիտենականն :
սնուցեալ էր զնոսա ուրախութեամբ , եւ արձակեցի զնոսա լալով և ողբալով :
քաջալերեցարուք որդիք . աղաղակեցէք առ տէր . և փրկեսցէ զձեզ ՚ի ձեռաց թշնամ-
եացն ձերոց : քանզի ես յաւիտենական յուսացայ փրկութե ձերում . և եկն ինձ
խնդութիւն ՚ի սրբոյն (՚ի մեծէն ներսէսէ ձերմէ) ի վերայ ողորմութեանն , որ
գալոց է ձեզ ՚ի փրկչէն մերմէ : քանզի արձակեցի զձեզ ողբով , և արտասուօք .
իսկ վերստին ածիցէ զձեզ առ իս տէր ուրախութեամբ և խնդութեամբ ՚ի յա-
ւիտենանս . Հայեաց ընդ յարևելս Եմ (հռովմեական եկեղեցի) . և տես , զի
եկեալ ուրախութի քեզ յայս : ահաւասիկ գան որդիք քո , զոր աղաղակեցեր . գան
ժողովեալք յարևելից մինչև ՚ի մուտս յարևու բանիւ սրբոյն (ներսէսի) խնդա-
ցեալք փառօքն աստուծոյ :] Որում փառք , իշխանութիւն , և պատիւ ՚ի
յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

ՄԻ ԹԷ ՊԱՐՏ ԻՑԷ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՑ

պահել զաւանդութիւն հին օրինացն
մովսէսի.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Յայտ առնեմք զպատճառս հին օրինացն, և
առաջիկայ վիճաբանութեանս:

Գլուխ. Ա.

VTRVM LEX MOSAICA

Post nouam Legem, à Christo latam,
sit obseruanda?

QVAESTIO INTER ARMENIOS SECVNDA.

Explicatur ratio Mosaicæ Legis,
& propositæ Quæstionis.

§. I.

Ի Օրէնսն մովսէսի երեք ա̄
էին սեռք աստուածային պա I
տուիրանաց. որպէս աս-
ի 'վեցերորդ' գլխին երկ-
րորդ՝ օրինաց. թէ այս
են պատուիրանք. արդա-
րութիւնք. և դատաստանք. զոր պա-
տուիրեաց տէր ած ձեր:] Նախ որոյ
առաջին սեռն է բարոյական պատուի-
րանաց. որ պարզաբար կոչին պատուիրա-
նք կամ պատուիրանք. և յարաբերին
առ.

IN veteri lege tria erant genera diuinorũ præceptorum, vt patet ex verbis illis, Deuteronomij 6. *Hæc sunt Præcepta, Ceremoniæ, atque Iudicia, quæ mandauit Dominus Deus vester.* Primum genus est preceptorum moralium, quæ simpliciter *Mandata*; seu *Præcepta* dicuntur, & pertinent ad bonos mores iuxta dictamen legis natu-

naturę. Secundum est Cæremonialium; quę determinant modum colendi Deum. Tertium Iudicialium, quæ spectant ad actus iustitiæ inter homines obseruandæ. Բ 2

Quæstio non est de Lege veteri iuxta primum genus præceptorum, nempè moralium. Sciunt enim omnes Armenij, vnàque nobiscum prædicant, talia præcepta non abrogata fuisse per legem Euangelicam. Quod vt præterea demonstretur, sciendum est, ex his præceptis decem principalia, ad quæ alia reducuntur, esse Præcepta Decalogi; quæ, quasi prima, & communia Legis principia, scripta fuerunt digito Dei in lapideis tabulis, Deuter. 4., & ab ipso Deo immediatè Populo tradita, Exod. 20. cùm reliqua proposita fuerint per Moysen. Sunt autem hæc: Գ 3

1. *Ego sum Dominus Deus tuus: non habebis Deos alienos coram me.*
2. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.*
3. *Memento, vt diem Sabbati sanctifices.* Դ 4
4. *Honora patrem tuum, & matrem tuam.*
5. *Non occides.*
6. *Non mæcaberis.*
7. *Non furtum facies.*
8. *Non loquèris contra proximum tuum falsum testimonium.*
9. *Non concupisces vxorem proximi tui.*
10. *Nec desiderabis res alienas.*

Vbi aduertendum est, tertium præ-

տու. որդիսութեան բարի վարուց ըստ բնական օրինաց ։ Երկրորդ սեռն է արարողական պատուիրանաց . որ ուսուցանեն զեղանակ պաշտելոյ զԱծ . Եւ երրորդն է դատողական պատուիրանաց. որ ցուցանեն զիրաւ անձանց զգուշելն զդատաստանին ։

Խնդիր՝ ոչ վիճաբանութիւն ոչ լինի հին աւրէնն ըստ բարոյական պատուիրանացն ։ քանզի բարբառ գիտեն Հայք ամենայն . և ընդ մեզ և քարոզեն . Թէ այսպիսի պատուէր ոչ խափանեցան, այլ առաւել հաստատեցան զաւետարանական օրինացս ։ Եւ զի մեկնութէ այսր հրես գիտելի է . զի ՚ի բարոյական պատուիրանացս տասն են հաստատեալ գլխաւոր օրինագլուխ պատուէրք. տու որս այլքն յարաբերին . և նոյն հրեր զառաջին սկզբունս օրինաց գրեցան ՚ի քարեղէն տախտակս մատն ամենայն . և ՚ի յԱյ անմիջաբար առանդեալ եղեն ՚ի ժողովուրդն ։ քանզի այլ պատուէրքն առանդեցան բերանով Մովսէսի ։ Իսկ ՚ի յայս առանդեալքն են այսոքիկ ։

ա. Ես եմ տէր Աւծ քո ։ մի՛ եղիցին քեզ Աւծք օտարք յինէն .

բ. Մի՛ առնուցուս զանուն Այ քո ի վր սնոտեաց ։

գ. Յիշեսջիր զօր շաբաթուն սրբել զնա ։

դ. Պատուեսցես զհայր քո , և զմայր քո ։

ե. Մի՛ սպանաներ ։

զ. Մի՛ շնար ։

է. Մի՛ գողանար ։

ը. Մի՛ սուտ վկայեր ։

թ. Մի՛ ցանկար կնոջ ընկերի քո ։

ժ. Եւ մի՛ ցանկար ընչից նորա ։

Իսկ ՚ի տասն պատուիրանացս՝ երրորդն ,

ըդն ։ որ յիշել պահելոյ զշաբաթն, քան Ե
այսմ երկն ասի բարոյականն և հասա_ 5
րակ, քանզի որում հրամայէ. թէ պարտ
է մարդոյ երբեմն հրաժարել ՚ի գործո
ցն աշխարհիս. և ՚ի ձեռն արտաքին
ինչ պաշտամանն պարապել զԱծ ։ քան
զի ըստ որում յիշատակէ զօրն շաբա_
թուն. ոչ է պատուիրան բարոյական. այլ
արարողական և մասնաւոր, տո՛ւեալ
ընդ ձեռն մովսէսի ՚ի. իգ. գլ
գլխոյն ղեւտականն գրոցն ։

Եւ արդ՝ որպէս տասն պատուիրանք
պատուիրանքս այսոքիկ բովանդակին ՚ի ներ
քոյ այն երկուցն. Սիրեսցես զտէր Զ
Ած քո յամ սրտէ քումմէ, և զընկեր 6
քո իբրև զանձն քո.] իբր առնալ ՚ի
ներքոյ սեռից ։ Վն զի երեք առաջին_
քըն պատկանին առ պաշտօնն Այ.
և միւսքն առ սէրն ընկերոջ ։ նոյն
օրինակաւ և այլ բարոյական պատուիրա
նքն, առանձնաւորք ՚ի ձեռն մովսէսի և
ահարոնի ժողովրդեանն, յարաբե
րին առ տասն պատգամսն ։

Եղ՛ն որոյ առ առաջինն, որ է պա
շտել զմի Ած. յարաբերին պատուի
րանքն, որք հրամայեն հրաժարել ՚ի
կռապաշտութենէ, և յայլոց սնոտ Է
պաշտամանութեանց. քանզի այսմ որ 7
ասի ՚ի գիրս երկրորդ՛ օրինաց. ՚ի. Ժը.
գլխ. Թէ մի՛ գտանիցի ՚ի քեզ
որ ածիցէ զուստր իւր, կամ զդուստր
իւր բոցով. և գիւթիցէ գիւթութիւն.
և հմայիցէ և հմա՛յհմայս լինիցի. և
կախարդիցէ կախարդանօք. և վհուկ
և նշանագէտ լինիցի առ ՚ի մեռելոց
հարցանելոյ. քանզի պիղծ է առ Ած
ամենայն որ առնէ զայս ։]

Առ երկրորդն որ յարգելու զսուտ
երդումն. յարաբերին արգելմն, որ
յարգելուն զհայհոյութիւն և զանուն

Այոր

præceptum de Sabbati obseruatione in tantum dici morale, ac generale, & in Decalogo poni; in quantum præcipit, vt homo per exteriorem aliquem cultum vacet aliquando rebus diuinis: cæterùm in quantum determinatur in eo dies Sabbati in signum creationis Mundi, sic est præceptum Cæremoniale, ac speciale, traditum per Moysen extra Decalogum, Leuit. 23.

Sicut igitur omnia hæc præcepta Decalogi continētur in illis duobus, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum, sicut teipsum*, tanquàm conclusiones in principijs, aut species in generibus; cùm tria prima ad Dei cultum, reliqua verò ad proximi dilectionem pertineant: ita pari ratione ad ista decem reducuntur reliqua præcepta moralia, quæ à Deo per Moysen, & Aaron fuerunt populo tradita.

Quarè ad primum præceptum Decalogi de cultu vnius Dei, reducuntur illa, prohibentia Idolorum cultus, & superstitiones, Deuter. 18. *Non inueniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem; aut qui Ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia, atque auguria: nec sit maleficus, aut incantator; nec qui Pythones consulat, neque Diuinos; aut quærat à mortuis Veritatem*; &c.

Ad secundum, prohibens periurium, reducitur prohibitio blasphemiæ, Leuit. 24. *Qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum; & qui*

bla-

blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur. & etiam falsæ doctrinæ, Deuter. 13. *Qui loquitur, Ut vos auertat à Domino Deo Vestro, & errare Vos faciat de Via, quam Vobis præcepit Dominus Deus Vester, interficietur.*

Ad tertium, quod iubet vacari rebus diuinis, reducebantur Ceremonialia; quæ tamen ex vi solùm institutionis, non autem ex vi naturalis instinctus, sicut alia præcepta moralia, superaddita erant.

Ad quartum de honore parentũ, reducitur præceptum de honoratione senum, iuxta illud Leuitici 19. *Coràm cano capite consurge, & honora personam senis:* atque alia, quæ ad reuerentiam Maioribus exhibendam inducunt.

Ad quintum de prohibitione homicidij, reducitur prohibitio odij, & offensionis in proximum, Leuit. 19. *Non stabis contra sanguinem proximi tui.* & rursùs: *Ne oderis fratrẽ tuum in corde tuo;* &c.

Ad sextum, prohibens adulteriũ, reducitur prohibitio fornicationis, Deuter. 23. *Non erit meretrix de filiabus Israël:* atque etiam vitij contra naturam, Leuitici 18. *Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis.*

Ad septimum de non furando, reducitur prohibitio vsuræ, Deuter. 23. *Non fœnerabis fratri tuo ad Usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem:* atque alia præcepta, quæ fraudem, calumniam, & rapinã prohibent.

Թ վարդապետութեան. որպէս ասի 'ի ըլե-
9 ատացուցն. ԺԳ. րդ" գլխն ; Թէ ա՛յր
որ ամբաստանիցէ զնա , մեռցի ընկալցի.
և որ հայհոյիցէ զանուն նո , մահու
մեռցի :] Եւ 'ի Երկրորդ" օրինաց. ԺԳ.
րդ" գլխն . Թէ որ խօսեսցի առ ապստամ
բեցուցանել զձեզ 'ի Տեառնէ այ քումմէ.
մոլորեցուցանել զձեզ 'ի ճանապարհէն , զոր
պատուիրեաց քեզ տէր Ած քո . մա-
հու մեռցի :]

Առ. Երրորդն , որ հրամայէ պա-
րել զօր շաբաթուն, յարաբերեալ են
ամ արարողական պատուիրանքն. զոր
Ժ յայնժամ պարտ էր պահել զօրութ
10 դրական օրինացն, և ոչ զօրութ օրի
նաց բնականաց.

Առ. Չորրորդն , որ զՏն պատուելոյ
ծնողաց . վերաբերեալ հրամանն պա-
տուելոյ ծերոց. ըստ այնմ որ 'ի Ղևտ.գ
ԺԹ. գլխն. Թէ առաջի ալեաց յառ-
նիցես . և պատուեսցես զերեսս ծե-
րոյն :] նաև այլ հրամանքն , որ են
զՏն պատուելոյ զաւագանորդս :

Առ. Հինգերորդն , որ յարգելոյ
զմարդասպանութի պատճառանէր յար-
գելումն ատելութ. և չարագործու-
Ժա թե ընդդէմ ընկերին. այց ասի 'ի Ղևտացւ.
11 ԺԹ . երր" գլխն . Թէ Ձայնիւ ընկե-
րին մի՛ յարուցես :] և դարձ. մի՛
ատեսցես զեղբայր քո 'ի սիրտ քում :]

Առ. Վեցերորդն , որոյ արգելոյ
մի շնութի, ամենայն յարգելումն պո-
ռնկութե . ըստ այնմ որ 'ի . Եկ. Իգ.
գլխն Երկրոր" օրինաց. Թէ մի՛ եղիցի
բոզ 'ի դստերաց Իղի. և մի՛ պոռնիկ
յուստերաց :] և և ս այլոց պղծութեց
ընդդէմ բնութե . ըստ այնմ որ 'ի Ղևտ-
ացւ. Ժը. երր" գլխն. Թէ ընդ արուի
մի՛ մառնեսցես . և ընդ անասնոց ոչ
տացես զօրութի սերմանց քոց :

Ժբ 12 [illegible]

Ժգ 13 [illegible]

[illegible]

Ժդ 14 [illegible]

Ad octauum de non perhibendo falsum testimonium, reducitur prohibitio falsi iudicij, mendacij, atque detractionis, iuxta illud Exod. 23. *Nec in Iudicio, plurimorum acquiesces sententiæ, Vt à Vero denies.* & rursùs ibidem: *Mendacium fugies.* Et Leuit. 19. *Non eris criminator, & susurro in populo.*

Alijs autem duobus præceptis de non concupiscendo, nulla alia superadduntur; quia per ea omnis mala concupiscentia vniuersalitèr prohibetur.

Itaque ad omnia hæc præcepta moralia Legis Mosaicæ obseruanda omnes tenentur homines, non quia tradita sunt in Lege veteri, sed quia pertinent ad legem naturæ, ad cuius obseruantiam quilibet homo in omni statu, ac tempore obligatur. Quarè Augustinus in lib. de Spiritu & litera, cap. 14. *In illis,* inquit, *decem præceptis, excepta Sabbati obseruatione, dicatur mihi, quid non sit obseruandū?* Et infrà: *Quid horum, quisquam dixerit, non debere seruare Christianum?* Et ratio est: quia talia præcepta sunt de ijs, quæ pertinent ad bonos mores, & sic quæ rationi conueniunt: omne autem iudicium rationis humanæ à naturali ratione deriuatur: igitur præcepta moralia ad legem naturæ pertinere debent, tametsi diuersimodè: nam eorum aliqua, quæ statim per se ratio naturalis dijudicat, sunt absolutè de legè naturæ: aliqua verò, quæ non non ita facili consideratione rationis dijudicātur, ita sunt de lege naturę,

vt vel indigeant disciplina humana, qua indocti à sapientioribus instruantur; vel etiam instructione diuina, per quam humana ratio de diuinis erudiatur.

Per Euangelicam ergo legem Christi non abrogata fuit lex moralis veteris Testamenti, sed potiùs confirmata, atque etiam perfecta, immò & aucta, atque amplificata. Confirmata quidem fuit: nam Christus ait de illa Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* & interroganti, *quæ?* respondit: *Non homicidium facies; non adulterabis; non facies furtum, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam; diliges proximum tuũ, sicut teipsum;* &c. Sic etiam Luc. 10. Legisperito, interroganti, quid facto opus esset ad vitam æternam possidendam; atque etiam mandata Decalogi exponenti, Christus ait: *Rectè respondisti: hoc fac, & viues.* Idem similiter prædicauerunt Apostoli: Paulus enim ad Romanos 13. *Non,* inquit, *adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimoniũ dices, non concupisces; & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Et ad Ephes. 6. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum,* &c. Ideoque ad Romanos 13. scripsit: *Nunquid Legem destruimus per fidem? absit. sed Legem statuimus,* hoc est, moralem. Et Iacobus cap. 2. *Si tamen,* inquit, *legem perficitis regalem secundùm Scripturas, diliges proximum tuum, sicut*

te-

15 [illegible]

16 [illegible]

17 [illegible]

ւղղամ եթէ զօրէնս կատարիցէք զար- Յբ
քունականն ըստ գրոց. թէ սիրեսցես 18
զընկեր քո իբրեւ զանձն քո. բարւոք
առնէք: Իսկ եթէ աչառիցէք. մեղս գոր-
ծէք, յանդիմանեալք յօրինացն իբրեւ
օրինազանցք: որ ոք զամ օրէնս պահես-
ցէ. եւ միով իւիք գթիցէ. եղեւ ամօրէ-
նացն պարտականն. զի որ ասացն մի՛ սպա-
նանիցես. ասաց. թէ մի՛ շնայցես:]

Նաեւ կատարեցան օրինացն կատա-
րեցաւ բարոյականն գիր օրէնքն. զորմէ
Տէրն ասէ ի Մատթ. Ե, մի՛ կարծէք. եթէ
եկեալ եմ լուծանել զօրէնս
ոչ եկի լուծանել, այլ լնուլ: այսինքն կատա-
րել զնա. եւ հաստատել ի բաց առնել զապա-
կանութիւն, զոր ինքն Դպրացն մտածեալ Ժթ
էին դպիրքն եւ փարիսեցիքն խաբեու- 19
թեամբ մեկնութեան իւրեանց: որպէս եւ յետ
ի նմին գլխոյ յայտ առնէ: քանզի նո-
քա ապականէին զօրէնսն, որ ի վերայ
մարդասպանութեան եւ շնութեան. ուսու-
ցանելով. եթէ օրէնքն արգելուն միայն
զարտաքին գործն. այլ ոչ եւս զներքին
խորհուրդս մտածմանց եւ կամաց: Իսկ
նա ուսուցանէ. ի բաց կալ եւ ի բարկու-
թենէ, որ է ճանապարհ առ ի սպանութիւն.
եւ հրամայէ զսպանել ի սպանմանէ ոչ միայն Ի
զձեռն. այլ եւ զլեզու եւ զմիտս: ասելով. Լու- 20
արուք, զի ասացաւ առաջնոցն. թէ
մի՛ սպանանիցես. զի որ սպանանիցէ, պար-
տաւոր եղիցի դատաստանի: այլ ես
ասեմ ձեզ. թէ ամենայն որ բարկա-
նայ եղբօր իւրում, պարտաւոր եղիցի
դատաստանի: եւ որ ասիցէ ցեղբայր
իւր՝ յիմար. պարտաւոր եղիցի ատենի:
եւ որ ասիցէ ցեղբայր իւր՝ յիմար. պար-
տաւոր եղիցի գեհենի հրոյն:] Եւ եւս
ասաց. թէ պատուիրեալ ի բաց կալ ոչ
միայն ի գործոյ շնութեան. այլ եւ ի
խորհրդոց եւ ի ցանկութեան ներքին. ասե-
լով.

teipsum, benè facitis. si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à Lege, quasi transgressores. quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in Vno, factus est omnium reus. qui enim dixit, non mœcaberis, dixit, & non occides; &c.

Perfecta insuper fuit per Euangelicam Lex scripta moralis; de qua Dominus ait Matth. 5. *Nolite putare, quoniam Veni soluere legem: non Veni soluere, sed adimplere:* hoc est, perficere, ac stabilire, remotis corruptelis, quæ per falsas interpretationes Scribarum, & Pharisæorum inductæ in illam fuerant: vt ex eius verbis, in eodem capite Matth. 5. subiectis, colligitur. Nam deprauabant illi legem de homicidio, & adulterio, docentes, in his præceptis actum duntaxàt externũ fuisse prohibitum, non autem internum, nisi signis exterioribus proderetur. Christus verò docuit, cauendam esse etiã iram, quæ est via ad homicidium; & ab hoc non solùm manum, sed etiam linguam, & animum cohibẽdum; ac prætereà illud, *non mœchaberis*, ad concupiscentiam vsque, solùm mente conceptam, extendi. vndè ait: *Dictum est antiquis, non occides; qui autem occiderit, reus erit Iudicio: qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit Concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Et rursus: *Dictum est antiquis, non mœchaberis. Ego autem dico Vobis; quia omnis, qui Viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.*

Prætereà peruertebant legem de repudio; & quod Moyses ob duritiam cordis eorum permiserat, ipsi vt rem absolutè iustam proponebãt. Christus autem ait: *Dictum est, quicunque dimiserit Uxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico Uobis; quia omnis, qui dimiserit Uxorem suã, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat.*

Putabant etiam, nullum esse peccatum, frequentare iuramenta, dummodò non peieraretur. At Christus iussit, iurandum non esse omninò, nisi in causa necessitatis, ne peierandi daretur occasio; vndè ait: *Dictum est antiquis, non periurabis; reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico Uobis; non iurare omninò, &c. sit autem sermo Uester, est, est; non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.*

Prætereà corrumpebant illi legẽ Talionis, existimantes, eam ad appetitum vindictæ saturandum constitutã fuisse. perfecit verò Christus hanc legem, docendo, quòd pœna Talionis non erat à Iudæis quærenda propter liuorem vindictæ, quem ipse exclusit, monens, quòd homo ad quamlibet sufferendam iniuriam debet esse paratus; sed propter amorem iustitiæ: *Audistis, quia dictũ est; oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico Uobis, non resistere malo; sed, si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Denique circa odium inimicorũ per-

Եա ըով. Լուարուք, զի ասացաւ առաջ-
21 նոցն. մի՛ շնար. բայց ես ասեմ ձեզ.
թէ ամ որ հայի ՚ի կին ուտ՚ի ցանկանա-
լոյ նմա. անդէն շնացաւ ընդ նմա ՚ի
սրտի իւրում.]

Եւ դրձլ ապականէին ուսմամբ զօրէնս
որ վն արձակելոյ զկնոջ. և զոր ասացեալ
էր մովսէս վն խստասրտութեան նոցա.
ու ուսուցանէին. թէ այն յիրաւի արար
լինէր. բայց քն ասաց. ասացաւ ա-
ռաջնոցն. թէ որ արձակէ զկին իւր.
տացէ նմա զթուղթ արձակման. բայց
ես ասեմ ձեզ. եթէ ամ որ արձակէ
Եբ զկին իւր առանց բանի պոռնկութեան.
22 առնէ զնա շնալ. և որ զարձակեալն
առնու. շնայ.]

Եւ դրձլ կարծէին նոքա. թէ ոչ
էր մեղք երդնուլ առանց ստոյ. Իսկ
քն հրամայեաց. ոչ երդնուլ ամենևին
առանց հարկաւոր պատճառի. զի մի՛ տա-
յցէ առիթ սուտ երդմանն. ասելով. լու-
արուք, զի ասացաւ առաջնոցն. մի՛
երդնուցուս սուտ. բայց հատուսցես
տն զերդմունս քո. այլ ես ասեմ ձեզ.
ամենևին մի՛ երդնուլ. այլ եղիցի ձեր
բանն այոն այո. և ոչն ոչ. զի աւելին
քան զայն ՚ի չարէն է.]

Եգ Եւ դրձլ ապականէին նոքա զօ-
23 րէնս, որ վն վրէժ խնդրոց. և կարծէ-
ին, թէ այն հաստատեալ էր վն յագե-
ցուցանելոյ զցանկութիւն վրէժխնդրութեան.
Իսկ կատարեաց քն զայս օրէնս. ու-
սուցանելով. թէ ոչ պարտ էր վրէժ
խնդրել վն չար ոխոյ սաստկութեան. այլ
մերժեաց զնա միայն արդարութեան. և թէ
պարտ էր համբերութեամբ կրել զչարու-
թիւնս, ասելով. Լուարուք, զի ասա-
ցաւ. ական ընդ ականի. և ատամն ընդ
ատաման. այլ ես ասեմ ձեզ, մի՛ կալ
հակառակ չարին. այլ եթէ ոք ածիցէ
ապ

[illegible]

24 [illegible]

25 [illegible]

26 [illegible]

peruertebāt illi primarium dilectionis præceptum. quare monuit eos Dominus, diligendos esse etiam inimicos, in quibus non persona, sed culpa odio haberetur. *Audistis, quia dictum est: diliges proximum tuum. Ego autem dico vobis; diligite inimicos vestros; benefacite his, qui oderunt vos.*

Adimpleuit tandem Christus legem moralem, non solùm explicādo, quæ diximus; verùm etiam alia superaddendo tum præcepta, nimirùm vt caueremus hypocrisim, inanem gloriam, temerarium iudicium de factis alienis, &c. tum perfectionis consilia, vt vitaremus solicitudinem in opibus congregandis, nimiā diligentiam in rebus etiā necessarijs procurandis; vacaremus assiduæ orationi; contenderemus magis, ac magis ad iustitiæ perfectionem acquirēdam, &c. ac deniq; dicenti, se obseruasse præcepta Decalogi, respondit, Matth. 19. *Si vis perfectus esse; vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus; & veni, sequere me.*

Neque proposita quæstio agitatur de lege veteri quantùm ad præcepta iudicialia; quæ habebant vim obligādi ex sola institutione diuina, & non etiam ex lege naturali. Nam instituta hæc fuerant à Deo, non pro alijs quidem gentibus, sed tantùm ad regendum statum populi Iudæorum: qui status, quoniam ordinabatur ad Christum venturum, adueniente Christo mutatus est; ac proindè præcepta iudicialia adhuc respectu Iudæorum amiserunt vim obligan-

gandi. Pro Christianis autem nullas tulit Christus leges iudiciales, sicut latæ fuerant Hebræis: quia cùm Hebręus populus vnam solum gentem, & regionem contineret, facilè poterat ijsdem particularibus Iudicijs gubernari: non sic autem populus Christianus, qui totum terrarum Orbem complexurus erat, vbi regiones, mores, & consuetudines, diuersissimę sunt. quarè ferendas reliquit Christus has leges pro rerum, personarum, & temporum varietate ijs hominibus, qui Respublicas prudéter erant administraturi.

Quæstio ergo ista versatur inter Armenios de lege veteri quantùm ad præcepta Cæremonialia, seu ritũ diuini cultus; & quæritur: vtrùm hæc præcepta post Euangelicam legem sint obseruanda?

ԻԷ 27

[illegible]

ԻԸ 28

[illegible]

[illegible]

PROPONITVR DVPLEX SENTENTIA *Et Resolutio Quæstionis.*

§. II.

[illegible]

Ա 1

AFfirmant Pseudomagistri; populoque Armenico prędicát, aliqua saltem ex pręceptis Cæremonialibus antiquæ legis, quę mox infrà ponentur, ita necessariò obseruanda esse, vt transgressores peccent mortaliter; quique docuerint oppositum, vitandi sint vt hæretici. *Latini*, inquit Vartanus in Monitis ad Arm. cap 7. *Nos reprehendunt: & animum ad suos errores nequaquàm* ad-

[illegible]

[illegible]

Բ 2

[illegible]

Գ 3

[illegible]

Դ 4

[illegible]

aduertunt. Apostolicam enim Constitutionem illam transgrediuntur, quæ Ecclesiæ gentilium præcipiebat abstinētiam ab immolatis simulachrorum; à sanguine, suffocato, & fornicatione. siquidem & sanguinem, & suffocatū, & cibos alios immundos sine stimulo conscientiæ ipsi comedunt, &c. Et infrà: *Ciborum*, inquit, *alij mundi sunt, alij immundi, quos comedere illicitum est; Vt Moyses in lege præcepit de mundis, immundisque Volucribus, & alijs terrestribus, & aquaticis animalibus.*

Quarè abstinent se Armenij ab omni cibo, veteri lege prohibito, vt immundo, excepta carne suilla, quá comedere sibi permissum fuisse dicunt à suo Illuminatore, ac primo Patriarcha, Diuo Gregorio. Damnant propterea eos in primis, qui ex terrestribus animalibus, reptilium, pennulasque habentium carne vescuntur, eorumque omnium, quæ vel non ruminant, vel, si ruminant, non diuidunt vngulam, vt Lepus, &c. iuxta illud Deuter. 14. *Omne animal, quod in duas partes findit Vngulam, & ruminat, comedetis: de his autem, quæ ruminant, & Vngulam non fidunt, comedere non debetis.* Et rursùs: *Omne, quod in terra reptat, & pennulas habet, immundum erit, & non comedetur.*

Execrantur itidem eos, qui pisces comedunt, squamis, pinnulisque carentes, vt sepias, loligines, anguillas, murenas, conchas, camaros, cancros, aliaq; similium generum, iuxta illud Leuit. 11. *Quicquid pinnulas,*

nulas, & squamas non habet eorum, Ե
quæ in aquis mouentur, & viuunt, 5
abominabile vobis, execrandumque erit. eos etiam, qui ab esu volatilium ex coruino, & accipitrum genere; aliorumq; Leuit. 11. & Deuter. 14. prohibitorum, non abstinent; iuxta illud: *Omne coruini generis, &c. accipitrem iuxta genus suum, bubonem, & mergum, & ibin, & cygnum, &c. comedere non debetis.*

Quemlibet denique improbant, atque arguunt, qui quodcunq; animal morticinum, aut sine sanguinis Զ
effusione occisum, vel ipsum san- 6
guinem occisorum comederit, aut quoque modo animal immundum tetigerit, vt canem, &c. iuxta illud Leuit. 7. *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibo.* & Deuter. 14. *Quicquid morticinum est, ne vescamini ex eo.* & Leuit. 11. *Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis.*

Immò, si quod animal immundum, vt mus, &c. inter esculenta, aut pocula mortuum reperiatur, Է
vel intra vas aliquod, etiam oleo, aut 7
vino plenum; omnia proijciunt, vt polluta, vasaque ipsa perfringunt, & vinum effundunt, vt execrabile, juxta illud Leuit 11. *Vas autem fictile, in quod horum quidquam introcciderit, polluetur, & idcircò frangendum est: & omne liquens, quod bibitur de vniuerso vase, immundum erit.*

Et ipsa quidem animalia, quibus eis sit vesci licitum, si casu fuerint occisa tempore eorum ieiuniorum, quæ *Nauacatich* apud eos dicuntur,

&

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ը [illegible]

[illegible]

յղչս սրբութեան կանանց որք ծնանին . որպէս ասի ՚ի. Ղև. ԺԲ. որ՛ զինն պահեն: Եւ մատուցանեն զպատարագս անասնոց ՚ի քաւութիւն մեղաց. այլ ամենայնքն ազգքն մարթին :

ԻՍԿ քաղաքեն այլ ուղղափառ հայրքն հայոց. և ուսուցանեն թէ զինի զաւրէնսականն էին և նոր օրէնսոյն անձանցն ստուերական հրէական արարողութիւնքն այսոքիկ . որք երբեմնաւորք նշանակեին զարարողութիւնս և զխորհուրդս նոր օրինացս : Եւ ՚ի սոյնս աւետարանին . որ էր աղբիւր հայ, ՚ի գիրս իւր յորժ կշտամբէր զհայս ունին . որք հրէաբար վարեին սպանանել զպատարագս պատուիրանս . և առանց նով զպատարագս կենդանեաց : Եւ հայոց հայրքն սիսոյ ժողովոյն ընդհանրան զթուղթն, զոր կաթողիկոսն երգեանց առ՛ զրեցոյն ՚ի սեւոց զրեալ էր առ թագին հեթում. և խնդրէ թղթոյն հերքէր զարարողութիւնս զայսպիսիս . առնելով այսպէս . Ջրամանէ զամ խառնելն էրա, որ թէ անկանի զաղքատաց ձեռք ՚ի յառ դիմնս աղքատաց անկանեն , այլ ասէ պօղոս , զամ ինչ սրբել անուամբն այ. զոր և զրելով՛ աւրհնութեամբ օրհնել ասացիւք :]

Եւ այս երկիր՛ կարծեցոս է՛ ուղղափառն . և ամենայնքն ընդունելի . զոր ընկալաւ ՚ի սկզբանէ ընթհանուր եկեղեցին էր . մանաւանդ զայլ առաջինն երբև զչար հերձուածողացն Եւ ան մարդն գլորեցոյց . յորում էին և ոմն հայոց հրեշտակքն , համառօտեաց զայս աղանդն բանիւ : Սրբազան եկեղեցին համաձայն փրկչին մերոյ բանին հնմանալ . համառօտագոյն հատածոյս . խառնեալ անձ . և քարոզէ . թէ ամ արարածք այս բարի են , և չէք ինչ խոտան .

որ

ը & quinquies occurrunt in anno, etiã
8 vt polluta, atque execranda, superstitiosè vitantur, tametsi nulla sunt lege prohibita.

Denique præceptum de Purificatione mulierum parientium obseruant, prout habetur Leuit. 12. Nec non animalium Sacrificia faciunt, oues offerentes, ac iugulantes in expiationem peccatorum suorum, vt in Lege præscriptum fuerat.

NEgant autem reliqui Armeni Patres Catholici; docentes, omnes istos, aliosque ritus Hebraicos, qui velut vmbræ, Cæremonias,
թ
9 & Sacraměta futuræ nouæ legis prægurabant, Euangelica ipsa Lege adueniente cessasse, suamque vim amisisse. Quarè Sanctus Nicon Armenus (vt visum est in 1. par. c. 18. num. 26.) suæ Nationis hæreticos reprehendit, quòd pecorum Sacrificia, nonnullasque alias Mosaicæ Legis cæremonias adhuc peragerẽt. Et Patres Armeni tum Sisensis, tum Adanensis Concilij, cum Romana Ecclesia suam conciliantes, approbauerunt epistolam dogmaticam
ժ
10 Gregorij Armeniæ Patriarchæ ad Regem Haytonem; vbi Hebraica illa ciborum discretio his verbis refellebatur: *Cibos autem immundos, præcipuè qui ad pauperum manus obiter veniunt, omnes, vt inquit Paulus, in nomine Dei purificatos haberi, iubemus; quos & orationibus benedici, docuit Domnus Nierses*, nimirùm Ghelaiénsis, qui similiter Armeniæ Doctor, & Patriarcha fuerat.

Itaque posterior hæc sententia

 (quam

(quam semper à principio Ecclesia Catholica tenuit, atq; docuit, priorem reijciens, vt hæreticam) suscipienda Christianis omnibus est: & à Generali Synodo Florentina, præsentibus, atque consentientibus Armenis Legatis, definita de fide fuit his verbis: *Sacrosancta Romana Ecclesia, Domini, & Saluatoris nostri voce fundata, firmiter credit, profitetur, & prædicat, omnem creaturam Dei bonam, nihilque reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; quia iuxta Verbum Domini, non quod intrat in os, coinquinat hominem. illamque Mosaicæ legis ciborum mundorum, & immundorum differentiam ad Cæremonialia asserit pertinere, quæ surgente Euangelio transierunt, & efficacia esse desierunt.* Et infrà: *Nullam itaque cibi naturam condemnandam esse, denunciat, quam societas admittit humana; nec inter animalia discernendũ per quemcunque, siue virum, siue mulierem, & quocunque genere mortis intereant: quamuìs pro salute corporis, pro virtutis exercitio, pro regulari, & Ecclesiastica disciplina possint, & debeant multa, non negata, dimitti; quia iuxtà Apostolum omnia licent, sed non omnia expediunt* Hæc Synodus.

Synod. Floren. in decreto pro Iacobitis.

Et Romana Ecclesia in fidei professione, quam Armenis, alijsque Orientalibus Christianis amplexandam proponit, sic habet: *Profiteor, quæ in Florentina Synodo definita sũt: Videlicet Legalia Veteris Testamenti, seu Mosaicæ legis Cæremonias, Sacra, Sacrificia, & Sacramenta, Domino nostro Iesu Christo adueniente, cessasse,*

Professio fidei Armeno-latina, edita iussu Vrbani VIII.

&

Ժա որ զհնութիւն ընդունեցին ։ քանզի բաց
11 բանեն զմտն՝ ոչ որպէս մտանէ ընդ բե
րանն, պղծէ զմարդ ։ Եւ դարձեալ.
թէ այն զանազանութիւն կերակրոցն
սրբոց և անսրբոց բստ օրինացն մովսէս
ի՝ պատկանէր միայն առ արարողա
կան պատուիրանսն հին օրինացն.
որք յետ հաւատոյն աւետարանական
քարոզութեան անցան և վերջացան ։]
Եւ յետոյ դրձլ ասէ ։ Ուրեմն ապա
ուսուցանէ նոյն եկեղեցին. եթէ ոչ
ոք որպիսութիւն կերակրոց մերժելի է.
զոր ընկալցի մարդկային կենցաղավա
րութիւնն ; և ոչ պարտ է թէ առն թէ
Ժբ կնոջ խղճել և ընտրութիւն ինչ առնել
12 ի մէջ անասնոց զենլոց և էթէ մեռանե
լոց ։ Թէ և վս առողջութեան մարմնոյ,
կամ վն պահելոյ պահս, և փորձելոյ
զառաքինութիւն. կամ վս կրօնաւոր և
եկեղեցական խրատու՝ բազումք ինչ են
բանքն ի բաց թողուլ կերակրոց հրամայելի
ք բստ առաքելոյն՝ ամ ինչ մարթ է
ինձ, այլ ոչ ամ ինչ օգտակար է ։] մինչև
ցայստ սբ ժողովն ։

Եւ սբ եկեղեցին հռոմէական ի դաւանա
նութեան սբ հաւատոյ, զոր հայոց առաջա
դրել վն յարելոց քրիստոնէից. ասէ
Ժգ այսպէս ։ Եւ դաւանիմ, եթէ յետ գալստեան
13 տեառն մերոյ յի քի վերջացան օրի
նականք, ընծայք, զենմունք, խորհուրդ
դք, և այլ արարողութիւնք հին օրինա
ցն մովսէսի ։ և թէ յետ հռչակման
աւետարանական բանին ոչ որ կարէ
զնոյն առնել առանց մեղաց ։ Նոյն և ա
ւանդութիւնք հին օրինացն վն ընտ
րութեան կերակրոց սրբոց և անսր
բոց, յետ քարոզութեան սրբոյ աւետա
րանին խափանեցան ։] Արդ՝ այսու
հետև պարտ է մեզ զայս ուղղափառ
դաւանութիւն հաւատոյ ընդու
նել

[illegible] Յզ 14

ԵԹԷ ԱՐԱՐՈՂԱԿԱՆՔ

Պատուիրանքն հին օրինացն

՚ի նոր օրէնս վերջացան.

ՆԱԽ ՅԱՅՏՆԻ

՚ի սուրբ գրոց.

Գլուխ. Գ.

[illegible] ա 1

[illegible] բ 2

[illegible]

& post promulgatum Euangelium sine peccato obseruari non posse: eiusdem etiam legis veteris ciborum mundorum, & immundorum differentiam ad Cæremonialia pertinere, quæ surgente Euangelio transierunt. Superest ergo, vt huius catholicæ sententiæ veritas ex sacris quoque Scripturis, ex sanctis Patribus, & ratione, ijsdem Armenijs ostendatur.

PRAECEPTA Cæremonialia veteris Legis abrogata esse post nouam Legem,

PROBATVR PRIMO Ex sacris Scripturis.

§. III.

ITa sæpiùs, ac clarissimè in sacris Scripturis hæc doctrina tradita reperitur; vt planè mirari fatis non valeam, cur Armenij, easdem licèt scripturas suis in Ecclesijs frequētissimè recitari audiant, minùs tamen, quod ore proferunt, auribusque accipiunt, percipiant intellectu.

Et primò, ab ipso veteri Testamento non obscurè veritas hæc insinuatur. Inquit enim populo Moyses, Deuter. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus; ipsum audies.* Et infrà: *Ait Dominus mihi: Prophetā suscitabo eis de medio fratrū suorum, similem tui: & ponam verba mea in ore eius; loqueturque ad eos omnia, quæ præcepero illi.* Igitur ad-

 uenien-

ueniente Propheta Christo (de quo hic sermo sit, vt Expositores omnes interpretantur), cedit Lex Mosaica eius imperio: maximè cùm ipse sit, qui Luc. 16. dixit: *Lex, & Prophetæ Vsque ad Ioannem; exinde Regnum Dei euangelizatur.*

Præterea Isaias cap. 43. loquens à principio capitis de vocatione Iudæorum ad Christum, & ad conuersos, & credentes in illum, vt egregiè exponit Hieronymus; tandem concludit: *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.*

Et Ieremias cap. 21. post illa verba, *Fæmina circumdabit Virum*, subdit: *Ecce dies Venient, dicit Dominus; & feriam domui Israel, & domui Iuda, fœdus nouum, non secundùm pactum, quod pepigi cum patribus eorum, &c. sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos: dabo legem meam in Visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Quem locum expendens Paulus Hebr. 8. inquit: *Dicendo nouum, Veterauit prius: quod autem antiquatur, & senescit, propè interitum est.*

Deindè in nouo Testamento nihil hoc manifestiùs prædicatur. Et quantùm ad rem illam de cibis immundis, Matthæi 15. Christus ait: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem:* videlicet, vt subiecit, *cogitationes malæ, falsa testimonia, blasphemiæ, &c.* nullus ergo cibus potest nunc animã, sicut anteà, maculare; sed potiùs eam coinquinat praua voluntas, qua quis contra Euan-

բառն մեկնութեան որպիսի ձեռնադրութեան . և
Գ 3 ասէ այսպէս ։ Մի՛ յիշէք զառաջինսն ,
և զհինսն մի՛ ածէք զմտաւ ։]

Եւ դարձեալ՝ յերեմիայ մարգարէ՛ի ԻԱ . զի նա յետ ասելոյն. թէ կին շուրջ պատեսցէ զարամբք . ասէ այսպէս ահա աւուրք գան, ասէ տէր . և ուխտեցից տանն իսրայէլի , և տանն յուդայ ուխտ նոր . ոչ ըստ ուխտին զոր ուխտեցի ընդ հարս նոցա ։] Եւ զկնի սակաւ . ուրոյ դրժեալ ասէ ։ Այլ այս է ուխտն զոր ուխտեցից տանն իսրայէլի յետ աւուրցն այնոցիկ ։ տաց զօրէնս իմ ՚ի միտս նոցա . և ՚ի սիրտս նոցա գրեցից զնա ։]
Դ 4 Եւ զբանն զայս մեկնէ սուրբն Պօղոս ՚ի յութերորդ՞ զի նա առ յեբրայեցիս . և ասէ ։ Ասելովն՝ նոր, հնացոյց զառաջինն ։ և որ հնանայն և ծերանայ. մերձ է յապականութիւն ։

Իսկ ՚ի նոր կտակարանս ոչինչ քան զայն յայտնագոյն քարոզի ։ քանզի յաղագս կերակրոց ասէ քս ՚ի մատթ . ԺԵ . երգ՞ զինչ խռատարոց է . ՚ի մտա ասէ . ոչ որինչ մտանէ ընդ բերանն . պղծէ զմարդ . այլ որ ինչ ելանէ ՚ի բերանոյ . այն պղծէ զմարդ . զի խորհուրդք չարք . սուտ վկայութիւնք.
Ե 5 հայհոյութիւնք. և այլն ։ Ապա ուրեմն ոչ է կերակուր ինչ որ կարէ այժմ պղծել զոգի. որպէս յառաջ . այլ պղծէ զնա չար կամք խորհրդոց որով ոք հակառակ առնէ աւետարանին աւետարանականն վարդապետութեան . զոր ընդունին անկեղծաբար ամենայն եկեղեցիք ։

Եւ դարձեալ ՚ի ղուկ . Ժ . երգ՞ զի նա ասէ նոցա առն ։ Ի՞ր տունն մտանէք ջիք . ուտիցէք . և ըմպիցէք զորինչ ու նօքն էն ։] Եւ յետոյ դարձեալ ասէ ։ Յոր քաղաք մտանիցէք . և ընդունին զձեզ ուտիցէք զոր ինչ առաջի դնի ձեզ ։] Եւ ՚ի . ԺԱ . զի նա ասէ ։

Իսկ

[տուք առաջի ողորմութի՛ն . և ահա ամն սբ
է ձեզ :] Աղագս որոյ ընդդէմ եկեղեցւոյ ամն ա-
շակերտաց իւրոց ուտել զխառն կերակուրս,
կերակուրս , զայն և որ յարգելեալ էր
յօրինացն : զի զն առաքէր զնոսա քա-
րոզել և 'ի բազմաց հեթանոսաց .
որ զամենայն կերակուրս ուտէին :

Եւ ոչ առաքեալն պօղոս 'ի թուղթս
իւր բազում անգամ ջանայ արգելանել
հաւատոցն զայսպիսի վիճաբանս, որ յայն
կերակրոց բաժանել էր 'ի մէջ քրիստո-
նէից 'ի սկզբանն եկեղեցւոյ : Որպէս
նախ առ հռոմայեցիս . ժդ . գլ. գրելով
ասէ : [Զտկարացեալն 'ի հաւատոյ
ընկալարուք . մի՛ խտրութիւն երկմտու-
զ 6 թեան : Ոմն հաւատայ ուտել զամ . և
է 7 որ հիւանդն է, բանջար կերիցէ : որ ու-
տէ, զայն որ ոչն ուտէ մի՛ արհամարհես-
ցէ: և որ ոչն ուտէ, զայն որ ուտէ մի՛
դատեսցէ . քանզի այ զնա ընկալաւ :]
Եւ յետոյ գրեալ ասէ : [Գիտեմ և
հաստատեալ եմ 'ի քս յս . զի ոչինչ է
պիղծ ինքնին . բայց այնմ որ համարի
զի որ ինչ պիղծ՝ նմա է պիղծ :] Եւ
դարձեալ ասէ . ամ ինչ սուրբ է . այլ չար այնմ
մարդոյ է, որ խղճիւ ուտիցէ :] Եւ
առաջին գրոշմ ասէ : [Բայց որ երկմտէ . եթէ
ը 8 ուտէ և ուտիցէ . դատապարտեալ է .
զի ոչ է յառաջ հաւատոյ . զի ամ ինչ որ ոչ
'ի հաւատոյ՝ մեղք են :] Աղագս՝ բա-
նից այսպիսեաց քարոզէ պօղոս . թէ
ոչ որ կերակուր է՝ պիղծ . զի ամն ինչ
ինքնին սուրբ է . այլ այսպիսիկ որ
ուտէ . առ անօրէն խղճէ ուտիցէ : բայց
անհաւատութեան 'ի հաւատոյ իւրէ զայն
մարդ, որ համարիցի զկերակուր ինչ
պիղծ : և նա դատապարտեալ լինէ
զայն , որ հիմն պղծութեան կերակրոցն
խղճէ . զի ոչէ 'ի հաւատոյ :

Երկրորդ 'ի յառաքելոյն կոչմանց .

Euangelicam hanc doctrinam, quá amplectitur Ecclesia vniuersa, temerè, contumaciterque inuehitur.

Et rursùs Luc. 10. *In eadem*, inquit, *domo manete, edentes, & bibentes, quæ apud illos sunt*. Et infrà: *In quamcunque Ciuitatem intraueritis, & susceperint Vos; manducate quæ apponuntur Vobis*. Et cap. 11. *Veruntamen, quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt Vobis*. Permisit ergo Dominus omnibus suis discipulis, & sic toti Ecclesiæ, cuiuslibet cibi esum, etiam qui antè fuerat in lege prohibitus: nam eos prædicatores mittebat non solùm ad Iudæos, sed etiam ad omnes gentes, quæ cibis communibus vescebantur.

Hanc præterea de discretione ciborum controuersiam, iam tum inter fideles exortam, non semel suis in epistolis dirimere conatus est Paulus Apostolus. Vndè primùm ad Rom. 14. scripsit: *Infirmum in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit, se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet. Is, qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet: Deus enim illum assumpsit*. Et infrà: *Scio, & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum; nisi ei, qui existimat, quid commune esse, illi commune est*. Et rursùs: *Omnia quidem sunt munda; sed malum est homini, qui per offendiculum manducat*. Et paulò post: *Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est; quia*

non est ex fide. Quibus verbis affirmat Apostolus, nullum cibum esse immundum, sed omnes per Christum purificatos; ideòque sine discretione vlla percipiendos esse. eos autem, qui cibum aliquem immundum existimarent, infirmos in fide appellat, ac etiam damnatos, si cũ erronea hac cõscientia manducarẽt.

Secundò, 1. Cor. 10. *Omne, quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra, & plenitudo eius. si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, mãducate, nihil interrogantes propter conscientiam.*

Tertiò, 1. Timoth. 4. *Spiritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus errorum, & doctrinis Dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam; prohibentes nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & ijs, qui cognouerunt veritatem. quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assequutus es. ineptas autem, & aniles fabulas deuita.* Iàm quæsò, quid planiùs, apertiùsq;, & efficaciùs dici poterat? igitur, iuxta Paulum, ij Armenij, qui cibos aliquos reijciendos esse dicunt,

vt

Թ Ժ. րդ" գլխոյն ասէ ։ ա՛մ ինչ որ ՚ի սպան-
9 դանոցն վաճառի , կերայք . եւ մի՛ ինչ խը-
տրէք վ՟ խղճի մտաց . զի տն է երկիր
լրիւ իւրով ։ Եթէ ոք կոչեսցէ զձեզ
յանհաւատից . եւ կամիցիք երթալ .
զա՛մ ինչ որ առաջի ձեր դնիցեն , կե-
րայք ։ եւ մի՛ խտրէք վ՟ խղճի մտաց ։]
Երրորդ" ՚ի յառաջինն առ տիմոթէ-
ոս. դ. րդ" գլխոյն ասէ ։ Հոգին ոչ յայտ-
նապէս ասէ . Թէ ՚ի ժամանակս յետինս
բաժանեսցին ոմանք ՚ի հաւատոյն . եւ հա-
յեսցեն յայսս մոլորութե եւ ՚ի վարդապ-
ետութիւնս դիւաց . կեղծաւորութբ
Ժ ստախօսաց , խարանեալ իւրեանց խղճի-
ն մտաց . որ յարգելուցանեն յամուսն-
10 նանալոյ . եւ մեկնիցին ՚ի կերակրոց .
զոր ած հաստատեաց ՚ի վայելս հաւա-
տացելոց . եւ որք ծանեան իսկ ՚ի ճշմ-
մարտութեն ։ զի ամ արարածք այ
բարի են . եւ չէ ինչ խոտան , մանաւա-
նդ որ գոհութե ընդունիցին . զի
սրբի բանիւն այ եւ աղօթիւք ։ զայս
խրատ առեալ եղբարց՝ բարի ես պաշ-
տօնեայ լինիցիս բանիւք հաւատոց .
եւ բարւոք վարդպտութեն զորոյ զհետ
եկի երթեալ ։ այլ ՚ի պիղծ բանից եւ յա-
ԺԱ ռասպելաց պառաւանաց հրաժարեա-
ցիր ։] Արդ ըստ այսմ մտաց , որ ասէ թէ
11 գոյ այժմիկ կերակուր ինչ անմաքուր եւ խո-
տան . ըստ պօղոսի եւ հոգւոյն սրբոյ՝
բաժանեալ ՚ի հաւատոց . կեղծաւորու-
թբ ստախօսն է . եւ հայի յայսս մոլ-
րութե . եւ ՚ի վրդպտութիւնս դիւաց ։
Եւ չորրորդ" առ տիտոս յառաջին
գլխոյն ասէ ։ Կշտամբեսցես զնոսա խս-
տագոյնս . զի առողջ լինիցին ՚ի հաւա-
տս . եւ մի՛ հայեսցեն ՚ի հրէական առա-
սպելս , եւ ՚ի պատուէրս մարդկան զա-
ռածելոց ՚ի ճշմարտութեն ։ ամ ինչ սու-
րբ է սրբոց . բայց պղծոցն ոչինչ է սու-

այլ

[illegible] Ժբ 12

[illegible]

[illegible] Ժգ 13

[illegible]

[illegible] Ժդ 14

[illegible]

[illegible]

ընդ

vt immundos ; à fide discesserunt, in hypocrisi loquuntur mendacium, errorumque spiritibus, & Dæmoniorum doctrinis attendunt.

Quartò denique hoc ipsum cum eadem efficacia prędicat, ad Titũ, 1. *Increpa illos durè, Vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum, auertentium se à veritate : omnia munda mundis : coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum ; sed inquinatæ sunt eorum & mens, & conscientia.*

Idem confirmat etiam visio Petri, Act. 10. vbi apparuit illi vas, *in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia Cæli : & facta est Vox ad eum : surge Petre, occide, & manduca. ait autem Petrus: absit Domine ; quia nunquàm manducaui omne commune, & immundum. Et Vox iterùm secundò ad eum : quæ Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Qua quidem visione satis apertè significatum Petro fuit, cessasse iam veteris legis mandatum de abstinẽtia à cibis immundis.

Quod autem spectat ad derogationem eiusdem legis quoad reliqua legalia, seu cæremonialia præcepta: declarauit id anteà ipse Dominus noster, Iesus Christus, Luc. 16. dicẽs: *Lex, & Prophetæ Vsque ad Ioannem; exindè Regnum Dei euangelizatur.* quod est intelligendum de cessatione prædicationis eiusdem legis ; quæ cessationẽ obseruationis illius, post Christi mortem sequuturam, præcedere debuit.

Deindè definitum hoc fuit ab Apo-

Apoſtolis in Hieroſolymitano Concilio, de quo in Actis, cap. 15. ſic legitur: *Surrexerunt autem quidam de hæreſi Phariſæorum, qui crediderũt, dicentes: quia oportet circumcidi eos; præcipere quoque ſeruare legem Moyſi. cõueneruntque Apoſtoli, & Seniores videre de Verbo hoc. Cùm autem magna conquiſitio fieret, ſurgens Petrus, dixit ad eos. Viri fratres, &c. nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque Patres noſtri, neque nos portare potuimus? ſed per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quemadmodùm & illi.* Quam Petri ſententiam ſequuta eſt cum Iacobo reliqua multitudo. Cæterùm prohibitionẽ illam, ab Apoſtolis ibidem factam Gentilibus, in Syria conuerſis, vt abſtinerent ſe à quibuſdam cibis, non niſi pro tempore aliquo ad Iudæorum ſcandala euitanda conſtitutam fuiſſe, demonſtrabimus infrà, cùm reſpondebimus ad obiecta.

Denique in huius rei confirmationem, ac defenſionem, multa Paulus ſcripſit varijs in locis: & primò in epiſt. ad Romanos. inquit enim cap. 6. *Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* & cap. 7. id declarat exemplo vxoris, quæ per viri mortem ſoluta eſt à lege illius: vndè concludit: *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit.* Et infrà: *Nunc autem ſoluti ſumus à Lege mortis, in qua detinebamur: ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ.* Et cap. 8. *Lex ſpiri-*

Ժե ընդէ՞ր փորձէք զԱծ՟ դնել լուծ ի վերայ պա-
15 րանոցի աշակերտացն. զոր ոչ հարքն մեր եւ
ոչ մեք կարացաք բառնալ. այլ շնորհօք
տն՟ մերոյ յի՟ ք՟ի հաւատամք ապրել.
զոր օրինակ եւ նոքայ :] Եւ զայս վճիռս
պետրոսի հաստատեաց յակոբ. եւ այլ
բազմութիւն առաքելոցն եւ երիցանցն: իսկ
զնի արգելմանն՝ ի չորից իրացն, զոր առ
հեթանոսացն առ̄քլն առ ժամանակ մի
զի մի խոտորեսցին ՚ի զայթակղութենէ հրէ-
իցն. ցուցանեմք յետոյ յորժամ պա-
տասխանի տացուք առարկութեանց
հակառակորդացն :

Ժզ Եւ վերջին՝ առ ՚ի հաստատութիւն բա-
16 նիս այսորիկ զպաշտպանութիւն յոլովս գրեց
ոք առաքեալն պօղոս ՚ի թղթոսն իւր: Եւ
նախ առ հռովմայեցիս. զ. երգ" գլխն
ասէ: Ոչ էք ընդ օրինօք. այլ ընդ շնորհ-
հօք:] Եւ յեւթն ՚ի. է. երգ" գլխն բա-
ցայայտէ զայս օրինակաւ կնոջն. որ
մահուամբ առն արձակեալ լինի յօրի-
նացն նորա: եւ ապա ասէ. եւ յայս եղբարք
եւ դուք եղէք մեռեալք օրինացն
մարմնովն քի լինել այլում որ ՚ի մեռե-
լոցն յարուցեալ է :] Եւ յետոյ դարձ-
եալ ասէ : Բայց՝ այժմ դատարկեցաք յօ-
Ժէ րինացն մահու. յորմէ մեռաք. այսպէս
17 որով ըմբռնեալ էաք. առ ՚ի ծառայել
մեզ նորոգութեամբ հոգւոյս. եւ ոչ հնու-
թեամբ գրոյն :] Եւ ՚ի յութերորդ" գլխն
ասէ: Օրէնք հոգւոյն կենաց ՚ի քն՟ յն՟
ազատեցին զիս յօրինաց մեղացն եւ մա-
հու:] Եւ ՚ի. Ժ. երգ" գլխն ասէ: Կա-
տարած օրինացն քն՟ է յարդարութիւն
ամ՟ հաւատացելոց :] Նմանապէս ուսուցանէ յետ քի
վախճանեալ լինել հին օրէնքն :

Եւ երկրորդ՝ զնոյն ուսուցանէ առ
աղաւաղէս ՚ի թղթոյն առ գաղատա-
ցիս : բանզի ՚ի յերկրորդ գլուխն խօսի
այսպէս : Նմանապէս գիտեմք առաքե-

ազատեցոյց զն: Եթէ դու որ հրեայդ ես, հե 18
թանոսաբար կեաս, զիարդ ստիպես
հեթանոսաց լինել հրէաբար: զի մեք
բնութ հրեայք և ոչ հեթանոսաց մեղա
ւորք՝ գիտեմք. եթէ ոչ արդարա
նայ մարդ ՚ի գործոց օրինաց. եթէ ոչ
՚ի հաւատոցն յի քի. և մեք ՚ի քս յս հա
ւատացաք. զի արդարասցուք ՚ի հա
ւատոցն քի, և ոչ ՚ի գործոց օրինաց:
Զի զի ՚ի գործոց օրինացն ոչ արդարա
նայ ամ մարմին :]

Եւ գլ՝ յերրորդ գլխին ասէ: Որք միան
գամ ՚ի գործոց օրինացն են, ընդ անի
ծիւք են: զանզի գրեալ է. Թէ անիծեալ 19
ամ մարդ, որ ոչ կացցէ յամ գրեալսն
՚ի գիրս օրինացն առնել զամ. և այլն:
Քս զմեզ գնեաց յանիծից օրի
նացն:] Եւ յետոյ ասէ: Իսկ զի՞նչ է
զեն օրէնքն յանցուածոց վասն եդաւ
մինչև եկեսցէ զաւակն. այ. քն:] Եւ
[illegible] ասէ: Այլ մինչ չև եկեալ էր հա
ւատոյն. ընդ օրինօք փակեալ պահէ
աք՝ ՚ի հաւատն՝ որ յայտնելոց էր. որպէս
[illegible] : ապա օրէնքն դաստիարակ
եղեն մեզ ՚ի քս յս. զի ՚ի հաւատոյ ար
դարասցուք: այլ եկեալ հաւատոյն
քն՝ ոչ ևս ընդ դաստիարակաւ եմք:] 20

Եւ դարձ՝ ՚ի չորրորդ գլխին ասէ: Զի
արդ դարձեալ դառնայք միւս անգամ ՚ի տարե
րս տկարս և յաղքատս, որոց միւս ան
գամ [illegible] ծառայել կա
միք:] Եւ յետոյ [illegible]
[illegible]

tus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege mortis. ac tandem cap. 10. *Finis*, inquit, *legis est Christus ad iustitiam omni credenti*. ergo completo illo fine, ac termino, cessauit lex absq; alia derogatione.

Secundò idem ex professo docet in epist. ad Galatas; vbi cap. 2. sic Petrum alloquitur. *Si tu, Iudeus cùm sis, Gentiliter viuis, & non Iudaicè: quomodò Gentes cogis iudaizare? Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores; scientes autem, quòd non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi; & nos in Christo Iesu credidimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro*.

Et cap. 3. *Quicumque*, ait, *ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. scriptũ est enim; maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea*; &c. *sed Christus nos redemit de maledicto legis*. Et infrà: *Quid ergo Lex? propter transgressiones posita est, donec veniret Semen, cui promiserat*: id est, Christus. Et posteà: *Priùs autem, quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. at vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo*.

Et rursùs cap. 4. *Quomodò iterùm conuertimini ad infirma, & egena elementa, quibus denuò seruire vultis?* hoc est, ad obseruantiam legis, quæ iustificare neminem poterat. Et infrà:

այլ de

de duobus Testamentis, veteri, & nouo, loquens sub figura duorũ filiorum Abrahæ, scilicet Ismaëlis, qui ei ex Agar ancilla, & Isaac, qui ex Sara, vxore libera, natus fuerat; inquit: *Nos autem, fratres, secundùm Isaac promissionis filij sumus. sed quomodò tunc is, qui secundùm carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundùm spiritum: ità & nunc. Sed quid dicit Scriptura? eijce ancillam, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit. State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis; quoniam, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Viden, vt apertè testatur Apostolus, eijciendam esse legem veterem, quæ tanquàm ancilla fuit legis Euangelicæ, sicut fuerat Agar Saræ ancilla.

Tertiò, ad Ephesios 2. *Qui fecit vtraque vnum, medium parietem maceriæ soluens, & legem mandatorum decretis euacuans*: hoc est, Mosaicam legem decretis Euangelicis auferens.

Quarto, ad Colos. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum; quæ sunt vmbra futurorum.* Et paulò post: *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi: quid adhuc, tanquàm viuentes in Mundo, decernitis, ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis? quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundùm præcepta, & doctrinas hominum.* Ecce loquitur hic Apostolus

այլ զնոյն ասէ զերկուս: ՚ի բաց հանէ զորդւոց
Իա 21 խօսելով և զօրէնս դարման. զի մի ծառայն
զեւցէ որդի ազատականացն ընդ որդւոյն
ազատանին: զի որոյ եղբարց չեմք որդիք
աղախնոյն. այլ ազատին՝ ազատութ՛
եամբ զոր զմեզ ազատեաց: այսուհետեւ կացէք
այստուհետև և. և մի՛ միւս անգամ ընդ
լծով ծառայութեան մտանէք:] Ահա
սանես. թէ ոչ յայտնապէս ուսուցա
նէ առաքեալ ՚ի բաց հանել զհին օրէնսն,
որ էր իբրեւ աղախին նոր օրինացն, որ
պէս և աղար էր իբրեւ աղախին սառայի:

Երրորդ՚՚ ՚ի Թուղթն առ եփեսացիս
Իբ 22 յերկրորդ՚՚ գլխոյն ասէ: Նա՛ է խաղաղու-
թիւն մեր. որ արար զերկոսեանն մի. և
զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց զթշնա-
մնութիւն ՚ի մարմնի իւրում. և զօրէնս
պատուիրանացն հրամանօք խափա-
նեաց:] այս. զհին օրէնսն հրամանօք
նոր օրինացն վերջացոյց:

Չորրորդ՚՚ ՚ի Թուղթն առ կողոսացիս յեր
կրորդ՚՚ գլխոյն ասէ: Մի՛ ոք այսուհետեւ
զձեզ դատեսցէ ուտելեօք. կամ ըմպե
լեօք. կամ մասամբ տօնից. կամ ամ
սամտից. կամ շաբաթուց. որ են ստ
ուերք հանդերձելոցն:] Եւ զկնի սա
Իգ 23 կաւուց դարձ ասէ: Եթէ մեռարուք
ընդ Քրիստոսի ՚ի տարերաց աշխարհիս. զի՞
եւս իբրեւ զկենդանիս աստէն յաշխար
հի կրօնաւորիք. մի՛ մերձենար. մի՛
ճաշակեր. մի՛ հուպ լինիր. որ է ամ
ենին ՚ի սպառ ապականութեան ըստ պատ
ուիրանաց և վարդապետութեանց մարդ
կան:] Ահա խօսի աստ առաքեալն յայտ
առ անդութեամբ հին օրինացն. ասելով.
զի եթէ մեռա անդամ ընդ Քրիստոսի. ուստ
եւ եւս մի այլեւս օրէնք. այլ մարդկայ
ին ուսմանց. որք բերեն զմարդ ՚ի կո-
րուստ և յապականութիւն:

Եւ հինգերորդ՚՚ ՚ի Թուղթն առ եբ

ցուցեալ . Է . եբր՛ գլխոյն պատմութեամբ Եբ
արդարանաբանէ առաջին քան զՎեմ՝ սոցա . 24
որք հրեշտակաւ վարժեցին . և ասէ ։ [Իսկ
արդ՝ եթէ կատարումն քահանայութեանն ղեւտա-
ցւոց քահանայութեամբն էր . քանզի ժողո-
վուրդն յայն օրէնս դրեցաւ . զինչ
պիտոյ էր քան կարգին Մելքիսեդեկի
այլում քահանայի յառնել . և ոչ ա-
սել թէ ըստ կարգին Ահարոնի ։ այլ՝ ի
փոխել քահանայութեան թէ հարկ էր և օ-
րինացն փոփոխումն լինել ։] Եւ յետոյ
դրոշմ՝ ասէ ։ Եթէ ըստ նմանութեան Մել-
քիսեդեկի յառնէ այլ քահանայ . որ
ոչ ըստ մարմնաւոր պատուիրանին է՛ Եե
ղեւ . այլ ըստ զօրութեան կենացն անմա- 25
հականաց։ արհամարհումն լինի առա-
ջին պատուիրանին վն՛ նորին տկարու-
թեան և անօգտութեան ։ զի ոչ ինչ կա-
տարումն զորեացին օրէնքն . այլ մուտ ա-
ռաւելագունի յուսոյն, որով մերձենամք
առ ած ։]

Եւ գլ՛ յութներ՛ գլխոյն ասէ ։ [Բայց
արդ՝ և առաւելագոյն պաշտաման ե-
հաս . որչափ լաւագոյն ուխտի է միջ-
նորդ . որ ՚ի յառաւել աւետիսս օրի-
նադրեցաւ ։ զի եթէ առաջինն անա-
րատ էր . ապա երկրորդին տեղի ոչ խնդ- Եզ
րէր ։ Նա՛ աւ անարգեն զնոսա 26
և ասէ . ահա՝ աւուրք եկեսցեն
ասէ տր . և կատարեցից ՚ի վր տանն
Իսրայէլի և ՚ի վր տանն Յուդայ ուխտ նոր ոչ
ըստ ուխտին , զոր եդի ընդ հարսն ն-
ցա յաւուր յորում առի զձեռանէ նո-
ցա հանել զնոսա յերկրէն Եգիպտա-
ցւոց ։] Եւ յետ սակաւ՝ ուց ասէ ։ ուխտ
առաջինն նոր՝ հնացոյց զառաջինն ։ և
որ հնանայն և ծերանայ . մերձ է յապա-
կանութեն ։]

Եւ գլ՛ յիններ՛ գլխոյն ասէ ։ [Զայս
ցուցանէ հոգին սուրբ . թէ մինչ չև
յայ

lus de legalibus Cæremonijs ; quæ si rursùs post suam abrogationem in vsum reuocentur , iam non lex diuina , sed humana , & commentitia dici poterunt , quæ in interitū Christianos adducet .

Tandem ad Hebr. 7. disputans Paulus de abrogatione veteris legis , & introductione noue, his premit rationibus aduersarios : *Si ergo consummatio per Sacerdotium Leuiticū erat : populus enim sub ipso legem accepit: quid adhuc necessarium fuit , secundùm ordinem Melchisedech alium surgere Sacerdotem , & non secundum ordinē Aaron dici? Translato enim Sacerdotio, necesse est , vt & legis translatio fiat.* Et infrà : *Si secundùm similitudinem Melchisedech exurgat alius Sacerdos , qui non secundùm legem Mandati carnalis factus est , sed secundum virtutē vitæ insolubilis : reprobatio quidem fit præcedentis Mandati, propter infirmitatem eius, & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit Lex. introductio verò melioris spei , per quam approximamus ad Deum.*

Et iterùm cap. 8. *Nunc autem melius sortitus est ministerium , quantò & melioris Testamenti mediator est , quod in melioribus repromissionibus sancitum est . nam si illud prius culpà vacasset , non vtique secundi locus inquireretur . vituperans enim eos ; dicit : Ecce dies venient , dicit Dominus ; & consummabo super domū Israël , & super domum Iudà Testamentum nouū , non secundùm Testamentum , quod feci patribus eorum in die , qua apprehendi manù eorum, vt educerem illos de terra Aegy-*

Aegypti, &c. dicendo autem nouum, veterauit prius: quod autem antiquatur, & senescit, propè interitum est.

Et pergit cap. 9. *Hoc significante Spiritusancto, nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore Tabernaculo habente statum: quæ parabola est temporis instantis, iuxta quã munera, & hostiæ offeruntur, quæ nõ possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solummodò in cibis, & in potationibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, vsque ad tempus correctionis impositis:* hoc est, vsq; ad legem Euangelicam.

Quibus verbis apertissimè concludit Apostolus, Legalia veteris Testamenti cessasse; ijs præcipuè, quibus ait: *Translato Sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.* Et rursùs: *Reprobatio quidem fit præcedentis mãdati.* Et iterùm: *Dicendo autem nouum, veterauit prius: quod autem antiquatur, & senescit, propè interitum est.* Et posteà: *In cibis, & in potationibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, vsque ad tempus correctionis impositis.* Nec video, qua ratione possint Armenij Euangelicæ Christianæ legis sectatores verè appellari; si quod Christus in Euangelio, eiusque Apostoli suis in Scriptis, tam disertè docuere, posthabeant.

ԻԷ 27 յայտնեալ էր ձանձրացուցանել ուխտութեանց, քանզի գետ առաւքեն խորանն առաջ կհաստատութիւնն : որ էր օրինակ ժամանակերձելոյն, որ առաւքի կայր. յոր ժամ պատարագքն և զոհք մատչէին. որք ոչ կարէին ըստ խղճի մտաց կատարել զպաշտօնէութիւն. բայց միայն կերակրովք և ըմպելեօք և պէսպէս մկրտութեամբք և մարմնոյ արդարութեամբ. որ մինչև 'ի ժամանակս ուղղութեան իւրք կային :] այս. մինչև 'ի ժամանակս նոր օրինացն.

Արդ՝ իմանամ բանիւս այսոցիկ յայտնապէս քարոզէ սբ առաքեալ. եթէ օրինա-
ԻԸ 28 կանքն մովսեսի փերթեցան. մանաւանդ նոր առաքեալն. եթէ 'ի փոխել քահանայութեանն՝ հարկ էր և օրինացն փոփոխմամբ լինել : Եւ դարձեալ. արհամարհութիւն լինի առաջին պատուիրանին : Եւ դարձեալ. իմանալն նոր՝ հնացոյց զառաջինն. և որ հնանայ և ծերանայ. մերձ է յապականութիւն : Եւ յետոյ. կերակրովք և ըմպելեօք, և պէսպէս մկրտութեամբք և մարմնոյ արդարութեամբք. որ մինչև 'ի ժամանակս ուղղութեանն իւրեանց կային :] Արդ ոչ տեսանեմ որպէս և ոչ կարեն իմա-
ԻԹ 29 նալ. եթէ զհայք քրիստոնէից ճշմարտապէս կոչին այնուքեն, որ անհոգամն և արհամարհեսցեն զայս փոխարար զոր զաւետարանութիւնն քրիստոսի. և արքաց առաքելոցն նորա :]

Եր

ԵՐԿՐՈՐԴ
Յուցանի նոյն բանն պատճառօք:

Գլուխ. Դ:

ա 1

Առաջին պատճառն է այս:

[illegible]

բ 2

գ 3

PROBATVR IDEM
Secundò
Rationibus, ex Scriptura sacra deductis.

§. IV.

PRima ratio est: Cæremonialia veteris legis erant vmbræ, ac figuræ Sacramentorum, aliarumq; rerum, & cæremoniarum, in lege Euangelica futurarum, iuxta illud, Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*. Et 1. Cor. 10. *Hæc in figura facta sunt nostri*. Et rursùs infrà: *Hæc autẽ omnia in figura contingebant illis*. Et Colos. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum; quæ sũt vmbra futurorum, corpus autẽ Christi*: id est, veritas pertinet ad Christum, qui in Passione impletionem exhibuit omnium figurarum, dicẽs: *Consummatum est*. Sed vmbræ, ac figuræ, apparente luce, & rerum veritate, diffugiunt: igitur Euangelica Christi lege aduenienté, vetus cessauit: in cuius etiam rei signũ velum Templi, quod significabat statum illum legis veteris figuralem, in Christi morte legitur esse scissum.

Et confirmatur magìs hæc ratio: quia ex eo quòd Cæremonialia antiquæ legis data fuerint Hebræis ad significanda Christi mysteria, vt futura, atque ad disponendum, præparandumque eorum populum ad eiusdem Christi aduentum, iuxta illud Gal. 3. *Priusquàm veniret fides, sub lege custodiebamur, cõclusi in eam*

fidem

fidem, quæ reuelanda erat: itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, Vt ex fide iustificemur: sequitur, quòd per eorum obseruantiã profiteremur, statum veteris Testamenti adhuc durare, ipsumque Christum nondum venisse: igitur ipsa eorum obseruatio per se præiudicat nostræ fidei veritati, secundùm quam confitemur, Redemptionem iam factam, & mysteria illa iam esse completa.

D. Thom. 1. 2. quæst. 103. art. 3.

Probatur secũdò ratione D. Thomæ, quæ deducitur ex præcedente: quia Cæremonialia pertinent ad exteriorem Dei cultum, qui proportionari debet cultui interiori, in fide, spe, & caritate consistenti: atque adeò iuxta diuersitatem cultus interioris diuersificari quoque debet exterior. Potest autem triplex status assignari cultus interioris: Primus in lege veteri, iuxta quem habebatur fides, & spes tum de bonis cælestibus, tum de his, per quæ in cælestia introducimur; sed de vtrisque, tanquàm de quibusdam futuris. Secundus in lege noua, in quo habetur quidem fides, & spes de cælestibus bonis, tanquàm de futuris; sed de his, per quæ in cælestia introducimur, sicut de præsentibus. Tertius autem status est Beatorum in Patria, vbi habentur bona cælestia, vt præsentia, & nihil creditur, vt absens, neque speratur, vt futurum. Sicut ergo, adueniẽte hoc tertio statu, scilicet Beatorum, nihil in eo erit figurale, ad diuinum cultum pertinens, sed solũ gratiarũ actio, & vox laudis; ita pari ratione, Cæremoniæ primi status,

per

Դ 4 [illegible]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 արարողութիւնք առաջնոյն ստորոյն՝ որք
ընդ տարուելոց նշանակէին զերկրորդ
ստորոյն. ընդ գալն երկրորդ ստորոյն պար
տէին վերջանալ, և նոր արարողու
թիւնն հաստատել :

Երրորդ՝ ցուցանի : զի թէպէտ օրէն
քն մովսէսի էին սուրբ, արդար, և բարի.
որպէս ասէ պօղոս ՚ի հռովմայեցւոց. Է. երր՝
գլխին. զի որ զի յարմարէին ընդ ուղիղ բանա
կանութեան, և պատշաճաւորք այնմ
ժամանակին : սակայն ծանրացուցեալ
էր բազմապատիկ դժուարին պատուէր
անօք. և անգի առաւել յանցանաց : քանզի
Ը 8 զի առաւել լինէր հրէիցն մի հրաժա
րեցուցանելոյ զնոսա ՚ի մեծագոյն մե
ղաց. այս ՚ի կռապաշտութեան, և ՚ի հպ
արտութեան : նա և զոչ կարէր առ
դարձուցանել. քանզի առաւել լինէր
երբեմն զճանապարհ ինչ առ յօրէնս ար
դարութեան. և ՚ի ժողովուրդն անկա
տար. որ զի պատրաստեսցի ՚ի կա
տարելութիւն որ լինելոց էր քրիստոսիւ:
Եւ քանզի զպատուիրանս նոյն ոչ կարէր տալ
մովսէս. այլ քս. որպէս ասէ յհ. Թէ
օրէնքն մովսէսիւ տուան. շնոր
հքն և ճշմարտութիւն քրիստոսիւ յիսուսիւ եղ
Թ 9 են: սակս այսորիկ պատուիրանօքն մեղ
ակից առնէին զմարդիկն պատժապարտ
կացուցանէին զմարդիկ և պարտա
ւոր պատժոց: Ուստի և նոյն օրէնքն
կոչեցաւ ՚ի գծ. գիրսն լուծ դժուարին
բառնալոյ. օրէնք ծառայութեան, երկիւ
ղի, և ծառայութեան. օրէնք տկարք,
անօգուտք, և անկատարք. այլ և օրէնք մե
ղաց և մահու : ապա ուրեմն ոչ պարտ
էր մնալ մշտնջենաւորապէս. այլ մինչև յար
կել մինչև եկեսցէ զաւակն. այս. քրի
ստոս:

Նոյն և զի աւետարանականն օրէն
քն ասի ՚ի մտ. գլխոյն լուծ քաղցր և թե
թև.

per quas figurabatur secũdus, & tertius, secundo statu adueniente, cessare debuerunt, & aliae induci caeremoniç, quae huic statui conuenirent.

Probatur tertiò: Lex Mosaica, etsi *sancta, iusta, & bona*, vti dicitur Rom. 7., eoquod rectae consona rationi, & eius temporis statui cógruens: quia tamen multis erat, & grauissimis onerata praeceptis, atque adeò transgressionis occasio; dabatur enim ad Iudaeorum mala maiora euitanda, vt nimirùm eorum ad superbiam, & Idololatriam inclinatio coarceretur: & quia iustificare neminem poterat; nam dabatur, vt via ad legem iustificationis, & populo adhuc imperfecto, vt disponeretur ad perfectionem, quae erat futura per Christum: quapropter eiusdem legis mandata sine gratia Dei, quam dare non poterat Moyses, sed Christus, iuxtà illud Ioan. 1. *Lex per Moysen data est; gratia, & Veritas per Iesum Christum facta est*; occasionaliter reos constituebant homines, ac poenae obnoxios: idcircò erat talis lex *importabilis*, vt dicitur Act. 15. erat *lex timoris, ac seruitutis*, Rom. 8. & Gal. 4. & 5. *lex infirma, inutilis, & imperfecta*, Hebr. 7. ac denique *lex peccati, & mortis*, Rom. 8.: igitur perpetuò durare non debuit; sed *poni*, vt inquit Paulus, *donec Veniret Semen*, id est, Christus:

Tum quia lex Euangelica dicitur è cõtrariò *iugum suaue, ac leue*, Mat. 11. *lex perfecta*, Iacobi 1. *Virtutis, & dilectionis*, 2. Timoth. 1. *lex libertatis, & adoptionis filiorũ*, Gal. 4. lex

lex gratiæ, & iustitiæ, Rom. 6. ac tandem *lex spiritus vitæ*, Rom. 8. quia Christus, qui dedit huius legis mandata, dedit etiam gratiam, & Spiritum, per quem in corde diffusa est caritas. igitur hæ duæ leges sunt inter se oppositæ, atque adeo incōpossibiles: vndè adueniente noua, cessare debuit vetus.

Probatur quartò: Prior lex data fuit vni genti ad distinctionem aliarum, iuxta illud, Deuter. 4. *Quæ est alia gens, vt habeat caremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego ponam hodiè ante oculos vestros?* & Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis*: vndè Apostolus ad Romanos 9. *Optabam*, inquit, *ego ipse anathema esse pro fratribus meis secundum carnem, quorum est Testimoniū, & legislatio*. Posterior verò data est toti Mundo, iuxta illud, Matth. 28. *Euntes docete omnes gentes*: & Marc. 16. *Euntes in Mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ*: vt scilicet Ecclesia, perfectam habens vnitatem, ex omnibus hominibus congregaretur. Ergo, vt hæc posterior stare posset, necessarium fuit, signa, & speciales Cæremonias vnius populi è medio tollere. Et hoc est, quod Paulus dixit Ephes. 2. Christum abstulisse medium parietem maceriæ, & inimicitias soluisse inter vtrumque populum, Hebraicum, scilicet, & Gentilem: *Fecit*, inquit, *vtraque vnum; & medium parietem maceriæ soluit, inimicitias in carne sua; legem mandatorum*, hoc est, legaliū, decre-

Ժ 10 թեն. օրէնք շնորհութե՛ և սիրոյ. կատա-
րեալ օրէնք ազատութե՛ և արդարու-
թե. օրէնք շնորհաց և արդարութե.
այլ և ս օրէնք հոգւոյ կենաց: զի քս.
որ ետ սմա պատուիրանս օրինա-
ցս. ետ և ս զշնորհս և զհոգին սբ. որ-
ով սէրն այս սփռեալ է ՛ի սիրտս մեր:
ապա ուրեմն երկոքեան օրէնքս այսոքիկ
հակառակք են միմեանց և անմիաբանք
են: ապա յետ գալստեան օրինացն՝ հարկ
եղև վերջանալ հնոյն:

Չորրորդ՝ ցուցանի: քանզի հին օրէ-
նքն տուաւ միում ազգի վս մեկնելոյ
զայն ՛ի յայլոցն, ըստ այնմ որ ասի ՛ի
Բ. օր՝ գլխոյն երկրորդ՝ օրինացն. Թէ ո՞ր
է այլ ազգ, որոյ իցեն արարողութիւնք
և դատաստանք արդարք ըստ ամե-
նայն օրինացս այսոցիկ, զոր ես տամ այս-
օր առաջի ձեր:] և ՛ի ճխէ. երգ՝ սաղմո-
սին: Ոչ արար այնպէս ամ ազգաց. և
զդատաստանս իւր ոչ յայտնեաց նո-
ցա:] և ՛ի հռոմայեց. Թ. երգ՝ գլխոյ-
սին: Ես էի նզովեալ լինել. որոց է
կտակարանք և օրինադրութիւնք:] իսկ
նոր օրէնքն տուաւ ամ աշխարհի և
ամ ազգաց. ըստ այնմ որ ՛ի մատթ. իը.
երգ՝ գլխոյն ասի. Թէ գնացէք աշակե-
րտեցէք զամ հեթանոսս:]
և ՛ի մարկոսի. ժզ. երգ՝ գլխոյն ասի. գն-
ացէք ընդ աշխարհս ամ. քարոզեցէք
զաւետարանն ամ արարածոց:] որպէս զի
եկեղեցին՝ ունելով զկատարեալ միա-
բանութի՝ ժողովեսցի յամ ազգաց ՛ի միաբանութի
հաւատոյ: Արդ ուրեմն զի՛ հաստա-
տութի նոր օրինացս՝ հարկ եղև բառ-
նալ ՛ի միջոյ զյատուկ նշանս և զարա-
րողութիւնս միոյ ազգին: սակս այս
բանի ասաց պօղոս ՛ի յեփեսացւոց թղթոյն
երկրորդ՝ գլխոյն. Թէ քս եբարձ զմիջնո-
րմն ցանկոյն. և քակեաց զթշնամու-
թի

tenentur; cur in earum quarundam obseruationem tum sese, tum gentes alias ita obligát, vt vel grauiter peccare transgressores arbitrentur? aut cur id obseruare non timent, quod ipsis, non dico, nullam obligationem, sed omnem teste Paulo affert interitum? *Si ergo*, inquit ille Colos. 2., *mortui estis cum Christo ab elementis huius Mundi; quid adhuc, tanquàm viuentes in Mundo, decernitis, ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis; quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundùm præcepta, & doctrinas hominū.* Et rursùs Gal. 5. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini; à gratia excidistis.* Tum quia per figurales eas obseruātias, vt diximus, etsi non verbis, factis tamen protestantur, Christum nondum venisse, nec eius mysteriū esse impletum: quod nihil est aliud, nisi suæmet fidei abiuratio.

Si verò legalium obligatione tenentur; cur reliqua eius legis mandata, cæremoniasque transgrediuntur? quid magis in ea vetitum, vt immundum, quàm caro suilla, quam ipsi licitè comedunt? aut quid districtiùs præceptum, quàm Circumcisio, à qua se abstinent? Et tamen Iacobo se credere iactant dicenti: *Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omniū reus:* (Iacobi 2.) nec Paulum respuunt occlamantem: *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: scriptum est enim: maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.* (Gal. 3. & 5.) Et iterùm: *Testificor autem*

Ժզ 16 [illegible]

Ժէ 17 [illegible]

Ժը 18 [illegible]

Թէ որ ՚ի մէջ երկոցունց ժողովրդոցն ԺԳ
հրէից և հեթանոսաց . աւերեալ այսինքն
ահ բարձ զեկեղեցականսն մի . և զմիջնորմն 13
ցանկոյն քակեաց զթշնամութիւն ՚ի մար-
մնի իւրում . և զօրէնս պատուիրանա-
ցն հրամանօքն խափանեաց . զի զեր-
կոսին հաստատեսցէ ինքեամբ ՚ի մի
նոր մարդ . և արասցէ խաղաղութիւն :

Հինգերորդ՚՚ ցուցանի : զի հրեայքն
այնոքիկ , որ դարձեան ՚ի հաւատս քի .
ոչ պարտին պահել զհին օրէնսն . որպէս
հաստատեցին առաքեալքն ՚ի ժողովոյն
ժե : և ոչ եւս պարտին հրեայքն այնո-
քիկ . որք ոչ ընկալան զքն . այլ յամառ- ԺԴ
եալք են . քանզի կացին այժմ ոչ կարեն 14
զհին օրէնս պահել զի ոչ բնակեն ՚ի յեր-
կրին աւետեաց . և ոչ ունին զհին տա-
ճարն . որոյ արտաքոյ ոչ են պարտա-
ցն պատարագել և կատարել զայլ պա-
տուիրանացն պատուիրանսն . ըստ
այսմ հրամանին որ ՚ի .ԺԲ. գլխոյն երկ-
րոր՛ օրինացն ասէ : Զգոյշ լեր անձին
քում . գուցէ մատուցանիցես զողջակէ-
զս քո յամ տեղւոջ զոր տեսանիցես .
այլ ՚ի տեղւոջն զոր ընտրեսցէ տր̃ ած-
քո ՚ի միում քաղաքաց քոց , անդ մատու-
ցանիցես զողջակէզս քո . և անդ արասցես ԺԵ
զամ զոր ես պատուիրեմ քեզ :] Նաև 15
և զի թէպէտ ոչ հաւատան ՚ի քս .
սակայն պարտաւորին հաւատալ և
ընդունել զնոր օրէնսն քի . և թո-
ղուլ զհինն : Աղագաւ ուրեմն որչափ
եւս առաւել ոչ պարտաւորին պահել
զհին օրէնսն հայք և այլ քրիստոնեայք
որք ՚ի հեթանոսաց դարձան : քանզի
այս օրէնքս ոչ երբէք տուաւ դոցա . ոչ
՚ի հին կտակարանին . ուր ընդ առաւել մի-
այն հրէից , և ոչ այլոց ազգաց . սակս
որոյ և վասն հրէից միայն խափանեալ ասի թէ
զներգործութիւն : և ոչ եւս ՚ի նոր կտակա-
րանն

decretis, scilicèt Euangelicis, *euacuãs; Vt duos condat in semetipso in Vnum nouum hominem, faciens pacem.*

Probatur quintò: Iam lege Mosaica non obligantur illi Hebræi, qui sunt ad Christum conuersi; vt Act. 15. definierunt Apostoli: neque illi, qui in Iudaismo sunt pertinaces (nisi fortè per accidens ex erronea ipsorum conscientia); vt probant tum rationes adductæ; tum quia hi constituti iam sunt in statu, in quo impossibile est, illa eos lege teneri; cùm nec sint in terra Promissionis, nec Templum habeant, extra quod præcipua Sacrificia, & præcepta implere non possunt, iuxta illud, Deuter. 12. *Caue, ne offeras holocausta tua in omni loco, quẽ Videris; sed in eo, quem elegerit Dominus in Vna Tribuum tuarum, offeres hostias, & facies quæcumque præcipio tibi*: tum denique quia, licèt increduli sint, tamen tenentur nihilominùs nouam Christi legem suscipere, veteremque deserere, Ergo multò minùs eadem Mosaica lege obligantur Armeni, aliiq; Christiani, ex Gentilismo conuersi. Nam talis lex nusquàm fuit his data, neque in veteri Testamento, vbi ad Hebræos tantùm loquuta est, & non ad alias gentes; ideoque pro Hebręis tantùm propriè dicitur illa cessasse: neque in nouo, vbi Christus, eiusq; Ministri oppositum apertissimè tradiderunt.

Probatur vltimò ad hominem contra Pseudomagistros: Vel enim ipsi legalium cæremoniarum obligatione tenentur; vel non. Si non

tenen-

tenentur; cur in earum quarundam obseruationem tum sese, tum gentes alias ita obligăt, vt vel grauiter peccare transgressores arbitrentur? aut cur id obseruare non timent, quod ipsis, non dico, nullam obligationem, sed omnem teste Paulo affert interitum? *Si ergo*, inquit ille Colos. 2., *mortui estis cum Christo ab elementis huius Mundi; quid adhuc, tanquàm viuentes in Mundo, decernitis, ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis; quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundùm præcepta, & doctrinas hominũ.* Et rursùs Gal. 5. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini; à gratia excidistis.* Tum quia per figurales eas obseruãtias, vt diximus, etsi non verbis, factis tamen protestantur, Christum nondum venisse, nec eius mysteriũ esse impletum: quod nihil est aliud, nisi suæmet fidei abiuratio.

Si verò legalium obligatione tenentur; cur reliqua eius legis mandata, cæremoniasque transgrediuntur? quid magis in ea vetitum, vt immundum, quàm caro suilla, quam ipsi licitè comedunt? aut quid districtiùs præceptum, quàm Circumcisio, à qua se abstinent? Et tamen Iacobo se credere iactant dicenti: *Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omniũ reus:* nec Paulum respuunt occlamantem:
6: *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: scriptum est enim: maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.* Et iterùm: *Testificor autem*

Ժզ բռնեան. ուրեմն և առաքելայքն որ յայս
16 նաւակս ուսուցին մեզ զհնականսն :
Եւ վերջերորդ՝ յուզանի ընդդէմ մեր
բոլորովեան առաւ վերադասքն, քանզի հա-
յք՝ կամ պարտաւորին պահել զհին ա-
ւանդութիւն հրէից . կամ ոչ : Եթէ ոչ
պարտաւորին . ընդէ՞ր առնեն ունակք ՚ի
նոցանէ . Թէ պարտ է՛ մեզ հրամայօրէն
յառաջ կերպակերպն . և այլն : և ընդէ՞ր
կարծեն . Թէ ուսանին մեզ է՛ և ընդ-
դէմ ամենայն հրամանացն : և ընդէ՞ր
ծունեան պահելով զայս՝ ոչ երկնչեն
՚ի պօղոսի կշտամբութենէն . որ ասէ :
Ժէ Եթէ մեռայք ընդ քի՝ ՚ի տարերաց
17 աշխարհիս . զի՞ և իբրև կենդանիք
տառէն յաշխարհի կրթամաւորեք մի՛ ձա-
շակեր . մի՛ հուպ լինիք . որ է՛ ամ ենչ
՚ի ոչէառ ապականութեն բառ պատու-
իրանաց և վարդապետութեանց մարդկանց]
և դարձեալ ասէ . խափանեցայք ՚ի քէ որք
օրինօքն արդարանայք, և անկեալ էք ՚ի
շնորհաց անտի :] Նաև և զի պահել
ընդ զայնպիսի սատուերական աւան-
դութիւն՝ զործով զքաւանսն . Թէ քս
դեռ և ոչ եկեալ է՛ . և ոչ կատարեալ
եղև փրկութի մեր զաղտնաւորքն քն :
Ժը Եթէ պարտաւորին պահել զհին
18 աւանդութիւնն . ընդէ՞ր ոչ պահեն
զայլ ամ պատուիրանս հին օրինացն
ընդէ՞ր ուտեն զխոզ խոզոյ: ընդէ՞ր ոչ ըն-
դունին զԹլփատութի . և ոչ կատա-
րեն զայլ սատուերութիւնս նոյն օրինա-
ցն : քանզի ասէ յակոբ առաքեալ . Որ ոք
զամ օրէնսն պահեսցէ . և միով իւիք գլ-
Թեսցէ . եղև ամ օրինացն պարտական
և պօղոս առաքեալ ասէ : Որք միանգամ
՚ի գործոց օրինացն են , ընդ անիծիւք
են . քանզի գրեալ է՛ . Թէ անիծեալ ամ
մարդ , որ ոչ կացցէ յամ գրեալսն ՚ի
գիրս օրինացն առնել զնա :] Եւ դարձ-
եալ ասէ .

[illegible] ԺԹ 19

[illegible]

[illegible] Ի 20

[illegible] ԻԱ 21

[illegible]

autem rursus omni homini, circumcidenti se; quoniam debitor est Vniuersæ legis faciendæ.

At ad illud de suilla carne respondent Pseudomagistri; licere sibi eo tãtùm cibo vesci ex ijs, qui sunt in lege prohibiti; eo quòd Apostoli hanc facultatem Christianis concesserint; ne cum Hebræis omnino conuenire viderentur in negotio de cibis immundis.

Sed hæc concessio Apostolica fuit à Pseudomagistris in vino, & somno excogitata: Primò, quia definientes Apostoli in Hierosolymitano Concilio, cessasse iam Legem Mosaicam; atque interdicentes quibusdã fidelibus ad tempus, ob rationes, quas infrà subijciemus, solùm esum Idolothyti, suffocati, & sanguinis; apertè indicauerunt, reliquos cibos in lege prohibitos, nõ esse deinceps illicitos: ergo nulla esse poterat Apostolis occasio dispensandi super esu licito suillæ carnis. Secundò, quia in lege, à Deo lata, qualis etiam vetus fuit, nullus Apostolus dispensare poterat, præter ipsum Deum: nam, si par in parem non habet potestatem; quantò minùs inferior? ergo non potuissent Apostoli facere tunc licitũ id, quod absoluta sua prohibitione Deus fecisset illicitũ. Tertiò, nam esto per Apostolicã dispẽsationẽ licuerit Armenijs carne vesci suilla; adhuc superest respondendũ, quonam alio iure ipsis liceat reliqua eiusdem legis mandata transgredi, tum iudicialia omnia, tũ pleraq; cæremonialiũ, ex quibus non nisi illa,

 in

in §. 2. relata, custodiunt. Cũ ergo respondere ad hoc nequeant, desināt causam comestionis suillæ carnis cõferre in Apostolicam dispensationẽ.

Respondent secundò alij prudẽtiores; suos Armenios obseruare nũc Cæremonias illas Hebræorum, non vt veterem legem custodiant, neque quòd illa se lege teneri putent; sed vt à consuetudine, quæ sic inter eos inualuit, non recedant; cùm multa ex consuetudine licita fiant, quæ alioquin non expedirent.

Sed hæc excusatio accipienda non est: primò, quia si putarent, se ex consuetudine solùm, & non etiã ex obligatione ad id faciẽdum induci, eius certè transgressionem non sibi vitio, culpæque tribuerent; neque Christianos alios, quòd idem nõ faciant, criminarentur, atque vt immundos, legisq; diuinę trãsgressores, vitarent. Secundò, quia cùm omnes cæremoniæ sint quædam protestationes fidei; & cæremoniæ veteris legis Christum nasciturum, ac passurum significent; qui nunc eas obseruaret, falsam fidem factis protestaretur, ac proindè grauissimè peccaret: nihil autem, aut parũ interest, vtrùm consuetudinis, an libidinis causâ peccetur. Tertiò, quia talis consuetudo est abusus pessimus, in sacris Concilijs ab Ecclesia, & Apostolis ipsis damnatus, vt demonstratum est; ergo nullo est prætextu tenenda, sed omninò abijcienda. Quartò denique, quia si idẽ abusus tolerãdus modò non est quoad reliquos Hebræorũ ritus; quantò mi-

Ի Բ 22 զի իւրեանց յայլոց քրիստոնէից պատ ճառանօք նեղադրին և ստերագրին նո նից իւրեանց. կամեցան բառնալ զանձ զբեռինս պատճառ և հրէական աւանդ ութեանցն ;

Երկրորդ՝ պատասխանեն այլք իմաստք 'ի խելամտից. թէ այժմ իւրեանց պահեն պատուիրանս զարարողութիւնս նոյնս հրէ ից՝ ոչ թէ զի պահելոյ զհին օրէնսն. այլ զի սովորութեան իւր. որ ինքն ընդ մտաւ 'ի սկզբանէ ;

Այլ և այս պատասխանիս անընդունե լի է. նախ՝ զի եթէ նոքա զմ սովո

Ի Գ 23 րութեան միայն առնէին զայդ. և ոչ եւ զմ կարծեաց պարտաւորութեան. ոչ մեղք համարէին զանց առնել զնոյնս և ոչ քամահէին զայլ ազգս երոն ըզ պիղծս և զընդդիմամարտս զմ դասելոյ զանձնս կերակրոց։ Երկրորդ՝ զի զոլով արարողութիւնք եկեղեցւոյ իբրև պաշտ նութիւն ինչ հաւատոյ նորա. և արարո ղութիւնքն հին օրինացն նշանակելով զա պագայ քն և զապագայ չարչարանսն քն. որ ոչ այժմ պահէր զնոսա. զսուտ հաւատս դաւանէր. և զմեղս գործէր. քան զմեղս գործելն թէ սովորութեամբ թէ կամաց ոչ է՝ միշտ չար իննէ։

Ի Դ 24 Երրորդ՝ զի այդպիսի սովորութիւնս է չար և մեղք. և է արատաւորութիւն արատ բնակալ 'ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ, և 'ի սուրբ հարցն. և յԵրկ-հրամանաց ժողո վոցն. և 'ի յառաքելոցն սրբոց. որք խիստ դատապարտեն. այդպէս ուրեմն մերժե լի է։ Եւ չորրորդ՝ զի եթէ չար է պա հել զայլ արարողութիւնսն հրէիցն. որ չափ ևս առաւել չար իցէ առնել զպատուիրանս ամսոց 'ի քահանայութ մեղաց. ուր և մեղաւորեցուցիչ վարդա պետք սուտք ուսուցեալս առնել ձա ղաչեցեալս հայոց ;

քան

Իսկ առ այս պատասխանեն ասելով ԻԵ
՚ի հայոց․ ասելով․ Թէ այս պատարագու– 25
թիւն․ որով մատուցանեմք եզ զանաս–
ունս, ոչ է պատարագ․ այլ միայն մա–
տաղ․ կամ օրհնութիւն ինչ անասնոյն․
զի նախ օրհնեմք, և մատուցանեմք
զուարակ եզ․ և յետոյ զենումք․ և եփեմք
և կամ հում բաժանեմք աղքատաց․
Վասն որոյ և ՚ի գիրքն, յորում գրեալ
է կանոն այսր մատուցմանն․ առն ա–
ռաջադրանս․ կանոն նուիրականաց օրհնե–
լոյ․ և ոչ ասէ․ կանոն պատարագելոյ
զանասունս․

Բայց՝ եղբարք սիրելիք․ զգուշ լի–
նուք ՚ի բանեցն կանոնիս․ զի ՚ի նմին ԻԶ
հանգոյն առաջադրանացն հեթանոսն բա– 26
նք մահուբեզ․ որով մատուցանողքն
բաղում անգամ յայտնապէս զամենեն
մատուցանել եզ զանասունս նոյն
զնշանակութիւն պատարագացն ՚ի բաց առնելոյ
մեղաց իւրեանց և մեռելոց․ և ոչ միայն
այն բանիւք զայս առնեն․ այլ և ս կատարե–
լեն զործովք․ քանզի պատարագ ոչ
այլ ինչ է․ եթէ ոչ օրհնելոյ բաժանմունք
զեր ինչ զգալի․ և մատուցանել զայն
եզ առ ՚ի զաւն անդամոց մարդկային տա–
կարութեան և ամենայն մեծ փառաց չա–
թե․ և յետոյ կատարել զայն փոփոխե– ԻԷ
լով զգոյացութիւն նորա․ Թէ զենումք 27
եթէ կենդանան եղէ․ կամ թէ այլով
կերպիւ․ եթէ անկենդան ինչ եղէ․ որպ
ուտելով, կամ ըմպելով, կամ այրելով
զնա․ այս է սահմանն Ճշմարիտ պատարա–
գացն․ ապա, եղբարք ՚ի միջինս պատմեցին զա–
ցից նոցա ՚ի բանիցս միաբանակ կանո–
նին․ Թէ այս մատուցումն խորհրդոյ է
սրբոյ և Ճշմարիտ պատարագաց․ և ոչ
զիտողք և եղէ մատաղ կամ օրհնութի–
նոյ անուն․ և ոչ Թէ եղեալ քան զհանեմք․
եթէ պատարագ հանդիսանալոյ հայոց
զա

minùs quoad Sacrificia pecorũ, quæ Armenios etiam num in expiationem peccatorum suorum facere non pudet,

Verùm ad hæc vltima quid putas nonnulli respondeãt? Sanè, cùm crimen in facto negare nequeant, factum ipsum occultare nituntur his verbis. *Non est*, inquiunt, *actio illa, qua Deo dicimur pecus sacrificare, proprium sacrificium, sed tantùm quedã oblatio, seu potiùs benedictio pecoris; quod antequàm occidatur, coquatur, distribuaturque circumstantibus, benedicitur. Quapropter & in nostro Rituali, vbi huius oblationis forma præscribitur, hic ponitur titulus: Canon pro oblatis Domino pecoribus benedicendis.*

Attamen, satis constare de corpore delicti, non dico ex ijs, quæ relatu aliorum didici, quæq; proprijs oculis conspexi, sed ex ipsamet Ritualis præscriptione, vbi studuere Seductores rei deformitatem Tituli honestate contegere, in 6. §. perspicuè demonstrabo. Cùm enim Sacrificiũ propriè dictum, iuxta definitionem communiter traditam, nihil sit aliud, nisi externa oblatio, Deo facta, qua res aliqua sensibilis, in agnitionem humanæ infirmitatis, & professionem diuinæ Maiestatis, à legitimo Ministro ritu mystico consecratur, & transmutatur: nõ video, quid in proprio Sacrificio desiderari possit, quod ipsi actione illa non faciãt; nisi solùm obstet, quòd id superstitiosissimè faciunt. Adde, quod ijsdem, quibus illud offerunt, verbis, verum se Deo Sacrificium offerre

ad

ad viuorum, atque mortuorum ex- Իը
pianda peccata, disertissimè prote- 28
stantur; vt infrà videbimus.

PROBATVR IDEM TERTIO
Ex priscis Patribus, quos Armeni suscipiunt.

§. V.

IN manifesta probanda re tempus
terere cogor: nam quid faciam? Ա
quando cum ijs res agitur, quorum 1
tanta est mentis cæcitas; vt, cùm
Cælum digito sibi videntur attingere,
tum maximè opus sit, esse Solem
in Cælo, vel digito eis ostendere.
Profectò, quod ipsi definierunt, ac
promulgarunt Apostoli, Mosaica
nempè Legalia cessasse post Christū,
quis esse vnquàm è sanctis Patribus
potuit, qui negaret? Sed omnes
modo proferre, labor esset in negotio
tam cōperto & nimius, & inanis:
satis sit ergo, è priscis Patribus aliquot
producere celebriores. etenim Բ
Sancti, vt Athanasius inquit, *Vnius* 2
Dei prophetæ sunt, Vnumque omnes, & idem Verbum concorditer prædicāt.

Athanasius Orat. in illud: Omnia mihi tradita sunt, &c.

Dionysius Areop. de Ecclesiast. Hier. parte 1. cap. 5. docet, Christi legem Mosaicæ legis impletionem, & finem fuisse, his verbis: *Instructi verò ij dici possunt, qui suo ordine à legalibus signis ad perfectiorem instructionem promouentur. porrò perfectiorem eruditionem, hierarchiam nostram, Theologia vocat, impletionē* hanc

զոլով խառնեալք և խմաստունք՝ մեռելոց զքաւութեանն զայնպիսին. և զատչեն ՚ի քանից կանոնին. ամենայն պատրաստ են նոյ յայտնասէր բարբաջել և զզուշացուցանել զժողովուրդն և զայլոց ՚ի չար ասելոյ. բուԹէ անոր. և եւ ընթել զհամանն զայն ՚ի զբոսն. զի մի անեղի առաջէ ասցի առաց պատառապագելոյ զանատունս ՚ի քա հուԹի մեղաց:

ՉՈՐՐՈՐԴ
Յուցանի նոյն բանն ՚ի սրբոց հարցն, զորս ընդունի եկեղեցին հայոց.

Գլուխ. Ե.

ՈՉ որ բրնատմնեայ կարէ հակառակել առաքելական ամանդուԹե: արդ՝ ընդէ ՚ի նքեանք որ առ ՚իչէն ՚ի ժողովուրդեանց և ՚ի Թուղթս իւ բեանց սահմանեցին. Թէ հին օրէնքն մովսէսի վերջացան զինի մահուանն քի: եւ պա՞ ով կարէր ՚ի սրբոց հարցն հակառակ զատանել այսմ առաքելական վարդապետուԹեան: Բայց եԹէ այժմ կամեցայ զբանս ամենեցուն բերել ՚ի վերայ ուԹի բանից մեղաց. ընէր յոյժ ծանր րուԹի ընԹերցողաց: վա որոյ բաւական համարելի ՚ի յանմ որ հարցն զաակաւ ոմանս ածել զհռչակաւորս: զի զինաց որ սԹատասա. Թէ ամ որ վերդապետն միայն այն մարգարէք են, և զնոյն բանն ոմնեքեանն համաձայնուԹբ քարոզեցին:] Որոտան զաակաւ սառբելական առ քերեալք զամենեսեան:

ԱՐԻՈՍ դիոնէսիոս արիոպագացի՝ ՚ի զիրս որ յաղագս եկեղեցականն զատակարգուԹե. յառաջին գլխի ուսուցանէ. Թէ օրէնքն քի եղեւ լրուԹն և վերջն օրինացն մովսէսի. այսպէս ասելով: ա՛ռ քո՞նջք կարեն ասել աւեզեանք. որ ըստ կարգի

զի իւրեանց 'ի նշանակեց հին օրինացն
յառաջ ընթանալն 'ի կատարելագործ
անեղծութի։ Իսկ ամբաստանութեան կա_
տարելագործն անեղծութի կոչէ զնէր
դատաստանագրութիս. և ուսուցանէ. թէ
այս է լրումն և վերջն հին օրինացն։]

Սրբն Իգնատիոս 'ի Թուղթն առ
Փիղադելփիացիսն ասէ ։ Եթէ ոք
ըստ այլոց իրաց ուղղափառ հաւատայցէ
բայց 'ի կերակրոց զոմանս պիղծ կոչի
ցէ ։ այսպիսին զվիշապն ուրացող բնա
կեալ ունի յինքեանն։] Եւ դարձ 'ի Թուղ
թն առ Հերոնն ասէ ։ Ամենայն ոք ,
որ ասիցէ ինչ ընդդէմ կերակրոց որք
պատուիրեցան. թէպէտ և հաւատարիմ լի
նիցի. և պահս պահիցէ. և մարգա_
րէանայցէ. և նշանս առնիցէ. եղիցի
քեզ իբրև զգայլ. որ ընդ մորթով ոչ_
խարին խորհի կորուստ ։]

Սրբն յուստինոս 'ի բանին որ ընդ տրի
փոնի հրէայքն ասէ ։ Օրէնքն. որ առ_
ան իւր 'ի լեռինն Քորեբայ, հին օրէնք է,
և ձեր միայն լոկ. նոր օրէնքս ամենայն
է. և զհին օրէնսն խափանեաց նորոյն ։ Նոյն
և նոր կտակարանն. որ յետոյ հաստատե
ցաւ. զհին կտակարանն նախլոյն եբարձ նմին ։]

Սրբն Երենոս մարտիրոսն 'ի. լու_
սինն չորրորդ գրոցն ասէ ։ Զտասն
պատուիրանսն հին օրինացն 'ի մեզ մնա
ցեալ է. և ս հաստատութեամբ զի առաւե
լուն. սակս այսորիկ հաստատուն մնան
իմիք մեզ ։ զի իմաստն մարմնաւոր գալըս
տեառն մերոյ զանձնուան առին , և ոչ ըզ
լուծումն ։ Բայց զպատուիրանսն ծառա
յութե. որք առ 'ի նշան և ծառայ
ութե տուան հրէիցն . վերջացոյց զն
նոր ուխտիւ ազատութե ։]

Որոգինէս 'ի յառաջնոյն գրոցն զորոյն
որ ընդ դէմ կեղսոսի ասէ ։ Բայց որոշ
ինչ էն ամբարշտութիւնս ասասցէ մեզ
հրէ

hanc illius, sacrumq; appellans finem.

Գ 3 Ignatius, in Epist. ad Philadelphienses: *Si quis*, inquit, *in reliquis rectè sentiat; ex cibis autem quosdam, abominabiles vocet: talis Draconem Apostatam inhabitantem habet.* Item in epist. ad Heronem: *Quicunque dicit aliquid contra ea, quæ mandata sunt; etiamsi fide dignus sit, etiamsi ieiunet, etiamsi prophetet, etiamsi signa faciat; lupus tibi habeatur, sub ouis pelle ouium exitium machinans.*

Դ 4 Iustinus Martyr, in Dial. cum Tryph. Iudæo, circa princ. *Lex, quæ in Chorebo monte sancita est, vetus est iam lex, & vestra tantùm: hæc autē* (noua) *planè omnium. Lex autem legi contraria, & contra legem lata, superiorem sustulit; Testamentumque, quod posteà institutum est, prius sustulit eodem modo.*

Ե 5 Irenæus, lib. 4. cap. 31. *Decalogi quidē verba ipse per semetipsum omnibus similiter Dominus loquutus est; & ideò similiter permanent apud nos, extensionem, & augumentum, sed non dissolutionem accipientia per carnalem eius aduentum. Seruitutis autem præcepta* (hoc est, cæremonialia), *quæ in seruitutem, & in signum data sunt illis, circumscripsit* (hoc est fine clausit) *nouo libertatis Testamento.*

Origenes, lib. 2. contra Celsum: *Quæ verò sunt illæ impietates Iesu? proferat præsertim Iudæus, à Celso introductus: nisi fortè impium est desistere à corporali Circumcisione, & Sabbatis, Nouilunijs, cæterisque festorum corporalium obseruationibus, & purarum, impurarumque rerum discrimine:*

ab hisque transferre animum ad Verã Dei legem, spiritalem, & dignam Deo. Զ 6
hoc est, Euangelicam.

Cyprianus, in lib. 1. contra Iudæos, capite 1. *Quòd lex prior, quæ per Moysen data est, cessatura esset, habetur apud Isaiam per illud: Tunc manifesti erunt, qui signant legem, ne discant: & dicet: expecto Deum, qui auertit faciem suam à domo Iacob, & fidens ero in illum. Item in Euangelio: Omnes Prophetæ, & lex Vsque ad Ioannem prophetauerunt.*

Isaiæ 8.

Athanasius, in Oratione aduersùs Arrianos, super illo, *Ex Deo Deus est Verbum,* circa finẽ: *Quæ igitur Iudæorum erant, destructa sunt, Vtpote quæ res Vmbratiles erant: ea autem, quæ Ecclesiæ erant, constabilita sunt, quippe quæ fundate erant supra firmam petram.* Item in Oratione in illud, *Omnia mihi tradita sunt à patre meo,* circa medium: *Quamdiù prior ætas, & creatio Vim suam, & efficaciam in Hierusalem obtinebant; tamdiù sabbata suam obseruationem habuerunt. Verùm Vbi successerat alia generatio, aliusque populus iam creatus erat, secundum id, quod in Psalmis dictum Videas: Scribantur hæc in generationem alteram; & populus, qui creabitur, laudabit Dominum: non necessè Vlteriùs fuit, hunc nouum populum prioris nationis obseruare finem, sed exordium potiùs secundæ creationis, & ætatis. Quando igitur est istud exordium, nisi quo tempore Dominus resurrexit? iam indè cum initium habuit noua creatura.* Et infrà: *Vbi Venerat res, quæ figurà denotabatur, nota*

Է 7

Ը 8

հրէայն ՚ի կեղծաւոր նշանակեալսն ։ եւ ի
թէ՛ ամբարշտութ իւր հրաժարելն ՚ի
մարմնաւոր թլփատութեէ. եւ ՚ի շաբա
թուց. եւ յանձնանուէրց. եւ յայլոց արա
րողութեց մարմնաւոր աւանդից. եւ ՚ի
մեկնելութէ կերակրոց սրբոց եւ անսր
բոց. եւ դարձուցանել զմիտս ՚ի դոցա
նէ ՚ի ճշմարիտ օրէնսն այ հոգեւոր
եւ արժանի այ ։]

Կիպրիանոս ՚ի յառաջինն գր
քին զրոյցն, որ ընդ դէմ հրէիցն, ասէ ։
Որ թէ վերջանալոց էր հին օրէնքն մո
վսէսի. յայտ է՛ ըստ այսմ զոր ասէ յե
սայեաս մարգարէն. Թէ յայնժամ յայտ
նակի յայտնեսցին որ կնքեսցեն զօրէ
նսն, զի մի՛ ոչ ուսանիցին. եւ ասիցէ.
կացից մնացից այ, որ դարձոյց զերեսս
իւր ՚ի տանէն յակոբայ. եւ եղեց յու
սացեալ ՚ի նա ։ Եւ դրձլ ՚ի յաւետարա
նին ասէ. օրէնքն եւ մարգարէքն մինչ
եւ ցյովհաննէս մարգարէացան ։]

Եւ ս. Աթանաս ՚ի բանն, որ ընդ
դէմ արիոսեանցն, ասէ ։ ՚ի մէնջ այն ինչ
որ հրէիցն էին՝ աւ երեցան. զի ստուե
րականք էին ։ բայց որ ինչ եկեղե
ցւոյն էին, հաստատեցան. զի հիմնե
ալ էին ՚ի վերայ հաստատուն վիմի ։] Եւ
դրձլ ՚ի բանն որ ինչ այսմ. Թէ ամ ինչ
տուեալ են ինձ ՚ի հօրէ իմմէ. ասէ այս
պէս ։ Ցորքան ժամանակ առաջին
ազգն եւ արարածն ունէր զզօրութիւն
իւր ՚ի յերուսաղէմ. այնքան ժամա
նակ շաբաթքն ունէին զպահելն իւր
եանց յարժամ հնացեալ այլ ազգ.
եւ այլ ժողովուրդ ստեղծեալ եղեւ.
ըստ այնմ որ ասէ ՚ի սղմսն. Թէ գրես
ցի այս յազգ յայլ. եւ ժողովուրդ, որ ստե
ղծեցի. օրհնեսցէ զտր. ոչ եւս հարկ
եղեւ. Թէ այս նոր ժողովուրդս պա
հէր զվերջն առաջնոյն ազգին. այլ

ipsa յաւելս

յաւէստ զանգիստն երկրորդ արարա_
ծոյն և առաջնոյն ; ապա՛ յորժամ այս
սկիզբըն եղև . եթէ ոչ յայսմ ժամանա
կին յորում արդ յարեաւ՛ ի մեռելոցն ;
զի յայսմ ժամ սկիզբն եղև նոր արարա_
ծոյն :] Եւ յետոյ դրէլ ասէ : Յորժամ
եկն երն նշանակէրլ ի տառւէրէն . յայն
ժամ եհաս նշանն և տառւէրն անհաւ
և դադարեաց : և որպէս աւէրումնական
օրն կիրակէէին , որ է սկիզբն նոր ա_
րարածոյն , վերջացոյց զշաբաթուն .
նոյնպէս և նոյն օրն յետ մարդոյ վեր
ստին ծննդեանն դադարեցոյց զթլ
փատութին :]

Առ Եպիփան ի . ԽԲ . երգ' զհերձ
ընդ զեմ հերձուածողն նմանեցուցա
նէ գայլայիւն հերձուածողս երկա_
գլուխ օձի . զի խառնեալ ընդ քրիստո
նէութեն զհրէութին . և ասէ : ապա
այսոն հերձուածողք առաքէրին ի հրէ
էից և ի քրիստոնէից . զի զի հաւատա
լով ի քն՝ ընդ հրէայսն ոչ միաբանին .
և պահելով զօրէնսն ի քրիստոնէ_
ից բաժանեալ են :

Առ ամբրոսիոս ի մեկնութե ղկ_
ցուց'' զլխոյն զջոր ասէ . Ոչ միայն
քն ոչ Թէ բանիւ միայն , այլ և ա գոր
ծով սկսաւ մերկացուցանել զմարդն
ի պահպանութէ հին օրինացն . և
զգեցուցանել նոր զգեստիւ շնորհաց
մածանելով զնա ի յարատութն ի
շաբաթու :] Եւ դարձեալ ի մեկնու_
Թե առաքելոյն զլխոյ Թղթոյն առ հռո_
մայեցիս ասէ : Որք վարին հին օրինօ
քն զքն չարափառութեամբ իմանան .
և զհայր նախատեն . զի երկմտեն մի
գուցէ ի քն կատարեալ յոյս փրկու_
Թե եղիցի :] Եւ յետոյ դրէլ ասէ :
Ողորմութեամբ այս եղև . զի հին օ_
րէնքն վերջասցին . որպէս և բազում

անգ.

ipsa, figuraque intercidit, & conquieuit;
Թ 9 & , Vt Dominica dies , quæ initialis est
noue creaturæ , Sabbatismum finiuit :
ita eadem illa , regenerato homine , in
otium dedit Circumcisionem , &c.

Epiphanius, hęres. 29. assimilat hanc hæresim serpenti bicipiti; vtpote quæ Christianismo Iudaismũ annexuit : ac de his hæreticis inquit : *In hoc à Iudæis differunt, itemque Christianis; quòd Iudæis quidem non consentiunt, eoquòd in Christum credunt : cum Christianis verò non conspirant, eoquòd adhuc legi sunt alligati.*

Ժ 10 Ambrosius, in caput 6. Lucæ : *Non solùm comprehensione Verborum; sed etiam Vsu ipso, specieque gestorum incipit hominem Dominus Iesus Veteris obseruatione legis exuere, nouoque indumēto gratiæ vestire. Itaq; cum iam in Sabbato per seminata introducit,* &c. Item in cap. 1. epist. ad Rom. *Sub lege agentes, male intelligũt Christum, & iniuriam Deo Patri faciunt; cùm, an in Christo perfecta spes salutis sit, dubitent.* Et infra : *Misericor-*
ԺԱ 11 *dia Dei ad hoc data est, vt lex cessaret, quod sæpè iam dixi : quia Deus, consulens infirmitati humanæ, sola fide addita legi naturali, hominum genus saluari, decreuit.*

Augustinus, lib. 19. contra Faustum, cap. 13. *Prima Sacramenta, quæ obseruabantur, & celebrabantur ex lege, prenunciatiua erant Christi venturi; quæ cùm suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt; & ideò ablata; quia impleta,* &c. & *alia sunt instituta, virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pau-*

pauciora, tanquam iustitia fidei reuelata.

Chrysostomus, homil. 4. in Marcum: *Ego baptizo vos aqua, hoc est, Lex; ille verò baptizabit vos in Spiritu sancto, hoc est, Euangelium. Venit ergo Iesus, quia Ioannes traditus est in carcerem: clausa est enim lex, & iam praeteritam non habet libertatem; sed de lege transiuimus ad Euangelium.* Item homil. 7. in Epist. ad Coloss. *Etiamsi legem obijcias; ea tamen ipsa iam deinceps humana doctrina est, elapso videlicet temporis sui praescripto.* Item hom. 5. in cap. 2. ad Ephes. *Christus soluit legis obseruationē. Quid enim, si liberati essemus à priori transgressione, rursus autem eam necesse haberemus seruare? rursus idem esset. sed eam quoque soluit: Legem, inquit Apostolus, mandatorum decretis euacuās, seu abolens, & reddens irritam.*

Denique Cyrillus Alexandrinus, in Isaiam libro 1. Orat. 5. cap. 9. *Propterea tolletur iugum Iudaeis impositum, & virga, quae super collum ipsorum; &c. Siquidem beati discipuli reprehenderunt eos, qui post fidem ad legalium obseruationem quosdam perpulerunt, dicentes: & nunc quid tentatis Deum, vt imponatis iugum ceruici discipulorum, quod neque vos, neque Patres nostri portare valuerunt?* Item lib. 9. contra Iulianum, propè finē: *Cùm Diuus Petrus adhuc vellet Iudaicis moribus immorari; & ad meliora progredi quodammodò tardus esset, eo quod praeualebat apud eum reuerentia erga figuras: ed misit sudarium de Cælo Deus, animalibus in illo depictis, quae*

Ժբ անդրամ առաջի ։ քանզի ոչ բանեցին Լոյն
12 այլ մարդկային անկարութեան հատուա_
ծոյց փոքինչ զմարդն հաւատալ ։ , որ
բաւական որինաց վերաբերի ։]

Եւ քն ոգոստմոս . ի. մԹ , Երգ՛
գնոս ընդ զեմ փակմաւն ի. Մգ. բր՛
գլեն առէ ։ Հին խորհրդքն օրէնս
ցն մտածեալ Նախագուշակեին զգալս_
գայ քս ։ Եւ ի բաց բարձան յաժամ
զալուստեանն քն կատարեցան . և այլ
խորհրդք հաստատեցան . որ զօրու
Թբ հզօրագոյնք . օգտուԹբ լաւ_ագոյ
նք . զործովք գեւ բազոյնք . և Թուով
սակաւ_ագոյնք . զի արդարուԹեն հա
Ժգ _ւատոյն յայտնեցաւ ։

13 Եւ քն ասկեբերան ի. Է. բր՛ նեբրո
ղեանն եկր մարկոսի առեալ Եսս մկրտեմ
զձեզ ջրով . յլ . օրենքս . իսկ նա մկրտե
սցէ զձեզ հոգւովն սրբով . յլ . աւետա_
րանն ։ եկնր եկն յս . զի յովհաննես
եղաւ ի բանդի ։ քանզի փակեցաւ օ_
րէնքն . և ոչ եւս ունի զհամարձակու_
Թին եւր . այլ ի օրէնսացն անցեալ առ
աւ_ետարանն ։] Եւ գրէ ի. Է. բր՛ նեբ
բողեանն եկր Թղթ ոյն առ կողոս առէ ։
Եւ ԵԹէ զօրէնսն առաջիկես , առեմ
ԹԷ նա յայժմ հետէ է մարդկային
Ժդ վարդապետուԹի . վասն ժամանակ
14 մի երև վերջացեալ ։] Եւ գրէ ի. Է.
Երգ՛ նեբբողեանն եկր եփես՛ գլխոյ
Թղթոյն առ եփեսացիս առէ ։ քն է_
լոյծ յօրէնացն զպահպանուԹին ։ քանզի
զի ԵԹէ ազատեալ մեք ի յառաջին յանցանաց
յանցանացն մեւս անդրամ պահպանելոյ
էաք պահել զօրէնսն . ապա դարձեալ
նոյն էր . որ յառաջն . յլ . ոչ եւս ազա
տեալ յանցանացն ։ բայց եղոյծ զնա
քս . բան ասէ զոր առէ պօղոս . Թէ զօ_
րէնս պատուիրանացն հրամանօք խա
փանելով . յլ . եղոյծ և Ջնջեաց ։]

[illegible] Յէ 15
[illegible]
[illegible] Յզ 16
[illegible]

[illegible]

Legis sententià ænigmaticè quidem, vt immunda, iudicata erant; & iussit occidere, & si quidem vellet, comedere. Discipulo autem adhuc tristi, & Iudaicè dicenti; nequaquàm Domine, quia nunquàm comedi aliquod commune, neque ingressa est in os meum aliqua caro immunda: vox reddita est, quasi etiam Deo corripiente illum, & manifestè dicente: quæ Deus mundauit, tu ne communia dixeris. Deindè statim intellexit, quòd instaret tempus transformandi in veritatem vmbras: nam, vt dixi, Lex figuræ sunt, & vmbræ, durantes vsque ad tempus, quo emendentur.

[illegible] ա 1
[illegible]

EXPONITVR
Ac refellitur ritus sacrificandi pecoris, in Armeno Rituali præscriptus.

[illegible]

§. VI.

[illegible]

ARmenicum Rituale (de quo subiecta, eodem ordine, iisdéque verbis traduximus, nonnullis tantùm omissis, ne prolixi, vltra quàm satis est, videremur) huius

Sacrificij ritum sic tradit: (nota Tituli honestatem, qua nefandum vetiti Sacrificij nomen prætexunt).

Canon pro oblatis Domino pecoribus benedicendis.

A*Dferatur oblatum animal* (nempè agnus, aries, aut simile aliud) *ante ianuam Ecclesiæ; Vinciatur collum eius funiculo rubri coloris; ac rubro etiam indumento dorsum eius operiatur, accenduntur candelæ* (cornibus eius affixæ); *atque thus adoletur, offerant immaculatum, ac sponte, Vt Deo sit acceptabile.*

Recitantur Psalmi: Beati, quorũ remissæ sunt iniquitates: Benedicam Dominum in omni tempore: Miserere mei Deus secundùm magnam: Te decet hymnus Deus in Sion. Hymnus: Circundantes. Capitulum: Petamus. Et dicit Sacerdos hanc Orationem.

Benedictus es Domine Deus in misericordia tua; qui Votorum es Dominus, & omnium acceptor Sacrificiorũ. in omni enim loco cultores tui Vota, & Sacrificia super altare offerunt nomini sancto tuo; & ad te omnia in carne Viuentia referuntur. Sicut ergo Patres nostri antiqui Vitulos, arietes, & hircos tuæ obtulerunt Maiestati, ac fuerũt per bona sua opera tibi placiti: ita nunc, benignissime Deus, Nos serui tui infirmi offerimus tibi per Christum filium tuum arietem hunc, hircum, &c. Vt fiat Sanctitati tuæ Sacrificium laudis, & memoriale humanæ conditioni nostræ erga te semper, per gratiam, & humanitatem Domini, & Redemptoris nostri

Բ 2 [illegible Armenian text]

Գ 3 Կանոն աւրհնութեան ոչխարաց:

[illegible Armenian text]

Դ 4 [illegible Armenian text]

Օրհնեալ ես Տէր [illegible Armenian text]

Ե 5 [illegible]

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

stri Iesu Christi, quem decet gloria, potestas, & honor nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Post hæc dicitur Psalmus: Memento Domine Dauid. &c. Lectio libri Leuitici: Et reuocauit Moysen, & loquutus est Dominus ei de tabernaculo Testimonij, dicens: loquere filijs Israel, & dices ad eos: homo si obtulerit ex vobis dona Domino; de pecoribus, & de bobus, & de ouibus offeretis dona vestra. si holocaustum donum eius: ex bobus, masculum immaculatum offeret illud: ad ostium Tabernaculi Testimonij offeret illud acceptabile corām Domino; & imponet manū super caput hostiæ, acceptabile ei, ad propitiandum pro ipso: & immolabunt vitulum corām Domino: & offerent filij Aaron Sacerdotes sanguinem: & effundent sanguinem super altare in circuitu, quod ante ostium tabernaculi Testimonij; &c. Leuit. 1. ex Septuagin.

Et rursus, Lectio libri Leuitici: Et omnis oblatio Sacrificij vestri sale salietur: non cessabit sal fœderis Domini à Sacrificijs vestris: in omni dono vestro offeretis Domino sal. Si autē Sacrificium Salutaris, oblatio eius Domino; si quidem ex bobus ipse obtulerit; siue masculum, siue fœminā, immaculatū adducet illud corām Domino; &c. Leuit. 2. ex Sept.

Lectio libri Regum: Et obtulit Dauid holocausta corām Domino, & pacifica: & compleuit Dauid offerens holocausta, & pacifica: & benedixit populo in nomine Domini exercituū: & partitus est vniuerso populo in omnē Exercitum Israel à Dan vsq; Bersabee, & à viro vsq; ad mulierē, vnicuiq; collyri- 2. Reg. 6. ex Sept.

tidam panis, & placentam, & laganum de sartagine: & abijt omnis populus, vnusquisq; in domum suam.

Isaiæ 56. ex Septuag.

Lectio Isaiæ Prophetæ: Et omnes, custodientes Sabbata mea, vt non violent ea, & tenentes Testamentum meum, inducam illos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum, & victimæ eorum erunt acceptabiles super altare meum; quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus.

Hebr. 13.

Lectio Epistolæ B. Pauli Apostoli ad Hebræos: Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui Tabernaculo deseruiunt. quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra Castra. Propter quod & Iesus, vt sactificaret populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra Castra, improperium eius portantes. non enim habems hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo; id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. beneficentiæ autem, & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus.

Donec Lectionis huius partes singulas expendamus iuxta sensum Apostoli; liceat, Armeni Sacrificij cursum interpellare. nam tãta Pseudomagistris est mẽtis perturbatio, vt vel ea ipsa, quæ Paulus hic scripsit, vt Iudaizantes perstringeret Christianos, & à Sacrificalibus escis ad Eucharistiæ cibum reuocaret eos, qui Iudaismum Christianismo agglu-

Է
8 կատարելոց զաւր ինն ի մատուցանելոյ
լոյ զողջակէզս և զխաղաղութեանսն. օրհ-
նեաց զժողովուրդն յանուն տեառն զօ-
րութեանց: և բաշխեաց ժողովրդեանն
ամ զօրութեանն եղի ի դանայ մինչև
բերսաբէէ. յառնէ մինչև ցկին. իւրա-
քանչիւր ումեք բլիթ մի հաց և տապա-
կաւ մի ի կաւակարայից. և գնաց ամ
՚ի տուն իւր: և գնաց ամ ժողովուրդն
իւրաքանչիւր ՚ի տուն իւր

Ընթերցուած եսայեայ մարգա-
րէին: Եւ զամենայն որ պահիցեն զշաբա-
թս, և ոչ պղծեսցեն. և կալցին զու-
խտն իմ, ածից զնոսա ՚ի լեառն
Թ
9 սրբութեան իմոյ. և ուրախ արարից
զնոսա ՚ի տան աղօթից իմոց: ողջակէզք
նոցա և պատարագք ընդունելի լիցին ի վե-
րայ սեղանոյ իմոյ. զի տուն իմ տուն աղօ-
թից կոչեսցի ամենայն հեթանոսաց:

Փաւղոսի առաքելոյն յեբրայեցւոց
թղթոյն: Ունիմք մեք սեղան, ուս-
տի ոչ ունին իշխանութիւն ճաշակել որք
պաշտեն զպաշտօն խորանին: զի որոց
անասնոց մատչէր արիւնն ՚ի սրբութիւն
վն մեղաց ՚ի ձեռն քահանայապետին.
նոցունց մարմինք այրէին արտաքոյ
բանակին: վն որոյ և յս զի սրբեսցէ
Ժ
10 զժողովուրդն իւրով արեամբն, արտաքոյ
դրանն չարչարեցաւ: արդ ելցուք
երթիցուք ՚ի նա արտաքոյ բանակին առեալ
զնախատինս նորա: զի ոչ
ենք աստ մնացական քաղաք որ մնացականն
լոց է. այլ զհանդերձեալն խնդրեմք:
արդ ՚ի ձեռն նորա մատուսցուք պա-
տարագս օրհնութեան յամ ժամ այս. զպ.
զպտուղ շրթանցն խոստովանելոյ
յանուն նորա: զբարերարութիւն և զհ
հաղորդութիւն մի մոռանայք. զի ընդ-
այնպիսի պատարագս հաճի այ:

[Փարատ է մեզ աստ բացայայտել

զիւր

զհրէութեանցն ձեւսն ընդ քրիստոնէութեանս
բառս մատաղն պաղանի · քանզի այնքան
ձեռնադրեալս ստեա վերծանելն · մինչ զի
զի՛ հաստատելոյ զհրէական պատա-
րագս իւրեանց քաշել ՚ի միտս
իւրեանց զընթերցուածս զայս · զոր
ինքն պօղոս գրեաց ընդ դէմ հրէից առ.
՚ի եբրայեցւոց թղթին քրիստոնէից
ոմանց. և անդր ցանկալ զին ՚ի կերակրոց
անասնականն պատարագացն առ. ՚ի կե-
րակրոց պատարագացն մարմնոյն և ար-
եանն քն · ասէ՛ առաքեալն :
Սեղան մի ունիմք · ուստի ոչ ունին
իշխանութիւն ուտելոյ որք պաշտեն զխ-
որանն խորանին : Եւ յառաջ քան
զայս առաքելոյն այսպէս : յս քս երէկ և
այսօր . նոյն և յաւ . յուսմունս պէս
պէս և օտարաձայնս մի՛ զանգիտիջիք ·
զի լաւ է շնորհօք հաստատել զսիրտ
սա , և ոչ կերակրովք · որովք ոչինչ
օգտեցան որք գնացին ՚ի նոսա ; Ուն-
իմք մեք սեղան , ուստի և այլն : Եւ
այսուհետև ասել թէ յս քս , և նորին
վարդապետութիւնն և հաւատքն միշտ
մնան , և անփոփոխ են · վասն որոյ յու-
սմունս պէսպէս և օտարաձայնս մի՛
զանգիտիջիք : զի լաւ է · հաստատել
զսիրտս շնորհօքն որ պարգևի ՚ի նորն
նոր օրինացն քն · և ոչ կերակրովքն նո-
րա պատարագացն · որովք ոչինչ
օգտեցան որք յայնոսիկ գնացին · այս է ·
որովք ոչ շահեցին զշնորհս արդարու-
թե՛ որք մատուցին և կերան զնոսա :
ունիմք մեք սեղան . յորում մա-
տուցանեմք զպատարագն մարմնոյ
և արեանն քի . ուստի կարեն ուտել
ճաշակել հաւատացելոց քրիստոնէից
քն , որպէս զի շահեսցին զշնորհն հա-
ստատիչ սրտից · բայց ոչ ունին իշ-
խանութիւն ճաշակել ՚ի նմանէ որք հրէ-
աբար

Ժա 11 glutinare volebant, ipsi ad Iudaica
sua Sacrificia confirmãda detorque-
re non dubitent. *Habemus*, inquit
Apostolus, *altare, de quo edere non ha-
bent potestatem, qui Tabernaculo de-
seruiunt*. Immediatè anteà dixerat:
*Iesus Christus heri, & hodiè, ipse &
in secula: doctrinis variis, & peregri-
nis nolite abduci; optimum est enim
gratiâ stabilire cor, non escis, quæ non
profuerunt ambulantibus in eis: habe-
mus altare, de quo edere*, &c. nimi-
rùm dicere voluit: *Iesus Christus*,
Ժբ 12 eiusque doctrina, & fides (vt expo-
nit Vatablus) manet omni tẽpore,
estque inuariabilis. quarè *doctrinis
variis, & peregrinis nolite abduci:
optimum est enim gratia stabilire cor*,
quæ per nouam Christi legem tri-
buitur, *non escis* Sacrificalibus, *quæ
nihil profuerunt ambulantibus in eis*:
hoc est, quæ iustificationis gratiam
offerentibus, & comedentibus non
dederunt. *Habemus altare*, in quo
offerimus Sacrificium corporis, &
sanguinis Christi; *de quo edere* quidẽ
possunt fideles Christiani, vt gratiã
Ժգ 13 cor stabilientem consequantur; non
autem Iudaizantes, *qui Tabernacu-
lo*, Sacrificiisque legalibus adhuc
deseruiunt. *Quorum enim animalium
infertur sanguis pro peccato in Sancta
per Pontificem, horum corpora creman-
tur extra castra: propter quod & Iesus,
vt sanctificaret per suum sanguinem
populum, extra portam passus est*: vi-
delicèt, non possunt Iudaizantes e-
dere de nostro altari, id est, de victi-
ma corporis Christi in Eucharistia;
quia sicut non poterant edere de vi-
cti-

ctimis, quæ offerebantur pro peccato multitudinis, quæ totæ extra castra erant cremandæ; ita neque fas est eis hanc edere, quæ per illas potissimè victimas figurabatur. *Exeamus igitur ad eum*, qui ad altare Eucharisticum accedere cupimus, *extra castra* legum Tabernaculi, *improperium* Crucis, legisque *eius*, quæ aduersarijs contemptui est, alacres, lætique *portantes*: cùm non diu durare nobis debeat hoc improperium, qui *non habemus hîc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Offeramus ergo per ipsum* Iesum, tanquàm per Pontificem, & mediatorem nostrum, *hostiam laudis semper Deo*, id est, Sacrificium Missæ; quæ hostia, cùm à Christo primùm sit Deo Patri oblata in gratiarum actionem, & laudem, dicta est Eucharistia, id est, gratiarum actio: sicut etiam dici potest *fructus labiorum confitentium nomini eius*, tum quia in hoc gratiarum actionis Sacrificio maximè hymnis, ac laudibus Deum celebrare debemus; tum etiã quia per verba consecrationis, Sacerdotis ore, labijsque prolata, hostia hæc diuina efficitur. *Beneficẽtiæ quoque, & communionis*, hoc est, eleemosynarum largitionum, *nolite obliuisci: talibus enim hostijs*, & non ouium, aut vitulorum, *promeretur*, & conciliatur *Deus*. Vide quæso, quantùm Pauli sermo huic ipsi Cæremoniæ, in qua legitur, aduersetur! Prosequitur Rituale:

Alleluia. Psal. Iubilate Deo omnis terra. Sequentia S. Euangelij secun-

dum

Եբ 14 ազգաց վարեմն և պաշտաւն զմիաւորաւն խո
րանին և օրինականն պատարագացն ։
զի որոց անասնոց մատչիւր արիւնն ՚ի
սրբութի՞ն վն մեղաց իմեան քահանայա
պետին, նոցունց մարմինքն այրէին
արտաքոյ բանակին ։ Եվ ն որոց և յն
զի սրբեսցէ իւրով արեամբն զժողո
վուրդն ։ արտաքոյ դրանն չարչարե
ցաւ ։ յն. որք հրեաբար վարեին՝ ոչ
կարեն ճաշակել ՚ի մերմէ սեղանոյս և
՚ի պատարագէ մարմնոյն և արեանն
քն ։ քանզի որպէս ոչ կարէին ճաշակել
՚ի պատարագացն, որ մատչէին վն մե
Եբ 15 ղաց բազմութե ժողովրդոց. այլ պա
րտ էր բոլորովին այրել զնոսա ։ նոյնպէս
և ոչ կարեն ճաշակել ՚ի մերմէ պատա
րագէս. որ մանաւանդ նշանակէաւ
նովաւ իւնեան այսպիսի պատարագացն ։
Ելցուք՝ նմա որք կամիմք մատչել առ սե
ղանն քն. և եկեսցուք ՚ի դուրս արտաքոյ
բանակին հին օրինացն խորանին. առ
նել յանձն զնախատինս խաչին և նոր
օրինացն նորա ։ զի ոչ մնայ մեզ աստ
ինքն նախատանաց այսուհետև. զի
ոչ է թէ ունիմք քաղաք, որ առաւել մնա
ցէ մեզ. այլ զհանդերձեալն խնդրեմք ։
արդ՝ նովաւ նորա մատուսցուք պա
Եբ 16 տարագ օրհնութեան. զի նա է և առա
ջին մատուցաւ ՚ի քն առ հայր ՚ի վեր
նաստանն առ ՚ի գոհութեան զոհութե. և
կոչի և կոչել պատարագ շնորհացն խա
ռաչանօքեայց յանուն նորա. զի պատրաստ
մեք մանաւանդ յայսմ տէ պատարագս
երգովք և օրհնութ՝ փառաւոր ասել զնա. և
զի նովաւ տէ բանից շրթանց քհնյեն
այս ասացեն ընծայս եղանակ ; զբարերա
րութի և զհաղորդութիս մի մոռանայք.
զի ընդ այսպիսի պատարագս հաճի
այ. և ոչ ընդ պատարագս խոյոց կամ
զուարակաց ; Տե՛ս թէ որքան բանքն

առա

տուաւչէլոյն. որ հանդուրժէ խօսէ՛ ինձ Ժէ
առաջադրութեան, յորում ընծայեմն: 17
Քան՛ զհանէն. և յաւուր ընծայման
կարմնոյն. և այլն:]

Աւետարանն: Ըստ Ղկս. Աւետարանէ
ցէր առ այն որ կոչեաց: Ա՛ռ Եւ ասացու
զնա զնա: Եւ ասէ. և ցեղբայրակիցս.
յորժամ առնիցես ճաշ կամ ընթրիս.
մի՛ կոչեր զբարեկամս քո. և մի՛ զեղ
բարս քո. և մի՛ զազգականս քո. և մի՛
զմեծատունս. զի մի՛ և նոքա փոխա
րէն կոչեսցեն զքեզ. և լինիցի քեզ հա
տուցումն: այլ յորժամ առնիցես ըն
դունելութիւն, կոչեա՛ զաղքատս. և Ժը
զխեղս, և զկաղս. և զկոյրս. և երա 18
նելի լինիցիս. զի ոչ ունին փոխարէն
հատուցանել քեզ: և հատուսցի քեզ
փոխարէն ՛ի յարութեան արդա
րոց: Իբրև լուաւ զայս ոմն ՛ի բազմա
կականացն՝ ասէ. Երանի որ կերիցէ հաց
յարքայութեանն այս: [Եւ աստ ոչ ա
նասնոց պատարագն. այլ ողորմութե
քարոզի ՛ի քէ:]

Քղղ. Վա՛ն ՛ի վերուստ: և ասէ զա
ղօթս: Ամենակալդ ընդ՝ Հօր փառաւորե
ալ ՛ի վերնայնոց կարգապետութեանց.
և ՛ի ստորնայնոցս երկրպագեալ բանդ Ժթ
ամ՝ ընդ Հօր և սբ Հոգւոյն: որ ՛ի սկզ 19
բանէն իսկ տպաւորեցեր զհետ և զօրին
ակս առաջագոյն եղելոցս: Քանզի ստորան
կեալ մարդոյն ՛ի բանսարկուէն դրա
խտէն. և կործանեալ եղեալ ՛ի մեծ փառաց
անտի՛ փառացն խաբէութեամբ խորամանկութեամբ
խորամանկութեամբ բանսարկուին: Եւ ա
ճեցեալ ՛ի մարդկանէ և ՛ի բազմանալ մարդ
կան ՛ի վր երկրի. հաճեցար ՛ի մեզ ա
զենմամբ պատարագելովք առ քեզ սեղանոց
պատուութե: որպէս մատուցանելով ա
բէլին արդար կոչեցաւ. և Նոյ ելեալ ՛ի
տապանէն մատուցանէր պատարագ հա
սարակ

dùm Lucam : : Dicebat autem & ei, Luc. 14.
qui se inuitauerat : Cùm facis prandi-
um, aut cœnam, noli vocare amicos
tuos, neque fratres tuos, neque cogna-
tos, neque vicinos diuites; ne fortè te
& ipsi reinuitent, & fiat tibi retribu-
tio. sed, cùm facis conuiuium, voca
pauperes, debiles, cæcos; & beatus eris,
quia non habent retribuere tibi: retri-
buetur enim tibi in resurrectione iustorũ.
Hæc cùm audisset quidam de simul di-
scumbentibus, dixit illi: Beatus, qui
manducabit panem in Regno Dei.
(Et hìc iam à Christo non pecoris
Sacrificium, sed eleemosyna prædi-
catur).

*Capitulũ: Propter Deũ desuper, &c.
Et dicitur hæc Oratio: Deus omnipotẽs,
Deus Verbum, qui vnà cum Patre,
& Spiritu sancto à choris Cælestibus
glorificaris, & à terrestribus adoraris:
qui à principio typos, & figuras rerum
futurarum præordinasti: quarè, cùm
esset homo fraude, ac dolo Diaboli è
Paradiso deliciarum exclusus, & à
magna illa gloria deturbatus, multipli-
cato mox humano genere super terram,
placitum tibi fuit, altarium victimis
ab eodem nostro genere coli. Sic enim
Abel ex oblationibus victimarum iu-
stus vocatus fuit: sic Noë, egressus
ab Arca, Sacrificium obtulit, quod tibi
Domino Deo reddidit odorem suauita-
tis: sic Abraham verum obtulit holo-
caustum probationis, quod incorrupti-
bilem mortem tuam in Cruce significa-
uit. Et nunc, Domine Deus noster be-
nignissime, te supplices exoramus, ac
petimus, vt suscipias per misericordiam
tuam oblationem hanc de manibus no-*

 stris

ſtris in conciliationem omnipotẽtis Voluntatis tuæ. Accipe Domine Deus noſter munus hoc, quod tibi in tribulatione noſtra, cùm ad te clamabamus, & nos liberaſti, promiſimus. Suſcipe protector hominum Deus hoc Sacrificiũ noſtrum, quod fiducialiter tibi offerimus Redemptori, cui nulla eſt indigentia, ſed immenſa, & incomparabilis miſericordia bonitatis. Suſcipe illud Voluntate propitia, ſicut ſuſcepiſti præclaras eas oblationes Veterum ſanctorum Patriarcharum, quos à Victimis ſuperſtitioſæ Gentilitatis, ſordibuſque Idololatriæ abhorrentes, & auerſos conſeruaſti; ac per ſanctum Moyſen, Prophetam tuum, Iſraëlitico populo præcepiſti, Vt tibi ex gregibus, & armentis, alijſque animalibus Sacrificia immolarent, ferentes ea antè oſtium Tabernaculi Teſtimonij ad Leuiticos Sacerdotes, qui manum ſuper caput eorum ponentes, effunderent per altaris tui circuitum ſanguinem, quo expiarẽtur peccata, & precibus ſatisfieret. Hæc autem omnia in figuram inſtituiſti Veritatis, quæ reuelata eſt in aduentu Vnigeniti tui in Mundum. Quoniam tu ipſe, Domine Deus omnipotẽs, Spiritu tuo per Prophetam Vaticinante, dixiſti: Non accipiam de domo tua Vitulos: ſed immola Deo Sacrificium laudis. Et rurſus; Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus; cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies. Nos itaque ſerui tui peccatores, in ſpiritu humilitatis antè miſericordiam tuam procidentes, rogamus te, Vt facias nobiſcum ſecundum magnitudinem pietatis, & clementiæ tuæ, ac iuxtà Veracem

Ի տուեալ ՚ի հաշտ ամուրջս քեզ ամենա̄յ-
20 և ամբարհամն կամաւորութեանն զքեզ
մարթեա ողջանկէցն փորձութեան. որ
օրհնաւէտք զանապականն մահն քո ՚ի
խաչին. Եւ այդ՝ ակր ապաստան մեր
բարերար. աղաչեմք և մաղթանօք
հայցեմք ՚ի քէն. ընկալ ողորմութեա̄
քով զնուէրս զայս խոստմանս մերոյ.
զոր խոստացաք քեզ ՚ի նեղութեան մե-
րում. յորում աղաղակէաք առ քեզ.
և փրկեցեր զմեզ. Ընկալ բարեխնա-
մող ա̄մ զպատարագս մեր. զոր համ-
արձակեալ կամաւորութեամբ քեզ անկա-
րօտ փրկչիդ. որոյ անչափ և անհա-
Իա մ՛ ողորմութիւն գթութեան քոյ։ Ընկալ
21 անխափանել և հաստատուն ընդ. երբ
անկանգնել ընծայաբերութեան նախա-
հարցն մերոց. զորս մերժեալ հեռա-
ցուցեր ՚ի սնոտիապաշտութեան զոհիցն և ՚ի
հեթանոսականն ձեանձրացն աղտեղու-
թեան զի̄ ամող կռապաշտութեանցն։ որ
ձեռամբ երանելի մարգարէին քոյ մովսէ-
սի հրամանատրեցեր ժողովրդեան քում
իսրայէլի մատուցանել քեզ պատարագս ՚ի
հօտից և յանդէոց և յայլոց անասա-
նոց. ածելով առ դուռն խորանին վկա-
Իբ յութեան առ քահանայսն ղևտացի-
22 ցն. եդեալ զձեռս իւր. և հեղլով զարիւն
առ սեղանովն քո ածեր. որով քաւեսցեն
զմեղս. և խնդրուածովք հաճո-
յեսցես այլ այժմ ամենայնիւ օրինա-
կեցեր զառաւելը հանդերձելոցն ճշմա-
րտութեան որ յայտնեցաւ զամ-
ենայնն միածին ՚ի քոյ յաշխարհ: քան-
զի դու նոյն Տէր ամենակալդ ասեր
նախաղորղն հոգով քո ձեռամբ մար-
գարէին ասացեր. ոչ ընդունիմ ՚ի տու-
նէ քոց զուարակս. այլ մատո
յց ա̄յ պատարագ օրհնութեան։ Եւ դարձեալ պատա-
րագ ա̄յ հոգի մաշեալ. և սիրտ մաշ-
նեալ

[illegible]

Եգ 23 *racem promissionem tuã ad Patres nostros tibi dilectos. Inclinare Domine ad munus hoc nostrum, & suscipe illud de manibus nostris, qui peccatores sumus, sicut holocaustum arietum, & taurorum, & sicut millia agnorum pinguium. Exaudi Domine petitiones nostras, ne opprobrium fiamus inimicis nostris, sed exultantes gaudeamus in Redemptione tua. Cùm autem montes omnes, & campos ictu oculi in pondere libres, Cælumque, & terram pugillo concludas, ac sedeas in Cherubico Throno in Altissimis, nec tibi abyssi profunda*

Եդ 24 *da sint abscondita, nec omnia quadrupedia sufficiens holocaustum: quomodò audere valeremus Sacrificium tibi offerre; nisi quia voluisti caro fieri pro nobis, fidemque intemeratam in sanctam Trinitatem per Apostolos tuos edocere nos, quos & filios, & fratres nominare dignatus es per immaculatum corpus, & sanguinem tuũ, Deus Verbum. Tu ergo ipse patrator mirabiliũ Domine suscipe de manibus nostris oblationem ingulationis huius per inter-*

Իե 25 *cessionem Sanctæ Deigenitricis, per victricem Crucem tuam, quam semper adoramus, per deprecationes sanctorũ Apostolorum, omniumque tuorum Sanctorum, ac beatorum Martyrum, qui suum pro tuo sanguine profuderunt. Concede mercedem bonam, & peccatorum remissionem offerentibus hanc: auge greges, armenta, & bona omnia seruorum tuorum: prosperas redde nubes agris, ac ruribus nostris, &c.*

Prò mentium cæcitas, ac seductio deploranda! pace dixerim Armenorum. Et hæc pariter Oratio, à

suis hæreticis Diabolo instigante disposita, quot præterea blasphemijs inquinatur? Primò inducit in animum, totam Trinitatem, iuxtà Sabellianam insaniam, vnam esse personam trinomiam. Siquidem Deo Verbo (in quem hæc à principio vsque ad extremum dirigitur) ea primùm adaptat, quæ toti congruunt Trinitati, nempè *figuras futurarum rerum præordinasse, altarium victimis cultum fuisse*, &c. tum illa, quæ Patri soli; cùm subditur: *in aduentu Vnigeniti tui in Mundum*: postremò quæ propria ipsius Verbi, scilicet *carnem factum esse pro nobis*. Secundò, dum toti Trinitati conuenientia refert, addit illud: *mortem tuam in cruce*: quo confirmat Petri Fullonis dementiam, Trinitatem passam, & crucifixam dicentis. Tertiò, asserere cum Manichæis videtur, Christũ non verè, sed phantasticè mortuum, per illa verba: *Abraham verum obtulit holocaustum probationis, quod incorruptibilem mortem tuam in cruce significauit*: quasi dicat: holocaustũ probationis Abraham, in quo tentata quidem fuit mors filij, sed non reuerà illata, Christi filij Dei mortẽ significauit, quę incorruptibilis fuit, hoc est, per quam reuerà corrupta non fuit vnio inter corpus, & animam. Quartò, persuadet, remitti peccata ex vi eius Sacrificij, quod neq; in lege veteri, quandò erat licitum, efficere hoc valebat. quoniã, etsi tunc tale Sacrificium aliqua expiabat peccata, quoad immunditias corporales, seu irregularitates ex

իզ 26

իէ 27

իը 28

[illegible]

որ ետուն հաղորդս և մարմնոյն Տէր : Զոր ԻԹ
բարձ՝ զի պատճառն լինել Թողութեան մե 29
ղաց ինձեան անասնոց պատարագացն .
որ ոչ էաս ՚ի ժամանակին իւրն հին օրինա
ցն ուրէր զմարդն ՚ի մեղաց սուրբ առնել
մտաց և ՚ի հոգւոյ ուրուք. այլ միայն
՚ի մարմնոյ որ պղծութեանց և յօրինա
կանն ինչ աղտեղութեանց: որպէս ասէ առա
քեալն առ եբրայեցիս. Թէ պատա
րագքն և զոհք մատուցեալ. որք ոչ կարէ
ին սուրբ առնել մտաց հաւատովք զպաշ
տօնեայսն. բայց միայն ուտելեաւ մեր
սուրբ Թէ և մարմնոյ արդարութեան.
որ մինչ և ՚ի ժամանակս ուղղութեան Լ
իւրք կային.] Եւ յետոյ դրել ասէ: 30
Արիւն ցլուցն և նոխազացն. և մո
խիր երինջոցն ցանեալ՝ զպղծեալսն սր
բէր առ ՚ի մարմնոյ սրբութին:] Հինգ
երորդ՝ զի զբանս մեծութեան հակա
ռակս նախատացաւ. և մինչ այնքան կա
մայն ընդդիմանայ. զի յորժամ զպա
շտամն. Թէ այժ ոչ ընդունիս այժմ զդ
պատարագան անասնոց. որք էին նշանս
և առակք հանդերձելոց պատարագա
զին մարմնոյն և արեանն քի. ՚ի նոյն
ժամու զնոյնանասնոց ազգէ … պատարա
րագն մատուցանէ. և ասէ: Ընկալ ԼԱ
զընծայս մեր. որպէս զողջակէզս խոյոց 31
և զուարակաց: Իսկ Թէ ասէր. Զայս
և պատարագս, զոր դու ոչ կամիս.
քեզ մատուցանեմք ընդ դէմ կամաց
քոց: Եւ վերջերորդ՝ զի յորժամ աղա
չէ զամենայն և զհամբերութիւն օրէ
նացն բարեխօսս լինել քո անասնոց պա
տարագին ընդդունելութեան ոչ զղջելոց
առնէ. Իսկ ոչ միայն զերկոսին օրէ
նս խառնակել. այլ և … և յանցանել:
աղերս՝ հեռան ՚ի կանոնս. և ասէ:]

Ասի սաղմ. Աձ ողորմեսցի մեզ: Քրզ:
Լուիցէ տր: Եւ ասէ զաղօթս: Օրհ
նեալ

ex statuto legis inductas; haud tamen ex se poterat, extra meritum offerentis, peccatum vllum expiare quoad immunditiam culpæ spiritualem, iuxtà illud Apostoli, Hebr. 9. *Hostiæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solummodò in iustitijs carnis, Vsque ad tempus correctionis impositis.* Et infra: *Sanguis hircorum, & Vitulorum, & cinis Vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis.* Quintò, in Diuinæ Maiestatis contemptum tum maximè exorbitare videtur; cùm, simul ac professa fuit, nolle nunc Deum per oblationes animalium coli, quæ ad veritatem Eucharistici Sacrificij præfigurandam institutæ fuerant, statim eandem ipsã oblationem vetitam vrget, ac dicit: *Suscipe munus hoc nostrum, sicut holocaustum arietum,* &c. hoc enim quid est aliud, nisi dicere: etiã hanc, quam non vis, hostiam tibi offerimus, te inuito? Denique, cùm nouæ legis Mysteria, Sanctosque omnes pro superstitioso Sacrificio mediatores imploret, ac veluti farragine quadam ex vtraq; lege permista vtramque legem polluat, & transgrediatur; quid superest execrandi, quod sacrilega hęc Oratio non cõtineat? Pergit Rituale:

Dicitur Psalmus: Deus misereatur nostri. Capitulum: Exaudiat Dominus, &c. Oratio pro sale benedicendo: Benedictus es Domine Deus omnipotẽs, & omnium Conditor creaturarum: qui fecisti omnes creaturas bonas, & nihil est in illis reijciendum; sed dedisti eas,

Vt

ut cederent in usus, & necessaria filijs hominum: salem etiam condidisti ad conseruandam terram, & congregationes aquarum. Nos ergo, dona tua suscipientes, gratias agimus nomini sancto tuo; rogamusque te Domine, Ut salem hunc per tuam misericordiam benedicas; & in quacũque re fuerit aspersus, fiat nobis in sanctificationem, & peccatorum remissionem: Ut gratias agere, & glorificare valeamus Patrẽ, & Filium, & Spiritum sanctum, nunc & semper, & in secula seculorum.

Etiam atque etiam videant hic Armenij; verba illa (ex Apostolo 1. Timoth. 4. mutuata): *Qui fecisti omnes creaturas bonas, & nihil est in illis reijciendum:* qua mente in Deũ ipsi proferant? syncerà quidem, ac serià nequeunt: quippè plerasque Dei creaturas, seu escas humanas, ita ipsi tanquàm immundas, & execrandas reijciunt; vt ne tactum quidem earum culpà vacare arbitrentur. ergo superest, vt eadem verba non nisi adulatorio, ac simulato animo dicant, solùm vt Dei auribus blandiantur. Concludit Rituale:

Dicitur illud Psalmi 65. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum; offeram tibi boues cum hircis. Oratio super hostiam: Domine festorum, & Deus votorum, qui semper beneficijs cumulas timentes te, suscipe huius agni, &c. Sacrificium, quod tibi offerimus. Adauge Domine, & amplifica domos seruorum tuorum, sicut amplificasti domum Abraham, Isaac, & Iacob. Propitiũ te nobis reddat hoc Sacrificium, sicut Sacrificium

Abel

ԼԲ 32 [illegible]

ԼԳ 33 [illegible]

[illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

[illegible]

[illegible]

քեզ պատարագս մատուցանեմք բարե ԼԵ
րարի և խնամողի . և քեզ հանցուք 35
զոհութիւն և զփառս հօր և որդւոյ .
և հոգւոյն սրբոյ . այժմ և միշտ , և
յաւիտեանս յաւիտենից .

Եւ եթէ պատարագն մատուցանի
այս վ̄ս ննջեցելոցն . ասեն զայս աղօ-
թս : Օրհնեալ ես տ̄ր ա̄ծ ամենակալ .
արարիչ ա̄մ արարածոց . որ տէրդ ես
ուխտից և ա̄ծ ա̄մ պատարագաց . որ
մարդասիրութ̄բ քո խոնարհեցար յեր
կնից , և զգեցար մարմին ՚ի սրբոյ կոյ-
սէն : զի զնախաստեղծին բարձցես զյան
ցանս քոյին կամաւ որ չարչարանօքդ :
զենար դու ՚ի խաչին պատարագ . եղեր սե ԼԶ
ղանոյ բաւանդակեալ խաչին . և հեղմա 36
մբ արեանդ քոյ փրկեցեր զաշխարհս ՚ի
մեղաց : Վ̄ս որոյ աղաչեմք զքեզ տէր .
օրհնեա զպատարագս մեր . զեզն այս
զուարակս . և զխոյս , զնոխազս . և զգ
առինս . և օրհնեա զհացս և զգի-
նիս . Ընկալ զսա ՚ի ձեռաց մերոց ՚ի
հաճոյս քեզ : և յորոյ անուն մատուցա
նեմք քեզ զսուրբս . հաշտեաս մարդա-
սէր տէր ընդ հոգւոյն ծառայիս քոյ . և
թողութիւն զմեղս նորա զի կամսցու և զա-
կամաւ . և զայլն :] Նմին և զայս՝ բաժա
նեն կարօտելոց : ԼԷ

Եւ այսպէս զզենեալ անասունսն ե- 37
փեն . և կամ հում բաժանեն ժողովրդ
ոցն . որք առեալ էին ամանս արեամբ
զենելոցն զնշան խաչին առնեն ՚ի վ̄ր ու
մոց եկեղեցւոյ և դրանց և սենեկաց
իւրեանց : Բարեխօս յայսմ է . թէ բաւ
վկայութիւն վերոյ գրեալ բանիցն՝
մատչելի մատուցումն ոչ է . այլ իբրև
մատաղ և կամ օրհնութիւն . որպէս
ասեն . այլ մանաւանդ զոհ սուրբ և իս
կական պատարագի ըստ աւանդու-
թեան հին օրինացն :

Բայց

Abel: Vt semper tibi benefico, & fautori nostro sacrificemus, hymnosque laudis, & glorificationis offeramus Patri, & filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Si Sacrificium fiat pro defunctis, hæc alia dicitur Oratio: Benedictus es Domine Deus omnipotens, & omnium conditor creaturarum, qui Dominus es Votorum, & Deus omnium Sacrificiorum: qui præ amore tuo erga homines descendisti de Cælo, & carnem de beata Virgine induisti, Vt Protoplasti delictum Voluntaria tua passione deleres: qui Voluisti super aram Crucis Sacrificium immolari, Vt tui sanguinis effusione à peccatis Mundum redimeres Vniuersum. Quapropter rogamus te Domine, Vt Sacrificium, ac munus hoc nostrum, Vitulos, arietes, hircos, & agnos, panem etiam, atque Vinum, benedicas, suscipiasque de manibus nostris ad complacendum tibi. Propitius esto, amator hominum Deus, animæ serui tui, pro qua hæc munera tibi offerimus; eique peccata dimitte, &c.

Ad summàm, oblata, ac iugulata pecora coquuntur, & distribuũtur discumbentibus; qui, intincto in occisorũ sanguine digito, in ostijs suarum domorum, ac parietibus Ecclesiæ, crucis signũ delineare solent. Et hæc de superstitiosa Armenarum victimarum oblatione: quæ, vt ex allatis eorum verbis constat, non simplicis cuiuscumque oblationis, aut benedictionis, sicuti nonnulli dictitant, speciem præsefert, sed proprij certè Sacrificij, quale ante

Chri-

Christi aduentum offerebatur.

ԼԸ 38 VErùm pro tam manifesto scelere refellendo, si ea, quæ suprà de Mosaicæ legis cessatione diximus, satis non sint; quid prætereà sine stomacho dici possit, non video. Nam, quid vltrà dicam, fratres Armeni? profectò piget me, immò etiam pudet, eousque in hac quæstione orationem prouehere, vt adhuc Sacerdotibus vestris, qui diuinum illum mysticum agnum, Christum, inquio, Dei filium, super altare quotidiè immolant, suadendum

ԼԹ 39 mihi sit, prædicandum, denunciandum, ne ea pariter brutorum Sacrificia offerant, quæ in lege veteri offerebantur, vt hoc singulare, & præcipuum Sacrificium, tanquàm perfectum per imperfecta figuraretur; & à quorum ritu, gens Christianorum alia nulla est, quin abhorreat; ne ipsi quidem, quamuis nouo alio Sacrificio careant, Mosaicæ Legis cultores Hebræi; quippe qui, amisso iam & portatili Tabernaculo, & etiã Templo, extra quæ Sacra sua facere

Խ 40 diuino iussu prohibebãtur, nullam ampliùs audent è pristinis oblationibus exequi, ne Mosaicam ipsam legem transgrediantur. Nihilominùs inter vos etiam num complures in tantam mentis cæcitatem, & animi furorem conuertũtur; vt Hebræis ipsis deteriores, & nomine Christiano indigni, nec veteri velint legi, nec nouæ obtemperare; sed quasi parum, aut nihil emolumenti sibi facturam existimantes saluberrimam illam, quam Christus vnam

ad

Իսկ արդ՝ առ ՚ի բառնալոյ զայսպիսի
ոճ չար աղաւաղութեան. բաւական
էր որ ինչ ՚ի վերոյ ասացեալ եղև ՚ի մէնջ
ընդ դադարման մովսիսական օրինացն. որ առաւելումն են հերձուա
բար վարելն ՚ի պաշտաման հօրենից : Եւ
զինչ առաւել ասասցուք կամ պատմես-
ցուք : քանզի յոյժ ամաչիմ եւ ամօթ
խօսանել զբանս ամենայն նոյն: Ով եղբ-
հայաստանեայք եւ որդիք սիրելիք պատա
րագեն զխորհրդական գառն Աստուծոյ զգա-
ռն որ ՚ի վերայ սեղանոյ պաշտօնեայք
առնել զայսպիսի պատարագս անաս
նոց. որք յառաջ մատուցանէին հրեայ
քահանայք պատարագ եւ զառաւելա
ռ՚ի նշանակել զհանդերձեալն միայն
զկատարեալ սուրբ պատարագն մեր:
Ով եղբ այժմ ինքեանք հրեայքն ոչ
իշխեն մատուցանել զպատարագս յա
նասնոց ըստ օրինացն հօրենից, զի մի
լինիցին անհնազանդք այլ. որ պատուիրեալ
էր նոցա ոչ առնել զողջակէզս եւ զզ
պատարագս ընդ այլ տեղիս. այլ մի-
այն ՚ի տաճարին առ դրան խորանին վկա
յութեան. զոր այժմ չեն մատուցանեն զի
եբարձ ՚ի նոցանէ զի մի՛ այսու հետեւ
արասցեն զնոյն պատարագն : Եւ այժմ
որչափ եւ ա առաւելու պարգևին քրիստո
նէայք ՚ի բաց կալ ՚ի յայսպիսեաց պատա
րագաց : Եւ զիարդ դառնայցեն հինն
նոյ այսքան անհնազանդք եւ չարագործ.
որ այժմ ոչ կամիցին հնոյ եւ նորոյ օրէ
նացն հնազանդել . այլ առաւել եւս
թէ անչափ եւ անօգուտ համարելով
զայն փրկարար եւ զմեծագործ եւս մա
տուցանելն մարմնոյն եւ արեանն քրի.
կամեցան վերստին զառնուլ առ աստուծ
բանական հին օրինացն պատարագն.
որպէս զի խնամս նորա ընդունեսցին զմե
ղաց թողութիւն: Եւ որ քրիստոնեայ ՚ի
յեկեղեցին լուսաւ. եւբեթ զշարագործու

թիւն

[illegible]

Խա 41

[illegible]

Խբ 42

[illegible]

Խգ 43

[illegible]

ad omnes humanas animas viuificādas instituit suimet pretiosi corporis, & sanguinis oblationem, audeant ad vetera pecorum Sacrificia retrocedere, vt per ea, tanquàm per salubriora, peccatorum remissioné consequi mereantur. Quid hoc indignius, aut iniquius in Eclesia Christiana fieri, aut commemorari potest?

Ergone inaniu̇m verborum crepitus fuerit prædicatio illa Pauli, cùm ad Hebræos 10. scripsit: *Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: ideò ingrediens Mundum*, &c. *ac dicens: quia hostias, & oblationes, & holocaustomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secūdùm legem offeruntur; tunc dixi, ecce venio, vt faciam voluntatem tuam: aufert primum, vt sequens statuat, in qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi*. Et ibidem, capite 9. Christum mediatorem fuisse, dicit, noui Testamenti, in quo non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per oblationem sanguinis ipsius Christi mundari deberemus. Nam, sicut Moyses Exod. 24. vetus Testamentum cum Hebræis sanciuerat Sacrificio, & aspersione sanguinis vitulorum, & hircorum, dicens: *hic est sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus:* quę verba citat etiam ibi Apostolus: ita Christus, nouum Testamentum cōdens cum Christianis in vltima cœna, hoc aliud instituit sui corporis, & sanguinis Sacrificium, dicens si-

Hhh mili-

militer; Marc. 14. *Hic est sanguis meus noui Testamenti.* ac prætereà, vt intelligeremus, hoc tantùm Sacrificium, & non etiam illud, quod huius figura fuerat, à Christianis in posterum offerendum esse, subiecit: *Hoc facite in meam commemorationem.*

Quòd si isti nec Apostolis, nec Euangelistis, nec toti velint Ecclesiæ credere, nec vniuersis eius Concilijs, nec sanctis ipsis Patribus, quos suscipiunt, ex quibus clamat cum Orientalibus reliquis Chrysostomus: *Magnus erat, & sine modo numerus Sacrificiorum in lege; quæ omnia, noua superueniens gratia vno complectitur Sacrificio, vnam, & veram statuens hostiā:* Et cum Occidentalibus Ambrosius: *Constat, pecudū victimas periisse, quæ fuerunt in ordine Aaron; sed manere Melchisedech institutum, quod toto Orbe terrarum in Sacramentorū erogatione celebratur:* saltem Dei vocibus dedant aures suas; qui, dum per os Malachiæ loquutus sic fuit: *Non est mihi voluntas in vobis; & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda:* manifestè prædixit, totum illum cultum Sacrificiorum veteris legis abijciendum fuisse, & in aliud purissimum Sacrificium videlicet Eucharistiæ, commutandum. Ita hunc locum exposuit Concilium Tridentinum, Sess. 22. cap. 1. & ante illud, Iustinus martyr in Dial. cum Try-

Chrysost. in Dial. 95.

Ambros. in cap. 5. ad Hebræos.

Malach. c. 1.

Խդ 44 Հաստատել առաջիկն սորոց. և աս[illegible]
չափն. և ոչ ընդ հնացեալոյ ընծայեսցուք և
անխնդրելական որ ձայնեցոյն ՚նք. և ոչ
և ս նմ սորոց հայրն, զոր քրիստոնեայքն
ընդունելին. յորոց ամենայնքն ընդ-
այլ յանձնելոցն ասէ ՚ի մեկնութիւն.
Եբր. ոգենոն այսպէս: ՚Ի մեծ էր բազ
մութիւն պատարագաց հին օրինացն.
զոր ամ պատարագէ նոր շնորհօք պատա
րագաւ միով. որ զմի և զճշմարիտ ընծ-
այս մատուցանէ :] Եւ ընդ այլ յարև-
մտեան որ վարդապետս ասէ ամբրոս-
իոս ՚ի մեկնութիւն ԹղԹոյն առ յէբ-
Խե 45 րայեցիս այսպէս: Յայտ է. Թէ ամ
պատարագք անասնոց զենլոցն. որ
էին ըստ կարգին ահարոնին: Իսկ
միայն պատարագն ըստ կարգին մելքի-
սեդեկի. որ ընդ ամ տիեզերս մատու-
ցանի ՚ի սբ խորհուրդն :] [illegible] ապա
կայս հաւատասցեն քարոզչաց ոչ. որ
քերականք մարգարէից Աւետարանչաց յառ-
աջին զրուցին սորոց : ԻՂ ևս կամք իմ
՚ի ձեզ՝ ասէ տր ամենակալ. և պատա
րագս ոչ ընդունիցիմ ՚ի ձեռաց ձերոց:
զի յարևելից մինչև ՚ի մուտս յարև-
ելանէ անուն իմ ՚ի մէջ ազգաց
և յամենայն տեղիս մատուցանի խունկ
Խզ 46 անուան իմոյ և պատարագ սբ :]
Ապա բացայայտ մարգարէացաւ հայ-
րն. Թէ պաշտօնն պատարագաց հին
օրինացն վերջանալոց էր. և փոխադրե-
լոց էր ՚ի մատուցումն սրբոյ պատարա
գին մարմնոյ և արեանն քի: Զայս յաղ
մեկնեաց զբանս զայս որ ժողովն տր-
իդենԹոյ. և որ երկնոս. կայսերական.
ռահէբերանն. ՃԷրանիմոս. և ամ որ
վարդապետքն եկեղեցւոյ. մանաւանդ
սբն օգոստինոս որ ՚ի. Ժը. երգ՝ գիրքն
որ յաղագս քաղաքին այ. ասէ այսպէս. Իբր
ըև անուանեն հակառակորդքն. Թէ

պատարագացն մարմնոյ և արեանն քն
յանմանողիւ ՚ի յարևելից մինչև ՚ի մու- ԽԷ
տս յարևու մատուցանի ՚ի ձեռն քա- 47
հանայից ըստ կարգին մելքիսեդեկի.
ուրեմն ոչ կարեն ուրանալ. թէ վերջին
զան պատարագքն հրէից. զորոց գրեալ
է. ոչ են կամք իմ ընդ ձեզ: և եթէ զայս
ուրանան, ապա այլում քն սպասեն:]

Եւ Ծննդոց հրէայքն խոստովա-
նին. թէ ՚ի գալն քն դադար է վերջի-
նալ հինոց պատարագացն: Քանզի ոչ
ուրբքն փինէհես հրէայն առ գրէ ՚ի
մեկնութն. ԻԸ. երգ" գլխոյն Թուոց.
՚Ի ժամանակս մեսիայ վերջանացին ամ
պատարագք: Բայց պատարագն հացի ԽԸ
և գինւոյ ոչ վերջանայցէ. որպէս ՚ի 48
ԺԴ. երգ" գլխն Ծննդոց. թէ մելքի-
սեդեկ թագաւոր սաղիմայ մատոյց
զհաց և զգինի: զի մելքիսեդեկն, որ
նշանակէ զթագաւոր մեսիան. ՚ի վեր-
ջանալն պատարագաց հատանելոցն
զպատարագն հացի և գինւոյ. ըստ
որում գրեալ է ՚ի սաղմն. Ճ. Դու
ես քահանայ յաւիտեան ըստ կարգին մելքի-
սեդեկի:]

ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ա
Առարկութեանց: 1

Գլուխ. Է:

Դ առաջին առարկէ վարդանն և
այլ սուտ վարդապետքն.
ասելով այս: ԳՐԾ առաքեալքն ՚ի ժողովին
երուսաղեմայ պատուիրեցին ընդ-
առնելոյն, որ ՚ի հեթանոսաց էին. ՚ի
բաց կալ ՚ի զոհելոյն կռոց. և յարենէ.
և ՚ի հեղձուցելոյ. և ՚ի պոռնկութէ:
Բայց ոչ ասացին ինչ պատուիրել ՚ի հին
օրինացն; այլ ուրեմն պարտիմք մեք
պահել

Tryph. Irenæus libro 4. cap. 32. & 34. Cyprianus lib. 1. contra Iudęos, cap. 16. Chrysostomus in Psal. 95. Hieronymus in Comment. Malachiæ; & cum alijs sanctis Patribus Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei, cap. 35. in hæc verba: *Hoc Sacrificium*, nempè corporis Domini in Eucharistia, *per Sacerdotes secundùm ordinē Melchisedech cùm in omni loco à Solis ortu vsque ad occasum Deo iam videant offerri: Sacrificium Iudæorū, de quibus dictum est, non est mihi voluntas in vobis, iam cessare, negare non possunt, aut alium Christum expectant*.

Dènique, quod nobis hac de re Hebręus ipse cōcedit, qua ratione negare valeat Christianus? atqui apud Berescit Rabbà sic scribit Rabbinus Phinees in cap. 28. Numer. *Tempore Messiæ omnia Sacrificia cessabunt; sed Sacrificium panis, & vini non cessabit: sic dictum est Genes. 14. & Melchisedech Rex Salèm protulit panem, & vinum. Melchisedech enim, id est, Rex Messias, excipiet à cessatione Sacrificiorum Sacrificium panis, & vini; sicut dicitur in Psalmo 100. Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*. Sic ille.

SOLVVNTVR
Obiectiones.

§. VII.

OBijcit primò Vartanus, alijq; Pseudomagistri: Actor. 15. Apostoli in Hierosolymitano Cōcilio

lio decreuerunt, abstinendum esse Gentilibus Christianis à cibis, qui immolabantur Idolis, & à sanguine, suffocato, & fornicatione; quæ erant etiam Mosaica lege prohibita: ergo aliqua saltem Ceremonialia veteris legis obseruanda sunt à Christianis, vt Apostolico obediatur decreto, quod Latini transgrediuntur.

Respondetur primo ad hominẽ contra ipsos: nam, etsi in eo Concilio præcepta est ab Apostolis abstinentia ab Idolothytis, sanguine, & suffocato; tamẽ decretum fuit, Christianos non teneri iugo, & obseruãtia veteris legis, atque adeò abstinẽtiæ ab alijs cibis, in ea prohibitis, vt immundis: sed Pseudomagistri obligant etiam Armenum populũ ad hanc aliam abstinentiam, atque ad obseruationem aliorũ legalium; vt suprà visum est: ergo ipsi decreto non obediunt Apostolico.

Respondetur secundò; Apostolos præcepisse Christianis, in Syria, & Cilicia cõuersis ex Gentibus, abstinentiam ab Idolothytis, sanguine, suffocato, & fornicatione, non quidem ratione legis veteris obseruandæ, seu quatenùs horum prohibitio erat præceptum legale, ac cæremoniale; quia, cùm vetus lex non fuisset data Gentibus, sed tantùm Hebræis, pro quibus etiam erat tunc mortua, nemo poterat, præsertim Gentiles conuersi, ad aliquod legale præceptum obseruãdum iustè cogi: sed hoc eos fecisse, vt Christianis illis iniungerent aliqua præcepta moralia, illi tempori, & regioni cõ-

uenien-

Բ 2 պահել զծիսաւորական պատուիրանս
ոմանս հին օրինացն, ըստ հրամանին
առաքելոյն. զոր յանցանեն Ֆռանգքն ;

Նախ պատասխանի. զի թէպէտ
զայս հրամայեցին առաքեալքն. սակայն
հաստատեցին ի նոյն ժողովին, թէ ոչ
պարտ էր քրիստոնէից պահել լուծ
հին օրէնս. և ոչ ի բաց կալ ի յայլոց ամ
ուր կերակրոցն ըստ անմաքրութեան նոյն
օրինացն ; Իսկ դուք քարոզիչք մո
ղորդեանն, թէ պարտ է հրամայել
յամ ազգաց կերակրոցն. և պահել զայլ
Գ 3 օրինականս ամենայն մնացեալ. ուստի իւ
րոյ առաքելոյ ; ապա ուրեմն չհնազանդ
հակառակ են առաքելականութեանն
առաքելոցն ;

Երկրորդ պատասխանի. Եթէ որք
առաքեալքն պատուիրեցին միայն քրիստո
նէիցն, որք ի հեթանոսաց ասորոց և
կիւլիկեցւոց դարձեալ էին առ հաւա
տն քն. ի բաց կալ ի զոհելոյն կռոց,
և յարենէ, և ի հեղձամղձկլոյ, և ի պոռ
նկութենէ; ոչ թէ վն զօրոյն չորեցայ
պահելի պահեալ ի հին օրինացն. և
ոչ ըստ որում արգելումն զայս էր ա
Դ 4 րարողական պատուիրան նոյն օրի
նացն: քանզի հին օրէնքն ոչ տուեալ էր
հեթանոսաց. այլ միայն հրէից. վն ո
րոց և յայնժամ մեռեալ էր: և վն
այսորիկ ոչ ոք մարթ, մանաւանդ որ
ի հաւատացեալ հեթանոսացն էր.
կարէր իրաւամբ բռնադատել պահել
զօրինական պատուիրան ինչ: Այլ
զայս հրամայեցին առաքեալքն. որպէս զի
տացեն քրիստոնէիցն այնոցիկ զպատ
ուիրանս ամենայն բարոյականս, որք
պատշաճ էին այն ժամանակին. զի
մի հաւատացեալքն ի հեթանոսացն
դարձցին ի սովորական պաշտամունսն
և զի կարասցեն բնակիլ ի միջի հա

տա

տացեալ հրէից Թառոց գայԹակղու-
Թէ, և խռովու-Թէ : Իսկ յետոյ յոր
ժամ բարձան այսպիսի պատճառքն.
բարձաւ և ՚ի հետեւանս առաքելական
արգելումն կերակրոցն այսոցիկ :

Արդ՝ բացայայտեմք զայս պատ-
ճառս ըստ իւրաքանչիւր իւրի : քանզի
յայտ է. ԹԷ այն արգելումն ՚ի պոռն-
կու-Թէ՝ ոչ էր արարողական պատուէ-
րան հին օրինացն. այլ բարոյական և
բնական : ուստի արգելեալ եղև. առա-
քելու-Թեն յառաջնոյն . ոչ ԹԷ ոչ էր բառ
Թնչեան չար և արգելեալ ՚ի բնու-Թե
նէ. այլ զի զի հեԹանոսքն ոչ գիտէին
զայս. և կամ վա՛ սովորու-Թեն անփոյԹ
համարէին զնա :

Եւ դըձ՝ արգելին զկերակուրն
զոհելոյ կռոցն . կամ ըստ որում այն
՚ներփակումնէր զանուանն ինչ կռապաշ-
տու-Թէ , որպէս ուսոյց ուղղոն կիպ
րիանոս և Տերտուղիանոս և, օգոստինոս
և այլ ասո-րք հարցն . մանաւանդ որ
առ-կի պօղոս ՚ի յառաջնումն առ կորն-
Թացիս. ասելով . ՞՞Ոչ ապաքէն որ ու-
տեն ՚ի զոհիցն՝ հաղորդ եղեն սեղան
ոյն :] Եւ յետոյ դարձեալ ասէ : Զոր
զոհեն հեԹանոսք՝ դևաց և ոչ այ
զոհեն : ոչ կամիմ զձեզ հաղորդս դե-
ւաց լինել : քանզի ոչ կարէք զբաժակն
տեառն ըմպել և զբաժակն դևաց : և ոչ
կարէք ՚ի սեղանոյ տեառն վայելել. և ՚ի սե
ղանոյ դևաց։] Եւ ըստ այսմ պատճառի
ուտել ՚ի զոհեցելոցն էր գործ բառ
Թնչեան խոտելի . և արգելումն նորա էր
բարոյական և բնական օրինացն. ոչ արա-
րողական : Եւ կամ զի եղեն այս կերա-
կուրք ոչ ընդունէր զոհեալ կռապաշ-
տու-Թէ . սակայն արգելին և այ զնա
առաքելքն . զի կարէր ծնանել ՚ի միտս
անհաստատից զկասԹանկու-Թին , և զկար-

ծիս

Ե 5 uenientia, vt conuersi ex Gentibus, ad fornicationem, & Idolorum cultum iterùm non redirent, ac præterea possent sine scandalo, & dissentione cum Iudæis fidelibus habitare: quæ posteà causæ cùm cessauerint, desijt consequenter Apostolica prohibitio illorum ciborum.

Explicatur autem per singula hæc responsio: Certum est enim, prohibitionem à fornicatione non esse præceptum legale, seu cæremoniale, sed morale, ac etiam naturale: vndè prohibita hæc fuit ab Apostolis, non quia non esset mala per
Զ 6 se, & iure naturæ prohibita; sed quia vel Gentes illæ id ignorabant, vel ob nimiam consuetudinem pro nihilo illud ducebant.

Præterea prohibitus fuit esus Idolothyti, vel quatenùs continebat hic cultum Idolorum, aut speciem eius, vt exposuere Cyprianus, Tertullianus, Hieronymus, Augustinus, & alij: quod etiam colligi potest ex illo, 1. Cor. 10. *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?* Et infrà:
Է 7 *Quæ immolant Gentes, Dæmonijs immolant, & non Deo. nolo autē, Vos socios fieri Dæmoniorum: non potestis calicem Domini bibere, & calicem Dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ Dæmoniorum.* Et sub hac ratione esus Idolothyti erat etiam res intrinsecè, & per se mala, eiusque prohibitio præceptum non legale, sed morale, ac naturale. Vel saltem fuit prohibitus, quatenùs parere poterat scandalum, & suspicionem falsæ religio-

Cyp. & Tertul. in cap. 15. Act.
Hieron. lib. 1. contra Iouinianum.
August. in Speculo, cap. de Act. Apostol.

gionis, aut esse occasionem redeundi paulatim ad Idolorum cultum; vt putant alij: & vt sic, eius prohibitio fuit tantùm præceptum morale positiuum, nec vllam legalem cæremoniam continebat: quarè secluso scandalo, & occasione Idololatriæ, talis esus non erat malus, sed indifferens; vt apertè supponit Apostolus in epist. ad Rom. cap 14. immò vt docet in epist. 1. ad Corinth. cap. 8. vbi postquàm dixit: *De ijs autem, quæ Idolis sacrificantur, scimus, quia omnes scientiam habemus*, &c. subiecit: *Sed non in omnibus est scientia. quidam autem conscientia vsque nunc Idoli, quasi Idolothytum manducant; & conscientia ipsorum, cùm sit infirma, polluitur. esca autem nos non commendat Deo. neque enim, si manducauerimus, abundabimus; neque, si non manducauerimus, deficiemus. Videte autem, ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis*. Et rursus cap. 10. inquit: *Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: hoc immolatum est Idolis; nolite manducare propter illum, qui indicauit, & propter conscientiam: conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quòd gratias ago? siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud aliquid facitis; omnia in gloriā Dei facite. sine offensione estote Iudæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei; sicut*

&

Ը̅ ծին կռապաշտութեան. կամ առիթ առ
8 մաղձակողմն դառնալոյ ի յառաջին
դոյն կռապաշտութիւն : և ըստ այսմ
պատճառի ուտելն ի զոհելոց էր զո
րծ չար ոչ ըստ ինքեան. այլ ըստ պա
տահման. և արգելումն նորա էր պա
տուիրան առաքելոցն բարոյական և
դրական. ոչ արարողական հին օրինա
ցն. և յ̅ որոյ եթէ ոչ գոյր ամենևին
կարծիք գայթակղութեան, կամ երկիւղ
դառնալոյ ի կռապաշտութիւն. այս
կերակուրն ոչինչ կերպիւ էր չար: որ
պէս ուսուցանէ սբն պօղոս ի . Ը̅ . երր՝
գլխոյն առաջնոյն թղթոյն առ կորնթ
ացւոց. եւ յաղագս զոհելոցն կռոց՝ գիտե
Թ̅ մք . եթէ ամենեքեան գիտութիւն ունիմք :]
9 և յետոյ դնէլ ասէ : և յաղագս կերակրո
ցն զոհելոց գիտեմք. եթէ ոչինչ են
կուռք ի յաշխարհի. և այլն : այլ
ոչ յամենեսեան գիտութիւն է : ոմանք
առ ի խղճէ մտաց մինչև ցայժմ զկռ
ոցն իբրև զզոհեալ ուտեն . և խիղճ
մտացն որոց՝ քանզի տկար է, աղծի :
այլ կերակուրն առաջի այ ոչ զմեզ ոչ կա
ցուցանէ : ոչ եթէ չուտեմք . պակաս
իմիք եմք . և ոչ եթէ ուտեմք . առաւե
լումք եմք : բայց զգոյշ լերուք . գուցէ
Ժ իշխանութիւն ձեր այդ գայթակղու
10 թիւն լինիցի տկարաց : և այլն :] Եւ
դպ՝ ի . Ժ . երր՝ գլխոյն ասէ ; Եթէ ոք կո
չեսցէ զձեզ յանհաւատից. և կամիցիք
երթալ . զամենայն որ առաջի ձեր դնի
ցի կերայք . և մի՛ հարցանէք վն խղճի
մտաց : ապա թէ ասիցէ ոք ընդ ձեզ. թէ
այդ զոհեալ է . մի՛ ուտիցէք՝ վն այն
որոյ, որ ցուցանէն եղև . և վն խղճի մտա
ցն . այլ զխիղճ մտացն ասեմ, ոչ զձեր,
այլ զընկերին : ընդէ՞ր լինիցի ազա
տութիւն իմ դատեսցի յայլոց խղճէն
մտաց . եթէ ես շնորհօք վայելեմ . ընդ
էր

[illegible]

Ժա 11

[illegible]

Ժբ 12

[illegible]

Ժգ 13

[illegible]

& ego per omnia omnibus placeo. Hinc est, quòd Apostolus non promulgauit præceptum istud Corinthijs, vel quia non iudicauit, esse illis necessarium, aut opportunum; vel quia (vt sentiunt * aliqui) non erat pro illis latum, sed tantùm pro Christianis Syriæ, & Ciliciæ.

*Salmeron, tract. 45. in Acta. Baronius, tom. 1. anno 51.

Denique prohibuit his Synodus Apostolica esum sanguinis, & consequenter etiam animalis suffocati, quod sine sanguinis effusione moritur, aut occiditur; nullo quidem habito respectu ad legem veterem obseruandam; quem si habuisset, omnia certè eius Cæremonialia præcepisset: dicente Paulo Gal. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est Vniuersæ legis faciendæ:* sed quia (vt exponunt Origenes, & Tertullianus) sanguis, & suffocatum in Idololatrijs Gentium peculiari modo vsurpabatur: & Diuus Thomas inquit, *eorum consuetudinem fuisse, Vt circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedendum in honorem Idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse.* Ideò ratione vitandi Idololatriam, talis prohibitio fuit tradita. Tum etiam, quia desiderabant Apostoli vnire duos illos Gentium, & Iudæorum populos, impedimentaque vnitatis auferre: quoniam verò ex antiqua consuetudine erant Iudæis sanguis, & suffocatum supra modum abominabilia, non solùm ratione legis, sed etiam vetustissimæ traditionis à temporibus Noë, cui etiam Deus præceperat, Genes. 9. ne caro

Origenes, lib. 8. contra Celsum. Tertullianus in Apologet. cap. 9. D. Thom. 1. 2. quæst. 102. art. 6. ad 1.

cum

էք հաւանեցուցանել, մի որոյ զօգտակարու- Ժա
թիւն՝ եթէ ուտիցէք. եթէ ըմպիցէք. 11
եթէ զինչ եւ գործիցէք. զամենայն ՚ի փա-
ռս այ արասջիք. առանց գայթագղու-
թեան լինիջիք հրէից եւ հեթանոսաց լինի-
ջիք եւ եկեղեցւոյն այ. որպէս եւ ես ամենայ-
նիւ ամենեցուն հաճոյ լինիմ։] Եւ ա-
հա այսուրիկ առ՚ն պօղոս ոչ քարոզեաց
կորնթացւոցն զայն հրամանսն. առա-
ւել զի. զի ոչ պիտանի էր մի նոցա. եւ
ոչ յարմար էր նոցա. այլ միայն քրիստ-
ոնէից ասորոց եւ կիւլիկեցւոց։

Եւ զերծ՝ առաքելոյն ժողովոյն արգել-
գագաց ուտել զարիւն. մի որոյ եւ զհեղ-
ձուցեալ կենդանեաց. որ մեռանէին ա- Ժբ
ռանց հեղլոյ զարեան. ոչ թէ մի պա- 12
հելոյ զհին օրէնս. զի եթէ զայս միտս
ունէր. ապա եւ է զամ արարողական պա-
տուիրանսն նոյն օրինացն պատուիրէր.
զի ասէ պօղոս առ գաղատ. Ե. երդ՝ գլխն.
Վկայեմ ամ մարդոյ. որ թլփատիցի.
թէ պարտական է՝ զամ օրէնս կատարե-
լոյ։] այլ մի զի որպէս եթէ հեթանոսքն
՚ի կռապաշտութիւն իւրեանց ՚ի կեր առ-
նուլ զարիւն եւ զհեղձուցեալ կենդա-
նիս. եւ ժողովելով շուրջ զարեանն միա-
՚ի յուտել ՚ի պատիւ կռոցն. զի համա- Ժգ
րէին զարիւնն յոյժ ընդունելի լինել
նոցա. այդ պատճառաւ արգելին, առ ի խ- 13
ուսափել. եւ այլ Թանձեալ ազդեցութիւ-
ն. մի հրամ առաքեալքն միաբանել զհեթա-
Հաստատեալքն ՚ի չար սովորութէ կա-
պաշտութեանն. եւ եւ այս հրամանն
էր եւ զի կամէին առաքելքն միաբանել
զերկոսին ազգսն հրէից եւ հեթանո-
սաց. եւ ՚ի բաց բառնալ ՚ի նոցանէ զոր
պատճառ բաժանման եւ միաբանութ. եւ
քանզի հրէայքն յոյժ զարշէին ՚ի յար-
եան եւ ՚ի հեղձուցեալ ոչ թէ միայն մի
օրինացն իւրեանց. այլ եւ մի հին

առա

& ego per omnia omnibus placeo. Hinc est, quòd Apostolus non promulgauit præceptum istud Corinthijs, vel quia non iudicauit, esse illis necessarium, aut opportunum; vel quia (vt sentiunt * aliqui) non erat pro illis latum, sed tantùm pro Christianis Syriæ, & Ciliciæ.

Denique prohibuit his Synodus Apostolica esum sanguinis, & consequenter etiam animalis suffocati, quod sine sanguinis effusione moritur, aut occiditur; nullo quidem habito respectu ad legem veterem obseruandam; quem si habuisset, omnia certè eius Cæremonialia præcepisset: dicente Paulo Gal. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se; quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ:* sed quia (vt exponunt Origenes, & Tertullianus) sanguis, & suffocatum in Idololatrijs Gentium peculiari modo vsurpabatur: & Diuus Thomas inquit, *eorum consuetudinem fuisse, vt circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedendum in honorem Idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse.* Ideò ratione vitandi Idololatriam talis prohibitio fuit tradita. Tum etiam, quia desiderabant Apostoli vnire duos illos Gentium, & Iudæorum populos, impedimentaque vnitatis auferre: quoniam verò ex antiqua consuetudine erant Iudæis sanguis, & suffocatum supra modum abominabilia, non solùm ratione legis, sed etiam vetustissimæ traditionis à temporibus Noë, cui etiam Deus præceperat, Genes. 9. ne caro

cum

cum sanguine comederetur: idcircò Apostoli hoc idem pro illo tempore præceperunt Gentilibus ad fidem conuersis, ad hoc vt possent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis. Vndè eorum prohibitio, sub vtraque hac ratione accepta, erat præceptum morale positiuum, & non Cæremoniale. Procedente autem tempore, quia omnes prædictæ causæ cessauerunt, cessauit quidem vis Apostolicæ huius prohibitionis, non autem Apostolici eius decreti, quo declaratum fuerat, nullum Christianum teneri obligatione legis Mosaicæ. Videant ergo Armenij, quinam sint, qui Apostolicam Constitutionem transgrediuntur.

Objiciunt secundò: Christus nó modò seruauit ipse Cæremonialia veteris legis, vt patet; verùm etiam alijs iniunxit, vt obseruarent. dixit enim, Matth. 23. *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: omnia quæcunque dixerint Vobis, seruate, & facite.* Et Luc. 5. Leproso mundato dixit: *Vade, ostende te Sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses.* Præterea post mortem Christi, & aduentum Spiritus sancti, Paulus Act. 16. *circumcidit Timotheum:* & cap. 21. idem *Paulus, assumptis Viris, postera die purificatus cum illis intrauit in Templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro Vnoquoque eorum oblatio.* igitur post Christi aduentum, ac etiam morte, mortua non fuerunt Legalia.

Respon-

Ժդ առանդութիւն ՚ի ժամանակացն նոյն.
որում հրամայեալ էր մեծ ՚ի ծննդոցն
14 Թ. երգ" գլխն. մի՛ ուտել զմիս ընդ
արեամբ: սակս այսորիկ առաքեալքն զնոյն
պատուիրեցին առ ժամանակ մի հա-
ւատացեալ հեթանոսացն, որպէս զի կա-
րասցեն խաղաղութեամբ բնակել ընդ հա-
ւատացեալ հրէայսն: Իսկ յետոյ՝ քան
զի զնոյն ժամանակաց ինչ մեծ վերոյ
գրեալ պատճառքն բարձան. բարձաւ
և զօրութիւն առաքելի հրամանին.
բայց ոչ բարձաւ զօրութիւն առաքե-
լական սահմանադրութեան, որով հաս-
Ժե տատեցին. թէ ոչ պարտ էր պահել ըզ
15 հին օրէնս մովսէսի. այսմ անսացեն հա-
յաստանեայքն. թէ ովք իցեն օրինազանց
ցը առաքելական ուխ ժողովոյն. թէ՛
զուանք. կամ թէ ինքեանք:

Երկրորդ" առարկեն. թէ քս ոչ մի-
այն ինքն պահեաց զարարողութիւն
հին օրինացն. այլ և այլոց հրամա-
յեաց պահել զնոսա: զի ասաց ՚ի. Իգ.
երգ" գլխն մատթ. Յաթոռն մովսէսի
նստան դպիրքն և փարիսեցիք. զամ որ
ինչ ասիցեն ձեզ, արարէք և պահեցէք:]
Եւ ՚ի ղուկ. Ե. երգ" գլխն ասաց ցբո-
րոտն. Երթ ցոյց զանձն քո քահանայ-
Ժզ ին, և մատո պատարագ վասն սրբութե-
16 նոյ. որպէս և հրամայեաց մովսէս:]
Եւ զկնի յետ մահուանն քի. և գալ-
ստեանն հոգւոյն սրբոյ. պօղոս ՚ի գոր-
ծոց. Ժզ. երգ" գլխն՝ թլփատեաց ըզ-
տիմոթէոս. և ՚ի. իա. գլխն. նոյն պօ-
ղոսի առեալ զարսն, ՚ի վաղիւն անդր
ընդ նոսա սրբեալ եմուտ ՚ի տաճարն.
յայտ առնել զկատարումն աւուրցն սր-
բութե. մինչև մատուցա իւր իւրա-
քանչիւր ուրուք ՚ի նոցանէ պատա-
րագ:] ապա ուրեմն յետ գալստեանն
քրիստոսի, և ևս յետ մահուն նորա,

մի

մեռեալ ոչ էին օրէնսդրականքն մովսէսի ։ ԺԷ
Պատասխանի . զի եթէ խօսիմք յաղագս 17
հայոց . յունաց . գաղղիացւոց . և այլոց
ազգաց քրիստոնէից . որ ՚ի հեթանոսա-
սաց են եղեալ . այսպիսիք ոչ երբէք
պարտաւորեալ եղէն պահել զհին օրէն
սն , ոչ յառաջ . և ոչ զկնի գալստեանն
քն . զի նմա ոչ երբէք տուեալ եղև յայս
ազգս . այլ միայն հրէից ։ վասն որոյ
և ՚ոչ ասեմք խափանեալ . թէ մի այսպիսի
ոց ազգացս օրէնքն մեռեալ եղև եր
բէք . այլ յառաջ քան ասեմ, թէ ոչ երբէք
կենդանի եղև մի ազգաց ։ քանզի ՚ի սկզ
բանէ մինչև ՚ի սպառ ոչ երբէք տու ԺԸ
եալ եղև զազգս ՚ի յայս ։ Իսկ եթէ խօ 18
սիմք յաղագս հրէից . ասեմք , թէ յայն
ժամ մի ազգս վախճանեցան օրինակա
նքն քան պարտաւորութեան . յորժամ
նոյ ճշմարտութիւն կատարեցաւ յետ
մահուանն քն . և լրման խորհրդոցն
մերոյ փրկութեան . և սկսաւ նոր աւետա
րանն քարոզել և պարտաւորել զքրիս
տոնեայս ՚ի պահպանութիւն նոր օրի
նացն ։ Եվ ոչ որոյ ոչ է զարմանալի . եւ
թէ քս յառաջ քան զչարչարանսն իւր
հրամայեաց հրէից պահել զհին օրէն
սն . զի մինչ դեռ նորա կենդանի էր և ԺԹ
քարոզէր . այն օրէնքն ևս ունէր զօ 19
րութիւն իւր ։

Իսկ յետ մահուանն քի՝ յորժամ
եկն հոգին սբ , և նոր օրէնքն սկսաւ
յառաքելոցն քարոզել . մինչ և զկատա
րումն քարոզութեան ընդ ամ աշխարհս
թէպէտ և էր այնր ժամանակին զխա
փանեալ էր հին օրէնքն մովսէսի . բայց
սակայն՝ քանզի ոչ էր այս բաւականա
պէս ծանուցեալ ամ ազգաց . և ոչ էր
հաստատեալ քարոզութեամբ աւետարա
նին . ուստի կարէին հաւա-
ացեալ հրեայքն յայնժամ պահել զօ
րէն

Respondetur; si sermo fiat de Armenis, Græcis, Latinis, alijsque Gentibus, præter Hebræos, nunquàm has Gentes Mosaica lege obligatas fuisse, neque ante, neque post Christũ; quia non his, sed Hebræis tantummodò data ea fuerat: & ideò respectu harum Gentium legem illam non dicimus fuisse aliquando mortuam, sed potiùs nunquàm, vt ita dicam, fuisse viuam, quia ex quo lata fuit, nunquàm has obligauit. Si verò de Iudæis, loquamur; tunc, dicimus, pro his cessasse Legalia quoad obligationem, cùm eorum veritas per Christi mortem consummata fuit, & mysteria nostræ salutis cõpleta, cœpitque noua lex, & Euangelium promulgari, & obligare. Quapropter mirum non est, si Christus, antequàm pateretur, mandauit Iudæis obseruationem veteris legis, quæ vtique, ipso viuente, ac prædicante, adhuc vim suam habebat.

Tempore autem à morte Christi. seu potiùs ab aduentu Spiritus sancti, quando noua lex cœpit ab Apostolis prædicari, vsq; ad completam Euangelij diuulgationem, quamuìs abrogata vetus lex esset; quia tamẽ hoc notum non erat omnibus, nec sufficienter manifestatum, poterant quidem Iudæi, ad fidem conuersi, licitè, ac sine peccato exercere Legalia, dummodò non reputarent, ea esse sibi necessaria ad salutem, nec illa obseruarent, vt erant figuratiua Christi venturi, sed solùm ad vsum diuini cultus, & honorem eiusdẽ legis; ne scilicet ita videretur Mosaica

lex, tanquàm mala, subitò reijci, ac reprobari, sicut subitò post conuersionem reijciẽdus erat ritus Gentilitatis: nam is reijciebatur, vt illicitus, & à Deo semper prohibitus; ritus autem legis cessabat, tanquàm impletus per Christi mortem: & ideò potuit hoc tempore Paulus licitè circumcidere Timotheum, ex matre Iudæa genitum; nec non purificari, vt intraret in Templum; &c.

Postquàm autem per totum Orbem diuulgata noua lex fuit, cessauit lex vetus non solùm quoad obligationem, sed etiam quoad licitum vsum, ita vt obseruari nõ posset deinceps sine peccato mortali: quod colligitur ex illis Apostoli verbis ad Galatas 5. *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit*; atque etiã constat tum ex traditione vniuersalis Ecclesiæ, tum ex decretis Conciliorum Generalium, præsertim Florẽtini, vt suprà dictum est.

Quarè S. Augustinus in epist. 19. ad Hieron. tria distinguit tempora: primum ante Christi mortem, in quo Legalia neque erant mortua, neque mortifera: secundum post Euãgelij diuulgationẽ, in quo Legalia & mortua sunt, & mortifera: tertium autem est tempus medium, in quo Legalia fuerunt quidem mortua, sed non mortifera; hoc est, non habebant vim obligationis, sed poterant licitè obseruari, dummodò non reputarentur esse necessaria ad salutẽ.

Obijci potest vltimò: Lex vetus fuit à Deo data, vt perpetua, seu in æternum duratura. dicitur enim Baruch

ի 20 ընծայեցմանն առաւելոյ մեղաց. Եթէ ոչ համարեսցին վասն պարտաւորութեան զոր հարկաւոր է ի փրկութեան. և եթէ ոչ պատճառեսցին ըստ որում երբեմն զգուշանալիքն հանդերձեալ էին. այլ միայն առ ՚ի պատուէ հին օրինացն և ամփոփելոյ պաշտամանն. զի մի թուեսցի հին օրէնքն փութով աստուածասէր և արհամարհել երբեմն զչար իմն. այլ և վաղվաղակի արտաքսելի էր ապաշխարութեան կռապաշտութեան յետ ընդունելութեան հաւատոյն քն: քանզի կռապաշտութիւն արգելեալ երբեմն զչար և միշտ արգելեալ յԱյ. բայց հին օրէնքն վերջանայր երբեմն զկատարելով իւրեանն մահուամբն քի: Եւ սմին պատճառի կարող պօղոս իմն ՚նորին ժամանակին թլփատել զտիմոթէոս որ էր ծնեալ ՚ի հրէայ մօրէ. և կարող սրբել և մտանել ՚ի տաճարն ըստ աւանդութեան հին օրինացն:

իա 21 Բայց՝ յետ որոյ տարածեալ եղև ընդ ամ աշխարհս քարոզութիւն նոր օրինացն. վախճանեցաւ հին օրէնքն ամենեւին. ոչ միայն ըստ պարտաւորութեան, այլ և ըստ բնաւին աւելորդութեան. մինչ զի ոչ և ոչ կարէին պահել զնա առանց մահացու մեղաց. որպէս ասացեալ ՚ի գաղատ. Ե. եթէ զգենուլ առնելով. Օթէ եթէ թլփատիք. քս ինչ ձեզ ոչ օգնէ: և այլ յայտ առաքելականութիւն ընդհանուր եկեղեցւոյ, և սրբոց հարցն, և ժողովոցական ներ ժողովոյն:

իբ 22 Վասն որոյ սբն օգոստինոս ՚ի. ԺԹ. երբ' թուղթն առ Հերոնիմոս զերիս ժամանակս բաժանէ: առաջին ժամանակն է', որ յառաջ քան զմահն քի յորում օրինականքն մեռեալ ոչ էին մեռեալ և ոչ մահաբերք: Երկրորդ' ժամանակն է', որ զկնի կատարելոյ քարոզութեան

թէն առաջելոյն . յորում օրինականքն իգ
են մնացեալք , և մնացաւորք : Իսկ եթէ 23
ո՞ր ժամանակին է , որ ի հինն առաջնոյն
և երկրորդին . յորում օրինականքն
են մնացեալք առդեւք . բայց ոչ են
մնացաւորք . պտ . ոչ պատշաճական էր
մարդոյ պահել զնոսա . իսկ եթէ պա_
հէր զնոսա միայն առ 'ի պատճառէ հին
օրինացն , ոչ մեղանչէր մահուչափ մե
ղօք :

Երրորդ" առարկեն : զի հին օրէնքն
կոչի 'ի սբ գիրսն յաւիտենական . պտ .
որ մնալոց էր մինչ և յաւիտեան : Բարու_
ք մարգարէն բարբառէ 'ի . Ե . երդ"
գլխոյն : Այս է գիրք պատուիրանաց իդ
այ , և օրէնք որ է 'ի յաւիտեան :] Եւ 'ի 24
ծննդոց . ԺԷ . երդ" գլխոյն յաղագս թլփա
տութեան ասէ . Եւ եղիցի ուխտս իմ
այս 'ի մարմնի ձերում ուխտ յաւի_
տենական :] Եւ 'ի յելից . ԺԲ . երդ"
գլխոյն յաղագս պասեքական տօնին ասէ .
Պահեսջիք զօրս զայս յազգս ձեր օրէնս
յաւիտենից :] ապա ուրեմն արարողութիւն
հին օրինացն պարտի մնալ մինչ և
'ի կատարած աշխարհի . զի կոչեցաւ
օրէնք յաւիտենից :

Նախ պատասխանէ ընդ Թովմայ սրբոյ իե
նացին . եթէ հին օրէնքն ասի մնալ 25
մինչ և յաւիտեան միայն ըստ բարոյական
և բնական պատուիրանացն նորին : Իսկ
արարողական պատուիրանքն նորա
ասին յաւիտենք՝ ոչ ըստ նիւթոյն . զի էին
նմանողական ստուերք . այլ ըստ այնր յայսպիսի
զայս ճշմարտութեան , զոր նշանակէին :
զոր օրինակ . Հրամանն թլփատութեան
ասէ մնալ մինչև յաւիտեան . վս զի հոգև
որ թլփատութիւն , որ նշանակեալ էր ի ձե
ռն մարմնաւոր թլփատութեան , մնա
լոց էր մինչև յաւիտեան : և տօնախմբու_
թեան պասեքական գառինն մնայ մինչ
և

ruch, 5. *Hic est liber mandatorũ Dei, & lex, quæ est in æternũ.* Item Genes. 17. de Circumcisione dicitur: *Erit pactum hoc meum in carne vestra in fœdus æternum*. Et Exod. 12. de solénitate Agni Paschalis: *Custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo*. Igitur vetus lex, seu ritus eius non debet ante Mundi finem cessare.

Respódetur primò cum D. Thoma, 1. 2. quæst. 103. art. 3. ad 1. quòd lex vetus dicitur esse in æternũ secũdùm præcepta moralia quidem simpliciter, & absolutè; secundùm cæremonialia verò quantùm ad veritatem, quam mysticè figurabant: V. G. pactum Circumcisionis erat perpetuum, quia circumcisio spiritualis, per carnalem figurata, perpetuò duratura erat: & solennitas agni Paschalis durat perpetuò in Agno Dei; per illum veterem mysticè figurato.

Respondetur secundò, quòd sæpè in sacris Scripturis æternum, aut perpetuum, vel sempiternum dicitur illud, cuius certus terminus non præscribitur, etsi non perpetuò, sed longo tempore duraturũ est, vt durauit lex vetus. Sic Genes. 13. dicitur: *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternũ.* Et cap. 17. *Dabo tibi, & semini tuo, &c. omnem terram Chanaan in possessionem æternam*. & tamen constat, terram illam à Iudæorum possessione ablatam iam esse. Idem ergo de ritu veteris legis intelligendum est: cuius quidem æternitas, vel perpe-

tuitas, si propriè esset intelligenda, Ibq profectò neque cum ipso Mundo finire 26 deberet, cùm nec Mundus ipse perpetuo duraturus sit.

և յետոյ 'ի գալուստ աստուածոյ. որ նշանակեսցի ինձեան օրինակաւն գալստեան ;

Երկրորդ՝ պատասխանի. Թէ բացումն ան գամ 'ի սոյն գիրս յետնեն կոչի այն իրս. որ մնալոց է՝ գերելոց ժամանակ ինչ, զորոյ վերջն ոչ յայտնէ սոյն գիրքն. որպէս համեմատ հակեցան՝ հին օրինացն: վասն որոյ Թէ պէտ 'ի ծննդոց. ծղ. երդ՝ գլխն ասի. Ուխտ երկնի, զոր տեսանես, ընդ մտաց և զաւակի քում 'ի յաւիտենի] և 'ի. ԺԷ. երդ՝ գլխն ասի. Ամաց քեզ և զաւակի քում զամ երկիրս քանանացւոց 'ի ժառանգութիւն յաւիտենի ; սակայն յայտ է. եթէ այն երկիրն իւն ասցին հրէից բարձաւ ; ասպս նոյնպէս պատուիրէ հինա. յէջս հին օրինացն զի եթէ զյաւիտենութիւն նորա իսկապէս իմանայաք. արդ և ոչ և ս վերջանայր 'ի կատարածի աշխարհիս. զի և աշխարհս ոչ մնալոց է մինչ և յաւիտեան ;

Տաղ

ՅԱՂԱԳՍ ՍՈՒՐԲ ԽՈՐՀՐԴՈՑ

Նոր օրինացն առ հասարակ.

ԵՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Որք եւ քանի՞ սուրբ խորհուրդք եկեղեցւոյ.

Գլուխ. Ա.

DE SACRAMENTIS

NOVÆ LEGIS

In genere.

QVAESTIO INTER ARMENIOS TERTIA

Quot, & quæ sint Ecclesiæ Sacramenta?

§. I.

Նուամբ խորհրդոյն նոր օրինացս իմանամք զայն արտաքին նշան զգալի եւ արարողութիւն եկեղեցւոյ. Ա
1
զոր ըստ հաստատութեան. եւ հրամանաւ եկեղեցւոյ ի ներ առնուլ զնա հաստատեալ, եւ խոստացեալ պար գեւել իմաստ նորա զշնորհս ի սուրբ արդարացելոց արժանաւորս ընդունողաց: Անդ՝ յաղագս պատճառաց սոյն խորհրդոց

NOMINE Sacramenti nouæ Legis intelligimus cum Armenis signum, seu cæremoniam quandam externam, atque sensibilem, quæ ex institutione Christi annexam habeat promissionem gratiæ iustificantis, atque mandatum de stabili vsurpatione illius in Ecclesia ad homines sanctificandos. De causis horum Sacra-

Sacramentorum intrinsecis, materiali scilicet, & formali, dicimus cum ijsdem, constare Sacramenta ex rebus, vt ex materia, & ex verbis, tanquàm ex forma; vt infrà discurrendo per singula demonstrabimus. De causis autem extrinsecis, finalẽ præcipuè fuisse, vt per ea, tanquàm per instrumenta iustificationis, sanctificarentur homines; deindè, vt etiam per ea, tanquàm per Cæremonias religionis coleretur Deus; & tanquàm per signa sensibilia, discernerentur fideles ab infidelibus, & populus Christianus colligaretur. Efficientem verò causam non fuisse aliam, nisi Christum: nam Apostoli solùm, vt ministri ipsius Christi, Sacramenta, à Christo Deo nostro instituta, promulgarunt; ac ministrarunt, vt inquit Paulus 1. Cor 4. *Sic nos existimet homo, Vt ministros Christi, & dispensatores Mysteriorum Dei.*

Cyprianus, Serm. de ablutione pedum.

Quarè S. Cyprianus, *Christus*, ait, *summus Sacerdos, sui est Sacramenti institutor, & auctor: in cæteris homines Spiritum sanctum habuere doctorem.* Et S. Ambrosius, *Auctor*, inquit, *Sacramentorum quis est, nisi Dominus Iesus?* Idcircò Concilium Tridentinum, Sess. 7. can. 1. *Si quis*, inquit, *dixerit, Sacramenta nouæ legis non esse omnia à Iesu Christo Domino nostro instituta; anathema sit.* Nullus itaque homo potest, nec Ecclesia, nec ipse quidem summus Ecclesiæ Pontifex, Sacramentorum substãtias immutare, seù nouas instituere; quamuis benè possit Eccle-

Ambrosius lib. 4. de Sacram. cap. 4.

sia-

Բ 2
դոցս . երկու նշանքն . և երկու արարո-
ղքն ։ Ներքին պատճառքն են նիւթ
և ձև . յորոց բաղկանայ խորհուրդս
և բաղկանայ ՚ի յիրաց իբր ՚ի նիւթոյ.
և ՚ի բանից իբր ՚ի ձևոյն . որպէս յայտ
լիցի յետոյ . յորժամ յիւրա իւրաքան-
չիւր խորհրդոյ ճառեսցուք ։ Իսկ ար-
տաքին պատճառքն են վախճանականն
և արարողականն ։ Եւ վախճանական
պատճառն է այն , զի որով եղեն խոր-
հուրդք և առաջին թէ եղեն՝ զի ընդ իծև
ան նոցա , իբր իծևան գործեաց արդարու-
թէ , մարդիկ սրբեսցին . և իբր իծև
ան արարողութեանց կրօնից՝ պաշտեսցի
Գ 3
ած . և իբր ՚ի ձեռն զգալի նշանաց՝
բաժանեսցին հաւատացեալքն յան-
հաւատից ։ Բայց արարողական պա-
տճառն խորհրդոցս ոչ այլ ոք եղև . և
թէ ոչ միայն Քրիստոս ։ Քանզի առաքե-
ալքն՝ միայն իբրև պաշտօնեայք քի
քարոզեցին և պաշտեցին այլոց զխոր-
հուրդս հաստատեալս ՚ի քէ . որպէս աս-
է պօղոս առ կորնթացիս . Թէ այսպէս հա-
մարեսցին զմեզ մարդիկ . իբրև պաշտ-
օնեայս քի . և հազարապետս խոր-
հրդոցն այ ։]

Վասն որոյ սբն կիպրիանոս ՚ի ճառն
Դ 4
որ յաղագս լուացման ոտից՝ ասէ ։ Մեծ-
քահանայապետն քս՝ է խորհրդոյն
հիմնադիր և պատճառ ։ Իսկ ընդ
այլոց արարողութեանց՝ մարդիկ առան
նորոգեցան ՚ի հոգւոյն սրբոյ] Եւ սբն
ամբրոսիոս ՚ի չորրորդ գիրսն յաղագս խոր-
հրդոցն ասէ ։ Ո՞վ է պատճառ այս խոր-
հրդոցն . եթէ ոչ տէրն մեր յս քս ։]
Ուստի սբ ժողովն տրիդենտեան ՚ի եօթն-
երորդ կանոնին առաջնոյ ասէ ։ Եթէ
ոք ոչ ասիցէ . թէ ամ խորհուրդք
նոր օրինացն հաստատեցան ՚ի տեառնէ
մերմէ յս քէ . նզովեալ եղիցի ։] Ու-

րեմն

ըետ՝ն առաքելոյ ոչ որ մարդ կարէ զզօրու- Ե
թիւն խորհրդոյն փոփոխել. կամ այլ 5
նոր ինչ խորհուրդ հաստատել. ոչ եկե-
ղեցի. ոչ ընդհանուր ժողով. եւ ոչ
եւս զերագոյն հայրապետ զլուխ եկե-
ղեցւոյ. Թէպէտ եւ կարէ փոփոխել
եւ նորոգել զայլ արարողութիւնս եկեղե-
ցականս; Եւ սորին պատճառն է այս.
քանզի այն միայն կարէ զխորհուրդ
ինչ հաստատել. որ եւս կարէ տալ նմա
զօրութիւն առ 'ի գործել զշնորհս այլ:
Իսկ արդ՝ ոչ որ մարդ կարող է տալ զա-
յս. բայց միայն Տէրն մեր. ապա ուրեմն
նա միայն կարաց հաստատել զխոր- Զ
հուրդս եկեղեցւոյ: 6

Արդ՝ եկեղեցին Հայոց ընդ այլ
ուղղափառ եկեղեցիս յարամամ եւ 'ի
սկզբանէ խոստովանեալ զեւթն գոլ
թիւ խորհրդոցս այսոցիկ: եւ զայս եւս
զամ̃ենեքին ինքեանք սուտ վարդապետքն.
զի Վարդանն 'ի յառաջնումն գլխոյն խրատ-
տուութեանն ասէ այսպէս: Պօղոս առաքեալն
զեւթն խորհուրդս եկեղեցւոյս ուս̃ոյց
զեւոյ աշակերտին իւրում Դիոնեսիո-
սի :] Եւ 'ի վեցերորդ գլխոյն դարձեալ ասէ:
Զեւթն խորհուրդս եկեղեցւոյ համա-
սարակ կատարեսցուք գործովք. զի քրիստո- Է
նէութիւնն եւթն խորհրդովք եկեղեցւոյ 7
է :] Եւ Թէպէտ նոյն եկեղեցին Հայ-
ոց 'ի սկզբանէ լաւ գիտէր ոչ թէ մի-
այն զթիւն, այլ եւս զճշմարիտ գոյու-
թիւն եւթն խորհրդոցն. եւ զգործածու-
թիւն [illegible] [illegible] առ̃ [illegible] [illegible]
ծառ̃այ եկեղեցւոյն. սակայն կամե-
ցաւ՝ սուրբ ժողովն Ֆլորենտեայ լիապէս եւ
մանրամասնաբար զգուշացուցանել
զնոսա վասն սոյն խորհրդոցն. զի մի
[illegible] [illegible] մոլորեցուցչաց վար-
դապետացն, որք յետ ժամանակին ըղ-
ձին հերձուածողք առ̃ [illegible] եկեղեցւոյ
[illegible]

ſiaſticas alias Cæremonias . Et ratio eſt; quia ille poteſt aliquid inſtituere, qui poteſt eidem dare virtutem, ac robur: virtus autem Sacramentorum ad cauſandam gratiam non poteſt eſſe, niſi à ſolo Deo: ergo à ſolo Deo potuerunt Sacramenta inſtitui.

Septenarium eſſe horum Sacramentorum numerum, vnà cum Catholicis non ſolùm Armeniorum Eccleſia ſemper à principio eſt confeſſa, verùm etiam ipſi eorum Pſeudomagiſtri; ex quibus Vartanus in Monitis ad Armen. cap. 1. ita loquitur: *Paulus Apoſtolus diſcipulum ſuũ Dionyſium de ſeptem Eccleſiæ Sacramentis erudiuit*. Et rursùs cap. 6. *Septem*, inquit, *Eccleſiæ Sacramenta ingiter exercemus. Chriſtianiſmus enim in ſeptem Eccleſiæ Sacramentis nititur.* Quæ cùm Vartanus ſcripſerit (vt Armeni, & eius Scripta teſtantur) duo ferè ante ſecula, quàm Florentina Synodus cogeretur; mentitur certè Kemnitius, Lutheri ſectator, quando in ſecunda parte Examinis, cap. de num. Sacram. pag. 35. dicit, *ſeptenarium numerum Sacramentorum à Florentina Synodo Armenis obtruſum fuiſſe; cùm eum per mille, & eo ampliùs annos ignoraſſent*. Etenim, quamuis à principio nouiſſent Armenij non modò ſeptenarium numerum, ſed etiam veram Sacramẽtorum eſſentiam, immò & ſingulorum vſum haberent; voluit tamen Florentina Synodus hac de re pleniùs, minutiùſque illos inſtruere, ne falſis eorum Magiſtrorum doctrinis deci-

deciperentur, qui ad schisma fouendum veteres Ecclesiæ suæ traditiones, & consuetudines abrogare, nouasque instituere, in dies, & pro viribus conabantur.

Ex his ergo Nouatoribus vnus fuerat prędictus Vartanus; qui, licèt numerum Sacramentorũ seruaret, in eorũ tamen substantijs peruertẽdis studiosissimus fuit. Pœnitentiæ namq; Sacramentũ, quod in Confessione, & Absolutione peccatorũ consistit; ipse nihil aliud esse docebat, nisi Vnctionem infirmorum, & pœnitentiũ: & Sacramentũ Chrismatis fieri quidem dicebat, non quando fidelis vngitur, & confirmatur; sed quando Chrisma ipsum à Pontifice consecratur; ipsam verò Chrismatis vnctionẽ ad essentiam Baptismi necessariam esse. Funus etiam pro defunctis septimum esse Sacramentum, stultissimè prædicabat: atque Eucharistię ne proprium quidem nomen attribuit, vt suspicio sit, huius quoque Sacramenti substantiam eum ignorasse. Propria Vartani verba in eodem cap. 6. de Monitis ista sunt: *Primum Sacramẽtum est Baptismus: Secundum, Missæ Sacrificium: Tertium, Benedictio Vnguenti, quod Latini Chrisma vocant: Quartum est Ordo: Quintum, Matrimonium: Sextũ est Oleum, quo vnguntur infirmi, ac pœnitentes: Septimum denique est funus supra defunctos; pro quo Latini pœnitentiam posuere: sed Oleum, quo infirmi, ac pœnitentes vnguntur, ipsũ est pœnitentia.* Sic ille: qui præterea in Confutatione epist. Rom. Pontificis,

առաքելանել, և մնացին նոքա վերադարձու-
ը 8 Թէ զգոյացութիւն ոչ խորհրդոցն փո-
փոխել:

Եւ ՚ի գրգանէ չարաբոյն եղև նոյն
վարդան, որ թէպէտ պահէր զթիւն
խորհրդոցն, սակայն այլայլէր և փո-
փոխէր զնոցա գոյացութիւնս: քանզի
զխոստովանութեան խորհուրդն ապաշխարու-
թեան, որ կայանայ ՚ի խոստովանութե
մեղաց և յարձակման քահանայէն,
նոքա ասէր. Թէ կայանայ ՚ի յօծումն
հիւանդաց և ապաշխարողաց: Եւ
զխորհուրդն դրոշմին, որ կատարի
թ յորժամ հաւատացեալն օծանի մեռո-
9 նաւ և հաստատի, նոքա ասացեալ,
Թէ կատարի յորժամ մեռոնն օրհնի
յեպիսկոպոսէ. և Թէ օծումն մեռոնին առ
էութիւն մկրտութեան էր հարկաւոր:
Եւ եօթներորդ խորհուրդն ասելով
քաղ ասէր զայ զկատարումն ննջե-
ցելոցն: Նա և հաղորդութեան ոչ առաջ
զիւր իսկ անուն. այլ զատար. մինչ զի
կարծիս առաջ. Թէ ոչ եւս զնորին գոյա-
ցութիւն քաջ գիտէր: Բանք վարդանայ
խօսքն վարդանայ ՚ի նոյն վեցերորդ գլ-
խոյն այսոքիկ են: Առաջին խորհուրդ
ժ է մկրտութիւն: Երկրորդ պատարագն:
10 Երրորդ մեռոն օրհնելն. զոր ֆրանկք
դրոշմ ասեն: չորրորդ ձեռնադրու-
Թիւն: Հինգերորդ պսակն: Վեցերորդ իւղ
որով օծանեն զհիւանդս և զապաշ-
խարողս: և եօթներորդն է կատա-
րումն ննջեցելոցն. այլ ֆռանկք զա-
պաշխարութիւն ասեն. բայց իւղն, որ
զի ապաշխարողացն և հիւանդացն
է. նոյն է ապաշխարութիւն:] զայսպէս
վարդան ասէ: որ և ս ՚ի պատասխանի առ
Թուղթն պապին մեծամեծ երորդ Թղթին
գրել ասէ: Հինգերորդ է զգալացեալ. որ
զմկրտութիւն յեկեղեցւոյ հանեալ զբանս
նոյն

նորին մեռոնէ . եւ եպիսկոպոսն միւռոնէ ; եւ Ժա
Հոգին տայ :] 11

Բայց զայսպիսի խեղկատակութիւ-նս Վարդանայ հանապազ մերժեաց հայ-ոց եկեղեցին . եւ մանաւանդ զկնի ժողովոյն Ֆլորենցիոյ . յորմէ իւրեանց հրեշտակօք ընկալաւ պայծառագոյն ծանուցումն զխորհրդոցն . եւ հաս-տատուն ընդ ուղղափառսն հաւա-տայ . եթէ եւթն խորհուրդք՝ նոր օրի-նացն են այսոքիկ . ա . մկրտութիւն : բ . դրոշմն , որ եւ հաստատութիւն ասի : գ . հաղորդութիւն : դ . ապաշխարութիւն : ե . վերջին օծումն հիւանդաց : զ . կա-րգ քահանայութեան , որ եւ ձեռնադրու- Ժբ
թիւն ասի : է . պսակ : Այսպիսի խոս- 12
տովանի եկեղեցին հայոց զոլ ճշմա-րիտ խորհուրդս հաստատեալս 'ի քէ զի փրկութեան ազգի մարդկան : Իսկ մեք 'ի վաղուց յայսմ ատենէ . Թէ զի՞ նոյն եկեղեցին 'ի սակաւ ժամանա-կաց դարուց 'ի մերս հիւանդաց զխորհուրդ վերջին օծմանն :

ԵՒԹՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ
Նոր օրինացն դաւանին 'ի
սուրբ գրոց : Ա

Գլուխ . Բ . 1

Հերիք էր առ ճշմարտութիւն , որ մեք ա-
ռաջարկեցաք 'ի եւթն խորհրդոց-
ն . հաստատութիւն աւանդութիւն յառաջ
եկեալ եւ յարաժամեան եկեղեցւոյ բա-
նականացս մեր հաւատոյ ամենայն
դաւանութիւն եւ եւթն խորհրդոցն ,
զոր 'ի վերայ Քրիստոսի բանիւ Թովմայ
մերս գոյր . եւ զի՞նչ վկայութիւն սուրբ
հարցն . փորձեցաւ ամենեցուն զանե-
զանազանական կարծեաց վարդապետաց
մեզն

ficis, num. 11. habet sic: *Errant etiam Latini; quia Baptismum in duo diuidunt; ita ut Presbyter apud eos baptizet, & Episcopus chrismet, & Spiritum sanctum impertiat.*

Verùm has Vartani nugas Armena semper Ecclesia repulit; & post Florentinum Conciliũ, à quo per suos Legatos clariorem de Sacramentis instructionem acceperat, vt cùm maximè detestata est. Firmiter enim cum Catholicis, & cum eodem fatetur Concilio, septem nouæ legis Sacramenta non esse alia, nisi hæc: Conc. Flor. sess. vlt. in instructione Armenorum.
1. Baptismum: 2. Confirmationem, seu Chrisma: 3. Eucharistiam: 4. Pœnitentiam: 5. Extremam vnctionem: 6. Ordinem: 7. Matrimonium. Cur autem eadem Ecclesia, cùm hæc omnia esse vera Sacramenta, à Christo Domino pro salute humani generis instituta, etiam num cõstantissimè fateatur, ab vsu tamen Extremæ vnctionis paucis ab hinc seculis abstinuerit; dicetur quęst. 4.

SEPTEM NOVAE LEGIS

SACRAMENTA

Probantur ex sacris
Scripturis.

§. II.

SVfficeret quidem ad veritatem septem Sacramentorum, quæ mox enumerauimus, comprobandam, traditio, & vsus eorum quotidianus, in Ecclesia cum Orientali, tum Occidentali receptus iam indè ab

ab Apostolis, & interruptè hucusq; conseruatus: sed, ne Vartani, eiusque, si qui sunt adhuc in Armenia, sectatorum hæresis sine refutatione aliqua relinquatur; ac insuper, ne ea de re in cuius assertione nobiscum Armeni conueniunt, perquisitius, quàm satis est, laboremus; omissa sanctorum Patrum longa serie, alijsque omnibus testimonijs, ostendamus anteà breuiter ex sacris tantũ Scripturis, in septem à nobis propositis Sacramentis illas reperiri conditiones, quas ad verum Sacramentũ requiri diximus, scilicet statum ritum, à Christo institutum, ac mandatum, cũ gratię promissione: deindè nugas hæretici improbabimus.

Et primò, de Baptismo omnia hæc haberi, iam constat: ritũ à Christo institutum Matth. vlt. *Baptizãtes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*. gratiæ promissionẽ, Marc. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*: item Ephes. 5. *Vt Ecclesiam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in Verbo Vitæ*: Et Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis*. mandatum, Ioann. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei*.

Secundò, de Confirmatione, qua datur baptizatis Spiritus sanctus ad robur fidei confitendæ, habetur ritus, manuum impositio cum oratione, Act. 8 *Imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum*: Et anteà dictum fuerat: *Orauerunt pro ipsis*, &c. Et rursus cap. 19. *Cum im-*

Բ 2 [illegible]

[illegible]

Գ 3 [illegible]

Դ 4 [illegible]

[illegible]

հոգին որ ՚ի վեր նոցա :] Իսկ ընդ այսմ Է
ձեռնադրութեան օծմանն եւ սա 5
ռաքելական զնամբ երեւելոյն եւ զգուշելին որ
շնորհաց խաչին . ըստ այսմ զոր առնէ պօ
ղոս յերկրորդ՛՛ կորնթացւոցն յառաջին
գլխոյն : Որ հաստատեացն զմեզ ձեռ-ն
հանդերձ ՚ի քս . եւ օծ զմեզ ած , որ եւ
կնքեացն զմեզ եւ ետ զառհաւատչեայ
հոգւոյն ՚ի սիրտս մեր :] եւ ըստ այսմ
որ ՚ի յոհ . յառաջին թղթոյն երկրորդ՛՛
գլխոյն : Եւ դուք զօծութիւնն զոր ընկալ
արուք ՚ի նմանէ . բնակեսցէ ՚ի ձեզ :]
Եւ յետոյ դարձեալ առէ : Այլ որպէս զի
նորին օծութիւն ուսուցանիցէ զձեզ վս Զ
ամենայն :] այս . ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ . որ 6
նովաւ պարգեւեցաւ : եւ զնոյն գրուածս
մեկնեն զայս առնելով ՚ի խորհուրդս ,
եւ որք կիւրեղ նոյն հայրապետն . եւ
որք օգոստինոս , ընդ այլ որ հարցն .
նա եւ առաքեալ աշակերտացն որք կղեմէս
հռոմ , եւ որք դիոնէսիոս յարիսպագայն
յիշատակեցին զօծութեանն զայս ՚ի խոր
հուրդս զգուշելին :

Եւ դարձեալ ունիցի եւ ՚ի սմին խոր
հուրդս զխոստումն շնորհաց գործոյ շնոր
հաց : զի նովաւ պարգեւեր հոգին որ
որ ոչ կարէ պարգեւել առանց շնոր Է
հացս սրբոցն : նա եւ զի այս պարգեւ 7
հոգւոյն , որ զգուշեալ առնէ լինել
յետ մկրտութեան զնս հաստատունս ըստ
հաւատոյն զմեն ՚ի խոստովանութեան
հաւատոյ . է՛ նոյն իսկ , զոր քս խոս
տացաւ առաքելոցն առաւել ՚ի ղուկաս
յետին գլխոյն : Եւ դուք նստարուք ՚ի
քաղաքիդ մինչ եւ զգեցուցանէք զօրու
թիւ ՚ի բարձանց :] եւ դարձեալ ՚ի գործս
առաքելոցն գլխոյն առաջին : Այլ առնիցէք զօ
րութիւն ՚ի հասանել հոգւոյն սրբոյ ՚ի վե
ձեր . եւ լինիցիք ինձ վկայք :] Եւ յայս
լինի այս ՚ի վկայութեանց պետրոսի . որ

imposuisset illis manus Paulus, *Venit Spiritus sanctus super eos*. Quæ quidem manuum impositio iuncta etiã erat cum Chrismate; seu vnctione, & signo Crucis: vt colligitur ex illo Pauli, 2. Cor. 1. *Qui confirmat nos Deus, & Vnxit nos, & signauit, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*: quæ verba de hoc Sacramento exponunt Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, alijque Patres: & ex illo Ioan. ep. 1. cap. 2. *Et Vos Vnctionẽ, quam accepistis ab eo, maneat in Vobis*: Et infrà: *Vnctio eius docet Vos de omnibus*: hoc est, per Spiritum sanctum, qui per eam tribuitur: quẽ etiam locum de Confirmationis Sacramento intelligunt Cyrillus Hierosolym., & Augustinus, cum alijs. Apertè verò eiusdem vnctionis in hoc Sacramento meminerunt Apostolorum discipuli, Clemens Romanus, & Dionysius Areopagita, qui etiam de consecratione illius agit, & se ab Apostolis eã accepisse fatetur.

Ambros. lib. de ijs, qui initiãtur mysterijs. cap. 7. Theodoret. & Anselmus in Commentario huius loci.

Cyrillus, catechesi 3. mystag. Augustinus tract. 3. in epist. Ioann.

Clem. Rom in epist. 4. & lib. 3. constitut. Apostol. cap. 10. 16. & 17. & lib. 7. cap. 44. Dionys. de Eccles. hier. par. 3. cap. 2. & 4.

Habetur præterea in hoc Sacramento promissio gratiæ, vt patet ab effectu; quia per illud dabatur Spiritus sanctus, qui sine gratia sanctificante dari non potest: tum quia hoc ipsum donum Spiritus sancti, quod per manuum impositionem dabatur omnibus baptizatis, vt fierent fortes in confessione fidei, est illud, quod sæpè Christus promisit Apostolis, & præcipuè Luc. vlt. vbi: *Sedete*, inquit, *in Ciuitate, quoadusque induamini Virtute ex alto*. & Act. 1. *Accipietis Virtutem Spiritus sancti in Vos, & eritis mihi testes*, &c. Et colligi-

tur hoc ex testimonio Petri, qui Act. ը
2. promittebat illud idem donum, 8
quod ipse acceperat, omnibus credentibus, & baptizatis: & Act. 15. testabatur, Cornelium, eiusque domesticos idem donũ accepisse, quod Apostoli in Pentecoste acceperant, dicens: *Dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis; & nihil discreuit inter nos, & illos.* Hinc intelligimus, singulari priuilegio factum esse, vt Apostoli, alijque discipuli, hanc eandem Confirmationis gratiam, quam
reliqui baptizati per hoc medium թ
recipiebant ministerio Apostolorũ, 9
ipsi sine hoc medio in die Pentecostes acceperint. Cæterùm Christi institutio, ac mandatum de hoc Sacramento, licèt in Scriptura non exprimatur, ex dictis tamen euidenter deducitur. nunquàm enim Apostoli manus imposuissent ad gratiam Spiritus sancti communicandã, nisi Dominus id pręcepisset; cùm nequeat homo ex se cęremoniã instituere, ad quã gratia sequatur Spiritus sancti.

Tertiò, de Eucharistia, patet ri- ժ
tus institutio, Matth. 26. *Accepit* 10
Iesus panem, & benedixit, ac fregit, &c. mandatum, Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationẽ:* ac deniq; promissio gratiæ, Ioann. 6. *Qui mãducat hunc panem, viuet in æternum.*

Quartò, de Pœnitentia, nemo certè inficiari poterit, illam verum esse Sacramentum, & ab alijs distinctum; cùm fuerit à Christo Domino solenni, ac præcipuo ritu instituta, quando dixit, Ioann. 20. *Pax vobis: sicut misit me Pater, & ego mitto vos:*

'ի գործոց երկրորդ՚՚ գլխոյն խոստանայր ամ հաւատացելոցն ընծայն այսր խորհրդոյս զնոյն պարգեւն, զոր առեալ էին առաքեալքն յաւուրն պէնտակոստէին: Եւ 'ի գործոց. ԺԵ. երր՝ գլխոյն ասէր: թէ ած՝ վկայեաց նոցա, տալով նոցա զհոգին սբ, որպէս եւ մեզ. եւ ոչինչ ընտրութի արար խնդրելով եւ մեր:] Եւ յաստուստ իմանամք, եթէ յատուկ ինչ շնորհօք եղեւ. թէ առաքեալքն եւ այլ աշակերտացն քն յաւուրն պէնտակոստէի առեալ նոյն զդրոշմ միջնորդութե այսր խորհրդոյս զնոյն շնորհս հաստատմանն. զոր այլ հաւատացեալքն առնոյին յառաքելոցն 'ձեռն սբ խորհրդոյս: Բայց թէպէտ յայտնապէս գրեալ ոչ ունիմք 'ի սբ գիրս. թէ քս հաստատեաց եւ աւանդեաց զայս խորհուրդս. սակայն յայտնապէս ունիմք զայս 'ի յաւանդութենէ առաքելոց: զի նոքա ոչ կարէին պաշտել զայն զձեռն հուրդս զայս. եթէ քս ոչ հաստատէր զնա եւ աւանդեալ նոցա: քանզի ոչ կարէ մարդ՝ ինքն յինքենէ հաստատել զարարողութի ինչ. յորմէ հետեւեսցի ամենեցուն հաւասարապէս շնորհք հոգոյն սըբ բոյ:

Երրորդ՝ յաղագս հաղորդութեանն, յայտ է՝ արարողութիւն հաստատեալ 'ի քէ 'ի մատթէ. իզ. երդ՝ գլխոյն. թէ առեալ զհացն. օրհնեաց եւ եբեկ. եւ այլն:] յայտ է՝ աւանդն առեալ 'ի ղուկ. իբ. երդ՝ գլխոյն. թէ զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի.] եւ յայտ է՝ խոստումն շնորհաց 'ի յովհ. վեցերորդ գլխոյն. թէ որ ուտէ զհացս զայս, կեցցէ յաւէտ:]

Զորրորդ՝ յաղագս ապաշխարութեան՝ ոչ ոք կարէ ասել. թէ ոչ իցէ յատուկ եւ ճշմարիտ խորհուրդ. եւ զանազանեալ 'ի

hoc

՚ի յայլոց խորհրդոցն ։ քանզի հաստատ Յու
եալ էզսէ ՚ի քէ յառաքեալս և հանդերձ 11
արարողութք յորժամ ՚ի յՈհ․ Ի․ երգ
զինն ասաց ։ Ողջոյն ընդ ձեզ ․ որպ
առաքեաց զիս հայր իմ ․ և ես առա֊
քեմ զձեզ ։ զայս իբրև ասաց ․ փչեաց
՚ի նոսա, և ասէ ․ առէք հոգի սբ̄ ․ եթէ
ումեք թողուցուք զմեղս ․ թողեալ լի֊
ցին նոցա ։ եթէ զուրուք ունիցիք ․ կալե֊
ալ լիցին ։] քանզի ունիմք ՚ի բանս այս
տեղի զառաքելին արարողութի ․ բստ
այսմ ․ եթէ ումեք թողուցուք զմեղս ․
էք ․ զխոստովանութիւնմեղաց ․ բստ այսմ
որ ՚ի յՕհ․ յառաքելին թուղթն ․ եՀղում Յր
թէ խոստովան լինիցիմք զմեղս մեր ․ 12
հաւատարիմ է նա և արդար առ ՚ի թո
ղուլ զմեղս մեր և սրբել զմեզ յամենայն
անօրէնութեէ ։] և եւս զդատաստանականն
ձայնաւոր թողութի և արձակումն
քաւհանայի ․ բստ այսմ զոր ասէ առաքեալն
յերկրորդ" կորնթ ․ Ե ․ երգ" զմեզ ․ Եդ
՚ի մեզ զբանն հաշտութեէ ։] Ունիմք
եւ զխոստումն շնորհաց ․ բստ այսմ ․
թէ թողեալ լիցին նոցա ։] Եւ ունիմք
զպատուէրն և զհրամանն ․ եթէ որպէս առա
քեաց զիս հայր իմ ․ և ես առաքեմ
զձեզ ։] Եւ զի եթէ էին առաքելոցն
զիշխանութիւն թողլոյ զմեղս ․ եթէ ոչ Յզ
հրամայեալ էր նոցա թողուլ սակս այ 13
սորիկ ասէ պօղոս ՚ի նախակարգեալ գլխն
թէ եդ մեզ զպաշտօն հաշտութեէ ․
արդ՝ փ̄ն ք̄ի պատգամաւորութիւն ունիմք ։]

Հինգերորդ" յաղագս վերջին օծման՝
թէ ՚ի ք̄է հաստատեցաւն և առաքելոց
յանձնեցաւ պայմանաւ խորհրդոյ ․ փէ
կայեաց որ առ ք̄ն յակոբ ՚ի կաթուղի
կէից թղթին գլխն, ասելով ․ եթէ հի
ւանդանայցէ որ ՚ի ձէնջ․ կոչեսցէ զե
րիցունս եկեղեցւոյ ․ և աղօթեսցեն նմա
նի աղօթս, օծցեն զնա իւղով յանուն

անու

hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis: accipite Spiritum sanctum: quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Habetur enim in his verbis de hoc Sacramento ritus externus: *Quorum remiseritis peccata:* Confessio scilicet peccatorum, iuxta illud Ioan. ep. 1. cap. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, vt remittat nobis peccata nostra:* & iudicialis, ac verbalis absolutio, seu remissio, iuxta illud Apostoli 2. Cor. 5. *Posuit in nobis verbum reconciliationis.* habetur etiam promissio gratiæ: *Remittuntur eis.* ac denique mandatum: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* Adde, quòd cum Apostolis potestatem Christus concesserit remittẽdi peccata, dubitari nõ potest, quin eam potestatem ab illis exerceri voluerit, ac iusserit: quarè Paulus loc. cit. *Dedit*, inquit, *nobis ministerium reconciliationis, &c. pro Christo ergo legatione fungimur.*

Quintò, de Extrema vnctione, quod fuerit à Christo, vt verum Sacramentum, instituta, atque mandata, expressè colligitur ex illo Iacobi, cap. 5. *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei.* Vbi habemus ritum externũ, nempè vnctionem olei cum oratione; *Orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini:* promissionem gratiæ, vt effectus primarij, & infal-

libi-

libilis; *Alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei*: ac etiã salutis corporalis infirmi, vt effectus secundarij, si fuerit ad animæ salutẽ expediens; *Et oratio fidei saluabit infirmum*. Christi autem institutio, ac mandatum colligũtur ex eo, quòd nequiuisset Apostolus hæc tam asseueranter promittere, nisi Christus instituisset, ac mandasset: tum quia Marci 5. habetur, quòd Apostoli, à Christo missi, *Vngebant oleo multas ægros*: quo (vt inquit Concilium Tridentinum, sess. 14. can. 1.) insinuatum fuit hoc Sacramẽtum, id est, indicatum saltem, & adumbratum.

Sextò, de Ordine, externa cæremonia est manuum impositio: vndè hoc Sacramentum Armenicè *Manus-impositio* dicitur: per illam enim Act. 6. ordinati sunt Diaconi Stephanus, & alij: *Orantes imposuerunt eis manus*. Et rursùs cap. 13. ordinantur per eam Episcopi Paulus, & Barnabas: *Orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos*. Et iterùm cap. 14. per eandem etiam ordinabantur Presbyteri: *Cùm constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros*: quod in Armenico Textu legitur ex Græco versum: *Cùm per manuum impositionem creassent illis per singulas Ecclesias Presbyteros*. Et 1. Timoth. 5. ait Apostolus: *Manus citò nemini imposueris*: hoc est, noli cuiquã Ordines citò conferre, antequàm idoneum eum esse cognoscas. Constat etiam promissio gratiæ, 2. Timoth. 1. *Admoneo te, Vt resuscites gratiam, quæ est in te per impositionem manuum mearũ.*

Et

Յդ անն. և աղօթքն հաւատոյ փրկեսցեն
զեն զաշխատեալսն. և յարուսցէ զնա
14 Տէր. և եթէ մեղս ինչ իցէ գործեալ. Թո-
ղցի նմա։] Աւելորդ ՚ի յայսմ խորհրդոյ
դա կայ աստուածային առաքելութի. Յի-
սուսն եւ զոյգ լինող աղօթից. քանզի այսպէս
աւետարանին իշխեսցէ աղօթս. սուրբն զնա
եւ զոյգ յանուն Տէր.] Նոյ խոստման
յանդիման. որ են նախասահմանեալն և
անդիմակայ գործ խորհրդոյ. քանզի այս
նմ. Յարուսցէ զնա Տէր. և եթէ մեղս
ինչ իցէ գործեալ. Թողցի նմա.] Նոյ
և ս խոստումն մարմնոյն որ առողջու-
Ժե թեան հիւանդին. որ է յերկրորդա-
կան գործ խորհրդոյս. զի յայնժամ տը-
15 ռաջքն ՚ի նմանէ. յորժամ յարմարել
ցէ հոգևոր փրկութե նորին. քան
այսմ. Աղօթքն հաւատոյ փրկես-
ցեն զաշխատեալսն։] Իսկ թէ զը
հաստատեալ իցէ և ա. անկեալ զայս
խորհուրդ. յայտ լինի. զի ոչ կարէր
զայս ուստ-ցանէր և ա. անկեալ առ-
յանկոյց Թարց հաստատութեան և ա. ան
դոյն ըն. Նոյն և զի ՚ի մեկնիչ վկայեալ
ըլն առաջին հրամանաւ ըն ծածկեալն
եւ զոյգ պարագաւ հիւանդաց առ ՚ի յօգն
Յզ նախեալ զայս խորհուրդ։
16 Վեցերորդ ՚յկարգի կարգի քահանայու-
թեան արտաքին արարողութի է դնել
ձեռաց իւր նորընծային. ուստի խոր
հուրդս կոչի ձեռնադրութիւն ՚ի բարբառ
ոյն հայոց. քանզի այսու արարողութեամբ
ձեռնադրեցան սարկաւագքն զոր և
փաստոս և այլ ընկերք. որպէս ասի ՚ի
գործս առաքելոց. ձեռնադրեցին զնոսա
աղօթիւք. և աղօթս արարեալ. եդին
զձեռս իւրեանց. և արձակեցին։]
Եւ դարձեալ ձեռնադրեցին զպաւղոս
եւ զբառնաբաս. որպէս ասի ՚ի Գործս. ԺԳ. գլխոյ. Թէ
ձեռնադրեցին ՚նոցա բազում երիցունս

երե

[illegible] ԺԷ
17
[illegible]
ԺԸ
18
[illegible]
ԺԹ
19
[illegible]

[illegible]

Et 1. Timoth. 4. *Noli negligere gratiã, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum Presbyterij:* vbi illud, *per prophetiam*, nõ significat, nisi causam impellẽtem, ac si diceret: propter reuelationem, mihi factam, vt te Episcopum ordinarem. Nec deest diuinum mandatum, & institutio, Act. 13. *Segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. tunc ieiunantes, & orantes, imponenteſq; eis manus, dimiserunt illos*. Item Act. 20. *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos*. Et Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios verò Euangelistas, alios autẽ Pastores, & Doctores.*

Septimò denique de Matrimonio, habetur in primis ipsum Sacramenti nomen expressum, Ephes. 5. *Relinquet homo patrẽ, & matrem suã, & adhærebit vxori suæ; & erunt duo in carne vna: Sacramentum hoc magnum est*. habetur ritus externus, nẽpè contractus inter virum, & fœminã, de quo loquebatur modò Apostolus. habetur institutio diuina, Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. habetur tandem promissio gratiæ, vt colligitur ex eo, quòd coniunctio viri, & fœminæ apud Christianos, significat coniũctionem Christi cum Ecclesia, vt sæpè testatur Paulus, præsertim loco cit. dicens: *Sacramentum hoc magnũ est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia:* sed Christus coniunctus est cum Ecclesia non solùm per vnionẽ substantialem in nostra natura; sed etiam per caritatem, & gratiam sancti-

ctificantem, vt ibidẽ Apostolus admonet: *Viri diligite Vxores Vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, Vt illam sanctificaret.* igitur, vt Matrimonium Christianorum hanc vtramque Christi cum Ecclesia vnionẽ significet, importare debet Coniugibus non solùm vnionem carnalem, qualis etiam inter Gentiles reperitur; verùm etiam vnionem spiritualem, ex gratia, & sancta caritate prouenientem. Quod insuper ex verbis illis, 1. Timoth. 2. non obscurè colligitur: *Saluabitur* mulier *per filiorum generationem, si permanserit in fide*, viro nempè seruanda, *& dilectione, & sanctificatione, cum sobrietate*; tanquàm videlicet in quatuor bonis Coniugij Christiani, in ipsa Matrimonij celebratione per gratiam specialem acceptis.

Hic igitur est, & non alius, Sacramentorum numerus septenarius: quem præterea ostendimus cum D. Thoma, 3. par. quæst. 65. art. 1. per similitudinem vitæ spiritualis ad corporalem huiusmodi argumento: Ad vitam hominum corporalẽ perficiendam septem quædam desiderantur: quinque ex parte singulorũ hominum, duo ex parte totius communitatis. Ex parte singulorum, tria quidem per se requiruntur; generatio, per quam homo incipiat viuere; augmentatio, qua perducatur ad virtutem, & robur; nutritio, qua vita conseruetur, & virtus: duo autem per accidens, vt scilicet remoueantur vitæ impedimenta, nem-

pè

Ի 'ի մաքրութեան . մծ . եւրղ՝ գլխոյն ասաց .
20 Որք եմ զուգեալ . մարդ մի՝ մեծնեն
ցեւ Եփ . ամենայն զկատարումն սրբութեա-
ցիչ խորհրդոյ . քանզի ի զուգակցութիւ-
նան եւ կնոջ իմէջ քրիստոնէից՝ նշա-
նակէ զմիաւորութիւնս քն ընդ եկեղեց-
ւոյ . որպէս բազում անգամ վկայեաց
պօղոս . մանաւանդ 'ի վերոյ գրեալ
տեղւոյն , ասելով . [Խորհուրդս այս
մեծ է . բայց ես ասեմ յաղագս քի եւ եկե-
ղեցւոյ :] Յայս քն միաւորեցաւ ընդ
եկեղեցւոյ՝ ոչ միայն զօրութեամբ մի-
աւորելով ընդ մարմնով բնութեամբ, այլ
Իա եւ սիրով սիրոյ եւ սրբազործեցիչ շնոր-
21 հաց . որպէս եւ 'ի նմին տեղւոյն ասաց
պօղոս՝ ասելով . Արք սիրեցէք զկա-
նայս ձեր . որպէս եւ քն սիրեաց զեկեղե-
ցին . եւ զանձն իւր մատնեաց վն նո-
րա . զի զնա սրբեսցէ :] Արդ այս ու-
րեմն՝ որպէս զի պսակն քրիստոնէից
կարասցէ նշանակել զայս երկու միա-
ւորութիւնս քի ընդ եկեղեցւոյ . պարտ
է՝ նմա բերել զուգելոյն ոչ միայն ըղ
մարմնաւոր կապութիւն, որ գտանի եւս
իմէջ անհաւատից , այլ եւս զհոգեւոր
Իբ կապութիւն . որ լինի իմէնն սուրբ սիրոյ
22 եւ սրբազործեցիչ շնորհաց : Եւ այս ա-
ռաւել յայտ լինի 'ի բանիցն պօղոսի .
որ 'ի յառաջնոյն տիմոթէոսի երկրորդ
գլխոյն ասէ : Բայց փրկեսցի կին վն որ-
դեծնութեան . եթէ կացցեն 'ի հաւատս,
եւ 'ի սէր , եւ 'ի սրբութիւն , ընդ
պարկեշտութեան :] այս . եթէ կացցեն
'ի չորս պարգեւս պսակին , զոր առեալ են
հոռչն պսակին զուգեալ քրիստո-
նէից :

Արդ՝ այս է Եօթներորդ թիւ , եւ ոչ
մարթ առաւել խորհրդոցն որ
օրինացս , որ եւ զայս ցուցանի բանականու-
թէ 'ի նմանութեան , զոր հոգեւոր
կենաց

կեանք ընդ մարմնաւոր կենաց: Քանզի Ժգ
զի եւ թէ երբ խոցեսցին ըստ կատարելոյ 23
զմարմնաւոր կենաց մարդկան. այս.
հինգ ՚ի կողմանէ իւրաքանչիւր մարդոյ.
եւ երկու ՚ի կողմանէ բոլոր հասարա_
կութեան ազգի: Եւ ՚ի հնգեցունց ՚ի կող
մանէ իւրաքանչիւրոյ՝ երեք խնդրին
ըստ ինքեան. այս. ծնունդ, որով մար-
դկանն կեայ. աճումն, որով հասա_
նի ՚ի կատարելոյ զօրութիւն. եւ սը-
նունդ, որով կեանքն եւ զօրութիւն պա
հին. եւ երկու խնդրին ըստ պատահ
ման, ուր զի երբեք բարձցին հիւանդու-
թիւք եթէ պատահեսցին. եւ առցուն ըն Ժդ
դդէմ հիւանդութեանց, որով 24
շարժի մնացորդն առողջութի. եւ բժշկ_
կութի ըստ մնացորդաց հիւանդու_
թեան, որով մարդ ՚ի տկարութէ կատա
րելապէս առողջանայ: Իսկ ՚ի կողմա
նէ հասարակութեան երկու խնդրին.
այս. ամուսնութիւն ընդ այր եւ կին,
որով մարմնաւոր կեանքն մարդկան
բազմանայ. եւ իշխանութիւն նախար
արացն, որով նոյն կեանքն առաջնոր
դի եւ կառավարի:

Ըստ այնմ գաղափարին՝ առ ՚ի
կատարելոյ զհոգեւոր կեանսն մարդ- Ժե
կան խնդրին եւ թէ խորհուրդքն եկե 25
ղեցւոյ. որք նմանութիւն եւ թէպ ընդ
ծն ամենայնիւ համեմատին: Քանզի
՚ի կողմանէ իւրաքանչիւրոյ մարդոյ՝
հինգ խորհուրդք խնդրին. երեք
ըստ ինքեան. այս. մկրտութիւն փոխա
նակ ծննդեանն, որով մարդ սկսանի
հոգեւորապէս կեալ եւ ծնանի սկզբնա_
կան արդարութէ. ըստ այնմ որ ՚ի առ
տիտ յերկրն գլխն. հանեալ աւազանին
միւսանգամ ծննդեանն:] դրոշմն,
որ է՝ հաստատութի, փոխանակ աճ
մանն, որով պարգեւի հոգին սբ առ ՚ի
կա_

pè ægritudines, si acciderint; & hęc sunt, remedium contra morbos, quo sanitas restituatur; & remedium cõtra reliquias morbi, quo perfectè homo conualescat. Ex parte verò totius Communitatis requirũtur duo, Cõiugium inter virum, & fœminam, quo vita corporalis hominum propagetur; & Optimatum auctoritas, ac potestas, quo illa regatur, & ordinetur.

Eodem igitur modo, ad vitam hominum spiritualem perficiẽdam, quæ conformitatem aliquam habet ad vitam corporalem, alia septem, videlicet Ecclesiæ Sacramenta, quæ supradictis respondeant, conuenienter attribuuntur; ex parte quidem singulorum hominum tria per se requisita, Baptismus, loco generationis, quo primum incipit homo spiritualiter viuere, ac generatur per iustitiam originalem, iuxta illud, Tit. 3. *per lauacrum regenerationis:* Confirmatio, loco augmentationis, qua datur Spiritus sanctus ad robur, iuxta illud Lucæ vlt. *Sedete in Ciuitate, quoadusque induamini Virtute ex alto:* & Eucharistia, loco nutritionis, qua vita spiritualis alitur, ac nutritur, iuxta illud Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis Vitam in Vobis.* duo verò per accidens, Pœnitentia, pro remedio contra morbos, qua sanamur à peccatis, si contingant, iuxta illud, Psal. 40. *Sana animam meam, quia peccaui tibi:* & Extrema vnctio, pro remedio contra reliquias morbi, quę

LlI homi-

hominem paratum reddit ad æternæ vitæ perfectionem, remouendo peccatorum reliquias, iuxta illud, Iacobi 5. *Alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei*. Deniq; ex parte Communitatis ponuntur reliqua duo; nimirùm loco Connubij, vt officij naturæ, idem, vt Sacramentum, quo homines, ad Dei cultum destinandi, propagantur; & loco secularis potestatis, Ordo, seu potestas spiritualis, qua vita istorum spiritualiter regitur, & ordinatur, ...

ԻԶ 26 [illegible]

ԻԷ 27 [illegible]

REFELLITVR
Primus, & Secundus error
Vartani
Circa Sacramenta.

§. III.

Գ 1 [illegible]

EX dictis colligitur, nimiùm quantùm errare Vartanum, dum septem Sacramentorum substantias pro suo arbitratu decernit.

Errat enim primò, cùm dicit: *Tertium Sacramentum est benedictio Vnguenti, quod Latini Chrisma vocãt.* quibus verbis asserit, tunc confici

Chris-

[illegible]

[illegible] բ
[illegible] 2
[illegible]

[illegible] գ
[illegible] 3
[illegible]

[illegible] դ
[illegible] 4
[illegible]

[illegible]

Chrismatis Sacramentũ, cùm Chrisma ab Episcopo benedicitur; sicut accidit, cùm consecratur Eucharistia: maximè quòd alibi docuit, vnctionem Chrismatis in fronte, seu Confirmationem, non esse Sacramentum à Baptismate distinctum; sed requisitum quoddam ad ipsius Baptismi substantiam necessarium: quarè tollit nunc ab hoc Sacramento locum secundum, vt significet, Confirmationem, quæ sequitur ad Baptismũ, non esse peculiare Sacramentum. In hoc etiam errore versati sunt nonulli Græcorum, vt Gabriel Philadelphiẽsis, Nicolaus Cabasilas, & Marcus Ephesius, quos refutat Arcudius lib. 2. de Confirmatione, cap. 6. ac prætereà Orientales alij, de quibus Thomas à Iesu lib 7. de Conuers. Gent. cap. 6. *Sentiunt*, inquit, *in Oleo sancto Chrismatis esse personam Spiritus sancti, sicut est persona Christi in Eucharistia.* quod similiter sensisse videtur ipse Vartanus: nam cap. 4. de Monitis ad Armenios, ait: *Videmus oculis carneis in Eucharistia panem, & vinum: oculis autem fidei, & intellectus, Christi corpus, & sanguinem intelligimus: & in Chrismate videmus oculis oleum; fide verò Spiritum sanctum.*

At hoc esse delirium, ipsis adhuc Armenijs constat, qui propterea vocant communiter Chrismatis Sacramentum, կնիք, *signaculum*; vt ostẽdant, hoc Sacramentum non consistere in consecratione, nec in substantia Chrismatis; sed in vsu illius,

 hoc

hoc est, in obsignatione frontis per illud cum debita forma. Non enim, cũ vnguentum ex oleo, & balsamo mixtum benedicitur, & consecratur, tunc conficitur hoc Sacramentum; sed tunc materia præparatur, quæ ad illud conficiendum, & ad gratiã Spiritus sancti designãdam sit apta. Conficitur autem, quando vnctio huius vnguenti ad Crucis formam, in fronte Baptizati applicatur à Ministro competente cum debita verborum prolatione, vt loco dicetur, & constat tum ex sacris Scripturis, & SS. Patribus, in 2. §. allegatis, ex quibus habetur, hoc Sacramentum, fieri, ac tribui solitum, per manus impositionem cum vnctione; tum, ex traditione, ac sensu Vniuersalis Ecclesiæ, in qua nihil magis est notum, & exploratum; tum denique; quia si tunc conficeretur hoc Sacramentum, quando vnguẽtum ab Episcopo consecratur, tenerentur hæretici prædicti asserere, fieri tunc etiam in vnguento transubstantiationem, quemadmodum cõtingit in Eucharistia; quo nihil absurdius: ac præterea nullo modo, neq; ex dispensatione Summi Põtificis, posse hoc Sacramentum cõferri à Presbyteris (vt passim confertur in Oriente), sed solùm ab Episcopis, quod ipsi tamen negant; quamuis asserant, vnguentũ à solis Episcopis consecrandum esse.

Errat Secundò Vartanus, cùm verum Pœnitentiæ Sacramentum, de medio tollit, aliud non esse; affirmans, nisi extremam vnctionem: quod quidem asserere, non est

Ե 5

Զ 6

Է 7

[illegible]

[illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

est sanæ mentis hominis: nam, quãuis dici possit hæc Vnctio complementum aliquod Pœnitentiæ; quia præsupponens totum effectum illius, superaddit præterea maiorem gratiã ad tollendum reliquias peccatorum: tamen duo hæc Sacramenta ab inuicem distingui, multifariè constat.

Primò, ex parte suscipientium: quoniam Extrema vnctio non confertur, nisi infirmis, iuxta quod testatur Iacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros*, &c. & his duntaxat, cùm in extremo vitæ constituuntur: Pœnitentia verò omnibus fidelibus adultis in quolibet statu post peccatum commissum; cùm his omnibus idem dicat Apostolus: *Cõfitemini alterutrùm peccata vestra, vt saluemini*. Maximum enim esset inconueniens, si peccator, vt Deo per Pœnitentię Sacramẽtum reconciliari posset, extremum suæ vitæ expectare deberet.

Secundò, ex diuersitate partium vtriusque Sacramenti: quia, vt infrà dicetur, materia Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis, confessio scilicet, & dolor de peccatis, iuxta illud, *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est*, &c. cùm materia Extremæ vnctionis sit vnctio ex oleo, *Vngentes eum oleo*. Item forma Pœnitentiæ est absolutio, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*; forma verò Extremę vnctionis est deprecatio, *Orent super eum, & oratio fidei saluabit infirmum*. Præterea ad Pœnitentiam requiritur, vt pars integralis, satisfactio, iniuncta pœnitenti à Confessario

rio pro reatu pœnæ temporalis, qui post peccatum, quoad culpā remissum, superest expiandus, iuxta illud, Luc. 3. *Facite fructus dignos pœnitentiæ*; in Extrema verò vnctione nulla imponitur satisfactio; quia moribundi laboriosa opera pœnitentiæ facere nequeunt. quarè in hoc Sacramento sola Dei misericordia operatur, & ideò in eo vtimur forma deprecatoria, *Indulgeat tibi Deus*, &c. in Pœnitentia verò & Dei misericordia & iustitia; & ideò de illa dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, Vt remittat nobis*, &c.

Tertiò, ex diuersitate effectuum: siquidem Pœnitentiæ Sacramentum habet per se, ac directè conferre primam gratiam iustificantem, qua homo, spiritualiter mortuus per peccatum actuale, resuscitatur ad vitā: sicut etiam Baptismus confert primam gratiam iustitiæ originalis, qua homo, ab originali peccato liberatus, regeneratur, & incipit spiritualiter viuere; quamobrèm hæc solùm duo dicuntur Sacraméta mortuorum: at Extrema vnctio, sicut & reliqua Sacramenta, per se, ac directè ordinantur ad augmentum gratiæ conferendum; & ideò dicuntur Sacramenta viuorū; cùm per se præsupponant, suscipientem habere iam primam gratiam, & vitam spiritualem. Tum quia Extrema vnctio habet etiam pro effectu secundario, restituere infirmo salutem corporalé, si fuerit expediens: quod non habet Pœnitentiæ Sacramentum.

Quartò denique, ex diuersitate neces-

Ժա 11 ջնջման ծածանման ոչ գտանի ապաշխարութի-
նէ. եւ հիւանդք, որ մերձ են ի մահ, ոչ կարեն աշխատանս վաստակոց զապաշխարութեան: Եւ վասն որոյ ի յայսմ խորհրդումս ողորմութիւն միայն գործէ. եւ ասեն աղօթիւք ձեռնադրեմ աղօթական, որով ասեմք. Թէ ողորմեսցի քեզ Այ եւ այլն:] իսկ ի խորհուրդ ապաշխարութեան ողորմութիւն եւ արդարութիւն այս գործեն. եւ վասն այսորիկ գրեալ եղեւ վասնորոյ. ձայն Եթէ խոստովանեսցուք զմեղս մեր. հաւատարիմ է նա եւ արդար առ ի թողուլ զմեղս մեր:]

Ժբ 12 Երրորդ՝ զանազանին ի հաղմանէ գործոյ նոցա: զի խորհուրդ ապաշխարութեան ըստ ինքեան ունի առաջ զառաջին շնորհս արդարացուցիչ. որով մարդն որ մեռեալ կայր մեղօք մեռեալ էր հոգեւորապէս. յարուցանի ի կեանս: որպէս եւ մկրտութիւն ըստ ինքեան ունի առաջ զառաջին շնորհս սկզբնական արդարութեան. որով մարդ ի սկզբնական մեղացն ազատեալ. վերստին ծնանի եւ սկսանի հոգեւորապէս կեալ: Եւ վասն որոյ այս երկու խորհուրդքս կոչին խորհուրդք մեռելոց: Իսկ

Ժգ 13 վերջին օծումն եւ այլ միւսքն խորհուրդքն ըստ ինքեանց ունին առաջ զաճումն արդարացուցիչ շնորհաց: վասն որոյ կոչին խորհուրդք կենդանեաց. զի ըստ ինքեանց ունին դատանել զմարդն ի շնորհս ա՛յլ եւ ի հոգեւոր կեանս: Նաեւ զի վերջին օծումն ունի եւս երկրորդական ներգործութիւն ճառնել զմարմնաւոր առողջութիւն. յորժամ այն յարմար իցէ առ հոգեւոր փրկութիւն նորա: իսկ ապաշխարութիւն ոչ երբէք ունի առողջացուցանել զգործս զայս:

Եւ չորրորդ՝ զանազանին ի հաղմանէ

հարկ

հարկաւորութեան . քանզի խորհուրդ Յգ 14
ապաշխարութեան զկնի մեղաց՝ է ամենե
ւին հարկաւոր որ վս չանելոյ զփրկու
թիւ. մինչ զի ոչ կարէ մեղաւոր ոքն փրկել
առանց նորա, և կամ առանց ուխտի
նորա. որպէս և ոչ առանց մկրտու
թեան, կամ ուխտի նորա: Վն այսր կո
չի ապաշխարութիւն ՚ի բոլորից հարցն
երկրորդ՝ տախտակ յետ ալեկոծութե.
զի առաջին տախտակ կոչի մկրտու
թիւն: Իսկ խորհուրդ վերջին օծմանն
ոչ է՝ ամենևին հարկաւոր վս փրկու
թե. այլ է միայն օգուտ, զի դիւրա
գիւտագոյն լինի փրկել. քանզի թէ առա Յե
նց նորա: Եւ ապա ուրեմն յայտ է, և 15
թէ այս երկու խորհուրդքս բազում
կերպիւ տարբերին ՚ի միմեանց:

Բայց՝ առարկէ վարդանն ասելով.
թէ իւնեալ այսր օծմանս թողեալ լին
ին մեղք. որպէս ասէ յակոբ. և եթէ
մեղս իցէ գործեալ. թողցի նմա:]
ապա ուրեմն և այս օծումն, որ վասն
հիւանդացն է, նոյն է ապաշխարու
թիւն. և ոչ զանազանին ՚ի միմեանց. զի և
ապաշխարութե գործն է թողուլ զմ
մեղս: Նաև ևս հաստատի այս. քանզի
զի մարմնաւոր առողջութիւն, զորն ամ Յզ
հեւանի երբեմն յետ վերջին օծմանն, 16
ոչ համարի գործ նր. այլ աղօթիցն.
որպէս ասէ յակոբ. թէ աղօթքն հաւա
տոյ փրկեսցեն զաշխատեալն:] Ապա
ուրեմն մարմնաւոր առողջութիւն որ
ոչ է՝ գործ ապաշխարութեն. նոյնպէս
և ոչ է՝ գործ վերջին օծմանն:

Պատասխանի. թէ յատուկ և իսկական
գործ վերջին օծմանն է՝ առնել հոգւոյն
հիւանդին մնացեալ բժշկութիւն առաջա
ցից. որով բարձրասցի ՚ի նմանէ մնացորդ
քն մեղաց. այս. ծուլութիւ և տկարու
թիւ իւրն մնացեալ ՚ի նմա վն մեղաց զոր
ծե

necessitatis: quia Sacramentum pœnitentiæ, post peccatum commissum, est necessarium simpliciter, & necessitate medij, ad salutem; sine quo vel in re vel in voto, nullo modo potest acquiri salus, sicut etiam sine Baptismo: quarè dicitur communiter Pœnitentia, secunda Tabula post naufragiũ, cùm Baptismus sit prima: verùm Extrema vnctio conducit quidẽ ad salutem, sed non est necessaria, nisi ad bene esse, vt illa scilicet commodiùs, ac faciliùs acquiratur. Ergo hæc duo Sacramenta inter se distincta, ac diuersa esse, multifariè constat.

Sed dicet Vartanus: Per Extremam vnctionẽ remittuntur peccata tum venialia, tum mortalia: nã de omnibus indifferenter loquitur Iacobus per illa verba: *Et si in peccatis sit, remittentur ei*. Ergo Extrema vnctio non distinguitur à Pœnitentia, cuius est proprium delere peccata. Et Cõfirmatur: nam sanitas corporalis, quam non habet inducere Pœnitentia, vt plurimùm non sequitur ex Extrema vnctione: &, si quandò sequitur, non tribuenda est vnctioni, sed orationi, vt idẽ inquit Apostolus: *Et oratio fidei saluabit infirmum*.

Respondetur; quòd proprius, ac principalis effectus Extremæ vnctionis est delere peccata quoad reliquias, hoc est, alleuare animam infirmi per quendam gratiæ vigorẽ à torpore, seu debilitate, à peccato relicta: & hunc effectum, qui ex ea infallibiliter sequitur, dummodò non ponatur obex ex parte suscipiẽ-

tis

tis, explicat Iacobus, dicens: *Alleuabit eum Dominus.* Sed, quia vigor ille gratiæ non poteſt cum peccati culpa conſiſtere; ideò conſequenter habet hoc Sacramentum, vt illá, etſi mortalem, inſuper tollat, ſi inueniat: quod etiam accidit in alijs Sacramentis viuorum, ſi bona fide, & ſine fictione ſuſcipiantur: & propterea Iacobus de remiſſione peccatorum quoad culpam vltimo loco, & conditionatè loquitur, dicens: *Et ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Igitur hoc Sacramentum principaliter non datur contra peccata, præſertim quibus vita ſpiritualis tollitur; ſed contra illos defectus, quibus homo ſpiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectum robur gratiæ, tum ad impetus Dæmonum propellendos, & anſietatem, qua maximè in extremo vitæ vexari ſolet; tum ad eliciendos actus, futuræ gloriæ meritorios: & ideò non datur, niſi per modum medicationis, quæ præſupponit in infirmo vitam, & ordinatur ad eius tantùm infirmitatem tollendam. Pœnitentia verò longè diſpari ritu, per modum iudicialis abſolutionis, vt diximus, à Domino inſtituta eſt principaliter contra peccata, & ad animam, culpa peccati mortuam, reſuſcitandam.

Ad Confirmationem reſpondeo, quòd ſanitas corporalis non eſt effectus primarius, ſed ſecundarius Extremæ vnctionis; quæ quidem illam efficit non ex naturali ſua proprietate, sed ex virtute diuina, quæ cùm rationabiliter operetur, non indu-

ԺԷ ծելոյ: եւ այս գործն միշտ եւ անընդհատ
17 բացայայտէ Յակոբ ՚ի խորհրդոյս վերջին
օծման. եւ նշանակի բանիւն յանկոյն
բարձր, որ ասէ. յարուսցէ զնա տէր:
Բայց՝ բարձրն շնորհին այն սրբացու-
ցիչն ոչ կարէ կալ հանդերձ մեղօք. սա-
կս այսորիկ եւ հետեւաւոր լինի. զի է-
թէ գտանիցէ այս խորհուրդս զմեղս
թէեւ մոռացեալ կամ անգիտացեալ ՚ի
հոգին հիւանդին. բառնայ եւ զնա:
եւ այս հանդիպի եւս ՚ի յայնպիսին զայլ
խորհուրդս կենդանեաց. յորժամ ան-
կեղծաւ որ եւ ուղիղ մտօք առնուցին:
ԺԸ եւ վասն այսր պատճառանօք ասէ Յակոբ ՚ի
18 յետին առեալ ով եւ թէ ասացեալ խօսի յաղա-
գս թողութեան մեղաց. ասելով. եւ եթէ
մեղս իցէ եւ գործեալ. թողցի նմա:
Այսպէս այս խորհուրդ վերջին օծ-
մանն ոչ է ընդդէմ մեղացն եւ խափանել ոչ հա-
տատեցաւ առ ՚ի թողուլ զայն մեղսն,
որով բառնի հոգւոյ կեանքն. այլ մի-
այն առ ՚ի բառնալ զպակասութիւն
զայնոսիկ յորոց հոգին տկար լինի եւ
հիւանդանայ՝ ոչ ունելով զկատարեալ
զօրութիւն շնորհաց. որով կարող լինի
յաղթել փորձութեանց դիւացն, եւ
ԺԹ ՚ի բաց ձգել զաղտեղութիւնս մահու-
19 վերջին, եւ երեւեցուցանել զգործ-
ութիւն արժանի հանդերձեալ փառ-
աց: եւ սակս այսորիկ տուեալ լինի
խորհուրդս այս ՚ի նմանութիւն բժշ-
կութեան. զի պահանջէ կեանս հիւանդա-
ցեալ հոգւոյ զկենդանութիւն. եւ բառնայ ՚ի
նմանէ զտկարութիւն: Իսկ խորհուրդ-
դ ապաշխարութեան տուեալ լինի ՚ի
նմանութիւն դատաստանական արձակ-
ման. եւ որպէս ասացաք հաս-
տատեցաւ ՚ի Տեառնէ առ ՚ի թողութիւն մեղ-
աց եւ անձին մեռելոյ յարութեան. եւ առ
՚ի յարուցանել զհոգին զմեռեալն մեղօք:

du-

ա.

ուժն հաստատութեան պահենի . Թէ Ի
մարմնոյ՛ որ առողջութիւն ոչ է՛ նախա 20
պետական . այլ երկրորդական գործ
ւերջին ծանունն ; զի արտաքոյ է զնա ոչ
քահանայն զօրութեան . այլ ո՛ծ այլն զօրու
թեան : և քանզի ո՛ծ քահանայանայր զօր
ծէ . ասէս այսորիկ ոչ արտաքոյ զեր
կրորդական գործս . եթէ ոչ այս օգնէ
առ նախապետականն, որ է՛ հոգևոր
առողջութիւն : և յիշյա այսր պատճառ
իս յերկրայական է՛ այս գործս . և ոչ
միշտ լինի = եւն յաջմամ լինի . համա
րին երախին՛ի յաջողեցմ քառ որում ա
ղօթքն եւ ձև. այսր խորհրդոյս ; զի վն Ա
րքին ծ ուռն ՛ի ձևոյն եւ բանէ ունի 1
զզօրութիւն արտաքոյսելոյ զգործսն իւր :

ducit secundarium hunc effectum, nisi expediat ad primarium, qui est sanitas spiritualis: & ideò non semper sequitur ex hoc Sacramento corporalis sanatio: & quando sequitur, tribuitur à Iacobo Orationi, quatenùs Oratio forma est huius Sacramenti: quia Vnctio hæc ad suos effectus ponendos ex tali forma efficaciam habet.

ԸՆԴԴԻՄԱԴՐՈՒ ԹԻՒՆ

Ընդ դեմ երրորդ՛ և չորրորդ՛ և հինգերորդ՛
մոլորութեանն վարդանայ .
որ յաղագս սուրբ
խորհրդոյն :

Գլուխ . Դ :

Ի՛րորդ՛ մոլորին վարդանն . յոր Բ
ժամ ասէ . թէ եւթներորդ՛ խոր 2
րհուրդ է՛ կատարումն իմ՞ եկեղեցւ
ոյն:] զոր արդեօք ասել ոչ կարէ. եթէ
ոչ միայն անմիտն որ մարդ . կամ թէ
այսպահպանեալ : Բայց վարդանն անձկամ՛
՛ինեղյաբարութիւն այս մեծ վերեկեղեց
պատճառաւ ; նախ՛ վս խորտամանեու
թեան իւրոյ . և երկրորդ՛ վս մեծի անգի
տութեան : առաջին՛ վս խորամանկու
թեան . քանզի կամէր իրքն համ անե
լոյ գանել . թէ խոստովանութիւն ոչ
են խորհուրդ ապաշխարութեան : և զի
մի

REFELLITVR Tertius, Quartus, & Quintus error Vartani circa Sacramenta.

§. IV.

ERrat tertiò Vartanus, cùm funus supra defunctos vocat septimum Ecclesię Sacramentũ: quod nulli vnquàm venire in mentem poterit, nisi mentis impoti furioso: at ipse tum per malitiam, tum maximam per inscitiam in hanc insaniam se proiecit: per malitiam quidem; quia, cùm ab auriculari Confessione Sacramenti rationem tollere vellet, aliud Sacramentum in locum illius intrudere de industria cogitauit, ne suis videretur Armenijs Sacramentorum numerum septenarium, adeò in Ecclesia peruulgatum, imminuere voluisse: per inscitiam verò; quoniã haud alij Ecclesiasticæ cæremoniæ Sacramenti nomen, ac vim stultiùs attribuere poterat, quàm funeri defunctorum. Quis enim tam insciens sit, vt ignoret, Sacramenta à Christo Domino

institutа esse, non quidem, vt animæ & sensus omnis expertibus mortuorum cadaueribus applicentur, aut in aliam vitam ad separatas animas transmittantur; sed vt solùm, tanquàm salutis auxilia, conferantur hominibus, donec sunt in hac vita viatores, & membra militantis Ecclesiæ?

Deindè, quænam erit nouo huic funeris Sacramento forma, vel materia tribuenda? thuribula ne, an luminaria? aut quæ Scriptura diuinam de eo institutionem, ac mandatum profert? certè non illa Christi respõsio, Luc. 9. *Sine, Vt mortui sepeliãt mortuos suos.* Gratiæ quoque iustificantis, aut alterius doni supernaturalis Deus ab hoc funere non modò non promisit effectum, verùm etiã spem abstulit omnem, cùm per Ecclesiasticum dixit, cap. 14. *Da, & accipe, & iustifica animam tuam: ante obitum tuum operare iustitiam; quia non est apud Inferos inuenire cibum:* & per Salomonem, Eccles. 9. *Mortui nihil nouerunt ampliùs, nec habent Vltra mercedem.*

Quapropter, etsi funere mortuis parentare, ac iusta soluere (modò id non superstitiosè, sed ritè fiat) pijssimum est, & Christianis etiam expediens institutum: vt Deus nimirùm pijs eorum animabus, si minùs ad gratiam largiendam, at ad pœnam, si qua ipsis luenda supersit, relaxandam, viuorum precibus moueatur: tamen funus hoc ex septem Sacramentis vnum asserere, stultissima hæresis est, ridenda potiùs, quàm

մի համարեսցին հոգւոյ. Թէ բաւանդալով
՚ի մեռելոց զայս խորհուրդս՝ պահպանեցու-
Գ 3 ցանէք զԹէ՞ ի նոցանէ խորհրդոցն. զի
այսորիկ եկեղեցի ՚ի մեռեալս նորա զայլ նոր
եւ զմատուցանեմ խորհուրդսն զայդս. եւս
մի՛ անզգայութեան. բանզի անզգայու-
Թի մեծ եղեւ առնել զմնացորդն խորհրդոյ
՚ի կատարումն եկ՝ս անձնեցելոյն. եւ ոչ
առաւել այլում ուսմանն եկեղեցա-
կան ապարադութէ: զի ո՞ւ եղէ այն
բանտարկեալ եւ անզգայ. որ ոչ գիտա-
ցէ. եթէ որպէս մեռ յն քն հաստատեալ
զխորհուրդս իւր՝ ոչ թէ մի պաշտե-
Դ 4 լոյ զօրութ անզգայ եւ անհոգի ոսկերա-
ցն մեռելոց. եւ ոչ մի առաւելոյ գնա-
ցա՛ ՚ի յանդրեն առ հոգիս ՚ի մարմնոյ
բաժանելոց. այլ միայն մի զի ոսկա-
ծրրել զփրկական օգնութիւն՝ առողջն
մարդկան. մինչ դեռ կենդանին ճանա-
պարհորդք եղեն եւ անդամք զինուո-
րող եկեղեցւոյ:

Եւ ապա զի՞նչ նիւթ, կամ զի՞նչ
ձեւ տայցէ վարդապետն նորաձեւ խորհր-
դոյդ թաղելոյդ. մի՞ թէ խունկն եւ
մոմ եղիցին նորա; Եւ կամ յորում աստուա-
ծոյ ար գրոցն քն հաստատութեան եւ պա-
Ե 5 տուիրան զայդ խորհրդոյ. մի՞ թէ
՚ի բանս փրկչին" ղուկ. Թ. յորժամ ա-
սաց. Թող զմեռեալսն թաղել զմեռե-
ալս իւրեանց:] Նաեւ եւ զինչ աստուածա-
յին շնորհաց արդարացուցանողին: զի ոչ
միայն ոչ խոստացաւ զարդարացուցիչ
շնորհս եւ ոչ զայլ գերբնական պարգեւ ՚ի
թաղելոյն, այլ յուսոյ եւս եբարձ ՚ի ձեռն
զամ յոյս արդարացուցանողաց, ասելով ՚ի
սիրաքայ. ԺԴ. եւ տո՛ւ զինչ. առնո՛ւ, եւ
արա. եւ արդարացո զանձն քո: նախ
քան զվախճանելն քո գործեա զարդա-
րութիւն. զի ոչ է ՚ի դժոխս գտանել կե-
րակուր:] Եւ ՚ի ժողովողն. Թ. եւ ոչ
գիտեն

գլխն առնէ . մինչեւ այլքն ոչ ինչ գիտասցէ. Զ
եւ ոչ եւս զմնացեալ վարկէ :] 6

Եւ ըստ որոյ՝ ասէս, թէ կատարումն նորա նորընծայելոյն է խորհրդոց եկեղեցւոյ . է անձնաց հերձուածողութեամբ յաւէտ պատուհասն ծննդեան . զանզի թէ պատճառ սոցա յանդգնանելոյ թէպէտ բարի ոչ էր . եւ եւս պատուհասն որ բարեպաշտ քրիստոնէից՝ առնել զորսորդութիւն զայն , եւ աղօթել վասն հոգւոյ նորընծայելոյն . ոչ թէ վասն աղաղակողականացն զնա . եւ կամ վասն շահելոյ հիմանց զունդանելոյ նորա զխոստովանութ-
իւնս այս անկատարելի է . այլ վասն զի սա- Է
ախորժեացն թողուլ նոցա զծանծաղ 7
կամկամն պատուհասն . զոր պարտէր նոցա
կրել ՚ի կենդանի առաւ վասն մեղաց խոստո-
վանելոյ :

Չորրորդ՝ մոլորի վարդանն . յոր ժամ ասէ . թէ դրոշմելոյն միւռոնաւն պատկանի հարկաւորապէս առ խորհուրդ դն մկրտութեան . մինչ զի առանց դրոշմին անկատար եւ անշահ ձեռնայն մկրտութեան : Քանզի զայս մոլորութիւն ասեն միայն հնաւ օտարն վարդապետաց՝ եւ ոչ
այլ հայքն առ հասարակ : Թ- ասէն պա-
տմեցին գոյացուս ոչ գրեալ է՝ առայց ՚ի Ը
պատանեկագործութեան ընդունել , յորժամ 8
առայց : Էջայծեանն հայք . թէ ոչ լինի
մկրտեալ դրոշմաւորեալս այս . որ ՚ի մկր-
տելն ոչ դրոշմի միւռոնաւն :]

Հինգ՝ առաւ զօրացեալ այս չարկար ծննդ վարդանայ . նախ՝ զի մկրտութիւն եւ դրոշմն ոչ են մի , այլ երկու խորհրդոյ . թուով եւ տեսակաւ առաւ քեզ բացայայտեալ . որպէս զօրացուց ։ Է . կէտ՝ ոյցանելն : առաջի ի-րաբանութենն զոր ամեն միոյն իւրում եւ անհամեմատաբար ՚ի միւսոյն է լի եւ կատարեալ խորհրդոյ . ապա ՚ի նորանն ոչ կարէ միւսն պատկանելոյ առա-
՚ի

quàm rationibus refutanda.

Errat Quartò Vartanus, cùm ait; Cõfirmationem, seu Chrismatis vnctionem esse requisitum quoddam, ad Baptismi substantiam ita necessarium, vt sine illo Baptismus non sit perfectus, nec absolutus. Id quod docuit etiã, teste Archudio, Simeon Græcus Thessalonicensis, sic scribens: *Non erit perfectè quispiam baptizatus, qui non susceperit Vnguentum.* Qui quidem error quanquàm erat Vartanistis solùm Armenijs imputandus; à Guidone tamen Carmelita, alijsque Scriptoribus, toti eorum Nationi tribuitur: *Asserunt Armenij*, ait Guido, *Chrisma adeò esse necessarium ad verum Baptisma perficiendum; vt, nisi baptizandus ipso Chrismate vngatur, non baptizatus censeri debeat.*

Archud. de Sacram. lib. 2, cap. 13

Guido de Hæres. Verbo: Armeni.

Conuincitur autem error hic primò; quia Baptismus, & Confirmatio, seu impositio manus cum vnctione frontis ex Chrismate, sunt duo Sacramenta, inter se numero, & specie diuersa, vt ostendimus §. 2.; ergo quodlibet ipsorum secundùm se completum est in sua specie indepẽdenter ab altero; ac proindè neutrũ pertinere potest ad substantiale cõplementum alterius. Secundò quia Christus, auctor Sacramentorum, cùm iussit Apostolos baptizare, nõ meminit illius vnctionis, sed tantũ ablutionis cum inuocatione Trinitatis, dicens: *Baptizantes eos in nomine Patris*, &c. Similiter & Apostolus: *Mundans*, inquit, *Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ*. Et rur-

 sùs

sùs ait: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis*. ergo ad baptismi substantiam non requiritur illa vnctio. Tertiò, quia in primitiua Ecclesia passim dabatur Baptismus sine hac vnctione, seu Confirmatione; vt videbimus in responsione ad tertiam obiectionē Vartani: qui, quantùm ex eius verbis colligi potest, triplici argumento hanc hæresim propugnare videtur.

Arguit primò sic: Non perfectè baptizatur, qui Spiritum sanctum non suscipit, iuxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in Regum Dei:* sed Spiritus sanctus tribuitur Baptizato per Chrisma, seu Confirmationem, iuxta illud: *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum:* ergo Baptisma sine Chrismate datum, non erit perfectum. Id quod etiam confirmare videtur Gregorius Dattieusis in tract. de Sacr. cap. de Confirmatione; vbi dicit: *Spiritus sanctus tribuitur in Baptismo per Chrisma*.

Respondeo, non solū per Chrisma, seu Confirmationem, verùm etiam per Baptisma, sine Chrismatis vnctione datum, immò per quodlibet aliud Sacramentum, donari nobis vnum, & eundem Spiritum sanctum, quanquàm non eundem ad finem: nam in Baptismo datur ad regenerationem spiritualem; in Cōfirmatione ad robur, & augmentū; in Eucharistia ad nutritionem spiritus; & sic de reliquis, vti diximus §. 2. num. 24. Et ratio est, quia omnia

Թ ՚ի կատարութեան նորա թէ միւռոնն ։ Երրո-
9 րդ՝ զի յառաջնում ժամն եկեղեցւոյ նախնոյ
տային քն հրամայելոց առաքելոցն մկ-
րտել զայնս . ոչ յիշելոյ զդրոշմն ՚ի
մէջ մկրտութեանն . այլ միայն լուաց-
մանն ՚ի յանուն սրբոյ երրորդութեան .
ասելով . Մկրտեցէք զնս յանուն հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ ։] Նմանապէս
և սբ առաքեալն պօղոս՝ ասելով . Զի զմս
սրբեաց սրբութեամբ աւազանին բանին
կենաց :] և դարձեալ ասէ . Կեցոյց
զմեզ աւազանաւն միւսանգամ ծննդե-
անն;] ապացուցանեն դրոշմն ոչ պատկա-
Ժ նի առ խորհրդոյն մկրտութեան . այլ է
10 որեւ խորհուրդ , առանձնեալ ՚ի նը-
մանէ : Եւ երրորդ՝ զի ՚ի սկզբանն եկե-
ղեցւոյ բազում անգամ առնեալ լինէր
միայն մկրտութիւն առանց դրոշմին .
և յետոյ ՚ի յայլ ժամանակի դրոշմեալ
լինէր մկրտեալն . որպէս ցուցանելոց
եմք ՚ի պատասխանի առ երրորդ՝ առարկու-
թեան վարդանայ .

Նախ առարկէ սա վարդանն ըստ
այսմ օրինակի ։ Ոչ կարէ ոք կատարե-
լապէս մկրտել . եթէ ոչ առնու զհո-
գին սբ , ըստ այնմ . Եթէ ոք ոչ ծնցի
՚ի ջրոյ և ՚ի հոգւոյն սրբոյ . ոչ կարէ
ԺԱ մտանել յարքայութիւն այ : Իսկ հոգին
11 սբ պարգեւի ՚ի ձեռն դրոշմին , ըստ
այնմ . Յայնժամ եդին ձեռս ՚ի վերայ նց .
և առնուին հոգի սբ : Ապա ուրեմն
մկրտութիւն , որ լինի առանց դրոշմին .
ոչ է կատարեալ մկրտութիւն : Եւ ըզ
նոյն հաստատէ տաթեւացին ՚ի գիրն
որ յաղագս դրոշմին , ասելով . ՚Ի ձեռն
դրոշմին առնեալ լինի ՚ի մկրտութեան
հոգին սբ :

Պատասխանի . թէ ոչ միայն ՚ի ձեռն դրո-
շմին . այլ եւս ՚ի ձեռն մկրտութեան՝ նաև
այլոց սբ խորհրդոցն՝ առնել լինի մեզ

մի եւ նոյն հոգին սբ . Թէպէտ ոչ վն մի ժբ
եւ նոյն գործոյ։ զի 'ի մկրտութեն պար 12
գեւի հոգին սբ վն հոգւոյ միւս անգամ
ծննդեանն։ եւ 'ի դրոշմն՝ վն զօրացուցա-
նելոյ զհոգին, եւ վն աճեցուցանելոյ նմա
զշնորհս ածայինս։ եւ 'ի հաղորդութենն՝
վասն սնուցանելոյ զհոգի շնորհօք։ եւ
նմանապէս զայլոց սբ խորհրդոցն . որպէս
առաքեալն յ. գ. թղ՛ պօղոսին. 'ի Թիւն Տիտ-
ոս. աւազան ասաց զսա կոչէ այս . քանզի
ամ սբ խորհրդոցն պարգեւեն զշնոր-
հս շնորհս ածայինս . որով ստա-
նալ լինի մեզ հոգին սբ . մանաւանդ աւա- ժգ
խորհրդոցն մկրտութեանն, որով առ- 13
նումք զառաջին շնորհսն սկզբնական
արդարութեանն , որ միւս անգամ
ծնանի եւ սրբագործանէ զմարդն 'ի
յամենայն մեղաց թէ 'ի սկզբնականաց,
կամ թէ 'ի ներգործականաց . Ուստի
պօղոս կոչէ զայս խորհուրդ՝ աւա-
զան միւս անգամ ծննդեան ։ Զի ե
թէ առնումք զհոգին սբ 'ի ձեռն դրոշ-
մին առ 'ի հաստատել եւ քաջացուցա-
նել զհոգին 'ի դաւանութիւն հաւա-
տոյ . որչափ եւս առաւել պարտ էր առ-
նուլ զնա 'ի ձեռն մկրտութեն, որպէս
զի մարդն , որ էր հոգեւորապէս մեռ- ժդ
եալ սկզբնականին մեղօք , միւս անգամ 14
ծնցի 'ի կեանս՝ ընդունելով զառաջին
շնորհսն եւ զունակութիւն սբ հաւատո-
ցն . եւ լինելով որդի այ եւ ժառանգա-
կից քի։ Եւ զարմանք վարդանայ եւ աս
Թեւոց ոչ գիտացեալ զայս . զոր եւ ին
քն եկեղեցին հայոց յայտնապէս խոս
տովանի . քանզի նա վարդապետէ յա-
մկրտութեան զմարդն , եւ յառաջ քան
թէ դրոշմէ զնա , ասէ այսպէս ։ Արեամբ
քի փրկեցար 'ի ծառայութէ մե-
ղաց . ընդունեցեր զորդեգրութիւն որդէ
ութէ հօրն երկնաւորի . լինելով ժառանգ

գա

nia Sacramenta habent per se conferre diuinam gratiam, per quam communicatur nobis Spiritus sāctus: & hoc maximè præ reliquis Sacramentis habet ipsum Baptisma, in quo tribuitur nobis prima gratia iustitiæ originalis, quæ regenerat, & sanctificat hominem ab omni peccato, præsertim originali: vndè Apostolus, Tit. 3. vocat hoc Sacramentum, *Lauacrum regenerationis*. Quòd si Spiritus sanctus datur in Confirmatione, solùm ad hoc, vt Baptizatus accipiat augmentum gratię, ac robur ad profitendam fidē; quantò magìs dari debuit in ipso Baptismate, vt homo, qui erat per peccatum originale spiritualiter mortuus, regeneraretur ad vitam, suscipiendo primam gratiam, & habitum ipsius fidei; fieretque filius Dei, & membrum Christi? Ac miror equidem, cur id Vartanus nescierit, quod luculenter eius adhuc Ecclesia profitetur præcipiens Presbytero in Rituali, vt in Baptismo, immediatè post ablutionem, ac formæ prolationem, & antequàm Chrismate inungat, atq; confirmet, dicat sic: *Christi sanguine redemptus, & à peccati subiectione liberatus es, in filium Patris Cælestis adoptatus, coheres Christi factus, & templum Spiritus sancti*. Si ergo Baptizatus à peccati subiectione liberatus est, ac templum Spiritus sancti factus, antequàm Chrismate consignetur; quomodò Baptisma secundùm se, ac sine Chrismatis vnctione acceptum, non habeat conferre Spiritum sanctum, neque sit ratum, seu

per

perfectum Sacramentum?

Cæterùm, quod in S. Scriptura dictum sit, fideles accepisse Spiritũ sanctum in Confirmatione; id quidem dictum non fuit, eo quòd in Baptismo, & in alijs etiam Sacramẽtis non acciperetur Spiritus sanctus; sed quia initio nascentis Ecclesiæ dabatur in Confirmatione augmentũ, ac robur illud gratiæ Spiritus sancti visibilibus signis, nempè sub specie ignis, & cum dono linguarum; quod tunc, vt fides magis confirmari, ac propagari posset, erat expediens: cùm tamen in alijs Sacramẽtis daretur Spiritus Sanctus modo inuisibili.

Arguit secundò: Communiter dicitur, quòd Confirmatio complet, ac perficit Baptizatum; ergo Baptisma, sine Confirmatione collatum, non erit perfectum, neque completum.

Respondeo, quòd aliud est dicere, hominem illũ, qui per Baptisma duntaxàt regeneratus est, non esse spiritualiter omni ex parte perfectum, sed adhuc egere robore, quo armetur per Chrisma ad prçliandum pro fide: in quo quidem sensu intelligitur, cùm dicimus, Baptizatum perfici, & compleri per Confirmationem: & aliud est, ipsum Baptisma non esse in sua ratione perfectũ, neque completum Sacramentum sine Chrismate, quod omninò est falsum; cùm sic habeat totum id, quod ad esse suum perfectum requiritur, & sit perfectissima hominis, per peccatum mortui, regeneratio spiritualis,

ԺԵ գործից քն, և ստացար ոչ Հոգւոյն ։]
15 Եւ զոր՛ եթէ մկրտեալքն, յառաջ քան զգրո
չմտիս մեռոնաւ, աղաւնեցաւ ՚ի ծառա
յութեան մեղաց, և եղև ստանալ Հոգւ_
ոյն սրբոյ. զհանգր անձնեալքար սանն.
թէ ՚ի մկրտութեան ոչ առնել լինի Հո
գին սբ, եթէ ոչ ինձեան դրոշմիս. և թէ
մկրտութիւն ՚ի կատ առնել ՚ի դրոշ
մին՛ ոչ է կատարելով և Ճշմարիտ խոր
Հուրդ ։

Բայց՛ ասսոյն, զոր ասեն. թէ ՚ի գոր
ծս առաքելոցն գրեալ է՛. եթէ Հաւա
տացեալքն առնուին զՀոգին սուրբ ՚ի
ԺԶ ձեռն դրոշմին. յդ. յորժամ առաքե
16 ալքն դնէին զձեռս ի վերայ նոցա և
դրոշմէին զնոս պատասխանեմ. թէ այդ
այսպէս գրեցաւ՛ ոչ թէ վս չառնելոյ
լոյ. թէ դրոշմին մինչդեռ պարգևեալ ին
Հոգին սբ, և ոչ եւս ՚ի ձեռն մկրտու
թեան և այլոց խորՀրդոցն ։ այլ գրեցաւ
այսպէս. վս զի ՚ի սկզբանն եկեղե
ցւոյն ՚ի ձեռն խորՀրդոյս Հաստատու
թեանն. յդ. դրոշմին ներմանէր շնորՀն
Հոգւոյն սրբոյ երևելի Հաւ աստուածեղէն
և այլով երևև զլեզուաց լեզուաց. և ըն
դէր պարգևեան լեզուաց. որ յորժամ
ԺԷ էր Հարկաւոր վս քարոզութեան Հաւատ
17 ոյն ։ Բայց ՚ի մկրտութեան և ՚ի յայլ
խորՀրդոցն ոչ ներմանէր Հոգին սբ եր
ևելի՛ ՚ի մարմնաւոր Հոգւոյն, այլ
աներևոյթ եղանակաւ ։

Երկրորդ՛ առարկէ ։ զի դրոշմն առնէ
խորՀրդոյ Հաստատութեան. վս զի Հա
ստատէ և կատարէ զմկրտեալսն ։ ապա
ուրեմն մկրտութիւն, որ առնելով լինի
առանց դրոշմին, է՛ խորՀուրդ անկա
տար և անկատար ։

Պատասխանի. թէ այլ է՛ ասելն՛ եթէ
մարդն, որ է՛ միայն ծնեալ Հոգևորա
պէս ՚ի ձեռն սոսկ մկրտութեան, ոչ է՛
լինել

յամ կոչմանէ կատարելոյ. այլ ասակս ԺԸ
Նմին կարօտի զօրութեան նոյն շնորհաց, 18
որով յաւելացի ՚ի ձեռն դրոշմին առ
՚ի մարմնակցել վերհասանաց: Եւ այս է՛ ոչ
մարթի. և քան այսմ նմանօրն առնեմք.
Թէ դրոշմն հաստատէ և կատարէ զայն
մկրտութիւնս: Եւ այլ է՛ ասելն. Թէ մկր
տութիւն, որ լինի առանց դրոշմին,
ոչ իցէ քան ծնելոյն և քան ծնունդ
ամենայնի կատարելոյ խորհրդոց: որ
է՛ սաստանձնութիւն: զի առնէ մկրտու
թիւն ունել զմին նոյն որ պատշաճի առ
կատարելոյ ծնութեան ծո. և է՛ զերծ
կատար ծնունդ մարդոյ ՚ի հոգևոր ԺԹ
կեանս: Եւ զոր օրինակ մարմնաւոր 19
ծնունդն մարդոյ է՛ քան ծնելոյն լի և
կատարեալ ծնունդ. Թէպէտ ծնեալ
մարդն իցէ փոքրիկ մանուկ. և առցէ
յետոյ ՚ի ձեռն կատարեալ հասակի
զաճումն և զօրութիւն: նոյնպէս և առնէ
մկրտութիւն, որ է՛ հոգևոր ծնունդ
մարդոյ. քան ամենայնի իւրում է՛ լի և
կատարեալ խորհուրդ. Թէպէտ և որ ծը
նանի հոգևորապէս լնուցու, յետոյ զօրա
նայ և քաջանայ ՚ի ձեռն դրոշմին, և հաս
անէ ՚ի կատարեալ առնումն շնորհաց:

Երրորդ առարկէ: զի ոչ երբեք սովոր Ի
եղան եկեղեցիք յարևելեան կոչմանն 20
տալ զմկրտութիւն առանց դրոշմին:
ապա նշան այս է՛ որում. Թէ ոչ կարէ զայ
Ջոկմարթել մկրտութիւն առանց դրոշմին
արդ՝ որ բաժանէ զդրոշմն ՚ի մկրտու
թէն. զմի կատարելոյ խորհուրդն յեր
կուս անկատարս հատանէ:

Պատասխանի. Թէ ՚ի սովորութենէ արև
լից զդրոշմն մատուցանել յետ մկրտու
թեան՝ ոչ հետևի, թէ դրոշմն պատշա
ճի առ էութիւն մկրտութեան, և թէ
ոչ է՛ յատուկ խորհուրդ ՚ի մկրտութե
զատեալ: քանզի և յետ սորա միշտ տա
նէր.

lis. Nam, ſicut corporalis natiuitas hominis in ſuo genere perfecta, & completa eſt; etiamſi natus homo puer, accipiat deindè robur, & augmentum per perfectam ætatem: ita etiam Baptiſma, per quod homo ſpiritualiter naſcitur, in ſuo genere perfectum, & completum quid eſt; etiamſi, qui ſpiritualiter naſcitur, cõpleatur deindè per Chriſma, & perueniat ad perfectum gratiæ robur.

Arguit tertiò: In Eccleſijs Oriẽtalibus nunquàm fuit ſolitum conferri Baptiſma ſine Cõfirmatione: igitur ſignum eſt, quòd hæc ad illud ſit neceſſaria: ac proindè, ſi ab illo ſepararetur, vnum perfectum Sacramentum in duas partes diuideretur.

Reſpondeo; ex eo, quòd in Oriẽtali Eccleſia conferri ſemper ſoleat Confirmatio immediatè poſt Baptiſmum, non ſequi, pertinere illam ad Baptiſmi ſubſtantiam, & non eſſe diſtinctum Sacramẽtum. Nam etiam ſemper ibidẽ immediatè poſt Baptiſmum, & Confirmationem tribuitur Euchariſtia; nec proindè aſſirmabit Vartanus, Euchariſtiam non eſſe diſtinctum Sacramentum, ſed circumſtantiam, Baptiſmo, & Confirmationi neceſſariam. Adde, quòd in primitiua Eccleſia paſſim dabatur Baptiſmus ſine Confirmatione, quæ ad aliud tempus differebatur. Et Chriſtus in primis baptizauit Apoſtolos, ſeu potiùs Petrum, Apoſtolorum Caput, qui deindè cæteros baptizauit, vt hiſtorici, & ſancti Patres communiter tradunt; & tamen tam Chriſtus, quàm Petrus

non

non statim Confirmationem Baptizatis contulerunt; sed omnes Apostoli hanc susceperunt in die Pentecostes. Præterea in Act. capite 8. Philippus Diaconus Baptizauit Eunuchum, quem tamen Chrismate non confirmauit, neque confirmare poterat, cùm esset solùm Diaconus. Idem Philippus ibidem legitur multos in Samaria baptizasse, qui deindè ab Apostolis Confirmationis Sacramentum susceperunt. Itē cap. 9. Ananias baptizauit Paulum, quem chrismare certè non potuit; nam erat Laicus: quarè illa manuum eius impositio super Paulum, quæ Baptismum præcesserat, non fuit, nec esse poterat ad illum confirmandum, sed tantùm ad visum illi restituendum.

Igitur Baptismum à Confirmatione, seu Chrismatis vnctione separare, non est ipsum Baptisma in duo diuidere, aut imperfectum relinquere, vt putauit Vartanus; qui etiam fallitur in eo, quod asserit, Latinos, cùm baptizant, non solitos vngere Chrismate Baptizatos: nam non solùm hanc vnctionem isti faciunt, cū baptizant adultos; quibus tria simul Sacramenta conferunt, iuxta morē Orientalium, primùm Baptisma, deinde Confirmationem, postremò Eucharistiam: verùm etiam, cùm baptizant infantes; quibus licèt nō conferant, nisi solùm Baptisma; tamen inungunt eos Chrismate duntaxàt in vertice, quod faciunt ad solennitatem, non necessitatem Baptismi, maximè cùm differant ad aliud

նէր. այլ և հաղորդութիւն, որ և ս
Ի Ա 21 տուեալ լինի վաղվաղակի յետ դրոշ
մին և մկրտութեան, ոչ էր խորհուրդ
դասանալ ՚ի նոցունց. որ է սուտ ։ Նաև
և զի ՚ի սկզբանն եկեղեցւոյն բազում
անգամ տուեալ եղև մկրտութիւն զա
տաբար ՚ի դրոշմէն, զոր տարածեմ
առ այլ ժամանակ ։ Եւ այս յայտ է,
քանզի քն̃ մկրտեաց զառաքեալսն . Այլ
նախ զպետրոս զյոհան առաքելոցն, որ
յետոյ զայլսն մկրտեաց. որոց զինչ սա
տմիջք սնանիք ։ այլ սակայն ոչ քն̃, և
ոչ պետրոս տուին վաղվաղակի մկր
Ի Բ 22 տելոցն զհաստատութեան խորհուրդս
այլ ամ̃ առաքելոցն հաստատեցանն ՚ի
յաւուր պենտեկոստէի ։ Եւ դարձեալ
փիլիպպոս սարկաւագն մկրտեաց զը
ներքինին, և ոչ դրոշմեաց զնա. այլ
և ոչ կարէր զնա դրոշմել, զի էր մի
այն սարկաւագ ։ Եւ դարձեալ նոյն փի
լիպպոս մկրտեաց զբազումս մարդիկս
՚ի քաղաքն սամարիոյ. որք յետոյ ըն
կալան զհաստատութեան խորհուրդս
՚ի յառաքելոցն ։ Եւ դարձեալ անանիա
մկրտեաց զպօղոս, և ոչ կարաց դրո
շմել զնա. զի էր մինչ աշխարհական
Ի Գ 23 մարդ ։ և դնելն ձեռին զնա իւր ՚ի պօ
ղոսին՝ ոչ եղև առ ՚ի դրոշմել զնա ։
այլ առ ՚ի տալոյ նմա զտեսութիւն ա
չաց. զի այս եղև յառաջ քան զմկր
տութիւն ։

Արդ մեկնել այսպէս որք բաժանեն զմկր
տութիւն ՚ի դրոշմէն, ոչ համարեն ըզ
խորհուրդն մկրտութեան ՚ի յերկուս,
և ոչ անկատար առնեն զմկրտութիւն
որպէս ասաց Վարդանն ։ Այլ և ս
խալ [illegible], յորժամ ասաց.
թէ փռանգք ՚ի մկրտելն ոչ օծանեն
զմկրտեալսն միւռոնաւ. քանզի դոքա,
յորժամ մկրտեն զմեծս, որ ՚ի հասա
կաւ

ընկալ հաստատի . պատշաճն նման զերեսս Իդ
խորհուրդս ՚ի միասին ըստ առաջնորդու— 24
թեան յարուեցելոյն . Իդ . նախ զմկրտ
ութիւն , և ապա զդրոշմն . և յետոյ
զհաղորդութիւն : Եւ յորժամ միրոնն
զերեխայսն , թէպէտ պատշաճն նոյն
միայն զմկրտութիւն . սակայն ՚ի մկրտ
ութեան օծանեն և ո՛չ զնոսա մեռոնաւն
՚ի պատրաստն միայն , ո՛չ վն դրոշմելոյ
զնա խորհրդապէս , և ո՛չ վն հարկա
ւորութե օծմանն այնորիկ . այլ մի
այն վն զի տացեն զմկրտութիւն հան
դիսաւորս . մանաւանդ՝ զի աստուածեան
զխորհուրդն դրոշմին ՚ի ձականն առ Իե
այլ ժամանակ . որպէս զի պատշաճ 25
լինի յետոյ , և այնորիկ , որք հասեն
՚ի կատարեալ հասակն քահանայու
թէ : քանզի խորհուրդն դրոշմին ո՛չ
է անհնարին հարկաւոր վն փրկու—
թեան . այլ միայն առաւել լինի առ ՚ի
զօրացուցանել զմարդն ՚ի դաւանու—
թիւն հաւատոյս : և սակս այնորիկ
՚ի յարեւմուտս ո՛չ պատշաճ էրէխայիցն
որք ո՛չ կարեն դաւանել զհաւատսն .
այլ պատշաճ մանկանցն այնոցիկ , որք
հասեն ՚ի ժամանակ քահանայութե
և կարեն մարտնչել վն դաւանութե Իզ
ոյ հաւատոյն : 26

Եւ հինգերորդ՝ մոլորի Վարդանն
ըստ կերպի խօսելոյ . յորժամ ասէ .
թէ երկրորդ խորհուրդ է պատարա
գն :] քանզի ո՛չ միայն զկարգն շփոթէ
դնելով զերրորդ խորհուրդն ՚ի տեղի
երկրորդին . այլ և ո՛չ ստուգապէս
յայտ առնէ զէութի այսր խորհրդոյս
զի այս ո՛չ կոչի պատարագ . այլ հա
ղորդութիւն մարմնոյ և արեանն քի :
քանզի այս ո՛չ հաղորդութիւն է խոր
հուրդ՝ ո՛չ միայն ըստ որում նուիրի և
մատուցանի հօրն պատարագին . այլ
եւ

aliud tempus Confirmationis Sacramentum, seu frontis Chrismationẽ, ab Episcopo faciendam; quæ cùm non sit de necessitate salutis, sed detur ad robur gratiæ conferendum pro fide propugnanda, ideò ab illis nō administratur paruulis, nisi cùm vsu rationis præditi sunt, quando & fidem profiteri, & pro ea certare possunt.

Errat denique quintò Vartanus saltem in modo loquendi, nisi fortè etiam in rei substantia, cùm dicit: *Secūdum Sacramētum est Missæ Sacrificium*. Siquidem, præter ordinẽ, quem peruertit, collocando tertiũ hoc Sacramentum in loco secundi, eius quoque substantiam non apertè declarat; quia vocari hoc debet, non Missæ Sacrificium, sed Eucharistia, corporis scilicet, & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. nam hæc non solùm est Sacramentum, quatenùs in Sacrificio conficitur, & offertur Deo Patri; verùm etiam quatenùs est res permanens, & adhuc extra Sacrificium sumitur. Quare in hoc insuper differt Eucharistiæ Sacramētum ab alijs; quòd alia Sacramenta sunt res transeuntes, & conficiuntur in ipso eorum vsu, seu applicatione: Eucharistia verò est Sacramentum permanens, & ante ipsius vsum conficitur. confert autem, vt reliqua Sacramenta, suos effectus dignè sumentibus, cùm vel in ipso Sacrificio, vel extra illud suscipitur.

REFELLITVR Error dicentium, Sacramenta nouæ Legis non conferre gratiam.

§. V.

Guido Car, lib. de hæresibus; verbo, Armeni.

Alphonsus à Castro, lib. 13. aduersus hæres. tit. Sacramenta.

HOs, præter alios, esse Armenios, refert Guido Carmelita his verbis: *Armeni ab omnibus Sacramentis virtutem conferendi gratiam tollunt.* Et Alphonsus à Castro: *Negant*, inquit, *Armenij, vllum Sacramentum gratiam conferre suscipienti, quantumlibet ad illius susceptionem præparet animam suam.* Idem reliqui affirmant Scriptores, qui de erroribus Armeniorum loquuntur. Sed, tametsi contingere fortè potuit, vt olim ex ore Armenorum nonnullorum, qui fuerint harum rerum imperiti, dogma istud exciderit; ego tamen oppositam Communitatis sententiam compertam habeo ex eorum non solùm verbis, verùm etiam Ecclesiasticis libris.

Et quide de Baptismo, quòd gratiam conferat, fitetur Armena Ecclesia, primò in Symbolo, dicens: *Confitemur vnum Baptisma in remissionem peccatorũ.* Secundò in Liturgia, vbi sic orat: *Domine Deus noster, qui vocasti nos nomine Vnigeniti tui in Christianos, & dedisti nobis Baptisma in remissionem peccatorum.* Tertiò denique, vt libros alios prætercam, in Rituali, vbi Ministrum instruens de ritu Baptismi, ait: *Ter immergat infantem in aquam, sepeliens peccatum antiquitatis:* hoc est, ori-

ա 1 [illegible]

[illegible]

ՀԵՐՔՈՒՄՆ ՄՈԼՈՐՈՒԹԵԱՆ

Որք ասեն. թէ խորհուրդքն նոր օրինացս ոչ տուեալեն շնորհս ստացողաց արժանաւոր ընդունողաց:

Գլուխ. Ե.

բ 2 [illegible]

գ 3 [illegible]

[illegible Armenian text]

Դ 4
[illegible Armenian text]

Ե 5
[illegible Armenian text]

Զ 6
[illegible Armenian text]

originale, quod certè sine gratia tolli non potest. & post verborum formulam necessariam, in ipsa immersione prolatam; præcipit, vt hæc alia subdantur verba: *Christi sanguine redemptus, & à peccati subiectione liberatus es; in filiũ Patris Cælestis adoptatus, cohæres Christi factus, & Templum Spiritus sancti*. His quidem confessionibus nihil ad rem clariùs desiderari potest. Quarè, cùm Ioannes, Armenus Episcopus, apud Armacanum, libro 8. cap. 11. multis rationibus ostendere conabatur, Baptismum non conferre gratiam paruulis, sed tantùm adultis, qui credunt; id eum fecisse, dicendum est, & colligitur etiam ex contextu sermonis, non vt errorem confirmaret, sed vt dubia quædam resoluenda proponeret.

De Confirmatione hoc ipsum eadem Ecclesia sentire experitur in eodem Rituali; dùm Oblatũ, post Baptisma susceptum, sacro Chrismate consignans primùm in fronte, ac deinde in alijs membris, & sensibus (vt suo loco explicabitur), asserit, se illi dare *Sigillum donorum cælestium, Vnctionem sanctitatis, Causam bonorum operum, Confirmationem puri cordis, Renouationem animæ, Scutum munitionis*, &c. Hęc enim omnia quid aliud significant, nisi gratiam diuinam ad robur?

De Eucharistia idé pluries apertè fatetur in Liturgia, præcipuè cũ Sacerdos ante Communionem dicit: *Pater sancte*, &c. *fac nos dignè suscipere hoc Sacramentum in remis-*

 sio-

sionem peccatorum; & mitte super nos gratiam sancti Spiritus tui, &c. *Eia ergo, Pater benignissime, fac nos eius gratiæ esse participes, quam Apostoli in Cœna Vespertina consequuti sunt: sicut Dominus noster Iesus Christus promisit, dicens: Qui manducat meã carnem, & bibit meum sanguinem, habet Vitam æternam.* Et rursus infrà: *Gratias tibi ago Domine Iesu Christe Rex, qui me de indigno dignũ facis suscipere sanctum corpus, & sãguinem tuum: & nunc precor te, Vt non sit mihi hoc in iudicium, sed in expiationem, & remissionem peccatorum, in salutem animæ, & corporis, & in exequutionem omnium operum sanctarum Virtutum; Vt sanctificet hoc animam, & corpus meum, & faciat me templum, & habitaculum sanctissimæ Trinitatis.* Vndè etiam constat, à vero similiter abesse, quod idem Guido Carmelita, alijque ex ipso Auctores, de Armenis subijciunt, dicentes: *Negant, verum Christi corpus realiter in Sacramento Eucharistiæ sub panis, & sanguinem sub Vini speciebus contineri: asserunt etiam, hunc sacratissimum cibum non prodesse quicquam, nec etiam obesse.*

De Pœnitentia, quin gratiam conferat, nunquàm Armenij dubitarunt: siquidem eorum Sacerdotes, dum hoc Sacramentum pœnitentibus in Confessione ministrant, inter alia verba dicunt: *Absoluo te à peccatis*, &c. Sciunt enim, mortalia saltem peccata sine gratia iustificante deleri non posse.

De Ordine idem omninò dicendum

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ձեռնադրութէ այսց եկեղեցականաց Ժ
գտանիցին որ . որ ոչ գայ ՚ի մեզ ; եթէ ոչ
ինձեան սրբագործեցից շնորհօքն իւրոյ 10
Հոգւոյն սրբոյ ասէ ՚ի ձեռնադրութէ կիսա
սարկաւագի աղօթս : փչեա՛ ՚ի սա՛ զ
Հոգիդ սբ :] Եւ ՚ի ձեռնադրութեան
սարկաւագի ասէ : Շնորհօք այս Հօր
և որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ կոչեմք
զսա անուն կիսասարկաւագ ՚ի սպաս
աւոր սարկաւագութէ : զն սրբոյ աղա
չեսցուք զմարդասէրն Աստ. որ զի սմա
ծառայել փայլեցուսցէ զնա պարգև
ևօք սրբութէ իւրոյ :] Եւ յետոյ զաջ
ձեռն ասէ : Ձգեա՛ զանտեսանելի աջ ԺԱ
քո . և օրհնեա՛ զսա . արժանաւոր լի 11
նել կոչման սպասաւորութէ սրբոյ
եկեղեցւոյ . առնուլ շնորհս ըստ ՚ն
մանութեան սիրելեաց քոց . որ ըստ
խնա առատապէս հաւատացելոց ըստ
իւրաքանչիւր աստիճանի պաշտանել ըզ
քեզ ճշմարտիդ աստուած :] Եւ
դարձեալ՝ դնելով զձեռն իւրեաս ՚ի գլ
խոյն ընծայելոյն ասէ : Աստուածային և
երկնաւոր շնորհս . որ միշտ լնուս ըզ
պէտս սրբոյ սպասաւորութէ առաքե
լական եկեղեցւոյ . կոչեմք զսա անուն
՚ի դպրութենէ ՚ի սարկաւագութիւն ԺԲ
սրբոյ եկեղեցւոյ ՚ի սպասաւորու 12
թիւն :] Եւ ՚ի ձեռնադրութէ քահա
նայի ասէ : Եւ Տուր զշնորհս ծառայ
իս այսմիկ . առնուլ զաստիճան քա
հանայութեան ինձեան կոչմամբ և ձե
ռնադրութեամբ . և արժանաւոր
լինել ընդունելութեան Հոգւոյդ սր
բոյ . և առնուլ զպարգևս վերակա
ցութէ շնորհօք տն մերոյ և փրկչին
յի քի .]

Եւ զի և յաղագս խորհրդոյ պսակի նին թէ զշնորհս սրբագործեցէ առ ըզեր ամուսնացելոցն . խոստովանին հայք ինձեան

dum est. nam, vt vidimus in 1. par. cap. 11. num. 16. & sequent., Armenus Episcopus per manuum impositionem tribuit Oblato Spiritum sanctum, qui in eum certè non venit, nisi per suam gratiam. inquit enim in Ordinatione Subdiaconi: *Spira in eum Domine sanctum Spiritum tuum*. Et in Ordinatione Diaconi apertè meminit gratiæ Sáctificantis, dicens: *Per gratiam Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vocamus N. Subdiaconum in ordinē Diaconij: quapropter deprecemur hominum amatorem Deum, vt cum splendore præfulgere faciat hunc donis sanctitatis suæ*. Et infrà: *Extende inuisibilem dexteram tuam, & benedic eum, vt dignus sit vocari ad ministerium Ecclesiæ sanctæ, & accipere gratiam ad similitudinem dilectorum tuorum; qui eam affluenter largiris fidelibus tuis iuxta ordinē vniuscuiusque*. Et rursùs infrà: *O diuina, & cælestis gratia, quæ semper adimples indigentiam Ecclesiæ Apostolicæ, voca N. è Subdiaconatu ad officium Diaconij*. Ac denique in Ordinatione Presbyteri: *Da*, inquit, *gratiam huic famulo tuo, vt Ordinē Presbyteratus per hanc vocationem, & manus impositionem suscipiat; dignèque Spiritum sanctum tuum, & regiminis donum accipere mereatur per gratiam Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi*, &c.

De Matrimonio, quòd Coniugibus gratiam conferat, innuere videntur Armenij per ea præcipuè verba, quæ Sacerdos, dum nuptias bene-

benedicit, sic legit in Rituali: *Benedic Domine istorum Coniugium benedictione perpetua; & concede, vt per hanc gratiam isti Fidem, Spem, & Caritatem custodiant: dona eis mẽtem sobriam, cogitationes pias,* &c. *Sanctum conserua istorum cubile, vt omni ex parte roborati, in tuo beneplacito perseuerent,* &c. Deindè Coronas imponens eorum capitibus, dicit: *Benedic Domine, & sanctifica horum seruorum tuorum Coniugium: tu enim eos ad benedictionem hanc tuã perduxisti, & posuisti in capitibus eorum coronam de lapide pretioso,* &c. Et infrà: *Non enim prohibuisti nuptias; sed sanctificasti eas, & sacerdotaliter benedixisti, atque veracissimo tuo Verbo confirmasti, dicens: quod Deus coniunxit, homo non separet,* &c. Idem enim est dicere, Deum sanctificare Nuptias, ac largiri Nuptis gratiam sanctificantem.

De Extrema denique vnctione apertissimè hoc fatentur, ac probant etiam ex illo Iacobi: *Et, si in peccatis sit, remittentur ei.* Immò tãtùm efficaciæ huic Sacramento tribuunt; vt Vartanus, quemadmodùm dictum est, vim etiam Sacramenti Pœnitentię in illo constituere minimè dubitarit.

Immeritò itaque Armenijs error iste tribuitur: tamen vt, si qui sint apud eos, in quorum mentibus hæreat, resipiscant; & vt cognita veritas clariùs alijs elucescat; aliqua hic ad illum improbandum dicenda sunt.

Et primò quidem ex sacris Scriptu-

13 [illegible]

14 [illegible]

15 [illegible]

[illegible]

նոցա՛ պտղաբերութիւն 'ի նոցանէ ընկալեալ. զշնորհն արժանաւորաց շնորհել զնոյն բանին այլոց վկայութեանց :

Եւ նախ՝ վկայութիւն մէ զգոյն հաստատեալ առաջարկեալ 'ի յերկրորդ պարագրին. թէ ամ խորհրդոցն նոր օրինաց ունին ընդունելին զանձ այնին խոստումն, որով անձ խոստացաւ պարգևել մեզ բանէ ռն նոցա՛ չշնորհս իւր արդարացուցիչ. որպէս սահմանեալ եղեւ 'ի մէ ժողովն Ֆլորենտինեայ և տրիդենտինեայ :

Նո՛յն որոյ և զնոյն ցուցանելով այսմ բանիւն պատճառաւք։ Եւ առաջին պատճառ, զոր առաքել մէն Թովմաս ակվինացին, է այս : Քանզի բանիւն խորհրդոյս այսոցիկ մի մարմնուի ընդ քս. և լինի անդամ նորա. ըստ այսմ զոր ասէ պօղոս ա՛ռ մկրտութեան 'ի գաղատացւոց երրորդ գլխն. Որք մկրտեցայք 'ի քս մկրտեցարուք, զքս զգեցեալ էք:] Բայց ոչ կարէ մարմնալ զզենուլ զքս, եթէ ոչ բանիւն արդարացուցիչ շնորհաց: ապա ուրեմն առնէ խորհուրդքն զոյս շնորհս 'ի մեզ բերեն :

Երկրորդ ցուցանի: զի խորհուրդքն նոր օրինացս են օգտակար և զօրագոյն քան զխորհուրդս հին օրինացն. ըստ այնմ զոր ասաց պօղոս բազում անգամ. մանաւանդ 'ի յեբրայեցւոց եօթն գլխն. Թէ արհամարհութիւն լինի առաջին պատուիրանին վասն նորին տկարութեան և անշահութեան. զի ոչ ինչ կատարումն գործեցին օրէնքն, և մուտ առաւելական յուսոյն, որով մերձենամք առ անծ:] Բայց խորհուրդքն հին օրինացն ասէին տկար և անշահ, զի ոչ բերէին 'ի հոգի զշնորհս արդարացուցիչ. վասն որոյ և որպէս ասէ նոյն առաքեալն 'ի յեբրայեցւոց և տասներորդ գլուխն, ոչ էին կարող

զկա

Ժզ 16 pturis probatum iam fuit §. 2. omnia nouę legis Sacramenta annexam habere ex diuina institutione gratiæ iustificātis promissionem, & de facto hanc gratiam dignè suscipientibus ipsa, conferre; vt definitum est in Concilijs Florentino, & Tridentino.

Probatur hoc idem præterea rationibus. Prima ratio, quam affert D. Thomas in 3. parte, quæst. 62. art. 1. est: Per hæc Sacramenta homo Christo concorporatur, & fit eius membrum; sicut de Baptismo
Ժէ 17 inquit Apostolus, Gal 3. *Quicunq; in Christo baptizati estis, Christum induistis:* Sed non potest hoc fieri, nisi per gratiam: ergo Sacramenta conferunt gratiam.

Probatur secundò: Sacramenta nouæ Legis sunt efficaciora, & vtiliora Sacramētis veteris Legis; quòd sæpè inculcat Apostolus, prefertim ad Hebræos 7. *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem; nihil enim ad*
Ժը 18 *perfectum adduxit Lex: introductio verò melioris spei, per quam approximamus ad Deum:* Sed vetera Sacramenta dicebātur inutilia, & imperfecta, quia non conferebant animæ gratiam iustificantem; quapropter, vt idem inquit Apostolus, Hebr. 9. & 10., non poterant accedentes perfectos facere, nec auferre peccata, & emundare conscientiam; sed solùm inquinatos corporaliter sanctificabant ad emundationem carnis: Igitur noua Sacramenta, vt dici possint perfectiora, & vtiliora

vete-

veteribus, debent animam per gratiam iustificantem sanctificare, idq; ex opere operato: nam ex opere operantis, per actum scilicet charitatis, contritionis, &c. etiam vetera id efficere poterant.

Et confirmatur: nam hac de causa vetus lex dicitur, Rom. 8. *Lex peccati, & mortis*: noua verò dicitur ibidem, *Lex spiritus vitæ*; & cap. 6. *Lex gratiæ, & iustitiæ*. Siquidem hæc alligauit suis Sacramentis promissionem gratiæ, & sanctitatis spiritualis; illa verò carnalis tantùm emundationis: idcircò Paulus, Heb. 8. *Nunc autem*, inquit, *melius sortitus est ministeriũ, quantò & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est*.

Probatur tertiò: Hæc Sacramẽta suam habent virtutem ex passione Christi, cuius meritum nobis per illorum susceptionem præcipuè applicatur; vt docent communiter sancti Patres, qui propterea dicunt, Sacramenta fluxisse de latere Christi persosso: quod etiam innuit Cõcilium Adanense Armenum, cùm asserit in Decreto, quod sanguis, & aqua, quæ de Christi latere profluxerunt in signum Baptismi, & Eucharistiæ, *eandem cum Spiritu sancto purificatem vim, & operationem sibi vendicant*. Sed passio Christi est causa nostræ iustificationis: ergo & Sacramenta, per quæ nobis illa passio applicatur, eiusdem iustificationis sunt instrumenta; ac proindè gratiam conferunt, per quam iustificamur.

ԺԹ 19 զմաքրութեանցն կատարել . և ոչ բառ-
նալ զմեղս . և ոչ արդէն զխիղճ մաքրել .
այլ միայն զպղծութեանն արտաքին մարմնո
ոյ սրբութիւն առ ՚ի մարմնոյ սրբութիւն ;
Ճշմարտութեանն խորհրդոցն նոր օրինա
ցն՝ որպէս զի կարողացեալ կեցել շնոր-
հօքն սրբացոյն և զօրացոյն քան զառաջի
նան : պատճառն ինքեան արդարացու-
ցիչ շնորհաց արժէ զնոյն :

Եւ և սաստատեալ այս . քանզի մն
այսորիկ ՚ի հռոմայեցւոց ութերորդ՝՝ գլխն՝
հին օրէնքն ասի օրէնք մեղաց և մա-
հու : Իսկ նոր օրէնքն ասի օրէնք հո-
Ի 20 գւոյն կենաց : և ՚ի վեցերորդ՝՝ գլխն ասի
օրէնք շնորհաց և արդարութեան ; զի
զի նոր օրէնքն կապեաց ընդ խորհուրդ
դս իւր զխոստումն ամենայն շնորհաց
և հոգևոր սրբութեան . իսկ հին օրէն
քն կապեալ էր ընդ խորհուրդսն իւր
միայն զխոստումն մարմնաւոր սրբու-
թեան : և սակս այսր պատճառիս առաք-
եալն ՚ի յեբրայեցւոց ութերորդ՝՝ գլխն ;
Բայց արդ՝ առաւելագոյն և պաշտա-
մանն եհաս յն . որչափ լաւագոյն ու-
խտի միջնորդ . որ ՚ի յառաւելեալ աւետե
աւ օրէնսդրեցաւ :]

Իա 21 Երրորդ՝՝ ցուցանի : քանզի նոր խոր
հուրդքն ունին զզօրութիւն իւր ՚ի չար
չարանացն քի . որոց արդիւնն մերո-
քերի ՚ի մեզ ինքեան ընդունելութեան օբ
խորհրդոցս . որպէս ուսուցանեն ամ
ենայն հարքն, որ և սակս այսորիկ ասեն.
թէ խորհուրդք ելեալ են յին ՚ի
խոցեալ կողիցն քի . Իսկ չարչարանքն
քի են պատճառ մերոյ արդարութե
և սրբութեան ; ապա ուրեմն և խորհու
րդք , որովք ընձեռի ՚ի մեզ արդիւն չար
չարանացն քրիստոսի , են գործիք նո
րին սրբութեան և արդարութեան
մերոյ ; ապա և տան զշնորհս , որով

Et արդա-

արդարանամք և սրբիմք ։

Եւ ևս հաստատի այս ։ քանզի ա- ԵԲ 2
սէ ինքն Վարդան 'ի վեցերորդ գլխն խր-
ատուց . Թէ քրիստոնէութիւն եօթն
խորհրդոց եկեղեցւոյ է ։] Իսկ քրիս-
տոնէութեամբ մեք արդարա-
նամք . ըստ այնմ զոր ասէ պօղոս 'ի յա-
ռաջնոյն կորնթացւոց վեցերորդ գլխոյն ։
Այլ սրբեցարուք . այլ արդարացա-
րուք յանուն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի ։]
ապա ուրեմն և ի ձեռն խորհրդոցն
արդարանամք ։

Եւ վերջին ապացուցանի ։ զի հաւա-
տամք ամենեքեան . եթէ ոչ կարող Ա 1
մարդ ոչ հաստատել զմեր խորհուր-
դոցս . այլ միայն ած ։ և զի էր պատ-
ճառ այս . եթէ ոչ զի որ ած միայն կա-
րէ պարգևել զշնորհս սրբութեան .
որ ձեռն խորհրդոցն պարգևի ։

ԵԹԷ ԽՈՐՀՈՒՐԴՔ
ՆՈՐ ՕՐԻՆԱՑ

Զշնորհս տարածեն . ցուցանի 'ի
սրբոց հարցն , զոր հայք
ընդունին ։ Բ 2

Գլուխ . Զ .

Սուրբն Դիոնեսիոս արիոպագա-
ցացին 'ի յերրորդ գլխոյն յիշա-
եկեղեցականն քահանայապետութեան այս-
պէս ասէ վասն մկրտութեան ։ Արդ խորհ-
ուրդն սրբազնագոյն ծննդականն առաջ-
նոյ զհաղորդեալն առաւօտին լուսոյ , և է
սկիզբն ամ աստուածային լուսաւորութեանց ։
զի 'ի այսորիկ 'ի ներգործութենէ զորոյ նոր
ցուն անուանակոչեմք զնա՝ ճշմարտագոյնս
լուսաւորութիւն ։

Եւ դարձեալ 'ի չորրորդ գլխոյն ասէ վասն դրոշ-
մին ։

Et confirmatur: Nam Vartanus ipse cap. 6. de Monitis: *Christianismus*, inquit, *in septem Sacramentis Ecclesiæ nititur*: sed per Christianismũ iustificamur, iuxta illud 1. Cor. 6. *Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi*: ergo per Sacramenta.

Probatur vltimò: Credimus omnes cum Armenijs, quòd nullus homo, sed solus Deus, nostra Sacramẽta instituere potuit. Quarè hoc? nisi quia solus Deus gratiam dare potest, quæ per Sacramenta tribuitur.

SACRAMENTA
Nouæ Legis gratiam conferre,
PROBATVR
Ex priscis Patribus, quos Armeni suscipiunt.

§. VI.

Dionysius Areopagita, de Eccles. Hierarch. cap. 3. par. 1. de Baptismo sic ait: *Sacrum deniq; regenerationis Sacramentum, quod primi luminis consortium tradit, omniumque diuinarum illustrationum principium est, ex ipso effectu, ipso verissimo illud illuminationis cognomine prædicamus.*

De Confirmatione, ibidem, cap. 4. par. 2. *Sed & illi, qui sacratissimo regenerationis Mysterio consecratur, aduentu sancti Spiritus consummans, inunctio largitur Vnguenti.*

De Eucharistia, ibidem, capite 3. par. 3. *Gratiarum actio ab alijs dicitur;*

citur; Ut quæ omnia, diuinitùs in nos emanantia, sacra dona contineat. Et infrà: *Substantiam quidem nostram, atque Vitam ad boni sistit effigiem, & primitiuis illis Venustatibus diuinam in nobis speciem format, diuiniorisque habitus, & celsioris intelligentiæ participes efficit.*

De Ordine, ibidem, cap. 5. par. 3. *Pontificalis impositio manus ijs, qui ad sacrorum Ordinum promouentur officia, insinuat protectionem Dei, ipsis habitum, Virtutemque sacratiorem largientem, aduersariasque Virtutes ab eis procul abigentẽ; &c. docet itidem, sacras omnes, consũmantesque actiones quasi sub Deo eos, qui sacris Ordinibus mancipantur, efficere perfectos.*

De Pœnitentia, in ep. 8. ad Demophilum: *Tu Verò, Ut tuæ litteræ indicant, procidentem Sacerdoti impium, Ut ais, atque peccatorem, nescio, quo pacto contra disciplinæ ordinem adstãs, calce abiecisti, ac repulisti; cùm ille quidem Verecunde (quod oportuit) fateretur, se ad peccatorũ quærenda remedia Venisse. Neque exhorruisti insuper & Sacerdotem optimum lacerare conuicijs, miserabilem eum dicens, qui pœnitentem, atque impium iustificasset.*

De omnibus denique Sacramentis, in Eccl. Hier. cap. 3. par. 1. *Vnaqueq; Sacramentalis institutio id agit, Ut nostras Vitas, in plura diuisas, in Unicum illum statum, quo Deo iungimur, colligat; diuiduorumque nostrorum diuina collectione nobis eius, quod Verè Unum est, societatem, Unitatẽque indiuiduam largiatur. Et infrà: Etsi enim alijs quoque Sacerdotalibus* Sa-

մին ։ Ծնունդն մկրտութեան պարգեւէ
զգայութիւն հոգւոյն սրբոյ նմա․ որ
մեր խորհրդով մտաւորական ծննդեանն
սրբեցաւ ։
Գ 3 Եւ զըն՟կալ ՚ի յԵրրորդ՟ գլխոյն ասէ վ՟ն հա
ղորդութեան ։ Եւս ՚ի յայլոց սկսեալ են
չի խորհրդոց զսէրութիւն, զի ներբողու-
նի զնմ մեր պարգեւն, որ անձ սրբեն ենո
նան նոր մեր։] Եւ զըն՟կալ ասէ ։ Եւս զին
ման և զզգայապատճառ մեր հաստատէ ՚ի
բարիս․ և նախնիքն զեղեցկութեան նոր
պատկերացուցանէ ՚ի մեզ զաստուծոյն տեսակն․
և զմեզ հաղորդս առնէ ամենայն սու
րբութեանց և վերնոյն իմացողութեան ։]
Դ 4 Եւ զըն՟կալ ՚ի հինգերորդ՟ գլխոյն ասէ վ՟ն կա
րգի քահանայութեան ։ Եւ յետոյ, որ
յառաջ կարգին ՚ի սպասաւորութիւն
սրբոց աստիճանաց․ եպիսկոպոսա-
կան ձեռնադրութիւն առ բերէ զնմա
սահմանադրութիւն այլ․ որ նորամ զատ
կութիւն սրբոց զօրութեանն պարգեւ է․
և հակառակ զօրութիւն ՚ի բաց հալածէ
նոցանէ ։ այլ և սուսերացեալ ․ թէ ամ
մեր սրբարարութիւնն առաջինն ասան
ստացն այլ զգայնական, որ ՚ի մեր ստան
ձանս նմանեն ։
Ե 5 Եւ զըն՟կալ ՚ի թուղթն առ Դեմոփիլոս
ասէ վ՟ն ապաշխարութեան ։ Եւ յլզա
ցիս զեմ կարգի խրատուց կարդալ ապ
աշխ ձգեցեր զքահանայն․ որ անկեալ
կայր առ ոտս քահանայիդ ․ յանդիմ
նմ անարգութեամբ խոստովանէր․ թէ
զայր առ ՚ի խնդրել բժշկութիւն մեղ
աց իւրոց։ և ոչ զարհուրեցար զսուրբ
քահանայն պարսաւել, կոչելով
զնա թշուառ․ զի զամբարշտեն մեղա
ւորն արդարացուցեալ էր ։
Եւ զըն՟կալ ՚ի յԵրրորդ՟ գլխոյն յորում եկեղե
ցական դասակարգութեանն ասէ վ՟ն ամ
ենայն խորհրդոցն ։ Իւրաքանչիւր
խոր

խորհրդականս առաւել ապրողութեան պարգեւէ , զի նեւանքս մեր միաւորեսցուք ընդ այս : Եւ պարգեւէ մեզ տեսիլ զհա ղորդութեան ընդունելի . որ Աստուածապէս մի է .] Եւ յետոյ գրեալ ասէ : Թէ եւ ըստ բարձրանանշականաց մի խորհրդոցն հասու պետ մեզ եւ լու հաղորդութեան լուսոյ այնոցիկ, որ կա տարեն : ամենայն մկրտութիւն եւ զի յառաջագոյն ղրդաւորել ամենաութեան : Եւ նախասկզբնականն լուսով՝ նորա զլու սոյ շնորհս առնել եւ մեզ ՚ի ձեռնադրել ղայլ խորհուրդսն :]

Տերտուղիանոս ՚ի գիրս յարութեան մարմնոյ. խօսելով երից առաջնոց խորհրդոցն , նախ ասէ զՄկրտութենէ : Մարմինն լուանալ զի նի . որպէս զի հոգին ՚ի յանարատ մաքրես ցի :] Երկրորդ զԴրոշմէն ասէ : Մարմինն օծանի . զի հոգին սրբագործեսցի ; մարմինն կնքի . զի հոգին ամրասցի ; մարմինն ընդ հովանեաւ ձեռնադրութեան լինի . զի հոգին լուսաւորեսցի .] Եւ երրորդ զՀաղորդութենէ ասէ ; Մարմինն զՔրիստոսի մարմինն ուտէ . զի հոգին պարարեսցի .]

Եւ դարձեալ ՚ի գիրս յորդորականութեան ՚ի վեցերորդ գլխոյն ասէ զԿարգէն բա ժանութեանն : Իշխանութիւն եւ պա տիւ եկեղեցւոյ . որ ընծայ կարգի սա հմանեաց սրբագործեալ եղեւ յԱյ . զոր աստիճանութիւն կարգաց եկեղեցւոյ կանոնաց եւ աշխարհականաց :

Եւ դարձեալ ՚ի գիրս յորդ ապաշխարու թեան ՚ի չորրորդ գլխոյն ասէ զԱպաշխարութենէ . Եւ ... այնպէս ընդունել զա պաշխարութիւն . որպէս եւ նաւաբեկեալ որ զտախտակն զաւրաւանդ ընդ գրկ նէ : բազմագոյն զմեղս ՚ի մեղաց ծո վուցն ընկղմեալ հանէ բերէ . Եւ

Sacramentis commune est, ijs, qui perficiuntur, sacri luminis consortium dare: istud tamen (nempè Baptisma) in primis mihi videndi præstitit munus, ipsiusque principali maximè lumine ad alia inspicienda Sacramenta lucis gratiam cepi.

Tertullianus in lib. de Resurrectione carnis, de tribus primis Sacramentis loquens, & primò de Baptismo, inquit: *Caro abluitur, vt anima emaculetur.* tum de Confirmatione: *Caro vngitur, vt anima consecretur; caro signatur, vt anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, vt anima Spiritu illuminetur.* postremò de Eucharistia: *Caro corpore Christi vescitur, vt anima de Deo saginetur.*

De Ordine, in lib. de Exhortatione ad castitatem, cap. 6. *Differentiam inter Ordinem, & plebem constituit Ecclesiæ authoritas; & honor per Ordinis consessum sanctificatus à Deo.*

De Pœnitentia, in libro de eadem, cap. 4. *Pœnitentiam tu peccator ita inuade, ita amplexare, vt naufragus alicuius tabulæ fidem. Hæc te peccatorum fluctibus mersum perleuabit, & in portum diuinæ clementiæ protelabit.*

De Matrimonio, in lib. 2. ad Vxorem: *Vndè sufficiam ad fælicitatem eius Matrimonij enarrandam, quod Ecclesia conciliat, & cõfirmat Oblatio; & obsignatum Angeli renunciãt, & Pater ratò habet.*

Cyprianus, Serm. de ablutione pedum, sic loquitur de Baptismo: *Ecclesia Fontem continet gratiæ singula-*

gularis, &c. de abscondito, & secretissimo Spiritus sancti munere huius gratiæ liquor emanat, sic lauans, quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis maculæ aliquas sui post ablutionem illam vestigia derelinquat.

De Confirmatione, in Epist. 73. ad Iubaianum: *Qui in Ecclesia baptizatur, Præpositis Ecclesiæ offeruntur; & per orationem, & manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummentur.* Et iterùm in epist. 70. *Vngi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit; Vt accepto Chrismate, id est, Vnctione, esse Vnctus Dei, & habere Christi gratiam possit.*

De Eucharistia, in Serm. de Oratione Dominica: *Dicit ergo, in æternum viuere, si quis ederit de eius pane: Vt manifestum sit, eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communionis accipiunt; &c. ideo panem nostrum, id est, Christum, dari nobis quotidie petimus; Vt qui in Christo manemus, & viuimus, à sanctificatione eius, & corpore non recedamus.*

De Ordine, in Sermone de Operibus Cardinalibus Christi: *Semel sãctificatis nulla deinceps manus, iterũ consecrans, præsumit accedere: nemo sacros Ordines, semel datos, iterùm renouat.*

De Pœnitentia, in Sermone 5. de Lapsis: *Confiteantur singuli, quæso, fratres, delictum suum; dum adhuc, qui deliquit, in sæculo est; dum admitti confessio eius potest; dum satisfactio,*

Թ [illegible]

9 [illegible]

[illegible]

Ժ

10 [illegible]

[illegible]

ԺԱ

11 [illegible]

[illegible]

[illegible]

առնէ վշն կատարեն քահանայութեամբն: Եւ ձե-
ռոցին, որք մի անգամ ձեռնադրու-
թբ սրբեցան. յայնմ հետէ ոչ այլ ձե-
ոչ միւս անգամ սրբարարօք եկեղեց մա-
տին: զի ոչ ոք միւս անգամ նորոգէ
զՔէ աստուածայինն, որ մի անգամ առնէ
այլ եղեն:

Եւ դրձլ՝ ի հնգերրդ՝ ճառն յիշա-
տակելոց՝ ի միջս առնէ վշն աստուածախառնու-
թեան: Իբր սրբութեամբք որ խառնեալն
եղեցին զմեզ Տէր, մինչ դեռ յաշխար
հս ասոսք կենաց. մինչ դեռ նորա խառ
նակութեամբ կարէ ընդունականն ըն-
ծել. մինչ դեռ վասպութեան Տէր եւ թե
զօրութեան քահանայից՝ առ անձն արժանի
չնորհաց է:

Եւ դրձլ՝ ի ճառն յիշա ընծայութեան
առնէ վշն հով որ խորհրդոցն: Ոչ եղ
րբն որ խորհուրդքն զայն առանց զօ-
րութեան: եւ ոչ մինչ կերպիւ հեռանայ
ամ՝ ի նոցանէ: Իբրեւ յորժամ առ նոյն
խորհուրդս մեծամեծս անարժանաց. ոչ
կարեն հաղորդ լինել հոգւոյն սրբոյ.
զի նոցա անհաւատութիւն կամ անարժա
նութիւն հակառակ է այնչափ սր-
բութեան:] Եւ յնմին ճառն ասէ: Մի-
քանզի տկարութիւն մեր, օգնեալ՝ ի վե
րնական զօրութեանց երեւոյթ. յայտնապէս
ուսուց, թէ եթէ ելեալ խորհրդովքն
ընդունելին յաւերժ կենաց կենաց:

Այլ եւ ամբրոսիոս՝ ի յերկրորդ՝ գիր
քն, որ յաղագս ապաշխարութեան, խօսի
վշն մկրտութեան, եւ ասէ: Անհնարին
թուէր եղեալ թէ ջուր կարէ լուանալ
զմեղս՝ ի մարդոյ: Իսկ որ եւ եւ էր ան
հնարին. այն արար լինել հնարաւոր.
մինչ առատացեալ շնորհաւ շնորհեաց:

Եւ՝ ի Հբ. Թուղթն առ Իրենեոս գրէ
՝նշանակ ասէ: Նշանն ... է թլփատու
թիւն մարմնոյ: Իսկ ճշմարտութիւն

Յբ 12 & remissio facta per Sacerdotes, apud
Dominum grata est.

De omnibus simul Sacramentis, in Serm. de Cœna Domini: *Sacramẽta quidem, quantùm in se est, sine propria esse Virtute non possunt; nec vllo modo Diuina se absentat Maiestas Mysterijs: sed quamuis ab indignis se sumi, vel contingi Sacramenta permittant; non possunt tamen Spiritus esse participes, quorum infidelitas, vel indignitas tantæ sanctitudini contradicit.* Et iterùm in eodem Ser-
Յդ 13 mone: *Ex consueto rerum effectu, fidei nostræ adiuta infirmitas, sensibili argumento edocta est, visibilibus Sacramentis inesse vitæ æternæ effectum.*

Ambrosius lib. 2. de Pœniten. cap. 2. loquens de Baptismo: *Impossibile videbatur*, inquit, *vt peccatum ablueret aqua*, &c. *sed quod impossibile erat, Deus fecit possibile esse, qui tantam nobis donauit gratiam.* Item in epist. 72. ad Irenæum: *Si-*
Յդ 14 *gnum, Circumcisio corporalis; Veritas, Circumcisio spiritualis: illa membrum amputat, ista peccatum.*

De Confirmatione, in lib. 1. de Spiritu sancto: *Sicut in Christo morimur, vt renascamur; ita etiam Spiritu signamur, vt splendorem, atque imaginem eius, & gratiam tenere possimus: quod est vtique spiritale signaculum. nam, etsi specie signamur in corpore; virtute tamen in corde signamur, vt Spiritus sanctus exprimat in nobis imaginis cælestis effigiem.*

De Eucharistia, in lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. *Qui vulnus habet,*

medicinam requirit: Vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est cæleste, ac Venerabile Sacramentum Eucharistiæ. Item Serm. de ijs, qui Mysterijs initiantur, cap. 8. *Ista esca, quam accipis, iste panis viuus, qui descendit de Cælo, Vitæ æternæ substantiam subministrat*.

De Ordine, in lib. de dignitate Sacerdotali, cap. 5. *Homo imponit manum; Deus largitur gratiam*.

De Pœnitentia, in lib. 2. de eadē, cap. 6. *Si vis iustificari, fatere delictum tuum: soluit enim criminum nexus Verecunda confessio peccatorum*.

De Matrimonio, in epist. 70. ad Vigilium: *Cum Coniugium Velamine Sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat; quomodò potest Coniugium dici, Vbi non est fidei concordia?* Et lib. 1. de Abraham, cap. 7. loquens de eo, qui alterius nuptam ducit in vxorem: *Qui sic egerit*, inquit, *peccat in Deum, cuius legem Violat, gratiam soluit: & ideò, quia in Deum peccat, Sacramenti cælestis amittit consortium*.

De Extrema vnctione, in Missali de Benedictione olei ad vngendū infirmos: *Deus &c. infunde sanctificationem tuam huic oleo, Vt ab ijs, quæ Vnxerit membra, fugatis insidijs aduersariæ potestatis, susceptione præsentis olei, sancti Spiritus gratia salutaris debilitatem expellat, & plenam conferat sospitatem, in nomine Domini nostri Iesu Christi*.

De omnibus denique Sacramentis, in libro 1. de ijsdem, cap. 4. *Diuiniora sunt Sacramenta Christianorum*

Ժե է հոգւոյ թշխամութեան . Այլ . մեր
15 ասութեան: զի այն զանդամն հաւոյէ. հան
ատ զմեզ 'ի բոլոր բաժանեալ:
Եւ դարձ 'ի յառաջին գիրս յիշխանա
գրոյն սրբոյ ասէ յը՛ դ գլուխն : Արդարեւ
'ի քո մատանիմ . զի միոյ անգամ ծն
ցուց: նոյնպէս եւ հոգւով սրբով կերե
ալ լինիմք . զի կարասցուք զպատուէր
եւ զխորհրդոյ որոց առնել , որ է հոգւ եւ որ
կենդա : քանզի թէպէտ կերիմք երկնա
ւորս 'ի մարմին. սակայն կերիմք զպատ
ւէրս 'ի հոգի . որպէս զի հոգին մե
րոյս զօրեսցէ 'ի մեզ զպատուէր երկ
Ժզ նաւոր կերակրանաց :
16 Եւ դարձեալ 'ի հինգերորդ գիրս , որ
յաղագս խորհրդոցն · 'ի չորրորդ գլխն ասէ
զի հաղորդութեան է ձեր զեւը ասին .
զըժբըղձութեան խորհուրդ: արդ 'ի մեղ
կայ խոյ. զի եւս քննութիւնցն: եւ մեր ըղ
ձեռնութիւնն է երկնաւոր եւ պատառու
ծման խորհրդոց հաղորդութեան :] Եւ
'ի ճառն յիշխանութենէ , որ խորհրդոյ
մեր կատարին · 'ի չորրորդ գլխն
դարձ ասէ : Մարդ ձեռնադրէ , զոր
աստուած այժմ հասցէ շնորհելն . որ էին
յերկնից . պարգեւէ շնորհութիւն յան կն
կենաց :
Ժէ Եւ դարձ 'ի գիրս յիշխաքահանայական
17 արժանաւորութեան 'ի հինգերորդ գլխն
ասէ մի ու հաւրդի քահանայութեան ձեռ
րդ դնէ զձեռն եղբ . եւ ած շնորհս
պարգեւէ :
Եւ դարձ 'ի գիրս որ յաղագս ապաշխա
րութեան , 'ի վեցերորդ գլխն ասէ մի ու դա
րձն : Եթէ կամիս արդարանալ . խո
ստովան եղիցիր զմեղս քո : քանզի լու
ծանէ զկապանս մեղաց ամօթխածական
խոստովանութիւն նոցա :
Եւ դարձ 'ի . հ . թղթին առ վիճիլի
ոս ասէ մի ու պատահին: Եւ քանզի պարտ

rum է

ԺԸ 18

[illegible]

ԺԹ 19

[illegible]

Ի 20

[illegible]

rum, quàm Iudæorum: & , ut de Baptismo interim loquamur: qui trāsierunt per mare Iudæi, mortui sunt omnes in deserto: cæterùm, qui per hūc Fontem transit, transit à terrenis ad cælestia, à peccatis ad vitam, à culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sanctificationem.

Eusebius Emissenus, in Serm. de Pentecoste, inquit de Baptismo, & Confirmatione: *Ergo Spiritus sāctus, qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in Fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione augmentum præstat ad gratiam.* Et in Sabbato post primā Dominicam Quadragesimæ, de omnibus ait Sacramentis: *Non enim Sacramenta Ecclesiæ, sicut Sacramenta Synagogæ, medicinam tātùm docent, & ostendunt; sed ipsa potiùs sunt medicina, & remissio peccatorum.*

Augustinus, Tract. 80. in Ioannem, de Baptismo: *Vndè,* inquit, *tanta virtus aquæ, ut corpus tāgat, & cor abluat?* Et infrà: *Mundatio nequaquàm fluxo, & labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.*

De Confirmatione, in lib. 15. de Trinitate, cap. 26. *Vnxit eum Deus Spiritu sancto, non utique oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia.* Item lib. 2. contra litteras Petiliani, cap. 104. *In hoc unguento Sacramentum Chrismatis vult interpretari; quod quidem in genere visibilium signaculorum sacrosāctum*

ctum est, sicut & ipse Baptismus.

De Eucharistia in Psal. 33. *Accesserunt Iudæi ad Christum, ut eum crucifigerent: nos ad Deum accedamus, ut corpus, & sanguinem eius accipiamus. illi de Crucifixo tenebrati sunt: nos manducando Crucifixum, & bibendo, illuminamur.*

De Pœnitentia, in lib. 2. de adulterinis Coniugijs: *Si à Catechumeno factum est homicidium, Baptismate abluitur: si à Baptizato, Pœnitentiâ, & reconciliatione sanatur.* Et libro 2. de Visitatione infirmorum, cap. 4. *Ergo ad te venire roges Sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum penitus participem, &c. alioquin illud, Confitemini alterutrum peccata vestra, quomodo compleretur? ergo cicatricum tuarum arbiter, Dei vice, dominus adhibeatur Presbyter; & reuela ei vias tuas; & ipse tibi exhibebit antidotum reconciliationis.*

De Ordine, in libr. 2. contra Parmenianum, cap. 11. *Spiritus sanctus per Ecclesiæ Præpositum operatur ad eorum regenerationem, vel ædificationem, qui per eum consecrantur.* Ac subdit cap. 13. *Vtrumque Sacramentum est* (nempè Baptismus, & Ordo), *& quadam consecratione homini datur, illud cùm baptizatur, istud cùm ordinatur; ideoque in Catholica Ecclesia vtrumque non licet iterari.*

De Matrimonio, in libro de Bono Coniugali, cap. 18. *In nostratum nuptijs plùs valet sanctitas Sacramenti, quàm fœcunditas vteri.* Et capite 24. *Bonum nuptiarum per omnes gentes, & omnes homines in causa ge-*

ne-

յաւէտենականն չնորհաց:

Իա 21 Եւ դարձեալ ՚ի Ճառսն յաղագս չաղորդութեան. որ յետ առաքելոյն կերակրեալ աղուհացից, առեն զնա ամ խորհրդոցն ։ Խորհրդոց զն եկեղեցւոյ ոչ միայն զաւ գանեն զբե մարմնութիւ. որպէս խորհրդուրդ զն հրեից. այլ և առաւէլ մերձանք են բաշխու թիւ և միաց նորութի:

Նմին զաստուածս ՚ի Հ. Եւրդ՛ ճառն իւր յաղագս առէ զն միջնութէ ։ Ըստ բանի եւ այսքանն զօրութի քրոց. զի մկրտեալս ՚ի մարմնն. և լուանայ զմ հողի ։

ԻԲ 22 Եւ դարձեալ ՚ի. Ժե. Եւրդ՛ գիրս որ յաղագս եպիսկոպոսութեան. ՚ի. ԻԴ. Եւրդ՛ գլխոյ ան զն դարձեալ ։ Եւ թէ զնա ամ հագո ամ սրբով. ՅԹ. ոչ երկու ելի եւ-գովեալ. այլ պարտի եւ սր չնորհաց. որ չնաձեաւի եւ երկելի եւ-գովեալ. որով եկեղեցւոյ օծանէ զմ միջնորդն:] Եւ դարձեալ ՚ի յետերրորդ՛ գիրս որ ընդդէմ պերմենիանոսի առէ ։ Եւ յ աուր եւ զօրն ընդն դարձեալ խորհրդոյն որ եղեն այնոց երեկելի խորհրդոյն է սրբազան. որպէս և է ինքն միջնորդ թիւն.

Եւ դարձեալ ՚ի ձեռնադրութի. ԺԳ. Եւրդ՛ այլ սնն առէ զն հաղորդութեն ։ Համաձայն հրեշտակն առ քո. զի խաչեցեալն զնա ։ եւն մեզ մատուցան առ ամ. զի զմարմին և զարիւն նորա ճաշակեն ցուք ։ նորա ՚ի խաչեցելոյն խառն արեան ։ եւն մեզ ճաշակելով զխաչեցեալն լուսաւորիմք ։

ԻԳ 23 Եւ դարձեալ ՚ի յերկրորդ՛ գիրս, որ յաղագս պղծականն ամուսնութեանց, առէ զպանն ապաշխարութեան ։ Եթէ մարմնեալն այն զործ եղէ զմարդասպանութիւն. մկրտութեամբ լուացեալ լինի ։ Իսկ եթէ մկրտեալն ապաշխարութեամբ և հաշտութեամբ ։] Եւ յերկրորդ՛ գիրս որ յաղագս այցե

լու-

[illegible] 24

[illegible] 25

[illegible] 26

[illegible]

nerandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti.

De Extrema vnctione, in Tractatu de Rectitudine Catholicæ conuersationis: *Qui ægrotat, in sola Dei misericordia confidat, & Eucharistiam cum fide, & deuotione accipiat; oleũque benedictum ab Ecclesia petat, Vnde corpus suum Vngatur; & secundùm Apostolum, Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus; non solùm corporis, sed & animæ sanitatem accipiet.*

De omnibus denique Sacramentis, in Psal. 73. *Sacramenta non sunt eadẽ: promissa non eadem: quia alia sunt Sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem: Sacramenta noui Testamenti dant salutem; Sacramenta Veteris Testamenti promittunt Saluatorem.* Et in Epist. 19. ad Hieron. *Cur non dicam, præcepta illa Veterum Sacramentorum nec bona esse, quia eis non iustificantur homines? Vmbra enim sunt, prænunciãtes gratiam, qua iustificamur.* Item libro 19. contra Faustum, cap. 13. *Alia Sacramenta sunt instituta, Virtute maiora, Vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquàm iustitia fidei reuelata.*

Chrysostomus, homil. 40. in Genes. de Baptismo loquens: *Baptismatis*, inquit, *gratia medicinam habet citra dolorem, & innumera bona nobis adfert, & Spiritus sancti gratiã nos implet.*

De Confirmatione, in cap. 8. Act. Apost. *Hic Philippus Vnus erat ex*

ſeptem Diaconis, ſecundus à Stephano: ideò & baptizans, Spiritum ſanctum non dabat: neque enim facultatem habebat: hoc enim donum ſolorũ Apoſtolorum erat.

De Euchariſtia, in homil. 45. in Ioann. *Hic ſanguis facit, vt imago in nobis regia floreat: hic ſanguis pulchritudinem, atque nobilitatem animæ, quam ſemper irrigat, & nutrit, langueſcere non ſinit: hic noſtrarum animarum ſalus eſt: hoc lauatur anima, hoc ornatur, hoc incenditur.*

ԻԷ 27 De Pœnitentia, in homilia 20. in Geneſ. *Qui hæc facit. ſi voluerit ad confeſſionem facinorum feſtinare, & medico oſtendere vlcus, qui curet, & non exprobret; atque ab illo remedium accipere, & ſoli ei loqui, nullo alio cõſcio, & omnia dicere cum diligentia: facilè ſua peccata emendabit. Confeſſio enim præteritorum eſt abolitio peccatorum.*

ԻԸ 28 De Ordine, in lib. 3. de Sacerdotio: *Sacerdotium in terra peragitur, ſed in rerum cæleſtium claſſem, ordinemque referendum eſt.* Et infrà: *Tum probè intelliget, quanto Sacerdotes honore, quanta dignitate, Spiritus ſancti gratia dignata fuerit.*

ԻԹ 29 De Matrimonio, in homil. 20. in Epiſt. ad Epheſ. *Matrimonium reuerà Myſterium eſt, & magnum Myſterium: relicto eo, qui genuit, eo qui aluit, etiam ea, quæ peperit, quæ miſerè, & cum labore parturiuit, adhærere virum illi, quæ anteà neque viſa eſt, atque hanc omnibus præferre, verè Myſterium eſt.* Intellige, quod talem afferat gratiam, per quam

հաւատով . և Քրիստոսադաւանութեամբ առնէ . և ձեռնադրեալն յեկեղեցւոյ զօրհնեալ ձեթն . որով օծցի մարմինն իւր . և քան առաջինն աղօթիւ հաղորդակից փրկեսցէ զաշխատեալն . և յարուսցէ զնա Տէր ։ և ոչ միայն զմարմինս . այլ և զհոգւոյ առողջութիւն տանուցու ։]

Եւ գրէ՛ ի մկրտութ . հգ . երդ՛ ասէ սրբն ասէ վս ամ խորհրդոցն ։ Խորհուրդքն հին օրինացն և նոր օրինացն ոչ նոյն են ։ զի այլ են խորհուրդք , որ տան զփրկութի . և այլ որ խոստանան զփրկեսցէն ։ խորհուրդքն նոր օրինացն տան զփրկութի . իսկ խորհուրդքն հին օրինացն խոստանային զփրկեսցէն ։] Եւ ի . ծԹ . երդ՛ թուղթն առ Տերտուղիանոս գրէ՛ ասէ ։ Օրէնքն ոչ առնեն . թէ պատուիրանքն հին խորհրդոյն ոչ են բարի . զի նոքօք ոչ արդարանան մարդիկ . այլ են պատուէրք , որ նշանակեն զխորհս , որով այժմ արդարանամք ։]

Այքն ոսկեբերան ի . Ի . երդ՛ նեք բովանդան իւր ծննդոցն՝ ասէ վս մկրտութեն ։ Հաւրհերք միրտութեն ունի զբժշկութի առանց ցաւոյ . և բաշխութիւն բարիս մեզ առնէ . և չնորհեն շնորհօք հոգւոյն սրբոյ ։]

Եւ գրէ՛ ի մկրտութի ուրթերդ՛ զխոստովանուն ասէ վս զօրացն ։ Եւ յա փեխթոփ այսա մի ամն էր ի յեւթնից սարկաւագաց . Երկրորդ՛ յետ ստեփանոսի ։ սակս այսորիկ՝ յորժամ մկրտէր . ոչ տայր զհոգին սբ . զի ոչ ունէր զայս իշխանութիւն , որ միայն էր առաքելոցն ։

Եւ գրէ՛ ի . խե . երդ՛ ներբողեանն ի վէրյհն ասէ վս հաղորդութեան ։ Այս արիւնս առնէ . զի ծաղկեսցի ի մեզ

արքայա

[illegible]

Է 30 quam hæc facilè fieri possint. De Extrema vnctione, in lib. 3. de Sacerdotio: *Sacerdotes non solùm, cùm nos regenerant, sed posteà habēt potestatem indulgendi peccata: infirmatur quis in Vobis, inquit Apostolus, accersat Presbyteros Ecclesiæ, & orēt super eum, Vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei saluabit infirmum.*

Cyrillus Alexandrinus, in libro de recta fide ad Theodosium, de Baptismo sic ait: *Illustrem illam sacri Baptismatis gratiam, quæque ipsi* Ը 31 *cohæret, Viuificationem, & Dei participationem, per sanctificationem in Spiritu, per Iesum Christum nobis obtingere, inficiari non possumus.*

De Confirmatione, in Commentario vltimi capitis Isaiæ: *Signati sumus Spiritu redemptionis, & omnium cordibus impressus, & formatus est Christus participatione Spiritus sancti.*

De Eucharistia, in lib. 4. aduersùs Nestorium, cap. 5. *Si carnem sanctā, & sanguinem Christi participemus, omninò Viuificamur, manente in nobis Verbo, diuinè quidem per Spiritū* Թ 32 *sanctum, humanè Verò per carnem illam sanctā, & pretiosum sanguinē.*

De Pœnitentia, in lib. 12. in Ioan. cap. 56. *Qua ratione diuinæ naturæ dignitatē, ac potestatem discipulis suis Saluator largitus est? quia certè absurdū non est, peccata remitti posse ab illis, qui Spiritum sanctū in seipsis habeant. nam, cùm ipsi remittunt, aut detinent, Spiritus, qui habitat in ijs, per eos remittit, & detinet. Erit autem id per eos duobus, Vt arbitror, modis; pri-*

mùm Baptiſmo, deindè Pœnitentia. De Ordine, in lib. 12. de adoratione in ſpiritu: *Leges igitur hæ ſanctificatis* (per Ordinis Sacramētum) *hominibus in ipſa functione Sacerdotij ſunt ſeruandæ.*

De Extrema vnctione, ibidē lib. 6. *Commemorabo diuinitùs inſpiratam Scripturam, quæ ait: Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngētes eum oleo; & oratio fidei ſaluabit infirmū, & alleuabit eum Dominus; & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.*

De Matrimonio, in lib. 2. in Ioan. cap. 22. *Chriſtus profectus eſt ad nuptias, non conuiuij gratia, ſed potiùs miraculi; deindè, Vt natiuitatis noſtræ principium, quantùm ad carnem attinet, ſanctificaret;* &c. *quomodò igitur aliter depellenda hæc maledictio erat, ne condemnata nuptiarum ſanctimonia videretur, quàm Saluatoris præſentia? qui cùm ſit verum gaudium, priſcum nuptiarum mœrorem præſentia ſua depulit.* Sed ne in longum ſermo noſter nimiùm protrahatur, ex antiquis Patribus hi ſatis ſint.

QVæres: Quænam Sacramenta, præter effectum gratiæ, imprimant in anima characterem?

Reſpondetur cùm Concilio Florentino, & Tridentino; tria solùm Sacramenta id efficere, Baptiſmum, Confirmationem, & Ordinem. Eſt autē character iſte ſpirituale ſignaculum, in anima indelebiliter impreſſum, ſeu poteſtas quædam ſpiritualis, per quam deputatur homo ad

ium
ium
ctio
no.
vlt.
nium
num
p.3.

ԼԳ 33 Թէ՛ և ապաշխարութեամբ. այլ և ս յէ-
աւոյ. Յդ. վերջին օծմանըն: զի ասէ
առաջին. Հիւանդանայցէ ոք 'ի ձէնջ. կո-
չեսցէ զերիցունս եկեղեցւոյ. և արաս-
ցեն խնդրուածս աղօթս, օծցեն զնա իւ-
ղով յանուն տն. և աղօթքն հաւա-
տոյ փրկեսցեն զաշխատեալսն. և
այլն:]

Ա՛յլ էն կնքեալ աղէքսանդրացին 'ի
'ի գիրս, որ յաղագս ուղիղ հաւատոց
առ Թէոդոսն. ասէ վն միրոնութեան.
Ոչ կարէ ոք ուրումն. Թէ ինեւն յի
բն պարզեալ լինի մեզ զերեսացոյծ առ-
ԼԴ 34 ջնորհըն սուրբ միրոնութեան. որով կեն-
դանանամք. և առաւածոյ հաղորդ
լինիմք. և հաւատով սրբիմք:]

Եւ գրեալ 'ի մեկնութեան յետին գլխոյն
ևսայեայ՝ ասէ վն դրոշմի: Կնքեալ
եղաք հոգւով փրկութեան. և 'ի սեր
տս մեր անկեալ աւազանաւ որդեգրութեան քն հա-
ղորդութեամբ հոգւոյն սրբոյ:]

Եւ գրեալ 'ի չորրորդ" գիրս ընդ դէմ նես-
տորի 'ի հինգերորդ" գլխոյն ասէ վն հաղո-
րդութեան: Եթէ սրբոյ մարմնոյն և
արեանն քն հաղորդեսցուք. անմահ-
ին աղդարարացուք. և մնասցէ 'ի մեզ
բանն որ՝ ամենայն 'ի ձեռն հաղորդե-
ԼԵ 35 սրբոյ. և մարդկորեն ինեւն սուրբ
մարմնոյն և պատուական արեանն:]

Եւ գրեալ 'ի. ժը. երգ" գիրս մեկնու-
թեան եսէրյնու 'ի. Ծզ. երգ" գլխոյն ասէ
վն ապաշխարութեան: Օծանող փոխեցաւ
պարգևէ, ոչ ինչ աշխարհայ եւ-րոց
զարթմանն արար 'ի և զեղջիմանու-ի ամա
յեն քնութեան. զի ոչ արդեօք է՛ անան-
զի. Թէ կարիցեն ոչ, որ զ'հոգեն ոչ
յետեղեսոս ունեն, Թողուլ զմեղս: քան
զի երրեն հողւոյ Թողուն. հոգեն ուսք
'ի նուաւ քնականայն Թողու ինեւն
նոցա: և այս լինի կարծեմ երկու կեր
պիւ.

[illegible]

ԼԶ ad recipiendum, vel tradendum
36 alijs ea, quæ pertinent ad Dei cul-
tum, Christoque configuratur, &
distinguitur ab alijs: de quo signa-
culo ait Apostolus, 2. Cor. 1. *Qui
Vnxit nos Deus, & signauit nos, & de-
dit pignus Spiritus in cordibus nostris*.
Et ad Ephes. 1. *In quo & credentes
signati estis Spiritu promissionis sācto,
qui est pignus hæreditatis nostræ*.

Insignitur ergo anima hoc chara-
ctere in Baptismo, vt per ipsum ac-
ԼԷ cipiat homo potestatem recipiendi
37 alia Ecclesiæ Sacramenta: vndè di-
citur Baptismus ianua omnium Sa-
cramentorum, sine quo nulla alio-
rum Sacramentorum susceptio rata
est: in Confirmatione, vt redda-
tur & magìs idoneus ad alia Sacra-
menta suscipienda, & etiam robu-
stus in profitenda fide: in Ordine
demùm, vt accipiat potestatem mi-
nistrandi alijs Sacramenta. Et quia
tales potestates deriuātur à Christo,
& sunt quædam participationes sū-
mi eius Sacerdotij; ideò per hos
ԼԸ characteres configurantur homines
38 Christo; ac proindè distinguuntur
ab alijs, vt Baptizati ab Infidelibus,
Confirmati, ac spiritualiter proue-
cti, ab ijs Fidelibus, de quibus di-
citur: *Quasi modò geniti infantes*: &
Sacerdotes à Laicis.

Quòd autem hæc tria solùm Sa-
cramenta, & non alia, imprimant
characterem; ostenditur non modò
ex communi sensu Ecclesiæ, & de-
finitione Conciliorum Generalium;
verùm etiam ratione: Et primùm
quidem à posteriori: quia solùm

Ba-

Baptiſmus, Confirmatio, & Ordo, ſemel ritè collati, non poſſunt iterùm repeti, ſicut repeti poſſunt alia Sacramenta: cuius rei ratio alia eſſe nequit; niſi quia hæc ſolùm tria Sacramenta, ſemel data, ſemper in ſuo effectu, nempè in charactère inamiſſibili, & inuariabili, permanent; cùm reliqua gratiam tantùm producant, quæ vel amitti poteſt, vel ſaltem augeri; & ſic ad illam denuò producendam, vel ſaltem augendam, repeti poſſunt.

Deindè oſtenditur etiam à priori: quia in his tribus Sacramentis homo per conſecrationem deputatur nouo miniſterio, nouam accipiens poteſtatem, & quodammodò ſtatum mutans: ergo debet nouum accipere ſignaculum. Nam in Baptiſmo adſcribitur in Chriſti familiam, & accipit poteſtatē participandi alia Sacramenta, & bona Eccleſiæ: in Confirmatione adſcribitur ad militiam Chriſti, & accipit robur, vt pugnet pro fide cõtra eius aduerſarios: & in Ordine adſcribitur in numerum Præpoſitorum, & accipit poteſtatem diſtribuendi bona Domini ſui. In alijs verò Sacramentis nullam accipit homo nouam poteſtatem, nec nouo Eccleſiaſtico miniſterio, aut ſtatui deputatur: ſed vel alitur ſpiritualiter, vt in Euchariſtia; vel accipit remedium cõtra peccata, aut contra eorum reliquias, aut denique contra concupiſcentiam, vt in Pœnitentia, Extrema vnctione, & Matrimonio.

՚ի վերայ հոգւոյ դնենք ։
ԼԹ Պատասխանի . Թէ երեք խորհուրդք
39 զորսն եւս ըստ . Այ . մկրտութի .
դրոշմն . եւ կարգ քահանայութեան ։ որք
սահմանեցան ՚ի մէջ ժողովոյն ֆլորեն
ցիոյ եւ տրիդենտեայ ։ Բայց կրկնել է հա
գեւ որ ինչ նշան անջնջելի . այլապէս որև
այլ իւրք հոգւոյ . եւ նշանակէ զիշխանու
թի ինչ հոգեւոր . որով կարող լինի մա
րդ կամ առնուլ կամ տալ այլոց զայն
հրաման, որ պատշաճին պաշտամանն այ ,
եւ որով կերպարանակից լինի քի , եւ
առաքելոյ յայլոց մարդկանէ ։ եւ յաղ
Խ ղագս հերքայս այսորիկ խոստացաւ այլ
40 ղոս ՚ի յերկիր՝ կրթեցոյց առաքելն զքսն
առնելով այսպէս ։ եւ ոչ որ հաստատեա
ցն զմեզ ձեզ հանդերձ ՚ի քս . եւ օծ
զմեզ այծ . որ եւ կնքեաց զմեզ . եւ ետ
զառհաւատչեայ հոգւոյն ՚ի սիրտս
մեր ։] Եւ ՚ի յեփեսացւոց առաքելն զքսն
ասէ ։ Յորում հաւատացեալ կնքեցա
յք հոգւովն աւետեաց սրբով . որ է
առհաւատչեայ ժառանգութե մերոյ ։
Եւ առնու հոգին զկնիքս զայս նախ
՚ի մկրտութեն . որով զի նուաճէ առ
նուցու մարդ զիշխանութի ընդու
ԽԱ նելոյ զայլ խորհուրդս եկեղեցւոյ ։
41 եւ սակս այսորիկ կոչի մկրտութի
դուռն այլ ոց խորհրդոցն . առանց
որոյ առնուլ լինելն ընդունայն այլ խոր
հուրդքն ։ Եւ երկրորդ ՚ի դրոշմն առնու
զկնիքս . որով զի նուաճէ ընծայեցի մարդ
զզօրութի խոստովանելոյ զհաւատս
առաքելոյ զառատ ոչոց ։ Եւ երրորդ ՚ի
կարգին քահանայութեն . որով զի նուաճէ
ունիցի զիշխանութին պաշտելոյ
այլոց զխորհուրդսն ։ Եւ քանզի նշ
խանութիւնս այսորիկ երկուսն ՚ի քն .
եւ ոչ հաղորդութի ինչ քահանայա
պետութեն նր . սակս այսորիկ նշանն
կոչ

ծնողացս եկեղեցականաց լինին մարդիկն քն ։ վս որոյ և առաքելոցն 'ի յայլոցն . յդ . մկրտեալքն յանհամն ետեայ . և դրոշմեալքն և հոգևորականս հաստատեալքն 'ի համատացելոցն սմանցիկ , զորոյն գրեալ է . եթէ զորդիս ծնեալ մանկանս ։] և եղե թերեւս 'ի յաշխարհականաց ։

Եւ արդ՝ զի միայն երեք խորհուրդքս գործեն զնիկս . ցուցանի ոչ թէ միայն ամենագութբ եկեղեցւոյ . և սահմանադրութբ տիեզերական սբ ժողովոցն . այլ ևս բանականութբ ։ Նախ՝ զի միայն մկրտութեն . դրոշմն . և կարգ քահանայութեն՝ եթէ մի անգամ տուեալ լինին . ոչ կարեն կրկնիլ միւս անգամ . ոչ կարեն այլ խորհուրդքն ։ և սոյն պատճառն է , վս զի երեքեան սոքա , մի անգամ տուեալք , միշտ մնան հաստատ 'ի գործն հոգևոյն . յդ . 'ի հոգիս այս , որ է անջնջելի և անայլայլելի ։ Իսկ այլ խորհուրդքն զշնորհս ոչ միայն գործեն , որ կարէ կամ կորուսանել և կամ աճել . վս որոյ և կարենանսքա կրկնիլ թէ առ 'ի վերստին շահել զնա . կամ թէ առ 'ի յաճեցուցանել զնա ։

Եւ դրկ . ցուցանի ։ զի 'ի յերիս սբ խորհուրդսն մարդ ընծայական առ 'ի զգարծ նոր պաշտաման , և առնու նոր իշխանութիւն . և փոխեալ զորպիսութեն իւր ։ ապա ուրեմն պարտ է նմա վս այսորիկ առնուլ յնորեան զնոր իմն նիշ ։ քանզի 'ի մկրտութեն մտանէ մդ 'ի թիւ ծառայիցն քի , և առնու զիշխանութին հաղորդելոյ այլոց սբ խորհրդոց և բարեաց եկեղեցւոյ ։ 'ի դրոշմն մտանէ 'ի թիւ զինուորացն քի , և առնու զօրութիւն պատերազմելոյ ընդ դէմ հակառակորդաց սբ հաւատոցն նորա ։ և 'ի կարգի քահանայութեն մտանէ 'ի թիւ առաջնորդաց եկեղեցւոյ , և առնու զիշխանութիւն բաժանելոյ այլոց զնիկս և զբարիս ոն իւրոյ ։ Բայց 'ի յայլ սբ խորհուրդսն ոչ առնու մարդ զնոր իշխանութիւն իմն , և ոչ ընծայական առ 'ի նոր պաշտօն իմն , և ոչ փոխեալ զառաջնազգոյն որպիսութեն իւր ։ այլ կամ անի հոգևորական հաղորդութեն . կամ բժշկեն 'ի մեղաց ապաշխարութեամբն . կամ բժշկեն 'ի մնացորդացն մեղաց վերջին օծմամբն . և կամ բժշկեն 'ի վաղաշուտ ցանկութե մարմնոյն սուրբ պսակին ։ ապա ուրեմն 'ի յայլ խորհուրդսն ոչ պարտ է նմա առնուլ զնիկս իմն ։

ՎԱՂԱԳՍ ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐՈՑ

Սուրբ խորհրդոց նոր օրինաց .

ՉՈՐՐՈՐԴ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ;

Վասն մկրտութեան ;

Գլուխն . ա.

Թէ զինչ իցէ նիւթ և ձև մկրտութե.

Առաջին գլուխ :

DE SINGVLIS SACRAMENTIS NOVÆ LEGIS.

QVAESTIO INTER ARMENIOS QVARTA. DE BAPTISMO.

§. I.

De materia, & forma Baptismi.

SECTIO PRIMA.

Հարցի 'ի մէջ հայոց առ ա ա
ռաջին խնդիրս ընդ . Թէ 1
զինչ իցէ նիւթ և ձև
սուրբ խորհրդոյ մկր
տութեան ;

Պատասխանի . Թէ նիւթ է՝ ջուրն բնա
կան : Որպէս սահմանեցաւ 'ի ժողովն
Ֆլորենտեան . և յայտ լինի այս

յաւետ

QVÆRITVR Primò: Quænam sit materia, & forma Baptismi?

Respondeo cum Concilio Florentino, sess. vlt. in Instruct. Armenorum; materiam esse aquam naturalem. Patet ex Scripturis, Ioann. 3. *Nisi*

 quis

quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. Act. 8. *Ecce aqua: quis prohibet me baptizari.* Et Ephes. 5. *Mundans eam* (Ecclesiam) *lauacro aquæ in Verbo Vitæ.* Formam verò esse verba illa: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* vel alia similia secundùm substantiam, qualia sunt ea, quibus vtuntur Armenij; *N. seruus Iesu Christi, sponte Veniens ad Baptismum, baptizatur nunc per me in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* quæ quidem verba non differre quantùm ad substantiam à præcedentibus, quibus vtitur Latina Ecclesia, declaratum est in eodem Concilio, loc. cit. Quòd autem talis sit vera, & necessaria forma Baptismi, constat ex illo Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Sed objicit Ioannes, Armenus Episcopus, apud Armacanum libro 8. cap. 1. Apostoli baptizabant in nomine Christi; vt legitur in Act. cap. 2. 8. 10. & 19.; ergo inuocatio trium diuinarum personarum non est in hoc Sacramento necessaria.

Respondetur, Apostolos non baptizasse, nisi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: quemadmodum Christus eis præceperat: & hoc colligitur non solùm ex Dionysio Areopagita, qui fuit Apostolorum discipulus; & ex Iustino Martyre qui Apostolorum discipulos vidit; quorum prior in libro de Eccles. Hier. cap. 2. & posterior

in

յանձ աշխարհաց գրոցն. զի ասէ ՚ի յոհան
Բ 2 երրորդ գլխն. Եթէ ոչ ոք ծնցի ՚ի ջրոյ
և հոգւոյն սրբոյ: Եւ ՚ի գործոց. Ը.
երրդ գլխն ասէ. ահաւասիկ ջուր.
զինչ արգելու զիս ՚ի մկրտելոյ :] Եւ
առ եփեսացիս հինգերորդ գլխն ասէ. Զի
զնա սրբեսցէ սրբութեամբ աւազանին:]
Իսկ ձևն է՛ այս բանս. Ես մկրտեմ
զքեզ յանուն հօր և որդւոյ և հոգւո
յն սրբոյ :] և կամ այլ ինչ բան նման
սորին, որպէս է՛ ձևն հայոց. Այս ան
ուն ծառայ յի քի. եկեալ կամաւ ՚ի
ախոյութենէ ՚ի մկրտութիւն. մկրտի այժմ
՚ի ձեռս իմ. յանուն հօր և որդւոյ և
Գ 3 հոգւոյն սրբոյ :] զի նոյն ունէ ժողովն
հաստատեաց. Թէ այսպիսի բանքս
հայոց ըստ գոյացութեան ինչ ոչ տար
բերին ՚ի նախասացելոցն. որովհետ և
րէ սա եկեղեցին հռոմայ: Եւ թէ
այս ինչ ճշմարիտ և հարկաւոր ձև մկր
տութեան. յայտ լինի ՚ի բանիցն քն. որ
՚ի մատթ. իը. երդ" գլխն ասէ. Մկրտ
եցէք զնոսա յանուն հօր և որդւոյ
և հոգւոյն սրբոյ :]

Բայց՝ առարկէաց երբեմն ընդ-
դէմ ձեռնօծս այսորիկ եպիսկոպոսն
հայոց յոհաննէս անուն. ըստ որում
պատմէ արմաքանոս յութերորդ գլխ
Դ 4 ութերդ" գրոցն իւրոց: և ասէ եսք
ակերտն այսոր. առաքեալքն մկրտեին
միայն յանուն քի. որպէս գրեալ կայ
՚ի գործս առաքելոց: այլ որ ... կո
չումն երից անձանց աստուածային ոչ է
հարկաւոր ՚ի սբ խորհրդումս :

Պատասխանի. Թէ առաքեալքն
ոչ մկրտեին. եթէ ոչ յանուն հօր և
որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ. որպէս և
քն հրամայեալ էր նոցա: Եւ այսպիսի
յանձն լինի ոչ թէ միայն վկայութեամբ
սբ. սրբոյն դիոնեսիոսի արիսպագա-

ցւոյն

ցուցին առաքելոցն աշակերտքն . և որք Ե
քոյն յուսամնութեան մաքրութեան և առ 5
ջից աշակերտացն աշակերտօք . որք էր
կոչեցանն առ անուանեցին 'ի գիրս Խորհ_
րդոց վասն կերպ ձևոյն ընդ անուանն
երից ոք անձանցն : Աղ յլ և ով զի 'ի
ԺԹ . երգ" կատարն ինքեանց առաք_
լոցն զասասպալանեալ լինին նոքա .
որք ոչ մկրտեն յանուն հօր և որդւոյ
և հոգւոյն սրբոյ : Նոյն և զի ղուկաս
'ի ԺԹ . երգ" գլխոյ գործոյն պատմէ .
թէ յորժամ առէին հոււ_առաքելոյ
ունօղք գիտողք . աղ յլ և ոչ եթէ հո_
գի ոք գոյցէ լուեալ է' մեր :] պատասխան Զ
եառ նո պօղոս . [Յան յինչ մկրտեցա_ 6
րուք :] Որով պատասխանաւ եցոյց . թէ
'ի մկրտութեան ժամանակին իւրոյ առ_
վարիւր կոչել և հոգին սբ : սոյն
ուրեմն ոչ առանձին լինել մկրտութիւն
միայն յանուն քի . այլ ամ երից ան
ձանցն : Եւ զի որոյ' յորժամ ընթեռ
նումք 'ի գործս առքլցն . թէ նոքա
մկրտէին յանուն քի . պարտ է' մեզ
իմանալ . թէ այս առաքեալ առ 'ի նշա
նակել . թէ առեցին մկրտէին ըստ նոր
հաւաստոյն քի . կամ մկրտութեան 'ի
քոյ հաստատեալ . և կամ թէ ասէին Է
այսպէս . յանուն հօր , և որդւոյն 7
նորա յի քի , և հոգւոյն սրբոյ :] և
թերևս այսոր ասէին . որպէս զի զա_
տուածային երևեսցի անուանն քի . որ
էր հրէիցն ատելի և անարգ : բայց եթէ
յայս առանձինն անգ ղուկաս զա_
նուանն քի . ոչ արտաքսեաց զանուն
այլոց ոք անձանցն :

Եւ դարձ' առարկեաց վարդան
ընդ դէմ ձևոյն . որով գործէ մկր
տեն . և գրեաց 'ի խրատուց երկրորդ"
գլխոյն այսպէս : Սմեք հրամայեաց ա_
ռաքելոցն մկրտել յանուն հօր և որ

in Apologia 2. eandem Baptiſmi formam præſcripſerunt; verùm, etiam, quia in ipſo Canone 19. Apoſtolorum damnantur, qui aliter, quàm in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, baptizarent: ac præterea, quia Lucas in Act. c. 19. refert, quod, cùm quidam Paulo dixiſſent: *Neque, ſi Spiritus ſanctus eſt, audiuimus*: reſpondit Paulus: *In quo ergo baptizati eſtis?* quo reſponſo indicauit, in forma Baptiſmi ſui temporis nominari ſolitum etiam Spiritum Sanctum; ac proinde non dari tunc Baptiſma ſolùm in nomine Chriſti, ſed omnium perſonarum. Supereſt ergo, vt cùm dicitur ibidem, & alibi, Apoſtolos baptizaſſe in nomine Chriſti, intelligamus, eos baptizaſſe vel in fide Chriſti; vel Baptiſmo à Chriſto inſtituto; vel denique dixiſſe hoc modo: In nomine Patris, & Filij eius Ieſu Chriſti, & Spiritus ſancti: idque, vt Chriſti nomen, quod erat Iudæis, & Gentibus odioſum, per hoc honorabile redderetur. Nam exprimendo Lucas in Actibus nomen Chriſti, aliarum perſonarum nomina non negauit. Adde, quòd etiamſi Apoſtoli in ſolo Chriſti nomine baptizaſſent, adhuc non ſequeretur, inuocationem Trinitatis non fuiſſe poſteà in Baptiſmo neceſſariam: quia hoc non feciſſent Apoſtoli, niſi ex ſpeciali reuelatione ipſius Chriſti.

Obijcit ſecundò Vartanus contra formam Baptiſmi, à Latinis vſurpatam, ſic ſcribens in Monitis

[illegible]

11 mam Armeni Baptiſmatis: ideòque pro illius defenſione vltionis quoq; telum in Latinam formam conijciunt.

Reſpondetur ergo ad principale argumentum; quòd cauſa Baptiſmi efficiens duplex eſt: altera principalis, à qua virtutem habet Baptiſmus; & hæc eſt ſancta Trinitas; ac proindè etiam Chriſtus ſecunda Trinitatis perſona, iuxtà illud Ioannis 1. *Super quem Videris Spiritum ſanctum deſcendentem, & manentem, hic eſt, qui baptizat.* altera verò in-
12 ſtrumentalis, quæ tradit exteriùs Sacramentum; & hæc eſt Miniſter, cui etiam ipſe Dominus baptizandi actum attribuit, dicens: *Baptizantes eos* &c. Cùm ergo Baptiſmus per formam verborum ſuam habeat efficaciam, iuxta illud Epheſ. 5. *mundans eam lauacro aquæ in Verbo Vitæ;* ideò in eius forma hæc vtraque cauſa conuenienter exprimitur, Miniſter quidem, vt exercens actum Baptiſmi, cùm dicitur: *Ego te baptizo:* quamuis particula illa, *Ego*, non ponatur ex neceſſita-
13 te, ſed ad maiorem expreſſionem intentionis: Sancta verò Trinitas, vt in cuius nomine, ſeu virtute Miniſter operatur, cùm dicitur: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*. Igitur Miniſter ex eo, quòd dicit: *Ego te baptizo* &c. non indicat, ſe in ſuo etiam nomine baptizare; ſed tantùm eſſe inſtrumentum, quod in nomine, & virtute Trinitatis actum illum exercet.

Et hoc præterea demonſtratur ad

ad hominem contra ipsos; quippe Vartanus in eodem lib. de monitis, cap. 7. agens de auriculari confessione peccatorum, quam capite 6. à numero Sacramentorum excluserat; quamuis (vt suo loco dicetur) erret docendo, peccata remitti debere à Presbyteris per hanc absolutionem: *Deus remittit peccata tua*: tamen approbat etiam aliam absolutionis formam his verbis: *Porrò sunt aliqui, qui sic absoluunt: Remitto tibi peccata in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti: & hæc quidem absolutio etiam bona est*. Et Gregorius Dattieuensis in tract. de Sacramen. Pœnitentiæ, num. 32. eandem approbat absolutionem. Vndè sic arguo: Si per ipsos hæc absolutio valida est, & Minister per id, quod dicit, *dimitto tibi peccata* &c. non indicat, se dimittere illa etiam in nomine, & virtute propria, sed solùm Trinitatis: ergo similiter per id, quod dicit: *Baptizo te in nomine Patris*, &c. non indicabit, se baptizare etiam in nomine proprio, sed tantùm Trinitatis.

Ad testimonium Pauli, quod Vartanus, vt iuxta sensum suum exponat, malitiosè detruncat, dicens: *Ideò Paulus 1. Cor. 1. inquit: gratias ago Deo, quòd neminem vestrùm baptizaui; ne quis dicat, quòd in nomine meo baptizati estis. Vt ostendat, se neminem baptizasse per illud Verbum actiuum, Baptizo te, quod significat baptizare in nomine, & Virtute propria*: Respondeo retorquendo sic contra ipsum Vartanũ suammet

Ժդ 14 [illegible]

Ժե 15 [illegible]

Ժզ 16 [illegible]

met

զիւրաքանչիւր ոք՝ ի ձէնջ ասէ. ես պօղո-
սեան եմ: եւ միւսն՝ եթէ ես ապօղո-
սեանն. եւ միւսն՝ եթէ ես կեփայեանն.
եւ միւսն՝ թէ ես քրիստոսեանն: եւ
ապա բաժանեալ իցէ՞ քս. մի թէ
պօղոս՝ ի խաչ ելեալ իցէ վն ձեր. կամ
յանուն պօղոսի մկրտեցարուք: գո-
հանամ զայ եմ. զի ոչ զոք՝ ի ձէնջ
մկրտեցի, բայց միայն զկրիսպոս, եւ
զգայիոս. զի մի ոք ասիցէ. թէ յիմ ա-
նուն մկրտեցարուք. այլ եւ մկրտեցի
զստեփանեայ տունն. բայց ոչ գի-
տեմ այլ ումեք, թէ մկրտեցի. զի ոչ
առաքեաց զիս քս մկրտել. այլ աւե-
տարանել:] Այժմ տեսանես. թէ
պօղոս ասէ. թէ ես մկրտեցի զկրիս-
պոս, եւ զգայիոս, եւ զայլ ումանս: ա-
պա՛ ուրեմն ըստ բանիցն վարդանայ՝
մկրտեաց զնոսա՛ պօղոս այսու բանի-
ւն. ես մկրտեմ զքեզ: Թէպէտ եւ այ-
սու բանիւն մկրտեց ոչ անուամբ
իւրով. այլ որպէս այ սպասաւորեալ՝
անուամբ եւ զօրութեամբ երրորդութեան:
ըստ որում եւ զկնի այլոց բանից պօ-
ղոսի յայտ առնէ ասելով: Յոր-
ժամ ասէ ոք՝ ի ձէնջ. ես պօղոսեան
եմ. եւ միւսն՝ եթէ ես ապօղոսեան.
ոչ մարմնաւորքն էք: իսկ արդ ո՞վ է պօ-
ղոս. կամ ո՞վ է ապօղոս. սպասաւորք
նորա՛, որով հաւատացէք: եւ իւրա-
քանչիւր որպէս տէրն ետ: ես տնկե-
ցի. ապօղոս ջրեաց. այլ ած աճե-
ցոյց:] Ուրեմն առաւել կամեցաւ աստ
պօղոս կշտամբել զայնոսիկ. որք վար-
դանեանն առաջնորդութեամբ մոլորեալք՝ զի
քաւութին զօրութեամբն համարէին մկր-
տչացն, ասելով. թէ ես պօղոսեան
եմ. եւ ես կեփայեան: Որոց պատաս-
խանի յայտ՝ զի՛ ի բաց բառնալով զը-
նդդէմ մոլորութեան կամեցեալ ասել.
մկր

ԺԷ met expositionem: Ergo, si dixisset
17 Apostolus: aliquem vestrùm bapti-
zaui: vtique iuxta dictam exposi-
tionem ostendisset, se illum bapti-
zasse per verbum actiuum, *Bapti-
zo te*: vndè haberetur, hoc verbum
non importare significationem in
nomine, & virtute baptizantis. at
reuerà ita dixit Paulus, si integra
eius verba citentur: ait enim: *Vnus-
quisque vestrùm dicit, ego quidem sum
Pauli; ego autem Apollo; ego verò
Cephæ; ego autem Christi. diuisus est
Christus? nunquid Paulus crucifixus*
ԺԸ *est pro vobis; aut in nomine Pauli ba-*
18 *ptizati estis? gratias ago Deo, quòd
neminem vestrùm baptizaui, nisi Cri-
spum, & Caium; ne quis dicat, quòd
in nomine meo baptizati estis: bapti-
zaui autem & Stephanæ domum;
cæterùm nescio, si quem alium bapti-
zauerim.* Ergo ex ipsa Vartani ex-
positione sequitur, quòd hos Apo-
stolus baptizauerat non per ver-
bum passiuum, sed actiuum, di-
cendo: *Ego te baptizo*: tametsi ita
baptizabat non in nomine proprio,
ԺԹ sed vt Dei Minister in nomine, &
19 virtute Trinitatis. Id quod poste-
riora eius verba clariùs explicant.
Nam subdit cap. 3. *Cùm enim quis
dicat: ego quidem sum Pauli; alius
autem, ego Apollo: non ne carnales
estis? quid igitur est Apollo? quid ve-
rò Paulus? ministri eius, cui credi-
distis: & vnicuique sicut Dominus
dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit;
sed Deus incrementum dedit.* Vo-
luit ergo Paulus eos potiùs hic re-
prehendere, qui Vartani errore du-
cti,

cti, virtutem Baptismi baptizantibus tribuebant, dicentes, *Ego sum Pauli, & ego Cephæ*. Qua de causa Græci, vt refert D. Thomas, ad eiusdem erroris occasionem tollendam, dicere voluerunt: *Baptizatur seruus Christi talis, in nomine Patris* &c. quam Baptismi formam à Græcis deindè Armenij mutuati sunt, superaddentes illud, *per me*, ad maiorem explicationem. Sed quia in hac etiam forma exprimitur actus exercitus per Ministrum cum inuocatione Trinitatis, ideò per eam quoq; verum perficitur Sacramentum.

D. Thom, 3.par. quæst. 66. artic. 5. ad 1.

Ad Confirmationem respondeo, quòd voluntas, seu intentio, quæ requiritur in Oblato, suscipiendi Baptismum, non debet exprimi à Ministro per suam formam; sed potiùs vel ab ipso Oblato, si sit adultus; vel à Parentibus, seu Patrino, si sit infans; cùm illa requiratur ex parte baptizati, non baptizantis; vt patet in alijs Sacramentis: & ideò superfluum est illud, quod suæ formæ superaddunt Armeni, dicentes: *Sponte veniens ad Baptismum.* Nec prætereà verum est, quod Vartanus affirmat: talem intentionem magis exprimi per illa verba Ministri: *Baptizatur per me seruus Christi*: quàm per hæc alia: *Ego te baptizo*: quia oratio actiuæ significationis, cùm vertitur in passiuam, non variat sensum.

Hic verò sciendum est Armenijs, omnes alias Cæremonias, quæ fiunt ab Ecclesia in Baptismo solenni,

ի մկրտի ծառայս քի յոժարնէս յանուան
20 Հօր եւ այլն :] Եւ յետոյ հայք` առ-
նեալ 'ի յունաց զձեւս ձեւն բանին, բա-
ւեալ զերաբերեցին 'ի մէջ նր զայսն·
'ի ձեռս իմ· զի յայտնի արասցեն զա-
րարողութեան պաշտօնէի, ասելով·
ծառայս քի յոժարնէս մկրտի 'ի ձեռս
իմ յանուան Հօր եւ այլն :] Եւ այսպէս ա-
ռնլն ունի զպաշտօնականութիւն եւ ձեւոյն
գրաւնեալ. Թէ ես մկրտեմ զքեզ յա-
նուն Հօր եւ այլն :]

ԺԹ. Երկրորդ` առաջնութեան կամ
դամայ եւ ատելութեան պարտնելու-
Թէ ոչ պարտ է մկրտչին յայտ առ-
իա նել 'ի ձեռն բանին զկամս եւ զդիտաւո-
21 րութիւն մկրտելոյն· այլ նոյն մկրտե-
լոյն պարտի յայտնել զայդ· եւ Թէ ինք
չն ունի կատարեալ հասակ· եւ կամ
ծնողք նորա եւ կնքահայրն· եւ Թէ ինք
երեխայ է : զի այսպէսիսի կամաւորու-
Թեան խնդրի 'ի կողմանէ մկրտելոյն,
եւ ոչ մկրտչին. որպէս յայտ լինի 'ի յայլ
այլ խորհրդոցն : զի այսպէսեւ 'ի ձեռն
մկրտութեան հայոց յաւ` եկեալ են այս
բանիցն, եկեալ կամաւ` 'ի յերախայու-
Թեն 'ի մկրտութիւն :] Նաեւ եւ զի ոչ
առաւել են յայտ լինի կամք մկրտելոյն
իբ առելոյն. յոժարնէս մկրտի 'ի ձեռս
22 իմ· բան Թէ ասելով· Ես մկրտեմ զքե
զպաշտօնէս : զի Երկրորդն բանն զդոյն նշա-
նակէ : որպէս եւ նոյն է ասելն. Ես զի
նէմ զաւանն. կամ ասեն չինի ձեւոյ
խնդիր :

ԻԱ. գիտելի է` սա. Եթէ նոյն
եւ ձեւ մկրտութեան. զի բաւական 'ի
Ջրոյ, եւ զհերոյցիլեալ բանիցն պաշտօ-
նէի, պատարագամատոյց հարկաւոր առա-
նաւութեան խորհրդոցն: խոհ այլ արօթից
եւ արարողութեանց, որ լինին 'ի մկրտու-
Թեան, պատահականն միայն առ հանդի

սու

ութեն խորհրդոյն : Բնաւորն առանց
նիւթոյ և ձևոյ ոչ լինին ճշմարիտ մկր- իգ 23
տութին . բայց լինին առանց այլոց ա-
րարողութեանցն . Թէպէտ մանաւանդ
մեղանչէր պաշտօնեայն , որ թողոյր
առնել զնոսա 'ի հանդիսին մկրտու-
թեան . զի ոչ կատարէր զհրամանն է-
կեղեցւոյ : և զնոյն ասեմ վս այլոց սր-
խորհրդոցն : Իսկ արդ՝ 'ի յայլ արա-
րողութեանց մկրտութեան մի ոմն է օ-
ծումն 'ի ձիթոյ երախայացելոց քրիս-
տոնէից . որ լինի յառաջ քան զլուա-
ցումն 'ի սիրտ և 'ի քամակն : և առանց
զայս օծումն հմ եկեղեցին յանուց
և զգաստից , իսկ հայք ոչ առնեն . իդ 24
Թէպէտ և Բոզն վարդանն յառաջին
գլուխն խրատուցն նշաւակէ զնոսա
վս այսր պակասութեան . և յիրաւ բե-
րանդի յիշէ զայս օծումն 'ի մկրտու-
թեան սբն կղեմէս առաքելոց աշա-
կերտն . և սբն յուստինոս մարտի-
րոս , և սբն կիւրեղ Երուսաղեմացին . սբն ոս-
կեբերան , և այլ հին սբ հարք .

ni, præter formam, & materiam, non pertinere ad essentiam, sed ad solennitatem Baptismi: & idem dico de alijs Sacramentis: quarè, si omitterentur à Ministro, solenniter baptizante, validum quidem esset Sacramentum, sed Minister peccaret, quia faceret contra præscriptum suæ Ecclesiæ. Inter alias verò Cæremonias, quę ab Ecclesia, præsertim Orientali, in solenni Baptismo vsurpantur, vna, & præcipua est vnctio ex oleo Cathecumenorum, ante ablutionem in pectore, & scapulis facienda; quam vnctionem Armena Ecclesia inconsultò prorsùs omittit; & de hac omissione vel ipse Vartanus lib. de Monitis, cap. 1. eam acriter reprehendit, ac meritò: nam huius vnctionis in Baptismo meminit S. Clemens, Apostolorum discipulus; lib. 3. Recognitionum; Iustinus Martyr, quæst. 107. Cyrillus Hierosol. Catech. 2. mystag. Chrysostomus homil. 6. in cap 2. epist. ad Coloss. & alij prisci Patres.

ՅԱՂԱԳՍ

Հարկաւորութեան մկրտութեան . ա

Երկրորդ՝ գլուխ :

Երկրորդ՝ խնդրելի լինի . եթէ՝ մկրտութիւնն իցէ ամենեւին հարկաւոր փրկութեան :

Պատասխանեն ոմանք 'ի մէջ հայոց . թէ երեխայքն , որ մեռանին առանց մկրտութեան , ոչ լինին զրկեալ 'ի փրկութենէ : զի որոց՝ յարժամ մանկունքն հայոց 'ի կարծիս մահու անկեալք ոչ կարեն մկր

DE NECESSITATE Baptismi. 1

Sectio II.

QVæritur secundò: vtrùm Baptismus sit necessarius ad salutem?

Respondent Armeniorum nonnulli negatiuè; & communiter ita dubitant de huius Sacramenti necessitate; vt, si infans, in mortis periculo constitutus, nequeat solenniter

Rrr

giter baptizari, cum mori ſinant ſine Baptiſmo. Quarè Ioannes, Armenus Epiſcopus, apud Armacanum lib. 8. cap. 34. *Mihi videtur*, inquit, *quòd Baptiſmus non ſit neceſſarius ad ſalutem*: Et cap. 36. affirmat, *infantes, qui moriuntur ſine Baptiſmo, excuſari ob naturalem ipſorum impotentiam*: Et capite 37. *eoſdem ſaluari per fidem Parentum*: ac denique cap. 11. *Baptiſmum non conferre gratiam pueris, ſed tantùm adultis, qui credunt*.

Sed hæc hęretica reſponſio damnata fuit à Concilio Florentino, ſeſſ. vlt. ac inſuper à Tridentino, ſeſſ. 7. can. 2. his verbis: *Si quis dixerit, Baptiſmum non eſſe neceſſarium ad ſalutem, anathema ſit*: quod eſt intelligendum vel de Baptiſmo aquę, qui ſolus eſt Sacramentum; vel in huius impoſſibilitate de Baptiſmo aut ſanguinis, nempè Martyrij, aut Flaminis, id eſt, Spiritus ſancti, qui dicitur etiam Baptiſmus in voto, ſeu pœnitentiæ: & de neceſſitate non ſolùm præcepti, ſed etiam medij; ratione cuius nulla impotentię cauſa excuſare poteſt. Vndè ſi moriatur infans ſine Baptiſmo vel aquę, vel ſanguinis, nam voti eius capax non eſt: vel ſi moriatur adultus etiā ſine Baptiſmi voto, ſeu deſiderio, quod procedat ex Fide per caritatem operante, ac proindè illum iuſtificante: vterque ſalute æterna priuabitur.

Probatur primò Concilij definitio ex apertis illis Domini verbis Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex*

aqua

բ մկրտել հանդերձեալսն մեռանել առաջ-
2 Թբէն եկեղեցւոյ. Թողումն զնուազ մի-
ուսանել առանց այն հարկաւոր որ է կար
ծառայս մկրտութեան, որ լինի ՚ի սուրբ
նուէրս եւ ձեւոյ բանին: Մասամբ գրէ
արմականութեան ՚ի գիրսն իւր. Թէ նախ
աստուածայնոյ եղանակացն հայոց յաղագս
ասէր այսմ: Կարծեմ, Թէ մկրտու-
Թիւն ոչ է՛ անհնարին հարկաւոր որ զն
փրկութեան.] Եւ գլխ. ասէր. Երբե-
խայքն, որ մեռանին առանց մկրտու-
Թեան փրկեալ լինին. զի են անմեղու-
դեր զն իւրեանց քննական անձկաւոր-
ութեան մկրտելոյն:] Եւ գլխ. ասէր. Թէ
գ նոյն երեխայքն փրկեսցին հաւատովք
3 ծնողացն:] Եւ դասեալ ասէր. Թէ մկր
տութիւն ոչ պարգեւէ զշնորհսն ճնող-
հա երեխայիցն. այլ միայն մարդկանց
որք հաւատան ՚ի քն:]

Բայց այսպիսի պատասխանին դատա-
պարտեալ եղեն ՚ի ժողովոյն Ֆլո-
րենցիոյ եւ Տրիդենտոյ այսու բանիւ:
ԵԹէ ոք ասիցէ. Թէ մկրտութիւն ոչ
է հարկաւոր զն փրկութեան, նզովեալ
եղիցի:] Եւ իմանի այս կանոնս զն
մկոյ ՚ի ջրոյ ազգաց մկրտութեան.
յն. կամ վասն մկրտութեան ջրոյ, որ
դ միայն է՛ խորհուրդ: կամ զն մկրտու-
4 Թեան ուխտին. որ լինի յորժամ անկա
րելի է՛ խորհուրդն. եւ ասի մկրտու-
Թի ապաշխարութեան: եւ կամ զն մկր
տութեան արեան. որ է՛ մարտիրոսու-
Թի: եւ ասէ, Թէ մկրտութի է՛ հար
կաւոր ոչ միայն հարկաւորութ հր
ամանին, զոր եդ քն զն նորա. այլ
եւս հարկաւորութ միջնորդի. զի
հաստատեցաւ ՚ի քնէ երր միջնորդ-
ըստ ենէեան հարկաւոր զն փրկու-
Թե. մինչ զի մեռանելով ոք առանց
նորա, ոչինչ օգնէ պատճառել զնա

կարո-

հաղորդութիւն իւր։ ՚Ի որոյ ոչ հարկ Ե
մարդ բանաւորաց փրկիլ առանց մկր 5
տութե հաւ Ջրոյ հաւ ուխտի հաւ
մարտիրոսութե ; և ոչ հարկ էրեխայ
փրկիլ առանց մկրտութե հաւ Ջրոյ
հաւ մարտիրոսութե . զի անընդու-
նակ է մկրտութե ուխտի . որ լինի ՚ի
ձեռն հաւատարեալ զզենուն և հաւ_ա
տոյ և սիրոյ ընդ ցանկութե Ջրականի
մկրտութեն ;

Յերդ՝ ցուցանի այս հարկաւորու-
թիւն մկրտութեն նախ ՚ի այլ գրոցն.
քանզի առէ առեալն ՚ի յոհան. երրորդ" գլխն.
ամէն ասեմ քեզ . եթէ ոչ ոք Զ
ծնցի ՚ի Ջրոյ և հոգւոյն սրբոյ. ոչ կա 6
րէ մտանել յարքայութիւն այ ; զի ծնեա
ալն ՚ի մարմնոյ՝ մարմին է . և ծնեալն
՚ի հոգւոյ հոգի է ; մի զարմա_
նար . թէ ասացի քեզ . պարտ է ձեզ
ծնանել վերստին ;]

Երկիրդ" ցուցանի բանականու_
թե ; զի ոչ կարեմք մեք արդարանալ
և փրկիլ . եթէ ոչ ՚ի ձեռն քրիստոնէ_
ութեն . որով անդամք եմք նորին ,
ըստ այնմ որ ՚ի գաղատ չորր" գլխն
ասէ . թէ ոչ անուն այլ ոք ՚ի ներքոյ
երկնից տուեալ ՚ի մարդիկ . որով պա
ճան իցէ կեալ մեզ ;] Ապ . բայց ՚ի քն Է
անուանէն ; և զնչ ՚ի հռոմայեց հինգե 7
րդ" գլխն ասէ . Նորին միոյն արդարա
ութե յամ մարդիկ արդարութե կե_
նաց ;] Բայց ոչ կարէ մարդ լինել քրիս
տոնեայ և անդամ քի . եթէ ոչ վերս
տին ծնանի մկրտութե . ըստ այնմ
որ ՚ի գաղատ երրդ" գլխն . Որք ի_
անդամ ՚ի քս մկրտեցարուք . զքս զգե
ցեալ էք ;] ապա ուրեմն ոչ կարէ
մարդ արդարանալ և փրկիլ առանց
մկրտութե ; Ուստի ասէ առաքեալն
՚ի տիտոսի երրդ" գլխն . Աղապեցոյց
զմեզ

aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei: ac prætereà ex ratione, quam subdidit: *Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex Spiritu, spiritus est: non mireris, quia dixi tibi; oportet Vos nasci denuò.*

Probatur secundò ratione: quia non aliter iustificari, ac saluari possumus, nisi vt Christiani, hoc est, per Christum, cuius facti sumus membra, iuxta illud Rom. 5. *Sicut per Vnius delictum in omnes homines in condemnationem; sic per Vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem Vitæ.* & Act. 4. *Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*; hoc est, præter Iesu Christi nomen. Sed nequit homo fieri Christianus, seu membrum Christi, nisi Baptismo regeneratus, iuxta illud Gal. 3. *Quicunq; in Christo baptizati estis, Christum induistis*: ergo nequit homo iustificari, ac saluari sine Baptismo. Vndè dicitur Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, Vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundùm spem Vitæ æternæ.*

Probatur tertiò ex communi sensu veterum Conciliorum, & Patrũ, immò totius Ecclesię. Nam Concilia Carthaginense, & Mileuitanum, acta longè antè Chalcedonense Concilium, & Armenicum Schisma (apud Augustinum. Epist. 90. & 92.) damnarunt eorum sententiam, qui putabant, paruulos saluari sine Baptismo. Eandem veritatem præ alijs priscis Patribus docuerunt, Ire-

næus lib. 3. cap. 19. Origenes in cap. 6. Epist. ad Rom. Cyprianus lib. 3 epist. 8. ad Fidum: Nazianzenus Orat. in sanctum Lauacrum: Basilius Orat. 13. de Exhortatione Baptismi: Ambrosius lib. 2. de Abraham, cap. vlt. Hieronymus lib. 3. contra Pelagianos: ac deniq; Augustinus, qui lib. 3. de Origine animæ, cap. 9. *Noli*, inquit, *credere, noli dicere, infantes, antequàm baptizentur morte præuentos, peruenire posse ad originalium indulgentiā peccatorum, si vis esse Catholicus.* Et epist. 20. ad Hieron. citans sensum totius Ecclesiæ, inquit: *Quisquis dixerit, quòd in Christo viuificabuntur etiam paruuli, qui sine Sacramenti eius participatione de vita exeunt; hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam: Vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur, & curritur; quia sine dubio creditur, aliter eos in Christo omninò viuificari non posse.*

Objicit ergo prædictus Ioannes Armenus loco suprà citato sic: Multi in noua Lege iustificati fuerunt, antequàm baptizarentur; vt præcipue constat ex eo, quod legimus in Act. cap. 10. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum, &c. tunc respondit Petrus: nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt?* ergo isti salui fuissent, si ante baptisma mortui essent.

զմեզ 'ի ձեռն աւազանին միոյ ան
Ը 8 գամ ծննդեանն . զի արդարացեալք
շնորհօքն նորա , եղիցուք ժառանգք
ըստ յուսոյ կենացն յաւիտենից :]

Երրորդ՝ ցուցանի 'ի յաւանդութե
ենից որ ժողովոցն եւ սրբոց հարցն ,
եւ ընդ հասարակ եկեղեցւոյ • քանզի որ
ժողովոյն կարգադրին , եւ որ ժողովն
մկրտեալ զինտանեայ . որք չու մարթեցան յը
նդ յաւուր քան զժողովս քաղկեդոնի ,
դաւանութեանցն զշուրջ կարծ եւս այ
նոցիկ . որք սուրբ զերեխայս փրկել
տանից մկրտութե : Եւ նորին մաք
րութե յանդիմանեցին՝ որք եղենա
Թ 'ի . ԺԹ . երդ՝ գլխոյ Լորոսի գրոյն .
9 Որոցներն 'ի մեկնութե Թղթոյն առ
հռոմս : Եւ քն կիպրիանոս 'ի յութե
րդ՝ թուղթն առ փիդոս : Եւ քն գրի
գոր ածաբանն 'ի ճառն յաղագս սրբոյ ա
ւազանին : Եւ քն բարսեղիոս 'ի . ԺԳ .
րդ՝ ճառն յաղագս մկրտութե : Եւ քն
ամբրոսիոս 'ի յերկրորդ գլխոյ երկրորդ՝
գրոյն , որ յաղագս աբրահամու : Եւ քն
յերոնիմոս 'ի յերրորդ՝ գիրսն , որ ընդ
դէմ պելագիանոսին : Եւ այլ որ հարք .
մանաւանդ որ վերջինն օգոստինոս
որ 'ի յերրորդ՝ գիրսն յաղագս հոգւոյ՝ ասէ
այսպէս . մի՛ հաւատար . մի՛ ասեր .
Ժ 10 մի՛ ուսուցաներ . թէ երեխայքն , որ
մեռանին յառաջ քան զմկրտութիւն
իւրեանց , կարեն հասանել 'ի թողու
թի սկզբնականն մեղացն . եթէ կամիս
զոլ ուղղափառ :] Եւ դարձեալ 'ի քսաներորդ՝
թուղթն իւր առ յերոնիմոս՝ վկայ
բերէ զբոլոր եկեղեցին ասելով . Որ
ոք ասիցէ . թէ 'ի քս կենդանանայցեն
եւ երեխայքն , որ առանց մկրտու
թե ելանեն 'ի կենացս . սա արդեօք
յառնէ ընդ դէմ [illegible]
[illegible] , եւ դատապարտէ զբովանդա
կ[illegible]

նուր ենէնջեցի ։ քանզի սակս այսորիկ
փութանք մկրտել զերեխայս ․ վ՟ զի
հաստատաւորեալ հաւ՟ատամք ․ թէ նոքա
առանց մկրտութե՟ ոչ ընդու՟ կարեն
՚ի քն՟ կենդանանալ ։]

Առ որ՝ վերոյգրելոյ եղելոյն հայոց
յոգնանեքս ․ քան որոյ պատասխանի արժան
կատարէ ․ առաջելոյ ընդ դէմ շնորհաց
սուրբ թէ անկել նախ այսոց ։ Նաև
նեղիսս և այլ ընծայանիւքն նորին արդա
րացան յառաջ քան զմկրտութիւն եւ
րեանց ․ որոյ աստ ՚ի գործոյ առաքելոց
րդ" զլուխն ․ թէ մինչ դեռ խօսէր
պետրոս զբանս զայս՝ հանգեաւ հո
գին սր՟ ի վերայ ամենից որ լսէին զբանն ։]
Եւ յետոյ գրէ աստ․ Յայնժամ պատա
խանի ետ պետրոս ․ մի՞ թէ զջուր ոք
արգելուլ կարէ առ ՚ի չմկրտելոյ զսո
սա , որք և զհոգին սր՟ ընկալան որպ
և մեք ։] այսպէս սուրբքս փրկեալ լինէին
դոքա ․ եթէ մեռեալ էին յառաջ քան
զմկրտութիւն ։

Պատասխանի ․ թէ սոքա նախ քան զմի
ջրտելն ջրով արդարացան ՚ի ձեռն մկ
րտութե՟ ոգւոյն ․ զի ՚ի լսելն զբանն
պետրոսի՝ փութով դարձան առ քն՟
կատարելեալ սիրով և հաւ՟ատով ․ և
պատրաստ էին մկրտիլ և պահել
զայլ հրամանս քն ։ և զնոյն ասելի
յլոց այլոց մեծահասակ , որք թէպէտ ՚ի
ձեռն մկրտութեն ոգւոյն կարեն սր
բիլ ՚ի մեղաց ․ սակայն հարկաւ որպէս
յետոյ մկրտիլ ջրով քանզի հրամանին
էն նորոյ մկրտութեան ազատին և ՚ի
պատժոց , որք անկանին նոցա վս՟ մե
ղացն ։ իսկ երեխայք , որք ոչ կարեն
ունել զհոգւոյ մկրտութիւն ․ եթէ ոչ
մկրտեսցին ջրով կամ մարտիրոսութբ․
ոչ կարեն ՚ի սկզբնական մեղացն սր
բիլ և փրկել ։

Եր

Ժա 11 Respondetur; hos; antequàm aqua baptizarentur, iustificatos esse per Baptismum Flaminis. nam audito Petro, statim per fidem, & caritatem perfectam ad Christum conuersi sunt, paratique erant omnia fidei præcepta seruare, & aquæ Baptisma suscipere. Idem etiam erit dicendum de alijs adultis; qui licèt per Baptismũ Flaminis à peccatorum culpa mundentur; adhuc tamen suscipere tenentur, si possint, aquæ Baptismum, vtpote in noua Lege præceptum; per quod
Ժբ 12 ab omni etiam pœna, peccatis debita, liberantur. Pueri verò, quia nequeunt ob incapacitatem habere Baptismum Flaminis; ideò, nisi aqua, vel Martyrio baptizentur, à culpa originali mundari, ac saluari non possunt.

Obijcit secundò ibidem, c. 36. Homines adulti, cùm aqua baptizari nequeunt, excusantur ob impotentiam, ac saluari possunt: ergo multò magis excusari, ac saluari debent paruuli, qui sunt naturaliter
Ժգ impotentes.
13 Respondetur, quòd Baptismus vel in re, vel in voto est necessarius ad salutem non solùm necessitate præcepti, sed etiam medij; quia tollit peccatum originale, & actuale per primam gratiam iustificantem, sine qua nemo absolutè saluari potest. Quamuis autem impotentia quemlibet excuset ab obseruatione præcepti, vt scilicet non committat nouum peccatum, si præceptum non impleat; non tamen il-

lum

lum excusat, vt saluari possit sine medio necessario, hoc est, sine gratia iustificante, quæ per Baptisma tribuitur. quia verò potest adultus, & non potest paruulus per Baptismum in voto iustificari; ideò potest prior, & non posterior saluari sine Baptismo in re, ad quem habeat impotentiam.

Instat cap. 37. Dici potest, quòd cùm paruuli moriuntur sine Baptismo, sufficiat ad eos saluandos fides Parentum. Et probatur: nam eadem fides sufficit ad hoc, vt validè baptizentur sine propria fide; ergo etiam ad hoc, vt saluentur sine Baptismo. Probatur Consequentia: quia in adultis propria fides non magis requiritur ad salutem, quàm ad Baptisma suscipiendum; sed, quia paruuli non possunt in Christum credere, sufficienter, ac validè sine propria fide baptizantur in fide Parentum; ergo, quia non possunt baptizari, sufficienter saluantur sine Baptismo per fidem Parentum.

Respondetur, quòd Parentes per solam ipsorum fidem non possunt sine Baptismo saluare seipsos (nisi fortè sit illa fides perfecta caritate, ac spe informata, ac proindè Baptismus in voto): ergò multò minùs poterunt per eandem fidem saluare suos infantes sine eorum Baptismo. Et ratio est: quia, vt diximus, nequeunt infantes saluari, nisi mundentur à culpa originali per primam gratiam iustificantem, quę in nobis est quædam inchoatio glo-

riæ

Ժդ 14 Երկրորդ՝ առարկեաց ասելով. Թէ յորժամ մարդ ՚ի կատարեալ հասակ ժամանեալ, ոչ կարէ մկրտել ջրով. կարէ պատճառել զանկարողութիւն իւր. և փրկիլ առանց այնպիսի մկրտութեան. ապա ուրեմն որքան եւս առաւել կարեն երեխայք պատճառել զբնական անկարողութիւն իւրեանց և փրկիլ առանց մկրտութեան:

Պատասխանի. Թէ մկրտութիւնն կամ ջրոյ կամ ուխտի կամ արեան՝ հարկաւոր է վասն փրկութեան ոչ թէ միայն պատճառաւ հրամանին, այլ եւս պատճառաւ հարկաւոր միջնորդութեան

Ժե 15 նորա. զի ՚ի բաց բառնայ զմեղս ակզբնականս և զներգործականս իմեան առաջին արդարացուցիչ շնորհին, առանց որոյ ոչ կարէ ոք բնաւ փրկիլ. Եւ որդ՝ անկարողութիւն մկրտելոյ թէպէտ առնէ զմեղս անմեղադրելի. ոչ կարէ առնել, Թէ մեք փրկեսցուք առանց հարկաւոր միջնորդին. առանց արդարացուցիչ շնորհին, որ պարգեւի մկրտութեամբ: Եւ յորոյ քանզի կարէ մարդ բանաւոր, և ոչ կարէ անբան երեխայ արդարանալ ՚ի ձեռն ուխտի մկրտութեան. ասէս այս

Ժզ 16 բնի կարէ նա, և ոչ կարէ սա փրկիլ առանց մկրտութեան ջրոյ կամ մարտիրոսութեան. Թէպէտ ունիցի առ այս զբնական անկարողութիւն:

Երրորդ՝ առարկեաց ասելով: Բաւական է հաւատոյն ծնողաց առ ՚ի փրկել զերեխայսն, որք մեռանին առանց մկրտութեան: և ցուցանի այսպ. քանզի հաւատոյն ծնողաց բաւական է. զի երեխայքն ընկալցին զճշմարիտ մկրտութիւն առանց հաւատոյ իւրեանց: ապա ուրեմն բաւական է եւս, զի փրկեսցին առանց մկրտու-

թեան

թէ ։ Ցուցանի այս եզրակացութիւն
յառաջացելոց . զի վասն այնորիկ կարեն
երեխայք ընդունել ըղձմամբքն մկ
րտութի առանց հաւատոյն ծնողացն
և առանց հաւատոյն իւրեանց . վասն
զի ինքեանքն ոչ կարեն հաւատալ 'ի
քն ։ ապա ուրեմն և 'նոյնպէս կարեն ար
դարանալ և փրկել առանց մկրտու
թե , այլ առանց հաւատոյն ծնողաց .
վասն զի ինքեանքն ոչ կարեն մկրտել ։

Պատասխանի . Թէ ոչ և ո՛չ կարէ հաւատ
քն ծնողացն արդարացուցանել և փր
կել զանմկրտեալ երեխայս ։ զի , որպէս
ասացաք , ոչ կարէ երեխայն փրկել ,
եթէ ոչ այլազան 'ի սկզբնական մեղա
ցն 'ի ձեռն առաքինի սրբացուցիչ շնոր
հի . որ է՛ մեզ սերմն ինչ փառաց և
յաւիտենական փրկութեան ։ արդ ՝ զշնորհս
զայս ոչ ոք մարդ կարէ ինձն արդիւ
նաւոր գործոց իւրոց առնել այլում
մարդոյ ուղղակի . եթէ ոչ իցէ 'ի սմա
ներգործութի ինչ հաւատոյ և ա
ղօթից սիրոյ և ատելութի մեղաց . որ
ներգործութիւն ոչ կարէ գոլ 'ի բանա
ւորութե անմասնակից մանկունս
ածել այսորիկ հաւատքն ծնողացն
ոչ կարէ արդարացուցանել զորդիս
նոցա ։ բայց եթէ նոքա արդիւնն ըստ ՝
թեկնելոյ կարեն ըստ ինքեանն արդա
րացուցանել զնոսս մարդիկ . բայց այ
նմ Թէ մերոյն արդարութե յամ մար
դիկ արդարութի կենաց ։] սակայն
ոչ արդարացուցանէ և փրկէ զնոսա
առանց անձնիշխան գործակցութե
իւրեանց եթէ բանաւորք իցեն . և
կամ առանց մկրտութե եթէ երե
խայք իցեն ։

Առ ցուցումն եզրակացութեն
պատասխանի . Թէ առ բերեալ յառաջայն
զհաւասարութի ինչ ներընթանի ։

և

riæ, seu æternæ salutis : hanc autem
Ժէ 17 gratiam nullus homo per quemcunque actum meritorium potest alteri immediatè impetrare, nisi sit in hoc altero actualis motus in Deum, & contra peccatum; qui motus nequit esse in paruulis, rationis vsu carentibus: & ideò fides Parentum non potest proficere filijs, nisi in quantùm confert ad eorum Baptisma procurandum. Nam etiam Christi meritum, licèt secundũ se omnes homines iustificare valeat, iuxtà illud:
Ժը 18 *Sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem*; tamen nõ deriuatur ad aliorum iustificationem, ac salutem, nisi dependenter ab ipsorum libera cooperatione, si sint adulti; vel saltem à Sacramento Baptismi, si sint pueruli.

Ad Probationem respondeo, paritatem allatam non æquè procedere. Et primò disparitas est: quia, vt possent paruuli iustificari, ac saluari sine reali Baptismo, esset necessaria
Ժթ 19 ipsorum cooperatio, seu votum Baptismi, vt dictum est, & sic non solùm propria fides actualis, verùm etiam actualis spes, & caritas, quorum actuum non sunt capaces: vt autem iustificentur per Baptismũ, non modò non requiritur propria fides actualis, sed nec etiam est essentialiter necessaria fides Parentum: quarè in mortis periculo baptizari possunt etiam inuitis Parentibus infidelibus: sicut enim per Adam originale peccatum, ac damnationem incurrerunt sine vllo actu

suæ

ſuæ mentis; ita per Chriſtum iuſtitiam, & ſalutem conſequuntur ſine alio actu, præter illum Eccleſiæ, nempè Baptiſma, iuxtà illud Rom. 5. *Si Vnius delicto mors regnauit per Vnum*, ſcilicet Adam; *multò magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ ſuſcipientes, in Vita regnabunt per Vnum Ieſum Chriſtum*. Requiritur ergo fides Parentum, non ad eſſentiam Baptiſmi paruulorum, ſed tum ad ſolennitatem, & cæremoniam illius, vt ſcilicet ipſi pueruli, cùm nequeant per os ſuum fidem profiteri, & Satanæ abrenunciare, aliaque, quæ ad ritum Baptiſmi pertinent, adimplere, id faciant per os eorum, ſub quorum poteſtate ſunt: tum etiam requiritur; ne ſi paruuli ſuperuiuant, ad Parentum infidelitatem redeant, & fiat iniuria Sacramento. Idcircò, non imminente mortis periculo, baptizandi non ſunt, donec ſub Parentum infidelium cura exiſtunt.

Secundò diſparitas eſt: quia in Baptiſmo adultorum cauſa efficiens gratiæ iuſtificantis, quæ eſt ſemen gloriæ, & æternæ ſalutis, non eſt fides eorum, ſed ipſum Sacramentum: fides autem prærequiritur ad illam gratiam in adultis, ſolùm vt diſpoſitio, ſeu conditio ſine qua non; & ideò in Baptiſmo paruulorum, non habentium vſum rationis, nec infidelitatem poſitiuam, poteſt hæc fides ſuppleri per fidem Parentum, aut Eccleſiæ: non autem ſuppleri poteſt ipſum Sacramentũ, quod eſt vera cauſa efficiens illius gratiæ. Ter-

եւ առաքինի պատճառ զանազանութեան
Ի 20 է . քանզի մի արդարութեան եւ փրկ
կելոյ երեխայիցն առանց մկրտու_
թեան ՝ հարկաւոր էր գործակցութիւ
ծնողաց . [illegible] մկրտութեան , հա
ւատ , սէր , եւ այլն . որպէս նոքա են
ընդունակք : քանզի ՝ մի արդարութեան
լցնողացս ՝ ի ձեռն մկրտութեան ՝ ոչ են
հարկաւոր որ այնպիսիքն , եւ ոչ եւս նոյն
հաւատոյն ծնողացն . զի յորժամ կէ_
նի հասծ իբր մանկու , հարկէն եւ մկր
տել եւ արդարութեան որդ [illegible]
հաւատոյ : քանզի որդ երեխայքն ժա_
ռանգեն [illegible] զանազանութեան
ԻԱ 21 զի եւ [illegible] թիւնն առանց
այնպէս [illegible] թեան [illegible]
նոյնոց եւ [illegible] հարկէն [illegible] զար
դարութի եւ զփրկութի առանց ոչ
ինչ այլոյ [illegible] թեան , բայց միայն
՝ ի մկրտութեան եկեղեցւոյ , քան այնմ
զոր առնէ պաղատ ՝ ի հանդերձ հնողներ
զկնոն . Օրէնք ՝ ի միոյն յանցանաց
մահ թագաւորեաց միովն . ապաքէն
եւ առաւել որք զառատութիւն շնոր
հաց եւ պարգեւաց եւ արդարութեան
առնուցուն , կենօք թագաւորեսցեն
՝ ի ձեռն միոյն յի քի .] Երկրորդ պարէն
ԻԲ 22 հաւատոց ծնողացն պատճառն ոչ թէ
առ է [illegible] մկրտութեան , այլ միայն
առ հանդիսութիւն նորա . որպէս զի են
քնանք երեխայքն ՝ ոչ զօրեն հաւատալ
բերանովք խոստովանիլ եւ [illegible]
հատա եւ հրաժարել ՝ ի սատանայէ ,
զայս արասցեն բերանովն նոցա , որոց
իշխանութեան ստորադրեն : Նաև եւս
պատճառն առ քաւեցապան [illegible]
մանկանցն . զի յորժամ ծնողք են ան
հաւատք . ՝ ի նոցա անհաւատութեան
դառնան որդիքն իւրեանց . եւ անարգ
թեան լինի սբ խորհրդոյն . ապա
այսո_

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Tertiò disparitas est: quia etiam
ԻԳ 23 in adultis, cùm baptizantur, non
ita requiritur propria fides ad verum Sacramentum conficiendum, sicut requiritur ad gratiam, & salutem consequendam. Etenim, si baptizetur hæreticus, non habens veram fidem, validè baptizatur, & recipit per verum Sacramentum characterem Baptismi, dummodò intendat suscipere Baptismum illum, sicut Christus instituit, & Ecclesia tradit: & tamen non conse-
ԻԴ quitur gratiam, & remissionem
24 peccatorum: ergo mirum non est, si in paruulis baptizãdis possit suppleri defectus propriæ fidei per fidem Parentum, aut Ecclesiæ; non autem in eis iustificandis, ac saluandis sine baptismo.

Reinstat capite 11. Baptismus non confert gratiam iustificantem, nisi fidelibus: sed pueri, rationis vsu carentes, non sunt fideles, quia non habent propriam fidem: ergo per Baptisma iustificari non possunt; vel si iustificarentur, id potiùs
ԻԵ fieret per Parentum fidem, quàm
25 per Baptisma. Maior patet ex sacris Scripturis, vbi expresse habetur, fidem esse medium necessarium ad iustificationem, & salutem: dicitur enim Ioann. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est*. Item Rom. 3. *Arbitramur, hominem iustificari per fidem*. Et Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo*.

Respondetur, paruulos in Baptismo iustificari non sine vlla fide propria: nam, quamuis non ha-

beant fidem actualem; recipiunt tamen virtute Baptismi simul cùm gratia iustificante habitum infusum non solùm fidei, sed etiam spei, & caritatis, in quibus consistit iustificatio: & de hac habituali fide infusa intelligitur illud Act. 15. *Dans illis Spiritum sanctum, & fide purificans corda eorum.* Quarè Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 7. definiuit, in Baptismo infundi cum remissione peccatorum fidem, spē, & caritatem: & sess. 7. can. 13. docuit, paruulos baptizatos hac de causa verè dici, & esse fideles: cùm tales potiùs dicamur ab habitu fidei, quàm ab actu. Vndè habes, duplicem fidem ad Baptismum pertinere: alteram actualem, quæ præcedit Baptismum, vt dispositio quædam; & hæc in adultis est propria; in paruulis aliena, nimirùm aut Parentum, aut saltem Ecclesiæ: alteram habitualem, quæ infunditur per Baptismum, vt pars essentialis iustificationis; & hæc ita est in paruulis baptizatis propria, sicut in adultis.

ԻԶ 26 ղաց կամ եկեղեցւոյ բաւականանայ առ ՚ի մկրտել, ճշմարտապէս զերեխայս առանց հաւատոց խոստմանց, և թէ ոչ բաւականանայ առ ՚ի յարդարացուցանել և փրկել զնոսա առանց մկրտութեան ։

Զորոց՝՝ առաքելոց ասելով ։ Անհաւատութիւն ոչ բերէ զձևոցն արդարութեան, եթէ ոչ մերայն հաւատացելոց իսկ երեխայք՝ չունելով զգործականութիւն, ոչ են հաւատացեալք . զի չունին զհաւատս յիմաստութեան ։ այլ
ԻԷ 27 ունելով ոչ կարելին մկրտութեան արդարանալ . և կամ եթէ արդարանան ; ընդ այս առնուն ՚ի ձեռն հաւատոցն ծնողաց . բայց թէ ՚ի ձեռն մկրտութեան ։ ըստ որում ՚ի մէջ գրոցն ցուցանի . թէ առանց հաւատոց ոչ կարէ ոք արդարանալ և փրկել . զի ՚ի ժԱ. եբրայ՝՝ գլխն ասէ . Որ ոչ հաւատայ ՚ի նմա, արդէն իսկ դատապարտեալ է՝] և ՚ի հռովմայեց՝՝ գլխն ասէ . Հաւատովք հաւատովք արդարանալ մագոյ ։] և ՚ի յեբրայեց . ԺԱ . գլխն ասէ . Առանց հաւատոց անհնար է հա
ԻԸ 28 ճոյ լինել նմա ։]

Պատասխանի . թէ երեխայք արդարանան ՚ի ձեռն մկրտութեան ոչ առանց հաւատոց ինչ խոստմանց ։ քանզի թէ ունին չունին զգործականութիւն հաւատոյ . սակայն ՚ի ձեռն մկրտութեան հեղեալ լինին ՚ի սիրտս նոցա նորա ձրիաբար շնորհօքն ունակութիւն հաւատոյ յուսոյ, և սիրոյ . որով և մաքր արդարանան ։ և յիշա այսր հեղման ունակական հաւատոյն խօսելով սրբ պօղ ՚ի գործոց . ԺԵ . երբ՝՝ գլուխն . թէ սրբելով նոցա զսրտին սա հաւատովքն սրբել զսիրտս նոցա ։] Եվ ՚ի որոյ սահմանեաց սբ ժողովն տրիդենտեան նստման . թէ ՚ի մկրտութեան հեղեալ լինին հանդերձ թողութեամբ մեղացն հաւատք, յոյս, և սէր իւր հօգւոյ մկրտեալոյն . և թէ սակս այսորիկ մկրտեալ մանկունքն ճշմարտապէս են և կոչին հաւատացեալք . զի մեզ կոչիլք այսինքն առանց կոչի ունակութեան հաւատոյ քան թէ գործականութեան նորա ։ աշխատութեամբ յայտ լինի . թէ երկոքեան հաւատք պատկանին մկրտութեան . մինն՝ներգործականն . որ նախանձէ մկրտութեան իբրև պատրաստութիւն ինչ . և այս հաւատքն ՚ի բանաւորս մասնաւոր են
իւրա

իւրական . և՛ ի մանկունս է՛ տատրական, զր . Ծնողաց կամ ենեճղեցեաց ։ Իսկ միւսն է՛ ունական, որ հնչուն ՛ի ձեռն մկրտութեան իբր հարկաւոր իւր չքն արդա_ րանալոյն . և այս հաւատալն է՛ իւրական, որպէս ՛ի յայլ մարդիկն, նոյնպէս և ՛ի մանկունս .

ՑԱՂԱԳՍ

Կրկնելոյ զձեւն բանին ՛ի մկրտութեան.

Երրորդ" գլուխ :

Երրորդ" խնդիրք լինի . ամփ թէ հայ պաշտօնեայ, ընկղմելով ա
երիցս ՛ի ջուր զերեխայն, կարող իցէ 1
երիցս անգամ կրկնել զբոլոր ձեւն բա նին . ասելով իւրաքանչիւր ընկղմանն ՛ի ջուր այսպէս . մկրտի ՛ի ձեռն իմ այս անուն ծառայ յի քի յա նուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ։]

Պատասխանի ասենք հայոց ստորասե_ լով : Այո այդպէս և գրեցին ՛ի մէջ մաշտո ցին իւրեանց այսպէս . Երեքս անգամ ըն կղմեսցէ զնոր ընծայեալն յաւազանն . և ածէ ջուր զգլխովն . ասելով երիցս անգամ այսպէս . այս անուն ծառայն քի . եկեալ կամաւ յերախայութէ ՛ի մկրտու բ
թի . մկրտի այժմ ՛ի ձեռն իմ յանուն 2
հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ։ գնեալ արեամբն քի ՛ի ծառայութէ մեղաց . ընդունելս զազատութի որդեգրու_ թէ հօրն երկնաւորի . լինիս ժառանգ ակից քի, և տաճար հոգւոյն սրբոյ։ զայս երիցս ասելով, երիցս ընկղմէ ՛ի ջուրն, թաղելով զմեղս հաստեն . որ նշանակէ զերեքօրեայ թաղումն քի]

Բայց այս պատճառս է՛ անգիտաց ասանց : քանզի եթէ ընդ երիս ընկղ մութիս երիցս անգամ արտասանեսցի նոյն ձեւն բանին ՛ի պաշտօնէէ . ոչ մի [illegible] , այլ երեք մկրտութիւնք կա_

տար

DE REPETITIONE

Formæ in Baptiſmo.

Sectio III.

QVæritur tertiò : Vtrùm in Baptiſmo trinæ immerſionis licitè poſſit Miniſter Armenus ter repetere totam Baptiſmi formam, ita vt in vnaquaque immerſione dicat : *Baptizatur N. ſeruus Chriſti in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.*

Reſpondent Pſeudomagiſtri affirmatiuè ; immò ita eſſe faciendum, iniungunt in Rubrica Ritualis Armeni de Baptiſmo, his verbis: *Sacerdos demittat infantem in ſacrum fontem, & aquam in caput eius infundat, dicens ter ſic : N. ſeruus Ieſu Chriſti, ſponte veniẽs ad Baptiſmum, baptizatur nunc per me in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti : Chriſti ſanguine redemptus, à peccati ſubiectione liberatus es, in filium Patris Cæleſtis adoptatus, cohæres Chriſti factus, & templum Spiritus ſancti. Hæc ter dicens, ter immergat eum in aquam, ſepeliens peccatum originis ; quo ſignificatur triduum ſepulturæ Chriſti.*

Sed hæc eſt hominum inſcientium inepta præceptio : nam, ſi in huius Sacramenti adminiſtratione

cum trina immersione ter etiam tota forma à Ministro pronunciaretur, certè non fieret vnum, sed triplex Baptisma: quia, cùm vnumquodque Sacramentum sufficienter per suam formam, & materiam compleatur, iam post primam formæ prolationem, & immersionem in aquam haberetur perfectum Baptisma: ergo, cùm iterùm, ac tertiò eadem forma repeteretur in secunda, & tertia mersione, secundò, ac tertiò rebaptizaretur Oblatus: quod certè non esset aliud, nisi bis incassùm idem iterare Sacramentum, eiq; inferre iniuriam, ac proindè committere Sacrilegiũ; quia, cùm Baptisma imprimat characterem, & ideò semel tantùm in vita suscipiendum sit, iuxta illud, quod cum Armenis in Symbolo canimus: *Confiteor Vnum Baptisma in remissionem peccatorum:* omnis alia iteratio post validam eius primam susceptionem frustratoria esset, ac sacrilega. Quarè inquit D. Thomas: *Si quis intenderet ad Vnamquamq; immersionem Vnum Baptisma dare, ad singulas immersiones repetens Verba formæ, peccaret, quantùm in se est, pluriès baptizans.* Quamuis autem excusari posset Armeni Sacerdotes à Sacrilegio, si formam illam non repetant, nisi cum intentione conferendi vnicum tantùm, & non triplex Baptisma; tamen non excusantur à graui peccato, nisi fortè ob ignorantiam inuincibilem, præcipuè si nata sit ab antiquo Ecclesiæ suæ ritu, & consuetudine. Re-

D. Thom. 3. par. quæst. 66. art. 9. ad 3.

Է 3

ասացելին ։ զի եւ բազմապատկիցի մէ խոր-
հրդոյն իւր ձեւով եւ նիւթով կատա-
րի ։ ապա յետ առաջին ընկղմութեան
եւ արտաբերութեան ձեւոյն կատար-
եալ լինէր առաջին մկրտութիւնն.
եւ յորժամ յետոյ դարձեալ եւ երկիցս
կրկնէր զնոյն ձեւն 'ի յերկրորդ" եւ յերրորդ"
ընկղմութեան, երկիցս եւ երիցս մկրտ-
եալ լինէր ընծայն ընծայեալ եւ 'ի
զուր. եւ անարգութիւն լինէր ոչ խորհ-
րդոյն երկու անգամ. որ է մեղք սրբա-
պղծութեան ։ զի խորհրդոյ մկրտու-
թեան տպաւորէ զնիշ 'ի մեջոյ հո-
գւոյ, վա այսորիկ մի անգամ պարտ է
առնուլ զնա, եւ ոչ կրկնել. որպէս եւ
գրեալ է 'ի մեզ որ հաւատամքս. Թէ
խոստովանիմք զմի մկրտութիւն 'ի թո-
ղութիւն մեղաց ։] Իսկ ամէն այլն թո
մառ աղքնայուցն այսոց. եւ Թէ ոչ էր
զհաստատ սրբութիւն առնէր առ ի բաւ_
բանեցին յերկից ընկղմութեանն ասալ
զմի մկրտութիւն, երկնելով երիցս
անգամ զբանս ձեւոյն. մեղանչէր մա-
հուչափ, բազում անգամ մկրտե-
լով ։]

Է 4

Եւ Հայոց՝ մեղս սրբոց. Թէ պարապ
է՛ հայոց 'ի մկրտութեան մի անգամ
միայն արտաբերել զձեւն բանին. ասե-
լով այսպէս: Ձ յս ծառայս Աստուծոյ
մկրտի այժմ 'ի ձեռն իմ յանուն հօր.
զորս առնելով պաշտօնեայ՝ ընկղմեա
զն զերեխայն 'ի ջուր յառաջին ան-
գամ: եւ առնելով. եւ որդւոյ. ընկղմեա
զն յերկրորդ" անգամ. եւ առնելով. եւ
հոգւոյն սրբոյ. ընկղմեսցէ յերրորդ" ան-
գամն. եւ այլ եւ մի՛ կրկնեսցէ զնոյն
ձեւն: Եւ այսպիսի է՛ հին սովորութի
յառաքելական եւ յառաքելական եկեղե-
ցւոյ. եւ յետ զնա սրբ եղեւեա 'ի. ՏԾԹ.
երբ" կանոնին առաքելոյն, եւ սրբ-

Է 5

ղեա

դիմեցելոյ 'ի գլխին որ յղըս մկրտու-
թէ. և որ կերպարանեալ նմանեցին 'ի յերից
կատարելոյն. և որ բարձրանայ 'ի գերեզ-
մանաց հոգւոյն սրբոյ. և առ որքան ու
նկարեալն 'ի Տեառն. որ" նորոգեցեալն
եղէ յանուն, և որ զգուշանայ 'ի Հա-
րն. Որդ. և. Հոգ: Եւ ոչ պարտ է
եկեղեցւոյն հայոց հեռանալ 'ի սովո-
րութենէս յայսմանէ; զի թէպէտ այս
պէս երեք անգամ ընկղմի մանուկն 'ի
ջուր առ 'ի նշանակել զերեքօրեայ թա-
ղումն քն, և և զերրորդութիւն ան-
ձանց սբ աստուածոյ. սակայն մի լինի
մկրտութիւն վասն միոյն արտաբերու-
թեան ձևոյն:

Նաև և գիտելի է՝ սոսա. զի երեք ըն-
կղմութիւնս այսոքիկ ոչ հարկ են էու-
թեան խորհրդոյն. այլ լինին առ՚ի հաս-
տատութիւն ըստ սահմանադրու-
թեան եկեղեցւոյ: զի առ էութիւն մկրտ
ութեան բաւական է մի անգամ ըն-
կղմելն, կամ մի զեղումն և իւէ լուա-
ցումն ջրոյ. որպէս սահմանեցաւ 'ի սբ
ժողովոյն Թոլէտանոյ, և ուսուցա-
նէն ամենամեծարեան Գրիգորիոս. մանա-
ւանդ սրբն գրելով հռոմայ հայրապետն.
որ 'ի Թղթին առ Լէանդրոս եպիսկո-
պոսն այսպէս; Ոչ ըստ պատճառի իմն է
ընկղմելն զերեխայն թէ երիցս կամ
թէ մի անգամ 'ի մկրտութեան; քանզի
և 'ի յերիցս անգամ ընկղմելն կարէ
նշանակել երրորդութիւն սբ աստուծոյ.
և 'ի մի անգամ ընկղմելն միութիւն
աստուածութեան;]

Respondendum igitur est, in tali Baptismo debere Armenos Ministros semel tantùm formam proferre, ita vt in prima mersione dicatur: *N. seruus Iesu Christi baptizatur per me in nomine Patris*: in secunda, *& Filij*: in tertia, *& Spiritus sancti*. Talis enim est antiquus Ecclesiæ tum Orientalis, tum Occidentalis mos, & consuetudo; cuius meminit S. Clemens in Can. 49. Apostolorum; Dionysius Areopag. cap. de Baptismo; Cyrillus Hierosol. Catech. 2. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 29. Chrysostomus homil. 24. in Ioan. Augustinus Serm. 91. & 201. alijq; SS. Patres: à quo ritu non debet Armena Ecclesia recedere, præsertim ob allatam supra rationem. Sic enim, licèt ter immergatur Oblatus ad significandum triduũ sepulturę Christi, ac etiam Trinitatem diuinarum personarum; vnum tamen reputatur Baptisma ob vnicam formę prolationem. Է 7

Quocirca sciendum Armenijs est, quòd hæc trina immersio requiritur ad Baptisma duntaxàt ex instituto Ecclesiæ: cùm ad essentiam eius sufficiat vna, & quælibet ablutio aquæ, vt habetur ex Concilio Toletano 4. cap. 5. & docuit S. Gregorius Papa in Epist. ad Leandrum Episc. dicens: *Reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in Baptismate vel ter, vel semel immergere: quoniam & in tribus immersionibus personarum Trinitas, & in vna potest Diuinitatis singularitas designari.* Ը 8

Զ 6

Տու

DE

DE MINISTRO

Baptismi in casu necessitatis.

Sectio IV.

QVæritur quartò: Vtrùm in casu necessitatis, seu periculo mortis, absente Sacerdote, liceat alijs baptizare?

Respondent Pseudomagistri cū Gregorio Datticuensi, in lib. Interrog. tract. 34. nulli in quouis casu licere Baptisma conferre, nisi tantùm Sacerdoti. Quarè mos est apud Armenos, vt infantes in mortis periculo constituti, si absit Sacerdos, mori permittantur sine Baptismo: quod sæpissimè accidit, præsertim in partione mulierum: nec cogitatur, quod decedentes sine hoc Sacramento, ad æternam salutem simpliciter necessario, pereunt in æternùm.

Sed immanem hanc hæresim damnauit Ecclesia tum per consuetudinem, quam semper tenuit, vt Baptismus in extrema necessitate à quolibet homine conferatur; tum per Concilium Florentinum, quod in Decreto, pro Armenis specialiter edito, sic definiuit: *Minister huius Sacramenti est Sacerdos, cui ex officio competit baptizare: in casu autem necessitatis baptizare potest non solùm Sacerdos, vel Diaconus, sed etiā Laicus, vel mulier*, &c. Et Romana Ecclesia in Professione Fidei, quam Armenis, alijsque Orientalibus

Concil. Floren. parte 3. sess. vlt.

ՅԱՂԱԳՍ

ա 1 Պաշտօնէի մկրտութեան 'ի ժամանակ
մահուան երկիւղի.

Չորրորդ գլուխ:

Չորրորդ խնդրելին. եթէ
'ի կարծիս մահու, յորժամ
ոչ գտանիցի պատրաստ քահանայն,
հարկաւոր իցէ այլոց մկրտել փոխանակ
քահանային:

Պատասխանեն գրեցոյ սուտ վարդապետքն 'ի
գիրս հարցմանց. թէ ոչ ըստ երբէք
բ 2 կարող է այլ ոք մկրտել բայց 'ի քահա-
նայէ: Եւ այս սովոր է առ Հայս երե-
խայք 'ի կարծիս մահու անհնարին. եւ
ոչ գտանիցի քահանայն. Թողուն զնո-
սա մեռանել առանց մկրտութեան.
եւ այս բազում անգամ հանդիպի.
մանաւանդ 'ի ծննդեան երեխայից
եւ ոչ զմտաւ ածեն, թէ մանկունքն,
որ մեռանին առանց այսր հարկաւոր
ոյ խորհրդոյ, կորուսցեն յաւիտեան:

Բայց զանազանեալ այս հերձուածս
դատապարտեաց ս. եկեղեցին ոչ մի-
այն սովորութեամբ, զոր միշտ պահեաց
գ 3 մկրտելոյ զերեխայս 'ի ժամանակ մա-
հու 'ի ձեռն զիարդ եւ իցէ մարդոյ.
յորժամ ներկայ ոչ է քահանայն. այլ
եւ ընդհանուր ժողովովն Ֆլորենց-
գեաց. որ 'ի սահմանադրութեան զոր ա-
րար վա Հայոց մկրտութեան, զայս
հաստատեաց այսպիսի բանիւ: Պաշ-
տօնեայ խորհրդոյ մկրտութեան է քա-
հանայ. որում ըստ իշխանութեան կար-
գի պատշաճի մկրտել: Իսկ 'ի պէտս
հարկաւորութեան կարէ մկրտել ոչ թէ
միայն քահանայ, կամ սարկաւագ.
այլ եւ աշխարհական մարդ թէ այր
կամ

DE MINISTRO

Baptiſmi in caſu neceſſitatis.

Sectio IV.

QVæritur quartò: Vtrùm in caſu neceſſitatis, ſeu periculo mortis, abſente Sacerdote, liceat alijs baptizare?

Reſpondent Pſeudomagiſtri cũ Gregorio Dattieuenſi, in lib. Interrog. tract. 34. nulli in quouis caſu licere Baptiſma conferre, niſi tantùm Sacerdoti. Quarè mos eſt apud Armenos, vt infantes in mortis periculo conſtituti, ſi abſit Sacerdos, mori permittantur ſine Baptiſmo: quod ſæpiſſimè accidit, præſertim in partione mulierum: nec cogitatur, quòd decedentes ſine hoc Sacramento, ad æternam ſalutem ſimpliciter neceſſario, pereunt in æternùm.

Sed immanem hanc hæreſim damnauit Eccleſia tum per conſuetudinem, quam ſemper tenuit, vt Baptiſmus in extrema neceſſitate à quolibet homine conferatur; tum per Concilium Florentinum, quod in Decreto, pro Armenis ſpecialiter edito, ſic definiuit: *Miniſter huius Sacramenti eſt Sacerdos, cui ex officio competit baptizare: in caſu autem neceſſitatis baptizare poteſt non ſolùm Sacerdos, vel Diaconus, ſed etiã Laicus, vel mulier*, &c. Et Romana Eccleſia in Profeſſione Fidei, quam Armenis, alijſque Orientalibus

lo- 3.

ՅԱՂԱԳՍ

ա 1 Պաշտօնէի մկրտութեան՝ ի ժամանակ մահուան երկիւղի.

Չորրորդ գլուխ:

Չորրորդ՝ խնդրելի է. թէ՝ ի հարկաւոր մահու, յորժամ ոչ գտանիցի պատրաստ քահանայն, կարող իցէ այլ ոմն մկրտել փոխանակ քահանայի:

Պատասխանեն Գրիգոր Տաթևացին ի գիրս Հարցմանց. թէ ոչ ընաւ երբէք կարող է այլ ոք մկրտել բաց ի քահանայէ: Վասն որոյ է թէ առ Հայս երեխայք ի հարկաւոր մահու անկանին. և ոչ գտանիցի քահանայն. թողուն զնոսա մեռանել առանց մկրտութեան. և այս բազում անգամ հանդիպի մանաւանդ ի ծնանելս երեխայից. և ոչ զմտաւ ածեն, թէ մանկունքն, որ մեռանին առանց այսր հարկաւոր խորհրդոյս, կորուսեալ լինին:

Բայց զանօրէն այս հերձուածս դատապարտեաց սուրբ Եկեղեցին ոչ միայն սովորութեամբ, զոր միշտ պահեաց մկրտելոյ զերեխայս ի ժամանակ մահու ի ձեռն զինչ և իցէ մարդոյ. յորժամ ներկայ ոչ է քահանայն. այլ և ընդհանուր սուրբ ժողովովն Ֆլորենցինոյ. որ ի սահմանադրութեան զոր առանձին Հայոց միաբանութեան, զայս հաստատեաց այսպիսի բանիւ: Պաշտօնեայ խորհրդոյս մկրտութեան է քահանայ, որում ըստ իշխանութեան կարգի պատշաճի մկրտել. իսկ ի վերայ հարկաւորութեան կարէ մկրտել ոչ թէ միայն քահանայ, կամ սարկաւագ. այլ և աշխարհական մարդ. թէ այր

կամ

կամ թէ կեն ;] Նոյն և հաստատեալ եկեղե-
ցին ՚ի դաւանութեան հաւատոյ, զոր Դ 4
նա առաջարկէ հայոց ազգիս, ասէ այս:
Եւ դարձեալ խոստովանիմ. թէ սուրբ
մկրտութիւն հարկաւոր է ՚ի փր-
կութեան հոգւոյ: ապա այսուհետեւ յոր
ժամ լինի կարծիք մահու, վաղվաղա-
կի առանց յապաղելոյ պարտինք տալ
զայս խորհուրդս: և յամենայն մկր-
տութիւն տուեալ յումեքէ յամ
ենայն ժամու, պատշաճաւոր
նիւթով, բանիւ, և դիտաւորու-
թեամբ, է՛ հաստատուն և կատարեալ մկր-
տութիւն: Ե 5

Առաջին՝ ցուցանի այս առաջադրութ-
ւսահմանադրութեամբ սրբոյ ժողովոյ.
Նաեւ՝ պատճառաւն, զոր բերէ ած
զթեւացեալն սր. վարդապետն ...
...

bus faciendam proponit, hæc habet: *Item profiteor, Baptismum esse necessarium ad salutem, ac proindè si mortis periculum immineat, mox sine vlla dilatione conferendum esse; & à quocunque, & quandocunque sub debita materia, forma, & intentione collatum, esse validum.* Professio fidei in Armenum translata, ac typis data Romæ, sub Vrbano VIII. nu. 21.

Probatur primò Flor. Concilij definitio ratione D. Thomæ: Nam ad misericordiam Dei, qui vult omnes homines saluos fieri, pertinet, vt homo in ijs, quæ sunt ad salutem necessaria, ex facili remedium inueniat: sed ex alijs omnibus Sacramentis Baptismus est maximè ad salutem necessarius, vtpotè qui est generatio hominis in vitam spiritualem, & sine quo pueri omninò saluari non possunt, nec adulti plenam remissionem consequi & quãtùm ad culpam, & quantùm ad pœnam: ergo, sicut propter hanc rationem factum est, vt Sacramenti tam necessarij materia sit communissima, scilicet aqua, quæ facillimè inueniri potest; ita etiam fieri debuit, vt eius minister sit quilibet homo. D. Thom. 3. par. quæstione 67. art. 3.

Probatur secundò ex sacris Scripturis: Exodi 4. Sephora, Moysis vxor, filium suum circumcidit, vt virum, qui in angustijs maximis constitutus, non poterat per seipsũ id facere, à mortis periculo liberaret: ergo licet etiam feminis in casu necessitatis baptizare: quia Circumcisio Baptismi figura fuit. Prætereà Act. 8. Philippus Diaconus baptizabat, & tamen non erat Sacerdos. Item

Է Item Act. 9. Paulus Apostolus ba-
7 ptizatus fuit ab Anania, qui nec Sa-
cerdos, nec Diaconus erat, sed lai-
cus: nam factum est id primo anno
à passione Domini, quandò non-
dum erant ordinati Episcopi vlli,
aut Sacerdotes præter Apostolos,
nec vlli erant Diaconi præter septẽ:
ergo non solis Sacerdotibus, sed
etiam Diaconis, & Laicis licet quan-
doque baptizare.

Probatur denique ex antiquis Pa-
tribus: Tertullianus in lib. de Ba-
ptismo, postquam dixit, ius bapti-
Ը zandi ex officio conuenire Episco-
8 pis, & Presbyteris, atque etiam
Diaconis de iussu Episcopi, subijcit:
*Alioquin & Laicis ius est baptizandi:
quod enim ex æquo accipitur, ex æquo
dari potest.*

Alexander, Episcopus Alexan-
driæ, cum vniuersa sua Ecclesia
ratum habuit Baptisma, quod Atha-
nasius adhuc puer, & laicus, alijs
pueris contulerat; vt narrant Ruffi-
nus lib. 10. hist. cap. 14. & Sozo-
menus lib. 2. cap. 16.

Թ Concilium Elibertinum, circa
9 tempora Nicæni Concilij celebra-
tum, can. 38. docet, fideles Lai-
cos posse baptizare, cùm Ecclesia
procul abest, & aliquis Cathecu-
menus vicinus est morti.

Ambrosius in Comment. cap. 4.
ad Ephes. affirmat, in primitiua
Ecclesia omnibus licuisse prædica-
re, & baptizare, ob Ministrorum
paucitatem.

Hieronymus in Dialogo contra
Luciferianos, cap. 4. inquit: *Sine*
Epi-

մկրտեցաւ , որ եղեւ ՚ի մահու չարչարանացն Տե-
րութեան ոչ կային ՚ի ներքս ձեռնադրեալք եպ-
իսկ.ս ; ապա ուրեմն ՚ի պէտս հարկաւո-
րութեան կարէին եւ աշխարհականք մկրտել .
զի ձեռնադրութիւն եղեւ առաւել քան զեւ-
չափակ մկրտութեան ; Եւ դարձեալ ՚ի գոր-
ծոց առաքելոց՝ գլխոյն՝ Փիլիպպոս սար-
կաւագն մկրտեաց զսամարացիս ամենայն մկր-
տեալք . եւ ոչ էր քահանայ ; Եւ դարձեալ ՚ի
գործոց իններորդ՝ գլխոյն՝ առաքեալն Պօ-
ղոս մկրտեցաւ յԱնանիայէ , որ ոչ քա-
հանայ էր եւ ոչ սարկաւագ . այլ էր ա-
շխարհական աշխարհականս . քանզի այս
եղեւ ՚ի մի ամի առաջին ամին զկնի չար-
չարանացն Տեառն . յորժամ մինչ դեռ
չէր ոք ձեռնադրեալ եպիսկոպոս կամ քա-
հանայ բաց ՚ի յառաքելոցն . եւ չէր
ոք սարկաւագ բաց յեւթանցն ; ապա
ուրեմն ոչ միայն քահանայից , այլ եւ
սարկաւագաց եւ աշխարհականաց
պատահմամբ երբեմն մկրտել ;

Եւ այլ՝ ցուցանի վկայութեամբ հնոց սր-
բոց հարցն . քանզի Թերտուղիանոս
՚ի գիրս յաղագս մկրտութեան , յետ ասե-
լոյն , թէ իշխանութիւն մկրտելոյ պա-
տշաճի մանաւանդ եպիսկոպոսաց , եւ քա-
հանայից , եւ եւ սարկաւագաց հրա-
մանաւ եպիսկոպոսին . ապա յաւելու եւ
ասէ այսպէս . Ապա եւ աշխարհականաց
կարելի երբեմն մկրտել ;]

Աղեքսանդրոս եպիսկոպոս աղեքսան-
դրիոյ եւ բոլոր եկեղեցին իւր սահմա-
նեցին , թէ հաստատուն էր մկրտութիւն,
զոր առնէր էր աթանաս տղայ եւ աշ-
խարհականն այլոց տղայոց . որպէս
պատմեն Ռուփինոս՝ ՚ի. Ժ. գրք՝ գլխոյն
պատմագրութեան իւրոյ . եւ Սոզոմե-
նոս ՚ի. Բ. գրք՝ գլխոյն ԺԶ՝ գլխոյն :

Ժողովն եղիբերտինոսեան . որ եղեւ
՚ի ժամանակս նիկիոյ ժողովոյն .

առա-

ուսուցանէ 'ի յ. ճէ. երրորդ կանոնին ։ Թէ հարկաւորութեան աշխարհականացն կարեն մկրտել . յորժամ եկեղեցին երիցունց է՛ յայժ հեռու , և ընծայեն ալշն մերձ է՛ 'ի մահ ։

Այլեւ ամբրոսիոս 'ի մեկնութի թղթոյն առ եփեսացւոց ասէ . Թէ 'ի յառաջնագոյն եկեղեցին ամենայն երանելեացն քարոզել և մկրտել զի պահպանութիւն պաշտամանցն ։

Այլեւ յերոնիմոս 'ի չորրորդ" գլխոյն հաւատոյ ընդդ. դեմ լուցիֆերեանցն ասէ այսպէս։ աշխարհի հրամանին եպիսկոպոսին ոչ քահանայս և ոչ սարկաւագ ունին իշխանութիւն մկրտելոյ . Թէպէտ յաւգետեալ է , Թէ յորժամ լինի հարկաւորութիւն , կարեն և աշխարհականն ըն մկրտել ։]

Այլեւ օգոստինոս 'ի. Ժգ. բդ" գլխոյ եկեղեց" գրոցն որ ընդդ. դեմ պարմենիանոսի նոյ' գրոյն ուսուցանէ ։ և 'ի Թուղթն առ փորտունատոսն ասէ ։ Եթէ պէտ եկէ լսել Թէ 'ի պէտս հարկաւորութե . յորժամ եպիսկոպ կամ քահանայք կամ այլ որ պաշտօնեից ոչ գտանին. և որ խնդրէ զմկրտութիւն, մերձ է՛ 'ի մահ. և ո աշխարհականացն առնուլ լինին սովոր զխորհուրդն, զոր առեալ են իւրեանց. զի մի մնասցեն առանց խորհրդոյ ։]

Այլ ժողովն կարթագենոյ . յորում կայր նաև սբն օգոստինոս . 'ի. Ճ. կանոնին ասէ այսպէս . կին' իշխեսցէ կնոջ մկրտել . եթէ ոչ լինի հարկաւորութիւն ։]

Աճ դրդ' առաքելոցն հակառակորդքն ասեն . Թէ քս առաց միայն առաքելոցն , որք էին քահանայք . Գնացեք աշակերտեսջիք զամենայն հեթանոսս . մկրտեցէք զնոսա և այլն ։ այսպէս ուրեմն բաց 'ի քահանայից ոչ

այլ

Ժ 10 *Episcopi iussione, neq; Presbyter, neque Diaconus ius habeat baptizandi: quod frequenter, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere Laicis.*

Augustin. lib 2. contra Ep. Parmeniani, cap. 13. hoc idem asserit: & in Epist. ad Fortunatum inquit: *In necessitate, cùm Episcopi, aut Presbyteri, aut quilibet Ministrorum non inueniuntur, & Vrget periculum eius, qui petit; ne sine Sacramento hanc Vitam finiat, etiam Laicos solere dare Sacramentum, quod acceperunt*, nempè Baptisma, *solemus audire.*

Ժա 11

Denique Concilium Carthaginense IV. cui idem Augustinus interfuit, Can. 100. (prout citatur à Petro Lombardo lib. 4. Sentent. dist. 6. & à Gratiano can. Mulier, de Consecr. dist. 4.) inquit: *Mulier baptizare non præsumat, nisi necessitate cogente.*

Obijciunt: Christus solis Apostolis, qui Sacerdotes erant, dixit, Matth vlt. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos*, &c. ergo præter Sacerdotes non licet alijs baptizare.

Ժբ 12

Respondetur, ex hoc potiùs loco oppositum colligi: quia, sicut ministerium verbi, quamuis sit proprium Apostolorum, & Episcoporum, qui eis succedunt; tamen in casu necessitatis omnes possunt, & tenentur docere, & instruere ignorantes; vt patet exemplo Aquilæ, & vxoris eius Priscillæ, Act. 18. qui Apollinem in fide Domini diligentiùs instruxerunt: ita pari ratione

tione, quamuis munus baptizandi sit proprium Sacerdotum, tamen in necessitate licebit etiam Laicis, & fœminis baptizare: immò à fortiori, cùm sit magis proprium Apostolorum, & Episcoporum prædicare, & docere, quàm baptizare; vt Paulus 1. Cor. 1. testatur, dicens: *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare.*

Alias affert obiectiones Gregorius Dattieuensis loco citato, quæ, quamuis plurimum leuitatis, & ineptiæ sapiant, tamen prætereundæ non sunt; ne per eas imperiti decipiantur. Inquit itaque sic:

Magna est hæc hæresis, & abyssus blasphemiarum: Primò, quia in nullis alijs Christianorum Ecclesijs, extra Latinam, prauus hic error inuenitur.

Secundò; quia, cùm Deus initio creauit animalia, Adæ iniunxit, & non eius mulieri, Vt nomen illis imponeret: quod huius Sacramenti Baptismatis figura fuit.

Tertiò: quia, si fæmina tradere potuisset gratiam Spiritus sancti per Baptismum; cur Deigenitrix Virgo Maria prestò non fuit Baptismo filij sui apud Iordanem.

Quartò; quia per Baptismum, à Philippo Diacono collatum Eunucho, non descendit super hunc Spiritus sanctus; sed postquam Philippus translatus est in Azotum, dum baptizaretur Eunuchus, descendit Spiritus sanctus super eum: ergo multò minus per Baptismum, collatum à fæmina, Spiritus sancti gratia tradi posset.

Ժգ արժան է՝ այլոց մկրտել:
13 Պատճառի. Թէ այս առաքելութեն
ոչ ընդ գլխմեր, այլ ընդ գլխ ինքե-
անց առաքելոցացն դասանայ: քանզի
որպէս աշակերտելն և ուսուցանելն
Թէպէտ եղէ յատուկ գործ առաքե-
լոցն և այլոց հետևեալ եպիսկոպոսաց,
որք եղան յաջորդք ՚ի տեղի առաքե-
լոցն. սակայն ՚ի ժամանակ հարկաւո-
րութե կարեն և աշխարհականքն
աշակերտել և ուսուցանել զհաւա-
տոյ բանսն աղօթիցն. ըստ որում և
յայտ լինի ՚ի գործս առ. Ժը. Եւ զի՛ զկին
օրինակաւ ակւիղեայ և պրիսկիղեայ
Ժդ կնոջ նորա, որք ճշմարտագոյնս ուսու-
14 ցին ապողոսի զճանապարհն տեառն: Նոյն
պէս և մկրտելն Թէպէտ եղէ յատուկ
գործ քահանայից. սակայն ՚ի ժամա-
նակ հարկաւորութե արժան է և
աշխարհականաց և կանանց մկրտել:
մանաւանդ զի առաւել պատշաճէ
առաքելոց և եպիսկոպոսաց աշակերտել և
ուսուցանել քան զմկրտել, որպէս և
վկայէ սուրբ պօղոս ՚ի յառաջին Թուղ-
Թն առ կորնԹացիս ասելով. ոչ առաքե-
աց զիս քս մկրտել, այլ աւետարա-
Ժե նել:]
15 Եւ դարձեալ առաքինէ ընդ դէմ մեր
աստուածայինն զգաստանոս յոլովս ՚ի
ունայնութե և յիմարութե, ասե-
լով: Ահա է հերձուած մեծ և ան-
դունդք հայհոյութե. Նախ՝ զի այս
ախտս չար այլ ընդ ոչ գտանի ՚ի յայլ
եկեղեցիս քրիստոնէից:

Երկրորդ՝ զի զայս խորհրդայ նշա-
նակ ՚ի սկզբան արարած ոցն ա՛ծ աղա-
մայ ետ, և ոչ կնոջն. յորժամ կեն-
դանեացն առ ադամ. զի անուա-
նս դիցէ նոցա:

Երրորդ՝ զի Թէ կարէր կինն. որ ՚ի

Quin-

ձեռն

ձեռն կնոջ տուեալ լինէր հոգւոյն սր-
բոյ շնորհք . մանաւանդ կոյսն մարի-
ամ ընդէ՞ր ոչ եղեւ մերձ մկրտութեան
որդւոյն իւրոյ 'ի յորդանան ;

Չորրորդ" զի եթէ ի ձեռն փիլիփոսա-
սի . որ էր մի յեւթանեցն [illegible] սարկա-
ւագաց . ոչ եղեւ իջեալ հոգին սուրբ նո-
րընծայսն . մինչեւ յառաքելոցն գալ-
ցեն . եւ սոցա եղ հոգին 'ի մկրտեա-
լսն նորոյ ; զի ասէր 'ի ձեռն կնոջ տուե-
ալ լինի շնորհք հոգւոյն լուսաւորմանն
ելոյն ;

Հինգերորդ" զի եթէ գայր հնար կնոջ
զմն հարքին տանել զզարդ բանականայն.
ընդէ՞ր ոչ կարացուցանէ կոյսն մկրտել
զնա 'ի վրաց . յաղթամ գաղդոց զնա-
սա յամ-ագիտութի ; այլ առաքեաց
առ սր՛ն գրիգոր . եւ խնդրեաց քահա-
նայս 'ի մկրտել զնոսա ;

Վեցերորդ" զի եթէ կինն կարէր մկրտ-
ել 'ի հարկեան որ ժամանակէ սուրբն
գրիգոր լուսաւորիչն քանի եւ առաւ-
ել պատուական էր քան զմի կին.
ընդէ՞ր ոչ մկրտեաց զոք 'ի հայոց աստա-
ցելոց . մինչեւ գնաց 'ի կեսարիա . եւ
ձեռնադրեցաւ . եւ ապա եկեալ ` զզ
քեւ-ղա բեւեռեաց մկրտեաց 'ի գետոն ;]
եւ այլն .

Առ որ` պատասխանեմ առ առաջինն այս
ամենայն . թէ ոչ միայն հռոմայ եկե-
ղեցին, այլ եւ եկեղեցիք յոլովք յար-
եւմտից եւ յարեւելից ասէին եղեն ըն-
դունել զմկրտութիւն, տուեալ 'ի յամ
եք մարդոյ, երբ եւ զճշմարտութիւն խոստովա-
նէ ; որպէս ցուցաք 'ի վերոյ , մանա-
ւանդ յաղագս եկեղեցւոյն աղեքսանդր-
իոյ . որ ընդունեցաւ զմկրտութիւն տու-
եալ 'ի յաթանասէ յորժամ էր աշխար-
հական եւ փոքր տղայ . եւ յաղագս եկեղե-
ցւոյն կարթագինեայ, որ 'ի ժողովն իւր
հաստ

Ժզ 16 *Quintò; quia si in casu necessitatis poterat fœmina baptizare, cur sancta Nune Virgo non baptizauit Iberos, cùm illos ad Fidem conuertit, sed nuncium legauit ad sanctum Gregorium, vt hic ad eos baptizandos Sacerdotes ex Armenia mitteret.*

Sextò; quia idem S. Gregorius multò dignior erat fœmina: ergo si fœmina in casu necessitatis baptizare potuisset, cur ipse Gregorius ex Armenis conuersis neminem antè baptizauit, quàm Cæsaream profectus, Sacerdos, & Episcopus ordinaretur? Hactenùs ille.

Ժէ 17 Ad primum ergo respondeo; Baptismum, à quolibet homine datum, ratum haberi solitum non modò in Romana Ecclesia (quanquàm sola hæc, cùm Caput sit, & Magistra cæterarum, ad hanc nobis veritatem comprobandam sufficeret); verùm etiam in Ecclesijs alijs tum Occidentalibus, tum Orientalibus: vt suprà diximus, præsertim de Alexandrina Ecclesia, quæ Baptismum, ab Athanasio adhuc puero, & Laico collatum, ratum habuit: & de Africana, quæ in Carthaginensi Concilio definiuit, licere mulieri, necessitate vrgente, baptizare: ac tandem de primitiua Ecclesia, vbi ob Ministrorum paucitatem omnibus baptizare licuit.

Ժը 18 Ad secundum: quòd, si Adam bestiarum lauisset capita, cùm eis nomen imposuit, fortassis venustior fuisset ineptia imprudentis Doctoris; quem nec puduit, sacrosanctum Baptisma Christianum à belluarum

nominationibus, ſeriniſque ſignis figuratum adſerere. Sed eſtò daremus hoc; quid indè? nam & per Adam non ſoli Sacerdotes, ſed viri omnes indifferenter ſignificantur; &, ſicut non licuit Euæ, præſente viro, ac nulla cogente neceſſitate, animalibus nomen imponere; ita nos etiam dicimus, non licere mulieribus in iiſdem circumſtantijs baptizare.

Ad tertium: Mariam Virginem non baptizaſſe filium, quia nulla erat neceſſitas baptizãdi Chriſtum; neque erat conueniens, quod à fœmina potiùs, quàm à Ioanne baptizaretur.

Ad quartum: ſubdolum Dattieuenſem, ad Armenios decipiendos, aliter Eunuchi Baptiſmum referre, quàm refert ſacra Scriptura. Nam hæc tum in Armeno Codice, tum in reliquis tradit, Act. cap. 8. Eunuchum non ab alio iterùm baptizatum fuiſſe, niſi ſemel tantùm à Philippo Diacono. quin etiam in Armeno legitur, deſcendiſſe ſuper Eunuchum Spiritum ſanctũ, ſtatim vt ille à Philippo baptizatus fuit, & antequàm hic in Azotum raperetur. Ecce Textus Armenici verba: *Et deſcenderunt vterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizauit eum. Cùm autem aſcendiſſent de aqua, Spiritus ſanctus venit ſuper Eunuchum, & Angelus Dei rapuit Philippum*, &c. Verùm Codex Armenus corruptus eſt, & verba illa; *Spiritus ſanctus venit ſuper Eunuchum, fuerunt ibi ab alijs ſuperaddita;*

ԺԹ հաստատեսցէ. Թէ կարէր կինն 'ի հար
19 կաւոր ժամու մկրտել. այլ և ոչ ըստ ա
ռաքինութեան եկեղեցւոյ. յորում ծէս սա
կաւութեան պաշտամանէից արժան էր տալ
մարդոյ մկրտել.

Առ երկրորդն պատճառն. զի եթէ
արդեամբ լուացեալ էր զգլուխս սրբա
հոգւոյն 'ի գնդին նորայն զանուանս. Թէպ
էտ զկնդեցհաւգայն լինելոյ յեսուսի մեծու
թեան սահմանաց որ ոչ առնալ չէլեան
ուսուցանել. Թէ սրբազան խորհուրդ
զնա քեզ եղև նշանակեալ 'ի յանաստուած
քն անուանակոչութեանն զաւազանաց:
Առ յԹէպէտ և զայդ մասայց. ոչ եւս
Ի լինէր ընդ դէմ մեր. զի արդամամբ ոչ
20 միայն քահանայից. այլ և ամենայն ան
խտիր նշանակեալ լինին: և որպէս է
վայրի ոչ պատշաճէր զնել զանուանս
իւրը կենդանեացն առաջի առն իւրոյ
և առանց հարկին. նոյնպէս և մեզ ա
սեմք. Թէ ոչ պարտ է՛ կանանց առաջի
այլոց պաշտամանէից և առանց հարկա
ւորութեան տալ զմկրտութիւն:

Առ երրորդն պատճառի. Թէ տիրա
ծին կոյսն սուրբ մարիամ ոչ ինքն մկր
տեաց զորդին. նախ՝ զի զայր յոքան
նէս, որ կարէր մկրտել զնա: և երկ
ԻԱ րորդ՝ զի չէր հարկաւոր, Թէ քն մկր
21 տեսցէ:

Առ չորրորդն պատճառի. Թէ խա
բէբայ տաթևացին ոչ պատմէ ստոր
գութ զմկրտութիւն ներքինւոյն: քան
զի ղուկաս ասէ 'ի գործոց առաքելոց
զիսն. Թէ ներքինին ոչ երկիցս, այլ
մի անգամ մկրտեցաւ միայն 'ի ձեռն
փիլիպպոսի սարկաւագի: և զիրէ զօ
րծոցն հայ զրոյ ասէ. Թէ հոգին սր
էջ իւր ներքինւոյն 'ի ձեռն փիլիպպո
սի յառաջ քան զյափշտակելն սորա 'ի
յազովտոս: ահա բանքն հայ գրոցն.

nam Եւ

Եւ իմն եկեղեցականն ՚ի Ջուրն փիլիպ-
պոս եւ ներքինին. եւ մկրտեաց զնա.
եւ իբրեւ ելին ՚ի ջրոյ անտի, հոգին սբ
եկն ի վերայ ներքինւոյն. եւ հրեշտակն
տն յափշտակեաց զփիլիպպոս :] Թէ-
պէտ եւ գիրքն հայոց ապականեալ է
եղեւ անդ. եւ բանքն այսոքիկ. հոգին
սբ եկն ի վերայ ներքինւոյն. վերաբերեալ
են ՚ի գրչագրացն հայոց: զի Ճշմա-
րիտ գիրքն յունաց, լատինացւոց, եւ
այլոց ազգաց, այսպէս ասեն. Եւ իբրեւ
ելին ՚ի ջրոյ անտի. հոգին տն յափշ-
տակեաց զփիլիպպոս. եւ այլն] Ասեմք
ուրեմն ասելով. Թէ ներքինին, յոր
ժամ մկրտեցաւ ՚ի փիլիպպոսէ սար-
կաւագէն, էառ արդարեւ զշնորհս հո-
գւոյն սրբոյ. բայց ոչ ՚ի ձեւս հրեղէն
նշանին հրոյն, զի այսպիսի նշանաւ
իջանէր երբեմն ոչ ՚ի մկրտելն այլ ՚ի
դրոշմելն ձեռնադրութեամբ առա-
քելոցն. որպէս ցուցանէ գիրքն գործոց.
մանաւանդ անդ ՚ի յութերորդ" գլխոյն. ուր
ասի այսպէս վասն սամարացւոցն: Զի չեւ
յն ժամ հոգին սբ չէր եկեալ ՚ի վերայ միոյ
նոցա հասանել [. այս . երեւելի] . բայց
միայն մկրտեալ էին յանուն տն
յի : յայնժամ եդին զձեռս ի վերայ նոցա.
եւ առնուին հոգի սբ :] Նաեւ ՚ի . ԺԹ .
երգ" գլխոյն ասի վասն եփեսացւոցն: Եւ
իբրեւ լուան, մկրտեցան յանուն տն
յի. եւ ՚ի դնելն ի վերայ նոցա պօղոսի զձե-
ռն. եկն հոգին սբ ի վերայ նոցա. եւ խօ-
սէին ՚ի լեզուս. եւ այլն :]
Առ հինգերորդն եւ վեցերորդն
պատասխանի. Թէ յորժամ մարդիկ ընդու-
նին զհաւատս քն. եւ ոչ է հարկաւոր
մկրտել նոցա. յայնժամ ոչ է հարկաւոր
[illegible] մկրտել զնոսա : [illegible]
[illegible] ոչ պարտ էր սրբոյն նու-
նէի [illegible] մկրտել [illegible]
րաց .

Իբ 22
Իգ 23
Իդ 24

nam germanus sacræ Scripturæ textus sic habet: *Cùm autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum*, &c. Dicimus ergo, Eunuchum, cùm à Philippo Diacono baptizatus fuit, accepisse quidem gratiam Spiritus sancti, sed non visibiliter sub specie ignis: sic enim illa non in Baptismo, sed in Confirmatione olim dabatur, vt passim indicant Acta, præsertim cap. 8. vbi dicitur de Samaritanis: *Nondum enim Spiritus Sanctus in quemquam illorum venerat* (intellige visibiliter ad eum confirmandum): *sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Iesu. tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum*. Et cap. 19. de Ephesijs dicitur: *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Iesu: & cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos*.

Ad quintum, & sextum: necesse non esse, homines, simul ac ad fidem conuertuntur, baptizari; proindè non debuit fœmina, nempè S. Christiana Ancilla, quam Armeni Nune vocitant, baptizare ipsa Iberos Orientales, sed potiùs Sacerdotes aduocare ad eos baptizandos; neque debuit S. Gregorius baptizare Armenos, antequam Sacerdos ordinaretur.

Itaque hortandi sunt Armeniorum Parochi ad obstetrices suæ Nationis erudiendas de materia, & forma huius Sacramenti: vt, cùm in mortis periculo constitutos viderint infantes in fœturæ præsertim arti-

articulo, eos citò priuatim baptizent, modò ab alijs Maioribus baptizari nequeant; ne sine Baptismo morientes æternaliter pereant: qui tamen si posteà superuixerint, non debet eos Sacerdos rebaptizare, sed tantùm reliqua Baptismi Sacramentalia eis ministrare; quæ cùm pertineant ad solennitatem, & non ad necessitatem Baptismi, fieri non debent, nec possunt à Laicis, sed solummodò à Ministris Ecclesiasticis, quorum est solenniter baptizare.

ԻԵ 25 բաց. այլ հոգւով զգուշանալոյ առ՚ի մկրտել զնոսա։ Նաև ոչ պարտ էր որ քոյն գրեցաւն մկրտել զնոյն յառաջ քան թէ ձեռնադրեւր քահանայ։

Հրդ՚ի յառաջելոյն՚ի վերոյ հետևի. թէ պարտ է՛ հայոց քահանայից ուսուցանել զհաւրեաւ՛ որ նորեւթն և զմեծն խորհրդոյ դայեակաց աղջկեն երրեանց. որպէս զի պատրաստ լիցին՚ի հաւրեաւ՛ որ Ժամի մկրտել զերեխայս, յորժամ անկանիցին զնոսա մեռանիլ մանուկ՚ի ծնանելն ե-

ԻԶ 26 րեանց, և ոչ իցէ քահանայ որ, կամ սարկաւագ, կամ այլ որ այլ պատրաստ։ Եւ եթէ այդպէս մկրտելոյն յետոյ ոչ մեռանիցին, այլ առողջանայցէ, ոչ պարտ է՛ քահանայից զնոսա կրկին մկրտել. այլ միայն կատարել զայլ նորոյ հանդիսական՚ի սամակրի զայլ արարողութեան խորհրդոյ քաց՚ի ձեռօքէ քանին և՚ի լուացմանէ։ զի այլ արարողութիւնք ոչ են հարկաւ՛որ առ էութի խորհրդոյ. այլ միայն առ հանդիսութի նորա. ուստի աշխարհիկ ոչ պատշաճի աշխարհականաց կատարել զնոսա. այլ միայն սպասցից, որոց պատշաճի մկրտել հանդիսապէս։

ՏԱՂԱԳՍ ԴՐՈՇՄԻ

Պրակք. Բ։

Վասն նիւթոյ և ձևոյ խորհրդոյս.

Առաջին գլուխ:

DE SACRAMENTO

CHRISMATIS, SEV CONFIRMATIONIS

§. II.

De materia, & forma illius:

SECTIO I.

ա I Հարցանեմ նախ խնդրեմք. թէ զինչ իցէ նիւթ և ձև դրոշմին, որ և անուն խորհրդոյ հաստատութեան, և կնիք:

Թերևս պատասխանէ առաջ Վարդան. թէ նիւթ սր խորհրդոյս է՝ եւ իւղ մեռոնին յառաջ քան թէ օրհնեալ իցէ յեպիսկոպոսէ. և ձև նորա է՝ բանն, զորս եպիսկոպոսն արտասանէ և օրհնէ զիւղն զայն: քանզի նոյն ասէ. թէ յայնժամ հաստատի այս խորհուրդս. յորժամ եպիսկոպոսն օրհնէ զմեռոնն. որպէս լուաք՝ի բ 2 յերրորդ՝ վիճաբանութեան՝ի սրբական երրորդ՝. ուր և յանդիմանեցաք զայս մոլորութիւն նորա:

Բայց մեք պատասխանեմք ընդ ժողովոյն Փլորենցիոյ. թէ նիւթ խորհրդոյս է՝ խառնուածն օծումն իւղոյ հաստատեալ մկրտելոյն ի ճակատն, որ խառնեալ իցէ ի ձիթոյ և բալասանէ, և օրհնեալ իցէ յեպիսկոպոսէ: Առաջին

QVæritur primò: quænam sit materia, & forma Confirmationis?

Respondebit Vartanus, materiam esse vnguentum Chrismatis, nondum ab Episcopo benedictum; formam autem verba, quæ profert Episcopus, dum illud benedicit, & consecrat. nam, vt audiuimus in præcedenti quæstione, §. 3. asserit ipse, tunc confici hoc Sacramentum, cùm Chrisma ab Episcopo benedicitur. Sed hic error refutatus est suprà.

Respondetur ergo cum Concilio Florentino, materiam esse vnctionem Chrismatis (hoc est, olei oliuarum, balsamo admisti, & ab Episcopo consecrati, ac benedicti) in fronte baptizati, ad Crucis figuram. Sic etiam vnà cum Catholica sen-

sentit Armena Ecclesia; quæ licèt olim Chrisma conficeret ex oleo sesami, eo quòd non facilè inueniretur in Armenia alterum oleum; posteà tamen meliùs instructa, vsurpauit in hoc Sacramento, vt materiam necessariam, oleum oliuarum, quòd non solùm balsamo, sed alijs etiam odoriferis aromatibus mixtū iuxta morem Orientalis Ecclesiæ, ab Armeno Patriarcha solenni ritu benedicitur, & consecratur.

Hoc igitur vnguento inungunt primò Armeni frontem baptizati; quod quidem ad Substantiam huius Sacramenti pertinet: & causam reddit Augustinus; *quia frons est locus pudoris, & ideò ponitur ibi hoc signaculum, vt non erubescamus Christum confiteri etiam coram persecutoribus*. Et Concilium Florentinum: *Ideò*, inquit, *in fronte, Vbi Verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur; ne Christi nomen confiteri erubescat, & præcipuè Crucem eius, quæ Iudæis est scandalum, Gentibus autem stultitia; propter quod signo Crucis signatur*. Tum quia, vt inquit D. Thomas, insignitur homo signo Crucis, sicut miles signo Ducis, quod quidem debet esse euidens, & manifestum, ac proindè in fronte, quæ non est in corpore pars alia manifestior.

Deindè inungunt etiam oculos, aures, nares, os, manus, pectus, scapulas, & pedes: quod faciunt more Græcorum, qui tamen, vt refert Archudius, in hac re variant: nam eorum vetustissimum quoddam Euchologium

Aug. in Psal. 141.

Concilium Flor. sess. vlt. in decret. pro Armenis.

D. Thom. 3. par. quæst. 72. art. 9.

Archud. de Confirm. lib. 2. cap. 5.

Գ 3 պէս խոստովանի և եկեղեցին հայոց . որ թէպէտ և՛ի կանխաւ ժամանակս առնէր զմեռոնն յիւղոյ շուշմայոյ վասն զտանելոյ զիւղ ձիթոյ՝ ի մէջ հայաստանեայց . բայց առեալ յետոյ առաւելագոյն տեղեկութեան՝ ի նիւթ նորա զձէթն ձիթենեաց ի կիր . զհարկաւորութիւնն , որում խառնէ ոչ միայն զբալասանոն . և և այլ բազում անուշահոտ յարմարագոյն զբաղձում այլ համեմօք ծաղկէ . և օրհնէ զնա զօրհնութեամբ միայն կաթողիկոսն հայոց հանդիսաւոր .

Այսով ապա օծանելով մեռոնաւս
Դ 4 նախ օծանեն հայք զճակատ մկրտելոյն : որ պատշաճի առ էութիւն խորհրդոյս . և զպատճառն ասէ երանելին օգոստինոս ասելով՝ ի մեկնութեան . ճխա . սաղմոսին այսպէս : Քանզի ճակատն է տեղի ամօթոյ , ասէ այսուհետև դնի անդ այս կնիքս , զի մի ամաչեսցես զօր . խոստովանել զքս և առաջի հալածչաց :] Եւ ժողովն ֆլորենցեաց զնոյն հաստատէ այսպիսի բանիւ . ։ Ի ճակատն սոյն օծանի նորահրաւէրն ՝ի ճակատն , ուր է՝ աթոռ ամօթոյ թեան , զի մի ամաչեսցէ խոստովանել
Ե 5 զանունն քի . և մանաւանդ զխաչն նորա , որ հրէից է՝ գայթագղութիւն , և հեթանոսաց յիմարութիւն : վասն որոյ և անդ կնքի նշանաւ խաչին :] Նաև և զի , որպէս ասէ սուրբ Թովմաս աքուինացին , ՝ի խորհրդոյ դրոշմի նշանի կնքի սորբ նշանաւ սբ խաչին . որպէս և զինուորն նշանաւ թագաւորին . որ նշանն պարտ է լինել յայտնի , վասն այսորիկ դնի ՝ի ճակատն . քանզի ոչ գոյ ՝ի մարմնի այլ մասն յայտնագոյն :

Եւ ապա օծանեն զաչս . զականջսն , զռնգունսն . զբերանն . զձեռս . զսիրտն .

ռնս, զականջսն, և զոտս: զոր առանձին Զ 6
ջն հանդիսութեան խորհրդոյս ըստ ա-
ւանդութեան յանձնեաց: Թէպէտ յոյնք մի-
աբանեն. զի ասեն գիրք հնոյն մաշտո-
ցին նորա հրամայեն օծանել զճակա-
տն. զաչս. զհոտոտելիս. զականջսն.
և զբերանն: Եւ նորատիպն Եւքողոգին ՚ի
խորհրդատետրով կատարեն հրամայէ
նոյն օծանել զճակատն. զականջսն,
զհոտոտելիս. և զբերանն: Եւ մեր-
ցնոյ գիրքս մաշտոցին. որոյ այժմ
վարեն յոյնք. զնոյն զճակատն. զաչս.
զհոտոտելիս. զբերանն. զականջսն.
զսիրտն. զձեռս. և զոտս: Իսկ մեր Է 7
դասնգս հայք յաւելուն և զու-
սսն: Եւ այսպիսեաւ փոփոխմամբ ար-
ևելեայքն և յայտնապէս յայտնեցին.
Թէ օծանելն զայլ անդամսն բաց ՚ի
ճակատէն՝ ոչ է ի հարկէ հարկաւորութեան
՚ի խորհրդոյս դրոշմին:

Իսկ վասն ձևոյ այսր խորհրդոյս՝
պատասխանեմք ըստ համաձայն նորին ժո-
ղովոյն. Թէ ձևն նորա. որ ասէ ՚ի
յօծանելն ճակատին. Է բանս այսպի-
սի: Կնքեմ զքեզ նշանաւ խաչի. և հաս-
տատեմ զքեզ օծմամբ փրկութեան.
յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սր-
բոյ:] և կամ այլ ինչ բան, որ նման Ը 8
լինի սմա: Բայց մաշտոցն հայոց ա-
ւանդէ զձև բանին և զարարողութիւն
խորհրդոյս զկնի մկրտութեան այսպէս:
Եւ այսուհետև սկսանի քահանայ դ-
րոշմել միւռոնաւն. նախ զճակատն
ասելով. Եւղ անուշ յանուն Քրիստոսի հե-
ղեալ ՚ի քեզ կնիք երկնաւոր պարգե-
ւացն յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւ-
ոյն սրբոյ: Բայց զայս պարտ է գիտել,
զի ՚ի սմա առաջնոյ միայն յիշեսցեն զեր-
րորդութիւն: Եւ ապա զաչսն ասե-
լով. Օծումն սրբութեան, որ յանուն Յի

քի,

chologium recenset membra vngenda, frontem, oculos, nares, os aures: Cyrillus Hierosſ Catech. Myſtag. frontem, aures, nares, pectus: Euchologia verò typis excuſa, quibus modò paſſim vtuntur Græci, frontem, oculos, nares, os, aures, pectus, manus, & pedes; quibus membris Armenij addunt etiam ſcapulas: qua quidem variatione vel ipſi Orientales manifeſtè oſtendunt, reliquas partes corporis præter frontem vngere, non eſſe de neceſſitate huius Sacramenti.

Quantùm ad formam, reſpondetur cum eodem Concilio, eſſe illa verba: *Conſigno te ſigno Crucis, & confirmo te Chriſmate ſalutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti:* aut alia, ex quibus ſimilis habeatur ſenſus. Armenicum autem Rituale, tradens formam, & ritum conferendi hoc Sacramentum immediatè poſt Baptiſma, ſic habet: *Poſteà conſignet Chriſmate primùm frontem, dicens: Vnguentum ſuaue in nomine Ieſu Chriſti effuſum eſt ſuper te, ſignaculum donorum cæleſtium, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Sciendum eſt autem, in vnctione huius tantùm primi membri inuocandam eſſe diuinã Trinitatem. Deindè oculos dicens: Vnctio ſanctificationis, quæ in nomine Ieſu Chriſti, illuminet oculos tuos, ne vnquàm obdormias in morte. Aures dicens: Vnctio ſanctificationis fiat tibi ad audiendum diuina præcepta. Nares, dicens: Vnctio ſanctificationis, quæ in nomine Ieſu Chriſti, fiat tibi*

Vuu *odor*

odor suauitatis Vitæ in Vitam. Os, dicens: Vnctio sanctificationis, quæ in nomine Iesu Christi, sit tibi oris custodia, & ostium munitum labiorum tuorum. Manus in Vola, dicens: Vnctio sanctificationis, quæ in nomine Iesu Christi, sit tibi causa bonorum operum. Pectus, dicens: Vnctio diuina, quæ in nomine Iesu Christi, cor mundum confirmet in te, & spiritum rectum innouet in Visceribus tuis. Scapulas, dicens: Vnctio diuina, quæ in nomine Iesu Christi, sit tibi scutum munitionis, in quo possis omnia tela Nequissimi ignea extinguere. Pedes, dicens: Vnctio diuina, quæ in nomine Iesu Christi, dirigat gressus tuos in Vitam æternam.

Archudius, referens formam, qua sua Græcorum Natio in Confirmatione vtitur, asserit, illam in his duntaxat verbis consistere: *Signaculum donationis Spiritus sancti:* quibus verbis toties repetitis, inungunt Græci prædictas corporis partes: & ad huius formæ sufficientiam comprobandam, atque explicandam, multas idem Archudius rationes, & auctoritates adducit. Sed quicquid sit de sufficientia huius formæ: præstantior certè, ac tutior illa est, quam Armeni proferunt in frontis chrismate; cùm exprimatur in ea non solùm effectus Sacramenti per illa verba: *Signaculum donorum cælestium;* verùm etiam & actus exercitus à Ministro super Oblatum, cùm dicitur: *Vnguentum suaue effusum est super te;* & præterea inuocatio Trinitatis, *In nomine*

Թ քի , լուսաւորեսցէ զաչս քո . զի մի
երբէք ննջեսցես ի մահ : Առ այս զական
9 ջսն՝ ասելով . Օծումն սրբութեան
եղիցի քեզ լսողութիւն ածային պա
տուիրանացն : Առ այս զհոտոտելիսն՝
ասելով . Օծումն սրբութեան , որ յա
նուն յի քի , եղիցի քեզ հոտ անուշու
թեան կենաց 'ի կեանս : Առ այս զբերանն՝
ասելով . Օծումն սրբութեան եղիցի
քեզ պահապան բերանոյ . և դուռն
ամուր շրթանց քոց : Առ այս զձեռսն
ձեռան 'ի կից ասելով ասէ . Օծումն
սրբութեան , որ յանուն յի քի , եղիցի
Ժ քեզ պատճառ բարեգործութեան ա
10 ռաքինի վարուց : Առ այս զսիրտն՝ ա
սելով . Օծումն ածային զսիրտ սուրբ
հաստատեսցէ 'ի քեզ . և զհոգի ուղ
իղ նորոգեսցէ 'ի փորի քում : Առ այս
զթիկունսն՝ ասելով . Օծումն ածայ
նոյ , որ յանուն յի քի , եղիցի քեզ վա
հան ամրութեան . որով կարասցես զամ
ենայն նետս չարին շիջուցանել : Եւ
առ այս զոտսն՝ ասելով . Օծումն ածայ
նոյ , որ յանուն յի քի , ուղղեսցէ զգն
ացս քո 'ի կեանս յաւիտենից :]

Առ որ՝ յաւելուց վարդապետն արևել
եան պատմէ . թէ յորժամ 'ի գրոցներն
ԺԱ ասեն միայն զբանս զայս կարգմանս
11 վերաբերեալ ձեռ ով : Կնիք պարգևաց
հոգւոյն սրբոյ :] Բայց մեք յաւել
ցոյն համարեսցուք զբանն , զոր ասեն հայք
'ի յօծանելն ճակատին : զի նախա
յասն ասանելի ոչ միայն զգործն խորհր
դոյն՝ ասելով . Կնիք երկնաւոր պար
գևացն : այլ և զպատարագութիւ պաշ
տօնէի երիցուն երեկոյս . ասելով . Իւղ
անուշ հեղեալ եղև քեզ : և ևս զկո
չումն երրորդութեան , որ է՝ հարկաւ
որ վս պաշտամանն խորհրդոյս . ա
սելով . Յանուն հօր և որդւոյ և հո

գոյին սրբոյ: Իսկ այն որ ասեն եւս ՚ի
սկզբանն ձեւոյն. յա. յանուն յի քի.
յաւելորդ թուի է. զի բաւականապէս
յայտ լինի այս անուանս ՚ի կոչումն եր-
րորդութեան: եւ ասեն աւագ. յանուն
յի քի. անդի առս բազմաց ոչ ասել
՚ի ձեռնն. յանուն հօր եւ որդւոյ եւ
հոգւոյն սրբոյ: ասեն այսպէս ՚ի գիրս
մաշտոցին. հայոց ոչ գտանի
գրեալ ՚ի ձեռնն կոչումն երրորդու-
թեան. որ է՝ յոյժ անհաւանելի: Վասն որոյ
պարտ է՝ դնել ՚ի նոյն զայն կոչումն.
Նոյն եւ զիատկի է՝. զի այլ բանիւն, զոր
հայք ասեն ՚ի յօծումն այլոց անդամ-
ոցն, ոչ նոյնպէս գրեալ գտանին ՚ի
յամ գիրս մաշտոցին. այլ կայ փոփո-
խումն ինչ: զի ՚ի գիրս ոմանս ասի.
Օծումն սրբութեան, կամ աստուածային,
եւ այլն: եւ ՚ի յայլ գիրս ասի. Կնիքս
այս, եւ այլն: բայց այսպիսի փոփո-
խումն ոչինչ վնասէ. զի բանքն այնո-
քիկ ոչ են ձեւ հարկաւոր. այլ պէտք է
ասել, որ ասի ՚ի յօծումն ճակատին:

Ֆբ 12 *Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* quam esse quoq; in hoc Sacramento necessariam, communiter tradunt Doctores. Illud tamen, quod insuper additur in principio eiusdem formæ: *In nomine Iesu Christi:* posset ab Armenijs prætermitti, tum quia superfluum est, cùm iam sufficienter sit posteà explicatum per inuocationem trium personarum; tum etiam, quia occasionem aliquibus exhibet non subijciendi inuocationem illam Trinitatis; quæ proptereà in plerisque eorum Ritualibus scripta non inuenitur, etiá-
Ֆբ 13 si ad substantiam huius Sacramenti pertineat, & ommitti non debeat. Cæterùm verba, quæ proferuntur in vnctione aliorum membrorum, non omninò eadé sunt in omnibus Armen. Ritualibus: nam, quod in aliquibus legitur: *Vnctio sanctificationis, diuina,* &c. in alijs habetur: *signaculum hoc sanctificationis, diuinum,* &c. sed verba in alijs vnctionibus quæcunque sint, admitti possunt, dummodò in frontis vnctione ad modum Crucis vera forma dicatur.

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

Պաշտօնէի դրոշմին.

Երկրորդ" գլուխ:

Երկրորդ" խնդրեսցուք. եթէ միայն եպիսկոպոսն իցէ յատուկ եւ սեփհականն պաշտօնեայ սբ̃ խոր-հրդոյս:

Պատասխանէ Վարդան եւ գրեգոր տաթ-եւացին. թէ ոչ միայն եպիսկ. այլ եւ քահանայ է՝ սեփհականն պաշտօնեայ դրոշմին: Եւ ասէ Վարդան ՚ի այս

ա̄ I

DE MINISTRO
Confirmationis.
Sectio II.

QVæritur secundò: An solus Episcopus sit proprius, & ordinarius minister Confirmationis?

Respondet Vartanus cum Dattieuensi, alijsq; corũ consectaneis; præter Episcopum, esse quoq; Presbyterum Cõfirmationis ministrum

Vuu 2 ordi-

բ ordinarium : quarè in Confutatione
2 epistolæ Rom. Pontificis, num. 11:
Latinos in hac re carpit, dicens:
*Errant prætereà; quia Baptismum in
duo diuidunt, ita Vt Presbyter apud
eos baptizet, & Episcopus chrismet,
& Spiritum sanctum impertiat; qua-
si nequeat Presbyter Spiritum sanctū
tribuere. Quod si ita esset, quomodò
posset Presbyter panem, & Vinum
efficere corpus, & sanguinem Christi
Dei per inuocationem Spiritus sancti?
aut quomodò posset prætereà remissio-
nem peccatorum pœnitentibus elar-
գ giri per Spiritum sanctum?* Hæc ille:
3 quibus disertè, duos profert errores:
primus est, Confirmationem non
esse Sacramentum à Baptismo di-
stinctum: quem errorem refutaui-
mus quæst. 3. §. 4. alter est, etiam
ad Presbyterum ex officio pertine-
re, Spiritum sanctum tribuere ba-
ptizato per frontis Chrismationem.
Quocircà & his nos verbis vellicat
Dattieuensis in tract. de Sacramen.
cap. de Confirmatione: *Nostri Sa-
cerdotes chrismandi facultatem ha-
4 bent, sicut habent Latini Episcopi:
դ sunt enim in hac potestate Episcopis
Latinorum æquales. hoc dixerim ad
eorum retundendam contradicendi li-
bidinem. cæterùm reuerà quilibet po-
test Sacerdos omnia Sacramenta per-
ficere, præter Ordinem, cuius collatio,
sicut etiam Altaris, & Ecclesiæ bene-
dictio ad Episcopum pertinet.*

Respondetur ergo cum Concilio
Florentino loco citato, ordinarium
Confirmationis ministrum esse so-
lum Episcopum: posse tamen per
Apo-

պաշտօնատարութեան առ Թուղթն պա-
պուն 'ի Թիւն . Ժա . ասէ այսպէս;
Լատինացիքդ՝՝ սխալ են . որ զմկրտու-
Թիւն յերկուս հատանեն . քահանայն
մկրտէ . և եպիսկոպոսն միւռոնէ , և հոգի
տայ: և այդ սխալ է՝. որ քահանայսն հո-
գի չկարէ տալ : ապա զիարդ զհացն
և զգինին մարմին և արիւն այ գործէ
կոչելով զհոգին սբ : և զիարդ կարէ
Թողութի տալ խոստովանողացն քա-
հանայ հոգւովն սրբով :] Եւ այսպէս
սե բանիւ՞ արտայայտէ զմոլորութիւն զեր-
կու մոլորութիւն : առաջինն է՝. Թէ
դրոշմն ոչ է յատուկ խորհուրդ 'ի մկր-
տուԹէն որոշեալ : զորոյ ապացուցանելն
դիմանեցաք 'ի չորրորդ'' պարագին երրորդ''
վիճաբանութեան : Երկրորդն է՝. Թէ
տալն զհոգին սբ 'ի ձեռն դրոշմին
իցէ ներգործական գործ քահանայից :
Զորոյ վերայ և Տաթևացին այսմ
յանդգնաբանեալ խօսի : Ք̃ ձ̃լ ասէ մեզ Թէ
քահանայքն մեր ունին իշխանութի
դրոշմելոյ . զոր զրամ̃կաց եպիսկոպոսն ունի:
ապա ուրեմն իշխանակիցք են քահա-
նայք մեր և եպիսկոպոսն նոցա : այս բան հա-
կառակասիրութեան նոցա ասի : այլ
ըստ ուղղութեան՝ քահանայն ունի
զօրութիւն խորհուրդ եկեղեցւոյ կատա-
րել . և եպիսկոպոսաց է լուծանել . զի մի-
այն տայ զկարգն , զեկեղեցին օծանել ,
և սեղան :]

Բայց՝ մեք պատասխանեմք ընդ սբ ժո-
ղովոյն Փլորենտիոյ . Թէ յատուկ և
ներգործական պաշտօնեայ դրոշմին է
միայն եպիսկոպոս . Թէպէտ և կարէ քահա-
նայն առնուլ զհրաման պաշտօնելոյ
զայս խորհուրդ 'ի մեծէ քահանայա-
պետէն ընդհանուր եկեղեցւոյ :

Հաւանին միայն այսոր մերոյ պա-
տճառոյս նախ ցուցանի վկայութ-
ամբ այ

ամբողջին պտղոյն ։ քանզի ՚ի գործս ա- ե
ռաքելոցն ոչ ուրեք ընթեռնումք . 5
թէ այս խորհուրդս տուեալ եղե-
յայլմէ յումեքէ . եթէ ոչ միայն ՚ի ձե-
ռնաց առաքելոցն ։ որք [illegible] միայն
երթային ՚ի միոյ քաղաքէ առ միւսն .
որպէս զի ձեռնադրութեամբ դրոշմեսցեն
և տացեն զհոգին սբ այնոցիկ , որք
յառաջ մկրտեալքն էին ՚ի յայլոց պաշ-
տօնէից ։ և մանաւանդ յայսմ լինի
այս ՚ի գործոց առաքելոց" գլխն . ութ-
[illegible] այսպէս ։ Առաքեցին առ նոսա
զպետրոս և զյովհաննէս . որք իջեալ
կացին յաղօթս վասն նոցա , որպէս զի զ
առցեն զհոգին սբ . զի ցայնժամ չև 6
ևս էր իջեալ ՚ի միոյ նոցա հասեալ . բայց
միայն մկրտեալքն էին յանուն տն յի .
յայնժամ եդին զձեռս իւրեանց . և առ-
նուին հոգի սբ .] Եւ գլխ ՚ի . ժթ.
երորդ" գլխն՝ պօղոս ձեռնադրութեամբ
դրոշմեաց զայնոսիկ . զորս մկրտեալ
էին այլ պաշտօնեայք ։ զի ասէ ղու-
կաս ։ Եւ իբրև զայս լուան . մկ-
րտեցան յանուն տն յի ։ և ՚ի դնելն ՚ի
վերայ նոցա պօղոսի զձեռն . եկն հոգի
սբ ՚ի վերայ նոցա ։] Աղագաւ ուրեմն այդ-
պիսակս լինելոյ . վասն զի պաշտօնեն այսմ է
խորհրդոյս պատշաճէր յատկապէս 7
նոցա , որք ունէին յեկեղեցի զառա-
ջին իշխանութի . յդ . եպիսկոպոսաց . որք
ունէին յեկեղեցի զտեղի առաքելոցն ։
Եւ [illegible] է . զի պսակ է պաշ-
տօնէի դրոշմին նախ դնել զձեռն իւր
զխաչ նուիրելոյն աղօթելով . և ա-
ղօթ դրոշմել զնա . զի առաքեալքն ձեռ-
նադրութեամբ դրոշմէին ։ և այսպէս պանծէ
և հրաման է եկեղեցւոյն հաւատալ . և
որք թագաւորն դնել զձեռն իւր զլխոյն .
[illegible] առաքե-
լոց

Եւ

Apostolicæ Sedis dispensationem etiam Presbyterum hoc Sacramentum administrare.

Prima pars responsionis probatur primò testimonio Sacræ Scripturæ. Siquidem in Actis Apostolorum nusquàm legitur fuisse peractum in primitiua Ecclesia hoc Sacramentum ab alijs, quàm ab Apostolis; qui, vt per manus impositionem darent Spiritum sanctum ijs, quos alij Ministri baptizauerant, ibant etiam ex vna Ciuitate in aliam, vt dicitur cap. 8. *Miserunt ad eos Petrum, & Ioannem; qui cùm venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Iesu. tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.* Et cap. 19. Paulus manus imposuit illis, quos alij baptizauerant: *His auditis*, inquit Lucas, *baptizati sunt in nomine Domini Iesu: & cùm imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos.* Ergo signum est, quòd collatio huius Sacramenti ad eos propriè pertinere iudicabatur, qui primum gradum in Ecclesia obtinebant, nempè ad Episcopos, qui Apostolorum vicem in Ecclesia gerunt.

Probatur secundò ratione: Nam Sacramentum Confirmationis consummat, ac perficit baptizatum, vt alibi dictũ est, dans illi plenitudiné Spiritus Sancti: quarè vocatur communiter à Patribus Sigillum; quia, Quæst. 3. §. 4.

si-

ſicut Fidelis per Baptiſma conſcribitur quaſi quædam ſpiritualis *epiſtola Chriſti, ſcripta Spiritu Dei Viui*, vti dicitur 2. Cor. 3.; ita per Sacramentum Chriſmatis quaſi vltimò conſignatur ſigillo Crucis. at in quolibet opere, cùm inferiores Miniſtri diſponant materiam, vltima forma, & conſummatio imprimitur ab agente primario, ac ſuperiore artifice: & epiſtola, quæ à Notario ſcribitur, à Præſule ſuperiore ſignatur: ergo adminiſtratio huius Sacramenti Epiſcopis reſeruatur, qui ſummam in Eccleſia poteſtatem obtinent. Præterea, adſcribere aliquem ad militiam eſt propriũ Ducum, & Imperatorum: ſed in Cõfirmatione adſcribimur ad Chriſti militiam: igitur hoc ab Eccleſiæ Ducibus, ac Primatibus faciendum eſt.

Probatur tertiò ex antiquis Eccleſiæ Patribus, & Concilijs: Dionyſius Areopagita de Eccleſ. Hier. cap. 2. par. 2. *Baptizatum*, inquit, *indutum alba Veſte, ad Pontificem ducunt: ille diuino, ac Deifico prorsùs Vnguento Virum ſignat.*

Clemens Papa, & Apoſtolorum Diſcipulus, in Epiſt. 4. *Omnibus feſtinandum eſt ſine mora renaſci Deo; & demum conſignari ab Epiſcopo, id eſt, ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam percipere, &c. Cùm autem regeneratus fuerit per aquam; & poſtmodùm ſeptiformi Spiritus ſancti gratia ab Epiſcopo confirmatus, &c.*

Vrbanus 1. Papa in epiſt. decretali: *Omnes fideles per manuum impoſi-*

Է 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

[illegible]

[illegible]

առաքելոյն ՚ի չորրորդ՛՛ թղթոյն իւր ասէ։ Յա
Պարտ է ամենեցուն փութալ առա_ 11
նց յառաջագոյն վերստին ծնանիլ ամ.
և յետոյ դրոշմիլ յեպիսկոպոսէ. ՚ի.
առնուլ զեւթնաձեւեան շնորհս հոգւո_
յն սրբոյ։] Եւ զկնի սակաւուց դա_
ռնայ ասէ։ Իսկ յորժամ վերստին
ծնեալ լինիցի ջրով, և ապա եւթնա_
ձեւեան շնորհին՝ հոգւոյն սրբոյ հաս_
տատեալ յեպիսկոպոսէ, և այլն.]

Այլ Ուրբանոս առաքեալն, պապն,
՚ի կանոնական թղթին ասէ։ Պարտ
է ամենայն առաքելոց զկնի մկրտու_
թեան առնուլ զհոգին սբ ձեռնադրու_ Յբ
թբ եպիսկոպոսացն. որպէս զի կատա_ 12
րեալք լինին քրիստոնեայք։]

Այլ Կիպրիանոս ՚ի. Հգ. թղ՛՛ թու_
ղթն առ յուբայանոս ասէ։ Որք մկ_
րտին մկրտին յեկեղեցի. մատու_
ցեալ լիցին առաջնորդացն եկեղե_
ցւոյ. որպէս զի ՚ի ձեռն աղօթից և
ձեռնադրութեան ընդունիցին զհոգին
սբ. և տէրունականն կնքով կատարես_
ցին։]

Այլ Եւսեբիոս պապն ՚ի յերրորդ՛՛
թղթին առ եպիսկ. տուսկիայ ասէ։
[Ձեռնադրութեան խորհրդին է՝ յոյժ պատ_
ուական. և ոչ կարէ յայլմէ կատա_ Յգ
րիլ, բայց ոչ ՚ի քահանայապետաց 13
մծաց։] այ. եպիսկոպոսաց։

Այլ ժողովն եղիբերտինայ ՚ի լ. ը.
կանոն՛՛ կանոնին. յետ ասելոյն թէ կա_
րէ աշխարհականն մկրտել ՚ի հարկա_
ւոր ժամանակի. յաւելու այսպէս։
Իսկ եթէ մկրտեալն կեայ կեցցէ.
ածցեն զնա առ եպիսկոպոսն. որպէս զի կա_
րասցէ ձեռնադրութեամբ կատարիլ։]

Այլ Մելքիադէս պապն և մարտի_
րոս ՚ի թղթին առ եպիսկոպոսս սպանիոյ
ուսուցանէ. թէ դրոշմն այսու գերա_

զա_

positionem Episcoporum Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, Vt plenè Christiani inueniantur.

Cyprianus in epist. 73. ad Iubaianum: *Qui in Ecclesia baptizantur, Præpositis Ecclesiæ offerantur, Vt per orationem, & manus impositionem Spiritum sanctum consequantur, & signaculo Dominico consummentur.*

Eusebius Papa in epist. 3. ad Episcopos Tusciæ, & Campaniæ. *Manus impositionis Sacramentum magna Veneratione tenendum est; quod ab alijs perfici non potest, nisi à summis Sacerdotibus:* hoc est, Episcopis.

Concilium Elibertinum, can. 38. postquàm dixit, posse Laicum in necessitate baptizare, addit: *Si superuixerit, ad Episcopum eum perducat, Vt per manus impositionem perfici possit.*

Melchiades Papa, & Martyr, in epist. ad Episcopos Hispaniæ, docet, Confirmationem in eo præstare Baptismo, quòd solùm à summis Sacerdotibus, id est, Episcopis, confertur.

Concilium Nicænum 1. can. 55. Arabico: *Chorepiscopus, cùm Visitat Ecclesias, & Monasteria, quæ sub potestate sua sunt, debit interrogare, an habeant filios, aut filias; & facere, Vt ad se adducantur; & signet eos signo Crucis, & oret super eos, & imponat manus, & benedicat.*

Concilium Arelatense 1. can. 8. & Arelatense 2. can. 17. vtrumque S. Siluestri Papæ tempore celebratum, decreuerunt, vt hæreticis, ad

Ec-

Ecclesiam redeuntibus, si baptizati fuerint *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, non iterum tradatur Baptismus; sed Confirmationis Sacramentum eis ab Episcopis conferatur. quia nimirùm hæretici illi hoc Sacramentum non dabant.

Eusebius Cæsariensis, lib. 6. hist. cap. 35. *Nouatus neque Sigillo ab Episcopo obsignatus fuit: quo quidem neutiquàm potitus, quomodò quæsò Spiritum sanctum adeptus sit?* Mutuatur hæc verba Eusebius à Cornelio Papa, & Martyre, qui illa scripserat in epist. ad Tubianum Antiochenum.

Chrysostomus in caput 8. Act. Apost. *Hic Philippus vnus erat ex septem Diaconis, secundus à Stephano; ideò & baptizans, Spiritum sanctum non dabat: neque enim facultatem habebat. hoc enim donum solorum Apostolorum erat.* Idem asserit Epiphanius, hæres. 21.

Hieronymus in Dialogo contra Luciferianos, cap. 4. *In Ecclesia baptizatus, non accipit Spiritum sanctum, nisi per manus Episcopi.*

Innocentius 1. Papa, in epist. 1. ad Decentium, cap. 3. *Non licet Presbyteris frontem baptizatorum oleo Chrismatis signare, quod solis debetur Episcopis, cùm tradunt Spiritum sanctum Paracletum.*

Denique Gregorius Papa, lib. 3. epist. 9. monet, ne Presbyteri signare audeant Chrismate baptizatos in fronte, cùm id ad Episcopi munus pertineat. & hæc satis de testimonio veterum Patrum.

Sed

Ժդ 14 [illegible]

ԺԵ 15 [illegible]

ԺԶ 16 [illegible]

պաշտպանէր միայն առաքելոցն :] և ԺԷ
զնոյն առնէ աշնն եպիսկոպոսն ՚ի . Տիտ . զմին 17
ընդ դէմ հեբրայեցւոց :

Արէն յերանելին ՚ի ճառն ընդ դէմ
չրքափակառանասացն ՚ի չորրորդ" գլխն աս-
սէ : Ոչ որ մկրոնել եղև յեկեղեցի ,
ոչ առանձնացու զհոգին տէ․ եթէ ոչ ՚ի
ձեռացն եպիսկոպ :]

Արէն յինքնագրեալս առաքին , պա-
պա, ՚ի Թուղթն առ գծլինորոս առէ :
Ոչ պարտ է քահանայից դրոշմել
մեռոնաւն զմկրտեալս մկրտելոց : զի
այս պաշտօնէն միայն եպիսկոպ . յոր
ժամ տան զհոգին տէ :]

Արէն զոր եգար հաւատոյ հրեշտակն ՚ի ԺԸ
յեկեղ" Թուղթն երրո" զորոցն՝ զգա- 18
չագուցանէ . զի մի ՚ եղիսեցնեն քահա-
նայք դրոշմել մեռոնաւ զմկրտեալս
՚ի ճակատն . վա զի այս է եպիսկ գոր-
ծ :] Եւ. այսքան բաւ է յաղագս հնոց
սբ հարցն :

Բայց՝ առարկէ վարդանն ընդդ-
դէմ մեր ասելով : Կարէ քահանայ
ըստ սովորականն իշխանութեան խոր-
ում փոխարինել զհացն և զգինին ՚ի
մարմին և յարիւնն քի հաղորդիւ սըր
բով : և արձակել ՚ի մեղաց՝ տալով ըղ
շնորհսն հոգւոյն սրբոյ և զնոյն հո- ԺԹ
գին սբ . զի սա գայ ՚ի մեզ ՚ի ձեռն շնո- 19
րհաց իւրոց : ապա ուրեմն կարէ և ա-
տալ զհոգին սուրբ մկրտելոց ՚ի խոր-
հուրդ դրոշման :

Նախ պատասխանի . զի եթէ այս պատ-
ճառս վարդանայ ունէր զօրութիւն
ինչ . ցուցանէր և ա . թէ կարէր քա-
հանայ տալ զհոգին սբ ՚ի ձեռն խորհ-
րդոյ կարգին . վս զի տայ զնա ՚ի ձեռն
այլոց խորհրդոց : Նա և թէ կա-
րէր օրհնութե կատարել զմեռոնն .
վս զի կատարէ բանիւն զհաղորդու-
Թեն

Sed obijcit Vartanus: Potest Presbyter, vt minister ordinarius, conficere Sacramentum Eucharistiæ, atque absoluere à peccatis, tribuens alijs gratiam Spiritus sancti, atque adeò ipsum Spiritum sanctum, qui ad nos venit per suam gratiam: ergo cur non poterit etiam ex officio eundem Spiritum sanctum tradere baptizatis per Confirmationem? quòdsi hoc non poterit; neque etiam poterit illud.

Respondetur primò; quòd, si hoc argumentum aliquam vim haberet, probaret prętereà, pertinere etiã ad munus Presbyteri dare Spiritum sanctum per Sacramentum Ordinis, sicut dat per alia Sacramenta; eòque magis conficere, seu consecrare vnguentum Chrismatis, quia conficit, & consecrat Eucharistiam corporis, & sanguinis Christi: quæ tamen absurda nec Vartanus ipse admittit. Sicut ergo responderet ipse ad hæc, non conuenire Presbytero imponere manus ad sacros Ordines conferendos, quia hoc munus fuit solùm Apostolorũ, quorum locum in Ecclesia tenent Episcopi; neque conficere vnguentum Chrismatis, quia Apostolorum discipuli, Clemens, & Dionysius, alijq; SS. Patres nobis tradiderunt, hoc vnguentum à solis Episcopis consecrandum esse: ita similiter ipsi respondeo, neque esse proprium Presbyterorum, sed tantùm Episcoporum, Confirmationis Sacramentum conferre: quia soli Apostoli hoc Sacramentum conferre

solebant, & ita etiam nobis tradiderunt Apostolorum discipuli, Patres, & Concilia, vt suprà ostendimus.

Respondetur secundò: Quamuis in omnibus Sacramentis idem detur Spiritus sanctus; non datur tamen cum eodem effectu, & eundem ad finem, vt alibi* dictum est. Vnde ex potiori effectu, ac fine aliquorum Sacramentorum colligimus; eorum collationem ad digniores Ministros pertinere. Cùm ergo in Confirmatione detur Spiritus sãctus ad hominem baptizatum consummandum, ac vltimò perficiendum per septiformem ipsius gratiam, & plenitudinem sanctitatis, ac roboris, vt fortiter pugnet contra Dæmones; ideò mirum non est, si eius administratio propriè pertineat ad digniorem potestatem, videlicet Episcopalem. Præterea, hæc duo tantùm Sacramenta, Confirmatio, & Ordo, habent collocare Fideles in actiua quadam potestate, seu officio; Confirmatio quidem in officio pugnandi pro Fide, & Ordo in officio administrandi alijs Sacramẽta, ac distribuendi bona Ecclesię: & ideò eorum collatio ad eos pertinere debet, qui excellentiorem in Ecclesia obtinent potestatem, hoc est, Episcopis, quorum proprium est, officia distribuere. Reliqua verò Sacramenta nullam actiuam potestatem, aut officium conferunt: nam in Baptismo datur quidem potestas aliqua, sed merè passiua, participandi scilicet alia Sacramenta, & Ecclesiæ bona; in reliquis au-

*Quæst. 3. ar. 4. num. 11.

Ի [illegible] մկրտութեան եւ ապաշխարութեան [illegible]. այլ եւ [illegible]
20 [illegible]
[illegible]
[illegible] : Երկրորդ՝
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ԻԱ [illegible]
21 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Երրորդ՝ [illegible]
[illegible]
[illegible]
ԻԲ [illegible]
22 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Իգ 23 autem nulla traditur potestas, nec officium, vt diximus quæst. 3. §. 4. num. 41. idcircò pertinent ad inferiores Ministros.

Secunda pars responsionis (vbi dictum est, posse nihilominùs Presbyteros ex dispensatione Summi Pōtificis Confirmationis Sacramentum administrare) probatur: Nam Summus Pòntifex, vtpotè Caput totius Ecclesię, habet in ipsa Ecclesia plenitudinem potestatis: ergo potest, cùm nullum ius diuinum in contrarium obstat, facultatem con-
Իդ 24 cedere, vt aliqua, quæ ad superiores Ministros pertinent ex officio, à Ministris etiam inferioribus administrentur: sicut concedere solet quibusdam Presbyteris, vt conferant minores Ordines, quamuis & hos conferre sit proprium Episcoporum. Hinc S. Gregorius Papa, cuius memoria in Armena pariter Ecclesia colitur, Presbyteris Sardiniæ facultatem concessit, vt in Episcoporum absentia confirmarent: scribens enim Ianuario Episcopo,
Իե 25 inquit sic: *Vbi Episcopi desunt, vt Presbyteri etiam in frontibus baptizatos Chrismate tangere debeant, concedimus.* Greg. lib. 3. epist. 26.

Iam verò videndum esset, vtrùm Armenij, quibus, sicut & Græcis, alijsque Orientalibus Christianis, consuetudo est, ac fuit peruetusta, vt passim Presbyteri Chrismatis Sacramentum cōferant baptizatis immediatè post Baptisma; vtrùm inquam hoc faciant ex facultate, à Romanis Summis Pontificibus ali-

Xxx 2 quan-

quandò sibi concessa; vt scilicet sua ipsorum Confirmatio non sit irrita.

Etquidem Archudius lib. 2. de Sacram. cap. 15. hanc facultatem Græcis fuisse factam opinatur: & ad aliqua Romanorum Pontificum decreta, in quibus eadem facultas videri poterat reuocata, his verbis respondet: *Vniuersè autem de Romanis Pontificibus, qui reuocarunt, illud dicendum videtur: reuocasse, quòd existimarent, auctoritate propria Presbyteros illud munus vsurpasse; ideòque in huiusmodi decretis sæpè inuenitur hoc verbum (ne præsumant): præsumptio autem nullam facultatem concessam supponit, quam tamen illi obtinuerant, & longissimo vsu stabilierant. A quonam tamen obtinuerint, an à Romano Pontifice, an ab alijs Episcopis, hoc non constat: tutissimum est dicere, Græcorum Presbyteros per suos Patriarchas, & Antistites eiusmodi facultatem à Summo Pontifice obtinuisse, à quo omnis iurisdictio, quasi à Capite in alios, veluti membra, mediatè, vel immediatè deriuatur, & diffunditur.* Additque paulò post: *Quicquid sit de reuocatione aliorum Pontificum; profectò cùm in Concilio Florentino, post omnes Pontifices, qui reuocarunt, Græci de hac re interrogati, omnem difficultatem (vt ibi asseritur) legitimè, & canonicè diluerint: ipse etiam Pontifex Eugenius IV. reddita ab ijs rationi acquieuerit: hoc vel vnum ad omnem controuersiam de hac re sedandam sufficere posse videtur. Recesserit sanè ab vsitata consuetudi-*

մանակին, այլ եւ ՚ի ձեռս եպիսկոպոսաց,
Ի զ 26 կարէ տալ հրաման. զի վայրապարոյն
պաշտամանեայքն պաշտօնեիցն զդրոշմ.
Թէպէտեւ նոցա պաշտօնէին իսկական եւ ըն
դունեբար պաշտաման ընծին վերջագոյն
պաշտամանեցն զմ՛ որոյ առաջոյ է՛ մերոյն
մեծ քահանայապետին հրամանաւ տալ
հրամանն աքքայից. զի տացեն մերոյն
զփորձ աստուածային. որք ոչ յիշատա-
կեալ եղեն ՚ի յաճախագոյն գիրսն. Թէ
պէտ տալոյն նոցա պատմական եւ սա
ստվերական իշխանութիւն եկեղեցւոյ
էր. քան ամէն օրինակօք ընթերցանո-
մց՛ ՚ի պատմագրութիւնս. Թէ սորին
Ի է 27 գրեցոր հրամանաց հրովարտակ Թող եւս
եւ շնորհեսցէ քահանայից տարրանքիս
եկեղեցւոյն. զի կարող լիցին պաշտել
զխորհրդոյն դրոշմին ՚ի պարկեշտու-
Թեան եպիսկոպոսաց:

Բայց արդ՝ պարտ է՛ մեզ ասել
ընդ ելս եւ անդանոր, մի Թէ հայոց քա
հանայքն առնուլ եղեն ելեւմ ՚ի մե
ծէ հայրապետէն հրամայ զխոր-
հրդոյն դրոշմելոյ զմկրտեալսն. որով զի
դրոշմն առնուլ ՚ի նորանէ եւ ոչ յեպի
սկոպոսաց՝ Հռոմայեցւոց եւ հարցանե
լոցն: քանզի ոչ հայք մերոյն, այլ եւ
յոյնք եւ այլ յարեւելեայք առաջնորդու-Թ
Ի ը 28 եամբ. Թէ քահանայք զնոյն մկրտու-
Թեան տային զխորհրդոյն դրոշմին

Որոյ ապացոյց գտանի է՛. զի առ
կուսակիս յունաց ամբաւ մեծ վաղեմւոյն
՚ի գիրս, զոր գրեալ յիշխան խորհրդոցն
եկեղեցւոյ, ցուցանէ. Թէ քահանայք
առցեն եւ սոյն առնել զայս իշխանու-
Թիւն ՚ի հայրապետաց հրամայ. եւ
առէ այսպէս. քահանայքն յունաց մեզ
նորոգու Թեամբ պատրիարքաց եւ հայ
րապետաց եւ նոյնց դրոշմելոյ հրա-
մանն առնեն ՚ի մեծէ հայրապետէն հը

ԻԹ 29 առնելոյ ։ յորմէ երբ թէ 'ի գլխոյ ամ-
ենիշխանութենէ բղխէ և հոսի 'ի յայլսն
երբ թէ 'ի յանձնառս, թէ միաբանորդու-
բար , կամ թէ անմիջաբար ։] Եւ զնոյն
առակաւ՜ առց զործել առնէ ։ 'ի ժողովն զրո-
բենցեայ հարցմն զլուծոց եպիսկոպոսա
յիշխ առաջնութենն նոցա 'ի պաշտել
զդրոշմն ։ և ընդ պատճենեկն նոցա հա-
մեցաւ՜ մեծ հայրապետեան եւ զենեփո
ջրդորդ ։ ուրեմն ապա այս միայն
բաւ՜ականերագ առ 'ի խոսպաղանարար-
ցանել զամ եւ զհեմպանութենն որ
եղն այսպ եղեն ։ զի թեկեն և ասյի.
թէ կամելն այլոց ամաց անդեալ հայ
Լ 30 րապետացն հռոմայ հրաժարեալ եր
'ի յուռնոց առաջնութենէ առակային յայտ
եղեւ , թէ դրձէ հաւ՜անեցաւ՜ հայ
րապեան եւ զենեփոս . զի ոչ հակառա-
կեաց . այլ ընդունեաւ՜ զյոյնոց պատաս-
խնն ։] Զայս զրեալ է արքուպ-կոս
վ՚ր դրոշմն , որ առնեալ լինէր 'ի բա-
հանայից յունաց ՚ Թոյլ տուողն հայ-
րապետացն հռոմայ ։

Աշրդ՝ մեք զնոյն ասեմք վ՚ր դրոշ-
մն հայոց . թէ և նոցա քահանայիցն
թոյլ եատեն հայրապետացն հռոմայ
ԼԱ 31 դրոշմել ։ և զայս զուգանեմք բազում
պատճառաւք ։ Նախ զի հայոց եկեղե-
ցին յառաջ քան զժողովն քաղկեդոնի
միաւ՜որեալ էր ընդ աթոռապետաւ՜ որ
եկեղեցւոյն յունաց և յունաստանց.
մանաւ՜անդ ընդ եկեղեցւոյն յու-
նաց ։ ապա ուրեմն՝ եթէ մեծ քահ-
անայապետացն հռոմայ թոյլ տային
յունականն եկեղեցւոյն յունաց . զի
քահանայքն նոցա դրոշմեսցեն զմկրտեա-
լսն . նոյն թոյլս խոստացեալ առնեալ
եկեղեցւոյն հայոց . որ էր անդամ մին
յունականն եկեղեցւոյ ։ Երկրորդ՝ զի
հայք զկնի քաղկեդոնի ո՞չ ժողովսյս-
բա-

ne aliorum voluntas Pontificum ; attamen clarissimè apparet, denuò accessisse consensum Eugenij Pontificis, dum Græcorum responsum sine vlla controuersia admittit. Hæc Archudius de Confirmatione, à Græcis Presbyteris collata.

Quòd autem idem de Armeniorum Confirmatione dici possit, nónullæ rationes suadere videntur. Prima est, quia Armeniorum Ecclesia iam olim à principio Patriarchalibus Græcorum Cathedris subiecta longo tempore fuit; ergo, si Græcis per legitimam facultatem licuerit, vt Presbyteri confirmarent, etiam ad Armenos eadem facultas extendi debuit. Secunda, quia Armeniorum Ecclesia post suum schisma pluries ad vnionem redijt cum Romana, atque in his vnionibus tempore non modico perstitit, quádò & eorum Presbyteri similiter confirmabant. Tertia, quia plures extant exhortatoriæ, ac dogmaticæ Romanorum Pontificum ad Armenos Patriarchas epistolæ; in quibus, cùm sermo fit de Chrismatis Sacramento, traditur quidem ea doctrina, quòd ordinarius Confirmationis Minister est solus Episcopus: sed nullum fit verbum, quo Armenis Presbyteris eiusdem Confirmationis administratio prohibeatur. Quarta denique, quia in Concilio Florentino, cùm ad vnionem cum Romana Ecclesia denuò venissent Armenij, editum fuit ab Eugenio IV. Decretum pro eorum concordia, vbi Concilio approbante postquam

quàm sic loquitur Sanctissimus Pater: *Ordinarius Minister Sacramenti Chrismatis est Episcopus: & cùm cæteras Vnctiones simplex Sacerdos valeat exhibere, hanc non nisi Episcopus debet conferre*, &c. subijcit: *Legitur tamen: aliquandò per Apostolicæ Sedis dispensationem ex rationabili, & vrgenti admodùm causa, simplicem Sacerdotem Chrismate, per Episcopum confecto, hoc administrasse Confirmationis Sacramentum.*

Quocircà sic disseri posset: Sciebat quidem Eugenius Pontifex cum Concilio Florentino, Armenis, non secùs, quàm Græcis, consuetudinem esse, vt Chrisma daretur etiam à Presbyteris: maximè quòd in eodem Decreto dictum anteà fuerat: *Deputauimus de omni statu huius sacri Concilij viros, iuris diuini, & humani doctissimos; qui cum omni cura, studioque, & diligentia rem ipsam cum ipsis pertractarunt Oratoribus* (nempè Armenis, qui ad Concilium venerant); *ab eis accuratè inquirentes eorum fidem tam circa diuinæ Vnitatem essentiæ, & diuinarum personarum Trinitatem; quàm Domini nostri Iesu Christi humanitatem, & septem Ecclesiæ Sacramenta, atq; alia ad Fidem Orthodoxam, & ritus Vniuersalis Ecclesiæ pertinentia.* & tamen non modò eis consuetudine illa non interdixit; verùm etiam significauit, aliquandò per Apostolicæ Sedis dispensationem concessum fuisse, vt Presbyteri confirmarent: igitur per hæc verba concedere Armenijs videbatur Eugenius

ԼԲ 32 բազում անգամ միաւորեցան ընդ հռովմայ եկեղեցւոյն . մանաւանդ ՚ի ձեռն իւրեանց որք ժողովեցան այստ և մատամնոյ . և այսպէս միաւորել ձեռաց եղեւ ը ժամանակաւ . որոց յայլ ուրեք գրեցաք յառաջագոյն : և ՚ի նոյն ժամանակին քահանայքն իւրեանց դրոշմեին . և հռովմայ եկեղեցին ոչ հակառակէր : այսմ ուրեմն թոյլ տայր : Եւ որոց՝ զի հրամանաւն հռովմայ քաղաքապետի ժողովեցին թուղթ ս կանոնակա-նս առ հայոց կաթողիկոսն և թագաւորն ՚ի վէր բանից որ հաւատոյ, և թէպէտ ՚ի մէջ թղթոյն ուսուցանէին

ԼԳ 33 եւբեմն, թէ սմիրոնական պաշտամանս դրոշմին է ՚ի եպիսկ . սակայն ոչ երբէք ելշատմբեցին զհայս . թէ նոցա քահանայքն դրոշմեին : այսմ ուրեմն այս է՝ յայտնի նշան . թէ թողեալ թոյլ տային հայոց առնել այդ : Զորոյ՝ զի եկեալ ՚ի անկողնոքեան որ ժողովն ֆլորենտիոյ հայոց հրեշտակաց ՚ի գիտեմ եկեղեցւոյ և կաթողիկոսին իւրեանց վերաբերեալ հաստատութեան անց միաւորութեն ՚ի մէջ հայոց և զաւառաց . և ՚ի սահմանեալ միաբանութեն . զոր հայոց հրեշտակքն ընդունեին .

ԼԴ 34 այսպէս գրեալ է՝ եւ զկնի այսպէս հաստատեալ որ ժողովոյս : Սովորական պաշտամանց խորհրդոյ դրոշմին է՝ եպիսկ . և այլ :] և զկնի սակաւ ուրեք գրէ այսպէս : Թէպէտ և ընթեռնումք . որ երբեմն հրամանաւն առաքելական աթոռոյս վասն բանաւորի և հարկաւոր պատճառաւ թոյլ եղեւ աւանդել քահանայի պարզապէս զայս խորհուրդ մեռոնաւ . որ օրհնեալ է եպիսկոպոսէ : և այլ :] Զորոյ վերայ մեք այսպէս առարկել կարեմք :

Այսպէս արդեօք պարտի իմանալ

նիւս և ծորոշն գլորեցին . Թէ առ_
վաս էին հայոց քահանայքն պաշտել
զայս դրոշմն խորհուրդս . զի ՚ի նմին
առհմնադրութեան զրեաց և ս այսպէս
Հրամանայեցաք վերադասաց սնանց յամ
սուրբ ձանձիս . որք ամենայն և մարդ
կայինս օրինաց յայժ առեղեկայեցայց է
ջին . զի ամ քննութը և զգուշութը
առնցին և քննեցցեն զերս զայս քըն_
նոյն եկեղեալ հոգեշնորհին հայոց . և նա
զրեցին գլուխ զնոցա հաւատայն
Թէ խէլը միութեն ամենային բնութեն ,
և անմնասէ երրորդութե անձանցն.
Թէ խէլը անն մերոյ յն քն մարդեղութեն.
և եւ Թն որ խորհրդոցն եկեղեցւոյ .
Թէ խէլը այլ ենչ եւն ուղղափառ որ
հաւատոյ և ատանդութեն եԹեւ
եկեղեցւոյն . և այլն :] Եւ Թեպէտ
զայն լաւ գնաց ըստ գկնրու . սակայն
ոչ հրամայեաց նոցա հրաժարել ՚ի սո
վորութէ անտի . այլ և ս տանել
ծանոյց նոցա . Թէ եղբեմն ուղղեալ
կան որ անԹուրն Թոյլ ետ . զի քահա_
նայք դրոշմեսցեն ; սակայն ուրենն այս
պիսի քանանդեղ չնշանակեսցէ . Թէ և նա
քն Թոյլ տայր քահանայիցն հայոց
դրոշմել :

Իսկ սակայն՝ եԹէ կամեսցին հայք .
զի միայն եպիսկոպ տացէ ՚ի մեջ նոցա զայս
խորհուրդս . մեծի գովասանութեան ար
ժանի լինեին ; ապա Թէ ոչ . Թող պա
հեսցեն զայսպիսի առողջութեն եւ րե
ամց Թոյլ տալ զն հայրապետացն
հաւանելոյ : Նախ սակայն ՚ի պաշտօնէն
խորհրդոյս պատրաստ_ ութեն զերս ամե
նս կատարել . քաց յայլ իւղոց առա_
ջնորդն ՚ի վերայ . զի մի խառնակեալ
լիցի խորհրդս ամենեքին . Եւ նախ
սպառ էնոցա գնալ . զի հաւանէ
նիւԹն է ձեԹ խառնեալ քնդ բալսա
մի_

Լե 35 nius saltem permissiuè, vt eorum Presbyteri confirmationem de more conferre possent.

Cæterùm, si voluerint Armenij, vt deinceps hoc Sacramentum à solis Episcopis sibi conferatur, erunt quidem laude dignissimi, sin minùs; aliqua saltem ab ipsis, ne eius collatio irrita planè sit, erunt seruanda: Primum, vt ipsorum Patriarcha (qui solus Chrisma conficit apud eos, iuxtà morem aliorum Orientalium) antequàm illud benedicit, & consecrat, ritè compo-

Լզ 36 nat ex oleo oliuarum, & balsamo: quæ duo simul admixta, & ab Episcopo consecrata, sunt necessaria, & sufficiens huius Sacramenti materia. Quarè, cùm soleant ipsi cum oleo prædicto vinum miscere, in quibus varia priùs odoriferorum genera decoquent, ac deindè balsamum adiungunt; monendi sunt, vt vinum illud ne admisceant; vel, si omninò admiscere velint, fit saltem in parua quantitate, & decoctio adeò longa, vt absumatur vi-

Լէ 37 num, manente oleo: idque, ne materia necessaria vltrà modum notabiliter alteretur.

Secundum, ne Armeniorum Parochi vetus Chrisma sæpiùs per simplex oleum renouent: quod ob inopiam, & difficultatem habendi aliud, facere ita frequenter solent, vt verum Chrisma ob temporis longitudinem, & frequentes renouationes penitùs obsolescat: sed studeant quotannis à suo Patriarcha Chrisma nouum accipere.

Ter-

Tertium, & vltimum, vt, cùm Ministri Chrismate baptizati frontem consignant cum debita verborum formula, intentionem habeant conferendi aliud à Baptismate Sacramentum, nempè Confirmationem. Quippè cùm semper soliti sint immediatè post Baptisma chrismationem hanc facere; ipsorum plerique ob inscientiam putant, illam non esse Sacramentum à Baptismo distinctum, sed potiùs circumstantiam quandam, ad actum illum Baptismi pertinentem; sicut cùm Latini verticem puerorum Chrismate post Baptisma inungunt.

Ob causam defectus huius tertij requisiti, ac præterea quia chrismatio illa frontis non fit ab Episcopo, Scriptores nonnulli referunt, non esse apud Armenos Confirmationis Sacramentum. Nihilominùs opposita sententia probabilior mihi videtur: cùm ad primam rationem, ex defectu intentionis petitam, responderi possit, sufficere intentionem vniuersalem, quam omnes Armeni Presbyteri habent faciendi per illam frontis chrismationem quicquid facere intendit Ecclesia Christi; quæ quidem intentio corrigit intentionem, & errorem illum mentis particularem. Ad secundam autem responsum iam suprà fuit.

ԼԸ 38 [illegible]

ԼԹ 39 [illegible]

Խ 40 [illegible]

[illegible]

քան աստուածութեանն ասէին ։ Եւ Եւս՝ զի ոչ զուտ միաւորութեանցն զմարմնա‑
տացեալ զխառնութիւնն . այլ եարծ եմ , թէ զօրութիւն եղէ ստորոգութեան
ինչ պատշաճագոյն առ միութիւնն ։ Բայց՝ մեզ թուի . թէ կատարի ՚ի մէջ
հայոց այս խորհուրդս ։ և ոչ առանցին պատճառն պատճենի տեսեալ ՚ի վերոյ .
ասէ . երկրորդն պատճենեալ . թէ հայոց քահանայքն ծածկեալ զհացկատն՝
զհանձ զինւոյ եւ զհացն . զի մտանել հաստատութիւնն զհեռա խորհրդոյ ՚ի զրութիւն
ընծայեցուցն . որ է բառ ականն ։ Եւ առ երրորդն պատճենեալ . զի թէպէտ ասացեալ
քահանայքն ոչ ունին զայն յատուկ գիտութիւնն , որ պատշաճի խորհր‑
դոյս , սակայն՝ յորժամ զօրութիւն զհացկատն , ունին զգիտութիւն
առնելոյ զոր ինչ կամի առնել եկեղեցին քրիստոսի ՚ի ձեռն ծածկման
այնորիկ ։ և այս բառականն է . զի այս հաստատականն զի‑
տաւորութեան ասացէ զմիութիւն յատկական զի‑
տաւորութեանն եղելոց ։

ՅԱՂԱԳՍ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Գլուխ. Գ:

Վասն նիւթոյ և ձևոյ խորհրդոյս.

Առաջին գլուխ:

DE SACRAMENTO
EVCHARISTIÆ
§. III.

De materia, & forma illius:

SECTIO I.

QVæritur primò: Quæ sit materia, & forma Sacramenti Eucharistiæ?

Respondetur circa materiam, quòd sit panis triticeus, & vinum ex vite: quia Christus hoc Sacramẽtum sub speciebus panis, & vini instituit. Sic Armeni omnes summo consensu cum vniuersali Ecclesia sentiunt; qui etiam in hoc Sacramento conficiendo vtuntur laudabiliùs pane azymo iuxta ritum Occidentalis Ecclesiæ, propterea quòd Christus illud instituit primo die azymorum, vt testantur Matth. 26. Marc. 14. & Luc. 22. quo die panis fermentatus in domibus Iudæorum esse prohibebatur, vt habetur Exod. 12. Improbandi tamen non sunt, qui panem fermentatum iuxta ritum suæ Ecclesiæ in Eucharistia vsurpant

Ա Հարցանի լինի նախ իբր. թէ զինչ
1 իցէ նիւթ, և ձև սրբազան
այսր խորհրդոյս հաղորդութեան:
Պատասխանի. թէ նիւթ է՛ հաց՛ի ցորենոյ, և գինի՛ի յորթոյ: քանզի տէրն
մեր յի՛ս ք՛ս զխորհուրդս զայս հաստատ
առեալ՛ի նշանս սեղանոյ հացի և գինւոյ: և Հայք այսպէս հաւանեալ ընդ ամենայն ընդհանրական եկեղեցւոյ հայքն.
որք և կատարեն զայս խորհուրդս
բաղարջ հացիւ՝ ըստ աւանդութեան
Բ հռոմէական սբ եկեղեցւոյս: զի որ հաս
2 տատեաց զսոյն յառաջնում աւուր
բաղարջակերացն, ըստ մատթէի, և
մարկոսի, և ղուկասու. յորում աւուր
արգելեալ էր ամ խմորեալ յունցից
՛ի տունս հրէից զխմորեալ հացն.
որպէս ասի՛ի յելից. ԺԲ. հրք՛ զխմո-
թեալս և ոչ պարտ իցէ անարգել
զայնոսիկ, որք ըստ աւանդութեան եկե-
ղեցւոյ իւրեանց՛ի հաց խմորոյ՛ի
խոր

խորհուրդս զհաց խմորեալ . զի և Գ
հացս այս ոչ տարբերի տեսակաւն և 3
զայսոյսն 'ի բաղարջ հացէն . այլ մի-
այն պատահմամբ . վա որոյ և նմա ևս
կարէ գոլ նիւթ այսր խորհրդոյս . որ-
պէս սահմանեաց Ֆլորենցիոյ սբ̅ ժողովն :

Եւ զձևն պատասխանի ընդ նմին սբ̅ ժո-
ղովոյս . թէ ձևն նորա է նոյն բանն ,
որով Քս̅ կատարեաց զայս խորհրդա-
գս : Ուստի յորժամ ասէ քահանայ
'ի դիմաց Քի̅ ի վերայ հացին . Այս է
մարմին իմ ;] և ի վերայ գինւոյն . Այս
է բաժակ արեան իմոյ . և այլն :]
յայնժամ զօրութբ̅ բանիցս այսոցիկ
փոխարկի գոյացութիւն հացին 'ի մար- Դ
մին Քի̅ . և գոյացութիւն գինւոյն 'ի 4
յարիւն նորա . մնալով միայն հացի
և գինւոյ պատահմանցն . որ̅ . քանա-
կութիւն , և ի վերայ քանակութեանն հոտ ,
համ , ցրտութիւն , ջերմութիւն , և
այլն :

Այլ որ՝ հայոց քահանայքս յորժամ
'ի մէջ պատարագին կատարեն զայս
սուրբ խորհուրդս , արտաբերեն ա-
զնոյն բանսն Քի̅ . ասելով ի վերայ
հացին այսպէս ; Այս է մարմին իմ . որ
վս̅ ձեր և բազմաց բաշխի 'ի թողու-
թիւն մեղաց :] և ի վերայ գինւոյն այսպէս . Ե
Այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի . որ 5
վս̅ ձեր և բազմաց հեղու 'ի թողու-
թիւն մեղաց ;] Բայց՝ մի թէ այս բանս
իցեն ձևն այս խորհրդոյ . որով կա-
տարի խորհուրդս , և լինի փոխար-
կումն գոյացութեանց . թէ ոչ . զի
ճշմարտութիւն ինչ լինի 'ի մէջ նոցա , և
կարծիք եռեակ :

Առաջինն կարծիքն է տգիտաց ոմ-
անց վարդապետաց . որք հարցեալք , թէ
սկսանի փոխարկութեան գոյացութեանցն
և սկզբնաւորի որպէս նուէրքն լինել մատ-
մին

pant; quia talis panis specie non differt ab azymo, sed tantùm accidentaliter; & ideò est etiam apta huius Sacramenti materia, vt definiuit Concilium Florentinum.

Respondetur circa formam cum eodem Concilio; illam esse verba Saluatoris, quibus hoc confecit Sacramentum. Quarè cùm Sacerdos in persona Christi super panem dicit: *Hoc est corpus meum.* & super vinum: *Hic est calix sanguinis mei,* &c. virtute horum verborum substantia panis in corpus Christi, & substantia vini in sanguinem ipsius conuertuntur, remanentibus solùm panis, & vini accidentibus.

Quantùm ad Armenos, (vt ea tantùm de more dicamus, quæ illorum ad rem faciunt, & non amplius) profert quidem eorum Sacerdos, cùm in Missæ Sacrificio hoc perficit Sacramentum, eadem omninò Domini verba, dicens super panem: *Hoc est corpus meum, quod pro Vobis, & pro multis datur in remissionem peccatorum.* & super vinum: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro Vobis, & pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Verùm an hæc verba sint huius Sacramenti forma, nec ne; nihil certi vniuersùm sciunt, & triplex in hac re apud eos opinio circumfertur.

Prima est imperitorum quorundam Magistrorum, qui à me de hac re interrogati, responderunt; inchoari consecrationem Corporis, & Sanguinis Christi ab Oblatione, quæ fit in Missa; & continuari de-

inceps, donec per reliqua verba, quæ passim à Sacerdote in tota actione illa proferuntur, consummetur. ad hoc dicendum inducti; quia, dum ante consecrationem oblata munera circùm altare solenni ritu, tinnituque campanularum à Ministris deferuntur, Chorus canit: *Corpus Dominicum, & sanguis salutaris coràm adsunt: Cælestes Spiritus inuisibiles concinunt, sine intermissione dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Virtutum.* & populus ad eadem adoranda munera procidit, aliaque pæcipui cultus indicia exhibet: ac non multò post iterùm Chorus canit: *Christus in medio nostrùm apparuit: qui Deus est, hìc resedit, &c.*

At hęc sententia tum insipientię, tum impietatis arguitur: ac nullo alio nititur fundamento, nisi falsa opinione rudissimæ plebis, quæ ad adorandum ea, quæ adhuc consecrata non sunt; à sonitu campanularum, & cantu verborum illorum decepta inducitur: cùm Sacerdos Armenus nulla eousque temporis verba protulerit, quę ad Eucharistiam consecrandam apta videri possent, sed solùm ea, quę pertinent ad munerum oblationem. Deinde constat, transubstantiationem in Eucharistia non fieri successiuè, ita vt in ea conficienda assignari possint tempora inchoationis, progressionis, & consummationis; sed fieri totam simul in vno, eodemque instanti temporis immediatè post prolationem certorum verborum, quæ ex institutione Chri-

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Christi eam efficere valeant.

Թ 9 Ad ea verò verba, quæ Chorus canit, dum oblata munera circumferuntur, respondeo; quamuis non dubitem, quin ab Armena Ecclesia intelligantur in significatione futuri temporis; tametsi, vt excitetur populi desiderium, ac præparetur deuotio erga mox futuram Consecrationem, proferuntur in significatione præsentis, & præteriti: tamen, quia sic accepta, vt sonant, sunt erroris occasio, debere prorsùs Ecclesiasticos aut illa corrigere,
Ժ 10 aut è medio tollere, sicut etiam à quolibet campanularũ sonitu, aut alio externo cultu tunc abstinere, ne per hæc Armenus populus ad Idololatriæ speciem inducatur.

Secunda opinio est aliorum hæreticorum, qui asserunt, Consecrationem, seu transubstantiationem panis, & vini in corpus, & sanguinem Christi, ne tunc quidem perfici, cùm Sacerdos Armenus profert illa Domini verba: *Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus*: sed
ԺԱ 11 potiùs, cùm multò post illa, & alia verba, quibus mentionem facit passionis Christi, hæc subijcit submissa voce: *Adoramus, & rogamus te, benignissime Deus; Vt mittas in nos, & in hæc proposita munera Spiritum sanctum tuum coæternum, & coëssentialem; quo panem hunc benedictum, corpus verè facias Domini, & Saluatoris nostri, Iesu Christi: & Calicem hunc benedictum, sanguinem verè facias Domini, & Saluatoris nostri, Iesu Chri-*

Christi, transmutans Spiritu tuo sancto (hìc Rubrica, ab ijsdem hæreticis deprauata, sic habet: *Per hæc Verba replicet: post quæ corpus, & sanguis Christi perficitur. deindè dicat:*) *Vt fiat hoc nobis, & omnibus appropinquantibus, non in condemnationem, sed in expiationem, & remissionem peccatorum.* (hìc iterùm inquit Rubrica: *Ne audeat deinceps Oblata signare, sed respiciat illa, Vt Deum*).

Ita, præter alios, docet Vartanus lib. de Monitis, cap. 4. vbi Latinos etiam reprehendit, quòd asserant, Sacerdotem per illa præcedentia Domini verba hoc iam Sacramentum peregisse. tres autem pro se affert vanas ratiunculas: Prima est, quia non potest, inquit, panis, & vinum fieri corpus, & sanguis Christi, nisi inuocetur etiam Spiritus sanctus; nam Pater sine Filio, & Spiritu sancto, nihil ad extra facit. Secunda, quia nec idem fieri potest, nisi priùs fiat commemoratio passionis Christi: nam Dominus ait Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*: & Apostolus explicat: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & Calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Tertia, quia Christus, postquàm dixit: *Hoc est corpus meum*: subiunxit: *Hoc facite* &c. ergo tunc à nobis hoc fieri videtur Sacramentum, cùm post præcedentia illa Domini verba enarrata, effectiuo modo loquimur, Deum rogantes, vt faciat panem corpus Christi; non au-

Ղբ 12 [illegible]

Ղգ 13 [illegible]

Ղդ 14 [illegible]

արարանէ զհացն մարմին քն . և ոչ յոր
ժամ պատմականն ներգին խօսիմք .
Թէ քրիստոս այդպէս արար և այդպէս
ասաց :

Բայց՝ կարծիքս այս է՝ չար ապա
նդ . Հակառակ ճշմարտին առաքելոց,
և ուղղափառ վարդապետութեան սրբոց հա
րցն , և առհասարակ ընդհանուր
եկեղեցւոյ . որպէս յետոյ ցուցանե
ցեմք , յորժամ և պատճառս առաջարկ
վերոյգրելոյ առարկութեանցն վար
դանայ :

Երրորդ կարծիքն է՝ այլոց
ուղղափառ հայոց վարդապետաց . որք
համաձայնեալ ընդ եկեղեցւոյն և հա
մագումարէ ժողովոյն , ուսուցա
նեն . Թէ յայնժամ կատարի այս խոր
հուրդս և լինի յեղաշրջումն գոյու
թեանն . յորժամ քահանայն զնոյն
բանս զնոյն խօսի , որով կատա
րեաց զնա տէրն մեր յիսուս քրիստոսն
առաջադրեալ ; Որ յայտ առնիմա
նեցաւ 'ի սբ ժողովոյն Փլորէնտեան ,
որում համաձայնութեամբ հաւանեալ
գան առ հարցն ժողովոյն յը . քանզի
նացին , յոյնք , և հայոց հրեշտակքն :
և զնոյն կրկնեն հաստատապէս յետոյ
սբ ժողովքն տրիտենդոյ :

Որոյ՝ այս ճշմարիտ բանս հաւա
տոյ նախ ցուցանի 'ի սուրբ գրոցն ;
քանզի քս յայնժամ կատարեաց զայս
խորհուրդս հաղորդութեան . յորժ
ամ ասաց . Այս է մարմին իմ . Այս
է՝ արիւն իմ . որպէս և խոստովանին հայք
յայտնապէս խոստովանելով . և ոչ ասաց
յայնժամ . արասցէ կամ եղիցի այս հա
ցս մարմին իմ . և այս գինիս արիւն
իմ . որպէս պատմեն աւետարան
ւորքն և պօղոս յառաջինն կոր
նթացւոց . Ժա . գլխոյն : ապա ուրեմն

զօրու–

Ժե autem, cùm narramus, Christum ita fecisse, & ita loquutum esse.

15 Verùm hæc opinio, quæ fuit etiam nonnullorum è recentioribus Græcis, quàm falsa sit, & contraria traditionibus Sacræ Scripturæ, sanctorum Patrum, & vniuersalis Ecclesiæ, mox infrà demonstrabitur, vbi & ad propositas Vartani obiectiones respondebimus.

Tertia demùm sententia est Armenorum Patrum Catholicorum, qui cum Orthodoxa Ecclesia sen-
Ժզ tiunt, hoc Sacramentum tunc effi-
16 ci, cùm à Sacerdote illa eadem Christi verba proferuntur, quibus ipse Dominus illud confecit, vt suprà diximus. Ita definiuit Conciliũ Florentinum, sess. vlt. in Decreto pro Armenis, ipsis Græcorum Episcopis, & Armeniorum Legatis consentientibus: idemque confirmauit posteà Concilium Tridentinum in Catechismo.

Hæc ergo vera sententia probatur primò ex testimonio sacræ Scri-
Ժէ pturæ: Nam Christus tunc conse-
17 crauit, & perfecit hoc Sacramentum, cùm dixit: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus*: vt Armenij ipsi fatentur; neque tunc dixit: fiat hic panis corpus meum, & hoc vinum sanguis meus: vt patet ex Mat. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Corinth. 11. Ergo virtute illorum tantùm verborum, quæ Christus dixit, fit etiã à nobis huius Sacramenti consecratio, & non, cùm dicitur: *Rogamus te Deus, Vt panem hunc facias corpus Christi*. nam ve-

ra

ra forma Sacramentorum est illa, quam Christus instituit; non illa, quam nos pro libito excogitamus. Dicit autem Sacerdos: *Hoc est corpus meum:* & non, hoc est corpus Christi: quia non in persona sua, sed in persona Christi consecrat Eucharistiam.

Preterea, postquàm Saluator hoc Sacramentum confecit, dixit: *Hoc facite in meam commemorationem:* ergo iussit, nos ipsos hanc rem facere, imitarique actionem ipsius; & non tantùm rogare Deum, vt ipse faceret, ac si dixisset: *Sic facite, sicut & ego feci:* sed ipse tunc consecrauit, cùm dixit: *Hoc est corpus meum:* ergo & nos Sacerdotes, cùm hoc idem in persona Christi dicimus, consecramus.

Probatur secundò ratione: quia similis est ratio Baptismi, & Eucharistiæ, vt docet Chrysostomus homil. 2. in 2. epist. ad Timoth. & Augustinus apud Gratianum, dist. 2. de Consecr. can. Vtrùm: Sed in Baptismo id, quod conficit Sacramentum, non sunt preces humanæ, sed illa Domini verba: *Baptizo te*, vel, vt Armenij dicunt, *Baptizatur per me seruus Christi, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* Ergo & in Eucharistia id, quod facit Sacramentum, non sunt humanæ preces; sed verba Domini: *Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus.*

Præterea, preces humanæ non sunt necessario impetratoriæ, præsertim si à malo Ministro fiant; nisi constet de promissione à Deo fa-

ԺԸ 18 [illegible]

ԺԹ 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

facta exaudiendi huiusmodi preces: Իա
at confectio huius Sacramenti est 21
infallibilis, & certissima, à quocunque fiat ministro, dummodò sit Sacerdos: ergo non debet ab illa humana prece pendere: *Rogamus te Deus, Vt panem hunc facias corpus Christi:* quia neque ex verbo Dei, neque vllo Ecclesiæ testimonio ostendi potest, hanc precem esse formam Sacramenti Eucharistiæ, seu annexam habere diuinam promissionem.

Probatur tertiò ex Ecclesiç ipsius
Armenæ testimonio: Primò, quia Իբ
Sacerdos Armenus Eucharistiam 22
consecrat non in persona sua, sed in persona Christi; seu, quod idem est, Christus per os eius consecrat, & sacrificat, repetitque primam illam consecrationem, quam fecerat coram Apostolis: sicut idemmet Sacerdos in sua Liturgia fatetur: nam in ea Oratione, quæ incipit: *Nemo est dignus:* ante consecrationem sic orat: *Fac me dignum, qui offeram tibi ego peccator, & in-*
dignus seruus tuus munera ista: tu Իգ
enim es, qui offers, & offereris, qui 23
suscipis, & donas, Christe Deus noster: at sola illa verba, *hoc est corpus meum; hic est sanguis meus*, &c. dicit ipse in persona Christi, seu dicuntur à Christo per os eius: ergo solùm per hæc verba fit consecratio: nam alia posteriora: *Rogamus te Deus, Vt panem hunc facias corpus Christi*, &c. non dicuntur ab ipso in persona Christi, sed in persona propria: ergo, si per ea consecraret,

falsum esset, quod anteà dixerat: Իդ
Tu es, qui offers, & offereris, ac præ- 24
tereà, si tunc, cùm ipse in persona
Christi dicit, hoc est corpus meum,
non fieret panis ille corpus Christi,
sed differretur præsentia corporis
Domini vsque ad aliorum verbo-
rum recitationem; verba illa essent
falsa, & tunc à Sacerdote menda-
cium diceretur.

Secundò, quia idem Sacerdos
in eadem Oratione Christum pre-
catur, dicens: *Fac me virtute Spi-* ԻԵ
ritus sancti tui idoneum, cùm sim 25
Sacerdotis gratia indutus, assistere
sancto huic Altari tuo, & Sacerdo-
tali operatione conficere immacula-
tum corpus tuum, & pretiosum san-
guinem tuum, Ergo propositum,
& intentio ipsius, eiusque Eccle-
siæ, quæ hanc Orationem in Litur-
gia disposuit, est; vt ipse Sacerdos,
in persona tamen Christi, & virtu-
te Spiritus eius, conficiat corpus,
& sanguinem Domini; & non,
quòd solus Deus faciat ad interces-
sionem ipsius: igitur non intendit ԻԶ
consecrare, neque consecrat per 26
illa verba, *Rogamus te Deus, Vt*
panem hunc facias corpus Christi;
sed potiùs quandò dicit, *hoc est cor-*
pus meum: nam tunc ipse non est
sola causa impetratoria, sed etiam
operatiua, & effectiua illius, quan-
quàm instrumentalis; cùm prima-
ria, & principalis sit Christus.

Tertiò, quia idem Sacerdos,
quamuis secretò pronunciet verba
illa, consecrationem præcedentia:
Accipiens panem in sanctas, diuinas,
im-

[illegible]

հանդերձ եւ եկեղեցւոյն նորա ոչ առնի
զհասարակութիւն զործելոյ եւ ոչ զոր
ծէ հաց զխորհուրդն զի յորժամ ասէ.
ազդարարէ եւ խորհրդածէ ի քեզ ում. զի
առաքեալս զկարգ զայս խորհրդոյն զի.
այլ առաւել յորժամ ասէ. այս է
մարմին իմ: զի զայս ասելով. յինէն քա
հանայն առաջարկեալս պատմութեան նո
րին, թէեւ ոչ զործելովն. զի ոչ
քահանայն պատմութեան է քո:

Երրորդ՝ զի նոյն քահանայն՝ թէ-
պէտ ասէ ի ծածուկ զբանսն զայսո-
սիկ. Առեալ զհացն ի սուրբ, յանմահ
նի, յանմահ, յանարատ, եւ յարար-
չագործ ի ձեռս իւր. օրհնեաց, գո-
հացաւ, եբեկ, եւ ետ իւրոց սուրբ ընտ-
րելոց եւ բազմելոց աշակերտացն, ասե-
լով:] սակայն ի ձայն բարձր ասէ
զայլ բանսն հետեւեալս. Առէք, կե-
րէք ի սմանէ ամենեքեան, այս է մար-
մին իմ, որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի
ի թողութիւն մեղաց:] Նոյն եւ թէեւ
ի ծածուկ ասէ. Նոյնպէս եւ զբաժակն
առեալ. օրհնեաց, գոհացաւ, ետ
իւր իւրոց ընտրելոց եւ բազմելոց
աշակերտացն, ասելով:] սակայն ի
ձայն առաւել բարձր. Առէք, արբէք ի
սմանէ ամենեքեան. այս է արիւն իմ
նորոյ ուխտի. որ վասն ձեր եւ բազմաց
հեղու ի թողութիւն մեղաց:] Առ որ՝
վասն էր յինէն այս զանազանութիւն ի
յարտասանելոյ զբանսն զայլ ի ծա-
ծուկ, եւ զայլ ի ձայն. Եթէ ոչ վասն
զի ցուցցէ քահանայն. թէ զբանս ա-
ռաջնորդութեան եւ պատմութեան միայն
պատմականապէս. իսկ զյետինսն
զօրինակս եւ առաջարկականս նշանակէ.
Երբ թէ ի զհետա զի առաջարկելով յի-
շեն ի սմանէ առաջարկելով եւ հաստա
տելով զինքն զայն, որ ունի զի զօրու-
թեան

ԻԷ 27 immortales, immaculatas, & effectrices manus suas, benedixit, gratias egit, fregit, deditq; recumbentibus suis sanctis, & electis discipulis; dicens: tamen clara, & alta voce subijcit: *Accipite, manducate ex hoc omnes: hoc est corpus meum, quod pro vobis, & pro multis datur in remissionem peccatorum.* Sic etiam, quamuis submissè proferat: *Similiter & Calicem accipiens, benedixit, gratias egit, deditque recumbentibus suis sanctis, & electis discipulis, dicens:* tamen alta voce subiungit: *Accipite, bibite ex*
ԻԸ 28 *hoc omnes: hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur in remissionem peccatorum.* Quorsùm autem hæc pronunciandi diuersitas? nisi vt ostendatur, præcedentia verba narratiuè, ac historicè tantùm proferri; subsequentia verò etiam significatiuè, & effectiuè; quasi etiam per se sola à Sacerdote enuncientur, vt eorum virtute Christi corpus, & sanguis tunc efficiatur. Et, quòd ita sit, patet præterea ex eo, quòd ad vtraque illa Domini verba, clara
ԻԹ 29 voce à Sacerdote pronunciata, Diaconus respondet: *Amen:* quæ est vox confirmantis, nec sequi potest ad narrationem, quę sit tantùm historica, & non etiam enunciatiua. quasi dicat: verum est, quod tu enunciasti, res scilicet illas esse corpus, & sanguinem Christi. Tum quia post primum *Amen* im̃ediatè subijcit idem Diaconus, dicens ad Sacerdotem: *Benedic Domine:* quasi dicat: consecra similiter & Calicem:

Zzz 2 quod

quod ille statim efficit, dicens: *Similiter & calicem* &c. vt suprà. Quòd si Sacerdos, proferens illa Domini verba, tantùm narraret, & non etiam efficeret; non diceret Diaconus, *benedic Domine*: sed potiùs, narra Domine.

Quartò, quia idem Sacerdos, immediatè post eadem Domini verba pronunciata, dicit secreto: *Et hoc semper in sui memoriam facere nobis mandauit Vnigenitus filius tuus, & benefactor noster*, &c. Et accipiens sancta Mysteria, ad se trahit, dicens: *Et nos Domine secundùm hoc mandatum offerentes Mysterium hoc salutaris corporis, & sanguinis Vnigeniti tui, memoriam facimus passionis, quam iste propter salutem nostram suscepit*, &c. Ac posteà eleuans ambabus manibus eadem sacra Mysteria, offert Patri, dicens clara voce: *Tua ex tuis tibi offerimus omninò, & pro omnibus*. hoc est, ex tuis creaturis, pane scilicet, & vino, offerimus tibi tua, nempè corpus, & sanguinem Christi tui, quæ per consecrationem habuimus. Ac subijcit: *Te Domine Deus noster verè laudamus; & tibi quotidiè gratias agimus; quia admisisti nostram indignitatem, & nos huius tam terribilis, & ineffabilis Mysterij ministros constituisti*, &c. Quæ quidem omnia, tum verba, tum Cæremoniæ, manifestè declarant, consecrationem corporis, & sanguinis Domini iam completam fuisse, etiamsi Sacerdos nondùm ad Orationem illam peruenerit: *Rogamus te Deus*, &c.

Quin-

նոյն բանիցն առժամայն կատարելոյ
Ի 30 լինին մարմին և արիւն նր ։ Եւ թէ
այս այսպէս լինի . յայտ է՛ և ՚ի բա_
նից սարկաւագին . զի սարկաւագն
զնոյն բանիցն նր ՚ի քահանայէ արտա
բերելոյն . պատմէ եւլին . այլ է՛ ձայն
ստորասական և հրամայական , և
ոչ կարէ ասել իւր սակս պատմու
թե. երբ թէ ասիցէ . օրհնեայ՛ եւ ոչ
մեղայ, այլ և գր. ստորասասցէր . եւն
այլ է՛ մարմին և արիւն նր։ Դարձ և զի
նոյն սարկաւագն յետ ասելոյ զատա
քին օրհնեա, մի բաժանելով և ասէ. Օրհ
նեալ տէր . երբ թէ ասիցէ . օրհնեա
Իա հաստատեա զխնդիր . և կատարեա
31 օրհնութեամբ զարգիւնն նր ։ օրհնեա թէ
քահանայն ասելոց էր զայն բանս նր.
միայն պատմելով . և ոչ օրհնելով և
գործելով զարգիւնս մի. ոչ ասէր ՚ի նմ
սարկաւագն . Օրհնեալ տէր . այլ
ա՛սեա տէր . պատմեա տէր ։ զի որ
միայն պատմէ . զայնն օրհնէ կամ գոր
ծէ . այլ պատմէ զօրհնեալն և զգոր
ծեալն ։

Չորրորդ՝ զի նոյն քահանայն յետ
ասելոյ ՚ի ձայն զբանսն նր , անդէնդէմ
ջափար ասէ ՚ի ծածուկ այսպէս: Եւ
Իբ զայս միշտ յիւր յիշատակ առնել պա
32 տուիրեաց ան. միածինն որդի քո բարերար
ուղղիչ քո միածին . և այլն :] Եւ յե_
տոյ՝ կալեալ զընծայսն որ երեւելին ձե
ռամբքն , յառաջ մատուցանելով . Եւ
արդ մեք տէր ըստ այսմ հրամանաց
բերելով յառաջ բերեալ զայս խոր
հուրդ փրկականն մարմնոյ և արեան
միածնի քո . յիշեմք զփրկաւոր ջանս մեր
զփրկագործ չարչարանսն . և այլն:]
այսպէս բանիւն յայտնի ցուցանէ . թէ
նորին կատարեալ էր զխորհուրդ մար
մնոյ և արեանն նր : Եւ առաւ զխորհ_

դու_

ցուցանէ զամենայն խորհուրդն, և ԼԳ
մատուցանէ հօրն առեալ ՚ի ձայն. 33
Զքոյս ՚ի քոյոցս քեզ մատուցանեմք
ըստ ամի և յղղս ամենեցուն. Ժղ. ՚ի
քոյոց ամենեքն աւանդոցն հայցէ և զե-
նոյն՝ քեզ մատուցանեմք զքոյս վս ա-
մենեցուն. Ժղ. զնախապետս և զարփիւնս
քեզ գոյ. զոր այժմ կատարեցաք: Եւ
յետոյ շարունակ առնէ ՚ի ժամուն. Օրհնեալ
աղաղակեն առ քեզ ամէն մէկ զօրհնել. և զքեն
զոհանալիս հանապազ, որ զանձն առա-
քեաց զմեզ աստուածութեան. և ըղ
մեզ այսպիսի անուն որ և անդադար
խորհրդոյս կարգեցեր սպասաւո-
րու:] Առաջն ամ բանիւս այսուհետև յայսմ
նմանս ցուցանեն. զի կատարեալ
էրև փոխարկութիւն հացին և գինւոյն
՚ի մարմին և յարիւն քն. Թէպէտ բա-
հանայն մինչ և ցայժմ ոչ է հասեալ յա-
ռաջ զայն աղօթս. առաջարկէ և խն-
դրելն ՚ի քեզ և այլն:

Եւ հայցեմք՝ զի նոյն Տէրն զոր
զոր առաքեսցես ՚ի գիրս հարցման
հաստատէ զմիտ վարդապետութեան
զայս: զի Թէպէտ ՚ի մէջ այն զբանն
ներգործելով է՝ զօրութիւն ամենակալ մի-
ջնորդութեան, և հաւատարմութեան, և յի-
շատակութեան, և նախատեսութեան ընդ ԼԴ
դէմ անհնարինաբանակ էրբերկրորդ աւ-զղջս 34
փոխ փոխարկեցին: Մանաւանդ փոխանակ
՚ի նոյն գիրըն զբարեկն ճշգրտեալ վարդապե-
տութեն ՚ի գրոյն ցուցանէ. զոր
թարգմանեցին հայք նախընթացական
զամենաբանեաց մտածումն զոյն բանն.
զոր նոյն առնէ ՚ի զլխն յղղս հարցուած-
թէ այսպէս: Հարց՝. քանի են գոյա-
ցականք սպասաւորութեան: Պատասխան. ա-
սեմք թէ չորս. զի թէ մինն պակաս
լինի. խորհուրդս ոչ կատարի: առա-
ջինն՝ քահանայն: երկրորդ՝ անխառն հա-
ցին

Quintò denique, quia vel ipsemet hæreticorum Armenorum Signifer, Gregorius Datticuensis, in tract. de Sacram. cap. de Eucharistia, sic habet: *Interrogatio: Quot sunt Eucharistici Sacrificij substantialia? Responsio: Dicimus, esse quatuor; ex quibus si unum deficeret, mysterium nequaquàm perficeretur. Primum est Sacerdos: secundum, panis, & vini species: tertium, intentio consecrantis: & quartum verba illa Domini, hoc est corpus meum; & hic est sanguis meus.* Et idem replicat cap. de Matrimonio, dicens: *Sicut verba illa Dei sunt, quæ perficiunt Eucharistiam: hoc est corpus meum; &, hic est sanguis meus; ita similiter, &c.* Nec vsquàm meminit illius Orationis: *Rogamus te Deus, &c.*

ԼԵ 35

Sed dices: Cur ergo, post ea Domini verba, & prædictas alias cæremonias, iubet Armena Ecclesia, subijci à Sacerdote Orationem illam: *Rogamus te benignissime Deus, vt mittas in nos, & in hæc proposita munera, Spiritum sanctum tuum coæternum, & coessentialem; quo panem hunc benedictum, corpus verè facias Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi; & calicem hunc benedictum, sanguinem verè facias Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi, transmutans Spiritu tuo sancto; vt fiat hoc nobis, & omnibus appropinquantibus, non in condemnationem, sed in expiationem, & remissionem peccatorum?* Cur, inquam, Deum rogat, vt faciat, quod iam anteà

erat

erat factum? & cur docet in Rubrica, in horum prolatione verborum fieri consecrationem, & non potiùs anteà?

Respondeo ad appendicem Rubricæ; fuisse illam ab hæreticis nouissimè superadditam, ad suum confirmandum errorem. Neque, quod dico, mirum Armenis videbitur; cùm probè sciant, multa in ipsorum Liturgia à suis vel Magistris, vel Patriarchis pro libito innouari solita. Quantùm ad illius Orationis verba respondeo, quòd Armena Ecclesia per eam Orationẽ non petit à Deo, vt faciat sacra munera corpus, & sanguinem Christi simpliciter, & absolutè; sed, vt fiat id omnibus communicantibus in salutem, & remissionem peccatorum. Hoc autem non est negare, eadem munera fuisse anteà corpus, & sanguinem Christi absolutè facta per ea Domini verba; sed, cùm vno simul tempore non possint omnia dici: ideò, quod omiserat petere tempore consecrationis (nimirùm, vt fieret id communicantibus in salutem), vt nunc petat, coniungit cogitatione, atque intelligentia hanc posteriorem actionem cum illa priore, ac replicat id, quod iam anteà erat factum: quasi dicat Sacerdos: rogo te, vt quod iam anteà per me fecisti, nunc confirmans, facias etiam, vt sit nobis communicantibus non in iudiciũ, sed in salutem. Quemadmodùm enim Latini Sacerdotes, quandò ante consecrationem similiter orant,

ԼԶ 36

ԼԷ 37

ԼԸ 38

[illegible]

՚ի ձեռն քահանային այնուհետեւ ։ Իսկ յաղօ-
ային աղօթիցն ասելն. թէ հայոց եկե-
ղեցին ոչ խնդրէ նուիրումն յայս . զի սա
սոցէ զայս որ ընծայսն մարմին եւ արի-
ւն են պատարագին եւ քաղցրաձայնաբար։
այլ խնդրէ. զի նոսա, որ յառաջ եղեւ մար-
մին եւ արիւն են ՚ի ձեռն քահանային սոն,
այժմ հաստատութեան նորին առ ՚ի քա-
ւութեան եւ թողութեան մեղաց ամենեցուն
եւ մերձեցելոցն: քանզի ոչ հայոց եկե-
ղեցին զնոյն խորհուրդ թէ հաստատեցուցանե-
լն ասել ՚ի միում ժամանակին ։ Զի այլ
ասրեն՝ զորն յառաջ ՚ի ժմն հաստատ-
մանն խորհրդոյս եղեւ խնդրել. [illegible]. զի
եղիցի այս ՚ի քաւութիւն մեղաց եւ թող-
ութ. այժմ կամի խնդրել ։ եւ առ ՚ի
խնդրելոյ զայս՝ միայն որ մասն զայս
յետնին աստուածութիւն ընդ անցեալ
առաւելոյս . եւ կրկնէ խնդրել զայն,
որ յառաջ ասացեալ եղեւ ։ Եթէ թէ ա-
սիցէ քահանայս. խնդրեմք ՚ի քէն, զի
զորն յառաջ ասացեր ՚ի ձեռս իմ զօ-
րութ քահանային էր. եւ այժմ հաստա-
տելով ասացեալս . որպէս զի եղիցի
մեզ այս ոչ ՚ի դատապարտութիւն, այլ
՚ի թողութիւն մեղաց մերոց ։ Եւ որ
գրեալ կայ քահանայքն՝ յարժամ յա-
ռաջ քան զհաստատելն յարաբերու-
թիւ զոր ասացեալ քահանային էր, զխնա-
մինչ աղօթս ասեն, խնդրելով. զի յա-
պաշխարութեանս հաստատուն խորհրդոյն եղի-
ցի մեղաց [illegible] ասելով այս-
պէս . Օրհնեա [illegible] . զի սա
[illegible]
[illegible] , [illegible] ,
[illegible] , եւ ընդունելի . որպէս
զի եղիցի սա մեզ մարմին եւ արիւն որ-
դւոյն քո սիրելւոյ տն մերոյ յի քի :]
յայնժամ ոչ խնդրելն յայս . զի ՚ի ձեռն
քահանային այնուհետեւ հաստատեցեալ մար-
մին

Լթ 39

vt ipsis, hoc est, in sui ipsorum vtilitatem, talis consecratio fiat, dicentes: *Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus, & sanguis fiat dilectissimi filij tui, Domini nostri Iesu Christi*: tunc quidem non petunt, vt per ea verba consecratio fiat; quam credunt mox per verba Domini efficiendam esse; sed, vt in suam, quod faciendum est, fiat vtilitatem: ita pariter, quando Armena Ecclesia post consecrationem hoc ferè idem dicit, tunc non petit, vt per ea verba consecratio fiat; sed iam anteà per verba Domini eam factam esse, credens, petit, vt illa ipsi vtilitatem afferat.

Խ 40

Verùm nihilominùs, quamquàm eadem Ecclesia Orationem illam ad hunc sensum exprimendum ibi posuit; tamen imperiti Sacedotes, tum ex externa eius significatione verborum, tum ex prædictæ Rubricæ, ab Hæreticis superadditæ, falsa assertione decepti, existimant, per eam absolutè peti, ac fieri consecrationem: quapropter, vt hanc certiùs habeant, ter eiusdem Orationis verba repetere solent. nec sciunt, repetionem istam omninò frustratoriam esse: nam, si talis Oratio esset forma huius Sacramenti, vt falsò putant; eius certè repetitio non modò frustrà, sed etiam cum peccato fieret: quippè formæ Sacramentorum (vt diximus §. 1.) si semel ritè proferantur, infallibiliter

Խա 41

liter suum sortiuntur effectum, ac proindè repeti nequeunt sine peccato. Sin autem non est huius Sacramenti forma, vt constat; etiamsi centies repeteretur, nihil efficeret.

Ne igitur tribuatur deinceps inscientibus erroris occasio, debet Armena Ecclesia Orationem illam vel ad alium locum transferre ante consecratoria Domini verba; vel (si noluerit, vt loco dimoueatur) corrigere, & ad clariorem Catholici sensus significationem perducere. Quod optimè quidem perficietur; si, nec multùm à pristino verborũ contextu recedens, in hunc saltem modum illam pronunciauerit: *Rogamus te, benignissime Deus; mitte in nos, & in hæc proposita munera Spiritum sanctum tuum coæternum, & coëssentialem; & fac, vt panis hic benedictus, verum corpus Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi; & Calix hic benedictus, verus sanguis Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi, fiat nobis, & omnibus appropinquantibus, non in condemnationem, sed in expiationem, & remissionem peccatorum.*

Eòque magis hanc ipsa emendationem adhibere deberet, quòd particula illa, *facias*, quæ in eius sententiæ medio posita fuerat sic: *qui panem hunc benedictum, corpus verè facias Domini*, &c. in Liturgia Chrysostomi, ex qua orationem illam mutuata est, non stat in medio, sed in principio, ad hunc modum: *Et fac hunc panem, pretiosum*

մին և արեան քո. այլ հաստատուն, թէ
Գլ. յետոյ լինելոյ այս ՚ի ձեռն բանիցն
42 տն; նմանապէս և հայոց քահանայն այլ
յորժամ զկնի արտասանելութ բա-
նիցն քո զնման աղօթս ասեն. յայն
ժամ ոչ իսկ և առաջադասես խնդրեն.
զի ՚ի ձեռն այն աղօթիցն կատարես-
ցի խորհուրդն և փոխարկումն դոյա-
ցութեցն. այլ հաստատեալ, թէ այս
յառաջ կատարեցաւ զօրութի սո-
սկալի բանիցն տն; խնդրեն. զի նոյն
հաստատեսցի առ ՚ի յօգուտ թի ան-
ձանցն իւրոց:

Բայց թէպէտ բան այսմ ուղղա-
Գլ. փառ մտացս; զոր այժմ մեկնեցաք,
43 խնամատուքն հայոց խնամոն զայն ա-
ղօթս. սակայն այլ բանհանացն ոչ
խնամանս այսմ. այլ չարափառութե
մարդկան; թէ զօրութբ նոյն աղօթի
ցն կատարի մարմին և արիւնն քո.
որպէս զուգանէ առ առ որ ... պատա
րագին; վա որոյ և երեցս ունդամ կրկ
նեն զբանոն աղօթիցն. եբր թէ ծանր
ինչ բանք իցեն. որովք կատարեսցի
փոխարկումն դոյացութեցն; և այն
կրկնելոյ ՚ի տարակուսութե լինի. քանզի
բանիցն այնոցիկ եթէ էին ձև խորհր
Գլ. դոյս և ունէին զօրութի փոխարկե-
44 լոյ զհացն և զգինին ՚ի մարմին և
յարիւն քո. արդարև ՚ի մի անգամ
ասելն իւրեանց զօրն էին անպիտեալ
արար զգործն իւր. և կրկնելոյն միւս
անգամ ընդ վայր էր ՚ի զուր՝ զանազ
գութի ընկէր խորհրդոյն. սակայն այ
սորիկ ձևք խորհրդոյն ոչ կարէին կրկ
նիլ առանց մեղաց; Իսկ եթէ ոչ են
ձև խորհրդոյս, և ոչ ունին զօրու-
թի կատարելոյ զփոխարկումն. նոյն
կրկնելոյ թէ երիցս թէ հարիւրիցս
ոչինչ օգնէ. եթէ ոչ միայն առ՚ի

առա

տալոյ ամենայն մաքրութեան և սուրբ կա Ֆժե
բժշկելոյն ;
Մերոյ աղաղակաւ հարկաւոր հաստա 45
տեալ . զի հայոց եկեղեցին հրամայեա
լ է . կամ ասել զայս աղօթսն մի ան
գամ յառաջ քան զպատարագութիւն
անձանց որ ոչ քահանայն էն, բաց նմանու
թէ մերոյսգրելով գրանիկ աղօթիւքն .
և կամ ոչ շարժել զնա ՚ի անուղղութենէ ,
այլ ՚նորոգել զգամանանորս և ամել ՚ի
յայտնագոյն ուղղափառ նշանակութի =
և ՚նորոգումն քահանայն կարէք լինել
բան այսմ օրինակիս ; Խնդրեմք ՚ի
քէն բարերարդ մեծ . առաքեա ՚ի մեզ Ֆզ
և յառաջի եդեալ ընծայս յայս զհո 46
գիդ ամենասուրբ որովհետ քո և զեաելից ոչ հո
գին . և արա , որպէս զի օրհնել հա
ցս այս , ճշմարիտ մարմին անդ մերոյ
և փրկչի յն քն . և օրհնեալ բաժա
կս այս , ճշմարիտ արիւն ոդ մերոյ
և փրկչի յն քն . եղիցի ամենեցուն
և մեզ մերձեցելոցս ոչ ՚ի դատապար
տութիւն , այլ ՚ի քաւութիւն և թողու
թիւն մեղաց :] և բաւ է ասել այսոր մի
անգամ ;

՚Եւ պարտական էին հայոցն ասացեալ
այսոր զայն աղօթսն . մանաւանդ զի Ֆէ
բանն այն (արասցես) որ եղեալ է 47
՚ի մէջ նորա այսոր . Մերով զծածս օրհ
նեալ մարմին ճշմարտակն արասցես
անդ մերոյ և այլն :] ՚ի պատարագա
մատոյցն սրբոյն ամենաբերանն , յոր
մէ հայք առնեն զնոյն աղօթսն , ոչ կայ
՚ի մէջ , այլ ՚ի սկզբան բանիցն այսոր .
Եւ արա զծածս այս զպատուական
մարմին և այլն :] և ՚ի պատարագա
մատոյցն սրբոյն կղեմայ և սրբոյն
բարսեղի յայտնագոյն մեկնեալ լինի
այն բանն . և ոչ ասէ . արա . այլ ասէ .
ցուցէ ; զի ՚ի պատարագին սրբոյն
կղէ

sum corpus, &c. Et quod ibi dicitur, *fac*, clariùs explicatur in Liturgia S. Clementis (sicut & in alia S. Basilij), vbi non dicitur, *fac*, sed *ostende*, in hæc verba: *Et mittere digneris sanctum Spiritum tuum super hoc Sacrificium, testem passionum Domini Iesu; Vt ostendat panem hunc, corpus Christi tui, & Calicem hunc, sanguinem Christi tui; Vt qui eum percipiunt, confirmentur in pietate, & remissionem peccatorum consequantur:* hoc est, vt ostendat nobis per effectum salutarem, panem istum sanctificatum non esse panem vulgarem, sed cælestem. Liturgia quoque Basilij habet sic: *Vt ostendat panem quidem istum, ipsum pretiosum corpus Domini, & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi; quod autem est in hoc Calice, ipsum pretiosum sanguinem Domini, & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro Mundi Vita*, &c. Ex quo cõstare potest Armenijs, quòd Oratio illa fuit instituta, vt peteretur à Deo, non consecratio munerum, sed æmolumenti perceptio à muneribus consecratis.

Probatur quartò Catholica sententia testimonio sanctorum Patrũ, qui formam Sacramenti Eucharistiç haud esse aliam, docuerunt, nisi Dominica verba. Iustinus Martyr in Apologia 2. sic ait: *Per orationem Verbi Dei ab ipso Eucharistiam factum cibum, ex quo sanguis, & carnes nostra per mutationem aluntur, illius incarnati Iesu & carnem, & sanguinem esse, edocti sumus.* Quæ

fit autem oratio illa Verbi Dei, mox explicat dicens: *Apostoli enim in Commentarijs suis, quæ Euangelia dicuntur, ita sibi Iesum præcepisse, tradiderunt; cum accepto pane, cum gratias egisset, dixisse: Hoc facite in memoriam mei: hoc est corpus meum. dixisse etiam accepto poculo, cum egisset gratias: Hic est sanguis meus, ipsisque solis dedisse.*

Irenæus, lib. 5. aduersus hæreses, cap. 2. *Quando ergo & mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis, & corporis Christi.*

Cyprianus in Serm. de Cœna Domini: *Hoc est corpus meum: manducauerant, & biberant de eodem pane secundùm formam visibilem: sed ante verba illa, cibus ille communis tantùm nutriendo corpori commodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat: sed ex quo à Domino dictum est: hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, & hic est sanguis meus: quotiescunque his verbis, & hac fide actum est, panis iste substantialis, & calix, benedictione solenni sacratus, ad totius hominis vitam, salutemque proficit, simul medicamentum, & holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.*

Ambrosius lib. 4. de Sacr. c. 4. *Quomodò potest, quod panis est, corpus esse Christi? consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua cùm dicuntur, laus Deo offertur, &c. vbi venitur, vt conficiatur*

ve-

[illegible] 48 [illegible]

[illegible] 49 [illegible]

[illegible] 50 [illegible]

առաքելոց առ նորա յիշատակի. այս է մարմին իմ։ եւ առեալ զբաժակն գոհացաւ, եւ ասաց. այս է արիւն իմ, եւ թէ զայն ետ նոցա մեծայն։]

Ծա 51

Եւ ջն Երանէոս ի Հինգերորդ գիրս, որ ընդդէմ Հերձուածողաց ասէ։ Յորժամ խառնեալ բաժակին եւ բեկեալ հացին ընդունին զբանն Այ. լինի զայս զօրութի մարմնոյն եւ արեանն է։]

Եւ ջն Կիւրղիանոս ի ճառն յորում ըն թերցաւ Տն ասէ։ Յառաջ քան զբանն էր այն հասարակ կերակուր յորժամ էր միայն առաջադրեալ զենլին եւ զնշխարական կերակուր։ իսկ յորժամ հն ա ի Տն է ասացաւ, զայս առաքելոց առ նորա յիշատակի. այս է մարմին իմ. եւ այս է արիւն իմ։ բանիւն առ զամենայնաւ բանիւ եւ հաւատով առաքելոյ լինելի, գոյացական հացս այս եւ բաժակս հանդերձ օրհնու թբ սրբագործեալ լինի. եւ օգնէ առ ի կենաց եւ փրկութե ամ մարդոյ. զօրէն բժշկութե եւ ողջակէզ առ ի բժշկել զախտաւորութիս, եւ սրբել զանօրէնութիս։]

Ծբ 52

Եւ ջն Ոսկեբերան ի չորրորդ գիրս, որ յաղագս խոստովանողաց, ասէ։ Զի որպէս Տրն հացն լինել մարմին էր, նոյն ոչ օրհնութբ։ եւ օրհնութեն նորայնի բանիւն լինի. նոյն ոչ Այ յեր. բանիցն յորժամ այլ բանիցն ասելն, զօրութեն մատուցանն Այ իսկ երրորդ քահանայն կանն կատարել զխորհուրդն պատարագին. ոչ ի զօրն արկանէ զբանս իւրս, այլ զբանսն Քի։] եւ ընդ նոյն ասէ առաջին երկայլ բաղադրեալ անձին։

Ծգ 53

Եւ ջն Գրիգոր Նիւսացին ի բանն կատեքիսմական ի լ. լէ. երրդ գլխն ասէ. Բարւոք արդ եւ այժմ հաւատամք. Եթէ եւ ասաստած հացն, որ այլ բաց

Venerabile Sacramentum, iam non suis sermonibus Sacerdos, sed Vtitur sermonibus Christi. Idem asserit in lib. de Mysterijs initiandis, cap. 9. & in Psal. 38.

Nyssenus, in Orat. catechetica, cap. 37. *Rectè igitur etiam nunc Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credimus immutari.* Et paulò post: *Panis statim per Verbum in corpus mutatur, vt dictum est à Verbo: hoc est corpus meum.*

Chrysostomus, homil. 2. in epist. 2. ad Timoth. *Quemadmodùm enim Verba, quæ loquutus est Christus, eadem sunt, quæ Sacerdotes nunc quoque pronunciant: ita & Oblatio eadem est: eademq; Baptismi ratio est.* Item in sermone de Proditione Iudæ, tom. 3. *Hoc est, inquit Sacerdos, corpus meum: hoc Verbum proposita in alium rhytmum, seu formam, conuertit.*

Eusebius Emyssenus in serm. 5. de Paschate: *Inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis, & sanguinis sui Verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: accipite, & edite, hoc est corpus meum: & sanctificatione repetita, accipite, & bibite, hic est sanguis meus.* Et in Serm. de Corp. & Sang. Domini: *Quandò benedicenda Verbis Cælestibus, creatura sacris Altaribus imponuntur, antequàm inuocatione summi Numinis consecrentur, substantia illic est panis, & vini; post Verba autem Christi, corpus, & sanguis est Christi:*

Augustinus, Serm. 28. de Verbis

bis Domini: *Ante verba Christi, quod offertur in Altari, panis dicitur. Vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.* Similiter docent reliqui Ecclesiæ SS. Patres, & Scriptores, maximè posteriores.

Nunc ad tres illas Vartani obiectiones, allatas num. 13. & seq. respondeamus. Ad primam igitur, qua dicebat: Non potest panis, & vinum, fieri corpus, & sanguis Christi, nisi inuocetur etiam Spiritus sanctus: nam Pater sine Filio, & Spiritu sancto nihil facit ad extra: Respondeo; quòd, cùm in huius Sacramenti forma, quam Christus instituit, & Apostolis tradidit, nempè in illis verbis: *hoc est corpus meum: hic est sanguis meus,* &c. non sit inuocatio Trinitatis; ideò nec debemus nos in illius consecratione Trinitatem inuocare; sed facere, sicut fecit, & fieri iussit Christus, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem:* id est, facite hoc, quod ego feci. cùm tota Sacramentorum ratio in sola Christi voluntate, & institutione nitatur. Deindè, ex ipsa ratione, quam Vartanus pro se subijcit, Consequentia deducitur contra ipsum. Nam, si quicquid ad extra facit vna diuina persona, necessariò faciunt illud idem etiam aliæ: ergo ad Eucharistiam conficiendam non necessariò omnes tres personæ sunt inuocandæ: quia cùm Christus filius per Sacerdotē hoc facere intelligitur, necessariò intelliguntur etiam Pater, &

Spi-

Ծդ 54 [illegible]]

[illegible]]

Ծե 55 [illegible]]

[illegible]]

Ծզ 56 [illegible]]

[illegible]

ընդ Հօրն, այլ մարմնոյն :] Նոյնպէս ա- ԾԷ
ռաքելոյն այլ ոչ Հօրն և վերջինքն 57
եկեղեցւոյ :

Երկրորդ՝ պարտ է մեզ պատասխանել պատճառի առաջի եդեալ առաւելութեանցն վարդապետայ. զոր ընդդէմ ՚ի վերայ : Եւ առ առաքելոյն, որով ասէր. թէ ոչ կարէ հացն և գինին լինել մարմին և արիւն քն. եթէ ոչ կոչի և ս Հոգին որ. զի անմնաց է, եթէ Հայր նոյն ասէ առաւելոյ որդւոյ և Հոգւոյն որ քոյ. Պատասխանեմ. թէ երբ որ ՚ի բանն յայտնեալ. այս է մարմին իմ. զոր քն հաստատեաց և աշակերտացն առ ԾԸ
դեաց ետուն զնա այսր խորհրդոյս. 58
ոչ զայլ կոչումն երրորդութեան : ասեմ պատարագ և ոչ պարտ է մեզ ՚ի յորն նեղն զընծայն կոչել զերրորդութեան. այլ ասել, որք առաջ, և Հրամայեաց քն ասելով. զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի. ... արարէք զայս, զոր ես արարի : քանզի Քրիստոսի նեղայ կատարելոյ զխորհուրդս է այն, զոր հաստատեաց քն. և ոչ զոր մեք հնարեմք :

Նաև և զի նոյն խնդրի պատասխան վարդապետաց առնէր զատաւորութիւն ԾԹ
իւր : քանզի եթէ զորինչ ասէ մի
անձն մնայցեն. վասն ասելն Հարկանորդաց և այլքն. ասացն ուրեմն յոր ժամ խաւանի որդւոյն քն զայս խորհուրդս ասել ՚ի ձեռն քահանայցն. խնամին եւս Հարկանօրդաց ասել զնա Հայր և Հոգին որ ընդ քն : ասացն ա- ՚ի կատարել զայս խորհուրդս ոչ Հարկ է կոչել զերիս անձինս : Եւ մանաւանդ վասյրութեան խօսէ վարդապետ. զի ո՞վ զի ՚ի նոյն ապաքեն, զոր ինքն Համարէ զոլ ձև այսր խորհրդոյս, ոչ եւս ընդ կոչումն երրորդութեան. զի անձ-

Spiritus sanctus hoc idem cum Christo facere. Adde, quòd neque in illa Oratione, quã vult Vartanus esse formam Eucharistiæ, Trinitas inuocatur. Non enim ibi dicitur: fiat hic panis corpus Christi in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: Sed rogatur Deus, vt per Spiritum sanctum faciat panem corpus Christi: vndè ad Christi filij corpus faciendum nec Pater explicitè, nec ipse omninò filius ibi inuocatur.

Ad secundam, vbi dicebat, non posse confici consecrationem Eucharistiæ, nisi priùs agatur memoria passionis Christi, quæ in Armena Liturgia fit post verba Dominica; antè verò illam Orationem, *Rogamus* &c. Respondeo, talem memoriam (quæ certè non requiritur ad essentiam, sed solùm ad integritatem Eucharistici huius Sacrificij, iuxta illam Apostoli explanationem, *mortem Domini annunciabitis*) pluriès fieri in omnibus Liturgijs, non modò immediatè post verba illa Dominica, verùm etiam antè: maximè in Armena, vbi commemoratur etiam Domini passio tum antè, tum post oblationem panis, & vini; ac rursùs deindè immediatè ante ipsa Domini verba consecratiua, cùm dicitur: *Propter nostram, & totius Mundi salutem Veniens Voluntariè ad passionem Crucis, accepit panem in sanctas*, &c. vndè ex hac etiam parte Vartani ratio corrueret. Verùm nihilominùs, etiamsi semel tantùm hæc passio-

passionis commemoratio ibi habe-retur, subsequi illa potiùs deberet, quàm præcedere consecrationem. primò, quia priùs ponendum est id, quod pertinet ad essentiam, quàm quod ad integritatem: secũdò, quia Christus ante instituit hoc Sacramentum, quàm pateretur: tertiò, quia idem Dominus ita fecit, cùm consecrauit; priùs protulit verba, ad consecrationem essentialiter necessaria; deindè verba Passionis cõmemoratiua. Inquit enim: [a] *Hoc est corpus meum, quod pro Vobis datur:* [b] *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur,* &c.

a Luc. 22.
b Matth. 26.

Ad tertiam, in qua dicebat: Christus iussit, dicens: *hoc facite,* &c. ergo tunc illud à nobis fit, cùm post præcedentia illa Domini verba enarrata, effectiuo modo loquimur; Deum rogantes, vt faciat, &c. non autem, cùm narramus, Christum ita fecisse, & ita loquutum esse: Respondeo, hoc potiùs argumentum contra ipsum procedere. nam Christus iussit, nos ipsos id facere, quod ipse fecerat, & non Deum rogare, vt ipse faciat. Demonstratum est autem num. 28. & seq. quòd verba illa, *hoc est corpus meum; hic est sanguis meus,* non dicuntur solùm recitatiuè ab Armeno Sacerdote, narrante Christum ita dixisse; sed etiam enunciatiuè, ac practicè, seu effectiuè: & ideò, cùm ad ea peruenit verba, vocem eleuat, vt populus audiat, ipsum tunc enunciare, & efficere in persona

sona

Կ 60 [illegible] եղիցի հացս մարմին քո,
յանուամբ հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ։
[illegible]

Կա 61 [illegible]

Կբ 62 [illegible]

[illegible]

ցանն այժմ ։ եւ յայտ է ճշմարիտ են , որ զեն [illegible] Եգ 63
[illegible] ։ եւ յայտ է [illegible]
ուխտին . որ զեն բազմաց հեղու ։]

Եւ ու. եղբարքն . [illegible] ասեն . թէ քն հրամայեաց ասելով . զայս առաջաւորք [illegible] ։ [illegible] մեք յայս ժամ [illegible] . յորժամ [illegible] [illegible] զնա , զի առաքէ [illegible] [illegible] եւ ոչ [illegible] [illegible] . թէ քն [illegible] ։ Պատասխանեմք . թէ այս [illegible] ։ զի քն հրամայեաց . զի Եգ 64
[illegible] զայն , զոր ինքն [illegible] . եւ ոչ թէ [illegible] [illegible] ։ [illegible] . թէ այս բանն [illegible] ճշմարիտ են , եւ այս է [illegible] . ոչ [illegible] [illegible] ։ եւ [illegible] [illegible] ։ թէ [illegible] եւ զի [illegible] . եւ այլն ։

[illegible] ։ [illegible] . [illegible] ։ Պատասխանեմք . [illegible] ։ [illegible] ։

sona Christi id, quod enunciat; atq; etiam, vt ille respondeat, *Amen*, scilicet, verum est, quod tu nunc enunciando asseruisti.

Sed dicet aliquis: Quid, si Armenus Sacerdos, hæc nesciens, opinetur, Consecrationẽ non fieri tunc, cùm hęc Domini verba ab ipso pronunciantur; sed postea cùm dicitur illa Oratio? an hic etiam cõsecrabit? Respondeo; quod, cùm talis Sacerdos in tota illius Sacrificij actione intẽdat facere, quod Christus iussit; etiamsi ignoranter, ac falsè opinetur, se non consecrare, cùm verba Domini profert, sed cùm profert alia sequentia; adhuc tamen in prolatione verborum Domini consecrabit: quia vniuersalis illa intentio corrigit errorem mentis particularem, vt alibi dictum est. Quòd si haberet positiuum intentionem, ac propositum non consecrandi tunc, cùm verba Domini profert; certè neutiquàm consecraret.

DE AQVA
Miscenda in Calice.

Sectio II.

QVæritur secundò: Vtrùm vino sacri Calicis miscendum sit paululum aquæ? Negant Pseudomagistri, Vartanus libro de Monitis, cap. 4. Stephanus Siuniensis libro 2. contra Diaphysitas, cap. vlt. Gregorius Datticuensis in lib. Interrog. tract. de Sacram. capite de Eucharistia, alijq; consectanei, asserentes, offerendum esse in sacris Mysterijs vinum purum iuxta ritum, qui iam anteà decreto Conciliabuli Manaschiertensis in Armenam Ecclesiã introductus fuerat à Ioanne Ozniensi Patriarcha, ne deinceps per illam vini, & aquæ mixtionem significare viderentur Armenij duas naturas in Christo. Rationes, quibus hoc suadere conantur, examinabimus infrà.

Affirmant verò, vnà cum vniuersali Ecclesia, Armeni Patres Catholici; atque docent, adeò necessarium esse, misceri vinum sacri Calicis aqua, vt Sacerdos, qui in suo Sacrificio hanc admixtionem omittit, grauissimè peccet, ac Censuris sacrorum Ecclesiæ Canonum, qui mixtionem hanc præceperunt, subiaceat.

Probatur Armenijs hæc Orthodoxa sententia, primò auctoritate, ac doctrina suæ ipsorum Ecclesiæ, quæ

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

ա 1 Խառնելոյ ջրոյն ընդ գինւոյ ի սուրբ բաժակին.

Երկրորդ գլուխ.

[illegible]

բ 2 [illegible]

գ 3 [illegible]

ժողովեան սրբոյ և առաքելոյ · զհետ քա
ղձրելոյ ընդունելութե անձնային զորոց , և
ու՛ անդրանկութեց սրբոց հարց , և սան
մանադրութեանց ուղղափառ մէ ժո_
ղովոցն · և յետ ոչեայն հակառա_
կութեանց ընդ հակառակորդացն ուղղ
ափառութե . Նզովիւք սաստկագոյն կանոնանաց
հրամայելով ամ հայոց քահանայից.
զի յայսմ հետէ սպասաւորեսցեն ՚ի
գինի ջրով խառնելով · որպէս և ամե
նեն յառաջ քան զհերձուածողսն մնաւ
զենեալ քան ամ՛ անդրանկութե ընդ հա_
նուր եկեղեցւոյն քի ։ Ե՜լն որոյ յայժ
ղարմանամք . թէ զիա՞րդ այս չարա_
չար սովորութիւն անխառն քահա_
նին զեռ ևս ոչ բարձՀԷլ եղև ՚ի մէջոյ
հայոց ։ Եբր ՚ի յեկեղեցւոյ լիագումար
մէ ժողովոցն եպիսկոպոսաց խոստովանութեամբ
մերժեցաւ , և սաստկաբար նզո_
վեցաւ .

Երկրորդ՝ ցուցանի վկայութբ յա
րևելեան և յարևմտեան եկեղեցեաց
յունաց և լատինացւոց և ամ այլոց
ազգաց քրիստոնէից ։ քանզի սկզբե_
բաժ ան՛ ալ եկեղեցին աւանդեալ է և վե
ալ . թէ սպասեցին մէ խառնումն քա
ժակին ան՛ անդրեայ եղև քրիստոնէից
՚ի սրբոց առաքելոց անտի և յաշակ
երտացն նոցին. և միշտ հաստատուն
և անշարժ մնաց յեկեղեցին ՚ի սկզբա
նէ նորա մինչև ՚ի այժմ . և թէ քս
՚ի յետին ընթրիսն կատարելոց զգոյ
խորհուրդ ՚ի գինի ջրով խառնեալ և
այս յայտ լինի և ՚ի նոյն առ՛ետարան
նական գրոցն ։ քանզի ոչ ասէ անդ.
թէ քս էառ և ետ աշակերտացն զգի
նի մաքուր . այլ ասէ , թէ էառ և ետ
զբաժակն . յորմէ սովոր էին բազումք
հեղուն ջրով խառնեալ զգինի ջրով խառ
նելով զի ջերմութեն աշխարհին այ
նու_

quæ bis ad rem hanc excutiendam in duobus Concilijs suis, Sisensi, &
4 դ Adanensi, generaliter congregata, post accuratam sacrorum librorum inspectionem, ac disputationes cum Aduersarijs habitas (in quibus singulas eorum nugas doctissimè ex sacris Scripturis, Patribus, & Concilijs improbauit) sub dirissimis Censurarum pœnis decreuit, vt ritus ille offerendi purum vinum in Sacrificio ab Armenis Ecclesijs penitùs tolleretur. Quapropter valdè miramur, cur
5 ե idem abusus, à tot, tantisque Armenis Patribus bis Synodicè reiectus, ac strenuè refutatus, in Armena ipsa Ecclesia hactenùs perseueret?

Probatur secundò ex vsu, & traditione Orientalis, & Occidentalis Ecclesiæ; quæ hanc Calicis mixtionem, ab Apostolis, eorumque discipulis acceptam, semper à principio tenuit; traditumque constanter habuit, quòd Christus vinum aqua dilutum in vltima Cœna con-
զ secrauit: quod etiam ex ipsis Euan-
6 gelistis, & ex Paulo colligi potest. Siquidem isti, cùm hanc rem commemorant, dicunt, fuisse à Christo acceptum, & Apostolis propinatum, non purum vinum, sed Calicem, id est, poculum, vndè bibi solet vinum aqua temperatum: tum quia erat hoc maximè solitum in ea calidissima regione, vbi vina sunt fortia: tum etiam, quia non est credibile, in frugali Domini mensa morem fuisse, vinũ bibi, quod aqua

Bbbb tem-

temperatum non esset.

Probatur tertiò testimonijs ipsorum Apostolorum, aliorumque veterum sanctorum Patrum, qui vel in suis Liturgijs, vel alibi manifestè testantur, Christum in vino aqua permixto Eucharistiam instituisse; ac proindè similiter eam à nobis conficiendam esse. Iacobus enim Apostolus in sua Liturgia sic habet: [a] *Similiter postquàm cœnauit, accipiens calicem, & permiscens ex Vino, & aqua, & aspiciens in Cælum, &c.*

a Bibliot. Patrum, tomo 6.

Petrus Apostolus in sua Liturgia: [b] *Quandò commiscet sanguinem, & aquam, dicit: Vnus militum lancea latus eius pupugit, & exiuit sanguis, & aqua, Mundi salutis scaturigo.*

b Apud Coccium in Thesauro tom. 2.

Marcus Euangelista in sua Liturgia: [c] *Similiter & calicem, postquàm cœnauit, accipiens; factaque Vini, & aquæ commixtione, suspiciens in Cælum, gratias egit, &c.*

c Bibliot. Patrum, tomo 6.

Clemens Papa, & Apostolorum discipulus, in sua Liturgia: [d] *Similiter & calicem, postquàm miscuit ex Vino, & aqua, & sanctificauit, dedit discipulis, dicens, &c.*

d libro 8. Cōst. Apost. cap. 12.

Iustinus Martyr, qui Apostolorum discipulos vidit, in Apologia 2. ad Antoninum Pium Imper. propè finem: *Deindè ei, qui præpositus est fratribus, panis offertur, & poculum, aqua, & Vino temperatum: quæ cùm accepit, &c.* Et rursus infrà: *Conclusisque nostris precibus, panis, iam vt dixi, vinumque, & aqua offeruntur.*

IrenæusMartyr, discipulus Polycarpi, Apostolorum discipuli, lib.

Է 7 նուրբեն: Նոյն և զինչ վայել էր ի մա-
ծիպայութեան և զգաստութեան ըն և
որոց առաքելոցն զմիւլ ի յաղթա
ակնածն իւրեանց զգեն մաքուր առ-
անց ջրոյ:

Եւ որոց՞ ցուցանեն վկայութիւնք նոցին
սրբոց առաքելոցն և այլոց հին սբ հար-
ցն. որք ի պատարագամատոյցս իւ-
րեանց և կամ՝ յայլ տեղիս վկայեցին.
թէ քս այսպէս արար. և թէ պարտ
է և մեզ նոյնպէս առնել: Յակոբ-
ոս առաքեալ ի պատարագամատոյցն
իւրում ասէ: Նմանապէս և յետ
Ը 8 ընթրեաց առեալ զբաժակն. և խառ-
նեալ գինի ի գինւոյ և ի ջրոյ. և հա-
յեցեալ յերկինս. և այլն.]

Պետրոս առաքեալ ի պատարագամա-
տոյցն իւրում ասէ: Յորժամ խառ-
նէ զարիւնն ընդ ջրոյ ասէ. մի ոմն ի զի-
նուորացն տիգաւ խոցեաց զկողն
նորա. և ել վաղվաղակի արիւն և ջուր.
աղբիւր փրկութեան աշխարհի:]

Մարկոս աւետարանիչ ի պատարա-
գամատոյցն իւրում ասէ: Նմանապէս
և զբաժակն յետ ընթրեաց առեալ
և խառնեալ խառնումն գինւոյ և
Թ 9 ջրոյ. հայեցեալ յերկինս.
գոհացաւ. և այլն:]

Կղեմէս պապ առաքելոց աշակերտն և
յայտնի ի պատարագամատոյցն իւրում
ասէ: Նմանապէս և զբաժակն, յետ
խառնելոյ ի գինւոյ և ի ջրոյ, օրհն-
եաց. և ետ աշակերտացն ասելով. և
այլն:]

Եւ Յուստինոս մարտիրոս, որ և
զառաքելոց աշակերտսն եւ[ես] ի բ. ջատա-
գովութեանն ասէ: Եւ յե-
տոյ նմա, որ է առաջնորդ եղբարցն
մատուցանի հաց և բաժակն խառ-
նեալ ի գինւոյ և ի ջրոյ: զոր ըմբռ-
նեա.

եստ. և այլն:] Եւ. ապա գիՀ ասէ: Եւ յետ կատարելոյ զաղաչանս մեր. մատուցեալ լինի հացն. որպէս ասա ցի. և գինին ընդ ջրոյ:]

Այլն Երինոս մարտիրոս, և աշակերտ սրբոյն պողիկարպոսի, առաջին լոյն աշակերտի. 'ի. Ծէ. երդ" գլխն չորրորդ" գրոցն ասէ: Անէտն զխառնուած բաժակին ևս ըոյ արեան հաստատեաց:] Եւ 'ի յառաջին գլխն հինգերորդ" գրոցն դարձեալ ասէ: Յորժամ խառնեսցի բաժակն և բեկեալ հացն ընդունի զբանն այ. լինի գոհացու թի արեան և մարմնոյն քի:]

Այլն աղեքսանդրոս պապն 'ի հռոմ եօթներորդ 'ի յառաջին թղթոյն իւր ասէ: Ոչ է արժան. 'ի բաժակին տն զգինին միայն, կամ զջուր միայն մատուցանել. այլ որպէս և 'ի հարցն աւանդութենէ ուսաք, զեր կուսին խառնեալ. զի երկոքեան ելին 'ի քի կողէն իւր խաչէն:.]

Այլն կիպրիանոս 'ի յերրորդ" թղթոյն երկրորդ" գրոցն ասէ: Իւ մատուցումն բաժակին պահեսցի աւանդութիւն տն. և զայլն մեք արասցուք. զոր նախ տէրն վասն մեր արար վա մեր: զի բաժակն, զոր 'ն յիշատակ նորա, տա. 'ի նորա յիշատակի, խառնեալ գինւոյ լիցի:] Եւ յետոյ դարձեալ գրոյն ասէ. մեկնեւ ըով զբաժակն ասացանիս. արդէն զգինի քմ. զոր խառնեսցի ձեզ:]

Այլն յուլիոս պապն 'ի Թուղթն իւր ասէ: Պարտ է մատուցանել զբաժակին տն գինեաւ և ջրով խառնեալ համաձայն կանոնացն: զի ջրովն ժողովուրդն իմանիմք. և գինեաւն արեանն քի: ապա յորժամ 'ի բաժակին խառնեալ լինի գինի ընդ ջրոյ, ժողովուրդն միաւորեալ ընդ քի:

Այլն

10 lib. 4. cap. 57. *Dominus temperamentum Calicis sui sanguinem confirmauit*. & lib. 5. cap. 1. *Quando mixtus calix, & fractus panis percipit Verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis, & corporis Domini*.

11 Alexander 1. septimus post Petrum Romæ Pontifex, in epist. 1. ad omnes Orthodoxos: *Non debet (Vt à Patribus accepimus, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut Vinum solum, aut aqua sola offerri, sed vtrũque permixtum; quia Vtrumq; ex latere eius in passione sua profluxisse legitur.*

Cyprianus lib. 2. epist. 3. *Admonitos nos scias, Vt in calice Domini offerendo Dominica traditio seruetur: neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis prior fecit; Vt calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus Vino offeratur.*

12 Iulius 1. Papa, apud Gratianum de Consec. dist 2. *Calix Dominicus, iuxta Canonum præcepta, Vino, & aqua permixtus debet offerri: quia Videmus, populum in aqua intelligi; in Vino ostendi sanguinem Christi: ergo, cùm in calice Vino aqua miscetur, Christo populus coadunatur.*

Basilius in sua Liturgia: *Similiter calicem de genimine Vitis accipiens, miscens, gratias agens, benedicens, sanctificans; dedit discipulis suis, dicens*, &c.

Chrysostomus in sua Liturgia, Erasmo interprete: *Ad infusionem Vini dicit Sacerdos: & Vnus militum lancea latus eius aperuit, & exiuit sanguis. Et addens aquam, dicit: & aqua.*

Ecclesia Æthiopum in sua Liturgia: *Oratio, quando ponitur Vinum, & aqua in calice à Diacono: Christe Deus noster, &c.*

Theodoretus in Dialogo 1. *In Mysteriorum traditione Christus corpus panem appellauit, & sanguinem id, quod in calice infusum, & commixtum.*

Proclus, Episcopus Constant. in tract. de traditione diuinæ Liturgiæ: *Per has igitur preces Spiritus sancti aduentum expectabant, Vt eius diuina præsentia propositum in Sacrificium panem, & Vinum aqua permixtum, ipsum illud corpus, & sanguinē Saluatoris nostri Iesu Christi efficiat.*

Ambrosius in sua Liturgia: Oblatio vini aqua mixti in Calice; *Suscipe clementissime Pater hunc calicem aqua mixtum, Vt fiat Vnigeniti tui sanguis, &c.* Item lib. 4. de Sacram. cap. 4. *Ergo didicisti, quòd ex pane corpus Christi fiat; & quòd Vinum, & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione Verbi cælestis.* Idem asserit lib. 5. cap. 1.

Hieronymus in Marci cap. 14. *Accepit Iesus panem, & formans sanguinem suum in calicem, Vino, & aqua mixtum; Vt alio purgemur à culpis, alio redimamur à pœnis.*

Augustinus, tract. 120. in Ioan. *Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum: aqua illa salutare illud temperat populum: hæc & lauacrum præstat, & potum.*

Germanus, Episcopus Const. in Theoria rerum Ecclesiasticarum; *Vi-*

Գլ 13 Ազգն Հապաշեան ի պատարագամատու-
ցին իւրում ասէ ։ Կանխանայեր և դը
բաժակին ի ջերոյ ուրաց սակաւ. Խո
տնեալ, գոհացեալ, օրհնեալ, և սրբե-
ալ. Եւ աշակերտացդ ետուր ասելով.
և այլն ։]

Աբէն ռահիրէքեան ի պատարագամատու-
ցին իւրում ասէ ։ Ի դնելն զգինւոյն
ասէ քահանայն. Եւ մի ոմն ի զինւո-
րացն անիցաւ խոցեաց զկողն նորա.
և ել արիւն։ Եւ ի զիջաւբեալն ջրոյն
ասէ. Եւ ջուր ։]

Եւ եկեղեցին Եթովպացւոց ի պա-
տարագամատոյցին իւրում ասէ ։ Զոր
Գլ 14 ժամ սարկաւագն դնէ ի բաժակն
զգինին և զջուրն. ասէ քահանայն
զայս աղօթս. Քրիստոս մեր և այլն ։]

Թէոդորիտոս ի յառաջին աստ-
ւածաբանութեան ասէ ։ Քրիստոս ի խորհրդոյ
աւանդութեան զհացն կոչեաց մար-
մին և զայն, որ խառնեալ լինի ի
բաժակին, արիւն ։]

Աբէն պրոկղ ի գիրս յիշխ ամենայն
պատրիքին ասէ ։ Ի ձեռն աղօթից այ-
սպիսեաց սպասէին գալստեանն Հոգւ-
ոյն սրբոյ. որպէս զի ամենայն գալս-
Գլ 15 տեանն զաստուածային կարող լինել փոխարկեալ զհացն և զգինին ջրով խառնեալ, զոր
դնեն ի նոյն ինքն մարմին և արիւն փրկչին
մերոյ ՅՍ ՔՍի ։]

Աբէն ամբրոսիոս ի պատարագամատու-
ցին իւրում ասէ ։ Զօրհնեալ բաժակն
հայրն մատուցանէ զգինին ջրով խառ-
նեալ ի բաժակին. ասէ զայս աղօթս ։
Ընկալ Հայր բարերար զբաժակս զայ-
սա ջրով խառնեալ. որպէս զի եղիցի
արիւն միածնի քոյ և այլն ։] Եւ դարձեալ
ի չորրորդ գիրս յիշխ խորհրդոցն ա-
սէ ։ Ուսար, թէ ի հացէն լի-
նի մարմինն քս. և թէ գինին և ջուրն

եղե-

եղեալ 'ի բաժակին՝ ընդ արեան նորա՛ օրհնութիւն եկեղեցւոյն բանին :]

Սրբոյն յեփրեմայ 'ի մեկնութեան.
Յդ. զգինոյն մարգարէ ասէ : Առ այս
յն զխորհուրդ մարմնոյն իւր. և հաստա-
տեաց արեան իւր 'ի բաժակին զինե-
ան և ջրով խառնեալ : զի միանգամ ե-
կեղեցւոյ 'ի մեզ. և միաւորեալ փրկէ
զմեզ 'ի պատժոց :]

Սրբոյն օգոստինոսի 'ի մեկնութեան
յոհան. 'ի. ԺԹ. երգ" Ժամն ասէ :
Առ յն արիւնն հեղեալ եղև 'ի Թողու-
Թի մեղաց : այլ ջուրն խառնեալ ընդ-
նի 'ի փրկարար բաժակին. և մեզ պարգ-
և է զուտ ապաւն և զղջմանց :]

Սրբոյն գերմանոսի եպիս կոստանդնու-
պօլսոյ 'ի Ժամն յիշա եկեղեցւոյ
կան աւանդութեանց ասէ : Գինին
զարեանն նշանակէ, որ ել 'ի կողիցն
քո. և է խորհրդական գինի, զոր ետ
քո աշակերտացն 'ի յընթրիսն : և ջու-
րն նշանակէ զայն, որ ել 'ի կողիցն քո:
հոգ գինի խառնեալ ընդ ջրոյ՝ նշանա-
կէ զարիւնն և զջուրն, որք ելին 'ի կո-
ղիցն նորա :]

Առ որ՝ յառաջերոցս յայտնի լինին
սրբութիւնք և խորամանկութիւն
խաբէբայ մոլորեցուցչացն, սուտ,
զրոյցն, և առասպելացն, և այլոցն.
որք հնարագրեցին 'ի գիրսն իւրեանց. Թէ
առաքեալքն և հինքն հարքն մինչև
ցժողովն քաղկեդոնի խառնեալ ջուր 'ի սուրբ խորհրդոյ
պատարագին միայն և 'ի ժամանակս
քաղկեդոնի ժողովոյն : Որպէս ասէ
սիւնեցին 'ի յաւետ գլխոյ այսմ : Սր
հարքն ոչ ընդունեցան զայդ ռամիկ խառ-
նակութիւն, այլ միայն հաց և բա-
ժակ, որ յաւէ նորոգանս յեղյղեացեալ :
և զայս ասէ սահմանեցին մեզ միայն և 'ի
ժողովն քաղկեդոնի :] Եւ առաջեա
գին

Յդ
16
Vinum declarat sanguinem ex latere Christi fluxum: est autem & mysticum Vinum, quod dedit discipulis in cœna: aqua verò demonstrat eam, quæ fluxit ex latere Christi: Vinum simul, & aqua: sunt egressi ex latere eius sanguis, & aqua.

Hinc obscuræ ampliùs non erunt Armenijs fraudes, & mendacia illa Seductorum suorum, qui asserunt, Apostolos, veteresque Patres oppositum tradidisse vsque ad Chalcedonensis Concilij tem-
Յէ
17
pora. *Sancti Patres*, inquit Siuniensis, *mixtionem istam reprobarunt vsque ad Chalcedonense Concilium*. Et Dattieuensis: *Sectatores*, inquit, *praua hæresis Concilij Chalcedonensis, aberrantes à veritate, aquam miscent in sacro calice contra præcepta Canonum. Sanctus enim Clemens in Constitutionibus Apostolicis, alijque prisci Patres, anathema dixerunt ijs, qui in incorrupto calice Domini aquā vino miscerent. Qui etiam Liturgias scripserunt, S. Athanasius, Chrysostomus, Basilius, & noster Illuminator,*
Յը
18
nullam de aqua mentionem faciunt. Sed & Apostoli, & Successores illorum Sancti Patres numquam mixtionem hanc agnouere; tu verò eam didicisti, & exerces, & eorum execrationibus subiaces. Quàm, inquam, insidijs plena sit, & dolosa, fabulosaque istorum loquacitas, quis nunc Armenius non perspiciat? Siquidem omnes, iam à nobis adducti, Patres, quos ipsi citant, sed eorum verba non proferunt, ante tempora Chalcedonensis Concilij

exti-

extiterunt, excepto Germano; & sacram hanc mixtionem fieri debere, atque ab ipso Saluatore factam fuisse, tradunt summo consensu. Cæterùm, si illi, pro suo Illuminatore, magnum illum Gregorium martyrem intelligunt, idem ipsis mendacium exprobramus: nam Armenia, à S. Gregorio instituta, iugiter in vino aqua permixto Sacrum fecit ad vsque Manaschiertense Conciliabulum. Sin verò Pseudopatriarcham illum, Ioannem Oznienſem, eiusdem auctorem Conciliabuli: non Illuminator, sed lucifugus hic, & tenebrio fuit Armeniæ.

Probatur idem quartò ex Concilijs, quæ in diuersis Mundi partibus à Catholicis habita sunt. Concilium Carthaginense III. in Africa celebratum longè ante sacrā Synodum Chalcedonensem, (in quo etiam S. Augustinus interfuit), Can. 24. sic ait: *Vt in Sacramento corporis, & sanguinis Domini nihil ampliùs offeratur, quàm quod ipse Dominus tradidit, hoc est, panis, & vinum aqua mixtum.*

Concilium Aurelianense IV. actum in Gallia circiter annum Domini 545., cap. 4. *Nullus in oblatione sacri calicis, nisi quod ex fructu vineæ speratur, aqua mixtum, offerre præsumat; quia sacrilegium iudicatur aliud offerri, quàm quod in mandatis sacratissimus Saluator instituit.*

Concilium Antisiodorense, in Burgundia habitum anno 590. capite 8. *Non licet, in Sacrificio di-*

Ժթ 19 [illegible]

Ի 20 [illegible]

[illegible]

Իա 21 [illegible]

ԻԲ 22 [illegible]

ԻԳ 23 [illegible]

ԻԴ 24 [illegible]]

[illegible]]

[illegible]

uino aliud poculum, extra vinum cum aqua mixtum, offerre.

Concilium Bracarense III. actū in Lusitania anno 675., cap. 1. *Calix Dominicus vino, & aqua permixtus debet offerri: quia videmus, in aqua populum intelligi; in vino verò ostendi sanguinem Christi.*

Concilium Trullanum, coactum in Thracia apud Constantinopolim ante annos nongentos septuaginta, Armenios de hoc errore, qui recens in eos irrepserat, reprehendit, dicēs Can. 32. *Quoniam ad nostram cognitionem peruènit, quòd in Armeniorum Regione vinum tantùm in sacra mensa offerunt, aquam illi non miscentes, qui incruentum Sacrificium peragunt;* &c. *Si quis ergo Episcopus, vel Presbyter, non secundum traditum ab Apostolis ordinem facit; nec aquam vino miscens, sic immaculatum offert Sacrificium, deponatur, vt imperfectè, ac simpliciter Mysterium annuncians; & quæ tradita sunt, innouans.*

Integer hic Canon afferitur in 1. parte, cap. 17. num. 18.

Concilium Triburiense, celebratum in Germania ante annos 770., Can. 19. *Cuius rei veritatem* (hoc est, veram traditionem de mixto calice) *in hac sancta Synodo confitemur, credimus, & confirmamus; ne vllus sine commixtione vini, & aqua Mysteria sacra perficiat.*

Concilium Florentinum, habitum in Italia, sess. vlt. in doctrina de Sacramentis præcipit Armenis, vt deinceps in calice sacro vinum aqua temperent; quia omnes aliæ Ecclesiæ Latinorum, & Græcorum

ita

ita semper fecerunt: & addit: *Aqua ideò admiscetur Vino; quoniam iuxta testimonia sanctorum Patrum, & Doctorum Ecclesiæ creditur, ipsum Dominum in Vino aqua permixto instituisse hoc Sacramentum: deinde, quia hoc conuenit Dominicæ passionis repræsentationi.*

ԻԵ 25

Concilium denique Tridentinum, actum in Rhætia, sess. 22. cap. 7. sic inquit: *Monet deindè sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, Vt aquam Vino in calice offerendo misceant; tum quòd, Christum Dominum ita fecisse, credatur; tum etiam, quia è latere eius aqua simul cum sanguine exierit; quod Sacramentum hac mixtione recolitur: & cùm aquæ in Apocalypsi B. Ioannis populi dicantur, ipsius populi fidelis cum capite Christo Vnio repræsentatur.*

ԻԶ 26

Probatur vltimò rationibus, quas huius mixtionis reddunt sancti Patres: ex quibus potissimæ sunt hæ tres, allatę, vt modò vidimus, à Cōcilio Tridentino. Quarta adducitur à Gregorio Nysseno, & Clemente Alexandrino: quia scilicet Eucharistia, quę est cibus, ac potus spiritualis, dari debuit sub specie cibi, & potus corporalis: potus autē corporalis maximè naturæ humanæ conueniens, est vinum aqua commixtū; nam sic aptius est ad eius temperandos humores. Quinta, quam afferunt Ambrosius, & Eusebius Emissenus, est; quia calix Eucharisticus figuratus anteà fuit non solùm per vinum, quod cum pane

ԻԷ 27

Nyssenus, apud Euthym. tit. 21. Panoplia.
Clemens, lib. 2. Pædagogi cap. 2.

Ambrosius lib. 4. de Sacram. cap. 4. & lib. 5. c. 1.
Eusebius, Serm. 5. de Paschæ.

Mel-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

խառնմանն գինւոյ և ջրոյն:]

ԻԸ 28 Այլ ժողովն գլորեցուցիոյ անհեղեալ
ի սմա. որ եղև յաշխարհին եասպլերոյ.
՚ի սահմանադրութեան վն հայոց հրա-
մայէ նոցա. զի ՚ի յսոյն հետևել Ջրոյ
խառնեցին ընդ գինւոյն որ բաժա-
կին. վն զի այսպէս մեզ աւանդեն ՚ի
սկզբանէ ամ եկեղեցեցեն յունաց և
լատինացւոց: և յետոյ ասէ այսպէս:
Մանկա այսորիկ խառնել Ջրոյն ընդ
գինւոյն. զի ըստ մկրտութեան սրբոց
հարց և վարդապետաց եկեղեցւոյ հաճ-
ատամք. Թէ ոմն անէրն մեր հասա-
նելոց զայս խորհուրդս ՚ի գինի Ջրով
ԻԹ 29 խառնելով: Նա և զի այսպէս պատ-
շաճի վն նշանակութեան անբաժանելոյն
ղաւրղաւրանայն:]

Այլ ժողովն անտիոքայ անհեղեալ-
կան. որ եղև յաշխարհին անտիոքայ. ՚ի
ձր. հրդ" գումարումն. և ՚ի յետնոն
երդ" կանոնին նոցա ասէ: Օրինա-
ցուցանէ այս ազգերէ մեծամեծագոյն. Թէ
եկեղեցւոյ հրամայէ քահանայից. զի ՚ի
մատուցմանն բաժակին Ջուր ընդ գի-
նւոյս խառնեսցեն: վն զի հաւատա-
մք. Թէ այսպէս արար անէրն մեր յս
քս: և զի ՚ի կողիցն նորա ելին արիւն
Լ 30 և Ջուր. որ յիշատակեալ լինի այսուի
սն խառնմամբ: նա և զի այսպէս եր-
և եցուցանէ զմիաւորութիւն հաւա-
տացելոց ժողովրդեան ընդ էի գլխոյն
նորա. քանզի ՚ի անուշեանն սորբոց
յոհնա ժողովուրդն Ջուրք կոչին:]

Եւ հինգերորդ" ցուցանի պատճառ-
ուցն, զոր բերեն որք հաւանին վն խառ-
նմանս այսորիկ: Եւ եկեք պատճառ-
ոք ենյուս, զոր բերեն որք ժողովին ան-
տիոքայ. ասէ եկեղեցւոյ այսմ աւանդէ:
քանի չորրորդ պատճառն աւանդեն ՚ի
գրեալն ... ՚ի կղեմայ ա-

ղէք

Melchisedech obtulit; sed etiam per aquam, quæ fluxit ex petra, vt notauit Apostolus 1. Cor. 10. Sexta demùm, quia talis mixtio luculenter prænunciata fuerat à Spiritu sancto per Salomonem Prou. 9. his verbis: *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam.* Et paulò post: *Insipientibus loquuta est: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis.* Quod exponens S. Cyprianus, inquit: *Vinum mixtum declarat, id est, calicem Domini, aqua, & vino mixtum, Prophetica voce prænunciat: Vt appareat, in passione Dominica id esse gestum, quod fuerat antè prædictum.* Cyprianus lib. 2. Ep. 3.

Cùm ergo vini, & aquę mixtio in sacro Calice à Christo, vt ostendimus, instituta sit; ab Apostolis, eorumque discipulis tradita; à sanctis Patribus iniuncta; à tot Concilijs confirmata, atque præcepta; ab omnibus denique Mundi Ecclesijs iam indè à principio visu recepta, & iugiter conseruata; non video, qua ratione possint Armenij illam reijcere.

Respondent: Ante annos ferè mille celebratum apud nos fuit Manaschiertense Concilium, quod nos vetuit hanc facere mixtionem, ac iussit in Sacrificio vinum purum offerri. Prætereà, non esse vino Calicis aquam miscendam, validissimis deindè rationibus confirmarunt in suis libris Doctores nostri,

Cccc Ste-

Stephanus Siuniensis, Vartanus, Gregorius Dattieuensis, & alij.

Sed hæc responsio nullo fulcitur rationabili fundamento: Primò, quia nequit Nationale Concilium, inducere illum ritum, quem Synodi Generales, Sancti Patres, & tota simul Christi Ecclesia damnant. Secundò, quia Synodus Manaschiertensis nec fuit Concilium, inter Armenos vniuersaliter, ac ritè celebratum; sed paruum Conuenticulum hæreticorum Episcoporum, in gratiam Homaris, Sarracenorum Ducis, præcipitanter actum, vt Armenam Ecclesiam à Catholica separaret: quapropter à subsequentibus Armeniorum Synodis, & Patribus damnatum, ac reiectũ fuit; vt latè ostendimus in 1. tom. huius 2. Partis, tract. 1. quæst. 1. §. 4. Tertiò, quia vini, & aquæ mixtio, in calice facienda, præcepta fuit Armenijs non solùm ab Vniuersali Ecclesia, verùm etiam à suis ipsorum in duobus postremis Concilijs, Sisensi, & Adanensi, quæ hunc præsertim ad finem canonicè, ac generaliter apud eos habita sunt, vt suprà diximus. quarè, si voluerint Armenij iussa exequi suorum Patrum, & Conciliorum, vel hæc eis proponimus magna cum abundantia.

Adde, quòd etiam, antè prædicta duo Concilia, Synodus Armena Tarsensis, in Responsione ad 9. petitionem Græcorum, eandem mixtionem acceptauerat per hæc verba: *Quòd si tantam vobis humi-*

13 [illegible]

32 [illegible]

33 [illegible]

'ի սէր աստուծոյն եւ յաշակերտացն
նորին առ՛ անձն. եւ յամ տեղեաց հա
յոյն եւ 'ի բազմազան սէ ժողովոցն հրա
մայեալ. եւ յամ՛ եկեղեցեացն աշխար
հի ընկալեալ եւ մինչ 'ի սկզբանէ պա
հեալ. ոչ կարեմք խափանել. Թէ զի
սրբոց հարցն միայն իշխեն մերժել զնա:

Պատճառն առաւ ունիմք 'ի նոցանէ ա
սելով: Թէ յաստուածային գրոց հաստատ
եղեւ. առ մեզ ժողովն մանաւանդ երկրորդ.
որ հրամայեաց մեզ ոչ առնել զայս
խառնուածս. այլ մաքրութեամբ 'ի բա
ժակն զգինին անապակ: եւ զայս եւս հաստա
տեցին 'ի գիրս եւթանց ժողովոցն
սրբոց վարդապետացն մեր սրբոց
ցն, վարդանն, աստուածայինն, եւ այլոցն:

Իսկ՛ այլազգ պատճառ ունիմք
է՛ անմեղութիւն. "Լուսն" զի ոչ կարէ մո
ռալ ինչ մանաւանդ որ [illegible] մտածել յե
կեղեցին քո զայս արարողութիւն. զոր
առնելոց [illegible] ժողովն, եւ որ հարքն,
եւ ամ եկեղեցիքն առնէին 'ի սկզբա
նէ մինչեւ ցայժմ եւ [illegible]:
Եւ [illegible] զի ժողովն մանաւանդ երկրորդ ոչ
էր ժողով ամ եկեղեցւոյ հայոց, եւ ոչ [illegible]
[illegible] արարեալ. այլ [illegible]
զինքն ինչ [illegible] այլազգ եւ [illegible]
[illegible] եղեալ, արարեալ հրամանաւ
[illegible] [illegible] օմարայ, եւ
[illegible] ընդ [illegible] 'ի
'ի բազում, [illegible] 'ի
կաթողիկէ եկեղեցւոյն յունաց եւ
[illegible]. [illegible] մեծ մերժեալ
եղեւ. [illegible] 'ի յայլոց սէ հարց եւ [illegible]
հաւատոցն հայոց. որպէս յայլ [illegible]
[illegible] [illegible]: [illegible] զի
[illegible] 'ի գինի սէ բաժակին
հրամայեալ եղեւ հայոցն ոչ Թէ միայն
'ի [illegible] [illegible],այլ
եւ 'ի յետկոյ ժողովոցն եւթանց.

humilitatem Deus concesserit , vt hac ԻԴ 34
in re nobiscum conueniatis (hoc est
in azymo pane vsurpando in sacris
Mysterijs); *debitum nobis erit , ne*
quid obstaculi Ecclesiæ Vnitati oppo-
natur , aquam puro Vino miscendi ,
ad gloriam Dei . Et Gregorius Sisen-
sis , Armeniæ Patriarcha, vnà cum
Suffraganeis quibusdam Episcopis,
hoc idem decreuerat , ac præcepe-
rat, sic scribens in epistola ad Hay-
tonem Regem ; *Iam nos Vsq. adeò*
donec numerosius cogatur Concilium ,
Vnà cum aliquibus nostris Episcopis ԻԵ 35
Vtcunque prouidentes , nostro manda-
to irritam declaramus excommunica-
tionem , quam contra diuinorum li-
brorum , & Ecclesiæ Catholicæ doct-
rinam per inscitiam , & iniquitatem
erroneis Canonibus pronunciauerat
Conciliabulum illud iniquum (scilicet
Manaschiertense) *aduersùs eos , qui*
in Missæ Sacrificio aquam vino mi-
scerent. ac insuper cum benedictione
mandamus tam tuis , quàm Regis
filij tui, tuorumque fratrum, ac Pro-
cerum Sacerdotibus ; Vt iuxta Eccle-
siæ Romanæ consuetudinem aquam ԻԶ 36
dictam Vino in Missa permisceant.
Sed id , quoadusque generale Concilium
congregetur , quando liberiùs exerceri
poterit , nimis cautè fieri iubeas ne-
cesse est , omnes priùs instruendo , no-
straeque huius epistolæ testificationes
illis ostendendo , ne scandalizentur .

Quod autem spectat ad rationes
allatas in oppositum à Stephano ,
Vartano , & Dattieuensi : quamuis
eæ omnes , ac singulæ ab ijsdem
Armenis Concilijs, Sisensi, & Ada-

nensi relatæ, ac resolutæ fuerint, vt videre est in actis ipsorum, adductis in 1. Parte, cap. 28. & 29. tamen, vt earum falsitas clariùs innotescat, luculentiorem hic ad precipuas responsionem exhibeamus.

Objiciunt primò: Christus, cùm hoc Sacramentum instituit, nullam fecit aquæ mentionem, sed solius vini, dicens post consecrationem: *Amen dico vobis; non bibam de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in Regno Dei:* ergo Christus vinum purum consecrauit.

Respondetur, quòd Christus, cùm Eucharistiam cósecrauit, mentionem non fecit neque vini, neque aquæ, sed tantùm calicis, vt referunt Euangelistæ, & Paulus 1. Corin. 11., dicentes, eum accepisse calicem, ac dixisse: *Hic est sanguis meus, &c.* Quòd autem in eo calice fuerit vinum aqua permixtum, hoc vniuersæ constat Ecclesiæ ex Apostolorum, eorumque discipulorum traditione, quam suprà ostendimus.

Ad illa verò verba; *Non bibam de hoc genimine vitis, &c.* Respondetur primò, ea non fuisse à Domino dicta de calice Eucharistico, sed de altero calice, quem Christus dedit Apostolis post esum agni Paschalis ante consecrationem Mysteriorum, vt expreſsè testatur Lucas, cap. 22. qui, rem hanc fusiùs, ac distinctiùs refert, quàm alij duo Euangelistæ, Matthæus, & Marcus; ac duorum horum calicum meminit. Tum quia, quod erat in calice post consecrationem, non erat am-

ԼԷ 37 մի. սրբոյ և առաքելոյ. որք էին ժողո-
վք ընդդիմամարտ հայոց, և ուղղափառ
ութեանն առաքելոյ ՛ի բարեպաշտա
Թագաց և կաթողիկոսացն նոցա, և ՛ի բաղ
մութէ խնամոտուն եպիսկոպոսաց և վարդա-
պետաց հայոց:

Նաև և զինոսն ընդ զառաքելոյ եր
կու ժողովսն սրբոյ և առաքելոյ. եղև
հայոց ժողովն առաքելոյն. որ ընկեր-
լաւ զխոյն խառնուածն ջրոյն. և այսպէ
պատճառի [illegible] խնդրեցն
յանձնոց: [illegible] ՛նէ Թէ [illegible]
խանդարհել. և այսու ՛ի մեր [illegible]
հաստատել. մի. [illegible]
ԼԸ 38 [illegible] հայցեն: պարտական եմք, զի
մի՛ նոյն [illegible]
եկեղեցւոյ, խառնել ընդ [illegible]
գինին ջուր ՛ի փառս նոյ:] Եւ հայոց
եկեղեցին [illegible] ՛ի սրբոյ [illegible]
[illegible] հրամայե-
ալ էր հայոց. և գրեալ էր ՛ի Թուղթն
առ հեթում Թագ այսպէս: [illegible]
մեք այժմ մեր եկեղեցւոյ, մինչ և մի
ժողով լինի, հրամայէ [illegible] և զի
ընդունեք զայն [illegible], որ
[illegible] ՛ի յա
[illegible] ժողովն [illegible]
ԼԹ 39 [illegible]
[illegible] ՛ի
[illegible], որ ջուր [illegible] ՛ի
[illegible]: և հրամայեն [illegible], և [illegible]
[illegible], որ ձեր [illegible] ջուր [illegible]
[illegible] ՛ի նոյն [illegible]
[illegible] եկեղեցին, [illegible] և [illegible]
[illegible] և ձեր [illegible]
[illegible] և [illegible]: [illegible]
[illegible]. և [illegible]
[illegible]: որ չ[illegible].
և [illegible]
մինչ [illegible] ժողով լինի, որ ընդ
[illegible].]

Եւ

Եւ առ պատճառս, զոր բերեն 'ի գիրսն իւրեանց սուտանցին, եւ առաքեալցն, եւ վարդապետն, պատասխանեմք. Թէ քանզի նոցա՛ են սուտ բարբառեցելունք, եւ յեմսր առաւելեալ՝ նախանձաւոր հակառակութեանց. եւ քանզի եղեն խմաստակաց 'ի սրբոց հարցն հայոց սրբոյ եւ առաքելոյ ժողովոյն, որպէս տեսանի 'ի առ՛նմանացբութիւս եւ յեկեղեցւոյ մէջ ժողովոյն: Իսկ որպէս զի յայտարարն լիցի խաբէութի առաքելութեանն այդ զոցեն. եւ մեք այժմ զայդ պատճառս տացուք ընդդէմ: Խ 40

Նախ առաքելն. Թէ քո, յորժամ հաստատեաց զայս խորհուրդս, ոչ Խա յիշեաց զջրոյն. այլ միայն զգինւոյն ա- 41 սելով. Ոչ եւս արբից յայսմ հետէ 'ի բերոյ որթոյ մինչեւ ցօրն յայն, յոր ժամ արբից զդա ընդ ձեզ նոր յարքայութեան հօր իմոյ:] այսպէս ուրեմն եւ այլն:

Պատասխանի. Թէ քո 'ի հաստատելն խորհրդոյս ոչ յիշեաց զջրոյն եւ ոչ զգինւոյն. այլ միայն զբաժակն. որպէս պատմեն աւետարանիչքն, եւ պօղոս 'ի յառաջինն կորնթացւոց. ասելով. Թէ նմանապէս զբաժակն, եւ ասաց. Խբ այս է արիւն իմ եւ այլն: Իսկ Թէ 'ի 42 բաժակին յայսմիկ գոյր գինի ջրով խառնեալ. զայս գիտեմք առաքելոցն եւ աշակերտացն նոցին 'ի պատրանդանաց սոյ իւրեանց, եւ առ՛ ամենայն եկեղեցւոյ. որպէս ինքեանց ցուցցուք:

Երկրորդ՛ առ այն, զոր ասացն քո. Ոչ եւս արբից յայսմ հետէ 'ի բերոյ որթոյ. պատասխանի. Թէ այս ոչ ասացաւ 'ի վերայ քո խորհրդական բաժակին. այլ քո միւս բաժակին, զոր եւ քո աշակերտացն յետ ուտելոյ զզատիկն պատերազմին յառաջ քան զխորհրդական

ampliùs vinum, sed sanguis Christi; ergo falsò vocasset illud Dominus genimen vitis. Respondetur secundò, quòd etiamsi verba illa fuissent à Domino dicta de Calice Eucharistico, vt efferre videntur verba aliorum Euangelistarum, qui alterius calicis mentionem non faciunt; tamen non ex eo, quòd fecisset Dominus vini mentionem, exclusisset ab illo vino mixtionem aquæ: nam etiam vinum, aqua modica temperatum, vinum communiter dicitur, ac verè est.

Obijciunt secundò contra rationem illam de sanguine, & aqua, quæ de Christi latere profluxerunt: quia aqua illa non permixta cum sanguine, sed seorsùm exiuit, ad Baptisma significandum; sicut sanguis exiuit, vt significaret Eucharistiam; & sic duo diuersa Sacramenta: ergo eadem aqua non pertinet ad hanc mixtionem aquæ cum vino in Eucharistia.

Respondetur, quòd ratio principalis, cur aquam vino miscemus in calice, est Christi exemplum, & vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, ab Apostolis introducta: reliquæ verò rationes adducuntur à Patribus ad hanc rem confirmandam, & declarandam. Itaque dicimus, quòd, sicut de latere Christi seorsim exiuit sanguis, & aqua; quæ, si in vas aliquod recepta essent, non nisi permixta in illo fuissent: ita similiter, quia in calice repræsentamus id, quod fluxit de Christi latere: vndè Chrysostomus, *Quid est*, *inquit*,

Chrysost. hom. 24. in epist. 1. ad Corinth.
August. lib. 3. de Trinit. cap. 11.

in calice? quod ex latere fluxit. Et Augustinus ait: *De latere Domini percusso ille liquor effluxit, qui est in calice:* ideò in eundem calicem primùm infundimus vinum, deindè aquam; quæ duo, simul in eo recepta permiscentur. Quarè aqua illa, licèt seorsim à sanguine considerata, significet Baptismum; tamen simul sumpta cum sanguine, pertinet etiam ad Eucharistiam, vt idem docuit Augustinus, dicens: *Aqua illa salutare illud temperat poculum: hæc & lauacrum præstat, & potum.*

Objiciunt tertiò: Nos sacrificamus vnà cum Latinis in pane azymo, vt significemus & Christi corpus conceptum sine corruptione, quæ denotatur per fermentum; & synceritatem Fidelium, quæ ad vsum huius Sacramenti requiritur, iuxta illud 1. Cor. 5. *Itaque epulemur, non in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis, & Veritatis:* ergo propter eandem rationem sacrificare debemus in vino puro, ad significandum Christi sanguinem purum, & incorruptum, quia vinum per aquæ mixtionem corrumpitur; tum quia eadem mixtio significat fraudem, ac dolum, iuxta illud Isaiæ 1. *Vinum tuum mixtum est aqua.*

Respondetur, quòd ratio primaria, quare Latini vtantur in hoc Sacramento pane azymo, est; quia eodem pane vsus est Christus, cùm illud instituit, sicut dictũ est Sect. 1. num. 2. & sequen. ergo propter ean-

Խոր 43
խորհրդոյս . որպէս յայտնապէս վկա
յէ զաւիթս . որ զկնի գալոյ պատճառն մի
բառ մնայցէ և մեկնաբանութեանցս բանն
զայլ երկու աւետարանիչքն մեծէ
ու և մարկոս . և զկնուն առնէ զկի
նոյն բաժակիս. Նոյն և զկնիս կալ
ատարածնն խորհրդոյս` այն, որ զայր
'ի բաժակին, ոչ էր գինի, այլ արիւնն
էր. որպէս ինքն ասաց. նաև այս է՛ արիւնն
իմ: այսպէս ուրեմն ոչ կարէր ըստ հաշել
զայսն Ոսկեբերանն ըստ բերոյ որթոյ :
Երկրորդ" պատճառն . զի Թէպէտ և առ
յուրն Թէ ըստ առաջնայն էր զորս մի խոր

Խոր 44
հրդական բաժակին : ապա յայն ոչ այ
նու, զի յիշատակին էր զգինն . ըստ.
զքէտն որթոյ. առաջադրեալ էր 'ի գեն
նումն զխառնումն ջրոյ : բանզի և ջր
բոյն զգինին Ոսկեբերանացն գինի է և
հոյզ. և 'ի բերոյ որթոյ եղեալ է՛ :

Երրորդ' առարկեն . Թէ ջուրն , որ
էլ 'ի կողից ըն ոչ էր խառնեալ ընդ
արեանն . այլ էր բաժանեալ յարենէն
առ 'ի նշանակել զմկրտութիւն . որպէս
և էր արիւնն առ 'ի նշանակել զհաղոր
դութիւն ; ուստի նշանակեն այսպէս
զերկուս զանազանս խորհուրդս ; այսպէս
ուրեմն այն ջուրն ոչ պատկանի առ

Խոր 45
խառնումն բաժակին :

Պատճառն . Թէ զխորհուրդ որ պատմի
ան . մի որոյ պարտ է՛ խառնել ջուր
'ի գինին բաժակին , է՛ որ նշանակէ , որ
արար այսպէս . և և ս առաքելութեան
սատարելոյն , որ այսպէս ուսուցին
առնել ընդհանուր եկեղեցւոյ : Իսկ
այլ պատճառն ընդէմ եղեն 'ի սոր
բոց հարցն վասն հաստատելոյ և բացայ
այտնելոյ զնոյն իրս : Եւ մի որոյ առանց.
Թէ որպէս 'ի կողիցն ըն ելին 'ի զար
արիւն և ջուր , որք էին առանել ըն
նշանակել անմնութեան [illegible] . խառնելոյ

ըն

[illegible]

[illegible]

Խզ 46 eandem rationem vti debemus vino aqua diluto iuxtà Saluatoris exẽplum. Ad illas verò significationes respondeo, esse disparem rationem de fermento, & aqua: nam fermentum ex sua natura significat corruptionem, cùm sit massa iam acida, & quasi corrupta; non sic autem aqua, quæ, si in parua quantitate misceatur, non corrumpit vinum, sed temperat; vndè admixta non solùm cum vino sacri calicis, verùm etiam cum farina in ipso pane Eucharistico, significat
Խէ 47 populum cum Christo adunatum. Et quamuis aquæ mixtio, facta vino ad illud vendendum, malam habeat significationem, iuxta quod accipitur illud: *Vinum tuum mixtũ est aqua:* tamen, si fiat ad bibendum, significat sobrietatem, & temperantiam; & ideò dicitur, Prouerb. 9. *Bibite Vinum, quod miscui Vobis.*

Obijciunt quartò: Chrysostomus in Matth. caput 26. expendens illud, *non bibam amodò de hoc geni-*
Խը 48 *mine Vitis*, &c. sic ait: *Quamobrèm non aquam bibit, cùm surrexit, sed Vinum; improbam aliam hæresim radicitùs extirpans: quoniam enim nonnulli aqua in Mysterijs Vsi sunt. ostendens, quòd & quandò Mysteria tradidit, & quandò, postquam resurrexisset, absque Mysterijs solam, & nudam mensam apposuit, Vsus est, inquit, Vino ex genimine Vitis. Vitis autem Vinum, non aquã generat.* Igitur iuxta verba Chrysostomi hæreticum est, aquam vino mi-

miscere in sacris Mysterijs.

Respondetur, quod miror equidem Pseudomagistrorum cæcitatē, dum hac in re Chrysostomum nobis obiectant, quem in sua Liturgia aquam vino miscendam tradidisse, compertum est. sed hęc eorum obiectio soluta iam fuit ab ipsis Armenis Patribus primùm in Concilio Sisensi, deindè in Adanensi, in cuius decreto hæc verba sunt: *Sciant*, qui talia Chrysostomi verba obijciunt, *sacrum illum Doctorem propter eos, qui solam offerunt aquam, id fuisse loquutum. non enim ait: sunt nonnulli, qui Vino aquam miscent; sed, qui aqua in Mysterijs vtuntur.* Ad eandem Armenicam obiectionem longè ante responderat, ac magis disertè, Synodus Quinisexta Trullana, Can. 32. vbi sic loquitur: *Adducentes Armenij Ecclesiæ Doctorem, Ioannem Chrysostomum, hæc dicentem in interpret. Euang. secundùm Matth. Quamobrèm non aquā bibit, &c. ex eo, aquæ in sancto Sacrificio adiunctionem Doctorem subuertere, existimant. Verùm, vt non ab hoc tempore in posterum ignorantia teneantur, Patris sententiam orthodoxè aperimus. Cùm enim improba Hydroparastatarum, hoc est, eorum, qui aquæ defensionem suscipiebant, antiqua esset hæresis, qui pro Vino sola aqua in proprio Sacrificio vsi sunt: refellens hic Vir Diuinus iniquam eiusdem hæresis successionem; & ostendens, quòd directè Apostolicæ traditioni aduersatur; id, quod iam dictum est, confirmauit. Quoniam*

Խթ 49 զխառնելութի, քան այնմ զոր առնէ խո
ալնեալ յառաջինն զջուրն. թէ զինեց
քն խառնեալ է՛ ջրով:]

Պատասխանի. Թէ հոռխապետականն
պատճառանս. զի որոց լատինացիքն պա
տարագին բաղարջ հացին. է՛ զի գի
տեսն մեր բաղարջ հացին հատառ_
ունելոց զոյս խորհրդոց. որպէս ցուցանք
յառաջինն սրբոցն: սակայն ոչ բանս եւ
յորդորելոյն պատճառանին պարտաւորեալ կա
նաւ ջրոյ 'ի գինին քան սովորականն փը
կչէն մեզ: ասէ՛ր՝ առ այնոսիկ որ
նախկնութեան առնեն. Թէ ոչ է՛ որոյն
Ծ 50 պատճառ զի խառնոյ, եւ զի ջրոյ. զի
խառնոյն քան ինքեան քնաւ՝ որքանց
նշանակել զապականութիւն: զի է՛ զան
հոսումն ինչ բազմախնեալ եւ իբր թէ ա_
պահպանեալ: քանզի ջուրն ոչ է՛ այլ զայն
ոչ: այլ եւ թէ ասելոմն ինչ մի ջրոյ խառ
նէ, ոչ ապականեալ, այլ պատարագեալ
զգինին, եւ մեռանելոյն զզենլութեան
նորայն: սորին խառնեալ ոչ թէ մերոյն
ընդ գինւոյս բաժակէին, այլ եւ մեր
ալքերն ոչ հացին նշանակէ զմարմ_
նոյն ընդ քն մեռանելոյ: Եւ. Թէ
այնու խառնուածն ջրոյ, որ լինի ընդ գի
նւոյն առ 'ի չմոռանալ զմեզ, ունի չար
Ծա 51 նշանակութիւն. քան որով խորհրդի
այնպիսի հաւաքեալ. թէ զինեց քն խառ
նեալ է՛ ջրով:] սակայն եթէ լինի
այն խառնուածն առ 'ի յանդիմանել զգինին.
նշանակէ զզգաստութիւն եւ զմտածու
թիւն. քան որով խորհրդի աստուածային
առողջանան. թէ առաջէ զգինին իմ, զոր
խառնեցի ձեզ:] քանզի յիշել ընծայեալ
առաքելականութեան՝ զիմաստութիւն հայոց զի
զինին թէ ջրոյ, կամ թէ անջրոյն՝
առաքելականացն էր է՛. եւ անջրոյն եւ
առաքելականն եւ բազմաց լինի:

Զորոց՝ առաջինն. թէ որն ասէ

քեր

niam

քերման ՚ի միաւորութիւն այսր բանին. Թէ
ոչ եւս առաքելոյ յայսմ հետեւէ ՚ի քերոյ
տրմոյ. ասէ այսպէս : Եւ Քս որոյ աթոռն
յորժամ յարեաւ ՚ի մեռելոց. ոչ էարբ
զջուր, այլ զգինի. զի զինչ ջուր հեր-
ձուածոյ առանձնապէս խլեսցէ : զի էին
ոմանք, որ ՚ի սբ խորհուրդն ջուր ՚ի
կիր արկանէին : Եւ աստ այսպէս է
ցոյց. Թէ յորժամ առ աւանդեաց զխոր-
հուրդն. եւ յորժամ զհետ յարութեանն
քաղցեցաւ ՚ի լոկ եւ յանխորհուրդ
սեղանն. ՚ի կիր էառ զգինի, ՚ի բերոյ
որթոյ ասելով : խաղողոյն զգինի եւ ոչ
ջուր ծնանէ :] Եւ զայս ուսուցանէ ա-
ռաքելոյն ուղղափառութեան հերձուած-
ողք են որ խառնեն ջուր ՚ի բաժակն :

Պատասխանի. Թէ զարմանալի է կոչ-
ումն Թէ վերայ ցրելով առաւ վարդա-
պետացն. յորժամ ընդ գէմ մեր ա-
ռաքելոյն զուղղափառութեան. որ եւ ՚ի պատ-
ճառաց էին եւ բաժ հրամանացն Քրիստոսի
խառնել ՚ի սբ խորհուրդն բաժակն այդ-
պիսի առաքելութիւն նոցա լուծեալ
եղեւ ՚ի հայոց սուրբ հարցն առաջին ժո-
ղովոյն. եւ յետոյ եւս ՚ի յաւանդոյ ժո-
ղովոյն. որոյ բանքն են այսոքիկ: Եւ
առաքելոյ պատճառ. զի մի Քրիստոսի
նմանեալ ասէ զայս սբ վարդապետ ուղղ-
ափառն. զի ոչ ասէ. խառնեսցէ ՚ի զի
նոյն, այլ ՚ի կիր արկցեն ջրոյ ՚ի խոր
հուրդն:] Եւ առ նոյն առաքելու-
Թիւն պատճառս առնեալ էր յաւանդ ամեն
զերթան սբ ժողովն վերջերորդ. յանձն
խառնոյն բաժակն այսոր : Եւ ծնեն հայք
առ այս վերոյ եւ բերանց զորն ուղղեալ
բանն. որ ՚ի միաւորութիւն միածին ասէ. զի
որոյ յետ յարութեան ոչ էառ ջուր,
այլ զգինի, եւ այլն : Եւ տանես այսպէս
որ բանիցս կարծեն. Եթէ սբ վերջապետն
մեծ էր զխառնումն ջրոյ ՚ի սբ սպաս
զին

niam autem & suae Ecclesiae, ubi est Ծբ
illi Pastoralis administratio tradita, 52
aquam vino miscendā tradidit, quando incruentum peragi Sacrificium oportet; ex pretioso, ac honorabili nostri Redemptoris latere ex sanguine, & aqua contemplationem ostendens, quae in totius Mundi iustificationem effusa est, & peccatorum redemptionem: & in omni etiam Ecclesia, ubi spiritalia lumina refulserunt, hic ordo diuinitùs traditus seruatur: nam & Iacobus, Christi Domini secundùm carnem frater, cui Hierosolymitana Ecclesiae thronus primùm est cre- Ծգ
ditus; & Basilius, Caesariensium 53
Ecclesiae Archiepiscopus, cuius gloria omnem terrarum Orbem peruasit, mystico nobis in scriptis tradito Sacrificio, ita tradendum in sacro Ministerio ex aqua, & vino sacrum calicem ediderunt: & qui Carthagine conuenerunt sancti Patres, adeò apertè, & praecisè mentionem fecere, Vt in Sanctis nihil plus, quàm corpus, & sanguis Domini offeratur, Vt ipse Domi- Ծդ
nus tradidit, hoc est, panis, & Vinum aqua mixtum. Si quis ergo Epi- 54
scopus, &c.

Obijciunt vltimò: Ritus temperandi vinum calicis aqua non extabat primitùs in Ecclesia, sed introductus fuit à Concilio Chalcedonensi, vt ipsius decretum de duabus Christi naturis per huius mixtionis significationem firmiùs in ipsa Ecclesia redderetur: ergo &c.

Respondetur, Pseudomagistros, cùm nihil solidi haberent, quod aduersùs rem propositam dicerent,

hanc confinxisse fabellam ad populum suum decipiendum. sed hoc impudens, ac toti Ecclesiæ manifestum mendacium, tum ex ijs, quæ hucusque dicta sunt, tum ex actis eiusdem Concilij, vbi nulla de hac mixtione fit mentio, Armenijs constare potest.

Ծե 55 զհետ ։ արդ՝ զի մի յայտնի հնարէ աղաւ-
տութեան մոլորեցուցիչ. զխաւսն է՝ նոցին.
զի ՚ի նախնեացն ժամանակս էին ուսանը
հերձուածողք ․ Քրիստոսադաւանողք
երկրպագեալք. որ Քրիստոսի միայն աւանդ զի
նորայ ՚ի կենդ արքունեացն ՚ի պատիւն։ ու-
ռոյն այլոց ոչ ուղղափառացն յանդիմանեն
լով զայնպիսին մոլորութիւն. և զաւըզա-
նելով, թէ նա հակառակ էր աւանդեան

աւանդութեան. զորոց զշփոթ զայնոսիկ ։ բայց նոյն սէր աւանդեալ էր խոր-
եկեղեցւոյն, զորոյ առաջնորդութի նորին անէր. թէ պարտ էր խառնել ջուր
ընդ գինւոյ ՚ի սբ պատրագին առ ՚ի նշան արեան և ջրոյն, որ ել ՚ի պատուա-
կան կողիցն փրկչին մերոյ ՚ի կենդանութի ամ աշխարհի և ՚ի թողութի մեղաց։
Նա և ո յերուսաղեմայ եկեղեցի, յորում հոգևոր ջուրք սրբոց փայլատակեցան,
այնպէս եմ այն աւանդութիւն զաւանի պահելով ։ քանզի և յակոբ առ մերոյ քն
եղբայր ըստ մարմնոյ, որում անձամբ եղև նախանդամ օծութի. և բարսեղ
արհեպիսկ կեսարու, որոյ փառքն է ծառայել ընդ աշխարհս ամ. զորեցին ՚ի
պատրագամատոյցս իւրեանց, և մեզ աւանդեցին. թէ նոյնպէս պարտ էր մատու-
ցանել զխորհուրդ խառնեալ ՚ի գինւոյ և ՚ի ջրոյ ։ աշխ և որք ժողովեցան ՚ի կաղ
կեդոնի սուրբ հարքն՝ յայտնապէս և յանդիմանեալ մեղադրեցին զայս. և
հրամայեցին, ոչ զայլ ինչ մատուցանել ՚ի սուրբ խորհուրդս. բայց թէ միայն
զնշխարն և զգինի առն, որպէս և նոյն առաքեալն մեր աւանդեալ մեզ. ձը. կրկին և
զգինի խառնեալ ջրով ։ աշխ որոյ եթէ եղիցի ոք, կամ քահանայ, և այլն ։] զայս
քան զինչ երդ՝ սբ ժողովն ։

Հինգերորդ՝ առարկեն, թէ սովորութիւն խառնելոյ ջուր ՚ի գինի սբ բաժակին
ոչ է այս յառաջ յեկեղեցի. այլ մուծեալ եղև ՚ի նմ ՚ի ժողովոյն քաղկեդոնի, որպէս
զի հաստատեսցէ զպաւանութի երկուց բնութեանց ՚ի քս ընդդէմ նշանակութեան այդ
պիսի խառնման ։

Պատասխանի. թէ սուտ գոլ նոցին, ոչ ունելով պատճառ ինչ հաստատ ընդ դէմ
սբ խառնմանս այսորիկ, հնարեցին զայդ առասպելութիւն վն խաբելոյ զժող-
վուրդ հայոց ։ Բայց սուտ թիւնս նոյն յայտ լինի ՚ի նախասացելոցս, և ևս ՚ի սահ
մանադրութեանց քաղկեդոնի սբ ժողովոյն զի ՚ի նմին ոչ միով ինչ յիշատակ
ինչ լինի այսպիսի խառնմանց ։ զի յայնժամ ոչ միայն գիտէին և յայտ և այլ ամ
ազգք քրիստոնէից, այլ և անոյն հայք խառնէին ջուր ՚ի գինի սբ բաժակին. և այս
՚ի սկզբանէ իսկ առաջելոցն, որք այսպէս ուսուցին առնել ամ եկեղեցեաց ։

ՅԱՂԱԳՍ ա

Հաղորդելոյ՝ իներքոյ երկոցունց 1
տեսակացն :

Երրորդ՝ խնդիր .

Երրորդ՝ խնդրելի լինի . եթէ՝ ըստ
աստուածային հրամանաւ՝ հաւատա-
ցեալ ժողովն քրիստոնէական պարտաւոր է առնուլ
հաղորդութիւն՝ ի ներքոյ երկոցունց
տեսակացն հացի և գինւոյ :

Պատասխանեն սուտ վարդապետքն առ հա-
սարակ՝ հաստատելով , ուստի Վար-
դանն՝ ի յորդորակ՝ գլխոյն խրատուցն առէ :
Փռանկք զի տուեալ ժողովրդոցն հա- բ
ղորդելն՝ ի մարմնոյ տն . և յարենէն տն 2
զրկեն . զնո սոյն բառ բանեն զի ժողո-
վուրդն որով ոչ ունիցին զկեանս յաւի-
տենից :] Եւ տաթեւացին՝ ի գլխոյն յաղագս
հաղորդութեան առէ . Հարցանեմ զքեզ
ձեզ անօրէն ազգ Փռանգաց . ընդէր
զժողովուրդ զրկէք՝ ի հաղորդութենէ
արեանն քի . և այլն :] Իսկ որով պա-
տճառօք ջանան զայն հաստատել զի
մոլորութիւն իւրեանց , ցուցանիցեմք
յետոյ :

Այլ մեք պատասխանեմք ընդ ուղղա-
փառ եկեղեցւոյ . թէ հաղորդելն՝ ի գ
ներքոյ երկոցունց տեսակացն՝ ոչ էր 3
սահմանեալ եղև աստուածային պատուիրա-
նաւ : այսպէս սահմանեաց սուրբ ժո-
ղովն տրիդենտոյ . որ՝ ի . իա . գլուխ-
բումն և յառաջին կանոնին՝ որ ասէ :
Եթէ ոք ասիցէ : թէ աստուածային հրա-
մանաւ , և հարկաւորութեամբ փրկու-
թեան պարտաւոր է իւրաքանչիւր ոք
ի քրիստոնէից ճաշակել զերկոսին տեսա-
կս ամենասուրբ խորհրդոյ հաղորդու-
թեան . նզովեալ եղիցի :]

Նախ ցուցանի այս ուղղափառա-

պա

DE COMMVNIONE

Sub vtraque specie.

Sectio III.

QVæritur tertiò: Vtrùm populus Christianus teneatur ex diuino præcepto Eucharistiam sumere sub vtraque specie, panis scilicèt, & vini?

Respondent Pseudomagistri cõmuniter, affirmatiuè: quarè Vartanus in Monit. ad Arm. cap. 3. inquit: *Latini, cùm tribuunt suis populis corpus Domini, & non sanguinem, priuant illos Vita æterna.* Et Dattieuensis, cap. de Eucharistia: *Quæro abs te*, inquit, *iniqua Natio Latinorum: cur communione sanguinis Christi populum priuas?* Quibus autem rationibus errorē hunc suum confirmare conentur, videbimus infrà.

Respondendum interim est cum Ecclesia Catholica, Communionem sub vtraq; specie non pręcipi diuino mandato, Ita definiuit Concilium Tridentinum, sess. 21. Can. 1. his verbis: *Si quis dixerit, ex Dei præcepto, Vel necessitate salutis omnes, & singulos Christi fideles Vtramque speciem Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti sumere debere; anathema sit.*

Probàtur primò hæc responsio ex verbis illis Ioann. 6. quibus ipse docet Saluator, Eucharistiam sub vna specie ad salutem sufficere, dicens: *Hic est panis, de Cælo descendens, Vt si quis ex ipso manducauerit,*

non moriatur. Et iterùm ait: *Ego sum panis viuus, qui de Cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternùm.* Et rursùs tertiò: *Qui manducat me, viuet propter me.* Ac denique idem replicat quartò: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Igitur, si Domino toties asserenti credendum sit, communio sub altera tantùm specie sufficit ad vitam æternam consequendam; ac proindè non tenemur ex diuino præcepto, sub vtraque specie hoc sumere Sacramentum.

Ioan. cap. 6. Probatur secundò ex eo, quòd ipse Dominus hac doctrinam confirmauit suo exemplo: quia, non dicam, multiplicatis panibus saturauit populum, nullum ei potũ tribuens; sed, post resurrectionem dũ recumberet cum duobus discipulis, Cleopha, & socio eius, *Accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porri-*
Luc. 24. *gebat illis, & aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum:* nam, quòd fuerit hic panis vel ipsa Eucharistia, vel saltem illius figura, per quam Christus hoc exemplo indicare voluerit vsum, atque vtilitatem huius Sacramenti sub vna specie, non solùm colligitur ex effectu illuminationis, & modo, quo Dominus eundem panem porrexit; verùm etiam affirmatur apertè ab Augustino, lib. 3. de consensu Euangelistarum, capite 25. Chrysostomo, in Matth. homil. 16. Hieronymo, in Epitaphio Paulæ; Hichio Hierosol. lib. 2. in Leuiticum, c. 9. Beda, & Theophilacto, in c. 24. Lucæ; & ab alijs Patribus. Pro-

դ պատճառաւ ՚ի բանիցն տեառն որովք ասացեալ
՚ի յովհան. զ. երգ՛՛ գլխոյ. Թէ հաղորդ
4 դութիւն ՚ի ներքոյ միոյ տեսակի բաւա
կանանայ վ̄ն շահելոյ զփրկութիւն.
առաւելոյ այսոցիկ: Այս է հացն, որ ՚ի յեր
կնից իջեալ է. զի որ ուտիցէ ՚ի սմա
նէ, մի՛ մեռանիցի:] Եւ դարձեալ
ասէ: Ես եմ հացն կենդանի, որ յեր
կնից իջեալ. եթէ ոք ուտիցէ ՚ի հացէ
յայսմանէ, կեցցէ ՚ի յաւիտեան:] Եւ
դարձեալ երրորդ ասէ: Որ ուտէ զիս. եւ
նա կեցցէ վ̄ն իմ:] Եւ դարձեալ չորրորդ ա
սէ. Որ ուտէ զհացս զայս. կեցցէ
ե յաւիտեան:] Արդ՝ այս ուղղեմ՝ բազ
5 մապատիկ տեառն չորեքս անգամ հաստատա
րելոյ, հաղորդութիւն ՚ի ներքոյ միոյ
տեսակի բաւական է առ ՚ի շահելոյ
զկեանսն յաւիտենից: վ̄ն որոյ ոչ հարկեա
լ եմք ըստ ա̄ծային հրամանաց՝ ճաշա
կել զերկոսին տեսակսն.

Երկրորդ՝ ցուցանի. զի նոյն տէրն
մեր ոչ միայն բանիւք, այլ եւ գործով
եւ օրինակաւ իւրով հաստատեաց զայդ
վարդապետութիւն զայս. քանզի ՚ի բազմե
ցուցանեմ զհացն, յարութեան ընդ երկուս
աշակերտացն ընդ կղէովպայ եւ ընկե
զ րին նորա. եառ զհացն, օրհնեաց,
6 եբեկ, եւ ետ նոցա. եւ նոցա բացան
աչք. եւ ծանեան զնա: յորոյ վերայ
ասեն ոմանք՝ օգոստինոս, եւ ոս
կեբերան, եւ յերոնիմոս, եւ յուսիկ
Երուսաղեմ, եւ բեդայ քահանայն, եւ թէ
ոփիղակտոս, եւ այլք. թէ այն հացն,
զոր ետ նոցա քն, էր մի հաղորդութե
ան խորհրդոյն նորա: որ եւ յայտ լինի ՚ի զօ
րութենէ բացման աչացն. եւ ՚ի կերպէ,
որով տէրն օրհնեաց զնա: եւ այլք աս
են. զի եթէ թերեւս ոչ էր սուրբն
հաղորդութիւն. էր արդեօք նշան եւ
օրինակ նորին. որով կամեցաւ քն
ցու-

ցուցանել այնպիսի օրհնութեան՝ զբա-
ժակին և զգուշա լինելն խորհրդոյս
՚ի ներքոյ միոյն տեսակին :

Երրորդ՝ ցուցանի ՚ի յաւանդութենէ առաքելոցն: քանզի հաղորդութիւն բազում անգամ, առաքեալ լինէր յառաքելոցն ՚ի ներքոյ տեսակին հացի միայն, մանաւանդ ՚ի գործս որ երկրորդ գլխոյն. Թէ Յաւելան ՚ի յաւուր յայն յոգիք իբրև երեք հազար. և էին հաստատեալ վարդապետութեան առաքելոցն, և հաղորդութեան բեկման հացին, և աղօթից :] Ուր և ասորւոց գիրքն ասեն Թարգմանեն այսպէս. Եւ բեկանելոյ զբաշխումն հացին :] Եւ . զաւուրբ հաղորդութեան մասնաւոր էր. զորմէ խնդրական զայս ասեն մեկնիչք որ հասցեն: և նոյնպէս եւս խոստովանի զայլ բանն, որ ՚ի գործս. ի. երրորդ գլխոյն. Թէ Եւ յաւուր միաշաբաթուջ միանգամ գումարելով էաք բեկանել զհացն :] զոր մեկնէ բեդայն բանհամբոյն այսպէս. Յաւուր կիրակէի միանգամ գումարելով էաք կատարել զխորհուրդս սուրբս :]

Եւ Պօղոս առաքեալ, յորժամ յիշէ զերկուսին տեսակն ՚ի յառաջինն կորնթացւոց, ասէ այսպէս: Բաժակն օրհնութեան զոր օրհնեմք, ոչ ապաքէն հաղորդութիւն է՛ արեանն քրիստոսի և հացն, զոր բեկանեմք, ոչ ապաքէն հաղորդութիւն է՛ մարմնոյն քրիստոսի. զի մի հաց, մի մարմին եմք բազումքս: զի ամենեքեան ՚ի միոջէ հացէ անտի վայելեմք:] յորում անդրանիկն զանազանութեամբ խօսի առ ՚ի յաղագս բաժակին, և յաղագս սուրբ հացին: զի բաժակն միշտ օրհնեալ լինէր. բայց ոչ միշտ և ամենեցուն բաշխանէր. որպէս ՚բաշխանէր սուրբ հացն :

Չորրորդ՝ ցուցանի ՚ի սովորութենէ

սու

է 7 Probatur tertiò ex vſu, & traditione Apoſtolorum: etenim Euchariſtiæ communio ſæpè ab Apoſtolis ſub vna ſolùm ſpecie panis dabatur, præſertim toti fidelium multitudini: vt colligitur ex illo actorum, cap. 2. *Appoſitæ ſunt in illa die animæ circiter tria millia: erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus.* vbi Textus Syrus habet: *In fractione Euchariſtiæ:* & de Euchariſtico pane

ը 8 intelligunt communiter Expoſitores tum hunc locum, tum etiam illum Act. 20. *Vna autem Sabbati cùm conueniſſemus ad frangendum panem:* quem locum exponens, præter alios, Venerabilis Beda, ſic inquit: *id eſt, die Dominico, qui eſt primus à Sabbato, cùm ad Myſteria celebranda congregati eſſemus*, &c. Et Paulus, cùm vtriuſque ſpeciei meminit 1. Cor. 10. inquit: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?*

թ 9 *& panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt? quoniam Vnus panis, & Vnum corpus multi ſumus, omnes, qui de Vno pane participamus.* Vbi differenter loquitur de calice, & de ſacro pane: nam Calix ſemper quidem benedicebatur; ſed non ſemper, aut omnibus diſtribuebatur, vt panis Euchariſticus.

Probatur quartò ex conſuetudine veteris Eccleſiæ, in qua non ſolùm idem Apoſtolorum ritus perſeuerauit, vt colligitur ex eo, quod

ait

ait sanctus Ignatius in epistola ad Ephesios: *Obedientes Presbytero, & Episcopo, impræuaricabili sensu frangentes panem, qui est medicamentum immortalitatis, antidotum non moriẽdi*: verùm etiam Eucharistia sub sola specie panis asseruari diù solebat tum in Templo ad infirmos, ac peregrinantes communicandos, tum etiam in domibus priuatis, ad quas illam fideles de Templo acceptam deferebant, vt opportuno tempore sumerent. Huius autem asseruationis multa sunt testimonia:

Concilium Nicęnum I. can. 63. Arabico, inquit. *Oeconomus Ecclesiæ habeat curam loci, in quo sancta Eucharistia seruatur*: intellige, sub sola specie panis: nam vini species in parua quantitate conseruari diù non potest, quin acescat, & corrumpatur.

Basilius Magnus in epistola ad Cæsariam Patriciam: *Illud autem*, inquit, *in persecutionis temporibus cogi quempiam, non præsente Sacerdote, aut Ministro, Communionem propria manu sumere, nequaquàm esse graue, superuacaneum est demonstrare: proptereà quòd longa consuetudine hoc ipso rerum Usu confirmatum est. Omnes enim, in eremis solitariam Vitam agentes, Ubi non est Sacerdos, Communionem domi seruantes, à seipsis communicant. In Alexandria Verò, & Aegypto Unusquisque eorum, qui sunt de populo, Ut plurimùm habent Communionem in domo sua.*

Augustinus, Serm. 252. de Tem-

Ժ ատեանի հին Եփեսացւոցն . յորժամ նոյն
10 ռամ հնազանդութեամբ առաջնորդին պահե_
ցան՛ 'ի բեկանելն ժողովրդեանն զմի
հացն միայն . որպէս ասէ սա նորա_
տեսոս 'ի Թուղթն առ Եփեսացիս այս
պիսի բանիւք : Հնազանդ լերուք քահ_
հանայի և եպիսկի 'ի բեկանելն հա_
ցին , որ է՛ բժշկութիւն անմահութեան :]
Նաև և սովոր էին պահել երկար ժա_
մանակաւ՛ յեկեղեցին զհաղորդութիւն
ոչ Թացեալ ոչ արեամբն . որպէս հայ_
տանին . այլ չոր 'ի ներքոյ տեսակին հա_
ցին միայն , զի հաղորդեցուցանէին
Ժա զհիւանդս և զուղևորս : և յիւր
11 տունս զտանէին բազում զգուշութեամբ .
և մնային անդ մաքուր , որ հետևէին :

Առաջին սուրբ ժողովն Նիկիոյ 'ի
կգ . ըստ" կանոնին ասէ : Տնտեսն եկ
եղեցւոյ հոգս տարցի տեղւոյն , յոր
ում պահիլաւ լինի սուրբ հաղորդու
թիւն :] Իմա՛ցս . 'ի ներքոյ տեսա_
կի հացին միայն . զի տեսակն գինւոյ՝
յորժամ սակաւ՛ է , ոչ կարէ երկար
ժամանակաւ՛ պահիլ առանց ապակա
նութեան և քացախի լինելոյ :

Մեծն Բարսեղիոս 'ի Թուղթն առ
Ժբ կայսարեան պատրիկն ասէ . Զայն
12 լոյդ նման է՛ ցուցանել . Թէ 'ի ժամա_
նակս հալածանաց , յորժամ ոչ ներ
կայ է՛ քահանայ կամ այլ ոք սպասա_
ւոր . պարտ է՛ իւրաքանչիւրումն առ
նուլ ձեռօք իւրովք զհաղորդութիւն :
քանզի երկար սովորութբ այս հաս
տատեցաւ՛ : զի 'ի յանապատս , ուր
ոչ գոյ քահանայ , ամ միանձնքն պահեն
լով զհաղորդութիւն , իւրեանց ձեռօք
հաղորդին : այլ և 'ի յԱղէքսանդրիայ
և յԵգիպտոսի իւրաքանչիւր ոք պահէ
զհաղորդութիւն 'ի տանն իւրում :]

Մեծն Օգոստինոս 'ի . Մ Ծ Բ . կոչ"
ման_

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

13 Tempore: *Mulieres*, ait, *quomodò nitidum exhibent linteolum, vbi corpus Christi accipiant*: Intellige, illud domi seruaturæ, & opportuno tempore suscepturæ. ideo subijcit: *Sic corpus castum, & cor mundum accipiant, vt cum bona conscientia Christi Sacramentum suscipiant*.

Hoc idem testatur Tertullianus lib. 2. ad vxorem; Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum; Cyprianus Serm. de lapsis; Hieronymus in Apologia pro libris contra Iouinianum; & alij prisci Patres.

14 Præterea Serapion, senex ægrotus, Eucharistiam in sola specie panis accepit; vt scribit Eusebius Cæsariensis lib. 6. hist. cap. 36. Idem etiam egit S. Basilius paulò antè, quà vita decederet; vt testatur Amphilochius in Vita illius. Ac idem egisse S. Ambrosium, narrat Paulinus in eius Vita, his verbis: *Honoratus Sacerdos, descendens, obtulit S. Ambrosio Domini corpus; quod vbi accepit, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferens*. Igitur in Eccle-

15 sia veteri, quam, non est credibile, aliquid vnquàm egisse contra diuinum mandatum, Communio sub vna specie licita erat. Et, si loquamur de Ecclesia posteriori, constat, ante annos ferè mille administrationem Eucharistiæ sub sola specie panis in Occidentali Ecclesia publicam, & communem fuisse.

Probatur quintò ex incommodis, quæ sequerentur ex vtriusque speciei necessitate: Et primò irreuerentia, quæ sæpè contingeret in effu-

effusione sanguinis Domini: nam fieri vix posset, vt ad illum bibendum de manu alterius sine frequenti effusione accommodare se posset vniuersa populi multitudo, præsertim senes, ægroti, ac rustici. Secundò, impossibilitas implendi legem istam in ijs Regionibus, vbi vinum non prouenit, & vix tantum reperiri potest, quantum sufficiat ad Sacrificium. Tertiò, plerisque in Pagis, vbi est vnus tantùm Sacerdos, & populus numerosus, non posset vnus vtramque speciem toti populo ministrare. Quartò denique, quia multi abhorrent à vino, præsertim abstemij; vndè non possent sine nausea, & incitatione ad vomitum illud gustare. Igitur non est credibile, rem adeò difficilem, ac penè impossibilem, fuisse vnquàm omnibus diuino mandato præcipiendam.

Probatur vltimò: quia nunc sanguis Christi non est ab eius corpore separatus, sicut fuit tempore mortis eius: igitur sub specie panis non solùm est corpus Christi ex vi Sacramenti, sed etiam sanguis ex reali concomitantia, sicut & anima, & Diuinitas: & sub specie vini non solùm est sanguis Christi ex vi Sacramenti, sed etiam corpus, anima, & Diuinitas per concomitantiam: & hoc ex professo ipsi quoq; docent Armeniorum Magistri: ergo, qui alterutram tantùm speciem sumit, & corpus simul sumit, & sanguinem: non est igitur ad salutem vtraque species necessaria; ac pro-

ԺԶ 16 Եւ նախ՝ զի բազում անգամ հեղանի
պէր հեղմանց մերոյ արեանն է 'ի
տալ ըմպել զանհնարինս զինւոյն ժողով
րդեանն, մանաւանդ ծերոց, հիւա
նդաց, ռամկաց, և այլ անընդունակ մա
րդկանս, որք ոչ կարեն պատրաստել
զինքեանս առ ըմպել զայն 'ի ձեռաց
քահանային: Եւ երկրորդ մեծ դժուա
րութիւն լինէր որ խորհրդոյս: Եւ ե
թէ առնիցես. Թէ կարէր ժողովուրդն
առնուլ 'ի ձեռաց քահանային զնոյն
միայն զի Թագաւոր որ արեամբն նորին
ըստ առաքելութեան հայոց: Ապա այս
ԺԷ 17 պարտանի. Թէ զինչ անհնար է տալ զնոր
միայն Թագաւոր առաքելոյն: Մի՛ թէ
կենդանիս մարմինն զի ոչ ունին զօրութիւն
յինքեանս. զի այդ ոչ լինէր վա ըմպելոյ
զարիւնն ըստ բանին քո. վա զի որ
առնու զմարմինն Թագաւոր, ոչ ըմպէ,
այլ ուտէ միայն: Նա՛ և զի քն ոչ էառ
աշակերտացն զհացն Թագաւոր. Եթէ
ոչ յուղարկն միայն: Երկրորդ՝ զի 'ի բա
զում գաւառաց զինի ոչ գտանի վա
տալոյ ըմպել ամ ժողովրդեանն, այլ
հազիւ կարէ ունել զսոսկ պատարագել
բաւական իցէ վա պատարագելոյ:
ԺԸ 18 Երրորդ՝ զի 'ի բազում գեօղս, ուր գտա
նի մի քահանայ միայն և ժողովուրդ
բազում. ոչ կարէր մի քահանայն զեր
կոսին պաշտել ամենեցուն զերկոսին
ժողովրդեանն: Եւ չորրորդ՝ զի բազում մար
դիկ բնաւորապէս զզուին 'ի գինւոյ.
և ոչ կարեն ըմպել զնա առանց խորշ
ելոյ փսխելոյ: Ապա ուրեմն ոչ է հա
մարելի. Թէ հրամայեաց ամ հրամայել
զիրն դժուարագոյն դժուարին:

Ապացուցանի վերջին. զի արիւնն քի
ոչ է այժմ 'ի մարմնոյն բաժանեալ.
որպէս էր 'ի ժամին մահուան նորա. այլ
միաւորեալ ընդ նմա: ապա ուրեմն
'ի

՝ի ներքոյ տեսակին հացի կայ ոչ մի-
այն մարմինն զօրութ(եամ)բ խորհրդոյն ,
այլ և արիւնն պատճառաւ միաւո-
րութեան , որպէս և հոգին պատճառ-
աւն կայ և աստ. հոգին էք և աստուածու-
թիւն : և ՝ի ներքոյ տեսակին գինւոյ
կայ ոչ միայն արիւնն զօրութ(եամ)բ խորհր-
դոյն , այլ և մարմինն և հոգին և
աստուածութիւն պատճառաւ միաւորու-
թեան : այսպէս ուսեալ՝ որ ոք ճաշակէ
զմի միայն ՝ի յերկուց տեսակացն , ճա-
շակէ համանգամայն զմարմինն և զա-
րիւնն ՝ի միասին : ուստի ոչ է հարկա-
ւոր վասն փրկութեան առնուլ զերկոսին
տեսակսն . և ոչ զայս հրամայեաց
քրիստոս :

Ժթ 19 Առ որս՝ առարկեն ընդդէմ մեզ վա-
րդանն և տաթևացին այսպէս . Քս ետ
առաքելոյն ճաշակել զհաղորդութիւն
՝ի ներքոյ երկոցունց տեսակացն հա-
ցի և գինւոյ . և ասաց նոցա . զայս ա-
րասջիք առ իմոյ յիշատակի : այսպէս
ուսեալ օրինակաւ և հրամանաւ իւ-
րով ուսոյց . թէ պարտ է մեզ ճաշա-
կել զերկոսին տեսակսն :

Ի 20 Նմա պատասխանի , թէ տուեալ Քս առ-
առաքելոցն զհաղորդութիւն ՝ի ներքոյ
երկոցունց տեսակացն . և ասելով .
զայս արասջիք առ իմոյ յիշատակի .
կարգեաց զնոսա քահանայս , և հրա-
մայեաց նոցա և այլոց քահանայից
հետևողաց նոցին՝ պատարագել և
կատարել զայս խորհուրդս ՝ի ներքոյ
երկոցունց տեսակացն . և թէ պարտ
է միայն պատարագողացն ճաշակել
զերկոսին տեսակսն վասն կատարելութեան
պատարագողացն :

Իա 21 Երկրորդ՝ պատասխանի . զի թէպէտ և
ասացաւ . թէ այս բաժակս է . զայս ա-
րասջիք և այլն . ասացեալ լինելն ոչ
թէ

proindè vtramque sumere non tenemur diuino mandato.

Sed contra nos objiciunt primò Vartanus, & Dattieuensis, in locis citatis: Christus in vltima Cœna gustandam dedit Apostolis Eucharistiam non solùm sub specie panis, sed etiam sub specie vini, ac dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*: igitur & exemplo suo docuit, & præcepto, sumendum à nobis esse hoc Sacramentum sub vtraque specie.

Respondetur, Christum per hoc, quòd in vltima Cœna dedit Eucharistiam Apostolis sub vtraque specie, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*: instituisse illos Sacerdotes, eisque præcepisse, vt hoc Sacramentum conficerent; ac propterea insinuasse, Presbyteros, qui succedunt Apostolis, teneri propter perfectionem huius Sacramenti, vtramque sumere speciem, cum Eucharistiam conficiunt. Cæterùm, si velint etiam Aduersarij, ea Christi verba, *hoc facite*, pertinere non solùm ad Sacerdotes conficientes, sed etiam ad Laicos communicantes: respondeo, in duplici loco verba illa commemorari; nempe in Lucæ cap. 22. vbi, *hoc facite*, semel tantùm ponitur post datam Eucharistiam sub specie panis: post datum autem calicem non repetitur: vndè hìc magis confirmaret nostram sententiam. Ponitur etiam bis in 1. Pauli Epist. ad Cor. 11. primùm absolutè post panis cõsecrationem; & iterùm deindè repetitur post ca-

licem, sed sub conditione in hunc modum: *Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem:* quæ quidem verba non significant, vt calix necessariò dari, vel sumi debeat; sed vt, si bibatur, id fiat in memoriam Dominicę passionis: ergò & hic nihil facerent contra nos.

Obijciunt secundò: Dominus inquit, Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis Vitam in Vobis:* igitur, ad vitam spiritualem habendam, Domini præcepto iubemur non solùm corpus ipsius sumere, sed etiam sanguinem; ac proinde vtramque speciem.

Respondetur, sub qualibet specie siue panis, siue vini verè sumi vtrumque, & corpus scilicèt, & sanguinem; quia sub qualibet per concomitantiam est totus Christus cum corpore, sanguine, anima, & Diuinitate, vt supra dictum est. vndè etiam illi, qui sub vna specie hoc percipiunt Sacramentum, plenè præcepto Domini satisfaciunt.

Sed instant: Christus per illa verba præcipit, vt ipsius sanguis sumatur, non quomodocumque, sed bibendo: at propriè bibi non potest sub specie panis, sed tantùm sub specie vini: ergo, qui solam panis speciem sumunt, Christi mandato minimè satisfaciunt.

Respondetur primò, falsam esse primam propositionem: quia vis Dominici eius præcepti, *nisi manducaueritis, & biberitis*, non consistit in modo sumendi, sed in re ipsa,

quæ

ԻԲ 22 Թէ միայն բաժանմանց պատուիրեցայն ,
այլ և ս զի այնոցիկ որք հաղորդին :
սակայն ոչ և ս լինէին հակառակք մե
րոյ վճռատուԹեանս: քանզի այն բանքն
յիշատակելեացն միայն՝ ի խորհուրդս , և
՚ի պօղոսէ . և ըստ զուգակառու՝ զայս ա-
րասջիքն դնի մի անգամ յետ առնելոյ
հացի սեղանկին միայն . և ոչ կրկնելոյ յետ
առնելոյ բաժակին : ուստի առաւել
հաստատանէք զասացեալն մեր : իսկ ՚ի
պօղոսի Թուղթն առ կորնԹացիս՝ երկու
անգամ դնի զայս արտաքինքն զկնի եր
կոցունց սեղանկացն . բայց զամա-
զան կեւըոյկէ : զի զկնի առնելոյ մէ հա
ԻԳ 23 ցին պարզապէս և բացարձակապէս ա-
սի . զայս արարէք առ իմոյ յիշատա-
կի :] այլ զկնի առնելոյ բաժակին ոչ
ասի այս բացարձակապէս . այլ մինչ
բերուԹէ շրջակայի ասրուէ , առնելոյ-
զայս արարէք , քանիցս անգամ Թէ
ըմպիցէք , առ իմոյ յիշատակի :] որով
բանիւ ոչ հրամայի . Թէ պարտ է՝ հար
կաւորապէս ըմպել զբաժակն . այլ Թէ
քանիցս անգամ կամիցի ոք ըմպել զնո-
զայն արասցէ առ յիշատակի իմ : և
այս ոչ հակառակէ ասացելոյն մերոյ :
Երկրորդ" առարկեն . Թէ բն ՚ի յո-
ԻԴ 24 հան վեցերորդ" գլուխն ասաց : ԵԹէ ոչ
կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ . և
արբջիք զարիւն նորա . ոչ ունիցիք կե
անս յանձինս :] ապա ուրեմն վ̃ն շա-
հելոյ զհոգևոր կեանս , պարտ է մեզ
ըստ այսմ հրամանաց տէրունականի ոչ մի-
այն զմարմինն , այլ և ս զարիւնն ըմբէ :
Պատասխանի . Թէ ՚ի ներքոյ իւրաքանչ-
չիւր տեսակին Թէ հացի , կամ Թէ
գինւոյ , ճշմարտապէս ճաշակեն զեր
կոսին ՚ի միասին . այս . զմարմինն և
զարիւնն : զի ՚ի ներքոյ իւրաքանչիւ-
րոյ ՚ի տեսակացն գոյ բոլոր ք̃ս մար-
մնով ,

[illegible] ԻԵ 25

[illegible] ԻԶ 26

[illegible] ԻԷ 27

[illegible]

quæ ſumitur, quomodocunque ſumatur, dummodò ore ſumatur, & deglutiatur: vndè non obligat, niſi ad ſolam rei ſumptionem. Et ratio eſt, quia præceptum illud ad hoc datum fuit, vt ſcilicet exhiberetur nobis remedium conſeruandæ vitæ, per Baptiſmum acceptæ: hoc autem remedium non conſiſtit in ſpeciebus panis, & vini, neque in modo manducandi, & bibendi; ſed in ipſa ſumptione corporis, & ſanguinis Domini: quia, cùm corpus Chriſti verè ſit cibus, & ſanguis eius verè ſit potus; quomodocunque ſumantur, ſiue in alterutra ſpecie, ſiue in vtraq; , verè nutriunt reficiuntq; vitam ſpiritualē: quemadmodùm & alij cibi, quomodocunque ſumātur, etiam per modum potus; & alij potus, quomodocunque ſumantur, etiam per modum cibi, verè corporalem vitam nutriunt, ac reficiunt.

Confirmatur primò hæc reſponſio ex alijs verbis, quibus ipſe Dominus id, quod ante dixerat, *Niſi manducaueritis, & biberitis*, mox explicauit, dicens: *Qui manducat me, Viuet propter me:* igitur idem eſt, manducare Chriſtum (quod ſit ſub ſpecie panis) quod eſt, manducare ſimul carnem eius, & eius bibere ſanguinem.

Confirmatur ſecundò à ſimili: Nam ad illud Saluatoris pręceptum implendum, *Niſi manducaueritis, & biberitis*, non requiritur, vt caro eius propriiſſimè māducetur; quod fieret, ſi priùs dentibus mandere-

tur; immò esset hoc potiùs irreuerentia: sed sufficit, si voretur, & integrè deglutiatur: ergo similiter, ad idem præceptum implendum, non requiritur, vt proprijssimè sanguis eius bibatur; quod fieret sub specie vini: sed sufficit, si in corpore eius inclusus deglutiatur; quod fit sub specie panis.

Confirmatur tertiò ex vsu ipsorummet Armeniorum, qui dum communicant sub vtraque specie, non propriè bibunt sanguinem Domini; sed tantùm sumunt particulam panis Eucharistici, Christi sanguine madefactam, quam Sacerdos, è calice desumptam, duobus digitis in os eorum immittit. immò sæpè, cùm de tali Eucharistia, diu in Ecclesia, seu in domibus Sacerdotum asseruata, & iam propterea penitùs exsiccata, communicant, ne sub vini quidem specie sumunt hoc Sacramentum; sed tantùm sub specie panis.

Respondetur secundò, quòd etiamsi vis eius præcepti, *Nisi manducaueritis, & biberitis*, consisteret in modo manducandi, & bibendi; adhuc tamen non obligaret ad sumendam vtramque speciem: quia Coniunctio illa, *&*, vocat post se præcedentem negationem, & facit hunc sensum: si neque manducaueritis carnem filij hominis, neque biberitis eius sanguinem: vnde accipitur ibi, sicut & in alijs sacræ Scripturæ locis, pro particula disiunctiua, *Vel*, in hunc modum: Si non manducaueritis, vel non biberitis.

Quem-

ԻԸ հերձուածն ճաշակեցին, եւ Թանձրացե
28 ալ ըստ հերձի հերձուածոց. Հրամայեա
պես մասնաւորն զմարմինն որ հեղ-
նուն;

Եւ. յաղագս լինին Հրամայեալ Թէ պահե
նապաս Թէ և այսպիսի. Նախ՝ զի նոյն
անէին զայն, զոր առաջնակէր յաւել
ունելով. եԹէ ոչ հերձիցէ եւ արբցէ.
յետոյ բաղդատեալ ունելով. Երբ ա-
ռէն զնա. և նա կեցցէ զնա;] ապա
ուրեմն ուտելն զնա, որ լինի ուտա-
կան հացին. է՛ նոյն. որ է՛ ուտել
զմարմինն եւ ըմպելն զարիւն նորա՛ ի
ձեռն երկոցունց տեսակացն;

ԻԹ Եւ եԹէ" զի վա կատարելոյ զայս
29 հրամանին. եԹէ ոչ հերձիցէ զմարմինս
ոչ խմացեր. զի մարդն խածանելով հերձ
զէ զմարմինն. որ լինէր մանրելով
զնա ատամամբն. այլ բաւական է, եւ
եԹէ կլանիցէ զնա ամբողջ առանց ի
կարելոյ ուտելոյն; ապա ուրեմն և
ամենայն հանդերձ՝ վա կատարելոյ զայս
հրամանին. եԹէ ոչ արբցէք զարիւն;]
ոչ խմացեր. զի մարդն խածանելով արբցէ
զարիւնն. որ լինէր ըմպելով զանուա
կն գինւոյ. այլ բաւական է, եԹէ կլա
նիցէ զնա ներքս փակեալ ՝ի մարմնի. որ
Լ լինի ուտելով զանուանի հացին;
30 Եւ երրորդ" զի կիրառութիւն հայոց յորժամ
հաղորդին առնլով զանուանի հացին
Թացեալ տեսակաւն գինւոյն, ոչ ըմ
պեն խմացեալ զարիւնն տն. այլ միայն
ուտեն զմարմինն խառնեալ ընդ ար
եանն; ապա ուրեմն և ոչ կատարեն
նոքա զհրամանն զի, որ ասաց. եԹէ ոչ
արբցէք. մանաւանդ զի յորժամ հա
ղորդին ՝ի Թացեալ ոչ հացէ, որ եր
կար ժամանակս պահեցաւ յեկեղեցի կամ
՝ի տանն քահանայի, ոչ եւ ս տեսակաւ գի
նւոյն զնա ընդունին, զի ոչ հացին

կորա

[illegible] 31

[illegible] 32

[illegible]

Quemadmodùm intelligitur etiam illud, Act. 3. *Argentum, & aurum non est mihi*: hoc est, neque Argentum, neque aurum est mihi: imò, argentum, vel aurum non est mihi. Et illud, Ioan. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis; peccatum non haberent*: id est, si neque venissem, neque loquutus fuissem: aut, si non venissem, vel non loquutus fuissem. Ostendit ergo Dominus per illa verba, satis esse, si sub alterutra specie Eucharistia sumeretur à populo: & hoc subindè clarius explicauit, dicens: *Qui manducat me, viuet propter me*. Et itèrùm: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*.

ՅԱՂԱԳՍ 1

[illegible]

[illegible]

[illegible]

DE COMMVNIONE

Puerorum ante perfectum vsum rationis.

Sectio IV.

QVæritur quartò: vtrùm ad Eucharistiam sumendam obligentur ex diuino præcepto

cepto etiam paruuli, qui discretionis vsum non habent?

Respondetur negatiuè, contra Pseudo magistros communiter, & præcipuè Gregorium Dattieuẽsem, qui in Tract. de Euchar. sic loquitur; *Latini Eucharistiam pueris non tribuunt, nisi ad duodecimum ætatis annum peruenerint: quapropter istorum plerique sine illius susceptione moriuntur, & Salute priuantur.* Fuit autem nostra Responsio de Fide definita in Concilio Tridentino Sess. 21. can. 8. his verbis: *Si quis dixerit, paruulis, antequàm ad annos discretionis peruenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem; anathema sit.*

Et probatur: quia Eucharistia non est ad salutem necessaria simplicitèr, seu necessitate medij, sed tantùm necessitate præcepti: at paruuli, rationis vsu carentes, non tenentur seruare præcepta neque humana, neque diuina; vt constat, cùm non sint præcepti capaces; aut certè excusantur, cùm non possint illud implere: vndè non tenentur honorare parentes, non occidere, non furtum facere, &c. ergo neque sumere Eucharistiam; atque adeò decedentes sine sumptione illius, non pereunt. Maior probatur: quia illa Sacramenta sunt necessaria simpliciter ad salutem necessitate medij, quæ per se præsupponunt hominem priuatum gratia Dei, & mortuum per peccatum læthale siue originale, siue actuale, vndè per se ordinantur ad illum resusci-

Բ երեխայք և տղայք, որ ոչ ունին կա-
տարեալ բանաւորութիւն:

2 Պատասխանեմք ընդդ. ոչ ժողովոյն ամէն
Թոյ բացասելով: Եւ բանք սուտվարդա-
պետն որք ժողովոյն ՚ի յուԹերդ՝՝ կամս
նեն. Տա. Ժողովմանն՝ նա այսպիսի:
ԷԹէ ոք ասիցէ. Թէ մանկանցն, յա-
ռաջ քան զհասանելն ՚ի չափս բանա-
ւորութե. հարկաւոր լիցի որ հաղ-
հաւըրդ հաղորդութեն. նզովեալ եղի-
ցի:] Իսկ այս ստուգապաշտ կանոնս
հակառակեցին սուտ վարդապետքն. մա-
նաւանդ գրիգոր տաթևացին. որ ՚ի
գլուխն յաղագս հաղորդութեան այսպէս

Գ ասէ: Ֆռանկքն ոչ հաղորդեն զմա-

3 նկունս. մինչև լինին երկոտասան ամե-
այ: և բազումք անհաղորդք մեռա-
նին. և զրկին ՚ի քէ:]

Արդ՝ մեր պատասխանատուութիւնս ա-
ցուցանի: քանզի հաղորդութիւն ոչ
է հարկաւոր որ վս փրկութե ըստ ինքե-
ան, և հարկաւորութբ միջնորդի.
այլ միայն հարկաւորութբ հրաման-
նին, զոր եդ քս. որպէս յայտ ցուցա-
նել եմք: Իսկ մանկունք, որ ոչ ունին
զբանաւորութի, ոչ պարտաւորին
պահել զհրամանս ոչ զմարդկայինս,

Դ և ոչ զաստուածայինս. որպէս յայտ է. քան-

4 զի ոչ են ընդունակք հրամանաց, և
ոչ կարեն պահել զնոսա: վասնորոյ և
ոչ պարտաւորին պատուել զծնողսն
իւրեանց. կամ հրաժարել ՚ի գողու-
թե, ՚ի մարդասպանութե, և այ-
լոց իրաց, զոր արգելեալ ածայինն հր-
րամանքն. զի ոչ կարեն զեռակից լինել
նոցա: սոյնպէս ուրեմն և ոչ պարտաւո-
րին պահել զհրամանն հաղորդու-
թե: ուստի անհաղորդ մեռանելով
ոչ զրկին ՚ի փրկութե: Արդ՝ առա-
ջնորդոյն բանին ցուցանի. զի այն խոր-

susci- հու-

հուրբք են հարկաւոր որ զի փրկութե
ըստ ինքեանց և հարկաւորութե մի-
ջնորդի . որք գտանեն զմարդն զրկե-
ալ ՚ի յաւ-այսն շնորհացն և մեռեալ
սկզբնականն կամ ներգործականն մե-
ղօքն . և որք ըստ ինքեանց ունին յա-
րուցանել և արդարացուցանել զնա,
առաջնովն զառաջինն շնորհս որքա-
ցուցեն , առանց որոյ ոչ կարէ շահել
փրկութի : և այսպիսիք են միայն եր-
կու խորհուրդք . այ. մկրտութին վա-
ամենեցուն . և ապաշխարութին վա-
մեղուցելոցն . բայց հաղորդութին
ըստ ինքեան ունի գտանել զմարդն
հոգւով որպէս կենդանի և ՚ի շնորհս այ
և ժառանգ փառաց . ուստի ընծա-
րի առաւելում ոչ կիրառեալ առաւելին , այլ
զաճումն շնորհացն : արդ ասեմ
հաղորդութին ոչ է հարկաւոր ՚ի փր-
կութի ըստ ինքեան և հարկաւորու-
թեամբ միջնորդի , այլ միայն հարկաւո-
րութե հրամանի . զի որ գիտէ զայս
հրամանս , և ոչ պահէ զնա , մեղան-
չէ . և առանց այսր մեղացս ոչ կարէ փր-
կել :

Այստուստ հետևի . թէ մարդ , որ ունի կատարեալ հասակ , կարէ Է 7
երբեմն փրկել առանց հաղորդու-
թեան և առանց ուխտի նորա . եթէ
ունիցի զանյաղթելի անգիտութիւն
յաղագս այսր հրամանիս . և կամ զայս գի-
տելով անկարծակի մեռանիցի շու-
տով զկնի մկրտութե : բայց՝ եթէ
մեռանիցի առանց մկրտութե և ա-
ռանց ուխտի նորա , ոչինչ դիպուածի
կարէ փրկել . որպէս և ոչ եւս առանց
խորհրդոյ ապաշխարութե կամ ուխ-
տի նորա , եթէ մեղանչէ զկնի մկրտու-
թե : Եւ պատճառ սորին է՝ . զի
յորժամ մարդն պահանջի ըստ այնմ ,

որ

Ե suscitandum, & iustificandum per
5 primam gratiam, sine qua non potest acquiri salus: qualia sunt Baptismus omnibus, & Pœnitentia lapsis: sed Eucharistia per se præsupponit hominem, à quo sit sumenda, esse spiritualiter viuum, & in gratia Dei, ac proindè hæredem gloriæ; quarè per se ordinatur tantùm ad augumentum gratiæ illi conferendum: igitur Eucharistia non est ad salutẽ necessitate medij necessaria.

Hinc est, quòd in aliquo casu
Զ saluari potest etiam adultus sine
6 Eucharistia, & sine voto illius; si V. G. vel nesciat inuincibiliter hoc præceptum; vel sciens, statim, & improuisò post Baptisma susceptũ moriatur. at sine Baptismo vel in re, vel in voto in nullo casu potest saluari; sicut nec etiam sine pœnitentia, si post Baptisma peccauerit. Et ratio est, quia in ijs, quæ ad salutem solùm requiruntur necessitate præcepti, excusat impossibilitas, aut inuincibilis ignorantia: secùs autem in ijs, quæ necessitate medij necessaria sunt.

Է
7 Probatur secundò: Ideò iubentur adulti Eucharistiam sumere, vt possint per eam conseruare sibi vitam spiritualem, in Baptismo acceptam; hoc est, expiari à culpis venialibus, & acquirere augmentum gratiæ, ac robur ad superandas tentationes, & ita præseruari à mortalibus, ne vitam illam amittant: ac sic intelligitur illud: *Nisi manducaueritis, &c. non habebitis Vitam in Vobis*; id est, non poteritis

eam

eam retinere, ſed amittetis. At hæc non habent locum in paruulis; qui, cùm ſint rationis expertes, nequeũt tentationibus ſubiacere, nec peccatum vllum committere; ac proindè vitam, & gratiam Baptiſmalem neque ex toto, neque ex parte amittere poſſunt. Igitur non eſt, cur Euchariſtiam ſumere teneantur.

Obijciunt Dattieuenſis, alijque Pſeudomagiſtri: Dominus inquit Ioan. 6. *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem; non habebitis vitam in vobis:* ergo, niſi paruuli ſumant hoc Sacramentum, vitam, ac ſalutem non conſequentur.

Reſpondetur, præceptum hoc fuiſſe à Domino poſitum, non pro paruulis, ſed tantùm pro adultis: Primò, quia paruuli, vtpotè rationis vſu carentes, non ſunt vllius præcepti capaces. Secundò, quia finis talis præcepti fuit vitæ ſpiritualis conſeruatio, quæ non eſt neceſſaria, niſi in quibus vita iã acquiſita minui, aut amitti poteſt; quales non ſunt infantes. Tertiò, quia idem præceptum non fuit à Chriſto prolatum per modũ generalis Conſtitutionis: non enim dixit: Niſi quis manducauerit, &c. ſicut ait de Baptiſmo: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* ſed dixit: *Niſi manducaueritis*; dirigens ſic ſermonem ad audientes, ſcilicèt ad eos tantùm, qui eſſent capaces diſcretionis, & ſuſcipiendi obligationem talis præcepti; cùm hi ſoli, ne vitam amittant, indigeant Euchariſtia: Sicut

etiam

Ը 8 որ է՛ հաղորդութիւն միայն հաղորդութեան
թէ հրամանաւն . կարէ պատահել զան-
կարողութիւն իւր և կամ զիւրն ան-
գիտութիւն առանց մեղաց . և ունե-
լով զառաքինին շնորհսն, փրկեալ լինի:
Բայց՝ յորժամ պահպանէ զաս այսմ,
որ է հաղորդութիւն հաղորդութեան մի-
նորդն. այլ. որ ըմպէ մեզ զառաքինին շնո-
րհս. Թէ կայ է ա պատահեալ զանկարո-
ղութիւն կամ զանգիտութիւն իւր . ա-
կայն ոչինչ օգտէ . զի ոչ ունելով զնա
բնաւ ոչ միջնորդ վա փրկութեան . այլ.
զառաքինին շնորհս այ . կարողի :

Թ 9 Երկրորդ՝ ցուցանի մեր պատճառն ;
բանզի առնս այսորիկ հրամայեալ զՔ
հաւատացելոցն առանց զհաղորդու-
թեան . զի կարիցեն՝ ի ձեռն նորա պա-
հել յանձինս զշնորհս կենաց, զոր
առեալ էին յառաջ՝ ի մկրտութեան,
կամ յապաշխարութէ . այլ . բարձել
՝ի ներքուստ մեղաց , և շահել զաճումն
շնորհացն և զզօրութի վասն յաղթելոյ
զփորձութիւնս , և հրաժարելոյ՝ ի մեղ
նու-չաքի մեղաց . զի մի՛ կորուսցեն
զայն կենացն ; և զատ այսմ մանկո
խնամն ոչ բանն . Եթէ ոչ կերիցէ և
այլն . ոչ ունիցիք զկեանս յանձինս ,
Ժ 10 այս. ոչ կարիցէք պահել զկեանս՝ ի ձեռ-
այլ հոգեւորականիցէք վասն : Բայց՝ սոսա
բնի ոչ ունեին առնել ՝ի մանկունս . զի
դոքա ոչ ունելով զբանաւորութիւն ,
ոչ կարեն զփորձութիւնս , և ոչ կարեն
մեղանչել . վա որոյ և ոչ կարեն կորու-
սանել զկեանս և զշնորհս զոր առին
՝ի մկրտութեան: ապա ոչ ըմբռնին այդպի
հրամանաւ ոչ եղաւ՟ վնասու :

Իսկ՝ առաւելէ ատեանցն և այլ
դաւանանկաց չարաւ այսպէս ; ...
ասելն ՝ի յիսուս միանգամ զՔ . Եթէ
ոչ կերիցէք զմարմին որդւոյ մարդոյ .

և

եւ առաքելոյ պատուիրանն նորա. ոչ ունելովքն
զկենաւոր յանձինս: այլում ուղղելոյ. եթէ
մանկութեանն ոչ առնուցուն զայս խոր
հուրդս. ոչ շահեցեն զկենաւոր և զփր
կութիւն.

Չորրորդ. թէ զայս հրամայեաց
քն ոչ վս փոքր մանկանց. այլ միայն
չափաւորացն, որ ի կատարեալ հասակ և
ի միտս ժամանեցին: Նախ՝ զի ման
կունքն՝ ոչ ունելով զբանաւորութ
իւնն, ոչ են ընդունակք հրամանին ա-
ռաքելոյ: Երկրորդ՝ զի այդ հրամանաւ եկ
եալ վս պահելոյ զհոգիս որ կենաց: ա-
պա մանկունքն, որք ոչ կարեն մեղան
չել և կորուսանել զայն կենաց, ոչ
կարօտին այսպիսի պահպանման և հրա
մանին: Երրորդ՝ զի քն ոչ հրամայեաց
կենաց զայն հրամանն ըստ կերպի հա
ստատեալ իւր օրինաց վասն անձանցն.
զի ոչ ասաց. եթէ ոչ որ կերիցէ զմար
մին և այլն. որպէս ասաց վասն մկր
տութեանն, եթէ ոչ որ ծնցի ի ջրոյ:
այլ ասաց. եթէ ոչ կերիջիք. ուղղե
լով զբանս զայս առ լսողս. ա. առ
նոսա, որ էին ընդունակք բանաւո
րութե և այնր հրամանին. զի դորա
միայն կարօտանան հաղորդութեն,
զի մի կորուսցեն զկենաս: որպէս և
յայտ առնէ ի ղկիաս. Յգ. որ զկնն.
եթէ ոչ ապաշխարիցէք. ամենեքին
նոյնպէս կորնչիջիք:] ոչ վս ամենեցուն
զայս ասաց. այլ միայն վս մեղաւո
րաց. զի դոքա միայն կարօտին ապաշ
խարութե, զի մի կորնչիցին: Եւ
չորրորդ՝ զի խօսելով քն յաղագս ուտելոյ
զհացին խորհրդաւոր. ոչ կարգաց խօ
սել վս երեխայից. զի դոքա ոչ են ատ
ղոյ և ոչ կարեն ուտել զհացն. այլ
հացիւ զկաթն ծծանելով:

Երկրորդ՝ առարկեն ասելով. թէ

Յա 11 etiam, cùm dixit Luc. 13. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis*, non omnes adultos est alloquutus, sed duntaxàt peccatores; cùm hi soli, ne pereant, indigeant pœnitentia. Quartò denique, quia dum loquitur de manducatione panis Eucharistici, seu de carne sua sub specie panis, certè non pro infantibus loquitur, qui non solent, nec possunt pane vesci, sed lacte.

Obijciunt secundò: Dionysius Areopagita, lib. de Cæleſt. Hier. c. 2. par. 2. dicit, tradendã esse baptizatis sacram Cõmunionem. Item Augusſt. alijq; Patres dicunt, verba Յբ 12 illa Christi esse etiam intelligenda respectu paruulorum: immò ex necessitate Eucharistię colligunt necessitatem Baptismi cõtra Pelagianos.

Respondetur, Dionysium ibi loqui de Baptismo Adultorum, non puerorum: loquitur enim de ijs, qui ad Fidem conuersi, petunt baptizari: quibus, ait, post Baptisma non modò sacram Communionem, sed etiam ante hanc Chrismatis sacramentum conferendum esse; vt mos Յգ 13 est etiam apud Latinos.

De Augustino autem, alijsq; Patribus dico; eos, cùm extendunt hoc Domini præceptum etiam ad paruulos, exponere tunc illa eius verba, non iuxta sensum literalem de manducatione reali Eucharistiæ, (nam, quandò de hac loquitur Augustinus, præsertim lib. 4. contra Pelagianos, cap. 22. apertè nostrę sententiæ suffragatur, dicens: *Nec illud cogitetis, paruulos vitam habere*

non posse, qui sunt expertes corporis, & sanguinis Domini:) sed iuxtà sensum mysticum de manducatione spirituali, quæ fit à paruulis in Baptismo per mysticam vnionem cum corpore Christi, iuxta illud Gal. 3. *Quicunque baptizati estis, Christum induistis*. Tunc enim paruuli fiunt membra corporis Christi, & communicant corpori, & sanguini eius spiritualiter per votum, non quidem explicitum, cuius sunt incapaces, sed implicitum in ipso Baptismate, hoc est, per habitum Fidei, Spei, & Caritatis, in Baptismo acceptum vnà cum gratia iustitiæ originalis; & tunc ius acquirunt ad Eucharistiam suo tempore reali manducatione percipiendam, quippè, sicut qui nascitur, naturaliter incipit cibum appetere; ita etiam illi, hoc ipso quòd renascuntur in Christo, appetunt per votum illud implicitum, vt modò iam dixi, cibum hunc sacrum corporis eius, & sic quodammodo spiritualiter illum manducant. De hac itaque spirituali manducatione corporis Domini, quæ fit per Baptisma, intelligit cum alijs Patribus Augustinus, cùm hoc præceptum extendit ad paruulos; & ex necessitate illius necessitatem Baptismi colligit contra Pelagianos: de ipsa verò sic loquitur in Epist. ad Bonifacium: *Nulli est aliquatenùs ambigendum, tunc vnumquemque fidelium corporis, sanguinisque Domini participem fieri, quandò in Baptismate membrum corporis Christi efficitur; nec alienari ab illius*

r de
l. 4.
li.

pa-

Ժդ 14 [illegible]

Ժե 15 [illegible]

Ժզ 16 [illegible]

բաղում անշամ յարատաւք ձգին ՚ի քն
յանոյ եւ ըմպելոյ ընկերանալով հաղոր
դութենն ։ ուստի մի՛ երկուց պատճառ
աւագս այսոցիկ ոչ է՛ արժան տալ նո
ցա՛ զայս խորհուրդս. եւ եթէ որ ոչ է՛ հա
ղորդ՝ որ վասնորոյ փրկութենն ։

Ա՜յլ՝ կարեն ասել հրամանօք ոմա
նք լինել ։ Ա՜ռաջին հարցումն. Ծնր
ռամ հասակին սկսանի մանկունքն պատ
ուհասն լինել տանանոյ զայս խորհուրդ
դս , եւ վճարել ամենայն հրամանաց
ցն ։ Պատասխանի . Թէ յարժամ նա սկսա
նի ճանաչել զարժանաւորութեն ամենայն
խորհրդոյս , եւ ընդունութեն առնել ՚ի
անձ արոյ կերակրոյս եւ ըմպելոյս . եւ առ
առնուլ զներգործութեն նոցա սերոյ եւ
հաւատոյ ՚ի դէմ նորա յարմարեալ հա
ղորդելոյ կատարել զայս հրամանս
քն ։ մինչ որոյ պատճառ է՛ խոհեմ խոստո
վանութեն նորա լինել զայս . եւ ու
սուցանել զմանուկն . եւ գիտել , մի՛
թէ ընդունակ իցէ առնուլ զայս խոր
հուրդս . թէ ոչ ։

Երկրորդ" հարցումն . Քանզի ան
դամ ՚ի կեանս առաւ հաղորդութեն մա
րմ. առնուլ զհաղորդութիւն . մի՛ վճա
րելոյ հրամանացն քն ։ Պատասխանի . Թէ
ոչ վճարելն հրամանացն քն այնուհետեւ .
որք ՚ի կեանս յայնմ անձանց առաւել նոյն
ամբարձ հաղորդութենն ։ քանզի եւ ՚ի
այնուհետեւ քն հաստատութեան զայս խոր
հուրդս ըստ կերպի կերակրոյ եւ ըմ
պելոյ . զի գուցէ մեռ . Թէ որպէս
մեք՝ առ ՚ի պահել զմաքրութեան կե
անս , որ ընդունակն ընդունելութեանն ծա
նեն եւ պակասեն հաղորդութեն ոչ ա
կա՜ նուաստ , այլ քաղցրոյ մնա
ցանել մի՛ մաքրութեան կերակրով ։
Նոյնպէս եւ մի՛ պահելոյ զհոգեւոր
կեանս , որ հանդերձ աղաղակող փառաւո

Ժէ 17 *panis, calicisque consortio, etiamsi, antequàm panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc sæculo in Vnitate corporis Christi constitutus abscedat.* Hoc ipsum docet in libro 1. contra Iulianum; & lib. 3. de Peccatorum meritis, & remiss. cap. 4. & in Serm. ad Infantes, quem citat Beda in Comment. 1. Cor. 10. & addit, hoc modo infantes per susceptionem Baptismi implere præceptum de sumptione Eucharistiæ.

Dicent: Eucharistia diuino saltem iure prohibita pueris non est;
Ժը 18 &, si daretur, augeret illis gratiam Baptismalem: ergo non est ratio, cur eis denegari debeat ab Ecclesia Occidentali.

Respondetur, conuenientissimè constitutum esse in Occidentali Ecclesia, vt pueris ante perfectum vsum rationis non cōferatur Eucharistia; idque duplici de causa: Primùm, quia tales pueri cognoscere non possunt, nec potuerunt vnquàm excellentiam tanti Sacramēti; neque concipere erga illud de-
Ժթ 19 uotionem vllam, aut fidem, sicut expediret dignè sumentibus, iuxta illud 1. Cor. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Deindè, ne sic exponatur hoc Sacramentum manifestæ irreuerentiæ, ac præsertim periculo expuitionis, sicut potissimè experiuntur Armenij, qui ad illud suscipiendum adducere frequenter solent infantes, etiam fasciis inuolutos, ac vident, eos Eucharistiam ori suo intrusam expue-

re. propterea, cùm non sit hoc Sacramentum illis necessarium ad salutem, non debet ob dictas causas conferri.

ի 20 Petes hic primò: In qua ætate incipit obligari fidelis diuino præcepto sumendi Eucharistiam? Secundò: quotiès in vita tenetur illam accipere? Tertiò: quo tempore obstringitur hoc implere præceptum?

Respondeo iuxta communiorē, & tutiorem Theologorum sententiam: Ad primum, incipere hanc obligationem in ea hominis ætate,

իա 21 in qua incipit is esse capax discernendi hunc sacrum cibum ab alijs, & concipiendi erga illum fidem, ac deuotionem; vt ex dictis colligitur: qua in re standum est arbitrio prudentis Confessarij.

Ad secundum; non satisficere diuino præcepto fideles, qui in tota, & longa vita semel tatùm communicant, sicut plerique solent in Oriente. Nam ideo Christus ad vitam hominis spiritualem alendam, & conseruandam, hoc instituit Sa-

իբ 22 cramentum per modum cibi, & potus; vt scilicet innueret, quòd sicut vita corporalis, quæ naturali calore consumitur, non semel tantùm, sed pluriès cibo corporali reficienda est; sic etiam, ad vitam spiritualem, quæ assiduis tentationibus subiacet, longo tempore conseruandam, deberemus non semel duntaxàt, sed pluriès cibum Eucharisticum sumere: igitur, cùm suo præcepto Christus nos obligauerit ad huius cibi perceptionem, certè

non

[illegible]

եկեղեցեաց հաստատեալ ։] Բայց՝ յետոյ
՚ի ցուցանելոյն այն մեծ ի ջերմեռանդու-
թեան, որ փութեռանդապատասխան թուլեալ,
զի եթէ ոչ կամեսցին աւելագոյնս անգամ
հաղորդիլ. գոնէ երիցս յեւթանսան
չեւր տարւոյն զայն տօնիցն հարկա-
ւորացն. ՚ի զատկին. և ՚ի պենտեկո-
ստէ. և ՚ի ծննդեանն տեառն ։ Իսկ
այժմ ՚ի վերջին ժամանակիս պապն Ին-
նովկենտիոս երրորդ ՚ի սուրբ ժողովն
լատերանոյ հրամանեաց. զի գոնէ
մի անգամ ՚ի տարւոջն հաղորդեսցին
զի ամենայն հաղորդեսցին. զի. ՚ի զատ-
կին. և զայս՝ ի կատարելոյ զհրամանն
ընթեռնլեա ՚ի գիրս յորում եկեղեցական կա-
նոնացն ՚ի. ծգ. գլ՞ զինն յորդորեն-
լինելն հաւատացելոցն առ ՚ի յաւուրս
զամենայն կիրակէ հաղորդութեան յեւրաքան-
չիւր տէր կիրակէ. և այսպէս առնել
է՝ առնել քաւութեան ժողովուրդն. ոչ
՚ի հարկէ. որպէս ՚ի զատկին. այլ մի ըստ
մեծամեծութեան կամաւոյն իւրեանց ։

Վասն այսորիկ աղաչեմք ՚ի հայոց զօր-
ծնելով ազգին հայոց. զի յամենայն կամաց
փութասցին հաղորդել մի երկուց երից ։
Նախ մի պաշտելով ժողովրդեան զատու-
ցուցեալ հրամանն քն և սուրբ եկե-
ղեցւոյս. և երկրորդ՝ մի զուգանելով զա-
ւանն երկրորդին պատահել և դարձեալ ՚ի
գէմ ամենայն սրբութեան մերժեսցեն և
արհեստ փրկչին մեղաց չի ։ քանզի զա-
այսմ ժամն երեւի թշուառութեան ին չ
՚ի մէջ յարուցելոցն զբաղմանցն ։ Եւ
յորդոր առաջինոյն երկրն առնեն. Թէ առա-
ջինն յարեւելից նեղեալ և մեծ-
փութ լինել առնել բազում անգամ եկե-
ղեցւոյ զհաղորդութեան. որ ոչ է՝ հար
կաւոր և ոչ ՚ի քնէ հրամայեալ զմեզ
յան ։ առակայն զմեր կիրակէ տանիցն ամե-
նեան առաջնորդք եկեղեցւոյ քահանայք,

Եւ

Իգ 23 non femel tantùm in vita multorũ annorum, fed pluriès nos illum fumere iuffit.

Ad tertium; teneri fideles ex diuino præcepto hoc Sacramentum fufcipere, determinatè quidem in tempore mortis, quando ad decernendum de tota re vltima iminet, & grauiffima lucta cum hofte, ac proindè maxima tunc eft falutaris huius cibi neceffitas: pro alio autem tempore non determinaffe Chriftum tempus fumendi, fed hoc reliquiffe ab Ecclefia determinãdum.
Իդ 24 Quapropter hæc pro diuerfo ipfius ftatu diuerfa edidit decreta ad iftud Chrifti præceptum exequendum. Nam in primitiua Ecclefia, quando magna quidem erat fidelium deuotio, ftatutum fuit, vt quotidiè fideles commnicarent: vndè Anacletus Papa in Epift. 1. fic fcribit: *Peracta confecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclefiafticis carere liminibus: fic enim & Apoftoli ftatuerunt, & fancta Romana tenet Ecclefia.* Deindè frigefcente deuo-
Իե tione fidelium, Fabianus Papa in-
25 dulfit, vt, fi non frequentiùs, faltem ter in anno communicarent, fcilicèt in Pafchate, Pentecofte, & Natali Domini. Poftremò Innocentius III. in Concilio Lateranenfi præcepit annuam Communioné femel faltem in anno, hoc eft, in Pafchate. Cæterùm in lib. de Ecclef. Dogmatibus, cap. 53. exhortantur fideles, vt fingulis diebus Dominicis Euchariftiam fumant.

Habetur de Conf. dift. 1. cap. Epifc.

De Conf. diftin. 1. cap. Etfi non frequentiùs.

Extat liber hic inter Opera D. Auguftini tomo 3.

Quapropter monemus Arme-

nios,

nios, vt tum in hoc obseruando præcepto, tum in reuerentia tanto Mysterio exhibenda, maiorem curam, diligentiamque adhibeant. in vtroque enim ita palàm, & impunè ab eorum plerisque delinquitur, vt cæteri suammet criminentur Ecclesiã, quòd abusibus nõ prospiciat. Nam, quod spectat ad primum, quamuis communionis infantium curiosissimi ipsi sint, ac sæpenumerò apud eos illa repeti soleat, tametsi nec præcepta, nec necessaria est: tamen Adultorum Communio, ex Ecclesiastico, & diuino iure mandata, adeò paruipenditur, vt etiam multi Sacerdotes, ne in Paschate quidem, immò ne post plures quidem annos, Sacrum non faciant, neque communicent. Estque id in more positum non tam Plebis, quàm Cleri, magis autem apud Episcopos, ac maximè omnium apud Magistros, qui penes Armenos, tanquàm summi Sacerdotes, & Ecclesiæ Doctores, atque Primates, Episcopis præferuntur, alijsque sanctiores existimantur. ex his enim plurimi sunt, qui rem diuinam vix vnquàm in toto vitæ curriculo celebrare videntur: perindè quasi indecens ipsorum dignitati foret, si, quod cuilibet simplici Sacerdoti licitum est, Deo cælestem hostiam immolarent; aut, quod conceditur etiam Laiis, Eucharistiam ex aliorum manibus sumerent. Vndè satis muneri suo facere putant, si solùm Sacrificio adsint, conciones ad populum habeant, & de ciuium contro-

tro-

եպիսկոպք , եւ մանաւանդ առաջ վարդապետք յա-
ԻԶ 26 ռաջել առաւել զայս խորհուրդս . որ
էնուազ յորժ հարկաւոր եւ պիտոյ հրա
մայեալ ՚ի քէն եւ յեկեղեցւոյ : Եւ այլ
եւս ամենայն զամենեքին յեպիսկոպոսաց եւ ՚ի վար-
դապետաց անտի . որ ՚ի բազում չքնաւու
ամանց ոչ անհասանելի պատարագել , եւ
ոչ եւս հաղորդութիւն : Եւ բոլոր թէ ամօթ
համարեալ անարժան լինել մեծ հարգոյն աս-
տուածային եւ աստուածընկալութեան իւրե-
անց առանել զայն, որ այլոց ամենայն
քահանայից կամ աշխարհականաց
մարթ է . զի . զեկեղեցայն օծ պատա-
ԻԷ 27 րագն ում մատուցանել կամ հաղորդու-
թել : Ուստի եւ համարին շատ վճարել
պաշտամանն իւրեանց . եթէ միայն ա-
ռաջնորդ լինին պատարագին , եւ քա-
րոզին առ ժողովուրդն , եւ դատին
զնս ՚ի մէջ նոցա :

Բայց ՚ի ոչ զինեն գործ . Թէ քանի
կերպիւ մեղանչեն ում վասն այսպիսի
ծուլութեան : քանզի նախ մեղանին ըղ
հաղորդութիւն ընդ քէ . եւ երկրորդ
ասծ-ք արհամարհեն զայնչափ բարե
րարութիւն առ աստուածային պարգեւ ո-
ղին . Երկրորդ՛ յանցանեն յանդգնու-
ԻԸ 28 թէ զանձնային հրամանաւն : Երրորդ՛
ոչ հաղորդին ընդ եկեղեցւոյ : Չորրորդ՛
չար օրինակաւն իւրեանց չքնին զմիւսեւ
զայլոց եւ ՚ի կատարելոյ զհրամանն
քն եւ եկեղեցւոյ : Եւ հինգերորդ՛ առա-
ջնորդաբար խոտորին ՚ի գործոյ պաշ-
տամանն իւրեանց . վասզի պարտաւոր
են ամ ոք ՚ի գործ առնելոյ զնորին ,
զոր էառ յնոյ . բստ այնմ զոր ասէ պօ-
ղոս . Թէ ասպարէզ , մի՛ ընդ ուրանայն
զշնորհսն ում ընդունել ձեզ :] աստուա-
ծեանս պարտ է իւրաքանչիւր ումեք քահա-
նայի , մանաւանդ առաջնորդաց , զի
խոնարհութեամբ , զոր առ քեն մատուցանել

րոյ տայ զպատարագն , 'ի կեր ատելա_
նել , ԹԷ ոչ յամ օր, կամ յամ կիրա_
կի , գոնէ 'ի գլխաւոր տօնսն, զի այս
է՛ յատուկ և սեփականն գործ քահա_
նային . և ոչ կարէ զայս Թողուլ վա_
սըրոց գործոց : Ուստի և յերկրորդ"
գիրս մակաբէ. ացւոյն 'ի չորրորդ" գլխն
նշաւակեալ լինին քահանայքն , որ
Թողեալ զպաշտօնն սրբոյ սեղանոյն
և պատարագաց , զբաւսն հարկաւոր
ին այլոց գործոց . Եա . որ առաքեալքն
Թէպէտ ամ՚ ջանիւ հոգային քարոզել_
ընդ. տիեզերս զհաւատս քի. սակայն
ոչ պարապեալն պատարագել յամ օր:
այլ և ինքն սուրբն հայրապետն հռո_
մայ , որ է՛ գլուխ ընդհանուր եկեղե
ցւոյ , և ունի զհոգս ամ եկեղեցեաց
աշխարհի . ոչ Թողու յամ օր 'ի ծա_
ծուկ պատարագել . և եւս 'ի գլխա_
ւոր տօնս հանդիսաւորս և հրապա_
րակաւ:

Լուիցուք . ԹԷ զինչ առ այս
պատասխանեն ոմանք 'ի դոցանէ: Ասեն , ա-
սեն , պատուոյ և խոնարհուԹե աղա_
գաւ զգուշանալ 'ի պատարագելոյ
կամ 'ի հաղորդուելոյ , զի զիտեն ոչ հա
մարելով արժանի բաւական ամենայն մեծ
խորհրդոյ սոսկալի սուրբ խորհրդոյս .]
Բայց այսպիսի պատճառք չէ՛ կեղծա
ւորուԹե : քանզի ոչ որ արժանի է , որ
քան և իցէ սուրբ , արժանի է՛ մատչել
առ 'ի սխ ամենայն մեծին պատարագել ,
կամ մարմնել զմարմին քի . ուստի
կամ մարմնել զմարմին քի . ուստի
կամ մաշակել զմարմինն պատարագել ,
կամ ճաշակել զմարմինն քի . ուստի
ապա մի մատչիցէ որ երբէք առ այս
այլ զոր արժանի ոչ գտանի՝ վա՛ եւ մի
կամ երբեմն անարժան մերձեցայք . վա եւ
'ի դատիցին եկեղեցին և աշխարհա_
կանքն եւս հանդերձ աղաղակեսցեն համբ
դուԹ բեկանելոյ հացին և աղօ_
Թից : Ըստ որում ԹԷ ՚ի Թէպէտ արժա
նի

ԻԹ 29 trouersijs iudicent.

Porrò nesciunt isti, quotuplici ob id scelere maculantur. Primò enim repudiàt Christi consortium; & ingrati, dum illius tam singulare beneficium respuunt, iniuriam benefico faciunt. Secundò, Dei præceptum transgrediuntur, quod Ecclesiæ saltem in Paschate exequendum iubet. Tertiò, ipsius Ecclesiæ iussui non obtemperant. Quartò, ad vtramque contumaciam populos sibi subiectos exemplo suo inducunt. Denique ab officij sui

Լ 30 præscripto deflectunt: nam vnusquisque vti tenetur gratia sibi data, iuxta illud 2. Cor. 6. *Exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis:* ergo debet Sacerdos potestatem, quam accepit offerendi Deo Sacrificium, exercere saltem in præcipuis festis, quando cæteri fideles communicare solent; maximè cùm hoc sit principale Sacerdotis munus. vndè in lib. 2. Machab. cap. 4. reprehenduntur Sacerdotes, quòd *circa Altaris officia dediti non essent,*

ԼԱ 31 *sed neglectis Sacrificijs*, operam rebus alijs darent. Hinc & Apostoli, quamuis ad fidem per Orbem terrarum disseminandam omni cogitatione incumberent, à quotidiano tamen Sacrificio non vacabant; & ipse Romanus Summus Pontifex assiduè, ac plurimùm quotidiè sacrificare non negligit, quanquàm in totius Orbis Christiani mole regenda operosissimus est.

Audiamus autem, quid pro se istorum nonnulli, qui plùs alijs hoc

la-

laborant morbo, respondeat: *Humilitatis*, inquiunt, *& reuerentiæ studio ab Eucharistia sæpè sumenda, Vel sacrificanda continemur: ea quippè nos haud dignos esse, cognoscimus.* O plenam hypocrisi responsionem! idcircò ne verò non sæpiùs in tota vita, quàm semel, aut iterùm, vel tertiò ad summum, accedamus ad Eucharistiam, quia digni non sumus? certè quidem nemo tam sanctus, qui pro sua dignitate vel semel ad Christi corpus sacrificandum, aut sumendum accedere mereatur. quid ergo? nemo propterea vnquàm accedat? Cur vos, cùm digni non sitis, semel, atq; iterùm accessistis? cur in primitiua Ecclesia etiam Laici *erant perseuerantes in communicatione fractionis panis, & orationibus?* Itaque, si vobis non dignis, sed peccatoribus, iustificatis tamen per Pœnitentiam, accedere semel licuit, cur non liceat etiam quotidiè? aut, si hoc prauæ vitę vestræ ratio minus ferat, cur non saltè singulis hebdomadibus? cur non minimùm singulis mensibus? At quales, quæso, non dico Sacerdotes, sed Christiani sunt, qui nec in Paschate, quandò vrget præceptum, nec in tota penè vita, nisi vix aliquandò, communicare videantur? En vt Ambrosij verbis vester ille indignitatis, & humilitatis obtentus strenuè refutatur: ** Graue est*, inquit Ambrosius, *quòd ad mensam Domini mundo corde, & manibus innocentibus non Venimus; sed grauius est, si dum peccata metuimus,* etiam

Act. cap. 2.

* Ambrosius apud D. Thomam 3. parte quæst. 82. ar. 10.

ԼԲ 32 [illegible]

ԼԳ 33 [illegible]

ԼԴ 34 [illegible]

[illegible]]

[illegible]

զոր

ԼԵ 35 *etiam sacrificium non reddamus*. Et rursùs ait: *Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere: qui semper pecco, debeo semper habere medicinam*. Item lib. 4. de Sacramen. cap. 6.

Deindè, si vos, qui talia respondetis, verè diligitis humilitatem, & vos ipsos reuerà indignos agnoscitis; quarè non anteà ob indignitatem, humilitatemque hanc vestram à Sacerdotio, Episcopatu, vel Magisterij gradu abstinuistis?
ԼԶ 36 At quomodò humiles, qui Ecclesiastico, diuinoq; præcepto obtemperare contemnitis? quomodò indignos vos ipsos agnoscitis, qui ad digniores Ecclesiæ vestræ gradus ascendere studuistis? Siquidem ergo digni olim fuistis habiti, qui ad Sacerdotium proueheremini; nunc vt Sacerdotis munere haud indignè fungi mereamini, ea viuito vita, qua dignum deceat Sacerdotem. *Iste panis*, clamat Augustinus, *quotidianus est: accipe quotidiè, Vt quotidiè tibi prosit: sic Viue, Vt quotidiè* Aug. Serm. 28. de verbis Domini. tom. 10.
ԼԷ 37 *merearis accipere*.

Denique, si vobis, qui vitam regularem, ac celibem profitemini, Summique Sacerdotes, & vestræ Primates Ecclesię esse ducimini, minùs expediat, ratione adsertæ indignitatis, ad Eucharistiam singulis saltem annis accedere; quanto quidem minùs eandem ob causam id expedire deberet secularibus, maritisque vestris Presbyteris? quantò etiam minùs inferioribus alijs Ecclesiasticis, ac reliquæ Plebi? status

Gggg enim

enim vester dignus certè plùs est, quàm istorum omnium. & tamen complures in Armenia sunt vel Laici, vel Clerici, vel Sacerdotes tum Seculares, tum Regulares. qui plùs semel intra annum, deposita per Pœnitentiæ Sacramentum indignitate, comunicant, aut Sacrum celebrant. cur ergo vos non idem saltem facitis digniores? Ego quidem causam aperiam: nam aperire licet ad vestram correctionem. Et verò causa (vt à vestratibus ijs, qui mente integra, & perspicaci curiosiùs eam explorauere, accepi) multiplex est: Prima, quia præcipuis dediti muneribus, ea videri facere indignamini, quæ à Ministris inferioribus fieri solent. Secunda, ne ob id sæpiùs venire cogamini ad Pœnitentiæ Sacramentum, scilicet illa de vobis Confessario aperire facinora, quæ frequenter in Concionibus redarguitis. Tertia, vt populo insinuetis, humiliores alijs esse vos, quòd non audeatis, nisi perraro, Eucharistiam tractare. Quarta, vt virtute præstantiores existimemini, quippe qui spirituali eo auxilio non ita, vt cæteri, sæpenumerò indigeatis. Quinta demùm (quæ est aliarum fons, & origo), quia Christum aut nihil diligitis, aut certe minùs alijs; idcirco negligitis eius consortium. Itaque in rei causa non est humilitas, neque propriæ indignitatis cognitio, sed superbia, hypocrisis, vita facinorosa, & defectus dilectionis in Christum.

ԼԸ 38 [illegible]

ԼԹ 39 [illegible]

Խ 40 [illegible]

[illegible]

Թիւ 41

De reuerentia verò, tanto debita Sacramento, quid dicam? cùm illud viderim adeò irreuerenter apud Armenos tractari; vt nisi testati seriò ipsi essent, credere se firmiter, esse in eo Christi corpus, & sanguinem, oppositam de sua fide sententiã habuissem. Seruatur enim illud non solùm in templo sine luminaribus, alioue indicio venerationis; verùm etiam (quod valdè doleo) domibus in priuatis, & incursibus ibi expositum quibuscunque, vt passim accidat, sacra fragmenta in terram vsque propelli, vbi vel pedum conculcationibus, vel esui bestiarum obnoxia fiunt. Hisce vidi oculis extra Ecclesiam Sacerdotem, vna manu deferentem Eucharistiam, altera cum socio pugnis contendere: vidi in itinere Mercatores eandem, suis intermixtam mercibus, huc illuc inhonoram disiectare: vidi alia id genus incommoda, quę quidem vel cogitatu hrribilia sunt: quæq; cùm probè sciam, nequaquàm ex ignorantia, & defectu fidei fieri, sed ex praua solùm consuetudine; non est, cur in ijs refellendis immorari debeamus. ad hos enim tollendos abusus, satis superque esse potest, nosse Armenios, Christum Dominum, & Deum nostrum, quem ipsi adesse credunt in Eucharistia, summa reuerentia dignum esse, scelusque, ac sacrilegium, aliorum omnium maximum, ab eo admitti, qui talem illi deneget venerationem. Cùm enim exhibeant ipsi honorem, cultumque præcipuum Cruci, Altari, & Euangelio; quò magis colendus eis, reuerendusque sit ille in Eucharistia, cuius gratia ea omnia venerantur?

Թիւ 42

ՅԱՂԱԳՍ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ

Պրակք. Դ:

Յայտ լինի մոլորութիւն վարդանայ.
որ խէթ այսր խոստովանութեանս,

առաջին գլուխ:

DE SACRAMENTO
POENITENTIÆ
§. IV.

Aperitur error Vartani.

SECTIO I.

QVanquàm de hoc Sacramento Armenij rectè nunc sentiunt, eoque utuntur haud aliter, quàm Catholica solet Ecclesia; vt planè, si quid prætereà desiderandum in eis hac de re videretur, id esset solùm maior in eodem Sacramento suscipiendo frequentia, in conferendo peritia: cuius vtriusque rei defectus apud omnes Christianos Orientales idem ferè est, & communis: tamen ponimus hunc Paragraphum, vt sibi à Vartani doctrina de Pœnitentia caueant; quippe quæ tam mira fraude, atq; astutia disposita est, vt nihil ad aliud spectare tandem videatur, (quamuis de industria id apertè non efferat), nisi ad Exomologesim, Sacramentalem scilicet confessionem, è medio suæ Nationis tollendam.

Si-

ա 1 Թէպէտ հայոց եկեղեցին այժմ
ամէ զխորհուրդ ապաշխարու-
թեան ուղղապէս և ըստ աւանդու-
թեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյն. մինչ
զի ըստ այսմ մասին ոչ մնայցէ ի
նմ զայլ պակասութիւն. եթէ ոչ միայն
զհաճախութիւն նոյն ի խոստովանութեան
բան, որք ոչ գիտեն հարցանել զպատ-
շաճսն որ շրջանակայս մեղաց, և ոչ ըստ
բութիւն առնել ի մէջ զանազան պատ-
բ 2 կերն նոցա: և զծուլութիւն նոյն ի
խոստովանողացն, որք սակաւ ան-
գամ խոստովանին. և յայս ի ինքեանց
յառաջադրեն զայլ առ այս ոչ խոստովանու-
հաղորդութեան: մանաւանդ հանդիպաւ
դնել զպատճառ զայս ի տեսութեան խոր
հրդոյս. որով զի զգուշ լինին հայք ի
մոլորութեան վարդապետութեան վար-
դանայ: քանզի բանիւն որ ոչ յայտ
նուսկ. այլ ծածկեալ և խորհրդական
ուսանելովդ եկեղեցականն ուսմին մեծասն

ի

՚ի քահանայն ՚ի մեղաց ազգին Ասորոց զխոստ-
Գ 3 վանողն որ խոստովանութեան . որոց և
շատաբարբառեալ լինէր եղեւն ՚ի մեղաց
ասորոց ՚նեստորականացն :

Եւ Թէ չար միտքն Վարդանայ էր
ձևաւն զայս խորհէր . ցոյցք են սոքա :
Նախ՝ զի ՚ի յառաջնումն գրքին խրատա-
ցն ուսուցանէ . Թէ ճշմարիտ խորհուր-
դոյ ապաշխարութեան ոչ այլ ինչ էր,
բայց միայն վերջին օծումն . զի նա
զաւն Թողութիւն լինի ամէն մեղացն , ըստ
բանին Յակոբայ առաքելոյ : Երկրորդ՛՛
զի ՚ի նմին գլխին Թուելով զեօԹն խոր-
հուրդսն եկեղեցւոյն ՚ոչ յիշէ զխորհուր-
Դ 4 դն խոստովանութեան , այլ փոխա-
նակ ՚նորա դնէ զն Եւ Թաղելոյ՛՛ խորհուր-
դոյ զեղանանսուն իմք ՚նշենկեղեցն :
զոր եղևա մեկուսաԹեան եկեղեցայ յառա-
ջագոյն յանդիմանեցաք : Երրորդ՛՛ զի
՚ի յեօԹներորդ՛՛ գլխին ըմբռնելով յղղա-
խոստովանութեան , զոր յառաջ ընԹեր
էր ՚ի Թուոյ խորհրդոցն . դնէ իւրն խոս-
տովանողացն զբեռ Թեոս այնքան ծանր
և դժուարին , մինչ զի անհնարելի
լինէր ամենեքեան առնել զնոսա . այով
Թուի . Թէ կամէր հարկանել զեզրա-
կացուցանել զհայս առ ՚ի յեզրակացուցա-
Ե 5 նել . Թէ լաւագոյն է ի խնդրել զԹո-
ղութիւն մեղաց ՚ի ձեռն վերջին օծ-
մանն , քան Թէ ՚ի ձեռն խոստովանու-
Թեան : և խնդրական քանզի նորա ոչ է այ-
սորիկ : Այն է , որ առնէ զճշմարիտ
խոստովանութիւն մեղացն . որ այլ ոչ
գործէ : այլ Թէ յետոյ այլ գործէ
զմեղսն . զառաջինն և ոչ ընդունելի է առ
առնուած :] Եւ դարձեալ ասէ . աւրդ ՚ինչ
օգուտ է խոստովանելոյ . եԹէ մեղս
՚որն յետ խոստովանութեան ՚ի նոյն
փոխանակ դառնայ . և քան զառաջինն
առաւել լինի :] Եւ չորրորդ՛՛ զի առա-

ցա

Siquidem hoc ipsum pridem fecerant Syri Nestoriani; quorum Ecclesia decreto firmauerat, ne quispiam deinceps alteri, quàm soli Deo peccata sua confiteretur: propterea quòd ex reuelatione cuiusdā Confessionis, cuius secretum Spahanensis nescio quis Confessarius aperuerat, multæ inter ipsos Syros dissentiones, & homicidia euenissent.

Quòd autē nefaria Vartani mens talis fuerit, hęc sunt indicia: Primū, quia in lib. de Monitis, c. 1. docet, verum Pœnitentiæ Sacramentum esse Extremam vnctionem, eoquòd per eam remittantur peccata, iuxta illud Iacobi 5. *Et si in peccatis sit, remittentur ei*. Secundum, quia ibidem septem enumerans Sacramenta, & nullam de Exomologesi faciens mentionem, pro illa substituit in loco septimi Sacramenti defunctorum funus): quos duos errores suprà* iam refutauimus). Tertium, quia cap. 7. agens de Exomologesi facienda, præscribit ad illam, vt necessaria requisita, conditiones tam arduas, atque difficiles, vt voluisse videatur eam aut effectu impossibilem reddere, aut adserere periculosam; quò Armenij ad eam cogerentur conclusionem: meliùs esse, peccatorum remissionem per Extremam vnctionem, quàm per Exomologesim quærere, maximè quòd hæc neque Sacramētum esse adseratur. *Ille solùm*, inquit ibi Vartanus, *Veram facit Exomologesim, qui ad idem peccatum* de-

*Quæst. 3. §. 3. num. 8.

denuò non reuertitur: quòd si rursùs deinde peccauerit, & quod antea confessus fuerat, exiget ab illo Deus. Et infrà: *Quid ergo peccatorum confessio proderit; si peccator, postquàm confessus est, ad eundem redeat vomitum, & sic odibilis Deo fiat magis, quàm anteà?* Quartum denique, quia licèt simulatè dicat, se non reprobare formam illam absolutionis, à Catholicis Sacerdotibus vsurpatam: *Ego te absoluo à peccatis tuis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: hoc ipsum tamen efficit indirectè, dum vanis ratiunculis, & exemplis suadere conatur; eum, qui verbis hisce non absolueret: *Deus remittit peccata tua*, (qua forma vtebantur plerique Armenij sui temporis), Diabolo esse similem, quòd sibi diuinam auctoritatem assumeret. quibus verbis sentire videtur cum Nouatianis, non fuisse à Deo collatam Presbyteris potestatem remittendi peccata.

His ergo Vartanus prodigiosis doctrinis, ac vanis, fallacibusque terriculis abrogare per insidias conabatur Sacramentum auricularis Confessionis; cœperantque ob id complures Armenij, exemplo maximè Syrorum permoti, ab eodem Sacramento desuefieri, sperantes, fore vt peccatorum suorum remissionem per Extremam vnctionem in fine vitæ consequerentur. Quonam autem modò malo huic occurrerit Armena Ecclesia, dicetur §. mox sequente de Extrema vnctione. Iam verò, vt errores prædictos refellamus, Propositiones aliquæ statuendæ, atque probandæ sunt.

ցանէ . Թէ պարտ է՛ խոստովանութեանն
զ 6 ցն ապաշխարողին ձեւոյն բանին արձակելոյ:
ԱԾ Թողու զյանցանս քո:] սակայն.
Թէ որ ոք ասէ . ես արձակեմ զքեզ ՚ի
մեղաց եւ այլն . սատանայի նման է .
զի Աստուծոյ զօրէն պատուել յինքն յափշ
տակել:] Արդ սոյն բանիւք ցուցանէ զի
քն միաբան լինել ընդ Նովատիանոսաց
հերձուածողսն, որք ասէին, Թէ ած
ոչ ետ քահանայից զիշխանութիւն ար
ձակելոյ ՚ի մեղաց:

եւ յայսպիսի հնարիւք եւ չարափառու
մոլորութեամբք ջանայր Վարդանն խա
է 7 փանել եւ ՚ի բաց բառնալ զսուրբ խոր
հուրդն խոստովանութեան. զի
որոյ պատճառաւ սկսան բազումք ասորւոց
օրինակաւն հրապուրեալ ՚ի նոյն խորհր
դոյն . ակն ունելով ՚ի ձեռն վերջին
օծման ընդունել զԹողութիւն Թո
ղութեան մեղացն իւրեանց ՚ի վերջն կե
նաց: Իսկ Թէ զինչ արար հայոցն
եկեղեցին վասն չարեաց զգուշանալ ՚ի չար
մասամբութեանց . ասասցի յետոյ
՚ի պրակին, որ յաղագս վերջին օծմանն:
եւ յետ այսր զի մերժեսցուք զմոլորու
Թեանցն վերագրեալս բանս առաջադրեմք:

Թէ

ԹԷ ՈՐՊԷՍ

Խոստովանութիւնն է՛ ճշմարիտ խորհուրդ ապաշխարութեան.

Երկրորդ՛՛ գլուխ:

[illegible]

QVOD EXOMOLOGESIS

Sit verum Pœnitentiæ Sacramentum.

Sectio II.

ա 1 PRima Propositio: *Pœnitentia est Sacramentum, verè, ac propriè dictum, ab Extrema Vnctione diuersum, & à Christo Domino institutum*. Definita de Fide fuit hæc propositio in Concilio Florentino, sess. vlt. de Instructione Armenorum; & in Tridentino, sess. 14. can. 1. atque à nobis demonstrata satis est eius veritas contra Vartanum, quæst. 3. §. 2. & 3.

բ 2 Secunda Propositio: *Pœnitentiæ Sacramentum non conficitur, nisi per Exomologesim, hoc est, confessionem Pœnitentis, & absolutionem Sacerdotis:* Hoc pariter definitum est in prædictis Concilijs, sess. cit. Et probatur primò ex illis verbis, quibus Christus hoc instituit Sacramentum Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt:* Ex quibus

գ 3 colligitur, ad hoc Sacramentum conficiendum requiri ritum externum non solùm Sacerdotis absoluentis, seu remittentis per illa verba: *Ego te absoluo*, &c. verùm etiam peccatoris pœnitentis, & confitentis sua peccata: nam peccata remitti non debent, nec possunt, nisi ijs, qui peccata se habere, eaque sibi displicere, signo aliquo fateantur; cùm iudicium fieri non possit si ne co-

cognitione causæ: quæ quidem omnia in sola Exomologesi exercentur.

Probatur secundò ex antiqua traditione, ac praxi Vniuersalis Ecclesiæ: in qua semper ab initio mos ille seruatus est; vt fideles baptizati, qui post peccatum commissum vellent per Pœnitentiæ Sacramentum cum Deo conciliari, hoc non aliter facerent, quàm per Sacramẽtalem Confessionem. Quarè in 2. Canone Concilij Laodiceni, quod in Ecclesia Oriẽtali ante annos circiter 1200. celebratum est, sic legimus: *His, qui diuersorum peccatorum lapsus incurrunt, & instant orationi, confessioni, ac pœnitentiæ, malorum suorum perfectam conuersionem demonstrantes, pro qualitate peccati tempus pœnitentiæ tribuendum est.* Eadem ferè verba leguntur Canone 31. Concilij Carthaginensis III. eodem tempore celebrati; qui Canon repetitus etiam fuit in Concilio Africano, Can. 10. Præterea Concilium Cabilonense 1. antè 1100. circiter annos coactum, sic habet Can. 8. *Vt pœnitentibus à Sacerdotibus facta Confessione indicatur pœnitentia, vniuersitas Sacerdotum noscitur conuenire.* Idem quoq; tradidit Synodus Quinisexta Canone 102., aliaque plura Concilia.

Probatur tertiò testimonijs veterum Patrum. Siquidem Irenæus, qui proximè Apostolorũ ætati successit, lib. 1. cap. 9. loquens de fœmina, quæ ab Hæretico quodam de-

երին, և զղջման շարադրութիւն։

դ 4 Երկրորդ" ցուցանի 'ի հնին աւանդութենէ և սովորութենէ ընդհանուր եկեղեցւոյ․ յորում միշտ 'ի սկզբանէ սովորեցաւ․ Թէ յորժամ հաւատացեալքն կամէին զկնի մեղաց գործելոց հաշտիլ ընդ այ 'ի ձեռն ապաշխարութեան խորհրդոյս․ զայս միայն կատարէին խոստովանութեամբն։ որպէս վկայեն բազում հնագոյն ժողովք․ մանաւանդ որ ժողովն լաւոդիկեայ․ որ եղև 'ի յարևելս յառաջ քան զհազար և երկու հարիւր ամս․ որ 'ի յերկրորդ"

ե 5 կանոնին ասէ այսպէս։ Որք 'ի մեղս անկանեն․ և ցուցանեն կատարեալ դարձումն 'ի ձեռն աղօթից և խոստովանութեան և ապաշխարութեան․ պարտ է տալ նոցա զապաշխարութիւն ըստ որակութեան մեղացն իւրեանց։] և նոյնս բանիւքն խօսեցաւ որ ժողովն կարթագենեայ 'ի լ․ ա․ կանոնին, և որ ժողովն աֆրիկէականին 'ի․ Ժ․ երորդ" կանոնին․ և որ ժողովն կաբիլոնայ յութերորդ" կանոնին․ և վեցերորդ" տիեզերական որ ժողովն․ որ եղև 'ի կոստանդնուպօլիս․ 'ի․ ճբ․ երորդ" կանոնին։

զ 6 Երրորդ" ցուցանի վկայութբ առաջնոց սրբոց հարցն։ քանզի սբն Երենոս 'ի յետնորդ" զկնի առաքելոցն դարուն խօսի վն միոյ ուրուք ապաշխարող կնոջ․ և ասէ․ Յորժամ եկեալ դարձաւ աշխատութեամբ դարձուցին զկինն․ նա զամ ժամանակն ծախէր 'ի խոստովանութեան լալով և ողբալով։] Եւ դարձ 'ի չորրորդ" գլխն երրորդ" գրոցն ասէ․ Եկեղեցին բազում անգամ եկեալ 'ի սատանայն, առնէր խոստովանութիւն․ և այլն։]

ՏԵՐԹՈՒԼԻԱՆՈՍ 'ի գիրս, որ յաղագս" ապաշխարութեան, ասէ․ ապաշխարու-

րութիւն խոստովանութենէ ծնանի. է
և առ ՚ի ձեռն ապաշխարութեան հաշ- 7
տի :] և յետոյ գրէլ ասէ : [Խոստո-
վանութիւն է՛ներգործութիւն ապաշ-
խարութեան, որով զմեղս մեր խոստո-
վանիմք :] և զնոյն կրկնէ բազում ան-
գամ :

Որոգինէս ՚ի յերկրորդ՝՝ներբողեան
Ղևտացւոց ղևտականն գրոցն ասէ : Եւ այ-
ևս այլ խիստ դժուարին և աշխատա-
կան թողութիւն մեղաց . որ լինի ՚ի ձեռ-
ն ապաշխարութեան. յորժամ ոչ ա-
մաչէ մեղաւորն յայտնել քահանայ-
ին զմեղս իւր, և զբժշկութիւն խնդրել ը
՚ի նմանէ :] 8

Աբրն կիպրիանոս ՚ի ճառն յաղագս
մեղուցելոցն ասէ : Որչափ և զաւէ՛ն
լի հաւա՛տով և զերկիւղիւ առաւել են նոքա,
որ թէպէտ ոչ գործով, այլ խորհր-
դով միայն մեղուցեալք. սակայն զայ-
սոյն զայս պարզեալ և զզղջութեանն
խոստովանին առ քահանայսն այ :]
և յետոյ գրէլ ասէ : Աղաչեմ զձեզ
եղբարք . խոստովանեսցի իւրա-
քանչիւր զմեղս իւր . մինչ դեռ յաշ-
խարհիս յայսմիկ կեայ մեղաւորն.
մինչ դեռ խոստովանութիւն նորա
կարէ ընդունելի լինել . մինչ դեռ թ
զհատուցութիւն նորա, և թողութիւն 9
քահանայիցն հաճոյ է առաջի Տե-
առն մերոյ :]

Լակտանտիոս ՚ի չորրորդ գիրսն իւր
ասէ : Եկեղեցին է . զի անդ է ճշմարիտ
եկեղեցին . յորում գոյ խոստովանու-
թիւն, որ բժշկէ զմեղս, և առողջացու-
ցանէ զվէրս . որոց ստորադրեալ լինի
տկարութիւն մարմնոյն :]

Աբրն ամբրոսիոս ՚ի վերջերորդ՝՝ գլխոյն
երկրորդ՝՝ գրոցն յաղագս ապաշխարութեան,
ասէ : Եթէ կամիս արդարանալ . խոս-

տո-

seducta, ad pœnitentiam venerat, inquit: *Cùm magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in Exomologesi consummauit, plangens, & lamentans ob hanc, quam passa est ab hoc Mago, corruptelam:* Et lib. 3. cap. 4. *Cerdon*, inquit, *sæpè in Ecclesiam veniens, & Exomologesim faciens, sic consummauit, &c.*

Tertullianus, qui in fine floruit primi Seculi, in lib. de Pœnitentia: *Confessione*, ait, *pœnitentia nascitur: pœnitentia Deus placatur*. Et rursùs explicans, Exomologesim esse Pœnitentiæ actum, inquit: *Is actus, qui magìs Græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, Exomologesis est, qua delictum nostrum Domino confitemur*, hoc est, per Sacerdotem, vt infrà declarat. Ac deniq; postquàm de contritione, alijsque Pœnitentiæ satisfactorijs, ac pœnalibus actibus dixerat, subiungit de Confessione: *Hæc omnia Exomologesis; vt pœnitentiam commendet, vt de periculi timore Dominum honoret, vt in peccatorem ipsa pronuncians pro Dei indignatione fungatur.*

Origenes, homil. 2. in Leuiticum: *Est adhuc & septima, licèt dura, & laboriosa per pœnitentiam remissio peccatorum, cùm lauat peccator in lacrymis stratum suum, & fiunt ei lacrymæ suæ panes die, ac nocte; & cùm non erubescit Sacerdoti Domini indicare peccatum suum, & quærere medicinam.*

Cyprianus, in Serm. de Lapsis: *Denique, quantò & fide maiore, & timore meliore sunt, qui quamuis nullo*

Hhhh *Sa-*

Sacrificij, aut libelli facinore constricti; quoniam tamen de hoc vel cogitarunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter, & simpliciter confitentes, Exomologesim faciunt, &c. Et infrà: *Non cesset peccator in agenda Pœnitentia, atque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minùs esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur. confiteantur singuli, quæsò fratres, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit, in seculo est; dum admitti Confessio eius potest; dum satisfactio, & remissio facta per Sacerdotes, apud Dominum grata est.*

Lactantius, in extremo libro: *Sciendum est*, inquit, *illam esse veram Ecclesiam, in qua est Confessio, & pœnitentia, quæ peccata, & vulnera, quibus subiecta est imbecillitas carnis, salubriter curat.*

Ambrosius, lib. 2. de Pœnitentia, cap. 6. *Si vis iustificari, fatere delictum tuum: soluit enim criminum nexus verecũda confessio peccatorum.* De eodem Ambrosio, Confessiones audire solito, inquit Paulinus in vita ipsius: *Quoti-scunque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset; ita flebat, vt & illum flere compelleret.*

Bibliot. SS. Patrum. to. 1. Nyssenus in epistola Canonica ad Episcopum Mitylenes: *Eos, qui per Pœnitentiam, & Confessionem à mortuis operibus ad viuentem viam ascendunt, ad viuentem spem tanquàm manu deducamus, à qua per peccatum alienati sunt.*

Pacianus in Parænesi ad Pœniten-

ten-

Ժ առնվածեր զմեղս իւր . զի զանդգամայ
10 հաւատանս լուծանէ . անմնածանան խո
ստովանութեն մեղաց .] Եղիցի ուրեմն
ամբարշտաց զգնայց պատշաճեան ՚ի գի
տակցութեն ներա . Թէ յօրժամ առնե
քն յանքն ՚ի խոստովանութեն զմեղս
ապաշխարողացն . այնչափ լսոյ . մե
նչ զի և զառում և ս բանաղաւանեք առ
՚ի լոյլ քնդներժ ;

Այքն զօնդար նիւսացին ՚ի Թուղ
Թին առ Եպիսկոպոսն Միտիլենայ ասէ : Որք
՚ի ձեռն ապաշխարութեն և խոստո
վանութեն ՚ի մեռելոց գործոցն ելանեն
՚ի կենդանի ճանապարհն . զնոսա մեք
ԺԱ առաջնորդեսցուք ՚ի յոյսն կենդանի.
11 յորմէ օտարացեալք էին մեղօքն :]

Պաչիանոս ՚ի գիրս յորդոր ապաշխա
րութեն , ասէ : Նախ զձեզ կոչեմ . որք
յետ մեղացն ներգործ եղէք մերժեցեալ
ապաշխարութենէ : ձեզ ասեմ . որք յետ
լրութեն հրեշտակաց . և յետ մեղուցա
նելով լինիք . որք մեղանչել ոչ ամա
չէք . և ամաչէք խոստովանել :] Եւ
յետոյ դարձ ասէ : աղաչեմ առ այսո
անի բանն լինի . որք բարեւոք և խն
ամնոսն ապաշխարեսցէ խոստովա
նին զմեղս իւրեանց :]

ԺԲ Այքն Ամբրոսիոս ՚ի մեկնութեն . Ժ.
12 երգ՛ զկարգն երկրորդ ասէ : Եւ
Թէ զոր ծանծաղաբար խածատեաց
օձն բանսարկուն , և մանկանց առ
աջի մեղաց ազատեսցի , եԹէ հարկ
աղէ լուծել , և ոչ ամաչեսցէ պատմաշխ
րութ , և ոչ կամեսցի յայտնել և խոս
տովանել վիրաւորեալն զմեղս իւրս .
վիրաւորեալ , ոչ առնէ զբժշկն առ ՚ի
բժշկել . ոչ կարէ օգնել նման :]

Այքն ամենաբերան ՚ի ճառն յաղագս
ապաշխարութեն , ասէ : Եթէ ՚ի սուրբ
նորոյ գոյ ազգուխիւ . և ՚ի բերանն խա

ստ

ստովանութի՛ն . և՛ ի գործն խոնարհու- Դգ
թիւն . այս է՛ կատարեալ և պտղա- 13
բեր ապաշխարութի.]

Աւգոստինոս ՚ի Ծա. ճառըն-
դիրն ԽԱ ասէ : Պարտ է մարդոյ հրա-
ժարել ՚ի մեղաց ոչ միայն յետ ա-
պաշխարութեանն . այլ և առաջ
քան զապաշխարութիւն . մինչ ա-
ռողջ իցէ : զի եթէ անկցի ՚ի
վերջին կենաց . ոչ գիտէ . եթէ յայն
ժամ կարող լինիցի առնել զապաշխա-
րութիւն . և խոստովանել Այ և քա-
հանային զմեղս իւր :]

Ուրեմն ուսուցանելիս այլ սուրբ հայ-
րքն . վասն զի ոչ է պիտոյ . վկայից բա-
նս յաղագս զի յայտնի է . Ապա խոր- Դզ
հուրդ ապաշխարութեանն կատա- 14
րի ՚ի ձեռն խոստովանութեանն . և
ոչ ՚ի ձեռն վերջին օծմանն . որպէս վար-
դան ուսուցանէ :

tentiam: *Vos primùm appello, qui criminibus admissis pœnitentiam recusatis: Vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos; qui peccare non erubescitis, & erubescitis confiteri.* Et infrà: *Nunc ad eos sermo sit, qui benè, ac sapienter vulnera sua pœnitentiæ nomine confitentes*, &c.

Hieronymus in Comment. ad cap. 10. Eccles. *Si quem Serpens Diabolus occultè momorderit, & nullo conscio, peccati veneno infecerit; si tacuerit, qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri, & Magistro voluerit confiteri: Magister, qui habet linguam ad curandum, facilè ei prodesse non poterit.*

Chrysostomus in Serm. de Pœnitentia: *In corde eius contritio est, in ore confessio, in opere tota humilitas: hæc est perfecta, & fructifera Pœnitentia.*

Tom: 5. post homylias decem de Pœnitentia.

Augustinus in lib. 50. homiliarum, homil. 41. *Non solùm post pœnitentiam ab istis vitijs se homo seruare debet, sed & ante pœnitentiam, dum sanus est: quia si ad vltimum vitæ steterit, nescit, si ipsam pœnitentiam accipere, ac Deo, & Sacerdoti peccata sua confiteri poterit.*

Omitto reliquos priscos Patres, cùm in re tam manifesta persuadenda non sit opus maiore numero testium. Itaque exploratum est in Ecclesia, Pœnitentiæ Sacramentum perfici per auricularem confessionem, & non, vt docet Vartanus, per Vnctionem extremam.

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

ա

Հարկաւորութեն խոստովանութեն.

Երրորդ՝ դրուխ:

Որք մկրտութեան զկնի մեղանչա-
թէն մահուչափ մեղօք մեղան-
չեն . հարկաւորեալ են յաստուածային հրամա-
նէ

DE NECESSITATE

1

Exomologesis.

Sectio III.

Tertia Propositio: *Qui post Baptismum lethaliter peccant, tenentur iure diuino sua peccata Sa-*

cerdotibus confiteri. Sic definiuit Cōcilium Tridentinum, Sess. 14. can. 6. & probatur: quia Christus Apostolos, eorumque successores Sacerdotes, instituit iudices super terram cum ea potestate, vt sine ipsorum Iudicio, ac sententia nemo, post Baptismum lapsus, reconciliari cū Deo possit; vt patet ex illo Matthęi 18. *Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta, & in Cælo:* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis,* hoc est, non remiseritis, *retenta sunt.* quarè Paulus 2. Cor. 5. dicebat: *Dedit nobis ministerium reconciliationis.* Et infrà: *Posuit in nobis Verbum reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur:* sed nequeunt Sacerdotes iudicare, ac sententiam ferre, nisi peccata cognoscant, vt diximus: ergo qui post Baptismum peccant, nequeunt cum Deo conciliari, nisi peccata sua Sacerdotibus in Confessione aperiant: tenentur autem ex diuino præcepto cum Deo conciliari, iuxtà illud Ezech. 18. *Ait Dominus Deus: conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris:* Et Luc. 13. *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis:* ergo tenentur ex diuino præcepto peccata sua Sacerdotibus confiteri.

Confirmatur primò ex illo Iacob ic. 5. *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra:* hoc est, homines, qui absolutione indigetis,

con-

նէ խոստովանել քահանայիցն զմեղս
Բ 2 իւրեանց : Այսպէս սահմանեցաւ ՚ի
մէջ ժողովոյն տրիդենտեայ ՚ի վեցերորդ՝՝ կա-
նոնին . Ժդ . րդ՝՝ ժողովմանն : և ցուց-
ցանի : զի քս ած զառաքեալսն և զյա-
ջորդսն նոցա զքահանայսն՝ կացոյց
դատաւորս ՚ի վերայ երկրի . և ետ նոցա
զիշխանութիւն . թէ առանց դատաս-
տանի և վճռոյ նոցա ոչ ոք , որ զկնի
մկրտութեան մեղուցեալ իցէ , կարիցէ
հաշտիլ ընդ այ : զի ՚ի մատթ . Ժը . աս-
սէ . Թէ զոր կապիցէք յերկրի . եղիցի
կապեալ յերկինս ; և զոր արձակիցէք
Գ 3 յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս :]
և ՚ի յոհան . Ի . ասէ : Առէք հոգի ս.
եթէ ումեք թողուցուք զմեղս թողե-
ալ լիցի նոցա ; եթէ զուրուք ունիցիք
կալեալ լիցի :] վս այսոր և պօղոս ՚ի
յերկրորդ՝՝ կորնթացւոցն ասէ . Թէ ետ մեզ
զպաշտօնն հաշտութեան :] և յետոյ
դրեալ ասէ . Թէ եդ ՚ի մեզ զբանն հաշ-
տութեան . արդ վս քի պատգամաւո-
րեմք :] Իսկ ոչ կարեն քահանայքն
դատել և արձակել զմեղաւորսն . ե-
թէ ոչ ճանաչիցեն զմեղս նոցա . որպէս
վերոյ ասացաք : ապա որք՝ որ
Դ 4 զկնի մկրտութեան մեղանչեն . ոչ կա-
րեն հաշտիլ ընդ այ . եթէ ոչ խոստո-
վանեսցեն քահանայիցն զմեղս իւրեան-
ցն . իսկ հարկաւորեալ են յածային հրա-
մանէ հաշտիլ ընդ այ . ըստ այնմ որ
ասի ՚ի յեզեկիէլի . Ժը . րդ՝՝ գլխոյն .
Թէ ասէ տր ած . դարձարուք և
զապաշխարութիւն արարէք յամենայն ա-
նօրէնութեանց ձերոց :] և ՚ի ղուկաս . ԺԳ .
րդ՝՝ գլխոյն ասէ . Եթէ ոչ ապաշխարի-
ցէք . ամենեքեան նոյնպէս կորնչիջիք :]
ապա ուրեմն և յածային հրամանէ
հարկաւորեն խոստովանել քահանայ-
իցն զմեղս իւրեանց :

Եւս

Եւ ո առանէ լ հաստատութեան լինել այս. Հաւաս՝ ի բանիցն յակոբայ առաքելոյն. որ՝ ի հնգերորդ գլխն ասէ. խոստովանս եղերուք միմեանց զմեղս ձեր.] [illegible]

Ե 5

[illegible]

Զ 6

[illegible]

Է 7

[illegible]

confitemini, non Deo solùm, sed etiam hominibus, absoluendi potestatem habẽtibus. nunquàm enim hoc præcepisset Apostolus, nisi à Domino fuisset præceptum. Vbi notandum est, quòd Iacobus, quoniam immediatè antè monuerat, *Vngendum esse ægrotum à Presbyteris, Vt alleuaretur, & si in peccatis esset, ei remitterentur*; ideò, ne fortè aliquis propter illa verba existimaret, ea etiam peccata læthalia, quorum homo conscientiam habet, per Extremam vnctionem deleri posse, statim subiunxit: *Confitemini alterutrum peccata vestra:* nam ad talia delenda peccata requiritur Confessio; cùm Extrema vnctio non tollat nisi peccata venialia, vel etiã illa læthalia, quorum conscientiam non habemus, quæ dici possunt reliquiæ peccatorum.

Confirmatur secũdò ex eo, quod dicitur 1. Ioann. 1. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, Vt remittat nobis peccata nostra.* Vbi verba illa: *fidelis est, & iustus:* referuntur ad mandatum Dei de confessione facienda, & ad eius promissionem, ijs factam, qui peccata sua confiterentur. Idcircò præceptum hoc statim in Ecclesia seruari cœperat à fidelibus; vt testatur Lucas in Act. cap. 19. dicens: *Multi credentium veniebant*, scilicèt ad Paulum, *confitentes, & annunciantes actus suos*, hoc est, peccata sua, vt omnes exponunt.

Confirmatur tertiò ex antiquis Patribus: nam Tertullianus in libro ex-

extremo de Pœnitentia, loquens de necessitate Confessionis, inquit: *Si de Exomologesi retractas, Gehennam in corde considera, quam tibi Exomologesis extinguit.* Et infrà: *Peccator restituendo sibi institutam à Domino Exomologesim sciens, præteribit illam, quæ Babylonium Regem in Regna restituit?*

Origenes, homil. 2. in Psal. 37. *Vide quid edocet nos Scriptura diuina; quia oportet peccatum non celare intrinsecùs.* Et infrà: *Tantummodò circumspice diligentiùs, cui debeas confiteri peccatum tuum, &c.*

Cyprianus, in Epist. 16. lib. 3. *Cùm in minoribus delictis, quæ non in Dominum committuntur, pœnitentia agatur iusto tempore, & Exomologesis fiat, &c. quantò magis in his grauissimis, & extremis delictis cautè omnia, & moderatè secundùm disciplinam Domini obseruari oportet?*

Lactantius, in libro diuinarum Institutionum, cap. 17. loquens de Circumcisione, inquit: *Volens Deus vitæ, ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, pœnitentiam nobis in illa Circumcisione proposuit, vt si cor mundauerimus, id est, si peccata nostra confessi, satis Deo fecerimus, veniam consequamur, quæ contumacibus, & admissa sua celantibus denegatur.*

Basilius, in Quæstionibus, siue Regulis Breuioribus, Regula 229. *Peccatorum confessio fieri debet, apud eos videlicèt, qui ea possint curare.* Et clariùs Regula 228. *necessariò ijs peccata aperiri debent, quibus cre-*

տալով զայս հրամանս . որոց վիճակէ
Ը 8 զնա 'ի գործոց . ԺԹ . եւրն" զլուծմն
ասելով . Թէ բազում են 'ի հաւատա-
ցելոցն զայսինս առ պօղոս . եւ խոստո-
վանս լինէին եւ պատմէին զգործս իւ-
րեանց :] Եւ զմեղս իւրեանց . որպէս
ասեն մեկնիչքն .

Եւ եւրն" հռոմայեցւոց 'ի վերայ-
Թեղ հնոց ... հօրդ եւ վերադարձող ելից
զմեղաց : բանդի առ ... 'ի յե
առնն զերս յղջս աստուածապաշտութե . ասէ
սա : Եղ ... մեղանչող . Թէ խոս
տովանութեն հաստատեալ եղեւ 'ի
... ... զմեղսն . զերագ
անդրադարձեալ զխոկեն :]

Թ 9 Ապողինէս 'ի յերկրորդ" նեղբայրն
... Իւլեսյ . ԺԷ . եւրն" ոգենեն ասէ .
... զոքեմս ... մեղ ...
յառնեց գերդն . Թէ պարտ է ոչ ծածկել
զմեղս 'ի ներքս :] Եւ յետոյ դարձեալ ասէ .
Հայեաց զզգուշութեբ . Թէ ում պարտ
իցէ քեզ խոստովանել զմեղս քո :]

Աբրն կիպրիանոս 'ի Ժգ . եւրն" Թուղ-
Թոյն եւրորդ" զայսի ասէ : Եթէ վասն
Թեւ ... յանցանաց , զոր ոչ զործէ
մեզ ... ... խոստովանու-
թեն եւ զապաշխարութեն : որչափ
եւ առաւել ... մեղաց
պարտաւոր ... տանել զաս խրատն
... :]

Ժ 10 Լակտանտիոս 'ի գիրս , որ յղջս
... խրատուց , խօսի վասն Թլփա-
տութեն . եւ ասէ : Կամեցեալ ... զԹ
ու-Թե ... խնամել կենաց եւ փրկու-
Թեանն մերոյ . 'ի ձեռն Թլփատութեն
Եղրյ մեզ զապաշխարութեն : որպէս
զի՝ եթէ զսիրտս սրբեսցուք . այս . եթէ
զմեղս մեր խոստովանեսցուք եւ ...
... ... զԹողութեն , որ տա-
եալ ոչ լինի ապստամբաց եւ ծած-

կե

հոգւոյն զմեղս իւրեանց ։] Ժա
Եւ Բարսեղիոս ՚ի ․ Մ ի Թ․ կրգ" 11
կանոնին զորոյն իւրոց ասէ ։ [Խոստո
վանութիւն մեղաց հարկ է՛ լինել առ
այնոսիկ․ որ կարգեցան բաշխել զխորհուրդս ։]
և դարձեալ ասէ ։ Հարկաւոր է՛ բանալ
զմեղս առ այնոսիկ, որոց յանձնեալ
եղեւ տնտեսութիւն խորհրդոցն այյ ։]

Եւ Երոնիմոս ՚ի մեկնութեան․ Բ․
գլխոյն յերեմիայ ասէ ։ Հարկաւոր
է՛ խոստովանութիւն մեղաց ։ զի երկրո
րդ տախտակն նաւաբեկութեան է՛ ըզ
մեղս պարզապէս խոստովանելն ։]

Եւ Օգոստինոս ՚ի․ Ժբ․ կրգ" նեէ Ժբ
բարեխօսն ասէ ․ Աստուած մեր, որ է՛ գթ 12
ած, կամի․ զի զմեղս խոստովանեսցուք
յայս աշխարհիս․ զի մի՛ յետոյ
՚ի հանդերձեալ աշխարհին ամօթ
լիցուք վս նոցա ։] Նոյնպէս և այլ
ք հարքն ուսուցանեն ։

Արդ՝ ՚ի յասացելոցս ժողովեա՛ նախ
առաջին․ թէ խորհուրդ խոստովանու
թեան է՛ անմիջապէս հարկաւոր վն փրկ
կութեան նոցա, որ յետ մկրտութեան
մահու չափ մեղօք մեղան․ և այս ո՛չ
թէ միայն հարկաւորութբ անձուկ
հրամանին․ այլ և ս հարկաւորութբ
միջնորդին․ զի առանց այս խորհրդոյս Ժգ
կամ առ աւելն ուխտին նորա, ոչ կարեն 13
մեղաւորքն հաշտիլ ընդ այյ․ և առնել
առաջին շնորհս արդարացուցիչ
առանց որոյ չէ՛ք փրկութիւն ։ և առ խոտն
խորհրդոյս է՛ կատարեալ զղջումն ընդ
դիտաւորութեան խոստովանելոյ ․ և
թէ ամենայն եղեւ յայտնեալ խոստո
վանելոյ ։

Երկրորդ՝ ժողովեա․ թէ տարոյց և դիմա
ռեալ ոչ է՛ այն ընդհանուր խոստովա
նութիւն, զոր ասեն հայք բարձր ձայ
նիւ ՚ի միասին յեկեղեցի ՚ի յաւուրս կիրա
կէի ,

credita est dispensatio mysteriorum Dei.

Hieronymus, in Comment. ad 2. cap. Hieremiæ, & in Epist. ad Pammachium, & Oceanum, de Erroribus Origenis, docet; *Necessariam esse Confessionem; cùm secunda tabula post naufragium sit, culpam simpliciter confiteri.*

Augustinus, homil. 12. ex lib. 50. homiliarum: *Deus noster, quia pius est, & misericors, Vult, Vt peccata confiteamur in hoc sæculo, ne pro illis confundamur postmodùm in futuro.* Similiter Patres reliqui docent.

Ex dictis collige primò, Sacramentum Pœnitentiæ, seu Exomologesis, esse simpliciter necessarium ad salutem eorum, qui post Baptisma susceptum læthaliter peccauerunt; idque non solùm necessitate diuini præcepti, quo non potest homo ab homine vllo solui; verùm etiam necessitate medij, quia sine ipso, vel in re, vel saltem in voto (quod consistit in perfecta contritione cum proposito confitendi) nequeunt peccatores cum Deo conciliari, ac recipere primam gratiam, sine qua salus acquiri non potest.

Collige secundò, ratam non esse generalem illam Confessionem, quam Armeni de more singulis diebus Dominicis vnà simul clara voce pronunciant in Ecclesia post dictum, *Confiteor Deo,* &c. in qua exprimentes distinctè ferè omnes, ac singulas peccatorum species, quantumuis turpes, & nefandas, fatentur se omnibus illis modis contra

Deum

Deum peccasse; vndè mox vnà simul à Sacerdote solita verborum formula clara voce absoluuntur: immò noxiam, & sacrilegam esse talem Confessionem: & Sacerdotem absoluentem læthale sacrilegij crimen admittere. Ratio est, quia cùm per eam non manifestentur à Confitentibus Sacerdoti propria vniuscuiusque peccata neque secundùm speciem, neque secundùm numerum, sicut de mortiferis oporteret; non potest Sacerdos illos absoluere: ac præterea pœnitentes, cùm plura peccata, quàm admiserint, fateantur, peccant dicentes mendacium: peccatorum enim cõfessio non minùs integra esse debet, quàm verax.

Nec obstat id, quod respondēt: videlicèt, præter illam communem confessionem, fieri deindè à singulis opportuno tempore aliam specialem, & secretam de proprijs peccatis. Nam per hoc non tollitur, quin illa comunis fuerit anteà malè facta. Debent igitur Armeni abstinere prorsùs ab illa, tum propter rationes allatas; tum etiam, quia proferri palàm tot inhonestas peccatorum species, quot in ea confessione describuntur, scandalum parit in Ecclesia maximè apud fœminas, & occasionem præbet adolescentibus discendi, perpetrandique illa peccata; tum denique, quia multi homines imperiti, putantes, illam sibi sufficere, ommittunt deindè Confessionem auricularem. Potest itaque Confessio illa alio modo li-

cito

Ժդ 14 հեն , յայտ առնելով զնոյն տեսակս
մեղաց · այլ · առնելով իւրաքանչիւր , թէ
մեղաւ՛ք բազմաց ազգի մեղաց . եւ յե՛-
տոյ ՚ի միաբանն արձակելոյ լինին ՚ի քա-
հանայէ սովորական ձեւով բանին ;
աւելի եւս ընդ մեծաւ մեղսագործու-
լինել այն խոստովանութիւն , եւ քահա-
նայն , որ արձակէ , զմահու չափ մեղս
սրբապղծութեան գործէ : Քանզի ոչ
հարկէ քահանայ արձակել զմեղաւ՛ որ
՚ի ձեւն խաղական ձեւով արձակեմանն ,
եթէ յառաջագոյն ոչ գիտէ զմեղս , զոր
գործեցին ըստ տեսակի եւ ըստ թու՛
Ժե 15 ոյ նոցա՛ : Նաեւ եւ որ խոստովանողքն ,
որ խոստովանին զաւելի մեղս , քան
զգործեալսն ՚ի նոցանէ , մահու չափ
մեղանչեն՝ սուտ առնելով ՚ի խոստո-
վանութեան : զի մեղաց խոստովանու-
թիւն պարտ է զոր ոչ միայն ամբողջ .
այլ եւ ճշմարիտ . այլ . ոչ պակաս . եւ
ոչ յաւելի :

Եւ ոչինչ օգնէ այն , զոր ասենք
պատասխանեն , առնելով . թէ յայնժ՛ բաց ՚ի
հասարակական այս խոստովանու-
թեան զայլ յատուկ եւ ծածկեալ խոստո-
վանութիւն առնեն յետոյ ՚ի ժամ ուր
Ժզ 16 զիւրաքանչիւր մեղաց գործելոյ : զի
յայնու ոչ հեռանի . թէ այն հասարա-
կական խոստովանութիւն եւ առաջ
կեանն ոչ լինէ չար եւ առաւ եւ սրբազան
գծ : Եւ ուստի պարտ է՛ հայոց
ամենեւին հրաժարիլ ՚ի նմանէ : մա-
նաւանդ՝ զի բարձր ձայնիւ յայտնե-
լն ՚ի մէջ ատեանի զայնչափ աղտեղի
ծանութեանց եւ անօրէն մեղաց՝ զայթակ-
ղութիւն ծնանի առ կանայս . եւ տեղի
տայ աղջկանց եւ երիտասարդաց ուսա-
նել եւ գործել զնոյն . եւ զի անդէտ
եւ անըզգամ մարդիկն թերեւս կար-
ծեն , թէ այնուհետ խոստովանութիւն

բաւ-

բանն է նոյն. և այլ ոչ խոստովանին Յէ
'ի ծածուկ զմեղս քահանային: Այլ որոց 17
Եթէ կամեցողին հայր բաց 'ի յանհանգստ
լուր և ծածուկ խոստովանութեան
դայլ խոստովանութեն առնել 'ի մէջ
ամէն առ հասարակ 'ի տաճարի. առաս
ցէ ժողովրդին բարձր ձայնիւ. [Խոս
տովանիմ առաջի այ. և ամենայն սրբոց և
և 'ի քեզ. մեղայ խորհրդով, բանիւ,
և գործով. մեղայ աստուծոյ:] և
ոչ ըստ առնելի բան զայս: և յետոյ քա
հանայն մի առնէ զխորհրդականն
ձեռն բանիւ. Թէ ողորմեսցի ձեզ և
այլն: այլ առնէ միայն զաղօթսն. Յբ
Ազատեսցէ զձեզ մարդասէրն այ. և 18
Թողութիւն շնորհեսցէ ամ յանցանաց
ձերոց. տացէ ժամանակ ապաշխարու
թեան և գործելոյ զբարիս. ուղղեսցէ և
զառաջիկայ կեանս ձեր. և այլն:]
որպէս և սովոր են առնել և առնել 'ի
ներքոյ սրբոյ պատարագին:

cito, ac proficuo fieri, etsi non Sacramentali: si scilicèt, postquàm Armenus Clerus, ac populus recitauit verba, quæ sunt in *Confiteor*, quibus se accusant contra Deum peccasse cogitatione, verbo, & opere, nequaquàm vlteriùs progrediantur ad singula peccata specialiter nominanda; neque à Sacerdote absoluantur per ea verba: *Absoluo vos*, &c. sed dicantur solùm super eos Orationes illæ: *Misereatur vestri Omnipotens Deus, & dimissis peccatis vestris, perducat vos ad vitam æternam: Amen. Indulgentiam, absolutionem, & remissionem peccatorum vestrorum tribuat vobis Omnipotens, & misericors Dominus: Amen.*

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

Ձևոյ բանին, որ է հարկաւոր 'ի
խորհուրդ ապաշխարութեան.

Չորրորդ գլուխ:

ա
1 Չ Ճշմարիտ ձև խորհրդոյս
խոստովանութեան ոչ է այն
բանն, զոր առաջագոյն վարդապետն.
ամն Թողու զմեղս քո: այլ է այս
զոր առ հասարակ ընդհանուր են գործեն. Ես
արձակեմ զքեզ 'ի մեղաց քոց.] և քա
հանայն զայս իշխանութիւն արձակէ որպէս պաշտօ
նեայ այ, ոչ զօրութեամբ իւրով, այլ որ
բոց երրորդութեան. ասելով այսորիկ բա
նաւ զխորհուրդն և անունով: Յանուն
հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ:]
Նաև գոյ զօրութիւն այս: քանզի ճշմա
րիտ

DE FORMA

Sacramenti Pœnitentiæ.

Sectio IV.

QVarta Propositio: *Vera forma Sacramenti Pœnitentiæ, seu Exomologesis, non est Absolutio illa* (ab Armenis olim Presbyteris vsurpata, & à Vartano propugnata): *Deus remittit peccata tua*: sed hæc alia (qua nunc communiter ipsi vtuntur): *Ego absoluo te à peccatis*: cui quidem formæ, quia Sacerdos absoluit sicut Dei minister, conuenienter ab ipsis etiam additur illud aliud, quod explicat

auctoritatem diuinam: *In nomine* Բ
Patris, & Filij, & Spiritus sancti. 2

Probatur primò hæc propositio:
Nam vera forma Sacramenti est il-
la, quam Christus instituit, non
quam nos pro libito excogitamus;
cùm non homines, sed Christus
auctor fuerit Sacramentorum: Chri-
stus autem, cùm hoc instituit Sa-
cramentum, non dixit: Quorum
peccata renunciaueritis à Deo re-
mitti, remittuntur eis: sed dixit:
Quorum vos *remiseritis peccata, re-*
mittuntur eis. Et rursùs: *Quæcumq;*
vos *solueritis super terram, erunt so-* Գ
luta & in Cælo, ergo forma huius 3
Sacramenti non erit illa, qua re-
nunciamus, à Deo peccata remitti;
sed qua pronunciamus, nos illa re-
mittere, seu ab illis pœnitentem
absoluere.

Probatur secundò: quia Sacer-
dos administrare debet hoc recon-
ciliationis mysterium, vt verum Iu-
dicium, tanquàm Iudex à Christo
delegatus, atque vt minister Chri-
sti Dei, cuius auctoritate fungitur;
vt colligitur ex supradictis Domini Դ
verbis, & apertè Paulus 2. Cor. 5. 4
affirmat, dicens: *Dedit nobis mini-*
sterium reconciliationis. Et rursùm
clariùs: *Posuit in nobis Verbum re-*
conciliationis: pro Christo ergo legatio-
ne fungimur. ergo non debet, vt
simplex præco, ostendere reum à
Deo absolutum; sed ipse, vt verus
Iudex, ferre suæ absolutionis sen-
tentiam: cùm hoc non faciat virtu-
te, & auctoritate propria, sed diui-
na, & per iudiciariam potestatem,

բերան ձեւ սէ խոստովանութեանն ոչ է՛ այն, զոր
մեք հնարեմք ըստ կամաց մերոց. այլ
զորն հաստատեաց քն: զի ոչ մարդիկն,
այլ քն եղեւ հաստատիչ պատճառաց սէ
խորհրդոյն ; արդ՝ քն յորժամ զայս
խորհուրդս հաստատեաց. ոչ ասաց.
եթէ ում մեք ծանուցանիցեք, թէ ած
թողու նմա զմեղս. Թողեալ լիցին նմ(ա)
այլ ասաց. Եթէ ումեք դուք թո-
ղուցուք զմեղս. Թողեալ լիցին նոցա]
եւ դարձեալ ասաց. Զոր դուք արձակի-
ցէք ի վերայ երկրի. եղիցի արձակե-
ալ յերկինս:] Աղագաւ որոյ ձեւ սէ
խորհրդոյս ոչ է՛ այն բանն. որով ծա-
նուցանեմք, թէ ած թողու զմեղ-
ս այլ որով պատասխանեմք, թէ մեք թո-
ղումք զնոսա. կամ արձակեմք զխոս-
տովանողն ի նոցանէ:

Երկրորդ՝ ցուցանի: զի պարտ է՛ քա-
հանայքն կատարել զայս խորհրդոյ
հաշտութեանն ըստ կերպի ճշմարիտ
դատաստանի, որպէս դատաւոր՝ որ ի քէն
կարգեցեալ, եւ որպէս պաշտօնեայ քի
այ, որոյ փոխանորդ պատգամաւոր՝ որ
նոյն իշխանութեան. ըստ այսմ զոր առնէ
պօղոս. թէ ետ մեզ զպաշտօնն հաշ-
տութեան:] եւ դարձեալ. թէ եդ ի մեզ
զբանն հաշտութեան. արդ փխն քի պատ-
գամաւորեմք:] Աղագաւ որոյ ոչ պա-
րտ է՛ քահանայի, որպէս լոկ քարոզող,
ցուցանել զմեղաւոր զնա արձակեալ ի
յայ. այլ ինքն, որպէս ճշմարիտ դատա-
ւոր, պարտաւոր՝ է արտաբերել զիւր
վճիռն արձակման: զի զայս առնէ
ոչ մարդկային իշխանութեամբ եւ բայց.
այլ աստուածային իշխանութեամբ, զոր ետ
նմա ած: զի բանիւն պաշտօնէին նոյն
սէ խորհրդոյն գործեն ի ձեռն ած-
ային զօրութեան:

Երրորդ՝ ցուցանի: բանիւն բանի-

ե [illegible]

[illegible]

զ [illegible]

[illegible]

է [illegible]

5 à Deo sibi traditam. siquidem verba Ministri tum in hoc, cum in alijs Sacramentis, instrumentaliter tantùm operantur per virtutem diuinam.

Probatur tertiò: quia Sacerdos, nisi priùs ipse soluat, ac remittat, dicens: *Ego te absoluo*, &c. falsè renunciabit illud: *Deus remittit peccata tua*. Nam Deus promisit, se remissurum, ac soluturum in Cælis per remissionem, & absolutionem Sacerdotis, hoc est, cum conditione, si Sacerdos ipse in terris soluerit, ac remiserit.

6 Dices: Sacerdos, etsi non verbis, animo tamen soluit eum, quem verbis significat à Deo solui.

Respondeo, quòd Sacramenta nouæ legis id efficiunt, quod significant per verba formæ: ergo nisi dicat Sacerdos, se soluere, aut remittere, non habebitur hic effectus per solam eius animi voluntatem.

Instabis: Cùm profertur à Sacerdote: *Deus remittit peccata tua*; subintelligitur, *per me*: quod est

7 idem, ac si diceret: Ego remitto peccata tua in virtute Dei, seu vt Minister Dei.

Respondeo; quòd, si Iy, *per me*, expresè non proferatur, verba illa non trahunt secum talem sensum, & explicationem; cùm iam habeant in se totum id, quod ad completam significationem requiritur, vt nihil præterea subintelligendum in eis desideretur. Non enim dicitur: Remittuntur peccata tua: vt, à quo, seu per quem remit-

tantur, ſubintelligi opus ſit (quanquàm nec iſta forma eſſet ſufficiens, vt infrà patebit): ſed dicitur: *Deus remittit peccata tua:* quæ loquutio, cùm ſit perfecta, & completa, non exhibet ſignificationem alterius ſuperadditi, quod non exprimatur, & ſubintelligatur. alioquin etiam, cùm dixit Dauidi Natan Propheta: *Dominus tranſtulit peccatum tuum:* ſubintelligendum fuiſſet, *per me*; quod non congruit: non enim erat Natan mediator, ſed tantùm nuncius Dauidicæ reconciliationis. Vndè, quandò ſimili forma vtimur in Extrema vnctione, non dicimus ſolùm: *Indulgeat tibi Deus quicquid deliquiſti per viſum,* &c. ſed inſuper addimus: *Per iſtam ſanctam Vnctionem indulgeat* &c. vt ſignificetur, per operationem illam Miniſtri, tanquàm per inſtrumentum, indulgere Deum &c. Itaque, cùm in Sacramentis verba formæ operentur ſecundùm id, quod ſignificant, & non ſecũdùm id, quod Miniſter ſolùm intendit; & in Sacramento pœnitentiæ verba ſupradicta non ſignificent illud, *per me*, ſequitur, quòd per talia verba ipſe Sacerdos non remitteret; ac proindè nec etiam Deus, qui non promiſit ſe remiſſurum, niſi per Sacerdotis remiſſionem.

Vrgebis: Quanquàm in verbis huius formæ: *Deus remittit peccata tua:* non ſubintelligitur particula illa, *per me*, ſignatè, & ratione ipſorum verborum: ſubintelligitur tamen exercitè ratione actualis miniſte-

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

Ժ 10 [illegible]

[illegible]

պաշտօնէին ̔, որ մերումն ։ ասէր այսպա-
ռնէ յորժամ մկրտութիւնն եւս քարի
է եւ Հռոմայեցւոց ։ ասացի ուրեմն զնա
ամէն զաղաղակաւորին՝ ասելով. ա̃ծ Թո-
ղու զյանցանս քո. Թէպէտեւ յայտնա-
նշանակութեան բանիցս ոչ խնդրի այս բա-
նս, ՚ի ձեռն իմ. այսինքն խնդրի զի՞ն
արտաբերութեան բանադրածիքն. զի եթէ
որ բարձուածոյն պաշտօնէ զայս խորհրդո-
ցս, ասելով, ա̃ծ Թողու զյանցանս
քո. ինքն արտաբերութեամբ նորա ՚ի մկ-
րտութեան է զնշանակութեան միայն բա-
նին. Ցո ՚ի ձեռն իմ, որ պաշտեմ զայս
խորհրդոյս ։

Պատասխանեմ. Թէ առ բերեալ օրի-
նակն զոչինչ ներգործութեան, զի ոչ
է նման, այլ զանազան. եւ պատճառ
զանազանութեանն երկինն է ։ Նախ
զի ՚ի խորհրդոյ մկրտութեան պաշտօ-
նեայ ոչ միայն արտաբերէ զձեւն բա-
նից, այլ եւս ինքն զնէ զնիւթն ջրոյն
լուանալով եւ մկրտելով զընծայեալն
ուստի զսո այսպէս արտաբերութեան պաշ-
տօնէին, որ ընծայեալն ՚ի ջուրն եւ մկրտէ,
բարբառ խնդրի այն բանիւ ՚ի ձեռն իմ;
զի եթէ այս ոչ արտաբերեսցի բան-
իւ. այսինքն արտաբերեսցի արտաբերու-
թեամբ եւ գործովք զի ասէ լոյծ ինքն. մկր-
տի ծառայս քո, խնդրի ՚ի ձեռն իմ, որ
ընծայեցի ՚ի ջուրն ։ Բայց ՚ի խորհրդոյ
ապաշխարութեան պաշտօնեայ ոչ զնէ
ինքն զնիւթն, որ է խոստովանութիւն
եւ զղջումն մեղաց. զի այս նիւթն խոր-
հրդոյս զնէ ՚ի յապաշխարողէն, ոչ ՚ի
քահանայէն ։ այլ քահանայս միայն
դնէ զձեւն բանից, որ է արձակումն.
եւ զայլ արտաբերեն ոչ առնէ ։ վ̃ս որոյ
եԹէ բանիւքն իւրով ոչ նշանակէ. Թէ
ինքն Թողու, եւ կամ Թէ ա̃ծ Թողու
՚ի ձեռն իւր. ոչ մնայ այլ արտաբերու-
Թե

Ժա 11 nisterij Sacerdotis; qui dum actionem illam Sacramentalem exercet, ac dicit: *Deus remittit peccata tua*: ipsummet eius exercitium implicitè suggerit in talibus verbis hæc alia: *per me, qui Sacramentum hoc administro*. Patet exemplum in Sacramento Baptismi, quod ritè confertur, & in eo peccata remittuntur, non solùm per formam Occidentalis Ecclesiæ: *Ego te baptizo in nomine Patris*, &c. verùm etiam per illam, qua Græci vtuntur: *Baptizatur seruus Christi N. in nomine Pa-*
Ժբ 12 *tris*, &c. quia in hac forma, etiamsi non exprimatur illud: *per me*; tamen exercitè intelligitur.

Respondeo, in Baptismo ratam esse etiam formam illam Grecorum: *Baptizatur seruus Christi*, &c. in Pœnitentia verò irritā esse hanc formā: *Deus remittit peccata tua*. Ratio disparitatis est: Primò, quia in sacramēto Baptismi Minister prętet formæ prolationem applicat ipse quoque materiam abluendo, seu Baptizando Oblatum, ratione cuius
Ժգ 13 exercitij determinantur eius verba ad significandum, Sacramentum illud per ipsum Ministrum fieri, ac sortiri suum effectum: dum enim ipse abluit, ac dicit: *Baptizatur seruus Christi*, &c. intelligitur vtique, *per me*, qui eum abluo, seu baptizo. At in Sacramento Pœnitentiæ, quia Minister nihil aliud ponit, nisi formā Absolutionis (materia enim, hoc est, dolor de peccatis confessis; exhibetur à Pœnitente): ideò, nisi per hanc formam significet, se pœniten-

nitentem absoluere, ac Sacramentum illud conficere, nullũ aliud relinquitur eius exercitium, quod hãc significationem importare valeat.

Secundò disparitas est: quia in Sacramento Baptismi remittuntur peccata per modum ablutionis: & ideò sufficit, si talis ablutio quomodocunque, vel solùm exercitè, significetur per Ministrum fieri. At in Sacramento Pœnitentiæ remittuntur peccata per modum Iudicij, in quo non sufficit quæcunq; significatio voluntatis Iudicis, sed ea solùm, quæ fit per verba sententiæ, seu Decreti illius: quæ verba cùm tantùm valeant, quantùm sonant; ideò debet Sacerdos, vtpotè Iudex à Deo delegatus, suam proferre sententiam, ac dicere: *Ego te absoluo*, &c. & non sententiam solius delegantis, dicendo: *Deus remittit peccata tua*: cùm hæc non sit consueta norma Iudicij.

Idem prætereà probari posset ex Patribus: nimirùm Sacerdotes à Christo ita iudices in terra constitutos esse, vt ipsi peccata ex potestate dimittant, & non solùm annunciēt, à Deo illa remitti. sed, vt rem manifestam paucis expediamus, pro Græcis Patribus Chrysostomus satisfaciat, Magnus verò Gregorius pro Latinis: Hic igitur homil. 26. in Euangelia, exponens illud: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*: inquit: *Principatum superni Iudicij sortiuntur, Vt Vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent*. Chrysostomus autem lib.

Ժդ թին ինչ նորում , որ կարիցէ զայդպիսի
միտս եւ նշանակութիւն բերել :
14 Երկրորդ" պատճառ զանազանու-
թեն է այս . զի որ 'ի խորհրդոյ մկրտու-
թեան թողլեալ լինին մեղք ըստ կերպի
լուացման . վասն այսորիկ բաւական
է առ այս խորհուրդն . եթէ այս լուա-
ցումն նշանակի լինել 'ի ձեռն պաշտօ-
նեի գործով միայն . Թէպէտեւ ոչ բա-
նիւ : Բայց՝ 'ի խորհրդոյ ապաշխա-
րութեան թողլեալ լինին մեղք ըստ կեր-
պի դատաստանի : որոց՝ առ կատա-
րումն դատաստանին ոչ բաւական
Ժե է զիարդ եւ իցէ նշանակութիւն կամաց
դատաւորին . այլ միայն այն նշանա-
15 կութիւն , որ լինի 'ի ձեռն բանից
վճռին նորա . եւ որպէս բանքն վճռին
նշանակեն . այնպէս իմանին . ոչ յա-
ւելի եւ ոչ պակաս : վասն այսորիկ պա-
րտ քահանայն կարգեցեալ յԱյ եւր
դատաւոր 'ի խորհրդոյս յայսմիկ .
պարտ է նմա արտաբերել զվճիռ
իւր , եւ ասել . թէ ես արձակեմ զքեզ
եւ այլն . եւ ոչ միայն ծանուցանել .
թէ Աստուած : զի այս ոչ է՝ պատշա-
ճաւոր կերպ դատաստանի :

Զսոյն" կարեմք եւ զնոյն ցուցա-
Ժզ նել վկայութեամբ սրբոց Հարցն . որք ա-
16 սացին . թէ քահանայք առին յԱյ
զիշխանութիւն դատաւորի . զի իրե-
անք իսկ թողցեն զմեղս . եւ ոչ զի մի-
այն աւետեսցեն . թէ Աստուած զնա
առ : բայց՝ զի մի՛ յոյժ երկարաբան-
լիցուք վասն երեւ . որ է յայտնի . 'ի այ-
բաց Հարցն յունականաց բերցուք մի-
այն զՈսկեբերանն Հանապազ Հռովմայեցւոց .
եւ 'ի լատինացն զՄեծն Գրիգորիոս : Սա՝
ոսն գրեալ 'ի մեկնութեան այս բանին .
եթէ ումեք թողուցուք զմեղս . Թող-
ուլ լիցի նոցա . ասէ սա : Իշխանութի

երկնայինս զա̃ն̃երին ընկալան, որոց զի
փոխանակ ա̃յ ունելոց զմեղս ունիցին.
և այլ ունելոց երազցեն:] Եւ ոչ ասէ
բերան 'ի զերս յզգս քա̃հանայութե
անէ: Եւ ոչ 'ի յերկինս բնակեն. նոցա
յանձնեալ եղև պարգևել զերան զայ
նս, որք են 'ի յերկինս: նոցա տուեալ
եղև ունել զիշխանութիւն, զոր ա̃ծ
տալ ոչ կամեցաւ հրեշտակաց և ոչ
հրեշտակապետաց: քանզի նոցա ոչ
ասացաւ. զոր կապիցէք յերկրի և
այլն: ունին արդեօք և երկրայինք իշ
խանքն զիշխանութի կապելոյ. բայց
'ի մարմնոց միայն: իսկ քա̃հա
նայից իշխանութիւն կարէ և ս կապել
զհոգիս. և մինչ և յերկինս համանէ.
մինչ զի՝ զոր ինչ 'ի վայր աստ առնի
ցեն քա̃հանայք. զնոյն 'ի վեր հաստա
տէ ա̃ծ. և զվճիռ ծառայիցն եւ րոց
տէրն կնքէ:] և յետոյ զրէ, ասէ. Հ̃ը
էից քա̃հանայիցն միայն արժան էր
սրբել զմարմնո̃յ բորոտութե. և
կամ, զի ճշմարտապէս ասացից, ոչ
սրբել արդեօք, այլ միայն զսրբեալս
հաստատել: և գիտես, թէ որքան
ջանիւ և փափաքանօք յայնմ ժամա
նակին շահէին զքա̃հանայական իշխ
անութիւն: իսկ մերոց քա̃հանայից
զմարմնո̃ ոչ զհոգւոյ բորոտութի.
այլ զհոգւոյ աղտեղութիւն, ոչ ասեմ,
զսրբեալս հաստատել. այլ բոլորո
վին իսկ սրբել:] զայսքան ասէ բե
րանն.

Ծառայութեան հետևի. թէ սորա
տէրն արձակման, զոր այժմ 'ի գործ
ածանեն հայոց քա̃հանայք, և գրեալ
գտանի 'ի գիրս իւրեանց այսպէս: Ողո
րմեսցի քեզ մարդասէրն ա̃ծ. և թո
ղութիւն շնորհեսցէ ամ. յանցանաց
քոց, խոստովանելոց և մոռացելոց:

Եւ

Յէ 3. de Sacerdotio: *Qui terram, in-*
17 *quit, incolunt, atque in ea versantur,*
ijs commissum est, vt ea, quæ in Cæ-
lis sunt, dispensent: ijs datum est, vt
potestatem habeant, quam Deus neq;
Angelis, neque Archangelis datam
esse voluit. neque enim ad illos dictū
est: Quæcunque alligaueritis in terra,
&c. Et infrà: *Habent quidem & ter-*
restres Principes vinculi potestatem,
verùm corporum solùm. id autem,
quod dico, Sacerdotum vinculum
ipsam etiam animam contingit, atq;
Յը *ad Cælos vsque peruadit: vsque adeò*
18 *vt quæcunq; infernè Sacerdotes con-*
fecerint, illa eadem Deus supernè ra-
ta habeat, ac seruorum sententiam
Dominus confirmet. Denique con-
cludit: *Corporis lepram purgare, seu*
(verius dicam) haud purgare quidem,
sed purgatos probare, Iudæorum Sa-
cerdotibus solis licebat: neque nescis,
quanta cum ambitione, quanto cum
studio, & concertatione Sacerdotalis
dignitas id temporis acquireretur. At
verò nostris Sacerdotibus non corporis
Յթ *lepram, verùm animæ sordes, non di-*
19 *co, purgatas probare, sed purgare pror-*
sùs concessum est. Ita Chrysostomus.

Ex dictis collige, optimam esse Absolutionis formulam illam, quæ nunc à prudentioribus Armeniorum Confessarijs communiter vsurpatur, & sic in eorum libris præscribitur: *Misereatur tui amator hominum Deus, & remissionem tibi concedat omnium peccatorum, quæ confessus es, & quæ oblitus: Et ego auctoritate, per Ordinem Sacerdotij mihi tradita ex diuina iussione illa: Quæ-*

cun-

cunque solueritis super terram, erunt soluta & in Cælo: iisdem Verbis absoluo te ab omnibus peccatis tuis, quæ cogitatione, Verbo, & opere commisisti, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Vbi notandum est, in plerisque eorum Ritualibus, pro verbo illo: *Absoluo te:* haberi hic: *Absolui te:* in significatione præteriti temporis, quanquàm proximi, non remoti: quod italicè diceretur: *Ti hò assoluto:* atque ita etiam à Confessarijs minùs prudentibus solere proferri: quod tamen permittendum non est. Nam, licet videri posset alicui tolerabile, eò quòd vox illa præteriti temporis accipitur ibi moraliter ab Armenis pro significatiua præsentis; tamen, quia semper alibi significat tempus præteritum; &, vt sic accepta, esset tali formæ incongruens, cùm verificari nullo modo posset; idcircò non debet vsurpari. non enim Sacramentum tantæ necessitatis ita forma dubia conferendum videtur, vt eius valor in ancipiti relinquatur.

Quocircà monendi sunt Armeniorum Magistri, vt tum de hac forma, tum de reliquis, ad essentiam, & integritatem huius Sacramenti spectantibus, instruant imperitos Sacerdotes. Sunt enim eorum nonnulli adeò insipientes, vt etiam putent, se sufficienter absoluere, si ad singula peccata, sibi à pœnitentibus in auriculari Confessione manifestata, respondeant: *Deus remittit.* Vndè solùm hoc verbum

bum

Եւ ես 'ի կարգէս քահանայութեան իշ
ի 20 խանութեամբ, որ առեալ եղեւ ինձ ած
ային հրամանաւն. թէ զոր արձակի
ցէք յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկ
նս. նովին բանիւն արձակեմ զքեզ
յամենայն մեղաց քոց, զոր արարեր խորհր
դով, կամ բանիւ, եւ կամ գործով.
յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն
սրբոյ:

Բայց գիտելի է. զի 'ի հայոց գիրս
ծիսից, փոխանակ բառիդ 'ի գիրս հարցմա
նց առաւելագոյն. ոչ գտանել յինք.
արձակեմ զքեզ. այլ սոյն. արձակեալ
եմ զքեզ. բստ նշանակութեան անցեալ
իա 21 ժամանակի: Եւ այսպէս սովոր են ասել
քահանայք ոմանք. որ է՝ յոյժ անտեղ
ի: Թէպէտ այն բան անցեալ ժա
մանակին. որ սոյն. արձակեալ եմ.
խոնարհ ասացեալ 'ի քահանայիցն փո
խանակ ներկայ ժամանակի. իբր թէ
ասիցէ. արձակեմ զքեզ. սակայն բստ
իրի ճշմարտութեան ոչ նշանակէ զներ
կայ, այլ զանցեալ ժամանակ. եւ ոչ
կարէ բանն ճշմարտիլ՝ այսպէս ասելով.
զի այսպիսի պարտ է նոցա ասել. ար
ձակեմ զքեզ զի մի խորհուրդ այսպէս
իբ 22 հարկաւոր՝ առնելով յերկբայութեան
տակաւ եւ յերկբայական ձեւով բա
նին. զի թէ ձեւն արձակման ոչ է առ
այգ եւ յարմար, ոչ ճշմարիտ լինի մեղքն:

Վասն այսորիկ պարտ է նոցա
ոյ վարդապետացն խրատել եւ ուսու
ցանել զքահանայսն իւրեանց ինչ առ
այլեւոյն ձեւ ոչն, եւ այլոցն բոլոր, որ պա
տշաճին առ էութիւն եւ ամբողջութիւն
այս խորհրդոյս: զի են ոմանք 'ի նոցա
նէ այնչափ տգէտք. մինչ զի ոչ համա
րին ուղղապէս արձակել զխոստովան
նողսն իւրեանց. եթէ առ իւրաքանչիւր
մեղս զոր լսեն, ոչ պատասխանեն. Աս

Թս

թողու ։ Եւ կարծեն, թէ ՚ի ձեռն այ Իգ
դպիսի բանիս թողեալ լինին մեղք 23
հետեւաբար մինն զկնի միւսոյն ։ որ եւ
անեղի սայ ամենայն անըզգամ բանահասա
եւ ոչ ասելոյ միա անգամ ՚ի վերջն
խոստովանութեան զանազանական ձեւն
բանին. որ է միայն ճշմարիտ արձա-
կումն ամ մեղաց ՚ի միասին ։ Երկամ
զորօք յայժմ մոլորին, զի ոչ կարէ խոս
տովանահօրն արձակել եւ տալ զթո
ղութիւն, եթէ ոչ լուեալ զամ մեղս ա-
պաշխարողին ։ Եւ այս լինի ՚ի վերջն
խոստովանութեան ամ մեղացն. յոր
ժամ պարտ է խոստովանահօրն մի Իդ
անգամ ասել զպատշաճաւորն ձեւն բա 24
նին. Եւ ոչ ասել կրկնաբար բազում
անգամ ՚ի սկզբանն մինչ եւ ՚ի վերջն.
պատճառն թողու ։ քանզի ոչ կարէ
ամենեւին մի մահացու մեղք թողու-
թիւն առնուլ միւսոյն. այլ ՚ի հարկէ կամ
թողութիւն առնուլ ՚ի միասին, կամ
թէ ոչ որ ՚ի նոցանէ ։ Եւ պատճառ այ
սորիկ է. զի մեղք թողեալ լինին ՚ի
ձեռն արդարացուցիչ շնորհին, որ երկա
նէ երկնաւոր ապաշխարողին վասն
արձակման բանալեացն. իսկ իւրաքանչիւ
ւր մահացու մեղք հակառակ է
այսմ շնորհին, եւ արտաքսէ զնա ՚ի
հոգւոյն. ապա ուրեմն ոչ կարէ մի մեղք թողութիւն առնուլ միւսոյն ։ Սակս այսո
րիկ ոչ պարտ է բանահայրն արձակել, եթէ ոչ մի անգամ միայն ՚ի վերջն. յոր
ժամ զամ մեղսն լուաւ ։

bum immediatè post vnumquodq; peccatum auditum repetere solent loco formæ: vt toties in eadem Cõfessione dicatur, quot sunt peccata, quę audiunt. Qua quidem in re dupliciter errant: primùm, quia verã Absolutionis formam omittunt, vt suprà demonstratum est: deindè, quia priùs absoluunt, quàm pœnitens omnia, & singula peccata confessus sit: cùm constet, vnum peccatum læthale sine alio remitti pœnitenti non posse, sed vel omnia simul remitti, vel nullum. & ratio est, quia peccatum remittitur, in quantum tollitur Dei offensa per gratiam iustificantem: omne autem peccatum mortiferum contrariatur tali gratiæ, & excludit illam: ergo impossibile est, quòd vnum peccatum sine alio remittatur. Cùm igitur omnium peccatorum remissio non fiat, nisi per Absolutionem Sacerdotis; ideò non debet Sacerdos absoluere, nisi semel, postquàm omnium peccatorum confessionem audiuit.

ա DE IIS, QVAE

1 Pertinent ad materiam Pœnitentiæ.

Sectio V.

QVinta Propositio: *Materia Sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis, scilicet Contritio, Confessio, & Satisfactio à Confessario iniuncta:* quæ dicuntur partes materiales huius Sacramenti, ad differentiam Absolutionis Sacer-
բ dotis, quæ est pars formalis. Hæc
2 Propositio sine vlla controuersia suscipitur ab Armenis: & probatur sic breuiter ex D. Thoma, part. 3. quæst. 90. art. 2. Debet in Pœnitentia, vt peccator cum Deo concilietur, fieri recompensatio offensæ secundùm voluntatem peccantis, & secundùm arbitrium Dei, in quê peccatur: ergo requiritur ex parte pœnitentis primò voluntas recompensandi, quod fit per Contritionem; secundò, quòd se subijciat
գ arbitrio Sacerdotis loco Dei, quod
3 fit in Confessione; tertiò, quod recompenset secundùm arbitriũ Ministri Dei, quod fit in Satisfactione.

Vltima Propositio: *Peccata, quæ per Pœnitentiam sunt dimissa, non redeunt, neque imputantur ob sequens peccatum.* est contra Vartanum, docentem, eos, qui post peccatorum confessionem recidunt in peccatum, reos iterùm effici præcedentium peccatorũ: vndè infert, istiusmodi pœnitentibus Confessionem

ՅԱՂԱԳՍ

Նիւթոյ խորհրդոյս ապաշխարութեան.

Հինգերորդ՝ գլուխ:

Հինգերորդ առաջարկութիւն որ մասունք խորհրդոյս ապաշխարութեան են նիւթ գործութիւնք ապաշխարողին. այս է, երեք առողջին. զղջումն, որ է ցաւ սրտի մեղաց գործելոց: խոստովանութիւն, որ է յայտ առնել զմեղս խոստովանահօրն: եւ հատուցումն, որ է ապաշխարանքն, զոր եդեալ դնէ խոստովանահայրն ի վերայ ապաշխարողին: Եւ ասին սոքա՝ նիւթ խորհրդոյս՝ առ ի տարբերութիւն արձակման քահանայ-ին, որ է ձեւ եւ տեսակ խորհրդոյս: Ցուցանի այսպէս. քանզի վասն հաշտելոյ մեղաւորին ընդ Այ ի ձեռն ապաշխարութեան՝ հարկ է հատուցանել մեղաց ըստ կամաց մեղաւորին. եւ ըստ կամաց Այ, որում մեղաւ. սայն հարկ է ի կողմանէ մեղաւորին՝ նախ կամք հատուցման, որ լինի ի ձեռն զղջման. երկրորդ՝ զի հնազանդեսցէ զինքն ի հրամանի քահանայ-ին, որ լինի ի ձեռն խոստովանութեան. եւ երրորդ՝ զի հատուսցէ ըստ հրամանի խոստովանահօրն, որ լինի ի ձեռն հատուցման եւ ապաշխարանացն:

Եւ վերջին առաջարկութիւն. թէ յորժամ ապաշխարօղն յետ խոստովանութեան մեղաց դարձեալ մեղանչէ եւ անկանի ի նոյն մեղսն. մեղքն առաջինք, որ թողեալ լինին խոստովանութեամբ, ոչ դառնան, եւ ոչ համարեսցին նմա վասն հետեւեալ մեղացն: Զայս առնէ ընդ-

զեմ վարդապետաց. որ զհաստատութիւն ու-
ղղոյ՝ առնելով. Եւ այդպիսին ապաշ- Դ 4
խարութեան ոչինչ օգտէ խոստովանեալն
ին. որ է՝ սուտ և անհաւատալի հերձուա-
ծողութիւն:

Նախ ցուցանի այս՝ ի սբ գրոց.
քանզի՝ ի յեսայեայ. Խգ. գլ՞ ասէ
տէրն: Ես եմ իսկ. որ ջնջեմ զա-
նօրէնութիւնս քո վա իմ. և զմեղս քո
ոչ ոչ յիշեցից:] Եւ դարձ՝ ի յեզեկի-
էլի. ԺԸ. գլ՞ ասէ: Իսկ՝ եթէ
անօրէնն զապաշխարութիւն առնիցէ
յամ մեղաց իւրոց զոր գործեաց. զամ
անօրէնութիւն նորա, զոր գործեաց, Ե
ոչ յիշեցից.] Արդ՝ սուտ լինէին այս 5
պիտի խոստմունքն այդ. եթէ դարձեալ յի-
շէր երբեմն զթողեալ մեղսն, որ թողեալ
էր և յառաջ՝ ի ձեռն ապաշխարու-
թեանն:

Երկրորդ՝ ցուցանի բանաւորու-
թբ. քանզի գործն այս ոչ կարէ խափա-
նել զի գործովն մարդոյ, կամ անվաւ
զոր ասէ պօղոս՝ ի հռովմայեցւոց երրորդ՞ գլ.
միթէ անհաւատութիւնն նո-
ցա զհաւատն աստուծոյ խափանիցէ. քաւ լի-
ցի:] Իսկ թողութիւն առաջնոցն
մեղացն՝ ի ձեռն խոստովանութեան՝ է Զ
գործ ողորմութեան աստուծոյ. ապա 6
ոչ կարէ խափանել զի հետե-
ւող մեղաց մարդոյն. Եւ դարձ ցու-
ցանի. զի եթէ ոք զիւր հատուցանէ
լոյ պարտսն եւ յետոյ դարձեալ առ-
նու զայլ պարտս. ոչ եւս լինի պար-
տական կրկին հատուցանելոյ զառա-
ջին պարտուցն. իսկ եթէ զայն ոչ
հատուցեալ էր: ապա նոյնպէս քան
զմեղս որբանակի՝ եթէ ոք զիւր զմեղ-
սն մեղաց ապաշխարութբ, յետոյ
դարձեալ մեղանչէ. ոչ եւս լինի պարտա-
կան առաջնոյն մեղացն. իբր թէ
զի

nihil proficere: quod prorsùs erroneum est, atque impium dictu.

Et probatur primò ex Sacra Scriptura: Nam Isaiæ 43. Dominus inquit: *Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me; & peccatorum tuorum non recordabor.* Et rursùs ait, Ezechielis 18. *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, &c. omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.* Quæ quidem promissiones veraces nō essent, si peccati semel remissi iterùm Deus aliquādo recordaretur, illud imputando.

Probatur secundò ratione: quia opus Dei per opus hominis aboliri, aut irritum fieri non potest, iuxta illud Rom. 3. *Nunquid incredulitas illorū fidem Dei euacuabit?* sed remissio peccatorum per pœnitentiam, fuit opus diuinæ misericodię: igitur aboliri non potest per sequens peccatū hominis. Pręterea, si quis postquàm restituit debitum, nouum debitum contrahat, non efficitur reus prioris debiti restituēdi, quasi illud non restituisset: ergo à pari, si quis, postquàm Deo satisfecit pro peccato per pœnitentiam, iterùm peccet; non efficitur reus prioris peccati, quasi pro illo nō satisfecisset. Quare S. Augustinus: *Qui recedit*, inquit, *à Christo, & alienus à gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem vadit? sed non in id, quod remissū est, recidit, nec pro originali peccato damnabitur.*

Auguſt. in lib. Reſponſionum Proſperi. & refertur in Decret. de Pœnit. diſt. 4. cap. 14.

Itaque peccata, quæ per sacramentum Pœnitentiæ remittuntur, nunquàm iterùm redeunt per se-

quenspeccatum : ac proinde sacramentalis Confessio, si ritè fiat cum debita contritione, ac proposito non redeundi ad peccatum, semper erit proficua pœnitenti, quantumuis recidiuo. Quapropter non debet is vsque ad vitæ finem hoc Sacramentum differre, nec ad illud rarò, vt mos est apud Armenos, sed frequẽter, & quotiescunque in peccatum incidit, contritus accedere, etiamsi probabiliter sciat, se ex naturæ fragilitate iterùm posteà peccaturum. Sic enĩ innuisse videtur Dominus, cùm Luc. 17. inquit: *Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: pœnitet me: dimitte illi.*

Sed dicet Vartanus: Ezechielis 18. Dominus ait: *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur:* igitur, si quis denuò peccauerit, non imputabitur illi præcedens pœnitentia, per quã consequutus fuerat veniam peccatorum: ac proindè peccata, priùs remissa, redibunt.

Respondeo, quòd per sequens peccatum obliuioni quidem traditur pœnitentia priùs acta, sed in quantum erat opus pœnitentis meritorium vitæ æternæ, non in quantùm erat remissoria peccati; cùm remissio culpæ magis sit opus Dei, quàm hominis. Immò & ipsa bona opera, meritoria vitæ æternæ, facta priùs à pœnitente in gratia, quæ per

Է 7 վնասն ոչ վճարեալ էր ։ Ուստի սակ
ալն օգտակար է . Որ ՚ի քէն հրաժա_
րի , և զղջի ՚ի չարեաց վաղճանին .
հեռանալ արդարոյ ՚ի կարգեաց . բայց նա
կենն ոչ լինի պարտական վտանգի , որ
թողեալ էին . և ոչ ևս անզղջական
մեղացն դատապարտեսցի ։]

Ուրեմն առաջ մեղքն , որ ՚ի ձեռն
խոստովանութեան թողե_
ալ լինի , ոչ երբեք կրկին դառնայ վն
պատճառի հետևեալ մեղաց ։ և սա_
կս այսորիկ խոստովանութիւն՝ եթէ
ուղղապէս կատարի պատշաճաւոր
զղջմամբ և հաստատուն կամօք ոչ դառ
նալոյ ՚ի մեղս . միշտ օգտակար լինելոց
Ը 8 ապաշխարողին . Թէպէտ յետոյ դարձ_
անկանիցի ։ Վասն այսորիկ պարտ է
մարդոյ ոչ յապաղել զայս սրբ խոր
հուրդ ՚ի յետին ժամանակ . այլ քանից
ս անգամ ՚ի մեղս ընկնանիցի . զղ_
ջում զղջացեալ և խոստովանել . Թէ_
պէտ և կարծիցէ , թէ յետոյ վն տկա
րութեան բնութեան իւրոյ թէպէտ միւս
անգամ անկանելոց իցէ ։ Եւ այսպէս
հրամայեաց զմեզ տէրն մեր յս քս ՚ի ղկ
աս . ԺԷ . եթէ" մեղիցէ եղբայր ; Եթէ
մեղիցէ եղբայր քո . սաստեսցես նմա ;
և եթէ ապաշխարեսցէ . թողցես նմա ։ և
Թ 9 եթէ եւթն անգամ յաւուր մեղիցէ
քեզ . և եւթն անգամ յաւուր դար_
ձցի ՚ի քեզ . և ասիցէ . ապաշխարեմ
թողցես նմա ;]

Թէ և ասասցէ վարդանն .
թէ ՚ի յեզեկիէլի . ԺԸ . եթէ" ասէ ա_
սէ տէրն ։ Եթէ արդարն դարձ_
ցի ՚ի յարդարութենէ իւրմէ ,
և առնիցէ զանօրէնութիւն . ամենայն
արդարութիւնք , զոր արարե_
ալ էր , ոչ յիշեսցին ։] ապա ուրեմն
եթէ ոք զկնի ապաշխարութեան դարձ_
մե_

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

per sequens peccatum obliuioni tra-
10 duntur, ac veluti mortificantur; cùm deindè peccator in gratiam Dei redierit per aliam pœnitentiam, iterùm viuificabuntur, & illorum recordabitur Deus.

Instabit: Peccata præterita fuerant in Confessione remissa per gratiam iustificantem, quatenùs hæc abstulit ab anima maculã, hoc est, gratiæ priuationem, & reatum pœnæ æternæ, à peccatis illis relictum; sed per quodlibet peccatum læthale sequens, eadem inducitur macula,
11 atque idem reatus: ergo peccata, priùs remissa, redeunt, sicut anteà.

Respondeo, quòd per sequens peccatum inducuntur iterùm macula, seu priuatio gratiæ, & reatus pœnæ æternæ, non prout causabantur ex peccatis illis priùs dimissis, sed prout causantur ex peccato sequente. vndè redit quidem macula, sed nõ illa eadem, quæ fuerat priùs, nec idẽ reatus, sed alius, vel numero tantùm, vel etiam specie diuersus à priori, iuxta diuersitatem prauorum
12 actuum, ex quibus ista consurgunt.

Vrgebit: Quòd peccata, priùs dimissa, eadem omninò redeant saltem ob sequens peccatum ingratitudinis, aut odij fraterni; constat ex parabola serui nequàm; qui, vt habetur Matth. 18. *traditus est tortoribus, quoadusque redderet Uniuersum debitum*, quod iam anteà illi fuerat dimissum.

Respondeo, quòd peccata, dimissa per pœnitentiam, redire dicuntur per sequens peccatum ingratitu-

titudinis, odij fraterni, &c. non quòd reatus illorum, iam dimissus, denuò imputetur; sed quia virtualiter continetur in peccato sequente, quod magis aggrauatur ex peccatis prioribus dimissis ratione ingratitudinis: Et sic intelligitur illud, *quoadusque redderet Vniuersum debitum*, nempè, quod in vltimo peccato, non dimisso, virtualiter continebatur. Et intelligi potest etiam de reditu peccatorum quantùm ad reatum pœnæ æternæ, secundùm se genericè consideratum; quia scilicet post pœnitentiam peccans, incurrit reatum pœnæ æternæ, sicut & priùs, quanquàm non omninò eundem.

Մտ 13

ըստ ապերախտութեան մեղացն, յորոց արդէն քաւեցան:

Դարձեալ ապաշխարեցելս զառաջինն չար ծառային. որ 'ի մատ. ԺԸ. Եղբ՛ գլխոյ մատնեցաւ դահճաց, մինչև հատուսցէ զամ պարտսն. որ յառաջ թողեալ լինէրն 'ի տեառնէ իւրմէ: այ սպէս ունին զի հետևեալ ծառայութեան մեղաց ամենայն երախտամոռութեան, համ եղբայրատեաց ատելութեան, զոր նա մեղքն առաջնագոյնք. որ թող եալ լինէին.

Գիտելի. թէ թողեալ մեղքն առն երբեմն դառնալ վն հետևեալ մեղա ցն երախտամոռութեան կամ եղբայ րատեաց ատելութեան. ոչ թէ նորան կնին թողութենն յետոյ խափանեցի. այլ վն զի հետևեալ մեղքն այսպիսի ծանրանայ պատճառաւ երախտամոռութեան վն թողութեան այլոց անցելոյ մեղացն. մինչ զի ներքինօրէն են զառաջնոց մեղացն ծանրութիւն: և այսպէս իմանի այն բանն, մինչև հատուսցէ զամ պարտսն. այս. զամ պարտսն, զորոց ծանրութիւն ներքինօրէնք հետևեալ մեղքն երախտամոռութեան. որ թողեալ ոչ էին: Եւ կամ կարելի է իմանալ զայս վն դարձման յառաջին պատ ժոյն. քանզի որ յետ ապաշխարութեան գործէ մեղս, պարտական լինի և կրել դատին պատիժ. որպէս պարտական էր յառաջ քան զապաշխարութիւն զառ ցեալ մեղացն:

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՄԱՆՆ.

Գլուխ. Ե:

Ցուցանէ մոլորական կարծիս Հայոց
վարդապետաց:

Առաջին գլուխ:

DE SACRAMENTO EXTREMÆ VNCTIONIS,

§. V.

Explicatur error Armenicus.

SECTIO I.

ՊԱՀԷ գիտելի է. զի առ Հայոց բարեկարգն Հայոց ուսուցանեն 'ի գիրս իւրեանց. թէ 'ի չեւթնեց որ խորհրդոցն եկեղեցւոյ մինն է վերջին օծումն. զոր պատուէր է տալ հիւանդաց ըստ բանին որ առաքելոյն յակոբայ, որ 'ի հինգերորդ գլուխն ասէ: Հիւանդանայցէ որ 'ի ձէնջ. կոչեսցէ զերիցունս եկեղեցւոյ. եւ աղօթեսցեն 'ի վերայ նորա. օծցեն իւղով յանուն տն. եւ աղօթքն հաւատոյք փրկեսցեն զաշխատեալն. եւ յարուսցէ զնա տէր. եւ թէ մեղս ինչ իցէ գործեալ, թողցի նմա:] Վասն որոյ Հայոց եկեղեցին 'ի հնումն ժամանակին ընկալեալ զայս օծումն իբրեւ զճշմարիտ եւ զյատուկ խորհուրդ. եւ սովոր էր տալ զնա միայն հիւանդաց 'ի հոգեվարքի օրն, ըստ աւանդութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյն:

Բայց յետոյ յարեան 'ի մէջ յուր
եւ

1 ANtequàm de hoc Sacramento aliquid certi nostram ad rem statuamus, atque probemus; sciendum est, Armenos olim Doctores summo consensu tradidisse in suis libris, Extremam vnctionem esse vnum ex septem Ecclesiæ Sacramentis, conferendum infirmis iuxta Iacobi præceptionem, ab ipsis quoque citatam: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fi-*
2 *dei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus; &, si in peccatis sit, remittentur ei.* Quarè ipsorum Ecclesia, Vnctionem hanc pro vero, ac proprio Sacramento suscipiens, tantùm infirmis, grauiter ægrotantibus, adhibere quondam solebat iuxta morem vniuersalis Ecclesiæ.

Porrò

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՄԱՆՆ

Գլուխ. Ե:

Յայտնեալն մոլորութիւն հայոց ասելոյ վերջապատոյ.

Առաջին գլուխ:

DE SACRAMENTO

EXTREMÆ VNCTIONIS,

§. V.

Explicatur error Armenicus.

SECTIO I.

Նախ գիտելի է. զի մեր հայ
վարդապետքն հնոյց ու-
սուցանէին ի գիրս իւրեանց. Թէ՛ ի խոր-
հրդոց սրբոյ եկեղեցւոյ միոյն
է վերջին օծումն. զոր պարտ է տալ
հիւանդաց ըստ բանին որ առաքելոյն
յակոբայ. որ ի հնգերորդ գլուխն ա-
սէ: Հիւանդանայցէ ոք ի ձէնջ. կո-
չեսցէ զերիցունս եկեղեցւոյ. և ա-
ղօթեսցեն ի վերայ նորա. օծցեն իւ-
ղով յանուն տեառն. և աղօթքն հաւա-
տովք փրկեսցեն զաշխատեալն. և յա-
րուսցէ զնա տէր. և եթէ մեղս իցէ
գործեալ, թողցի նմա:] Վասն որոյ
հայոց եկեղեցին ի հնումն ժամանակ.
կոյս ընդունէր զայս օծումն իբրև զճշ-
մարիտ և զխորհուրդ. և առ
վեր էր տալ զնա միայն հիւանդաց ի
հոգեվարս օծն, ըստ աւանդութեան
ընդհանրական եկեղեցւոյն:

Բայց յետոյ յաւելին ի մէջ յառ-

ևել

ա 1 Antequàm de hoc Sacramento aliquid certi nostram ad rem statuamus, atque probemus; sciendum est, Armenos olim Doctores summo consensu tradidisse, in suis libris, Extremam vnctionem esse vnum ex septem Ecclesiæ Sacramentis, conferendum infirmis iuxta Iacobi præceptionem, ab ipsis quoque citatam: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus; & , si in peccatis sit, remittentur ei.* Iacobi 5.

բ 2 Quarè ipsorum Ecclesia, Vnctionem hanc pro vero, ac proprio Sacramento suscipiens, tantùm infirmis, grauiter ægrotantibus, adhibere quondam solebat iuxta morem vniuersalis Ecclesiæ.

Porrò

Porrò deindè, cùm hæresis illa inter Orientales consurgeret, quæ Extremam hanc vnctionem cum Sacramento Pœnitentiæ confundebat; iuxta quam tum Vartanus Armenus in libro de Monitis, tum etiam (vt refert Archudius) Iob quidam Græcus in Tractat. de Explanatione Sacramentorum; docebant, sacramentum Pœnitentiæ cõfici per hanc Vnctionem; ac proinde vngendos esse pœnitentes non solùm infirmos, verum etiam sanos: vndè Armeniorum complures, vt diximus, hac solùm vnctione contenti, incipiebant ab auriculari peccatorum confessione desuefieri: eam ob causam factum est, vt decerneret Armena Ecclesia, ne vlli vnquàm ministraretur deinceps hæc Vnctio, ne ipsis quidem infirmis, quantumuis extremè laborantibus: vt sic scilicet vana quoque spes illa vltimæ Pœnitentiæ, & expiationis, quam aliqui in Extrema Vnctione ponebant, omninò eis præcideretur, adeòque ad verum Pœnitentiæ Sacramentum, per Exomolegesim exercendum, omnes inducerentur: sicut & contigit. Verùm ad vnum auferendum malum, quod tamen facilè aliter, ac multiplici sanè modo remoueri potuisset, aliud malum inter Armenios excitatum sic fuit, perpetua scilicet salutaris huius Sacramenti desuetudo, ac priuatio, quam eorum infirmi, in vltimo vitæ termino constituti, non sine detrimento salutis animę, & corporis, hactenùs experiuntur.

Archud. lib. 1. de Sacr. cap. 2

Եւ յետոյ զերկուածեաց աղանդոց հերձուա-
Գ 3 ծոյք . որք հանդերձ վարդապետու-
թեամբ զվերջին օծումն ընդ ապա-
շխարութեանն . եւ ուսուցանէին ,
թէ խորհուրդ ապաշխարութեան կա-
տարի 'ի ձեռն օծմանս այսորիկ .
եւ թէ առնել այսորիկ պարտ էր օծա-
նել զամենայն ապաշխարողսն անզանազան
թէ զհիւանդս եւ թէ զառողջս :
Վասն որոյ հայք ոմանք . որպէս ի վերոյ
ասացաք . բաւական համարէին միայն
սոյն զայս խորհուրդս , եւ սկսանէին
հրաժարել 'ի խորհրդոյ խոստովա-
Դ 4 նութեան . եւ յայսր պատճառանաց ապա-
գայ հաստատութեամբ հայոց եկեղեցին
յայսմ հետէ ոչ պաշտել զխորհուրդ
զվերջին օծմանն . զի մի' ոք ամենեւին
լով առ այսպիսեաւն խորհրդով ` թող
զի զխորհուրդս ապաշխարութեան , որ
է խոստովանութիւն . այլ ամենեւին մի
հարկաւոր ըստ որում խոստովանի . եւ այլ
ապաշխարել , շահել զթողութիւն մեղաց
ցն եւ ըստ այնմ : Այսպէս ` ոչ պարտ էր 'ամեն
եկեղեցւոյն ` զի բժշկեսցէ միայն զայլ
ախտանս զորս ունի յանուն յայտնել , եւ ձգել
ապաշխարողաց եւ զայն զոր փրկութեան
Ե 5 ըստ օրինի գէ , եւ զորէն զհոգեկան նե
՞անդամ հայոց յաջորդութեան ... խո-
րհրդոյս . զոր քո հաստատութեան առ 'ի
զօրութեան եւ բժշկութեան հոգւոյ եւ մար-
մնոյ հոգեւորացն ; մանաւանդ զի
նոյ կարեր այլով բազմապատիկ ներ
ակե 'ի բաց բառնալ 'ի մէջոյ հայոց
ամենեց զխախտութեան մոլորութիւն
չար կարծեաց ;

Այսպէս եղեւ այսպիսի հաստատու-
աց հայոց եկեղեցին ; յետոյ ` զի մի՛
երեւեսցին այլոց ազգաց զբժշկու-
թեան անմտաբար 'ի խորհր-
դոյս . եւ ամօթ լիցի նմա պետ

[illegible] Զ 6

[illegible] Է 7

Interim, ne Populo sua videatur Ecclesia hoc Sacramento omni ex parte priuata, quid faciunt deceptores Magistri? esse Chrismate inungenda, docent, corpora mortua Sacerdotum, asserentes, etiam sic perfici in Ecclesia posse hoc Sacramentum. Quarè Gregorius Datticuensis (quo auctore abusus hic traditur in Armenios irrepsisse) in tractatu de extrema vnctione, postquàm docuit, in vnctione infirmorum hoc Sacramentum esse situm, iuxtà verbum Apostoli, subijcit: *Porrò huius Vnctionis Sacramentum perficimus supra defunctos Sacerdotes. Vngimus enim illos, quasi luctatores, Vt cum prauis Spiritibus huius aëris Viriliter decertare Valeant: at, dum eos Vngimus, dicimus: Benedicatur, Vngatur, & sanctificetur manus, Vel frons, aut Vertex huius Sacerdotis, per signum istius sanctæ Crucis, per hoc Euangelium, & hoc sanctum Chrisma, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: Amen.*

Յ Ա Ղ Ա Գ Ս

1 Ա Ընդդիմադրութիւն վերոյգրեալ մոլորութեանց.

Երկրորդ գլուխ:

[illegible]

AD REFELLENDOS

Errores prædictos, statuuntur, ac probantur Assertiones nonnullæ.

Sectio II.

DICO primò: *Sacramentum Extremæ Vnctionis non perficitur, nisi subiectum, quod Vngitur, sit homo ægrotus*. Probatur primò ex illo Iacobi 5. *Infirmatur quis in Vobis? inducat Presbyteros*, &c. Cùm enim Apostolus huius Sacramenti ritum, à Christo institutum, pro-

mulgans, non assignet aliud eius subiectum, nisi solos corpore ægrotantes; profectò quodlibet aliud subiectum non erit huius Sacramẽti capax: quippè tota Sacramentorum ratio à sola Christi voluntate, & institutione dependet.

Probatur secundò ratione: quia adhibetur hoc Sacramentum per modum medicationis, vt diximus quæst. 3. §. 3. num. 18. & ex memoratis Iacobi verbis colligitur: sed medicatio non competit sanis, nec mortuis, sed solùm infirmis: ergo solis infirmis hoc cõpetit Sacramẽtum. Tum quia præter effectum primarium, quem tribuit infallibiliter, scilicet animæ sanationem, potest etiam tribuere effectum secundarium salutis corporalis, vt loc. sup. cit. explicatum est: ergo non cõpetit, nisi solùm corporali salute indigentibus, ac proindè infirmis.

Probatur denique, tum ex proprio eius nomine, quod est etiam apud Armenos օծումն հիւանդաց, *Vnctio infirmorum*; tum ex antiqua totius Ecclesiæ consuetudine: nam primitùs Græca pariter Ecclesia, & ipsaquoq; Armena, iuxtà rectum, ac perpetuum morem Latinæ, hoc Sacramentum solis infirmis administrabant (etsi nunc more peruerso Græci, vt tradit Archudius, illud conferunt & infirmis, & sanis; Armeni verò nec infirmis, nec sanis, sed mortuis): tum denique ex traditione veterum Sanctorum Patrum, & Decretis Conciliorum; de quibus infrà.

Archud. de Sacram. lib. 5. cap. 4.

DI-

որ էր հաստատեալ 'ի Քնէ, յայտնապէս
Բ հրամայէ, թէ պարտ է օծանել միայն
2 զհիւանդս. և սոցա միայն տալ զնոյն
հաղորդս զայս. ուրեմն այլ ոք ոչ
իցէ մարդ. որ առողջ իցէ, կամ մեռեալ
այլ, և ոչ հիւանդ. ընդունակն ոչ լինի
զի այսր խորհրդոյս; զի բուն խորհր
դոյն ոչ 'ի կամաց մարդկան, այլ 'ի
կամացն Քնի միայն կախի.

Երկրորդ" ցուցանի բանականու
թեամբ. զի այս խորհուրդս տուեալ է
նմ ըստ կերպի բժշկութեան. որպէս առաջ
ցուք 'ի յերրորդ" պրակին երրորդ" չափո
բանութեան 'ի թիւն. ԺԸ, և յայսմ է
Գ նմ այս 'ի բանիցն Յակոբայ; իսկ բժշ
3 կութիւն ոչ պատշաճի առողջ մարդ
կան, և ոչ մեռելոց. այլ միայն հիւան
դաց: ապա ուրեմն միայն հիւանդա
ցս պատշաճի այս խորհուրդս: Նաև
և զի խորհուրդս հաստատեալ է առ
'ի գործել ոչ միայն զհոգևորն առող
ջութիւն, որ է անմեկնելի պտուղն և առ
աջին գործ նորա. այլ և զմարմնա
որ առողջութիւն, որ է երկրորդական
գործ նորա, և լինի երբեմն, յորժամ
օգտակար է փրկութեան հոգևոր: ա
պա ուրեմն պարտ է պատշաճել զնա
Դ միայն այնոցիկ, որ կարօտին մարմնա
4 ւոր առողջութեան, այս. հիւանդաց
և ոչ մեռելոց, կամ առողջոց:

Եւ երրորդ" ցուցանի 'ի յատուկ անուա
նէն նորա. զի կոչի օծումն հիւանդ
դաց, և ոչ առողջոց կամ մեռելոց:
Նաև և 'ի հնուց սովորութենէ ընդհան
րական եկեղեցւոյ. զի նոյն յոյն առաջ
նեան յաւուրս տային զայս խորհուրդս մի
այն հիւանդաց. որպէս և այլ ուղղա
փառ քրիստոնեայքն: եւ այլ և 'ի յա
ւանդութենէ սրբոց հարցն և ժողովոց. զորոց միաբանութիւն
յետոյ

mulgans, non assignet aliud eius subiectum, nisi solos corpore ægrotantes; profectò quodlibet aliud subiectum non erit huius Sacramẽti capax: quippè tota Sacramentorum ratio à sola Christi voluntate, & institutione dependet.

Probatur secundò ratione: quia adhibetur hoc Sacramentum per modum medicationis, vt diximus quæst. 3. §. 3. num. 18. & ex memoratis Iacobi verbis colligitur: sed medicatio non competit sanis, nec mortuis, sed solùm infirmis: ergo solis infirmis hoc cõpetit Sacramẽtum. Tum quia præter effectum primarium, quem tribuit infallibiliter, scilicet animæ sanationem, potest etiam tribuere effectum secundarium salutis corporalis, vt loc. sup. cit. explicatum est: ergo non cõpetit, nisi solùm corporali salute indigentibus, ac proindè infirmis.

Probatur denique, tum ex proprio eius nomine, quod est etiam apud Armenos օծումն հիւանդաց, *Vnctio infirmorum*; tum ex antiqua totius Ecclesiæ consuetudine: nam primitùs Græca pariter Ecclesia, & ipsa quoq; Armena, iuxtà rectum, ac perpetuum morem Latinæ, hoc Sacramentum solis infirmis administrabant (etsi nunc more peruerso Græci, vt tradit Archudius, illud conferunt & infirmis, & sanis; Armeni vero nec infirmis, nec sanis, sed mortuis): tum denique ex traditione veterum Sanctorum Patrum, & Decretis Conciliorum; de quibus infrà.

ud.de
lib.5;

Բ որ էր հաստատեալ 'ի քէն, յայտնապէս
2 հրատարակէ, թէ պարտ է' օծանել միայն
զհիւանդս. և որում միայն տալ զկարգ
հոգեւորս զոյս, ուրեմն արդեօք այլ
ինչ մարդ, որ առողջ իցէ, կամ մեռեա-
ալ, և ոչ հիւանդ ընդունակ ոչ լինե-
լի այսր խորհրդոյս; զի բան խորհր-
դոցն ոչ 'ի կամաց մարդկան, այլ 'ի
կամացն քն միայն կախի.

Երկրորդ" ցուցանի բանականու-
թբ. զի այս խորհուրդս տուեալ լի-
նի ըստ կերպի բժշկութե. որպէս աս-
ցաք 'ի յերրորդ" պրակին երրորդ" մասին
Գ բանութեն 'ի թիւ. ժը. և յայսմ լի-
3 նի այս 'ի բանիցն յակոբայ: բայց բժշ-
կութիւն ոչ պատշաճի առողջ մարդ-
կան, և ոչ մեռելոց. այլ միայն հիւա-
նդաց: ապա ուրեմն միայն հիւանդ-
աց պատշաճի այս խորհուրդս: Նա-
և զի խորհուրդս հաստատեցաւ առ
'ի գործել ոչ միայն զհոգևոր առող-
ջութի, որ է' անխափանապէս և ա-
ռաջին գործ նորա, այլ և զմարմնա-
որ առողջութի, որ է' երկրորդական
գործ նորա, և լինի երբեմն, յորժամ
օգուտ է' փո հոգևոր փրկութն: ա-
Դ պա ուրեմն պարտ է' պատշաճել զնա
4 միայն այնոցիկ, որ կարօտին մարմն-
ոց առողջութն. որ է. հիւանդաց
և ոչ մեռելոց, կամ առողջոց:

Եւ երրորդ" ցուցանի 'ի յանուանէ
իւրմէ նորա. զի կոչի օծումն հիւա-
նդաց, և ոչ առողջոց կամ մեռելոց:
Նաև 'ի հնութե սովորութ ընդհա-
նուր եկեղեցւոյ. զի նոյն հայոց սովոր
էին յառաջ տալ զայս խորհուրդս մի-
այն հիւանդաց. որպէս և այլ ուղղա-
փառ քրիստոնեայքն: ապ յլ և ս 'ի յա-
ճախագութենէ օրինաց հարցն և հնոյ
ժողովոցն. զորոց վկայութի-

DICO secundò : *Sacramentum*
5 *Extremæ Unctionis non est conferendum cuilibet infirmo, sed solùm illi, qui de Vita periclitetur.* Probatur primò ex subsequētibus verbis eiusdem Apostoli : *Oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum Dominus:* quæ verba manifestè indicant, loqui Apostolum de infirmo, qui de vita periclitetur, & cùm angoris æstu morti obluctetur: quarè sic communiter exponuntur à Doctoribus.

Probatur secundò ratione: quia hoc Sacramentum est vltimum remedium, quod Ecclesia potest cō-
6 ferre, quasi immediatè disponens ad gloriam, vt loquitur D. Thomas : & ideò ab ipsis adhuc Armenijs vocatur non solùm *Unctio infirmorum*, sed etiam վերջին օծութիւն *Extrema Unctio* : ergo ijs solùm infirmis adhibendum est, qui sunt in extremo vitæ termino constituti.

Et confirmatur: quia non minùs iuuari debemus in egressu ab Ecclesia militante, quàm in ingressu ad illam, & in progressu; præsertim cùm nunquàm magis homo indi-
7 geat auxilio, ac robore, quàm in articulo mortis: tunc enim & hostes fortiùs impugnant, & ipse homo ob ægritudinis molestias ad resistēdum ineptior est : ergo sicut diuina prouidentia factum est, vt ad nos in ingressu militantis Ecclesiæ iuuandos institutum fuerit Baptisma, & in progressu alia Sacramenta; ita pariter fieri debuit, vt institueretur Extrema vnctio, qua in egressu ab eadem Ecclesia, & transitu

յետոյ տաքերիցենք ։

Ե ԵՐԿՐՈՐԴ՝ ասեմք. թէ ոչ է՛ արժան տալ զխորհուրդ վերջին օծմանն ամ հիւանդաց. այլ միայն նց, զորոց լինի կարծիք մահու ։ Նաեւ ցուցանի այս ՚ի հետեւեալ բանիցն յակոբայ. որ ասէ ։ Եւ աղօթքն հաւատոյ փրկեսցեն զաշխատեալսն. եւ յարուսցէ զնա տէր ։] յորոց բանիցն յայտ լինի. թէ խօսի առաքեալ զն հիւանդէ. յորում լինի կարծիք մահու. եւ որ աշխատի զն նեղութեց մահուանը հիւանդութե. եւ մերձակայ մահուան ։ եւ այսպէս խմանան մեկնիչքն զբանսն առաքելոյ ։

Զ ԵՐԿՐՈՐԴ՝ ցուցանի բանականութե. զանզի այս խորհուրդս է յետին բժշկութի, զոր կարէ տալ եկեղեցի զն փրկութե մարդոյ. եւ որով պատրաստի մարդն առ ՚ի փառս հանդերձեալ ։ զն այսորիկ կոչի ոչ միայն օծութիւն հիւանդաց. այլ եւ վերջին օծութիւն ։ ապա ուրեմն նոցա միայն պարտանի. որք հասեալ ՚ի վերջին ժամանակ կենաց իւրոց ։

Է ԵՐՐՈՐԴ՝ ցուցանի. զանզի ոչ էր աստժան. զի պակաս օգնեալ լիցուք ՚ի յելս մեր յեկեղեցւոյ եւ յառաջ կենացս. քան թէ օգնեցաւք ՚ի մուտս մեր յեկեղեցին. եւ կամ ՚ի յընթացս մեր ՚ի նմին. մանաւանդ զի մարդ կարօտի օգնութե առաւել ՚ի ժամ մահու, քան թէ յայլում ուրեք ժամանակի. զի յայն ժամն թշնամիքն սաստկագոյն պատերազմեն. եւ մարդ զն նեղութեց հիւանդութե անկարագոյն լինի ։ ապա ուրեմն՝ որպէս ամ այլոն խնամութբ եղե. թէ առ ՚ի յօգնել մեզ ՚ի մուտս յեկեղեցին հաստատեցաւ խորհուրդն մկրտութե. եւ առ ՚ի յօգ-

ad cælestem Patriam iuuaremur. Igitur ijs tantùm infirmantibus exhiberi debet hæc Vnctio, qui sunt in statu exeuntium, sicut Baptisma exhibetur intrantibus.

DICO tertiò: *Tenetur ex diuino præcepto quælibet Ecclesia Christiana Vnctionem infirmorum administrare: ac proindè nulla ratione potuit, nec potest Armena Ecclesia pristinum huius Sacramenti vsum penitùs, ac perpetuò à se abijcere.*

Probatur primò ex ijsdem Iacobi verbis: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros*, &c. His enim verbis Apostolus, vsum huius Sacramenti præcipiẽs, non suum, sed Christi præceptum promulgauit; vt communiter SS. Patres, & Doctores exponunt, præsertim Augustinus, qui lib. 2, de Visit. infirm. cap. 4. inquit: *Nec prætereundum est illud Iacobi Apostoli præceptum: infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo sancto in nomine Iesu, &c. ergo sic roges, de te, & pro te fieri; sicut dixit Apostolus Iacobus, immò per Apostolum suum Dominus.*

Probatur secundò ratione: quia Sacramenta nouæ Legis, vt suprà diximus*, annexam habent ex institutione Christi non solùm gratiæ promissionem, sed etiam diuinum mandatum de stabili vsurpatione illorum in Ecclesia ad homines sanctificandos. Et ratio huius mandati est; quia, si licitum foret Ecclesiæ Christianæ vel Christi Sacramenta rescindere, vel penitùs ab illorum vsu

* Quæst. 3. §. 1. num. 1.

8 [illegible]

9 [illegible]

[illegible]

10 [illegible]

[illegible]

քանզի ըստ այսմ ոչ միայն հաստատեաց
զխորհրդածն նոր օրինացս առ՚ի պա
րգևել մեզ զշնորհս իւր. այլ և հրա
մայեաց. զի հաստատուն լիցին ՚ի մէջ եկե
ղեցւոյ սովորութեամբ նոցին խորհրդոցն
առ՚ի սրբագործութեան զմարդիկս. որով
ցուցանէ յառաջին պարտիքն եղբ՚՛ մե
ծապատուութեանն ։ և պատուիրան այդր
հրամանեալ էրն. զի եթէ կարող
էր եկեղեցին խափանել զխորհրդածս
զե, կամ պարապել անձնաւ՚ն ՚ի սովո
րութէ և յարաբերութէ նոցա. ընդ.
վայր արդեօք և ունայն եղեալ լինէր
նոցա հաստատումն ։ քանզի սակս այսո
րէն հաստատեցան ՚ի քսէ. որպէս զի
սովորեսցին ՚ի մէջ եկեղեցւոյ. և ՚ի
ձեռն սովորութեան նոցա մարդիկն
սրբեսցին ։ արդ՚ եթէ հայոց եկեղե
ցին հաւատայ. թէ վերջին օծումն
է՛ ճշմարիտ խորհուրդ ՚ի քսէ հաստա
տեալ, որպէս և այլ վեցն. ուրեմն
ամենայն հրամանաւն հարկաւորի ՚ի
գործ արկանել զնոյն խորհուրդն, և
ոչ կարէ պարապել յարաբերութենէ
նորա ։

Երրորդ՚՛ ցուցանի ՚խափանութէ յար
ևելեան և յարևմտեան եկեղեցւոյ, որ
յում Յիսուսի կատարեցին զայս հրաման
նս քսի պատուիրել հիւանդաց զայս խոր
հրդս ՚ի հոգէվարի ամէ. Նաև և
ցուցանի վկայութեամբ սրբոց հարց և
ժողովոց, որք առ՚անդեցին. թէ պար
տին քահանայք ՚ի ժամանակի առ
նել զայս, զոր հրամայեցան ոչ ա՛րհա
մարհել ։ և մանաւանդ այսոցիկ առ՚ան
դեալ ըստ նիկիոյ ժողովոյն առաջին սա
հմ ՚ի Թուղթն առ դևկենտոս. Որք
զինչս ՚եկեղեցւ՛՛ն ծորհեալ հիւանդաց
վճռաբարն գրոցն. Միւս ոսկեբերան
՚ի յերորդ՛՛ վերս որ յաղա քահանայու

Ja 11 vſu ceſſare; fuiſſet certè diuina eorum inſtitutio fruſtratoria; cùm non ad aliud inſtituta ſint, niſi vt exercerentur in Eccleſia, & per illorum exercitium ſanctificarentur homines. at verò, quòd Vnctio infirmorum ſit verum Sacramentum, à Chriſto Domino inſtitutum, & nos alibi * latè probauimus, & ipſa Armeniorum Eccleſia firmiter credit: igitur hæc Eccleſia, ſi Chriſtiana eſt, tenetur ex diuino mandato huius Vnctionis Sacramẽtum exercere; ac proindè non potuit ab eius *Jb* vſu deſiſtere.

* Quæſt. 34. §. 2. nu. 13.

12 Probatur tertiò, non ſolùm ex praxi Orientalis, & Occidentalis Eccleſiæ, quæ hoc ipſum Chriſti mandatum de vngendis infirmis, grauiter decumbentibus, nullo vnquàm tempore exequi prætermiſit: verum etiam ex Decretis veterum Conciliorum; nam, præter Concilium Florentinum, & Tridentinũ, quæ prædictas noſtras aſſertiones propter Nouatorum hæreſes aperta ſanctione definierũt, habemus Con-*Jg*

13 cilium Nicænum primum, ab Armenis ſuſceptum, quod Can. 69. Arabico meminit olei infirmorum, & à Chriſmate, & oleo Catechumenorum illud diſtinguit: extant etiã multa Concilia Prouincialia, ſed antiqua, quamuis Armenis ignota, quæ monent, ne hoc Sacramentũ negligatur: vt Cabilonenſe II. canone 48. Wormatienſe, can. 72. Meldenſe, apud Burcardum lib. 4. can. 75. Aquiſgranenſe II. can. 8. & Moguntinum ſub Rabano Ar-

chiepiscopo, can. 26. Ac prætereà ex traditione veterum Patrum, qui expresè docuerunt, debere Presbyteros omni tempore id facere, quod Iacobus præcepit: ita Origenes homil. 2. in Leuit. Innocentius I. in epist. 1. ad Decentium, cap. 8. Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio; Augustinus in speculo, & in Serm. 215. de tempore, & in lib. 2. de visit. infirm. cap. 4. Cyrillus Alex. de Adorat. in spiritu, lib. 6. Beda in c. 6. Marci, & c. 5. Iacobi: Theophylactus in cap. 6. Marci; ac præter alios, Ambrosius in Missali, & Gregorius Magnus in libro Sacramentorum de Feria 5. in Cœna Domini, Orationem etiá ponunt pro infirmorum Oleo benedicendo.

Probatur denique ex ipsis Armeniorum Magistris, qui suis in libris communiter asserunt, hoc præceptum, à Iacobo promulgatum, esse in Ecclesia obseruandum: immò Vartanus in lib. de Monitis, infirmorum Vnctionem in Sacramétorum numerum referens, inquit cap. 6. *Christianismus in septem Sacramentis Ecclesiæ nititur*: ergo, per ipsum, in ea Ecclesia, vbi aliquod ex his Sacramentis deesset, Christianismus ipse deficeret.

Respondent ad hæc Armenij, & præcipuè Gregorius Datticuésis loco sup. cit. suam Ecclesiam coactam fuisse huius Vnctionis vsum interdicere; ne Populus à Sacramento Pœnitentiæ, quod est magis, quàm infirmorum Vnctio, ne-

cef-

Ժդ ԹԷ . Նմին ամբոխման ՚ի գիրս պատաս
խագաւորութեանցն . Նմին օգտակարութեան
14 ՚ի . ՄԺԵ . երգ" ձառն յիւղս ժամա-
նակի . Նմին նկուրեղ ավէլս" ՚ի վերջն-
րդ" գիրս յիւղս երկերորդութեան հա-
գուով . բերան բանհամայն ՚ի մեկնու-
թեն Թղթոյն յակոբայ . Նմին գրեգոր
հռոմի հայրապետ ՚ի գիրս խորհրդոցն . և
այլք որք հարցն առ հասարակ ։ Ընդ
և զ հրամայեցին որք ժողովքն . ոչ մի-
այն զկրոնաւորս, և աշխարհ . այլ ևս
աստուածն որք ժողովքն նիկիոյ. որ ՚ի. ՂԹ.
երգ" կանոնին յայտնապէս յիշէ զձէթն
հիւանդաց. և ասէ. թէ այս ձէթս առ
Ժե ոսկերք ՚ի յեւղոյն մեռոնի որ վսմ գրոց
15 մեռոյ . և ՚ի ձիթոյ վմ օծանելոյ զերո
խոյս յաւուր բան զկերութեան ;
Եզ.ոն ես այլ հետ զատ_առաքեան ժո-
ղովք, հայոց ամենաւօթք, որ զնոյն
առ_ատացեցին . ՃԳ . երկրորդ" որ ժողովն
կարբեկնայոյ ՚ի . Ծը . երգ" կանոնին .
որ ժողովն վաղարշապատոյ ՚ի . Հը . երգ"
կանոնին . որ ժողովն մեղրոյ ՚ի . ՀԵ .
երգ" կանոնին . երկրորդ" որ ժողովն
ալեքսանդրիոյ ՚ի . Ը . երգ" կանոնին .
և որ ժողովն մանազկերտոյ ՚ի . ԻԳ . երգ"
կանոնին ;
Ժզ Եւ ընդրդ" յուցանե վճռայութիւն
16 եկեղեցոց հայոց . որք ՚ի գիրս խոստո-
վան առ_անդրեն . թէ պարտէ՛ կատա-
րել զայս հրամանս առաքելոյ ՚ի բնէ,
և հրաժարեցաւ ՚ի յակոբայ առաքե-
լոյն : և վարդանն ՚ի գիրս խրատուց
՚ի վերջնոյն" գլխոյն գնէ զօծումն հիւա-
նդաց ՚ի մէջ եւթնն որք խորհրդոցն և
յետոյ ասէ այսպէս ։ Ուղղութիւն խոնրհրդ-
դոյն եկեղեցւոյ հաստատեալ կատա-
րեալ գործոց . զի քրիստոնէութիւն
եւթն խորհրդոց եկեղեցւոյն է ։]
ապաքում ընդ բանանգրութեամ՝ պահանջե-

ներ

նէր քրիստոնէութեն այսր եկեղեցւ_ ԺԷ
ոյն , որ ոչ կատարէր զայն-ով զնի ոչ 17
'ի խորհրդոյ վասն ասացելոց :

Այլ ամ այսպիսի պատճառնք զոխոցի
ստաթեւացին 'ի գլուխ հարցմանց . Թէ
բանագարանեցաւ եկեղեցին հայոց քա
ռնալ 'ի միջոյ իւրեանց զխորհուրդ
օծման հիւանդաց . զի մի քարոզել
լիցի 'ի նմանէ խորհրդոյն խոստովա
նութեան , որպէս 'ի հնարից չարին քա
ձեալ եղեւ 'ի յազգէն յունաց , և վր
աց , և ասորոց : զի խոստովանութեան
հարկաւորագոյն է քան զվերջին օ_
ծումն : ԺԸ

Իսկ՛ այս պատճառս ոչ է ընդունելի 18
քանութը . Նախ՝ զի յոյժ և վերջ 'ի քա
րծ արկանելն զերկուսին խորհրդութեան
խոստովանութեան և վերջին օծման
հիւանդաց . որոյ յայտնի է . ուստի
սուտ ասէ ստաթեւացին ; և ձ յլ և ա սա
որոց զերկուսին խորհրդութեան ունին ,
քաց միայն 'ի նեստորական մասոյն . որք
եղբեան 'ի քաց կացին 'ի խոստովա_
նութէ . իսկ այժմ ոչ գտանիմ քատոյ
գն : Երկրորդ" զի ոչ պարտ է մեզ զչար
իքն առնել վս բաշխելոյ այլում չարի :
զի եթէ ոչ կարելի է սուտ ասել . Թող ԺԹ
'խոստովանութեան անուն բարձեալ բարւոք բա- 19
նանէնն . որպէս և ա սա-ն-ել ոչ կարէ
մի ազգ յարդարել ձգել զխորհրդութ
վերջին օծման 'ի քնէ հաստատեալ
և հրամայեալ : Երրորդ" զի այժմ կեա
ալն կարէին վրդովել հայոց քանա
դատել զժողովուրդն առ 'ի յոչ հրա
ժարել 'ի խոստովանութեէ . Թէ սպառ
նալեաց . Թէ հրամանաց . Թէ նզովիւք
համ Թէ այլ իւն կերպիւ . որպէս ա_
ռաքելն յոյժ և վերջ : Եա չորրորդ" զի
յորժամ յետոյ վերջացաւ մոլորու_
թիւն վա հրամայելոյ 'ի խոստովանու

թէ

cessarium, se retraheret ob rationes allatas.

Sed hæc excusatio non admittitur: Primò, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona. si enim vel simplex mendacium dicere prohibemur, etiamsi bona quammaxima indè orirentur; quãto magis Sacramentum, à Christo Domino institutum, ac mandatum, perpetuò ab Ecclesia exterminare? Secundò, quia alio modo induci poterat Populus ad errorem illum de Pœnitentia deponendum: si scilicèt prædicatum ipsi fuisset, Sacramentum Pœnitentiæ nõ in hac Vnctione, sed in auriculari Confessione consistere; ac insuper iniunctum esset Presbyteris, vt solummodò extremum spiritum agentes inungerent, & non etiam beneualentes. Tertiò, quia postquàm error ille cessauit, & Populus omninò resipuit, cur ei pristinum huius Sacramenti exercitium restitutũ non fuit? aut nunc saltem quid obstare poterit, quominùs Dominico huic mandato, Apostolicæque traditioni obtemperetur? Quòd si etiam num id facere Præsules Armeni neglexerint, dum monentur; profectò nulla erunt apud Deum nec excusatione, nec venia digni.

DICO quartò: *Materia huius Sacramenti non est Vnguentum Chrismatis, sed oleum simplex oliuæ, ab Episcopo consecratum: Forma verò sunt illa verba: Per istam sanctam Vnctionem, & suam pijssimam misericordiam indulgeat tibi Deus, quic-*

quid

quid deliquisti per visum, aut *per auditum*, &c. vel alia verba similia secundùm substantiam:

Probatur: quia sic habet praxis Ecclesiæ, ac definierunt Generalia Concilia, Florentinum, & Tridentinum: quod etiam colligitur ex verbis illis Iacobi: *Orent super eum, Vngentes eum oleo*: igitur materia esse debet oleum simplex oliuæ, quia hoc solùm simpliciter oleum nominatur; tum quia vnguentum Chrismatis non consecratur verbis ad hunc finem idoneis; tum deniq; quia Concilium Nicænum, vt diximus, contradistinguit Oleum infirmorum à Chrismate, docens, aliter benedicendum esse, quàm Chrisma: debet autem priùs ab Episcopo consecrari; quia sic de sacris alijs vnctionibus fieri solet, & traditione accipitur. Forma verò esse debet Oratio deprecatiua: tali enim Orationi Iacobus huius Sacramenti efficaciam tribuit, dum prætereà subijcit: *Et oratio fidei saluabit infirmum*. & ratio præcipua est: quia in hoc Sacramento remittuntur reliquiæ peccatorum ex sola Dei misericordia; cùm grauiter decumbentes, proprijs viribus destituti, nequeant opera pœnitentiæ facere: vndè indigent orationibus adiuuari.

DICO quintò: *Minister Extremæ Vnctionis est Presbyter*, & consequenter etiam Episcopus. Constat ex illo: *Inducat Presbyteros*, &c. *Membra verò Vngenda, sunt oculi, aures, nares, os, & manus*; pro-

Ի թէ. և ժողովրդեան զպարծանս ՚ի միտս.
ընդէ՞ր վերստին ոչ հաստատեցաւ եղե
20 ւոյն օծութեան հիւանդաց ։ և այժմ
ընդէ՞ր կրկին ՚ի գործ ոչ առնուն զայս
խորհուրդս. և ոչ հրապարակեն ամե
նայն հրամանաւն, և առաքելական ա
ւանդութեամբ ։

ՉՈՐՐՈՐԴ՝ ասեմք. թէ նիւթ
գերբին օծման ոչ է՝ միայն. այլ է
ձէթ անխառն, և օրհնեալ յեպիսկոպոսէ ;
և ձեւ նորա են բանք աղօթից: և Հյա
ւք օծմամբ և աղօթիւ թէ՝ հիւանդ
թողցէ ընդ ամ գոր իւր մեղանչեցեր
Իա առնուանելեօք, կամ լսելեօք, և նման
21 ապա զայլ զգայութեամբք: և կամ այլ թէ
բանք, որ նման լինին այդմ բանին
նախութէ ;

Ապացուցանի այս. զի այսպէս ՚ի սովոր
նէ սովորեաց ար եկեղեցին և սահմանեն
ցին անեղելոյն ար ժողովքն Փլորէն
ցիոյ և տրիդենտ այ: և այսպէս յայտ առ
նեն բանքն յակոբայ առաքելոյ. աղօթս
ցեն ի վերայ նորա աղօթա. օծցեն իւղով ։]
իւղով առ բառ հասարակ ձիթապտղոյ
թեն. բայց ըստ այլ զգայութեան
նութէ և ըստ ընտրեալն օրհնութիւն ոչ
առն իւղով. այլ ձիթենիւ: այսպէս ուրեմն
Իբ նիւթն է իւղ ձիթենեաց անխառն.
22 որ պարզապէս ձէթ կոչի : Նոյն և զի
ար ժողովքն նիկիոյ տարբերէ զձէթն
հիւանդաց ՚ի միւռոնէ. և ասէ, թէ
այլ բանիւք պարտ է օրհնել զնա: իսկ
օրհնել լինի յառաջ յեպիսկոպոսէ. զի այ
սպէս օրհնին այլ ար իւղքն. և այսպէս
ուսեալ եմք աւանդեալ ՚ի սիւղբանէ: Իսկ
ձեւ նորա պարտ է զոլ բան աղօթա
կանն. ըստ այնմ. աղօթեսցեն ՚ի վերայ նորա
աղօթա ;] և յետոյ դնէ ասէ. Եւ ա
ղօթք հաւատոց փրկեսցեն զհիւ
անդն ։] Եւ պատճառ սորին է
այս.

[illegible]

Եգ 23

[illegible]

Եդ 24

[illegible]

Եե 25

[illegible]

propter quinque sensus, ex quibus ortum habet nostra cognitio, ac proinde origo peccandi: & prætereà renes, vbi sedes est concupiscentiæ; ac pedes, propter vim progressiuam, seu exequutiuam. Ita docet Concilium Florentinum. Quænam verò ex his vnctionibus ad essentiã Sacramenti pertineat, quæstio est inter Doctores: sed communior sententia est, vnctiones quinque sensuum, quæ ab omnibus Ecclesijs Occidentalibus fiunt, ad essentiam pertinere, quia ibi origo est omniũ peccatorum; reliquas verò duas ad solennitatem Sacramenti; cùm vis appetitiua, & exequutiua pendeant à cognoscitiua. Ideò in fœminis vnctio renum potest omitti, ratione honestatis: nam Concilium Florentinum non præscribit, vt partes illę omnes vngantur; sed enumerat omnes partes, quæ iuxta varium Ecclesiarum vsum vngi solent.

Græcorum ritus, quem refert, ac defendit Archudius, est, vt primùm vngatur in capite frons, mentum, & ambæ genæ; ita ut fieri videantur ibi, vbi sedes est omnium sensuum, vnctiones illæ ad modum Crucis: deindè siue manus tantùm, siue pectus, manus, & pedes, pro Ecclesiarum diuersitate. Armeni verò, qui solius cadaueris manus, frontem, ac verticem superstitioso more inungunt, non dubito, quin deinceps ab errore se retrahentes, administraturi sint hoc Sacramentum duntaxàt ægrotis grauiter decumbentibus, imitantes

Archudius lib. 5. cap. 7.

Mmmm for-

fortasse in vnctionibus tutissimum Ecclesiæ Romanæ ritum.

COROLLARIA

Ex doctrinis præcedentibus deducenda.

Sectio III.

EX dictis collige primò, Sacramentum Extremæ vnctionis ministrandum non esse infirmis, quibus constat, se teneri peccato lethali, nisi postquàm per Pœnitentiæ Sacramentum ab eo sint absoluti. nam, vti docuimus quæst. 3. §. 3. num. 16. hæc Vnctio per se non habet auferre peccata mortifera, sed solùm illorum reliquias.

Secundò, neque conferendum esse infantibus, qui vsum rationis non habent; neque ijs adultis, qui perpetuò fuerunt amentes: cùm isti non habeant reliquias peccatorum, è quibus abstergantur: quarè ipsis non competit illa forma: *Indulgeat tibi Deus, quicquid deliquisti per visum, auditum, &c.* neque sint capaces lætitiæ, & alleuationis, quam Sacramentum adfert.

Tertiò, neque dari debere bene valentibus, aut ijs ægrotis, qui ad mortem non infirmantur, propter rationes suprà positas. Quarè iure optimo Græcos de hoc abusu grauiter reprehendit Archudius, doctissimus eorum Theologus, hisce verbis: *Quòd Græci, pœnitentes, quamuis benevalentes, in omnibus*

Archud. lib. 5. de Sacr. c. 4.

ijs

ա 1 հաղեկելոցս ըստ աւանդութեան կա-
թուղիկէ եկեղեցւոյն ։

ՅԱՂԱԳՍ

Եզրակացութեանց ուսմանց. որք հանեալ են ՚ի նախասացեալ վարդապետութեանցն ։

Երրորդ՝ գլուխ ։

Ի Յասացելոցն եզրեալ նախ հե-
տեւի. թէ չէ՛ արժան պաշտել
զխորհուրդ վերջին օծման հիւան-
դացն այնոցիկ. որ գիտեն ունել յին
բ 2 քեանս զմահու չափ մեղս՝ մինչ։ այլ պարտ
ունին յառաջ խոստովանիլ և արձակել
յմեղ մահու չափ մեղացն. և ապա օծա-
նել ։ զի այս օծումն ըստ ինքեան ոչ
ունի բառնալ զմեղս մահուչափս.
այլ միայն զմնացորդս մեղացն, և կամ
զմեղս ներելիս. որպէս ուսուցաք ՚ի
յերրորդ՝ պրակին երրորդ՝ վիճաբանու-
թեան. ՚ի թիւն. ժզ ։

Երկրորդ՝ հետեւի. թէ և ոչ է՛ ար-
ժան պաշտել վասն հիւանդ տղայոցն
որք ոչ հասին ՚ի ժամն բանաւորու-
թէ. և ոչ մարդկանն, որ միշտ եղեն
գ 3 անմիտք ՚ի յերեխայութէ անտի ։ զի
այդք ոչ ունին զմնացորդս մեղաց,
յորոց սրբեսցին. զի ոչ երբեք կարա-
ցին մեղանչել չունելով զբանաւորու-
թիւն ։ ուստի և ոչ պատշաճի նոցա
այն ձևն բանին. Թողցէ քեզ Աստ՜ զոր
ինչ մեղանչեցեր տեսանելեօք և այլն ։

Երրորդ՝ հետեւի. թէ ոչ և պարտ
է՛ տալ զխորհուրդս առողջ մարդկան,
կամ այն հիւանդացն, յորս ոչ իցէ
կարծիք մահու, վա պատճառացն,
զոր բերաք հեղեալ ։ Ուստի յոյժ
ամենիմաստ վարդապետն արկուդիոս
՚ի

[illegible]

դ 4

ե 5

զ 6

ijs corporis partibus, adhibita quoque forma Sacramenti, non aliter atque infirmos inungant, nulla ratione probare possum. Cùm enim subiectum non sit aptum ad recipiendum Sacramentum, quandò neque grauiter quis infirmatur, & ad mortem, Vt requirit Apostolus, & exponunt sacri Doctores, frustrà, temerèque, ac non sine sacrilegio illud Græci administrãt; non secùs, ac si aliquis eum baptizaret, qui nollet Baptismum suscipere, proindè non esset idoneus ad recipiendum sacrum Lauacrum: Vel etiam Vt ij, qui corpora mortuorum baptizabant, quos Valdè reprehendunt sancti Patres; propterea quòd nullus effectus Sacramenti sequeretur. Græci Verò, qui alios nouitatis accusant, & in eos aliquandò insolentiùs insultant, respondeant ipsi, à quo istud acceperint, Vt contra doctrinam Apostolicam sanos Vngere debeãt? Ad hæc, multos inungunt feria quinta sanctioris hebdomadæ, qui non sunt expiati Sacramento pœnitentiæ. Non solùm igitur errant, quia subiectum minùs aptum inungunt; sed etiam, quia antè Sacramentum pœnitentiæ inungunt, &c. Hactenùs ille.

Quartò denique, quòd, si tam acri reprehensione digni sunt, qui Sacramentum Extremæ vnctionis sacrilegè sanis hominibus exhibent, etiamsi ritè infirmis illud conferre non omittant: quanto duriùs, acriùsque illos coarguere necesse sit, qui postquàm moribundos ægrotos hac salutari corporis, & animæ medicina iniquè fraudant, eam execra-

biliori cum sacrilegio, & in omni Christianorum memoria inaudito, extinctis, & omni vita, sensuque carentibus mortuorum cadaueribus prodigioso ritu Gentilium applicare, ac frustrà prodigere non horrescunt? *Perficimus*, inquiunt, *huius Vnctionis Sacramentum suprà defunctos Sacerdotes: Vngimus enim illos, quasi luctatores, vt cum prauis spiritibus huius aëris viriliter decertare valeant*. At cur quæsò non omnium hominum, sed Sacerdotum tantùm cadauera præparentur ad certamen, ac luctam? num fortassè quòd aliorum cadauerum animæ separatæ, ad quas ipsi putant huius Sacramenti effectum transmitti, viribus fortioribus prædita sint; aut Vnctionis istius auxilio indignæ; aut luctari, ac certare non debeant? Quæ maior fatuitas? aut quæ vnquàm hæretica persuasio, ista deterior, inueniri queat? Ac miror equidem, quomodò factum sit, vt Armena Ecclesia, in qua singula per secula Præsules, ac Magistri nō pauci prudentia, & pietate, cæterisq; virtutibus floruerūt, ac florent; abusum hunc adeò detestabilem, tamdiù in suo Populo permittere potuerit, & æquo animo tolerare.

Sed videamus, quotuplex sit in hoc facinore crimen, & turpitudo; Primò enim Christi mandato, & Apostolicæ præceptioni superbissimè aduersantur. Secundò, contra Vniuersalis Ecclesiæ praxim, Conciliorum decreta, & omnium Sanctorum Patrum doctrinā hoc ipsum te-

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

Թ 9 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժ temerè, & contumaciter perpetran-
10 tur. Tertiò, subiectum sacrilegè iniungunt omninò incapax tum effectus primarij huius Sacramenti, qui est animæ sanitas, tum effectus secundarij, qui est sanitas corporis. Quartò, creaturæ, animæ rationalis experti, quin insensibili, Vnctionē hanc per modum Sacramenti adhibere superstitiosè conantur. Quintò, posse Sacramentum, cadaueri datum, transmittere suos effectus ad eius animam separatam, hæreticè
Ժա opinantur. Sextò, materiam appli-
11 cant, huic Sacramento ineptam, nempè vnguentum Chrismatis. Septimò demùm, forma illa, quam proferunt: *Benedicatur, Vngatur, & sanctificetur manus*, vel *frons*, aut *Vertex huius Sacerdotis, per signum istius sanctæ Crucis, per hoc Euangelium, & hoc sanctum Chrisma, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: non est idonea, etiamsi Sacramentum infirmo ministraretur. Etenim præter alia, quæ non
Ժբ congruunt, illud præcipuè: *San-*
12 *ctificetur manus, frons, &c.* perquàm ineptè dicitur, quia effectus Sacramentorum non est membrorum sanctificatio, sed hominis, hoc est, animæ, prout membra illa viuificat. Deindè, de qua sanctificatione loquuntur, cum hoc dicunt? si enim de illa, quæ fit per gratiam sanctificantem, & ab hoc tribuitur Sacramento; talis certè sanctificationis capax membrum non est. Sin autem de illa, quæ fit in rebus inanimatis per benedictionem, & con-

consecrationem Ministri, vt cùm consecrantur aliquorum Sacramentorum materiæ, Chrisma, Oleum, Aqua Baptismalis, &c. quæ propterea sancta, aut sanctificata dici solent: & quorsùm membris illis talis sanctificatio, præsertim si sint membra cadaueris, quæ mox euasura sunt materiæ non Sacramentorum, sed vermium?

Debent itaque Armenij (si ritè hoc velint Sacramentum administrare) oleo ab Episcopo benedicto solos in extremis agentes ægros inungere, illamque proferre formam deprecatiuam, quam suprà tradidimus Sect. 2. num. 19. Quòd si nolint à forma imperatiua (quę media est inter indicatiuam, & deprecatiuam), nec à suis verbis recedere; tolerari possunt, dummodò in hunc saltem modum, aut similem, eam efferre velint: *Benedicatur, Vngatur, & sãctificetur hic Dei seruus per hanc sanctam Vnctionem, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; Vt more militis Vncti præparatus ad certamen, aëreas possit superare Potestates.* Nam (vt refert S. Bonauentura in 4. dist. 23. quæst. 4. & post illum Paludanus, Riccardus, Gabriel, & alij) similis quædam forma, tametsi omninò indicatiua, vsu recepta fuit, ac permissa in Ambrosiana Ecclesia; eaque talis est: *Vngo te oleo sanctificato in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; Vt more militis Vncti præparatus ad certamen, aëreas possis superare Potestates.* Et Palacius ibidem, disp. 1. ex lib-

13 [illegible]

14 [illegible]

15 [illegible]

Եւ այսպիսի բանականն լինի առ՚ի զգուշութեան՝ յանձն զնոյն վասն խորհրդոյս այսորիկ: բանզի սուրբ կարծեն միւռոն. որ բաժանեալ են ս զնոյն՝ ամենոյն. Թէ և նոյն ամեն պատրաստութ զի բերին օծման առողջ մարդկանն. որպէ սանէ այլքն յունաց: և զայս կարծեն զն երկուց պատճառաց. Նախ՝ զի զերաց սրբութեանն՚ի գիրս հարցմանց. Թէ հայք կատարեն զայս խորհրդ րդ ոչ միայն՚ի հիւանդաց բժշկութեան. այլ և ծանծ կայկա՚ի դրսոյնին զինի մխիթարութ. և՚ի յաւանդութեան աւագ հինգ շաբթին; Եւ երկրորդ՝ զի ՚ի նոյն աւագ հինգ շաբթին օծանեն զառաջն հաւատացելոցն եւ զոտ. որ օրհնեալ լինի՚ի նոցանէ բաա նմանութեան որհնութեան ձիթոյն հիւանդաց. սանելով այսպէ: Սրբեա տէր զիւղս զայս. զի եղիցի սա՚ի բժշկութիւն ամենայնի. և առողջութիւն հոգւոց և մարմնոց. որք հաւատով ընդունին ես մերձեցան՚ի սա. և այլ:]

Բայց ստուգիւն բաւ երի ձշմարտութեն ասել է այսպիսի կարծիքս. զի հայք ոչ ունին զայս մի-ս մոլորութիւն; զի յորժամ օծանեն զառողջս, ոչ ունին դիտաւորութիւն այսպէս խորհրդակատարութեամբ զի բերին օծման. որպէս ունին յոյնք: և առ աւանդին պատճառն այս Յոհաննէս. Թէ զի յիշատակութեան զին մարտութիւն յուղոյն զոր եղից եհր այսր խորհրդոյս. և օծանող ձեռն եհր հայոց զայլ մոլորութիւն, զոր նոյն ոչ ունէին: զի բաց՚ի վերդ-ատութիւն, զոր իմլքն փախնաց՚ի կոյրոն քրիստոսէ, այլ ամ ուսանելով և վերջացուցանելեն հնարաւոր՚ի մնացն նորոց, յիմարութիւն են և սուտ բարբաջանք: բանզի զի հայք ոչ՚ի դրոյնին, և ոչ՚ի յայլ

օծ-

Ֆղ 16 libro Sacramentali Venetorum similem aliam refert, his verbis constantē: *Vngo te oleo sancto, vt hac vnctione protectus, fortiter stare valeas aduersus varias caternas, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Et hæc pro Armena gente, de hoc Sacramento instruenda, dicta sufficiant. Cæterùm suspicati sunt aliqui, ab ipsa quoque hoc idem Sacramentū sanis hominibus, haud * aliter quàm Græci faciunt, ministrari: propterea quòd etiam Armeni Presbyteri Feria quinta Maioris Ֆե 17 hebdomadæ fideles omnes in Ecclesia, post pedum lotionem ab Episcopo factam, inungunt, quamuis non oleo (cùm maxima sit suis in Prouincijs olei caritas), sed butyro, quod tamen ijsdem ferè verbis tunc ab Episcopo benedicitur, quibus infirmorum oleum benedici solet, atque his præter alia: *Sanctifica Domine hoc butyrum, vt sit medicamētum omnium ægritudinum, & sanitatem afferat animabus, corporibusq; illorum, quibus applicatur,* &c.

Ֆը 18 Sed reuerà non est hic alius error Armenijs imputandus: siquidem hanc ipsi vnctionem non faciunt per modum Sacramenti, sed solùm ad excitandam Populi deuotionem in memoriam illius vnctionis, quā Maria Magdalena Domino exhibuit, vtì explicant, cùm butyrum benedicunt; ac præterea ad præseruandos fideles per vnctionem illā benedictam à morbis, alijsque malis, quæ contingere possent: & ideò Presbyter non alia membra inungit,

git,

git, nisi solos pedes, ab Episcopo priùs lotos; ac, dum vngit, nullam prorsùs verborum formulam profert, vt indicet, se extra Sacramentum id facere.

Tamen nihilominùs ab hac etiã Cæremonia abstinere deberent Armenij; primò, quia noua est in Ecclesia, nec ab vllo è Sanctis Patribus tradita. secundò, ne per eam alijs fieri videantur erroris Græcorũ participes. tertiò, ne ob hanc vnctionem negligatur ab ipsis alia Sacramentalis, & extrema in fine vitę: quippè ipsorum nonnulli, cùm de irrita mortuorum vnctione redarguuntur, hac alia viuis adhibita se defendunt. quartò denique, quia post initium eius Orationis, qua butyrum benedicunt, sequitur alia quædam erronea verba de Apostolica traditione, quæ nullo pacto tolerari possunt, sed auferenda omninò sunt. Incipit enim sic Oratio illa: *Domine Deus noster, qui præ magna tua misericordia Voluisti à muliere meretrice Vnguento inungi; atq; huius rei memoriam per Vniuersum Mundum in tuo sancto Euangelio prædicari: quapropter & Apostoli tui, à Spiritu sancto edocti, hoc ipsum benedictionis Vnguentum suscipientes, omnibus fidelibus tradiderunt: Vt scilicèt idem Spiritus gratiarum per Sacerdotale ministerium Veniat, ac sanctificet illud in remedium omnium ægrotantium*, &c. Mendaciter certè, atque adeo superstitiosè in hac Oratione adseritur, Cæremoniam istius vnctionis fuisse ab Apostolis ipsis su-

Ժթ 19

[illegible]

Ի 20

[illegible]

Իա 21

[illegible]

առաւաց խորհրդոյ ասացաք :

Յբ 22

Բայց արդ՝ Թէպէտ կարէին հայք առնել զայդ օծումն առանց մեղանչե-թեամբ . սակայն լաւագոյն է հրաժարել՝ ի նմանէ, նաև՝ զի այսպիսի ձև արարողութիւն ոչ աւանդեալ եղև՝ ի սրբոց հարցն. և ոչ երբեք ընկալեալ եղև՝ ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյս: Երկրորդ՝ զի տեղի տայ ամանց մոլորութէ և չար կարծեաց, համարելով, թէ այդպիսի օծումն իցէ խորհուրդ եկեղեցւոյ . և սակս այսորիկ ոչ կատարեն իսկ հաւատով զնշանակեալ խորհուրդ մեռոնին օծմանն . Եւ երրորդ՝ զի առաւօտեան այլ բանիցն, զոր ասեն՝ ի վերոյգրեալ աղօթսն, յորժամ օրհնեն զիւղն ասելով. Որպէս և զեղն իւղոյն օրհնութեան (.Ա. զիւղն պատեկին կնոջն)՝ ի առուչութեան հոգւոյն սրբոյ ընկալեալ քոյոց սրբոց առաքելոցն . աւանդեցին մեզ հարց սրբոց . որպէս զի քահանայական խորհրդականութեամբ նոյն հոգւին չնորհաց եկեալ սրբեսցէ զսա առ՝ ի բժշկութիւն մեզ ախտացելոց . և այլն:] բանքն զայս ասելով՝ ասեն ոչ. և զինչ նախ առաւ պաշտօնատարութիւն զօծեալ զի առաքեալքն ոչ ընկալան յեկեղեցին զարարողութիւն օծմանս այդորիկ առ յիշատակ մագդաղենացւոյն . և ոչ աւանդեցին հարց սուրբ առնել զայդ: այլ միայն յեկեղեցին հայոց մուծեալ եղև զայդ յիշատակելն: զի քս միայն ասաց. թէ լինելոց են ընդ ամ աշխարհս աւետարանական պատմութիւն օծմանն մագդաղենացւոյն առ յիշատակ նորա . և ոչ ասաց . թէ լինելոց են արարողութիւն այնպիսի օծմանն : Վասն այսորիկ պարտ է հայոց բառնալ՝ ի միջոյ աղօթիցն զբանսն զայսոսիկ . Եթէ ոչ կամին մոլորիլ .

susceptam, & fidelibus traditam: cùm constet, Catholicam Ecclesiam nunquàm tali Cæremonia vsam esse, sed solos Armenios in vnctionis Mariæ Magdalenæ memoriam illam introduxisse. Adde, quòd Christus Dominus huius quidem vnctionis non exercitium, sed Euangelicam solùm narrationem, in vniuerso Mundo futuram, prænunciauit.

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԿԱՐԳԻՆ

Գլուխ . Զ ։

Թէ որպէս հայք պաշտեն զայս խորհուրդս ։

Հատուածն առաջին ։

DE SACRAMENTO ORDINIS,

§. VI.

Quomodò administrent Armenij hoc Sacramentum.

SECTIO I.

QVanquàm Armeniorum Cęremoniæ cum in minoribus conferendis Ordinibus, tum præcipuè in sacris, longè multùmque alias aliorum Christianorum prolixitudine superant; in illis enim præter hymnorum, & Orationum, Psalmorumque seriem quasi sempiternam, adhibentur etiam ritu peculiari variæ, ac repetitæ Lectiones, & noui, & veteris Testamenti: tamen, sicut in cæteris non multùm à more reliquorum Orientalium discrepare videntur, ita in ijs, quæ magis ad substantiam rei pertinent, Latino ritui quammaximè conformãtur. Immò hunc ipsum ritum ab Ecclesia Romana Armenios accepisse, testatur Gregorius Cæsariensis, Armenus Doctor, & Episcopus, tametsi eiusdem

Ա 1

Թէպէտ հայոց եկեղեցականքն 'ի կա-
տարել զխորհրդս որոց աս-
տիճանացն վարեն յառաջ աստիճանու-
թԶ . և բուն մասինն եւս արժէից և
պատարագութեանն առաջնորդութեանց խորհ-
րդոյս հաւ̃ աստուածին ընդ այլ ազգս քրի-
ստոնէից յաւելեալս երկարանս, և մա-
նաւանդ ընդ յորս ։ քանզի առաւել
բաց աղօթից 'ի հարցն պաշտամանն սա-
ղմոսացն խորհրդոյ . Զք . բաց 'ի ... թեան
և ձեռն ոչ բանիւ . որով առնեն լինի
ընթերցուածոց աստուածաշունչ . վարեն
որպէս առ̃ ամենայն որ եկեղեցին հայ
մայ ։ Եւ նոյն վարդապետն յունաց կես
արացին 'ի Թագաւորն , զոր գրեաց առ
մեծ՝ եպիսկոպոս , վերայ . Թէ հայք ա-
ռին զեկեղեցւոյ ձեռնադրութիւնս 'ի սուրբ
բույն գրեգորէ հռոմայեցւոց հայրապետ-
անէն , և բանգ մաւորն եւ այսպէս ։ Եւ
գրեգոր պապարոն հարց աստուածածնայ
ընդ որ եկեղեցւոյն հայոց . որպէս

Բ 2

յայսմ

dem

[illegible]

Գ 3

[illegible]

Դ 4

[illegible]

Ե 5

[illegible]

dem Romanæ Ecclesiæ infensissimus hostis: inquit enim in Epist. ad Moysen Patriarcham suum: *Armeniorum Ecclesiæ ritum conferendi Ordines à Gregorio Papa suscipiunt; Vt in nostro Rituali manuum impositionis compertum habetur: quoniam eo ritu* (scilicèt ab ipso nobis tradito) *suscipimus eorundem Ordinum potestatem*, huiusmodi verbis indicans, ea præsertim, quibus potestas Ordinum propriè traditur, videlicèt materias, & formas singulorum Ordinum, à Latinis ipsos mutuatos fuisse. Nec profectò alienum à veritate testatus est, cùm Armenus Pontifex, dum Ordines singulos confert, eorundem omnino instrumentorum materias porrigat Ordinandis, ijsdemque ferè formulis verborum vtatur, quas præscripsit Romana Ecclesia, seu potiùs Sacramentarium antiquum D. Gregorij Papæ I. Quod certè ab alia Ecclesia, quàm à Latina, non potuit Armenica mutuari: quippe Græca, cùm qua illa in reliquo ritu Ecclesiastico maximè cõformatur, longè aliter experiri solita est; nec solùm tres minores Ordines tradere negligit, ac prorsùs omittit, vt infrà dicetur; verùm etiam haud aliã in cæterorum traditione agnoscit materiam, nisi solam manus impositionem, nec aliam formam præter Orationes consecratorias, aut fortasse illa solummodò verba: *Diuina gratia promouet talem in Diaconum, in Presbyterum, in Episcopum*: qua de re vide Archudium, li-

libro 6. de Sacramen. cap. 5.

Itaque, vt Armeni cautiùs, tutiùsque se gererent in Ordinum collatione, tanti scilicet momenti re, vt, si quod in eam vitium fortè obrepat essentiale, corruat ob id omninò necesse sit tota ferè Sacramentorum administratio; iure meritò statuerunt, Græco ritu posthabito, imitari Romanam Ecclesiam, quæ caput est, ac prudens Magistra omnium Ecclesiarum; quæque semper Apostolicarum traditionũ, ac Dominici cuiuslibet instituti fouendi, conseruandique inter alias omnes Ecclesias studiosissima fuit. Quapropter in primis distinguunt ipsi cum Latinis quatuor minores Ordines, eosque singulos seorsim exhibent, per materias, & formas peculiares: primùm quidem Ordinem Ostiarij, deindè Lectoris, tum Exorcistæ, postremò Acolythi. Immò, antequàm ad primum Ordinem promoueant quempiam, conferunt illi primam Tonsuram, quæ est quædam ad Ordines dispositio: vt priùs per hanc Cæremoniam Ordinandus à Populo, curisque huius seculi segregetur, & ad vacandum diuino cultui Clericus efficiatur. Ideò vocatur hæc Cæremonia in eorum Rituali, *Initium Ordinum pro Clericis faciendis*: in qua canitur illud: *Dominus pars hereditatis meæ, & Calicis mei: tu es qui restitues hæreditatem meam mihi:* & incidit Armenus Pontifex capillos Oblati in quatuor partibus ad modum Crucis, dicens præter alia

ver-

Զ 6 [illegible]

Է 7 [illegible]

Ը 8 [illegible]

[illegible]

[illegible Armenian text]

Թ verba: *In horum capillorum tonsura*
9 *præcidatur à te terrestre desiderium seculi, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Apud Græcos autem ex his omnibus nihil distinctim, ac seorsim confertur, nisi tantùm Ordo Lectoris, à quo eorum Ordinatio per tonsuram inchoatur: reliquorum verò trium Ordinũ nulla datur peculiaris potestas; sed (vt refert Archudius lib. 6. c. 9.) Ostiarij munus existimatur sufficienter exerceri à Subdiacono; officium Acoly-
Ժ thi à Lectore, vel ab eodem Sub-
10 diacono; & munus Exorcistæ à Sacerdote.

At horum minorum Ordinum omissio, cùm excusari iam nequeat ex penuria Ministrorum, nullo pacto est in Ecclesia permittenda: tum quia isti etiam Ordines, cùm imprimant in anima characterem, & iterari non possint, iudicantur iuxta communiorem Diui Thomæ, aliorumque Theologorum sententiam, esse vera Sacramenta, à Chri-
ԺԱ sto Domino instituta, non secùs
11 atque Maiores; quapropter negligendi non sunt: tum etiam, quia, licèt ex eo, quod hos Ordines Diuinæ litteræ non commemorant, sicut nec etiam Ordinem Subdiaconi, putent aliqui, initio nascentis Ecclesiæ, propter maximam Ministrorum paucitatem, omnia inferiora ministeria Diaconibus fuisse commissa, quia eorum potestas implicitè in vna Diaconi potestate continebatur; tamen in illa quoq; pri-

D. Thom. in Supplem. quæst. 35. artic. 2. Et quæstione. 37. artic. 3.

primitiua Ecclesia, vt primùm augeri cœpit fidelium numerus, extitisse horum Ordinum vsus, & potestates, seorsim, ac distinctè traditas, testatur Dionysius Areopagita in Eccles. Hier. cap. 3. par. 2. vbi dicit: *Ministrorum, alij stant ad portas Templi clausas, alij aliud proprij Ordinis operantur; alij autem Sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem, & benedictionis calicem*. Et S. Ignatius, qui etiam Apostolorum tempore floruit, in epist. ad Antiochenses omnium Ordinum officia his verbis recenset: *Saluto sanctum Presbyterorum collegium: saluto sacros Diaconos: saluto Hyppodiaconos, Lectores, Cantores, Ianitores, Laborantes, Exorcistas*, &c.

In Ecclesia verò posteriori eosdem singulos Ordines proprio nomine, atque ordine recensuit, tum Cornelius Papa, qui non longè aberat ab Apostolicis temporibus, sic scribens (vt refert Eusebius) ad Fabianum Antiochenum; *Is ergo, qui Euangelium vendicabat, nesciebat, in hac Ecclesia Catholica vnū Episcopum esse debere, vbi videbat esse Presbyteros 46., Diaconos 7., Subdiaconos 7., Acolythos 42., Exorcistas, ac Lectores, vnà cum Ostiarijs 52.* Tum Romana Synodus sub Syluestro, quæ ita loquitur cap. 7. *Pontifici Presbyter, Presbytero Diaconus, Diacono Subdiaconus, Subdiacono Acolythus, Acolytho Exorcista, Exorcistæ Lector, Lectori Ostiarius, in omni loco repræsen-*

Euseb. Cæsarien. lib. 6. histor. Eccles. cap. 43.

tet

և ՚ի ժամանակս առաքելոցն, ՚ի Թուղթն
ԺԲ առ Անտիոքացիսն յիշէ զամէն կարգաց,
միանս աստիճանաց ՚ի ձեռն այսպիսի
անուանց. ասելով: Ողջոյն տամ սր
բոյ դասուն քահանայից. ողջոյն տամ
սրբոց սարկաւագաց. ողջոյն տամ
կիսասարկաւագաց. ընթերցողաց.
երգողաց. դռնապանաց. աշխատա
ւորաց. երդմնեցուցչաց. և այլ:]

Իսկ՛ յետ առաջին եկեղեցւոյն՝ ըզ
նոյն աստիճանսն յիշեաց անձնական
անուամբք և կարգաւ. սուրբն Կոռ
նելիոս. պապ և հայրապետս, որ մերձ
ԺԳ էր ՚ի ժամս առաքելոցն: զի ասէ, զոր պատմէ
պատմէ. եւսեբիոս Կեսարացին պատմու
թեան ՚ի վեցերորդ գիրս պատմագրու
թեան. Թուղթ գրելով առ Փաբիանոս
անտիոքացին ասելով այս: [Նա՛ որ զե
աւետարանն նախանձէր. Թէ ՚ի յայսմ կաթո
ղիկէ եկեղեցիս մի պարտ էր գոլ եպիս
կոպոս. ուր էին քահանայք. Խզ. և սար
կաւագք. Է. և կիսասարկաւագք.
Է. և թանձրիչք. Խբ. և երդմնե
ցուցիչք, և ընթերցողք ընդ դռնա
պանս. ԾԲ:] Եւ դարձեալ նոյն կար
գաւ և անուամբք յիշեաց զնոյն մե
ծագոյն հռովմայ. որ եղև ՚ի ներքոյ
ԺԴ սրբոյն սեղբեստրոսի պապին. և ՚ի
յեօթներորդ կանոնին ասէ այսպէս: ՚Ի
յամենայն տեղիս Թէ ՚ի հայրապետական, կամ
Թէ ՚ի մեծ եկեղեցւոյ, զհնազանդու
Թիւն և պատիւ մատուցանէ քահանայ
եպիսկոպոսին. սարկաւագն քահանային.
դպիրն սարկաւագին. ջահընկալն դպրին.
երդմնեցուցիչն ջահընկալին. ընթեր
ցողն երդմնեցուցչին. և դռնապանն ըն
թերցողին:] Նա և նոյնպէս յիշա
տակեաց զաստիճանսն ՚ի. ՃԺ. ԵԺ. կա
նոնի մեծ ժողովն յանկիւրիոյ. որ եղև
՚ի յառաջ քան զնիկիոյն. ՅԺ. Թուակ

Ժո

Ժե 15 [illegible]

[illegible] Ժզ 16 [illegible] Ժէ 17 [illegible]

[illegible]

... tet obsequium *siue in publico, siue in gremio Ecclesiæ.* Tum denique Concilium Laodicense, in Asia celebratum circiter annum Domini 360. can. 24. nec non etiam Concilium Carthaginense 4. actum in Africa anno Domini 395. quod à Canone 3. vsque ad 9. non solùm eosdem enumerat Ordines, verùm etiam instrumenta præscribit, quæ tradi debét singulis Ministris, dum ordinantur.

Quarè Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis de hoc Sacramento sic docuit: *Sextum Sacramentum est Ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur Ordo: sicut Presbyteratus traditur per Calicis cum vino, & patena cum pane porrectionem; Diaconatus verò per libri Euangeliorum dationem; Subdiaconatus verò per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem; & similiter de alijs per rerum, ad ministeria sua pertinentium, assignationem. Forma Sacerdotij est talis: Accipe potestatem offerendi Sacrificium in Ecclesia pro viuis, & mortuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: & sic de aliorum Ordinum formis, prout in Pontificali Romano latè continetur. Ordinarius Minister huius Sacramenti est Episcopus: effectus est augmentum gratiæ, vt quis sit idoneus Christi minister.* Hucusq; Concilium.

Itaque iuxta sacri huius Concilij documentum, & vetustum Ecclesiæ morem, Armenus Episcopus

pus primùm initiat Ostiarium, tradens illi claues Ecclesiæ, ac dicens: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem huius muneris, & earum rerum, quæ his clauibus tibi commissis recluduntur*, &c.

Deindè Lectorem, dans ei sacrum librum, ac dicens: *Accipe librum hunc, & esto Verbi Dei relator, & conscius, habiturus, si rectâ mente, ac spiritu impleueris officium tuum, partem cum cœtibus Sanctorum, & amatorum Dei*, &c.

Tum Exorcistam, cui tradit librum, in quo scripti sunt exorcismi, ac dicit: *Accipe, & commenda memoriæ, quæ hic scripta sunt: do tibi potestatem imponendi manus super Energumenos*, &c.

Postremò Acolythum, cui dat priùs candelabrum cum candela, dicens: *Accipe ceroferarium cum cereo; & scias, te potestatem habere accendendi luminaria in sancta Ecclesia.* Et posteà vrceolum vacuum, dicens: *Accipe Vrceolum hunc ad suggerendum Vinum calici pro Sanguine Christi*, &c. Et hæc quantùm ad minores Ordines.

Cæterùm initiat Subdiaconum, non solùm per manus impositionem, & Orationem Consecratoriam; verùm etiam tradens illi, iuxta ritum Latinum, calicem vacuum cum patina, & dicens: *Vide, ad quod mysterium Vocatus fuisti: quoniam ab Vltimo ministerio, in quo eras, Vlterius promotus es: Vigilans esto deinceps in hoc ministerio*. Et post alia, quibus explicat illi, quæ

ւորսն․ դնելով ՚ի ձեռս նորա զբանա-
ԺԸ լիսն եկեղեցւոյ, և ասելով․ Ահա յան
18 տեա՛․ որպէս այ պատասխանատու տալ փո
ւսյսր գործոյ․ և որք լինին ՚ի ներքոյ
փականաց բանալեացս, որ առա-
ջիդ․ պատրաստ կաց․ և աղօթեա՛
՚ի բանալ և ՚ի փակել զդրունս եկե-
ղեցւոյ․]
Եւ յետոյ ձեռնադրէ զընթերցող.
դնելով ՚ի ձեռս նորա զմարգարէից
գիրս ինչ, և ասելով․ Առ զգիրս զայ-
սո․ և լեր այ բանին պատմող․ և ան
զեղեցիկ նորին․ եթէ ուղիղ միտօք և
հոգւով զգործս քո պաշտես, կալ-
ԺԹ ցես բաժին ընդ ժողովս սրբոց և սի
19 րողացն այ․ և զառ եղբարցն լինիս ըն
թերցող ՚ի տանն այ․ և այլն․]
Եւ ապա ձեռնադրէ զերդմնեցու-
ցիչ․ դնելով ՚ի ձեռս նորա զգիրս եր
դմնեցուցման, և ասելով․ Ընկալ
և ամփոփեա՛ զգրեալս աստ ՚ի միտս
քո․ առաջի տեառն հրաման դնել զձեռս
քո ՚ի վերայ այսահարաց, և այլն․]
Եւ զկնի այսորիկ ձեռնադրէ զջ
ջահընկալ․ դնելով ՚ի ձեռս նորա զաշ
տանակս լապտերացն․ և ասելով․
Ընկալ զաշտանակս լապտերիս․ և
Ի առնուս իշխանութիւն լուցանել զջ
20 ջահս և զկանթեղս ՚ի սուրբ եկեղե-
ցի․] և նոյնպէս առեալ յետոյ նմա
զբաժակամանն դատարկ, և ասե-
լով․ Առ զբաժակամանս զայս ՚ի մա-
տուցանել զգինին ՚ի բաժակն փրկչական արե-
անն քո․]
Իսկ ապա ձեռնադրէ զդպիր․ ոչ
զկիսասարկաւագն․ ոչ եթէ միայն դնե-
լով զձեռս ՚ի վր զլխոյն, և ասելով զա
ղօթս ինչ․ այլ եւս դնելով ՚ի ձեռս նո
րա, ըստ աւանդութեան փռանկաց,
զսկիհն դատարկ մաղզմայնովն․ և
ասէ

ածեսցուք . Եւ ձեռն յոր խորհրդոյ կոչե
ցար քահանայ՝ ի վիճակս պաշտամանս ,
յոր եկիր , յառաջ եկեալ : յայսմ հնա–
զանդութեան կացիր՝ ի պաշտօնս :] Եւ
այլ բանիւք ուսուցանէ նմա զամենայն
որ պատշաճի առ պաշտօնն իւր : Եւ
ապա ասէ . Եղբ այսորիկ ուսուցա–
նեմ քեզ զայդ . որպէս զի զգուշութեամբ
կատարեսցես զգործս քո . և հաճոյ
գտանիցիս այ . և այլն :]

Յետոյ ՝ի ձեռնադրութեան սար–
կաւագի հարցանէ զնա արժանաւո–
րութեան նորընծային . և պատասխանի առ–
նու : և այս հրապարակաւ լինի և ա՝ի մե–
ծ ձեռնադրութեան քահանայի . որպէս աս–
ացաւ վերոյն հաստատական ձեռնադ–
րութեան : և ապա խաչ հանէ՝ ի վերայ նո–
րա . և ասէ . Շնորհօքն այ հօր և
որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ . կոչեմք զա–
յս ընծայս զկիսասարկաւագս՝ ի պաշ–
տօն սարկաւագութեան : վա որոյ աղա–
չեսցուք և այլն :] Եւ զկնի աղօթից
ածելոց դնէ զձեռն իւր զգլխոյն նորա .
և ասէ . Տէր այ ամենակալ . հայր
անտեսանելի յեղօրնեսցես քեզ
խոնարհեցոյց զանտեսանելի աջ քո զորպէս
զա հօգւոյ և մարմնոյ : Տուր սմա զանեղծու–
թիւ զօրհնու . և օրհնեա զսա . որպէս
արժանի լինել կոչման սպասաւորու–
թեան սրբոյ եկեղեցւոյ , առնուլ զշնոր–
հս ըստ նմանութեան սիրելեաց քոց .
որ բաշխես առատապէս հաւատացե–
լոց ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի
պաշտել զքեզ ճշմարիտ այ : արժա–
նաւորեա զսա արհամարհել զերկրա–
ւորս . և լինել քարոզող ա–
ռատապէս շնորհաց քոց և աւետա–
րանին խաղաղութեան . և այլն :]

Եւ զկնի այլոց աղօթից կրկին դնէ
զձեռն իւր զգլխոյն նորա . Ամենայն

Եւ

|Բ 21| quæ ad ſuum pertinent miniſte-
rium, ſubijcit: *His ergo te moneo, Ut officium tuum diligētiſſimè exequaris, & acceptus inueniaris Deo*, &c.

Præterea in Ordinatione Diaconi, præmiſſis interrogatione, ac reſponſione de dignitate, & aptitudine Oblati teſtificanda, quod fit etiam in Ordinatione Presbyteri, vt præſcribitur in pontificali Romano; Pontifex Crucem ſignat verſùs illum, dicens ſic: *Per gratiam Dei Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Vocamus N. Subdiaconum in ordinem Diaconij; quapropter deprecemur*, &c. Et poſt aliquas Orationes, imponit manum ſuper caput eius, dicens: *Domine Deus* &c. *extende inuiſibilem dexteram tuam, & benedic hunc ſeruum tuum, Ut dignus ſit Vocari ad miniſterium Eccleſiæ ſanctæ, & accipere gratiam ad ſimilitudinem dilectorum tuorum, qui eam affluenter fidelibus tuis iuxta ordinem Uniuſcuiuſque largiris ad ſeruiendum tibi Deo Vero. Concede huic dignum fieri, qui terrena deſpiciat, & gratias tuas Uberrimas prædicet, & Euangelij pacem*, &c.

Bբ 22 (margin at "ctí, Vocamus N.")

Բգ 23 (margin at "dignum fieri")

Deindè, alijs interpoſitis precibus, iterùm illi manum imponit, dicens: *O diuina, & cæleſtis gratia, quæ ſemper ſupples indigentiam miniſterij Eccleſiæ Apoſtolicæ, Voca N. è Subdiaconatu ad officium Diaconij*, &c. Tum poſt alia, dum induitur Ordinandus Diaconi veſtibus, Pontifex imponit ſtolam ſuper humerum eius ſiniſtrum, dicens: *Accipe puram, & ſanctam ſtolam de manu*

Domini nostri Iesu Christi; & esto mundus ab omni fraude peccati ante faciem eius: Vita tua, & mores tui sic exemplum præbeant fideli Populo huic, Vt te illud Videant operari, quo peruenire possis ad Vitam Christi.

Deniq; tradit illi librum Euangeliorum, dicens: *Accipe potestatem legendi sanctum Euangelium in Ecclesia Dei, ad aures Viuorum, & in commemorationē mortuorum; &c.*

ԻԴ 24

և հեզնայնութեամբ չնորհ, որ միշտ լինիս ող ջախոհ սրբոյ պատարագ̃ սրբութե՛ առա ջնորդեալ եկեղեցւոյ. կենցաղ քոյ ու նեսցի 'ի գլորութե՛ 'ի սուրբ պատարագ սրբոյ եկեղեցւոյ 'ի սպասաւորութի. և այլն:] Եւ յետ այլոց արարողութեանց աղօթից, և ընթերցուածոց, զգեցու ցանեն զնա հանդերձս սուրբ պատարագին հանդերձիւք. և եդեալ զնա զգաւազանն փիլոն ձեռս թեփանանորս. և ասէ. Առ զիշխանութիւն և զսուրբ ուրարն 'ի ձեռ նադրեալ մերոյ յի քի. և լեր որ յամ խաբէութե՛ մեղաց առաջի երեսացն նորա. կենցաղ քո և վարք քո լիցի օրինակ ժո ղովրդեանս. որ են որ հաւ՛ատով 'ի քո. որով զի տեսցեն զքեզ գործել զայն. որով կարող լինիցիս հասանել կենացն քի:]

Եւ ապա տայ նմա զաւետարանս աւետիսն և զիշխանութիւն սուրբ՛ աղի. ընկալով 'ի ձեռս նորա զաւ՛ետարանական գիրքն, և ասելով. Առ իշխանութի ընթեռնուլ զսբ աւ՛ետարանն յեկեղեցի այ, յունկն կենդանեաց, և յիշատակ ննջեցելոց:]

DE ORDINATIONE ա 1 ՅԱՂԱԳՍ

Armeni Presbyteri. Ձեռնադրութե՛ հայոց քահանայի.

Sectio II. Երկրոր՟ գլուխ:

Porrò in Ordinatione Presbyteri (vbi planè tota res agitur) ea, quæ magis ad illam necessaria videbantur de latino quidem ritu acceperunt Armenij, sed ita notabiliter variata tum quoad ordinem, tum quoad substantiam; vt, si in ipsis Ordinationis essentiam constitueremus, Armeni Presbyteratus Ordo in controuersiam vocaretur. Idcirco videamus primùm, quomodo apud eos Ordinatio ista perficiatur? tum, quibus in rebus vtilioribus à Latino ritu discrepans de-

Ի Ձեռնադրութե՛ քահանայի յա րում կայանայ բանն մերոյ վի ճութե. Թէպէտ հայք առին 'ի լա տինացւոցն զհայրենս՛ արարողութե արա րողութիւն սնմանս. սակայն այլայլե ցին զնոսա ոչ միայն ըստ կարգի. այլ և ըստ գոյացութե: Եթէ որոյ նմա նեսցուք զգէլխաւ՛ արարողին արարո ղութիւն. որովհետև ձեռնադրելն ըղ քահանայս իւրեանց: Երկրոր՟ ընկեն զուք թէ յորոյ կոյն վերայ նորա սար րեսցն 'ի լատինական արարողութե: Եւ երրոր՟ խնդրեսցուք. մինչ թէ այնոցիկ արարողութեան խափանի

Բ 2

ցի

զի զքահանայական ձեռնադրութիւն ընկալցի . Թէ ոչ ։ Է

Ապա՝ ըստ առաջնոյն սովորութեան . 3
՚ի ժողովեալսն եւ որոց հայրք ձեռնադրեն զքահանայս . զի մի՛ յայժմ երկար լիցուք . զանց առնեմք զայլ խօսս . և միայն առաքելական զայսոսիկ , որք հաւատրեն զոր ՚ի խորհուրդս յայս պատշաճաւորագոյն ։ Ի Թուղթն հայոց է ուղիղն յետ սկսանելոյ պատարագականն աբարբոքութեանց և աղօթից . և յետ գրութեան ձեռաց այլոց քահանայիցն ՚ի Թեւթենսն առաքելոյն . դնէ զաջն ՚ի վերայ գլխոյն նորին ասելով . Տէր Աստուած Է
ամենակալ և այլն . տուր շնորհս ծա- 4
ռայիս այսմիկ առնուլ զաստիճան քահանայութեան ՚ի ձեռն հրաւիրման և ձեռնադրութեանս . և արժանաւոր լինել ընդունելութեան հոգւոյդ սրբոյ և առնուլ զպարգևս վերակացութեան արժանաւորութեամբ · շնորհօք Տեառն մերոյ և փրկչին յի քի .]

Եւ ապա յետ այլ աղօթից՝ քահանայքն զձեռս ՚ի վեր ունելով շարականեն , երգեն երիցս անդամ զայս աղօթս , զոր յետոյ եպիսկոպոսն եդեալ Է
զաջն ՚ի վերայ գլխոյ նորին մեւս անգամ
այսպիսի բանիւ ։ Աստուածային և երկնա- 5
յին շնորհ . որ միշտ լնու զպէտս սպասաւորութեան սրբոյ առաքելական եկեղեցւոյ . հրաւէր զայս անուն ՚ի սարկաւագութենէ ՚ի քահանայութիւն . և այլն ։] Եւ ապա դարձեալ դնէ զաջն ՚ի վերայ գլխոյն ասելով զայլ հինգ աղօթս ։

Յետ այսորիկ , և զգենու ընծայեցոյ ուրարոյ մաղթանօք , առաքելոյ , և այլոց աղօթից · եպիսկոպոսն զգեցուցանէ զուրարն քահանայական հանդերձ ձեռ ։ և լծելով զուրարն զպարանոցաւն ասէ . Առ զլուծ տն մերոյ յի քի ;

deprehenditur ? deindè , vtrùm talis discrepantia quicquàm deroget eius validitati ?

Quantùm ad primum : (vt ea præteream̃us, quæ minùs pertinent ad rei necessitatem) Pontifex Armenus , post varias cæremonias , preces, ac benedictiones, super Ordinandum adhibitas, vbi primùm totius Presbyterij manuum extensio ad humeros peracta est , dexteram super caput eius imponit , hæc dicens : *Domine Deus Omnipotens , &c. concede huic famulo tuo , Vt Ordinem Presbyterij per hanc Vocationem , & manus impositionem suscipiat ; dignèque spiritum sanctum tuum , & regiminis donum mereatur accipere , per gratiam Domini , & Redemptoris nostri Iesu Christi* , &c.

Tum post alias preces , omnes Presbyteri , tenentes manus extensas versùs Ordinandum , ter concinunt sequentem Orationem , quam mox Episcopus, imposita super caput eius dextera, denuò replicat his verbis : *O diuina , & cælestis gratia, quæ semper supples indigentiam ministerij Ecclesiæ Apostolicæ , Voca N. è Diaconatu ad officium Sacerdotij* , &c. Ac rursùs tertiò manus imponit, aliam Orationem subijciens.

Deindè induit illum vestibus Sacerdotis : & reflectens stolam ab humero eius sinistro , imponit super dextrum, dicens : *Accipe iugum Domini nostri Iesu Christi: iugum enim eius suaue est; & onus eius leue.* Imponit capiti eius mitram incuruam, dicens : *Accipe galeam salutis*

de manu Domini nostri Iesu Christi. Similiter & amictum super humeros, dicens: *Accipe thoracem iustitiæ de manu Domini nostri Iesu Christi.* Prætereà induit eum casula, dicens: *Dominus noster Iesus Christus induit te vestimento salutis, & indumento letitiæ, renouatum in decore nouæ, & spiritualis Vitæ.*

Posteà ligat illum cingulo, dicens: *Accipe potestatem à Spiritu sancto ligandi, atque soluendi: quam & Dominus noster Iesus Christus dedit sanctis Apostolis, dicens: quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in Cælo.*

Tum vngit eum Chrismate in fronte, & in manibus, dicens: *Domine Deus noster, qui manus hasce sanctitate, & benedictione vnxisti; quicquid istæ benedixerint, tu benedic; & quicquid manus istius consecrauerint in nomine tuo, tu confirma, & perfice; vt sint roboratæ per gratiam Domini nostri Iesu Christi, quē decet gloria, &c.*

Deinde tradit ei calicem cum vino, & patinam superpositam cum hostia, dicens: *Accipe, suscipe: accepisti enim per Dei gratiam potestatem consecrandi, & conficiendi sanctum Sacrificium, in nomine Domini nostri Iesu Christi, tam pro viuis, quàm pro defunctis.*

Tandem benedicit illum, dicēs: *Benedictio Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti, descendat super te, qui iam perfectus es in Ordine Sacerdota-*

քէ. զի լուծ նորա քաղցր է. և բեռն
զ 6 նորա փոքր ոգի:] և դնէ զգլխանոցն
ի վե՛ր գլխոյն ասելով. Առ քեզ սաղա-
ւարտ փրկութեան ՚ի ձեռաց տն մերոյ
յի քի:] և դնէ զվակաշամակն ի վե՛ր ու-
սոյն նորա ասելով. Առ քեզ զզրահս
արդարութեան ՚ի ձեռաց տն մերոյ յի
քի:] և դնէ ի վե՛ր նորա զշուրջառն
ասելով. Տէր մեր յի քս զգեցուսցանէ
քեզ հանդերձ փրկութեան, և պատ-
մուճան ուրախութեան, նորոգեալ ՚ի
վայելչութիւն նորոյ և հոգևոր կեն-
ացն:]

է 7 Եւ յետոյ կապէ զմէջս նորա գօ-
տւով. և ասէ. Առ քեզ իշխանութիւն
՚ի հոգւոյն սրբոյ կապելոյ և արձա-
կելոյ. զոր տէրն մեր յի քս ետ հրաման
առաքելոցն սրբոց ասելով. զոր միան-
գամ կապիցէք յերկրի, եղիցի կապեալ
յերկինս. և զոր միանգամ արձակիցէք
յերկրի, եղիցի արձակեալ յերկինս:]

Ապա օծանէ միւռոնաւ ճակատն
իւր ՚ի ձեռս, և ՚ի ճակատն, և ասէ.
Տէր Աստուած մեր, որ օծեր սրբութեամբ և
օրհնութեամբ զձեռս զայս. զամենայն զոր սո-
քա օրհնեն, օրհնեա. և զոր ձեռք սո-
ցա կնքեն յանուն քո, հաստատեա
ը 8 և կատարեա. զի լիցին զօրացեալք
շնորհօք տն մերոյ յի քի. և այլ:]

Եւ զսկիհն գինւով դնէ ՚ի ձեռս նորա
զսկիհն մաղզմայովն ընդ գինւոյ և
հացի. և ասէ: Առ ընկալ. քանզի ա-
ռեր կարողութիւն շնորհօքն այ՛ նուիրել
և կատարել զսբ պատարագս յանուն
տն մերոյ յի քի վս կենդանեաց և ն-
նջեցելոց:]

Եւ ՚ի վերջն օրհնէ զնա քահա-
նայն ասելով. Օրհնութիւն այ՛ հօր և
որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ եկեսցէ ի վե՛
քո, որ կատարեցար ՚ի կարգս քահա-
նոյ

[illegible Armenian text] Թ

[illegible Armenian text] Ժ

[illegible Armenian text] ԺԱ

[illegible Armenian text]

dotali, ad offerrendum propositionem
9 *corporis, & sanguinis Christi pro pace, & remissione peccatorum. Amen.*

CIRCA secundum: Etsi putant Armeni, hanc sui Presbyteri Ordinationem Latino ritui conformem esse; eoquòd illas Latinorum Cæremonias in ea ipsi vsurpant, quæ omittuntur ab alijs Orientalibus Christianis, & præsertim à Græcis: siquidem isti nec vnctionem Chrismatis adhibent, nec porrigunt instrumentorum materias, nec denique absoluendi potestatem per ver-
10 ba vlla, explicitè illam significantia, conferunt; tamen non ita se res habet: immò posset adhuc quis dubitare (quanquàm ego non dubito, & causam infrà ostendam) quin talis ipsorum Ordinatio ea omnia habeat, quæ ad eius integritatem requiruntur.

Quocircà sciendum ipsis est primò, in Ordinatione Latini Presbyteri duas conferri potestates per duplicem Cæremoniam (sicut etiam ipsi in sua Ordinatione videntur ef-
11 ficere velle): Vna est consecrandi Eucharistiam, quæ dicitur potestas in corpus Christi verum; & hæc datur, cùm Latinus Episcopus porrigit Ordinando calicem cũm vino, & patinam superpositam cum pane, dicens: *Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi tam pro Viuis, quàm pro defunctis in nomine Domini.* Altera est absoluendi à peccatis, quæ dicitur potestas in corpus Christi mysticum; & hæc traditur, cùm idem

Epi-

Episcopus in fine Ordinationis manus imponit, ac dicit: *Accipe Spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; & quorum retinueris, retenta sunt.*

Secundò, quòd Ordinandus, accipiens per primam Cæremoniam potestatem consecrandi Eucharistiam, recipit quidem tunc Ordinem, seu Characterem Presbyteratus, sed non omninò completum; completur autem character hic, vel potiùs magis extenditur, cùm ille per secundam Cæremoniam accipit alteram potestatem absoluendi à peccatis. quare vtraque potestas, per vtramque Cæremoniam collata, requiritur ad perfectum Presbyterum, seu Sacerdotem constituendum.

Tertiò, quòd hæ duæ potestates ità inuicèm subordinantur, vt prima dari possit ante secundam, non autem è contrariò. vndè non potest quis accipere potestatē dimittendi peccata, & in corpus Christi mysticum; nisi priùs, aut saltem eodem simul tempore, potestatem consecrandi Eucharistiam, & in corpus Christi verum, acceperit: cùm principalis actus potestatis Sacerdotalis sit consecrare Christi corpus, & sanguinem; actus verò secundarius, absoluere à peccatis. Christus enim, cùm ordinauit Apostolos Sacerdotes, ita diuisit has potestates, vt primam eis in Cœna tradiderit, cùm porrigens illis sanctum panem, & calicem, ait; *Accipite &c. hoc facite in meam*

Ժբ ձեռնադրութեան դնէ զձեռսն ձեռ-
12 նն ի վերայ նորընծային, ասելով. Առ
հոգի սուրբ. եթէ ումեք թողուցուս
զմեղս, թողեալ լիցի նոցա. և եթէ
զուրուք ունիցիս, կալեալ լիցի:]

Երկրորդ՝՝ գիտելի է. զի յորժամ
նորընծայն առնու զիշխանութիւն պա
տարագելոյ ի ձեռն առաջնոյ արա
րողութեան. յայնժամ առնու ար
դեօք զաստիճան և զնկարն քահանայ
ութեան. բայց ոչ ամենևին լրութեամբ
կատարեալ: Իսկ կատարի բովան
դակ այսր աստիճանի նկարն յորժամ
Ժգ նորընծայն ի ձեռն երկրորդ արարո
13 ղութեան առնու զայլ իշխանութիւն
արձակելոյ ի մեղաց: Վասն որոյ երկո
քեան իշխանութիւնքն, ի ձեռն երկոցու
նց արարողութեանցն առեալք, խնդրե
քին առ ի կացուցանել զկատարեալ
քահանայ:

Երրորդ՝՝ գիտելի է. զի այս երկու
իշխանութիւնքս այսպէս ունին ստորադա
սութիւն առ միմեանս. մինչ զի առա
ջինն կարէ առնուլ լինել յառաջ քան
զերկրորդն. բայց ոչ հակադարձա
բար. զի ոչ կարէ ոք առնուլ զիշխա
Ժդ նութիւն արձակելոյ ի մեղաց և ի վե
14 րայ խորհրդական մարմնոյն քի. յառաջ
քան զառնուլն զիշխանութիւնն պա
տարագելոյ և ի վերայ ճշմարիտ մարմնոյն
նորա: զի գլխաւոր և նախնին ներգոր
ծութիւն քահանայական իշխանու
թեան է՝ կատարել զմարմինն և զարիւնն
քի. իսկ երկրորդական ներգործու
թիւնն է՝ արձակել ի մեղաց: Քան
զի քս, յորժամ արար զառաքեալսն
քահանայս. այսպէս բաժանեաց զա
յս երկու իշխանութիւնս. մինչ զի զա
ռաջինն ետ նոցա ի ժամանակին ընթ
թրեացն՝ մատուցանելով նոցա զհացն օրհ. և

զյիշատակն, և ասելով. առէք և այլն.
զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի:] Ժե 15
Իսկ զհետ յարութեանն եւս նոցա զնոյն յա_
ռաջէն՝ ասելով. առէք հոգի սբ.
եթէ ումեք թողուցուք զմեղս. թո
ղեալ լիցին նոցա. և այլն:]

Չորրորդ՝ գիտելի է. զի իշխանու_
թիւն քանալեաց. այս. կապելոյ և ար
ձակելոյ, է կրկին. մինն առ իշխա_
նութիւն աստիճանի. որ է իշխանու_
թիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց; և այս ոչ
կարէ աւանդել այլում եթէ ոչ
՚ի ձեռն աստիճանի; սակս այսորիկ
եթէ մի անգամ տուեալ լինի. ոչ և ս
կարէ յետոյ ՚ի բաց բառնիլ յառա_ Ժզ 16
ջէն. թէպէտ կարէ առաջնորդ կա_
խել և արգելուլ զներգործութիւն նո
րա ՚ի հնազանդելոց իւրեանց քահա_
նայիցն. և հրամայել նոցա. զի մի ար
ձակեսցեն ՚ի մեղացն. և մի՝ ՚ի գործ
արկցեն զիշխանութիւն զայն: Իսկ
միւսն առ իշխանութիւն օրինաց. որ
է իշխանութիւն նզովելոյ և արձակելոյ
՚ի նզովմանց և յայլոց եկեղեցականն կա
պանացն: և այս կարէ ՚ի հայրապետա
աց աւանդել արտաքոյ աստիճանի
այլոց. և մանաւանդ առաջնորդաց
վանից. զի կարիցեն նզովել և արձակել Ժէ 17
՚ի նզովմանց զհնազանդեալս իւրե_
անց. և այս իշխանութիւն կարէ յետոյ
բառնիլ միւս անգամ ՚ի յառաջնոցն:

Առ որ՝ ընդ առաջելոցս այսոցիկ
երկու խիղճ տարակուսութիւն անկանի
ի մէջ քահանայական ձեռնադրութեան
հայոց: Առաջինն է. զի իշխանու_
թիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց ոչ կարէ այլ
ոք աւանդել յառաջ քան զաւանդելն
զիշխանութեան պատարագելոյ: Իսկ հայոց
եպիսկոպոսն նախ քան նուիրելոյն զիշխանու_
թիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց յառաջ քան

զըն

commemorationem: alteram verò post Resurrectionem, cùm dixit: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata*, &c.

Quartò, quòd potestas clauium, seu ligandi, & soluendi, duplex est: altera Ordinis, quæ est remittendi peccata; & hæc vti diximus, tradi non potest, nisi per characterem Presbyteralem; & ideò semel tradita, nequit rursùs auferri, quamuis possit eius actus à Superiore suspendi, seu impediri. Altera iurisdictionis, quæ est ligandi per censuras Ecclesiasticas, & absoluendi ab illis; & hæc traditur extra Ordinem, & rursùm ab ijs, quibus tradita est, potest auferri.

His ita præmissis, duplex suboritur scrupulus in collatione Armeni Presbyteratus, maximè si, vt dicunt, ipsorum intentio sit, *ritu latino suscipere Ordinum potestates*. Primus est: quia potestas absoluendi tradi non potest ante traditioné potestatis consecrandi: Armenus autem Pontifex, antequàm porrigat calicem cum vino, & patinam superpositam cum hostia, dicens: *Accipe* &c. per quam Cæremoniam traditur à Latinis potestas consecrandi Eucharistiam; confert potestatem dimittendi peccata: quod facit per Cæremoniam, licèt à Latina diuersam, non tamen ineptam, nempè ligationem cinguli, & verba illa: *Accipe potestatem à Spiritu sancto ligandi, atque soluendi*, &c.

Secundus est; quia, cùm idem Pontifex porrigit ea instrumenta,

quo-

quorum traditione confertur potestas consecrandi Eucharistiam, nõ vtitur formula verborum idonea. inquit enim: *Accipe, suscipe: accepisti enim per Dei gratiam potestatem consecrandi, & conficiendi sanctum Sacrificium* &c. quibus verbis videtur materiam solùm tunc velle tradere, sed non etiam eam potestatem, quam refert fuisse iam ab Ordinando acceptam: ac si diceret: Accipe hanc materiam, & illam suscipe exercendam; quia iam accepisti potestatem consecrandi &c.

QVOD spectat ad tertium: Videndum superest, qua ratione duplex hæc obiectio nequaquàm obstet, quominùs Ordinatio Armeni Presbyteri valida sit, seu illi non desit, quod ex institutione Christi requiritur ad eius essentiam. Res enim nimis ardua esset, adserere, Armenam Ecclesiam veris hucusque Sacerdotibus caruisse; maximè quòd non soleat Romana Presbyteros Armenos, qui ab hæresi, vel schismate conuertuntur, iterùm ordinare. Dum ergo huius rei explicationem, in quarta Sectione ponendam, lectores Armenij præstolantur, intereà, vt Latinis illa magis arrideat, varias Catholicorum Doctorum opiniones circa huius Ordinationis essentialia seorsim vnà cum eis excutiamus, indicemusque, quæ nobis in hac quæstione sententia probabilior videatur.

Ժը 18 ղղնեալն 'ի ձեռս նորա զանօթսն ընդ գի-
նւոյ և զնշխարանսն ընդ հացին. որով
առաքելութեան տուեալ լինի առ ի լա-
տարացեալ իշխանութիւն պատարագելոյ,
առա՛ռ ուղենն և այլ:

Երկրորդ" առարկութիւն է. զի
յորժամ հայոց եպիսկոպոսն ասէ 'ի ձեռս
նորընծայիցն զնախապատրաստեալ գործիսն
որք են առ լրացուցանելն նիւթ քահան-
այական աստիճանին. յորժամ ոչ առնէ
պատշաճաւոր ձեռ. քանզի. այլ զիս-
թէ զանփոփոխական նշանակութիւն նորա
առնելով. առ ըմբռնել. քանզի առեալ
Ժթ 19 կատարողութիւն չառնողն ոչ կարել և կա-
տարել զայն պատարագս յանուանէն
մերոյ յի՞ ըն զի կենդանեաց և ննջե-
ցելոց:] որով քանզի ցուցանէ. թէ
յորժամ զնիւթն միայն կամի տալ
նմա, և ոչ ևս զիշխանութիւն, զոր
ասէ թէ առեալ եղև յառաջ 'ի նմանէ.
քայց՝ զնիւթ կարգաց յառաջ տալ
նմա զիշխանութիւն պատարագելոյ
առանց առոյս փոխոթն, և առանց
առնլոյ զձեռն քանին:

ԵՐԱՐԴ երրորդ" առնուլթի՝
պարտ է մեզ քննել և խորհրդել. մի՞
թէ մերոյցուցեալ երկու առարկութիւն
թիւնքն կարող իցեն խափանել զզ
քահանայութեան ձեռնադրութեան հա-
յոց. թէ՞ ոչ: քանզի 'ի մեծ կարգաւորել
եալ եկեղեցին վարդապետաց ուսու-
ցանեն, թէ իշխանութիւն արձակելոյ
Ի 20 'ի մեղաց ոչ կարէ առանձնել յառաջ
քան զիշխանութիւն պատարագելոյ:
և թէ ոչ կարէ խորհրդոց ինչ կատա-
րել առանց պատշաճաւոր նիւթոյ և
ձևոյ քանին: Եւ զի՞ 'ի մեծ կարգաւ
նէ յայս պատճառ և զմտաւորին քան եր
ամենայն թէ այսպէս հայոց ոչ ունի ասոյց
և Հռովմայեցւոց քահանայայս: քա՛ն լինի

[illegible]

DE MATERIA,

Et Forma Ordinationis Sacerdotalis variæ sententiæ, & Auctoris assertio.

Sectio III.

PRima opinio est adserentium (id quod minùs probabile puto) posse Papam sine vlla exhibitione materiæ, nec alterius extrinsecæ Cæremoniæ, aliquem ordinare plenissimè Sacerdotem, si tantummodò illi dicat: *Esto Presbyter*. Supponit enim hæc sententia, materiam non esse Ordinationi necessariam, nisi solùm ex instituto Ecclesiæ, cui Christus Ordinationis modum præscribendum commiserit: vndè, cùm Papa nulli Ecclesiasticæ constitutioni subijciatur, sequitur, illum solis verbis Ordines conferre posse. Ita Angelus in l. 11. c. de cri. sacri. & in l. 1. c. de sent. par. 5. Felinus par. 1. in Decret. cap. 2. de Constit. num. 23. Decius in Decret. lect. 1. de con-
1 stit. num. 50. Rebuffus in praxi beneficiorum, tit. de Clericis, à quibus, & quomodò creetur, nu 9. Hieronymus Gigas tract. de Pensionibus, quæst. 8. quibus consentit Franciscus Victoria de Sacram. Ordinis, quæst. 5.

Sed hæc opinio displicet: nam communiter existimatur, ad Ordines conferendos non solùm verba, verùm etiam visibilem aliquam materiam ex ipsa Christi Domini
2 præscriptione requiri. Siquidem Apostoli, qui de hoc Sacramento administrando instructi fuerunt à Christo, nunquàm Ordines contulerunt sine verbis, & præterea sine aliquo visibili, & externo symbolo, nempè manus impositione, iuxtà illud, Act. 6. *Orantes imposuerunt eis manus*. Cuius rei rationem reddit S. Bonauentura in 4. dist. 24. par. 1. art. 1. quæst. 4. his verbis: *Quoniam verò manus est organum*

organorum in operando, & lingua in exprimendo, rectè significatur conferri potestas in officio vtriusque: & hæc in quolibet Ordine reperiuntur. Immò & ipse Dominus, cùm vtramque potestatem Sacerdotalem dedit Apostolis, vsus est non solùm signo audibili, nempè verbis, sed etiam visibili, aliqua scilicet externa Cæremonia. dicens enim in Cœna: *Hoc facite in meam commemorationem:* porrexit illis sanctum panem, & calicem: & post Resurrectionem, dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis,* &c. insufflauit in eos.

Secunda igitur opinio (ex ijs, quæ iuxta communem sententiam docent, præter verba requiri de iure diuino materiam) adserit, in Diaconatu, & Sacerdotio manus impositionem, quæ præcedit instrumentorum porrectionem, esse Cęremoniam accidentalem, & fieri solùm ad solemnitatem; ipsam verò traditionem instrumentorum esse materiam essentialem. Ita Dominicus Sotus in 4. dist. 24. quæst. 1. art. 4. Valentia tom. 4. disput. 9. quæst. 1. Maldonatus tom. 2. de Sacr. tract. de Ordine, quæst. 3. part. 2. Nugnus par. 3. in Addit. quæst. 37. art. 5. Bonacina de Sacr. disp. 8. quæst. vnica, punct. 4. & alij.

Ratio istorum est: Prima, quia cùm tradũtur in Diaconatu, & Presbyteratu materię instrumentorum & proferuntur formæ illis correspondentes, imprimitur character, & confertur potestas vtriusque Ordinis; & tamen tunc non impo-
3 nitur manus, sed multò anteà fuit imposita. immò in Presbyteratu prior ista impositio manus fit sine vlla prolatione verborum; ergo nõ potest esse materia, quia hæc exhiberi debet simul cum forma verborum. Secunda, quia Subdiaconatus est verus Ordo, ac Sacramẽtum, sicut etiam alij minores Ordines iuxta communiorem opinionem; & tamen traduntur sine ma-
4 nus impositione, sed per solam instrumentorum porrectionem: ergo eadem ratio esse debet de alijs.
1 Tertia, quia Gregorius IX. de Sacramentis non iterandis, cap. *Presbyter*, inquit: *Manus impositionem esse ritum ab Apostolis introductum:* vndè sequitur, esse Cæremoniam accidentalem: nam materiæ Sacramentorum non ab Apostolis, sed à Christo sunt institutæ. Quarta, quia idem Gregorius ibidem definit, non esse iterandam Ordinationem Diaconi, & Presbyteri,
5 factam sine tali manus impositione: *sed statuto tempore ad huiusmodi Ordines conferendos cautè supplendũ, quod per errorem extitit prætermissum:* sed omissa materia essentiali irritũ esset Sacramentum, atq; adeò iterandum: ergo &c. Quinta denique, quia Concilium Florentinum tradit pro materia Diaconatus, & Sacerdotij solam instrumentorũ porrectionem, ac nullam de manuum impositione mentionem facit.

Tertia opinio est, in prædictis duo-

duobus Ordinibus hanc eandem impositionem manus esse materiã essentialem; traditionem vero instrumentorum esse accidentalem. Ita Beccanus par. 3. tract. 2. cap. 26. quęst. 4. alijq; complures, quos citat, & sequitur Hugo Menardus in Notis ad librum Sacramentorum D. Gregorij Papę, nu. 238. lin. 35.

Fundamentum huius sententiæ est: quia non est credibile, Sacras Scripturas, antiqua Concilia, veteres SS. Patres, & vetustissima Pontificalia, quibus olim Latina Ecclesia in Ordinationibus vtebatur, solùm ea, quæ essent Ordinationi accidentalia, tradidisse; omisisse verò essentialia: immò oppositum omninò credendum est. At in Ordinatione Diaconi, & Presbyteri, solius manuum impositionis mentionem faciunt, Primò sacræ Scripturæ, 1. Timoth. cap. 4. & 5. Et 2. Timoth. cap. 1. Et Actorum cap. 6. & 13. atque etiam cap. 14. vbi illud: *Cùm constituissent illis Presbyteros*: Græcè, & Armenicè legitur: *Cùm per manus impositionem creassent illis Presbyteros*.

Secundò Concilia, vt Ancyranum, can. 10. Nicænum I. can. 9. Antiochenum can. 10. & 17. Carthaginense IV. can. 3. & 4. Toletanum IV. can. 27. Nicænum II. can. 14. & alia. immò ipsum Tridentinum Concilium, sess. 14. c. 3. de Extrema vnctione inquit: Ministrum extremę vnctionis esse *Episcopum, aut Presbyterum, ritè ordinatum per impositionem manuum Presbyterij*.

6 Tertiò SS. Patres, vt Clemens lib. 8. Const. Apost. cap. 16. Dionysius in Eccles. Hierarch. cap. 5. par. 2. Damasus Papa in Epist. 4. Innocentius I. Papa in epist. 22. & sic deinceps alij, ex quibus Ambrosius de dignit. Sacerd. cap. 5. *Homo*, inquit, *manum imponit, & Deus largitur gratiam*. Et Hieronymus in cap. 58. Isaiæ: *Ordinatio*, inquit, *non solùm ad imprecationem Vocis, sed etiam ad impositionem impletur manus*.

7 Quartò denique, vetustissima quædam Latina Ritualia non ponũt in Ordinatione Presbyteri porrectionem instrumentorum, neq; formam illi correspondentem, sed solùm manus impositionem cum sua forma deprecatoria, vt videre licet in Sacramentario D. Gregorij; & testatur Hugo Menardus loco sup. cit. his verbis: *In Ordinatione Presbyteri traditio instrumentorum cum sua forma: Accipe potestatem offerendi &c. deest in Sacramentarijs excusis D. Gregorij, Vt in Codicibus manuscriptis, Remensi, Rodradi,*
8 *S. Eligij, & Ratoldi, atque etiam in Pontificali manuscripto, quod putatur esse Anglicanum: non habetur etiam in Concilio Carthaginensi IV. neque in Toletano IV. can. 27. neque Vlli antiqui Patres mentionem aliquam illius aliquandò fecerunt, non S. Isidorus, non Amalarius, non Rabanus*, &c. qui de hac materia tractauerũt. Item Ioannes Morinus in Commentario de Sacris Ordinationibus, nouissimè typis dato

Parisijs, par. 2. vetera Latinorum Ritualia profert propè viginti; è quibus pleraque, nimirùm vetustiora, eandem traditionem instrumentorum cum sua forma in Ordinatione Diaconi, & Presbyteri non commemorant. His etiam concordant omnia Euchologia Christianorum Orientalium, Græcum, Illyricum, Antiochenum, Chalcedonense, Chaldaicum, Ruthenorum, Maronitarum, Iacobitarum, Nestorianorum, & Abyssinorum, vt refert Pater Verricellus in tract. de Apostolicis Missionibus, quæst. 312. sect. 2. & videri potest apud eundem Morinum.

Præterea, cùm ordinarentur ab Apostolis primi Diaconi per manus impositionem, Act. 6. nondum erat scriptum Euangelium, cuius liber nunc traditur, vt materia Diaconatus. immò Durandus in 4. dist. 24. quæst. 3. refert, quòd suo tempore non omnes Ecclesiæ, neque præsertim Aniciensis, cui præfuit ipse, morem habebant tradendi librum Euangeliorum in Ordinatione Diaconi; vnde probat, per solam manus impositionem, sufficienter Diaconum ordinari.

Quarta opinio est, tum præcedentem illam manus impositioné, tum porrectionem instrumẽtorum esse materiam essentialem. ita Petrus à Soto de Sacr. Ordinis lect. 5. Martinus Ledesmius in 4. quæst. 36. art. 4. ad 1. Bellarminus tom. 2. de Sacr. Ord. lib. 1. c. 9. Marchinus de Sacr. Ord. tract. 2. par. 7. c. 2. & par. 8. cap. 5. Card. Lugo de
9 Sacr. disp. 2. sect. 5. Verricellus de Apost. Mission. in Append. quæst. 312. sect. 12. & alij.

Nititur hæc sententia rationibus, in secunda, & tertia opinione adductis; ac præcipuè, quia ex diuersis Orthodoxis, & approbatis Concilijs, alia manus impositionem pro materia Diaconatus, & Presbyteratus assignarunt, vt Carthaginense IV. &c. alia porrectionem instrumentorum, vt Florentinum: dici autem non potest, quòd vnum Concilium cum altero pu-
10 gnet; neque quòd alterutrum materiam accidentalem præscripserit, omittendo essentialem: igitur dicendum est, vtrumque explicuisse materiam essentialem Ordinis, non quidem totalem, sed partialem.

Quinta opinio est, in Presbyteratu per solam posteriorem manus impositionem, ac suam formã, *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur* &c. imprimi characterem, & conferri potestatem Sacerdotalem quoad vtrumq;
11 actum, offerendi scilicet, & absoluendi. Hanc sententiam refert Riccardus in 4. dist. 24. art. 4. his verbis: *In Ordine Sacerdotij dicunt aliqui, characterem imprimi, cùm Episcopus manus imponit, dicens: Accipe Spiritum sanctum, &c. quia dicunt, tunc Christum dedisse discipulis potestatem Sacerdotalem, quando post resurrectionem dixit eis: Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis* &c. Et Angelus in verbo, *Ordo* 1. num-

num. 6. tribuit illam D. Bonauenturæ, & Petro de Palude, dicens: *Potestas Sacerdotis confertur, quando ab Episcopo dicitur, Accipe Spiritum sanctum, &c. & huius opinionis est S. Bonauentura, & Petrus.*

Videtur ergo supponere hæc sẽtentia, quòd sola manuum impositio sit materia necessaria, sicut tertia probabat opinio: sed non prior, ergo posterior: vndè sequeretur, per hanc posteriorem conferri Presbytero vtramque potestatem: Maior probatur: quia prior impositio manuum, quæ fit simul ab Episcopo, & Presbyteris, existimatur communiter à Theologis esse cæremonia accidentalis, ob rationes secundæ opinionis. Tum, quia Concilium Tridentinum, sess. 23. can. 4. inquit: *Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum sanctum, anathema sit.* vbi declarari videtur, tunc ordinari Presbyterum, & tunc illi dari gratiam Spiritus sancti, cùm ei dicitur, *Accipe Spiritum sanctum*, &c. quod fit, quando illi manus vltimò imponuntur. Nec obstat, in hac forma non exprimi actum primariũ, sed secundarium tantùm potestatis Sacerdotalis: quia etiam Diaconatus conferri existimatur per formã, quæ tantùm exprimit potestatem Diaconi quoad actum secũdarium, qui est legere Euangelium; in qua potestate (vt asserit D. Thomas in suppl. quæst. 37. art. 5. ad 5.) intelligitur alia quoad actum primarium, qui est ministrare Sacerdoti.

Sexta opinio docet vtramq; potestatem Sacerdotalem consecrandi,
12 & absoluendi, simul conferri, cùm porrigitur calix cum vino, & patina cum pane, atque dicitur: *Accipe potestatem offerendi* &c. sequentem verò manuum impositionem cum ijs verbis, *Accipe Spiritum sanctum*, non conferre vllam Ordinis potestatem ad dimittenda peccata, sed anteà traditam declarare, & iam datum Spiritum sanctum ostẽdere: dici autem, *Accipe*, in præsenti, quia Ordinatio adhuc est moraliter præsens. Ita Capreolus quæst.
13 1. art. 3. ad 2. contra 1. conclus. Maior quæst. 3. art. 2. Syluester in verbo, *Ord.* 2. quæst. 4. Candidus tom. 4. disq. 4. art. 2. dubio. 5. alijque plures.

Fundamentum huius sententiæ est: primum, quia Concilium Florentinum non aliam assignauit materiam totius Ordinis Sacerdotalis, nisi porrectionem instrumẽtorum; neque aliam formam, nisi verba illa: *Accipe potestatem offerendi* &c. Secundum, quia posterior manuum
14 impositio cum sua forma, *Accipe Spiritum sanctum*, &c. non habetur in antiquis Ritualibus, de quibus suprà fecimus mentionem, neque in Sacramentario D. Gregorij, neque in Pontificali, quod explicat Durantus Episcopus Mimatensis, neque tandem in antiquo Ordine Romano. Tertium, quia potestas secundaria dimittendi peccata est adnexa cum illa primaria cõsecrandi Eucharistiam, tanquàm eius

eius proprietas; ergo simul cum
illa confertur; cùm Sacerdotium
vtramque potestatem, tanquàm si-
bi propriam, trahat: vt asserere
videtur Concilium Tridentinum,
sess. 23. c. 1. de Sac. Ord. per hæc
verba: *Hoc autem* (Sacerdotium)
*ab eodem Domino Saluatore nostro
institutum esse, atque Apostolis, eo-
rumque Successoribus in Sacerdotio
potestatem traditam consecrandi, of-
ferendi, & ministrandi corpus, &
sanguinem eius, nec non & peccata
dimittendi, & retinendi, sacræ lit-
teræ ostendunt, & Ecclesiæ traditio
semper docuit.*

Septima demùm opinio adserit,
potestatem consecrandi corpus, &
sanguinem Christi, conferri, cùm
Episcopus, porrigens instrumenta,
dicit: *Accipe potestatem offerendi Sa-
crificium Deo*, &c. potestatem verò
dimittendi peccata, cùm manus
imponit, dicens: *Accipe Spiritum
sanctum, quorum remiseris* &c. Ita
Scotus in 4. dist. 24. art. 3. Hen-
riquez lib. 10. cap. 6. & 11. Vas-
quez disp. 239. cap. 3. Molfesius
in Summa, de Sacr. Ord. tract. 2.
cap. 10. Diana par. 9. tract. 6. re-
sol. 9. & reliqui ferè omnes.

Ratio istorum præcipua est; quia
cùm constat de forma, qua Chri-
stus aliquod Sacramentum insti-
tuit, non potest idem Sacramentũ
per aliam formam substãtialiter di-
uersam conferri: non enim potest
Ecclesia formas Sacramentorum,
à Christo Domino institutas, sub-
stantialiter variare. Sed Christus,
diuidens has duas potestates Sacer-
15 dotales, alteram tradidit in Cœna
(tunc enim, vt habet Concilium
Tridentinum, sess. 22. cap. 1. A-
postoli facti sunt Sacerdotes): tunc
inquam alteram tradidit per illa
verba: *Hoc facite in meam comme-
morationem*: cui formæ æquiualet
ista: *Accipe potestatem offerendi Sacri-
ficium Deo*, &c. alteram verò tradi-
dit post Resurrectionem, dicens:
Accipite Spiritum sanctum, &c. quã-
do (vt idem Concilium sess. 14.
16 de Sacr. pœnit. cap. 1. affirmat)
Pœnitentiæ Sacramentum institu-
tum est. Ergo non potest per alter-
utram istarum formarum vtraq; si-
mul potestas conferri. Et hęc hacte-
nùs de varijs sententijs in hac mate-
ria; quæ quidem fuisse videtur vltrò
citròque in diuersum à Doctoribus
tracta, & omnifariàm definita.

IAM verò, tum ad hanc de ma-
terijs, & formis Ordinum contro-
uersiam opinionum inter se tam
dissidentium dirimendam, quarum
17 quælibet, extra primam, rationes
pro se pontentissimas habet; tum
præcipuè ad varios Ordinationis
ritus, Orientalem scilicet, & Oc-
cidentalem, antiquiorem, & re-
centiorem, conciliandos, triplex
dicendi modus excogitatur.

Primus modus dicendi traditur
ab Archudio lib. 6. de Sacr. cap. 7.
vbi asserit, dici posse, ac debere,
vt omnes ritus concilientur, solam
manus impositionem esse in Ordi-
nis Sacramento de iure diuino ma-
teriam necessariam, & à Christo de-
ter-

terminatam pro qualibet Ecclesia tam Græca, quàm Latina: nam Græca nunquam illam omittit; nec etiam Latina; quia licèt hęc in Subdiaconatu, alijsque Ordinibus inferioribus non imponat manus super caput Ordinandi, porrigit tamen illi instrumentum; ac protensio illa manus cum instrumento dici propriè potest manus impositio, determinata tamen per instrumentum ad hanc, vel illam Ordinis potestatem significãdam: quia per illam Episcopus mediatè coniungit manus suas cum Ordinando per physicam coniũctionem: quòd enim mediet instrumentum, non tollit verum contactum; sicut etiã apud Græcos inter manum Episcopi, & caput Ordinandi mediat pallium.

Confirmatur ab eodem hic dicendi modus; Primò, quia traditur etiam à D. Bonauentura in 4. dist. 24. par. 2. art. 1. quæst. 4. vbi sic loquitur. *Quod obijcitur de manuum impositione, quòd non reperitur in omnibus Ordinibus, ratio iam dicta est: reperitur tamen aliquid simile, quia reperitur collatio instrumenti, in quo est protensio manus, & fit signatio collationis potestatis.*

Secundo, quia Marci 7. Christus, vt satisfaceret petitionibus eorum, qui *deprecabantur eum, Vt imponeret manum* Lunatico, hoc ipsũ fecit tangendo linguam, & aures eius.

Tertiò, quia ex D. Thoma 3. par. quæst. 84. art. 4. ad 2. in Sacramento Confirmationis est ne-
18 cessaria manus impositio: vndè hoc Sacramentum in sacris Scripturis, & à Patribus manus impositio dicitur: at Confirmatio stare potest cũ sola vnctione Chrismatis: ergo dicendum est, quòd cùm Episcopus vngit, propriè manum imponat. Quod etiam affirmat Bellarminus, de Sac. Confir. lib. 2. cap. 2. dicens: *Bis Episcopus manus imponit Confirmandis: semel, cùm super eos manus extendit, atque orat: & rursùs, cùm signat in fronte, atque vngit. ipsa enim Vnctio, & signatio,*
19 *cùm manu fiat, manus impositio rectissimè dicitur; Vt docet Hugo lib. 2. de Sacram. par. 7. cap. 2.*

Quartò tandem, quia ipsummet Concilium Florentinum non dixit, Ordines conferri per instrumenta, sed dixit, per instrumentorum *traditionem*, vel *porrectionem*, vel *dationem*, vel *assignationem*: vndè vim potiùs facit in illa extensione manus, qua porrigitur instrumentum, & coniungitur Episcopus cum Ordinando, & quæ causat potestatem
20 dandam; quàm in ipso instrumento, quod illam tantùm determinat.

At multas gratias habemus Archudio, viro certè ingenij laudibus, æquè ac Fidei Catholicę florentissimo; quòd Latinæ Ordinationis materiam, hoc est, porrectionem instrumentorum, ad materiam Græcæ Ordinationis trahere, & cum illa conciliare voluerit. Nihilominùs ista eius dicendi methodus mihi non placet: Primùm

mùm, quia nullo testimonio, aut ratione probatur solam manus impositionem esse materiam à Christo determinatam pro quolibet Ordine, immò ne pro vllo quidem. Vndè enim hoc colligitur? cùm neque à sacris Scripturis, neque à traditione Ecclesiæ, neq; a Concilijs, neque à Patribus traditum sit. Immò colligitur oppositum, Primò, quia Gregorius Papa IX. in cap. *Presbyter*, de Sacram. non iterá. hanc manus impositionem vocat *ritum ab Apostolis introductum*. Secundò, quia si Christus illam determinasset, certè, cùm Apostolis tradidit vtramque potestatem Sacerdotalem, potiùs hanc ab ipso determinatam, vel determinandam cæremoniam vsurpasset, quàm aliam: at neque in Cœna, neq; post Resurrectionem manus imponere voluit, sed vel tradidit calicem, &c. vel insufflauit. Tertiò, quia Ecclesia Latina semper solita fuit dilatare potiùs, & magis explicitas reddere veras Sacramentorum materias: ergo in Subdiaconatu, alijsque minoribus Ordinibus nunquàm occultasset, nec restrinxisset in porrectione instrumentorum impositionem manus, si hæc fuisset materia necessaria de iure diuino pro quolibet Ordine.

Deindè: quia falsum etiam est, porrectionem instrumentorum esse illam veram, & propriam manus impositionem, quæ ad Ordines requiritur: vndè, si daremus, fuisse hanc à Christo determinatam, ad maiorem potiùs dissiden-
21 tiam, quàm conciliationem, adducerentur ritus Ecclesiarum, & Concilia: Primò, quia Concilia, & Patres non dicunt, conferri Ordines per quamlibet impositionem manus; sed tantum per illam, quæ fit supra caput: ita Concilium Carthaginense IV. can. 3. Clemens Rom. lib. 8. Constit. cap. 16. Dionysius Areop. de Eccles. hier. c. 5. Damasus Papa, epist. 4. Innocentius I. epist. 22. ad Episcopos Macedoniæ: Augustinus lib. 5. de
22 Baptismo contra Donatistas, cap. 20. & alij.

Secundò, quia Gregorius IX. decreuit, vt diximus, in Ordinatione Diaconi, & Presbyteri, peracta sine manus impositione, supplendum esse, quod omissum erat: ergo traditio instrumentorum, quæ non supponeretur omissa, non est propria manus impositio, alioquin nihil superesset supplendum, quia nihil esset omissum.

Tertiò, quia Concilium Cartha-
23 ginense IV. can. 5. de Subdiacono inquit: *Quia manus impositionem non accipit, patinam de Episcopi manu accipiat vacuam, & calicem vacuum*: ergo expresse contradistinguit traditionem instrumentorum à manus impositione; atque asserit, Subdiaconum manus impositionem non accipere, tametsi de manu Episcopi accipit instrumenta: alioquin eius verba hunc facerent sensum ineptum: Quia manus im-

positionem non accipit, ideò accipiat manus impositionem.

Ad rationes, adductas in contrarium, respondeo: Ad primam, quòd D. Bonauentura non ait, porrectionem instrumentorum esse propriè manus impositionem; sed dixit, esse aliquid simile: quod autem est simile, propriè non est idem.

Ad secundam, & tertiam, quòd qui tangit aures, & linguam alicuius, aut vngit eius frontem, verè super illum manus imponit, immò in ipso capite, cuius membra tangit. at Episcopus, dum tradit Ordinando instrumentum tangendũ, non imponit manum super illum; imò sepè ne manum quidem multùm extendit; sed potiùs Ordinandi manus suas extendunt versùs Episcopum, vt tangãt instrumentum in manibus eius existens.

Ad quartam, quòd Concilium Florentinum non solùm ait, Ordines conferri per instrumentorum porrectionem, traditionem, &c. quibus verbis indicat materiam proximam Ordinis in ritu Latino, verùm etiam affirmat, ipsa instrumenta esse materiam, hoc est, remotam. inquit enim: *Ordinis materia est illud, per cuius traditionem confertur Ordo:* igitur iuxta mentem Concilij porrectio illa instrumenti causat effectum Sacramenti, non quatenùs extensio, seu impositio manus est, sed quatenùs est datio instrumenti, quomodocunque ista datio fiat, siue per extensionem manus Episcopi dantis, siue per extensionem manus accipientis de
24 manu Episcopi.

SECVNDVS modus dicendi est; ipsam traditionem instrumentorũ fuisse à Christo determinatam pro materia Ordinis: manus autem impositionem esse etiam implicitam quandam, & virtualem traditioné cuiuslibet instrumenti: vndè Pontifex, cùm manus imponit, virtualiter, & implicitè porrigit instrumenta. Ita Grauina, quem citat Morinus de sacris Ordinat. par. 3. Exercit. 1. c. 1. num. 28. his verbis:
25 *Vna hæc est ex Cõciliationibus, à Grauina adinuentis: Græci, inquit, manus imponunt: in manuum autem impositione instrumenta implicitè continẽtur: implicitè igitur, & virtualiter ea tãgunt Græci; explicitè, & formaliter Latini. instrumẽta enim in manu, vt in organo organorũ, continentur.*

Huic dicendi modo suffragari videtur D. Thomas in 3. par. quæstione 83. art. 5. ad 1. vbi dicit, quòd manus est loco omnium instrumentorum: *Cùm*, inquit, *ma-*
26 *nus sit organum organorum (vt dicitur 3. de anima); omnia opera attribuuntur manibus.* Ac magis apertè S. Bonauentura in 4. dist. 24. par. 2. art. 1. quæst. 4. vbi sic habet: *Ad illud, quod obijcitur de libri, vel vasis traditione, dicendum, quòd sicut omne instrumentum, siue armatura in virtute manus est; sic etiam per impositionem manuum, vbi deessent talia instrumenta, possunt signari. Vnde, sicut post videbitur, in impo-*

positione manuũ in Ecclesia primitiua cæteri Ordines implicabantur, qui postmodùm processu tẽporis explicati sunt & quantùm ad Verbũ, & quantùm ad signum, & quantùm ad personas.

Verùm multò minùs subsistere potest iste modus conciliandi: Primò; quia gratis etiam fingitur, Christum pro materia Ordinum determinasse porrectionem instrumentorum. cùm enim in Ordinatione Diaconi, ac Presbyteri neque Apostoli in primitiua Ecclesia, neque Apostolorum successores in Ecclesia posteriori tam Orientali, quàm olim in Occidentali, tradiderint explicitè instrumenta; quis vnquàm credere valeat, hanc eandem materiam, tamdiù ab Ecclesia vniuersali explicitè omissam, fuisse à Christo Domino institutã? Secundò, quia impositio manus, & traditio instrumenti, sunt actiones inter se plusquàm specie differentes, ergo, si hæc posterior esset de iure diuino materia Ordinis, non posset, neque potuisset Ecclesia loco illius adhibere alteram; nequit enim Ecclesia Sacramentorum materias à Christo determinatas, substantialiter variare. Tertio, quia magis frumẽtum continet virtualiter panem, quàm manus contineat instrumenta: sed nequit frumentum etiamsi coctum, & exculentum, esse Eucharistiæ materia loco panis, à Christo determinati: ergo multo minùs posset impositio manus esse materia Ordinis pro traditione instrumentorum, si hæc fuisset Ordinis materia de iure diuino. Quartò denique, quia ad
27 Sacerdotium conferendum V. G. non sufficeret cuiuscunque traditio instrumenti, etiam vagè, aut vniuersaliter sumpti, sed talis instrumenti determinati, puta Calicis cum vino, &c. quod scilicet sit aptum ad potestatem Sacerdotij significandam: at impositio manus non esset magis virtualis, & implicita traditio Calicis, quàm ensis, aut alterius instrumenti; cùm illa virtualis continentia manus in sua vastitate, quicquid libuerit, com-
28 plectatur; & hoc est, quod loc. cit. asserit S. Thomas, omnia operi manibus attribui: ergo &c.

Ad illud D. Bonauenturæ respõdeo, ideò ipsum docuisse, quòd ad Ordines conferendos sufficiat quæcunq; implicita designatio instrumentorum, facta per manus impositionem; quia supponebat, instrumenta non esse materiam, de iure diuino necessariam.

TERTIVS dicendi modus, aptior ab alijs iudicatus, est ille, qui
29 fundatur in ea communiori sententia, pro qua P. Verricellus in Append. de Apost. Mission. quæst. 312. sect. 2. triginta & septem Doctores grauissimos citat; nempè Christum, cùm Ordinis Sacramentum instituit, non determinasse materias, ac formas in particulari, sed in genere tantùm, monendo scilicet Apostolos, vt Ordines conferrent per aliqua visibilia signa, & verba, quæ essent apta ad eorum po-

potestates significandas; ac proinde in arbitrio Ecclesiæ reliquisse, vtrùm his potiùs signis, ac verbis, quàm alijs, vti vellet. Quarè Concilium Tridentinum, sess. 23. c. 3. de materijs, & formis Ordinum tantummodò ait; *Sacram Ordinationem Verbis, & signis exterioribus perfici*.

Hoc itaque posito fundamento (quod planè certum supponimus tum ex auctoritate tot, tantorumque Doctorum; tum ex sufficienti partium enumeratione, cùm nullũ aliud relinquatur, in quo niti firmiter valeamus) vnum superest inquirendum: quænam materiarum species fuerint ab Ecclesia auctoritate publica constitutæ pro conferendis Ordinibus?

Adserit R. P. Amicus in Cursu Theologico, tom 7. de Sacramen. disp. 2. sect. 4. (cuius dicendi modum pro tertio recensemus): ab Ecclesia Catholica decretum iam fuisse, vt vbique terrarum sufficiens, & integra materia cuiuscunque Ordinis sit alterutra ex his duabus, vel manus impositio, vel instrumentorum traditio, dummodò illi accedat forma verborum, sufficienter potestatem Ordinis exprimens. Sic enim, inquit, dicendo, conciliantur non solùm omnes ritus, Cócilia, & Patres, verùm etiam graues Auctores, quamuis oppositas inuicèm sententias tradidisse videatur. Quòd autem Ecclesia sic vniuersaliter definierit,

Probat primò (& hæc est potior eius ratio): quia Ecclesia Catho-
30 lica, tradens ritum Latinum, in quo Diaconus, & Sacerdos de facto initiantur per vtramque materiam, reliqui verò inferiores Ministri per solam instrumentorum traditionem; approbat etiam ritum Græcum, in quo omnis Ordinatio fit per solam manus impositionẽ: siquidem Clemens VIII. in Bulla, edita anno 1595. die 31. Augusti, decernit, ac mandat, Romæ habendum esse Episcopũ Græcum Catholicum, qui Græcos ordi-
31 net ritu Græco: approbat igitur Summus Pontifex ritum Græcum. Prætereà noua Congregatio, Romæ erecta ab Vrbano VIII. pro Euchologio Græcorum examinando, post longam discussionem, hunc ritum ordinandi Græcorum denuò approbauit; vt deinceps de validitate ipsius nulli dubium esse valeat. Dici autem nõ potest, quòd Ecclesia manus impositionem, vt sufficientem, & adæquatam materiam Ordinum approbauerit dũ-
32 taxàt pro Christianis Orientalibus, seu Græcis, & non etiam pro Occidentalibus, seu Latinis: nam faciẽdi hoc aliud potestatem non habet Ecclesia; cùm Christus de facto illi eam non ita communicauerit, vt quod ipsa pro vna Ecclesia statuisset, illud tantùm pro ea, & non etiam pro alijs omnibus Ecclesijs esset sufficiens Ordinis materia: ergo, cùm iam pro Græcis approbauerit manus impositionem, vt materiam sufficientem, & integram;

vtique pro omni alia Ecclesia talem
eam esse declarauit.

Minorem huius Syllogismi suadere nititur duplici argumento: Primùm Inductione ex alijs omnibus Sacramentis, quorum materias, ac formas voluit Christus esse vbiq; substantialiter easdem. Deindè ex Ecclesiæ vnitate, ad quam minùs expediret, vt materiæ, & formæ substantiales eorundem Sacramentorum non eædem, sed diuersæ essent in diuersis Ecclesijs. quippè, cùm Ecclesia maximè dicatur vna ex vnitate religionis, quæ in externa Sacramentorum professione potissimè consistit, iuxtà illud Ephes. 4. *Vnus Dominus, Vna Fides, vnum Baptisma*, &c. non esset certè perfectè vna, si ita aliæ materiæ, & formæ substantiales huius Sacramenti deputarentur pro Græca Ecclesia, & aliæ pro Latina; vt non possent vel alterutræ, vel vtræque indifferenter, & æquè vtrobique vsurpari saltem pro valida, si non etiam pro licita illius collatione: ergo, sicut Græcus vàlidè ordinaretur à Græco Pontifice per materiã, & formam Latini ritus, ita pariter dicendum est, quòd etiam Latinus validè ordinaretur à Latino Pontifice per Græci ritus materiam, atq; formam.

Probat secundò: quia Gregorius IX. in cap. *Presbyter*, statuit, vt si quid in Ordinatione Diaconi, & Presbyteri per errorẽ esset omissum, iterandum non esse Sacramentum; sed cautè suo postea tempore supplendum, quod anteà prætermissum fuerit. Sentit igitur Pontifex,
33 Diaconatum, & Presbyteratum validè conferri vel per solam manus impositionem omissa instrumentorum traditione, vel per solam instrumentorum traditionem omissa impositione manus: alioquìn alterutra omissa, iteranda esset Ordinatio: id quod ab ipso prohibetur.

Probat Tertiò: quia Concilium Nicænum I. can. 9. & Carthaginense IV. can. 3. & 4. pro integra materia Diaconatus, & Presbyteratus assignát manus impositionẽ;
34 & ipsum Tridentinum sess. 14. c. 3. *De Extrema Vnctione*, supponit Sacerdotes ritè ordinatos esse per impositionem manuum Presbyterij: Florentinum verò Concilium pro integra materia eorundem Ordinũ assignat instrumẽtorum porrectionem: igitur dicendum est, alterutram ex his materijs fuisse ab Ecclesia determinatam, vt sufficientem, & integram pro quacunque Ecclesia.

35 Probat denique quartò, ex ipsa varietate materiæ, ac formæ, quibus Latina ipsa Ecclesia diuersis temporibus vsa est ad hoc Sacramentum conferendum: anteà enim ordinabat Diaconum, & Presbyterum per solam manus impositionem cum vnica forma; deindè verò per vtramque materiam, & per duplicem formam. Ita, sed disertissimè, ac pro more doctissimè ratiocinatur P. Amicus.

Adhuc tamen tertius hic dicendi

di modus peregrinus mihi videtur, ac violentus, nec minores pati difficultates, quàm duo alij præcedentes. Illud enim perdifficile & dictu, & captu duco, Catholicam Ecclesiam aliquando constituisse, vt alterutra materia, vel manus impositio, vel instrumentorum traditio, esset apud omnes Fideles, ac proindè etiam apud Latinos, sufficiés, & integra materia cuiuscunque Ordinis. etenim oppositum ab ipsa Ecclesia constitutum, colligo ex Concilijs, ex Decretis Summorum Pontificum, ex Patribus, ex Ritualibus, ex praxi, ex omni denique ratione; vt tum ex ijs, quæ hactenùs dicta sunt, percipi potest; tum ex infrà dicendis, præsertim in Responsione ad allatas pro ista sententia rationes, ostendam.

Quarè, sicut priscis illis Ecclesiæ temporibus, quando Diaconatus, & Presbyteratus ab omnibus Ecclesijs per solam manus impositionem conferebantur, irrita certè fuisset Ordinatio, si tunc particularis quis Episcopus siue Orientalis, siue Occidétalis, contra vsum, ac præscriptum veteris illius Ecclesiæ, omissa ea materia, vsurpasset in ijsdem conferédis Ordinibus traditionem instrumentorum: ita pariter esse omninò dicendum puto, cùm deindè posterior Ecclesia Catholica, permittens priscum illum ritum Orientalibus, qui eum retinere voluerunt, præscripsit, & sufficienter in Occidente promulgauit vel per antiquum Ordinem Romanum, vel per nouum Pontificale, vel tandem per Concilium Florentinum, vt traditio instrumentorum

36 esset prætereà Diaconatus, & Presbyteratus materia; ex eo inquam tempore nouæ, ac sufficienter promulgatæ præscriptionis Ecclesiæ, adeo necessariam materiam horum etiam Ordinum euasisse apud Latinos instrumentorum traditionem; vt Ordinatio sine illa inter eos facta per solam manus impositioné, & quamcunq; vel aptissimam verborum formulam, irrita planè sit, & inualida. Quòdsi hoc de dupli-

37 ci Ordine illo dicendum est, tametsi aliquando sine traditione instrumentorum vbique conferebantur; quantò magis idem de alijs inferioribus dici oporteat, quos in Ecclesia Latina per traditionem instrumentorum semper collatos esse & conferri debere, perpetuus vsus, & eiusdem Ecclesiæ præscriptio docuit?

Ad primam ergo P. Amici rationem, seu Syllogysmum, respondetur primò: Nego Maiorem, si accipiatur in eo sensu, qui ad con-

38 cludendum desideratur. Falsum enim est, Apostolicam Sedem directè vnquàm, aut ex professo, ritum ordinandi Græcorum per solam manus impositionem, approbasse: nam ex eo, quòd iusserit in sua Bulla Clemens VIII., Græcum vnum Episcopum Catholicú residere Romæ, qui Græcos ordinet ritu suo (cuius quidem rei cogens erat necessitas; ne Græci Catho-

tholici, præsertim Missionarij, suis in Prouincijs à Schismaticis, hæreticisue Episcopis contumaciter ordinarentur; neue, si quando Romæ alio ritu, quàm suo, initiati fuissent, ab alijs posteà Græcis reijcerentur): ex eo inquam Clementis mãdato vix tantùm colligimus, sed à posteriori, non à priori, quandam eius de tali ritu non quidem approbationem, aut confirmationem, sed bonam existimationem, haud tamen præclaram; videlicèt Græcam Ordinationem non malè apud Pontificem audiuisse; siquidem voluit prædictum ad finem eam in Vrbe fieri. Nec præterea mirandum, quòd Clemens, Ordinationem illam in pristino robore suo relinquens, hoc iuberet: quippè sola manus impositio in Diaconatu, & Presbyteratu fuerat quondam in ritu veteri materia integra non solùm apud Orientales, verùm etiam Occidentales. quapropter euenerat, vt post nouum ritum, à Latinis deindè magis explicitum per instrumentorum traditionem, toleraret Ecclesia, permitteretque Orientalibus, vt suo quisque ritu, quem à principio licitè accepissent, nec vnquàm omisissent, perseuerarent. Hoc autem de Latinis pariter dici non potest, quibus semper fuit prohibitum à præscriptione noui ritus, sufficienter promulgati, discedere. Et hæc quidem de Clementis Bulla,

Quòd autem spectat ad approbationem Congregationis Euchologij; de qua rursùm Amicus loc.
39 citat. num. vlt. ex aliorum relatione sic loquitur. *Hæc me Viennæ Austriæ scribente, Roma scriptum est, post longum, ac diligens examen iussu Vrbani VIII. omnes materias, & formas Ordinum, quæ hactenùs in ritu Græco seruatæ sunt, quæque in eorum Euchologio habentur, confirmatas fuisse.* respondetur, quòd etiamsi ita esset, vt ipse refert, neque rem suam probaret, vt infrà; verùm ne ita quidem se res habuit:
40 nam neque confirmatas, neque abrogatas, neque approbatas, neque reprobatas, sed tantùm in pristino suo esse, ac robore Cæremonias eas Græcorum à S. Congregatione relictas, ego, qui Romæ iam inde ab Vrbano Pontifice sedeo, semper accepi. Vndè verò, aut quonam modo cõfirmatas, & approbatas eas dicamus, quando nec Bullam Vrbani, aut alterius Summi Pontificis vllam, nec vllum Sacræ eius Congregationis Decretum hac de re, non dico denunciatum, sed ne
41 editum quidem vidimus vnquàm, aut audiuimus extitisse?

Cæterùm vel solum diligens illud, ac longum examen, Vrbani iussu nouissimè habitum à Latinis ad inquirendum, vtrùm Græca Ordinatio, sine instrumentorum traditione facta post noui ritus præscriptione, rata haberi posset, ac firma; satis superque esse Amico poterat ad sententiam deponẽdam. quippè, si adhuc ita pro dubia illa ducebatur à Latina Ecclesia, vt

vt ad eius dubietatem euacuandam longa, diligensque discussio requisita sit; quis vnquàm credere valeat, Latinam ipsam Ecclesiam aliquandò constituisse, vt eiusmodi Ordinatio, ab ipsis etiam facienda Latinis, rata esset, ac valida.

Adde, quòd etiamsi darem, quod falsum est: simplicem aliquã approbationem, & à Clemente Papa per suam Bullam, & à Sacra Congregatione per aliquod Decretum, apertè, ac directè fuisse hac de re exhibitam: neque tamen idcircò sequeretur (quod ad concludendũ desideratur) determinasse Papam, aut Latinam Ecclesiam, pro integra materia Græcæ Ordinationis manus impositionem; scilicèt definitiuè, & Apostolica auctoritate decreuisse, vt manus impositio esset apud Græcos sufficiens Ordinũ materia. Nam aliud est, simpliciter approbare, hoc est, ob dictam permissionem, validum, ratumque esse asserere modum ordinãdi Grecorum: in quo casu præsuppositus tantum fuisset valor in ritu, non autem datus: & aliud est, Apostolica auctoritate decernere, vt ritus ille validus, ratusque sit; quo decreto datus prætereà ritui fuisset valor; quodque nulli vnquàm Summo Pontifici venire in mentem potuit.

42 Respondetur secundò ad Syllogismum: transeat Maior, quomodocunque intelligatur, etiam in sensu, quòd Apostolica Sedes Clementis, & Vrbani directè approbasset, immò verò definitiuè decreuisset pro integra materia Græcæ Ordinationis manus impositionẽ; nego autem Minorem: nego inquã, eandem manus impositionem euasisse per hoc in omni Ecclesia, etiã Occidentali, sufficientem, & integram Ordinis materiam; & Christum non dedisse potestatem Ecclesiæ determinandi materiam aliquam vt sufficientem pro vna tantùm Ecclesia, & non pro alia.

43 Ad primam huius minoris probationem, ex Inductione aliorum Sacramentorum petitam, respondetur primò, retorquendo sic eandẽ Inductionem: Nullum aliud Sacramentum habet vbiq; pro sufficiente alterutram ex duabus certis materijs: ergo neque hoc habet Ordinis Sacramentum. Respondetur secundò, negando, Inductionem illam esse veram: quippè inter alia Sacramenta est Matrimonium, cuius contractus clandestinus in ijs Ecclesijs, vbi Concilium Tridentinum non est receptum, perseuerat esse sufficiens materia Sacramenti, sicut erat vbique ante dictum Concilium; secùs verò in alijs Ecclesijs, vbi talis contractus desijt ex præscriptione eiusdem Concilij esse sufficiẽs materia Matrimonij, sed requiritur contractus, seu consensus publicus coram Parocho, & testibus. Resdondetur tertiò: transeat Inductio: nego tamen Consequentiam: non enim omnia Sacramenta sunt eiusdem rationis, & essentiæ, vt quod essentialiter non competit alijs, nec possit eorum

rum alicui conuenire: quandoquidem Inductio non concludit, nisi 45 fiat inter ea, quæ eãdem habent essentiam. Falso inferrem, Leonem non esse rugibilem ex eo, quòd rugibilia non sunt animalia cætera: rectè verò id inferretur, si cætera animalia Leonis haberent essentiã. Adde, quòd Sacramenta pendent à libera institutione Christi, qui potuit in materia cuiusquam eorum non eundem modum præscribere, quem præscripserit in aliorum materijs.

46 Ad secundam eiusdem Minoris probationem, ex Ecclesiæ vnitate deductam, ac sæpiùs aliàs inculcatam, vt videatur totum istius sententiæ robur ipsi incumbere; respõdetur primò, diuersitatem formalem rituum diuersarum Ecclesiarũ in Sacramentis perficiendis nihil officere vnitati Ecclesiæ Catholicę; ad quam cõstituendam sufficit vnitas Capitis, vnitas Fidei, & vna etiam Sacramentorum administratio, vna inquàm quoad substantiam, non quoad modum, hoc est, 47 vt eadem Sacramenta in Ecclesia administrentur, quomodocunque administrentur, dummodò ritè, ac validè. & hoc significat illud Ephes. 4. *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma*. vnum scilicèt, atque idem Sacramentum erit tam in Oriente, quàm in Occidẽte Presbyteratus V. G. qui confertur; etiamsi alia hic, alia ibi materia ex instituto Ecclesię collatus fuerit. Cùm igitur ex cõfesso dederit Christus Ecclesiæ potestatem determinandi in specie materias, & formas huius Sacramenti; cùmque benè etiã Ecclesię vnitas saluaretur, si pro diuersis Ecclesijs partialibus non eædem, sed diuersæ materiarum, & formarum species determinarentur; vtique ratio ista Ecclesiasticæ vnitatis non obstat, quominùs Ecclesia id efficere possit. Patet instãtia in exemplo Matrimonij, de quo suprà.

Respondetur secundò: transeat Antecedens: nego autem sequelam illius. Nam, etiamsi daretur, formalem diuersitatem materiarum huius Sacramenti pugnare cum Ecclesiæ vnitate; neque tamen sequeretur, vnitatem hãc tolli, si in vno loco determinaretur ab Ecclesia pro sufficienti eius materia sola manus impositio, in alio sola instrumentorum traditio, vel vtraque materia: & ratio est, quia hæ duæ materiæ, quamuis ad inuicem comparatæ, sint rationes formales specie differentes; tamen consideratæ in ratione generica signi expressiui potestatis Ordinis (sub qua vnica ratione, ex institutione Christi determinata, concurrunt ad potestatem Ordinis conferendam) non sunt diuersæ formaliter, sed tantùm materialiter: vtraque enim est vna ratio formalis generica, expressiua, & effectiua potestatis Ordinis: vndè vt sic consideratæ, specificarent vnitatem Ecclesiæ, si ad illam (quod suprà negauimus) pertineat. neque id mirùm: siquidem

etiam in Physicis potentiæ vitales specificantur, seu sumunt suam vnitatem ab vna ratione formali obiecti generica, non specifica: vt potentia visiua ab vna ratione formali generica colorati, non specifica talis, vel talis coloris; potentia volitiua non ab hoc, vel illo specie volibili, sed ab vna ratione generica boni; & sic de alijs. Idem dico de habitibus scientiarum, virtutum, &c. vna est ars Medicinę, quia vnū genere est corpus sanabile; vna est scientia Metaphysicæ, quia vna est ratio generica ētis; vna est virtus Fidei, quia vnum genere est obiectū credibile, vt diuinitùs reuelatum, etsi multę articulorū Fidei species.

Confirmatur hoc ipsum primò; quia consensus, seu contractus clādestinus, & publicus, quamuis sint diuersæ specie materiæ formales Matrimonij pro diuersis Ecclesijs; quia tamen conueniunt in vna ratione formali generica contractus legitimi vt sic, sub qua ratione Christus materiam huius Sacramēti instituit, benè possunt Ecclesiæ vnitati congruere: ergo idem à pari dici posset de Ordine.

Confirmatur secundò ad hominem: Nam inquit Amicus nu. 58. *Potuit Ecclesia pro varijs temporibus varias adhibere materias huius Sacramenti, irritando priorem, & nouam statuendo.* Et paulò post rationem reddit: *Quia, si penès Ecclesiam est, materiam huius Sacramenti assignare, assumendo illam, vt signum expressiuum potestatis; poterit pro vno tempore assumere vnam materiam pro signo expressiuo potestatis, pro alio aliam, priorem irritando.* Et rursùs num. 59. afferens disparitatem inter diuersitatem tēporum, & diuersitatem Ecclesiarum: *Non esset*, inquit, *vna Ecclesia, si in diuersis Ecclesijs diuersæ essentialiter essent materiæ Sacramentorum. Est autem semper vna, etiamsi pro diuersis temporibus varietur materia; quia non variatur in ratione signi formalis, sed tantùm materialis; vndè in ratione signi formalis semper manet eadem.* Quarè sic ipse argumentor: Ecclesia Christiana non magìs est vna secūdùm vnitatem eius permanentem, hoc est, comparata ad plures Ecclesias partiales, quæ vno simul tempore eam constituunt; quàm secundùm vnitatem eius successiuam, hoc est, comparata ad omnia sua tempora. nam, sicut in singulis quibusque temporibus vnitatem indiuisam permanēter habuit; ita pariter toto suo tempore vnitatem indiscretam successiuè habere debuit: semper enim esse in ea debuit etiam successiuè vnum Caput, vna Fides, & vna eorundem Sacramentorum communicatio. Sed potuit per Amicum in tota, & successiuè vna Ecclesia esse diuersitas materiarum huius Sacramenti pro diuersis temporibus, salua eius vnitate successiua; talisque variatio materiarum non fuisset in ratione signi formalis, sed tantùm materialis: ergo poterit etiam in tota

& permanenter vna Ecclesia esse. diuersitas materiarum eiusdem Sacramenti pro diuersis Ecclesijs partialibus, salua eius vnitate permanenti; ac talis variatio materiarum non erit in ratione signi formalis, sed tantùm materialis. vtrobique enim par ratio est. igitur potuit Ecclesia pro diuersis etiam locis diuersas deputare materias ad eundē Ordinem conferendum, irritando scilicèt pro Ecclesia Occidentali tantùm, & non etiam pro Orientali, manus impositionem vt integram, & sufficientem Ordinis materiam. Alioquin, sicut ipse, comparans vnam Ecclesiam partialem cum altera, dicit, si vno simul tempore varietur in illis materia, nō saluari vnam rationem signi formalis, nec vnitatem Ecclesię permanentē; quia variata materia non significaret ampliùs ex instituto Ecclesiæ in vno loco potestatē illam Ordinis, quam significaret in altero: sic etiā ego, comparans totam Ecclesiā iuniorē cum tota Ecclesia seniori, per eandem pariter rationem dicerem, si pro diuersis temporibus varietur in illis materia, non saluari pro toto vtriusque Ecclesiæ tempore vnā rationem signi formalis, nec vnitatem Ecclesiæ successiuam; quia prior materia non ampliùs significaret in iuniori Ecclesia potestatem illam Ordinis, quam anteà significasset in seniori.

Et hæc satis ad Syllogysmum; qui etiamsi totus, & cum abundantia concederetur, neque tamen *Videretur columna esse.* quoniam, interea dum ad antiqua Concilia, ve-
51 teres Patres, variosque senescentis iam Ecclesiæ ritus conciliandos incumbimus, & ad rem vetustissima quæpiam Ecclesiastica constitutio postulatur, vix ille concludit, Ecclesiam postremis hisce Clementis, Vrbanique temporibus declarasse, ad Ordines vbique conferendos, alterutram sufficere materiam. quid enim ad præteritorum concordiam hæc vltima proficeret declaratio?

Ad secundam rationem respondeo: Gregorium IX. in cap. *Pre-*
52 *sbyter*, longè aliter sensisse, quàm, vt putatur, alterutram materiam ad Presbyteratum, & Diaconatum sufficere: immò, quòd decreuerit ibi oppositum, non obscurè indicant eius verba: inquit enim, *Si in Ordinatione Presbyteri, vel Diaconi manus impositio fuerit prætermissa, non est iterandam Ordinationem, sed statutis temporibus supplendum esse, quod omissum fuerit.* Non ergo idem de vtraque sensit materia; alioquìn idem de vtraque
53 materia loquutus esset. cùm ergo hæc dixerit de sola manus impositione, & non etiam de traditione instrumentorum, innuere certè voluit, instrumentorum traditionem ita euasisse apud Latinos necessariam illorum etiam Ordinum materiam, vt si fortè omitteretur, repetenda esset Ordinatio.

Ad tertiam respondeo: Ex eo, quòd priora Concilia vnam declarauere materiam, & alteram poste-

ste-

ſteriora, non ſequitur, Concilium vllum, ſeorſim acceptum, alterutram declaraſſe, vt ex ipſis conſtat principijs: neque, quòd vtraque Concilia, vnà ſimul accepta, hoc fecerint; nam conſtitutio prioris Concilij non ſuſpenditur vſque ad decretum poſterioris: neque tandē, quòd id factum intelligatur à poſteriori Concilio, quatenùs adiuncto priori; quia ſic non alterutra quidem materia, ſed vtraque potiùs Ordini deputata colligeretur, cùm vnumquodque Cōcilium per ſeſe alteram, ac diuerſam materiā conſtituerit. nullo igitur modo iſtius alterutrius materiæ conſtitutio à Concilijs emanauit. Quid autem ex illa Conciliorum varietate ſit inferendum, dicam:

Decreuiſſe Concilium Nicænum 1., & Carthaginenſe IV. pro materia Diaconatus, & Presbyteratus ſolam manus impoſitionem, nihil aliud indicat, niſi priſcis illis Eccleſię temporibus ſolam manus impoſitionem fuiſſe vtriuſque Ordinis materiam integram, ſicut etiam fuerat iam vſque ab Apoſtolis: immò tempore ipſo Gregorij 1. Papæ, qui longè poſt illud Carthaginenſe Concilium extitit, non per inſtrumentorum traditionem, ſed per ſolam manus impoſitionem in Latina ipſa Eccleſia Diaconatus, & Presbyteratus conferebantur, iuxtà Ritualis Gregoriani præſcriptionē.

Deindè Concilium Florentinū, quod anno Domini 1439. celebratum eſt, inſtrumentorum traditionem, vt materiam vtriuſque Ordinis, promulgans, ſe remiſit ad Ro-
54
manū Pontificale, quod citans, ait: *Vt in Pontificali Romano continetur.* iamdiù enim inſtrumentorum traditio ab Eccleſia Occidentali, & per antiquum Ordinem Romanū; poſt Gregorij Papę tēpora editum, & per nouum Pontificale, vt materia horum etiam Ordinum neceſſaria, Latinis præſcripta fuerat, adhibenda tamen non ſine pręcedente manus impoſitione, cuius Florentinum apertè non meminit ob
55
cauſam, quæ adducetur infrà in Reſponſione ad primam rationem ſextę Opinionis. Hoc igitur tempore, ac deinceps, vtraq; materia iam euaſerat pro vtroque Ordine integra, & ſubſtantialis apud Latinos.

Poſtremò denunciaſſe Conciliū Tridentinum, *Extremæ Vnctionis miniſtrum eſſe Presbyterum ritè ordinatum per impoſitionem manuum Presbyterij:* non perſuadet, impoſitionem manuum Presbyterij fuiſſe poſteà apud Latinos integram materiam Sacerdotij; ſed ad ſummum, requiri etiam illam, vt ma-
56
teriam partialem: quia per hoc, quòd huius tantùm materiæ mentionem fecerit, traditionem inſtrumentorum, in ritu Latino neceſſariam, non excluſit; ſicut neque excluſit poſteriorem impoſitionē manuum ſolius Epiſcopi, quæ ad complendum Ordinem Latini Sacerdotis erat inſuper neceſſaria. Cur autem Synodus manuum impoſitionis tantùm meminerit, & non

vtriusque materiæ, duplex ratio adferri posset: Vel quia Hæreticis Luteranis, quibus Romani iam ritus, ac Cæremoniæ, ipsumq; Ordinis Sacramẽtum cœperant fastidio esse, insinuare voluerit, si quãdo deinceps sacram Ordinationem per illam duntaxàt Apostolorum cæremoniam vellent perficere, fore vt ipsis, non secùs atque Græcis, id ab Ecclesia permitteretur: quã etiam ob causam factum, ni fallor, puto, vt eadem Synodus Tridentina sess. 23. cap. 3. noluerit speciales huius Sacramenti materias, & formas nominare, sed tantùm dixerit, *Sacram Ordinationem Verbis, & signis exterioribus perfici.* Vel etiam, quia, si dixisset, ministrum Extremæ vnctionis esse Presbyterum ritè ordinatum per vtramque materiam, aut per instrumentorum traditionem: Græcorum certè & Sacerdotium, & extremam ipsã Vnctionem, irrita declarasset: idcirco eius tantùm materiæ meminisse, satis Concilio visum est, qua vsi erant Apostoli, quæque in omni Ecclesia semper fuerat, & erat, sicut est etiam num materia Sacerdotij, quanquàm apud Latinos non integra, sed integranda per instrumentorum traditionem, quam Cõcilium non exclusit, sed quasi remisit hoc tum Decreto Synodi Florentinę, tum Romano Pontificali.

Ad quartam denique rationem patet responsio ex ijs, quæ modò in Responsione ad tertiam dicta sunt. ex eo enim, quòd Ecclesia Latina diuersis temporibus diuersa materia vsa sit in Diaconatu, &
57 Presbyteratu; non rectè deducitur, alterutram materiam pro quolibet tempore sibi ipsi constituisse, vt Ordinibus illis sufficientem; sed potiùs pro vno tempore vnam, pro alio alteram, vel vtramque.

QVARTVS ergo dicendi modus relinquitur, qui ad varios Ecclesiarum, ac temporum ritus, Conciliorumque decreta componenda, mea quidem sententia reliquorum omnium aptissimus videatur: quo nimirùm dicamus, Eccle-
58 siam Catholicam, in cuius arbitrio Christus materias, & formas huius Sacramenti in specie determinandas reliquerit, eas pro diuersitate Prouinciarum, seu Nationum, atq; etiam temporum non easdem, sed diuersas instituisse: ita tamen, vt pro diuersitate temporum diuersas quidem materias assignauerit, non abrogando veteres, sed magis explicitas eas reddendo per nouas; pro diuersitate verò Prouinciarum, seu Nationum alias à
59 principio materias in Subdiaconatu, cæterisque Ordinibus inferioribus dederit Latinis, alias Græcis: porrò in Diaconatu, & Presbyteratu easdem initiò vtrisque præscripserit; deindè verò, cùm veteres per nouas explicuit, Occidentales tantùm Ecclesias recenti hoc ritu obligauerit, Orientalibus autem permiserit, vt pristinis vterẽtur materijs. Sic ergo factum est, vt pro singulis ritibus, atq; temporibus il-

illud ſemper in una, eademque tota Eccleſia ſeruatum ſit, quod Christus generatim monuit, ac præcepit; vt ſcilicèt Ordines conferrentur per aliqua viſibilia ſigna, & verba, quæ eſſent apta ad eorum poteſtates ſignificandas.

Hinc eſt, quòd in Ordinibus non hierarchicis, vt ſubdiaconatu, alijsque inferioribus, quorum nulla ſit in ſacris litteris mentio, apud Latinos ſola inſtrumentorum porrectio pro materia ſufficit; qui tamen apud Græcos ſola manus impoſitione traduntur.

Hinc ſimiliter factum eſt, vt ſemper in Orientali Eccleſia, & etiam quandoque in Occidentali, nempè priſcis illis temporibus, traditio inſtrumẽtorum non fuerit materia Sacerdotij, & Diaconatus, ſed tantùm impoſitio manus; quia ſolùm hanc, vt adæquatam materiá eorum Ordinum, ſemper apud Græcos, & olim apud Latinos Eccleſia vſurpauit: ideòque priſca Concilia, Patres, & Latina etiam Ritualia vetera, ſolius manuum impoſitionis in his Ordinibus mentionem faciunt.

Poſteà verò in Occidente tum manus impoſitio, tum inſtrumentorum porrectio ex Eccleſiæ inſtituto euaſit partialis materia vtriuſque Ordinis. Nam Latina Eccleſia, retinens priſcum illum ritum, ab Apoſtolis introductum, ordinandi Diaconos, & Sacerdotes per manus impoſitionem, materiam hanc magis explicitam reddere voluit, adiungendo paulò poſt illá
60 inſtrumentorum traditionem; ita vt ex vtraque materia partiali, moraliter coniuncta, fiat vna integra, & totalis magis explicita; per quá, & per formam, quę tunc profertur, hoc eſt, in Diaconatu, *Accipe poteſtatem legendi ſanctum Euangeliũ,* &c. & in Presbyteratu, *Accipe poteſtatem offerendi Sacrificium Deo,* &c. traditur Diacono quidem completa ſui Ordinis poteſtas, Presbytero autem ſola poteſtas ſacrificandi: deindè vero per alteram manus
61 impoſitionem, & alteram formam, *Accipe Spiritum ſanctum, quorum* &c. datur eidem Presbytero abſoluendi poteſtas.

Vndè colliges primò, quòd qui adſerunt iuxta 4. & 7. Opinionem, vtramque hanc materiam, & vtrãque formam ſubſtantialiter requiri ad Sacerdotem completè conſtituẽdum; intelligant neceſſe eſt ex inſtituto Eccleſiæ Latinæ, quę talem ſibi ritum præſcripſerit, cùm nouum edidit Pontificale; permittens tamen Eccleſiæ Orientali priſtinũ
62 ritum, in quo per ſolam manus impoſitionem, & vnicam verborum formulam conferebatur ſimul Presbytero vtraque poteſtas Sacerdotalis, idque etiam apud Latinos, vt vetera eorum Ritualia indicant.

Nec obſtat huic ritui ratio illa, pro 7. Opinione allata: quòd ſcilicèt Chriſtus Dominus per ea verba *Accipe Spiritum ſanctum, quorum* &c. dederit Apoſtolis poteſtatem dimittendi peccata, quia ex hoc

non

non sequitur, illum instituisse, per ea tantùm verba, & non per alia, ab Ecclesia conferri posse. alioquin debuisset etiam Ecclesia Latina ad hanc potestatem conferendam non manuum impositionem præcipere pro materia, sed insufflationem, quam Christus in illa Cæremonia adhibuerat.

Qui verò docent iuxta 3. Opinionem, solam præcedentem manus impositionem cum sua forma sufficere ad Diaconatum, & Sacerdotium conferendū; spectant duntaxàt ad priscum illum morem Ecclesiæ veteris: idcircò ipsorum doctrina in Orientali tantùm Ecclesia admitti posset, in qua etiam num ritus ille antiquus sic inexplicitus perseuerat; secùs autem in Occidentali, vbi iam magìs explicitus, vt dixi, ex Ecclesiæ instituto redditus est.

Colliges secundò, eandem manus impositionem, quæ in Diaconatu, & Sacerdotio præcedit traditionem instrumentorum, non esse in ritu Latino cæremoniam accidentalem, vt efferebat secunda Opinio, sed materiam partialem, quæ ad substantiam Ordinis vtriusque pertineat, vt probant rationes, pro tertia Opinione adductæ: maximè quòd non solùm Dionysius Areopagita, Clemens Romanus, alijque Patres, & Concilia vetera, præsertim Carthaginense 4. can. 3. & 4. præscribunt in Ordinatione Diaconi, & Presbyteri eandem manus impositionem, vt quiddam Ordini substantiale: verùm etiam

63 ipsum Concilium Tridentinum sessione 14. cap. 3. inquit, *Ministrū Extremæ Vnctionis esse Presbyterū, ritè ordinatum per impositionem manuum Presbyterij*: vbi apertè loquitur de priori manuum impositione, quæ fit ab Episcopo, & Presbyteris; quamuis prout fit à Presbyteris, dici possit cæremonia accidentalis. Tum quia talis impositio manus erat olim in ijsdem Ordinibus sola, & substantialis materia, tam tempore Apostolorum, vt constat ex Actibus; quàm in ipso ri-

64 tu veteri Ecclesiæ Latinæ, vt antiquissima eius Ritualia indicant: ergo non est credibile, eandem Latinam Ecclesiam, quæ ritus suos veteres, & Apostolicos semper pro dignitate venerata est, ac potiùs ampliare studuit, quàm abolere, voluisse posteà materiam hanc de substantiali reddere accidentalem.

Ad rationes, quæ pro 2. Opinione afferebantur, respondeo: ad primum, quòd in Sacramentis non requiritur inter materiam, & for-

65 mam coniunctio physica, sed sufficit moralis: vndè satis est, formam subsequi paulò post materiam, præsertim partialem; nam in moralibus, quæ parùm distant, censentur inesse. Adde, falsum esse illud, quòd communiter dicitur, priorem illam manuum impositionem adhiberi in Ordinatione Presbyteri sine vllis verbis. Nam licèt Episcopus nihil tunc propriè dicat, cùm ipse, ac Presbyteri successiuè tangunt

guant caput Ordinandi, vt scilicèt
detur illi Cæremoniæ locus; tamen
immediatè post, cùm tenent ma-
nus suas extensas versùs illum, qua-
si continuando sic eandem manus
impositionem immediatè præteri-
tam, dicit Episcopus Orationem
antiquissimam, quæ in ritu Latino
veteri erat forma deprecatiua ad
Presbyteratum completè conferen-
dum: quamuis nunc, cùm ritus il-
le antiquus factus sit magis expli-
citus, forma, correspondens vtriq;
materiæ partiali, sit illa, quæ pro-
fertur in traditione instrumentorũ
ad conferendam potestatem conse-
crandi Eucharistiam.

Ad secundam, & tertiam respon-
deo, argumentum nihil conclude-
re contra nos, qui sustinemus, ma-
terias, & formas Ordinum deter-
minatas esse in indiuiduo ab Eccle-
sia. Ratio autem, cur Latina Ec-
clesia in Hierarchicis tantùm Ordi-
nibus conferendis, & non etiam
in alijs inferioribus, præter exhibi-
tionem instrumentorum, impo-
nat etiam manus, est; quia in illis
Ordinibus confertur Ministris ex-
cellens quædam potestas dispensã-
di alijs Sacramenta; idcircò impo-
nitur etiam manus, vt (quemad-
modùm loquitur D. Thomas in
supplem. quęst. 37. art. 5. in corp.)
*detur illis plenitudo gratiæ, per quam
ad magna officia fiant idonei.* Tum
quia ijdem hierarchici Ordines, ni-
mirùm Diaconatus, Presbyteratus,
& Episcopatus ab Apostolis trade-
bantur per manus impositionem;
reliqui verò Ordines in sacris litte-
ris non memorantur.

66 Ad quartam, in qua esse videtur
aliqua difficultas, respondet Emin.
Bellarminus, Constitutionem illam Bellar. tom. 2. de Sacr. Ordin. c. 10.
Gregorij Papæ IX. fauere potiùs
sententiæ, quæ sustinet, imposi-
tionem manus esse in Diaconatu,
& Presbyteratu cęremoniam essen-
tialem: *Quod enim*, inquit, *Ponti-
fices nolint repeti Cæremonias ritè
peractas, & tamen suppleri, quod
omissum est; indicat, eas Cæremo-
nias posse diuidi, & dari diuerso tem-
67 pore, & esse efficaces, quocunque
tempore dentur.*

Verùm, licèt hoc dici possit in
Ordinatione Presbyteri de poste-
riori manuum impositione, per
quam tribuitur potestas absoluendi
à peccatis; quæ quidem cæremo-
nia differri potest post primam ad
omne aliud tempus, & esse efficax,
quocunque tempore detur: tamen
dici non potest in Ordinatione
Diaconi, & Presbyteri de illa im-
positione manuum, quæ præcedit
porrectionem instrumentorum, &
68 de qua loquitur ibi Gregorius Papa,
vt indicant eius verba immediatè
sequentia. Nam talis impositio ma-
nus in tantùm esset efficax in ritu
Latino, seu essentialiter necessaria
ad Ordinem Diaconatus, & etiam
Presbyteratus quoad potestatem
consecratiuam; in quantùm mo-
raliter coniungeretur cum porre-
ctione instrumentorum, & cum
forma, huic porrectioni correspon-
dente, in cuius prolatione chara-
cter

cter vtriusque Ordinis imprimitur. quòd si tunc omitteretur, & ad aliud tempus dilata, separatim adhiberetur, non haberet illam essentialem efficaciam. Tum quia, si esset essentialiter requisita, vtique sine ipsa neuter Ordo subsisteret; ac proindè repetenda esset Ordinatio priùs facta: quod Gregorius prohibet. sin autem adhuc sine ipsa Ordo subsisteret: ergo non esset requisitū essentiale: quod apertè negat Bellarminus, maximè in Ordinatione Diaconi, vbi præter illam non fit alia impositio manus.

Respondet secundò Verricellus; priorem illam manus impositioné esse quidem materiam essentialem, at non totalem, sed partialem: sine partiali verò materia posse etiā haberi compositum tam physicum quàm morale. vndè, si illa omitteretur, non esset irritum Sacramentum.

Sed neque ista respōsio plenè satisfacit: nam si sine partiali materia posset adhuc haberi idem compositum, seu Sacramentum; ergo talis materia non esset illi Sacramēto essentialis. non enim haberi aliquid potest sine sua essentia.

Explico igitur prędictas responsiones clariùs in hunc modum: Hæc eadem impositio manus in nouo ritu Latino pertinet quidem ad substantiam,& integritatem vtriusque Ordinis, non autem ad essentiam: seù non est cæremonia accidentalis, neque essentialis, sed substantialis, & integralis; sicut etiam

etiam in Sacramento Pœnitentiæ
69 Satisfactio est pars materialis illius,
non essentialis, neque accidentalis,
sed substantialis, integrans Sacra-
mētum,& brachium in homine est
pars integralis illius. Vndè meritò
dicit Gregorius Papa, supplendam
esse posteà, si per errorem omitta-
tur, non quasi aliquid essentiale
defuisset, sed substantiale, quod si
positum esset, integrasset simul
cum traditione instrumētorum ma-
teriam: posteà verò supplebitur,
70 tanquàm cæremonia principalissi-
ma, & substantialis, integrans, &
complens Ordinem; sicut Satisfa-
ctio integrat, & complet pœnitē-
tiæ Sacramentum.

Ad quintam de Concilio Florentino respondebimus infrà in responsione ad primam rationem 6. Opinionis.

Colliges tertiò; eos, qui sen-
tiunt iuxtà 5. Opinionem (quę com-
muniter quidem reijcitur) in Pre-
sbyteratu per solam posteriorem
manus impositionem, & formam
71 illam, *Accipe Spiritum sanctum*,
&c. conferri vtramque potestatem
Sacerdotalem, non rectè ratioci-
nari: tum quia, vt suprà diximus,
traditio instrumentorum facta iam
est in ritu Latino materia essentia-
lis Sacerdotij; vt constat ex Conci-
lio Florentino: tum etiam, quia
noui Presbyteri ante postremam il-
lam manus impositionem existi-
mantur consecrare de facto cum
Episcopo corpus, & sanguinem
Christi: ergo priusquàm illa fiat,
con-

consecrandi potestatem accipiunt.

Ad rationes pro eadem opinione allatas, respondeo: Ad primam, quòd prior illa manus impositio Episcopi, & Presbyterorum, quatenùs sit ab Episcopo, non est cæremonia accidentalis, sed materia substantialis, tametsi partialis, vt jam explicatum est. Ad Secundam, quod etiam per posteriorem manus impositionem, & verba illa, *Accipe Spiritum sanctum* &c. Presbyter ordinatur, & accipit gratiam Spiritus sancti; non quidem ad potestatem consecrandi, quam acceperat anteà, sed absoluendi.

Colliges tandem contra 6. Opinionem, neq; per instrumentorum traditionem, ac suam formá, *Accipe potestatem offerendi* &c. conferri Latino Presbytero vtramq; simul potestatem consecrádi, & absoluendi, sed solùm potestatem consecrandi Eucharistiam. Nam si Episcopus, cùm deindè manus imponit, dicés, *Accipe Spiritum Sanctum*, &c. nullá tribueret potestatem; sequeretur, quòd nullam etiam tribueret gratiam Spiritus sancti, nec Ordinationem, contra id, quod definiuit Cócilium Tridentinum sess. 23. de Sacr. Ord. can. 4. his verbis: *Si quis dixerit, per sacram Ordinationem nõ dari Spiritum sanctum; ac proindè frustra Episcopum dicere, Accipe Spiritum sanctum; anathema sit.* frustrà verò ille tunc diceret, *Accipe* &c. si per hoc dictum nihil acciperetur.

Ad primam eiusdem Opinionis rationem respondeo; quòd Concilium Florentinum, cùm in Decreto pro Armenis tradidit pro materia,
72 & forma Presbyteratus solam porrectionem instrumentorum cum illis verbis: *Accipe potestatem offerendi* &c. hoc non fecit, quasi completum ritum huius Ordinationis declarans. Supponebat enim, fuisse iam hoc ab Ecclesia sufficienter declaratum in Romano Pontificali; & ideò ibidem subiecit; *Vt in Põtificali Romano continetur:* sed huius tantùm materiæ, ac formæ mentionem fecit; quia loquens ibi cum
73 Armenis, ac supponens, eos iuxta communem Orientalium ritum manus impositionem cum aliqua verborum formula in Ordinationibus non omittere, voluit de hac alia explicatiori materia, & forma illos instruere, vt si vellent hanc insuper iuxta firmiorem Occidentis ritum adiungere, possent. Cæterùm, sicut per ea verba Concilium Ordinationem Orientalium irritam non declarauit, eoquòd porrectionem instrumentorum omitterent;
74 sic etiam per eadem verba non exclusit à materijs, & formis Presbyteralis Ordinationis Latinæ manus impositionem, ac verba illa, *Accipe Spiritum sanctum*, &c.

Ad secundam respondeo; quòd Occidentalis Ecclesia successu temporum magis, ac magis explicitum reddidit ritum Ordinationis, non detrahendo à ritu veteri quidquam substantiale, sed illi superaddendo. Primitùs enim conferre solebat vtramq; Presbyteralem potestatem

per solam priorem illam manus impositionem, & Orationes consecratorias, sine traditione instrumentorum, vt ostendunt antiquissima eius Ritualia, & præcipuè Sacramentarium Diui Gregorij. Deindè superaddidit illi manuum impositioni, & formæ deprecatiuæ porrectionem instrumentorum, & formam imperatiuam, *Accipe potestatem offerendi, &c.* tribuens etiam sic vtramq; simul potestatem, nempè primariam consecrandi Christi corpus, & sanguinem, & secundariam dimittendi peccata, tanquàm accessoriam ad illam: quod constat ex antiquo Ordine Romano, in quo deest posterior illa manuum impositio cum forma, *Accipe Spiritum Sanctum, quorum &c.* Postremo tandem, quando Apostolica Sedes, antiquo Ordine reformato, nouum edidit Pontificale, hanc preterea peculiarem materiā, & formam adiunxit, ad potestatem dimittendi peccata seorsim conferendam. Quarè nunc, ex defectu intentionis Ecclesiæ, per priorem

75 illam formam, *Accipe potestatem offerendi Sacrificium Deo, &c.* non confertur hæc alia absoluendi potestas, sed tantùm potestas consecrandi Eucharistiam, nec non, quæ ad illam sequitur, baptizandi, & administrandi Sacramentum Extremæ vnctionis.

Ad tertiam respondeo; verba illa Concilij Tridentini, quibus asserit, Apostolis, eorumq; successoribus in Sacerdotio potestatem à Christo traditam esse consecrandi

76 Eucharistiam, & absoluendi à peccatis, nihil concludere contra nos: cùm non declarent, duplicem hanc potestatem esse simul eodem tempore traditam, & per eandem formam, ac materiam: maximè cùm ex alijs eiusdem Concilij verbis colligatur oppositum, vt in Opinione 7. visum est. Et hæc hactenùs cum Latinis. Nunc ad Armenum ritum reditum faciamus.

QVAE SINT IN ARMENO Ritu materia, & forma Presbyteralis Ordinationis?

Sectio IV.

DICO primò: In Armeno ritu materia Ordinationis Presbyteri non est porrectio Calicis cum vino, & patinæ superpositæ cum pane. Probatur: nam Armenus Episcopus, seu potiùs Armena Ec-

ա ԹԷ ՈՐՆ ԻՑԷ

1 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Դ [illegible]

[illegible]

այնմ զօրութիւն 'ի վերջն յորժամ կա-
տարեցաւ ձեռնադրութիւնն . և 'ի
տալն ոչ ունի գիտաւորութիւն ձեռ-
նադրելոյ յայնժամ զքահանայն 'ի ձե-
ռն այսպիսի արարողութեան . այլ հա-
մարի զնա լինել ձեռնադրեալ 'ի ձեռն
յառաջ անցեալ արարողութեանցն : զի
յայնժամ ասէ նմա. առ և ընկալ . քանզի
զի առեր իշխանութիւն կատարելոյ զսր-
բապատարագս և այլն .] արդ քահանա-
յութեան. թէ յայնժամ ոչ կամի տալ
նմա զիշխանութիւն պատարագելոյ .
այլ միայն զգործիսն . որովհետև կարգա-
ցեալ 'ի գործ արկանել զիշխանու-
թիւն , զոր առեալ էր յառաջն : ապա-
ուրեմն տալն զգործեացն , և առնելն
քանիցս , ոչ է առ հաստատութիւն և ձե-
ռնադրութեան քահանայի . որպէս
է առ խոստովանողին : զի վասն զի զիշ-
խանութիւն արձակման՝ ոչ բառնալով
է տնել 'ի ձեռս զգործիսն . այլ և
խնդրի պատասխանի որ ձեռ բանին , և
զիտամանութիւն կարգին . Եւ ևս առ-
նել համառօտութեամբ մեղս ասացումն .
զանազանի յառաջ քան զայս արարողու-
թիւն կարգին հայոց ազգ նորոգելոյն
զիշխանութիւն արձակելոյ 'ի մեղաց .
որ ոչ կարէ տանել յառաջ քան զիշ-
խանութիւն պատարագելոյ ; ապա-
րինակ այս է՝ որդին , թէ յառաջ տու-
եալ էր նմա զիշխանութիւն պատարագ-
ելոյ 'ի ձեռն այլոյ արարողութեան-
ցն . և ոչ այսմ 'ի ձեռն գործեացն ,
զոր տայ 'ի վերջն ձեռնադրու-
թեանն ;

ԵՐԿՐՈՐԴ" ասեմք . թէ առ
հայս՝ բաւական նիւթ քահանայա-
կան ձեռնադրութեան առ 'ի տալ զիշ-
խանութիւն պատարագելոյ , է միայն
դնելն կաղէին զձեռս ևս 'ի վերայ գլխոյ
նորա

Ecclesia, cùm hanc tradit mate-
Բ 2 riam, non profert formulam ver-
borum idoneam, nec habet inten-
tionem ordinandi per eam Presby-
terum; sed supponit, fuisse iam
illum plenè ordinatum per cære-
monias præcedentes: ergo per tra-
ditionem talis materiæ nullam ei
tribuit Ordinis potestatem. Con-
sequentia patet: quia ad conferen-
dum Ordinem non sufficit sola tra-
ditio materiæ, sed requiritur etiam,
vt Episcopus proferat formam ido-
Գ 3 neam, & intendat per intentionem
vel particularem, vel saltem vniuer-
salem suæ Ecclesiæ, Ordinem con-
ferre per talem materiam. Antece-
dens probatur: quia præcipit Ar-
mena Ecclesia, vt Episcopus, cùm
in fine Ordinationis porrigit istam
materiam, dicat: *Accipe, suscipe;
accepisti enim per Dei gratiam pote-
statem consecrandi, & conficiendi sa-
ctum Sacrificium, in nomine Domini
nostri Iesu Christi, tam pro viuis,
quàm pro defunctis.* quibus verbis
Դ 4 declarat, se tunc non tradere Ordi-
nis potestatem, sed tantùm instru-
menta, vt Presbyter illis vtatur ad
exercendam potestatem priùs ac-
ceptam. Et confirmatur: quia an-
te hanc cæremoniam traditur Or-
dinando potestas absoluendi à pec-
catis, quæ necessariò præsupponit
potestatem consecrandi acceptam:
ergo porrectio prædictæ materiæ
non fit ad potestatem vllam Pre-
sbytero conferendam.

DICO secundò: Materia suffi-
ciens Ordinationis Armeni Presby-

teri, quoad potestatem consecrandi Eucharistiam, est sola impositio manus; & forma sufficiens est Oratio, quam dicit Episcopus, cùm primò manus imponit, & præcipuè illa verba: *Concede huic famulo tuo, Vt Ordinem Presbyterij per hanc Vocationem, & manus impositionem accipiat*, &c.

Veritas huius assertionis probatur primò ex supradictis in sectione præcedente. Probatur secundò: quia Ordinatio Presbyteri apud Græcos validè fit per solam impositionem manus, & similem formam: quæ est; *Diuina gratia promouet N. Diaconum in Presbyterum;* ita enim sentiunt Doctores comuniter; ex quibus Card. Lugo de Sacr. disp. 2. sect. 5. nu. 85. sic ait: *Hodie Episcopi Græci Catholici Romæ, dum Presbyteros ordinant, sciente, & consentiente Summo Pontifice (me præsente) non per calicis, & patenæ porrectionem id faciunt; sed per manus impositionem super caput Ordinandi; dicente Episcopo, Diuina gratia promouet N. Venerabilem Diaconum in Presbyterum*. Ergo similiter dicendum de Armena Ordinatione. Consequentia hæc probatur a pari, immò à fortiori: tum quia in Græca forma non exprimitur actio Ministri Ordinantis, sicut exprimitur in Armena, cùm dicitur: *per hanc manus impositionem;* tum etiam, quia per illam materiã, & formam tribuitur apud Græcos vtraq; simul potestas Sacerdotalis: ergo multò magis per easdem tribui

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ը bui potest apud Armenos sola po-
8 testas consecrandi Eucharistiam.
Obijcies: Armena forma non est
indicatiua, vt Græca; neq; impera-
tiua, vt Latina; sed deprecatiua:
forma verò deprecatiua in hoc Sa-
cramento est insufficiens: ergo &c.
Respondetur, negando mino-
rem: quia cùm in hoc Sacramento
determinatio formæ, sicut & ma-
teriæ in particulari dependeat ex
instituto Ecclesiæ, vt suprà ex com-
muniori Theologorum sententia
dictum est; sufficit qualiscunque
Թ forma ab Ecclesia vsurpetur, etiam
9 deprecatiua, dummodò apta sit
ad potestatem Ordinis, qui tradi-
tur, significandam. Vndè non so-
lùm Armenum Euchologium, ve-
rùm etiam alia Orientalis Ecclesię,
ac præsertim Antiochenum, Ne-
storianorum, atq; etiam Maronita-
rum, qui Catholici sunt, cont.nét
in Ordinatione Presbyteri formam
deprecatiuam: imò & in ipsis La-
tinis Ritualibus antiquissimis forma
Diacònatus, & Presbyteratus non
Ժ est, nisi Oratio, vt testantur Mori-
10 nus par. 3. Exerc. 7. cap 6. & Hu-
go Menardus in notis ad Sacramen-
tarium D. Gregorij, num 238. Et
hoc ipsum videre licet in eodem
D. Gregorij Sacramentario. Talem
denique formam sufficere, multis
rationibus probat Verricellus in
Append. quæst. 312. sect. 7. præ-
sertim ex Concilio Carthaginen-
se IV. & Toletano VIII. atque ex
Patribus Clemente Rom., Diony-
sio Areopag., Damaso, Hiero-
ny-

nymo, Chrysostomo, & alijs.

Obijcies secundò: Concilium Florentinum in Decreto pro Armenis de materia, & forma Presbyteratus sic habet: *Presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem*, &c. *Forma Sacerdotij est talis: Accipe potestatem offerendi Sacrificium in Ecclesia pro viuis, & mortuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* igitur præscripsit Armenis hoc Cōcilium materiam, & formam in particulari, quibus in Presbyteratu conferendo vti deberent: ac proindè non licuit Armenæ Ecclesiæ cōtra præscriptum vniuersalis huius Concilij aliam formam, & materiam vsurpare.

Respondetur, negando Consequētiam: Per ea enim verba Concilium non obligauit Armenam, nec vllam aliam Orientalem Ecclesiam ad materiam, & formam illā determinatam in Ordinatione Presbyteri vsurpandā: alioquin expresse prohibuisset Armenijs vsum proprij ritus; quod tamen nō fecit, sicut neq; Græcis ipsorum ritum prohibuit: sed voluit illis exponere materias, & formas Ordinum iuxta ritum magis explicitum Latinorum, vt ad illum imitandū inducerentur. Cęterùm ne Latina quidē Ecclesia in forma Ordinationis Presbyteri ponit nūc inuocationem Trinitatis, vt tunc Florentinum Concilium admonuerat.

Obijcies tertiò: Pontifex Armenus in secunda manus impositione dicit: *O diuina, & cælestis gra-*

նուիրականութեան եկեղեցեաց և ազգաց
Ժա 11 քրիստոնէից՝ զանազան եղեն սահմա
նք բանից և նիւթոց ՚ի խորհրդոցս
յայտնի է: զի որոյ ձեռն բանիւ թէ սահ
մանաւորեալ եղէ. կամ թէ հրամայա
կան. և կամ աղօթական բան ասել
ութեան խորհրդականս եկեղեցւոյ.
Թուի զոլ բանաւական մի ասացեալ զայս
խորհրդոցս.

Երկրորդ՝ առարկեսցես. թէ ատեն
զերբակալն որ ժողովն Ֆլորենտեցւոց ՚ի
սահմանադրութեան, զոր արար վա
միաբանութեան հայոց, ուսուցանէ.
թէ քահանայութիւն տուեալ լինի ՚ի
Ժբ 12 ձեռն տուութեան սկիհի ընդ գինւոյ
և մաղզմայի ընդ հացի. երբ թէ ասէ.
թող: և ՚ի ձեռն ձևոյ բանիս այսո
րիկ. ա՛ռ իշխանութիւն մատուցա
նել զպատարագս և այլն:] Առաջին ու
րեմն այս սուրբ ժողովս հրամայեաց
հայոց զպատուել ձև բանին մի ասել
զքահանայութիւն. Բայց ասէ ոչ կարէր
հայոց եկեղեցին հաստատել զի նորին
անն նիւթեան զայլ նիւթ և զայլ ձև
բանին ընդ դէմ հրամանի առաքելա
կան որ ժողովոյս. որ զբովանդակեաց
՚ի յանձն եղեղիս այս յարևելից և յարևմ
Ժգ 13 տից. և եկին առանձին և հրեշտակք
հայոց եկեղեցւոյս:

Պատասխանի. թէ որ ժողովն Ֆլորէն
ցեայ ոչ հրամայեաց հայոց, և ոչ
այլ ազգի ուղղափառ, առանձնայատուկ կամ
ասյանցքս զձեռնադրութիւն. այլ միայն
ուսուցանէ բազում հաստատեաց.
Թէ քահանայութիւնս ասորեստանեայ տուեալ
լինի ՚ի ձեռն երկակցնութեան, և ձևոյ
բանին: և յետոյ առ ՚ի յօրինակ եր
կր ընծայեմ և զձևս, որոյք վարեն
յարևմտեան եկեղեցիք. որ ասեն ընդ
կարգ քահանայութեան ոչ միայն զձև

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Յդ 14 *tia, quæ semper supples indigentiam ministerij Ecclesiæ Apostolicæ, voca N. è Diaconatu ad officium Sacerdotij.* qua prece indicare videtur, Oblatum non suscepisse Sacerdotalem Ordinem per alia verba, in priori manus impositione prolata, *Concede huic famulo tuo &c.* ac proindè neq; se intentionem tunc habuisse dandi per ea verba eundem Ordinem: igitur præcedentia illa verba dici non possunt forma talis Ordinationis, sed potiùs alia po-
Յե 15 steriora, quæ etiam magis similia esse videntur formę illi Græcorum: *Diuina gratia promouet N. Diaconum in Presbyterum.*

Respondetur, quòd Armenus Pontifex, quantùm est ex se, semper in tota illa actione intentionem habet conferendi Oblato Presbyteralem Ordinem; quem tamen dicimus ab ipso conferri, quoad solam potestatem consecrandi, potiùs per verba in priori manus impositione prolata, quàm per alia subsequen-
Յզ 16 tia; quia non modò illa priora ad hoc sufficiunt, verùm etiam aptiora sunt, quàm alia posteriora, in quibus non exprimitur actio Ministri, sicut in illis. Nec obstat, quòd iterùm deindè replicet Pontifex similes preces, & manus impositiones: cùm istę non ad aliud iterentur, nisi ad rursùs repræsentandam, & confirmandam priorem illam Cæremoniam; vt passim accidit etiam in alijs ritibus præsertim Orientalibus. Adde quòd preces illæ subsequentes benè etiam referri possunt ad

ad complementum Ordinis Sacerdotalis petendum, hoc est, potestatem dimittendi peccata, tradendam deindè ab eodem Pontifice per aliam Cæremoniam.

DICO tertiò: Armenus Episcopus sufficienter tradit potestatem dimittendi peccata per ligationem cinguli, & verba illa: *Accipe potestatem à Spiritu sancto ligandi, atque soluendi; quam & Dominus noster Iesus Christus dedit sanctis Apostolis, dicens: Quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in Cælo; & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in Cælo.* (vbi aduertant Armenij, dictionem illam, *dedit*, non congruere cum subsequentibus Christi verbis: quæ cùm ille protulit Matth. 18., tunc non dedit, sed dandam promisit Apostolis eam potestatem, quam deindè post Resurrectionem tradidit per alia verba, etsi similia quoad substantiam, dicens Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata*, &c. Non enim illam ante tradere debuit, quàm eos in vltima Cœna Sacerdotes instituerct). Probatur assertio: quia vtraque ista symbola, nempè ligatio cinguli, & verba prædicta, sunt apta ad collationem huius potestatis significandam: ergo nihil obstat, quominùs possit Armena Ecclesia, post traditam potestatem consecrandi Eucharistiam, illa vsurpare, tanquàm materiam, & formam, vt hanc aliam conferat potestatem; maximè quòd Conci-

ci-

Ժէ 17 նալերկ. Թէ նուիրեալն զեռ ևս ոչ ա-
ռեալ էր զաստիճանն. այլ կամի ես
քան զնա հաստատել զառեալն ՚ի
նմանէ՝ ՚ի ձեռն այլոց նշանաց արարո-
ղութեանց և աղաւչանաց. զի առջև մե-
ջառ եկեղեցուցանեն և հաստատեն
զայն առաջին արարողութեան, և զայն
առաջին աղաւչանս. որք եղեն նուի-
րումն ձև ստանձնանն: Երկրորդ՝ պատեմ.
Թէ յայնժամ Թէպետ նուիրեալն ա-
ռեալ էր յառաջ զքահանայութեան
քառ իշխանութեն պատարագելոյ.
սակայն ոչ ևս առեալ էր զնա քառ
Ժը 18 այլ միւս իշխանութեն արձակելոյ ՚ի
մեղաց: սակս այսորիկ եպիսկոպ կրկին
աղաւչէ զնա առալ զկատարեալ քահա-
նայութիւն. Յհ. քառ այլ միւս իշխա-
նութեն արձակելոյ. զոր եկեղ յետոյ
երրորդ զարգաչառնելոյ նոյ պատրգեւէ նմա
՚ի ձեռն այլոյ արարողութեն:

ԵՐՐՈՐԴ՝ ասեմք. Թէ առ հայս
քառ եպիսկոպոսութ քահանայականն առ
ժետանի քառ իշխանութեն արձակե-
լոյ ՚ի մեղաց. է կապելն զկէզմ ընծայ-
եալոյն գօտով: և քահանայն ձև բանն
է բանն այն, զոր ասէ եպիսկոպ ՚ի կա-
պելն. Յհ. առ ընդ իշխանութի ՚ի
Ժթ 19 հոգւոյն սրբոյ կապելոյ և արձակե-
լոյ. զոր ետ Տրն մեր յս քս եւս հրաման
առաքելոյն սրբոց ասելով. զոր միան
գամ կապեսջիք յերկրի, եղիցի կապե-
ալ յերկինս. և զոր միանգամ արձա-
կեսջիք յերկրի, եղիցի արձակեալ ՚ի
յերկինս:] Յորոյ մէջ կամիմ զգուշա-
ցուցանել զհայս. Թէ յորժամ քս
ասաց առաքելոցն զայս բանս յառաջ քան
զչարչարանսն. յայնժամ ոչ ետ, այլ
միայն խոստացաւ՝ տալ նոցա զայն
իշխանութիւն. զոր յետոյ ետ նոցա
զկնի յարութեան մերոյ բանիւքն. առ-

ռէք

առէք հոգի սբ . եթէ ումեք թողու_ Ի
ցուք զմեղս , թողեալ լիցի նոցա . եւ
այլն :] զի ոչ էր այլ նիւթ եւ այլ նորա 20
զարմանալի իշխանութեան յատուկ քան
զառնել զձեռս քահանայս ՚ի յեպիս
կոպոսին ; առ քո՝ զօրութեան հոգւոյ՝ սր_
բութեամբ մէջ . քանզի եկեղեցին նշա
նքն . այ . կապելոյ զմեղս զաւռն . եւ
արձակելոյ . առ ռ բեռն իշխանութիւն կապե_
լոյ եւ արձակելոյ . եւ յարգեալ առ ՚ի
նշանակել եւ այլ զարմանալի իշխա_
նութիւն ; այլ ոչ ուրեմն հարկ է եկեղեցի
՚ի գործ առնել զնոյն բերել զնոյն
եւ զձեռն մի այլոյ զիշխանութեան զայն :

Բայց առաքելոցն ետու զմեղս Ի ԻԱ
առնելով . թէ քո , յորժամ եառ առ՝
զիշխանութիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց 21
զնոյն յատուկ թէ ոչ աստ զայն բանն
այլ ասաց . առնէք հոգի սբ , եթէ
ումեք թողուցուք եւ այլ :]

Պատասխանի . թէ այս բանքս քան ոչ
էական զայսութեան նշանակութեան , այլ
միայն ըստ կերպի նշանակելոյ , զա_
նազանին ՚ի յայս բանիցն հայոց . առն
իշխանութիւն կապելոյ եւ արձակելոյ .
զի ըստ երի զայս նշանակութիւն առնին
թողուլն եւ արձակելն : մանաւանդ զի
զի յորժամ քո յայլ ոսկեր խոստա_ ԻԲ
ցաւ առաք զայս իշխանութիւն առաքե_ 22
լոյն նոյնոր ասաց . թէ զոր կապիցէք . եւ
զոր արձակիցէք .

՚Ի յասացեալս յայսմ ընտրանի պատասխա
նի առ առարկութիւնս . զոր բերեալ ՚ի
յերկրորդ զմնաց զմեղ քահանայա
կան ձեռնադրութեան հայոց : քանզի ՚ի
նմին ոչ առաջնայ լինի յատուկ իշխա_
նութիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց . եւ յետոյ
իշխանութիւն պատարագելոյ . ըստ
որում կարծէին այսուհետեւ : զի որպէս եւս
ոչ զուգայք , արարողութիւնն , որով

cilium Florentinum, quandò Armenis exhibuit ritum ordinādi Presbyterum, nullam aliam materiam, neque formam, pro hac potestate specialiter tradenda, eis apertè præscripsit.

Obijcies: Christus, quandò dedit Apostolis potestatem dimittendi peccata, vsus est alijs verbis. dixit enim Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*; &c.

Respondetur, quòd hæc verba accidentaliter tantùm differunt à verbis illis Armeniorū: *Accipe potestatem à Spiritu sancto ligandi, atq; soluendi* &c. Adde, quòd Christus, cùm dixit Apostolis Matth. 18. *Quæcunque alligaueritis super terram*, &c. significauit etiam potestatem absoluendi in Sacramento Pœnitentiæ, vt communiter docent Expositores.

Ex dictis in hac Sectione patet responsio ad alias duas Obiectiones, quæ pro ratione dubitandi de Ordinatione Armeni Presbyteri adductæ iam fuerant Sectione secūda. Dicimus enim ad vtramque, quòd in tali Ordinatione non priùs traditur potestas absoluendi, quàm consecrandi, quemadmodùm supponebatur. siquidem, vt modò iam vidimus, Cæremonia, per quam tradunt Armeni potestatem consecrandi, non est illa vltima, in qua porrigunt instrumenta; sed illa, in qua primò manus imponunt.

AT in fine huius §. interrogatio fieri posset de quatuor: Primò, car

Armenij, quamuis disertè fateãtur, suæ Ordinationis ritum ex Romana Ecclesia desumptum esse; tamen in Ordinatione Presbyteri Latinorum materiam, quam vsurpant, nempè calicem cum vino, & patinam cum pane, non ritè tunc porrigunt, quandò desiderari videretur iuxta ritum Latinum, sed potiùs in fine, cùm iam peracta est Ordinatio?

Secundò, cur formam, huic materiæ correspondentem, quam à Latinis etiam mutuati sunt, deprauarunt, verba illa media superaddentes, ac dicentes: *Accipe [suscipe: accepisti enim per Dei gratiam] potestatem consecrandi, & conficiendi sanctum Sacrificium, in nomine Domini nostri Iesu Christi, tam pro Viuis, quàm pro defunctis?*

Tertiò, cur potestatem dimittendi peccata ipsi non cõferunt per impositionem manuum, & verba illa: *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris* &c. iuxta morem Ecclesiæ Romanæ; sed potiùs per ligationem cinguli, & ea verba: *Accipe potestatem à Spiritu sancto ligandi, atque soluendi?*

Quartò deniq; verùm ipsis expediat, prædicta omnia corrigere, ac reducere ad ritum Latinum?

Ad primum quæsitum respondeo, quòd ex vetustis Codicibus Sacramentarij D. Gregorij Papæ (à quo, asserunt Armeni, se ritum suæ Ordinationis accepisse) etsi aliqui sunt, in quibus nullibi ponitur traditio illa instrumentorum cum

Իգ 23
Իդ 24
Իե 25

Հայք առան զիշխանութիւն պատարա-
գելոյ, ոչ է՛ այն յետնեան, յորում զնոյն
՚ի ձեռս նուիրելոյն զքահանայական
գործիսն . այլ է՛ առաջնագոյն , յո-
րում ասեն զնոյն զաջն նշխարս զլխոյն
առնելով զլխոյ զոհելոյ ձեռն բանին :

ԱՌԷ՛ Ի Ղ— ՚ի վերջին պատկերս այսր-
պէս կարէք ոչ զ՛տարցուցին ինչ առնել
զնո շարեց հրաց : Նախ՝ Թէ զնո եր եւ
դեցին հայոց զկատարեցելոց զնոսա Թն
զոր առնու ՚ի ձեռնադրութեան քա-
հանայի . Դի . զսեղանն մատուցանելո
ընդ զինւոյ եւ հացի . ոչ շնէ ՚ի ձեռս
նուիրելոյն ՚ի սկզբանն, յորժամ պա-
շտէ էր ըստ զրանակաց առաջնութեան,
այլ իսկ վերջն ձեռնադրութեան . յորժամ
սա կատարեցաւ ; մանաւանդ զի
ինքեանք խառնաշխանն ընդ սմին զոր
զորն կատարեցուցին եւ պետեաց վերջին
առնէ ՚ի Թուղթն առ մախսէոս եւ զեղեն
առնելով . Եւ կեցեցեն հայոց զգրեալ
պատարագն կարգ առաքելական ընդ ու-
նի . զի այսու կարգաւ առնուն զի
շնորհութ ի սատանայականաց :]

Երկրորդ՝ հարց. Ընդէր էր ՚ի մէջ ձեռ
բանին լրացուցութեան եղեն զբանն
զայն, որ առաջակաւ է պատշաճաւոր
նշանակութի ձեռայն . Եւ առնն զնա
այսպէս : ԱՌ (ընկալ . քանզի առեր
զնորհօքն այ) իշխանութի կազել եւ
կատարել զոր պատարագս յանուն
տեառն մերոյ յի քի զն կենդանեաց եւ
ննջեցելոց :] զի զմեջին բանն զայն
վերաբերելով առ երի ձեռնադրեաս նշա-
նակութի ձեռայն :

Երրորդ՝ հարց . Ընդ էր ոչ տան զիշ-
խանութի արձակելոյ ՚ի մեղաց՝ դնե
լով զձեռս եւ զՏ զլխոյն . Եւ ասելով .
ԱՌ հոգի սբ . Եթէ ումեք Թողու-
ցուս զմեղս , Թողեալ լիցին նոցա . Եւ

այլն

այլն։] Զատ աստուածութիւն քահանա-
ցուցանէ, այլ տալ զնա կատարելով զանձն.
և տալով, ապա ըստ իշխանութե
կապելոյ և արձակելոյ. և այլն։]

Զորոց՝ հոգ. մի՛ թէ պատշաճ
էր հայոց, զի մի վերայցելոց այլոց
լութիւն քահանայ՝ իմիջոյ ձեռնադրու-
թեան եպիսկոպ. և համեմատեցին ընդ-
դատարմացն։

Ապա առաջնոյն հարցուածոյ պատասխանե-
մք. Թէ ՚ի հնն գրոցն ձեռնադրու-
թեան սրբոյն գրիգորի պապուն հռոմայ
գտանելի տեսանել ՚ի գրչագրաց այլոցն
այլք. որ գրեալ ունին զհաստատութե-
տուութեան գործարանացն ընդ ձեռն քա-
հանայ նորայ ոչ ՚ի մէջ քահանայական
ձեռնադրութեան. այլ կամ ՚ի մէջն
նորին ձեռնադրութեան յորժամ նոյն
կատարեցաւ. որպէս ցուցանէ գիր-
քն, որ կայ ՚ի մէջ գրատանն Թագաւո-
րացն ՚ի պալատանն որ կոչի վատի-
կան. և կամ գրեալ ունին զայս ՚ի մէջ
քան եպիսկոպոսական ձեռնադրութե.
՚ի մէջ որինացն նորին. այս յուցա-
նեն այլ գիրք ասելով, որ կան առ ՚ի
հռոմ։

Եւ քանզի հայք գրեցին ՚ի գիրս
Խորհրդոց. Թէ նշխարհս առնն զիս
քայ ձեռնադրութե. ՚ի սրբոյն գրիգո-
րի պապին. և տեսին սպասուն կատարել-
ւոյ, Թէ նմա առ ձեռն մի որ յայտ
այլերոյ գրոցս. կամ այլն, որ ՚ի մէջն
քահանայական ձեռնադրութե ա-
ռնուլ զայն նշխարն. յորժամ նորա
տալով էրենն զայն սուրբութիւն. և
կամ այն, որ առնուցեր զայս ՚ի մէջ
որինաց եպիսկոպոսական ձեռնադրութե.
և նորա Թէպէտ հաստատել Թէ ա-
ռաքելութիւն նշխարոյն պատարագե-
լու ձեռնադրութեն ոչ եղիցի. այլ
քա-

ԻԶ 26 ſua forma ad ordinandum Presbyterum; tamen in reliquis, vbi reperitur, ponitur quidem non in Ordinatione Presbyteri, ſed Epiſcopi, vt videre eſt in Sacramentario, quod inſeritur in 5. Tomo eiuſdem S. Gregorij, Romę excuſo; & teſtatur Morinus, part. 3. de ſac. Ordinat. Exercit. 7. cap. 1. num. 18. vbi ſic loquitur: *Inſtrumentorum traditio, ſi materia eſt, & forma, ſubſtantialiter Ordinem conſtituens; non Presbyterum, ſed Epiſcopum primò conſtituebat. nam in Sa-*

ԻԷ 27 *cramentario Gregoriano ex Bibliotheca Vaticana, inter S. Gregorij opera Roma edito, iſta inſtrumentorum traditio cum ſua formula deprehenditur, ſed in Ordinatione Epiſcopi, non Presbyteri, & in eo loco Ordinationis Epiſcopalis, qui materiam, & ſubſtantiam Ordinationis his Verbis preſcribit:* Epiſcopus cùm ordinatur, duo Epiſcopi ponant, & teneant Euangeliorum Codicem ſuper caput eius: & vno ſuper eum fundente benedictionem, reliqui

ԻԸ 28 omnes Epiſcopi, qui adſunt, manibus ſuis caput eius tangant. hoc facto, accipiat patenam cum oblatis, & calicem cum vino, & det ei, dicens: Accipe poteſtatem offerre Sacrificium Deo, Miſſamque celebrare tam pro viuis, quàm pro defunctis. *Hic autem Codex omnium, in quibus iſtud additamentum reperitur, eſt antiquiſſimus: qui primùm illud addiderunt, Ordinationi Epiſcopi addi voluerunt, eò quòd Sacrificium Epiſcopo primùm conuenit, deindè*

Presbytero, permittente Episcopo; Vt adnotant Rituales, & Canones, ԻԹ 29
Hactenus ille.

Cùm igitur Armenij ex Gregoriano Sacramentario ritum suæ Ordinationis acceperint, ratio postulat, vt credamus; eos, ad Ordinationem Presbyteri potiùs, quàm Episcopi, talem Cæremoniam pertinere adiudicantes, illam ex vno loco in alium forsitàn transtulisse; apposuisse verò ad finem Ordinationis Presbyteralis, eo quòd putauerint, nec ad substantiam huius Ordinationis necessariam esse, cũ Լ 30
prędictum Sacramẽtarium ibi eam non præscripsisset. Cæterùm haud quaquàm mirùm est, si ita se res habuerit in Armenia; cùm etiam apud Tolosates (vt idem refert Morinus ibidem, par. 2. fol. 340.) in veteri Pontificali, quod pertinet ad Bibliothecam Collegij de Fuxo, in Ordinatione Presbyteri traditio instrumentorum cum sua forma, Accipe potestatem offerendi &c. præscribitur post vltimam impositionem manuum, & formam illam, ԼԱ 31
Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris &c. quando scilicet completa iam est Ordinatio: qui ritus, vt idem asserit Auctor, in quibusdam olim Ecclesijs seruabatur.

Per hæc patet responsio ad secundum quæsitum: Ideò enim factum est ab Armenijs additamentum illud in significatione præteriti temporis in medio Latinæ eius formulæ, quæ profertur cum traditione instrumentorum; quia Cæremo-

քահանայի . զուգել թէ առնլոյ զխելք ցեն զնա ՚ի մէջ առաջարկէ առ մի-մն ; իսկ եղեալ կցեն զնա ՚ի վերջն ձեռնադրութեան , զի թերեւս կարծեսն . թէ նա ոչ զայլ հարկաւոր վասն էութեան խորհրդոյն . մանաւանդ զի ՚ի յայլայ լեալ գիրսն սէջոյն զՇնորհն պատուած ոչ զատանիւր այն արարողութիւն ՚ի մէջ ձեռնադրութեան քահանայի : ուստի հայք ոչ չար հնարինեալ . այլ բարի մտօք արարին զայդ .

Հարց. երկրորդ՝ հարցումն պատասխանի թէ հայք սակս այսորիկ եդին ՚ի մէջ ձեռաց բանսն զուամնեսց զայն վերաբերութիւնն բատնշանակութեան անցելոյ ժամանակին . վասն զի առնէն իբրեւունք զարարողութիւն զայն ՚ի վերջն . յորժամ ձեռնադրութիւն կատարեցաւ ՚ի ձեռն այլոց արարողութեանցն ; ուստի յայնժամ եպիսկոպոսն ծանուցանէ նորա երէցոյն . թէ առեալ է զատակութիւն քահանայութե . եւ այժմ նմա զգործն . ոչ իբրեւ զհարկաւոր նիւթ ձեռնադրութեան , այլ որպէս զինչ կատարեալ զատարածս ՚ի գիրս ժամանակի .

Հարց. երրորդ՝ հարցումն պատասխանէ թէ հայք առն զիշխանութիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց ՚ի ձեռն այլ որիշ արարողութեան իւրեանց . եւ ոչ ՚ի ձեռն արարողութեան փառանաց: զի թէ եւ ոչ զտանին ՚ի մէջ քահանայական ձեռնադրութեան զոյգս արքայն զոր գործ պատմուն զայնարիւն արարողութիւն: վասն որոյ հարկ եղեւ նոցա զայդներ արարողութիւն հաստատել զի առէր զիշխանութիւն զայն ;

Հարց. չորրորդ՝ հարցումն պատասխանէ զի թէպէտ ձեռնադրութիւն քահանայից հայոց բատ մերոց կարծեաց

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԼԲ 32 moniam hanc ipsi exercent, quandò peracta iam est Ordinatio quoad substantiam. quarè Pontifex denunciat tunc Ordinato potestatem acceptam, & instrumenta tradit, quibus ille ad eandem exercendam potestatem suo tempore vti debeat.

Ad tertium respondeo; quòd per aliam potiùs cæremoniam, quàm per impositionem manuum, & verba illa, *Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris &c.* conferunt Armenij potestatem dimittendi peccata; quia hæc cæremonia

ԼԳ 33 in Gregoriano Sacramentario deerat, eoquòd talis potestas conferebatur olim implicitè apud Latinos simul cum potestate consecrandi Eucharistiam, vt nunc fit apud Græcos.

Ad quartum respondeo: Quamuis Ordinatio Armeni Presbyteri, prout hactenùs facta est, ea omnia habere mihi videatur, quæ ad eius essentiam requiruntur, ob rationes suprà positas: rem tamen Armeni efficient laude dignissimam, & cũ

ԼԴ 34 Ecclesiæ quoque suæ sententia congruentiorem, si in eadem Ordinatione materiam, & formam Latini ritus eo modo, quo par est, vsurpare voluerint.

Primò, quia Ecclesiæ Armenæ voluntas, & intentio fuit à principio, vt in Ordinibus conferendis, præsertim quoad ea, quę pertinent ad substantiam, hoc est, materiam, & formam, Ecclesiæ Romanæ ritum imitaretur; immò & id facere conata quidem est, vt vidimus; atta-

tamen in Ordinatione Presbyteri eam assequi ritus perfectionem non potuit, quæ in nouo Pontificali Romano præscribitur: nam tunc temporis fortaßè ne vetus quidem Ordo Romanus in lucem prodierat; ne dum nouum Pontificale, vndè hoc hauriri potuisset. igitur æquum nunc esset, ac laudabile, vt ipsa tandem aliquando perfectum ad exitum perduceret, quod à principio constituerat.

Secundò, quia in Armeno ritu potestas reliquorum Ordinum inferiorum confertur per traditionem instrumentorum cum formula verborum correspondente, iuxta ritum Romanum: ergo non est ratio, cur solus Ordo Presbyteratus aliter apud eos conferri debeat, ac differenter à Romano ritu.

Tertiò, quia non debet minor fieri conatus in materia Ordinis superioris, quàm inferioris: sed Armeni conferunt Diaconatum, & subdiaconatum non solùm per impositionem manuũ, verùm etiam per instrumentorum traditionem: ergo multò magis per hanc vtramque materiam, & non per solam manus impositionem, tradere deberent Presbyteratum; qui; vtpotè aliorum omnium excellentissimus, reliquos Ordines virtualiter continet; & ad ipsum, tanquàm ad finem, reliqui ordinantur.

Quartò, quia in re graui, circa quam variæ versentur opiniones, id procul dubio tutiùs eligitur, ac eligi debet, in quo Doctores om-

ԼԵ թոյ և ձեռոյ քահանին Հռովմայական
եկեղեցւոյս ։
35 Երրորդ՝ զի հարկաւորագունութեանն գե֊
րագոյն աստիճանին ոչ պարտ է զոլ
պակասագոյն քան զնիւթն վայրա֊
գոյն աստիճանի ։ Իսկ Հայոց եպիսկոպոսն
՚ի տալն զաստիճան դպրութեան, փո֊
խանակ նիւթոյ ոչ միայն դնէ զձեռն
՚ի վերայ գլխոյ նուիրելոյն. այլ և
տայ նմա զգործիսն դպրութեան կամ
սարկաւագութեան, ամենայն յայտնապէս
զկարգաւորս ձեռն քահանին ։ ապա ու֊
րեմն ոչ պարտ է նուազն եղանակաւ ՚ի սա
ԼԶ յն զաստիճան քահանայութեան վարել
36 պակասագոյն նիւթով . Զի . զնել
միայն զձեռն ՚ի վերայ գլխոյն առանց
տալոյ զգործանայական գործիսն ։ զի
թէպէտ ամենայն առաւել լինիմն ՚ի վեր
քն ձեռնադրութեան, ամենայն ՚ի վեր
և ընդ վերայ լինի սոյն . զի յայտնապէս
կատարելագոյն ձեռնադրութիւն . և
ոչ ասէ պատշաճաւոր ձև քահանին,
այլ ասէ . թէ առ էր զկարգաւորութիւն
պատարագելոյ ։ մանաւանդ՝ զի քա
հանայութիւն, իբրև զերագոյն ամենայն ա
ստիճանաց, ներընդունի զզօրութիւն այլ
ևմ աստիճանաց վայրագոյնս . ապա
ԼԷ ապառնիկ նիւթն նուազ պարտ էր զոլ
37 լինիցին, և ոչ պակասագոյն, քան
զայլոցն ։

Չորրորդ՝ զի յորժամ մեզ իր ինչ
ծանր մած լինի, յայնժամ ՚ի յերկուց
կարծեաց զերկն՝ լաւագոյն է զայն
ընտրել, որում ամ վարդապետք միաբան
նեալ հաւանին . քան զայն, որում
ոմանք հաւանին, և այլ ոմանք հա֊
կառակին ։ արդ՝ ի յայսմ զգածման վասն
զնիւթոյ թէպէտ ոմանք կարծեն թէ
դնելն եպիսկոպոսի միայն զձեռն իւր զգլ
խոյ նուիրելոյն առանց տալոյ նմա

nes

զգա֊

զքահանայութեան գործոյն ՝ կարէ լի-
նել բաւականութեամբ ձեռնադրու-
թեան քահանայի : ամենայն այլ ամենայն
համաձայնեցին . ասելով . թէ այդ չէ՛
բաւական : բայց ամ վերջիններն երկո
ցունց կողմանցս միաբանեալ ասեն .
թէ զերկոցունց նիւթոցն ՝ ի գործ արկա-
նելն ապահով հաստատ և անվրէպ
բաց առնէ զքահանայական ձեռնադ-
րութիւն : այսու ուրեմն լաւագոյն է՛
զայս ընտրել , որ է՛ հաստատ . քան
զայն , որ է՛ յերկբայական և ընդ կաս
ծեօք: զի քահանայութիւն փրկութեան
փոյթ մեծ լինի :

Եւ հինգերորդ՝ զի կարէին հայք
զերկրպագեա բժշկել խողութեան այս
միկ առանց այլայլոյ լոյծ զարարո-
ղութեան խորհրդոց. զի առ այս միայն
խնդրեր անդամ փոխել զմի արարո-
ղութիւն ՝ ի միոյ տեղւոջէ առ միւսն ,
և ՝ ի բաց բառնալ զսակաւ ինչ ասացու-
ծոց ՝ ի միոյ ձեռնէ բանիցն : այսինքն ՝ ի վերայ
ածել ՝ ի վերջն ձեռնադրութեան զա-
րարողութիւն զայն , որով տան զիշ-
խանութիւն արձակելոյ ՝ ի մեղաց . և
յառաջ քան զայն ՝ կատարել զմեծ
արարողութիւնն, որով զգնեն ՝ ի ձեռս
զսկիհն մատուցմանն ընդ հացի և գի-
նւոյ : և ՝ ի զանեն զայս մի՝ ասիցեն,
առ (ընկալ. քանզի առեր զիշխանութ-
իւն) կարողութիւն կուրել և կատարել
զսբ պատարագս յանուն տն մերոյ
յի քի վս կենդանեաց և ննջեցելոց :]
այլ ՝ ի բաց բառնալով զայն միջին բա-
նն . առասցեն զմնացեալսն այսպէս :
առ՝ իշխանութիւն կուրել և կատարել
զսբ պատարագս յանուն տն մերոյ յի քի
վս կենդանեաց և ննջեցելոց :]

Եթէ այսպէս առնիցեն . բոլորն
զամ ձեռնադրութիւն հայոց համա-
ձայն

ԼԸ nes conueniunt: at aliqua inter hos
38 controuersia est, vtrùm ad valorem
Ordinationis Presbyteralis sola ma-
nus impositio sine traditione in-
strumentorum sufficiat; nemo au-
tem est, qui non sentiat, eundem
Ordinem per vtramque materiam
tutè, validèque conferri: ergo, vt
tutiùs procedatur in re tanti pon-
deris, in qua æternæ salutis nego-
tium nititur, hoc potiùs, quàm
illud in praxi est eligendum.

Quintò denique, quia possent
ԼԹ Armenij huic rei prospicere sine
39 vllo incommodo, aut ritus muta-
tione: cùm sola desideraretur ad
hoc vnius de vno loco in alterum
Cæremoniæ transportatio, cum ab-
latione paucorum verborum: hoc
est, vt cæremonia illa, per quam
ipsi tradunt potestatem dimittendi
peccata, transferatur in finem Or-
dinationis, post Cæremoniam, in
qua porrigunt calicem cum vino,
& patinam cum hostia, dicentes:
Accipe, suscipe: accepisti enim per Dei
Խ *gratiam potestatem consecrandi, &*
40 *conficiendi sanctum Sacrificium in*
nomine Domini nostri Iesu Christi
tam pro Viuis, quàm pro defunctis:
sed ab his verbis auferantur illa me-
dia: *suscipe; accepisti enim per Dei*
gratiam: atque dicantur reliqua
omnia sic: *Accipe potestatem conse-*
crandi, & conficiendi &c.

Ad hunc planè modum, priùs
traderetur ab Armeno Pontifice
potestas in corpus Christi verum
per materiam magis explicitam,
scilicet per præcedentem manus
im-

impositionem ; magis deindè explicatam, ac dilatatam per instrumentorum porrectionem, cum qua moraliter dici posset coniuncta; & per formam illam, *Accipe potestatem consecrandi* &c. Ac posteà traderetur potestas in Corpus Christi mysticum per materiam ligationis cinguli, & verba illa, *Accipe potestatem à Spiritusancto ligandi, atq; soluendi*. Nisi fortè laudabiliùs vellet in hac etiam Cæremonia imitari ritum Latinum: hoc est, imponere vtramque manum capiti, ac dicere: *Accipe Spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis, & quorum retinueris, retenta sunt*. Siquidem per eadem verba Christus hanc tradidit Sacramētalem clauium potestem Apostolis post Resurrectionem, vt suprà indicatum est.

Et hæc de Ordinis Sacramento pro Armenijs satis dicta. Cæterū illud superest quamaximè deplorandum; quod in Exordium Ritualis Armenicæ Ordinationis ab hæreticis nuper intrusum, ea, quæ de ipsorum Ordinibus, plerumque sanè iucunda, hactenùs relata sunt, inficit amaricie. Promouendi quippè ad Ordines eam emittere fidei professionem iubentur, in qua & fides orthodoxa de duabus Christi naturis, & sacrum Chalcedonense Concilium, & dogmatica Magni Leonis Rom. Pont. ad Flauianum epistola in Eutychem, & ipse Beatissimus Martyr Flauianus Constātinopolis Patriarcha, & omnes deni-

Խա 41 ձայն և համաձայնապէս ընին ընդ ձեռնադրութեան հաւաքման եկեղեցւոյն. և տուչութեան քահանայութեան իշխանութեան չափ կարգեցանէ համատարածապէս եղև՝ի ցի ։ քանզի այդպէս եղեւ յառաջ տարր նուիրելոյն զիշխանութիւն սպասաւորելոյ ՚ի ձեռն ընծայոյն և յայտարագոյն նիւթոյ. Այ. ՚ի ձեռն առաքելոցն զգուշութեան ձեռնին իւր գլխոյն և և ս տուութեան քահանայական գօտւոյն, առնելով զձեռն գլխոյն. Առ զիշխանութիւն կատարելոյ զսէր պատարագս և այլն ։] Եւ յետոյ տայր նմա

Խբ 42 զայլ իշխանութիւն արձակելոյ ՚ի մեղաց ՚ի ձեռն կապելոյ գօտւոյն, և բանին. Առ զայդ իշխանութիւն կապելոյ և արձակելոյ. և այլն ։] Թէպէտ և առաւել լաւ էր նմա այսմ ծիսոյն փոխել չարգոյն ծեռս էր համաձայնելն և ընդ եկեղեցւոյն հռովմայ. Այ. դնել զեր կուսին ձեռս իւր գլխոյն. և ասել. Առ հոգին սուրբ. Եթէ ումեք թողուցուք զմեղս, թողեալ լիցի նոցա. և եթէ զուրուք ունիցիս, կալեալ լիցի ։] Զի նովին բանիւ ետ քս զիշխանութիւն զայս առաքելոցն զկնի

Խգ յարութեան ։

43 Եւ այսչափ բաւականացեալ ասել վասն խորհրդոյ սրբոյ կարգին և ձեռնադրութեան հայոց ։ Բայց՝ զինչ առաւել ցաւելի յաղագս հաւատոյ դաւանութեան. զոր գրեաց ՚ի սկիզբն գրոց առձեռնական հայոց մի ոմն հերձուածող վարդապետ. գրեցաւ հանդերձ կոչեցեալ. որ հրամայէ և յորդորէ զնորա ընծայեալս ՚ի սէր առաքինական դաւանել ՚ի քն զմի բնութիւն. և անիծանել զսէր ժողովն քաղկեդոնի. և զսէր հայրապետն լևոնի թուղթն. և զնորա թուղթն որ առ ... հայրապետն լևոնի. և նզովել

զնա

[illegible]

nique Nationes, quę duas in Christo naturas profitentur, anathemati (Խդ 44) subijciuntur his verbis: *Credimus in Christo Vnam personam, & Vnam compositam naturam: atque cum Sanctis Patribus conspirantes, reijcimus, & execramur Concilium Chalcedonense, & immundam illam Leonis epistolam, & Flauianum; cunctis etiam Diaphysitarũ Sectis anathema dicimus, & diras imprecamur.* Prò scelus inauditę perfidiæ, peruicaciæ, insolentiæ, stultæ temeritatis! Heù miseram, & miserandam (Խե 45) Armeniam: eheù victimam infœlicem, quæ à nefarijs Pseudomagistris victatis duceris oculis, in æterni exitij barathrum ruitura.

Quorsùm tandem ista, fratres Armeni? Cur execrationis istius iniquissimę, & impijssimę tã frequens apud vos repetitio, vt non solùm à tota simul Ecclesia vestra pluries in anno, statutisq; diebus, verùm etiã ab Ordinandis seorsùm consecrationis tempore renouanda sit? Quæ verò vos tam vehemens aut vis, aut (Խզ 46) ratio cogat; vt ad præstandã paucis, perditisq; Hæreticis gratiam toties impiè deuouere, atq; execrari debeatis, nõ dico, Christianos omnes Catholicos, ac Sanctos Patres vniuersos; non, eorum sacrosancta Concilia Oecumenica; non, Apostolos, & Euangelistas; non, totam Dei Ecclesiam, Orientalem, & Occidentalem, quæ semper duas in vna Christi persona naturas confessa est; non, ipsum deniq; Christum, verum Deum, & verum ho-

minem: Sed vestram, dico, Ecclesiam, vestra Concilia, Sanctos vestros Patres, Doctores, Episcopos, ac Patriarchas Armenos, qui hoc itidem ipsum professi sunt, & quorum memoriam in Menologio celebratis? cur inquam hac in re ne ipsi quidem genti, nationique vestræ, quæ adhuc post Schisma cum Catholicis reconciliata, eandem diù tenuit fidem, minimè parcitis, sed diras iterùm, ac sæpiùs imprecamini? Hoc profectò facinus quiddam est, adeò perfidum, atque immane; vt non modò nulli Iudaicæ pertinaciæ, sed ne ferinæ quidem immanitati, furorique cedere videatur.

At in hos errores animaduersum abundè in priori Volumine huius secundæ Partis fuit. Ista dixi prætereà, non quò mihi veniat in dubiũ, suscipienda citò vobis ex illo Volumine, nisi iam suscepta sit, tanti sceleris emendatio; sed, vt sciatis, quantum perniciei, vt maximè reliquis, ita potissimùm ijs, qui sacris Ordinibus initiandi sunt, hæretica ista fidei professio adferat. Primò enim, cùm sic Armenius profitetur, maiorem contrahit Excommunicationem, atq; vt membrum putridum, eijcitur de Catholica Ecclesia, consortioque fideliũ: secundo fit irregularis, & ad Ordines suscipiendos inhabilis: tertio, si nihilominùs ordinetur, suscepto Ordinis charactere, non suscipit diuinam gratiam, effectum cuiusq; Sacramenti præcipuum: quartò, pec-

Թղթ 47 վարդապետաց՝ նզովէք զոմ սուրբ հարսն ձեր և զվարդապետսն. և զոմ ընդհանուր սբ ժողովս ազգիդ ձերոյ, զծնողութի հայրոյ, և [illegible] նոյ, և [illegible], և [illegible], և [illegible] նոյ. որք ամ ընկալան զժողովսն բաղկեդոնի, և զորն ամտութեան եկեղեցի միաւորելոյ բանութէցն էն, և միաբան եղեն ընդ կաթողիկէ եկեղեցւոյս; Եւ էր զի ոչ [illegible] ան իսկ աղեկան ձերոյ եկեղեցւոյդ, և ազգիդ հայոց. այլ նզովէք և անէծանէք զբազզապահութ. դաւաճանութեն ամ սբ հարց եւ վարդապետացն ձերոց:

Թղթ 48 Աշ յդ արարեալք անօրէնութեն և անգթութեն և անմիտ և դաւաճանաբարոյ չարագործութեն նզովմունք և անիծեալքն՝ քան զոմ հրէական անգթութեն և զանբան գազանաց մոլեգնութեն զերազանցէ:

ԱՀ որ՝ ընդ դէմ այսպիսի չար մոլորութեց յաճախեալ առաւելագոյն ցաք 'ի յառաջին մասն երկրորդ հատորիս, յաւանակ 'ի ածր, թէ ծանաչեւ էք 'ի զբոց անտի ուղղափառութե հաւատոյ: Զայս բանս ասացեալ բեալ եմ այժմ, որոյ զի զհաւատամբ,

Թղթ 49 թէ որքան մեծ վնաս բերէ այդ չարափառ դաւանութիւն ձեր առնելոյն, և մանաւանդ այնոց, որ կամին ձեռնադրիլ և առնուլ զսբ աստիճանս; քանզի յառաջ դուք զայսպիսին առաւ հաւատամս դաւանէք. Նախ ընէք նզովեալ ընդհանուր եկեղեցւոյ էն և յոյժ անեղծանելին սբ ժողովոյն, որք եղեն 'ի յարբեայս և յար [illegible]. և երկր. [illegible] և զանդամս կարելոյ, վասնզի յարաքոյ մարմնոյն էք, որ է կաթողիկէ եկեղեցին: երրորդ՝ ընդ [illegible]

հոգ:

[illegible]

[illegible]

Ծ peccat in actu Ordinationis lætha-
50 liter tum ex propria indignitate,
tum Ecclesiasticæ violatione Cen-
suræ: quintò, incurrit Suspensio-
nem, vt non possit exercitio vti su-
scepti Ordinis: sextò denique,
quoties Ordinum potestatem exer-
cet, toties peccat mortiferè, ac no-
uam contrahit irregularitatem ra-
tione maioris Excommunicationis.

En quot vobis mala parit, &
procreat istiusmodi blasphema
Professio: cunctos Censuris irrètit
Ծա Ecclesiasticis; contaminat Sacrile-
51 gijs; Grege Dominico, pioque
fidelium cœtu extrudit: priuat ve-
stram Ecclesiam Ministris legiti-
mis, populum digna Sacramen-
torum susceptione, quemlibet di-
uina gratia, & æterna salute. Quis
ergo illam è Ritualibus non expũ-
gat? ex Ecclesia non eliminet;
& exterminet vestra? Hoc sanè,
speramus, aut modò vos efficere,
aut effecturos mox è vestigio; nisi
fortè, cùm sæpius admoniti, fa-
Ծբ ctique de scelere certiores sitis, pec-
52 catum vestum illa etiam excusa-
tione carere volueritis, quam vel
Iudæorum Christicidium habuit;
eo teste, qui dixit: *Pater dimitte
illis; non enim sciunt, quid faciunt.*
& Apostolo: *Si enim cognouissent,
nunquàm Dominum gloriæ crucifixis-
sent.*

[illegible]

[illegible]

ունելով վիճակեաց սահման՝ Հայր թող դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն ։] և այլ ընդ նոսա ասաց. [Զի եթէ էր ծանուցեալ, ոչ երբէք զՏէր փառացն ի խաչ հանէին։] այլ դուք թէպէտ յայտ գիտէք. թէ մի անձն էր նոյն ի երկուս միաւորեալ անշփոթ բնութիւնս զաստուածային և զմարդկային. և թէ նախնիք մեր հարքն և մարդիկ ձեր զայսն զայս հաւատացին միաբան ընդ կաթողիկէ եկեղեցւոյս. սակայն ոչ դադարէք յանդիմանելոյ և յանհնազանդելոյ զդաւանութեան երկուց միաւորեալ բնութեանցն քն, զկաթողիկէ եկեղեցին, և զՊապն որ հայրս, և զմեր մարդիկս, որք զնոյն հաւատանցեն, մանաւանդ զմեր մարդիկս բաժանեցելս, և զմեր նորոգեալ ... և զփրկչական նոր. որք զնոյն հաւատալ ... միայն բնութիւն ։

և փառաւորեսցէ երբեք զաւուրս՝ ... , որ ի չարաց

զմեզ ... , հաւատարմով

զ... նորա ։

ՅԱՂԱԳՍ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՊՍԱԿԻՆ.

Գլուխ . Է:

Թէ ո՞րք են պատճառք , և աւրէնսն
այսր խորհրդոյ .

Հատուածն գլխ :

DE SACRAMENTO MATRIMONII

§. VII.

De natura, & causis Matrimonij.

SECTIO I.

Ամուսնութիւն , որ և պսակն ասա- ա
ցեալ կոչի , ՚ի դրախտին անմեղու- 1
թեան և առողջ բնութեան կարգեցաւ
[illegible] առ ՚ի պաշտօն ծնընդեան բնու-
թեան . այս . վասն ծնանելոյ և սնուցա-
նելոյ զզաւակն : Իսկ ՚ի դրախտ մեղօք
[illegible] բնութեան՝ և ի հաստա-
տեցաւ առ ՚ի բժշկութիւն ներքոյ
ծնութեան [illegible] ցանկութեան .
Նախ՝ զի մի [illegible] չար կեղեն . և այս լինի
բարեաւ ամուսնութեան բարեաց , որս
զի հաստատեալ ցանկական ներքոյ բ
բնութիւն և երկրորդ՝ զի [illegible] չարը- 2
արգելուլ եղեն . և այս լինի բռնեալ
ամուսնական միաւորութեան , ո-
րով մարդ [illegible] հաստատեալ
մարմնաւոր [illegible] ոչ [illegible]
առ այլ [illegible] : Եւ ու-
րեմն ՚ի դրախտ բժշկեալ բնութեան . այս .
աւետարանական օրինաց՝ և ի հաստ-
տատեցաւ առ ՚ի նոր խորհուրդ , և
առ

MAtrimonium in statu innocentiæ institutũ à Deo fuit in officium naturæ, ad procreandam scilicèt, & educandam prolem: in statu naturæ corruptæ, etiam in remedium contra actus cõcupiscentiæ; primùm, vt turpitudine careant, quod fit per bona matrimonij, quæ honestant carnalem concupiscentiam; deindè, vt turpitudinem habentes impediantur, quod fit per ipsam copulam coniugalem, qua dum honestè cõcupiscentiæ satisfit, non habetur incitamẽtum ad alios turpes actus: in statu tandem naturæ reparatæ, seu legis Euangelicæ, etiam in Sacramentum, & remedium contra ipsam concupiscentiam radicalem, vt scilicèt reprimatur, quod fit per diuinam gratiam, quæ in matri-

mo-

monio Christiano tribuitur. Vndè sequitur, quamlibet vtilitatem cōiugij primi, & secundi status reperiri in Coniugio Christiano; quod habet præterea, vt sit Sacramentum sanctificans, & radicem concupiscentiæ reprimens.

Matrimonium in quolibet statu duplici modo considerari potest: in fieri, & in facto esse. Dum fit, consistit essentialiter in contractu ciuili legitimo, seu in consensu mutuo inter legitimas personas, virum, & fœminam, per verba de præsenti, aut nutus expresso: quarè in statu Euangelicæ legis, eius essentia ex institutione Christi est idem contractus & c. à Christo tamen eleuatus in Sacramentum, hoc est, in signum externum Religionis, productiuum gratiæ iustificantis. Cūque verba, seu nutus vnius Coniugis in hoc contractu determinent verba alterius, & ab ipsis pariter determinentur; ideò verba, seu nutus alterutrius, quatenùs determinantur, dici possunt materia huius Sacramenti; quatenùs verò determinant, forma.

Si consideretur Matrimonium, dum permanet, postquàm factum est, eius essentia consistit in vinculo, seu societate illa inter coniuges, quæ ad nuptias consequitur. Est autem hoc vinculum in Matrimonio Christiano Sacramentum permanens; ac duplex est, alterum spirituale, quod nascitur ex mutuo eorum consensu ante carnalem copulam, & significat coniunctionem

գ առ ՚ի բժշկութիւն արմատոյ ցանկա-
կանս զօրութեան, զի՛ սանձահարեսցի.
3 Եւ այս լինի ՚ի ձեռն ամուսնոյն քրիստոնէից,
զոր պարգեւէ խորհրդոյ պսակին ըս-
խոստմանէ իւր: Ուստի յայտ լինի. Թէ
քրիստոնէական պսակն առաւել քան զոր
ինչ օգտութիւն ունէր ամուսնութիւն
առաջնոյն և երկրորդ վիճակին. և բաց
՚ի սմանէ ունի և սուրբ խորհուրդ սրբա-
ցուցիչ, և սանձահարիչ ցանկութեան;

Եւ զի՛ ամուսնութիւն կարէ նկատ-
զարս երկու եղանակաւ ճանաչել. Նախ
՚ի յեղանակին. այսինքն. յորժամ լինի: և
դ յետոյ ՚ի յեղեալ լինելն. այսինքն. յորժամ
4 միայն զինի եղելոյն; Առաջ՝ Նէ է խոր-
հի ՚ի յեղանակին, նորա էութիւն է՛ դա-
շն օրինաւոր և քաղաքական ՚ի մէջ
առն և կնոջ. այսինքն. համաձայնութիւն օր
ինաւորաց, բանիւ կամ ակնարկու-
թեամբ ինչ յայտնեալ; Եւ ՚ի դարն ա-
ւետարանական օրինացն նոյն ամուս-
նական դաշն եղև ՚ի քնէ բարձրա-
ցուցեալ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ.
այսինքն ՚ի յարտաքին ինչ նշան կրօնից
արտադրիչ ամուսին որ շնորհաց: Եւ
քանզի ՚ի յեղանակին խորհրդոյս՝ երկո-
ե քին բանքն կամ ակնարկութիւնքն ա-
5 մուսնոց հաստատեն զմիմեանս. և
հաստատարձաբար հաստատեալ լինին
՚ի միմեանց. ապա այսորինակ նոյն բան
քն ըստ որում հաստատեն զմիմեա-
նց, նիւթն խորհրդոյս. և ըստ որ
ում հաստատեն զմիմեանս, կերպն:

Իսկ՝ եթէ նկատի պսակն ՚ի յեղե-
ալ լինելն. յորժամ միայ զինի եղե-
լոյն. նորա էութիւն է՛ կապն, որ ՚ի
մէջ ամուսնացելոցն միայ զինի հար
սանեաց; և այս քրիստոնէից պսակն
՚ի յեկեղեցին է՛ խորհուրդ անցանող ար
տաքրինչ շնորհաց. նմանապէս և նոյն

նem

՚ի

՚ի յեղելոյ լինելն է խորհրդոյ միա-
ցող շնորհականն կապին. որոյ՝ այսպի-
սի շաղկապս նշանն է. միւն հոգևոր,
որ ծնանի ՚ի հաճանութենէ երկոցու-
նց կամացն յառաջ քան զմարմնաւոր
զուգաւորութիւնն. և նշանակէ զմիա-
ւորութիւն քի ընդ հոգիս հաճատա-
ցելոյ ՚ի ձեռն արդարացուցիչ շնոր-
հաց. իսկ միւսն է մարմնաւոր, որ
բղխէ ՚ի զուգաւորութենէ. և նշանա-
կէ զմիաւորութիւն քի ընդ եկեղեցւ-
ոյն ՚ի ձեռն մարդեղութեան։

Զ 6 nem Christi cum animā per gratiā iustificantem: alterum carnale, quod oritur ex copula, & significat coniunctionem Christi cum Ecclesia per assumptionem humanæ naturæ.

Աստուստ յայտ լինի. թէ որք են
Է 7 ցեն չորք պատճառքն քրիստոնէական
ամուսնութեան. զի ըստ որում է խոր-
հուրդ միացող, և ՚ի յեղելոյ լինելն,
ներգործական պատճառն նորա է կա-
պն. նիւթականն են ինքեանք ամուս-
նացեալքն. արարողականն է համաձայ-
հաճանութիւն. և վախճանականն է
յաջորդն. գլխաւորն որն է որդեծնու-
թիւն և սնունդ. երկրորդաւորն ըստ
ինքեան է բժշկութիւն մարմնաւոր
ցանկութեան. և երկրորդաւոր ըստ
պատահմանն է սպասաւոր առանձին
ամուսնոյն ՚ի միմեանց: Իսկ ըստ
Ը 8 որում է խորհուրդ անցաւոր և ՚ի յե-
ղանելն, պատճառքն ներքինք նիւթա-
կանն և տեսականն՝ են բանք կամ
կամակրութիւնք երկոցունց ամուս-
նոց, ըստ որում ՚ի միմեանց հաստա-
տին, և զմիմեանս հաստատեն, որպէս
ասացաք: վախճանականն է կապն,
որով ամուսնացեալքն առանձին զհա-
սին շնորհին, և պատուսաւորին առ
այլ վախճանս ամուսնութեան: իսկ ա-
րարողական պատճառն. կամ սպաս-
աւորն այսր խորհրդոյս, են ինքեան-
ք ամուսնացեալքն. զի քահանայ
միայն որ հարկ, հաստատէ, և հրաւե-
բա

Hinc patet, quænam sint quatuor causæ matrimonij Christiani: Quatenùs enim Sacramentum permanens est, causa eius formalis est vinculum, Christi cum animā, vel cum Ecclesia coniunctionem significans: materialis sunt ipsi coniuges: efficiens est mutuus ipsorū consensus: finalis primaria est procreatio, & educatio prolis; secundaria per se est remedium contra concupiscentiam; secundaria per accidens est mutuum obsequium inter coniuges, &c. Quatenus autem est Sacramentum transiens, & in fieri, causæ eius intrinsecæ, materialis scilicèt, & formalis, sunt contrahentium nutus, seu verba, consensum mutuum exprimentia, prout sese inuicem determinant, & ab inuicem determinantur, vt diximus: causa finalis immediata est vinculum, quo coniuges ad gratiam iustificantem, & alios Matrimonij fines assequendos promouētur: causa verò efficiens, seu Minister huius Sacramenti, sunt ipsi contrahentes: Parochus enim, qui præsens requiritur, vt coniugum consensum exquirat, ac declaret, eundemq; Sacerdotali benedictione confirmet, se habet, vt Minister non quidem Sacramenti, sed benedictionis, & confirmationis. Nec

Nec obstat, quòd in alijs Sacramentis distinguatur à Suscipiente Minister; quia cùm Matrimonium sit quidam contractus, & natura contractus exigat, vt ipsi contrahentes sint causa efficiens sui contractus, ideo mirum non est, si in solo Matrimonio Minister efficiens, & subiectum recipiens Sacramentum, non distinguuntur.

Quòd ergo Christianorum Matrimonium sit verum Sacramentũ, & gratiam contrahentibus conferat, vna cum Catholicis firmiter credunt, ac disertè fatentur Armenij, vt suprà quæst. 3. §. 1. num. 10. & §. 5. num. 12. demonstratum est. quare à vero abesse credendum est, quod ex alijs refert Auctoribus Alfonsus de Castro, dum inquit: *Tertia hæresis negat, in nuptijs esse Sacramentum, dicens, illam maris, & fœminæ indissolubilem coniunctionem non esse Sacramentum, neque per illam conferri aliquam gratiam: huius hæresis primi auctores sunt Armenij.*

Alfonsus lib. 11. aduersus hæref. tit. nuptiæ, hæref. 3.

Præterea, quòd hoc Sacramentum ab ipsis contrahentibus fiat per mutuum eorum consensum, verbis expressum in facie Ecclesiæ; vel ipse Armeniorum Doctor, alioquin hæreticus, Gregorius Dattieuensis, affirmare videtur his verbis: *Incipit matrimonium per sponsalia; sed conficitur per consensũ verbis expressum: duarum enim voluntatum consensus conficit matrimonium: perficitur autem, & consummatur per benedictionem Sacerdotis, & copulã corporalem.*

Dattieu. in lib. Interrog. de Matrim.

DE

Թ 9 բանին զպատմի . բայց ոչ ինչ արգելու առնաա գործել զնա , այլ անհամաձայնաբար : զի թէպէտև ՚ի յայլ խորհրդսդ ևեթ զնգոյ զանազանեալ պաշտօնեայ յըն դունողէն . սակայն ՚ի խորհրդում ամուսնութեանս է պաշտօնեայ և ըն դունող : և պատճառն այսմ է այս. զի զի պսակն է դաշինք . ըստ. Երկուց կամաց հաւանութիւն . և ինքն բնութի պայմանաց խնդրէ , զի ինքեանք դաշնադրեալքն լինիցին արդիւնաւորական պատճառ դաշանցն իւրեանց . ապա արժանի ոչ է զարմանալ. եթէ միայն ՚ի խորհրդ-

Ժ դոց պսակին ոչ զանազանի պաշտօնեայ արդիւնաւորող յընդունողէն . և թէ

10 քրիստոնեայ է միայն պաշտօնեայ որդծութէ , և հաստատութէ , այլ ոչ արդիւնաւորութէ խորհրդոյս :

Եւ զայս՝ ինչպէս գրեցաք ամենեւին զեն ՚ի գրոցս զրուցեաց առնելով եւ ուսուցանեն , առնելով ՚ի գիրս հայոց մեծաց պայմանս . Միայն ակնածէ ՚ի նշանաւորութեանն . և հաստատուն հաւանութեամբ դրամիցն , յայտնեալ յայտնեն բանիւ . զի երկուց կամաց հաւանութիւն հաստատէ զպսակն : իսկ կատարի պսակն օրհնութեամբ քահա-

ԺԱ նայիցն : և մարմնական զուգաւորու

11 թեամբ :]

Եւ այլ աստուածաբանն պատասխանէ նմա նոյն հայոց, առնելով ՚ի գիրս իւրեանց. թէ հայք հաւատան զամուսնութիւն ոչ լինել խորհրդոց եկեղեցւոյ. և ոչ պարտ զենիլ ամուսնոյն պսակաւ անօրէն : բանիւքն այսպէս գրեալ ՚ի յետոյ զծննդ բանութեան ՚ի պսակին, ա , և է , հաստատութեան հայոց հաւատոյն և ուսուցանեն թէ պսակն է մի ՚ի խորհրդոց դոց եկեղեցւոյ . և առոյ զնախանձ զուգելով յաւուրց դարձեալ առ բնութեան նոյնպէս :

Յա

ՅԱՂԱԳՍ

Ամուսնութեան, և սուտ Պսակին:

Երկրորդ գլխ:

Սնոտի է պսակն, յորժամ ընդդիմանայ իւրեան էութեան, կամ ներքին վախճանին իւրում, և կամ օրինաց քակտողութեան ումեմն, որ ընդ խափանիցէ ։ Արդ՝ բազմապատիկ է վախճան պսակին, և բազմապատկեալ օրէնք եղեն վասն նորա ։ քանզի բարի զոր նայած բարից մարդկեան զանազանի բարին, վասն որոյ ընտրութիւն յաւելուլ առ պսակն . աստ պարտի հարկ էր, զի և վախճան պսակին բազմապատկեալ լիցի . և նոյն պսակն բազմապատիկ օրինօք յիւրաքանչիւր վիճակի նոր հաստատութիւն առնուլ իսկ։

Արդ յամենայն ՚ի վիճակն անմեղութեան հաստատութիւն ամուսնութեան պսակին հիմնեալ լինէր միայն ՚ի բնական օրէնս ըստ որում ՚ի սկզբանէ զա բաժանեցելոյ էր զպսակն առ ՚ի պաշտօն ամբողջ բնութեան . այս է . զի ծննդապատրաստէ և սնուցանել որդւոց : որ է առաջնոյն ներքին վախճան պսակին ։

՚Ի վիճակի վնասեալ բնութեան ամենայն նութեան հաստատութիւն պսակին հիմնեալ ՚ի նոյն բնական օրէնս, բայց ըստ որում նա կարգեաց զպսակն առ ՚ի պաշտօն ապականեալ բնութեան . այս է . ոչ միայն վասն ծննդագործութեան և սնուցանելոյ որդւոց, այլ և առ ՚ի բժշկութիւն ցանկութեան, որ է վէրք մեղաց ՚ի մեղացն ապականութեան : և այս է երկրորդական վախճան պսակին ըստ ինքեան ապականեալ ՚ի վիճակի բնութեան, որպէս և առաջին վախճանն ։

՚Ի

ա

1

DE MATRIMONIO
Rato, & irrito.

Sectio II.

IRritum est Matrimonium, quod suæ substantiæ, aut fini suo intrinseco, aut legi cuipiam irritanti aduersatur. multiplex autem est matrimonij finis, ac multiplex de eo lex extitit. quippè cùm bonum, propter quod natura inclinat ad matrimonium, iuxta diuersos hominum status varietur, oportuit & matrimonij finem multiplicem esse, & matrimonium ipsum per diuersas leges in quolibet statu nouam determinationem accipere.

բ

2

Igitur in statu naturæ integræ, seu innocentiæ, matrimonij firmitas fundabatur in lege naturali, sed quatenus hæc matrimonium duntaxat ordinauerat in officium naturæ integræ, prolis scilicet procreandæ, & educandæ; quod est matrimonij finis primarius.

գ

3

In statu naturæ corruptæ fundabatur etiam in lege naturali, sed quatenus hæc matrimonium ordinauit in officium naturæ per peccatum vulneratæ, hoc est, non solùm ad procreandam, & educandam prolem; verum etiam ad remediū exhibendum contra vulnus peccati, nempè concupiscentiam; quod est secundarius matrimonij finis, per se à natura corrupta intentus, sicut etiam & primarius.

In statu iuris politici gentium

fundabatur tum in lege naturali, vt suprà; tum etiam in lege ciuili vniuscuiusque gentis, in quantũ matrimonium est prætereà in officium communitatis, seu vitę ciuilis, vt ad finem eius secundarium per accidens, qui duplex est, mutuum obsequium, à coniugibus sibi pręstandum in rebus domesticis; & confœderatio hominum, seu dilatatio amicitiæ ad extraneos.

In statu legis Mosaicæ fundabatur & in lege naturali, & in iure diuino positiuo, nuptias inter eos propinquos interdicente Leuit. 18. qui in eadem familia cohabitare solent, ne, pro reuerentia inter eos debita, præstaretur ipsis ob spem futuri coniugij libidinis incentiuum.

In statu tandem legis Euangelicæ, quæ est lex spiritus, amoris, & gratiæ, perduci debuit matrimonium ad complementum perfectionis, quo scilicèt Dei cultus dilataretur non tam per carnis originem, quàm per spiritualem gratiã: ideò in hoc fuit statu non modò in officium naturæ, in remediũ concupiscentiæ, in officium Ciuilitatis, sed etiam institutum in Sacramentum. Quare firmitas eius apud illos, qui subduntur Ecclesię Christianę, fundatur tum in lege naturali, tum in institutione Christi, seu Lege Euãgelica, tum in iure Ecclesiastico, seu ciuili prout subordinatur Ecclesiastico: quod quidem ius, vt naturalis amicitia ad plures extraneos per matrimonium propagaretur, exclusit à copula coniugali non so-

Դ 4 ՚Ի դարն քաղաքական օրինաց ամ̃ ազգաց ճշմարտութիւն պսակին հիմնեալ էր ոչ միայն ՚ի բնական օրէնս, որպէս խոստացաք. այլ և ՚ի քաղաքական օրէնսն իւրաքանչիւր ազգի. քանզի որում պատկան է և առ ՚ի պաշտօն քաղաքական կենցաղավարութեան, որ է երկրորդական վախճան նր ըստ պատահման և պարագին; Եւ այսպիսի վախճանս է կրկին. միան է՛ պաշտօն ամուսնոցն առ միմեանս ըստ ընտանեկան իրաց. և միւսն է տարածումն սիրոյ և բարեկամութեան առ օտարս, որք չիցեն խնամիք պատահմամբ պսակին;

Ե 5 ՚Ի դարն մովսիսական օրինացն ճշմարտութիւն պսակին հաստէր հիմնեալ ՚ի յերկուս օրէնս. ՚ի բնականն, որպէս ՚ի վերոյ. և ՚ի գրականն, որ ՚ի. Ղև. ԺԸ. զեղծ զկատարելոց արգելոյր ՚ի պսակին զազգականաց ընտանիս, որք առ հանապազ բնակեն ՚ի մի տուն. զի մի փոխանակ պատուոյ և պատկառանաց առ միմեանս տացի նոցա առիթ վավաշոտ ցանկութեան յուսով ապագայ պսակին;

Զ 6 Եւ ՚ի դարն աւետարանական օրինացն, որ է օրէնք սիրոյ, հոգւոյ, և շնորհաց կենաց, պարտ էր հասուցանել զպսակն ՚ի լրումն կատարելութեան. որպէս զի այսուհետև տարածեսցի ածպաշտութիւն ոչ թէ միայն մարմնաւոր ծննդագործութեամբ, այլ և հոգևոր շնորհօք: Վասն որոյ ՚ի դարս այսմիկ հաստատեցաւ պսակն ոչ միայն առ ՚ի պաշտօն բնութ., առ ՚ի բժշկութիւն ցանկութեան, առ ՚ի յօգուտ քաղաքական կենցաղավարութեան, այլ և առ ՚ի խորհուրդ եկեղեցւոյ: ուստի այսպիսի ճշմարտութիւն պսա-

նշանակին զբեռատմնեից հեռանալ լինել ՚ի
յօրէնս բնական, և ՚ի յաստուածային, և ՚ի
յեկեղեցեանն, որ է՛ օրէնք եղելան առա-
քելական հրամանաց ուղղ եկեղեցւոյ ·
աշխ՝ այս եկեղեցական օրէնքս՝ հա-
մերձ ՚ի ձեռն պատկին ամուսնանալ ըղ
օտարս և զբարեկամութիւն մարդկան առ
յոլովագոյն ատարս, ազգել ՚ի պատ-
կեն ոչ լոկ միայն զնոսա, որ և զին
տանն ազգականաց, զորս ազգելեալ էր
յառաջ մովսիսական օրէնքն, այլ և
զազգականս հեռաւորս, և և զհոգ-
ևոր հոգևորս և զօրդեգիրս · որպէս զի
եղիցի միայն պսակն ՚ի մէջ օտարաց,
և յոր՝ կրթեսցին սիրեսցին բարեկա-
մութիւն և սէր քրիստոնէից ։

Եւ արդ՝ քանզի խափանեսցի ՚ի
վերոգրեալ օրինացս, թէ բնականն,
թէ աստուծոյն, կամ թէ մարդկայինն, կարէ խափանել զքրիստոնէից պսա-
կն · պարտիմք այսուհետև տեսանել · թէ զինչ արգելմունք խափանեն պսակն
ըստ իւրաքանչիւրոց ՚ի նոցանէ ։

E 7 ſolùm gradus illos conſanguinitatis, & affinitatis, in Moſaica lege prohibitos; verùm etiam remotiores, ac præterea ſpiritualem, legalemque cognationem; vt matrimonium, propinquis ferè omnibus interdictum, neceſſariò inter extraneos iniretur, ad Chriſtianam pacem, & amorem latiùs diffundendum.

Ը 8 Iam verò, cùm ex qualibet iſtarum legum, vel naturali, vel diuina, vel humana, poſſit Chriſtianorum matrimonium irritum reddi, videndum eſt, quotuplex impedimentum, illud irritans, lex vnaquæque ſtatuerit.

Խ Ն Դ Ի Ր.

Յաղագս որք եղեն արգելմունք բնական օրինացն · որ խափանեն զպսակն ։

Երրորդ՝ գլխ.

DE IMPEDIMENTIS *Matrimonium dirimentibus iure naturæ.*

Ա 1 *Sectio III.*

Առաջին գիտելի է · զի պատուիրանք բնական օրինացն են նք, որք ծանուցին ՚ի մարդկանէ գի-տութեամբ բնականն լուսոյ միայն առա-նց խորհրդականի արտածութեանն. և որք այս են առ ամենայն, որ բարի կարգեալ են ազգաց ։

Երկրորդ՝ գիտելի է · զի գոն ինչ ինչս նք, որ են չարանշանական . մինչ զի ոչ երբէք կարեն լինել բարի փոփոխմամբ պարագայից ինչ, և այսպիսի երեւ-մնյան

NOtandum eſt primò, ea dici præcepta naturalia, quæ ſolo naturali lumine ſine vllo diſcurſu rationis, aut ſaltem per facillimũ dignoſcuntur, & apud omnes gentes benè inſtitutas eadẽ ſunt.

Secundò, aliqua eſſe à natura prohibita; quæ ita ſunt intrinſecè mala, vt nunquàm per mutationem quamlibet circumſtantiarum deſinant nec mala eſſe, nec à na-

tura prohibita; vt blasphemia, mendacium, &c. Alia rursùs à natura prohiberi, quæ mala sunt, si nudè, & absolutè considerentur; sed quia quibusdam positis circumstantijs mutantur, & ita cohonestantur, vt desinant esse mala; ideò desinunt etiam esse in ijsdem circumstantijs à natura prohibita; sicut tollere alienum inuito domino, prohibetur à natura, nisi fiat ob extremam necessitatem; sic etiam occidere hominem, nisi fiat auctoritate publica ob bonum commune, aut ex causa iustissima tuendi propriam vitam.

Tertiò, quòd lex naturalis aliquandò est & prohibens, & irritans matrimoniũ; aliquandò est tantùm prohibens, sed nõ irritans: quod petendum est ex ipsa natura matrimonij, aut intrinseco eius fine, qui est procreatio sobolis, & remediũ concupiscẽtię. Si enim contractus coniugalis suæ ipsius naturæ, vel intrinseco fini opponatur, naturali iure irritus erit: quòd si hęc illæsa maneant, & solùm ex extrinseca causa ius naturale violetur; prohibitũ quidem erit Matrimonium naturaliter, sed tamen validum. Nam multa sunt, quæ si fiant contra naturalem rationem, mala sunt, & fieri naturaliter prohibentur; attamen facta tenent, nisi speciali lege irritentur: vt, si filius inuitis parentibus vxorem ducat, malum facit, quia præceptum naturale est, obedire parentibus; tamen matrimonium non est irritum neque iure naturæ, neque

le-

միշտ արգելեալ լինին ՚ի բնութենէ.
Բ որպէս ստութիւն, հայհոյութիւն, և
2 այլ: Բ-րդ՝ զի են այլ իրք ոմանք.
որ եթէ խորհեսցին ըստ ինքեանց ա-
ռանձնականն և բացարձակապէս. չար
են արդ-եւք, և ՚ի բնութենէ արգելե-
ալք. բայց՝ եթէ դնին հանգամանքն պա-
րագայիւք ոմամբք, փոխանին, և այ-
նպէս հաւանեցուցանան, մինչ զի թո-
ղուն զչար լինելն և զարգելեալ լինելն ՚ի
բնութենէ. որպէս գողութիւն, մարդա-
սպանութիւն, և այլ: քանզի գողանալն
չար իսկ է ըստ ինքեան, և ՚ի բնու-
Գ թենէ արգելեալ. բայց՝ գողանալն առ
3 վտանգս մարդոյ յայժմ ոչ կարէ այլ
ով կերպիւ և գործով պահել զկեա-
նս իւր. ոչ է չար, և ոչ ՚ի բնութենէ
արգելեալ: Նմանապէս և սպանանել
զմարդ՝ բնականապէս չար իսկ է. բայց ոչ
յորժամ ոք զմարդ սպանանէ հրամա-
նաւն արդարադատ ատենին մէ հա-
սարակական օգտութեան:

Երրորդ՝ գիտելի է, զի բնական օ-
րէնքն երբեմն արգելուն և միանգա-
մայն խափանեն զպսակն. և երբեմն
արգելուն միայն, բայց ոչ խափանեն
զնա: և զայս կարեմք գիտել ՚ի յէութէ
Դ պսակին, կամ ՚ի ներքին վախճանէն նր.
4 որք են որդեծնութիւն և բժշկութիւն ցան-
կութեան: քանզի յորժամ պայման ամուս-
նականին հակառակ է բնութեան էու-
թեան, և կամ ներքին վախճանին իւ-
րում. յայնժամ խափանեալ լինի ՚ի
բնական օրինաց: Իսկ եթէ այսոքիկ
ամբողջ մնան և անթերի. այլ միայն
յարտաքինն ինչ պատճառաւ զհակա-
ռակութիւն կրէ բնական օրինացն. յայ-
նժամ արգելեալ միայն լինի պսակն
՚ի բնական օրինացն, բայց ոչ խափա-
նեալ: զի բազում իրք են, զոր արգե-

լու-

րու բնութեն , և չար ինչ է՛ առնել ե
զնոսա . բայց՝ եթէ միանգամայն արար_ 5
քեալ լինին , հաստատ են և անխա
փանելի. Թէպէտ առնողն մեղանչէ ։ զոր՝
օրինակ . եթէ որդի ընդ դէմ կամաց
ծնողացն ամուսնանայ . չարաանէ ,
և ընդ դէմ բնութեն . զի բնական օրէ
նքն հրամայէ հնազանդիլ ծնողաց ։
սակայն արարքեալ պսակն ոչ խափա_
նի ոչ բնական, և ոչ դրական օրինօք ։
նմանապէս և եթէ ոք աշխարհական ՚ի
մինի միայն ուխտում երդման . թէ ոչ խոս
տանէ ոչ ամուսնանալ . և յետոյ ա_
մուսնանայ . մեղանչէ ընդ դէմ բնու-
թեն . զի բնական օրէնքն պարտին մե զ
ռել և ուխտապահում լինել նմայ . սա_ 6
կայն արարքեալ պսակն հաստատ լի_
նի և ոչ խափանելի. ոչ ՚ի բնական և ոչ ՚ի
դրական օրինացն ։

Ասեմ՝ զնախ այսոցիկ պատճառանաց
առ եղծող խնդրերոյն . և նախ առաջին_
թէ արգելմանց բնական օրինացն ,
որք համանգամայն արգելուն և խա_
փանեն զպսակն, ելանեն ՚ի չորից պատ
ճառաց ։ Նախ ՚ի պակասութենէ
հաւանութեան և զոյգից ։ Երկրորդ
՚ի մշտնջենաւոր անկարողութենէ սեր է
մանելոյ. կամ մտանելոյ ՚ի միաբանու
թութիւն ։ Երրորդ ՚ի յամուսնական կապ 7
պանաց, զոր թէպէտ ունիցի կին ընդ
այլում առն ։ Եւ չորրորդ ՚ի յարենակ
ցութենէ առաջին աստիճանի և ծնն
դեան ։

Առաջին մասն մերոյ պատճառոյ
յայտ լինի ՚ի բնութենէ պսակին. զի պսա
կն է՛ բնականապէս դաշն ինչ առն
և կնոջ ։ այլ ոչ կարէ դաշն ոք գոլ հաս
տատ , և կապել զդաշնադիրս , առ_
անց երկոցունց կամաւոր , և բա_
նիւ յայտնեալ հաւանութեան ։ արդ

առ_

lege positiua : sic etiam matrimonium, contra votum simplex castitatis initum, aduersatur iuri naturę, dictanti, fidem Deo per votum pręstitam esse seruandam ; & tamen non est irritum. His positis,

DICO primò : Impedimentum naturale, prohibens simul, & dirimens matrimonium, oritur ex quadruplici causa, primò ex defectu consensus ; secundò ex impotentia perpetua coëundi ; tertiò ex ligamine cum alio coniuge, saltē ex parte mulieris ; quartò ex consanguinitate in primo gradu.

Prima pars assertionis patet ex ipsa substantia matrimonij. hoc enim, dum fit, est essentialiter contractus naturalis inter virum, & fœminam : nullus autem contractus esse potest, nec obligare, sine mutuo contrahentium consensu libero, & signis externis expresso : igitur vbi mutuus consensus contrahentium desit, aut non sit voluntarius, seu liber, vel externo signo non exprimatur ; ibi nullum erit matrimonium iure naturæ.

Secunda pars probatur tum ex natura, tum ex fine intrinseco matrimonij. Ex natura quidem, nam licèt actus copulæ carnalis non sit essentialis coniugio ; tamen potentia ad talem actum est de eius essentia ; cùm matrimonium sit essentialiter contractus, obligans contrahentes ad debitum carnale soluendum : at nemo potest se obligare ad reddendum id, quod reddere nunquàm potest : ergo impoten-

tentia perpetua coëundi irritat naturaliter matrimonium, ex fine verò, quia natura coniugium instituit ad prolem gignendam, & in remedium concupiscentiæ, tanquàm ad fines eius intrinsecos, ac per se intentos: sed perpetua impotentia ad carnalem copulam tollit vtrumque finem: ergo tollit coniugium naturaliter.

Tertia pars de ligamine constat saltem ex parte mulieris: nam, si hæc, cum vno viro ligata, alium acciperet, esset hoc in apertum præiudicium prolis: nequiret enim certò sciri, à quo parente generata hæc esset, & cui eius cura incumberet.

Quarta pars superest, in qua asseruimus, de iure naturæ non modò prohibitum, sed etiam irritum esse matrimonium, quod contrahitur in primo gradu consanguinitatis. Et quidem, quòd irritum sit naturaliter in recta linea, hoc est, inter parentes, & filios, est communis Doctorum, & SS. Patrum sententia: quòd etiam in transuersa, hoc est, inter fratres, & sorores germanas ex vtroque, vel ex altero tantùm parente, dissentio est inter Doctores; sed probabilius à plerisque asseritur.

Probatur ergo quoad vtramque lineam: Primò à priori, ex ipsa natura matrimonij: nam hæc per se tendit ad vnam, eandemque faciendam carnem ex duabus, iuxta illud Gen. 2. *Erunt duo in carne Vna*: ergo per se præsupponit, su-

ուրեմն յորժամ միմեանց հաւանութեամբ
8 պսակեսցին, կամ ոչ են կամաւոր, և
կամ ոչ արտաքսին ենչ բանիւ՝ կամ ան-
նարինութեամբ յայտնեալ. յայնժամ մնա
միաբանութիւն պսակն բնական օրինօք:

Երկրորդ՝ մասն զօրութեան նախ ՚ի
բնութենէ պսակին: զի թէպէտ ներ-
հայրական գործողութիւն մարմնաւոր
զուգաւորութեան ոչ էզէ հարկաւոր
զի էութեան պսակին. որպէս յայտ է ՚ի
ճշմարիտ պսակն յովսեփայ և որ կոյ-
սին մարիամայ. սակայն կարողու-
թիւն գործելոյ, և մտանելոյ առ միմե-
Թ անս, պատականի պսակին էութեան:
9 քանզի պսակն է՝ զաշն, որ կապէ զա-
մուսինս առ ՚ի հատուցանել միմեա-
նց զմարմնաւոր պարտսն: իսկ ոչ
կարէ կապել զոմերն առ ՚ի հատուցա-
նել զայն, զոր ոչ բնաւ երբեք կա-
րող լինիցի հատուցանել: ապա ու-
րեմն մշտնջենաւոր անկարողութիւն
մտանելոյ առ միմեանս, կամ ներքնա-
նելոյ, խափանէ զպսակն բնականա-
բար: Երրորդ՝ զօրացանի ՚ի ներքին
վախճանէ պսակին: զի բնութիւն հաս-
տատեաց զպսակն առ ՚ի ծնանել
Ժ զորդիս և բժշկել մարմնաւոր ցան-
10 կութիւն, երբ առ կենին վախճանքն,
ներքնագոյն պատճառք ՚ի ինմանէ:
իսկ մշտնջենաւոր անկարողութիւն
մտանելոյ առ միմեանս, կամ ներքնա-
նելոյ, ՚ի բաց բառնայ զերկոսին այս
վախճանս: ապա ուրեմն ՚ի բաց բառ-
նայ զպսակն բնական օրինօք:

Երրորդ՝ մասն զօրացանի. զի եթէ
կինն, ընդ միում առն կապեալ, ա-
նայր զմիւսն, լինէր այս ընդ դէմ բա-
նաւոր ծննդեան և սնընդեան որդ-
ւոց: զի խառնակութեամբ զանազան սեր-
մանց արգելլոյ ճանաչել զծնօղ-

[illegible] . նոյն և ոչ կարեն [illegible]
[illegible], թէ [illegible] [illegible] [illegible]. և
[illegible]
[illegible] · այլ որդիք [illegible]
[illegible] բնականապէս ։

Զորոց՟ [illegible] [illegible] էր [illegible]
[illegible], [illegible], թէ ՚ի
մէջ ազգականաց [illegible] [illegible]
[illegible] խափանեն զպատճառ
բնական օրինօք. Զի. ՚ի մէջ հօր և
դստեր, քանզի ազգականն զծին. և
[illegible] ՚ի մէջ եղբօր և քեռ, քանզի կող-
մնական զծին ։ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] և [illegible] [illegible]
նէն. թէ ՚ի մէջ ծնողաց և որդւոց խա-
փանեն ի պատճառ բնականապէս ։ Քանզի
մի՞ թէ և ՚ի մէջ եղբօր և քեռն խա-
փանեսցի բնական օրինօք. [illegible] [illegible]
ծնող լինի. զի ունենք [illegible]. և
այլ ունենք քաղաքականն ։ առաջին, թէ բը-
նական օրինօք. քանզի յայտ է, զի
[illegible] օրինօք խափանել լի-
նի [illegible] ՚ի մէջ [illegible] և
[illegible] միոյ և ՚ի չորրորդ ծնունդ.
որոց ասացաք [illegible] ՚ի վերոյ ։

Իսկ՞ որոց՝ մեզ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible].
թէ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] թէ [illegible] թէ [illegible]
[illegible] զծին՝ խափանեն պատճառ բնակա-
նաբար ։ [illegible] [illegible], նախ
՚ի [illegible] [illegible]. քանզի [illegible]
[illegible] առ ՚ի [illegible] [illegible] [illegible] ՚ի
[illegible]. [illegible], թէ եղիցին էր
[illegible] ՚ի [illegible] մի ։ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ՚ի [illegible]
րի. զի այր և կին ոչ եղիցին մի և
նոյն մարմին և արիւն, այլ երկու.
որպէս զի [illegible] ՚ի ձեռն ամուսնու-
թեան զուգաւորութեան ՚ի յերկուցն
մի

Ժա 11 futuros coniuges iam non esse eandem carnem, eundemque sanguinem: sed filij, & parentes, fratres & sorores, sunt vna, eademque caro, & sanguis: quippè filij à parentibus carnem, & sanguinem immediatè accipiunt, ac sunt, teste Arist. 5. Eth. cap. 6. pars quædam parentum, ex eorum lumbis, & vtero decisa: frater etiam, & soror, qui ex vtroque, vel ex altero tantùm parente suam substantiam participarunt, sese mutuò respiciút tanquàm vnam, eandemque carnem, ab ijsdem lumbis, vel vtero
Ժբ 12 participatam: vndè frater cognoscendo sororem, cognosceret in illa quodammodò suam carnem, sicut etiam pater cognoscendo filiam, aut filius matrem: ergo isti naturaliter sunt inhabiles, vt ex eis denuò fiat vna caro, ad quod tendit coniugium naturaliter.

Probatur secundò à posteriori: nam gentes omnes, benè instructæ, instinctu quodam naturali nuptias huiusmodi semper abhorruere, tan-
Ժգ 13 quàm nefandas, easque per leges præcipuas interdixerunt: &, si gens quæpiam eas aliquandò permiserit, efferatæ barbariei, effrenatæque libidinis nota apud alias omnes insignis habita est.

Confirmatur primò: siquidem in talibus coniugijs ex parte saltem derogaretur fini primario matrimonij: quamuis enim posset ex illis subsequi proles, & educari; tamen non conuenienti modo id fieret, tùm quia copulæ coniugali, quæ finetur-

turpitudine quadam, & irreuerentia exerceri non potest, maxime aduersaretur peculiaris illa verecundia, & reuerentia, quam parentes, & filij, fratres, & sorores ob arctam sanguinis coniunctionem mutuò sibi debent, & natura ipsis inseruit. Tum etiam, quia eadem natura, vt matrimonium conuenienter ordinetur ad generationem, & educationem prolis, petit, vxorem esse viro parem in actu coniugali, subditam verò in alijs actibus; repugnat autem naturaliter, quòd filia fiat patri socia, & æqualis in aliquo naturali actu; & multò magis, quod filio mater subijciatur; cùm debeant naturaliter filij, vtpote immediatè à parentibus procedentes, in omnibus, & per omnia ipsis esse subiecti.

Confirmatur secundò, quia derogaretur etiam alijs matrimonij finibus, tum secundario per se, qui est repressio concupiscentiæ, quæ quidem potius augeretur inter hos consanguineos; non solùm post contractum matrimonium, quia si naturali amore paterno, vel fraterno adderetur amor coniugalis, plùs debito cresceret amor carnalis; verùm etiam antequàm illud contraheretur; nam propter intimam, assiduamque eorum consuetudiné, aditus pateret incestibus, si validi inter eos matrimonij spes esse posset: tum secundario per accidens, qui est amicitiæ multiplicatio: deperiret enim hic fructus amplissimus propagandæ necessitudinis,

si

Ժդ 14

մի եղիցին ։ եւս ծնողք եւ որդիք, եղբարք եւ քորք, են մի եւ նոյն մարմին եւ արիւն. զի որդիք ի ծնողաց անմիջապէս առնուն զմարմին եւ զարիւն իւրեանց. եւ որպէս պէտ արհամարհել՝ [illegible]

Ժե 15

[illegible]

Ժզ 16

[illegible]

[illegible]

զայն ամենեքին և ըստ ամենայնի , Ժէ 17
այլ ուրեքն 'ի մէջ դոցա խնամանի
պատճառ ընակալանալ :

Առարկեսցես . Թէ որդւոցն Ա_
դամայ առին 'ի կնութի զքորս իւ_
րեանց : այլ ուրեմն պատճառ 'ի մէջ
ազգականաց առաջնոյն աստիճանին
արենակցութե կողմնակալն գծին ոչ
խափանի բնական օրինօք :

Պատասխանեն ոմանք . զի Թէպէտ այս
պատճառ զայս ընդ դէմ բնական օրէ_
նացն . սակայն ինքն , որ է ամէն և պա
տճառ ընութեն , յաստուծոյ հրամա_
նաւ Թոյլ տուաւ ուսանելոցն ամուսնա Ժը 18
նալ զքորսն իւրեանց 'ի կնութի
վն հարկաւոր պիտոյիցն մարդկային
սեռի բազմանալոյ . զի մի կորիցեն
ամենեքին :

Առ այլ մեք պատասխանեմք . Թէ և ևս առա
նց այսք յաստուծոյ հրամանին ոչ պատա
հէ 'ի մէջ ուսանելոյ և գտանելոցն
ամուսնայ ոչ զոյգ ընդ դէմ բնական
օրինացն : զի յորժամ հանդիպին եր
կու բնական պատուիրանք հարկա_
ւորք միմեանց . որոց միոյն հրամայէ
ոչ ամուսնալ զքորս 'ի կնութի . և միւսն
հրամայէ բժշկել բոլորովին կորու Ժթ 19
ստեանն սեռի մարդկան . յայնժամ են
կորոյ պատուիրանն , որ է հարկա
ւորագոյն վս հասարակաց բարու_
Թեն , և որ պնդագոյն կապէ զմեզ
զնոսա , 'ի բաց բառնայ զառաջինն :
ուստի և ա'ի նախկնումն' եԹէ ամ
մարդիկն կորուսէին , առաւել Թագաւոր
միայն եղբայր և քոյր նոքա եղեն . սա
քան հարկաւոր էին պատկառանելոյ ընդ
միմեանս վս պահելոյ զբնական հրա
մանն վնասակար որոյ :

Առ–ընդ այն առնեկես . Թէ աբրա_
համ 'ի կնութի եառ զսառայ զքոյր
իւր

si inter eos, qui tam arcto cõsanguinitatis vinculo coniuncti sunt, alia dilectionis vincula inutiliter adderentur, quæ in extraneos vtilissimè spargi possent.

Obijcies: Filij Adæ sorores germanas in vxores duxerunt: ergo matrimonium inter consanguineos in primo gradu lineæ transuersæ nõ est irritum iure naturæ.

Respondent aliqui, in eo casu extremæ necessitatis humani generis propagandi, à Deo ipso, vt auctore naturæ, dispensatum esse: nam matrimonium in primo gradu consanguinitatis non est intrinsecè ita malum, vt nulla ratione cohonestari possit; maximè cùm non tollatur eius finis intrinsecus, præsertim primarius, quamuis aliquo modo impediatur: potest enim ab his etiam consanguineis proles gigni, & educari.

Respondetur secundò, nec diuinæ illius dispensationis opus fuisse; quia concurrentibus duobus præceptis, naturaliter obligantibus, altero de non contrahendo cum consanguinea in primo gradu, altero de subueniendo humano generi iã iam pereunti, cedit prius posteriori, quod, cùm ratione boni communis strictiùs obliget, seruandum est.

Instabis: Abraham in vxorem duxit Saram, sororem suam ex patre, de qua ipse dixit Genes. 20. *Verè soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ; & duxi eam in Vxorem.*

Reſpondetur, Saram non fuiſſe ſororem Abrahæ, ſed neptim ex fratre, hoc eſt, filiam Aran, fratris eius ex patre tantùm, non autem ex matre; vt latè probat Bellarminus lib. 1. de matrim. cap. 28. dicitur autem ſoror Abrahæ de more Scripturæ, quia conſanguinea eius erat: ſicut etiam dixit Iſaac de Rebecca vxore ſua, Geneſ. 26. *Soror mea eſt:* cùm tamen conſtet, eam fuiſſe neptim ipſius ex patruele.

DICO ſecundò; Matrimonium inter conſanguineos, & affines vſque ad eum gradum, ad quem naturalis coniunctio ſanguinis extenditur, illicitum eſt iure naturæ: nõ tamen irritum vltra primum gradum conſanguinitatis, iuxta probabiliorem ſententiam.

Prior huius aſſertionis pars, quæ communiter eſt admiſſa, probatur: quia naturalis indecentia, matrimonio repugnans, fundatur, vt dictum eſt, in communicatione eiuſdem ſanguinis, quæ cùm tanta ſit inter conſanguineos in primo gradu, eorũ matrimonium naturaliter dirimit, ob rationes iam allatas: at inter affines, & alios conſanguineos reperitur etiam aliqua ſanguinis communicatio, etſi remiſſior, ac remotior, quæ vel mediatè per affinitatem, vel immediatè per carnis propagationem contrahitur: ergo etiam inter iſtos erit matrimonium ſi non irritum, ſaltèm indecens, & illicitum iure naturæ, niſi aliqua iuſta cauſa cohoneſtetur.

Poſterior verò pars aduerſatur ſen-

Է նաւր. զորմէ մինչ առաջ 'ի քաւանէութ
20 պլծն արարածոց. Թէ արդարև քոյր
իմ է 'ի հօրէ, և ոչ 'ի մօրէ. և եղե-
ինձ կին:] այսպէս ուրեմն և այլ:

Պատասխանի. Թէ սառա ոչ էր քոյր աբ-
րահամու, այլ էր դուստր առանձին
եղբօր աբրահամու 'ի հօրէ միայն,
և ոչ 'ի մօրէ, բայց կոչեցաւ քոյր աբ-
րահամու ըստ սովորութեան սուրբ
գրոցն, զի արենակից նորա էր: քանզի
զի և սահակ ասէր վասն ռեբեկկայ
կնոջն իւրոյ 'ի. Ծն. իզ. երգ՟ պլծն արա-
րածոց. Թէ քոյր իմ է:] Թէպէտ ոչ
էր քոյր նորա, այլ արենակից միայն:

Իա Երկրորդ' ասեմք. Թէ պսակն, որ 'ի
21 մէջ այլոց հեռաւորազգեաց արենակի-
ցաց, կամ խնամեաց' արգելեալ լինի
'ի բնական օրինացն, բայց ոչ 'ի նոյն
օրինացն խափանի:

Առաջին մասն սահմանադրութեանս
մերոյ յայտնի. զի բնական արգե-
լուածս պատճառ հիմնեալ լինի մէջ հա-
ղորդութեան նոյն արեան, որպէս ասա-
ցաք: իսկ 'ի մէջ այլոց հեռաւորա-
գոյն ազգականաց կամ հաղորդութեան
ինչ նոյն արեան. թէպէտ ոչ այնչափ
սաստիկ, որչափ 'ի մէջ արենակցացն
Իբ առաջինն աստիճանին, այլ թուլա-
22 գոյն: այսպէս ուրեմն և 'ի մէջ դոցա
անվայելչական լինի պսակ և արգելեալ
ընդդէմ 'ի բնական օրինացն, եթէ
ոչ համեստանայցէ վասն հարկաւոր
ինչ պատճառի հրամանաւ եկե-
ղեցւոյ:

Երկրորդ' մասն ընդդիմանայ սա-
հից վերջինոյ. որք ասեն, թէ 'ի բնա-
կան օրինացն ոչ միայն արգելանի,
այլ և ամենևին խափանի պսակն,
որ 'ի մէջ ազգականաց երկրորդ աս-
տիճանի արենակցութեան ուղղական

գծին

գծին . յդ . ՚ի մէջ պապուց կամ հանանց Իգ
և թոռանց : նաև և ոչ ՚ի մէջ խնամե 23
ացն առաջին աստիճանին խնամութե
ան ուղղականին գծին . յս . ՚ի մէջ խորթ
հօր և դստեր կնոջն իւրոյ , կամ խոր_
թի մօր և ուստեր առն իւրոյ . կամ ՚ի
մէջ նուաց և սկեսրարն , կամ զոքան
չի և փեսայի : և պատճառաւ սորա
ընդդէմ ասելով . զի պապ և հանիկ ,
կամ խորթ հայր և խորթ մայր , կամ
զոքանչ և սկեսրայր , կամ աներ և
սկեսուր , մնանեն ՚ի տեղի ծնողաց.
վասն որոյ պարտին նոցա բնականապէս
՚ի վերայ պատուելոյն հնազանդութեամբ և
պատկառանօք , որպէս և պատուական Իդ
ծնողացն : ապա ուրեմն խափանեն 24
պսակն ասեն ՚ի մէջ դոցա բնականն
օրինօք :

Բայց մեք ընդ համահաւանութեա_
մբն կարծեաց այլոց վարդապետաց ա_
սեմք . թէ ՚ի մէջ ամենեւին աստիճա_
նացն ոչ խափանի պսակն բնականա
բար , այլ միայն եկեղեցականաւ օրի_
նօք : Եւ յայտնագունեմք զայս . քանզի այ
լ պսակումն պատկն ընդ խնամիս և նոյ
նաւորութեանց ոչ է հակառակ բնական բնու_
թեան , և ոչ նշանաւոր ինչ վարդապետի իս_
րաւ . այլ ամ բնական արդարութեան Իե
թէ որում ընդ պատուոյ հնազանդեն և 25
յարգութեան : ապա ուրեմն բնականն
օրինօք ոչ խափանի :

Հաստատութեան ձեռնարկութեան
բացարձակ նախ ընդ այնմ որ պատկառ
ելի առ պատուն հանաց կամ պապուց
ընդ թոռանց ; քանզի թոռունք և պա
պունք ոչ են մի և նոյն մարմին , ոչ ա_
ռաջնոյ վ̃ս որդւոց և ծնողաց : զի թո
ռն ոչ առնուն անմիջապէս ՚ի պապուց
զիւր մարմին և զարիւն , այլ որդւոց
՚ի ծնողաց , այլ միայն միջնորդութեամբ:

և

sententiæ plurimorum Doctorum; quorum alij docent, in linea recta consanguinitatis matrimonium esse naturaliter irritum inter ascendentes, & descendentes vsq; in infinitum, ob naturalem reuerentiam, & subiectionem, à descendentibus debitam ascendentibus: alij probabiliùs asserunt, illud solùm irritari vsque ad certum gradum, vltra quẽ participatio illa eiusdem sanguinis vel omninò euanescat, vel nimiùm saltem debilitetur. Hunc autem certum gradum alij dicunt esse septimum, alij quartum, alij denique secundum, vt inter auum, & neptem, aut auiam, & nepotem, vltra quem gradum, naturali iure attento, matrimonium non esse irritum. Prætereà in linea recta affinitatis, putarunt nonnulli, matrimonia omnia dirimi naturaliter, eo quòd affines in recta linea succedãt loco parentum: alij probabiliter ea solùm dicunt naturaliter irrita, quę inter affines in primo gradu eiusdẽ lineæ, hoc est, inter priuignum & nouercam, vitricum & priuignam, socerum & nurum, socrum & generum; quòd hi solùm propriè succedant loco parentum, quibus naturalis reuerentia, & subiectio debetur.

Nos ergo cum plerisque probabiliùs existimamus, in nullo gradu vtriusq; lineæ, extra primum solius consanguinitatis, matrimonium fore irritum iure naturæ. Probatur: quia coniugium in quolibet gradu, extra primum consanguinitatis,

Yyyy 2 non

non aduersatur primò & per se neque substantiæ matrimonij, neque intrinseco eius fini, sed omnis naturalis eius indecentia vel est ab extrinseco, vel per accidens: ergo naturali iure non est irritum. Consequentia patet ex communi omniũ principio. Antecedens probatur.

Nam, si loquamur de secundo gradu consanguinitatis lineæ rectę, vbi maior esse videtur indecentia naturalis matrimonio repugnans, certè nepos, & auia V. G. non sunt vna eademque caro, ab ijsdem lumbis, aut vtero immediatè accepta, vti diximus de fratribus, & sororibus: neque nepos participat ab auis immediatè suam substantiam, vt filij à parentibus, sed tantùm mediatè; immò neque illam ab eis mediatè per se participat, sed per accidens: per accidens enim est in filiorum generatione, quòd eorum pater alium patrem habuerit; cùm filij Adæ, auo carentes, ita fuerint veri filij, tanquàm si illum habuissent: vnde aui respectu nepotum non sunt genitores, sed tantùm causa per accidens, seu quasi applicans genitorem: ac proindè naturalis reuerentia, & subiectio, ipsis à nepotibus debita, per accidẽs est, non per se, vt est illa, quæ debetur parentibus. Igitur omnis indecentia naturalis in matrimonio inter auiam, & nepotem, siue ab eiusdem sanguinis participatione inducta, siue à reuerentia, & subiectione, siue à mutua cohabitatione, & consuetudine, siue à dispari-

tate

ԻԶ եւ ոչ եւ ո միջնորդութեամբ ըստ ինքեան,
26 այլ միջնորդութեամբ ըստ պատահմանն;
զի ըստ պատահմանն հանդիպի նոր
զծնընդութիւն, թէ որդւոց հայրն յայլ
մի հօրէ ծնեալ լինի. քանզի որդիքն
ադամայ չյնարեալ որդիք էին, թէ-
պէտ առանց պապոյ: ուստի պապն
նկատմամբ թոռանց ոչ է պատճառ
առ ըստ ինքեան, որպէս ծնօղն. այլ
միայն ըստ պատահմանն, իբր թէ ոմն
առբերող ծնողին: Եւ վասն այսորիկ բնա-
կան հնազանդութիւն և պատկառանս
որ պարտի պապոյն 'ի թոռանցն, և
ամ բնական հաղորդութիւն մարմնոյ
ԻԷ և արեանն, որ 'ի մէջ նոցա, ըստ պա-
27 տահմանն լինի և յարաբերութեան առ-
բերեալ, ոչ ըստ ինքեան և 'ի ներքու-
սա. ուրեմն ամ բնական օրինօք ոչ
խափանեալ զգայութեան 'ի մէջ նոցա. այլ
միայն առցեալ վասն բնական ան-
նմանութեան. որ գոյանայ 'ի նոցունց
գծին երկրորդ աստիճանի. քերէ ըղ
ծնողացն ինչ անպատշաճութիւն:

Երկրորդ՝ զուգամնի նոյն առանձնա-
կութիւն ըստ այսմ որ պատահին առ-
պատճառ այլոց առանձնական խնամեացն.
քանզի բնական անպատշաճութիւն
ԻԸ պատահեալ այսորիկ թոռանցն է ըստ
28 զմերոյ գրեանս; զի հաղորդութիւն
արեան 'ի մէջ խնամեաց ոչ լինի ծնն-
դագործութեամբ, որպէս 'ի մէջ արենակ-
ցաց. այլ միայն խառնամանամբ ամուսն-
նոյ առն և կնոջ. որոյ պատճառաւ
ասացեալ կինն լինի խնամի արենակ-
ցաց առն իւրոյ, և այր լինի խնամի
արենակցաց կնոջն իւրոյ: Նաև այս
առաջին և առաջինն 'ի մէջ խնամեացն
ուղղականն գծին առաջին աստիճա-
նի խնամութեան. որպէս 'ի մէջ խորթ
հօր և դստեր կնոջն իւրոյ, կամ այլոց

խնամ

խառնակացն ՚ի վերայ առաջելոց . ՚ոչ է Իթ
ն ներքին հաղորդութիւն արեան, այլ 29
միայն արտաքին և միջնորդական.
Իբր պատճառաւ խառնման սերմա-
նց խորթ հօրն և ծնողական մօրն նո-
րին զաւակին: որ խառնումն սերման
ցն միայն յարաբերի առ ՚ի տալոյ էա
կութիւն որդւոց երկոցունցն, և ոչ
խորթ զաւակին. զի ոչ ՚ի խորթ հօ-
րէն գոյացեալ է սա: այլ ոչ անձին և ոչ
այդպիսի խնամութիւն արտադրէ
զայն յարգութեան ներքին հպատակու-
թի և պատկառանս, որ խնդրի առ
՚ի խափանել բնականապէս զպսակն.
այլ միայն արտաքին զհպատակու-
թի և զպատիւ ինչ արտաքին և վար Լ
քական իբրև զնուաստագունին առ ա- 30
ռաւելագոյն. ըստ որում խորթ հայր
և սկեսրայր կամ աներ առեն փոխա-
րէն մնանել ՚ի տեղի հարց. և խոր-
թի մայր և զոքանչ կամ սկեսուր ՚ի
տեղի մարց: Եւ այսքան յաղագս արդե-
մանց բնական օրինացն:

tate ætatis, siue demùm ab inuersione regiminis, omnis inquam vel per accidens est, vel ab extrinseco deriuata, vt discurrenti patebit: ergo non est talis, vt naturali iure matrimonium dirimere valeat; esto illi multùm aduersetur, & non nisi ex grauissima causa cohonestari possit.

Si verò loquamur de matrimonio inter affines, adhuc in primo gradu rectæ lineæ, minor erit naturalis eius indecentia; quia, cùm sanguinis communicatio non fiat inter affines per carnis propagationem, quemadmodùm inter consanguineos, sed tantùm per commixtionem seminum viri, & mulieris, ratione cuius mulier efficitur affinis consanguineis viri sui, & vir consanguineis suæ mulieris; idcircò inter affines etiam in primo gradu rectæ lineæ, V. G. inter priuignum & nouercam, non intercedit coniunctio sanguinis intrinseca, sed tantùm extrinseca, & mediata, scilicèt ratione commixtionis seminum nouercæ, & patris priuigni, quæ solùm ordinatur ad dandum esse personale filijs vtriusque coniugis, non autem priuigno, alijsq; affinibus: igitur priuignus cognoscendo nouercam, non cognoscit in illa se ipsum, cùm nec ab illa habeat suum esse, nec esse nouercę sit à viro, patre priuigni: ac proindè tale vinculum affinitatis non causat intrinsecam illam reuerentiam, & subiectionem, quæ ad matrimonium naturaliter dirimendum sufficiat, sed solùm reuerentiam, & subiectionem quandam extrinsecam, seu moralem, veluti inferioris ad superiorem, iuxta quam dicitur nouerca respectu priuigni, sicut etiam socrus respectu generi, succedere loco matris; & vitricus respectu priuignæ, aut socer respectu nurus, succedere loco patris. Et hæc hactenùs de lege naturali.

DE

DE IMPEDIMENTIS

Matrimonium dirimentibus ex iure positiuo, siue diuino, siue politico, siue Ecclesiastico.

Sectio IV.

QVod attinet ad ius diuinum positiuum, duplex hoc fuit de Matrimonio: alterũ pro Hebræis in lege veteri; alterũ in noua pro Christianis. Præcepit quidem Deus Hebræis, vt matrimonia ne contraherent cum aliquibus infidelibus, ac specialiter cum habitãtibus in terra Chanaan, quos iusserat omnes interfici; neque cum suis propinquis intra gradus quosdã consanguinitatis, & affinitatis, quos in Leuit. cap. 18. & 20. interdixit; hoc est, cum consanguineis in primo gradu vtriusq; lineę, & in secundo lineę rectę, & cum affinibus in primo gradu eiusdẽ lineę rectæ; de quibus singulis supra iam mentionem habuimus. Item prohibuit matrimonium nepotis cum amita, vel matertera, quod est in secundo cõsanguinitatis gradu transuersæ lineæ; & leuiri cum fratria, quod est in primo affinitatis eiusdem transuersæ lineæ; & viri cum vxoris nepte ex filio, vel ex filia, quod est in secundo affinitatis lineę rectæ; ac denique nepotis cum vxore patrui, vel auunculi, quod est in secundo affinitatis transuersæ lineæ.

Porrò ex his Mosaicæ legis præceptis

ա ՅԱՂԱԳՍ

1 ԱՐԳԵԼՄԱՆՑ․ որ խափանեն
զպսակն պսակաց
օրինօք․

Չորրորդ գլխ․

Ըստ Աստուածային օրինացն եւ եղեալ է․ ամ-
ուսնոյ․ բաղադրական․ եւ երկուց
ցեղեանց․ նախ հրէաստանեայց ի հին ամ այ
նոյն ; ամենայն օրինաց, որ երկրորդ
պատուիրն, եւ եւ երկրին․ մինն հին քո հրէ
ից․ եւ միւսն նոր քո քրիստոնէից ։
բ Հրամայեաց էր ամ հրէից ՚ի հին
2 օրէնսն․ զի մի՛ պսակեսցին ընդ
անհաւատս ամենայն, մանաւանդ ընդ
բնակիչս երկրին քանանու․ զոր եւ
ընդ սպանանել ամենայն բնակչացն․
զոր ամ արգել ՚ի պսակէն ՚ի ցեղա-
ցաց․ ժը․ եւ ի․ երր˝ գլխոյ․ այս․ որ
գէլ զպսակն ՚ի մէջ ամ արեանակցաց
նախաւորին աստիճանի Թէ ուղղական
Թէ կողմնական գծին․ եւ ՚ներկրորդ
աստիճանի ուղղական գծին․ եւ ՚ի մէջ
ամ խնամեաց ՚նախաւորին աստիճանի
ուղղական գծին․ զոր ամենեսին յի-
գ շեցաք ՚ի յառաջեալ գլխոյ։ այլ եւս որ
3 գել զպսակն ընդ հօրաքեռ ՚ի մօրաքե
ռն, որ է՛ ՚ներկրորդ աստիճանի արեան
ակցութն կողմնական գծին եւ ընդ եղ
ոյ եղբօրն ընդ կին եղբօրն իւրոյ․
որ է՛ նախաւորին աստիճանի խնամու
Թէ կողմնական գծին ։ եւ ընդ եղբ
հօր եղբօր, կամ մօր եղբօրն․ որ է՛
ներկրորդ աստիճանի խնամութէ
կողմնական գծին ։ նաեւ արգել ՚ի
պսակէն այր զդուստր դստեր կամ
ուստեր կնոջն իւրոյ․ որ է՛ ներկրորդ
աստիճանի խնամութէ ուղղական
գծին ։

գծին ։ Բայց առաջ ՚ի հին օրինացն պա-
տուիրանացն որոցգին՝ որպէս որ ար- Դ
գելին զպսակն ՚ի մէջ արեանակցաց նա- 4
խաջին աստիճանին, խափանէին զնո-
յն պսակն ոչ եթէ միայն աստուածա-
յին դրական օրինօք, այլ և բնական
օրինօք, որպէս ՚ի վերոյ հաստատեալ ասա-
ցաք ։ ասկէ ապացուցի ոչ միայն կապէին
զՀրեայսն ՚ի գալըն հին օրինացն . այլ
և զամենայն ՚ի յամէն ազգս մարդկայ-
ին ստեղծին . զի բնական օրէնքն միշտ
կապէ զամենեսեան հաստատապէս ։
Իսկ մնացեալքն, որ արգելէին զամուս-
նութիւն ընդ այլ ոմանս ազգականս, կամ
անհաւատս, խափանէին զպսակն մի- Ե
այն աստուածային դրական օրինօք, որ և 5
դատողական էր միայն վն Հրէից. ասկէ այսո-
րէն ոչ կապէցին զայլ ազգս . այլ մի-
այն զՀրեայսն մինչ դեռ հին օրէնքն
պահէր զիւրն զօրութիւն ։

Բայց ՚ի նոր օրէնսն Քն վերացոյց զզի-
ջողութիւն հնոյն . և ընդ նմին վերացոյց
և զբազմութիւն կանանց, որք էին ՚ի հին
օրէնսն վն պսակին . այս է . զբազմակնու-
թիւն կանանցն ՚ի միասին . և զգիրս
ապահարզանի . այս է . զլուծանելն ամուս-
նական կապակցութեան և վեր բարձուցանել
զպսակն ՚ի բարձրութիւն խորհրդոյ, Զ
հաստատելով . թէ արժանաւոր դատա- 6
մարդկային . այս է . հաստատեաց բա-
նիւ յայտնելով ՚ի մէջ օրինաւոր անձ-
անց, նիւթ և ձև խորհրդոյ
դոյս : Իսկ թէ ո՛ւց են այն օրինաւոր
անձինքն, յորոց մէջ հաստատի նոյն
պսակն . Քն յայտ ոչ արար . այլ և
թող զայս օրինադրել և հրամայել
նել ՚ի ձեռս եկեղեցւոյ իւրոյ . զի
նմա պատկանի դատել և քննել
ել զիրս սուրբ խորհրդոց և այլոց
հոգևորական բանից : Եւ այս բան

է

ceptis ea, quæ vetabant coniugia in primo gradu consanguinitatis, matrimonium dirimebant de iure diuino non solùm positiuo, sed etiam naturali, vt dictum est; ideoque non modò Hebræos in lege Moysi, verùm etiam omnes alias gentes in quolibet statu obligarunt: reliqua verò, quæ contrahi prohibebant cum alijs quibusdam propinquis, aut infidelibus, matrimonium irritabant solo iure diuino positiuo, seu Iudiciali; quod, quia pro solis Hebræis latum fuerat, nullam aliam gentem obligauit, nisi duntaxàt Hebræos, donec lex Mosayca viguit; vt in quæst. 2. demonstratum est.

In lege autem noua Christus abstulit permissiones, quæ erant in lege veteri de matrimonio, nempè polygamiam multarum vxorum simul, & libellum repudij, seu solubilitatem vinculi cõiugalis; atq; euehens matrimonium ad Sacramenti dignitatem, assignauit pro materia, & forma huius Sacramenti contractum ipsum humanum legitimum, seu inter legitimas personas. Quæ sint autem personæ legitimæ, Christus non definiuit, sed hoc remisit ad alia iura, præsertim ad humanum Ecclesiasticũ, ad quod spectat iudicare de Sacramentis, alijsque rebus diuinis, aut ad cõscientiam pertinentibus. qua Domini præscriptione posita, licet non possit Ecclesia facere, vt contractus humanus legitimus, dum est inter Christianos legitimus, non

sit

sit materia huius Sacramenti; neq; vt sit, dum non est contractus legitimus: potest tamen decreto suo facere, vt contractus, vel personæ contrahentes fiant ex legitimis illegitimæ defectu alicuius noui requisiti; & vice versa ex illegitimis legitimæ, modò non obstet lex aliqua naturalis, vel Euangelica.

QVANTVM ad ius politicum, si loquamur de Infidelibus, qui, vt constat, non tenentur Ecclesię legibus, possunt eorum Principes seculares, siue infideles sint, siue fideles, impedimenta eis constituere, dirimentia matrimonium, quatenùs est contractus ciuilis, & in officium Communitatis. Vndè Infideles non baptizati, qui matrimonia contraxerunt cum impedimentis, aut lege naturali, aut iure ipsorum politico dirimentibus, cum posteà ad fidem conuertuntur, separandi sunt à matrimonio, infidelitatis tempore inito, vtpotè inualido: secùs verò, si ea contraxerint cum impedimentis, lege solùm Ecclesiastica dirimentibus; & tunc si alter coniux infidelis monitus nolit conuerti, potest conuersus ab illo separari; immò etiam ad alias transire nuptias, si cum illo cohabitare nequeat sine iniuria Creatoris. quod si conuersus plures habeat vxores, eæque omnes conuertantur, solam retinere potest, quam primò legitimè duxerat.

Sin autem sermo sit de fidelibus, qui subsunt statutis Ecclesiasticis, cùm eorũ matrimonium sit Sacramé-

[illegible]

է 7 [illegible]

ը 8 [illegible]

թ 9 [illegible]

նուիրա̄ մխրճեն առնուլ զհաւասա. յաղագս որոյ իշխան աշխարհական ոչ կարէ ըստ կարգին այսմիկ, զոր յառաջագոյն 'ի սկզբանն առնուլ եր 'ի կառթի օրինաւոր. և զայլսն արձակել յամուսնական կապակցութեն:

Բայց՝ եթէ խոսեսցի յիշա բաղդատելով օրինաց հաւատացելոց ժողովրդոցն; որք են կապակցեալք կանոնական օրէնսդրութեամբ եկեղեցւոյ. ասելոյ, եթէ ոչ կարեն աշխարհականին իշխանքն նորա կացուցանել զարգելմանս խափանեցս պսակին: քանզի 'ի կանոնաց եկեղեցւոյ, մանաւանդ սրբոյ 'ի տրիդենտեան ա̄ժ ժողովոյն սաղմոսթոյ, սահմանեցաւ. Թէ միայն եկեղեցւոյ դատաւորին օրէնս դնել իր պսակին ըստ սահմանեց. զայսք սա մ խորհրդոց եկեղեցւոյ:

Արդ օրէնքն յիշս եկեղեցականն օրինաց առանց. Թէ ա̄ե եկեղեցին օրինադրեալ զխափանս իւր իւ̄ պսակին ըստ սահմանեց, ոչ միայն 'ի հարկէ հասարակաց զարգելմանս բնականն և աւետարանականն օրինացն, այլ և աւանդութեանն արգելմանս իւր յոյժս: և սահմանեաց, եթէ ամուսնականն զայսն ըստ սահմանեաց ոչ լինի օրինաւոր և ոչ սպահանջան նիւթ խորհրդոյս պսակին, եթէ սորբայունքն ըստ արգելմանցն այդուցոց:

Մանաւանդ ա̄ժ արգելմունք, եթէ 'ի բնութեան, եթէ 'ի բան, եթէ յեկեղեցւոյ մատնեալք. որ եթէ ժամանեն առ պսակն, խափանեն զնա, են սակս և չորք: Գ 'ի կողմանէ հաւանութեան և դաշանց. և Ժա 'ի կողմանէ անձանց, որ զուգանիցին: Արդ 'ի կողմանէ հաւանութեան առաջին արգելումն խափանիչ պսակին

Է

Ժ 10 mētum, & ratio talis contractus sit eleuata ad ordinem supernaturalē, non potest Princeps secularis apponere, seu statuere impedimenta dirimentia. Quarè Conciliū Tridentinum, sess 24. can. vlt. definiuit, causas matrimoniales spectare ad Iudices Ecclesiasticos.

IAM verò ius Ecclesiasticum, seu Canonicū, cūm politico Christianorum iure conueniens, declarauit, contractum matrimonialem non esse legitimum, neque per cōsequens aptam materiam huius Sacramenti, si pręter ea, quæ naturali,

Ժա 11 atque etiam diuina, hoc est, Euangelica lege inducta sunt, aliqua alia ponantur impedimenta. Itaq; omnia simul impedimenta, siue naturalia, siue diuina, siue humana, quæ si præcedant, Christianorum matrimonium dirimunt, quatuordecim enumerantur.

Ex parte quidem contractus, seu consensus, tria sunt impedimenta dirimentia: duo, quæ faciunt consensum inuoluntarium, Coactio scilicet, & Ignorantia. Ex coactio-

Ժբ 12 ne irritum erit matrimonium, si ab aliquo contrahatur per vim, aut metum, cadentem in constantem virum. Ad ignorantiam pertinet error personæ, cum qua contrahitur; cūm creditur esse persona, quę non est; aut à libero esse creditur liber, qui est seruus: cæterùm error in alijs personæ qualitatibus, modò non redundet in errorem personæ, non erit substantialis, nec irritans matrimonium. Ad ignorantiā

Zzzz quo-

quoq; reducitur consensus indeliberatus puerorum, aut amentiũ, quorum matrimonium esset nullũ. Tertium est, si in consensu apponatur conditio, quæ vel sit contra substãtiam matrimonij, vel nõ subsistat.

Ex parte verò contrahentium personarum sunt reliqua vndecim, quæ reddunt personas illegitimas. Primum est, si alter contrahentiũ habeat impotentiam coëundi perpetuam, siue naturalem, siue maleficio insanabili procuratam. Secundum, si Ordinem sacrum. Tertium, si votum solenne Monasticũ. Quartum, si ligamen cum altero coniuge. Quintum, si contrahat cum infideli non baptizato.

Sextum, si vtriusque contrahentis opera, vel consilio alter coniux ipsorum occidatur ad hoc, vt possint simul contrahere: vel si adulterio interueniente, alterius tantùm opera, vel consilio idem occidatur ad eundem finem: vel si adulteri dederint sibi fidem de matrimonio inter se contrahendo post mortem coniugis: vel si de facto ijdem adulteri matrimonium, licèt irritum, cõtrahant cum promissione iterùm contrahendi post mortem coniugis.

Septimum, si, vbi recipitur Tridentinum Concilium, contrahatur per consensum clandestinum sine Parochi, & testium præsentia. Octauum, si ibidem fiat matrimonium inter raptorem, & mulierem vi raptam, quamdiù hæc manet in potestate raptoris.

Nonum est cognatio intra gradum

Ժգ
13
է բռնութիւն. և երկրորդ՝ մոլորութիւն
մտաց, որ ՚ի ձեռն երկուցս այսոցիկ
ակամայ լինի հաւանութիւն ։ Երրորդ
առեալ է պատճառ, որ լինի բռնութեամբ,
կամ երկիւղիւ. նա և որ լինի մոլո-
րութեամբ մտաց, յորժամ միայն զուգա-
կցի ընդ միում անձին կարծելով զնա
զայլ մի ոմն. կամ եթէ զնա ազատ
զօրացանիցէ ընդ ծառայի կարծելով
զնա զայլ ազատ ։ բայց մոլորելն ՚ի վե-
րայ այլոց պատահմանց որպիսու-
թեանց անձին՝ ոչ խափանէ զպսակն ։
Եւ մոլորութիւն խափանեցն պսակա-
Ժդ
14
նի և ոչ անհաստատ հաւանութիւն առ
զայլոց, կամ անմիտ մարդկանց. որոց
պսակն առ ոչ լինիցի ։ Երրորդն
է. եթէ հաւանութիւն եր կցուցանէ նոր
ընդունելի պայման ինչ, որ հակառակ
իցէ զօրութեան պսակին. զոր օրինակ.
եթէ այր և կին առնէին զպսակն առ
ժամանակ մի միայն, ասելով. թէ
հաւանիմք ՚ի պսակս ըստ երկուց ա-
մաց միայն. և կամ զայլ ինչ նման
սորին ։

Իսկ ՚ի կողմանէ անձանցն՝ առա-
ջին արգելումն խափանիչ պսակին
Ժե
15
է, մշտնջենաւոր և անբժշկելի անկա-
րողութիւն մերձենալոյ առ միմեանս, և
կամ ստորմանելոյ ։ Երկրորդ՝ ոչ անանձ-
ջման դարութեան, կամ սարկաւագու-
թեան, կամ քահանայութեան ։ Երրորդ՝ ու-
խտ ազնուականութեան կրօնաւորին հրա-
պարակաւոր արարեալ ։ Չորրորդ՝ կապ
ամուսնականն ընդ այլ ամուսնոյն ։
Հինգերորդ՝ զուգաւորելն ընդ անմկր-
տեալ մարդոյ ։

Վեցերորդ. եթէ մի ոմն ամուսնո
սպանանիցէ զարծ-ով կամ խորհրդով ա-
մուսնոյն երկոյ առ ՚ի կրկին զուգե-
լոյ նորա ընդ այլում, որ իցէ կամ

մաս

մամանակից ապաշխարանաց, կամ զգուշա- Ժզ
կից չհաւատեան ընդ ապաշխարող ամուս-
նոյն։ Եւ կամ թէ չհաւատացին խոստմա- 16
ցանն միաբանութեան զուգաւորել ընդ նմա
կանն մանկունս ամուսնութեան իւրեանց։

Իններորդ՝ է թէ ՚ի յարազատութե ու-
րեք, որ ընդհանրական լինի ազգ մերձաւո-
րութեան, ծննդեանցն այր և կին ընդ
զեմ կանոնաց նոյն մերձաւորին ամուս-
նանալ ՚ի ծագման առաջ աւագ եր
էջ քահանայից և միայնց։ Սովորե
րդ՝ եթէ ՚ի նոցին աշխարհին լինելոց
պատճ ՚ի մէջ առն ապաշխարողի և
կնոջ ապաշխարեալ, մինչ դեռ կենն
ապաշխարեալ մնայցէ ՚ի ձեռս նոյն ա- Ժէ
պաշխարողին։ 17

Տասներորդ՝ է ազգականութիւն, թէ
ընտանութիւն, որ ասի արենակցութիւն, և
խափանէ զպսակն մինչև ՚ի չորրորդ
ծնունդ և աստիճանն։ Եթէ հոգևոր,
որ լինի ՚ի մէջ մկրտողին, կամ դրոշմո-
ղին, կամ մատուցողաց զնուիրեալն
և մկրտելոյն, կամ դրոշմելոյն, կամ
ծնողացն նորա։ Եթէ որդեգրական,
որ լինի ՚ի մէջ որդեգրողին և որդեգ-
րելոյն կամ իւրեանց ՚ի ամենայն մինչև և
՚ի չորրորդ ծնունդ. և ՚ի մէջ բնական
որդւոց որդեգրողին և որդեգրելոյն Ժը
նորին, մինչ դեռ մնան ՚ի նմին հայ 18
րական իշխանութե. և ՚ի մէջ որդե-
գրին և կնոջ որդեգրողին, կամ հա-
կառակն ՚ի մէջ որդեգրողին և
կնոջ որդեգրելոյն։

Մետասաներորդ՝ է խնամութիւն, որ լի-
նի ՚ի ձեռն մարմնաւոր զուգաւո-
րութե. և եթէ եղանէ ՚ի յօրինաւոր
զուգաւորութէ, խափանէ զպսակն
՚ի մէջ խնամեացն մինչև ՚ի չորրորդ
ծնունդ. իսկ եթէ եղանէ ՚ի պոռնկա-
կան զուգաւորութէ, խափանէ զեր-

րորդ

dum ab Ecclesia prohibitum, siue naturalis, quæ propriè dicitur consanguinitas, & extenditur vsque ad quartum gradum inclusiuè; siue spiritualis, qualis est inter baptizantem, seu confirmantem, atque tenentes ex vnà parte, & Baptizatum, seu confirmatum, eiusque parentes ex altera; siue legalis, quæ fit per adoptionem, & contrahitur tum inter adoptantem, & adoptatum, huiusque descendentes vsque ad quartum gradum; tum inter adoptantis filios naturales, & adoptiuuos, idque quandiù manent sub eadem patria potestate; tum denique inter vxorem adoptantis, & adoptatum, atq; viceuersa inter vxorem adoptati, & adoptantem.

Decimum est affinitas, quæ si oriatur ex legitima copula, matrimonium dirimit cum affine vsque ad quartum gradum; si ex fornicatione, vsque ad secundum. Vndecimum denique impedimentum dirimens dicitur iustitia publicæ honestatis, quæ est propinquitas quædam similis affinitati, laxior tamen illa, cùm non ex carnali copula, vt affinitas, sed vel ex sponsalibus oriatur, vel ex matrimonio rato, non consummato. hoc ergo impedimentum, ab Ecclesia inductum, ne iustitia, & publica lædatur honestas, si proueniat ex sponsalibus, matrimoniū dirimit vnius sponsi cum alterius consanguineis in primo tantùm gradu; sin auté ex rato matrimonio, protenditur vsque ad quartum, quemadmodū

de affinitate dictum est.

Præter hæc impedimenta, matrimonium dirimentia, quædam alia enumerantur, quæ humano quidem iure coniugium faciendum prohibent; factum tamen non irritant; sed si quis talibus affectus impedimentis, vbi eorum consuetudo vigeat, matrimonium contrahit, peccat læthaliter. Ea itaque sunt, Primum, Ecclesiæ vetitum, hoc est, si quis nubat, Episcopo, vel Parocho prohibente, vel per consensum clandestinum, vbi Tridentinum Cōcilium non recipitur. Secundum, certum anni tempus, intra quod Ecclesia nuptias fieri prohibuit. Tertium, sponsalia cum alio contracta, & non ritè dirempta. Quartum, affinitas spiritualis inter Catechizatum, & Catechizantem, seu respondentem baptizanti, dum de Fidei rebus interrogat. Quintum; Votum simplex castitatis, aut Religionis, vel sacros Ordines suscipiendi, vel non nubendi. Sextum, incestus cum consanguineis, aut affinibus intra secundum gradum. Septimum, vi accipere alienam sponsam. Octauum, vxoricidium. Nonum, homicidium Presbyteri, de quo in Iudicio quis fuerit conuictus. Decimum, Coniugium sacrilegum cum sanctimoniali. Vndecimum, fieri patrinum proprij filij, ne possit alter coniux petere debitum: vbi cōtrahitur impedimentū incundi matrimonium cum alio coniuge post mortem prioris. Duodecimum,

Fœ-

ԺԹ. պսակին մինչ և 'ի յերկրորդ" ծնունդն:
19 Եւ մնացեալներդ" արգելուածն կա-
չի արգասաւորութի հաստատականին հա-
մեստութէ. և է' ընտանութի ինչ
նման խնամութեն, այլ անկատարելն
քան զնա. զի ոչ եղանէ 'ի մարմնաւոր
զուգաւորութէ, որպէս խնամութիւն.
այլ կամ 'ի նշանագրութէ, և կամ 'ի
պսակէն, որ զեռ չկատարելոյ մա-
րմնաւոր զուգաւորութէ. արդ' այս
պիսի արգելուածս եթէ եղանիցէ 'ի նշա
նագրութէ, խափանէ զպսակին մին
նշանագրին ընդ արձանակիցս միւսոյն
Ի նշանալին առաջինին արձանակցու-
20 թէ: իսկ եթէ եղանիցէ 'ի պսակէ ոչ
կատարելոյ մարմնաւոր, խափանէ ըզ
պսակին մինչ և 'ի չորրորդ" ծնունդն. որպ
աւագաւոր յիշել խնամութէ:
Եւ արդ' քաղ 'ի նախասացեալ խա
փանիչ արգելմանցն պսակին, գոն և
այլք ունանք, որ զպսակն ոչ խափա
նեն, այլ միայն արգելուն. մինչ զի
որ ոչ կապեալ լինի 'նոքօք. և զուգա
ւորի. մահուչափ մեղանչէ. Թէպէտ
օրինաւոր և հաստատեալ մնայ պսակն:
Իսկ սոքա են հետեւեալքս: Ա. անհա-
զանդութիւն ընդ դէմ կամաց եպիսկոպոսի,
Իա կամ երէց քահանային, որժամ
21 ոչ կայ եպիսկոպոս: Բ. պսակելն 'ի ժամս
արգելեալս յեկեղեցոյ: Գ. զուգաւորե
լին ընդ միում ումեք, որ եղէ նշա
նեալ ընդ այլում: Դ. ուխտ որջա
խոհութէ առաքեալ 'ի ծածուկ որ
ասացոյ կրօնաւորութէ: Ե. ազգա
կցութին ընդ արձանակիցս կամ խնա
միս մինչ և յերկրորդ" ծնունդն: Զ. ափ
շտակութի հարսին որ եղէ նշանեալ
ընդ այլում: Է. սպանութիւն կնոջն իւ-
րոյ: Ը. սպանումն քահանայի, որ
եղէ առուցեալ առաջի դատաւո
րաց:

ցաց ։ ԺԱ . ապաշխարհողն պատժ ընդ նոյն
նու՛որ կուռմն . Զս որոց չարացոց
ծունթեն արգելման մարդ պսակել
ընդ աղյուծ ։ Ժ . լինելն կնքա հայր
կամ սանամայր որդւոյն իւրոյ . զի մի՛ կարող իցէ յետոյ ամուսնանալ ընդ նմին
ընդ յինքենէ զպարտս մարմնակայն . և Զս այսք զործոյս արգելման մարդ կրկին
պսակել յետ մահու ամուսնոյն իւրոյ ։ Ժա . ամուսնանալն ընդ հերձուածող
քրիստոնեից ։ և ԺԲ . ապաշխարութիւն հրապարակական . որ արգելու զապաշխարօղն
ՙի պսակէ մինչ և ՙի կատարումն իւր ։

ԺԲ Pœnitentia solennis, quandiù hæc
22 durauerit. His Adde Matrimoniũ cum hæretico, quod prohibitum est, non autem irritum.

ԱՐԴԵՕՔ ԿԱՐՕՂ

Իցէ եկեղեցին ներել մարդկան թողու լոյ ամ՛ նախասացեալ արգելմանցն պսակին ։

ա
1

Հինգերորդ՛՛ գլուխ ։

Նախ ասեմք . թէ իշխեայ առ զելմանցն այնոցիկ . որք միայն արգելուն պսակել, բայց ոչ խափանեն զատարեալ պսակն, կարէ ամ՛ ով եպիսկոպոս թողութիւն շնորհել . բաց յարգելմանէն ուխտի ողջախոհութեան, զորոյ նպրութիւն մեծ քահանայապետին ընդհանուր եկեղեցւոյ յատկացոյց առաջնոյն իւր միայն ։ Յայտ լինի այս ՙի սովորութէ ։

Բ
2

Երկրորդ՛՛ ասեմք . թէ իշխեայ այն արգելմանցն, որ խափանեն զպսակն միայն եկեղեցական օրինօք, ոչ կարէ ամ՛ ով եպիսկոպոսել . այլ միայն ընդհանուր եկեղեցւոյ գլուխն . Զի . պաայն ։ Զի օրգամն այս ոչ թէ միայն ՙի սովորութէ, այլ և ՙի քահանայութեմբ . քանզի այսպիսի արգելմանց ծոծեալ եղեն յեկեղեցին իշխանութ նորին պապուն, կամ ամենայն ընդհանուր ժողովոյն . որք առաջեալ եղեն հրամանաւն նորին ։ ապա ուրեմն առ

նն

VTRVM

In prædictis omnibus impedimentis possit Ecclesia dispensare.

Sectio V.

Respondetur primò: In impedimentis, quæ humano iure impediunt solùm, sed non dirimũt matrimonium, potest quilibet Episcopus dispensare, voto castitatis, & Religionis excepto, cuius dispensatio reseruatur Summo Pontifici. Patet ex legitima consuetudine.

Secundò: In impedimentis, humano iure matrimonium dirimentibus, non potest quilibet Episcopus, sed solus Summus Pontifex, dispensare. Nam talia impedimenta inducta sunt auctoritate Summi Pontificis, vel Concilij Generalis de consensu illius: ergo solius eius erit in illis dispensare; cùm nequeat inferior soluere legem superioris. Potest autem in ijs idem Pontifex etiam sine sufficienti causa validè dispensare; quia sicut à sola eius

vo-

voluntate legis obligatio pendet, ita sola eius voluntate auferri potest: quãuis sine causa in ijs dispensando peccaret; quia relaxatio iuris communis, quod publico bono conducit, vt licita sit, iustam requirit causam.

Tertio: etiam in primo gradu affinitatis rectæ lineæ, & in secundo, tertio, &c. consanguinitatis ascendentium, & descendentium in recta linea, potest Summus Põtifex validè dispensare, tametsi ad hoc æui nunquàm, vt traditur, dispensauit. Ratio est, quia matrimonium inter hos propinquos, licèt naturaliter multùm impediatur ratione peculiaris indecentiæ naturalis, propter quam & in lege naturæ nusquàm legitur ab vllo Sanctorum hoc matrimonium initum, & in lege Mosaica sub pœnis grauioribus interdicebatur: tamen non est irritum iure naturæ, vt suprà iuxta probabiliorem sententiam demonstratum est; neque iure diuino Euangelico, vt patet; sed duntaxàt iure humano (nam ius Mosaicum dirimens iam Christi morte sublatum est): ergo posset in eo Põtifex dispensare, quanquàm non nisi vrgenti de causa: quippe in ijs, quæ naturali, aut diuino iure impediunt solùm, sed non dirimunt matrimonium, potest quidem Summus Pontifex, vt Christi Vicarius, & naturalis, diuinique iuris interpres, dispensare, sed non nisi iustis, vrgentioribusq; de causis, bonum commune saltem vltimatè respi-

Գ կամքն կայ միայն, որ եմայծ զօրու, և
3 որ է զլուխ եկեղեցւոյ, է բնափոխանա
քի, և մինչեւ ընականն և աւ՟ետա_
րանականն օրինացն, պատահականն_
քու մի իշխանութենդ; զի ոչ կարէ այլ
ոք փարքաղայն կաշխոյ լուծանել կամ
թուլացուցանել զօրէնս եկեղեցւոյ ի մէ
հաղորդենմն խոյմ;

Եւ յլ զնանկթի է ասա · զի յորժամ
պատահի ոչ խափանեն ընականն կամ աւ՟
ետարանականն օրինօք, բայց ներքին
զուծի ծանօթ ինչ ընականն անպատ
շաճութի. յայնժամ ոչ կարէ պապն
Դ զնեղութիւն իշխեցայ նորայ շնորհել աստ
4 նայսոյմ հարկաւ՟որ պատահանութ. որով
կարապետ նամ հանհասոտան և ապա_
տեղ ի ընականն անպատշաճութեան ;
ամեն պապութի ոչ եղեւ յուծել եղե
մինչ և քայս օր. թէ պապն նեխեալ
եղեւ իշխեալ պատահի, որ ի մէջ ազգա_
կանացն եղբարց աստուածոյն արծնա
կցութեաւ զղջակիան զծին, կամ հաւա
տքնն ատոծեանի խնամութեան նոյն
աւզղջական զծին ;

Երրորդ՛՛ ասեմք · թէ իշխեաց պապն
քահանայն, որք ընականն, կամ աւ՟ետա
րանականն օրինօք խափանեն զպսակն,
Ե ոչ կարէ եկեղեցին զնեղութիւն ինչ շնոր
5 հել, զի ոչ կարէ փարքաղայն որ աստ
ուածոյ լուծանել կամ թուլացուցա_
նել զօրէնս զեղծապայն աստուածոյ ին,
մանաւանդ ընութեան, կամ քի : սա
տիապայն ոչ առնի զեկեղծխանութինե_
րելոյ իշխեալ պատահի, որ ի մէջ հօր
և դստեր եղբայր, կամ ի մէջ միոյ ամա
և բարձում կանանց ի միասին: զի զի
զայս աստուածեղ ծեալ է այց քո. և զայն
ընութի ;

Աւչ աւրենքս ամանց հանձնան,
որով ասեմ, թէ եղեւ նահանգաւ՟

մծի

մեծի քահանայապետութեան հռովմէայ
եկեղեցւոյ ամենայն հայոց եւ առ զօրս եւր ՚ի
կնութիւն : հակ այսմիկ ապաւէն ՚ի բնա
կան օրինացն խափանեն . ոչ միայն զու_
ցուց ՚ի վճռոյ : այլ եւ անընդունելի եւ այլ :

Չորրորդն . Թէ սուտ է ամենեւին
այն հրամանն : եւ նորա սրբութեանն
վերայ է պատուիրեն եւ միջնոր , որ ՚ի գա
[illegible]
յս պատուիրանութիւն սահմանել . Թէ եթէ ՚ի
մեծն հրամանի ամենայն հայոց եկեղեցւոյ սու ՚ի
խնդրեսցէ մեծաւ աղաչանօք ՚ի պա_
պէն . զի Թագաւորն բնական առնուլ
՚ի կնութիւն զքոյրն իւր : բայց մեծե
ալ լինելով ՚ի մեծեան հայրապետական
խնդրուածն նորա եւ բնական զհակա_
ռակն բնական օրինաց , եկեղեցւոյն բա_
զում կաշառօք մոլորեալ զկամս ա_
զգանն ուրուք պաշտօնէի , կնութեան
՚ի նմանէ սուտ թուղթ եւ կնիքն ձեռա_
գիր եկեղեցւոյ սուրբ հայրապետին .
եւ զնոյն : իսկ յետոյ յայտնի եղեւ
չարագործութիւն խաբեբայ պաշտօ
նէին . որ եւ վրէժս առ պատուհաս
մահ մեղացն եւ այլն .] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Զ 6 spicientibus, & quibus eiusmodi matrimonia cohonestari valeant: alioquin non modò illicita, sed etiã invalida erit dispensatio.

Quartò: In impedimenta, iure naturali, aut diuino Euangelico matrimonium dirimentia, nulla cadere potest Ecclesiæ dispensatio: cùm nequeat inferior, vigente lege Superioris, eius obligationem ab aliquo tollere. Vnde nequiret Pontifex dispensare in matrimonio inter patrem, & filiam, vel in vxorũ
Է 7 polygamia; propterea quòd illud natura, hanc Euangelium irritat.

Dices: Comes quidam Armeniacus, Summo Pontifice dispensante, matrimonio sibi copulauit sororem germanam; quod coniugium, vti diximus in probabiliori sententia, irritum est iure naturæ: ergo &c.

Respondetur, quòd Armeniaci Comitis petitio, etsi vehemens, & magnis oblatis muneribus exposita, negata tamen à Pontifice fuit;
Ը 8 sed Comes, quia verum diploma extorquere nunquàm à Romano Pontifice potuit, falsò subscriptum à corrupto quodam Ministro procurauit; de quo crimine, cùm posteà fuit apertum, debitas is pœnas dedit: vt refert Paulus Æmilius in Gallorum Annalibus apud Sotum. Ceterùm constat, in matrimonio inter Armeniacos Principes, Sembat de Botha, & Isabellam Guidonis Comitis Ioppensis filiam, qui erant non in primo, sed in tertio consanguinitatis gradu coniuncti, Bonifacium VIII. vero diplomate dispensasse: qua de re infrà.

Dominicus Sotus in 4. dist. 40. quæst. vnica. art. 4. concl. 1.

Bonifacius VIII. lib. 4. epist. 168.

DE

DE MATRIMONIO
Iuxta ritum Armenum.

VTRVM

Armeni ritus præscriptio, quæ discrepet à iure Canonico, valeat ratum, vel irritum reddere aliquod Matrimonium.

Sectio IV.

ARmeniorum consuetudines circa impedimenta, quę humanę iure dirimunt matrimonium, cum Occidentalibus in eo congruunt, quòd nec apud ipsos ratum contrahitur matrimonium cum infideli non baptizato, vel cum habente Ordinem sacrum, aut votum monasticũ, aut ligamen cum altero coniuge; & pretereà, quòd consanguinitas, & affinitas perfecta, hoc est, primi generis, matrimonium apud eos dirimunt ad quartum vsq; gradum inclusiuè, quemadmodùm apud Latinos: (nam Græci, vt refert Archudius lib. 7. de Sacram., in hac re indulgentiores, contrahũt etiam in octauo gradu consanguinitatis, & septimo affinitatis, iuxtà suam supputationem; qui duo gradus apud nos quartum constituunt). Cæterùm leges Armenæ de Matrimonio non vsquequaque cum Latinis conueniunt; sed partim propriæ sunt, atque, vt ita dicam, municipales, partim Græcis cum

ՅԱՂԱԳՍ

ա̄ 1 Պսակին ըստ աւանդութեան հայոց։

ՄԻ՞ ԹԷ ՀԱՅՈՑ

Սահմանադրութիւնն եկեղեցւոյ պսակին ըստ որում զատանի ՚ի կանոնական սահմանադրութեանցն եկեղեցւոյ. ունիցի զօրութիւն խափանելոյ կամ հաստատելոյ զպսակս ումեմն ՚ի մէջ նոցա.

Չորեքերորդ գլուխ:

բ̄ 2 Հայոց սովորութիւնք եւ օրէնս գրութիւնք նոցա արգելմանց, որք մարդկային օրինօք խափանեն զպսակն, ըստ նոյնպէս են համաձայնութեան ընդ կանոնական օրէնս ընդհանուր եկեղեցւոյ. եւ ըստ այս նոյնպէս են բացառութիւնս ՚ի նոցանէ: Անհաւատ հաւատացեալ մի գի եւ ու հայս առ ա հաւատոյ պսակն, զոր անձնէ կըրխապան ոչ ընդ անձնաւորութ ոչ մկրտելոյ, կամ ընդ ունեցելոյ կարգաւորութ. ՚ի ընդ այնմ, որ կապեալ էր այլում ամուսնոյ. կամ ունիցի զխնամ ՚ի յե-

գ̄ 3 րկց մէծ ազգականութեան: Նաեւ զի առ հայս արենակցութի եւ ձխնամութիւն խափանեն զպսակն մինչ եւ ՚ի չորրորդ ծնունդ. որպէս հռոմայեցն կանոնական սահմանադրէ եկեղեցւոյ: իսկ յոյնք բաձացայնեն. մի գի հայոց եկեղեցեա արգելու անձնէ պսակ ՚ի մէջ արենակցաց ամա եւ ութերորդ ծնունդն. եւ խափանեն զպսակն մինչ եւ յեօթն ծնունդն. Նմանապէս եւ ՚ի մէջ խնամեաց եօթներորդ եւ ութն: Թեպէտ եւ սահմանեալն սորա ոչ են ձխնամութեան կանոնս. որոց ՚ի վերայ

գա-

ցուցանեն իւրեանց։ Նոյն և զորդեգրական
ազգականութիւն խափանիչն պսակի
ին նոյնպէս ցուցանեն , ամփոփելով զը Դ 4
նա յերկրորդ ծնունդ միայն. և սուրբ
ծննդեան հոգևորն մինչև յերրորդ ծնուն
դըս. բայց որում զգեն առնեն. այսինքն
և ոչ ունին հայք զայլ խափանեցուցչաց
պսակմանն, որք բաց կանոնաց եկեղեցւոյ
'ի մեղանաց և յանցանաց . որպէս
ամենայն 'ի վերայ :

Աստի ապաքէն պարտ է մեզ այժմ
քննել և խնդրել , եթէ՞ թէ հայոց
ու. սովորութիւնք, որ 'ի վերայ պսակի
բազմաձայնեն 'ի կանոնաւորութենէ կա
թողիկէ եկեղեցւոյ . ունիցին զօ Ե
րութիւն օրինաւոր սահմանադրու 5
թեան. մինչ զի կարիցեն զկնոյն այն
հաստատել , կամ խափանել զպսակս
ամուսնութեան . որպէս և թիւեալ
իցեն համարին:

Արդ՝ ի ռ. այս խնդրոյս կարէ որ
սասարակեալ այլ և թէ պատճառել
բացասականով . մի զօրու պատճառ
... Էր ... պատճառն
է , զի հաստատութիւն զօրէնս իւրս խա
փանել ... պատճառն է ծայր
ագոյն կարողութիւն եկեղեցւոյ . իսկ իւր
ծայրագոյն իշխան եկեղեցւոյ ոչ կարէ Զ
այլ որ օրինադրել և կանոնել , եթէ 6
ոչ միայն զինն ընդհանրական եկեղե
ցւոյն , և կամ ամենաքահանայապետն ,
որ կոչէ կամօք և իշխանութեամբ նորին
զկնոյն զօրանայ և հաստատութեան
... ոչ կարօղ հայոց կաթո
ղիկոսն ... հասարակ
իւր ... բաց 'ի կանոնա
կան օրինաց եկեղեցւոյ :

Երկրորդ՝ պատճառն է . զի կանոնա
դրութիւն եկեղեցւոյ իւր ...
... պատկերն , ... 'ի ...

cum ritibus conformantur. Prohibent enim, inter consanguineos viri, & consanguineos vxoris matrimonium contrahi, irritantque contractum vsque ad gradum tertium: similiter inter affines in secundo genere coniugium interdicunt: legalem quoque cognationem, matrimonium dirimentem, inter adoptantem, & adoptatum, restringunt ad secundum duntaxat gradum; protenduntque spiritualem vsque ad tertium. De reliquis verò Ecclesiasticis impedimentis, quæ sumuntur ex crimine, nihil ipsi, aut habere, aut scire deprehenduntur.

His ergo positis, quæritur: vtrū ex istis ritibus illæ consuetudines, quæ à iure Canonico Ecclesiæ Catholicæ discrepant, vim legis, seu legitimæ constitutionis apud ipsos obtineant? seu, quod idem est, vtrum ea matrimonia, quæ apud Armenos iuxtà prædictas consuetudines rata, vel irrita esse iudicantur, reuerà talia sint, etiamsi aliter de matrimonio ius Canonicum, seu Pontificiæ leges præscripserint?

Pro negatiua parte ratio afferri posset: Prima, quia in rebus Ecclesiæ grauibus, qualia etiam sunt impedimenta matrimonij, absq; Summi Pontificis auctoritate nulla Patriarchalis Ecclesia, seu nullus Patriarcha, etiam ex quatuor Maioribus, facultatem habet condendi, vel abrogandi leges: cùm grauiores Ecclesiæ causæ semper Summo Pontifici reseruatę censeantur, tum

in signum supremæ eius potestatis, tum vt maturiori iudicio ab ipso decernantur vel immediatè, vel mediante Concilio, si hoc expedire ipsi videatur: ergo multo minùs hanc facultatem habere potuit Armeniorum Ecclesia, seu Patriarcha, qui non est ex illis Maioribus.

Secunda, quia leges Canonicæ, seu Pontificiæ de impedimentis, matrimonium dirimentibus, latæ sunt pro tota Ecclesia: ergo cunctos obligant Christianos; ac proindè etiam Armenos, aliosq; Schismaticos, vel Hæreticos: alioquin isti ex suo delicto immunitatis, & exemptionis commodum reportarent.

Tertia, quia Schismaticorum consuetudines, quæ iuri Pontificio aduersantur, inductæ persæpè sunt ex motiuo ipsius schismatis, nimirùm ob independentiam, quam adfectant Schismatici à Romano Pontifice, cui obedientiam denegant: ergo iniquæ sunt, & illegitimæ.

His tamen non obstantibus, respondeo; prædictas Armeniorum consuetudines esse legitimas; ac proindè ipsorum matrimonia, prout vel iuxtà, vel contra illarum præscriptionem inita sunt, vel rata, vel irrita esse, etiamsi ius Canonicum, seu Pontificium aliter in vniuersum præscribat, dummodo de illis peculiariter non disponat.

Probatur primò; quia Innocentius III. in Concilio Lateranensi, cap.* 4. statuit, Christianorum Orientalium ritus, & consuetudines,

* Refertur in cap. licet, de Baptismo.

Է բանզի նա՝ սէ ժողովոցն և 'ի հայրապետ
7 աւացն հաւատեմեաց, ուստի վ՛ն եկեղեցեաց_
ւոյ ունելոյ աստուածանեալի . այլ վ՛ն ընդ
հանուր եկեղեցւոյ ըՆ ; ապա ուրեմն
կարելն զամ՛ ջրիստոնէականոյն առ հաստա
տել ; առաւել ոչ կարէ այդ եւս ջրիս
տոնէից եղանել պատուաւոր նորա 'ի ձե
ռն այլոց յառաւել սահմանադրու_
թեանն ;

Երկրորդ" պատճառ Է . զի անենք
ջրիստոնէից սովորութիւն, որք հա_
կառակին օրինաց կաթուղիկէ եկե_
ղեցւոյն , մուծանել եղեն պատճառ_
Ը աւոր քակտանման ջրիստոնէիցն այսո
8 ցիկ 'ի նոյն եկեղեցւոյն . որոյ զի ցուց
ցեն զեկեղեցեցեն իւ ընկալոց զօլինչ ա_
կալ . և ոչ պատրաստական այլում եկե
ղեցւոյ . ապա ուրեմն մուծանել եղեն
չար խորհրդով և անիրաւութբ ;
վ՛ն որոյ ոչ կարեն ունել զօրութիւ օ_
րինաւոր սահմանադրութեն ;

Բայց սակայն ոչ մեծ իմ՛ իբ սա_
բանաւոր մեր սոկս պատճառացս
այսոցիկ, պատասխանեմ առ խնդի
րս առաջարկեալ ; Առաւել ասեմ
թէ վերոյգրեալ յառաջ ա՛նդ ու-
Թ թիւքն հայոց եկեղեցականացն պատա_
9 կին՝ ունին ըստ մեծի զօրութի օրինա
ւոր սահմանադրութե 'ի մէջ նոցա .
և ոչ վնասեալ լինին 'ի քաղաքականու-
թե հասարակական օրէնսգն կաթո-
ղիկէ եկեղեցւոյն . մինչ զի կաթո-
ղիկէ եկեղեցին ոչ մերժէ զնոսա յայսս
նաւիդ և յառաջ յիշեմք ;

Եւ յառաջ ասեմք զայսպէս վկայու-
թբ հայրապետական հաւաքմանց ; Քան
զի իննովկենտիոս երրորդ" պապն 'ի սո
եղերական սուրբ ժողովն լատերա_
նոյ հաստատեաց թէ , ամ քրիստո
նէից յարելեան կարգաւոր պաշտ

զնս_

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժ nes, quæ non essent in periculum
10 animarum, neque honestati Ecclesiasticæ repugnantes, sustinendas esse. Ex quo rectè colligit P. Verricellus, lib. de Apostolicis Missionibus, quæst. 83. 84. 86. Schismaticos Orientales non ligari nouis legibus Pontificijs, nisi in materia dogmatum Fidei, vel nisi de eis aliquo modo statuerint; sed ipsorum cõsuetudines honestas (quales esse videntur prædictæ) approbatiua tolerantia sustineri à Sum-
ԺԱ mis Pontificibus, tum vt sic faci-
11 liùs ad obedientiam Sedis Apostolicæ reuertantur; tum quia difficillimum est, populorum ritus mutari.

Et confirmatur hæc ratio: quia Eugenius IV. in Concilio Florentino, vbi ad vnionem cum Armenijs coeundam diù in ritus ipsorũ inquisitum fuerat, nequaquàm prohibuit, quominùs prędictos de matrimonio ritus retinerent. neque id anteà fuerat eis prohibitum ab
ԺԲ alijs Summis Pontificibus, quo tẽ-
12 pore Armena Ecclesia fuit Romanæ obediens, quod certè longum, ac diuturnum fuit: vide 1. Partem cap. 16. num. 1.

Probatur secundò: quia quęlibet immemorialis, & honesta consuetudo, etiam contra Canones, & illegitime à principio introducta, vim habet posteà legitimæ constitutionis; quod patet ex iure, tum Canonico, quod in cap. *fin. de consuetudine* statuit, consuetudinem rationabilem, & legitimè præscri-

ptam, hoc est, per longissimi temporis cursum, & tenacem obseruantiam, iuri positiuo derogare: tum Ciuili, quod in cap. *de quibus*, 22. *ff. de legibus*, habet sic: *Rectissimè receptum est, vt leges non solùm suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* Et *in l. fin.* cap. *quæ sit longa consuetudo*, dicitur: *Probatam, & seruatam tenaciter, consuetudinem, perpetuò legis vicem habere, statuimus*: vndè axioma illud receptum communiter est: *Quicquid potest à Papa concedi per priuilegium, potest etiam per consuetudinem introduci.* At eiusmodi Armenæ consuetudines de Matrimonio sunt honestæ, cùm peccatum non nutriat; necnon immemoriales, vtpotè antiquissimæ: ergo &c.

Probatur tertiò, quia Canonicæ, seu Pontificiæ leges illæ de matrimonio, quibus obstare videntur aliquot Armeni ritus, vt præsertim quæ de impedimentis ex crimine, semper fuerunt ab Armenis inuincibiliter ignoratæ, nec nunquàm in suis ab Vrbe remotissimis Regionibus publicatæ: igitur eos non obligant; immo neq; (vt idē Verricellus loc. cit. late probat) Summorum Pontificum mens vnquàm fuit, vt Schismatici Orientales iisdē legibus tenerentur. Cæterùm reliqui Armeniorum ritus in hac materia non sunt contra Canones, sed vel iuxtà, vel ad summùm præter Canones: non enim rata faciunt ea matrimonia, quæ Canones irritant;

Ժգ 13

Ժդ 14

Ժե 15

[illegible]

tant;

[illegible] Ժզ 16

[illegible] Ժէ 17

[illegible]

[illegible] Ժը 18

[illegible]

tant; sed potiùs ea quandoque dirimunt, quæ à Canonibus permittuntur. At Gregorius IX. ad petitionem Armeni Regis Leonis, ac Reginæ, eius vxoris, omnes honestas, & antiquas Armenorum consuetudines, quæ Canonicis institutis non aduersarentur, hoc * diplomate confirmauit: *Vestris supplicationibus inclinati, rationabiles consuetudines vestras in Regno Armeniæ à tempore felicis recordationis Beati Siluestri Papæ, prædecessoris nostri, & sancti Gregorij, Catholici eiusdem Regni, qui contemporanei extitisse dicuntur, obtentas, & inuiolabiliter obseruatas, quæ SS. Patrum regulis minimè contradicunt, & Canonicis non obuiant institutis, vobis, & per vos eidem Regno, auctoritate Apostolica confirmamus.* Vbi aduertendum est, Gregorium Papam, apertè confirmando Armenas consuetudines, quæ non essent contra instituta Canonica, reliquas non abrogasse, sed reliquisse in suo robore. Adde, quòd etiam dici potest, eum non intellexisse de Canonicis institutis Occidentalis Ecclesiæ, quorum plerisque non tenebantur Armenij, sed Ecclesiæ Orientalis.

*Gregorius IX. libro 12. Regest. post epist. 391.

Ad rationes pro sententia negatiua, respondeo, ad primam, quòd prædicti ritus Armeni vim legis acceperint, non ab ipsa Armeniorum Ecclesia, vel Patriarcha, sed à Cõsuetudine; immò etiam à Summis ipsis Põtificibus, qui eos partim per tolerantiam approbatiuam, seu tacitum consensum, partim apertè

per

per priuilegium confirmarunt: & per hæc patet etiam responsio ad secundam.

Ad tertiam: quòd gratis dicitur, eas consuetudines fuisse inductas ex motiuo Schismatis, cùm non constet, immò multis de causis præsumi debeat, esse inductas ex motiuo rationabili, & honesto. Adde, quòd etiamsi cõstaret, earum principium fuisse iniquum; quia tamen secundùm se honestæ sunt, & per plura secula durauerunt, præsumẽdum est, posteros non ex motiuo Schismatis, sed ex alio honesto motiuo, vel saltem bona fide in ijsdem perseuerasse.

Hic autem obseruandum Armenijs est, impedimentũ, quod iuxta suum, & Græcorum ritum, matrimonium dirimit inter cõsanguineos viri, & consanguineos vxoris, non esse, vt ipsi falsò putant, affinitatem; sed potiùs dici apud ipsos posse publicæ honestatis iustitiam. Quapropter nimiùm errant ipsorum Pseudomagistri, cùm Latinam Ecclesiam criminantur, quòd in ea licitum sit, à duobus fratribus in vxores duci duas sorores, quasi quòd sic inter affines in gradu prohibito fieri permittantur impune coniugia. Nam, vt Doctores communiter admonent, affinitas non causat affinitatem, sed consanguinitas, ex cuius gradibus affinitatis gradus causantur. Oritur enim affinitas ratione carnalis copulæ, seu sanguinum mixtionis, ob quam vir, & vxor fiunt vna caro: vndè consanguinei vnius coniugis fiunt tantùm affines alteri coniugi, & non huius etiam consanguineis, cum quibus alter coniux non habuit copulam. Igitur affinitas, quam habet frater viri cum eius vxore, nullam causat affinitatem inter eundem viri fratrem, & sororem vxoris: vndè, cùm isti apud Latinos matrimonio copulantur, non fit coniugium inter veros affines.

Ժթ 19 նախնեաց կանոնն, ոչ ասէ, և ոչ է՛ ինչ խա_
ղաղութեան. որոց կարծեմս: քանզի չէր
մարդոտ հերձուածոյն ոչ լինի. և թէ ոչ՝ ի
ձեռն մարդկանց զօրացան որոց ութեան
և անօրինաց պատճառանաց, որով այլ և
կենչ լինեն մի մարդոյս: ուստի արժանա
կեցցեն առն լինելոյ խառնէ կանոն միա
յն, ընդ որում այլոյ խառնեցան. և
ոչ ես կենօք արժանացեան, ընդ որս
այլոյ ոչ գործեցան; նոյնպէս և արժանա
կեցցեն կնոջ լինելոյ խառնէր առն մի_
այն, ընդ որում կենին միաւորե_
ցան. այլ ոչ և ոչ առն արժանացեան,
Ի ընդ որս կենօք ոչ խառնեցան: Եւ
20 որոյ առնն ամ մերձաւորք. թէ ոչ կարէ
մի խնամութիւն ընկնել՝ ի միոջ խնա_
մութեան. այլ ընկնէ՝ ի յարժանաւորութեան
միայն՝ ի ձեռն խառնման ամուսնոյ.
ուրեմն այսպէս խնամութիւն, զոր ու_
նին արժանաւորք առն ընդ կանանց,
կամ արժանաւորք կնոջ ընդ առն ոչ_
քան, ոչ պատճառէ զայլ խնամութիւն
՝ի մէջ արժանաւորաց առն և արժանա_
ւորաց կնոջն;

Մի՞ թէ երրորդ

Պսակն, որ լինի յետ մահուան երկրորդ ամուսնոյն, հաստատեալ եղև և անխափան ՚ի մէջ հայոց։

Եւթներորդ գլուխ։

Պատճառ ինչ գոյ երկբայելի առ ՚ի զայս բացատրելոյ. նախ՝ զի ըստ հայոց ծիսի սովորութեան երրորդ՝ հարսանիք արգելեալ լինին, և համարին պոռնկութի։ իսկ երկարատեւ սովորութի պահեն զօրութի մշտնջենաւոր օրինաց։ ապա՝ դաշն, որ լինէր երրորդ առ հայս ՚ի մէջ երրորդ հարսանեաց, գոյր անօրինաւոր և խափանեալ։ ուրեմն ոչ կարէր գոլ նիւթ այսր խորհրդոյս։

Երկրորդ՝ զի Գրիգորիոս իններորդ՝ որպէս տեսաք, հաստատեաց զհայոց սովորութիւնս զամենայն, որք էին հնացեալք, ՚ի յիրաւի մտածեալք և հաստատութեամբ պահեալք, և ոչ հակառակք կանոնաց եկեղեցւոյ և առաջնորդութեանց սուրբ հարցն։ իսկ սովորութի խափանելոյ զերրորդ հարսանիս՝ է հին և հաստատագոյն պահեալ ՚ի մէջ հայոց. իրաւի և օգուտ համեստ և բարի, զի սանձահարէ զանժուժկալութի. ոչ ընդդիմանայ ամենևին կանոնացն, զի կանոնք սրբոց հարցն յանդիմանեն զերրորդ հարսանիս, այլ ոչ հրամայեն. և ոչ է հակառակ առաջնորդութեանց սուրբ հարցն, զի սոքա պատուիրեն զժուժկալութի։ ապա ուրեմն երևի, թէ այսպիսի սովորութիւն հաստատեցաւ ՚ի պատշէն, և թէ ունի զօրութի խափանելոյ զերրորդ պսակն ՚ի մէջ հայոց։

Բայ

ա 1

AN RATVM SIT

Matrimonium, apud Armenos contractum in tertijs nuptijs post mortem secundi coniugis?

Sectio VII.

RAtio dubitandi est: Prima, quia in armeno ritu tertiæ, atque vlteriores nuptiæ sunt omninò prohibitæ, & fornicationes existimantur: ergo earum contractus, hac posita consuetudine, non esset apud eos legitimus, ob rationes iā allatas in præcedenti quæsito: igitur esse non posset apud ipsos materia huius Sacramenti. Բ 2

Secunda, quia Gregorius IX. vt suprà visum est, confirmauit omnes Armeniorum cōsuetudines antiquas, rationabiles, inuiolabiliter obseruatas, quæ regulis SS. Patrū, & Canonicis institutis non obuiarent: at ista ipsorum consuetudo abolendi tertias nuptias videtur esse talis, nempè antiquissima, atq; iugiter obseruata; rationabilis, & honesta, vtpotè quæ coërcet intemperantiam; non obstat, immò cōsentanea est regulis SS. Patrum, qui tertias, & vlteriores nuptias potiùs reprehendunt; neque contraria est Canonicis institutis, cùm hæc repetitas nuptias non præcipiant, sed permittant: igitur videtur esse apud Armenos legitima, vim habens legis, matrimonium dirimentis. Գ 3

An-

Antequàm respondeamus, excutienda est Armeniorũ sententia de tertijs, & vlterioribus nuptijs, absolutè sumptis secundùm se, qualibet remota consuetudine. De his ergo Gregorius Dattieuẽsis in lib. Interrog. tract. de Matrim. interrog. 4. disserẽs, loquitur sic: *De iure diuino est, quòd Vnus Vir Vnam tantum Vxorem ducat. Quòd autem soleant Christiani post mortem primæ Vxoris alteram ducere; hoc non ex instituto diuino, sed ex Apostolica indulgentia inductum est in remedium incontinentiæ, ne in fornicationem inciderent. Ad tertias Verò nuptias transeũtibus Canones SS. Patrum fornicationem adiudicant.* Vartanus itidem in epist. ad Haytonem, Armeniæ Regem, aduersus epistolam Romani Pontificis ad eundem, num. 13. inquit: *Errat præterea Romanus Põtifex, eo quòd tertias, quartas, & Vlteriores nuptias esse licitas, ac legitimas, scripsit. Quomodò legitimum sit, quod est ipsi legi contrarium? Dominus iubet: erunt duo in carne Vna: & Papa dicit: erunt etiam tres, & quatuor in Vna carne. Trecenti decem & octo SS. Patres Nicæni Concilij secundas nuptias in conscientiæ scrupulum adduxerunt; & Latinorum Papa tertias, quartas, & Vlteriores ab omni scrupulo eximit,* &c. Eidem quoque sententiæ reliqui adstipulantur collegæ.

Sed istorum doctrina tum stulta est, tum mendax, tum hæretica. Stulta in eo, quod asserunt, Apostolos induxisse id, quod fuerit diuino

Բայց՝ թէ զինչ պատճառի մէջ առա_
Դ 4 ջուք առ այս խնդիրս, յետոյ յայտ
արարեցեալ է: զի նախ քան զայս՝ պարտ
է մեզ՝ ի ներկայումս տեսանել. թէ
զինչ կարծիս ունին Հայոց վարդապետ
ունակք յաղագս երրորդ՝ հարսանեաց առ
հասարակ խնայելոյ ըստ ինքեանց
առանձնաբար մի ինչ սովորութեան. և մի
թէ կարծեցեալ նոցա ուղիղ իցէ: Վասն
իմաստից սորա գրեցաւ տանուտեացն ՝ի
գիրս Հարցմանց այսպէս խօսի: Վասն
յեն օրինօք մի այր ընդ միոյ կնոջ զու
գաւորի և ընկերասցի: Իսկ այժմ ՝ի
մէջ քրիստոնէից՝ ՝ի մեռանելն միոյ կը
Ե 5 նոջ զմիւսն առնել՝ ոչ է ըստ այնմ հրա
մանի, այլ առաքելական ներողու
՝ի պէտս անժուժկալութեան. զի մի ՝ի պո
ռնկութիւն կործանեսցին յանդգնու
թե: Իսկ որ զերրորդն կնին, ՝ի պառ
նկութեան ասեն զնա ՝ի կանոնս սրբ. Հար
ցն:] Նոյն և Վարդան վարդապետ ՝ի պա
տասխանի որ ընդ դէմ թղթոյն պապին
առ Հեթում թագ. ՝ի թւին. Ժգ. գրէ
այսպէս: Երրորդականացն" ասացեալ նորա
է. որ զերրորդ" և զչորրորդ" և զեւս առա_ւե
լն ամուսնութեանցն՝ օրինաւորս են
գրեալ և անդրանկապատշաճ և զիարդ
իցէ անօրէնութիւն օրինաւոր: ամ
Զ 6 ասաց: Եղիցին երկոքին ՝ի մարմին
մի: և նա ասաց. և երեք և չորք ՝ի
մարմին մի: Երեք. ճ. և. ժը. Հայրս
Նիկիոյ զերկրորդն ընդ խղճիւ մտա_
նոյ դնեն. և պապն փռանկաց զերր
որդն և զեւս առաւելն առանց խղճի մտա
ց եթող:] Այսպէս նոքա:

Այլ և այսպիսի վարդապետութիւն է
յիմար. և սուտ և հերձուածական։
Յիմար է, վասն զի ասեն, թէ մի առա
քեալքն ներեցին զերկրորդ պսակն,
ամենայն Հրամանօք տուեալ է: և

uino ոչ

ոչ գեղեցիկն . Թէ ննջեցելոյն ոչ կարէր Է 7
ներել զայն , եթէ առաքելեալ լինէր
յայս : Եւ սուտ է . զի մոլորութեան նո-
րեանց վկայ բերեն զհարս . Յ . Ժ և Ը
ոյ հաւատացեալ ժողովոյս , առեալ
Թէ և նոքա խորհէին խղճելոյ երկրորդ-
հարսանեաց . որ է՛ յայտնի սուտ-
Թեամբ ոչ ժողովրդեանն նիկիոյ՝ կանոնքն"
կանոնն ամենայնիւ զնովատեան
սեանն , այսոր զի մերժէին զերկրորդ
հարսանիս իբրև զչար իրս : Եւ հե-
րձուածողն է . զի քն ած ՚ի նոցա օրէ
նս առաքել միայն ած ել զբազմակնու-
թիւնս ՚ի միասին , միոյ զեւս առանձին Ը 8
գոյին կենդանի էր . և այսպէս խնամ
այն . Թէ եղիցին երկուքն ՚ի մարմին
մի : բայց դոքա յարուցանելով զմո-
լորութիւնս հնոց հերձուածողաց , ա-
սեն . Թէ և առաքել ած զերկրորդ
ամուսնութիւնս հեռանալ տեսութեան
զմինն զկնի մահուան միւսոյն :

Եւ Թէ այս չար հերձուածողու-
թիւն . նախ ցուցանի ՚ի սր գրոյն . զի
սբն պօղոս ՚ի հռովմայեցւոց Է . գլխն ասէ .
Այն առանձին ՚ի կենդանի այր իւր
կապեալ կայ օրինօք : իսկ եթէ մեռցի
այրն , արձակեալ է՛ յօրինաց առնն : ապա
ուրեմն միոյ կենդանի է՛ այրն , շնոյն Թ 9
կոչի , եթէ լինիցի առն այլում : և եթէ
Թէ մեռանիցի այրն , ազատ է՛ յօրէ-
նացն . չհամարել շնոյն , եթէ լինի-
ցի առն այլում :] Եւ դարձ յառա-
ջինն կորնթ . Է . երգ" գլխն ասէ .
Այն կապեալ է՛ օրէնքս ժամանակս
կենդանի է՛ այրն նորա : ապա եթէ
ննջեսցէ այրն նորա , ազատ է՛ , ում կա-
մեցի առնասանալ , բայց միայն ՚ի տէ-
րամբ :] զոր եւրեր առեալ սեռանալ
սբն օգոստինոս դարձուցանել , թէ ոչ
ասաց պօղոս , ապա եթէ մեռցի առա-
ջին

uino iure prohibitũ: constat enim, Ecclesiam dispensare non posse in eo, quod prohibetur iure diuino. Mendax, quia ad suum confirmandum errorem, falsò citant SS. Patres, præsertim Nicæni Concilij; nam hoc Cõcilium è contrario iubet can. 8. Nouatianos non recipi, cùm ad Ecclesiam Catholicam redeunt, nisi polliceantur se communicaturos etiam cum ijs, qui secundas nuptias experti fuissent: non igitur Nicænum Concilium in conscientiæ scrupulum adduxerat bigamiam. Hæretica, quia cùm Christus solam polygamiam multarum vxorum simul in lege Euangelica prohibuerit; iuxta quod intelligitur illud: *Erant duo in carne Vna:* isti, veterum hæreticorum * errores suscitantes, contendunt, repetitas successiuè nuptias post mortem priorum coniugum iure diuino esse prohibitas, & tertias debere fornicationem existimari.

* Isti fuerũt: Cataphrygæ, Cathari, Nouatiani, Montanus, & alij.

Quòd autem hoc sit hæreticum, probatur primò ex sacris Scripturis: Apostolus ad Romanos 7. inquit: *Quæ sub Viro est mulier, Viuente Viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit Vir eius, soluta est à lege Viri, Vt non sit adultera, si fuerit cum alio Viro.* Et rursùs 1. Cor. 7. *Si dormierit Vir eius, liberata est; cui Vult, nubat tantùm in Domino.* Quæ loca expendens D. Augustinus, obseruat, non dixisse Apostolum: si dormierit primus vir, aut secundus, aut tertius; sed indefinitè, *Vir eius:* vt ostẽderet, semper licere mulieri,

Bbbbb viro

viro suo mortuo, quotus quisque fuerit, denuò nubere. Et rursus 1. Timoth. 5. loquens D. Paulus de viduis, ait: *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia*: vbi hortatur iuniores viduas ad denuò nubendum, ne incontinentiæ periculo, aut obtrectatorũ obloquutioni subiaceant: nec præscribit, quoto viro, primone, aut secundo, vel tertio viduatæ esse debeant, vt denuò nubere possint: igitur semper licet, mortuo priori coniuge, quotus quisque fuerit, alteri nubere.

Probatur secundò ex definitione Conciliorum, præsertim Vniuersalium: nam, præter Concilium Nicænum 1. canone 8. suprà relato, definitum hoc fuit à Concilio Florentino, sess. vlt. in Instructione Armenorum, & Iacobitarum, his verbis: *Ne peccatum, vbi non est, esse putetur; cùm secundùm Apostolum, mortuo viro, mulier sit ab eius lege soluta, & nubendi cui vult in Domino habeat facultatem; nec distinguat, mortuo primo, vel secundo, vel tertio: declaramus, non solùm secundas nuptias, sed & tertias, & quartas, atque vlteriores, si aliquod Canonicum impedimentum non obstet, licitè contrahi posse: commendatiores tamen dicimus, si vlteriùs à coniugio abstinentes, in castitate permanserint; quia sicut viduitati virginitatem, ita nuptijs castam viduitatem laude, ac merito præferendam esse, censemus.*

Pro-

10 [illegible]

11 [illegible]

12 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Ժգ 13

Probatur tertiò ex antiquis Sanctis Patribus, qui loquentes de repetitis nuptijs, apertè docuerunt, eas prioribus per mortem dissolutis licitas esse. Inter hos præcipui sunt, quos Armeni suscipiunt, Ambrosius in libro de Viduis; Chrysostomus homil. 20. in epist. ad Ephes. Augustinus in lib. de bono viduitatis; & cum alijs Hieronymus in epist. ad Gerontiam, & rursùs in epist. ad Pammachium pro libris aduersùs Iouinianum, vbi ait: *Non damno bigamos, immò nec trigamos, &, si dici potest, octogamos*. tandem in Comment. Capitis 1. ad Titum, asserit, librum Tertulliani de Monogamia, vbi repetitæ nuptiæ damnantur, esse hæreticum.

Ժդ 14

Probari etiam potest quartò ex vetusta Ecclesię vniuersalis consuetudine: ac denique ratione; quia cùm priores nuptiæ sunt per mortem alterius coniugis penitùs dissolutæ, nullum impedimentum præstare possunt vlterioribus alijs legitimè ineundis; maximè quòd hę nulli fini matrimonij opponantur, præsertim intrinseco tum generandæ, educandæque prolis, tum sedandæ concupiscentiæ, cuius ardor esse solet plerunque in viduis maior ob assuetum præteritæ copulæ exercitium.

Ժե 15

Dicent: SS. Patres nonnulli secundas, & vlteriores nuptias in suis Scriptis reprehenderunt. Immò ad secundas transeuntibus, olim certi temporis pœnitentia iniūgebatur.

Bbbbb 2 Et

Et etiam nunc Bigami non assumútur ad sacros Ordines, sed sunt irregulares: igitur repetitæ nuptiæ sunt illicitæ.

Respõdetur primò, has difficultates contra ipsos quoque aduersarios procedere: nam licèt damnent tertias, & vlteriores nuptias; secũdas tamen licitas faciunt suis Armenijs.

Respondetur secundò, reprehensas quandoque fuisse à Sanctis repetitas nuptias, non per se, quasi quòd essent illicitæ; sed amore pudicitiæ, & per accidens, ob intemperantiam, ex qua illarum repetitio proficisci solet. Vnde Hieronymus: *Quid igitur, inquit, damnamus secunda matrimonia? minime: sed prima laudamus, abijcimus de Ecclesia digamos? absit: sed monogamos ad continentiam prouocamus*, Atque ob illam intemperantiam bigamis olim pœnitentia indicebatur: qui prætereà etiam nũc irregularitate puniuntur, non quòd secundæ nuptiæ improbentur, aut à vera Sacramenti ratione deficiant; sed quia non ita perfectè coniunctionem Christi cum vna Ecclesia representant: cuius quidem rei perfecta representatio non est de essentia huius Sacramẽti; ad quod sufficit, si coniunctio illa aliquo modo per ipsum significetur: & hoc fit, dum vir vno simul tempore non plures, sed vnam vxorem habet, etiamsi plures successiuè habuerit, propterea quòd priores per mortem defecerint: quod non acci-

Hieron. in Epist. ad Geruntiam de Monogamia.

Ժզ 16 զի այսրիկ առաքելականն ցանկութիւն կցեն քան զամուսնութիւն, պատմութեան ուսանելույն մաքրութեան արժանաւոր զարգարանորութեան ;

Թէպէտ և առաքելոցն, նախ զի ոչ հարցն մեծաց ի չինելու ընծայից պատուան եղեն զերկրորդ և զառ էլի հարսանիս: Երկրորդ զի ի կանոնսն Ժողովոցն պատուհասում են չեն պսակեն ի կին՝ որ անպատճենն առ երկրորդ կամ յառ էլն հարսանիս: Եւ երրորդ զի կոչին եկեղեցին այժմ արգելու ի մէջ առաքելականն զոյժոսին, որ երկրորդ անն զամ ամուսնացան ;

Ժէ 17 Նախ պատասխանի . Թէ այդպիսի առարկութիւնք ընդդիմանան և զնոցին անձն հակառակորդաց . զի Թէ պարսաւեն զամ պատուասխանեն զերրորդ հարսանիս , սակայն Թոյլ տան հայոց իւրեանց զերկրորդն ;

Երկրորդ պատասխանի . և Հռ. առաքելոց Թէ ոչ հարցն սնանեալ երբեմն պարսաւեցին զերկրորդ կամ զառ էլի հարսանիս; ոչ Թէ ըստ ինքեանց , երբ Թէ անօրէնք որք եղեն կամ արգելեալ , այլ վասն պատուասխանեն, ըստ. սիրով պարզելոյ Թէ և ժուժկալութեան . զի հրէից զհարսանիս կամն երբեմն Ժէ յանժուժկալութենէ : Եւ սակս այսորիկ զերկրորդն ի Թարգման առ Ներոնթիա գրելով զմիամուսնութենէ ասէ այսպէս . ասի Թէ զառ էլի պարսաւ պարսաւեմք ; ոչ արդեօք , այլ զնախնինն գովեմք : մի Թէ զերկամուսնեալսն յեկեղեցւոյ մերժեմք : քաւ լիցի . այլ յորդորեմք զմիամուսնացեալսն առ ժուժկալութիւն :] և Հռ. երկրորդն պատասխանի . Թէ սակս այսորիկ անժուժկալութեան առաքինեաց յառաջ զառապաշխարութիւն ինչ դնել կրկ ՚նոցա, որ

կրկ

Ժը 18

[illegible]

ժթ 19

[illegible]

ի 20

[illegible]

իա 21

[illegible]

accidit in Ecclesia, cùm hæc semper duret, & deficere nequeat.

DAMNATA igitur, vt hæretica, Pseudomagistrorum doctrina, eo modo vniuersaliter intellecta; Respondeo ad quæsitum de tertijs nuptijs Armenorum; quòd etiamsi Armena Ecclesia ex antiqua consuetudine has nuptias irritas faciat, & illegitimas; adhuc tamen matrimonium, quod in ijsdem nuptijs apud Armenos iniretur, legitimũ esset, ac ratum ex vi iuris communis.

Probatur primò hęc Responsio: quia talis Armenorum consuetudo est irrationabilis, & iniqua: nutrit enim apud ipsos hæresim, vt patet ex dictis: quippè putant, tertias, & vlteriores nuptias, non ex sua tantùm ipsorum consuetudine, sed etiam iure diuino esse prohibitas: ac prætereà est in periculum animarum, cùm occasionem præbeat viduis incontinentibus, ac maximè ijs, qui in iuuenili ætate secundo conjuge viduantur, fornicãdi, immò etiam apostatandi à fide, vt impunè valeant ad matrimonia vlteriora transire: igitur non est vsus legitimus, vim legis inducens, sed abusus, & prauus mos: ergo non potest contra iùs commune Contractum matrimonialem dirimere.

Probatur secundò: quia solent quandòque ex Armenijs viri nonnulli, præsertim incõtinentes, mortua secunda coniuge, tertiam ducere contra ritum suæ Ecclesiæ, idq; etiam de licentia Parochorum, quã ple-

plerumq; extorquent minãdo Apo- ԻԲ
stasiam, nisi fiant voti compotes: 22
ergo prædicta consuetudo, etsi an-
tiqua, & immemorialis, non est
tamen præscripta per tenacem to-
tius Armenici populi obseruantiã:
quod prætereà ad legitimam con-
suetudinem inducendam require-
retur.

Probatur tertiò: quia Eugenius
IV. in Decreto, quod specialiter,
ac seorsim pro Armenis, & Iacobi-
tis in Concilio Florentino, sess. vlt.
editum est, ita statuit: *Declaramus,*
non solùm secundas nuptias, sed & ԻԳ
tertias, & quartas, atque vlterio- 23
res, si aliquod Canonicum impedimẽ-
tum non obstet, licitè contrahi posse.
Igitur Armena ista de tertijs nu-
ptijs abolendis consuetudo, quam
Pontifex cum Concilio ab Arme-
nis Legatis audiuerat, hoc præser-
tim peculiari Decreto improbata,
& abrogata fuit. Nam loquitur hic
Eugenius, non solùm vniuersali-
ter, sed etiam specialiter pro Arme-
nis, qui tertias nuptias, vt illegiti-
mas, respuebant. ԻԴ

Ad rationes dubitandi, in prin- 24
cipio positas, respondeo: Ad pri-
mam, non posse consuetudinem
iniquam, & legitimè non præscri-
ptam, irritum reddere contractum
matrimonialem, qui ratus est iure
communi. Et ad secundam, non
fuisse à Gregorio IX. eas Armeno-
rum consuetudines confirmatas,
quæ essent irrationabiles, aut hæ-
resim nutrientes, aut ab ipsis inuio-
labiliter non obseruatæ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ուսուցանէ ժողովրդեան խոստովանութեան ։ զի մանաւանդ վասն հայոց կանոնաց պատճէ ժողովն ։

Ասեմք՝ առ պատասխանի, որք զնոյն զէմ ասորին նոյան ՚ի սեղծեանն, պատմին եւս․ ալո առաւելն, թէ ոչ կարէ առնլոյ թէ որ անձամբ և անհրաժ խոստովանել զայն պսակն, որ է հաստատ և օրհնութեամբ ըստ օրինաց կնքեալ եկեղեցւոյ ։ Եւ առ երկրորդն պատճառ․ թէ գրեգորիոս եւս՝ պատմի ոչ հաստատնեաց զնոյն սակս բանիցն զայսպիսի․ որք էին ՚ի կարգաւ հայոց և անհրաժ է ։

Մի՞ թէ

Օրհնութեամբ պսակն հայոց, և կամ այլոց քրիստոնէից, կարէ՞ լուծանել վասն պատճառի ուրուք ։ ա

է

Ուսուցող՝ գլուխ ։

ԹԷպէտ և ըստ խեղամտութեան վերադասը հայոց ուսուցանեն և զայն ՚ի գիրս իւրեանց․ թէ քրիստոնէից պսակն օրհնութեամբ արարեալ՝ ոչ կարէ յետոյ լուծանել․ մանաւանդ զկնի մարմնաւոր ներգործութեան զուգաւորութեան, առանց պատճառի և ա՛ռ ՚ի մեծագոյն պէտս առաւելութեան զգուշութեան․ որք թողլ առաւելանան զայլ լուծանել զպսակն իւրեանց վ՞ն պատճառ բ
աւելութեան, և անզգուշութեան այլևայլ է
հարսանեաց, որ է՝ ըստ գէմ ներհակ
գործոյն է ։

Պատասխանեմք ըստ կնիք եկեղե֊
ցւոյ առնելով․ թէ քրիստոնէից օրհնու
թեամբ պսակն, եթէ ոչ կատարեալ իցէ
մարմնաւոր ներգործութեամբ կատարե
լեալ, կարէ լուծանել միայն ՚ի ձեռն
կրօնաւոր ուխտին միայնակեցութեան․
բայց եթէ մարմնաւորապէս զուգաւորու
թիւն կատարեալ իցէ այնմ է․ ոչ
է․ և ոչ կարէ լուծանել զպսակն և
նոյն պատճառաւ, բայց միայն ՚ի մա
հուա

VTRVM

Armeniorum, aliorumue Christianorum matrimonium ratũ dissolui possit quoad vinculum ob aliquam superuenientem causam.

Sectio VIII.

IOannes, Armenus Episcopus, apud Armachanum libro 10. cap. 26. *Sentiunt*, inquit, *Armeni, matrimonium posse solui*: Et quamuis non legerim hanc eorum sententiam in Armenis libris; immò oppositum doceant Præsules ipsorum prudentiores; tamen experiẽtia ipsa ostendit, dirimi passim apud Armenos rata matrimonia, etiam consummata, & coniuges ad nouas admitti nuptias; idque non solùm ob causam fornicationis, sed cuiuscunque etiam grauis incommodi.

Respondeo itaque cum Ecclesia Catholica, matrimonium, legitimè à Christianis contractum, si consummatum non sit, solui posse per Monasticam Professionem: si verò sit consummatum, nulla de causa quoad vinculum solui posse.

PRIMA pars Responsionis defini-

finita fuit in Concilio Tridentino, sess. 24. can. 6. & probatur: quia in Matrimonio duplex reperitur vinculum: alterum spirituale, ex solo consensu proueniens ante copulam: alterum carnale, quod nascitur ex copula: sed istud carnale vinculum soluitur per mortem corporalem alterius coniugis: ergo illud spirituale soluitur ante copulã per mortem eius spiritualem, seu ciuilem, hoc est, per Monasticam Professionem, quâ homo opibus, & propriæ voluntati renuncians, Mundo spiritualiter moritur.

Et confirmatur: quia licitum est transire de statu minus perfecto ad perfectiorem, quando id fieri potest sine alterius detrimento: sed, cùm vnus coniux relicto altero ante copulam transit ad Religionẽ, collocat se in statu perfectiori; ac nulli fit detrimentum, neque proli, quæ non extat; neque alteri coniugi, qui soluto priori vinculo commodè potest ad alias transire nuptias, maximè sponsa, cuius virginitas permanet incorrupta: ergo &c. Cõfirmatur secundo exemplis plurimorum Sanctorum, ac Sanctarũ, qui ante matrimonij consummationem relicto coniuge ad vitam cœnobiticam confugerunt.

Objicies primò: Christus ait Matth. 19. *Quos Deus coniunxit, homo non separet:* ergo &c.

Respondetur, hæc verba intelligi de matrimonio consummato, nam dicta non fuerunt à Domino, nisi postquàm dixerat: *Erunt duo*

in

հրաժարել ուրուք յամուսնութենէ ։

Գ Հաստատի նաև պատճառաւ որու-
3 թեամբ մերոյ հաստատեցաւ՝ ի սեպհակ
բանիւն որ մաղձրեայն յօժարութեամբ . և
նա զուգաւոր բաժանակութեամբ ։ Մին
զի ՚ի պտղակին Եկեղեց. Խոչ շաղկապ զը-
տանի, մինն հոգևոր . որ ՚ի սպառիչ հա-
ճանութեան բղխէ յառաջքան զմերձա-
ւորութիւն մարմնոյ, և միւսն մարմնա-
ւոր, որ նշանակ ՚ի յառաջացեալ մերձա-
ւորութենէ ։ Իսկ այս մարմնաւոր
շաղկապս լուծանի և քակի մարմնա-
ւորական մահուամբ միոյ ամուսնո-
Դ յն ։ ապա՛ ուրեմն և այն հոգևորն որ
4 ձանի հոգևորական մեռելութեամբ նո-
րին . այս է . յորժամ յառաջ քան զմեր-
ձաւորութիւն մեռանի հոգևորապէս
աշխարհի, ընչից, և կամաց իւրոց,
մտանելով ՚ի կրօնաւորութիւն ։

Եւս առաւել հաստատի այս, քանզի
զի արժան է մարդոյ անցանել ՚ի մեր
կացութենէ առ մի ևս կատարելագոյն
եթէ այս՝ առանց վնասու ինչ լինի այլում
ումեմն ։ Իսկ յորժամ մի ամուսինն
յառաջ քան զմերձաւորութիւն թողու-
զմիւսն, և լինի կրօնաւոր, անցանէ ՚ի
կատարելագոյն կացութիւն, և ոչ ումեք
Ե բերէ վնաս . ոչ զաւակին, զի այն ոչ
5 գոյ . և ոչ միւս ամուսնոյն, զի առաւ առ
ձանել կարող է ՚ի կինս այլս, կարէ ևս
կին անարատ ամուսնանալ. մանաւանդ
հարսն, որոյ կուսութիւն անարատ մնա-
յոյ ։ ապա՛ ուրեմն և այլ ։ Եւս զօրէ հաս-
տատի այս բազում սրբնականօք . որոց
առաջինոյ . որք յառաջ քան զմարմնա-
ւոր զուգաւորութիւն թողեալ զամուս-
նինս իւրեանց՝ մտին ՚ի կրօնաւո-
րութիւն ։

Բայց՝ առարկեսցես . թէ ասէր
Տէր ՚ի մատթ. ԺԹ. Եղբ՛ զինչ. Զոր
ած-

[illegible]

Զ 6

in carne Vna; itaque iam non sunt duo, sed Vna caro. & de separatione, ab homine facta ob fines Mũdanos, non à Deo, alterum coniugem ad Religionem vocante ante copulam: & ideò post ea verba subiunxit: *Omnis, qui reliquerit domum, Vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut Vxorem, &c. propter nomen meum; centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.*

Է 7

Obijcies secundò: Matrimoniũ ratum, & consummatum retinet eandem essentiam, & rationem Sacramenti, quam habebat ante copulam: hæc enim superuenit ad rationem Sacramenti tantùm vt aliquid accidentale: ergo si per votũ solenne Monasticum dirimi post copulam non potest, neque poterit ante copulam.

Ը 8

Respondetur, quòd Sacramentum Matrimonij, per carnalem copulam consummati, non solùm significat gratiam sanctificantem, seu cõiunctionem Christi cum anima, verùm etiam cõiunctionem Christi cum Ecclesia per caritatẽ, & assumptionem humanæ naturæ, iuxta illud Apost. Ephes. 5. *Erunt duo in carne Vna: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia:* quæ quidem coniunctio est omninò insolubilis. At matrimonium non consummatum significat tantùm vnionem Christi cum anima per gratiam; quæ vnio solubilis est, vt patet. idcircò ante copulam dirimi potest

per vota Monastica, secùs verò post copulam. Quod enim ei deest ante copulam, non est aliquid essentiale, neq; accidentale, sed integrale: quia tunc est quidem verũ Sacramentum, at non completum quoad omnem significationem: quod sufficit ad hoc, vt sit per Monasticam Professionem solubile.

Obijcies tertiò: Inter coniuges, qui pari consensu, ac voto fiũt Religiosi, non soluitur vinculum coniugale: ergo neq; inter eos, quorum alter tantùm Religionẽ ingreditur.

Respondetur: Disparitas est, quia, cùm vterque coniux pari voto ad Religionem transit, neuter coniugali vinculo abrenunciat, cũ stare inter eos possit sine alterius præiudicio. at quandò vnus tantùm fit Religiosus, renunciat vinculo coniugali, ne sit alteri detrimento: proindè ab illo alter absoluitur.

Obijcies quarto: Per Matrimonium ratum dat vnus coniux potestatem sui corporis alteri: ergo tenetur ei reddere debitum; & sic non potest altero inuito Religionem intrare.

Respondetur, quòd coniux, qui ante copulam vocatur à Deo ad Religionem, non tenetur alteri debitũ reddere cũ detrimẽto sui boni spiritualis; maximè cũ hic nõdum intrauerit in possessionẽ sibi tradite potestatis, neq; patiatur ob id detrimẽtũ, cùm possit aliud inire coniugiũ.

SECVNDA pars Responsionis definita etiam fuit pluribus ex Concilijs, vt infrà, & præcipuè à Floren-

Թ Երկրորդ՛ միաւորութեանն է՛ անմնալութե
9 անլուծանելի և անքակելի ։ Իսկ
նոյն խորհրդոյ պատկերն ոչ միայնում
այլև կատարելոյ՝ միայն նշանակէ զմի
աւորութիւն քրիստոսի ընդ հոգւոյ
'ի ձեռն սրբարարութեանց շնորհաց .
որ միաւորութիւն երբեմն լուծանի
մեղօք ։ սակս այսորիկ պսակն յառաջ
քան՛ զմիաւորմամբ որ զուգաւորութիւն
կարէ լուծանիլ կրօնաւորութեամբ . այլ
ոչ զկնի 'նոցա ։ Ասելոյ՝ այն , որ 'ի սր
սակի յառաջ քան զզուգաւորութիւն
պակաս լինի , ոչ է՛ պատահական ,
Ժ և ոչ ևս էական իսկ . այլ է՛ ամբողջա
10 կան ։ զի յայնժամ է՛ արդեօք ճշմա_
րիտ խորհուրդ . բայց ոչ ամենևին
ամբողջ և կատարեալ ըստ ամ նշա_
նակութե . և այս բաւական է՛ , որպէս
զի լուծանելի լինի կրօնաւորութե ։
Երրորդ՛ առարկեցես . թէ ոչ լու_
ծանի կապն պսակին 'ի մէջ ամուս
նոց . յորժամ երկոքեանն համաձայն
ուխտիւ մտանեն 'ի կրօնաւորու_
թիւն արդեամբ ուխտիւ և ոչ ևս լուծանի,
յորժամ միայն լինի կրօնաւոր նա
քան զուգաւորեալն . և միւսն յաշխար
ԺԱ հի մնայ ։
11 Պատասխանի ընդդիմանելով զատանաւորա
կութեան , և ուրանալով զհաղորդակա_
ցութիւն ։ և պատասխանն տարբերութիւն
է՛ . զի զի յորժամ երկոքեանն կրօնա
ւոր լինին . ոչ որ 'ի նոցանէ հրաժարի
յամուսնութեան շաղկապէն . զի կարէ
այս մնալ՝ 'ի մէջ նոցա առանց վնասելի
միմեանց . բայց յորժամ միայն միոյն
լինի կրօնաւոր առանց միւսոյն , սա_
րա է՛ նմա 'ի հարկէ հրաժարել 'ի շաղ
կապէն , զի մի՛ վնասակար լինի
միւսում , որ յաշխարհի մնայ . վասն որ
ոյ և արձակի միւսն 'ի նմանէ ։

Զոր

Զորոյ՝ սատարեսցեն. Թէ միանգամ
և հաստատ ՚ի պսակեալն տան միաւորեալ
զերկխամուսնութիւն եւթն մարմնոյն երկուց ։
այսպէս պարտին հաստատութեամբ միաւոր
նց զզուգորդս մարմնականս ։ ուրեմն
ոչ կարէ մինն առանց կամաց միւսոյն
մատնել ՚ի կործանումն որոշութեան, ոչ և այլա
ռակ քան զզուգ զամուսնութեան ։

Պատճառն. Թէ մի ամուսնանն, որ նախ
քան զխզումն զուգորդութեան ՚ի կեանս յայս ՚ի
կործանումն որոշութեան. ոչ հարկեալ որ զայս
պատ միաւորեալ հաստատութեամբ միաւորեալ
հոգն որ քաղաքութեան երկուց. մանաւանդ
որ՝ գի միւսն ոչ և ս մնալ է ՚ի տառա
պումն առակեալ երկխամուսնութեան. և ոչ
կարէ զմիաւորութիւն զարձակեալ ամուսնա
մինչ կարէ կեցեալն անդամ ամուսնաց
նալ ։ քանզի ոչ կարէ այր որ յետամաց
մնացեալ միաբանութեան մատնել ՚ի
կործանումն որոշութեան. Եթէ ոչ հաստատեալ
կենդ ի և. և լինի և ս ինքն կործանեալ որ
Թէ մանկանց երկ : զի՞ որոյ զզուգ
րացեալ հայր ՚ի չարութեան.
գի մի՞ փոփոխական որոշութեան և զայս
Նոր՝ զյաւ նախանձանաց կարգասաց մա
սանցելոցն ։

ԵՐԿՐՈՐԴ՝ երկրորդ՝ մասն առաւելու
գան միւսոյ առաջացեալ հաստատ
ակեալ եղեւ ՚ի բարդած որ մարմնոյ.
որոյ ՚ի վերայ յայսմ լինելոյ ։ Եւ նախ
թագաւորեալ ՚ի մի զոյգն. քանզի առն ա
ռաջին ՚ի հանդերձ. Է. Երգ՝ գլուխ ։ Թէ
որպէս առաքեալն մարդոյ որպէս Քրիստո
կենդանեալ եղէ ։ քանզի եկեղ առանձնակին
՚ի կենդանեալ այր և ս կարգելով կայ ստի
նոց ։ քանզի եթէ միւսոյն այրն ։ առաջնեալ
ալ է՝ յօրինաց առն ։ այսպէս ուրեմն մի
ոչ կենդանեալ է՝ այրն ; զառն կոչի եթէ
լինիցի առն այլում ։ և եթէ միւսանն
ցի այրն, աղատ է՝ յօրինացն, զի մի
Ժբ Florentino in Decreto pro Armenis. Et probatur primò ex sacris
12 Scripturis: Apostolus ad Rom. 7. *Lex*, inquit, *in homine dominatur, quanto tempore viuit: nam, quæ sub Viro est mulier, Viuente Viro alligata est legi: si autem mortuus fuerit Vir eius, soluta est à lege Viri. igitur Viuente Viro Vocabitur adultera, si fuerit cum altero Viro. si autem mortuus fuerit Vir eius, liberata est à lege Viri, Vt non sit adultera, si fuerit cum altero Viro*: Et rursùs 1. Cor. 7. *His, qui*
Ժգ *matrimonio iuncti sunt, præcipio non*
13 *ego, sed Dominus; Vxorem à Viro non discedere: quòd si discesserit, manere innuptam, aut Viro suo reconciliari*. Et infrà: *Mulier alligata est legi, quanto tempore Vir eius Viuit: quòd si dormierit Vir eius, liberata est, cui Vult nubat*. Ex hoc Pauli testimonio clarissimè patet, nullo modo, nisi per solam mortem, solui posse coniugale vinculum matrimonij Christiani, etiam post diuortium, aut repudium, quacunque
Ժդ de causa factum; atque id esse di-
14 uino quoque mandato præceptum.

Sed vbi Christus ipse apertè loquitur, alio teste quæsito non est opus. inquit enim Marc. 10. *Iam non sunt duo, sed Vna caro; quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*. Et infrà clariùs: *Quicunque dimiserit Vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si Vxor dimiserit Virum suum, & alij nupserit, mœchatur*. Item Luc. 16. *Omnis, qui dimittit Vxorem suam, & alteram ducit,*

բէլ

Ccccc 2 mæ-

mæchatur: & qui dimissam à Viro ducit, mæchatur. Ecce per hæc verba ita vniuersaliter Dominus iubet, nunquàm dissolui matrimonium, inter fideles contractum, vt nullam excipiat causam, ex qua liceat ad alias nuptias aspirare vtroque viuente coniuge.

Item Matth. 5. *Omnis, qui dimiserit Vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.* hoc est, *Omnis, qui dimiserit Vxorem suam* solùm quoad thorum, *excepta fornicationis causa, facit eam mæchari*; quia, si illa iungatur alteri viro, ipse est causa, & fit reus eius adulterij propter iniustam dimissionē: *& qui dimissam* vel quoad thorum tantùm siue iustè, siue iniustè, vel etiam quoad vinculum, *duxerit, adulterat*; quia viuente primo coniuge, nunquàm, & ex nulla causa solui potest vinculum matrimonij.

Sed obijciunt Aduersarij illa Domini verba Matth. 19. *Quicunque dimiserit Vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur; & qui dimissam duxerit mæchatur.* Vndè sic ratiocinantur: Christus, loquens hic de dimissione vxoris quoad vinculum, docet, illam non licere, nisi in causa fornicationis: ergo docet, posse virū dimittere vxorem fornicantem, & aliam ducere: ac proindè solui posse in aliquo casu vinculum matrimonij consummati ante mortem alterius coniugis.

Re-

Ժե բե՛լ շուն եթէ լինիցի առն այլում ։]
15 Եւ դարձեալ ՚ի յառաջին կորնթացւոց .
Է . երդ՛՛ գլուխն ասէ . Կարգաւորե-
ացն պատուիրեմ ոչ ես , այլ տէր .
կնոջ յառնէ մի՛ մեկնել . ապա թէ
մեկնեսցի . անայր մնասցէ . կամ ընդ
դէն ընդ առն իւրում հաշտեսցի ։ և
առն զկին իւր մի՛ թողուլ ։] Եւ յե-
տոյ գրեալ ասէ . Կին կապեալ է՛ օրէ-
նօք ցորչափ կենդանի է՛ այրն նորա ։
ապա եթէ ննջեսցէ այրն նորա . ազատ
է՛, ում կամիցի ամուսնանալ . բայց
միայն տէրամբ ։] ՚ի սոցունց բանիցս
Ժզ յայտնապէս յայտ եղև . թէ ոչ ոք կա-
16 րէ՛ , բայց միայն ՚ի մահուանէ , կա-
րէ լուծանել շաղկապս օրինաւոր և
կատարեալ պսակին , և զկին բաժա-
նեալն ամուսնոյն ։ և այս բան պարզ
ան պատուիրեալ եղև ՚ի քրիստոսէ յայս
մերմ ։

Բայց՝ յորժամ խնդեն զն յայտնաստ
խօսի . զինչ պիտոյ է՛ այլոց վկայու-
թէ ։ զի՞նչ ասէ տէրն ՚ի մատթէի . Ժ.
երդ՛՛ գլխն . Ապա ուրեմն ոչ են եր-
կու , այլ մարմին մի ։ արդ՝ զոր Աս-
տուած զուգեաց , մարդ մի՛ մեկնեսցէ ։] և
Ժէ յետ սակաւուց գրեալ ասէ . Եթէ այր
17 արձակեսցէ զկին իւր . և ամուսնասցի
այլ . շնայ . և կին եթէ եղեւ յառնէ
իւրմէ , և լինիցի առն այլում . շնայ ։]

Եւ գրեալ ՚ի ղուկաս . Ժզ . երդ՛՛ գլխն
ասէ . ամենայն որ արձակէ զկին իւր
և ամուսնայ այլ , շնայ ։ և որ զարձակե-
ալն ամուսնայ , շնայ ։] Ահա սուրբ անքս այս
պեսաւ հաստատութիւն հրամայէ , ոչ լու-
ծանել զպսակ քրիստոնէից . մինչդի
և ոչ պատահման խնչ բաժանութէ , զի
սորա ապրանն լիցի երբեք անվարկա-
ռու այլ հնար հաստատներ .

Եւ գրեալ ՚ի մարկոս . Ժ . երդ՛՛ գլխն
ասէ .

[illegible] 18

[illegible] 19

[illegible] 20

[illegible]

Respondetur, locum hunc obscurum Matthæi cap. 19. satis explicari per illum alium clariorem eiusdem Euangelistæ cap. 5., iam pro nobis paulò ante allatum, vbi eadem fornicationis exceptio legitur. Dicimus ergo, Christum in hoc alio loco primùm loqui de dimissione vxoris solùm quoad thorum, cùm ait, *nisi ob fornicationem*: deindè verò etiam quoad vinculum, cùm subijcit: *& aliam duxerit*: & verbum illud, *mœchatur*, referri diuisim ad vtramque partē; ita vt sensus sit: *Quicunque dimiserit Uxorem suam* quoad thorum, *nisi ob fornicationem*, mœchatur vxoris adulterio, cuius ipse causa fuerit per iniustam dimissionem; seu, quod idem est, *facit eam mœchari*, vt dictum fuerat in priori loco: *&, si aliam duxerit*, viuente priori vxore, iterùm *mœchatur* adulterio proprio. Quæ quidem omnia sic breuiter dicta sunt: *Quicunque dimiserit Uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur*, scilicet bis. Nam, qui dimittit vxorem suam propter eius fornicationem, & aliam ducit, mœchatur semel tantùm proprio adulterio, cùm non sit reus adulterij vxoris, iustè dimissæ quoad thorū, sed tantùm adulterij proprij.

Ita intelligunt hunc locum Matthæi cap. 19. Hieronymus in Exposit. eiusdem Capitis; Theophilactus ibidem; Augustinus lib. cōtra Adimantum. cap. 3. D. Thomas in Suppl. quæst. 62. art. 5. ad

ad 4. & alij Patres communiter. Et ita intelligendum esse, constat primò ex altero loco eiusdem Matthęi cap. 5.

Secundò ex verbis aliorum duorum Euangelistarum, Marci, & Lucæ, atque etiam Apostoli Pauli; qui apertissimè dicunt, nulli licere ad nouas nuptias transire priori viuente coniuge, nec vllam causam excipiunt. Quare S. Augustinus libro 1. de Adulterinis coniugijs, cap. 9. *Qui sumus*, inquit, *Vt dicamus: est, qui mæchatur, Vxore dimissa, alteram ducens: & est, qui hoc faciens non mæchatur? cùm Euangelium dicat, omnem mæchari, qui hoc facit*. Et iterùm de Pauli verbis loquens lib. 2. cap. 4. inquit: *Hæc Verba Apostoli, toties repetita, toties inculcata, Vera sunt, sana sunt, plana sunt, &c. esse desinit Vxor prioris, si dormierit Vir eius, non si fornicetur. licitè itaque dimittitur coniux ob causam fornicationis; sed manet Vinculum prioris: propter quod fit reus adulterij, qui dimissam duxerit etiam ob causã fornicationis.*

Tertiò, quia illa verba, quæ in eodem Matthæi cap. 19. subijciuntur: *Et qui dimissam duxerit, mæchatur*: vel intelligi deberent, cùm eadem exceptione præcedente, *nisi ob fornicationem* dimissa sit: vel vniuersaliter sine illa exceptione. Si primùm: ergo melior foret conditio vxoris fornicantis, quàm castæ, quæ iniustè dimissa, nubere alteri non posset: quod quidem esset contra iustissimam Christi legem

Իա 21 [illegible]

Իբ 22 [illegible]

Իգ 23 [illegible]

[illegible]

տեսանի ՚ի գիրս որ յԱզգս պատմեմակաւնն
ամուսնութեանց ։ Թէ երկր՛ որ սէ .
զի կարող լինիցի առնել . զոյ ասեն , որ
շնոյ արձակելով զկինն իւր և զայլ
սն առնելով . և զոյ այլ ասեն , որ փոխն
գործելով ոչ շնոյ ։ Նոր առն առնեա
բանն . Թէ ամենայն որ զայս գործէ ,
շնայ ։] Եւ զզմ իմի բանիցն պօղոսի
առէ . Եզ չու բանքս առաջինս բացիս
ցս անզգամ կրկնակեալ և հաստատեալ
այլ `Հռովմայեցւոց կենդանւոյ են , ող
ջամիտ են , յայտնի են ։ Թողու կին
լինել առանձինն , և Թէ միայն այլոյն
այլ ոչ , և Թէ ... պատմեմակաւնայն ։ որ
ժամն է' արդ և զ արձակել զկինն պատ
ճառաւ պոռնկութեան . բայց միայն
շաղկապն նորա ։ ... և ս շնայ ,
որ առնու զարձակեալն պատճառաւ
պոռնկութեան ։]

Եւ երրորդ" վս զի այլ բանիցն , որ
՚ի նոյն . ԺԹ . երրորդ" զկին մեծ ...
առեն այսպէս ։ Եւ որ զարձակեալն
առնու , շնայ ։] կամ իմանին բացայ
ձայնաբար և ընդհանրապէս առանց
այլոր Թէ ... . եԹէ ոչ արձակել
այլ եթէ վս բանի պոռնկութեան . և
կամ իմանին համաձայնութեամբ Թէ ...
Թ ... ԺԹ . որ առնու զարձակեալն
առանց բանի պոռնկութեան , շնայ .
և որ առնու զարձակեալն վս բանի
պոռնկութեան , ոչ շնայ ։ ԵԹէ համա
ռօտութեամբ ... ,
... ,
... ,
... ,
... ,
... ,
ոչ կարէր զնոյն գործել ։ ... այս
լին

ԻԴ 24 gem. Si secundum: ergo quomodocunque vxor à viro dimittatur, siuè iustè ob fornicationem, siuè iniustè, semper qui eam duxerit, mœchatur; ac proindè nunquàm soluitur matrimonium quoad vinculum. Nisi fortè dicant, mœchari etiam eum, qui vxorem ob fornicationem dimissam duceret; non quòd soluta illa non sit à vinculo prioris coniugij; sed quia in pœnâ peccati prohibitum illi esset, alteri viro nubere. sed hoc rectè dici non

ԻԵ 25 potest; quia qui solutam mulierem, cui sit prohibitum nubere, in vxorem duceret, non mœcharetur, seu adulteraret; sed tantùm fornicaretur: quarè neque in hoc sensu verificaretur illa Domini propositio: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*.

Probatur secundò ratione; quia si viro liceret (vt censent Aduersarij) vxorem adulteram dimittere etiã quoad vinculum, & aliam ducere; liceret similiter ipsi adulteræ alteri viro nubere; quia nulla lex

ԻԶ 26 extat, quæ soli coniugi innocenti nouas concedat nuptias; tum quia dirêpto matrimonij vinculo ex parte vnius coniugis, necessariò dirimeretur etiã ex parte alterius: proindè non magis ille, quàm iste aliud posset inire matrimonium. At hoc dici non potest, primùm quia nullus ex peccato commodum reportare debet; ergo non licet coniugi adulteranti ad aliud magis optatum transire connubium: deindè, quia hoc esset adulteran-

terandi occasio volentibus alia matrimonia quærere.

Præterea, matrimonium Christianum post consummationem significat coniunctionem Christi cum Ecclesia, vt asserit Apostolus Ephes. 5. Sed hæc coniunctio est omninò insolubilis: ergo & vinculum matrimonij Christiani.

Probatur tertio ex traditione veterum Patrum, qui docuerunt, nulla de causa licere coniugi, altero viuente, nouum contrahere matrimonium: Ita Hermas lib. 2. mandato 4. Athenagoras in Apologia pro Christianis; Clemens Alexandrinus lib. 2. strom. cap. 12. Tertullianus de Monogamia, cap. 9. Origenes tract. 7. in Matth. Basilius Magnus epist. 1. ad Amphilochium, cap. 6. Ambrosius lib. 8. in caput 16. Lucæ; Epiphanius hæres. 59. contra Catharos; Hieronymus Epist. ad Oceanum de obitu Fabiolę, & in epist. ad Amandum; Augustinus de bono coniugali, cap. 7. 15. 18. & alibi passim; Chrysostomus homil. 17. in Matt. & reliqui omnes Ecclesiæ Patres, ac Doctores.

Probatur quartò ex definitione sacrorum Conciliorum: Nam hoc ipsum definiere non solùm recentiora Concilia, Florentinum in Decreto pro Armenis, & Tridentinum sess. 24. can. 7. verùm etiam antiquiora, vt Concilium Elibertinum, can. 9. Arelatense 1. can. 10. Mileuitanum, can. 17. Africanum can. 69. Anglicanum, can. 10. Trul-

ԻԷ Լինելոյ զնոյ դէմ արդարոյ օրինացն այս .
27 զի ոչ է՛ արժան ՚ի չարագործութէ
վարձ բերել . և ՚ի բարեգործութէ
զպատիժ :

Թերևս պատասխանեսցէ ոք ասէ այս .
Թէ և ոք ասասցէ զարձակեալ պառ-
նկին , շնայ . ոչ Թէ լուծեալ ոչ եղէ
կապն նորա . այլ վասն զի առ ՚ի
պատուհաս մեղացն իւրոց արգելեալ լի-
նի նման կրկին ամուսնութեան : Բայց
ընդ՚ դէմ արբին է՛ . զի նա , որ ասասցէ
կին արձակեալ ՚ի կողմանէ առն , և
միայն արգելեալ ՚ի յամուսնանալոյն
վա պատուհասի մեղացն իւրոց . ոչ չասայ
ԻԸ այլ միայն պոռնկանայ : ուրեմն և
28 ըստ այդ օրինի մաւուգ առ ա էր ասա
ցեալն էր. Թէ էա որ զարձակեալն առ-
նու , շնայ :

Երկրորդ" ցուցանի նոյն բանն բա-
նակասութե : քանզի ՚ եթէ առն մա-
րթ լինէր արձակել զկինն իւր ըստ
կամս վա պոռնկութե , և զայլ կին
առնուլ . ապա և նման ապէս մարթ
էր և ո արձակեալ կնոջն զայլ այր առ-
նուլ . զի ոչ որ օրէնք զատանն . որ մի-
այն միաւոնակ ամուսնոյ առնէ կր-
կին ամուսնանալ . և ոչ և ո միաւոր
ԻԹ մեղասուտն : Նաև և զի յորժամ
29 լուծանիլ ամուսնական կապն ՚ի
կողմանէ միոյ ամուսնոյ . ՚ի հարկէ
լուծանիլ և ո ՚ի կողմանէ միւսոյն ,
ապա և երկուքեան կարէին ամուսնա-
նալ ու մ կամին : Բայց ոչ կարեմք
զայս ասել . նախ՝ զի ոչ կարէ ոք ՚ի
չարագործութե իւրմէ վարձ շահել ,
ապա ոչ կարէ կին վա պոռնկութե
իւրոյ շահել զիշխանութե նոր ամուսնա-
լոյ առ ցանկացեալ հաճոյանս : Երկ-
րորդ" զի այս առայ առնէ և պառնկա-
պոռնկանալոյ ամուսնոյն , որ կա-
մեն

մեծին անգամենել առ այլ պսակս : ու-
ցեմն առնլին է . Թէ ոչ որ կարէ մի այս Լ
զմտաւն ուսուցիք լուծանել զկապն կա- 30
տարեալ պսակին . մինչ դեռ կենդա-
նի է' ամուսինն որում :

Նամ և գրել' բանդի քրիստոնէից
պսակն , որ եղէ մարմնաւոր զուգա-
ւորութե կատարեալ , նշանակէ զմի-
աւորութի քի ընդ եկեղեցւոյ . որպէս
գրէ պօղոս առ եփեսացիս : եւկ այս
միաւորութիս է' ամենևին անքակ-
տելի : այսպէս ուրեմն և անքակտելի
է' ամուսնութի քրիստոնէից կատարեալ
պսակն :

Երրորդ' ցուցանի միայնութե հետ Լա
սրբոց հարցն . որք ուսուցին , թէ ոչ 31
քնաւ երբէք կարէ մի ամուսինն կենին
ամուսնանալ մինչ կենդանին է' միւսն
և այսմ են հետևեալքս : հերմաս' ի
չորրորդ' հրամանին երկրորդ' գլուխն ևս-
թնց . ատենագոյառ ' ի գիրս ընդ դէմ
անհաւատից . եղէեմս աղէքսանդրա-
ցին ' ի չերրորդ' գրեան ստոմատեանց .
Թէրտուղիանոս յերկրորդ' գլխոյ գրոցն
յղչել միամօնաւորութե . որոգինէս յեր-
ւեներորդ գիրս մեկնութե ' ի մատթէոս
մատթէոսի . մեծն բարսեղիոս յառաջին
թուղթն առ ամփիղոքիոս . ամբրոսի- Լբ
ոս յութերորդ' գիրս մեկնութե իղէ- 32
բայ ղուկաս . եպիփան ' ի . ծթ . երրորդ
գլխոյն գրոցն որ ընդ դէմ հերձուա-
ծոց . նէպոտիանոս ' ի թուղթն առ ամիկէ
սնաս , և ' ի թուղթն առ անանդրա-
ստոնոսն ' ի գիրս ամուսնական բա-
րեաց . ոսկեբերան ' ի . ԺԷ . երրորդ նոր
բողոքս եկր մեծան . և այլքն ևս մի
դպրաց եկեղեցւոյ :

Չորրորդ' ցուցանի ստեղծմանց-բու-
թե ար ժողովոցն : զի նոյնպէս հաստա-
տեցին ոչ միայն նոր ար ժողովքն

ՓԷ

Trullanum, can. 87. & 98. Forojuliense, can. 10. Triburiense, canone 46. Nannetense, can. 12. & Ferrariense in Tract. de Sacram.

Probatur denique ex Decretis Summorum Pontificum: Clemens Romanus in can. Apost. referens, & confirmans Apostolorum Canonem 48. inquit: *Si quis Laicus, Vxorem propriam pellens, alteram, Vel ab alio dimissam duxerit, communione priuetur.* Hoc idem clariùs de vtroque coniuge decreuerunt, Euaristus in Epist. 2. Innocentius I. in Epist. 3. ad Exuperantiũ, cap. 6. Nicolaus I. in Epist. 59. Ioannes VIII. Epist. 65. & 198. Alexander III. de Sponsalibus, & Matrimonijs, cap. *Ex parte*; & de Diuortijs, cap. *Quæsiuit*. Innocentius III. de Diuortijs cap. *Gaudemus*; & alij.

Obijcies: Extra votum nullus tenetur seruare perpetuam continẽtiam: sed tenetur coniux in aliquo casu in perpetuum ab altero separari, si scilicet non possit cum illo cohabitare sine iniuria Creatoris, &c. vt infrà: ergo posset in tali, aut simili casu trãsire ad alias nuptias.

Respondetur, quamuis per se nullus obligetur ad continentiam, posse tamen aliquem perpetuò ad illam obligari per accidens; sicut si vxor ab hostibus captiua ducatur in longinquam regionem, vel in carcere perpetuò viuat, vel in morbum incidat, qui copulam non patiatur: ergo similiter, si cum illa cohabitare nequeat sine offẽsa Dei.

Dddd d Obij-

Obijcies secundò: Licitum erat in Lege veteri Iudæis coniugibus ob eorum cordis duritiam soluere per Repudium vinculum matrimonij: ergo idē licere potest Christianis, quando eadem inuenitur in eis cordis duritia, per quam cōmodè simul cohabitare nequeant. Consequentia probatur: quia durante causa legis, æquum est, vt lex eadem duret.

Respondetur primò, negando Antecedens: non enim erat id Iudæis licitum, sed tantùm permissum, vt minus malum, ad maius euitandum. Respondetur secundò: transeat Antecedens, quod Doctoribus nonnullis videtur probabile: nego tamen Consequentiam: nam Christus licitam eam permissionē, Iudæis concessam in lege veteri, apertissimè reuocauit in noua, cùm ait Matth. 5. *Dictum est antiquis. &c. ego autem dico Vobis &c. & qui dimissam duxerit, adulterat.* Et Marci. 10. *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Et rursùs, *quicunque dimiserit Vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam: & si Vxor dimiserit Virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ad probationem respondeo, matrimonium Christianum esse Sacramentum, peculiarem cōferens gratiam, qua incommoda coniugij facile tolerentur: tale autem non erat matrimonium Iudæorum: ideo non reperitur in vtrisq; eadem causa prædictæ legis.

Ex dictis compertum habent Ar-

[illegible]
Ժգ [illegible]
33 [illegible] կանոնի [illegible]
[illegible]
[illegible] կանոնի [illegible]
[illegible] կանոնի [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] կանոնի [illegible]
[illegible] կանոնի [illegible]
[illegible]
[illegible] կանոնի [illegible]
[illegible] :

Եւ [illegible]
Ժդ [illegible]
34 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]]
Եւ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Լե [illegible].

35 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԼԶ 36 [illegible]

ԼԷ 37 [illegible]

ԼԸ 38 [illegible]

Armenij, matrimonium suum ratum, & consummatum, nullam prorsùs ob causam quoad vinculum solui posse, etiamsi alter coniugum à Christiana fide desciscat, & fiat Mahometanus, vt plerumq; apud ipsos accidit: in quo quidem casu licitè posset fidelis ab Apostata separari quoad thorum, & cohabitationem, immò teneretur, si habitare cum eo nequiret sine contumelia Creatoris: non posset tamen nouas inire nuptias cum alio coniuge.

Sed instabis: si ex duobus coniugibus infidelibus non baptizatis, alter ad fidem Christianã conuersus baptizaretur, nec posset cum infideli cohabitare sine iniuria Creatoris; tunc licitè nouus Christianus, soluto prioris matrimonij vinculo, transiret ad alias nuptias: ergo idẽ similiter fieri posset, si ex duobus Christianis coniugibus alter à fide descisceret.

Respondetur, negando Consequentiam, Antecedente concesso: & disparitas est, quia in priori casu matrimonium, inter infideles contractum antè Baptisma, & si ratum esset, ac firmum ex natura sua, tamen non esset Sacramentum; & ideò deesset illi ratio potissima insolubilitatis: in posteriori verò casu matrimonium, post Baptisma contractum, esset verum Sacramẽtum; proindè mirum non est, si maiorem insolubilitatis rationem haberet.

[illegible]

[illegible]

DE DIVORTIO

Et Dispensatione in impedimentis Armeni Matrimonij.

Sectio VI.

[illegible]

1 QVæritur circa primum: quibus de causis inter coniuges fieri possit diuortium, hoc est, separatio quoad thorum, & cohabitationem, manente vinculo coniugali?

2 Respondetur, licitum esse diuortium, si fiat duabus tantùm de causis: nimirùm vel ex consensu vtriusque coniugis, ad altiorem statum acquirendum; vt si vterque continentiam perpetuam voueat, & ad Religionem transeat, iuxta quod intelligitur illud Matth. 19. *Omnis, qui reliquerit Vxorem propter nomen meum*, &c. Vel si fiat sine consensu ob crimen alterius coniugis, idque triplex: Primum est, si alter coniux in apostasiam, vel hæresim

[illegible]

է՛ մեղք միոյ ամուսնոյն . և այս երեք
են . առաջինն մեղք է՛ ուրացողութիւն Գ
կամ հերձուածողութիւն . ըստ այնմ 3
զոր գրէ առաքեալն առ Տիտոս . Թէ յառա
ջէ հերձուածողէ յետ միանգամ և
երկիցս խրատելոյ հրաժարեսջիր :]
Երկրորդն է՛ . եթէ միւն այնպէս յորդո
րէ զմիւսն առ՛ի մեղանչել . մինչ զի
ոչ կարէ այս բնակել ընդ նմա առանց
կարծեաց մեղանչելոյ . ըստ այնմ զոր
տէրն ասաց ՛ի Մատթ. Ժը. եթէ՛ զինչ-
եթէ ակն քո գայթակղեցուցանէ զք
եզ . խլեա՛ զնա՛ , և ընկեա՛ ՛ի քէն :
Եւ երրորդն է՛ պոռնկութիւն . զորմէ Դ
տէրն խօսեցաւ ՛ի Մատթ . Ե . եթէ՛ 4
զինն . արձակէ ՛ի գերոյ : Բայց՝ գի-
տելի է՛ . զի ոչ կարէ այր բաժանել ՛ի
պոռնկին կնոջէ իւրմէ , եթէ ինքն և ս
պոռնկեցաւ . և կամ հաւանեցաւ
պոռնկութեան կնոջն . և կամ զկնի ճա
նաչելոյ զկնոջ պոռնկութիւն , խառ
նեցաւ մարմնապէս ընդ նմա :

Վասն երիցն զն միոյ ՛ի յերից մեղացս
այսոցիկ . և ոչ զն այլոց . կարէ անմեղ
ամուսինն անձնիշխան կամօք բաժա-
նել յանկողնոյ մեղապարտ ամուս-
նոյն . և են ՛ի ստոյգ գոյցէ եթէ մեղ
քն հրապարակական լինին : բայց՝ եթէ Ե
կայ ՛ի ծածուկ . ոչ կարէ բաժանել 5
ըստ բնակութեանն անձնիշխան կա-
մօք , այլ զկնի վճռոյն եկեղեցական
դատաւորի . զի այս բաժանումն
լինի հրապարակաւ , և կարէ գայ
թակղեցուցանել զժողովուրդս :

Առարկեսցես . թէ քն խօսեցաւ զն
պատճառս բաժանման ամուսնացողն ՛ի
միայն մին յիշատակեաց զպոռ
նկութիւն : ապա ոչ թէ ոչ այլ եղե
մեղքն ոչ են օրինաւորք պատճառք այս
պիսի բաժանմանն :

Պա.

resim incidat, iuxta illud Apostoli Tit. 3. *Hæreticum hominem post vnam, & secundam correctionē deuita.* Secundum, si ita impellat alterum ad peccandum, vt nequeat is cum illo cohabitare sine periculo offendendi Deum, iuxta illud Matt. 18. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.* Tertium, si adulterium cōmittat, de quo loquutus est Dominus Matthæi 5. *Omnis, qui dimiserit vxorem suā, excepta fornicationis causa, &c.* Sed in hoc tertio intelligendum est: nisi coniux dimittēs eodem crimine teneatur; vel nisi cōsenserit alterius adulterio; vel, si post cognitū alterius adulteriū, cum eo rem non habuerit: alioquin nō posset licitè illū dimittere.

Ob tria ergo crimina hæc, & nō alia, licet coniugi innocenti ab altero separari, quantùm quidem ad thorum ex proprio Iudicio, modò verè nouerit coniugis crimen: quātùm verò ad cohabitationem, quæ res est publica, & alios scandalizare potest, non nisi post Ecclesię Iudicium, ac sententiam, si crimen non sit publicum, & possit interim cum eo cohabitare sine contumelia Creatoris.

Dices: Christus posuit pro causa Diuortij ex crimine solam fornicationem, seu adulterium: ergo alia duo crimina non sunt legitima causa Diuortij.

Respondetur, Dominū in causa Diuortij solius fornicationis mentionem fecisse; Primò, quia sola fornicatio est ratio peculiaris, ac

է մեղք մահու ամուսնացն. և այս երկու Գ
են. առաջինն մեղք է՝ ուսուցողութիւն
կամ հերձուածողութիւն. քանզի այնժամ
զայր զգէ առաջին առ առնուս. Թէ յառա
ջնէ հերձուածողէ յետ միանգամ և
երկիցս խրատելոյ հրաժարեսցիր :]
Երկրորդն է. եթէ մինն այնպէս յորդո
րէ զայլն առ ՚ի մեղանչել. մինչ զի
ոչ կարէ այս բնակել ընդ նմա առանց
կորուստ մեղանչելոյ. քանզի այնժամ զոր
ասէրն առաջ ՚ի մատթ. Ժը. եթէ" ակն
եթէ ակն քո գայթակղեցուցանէ զք
եզ. խլեա զնա, և ընկեա ՚ի քէն :
Եւ երրորդն է՝ պոռնկութիւն. զորմէ Դ
ասէրն խօսեցաւ ՚ի մատթ. Ե. եթէ"
զկին. արձակէ ՚ի ձեռաց : Բայց՝ զի
առնել է. զի ոչ կարէ այր բաժանել ՚ի
պոռնկէ կնոջէ իւրմէ, եթէ ինքն և ս
պոռնկացաւ. և կամ հաւանեցաւ
պոռնկութեան կնոջն. և կամ զկնի ճա
նաչելոյ զկնոջ պոռնկութիւն, խառ
նեցաւ մարմնաւորապէս ընդ նմա :

Վասն երեքին զն մեղաց ՚ի յերից մեղացս
այլոցն. և ոչ վն այլոց. կարէ անմեղ
ամուսինն անջատել կամօք բաժա
նել յամուսնացն մեղաւորէ ամուս
նոյն. և եւս ՚ի սահմանէ մարմնոյ եթէ մեղ
քն հրապարակաւոր լինի : Բայց՝ եթէ Ե
կայ ՚ի ծածուկ - ոչ կարէ բաժանել
զբնակութիւն անձնիշխան կա
մօք, այլ զկնի վճռոյ եկեղեցական
դատաստանին. զի այս բաժանումն
լինի հրապարակաւ, և կարէ զայս
Թանկելոյ զաւանել զնեղանալոյ :

Առարկեսցես. Թէ քս խօսելով վն
պատճառին բաժանման ամուսնացն ՚ի
մեղացն՝ միայն յիշատակեաց զպոռ
նկութիւն ; արդ ոչ երկու այլ մեղք
մեղքն ոչ են օրինաւոր պատճառք այս
պիսի բաժանմանն :

Պա

resim incidat, iuxta illud Apostoli Tit. 3. *Hæreticum hominem post vnam, & secundam correctionē deuita.*
3 Secundum, si ita impellat alterum ad peccandum, vt nequeat is cum illo cohabitare sine periculo offendendi Deum, iuxta illud Matt. 18. *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.* Tertium, si adulterium cōmittat, de quo loquutus est Dominus Matthæi 5. *Omnis, qui dimiserit vxorem suā, excepta fornicationis causa, &c.* Sed in hoc tertio intelligendum est: nisi coniux
4 dimittés eodem crimine teneatur; vel nisi cōsenserit alterius adulterio; vel, si post cognitū alterius adulteriū, cum eo rem non habuerit: alioquin nō posset licitè illū dimittere.

Ob tria ergo crimina hæc, & nō alia, licet coniugi innocenti ab altero separari, quantùm quidem ad thorum ex proprio iudicio, modò verè nouerit coniugis crimen: quātùm verò ad cohabitationem, quæ res est publica, & alios scandalizare potest, non nisi post Ecclesię Iudicium, ac sententiam, si crimen
5 non sit publicum, & possit interim cum eo cohabitare sine contumelia Creatoris.

Dices: Christus posuit pro causa Diuortij ex crimine solam fornicationem, seu adulterium: ergo alia duo crimina non sunt legitima causa Diuortij.

Respondetur, Dominū in causa Diuortij solius fornicationis mentionem fecisse; Primò, quia sola fornicatio est ratio peculiaris, ac

propria separandi coniuges, vtpote quæ directè, ac per se opponuntur fidei coniugali: reliqua verò duo crimina per accidens se habent ad matrimonium, & sunt rationes communes, per quas solui etiam possunt omnes aliæ confœderationes: nam propter hæresim, & inductionem ad peccandum, separari etiam potest filius à patre, soror à fratre, seruus à Domino, &c. Christus ergo has alias causas non exclusit, quas sciebat esse communes. Secundò, quia sola fornicatio, si semel admittatur à coniuge, potest esse legitima causa perpetui Diuortij, de quo Christus tunc loquebatur, & Pharisæi eum interrogabant, Matth. 19. Nam, etiamsi coniux adulter resipiscat, & se emendet in posterum; quia tamen fregit quandoque datam fidem, potest alter innocens ab eo perpetuò separatus manere. Ob alia verò duo crimina non liberatur coniux innocens à redditione debiti, nisi ad certum tempus, quandiù scilicet ea crimina durant, & coniux reus non resipiscit.

QVÆRITVR circa secundum: An liceat Armeno Patriarchæ in Impedimentis, iure solùm communi Ecclesiastico matrimonium dirimentibus, apud suos Armenios dispensare? Hanc sanè dispensandi facultatem, certum est, de iure non competere nec Armeno, nec alijs Patriarchis Maioribus, sed vni duntaxat, vt suprà diximus, Summo Pontifici, à quo ius omne Ec-

Դրժմանն . Թէ քո զպոռնկութեն մի
Զ 6 այն յիշատակեալ երկու պատճառն
աղագաւ : Նոքին զի միայն պոռնկու-
թեն բառ [illegible] եւ ուղղակի հակա-
ռակ է ամուսնական հաւատարմութ: Վս
որոյ եւ է՛ յատուկ ինչ պատճառ ամ-
ուսնոց բաժանմանն : Իսկ այլ երկու
մեղքն բառ պատահմամբ ընդդիմա-
նան պսակին . զի նա եւ հասարակա
կան պատճառ բաժանման ամ այլոց
ընկերակցութեանց . քանզի պատճառ-
աւ հերձուածողութեան , կամ յոր
դորման առ ՛ի մեղանչել՛ կարէ եւ
Է 7 բաժանել որդի ՛ի հօրէ , եւ քոյր յեղ
բօրէ , եւ ծառայ ՛ի տեառնէ ; եւ այլն:
ապա այսորիկ քս ոչ յիշատակելով
զայսպիսի այլ պատճառս . զի գի-
տէր , թէ հասարակաց էին : Եւ երկ
րդ" զի փարիսեցիքն յայնժամ հարցա
նէին զքն վս մշտնջենաւոր բաժա-
նման ՛ի կնոջէ . եւ միայն պոռնկութի
կարէր գոլ պատճառ մշտնջենաւոր
բաժանմանն ; զի թէպէտ եւ պոռնիկ
ամուսինն զղջասցի ՛ի միտս եւ ուղղ-
եսցի ՛ի յետոյ , սակայն քանզի մի ան
գամ զդրժեալ հաւատն կարեւոյ .
Ը 8 կարէ միւսն միշտ մնալ բաժանեալ
՛ի նմանէ : բայց վս այլոց երկուց մե-
ղացն ոչ միշտ , այլ միայն առ ժամա-
նակ մի ազատի անմեղ ամուսինն ՛ի հա
տուցմանէ մարմնաւոր պարտուցն .
Յս . յորքան ժամս մեղապարտ ամուս-
ինն մնայ ՛ի մեղս . զի յայնժամ անզղջն
դառնայ ՛ի մեղացն. հարկաւոր է մի-
ւսն դարձեալ միաւորել ընդ նմա :

Երկրորդ" խնդրի . մի՞ թէ հայոց
կաթողիկոսն կարող իցէ ներել իւր ազգի
մանկանց, որ խափանեն զպսակն եկեղե-
ցականն օրինօք : Զորոյ վերայ գիտե
լի է՛, զի յայտ է՛ առ ամենեքեան. թէ
այս

այս իշխանութիւն սեպհականաբար եւ բատ ճիշդեան ոչ պատկանին այլում, բայց միայն գլխոյն ընդհանուր եկեղեցւ-ւոյ. զի դա է միայն փոխանորդ քի, եւ ժողովականաց հայրապետաց, յորմէ կախին ամ եկեղեցականս մարդկայինս օրէն-քն։ Առ-ասին այս, զոր այժմ խնդրեմք, է. մի՞թէ հայոց կաթողիկոս ունի զայս իշխանութիւն, ոչ ըստ ճիշդեան, այլ ըստ պատահմանն. Այլ. եթէ հաղոր-դեալ նմա շնորհօք ՝ի գլխոյն, կամ՝ ի կանոնէ ունիցի. եւ կամ՝ եթէ մուծեալ ՝ի հնաւանդութեան ՝ի հին սովորութէ ինչ։

ՊԱՏՐ՝ առ այս խնդրելոյ պատասխան-մք բացասաբար ։ եւ ցուցանեմք . քանզի ոչ է կանոն եկեղեցւոյ գտանի-որ շնորհեսցէ զիշխանութիւն զայս կաթողիկոսի հայոց . եւ ոչ որ համառատ սովորութիւն եղեւ երբէք ՝ի մէջ նոցա, թէ եպիսկոպոսաց կաթողիկոսն երբէք իմն նա-խասացեալ արգելմանցն պսակին ։ այլ եւս ոչ սովորեսին ինքեանք հայք ամուսնել պսակ ինչ . որ կարօտեսցի նե-րութեն իմն այնպիսի արգելմանցն ։ Եւ յորժամ երբեմն իշխանն ոք հայոց պնդեալ ամուսնէր այսր ներութեան . պա-հանջէր զայն ՝ի մեծէ քահանայապետէն ամէն հռովմայեցւոյ ; Նոյնպէս ՝ի ժամս բռ-նակալութեան պարոնին Թէոդորոսի , եւ կաթողիկոսին հայոց տեառն գրիգորի ՝ի ..-սոյ , զոյր մեծ իշխան տէր հայոց սմ-պատ անուանի , որ էր ամուսնացեալ ընդ աղջկան իւրում ՝ի յերրորդ աստիճանի արենակցութեան . Այլ . ընդ-դիմացեալ զայնպիսի իշխանն ուրացեալ որ նախքան յարգեալներ բանագրեն ։ եւ զայս պսակս ապարինել եհան հրամանն ամէն սուրբ պապին կաթողիկոսի . որ նա ամենայն էր յառաջ բանն զատուցանել զերեկոյն ՝ի միջոյ . եւ էր իմն այսր երրորդութեան

պատ

Ecclesiasticum authoritatē habet.

Թ 9 Ergo solùm quæritur, an saltem ex prisca vlla consuetudine, aut priuilegio, talem facultatem Armenus habeat, fortè ob nimiam ab Vrbe distantiam? Siquidem, vt definiuit Nicolaus Papa in cap. *Conquestus* 9. q. 3. *Primates, vel Patriarchæ nihil priuilegij habent præ cæteris Episcopis, nisi quantum sacri Canones concedunt, & prisca consuetudo eis contulit.*

Respondetur breuiter negatiuè.

Ժ 10 Ratio est, quia nullus extat Canon, qui hoc dispensandi priuilegium Armeno Patriarchæ concedat; & nulla est, nec fuit vnquàm inter Armenos consuetudo, vt in prædictis matrimonij impedimentis eorum Patriarcha, vel Episcopus vllus dispenset. Ex quo factum est, vt & Armeni ipsi vix soleant matrimonia vlla inire, quæ pro impedimentis dirimentibus dispēsatione indigeant; &, si quis vnquàm ex eorū Magnatibus ad ma-

ԺԱ 11 trimonium huiusmodi aspirauit, à Romano solùm Pontifice dispēsationem quærere operæ pretium duxerit.

Quapropter Armenus Princeps Sembat de Botha, cùm hæc priùs ignorans, Isabellam, Ioppensis Comitis filiam, in tertio consanguinitatis gradu sibi coniunctam, Armeno Patriarcha Stephano temerè dispensante, in vxorem duxisset, admonitus posteà fuit à Gregorio Patriarcha, Stephani successore, vt in irrito matrimonio ne

per-

persisteret, nisi legitimam à Romano Pontifice Bonifacio VIII. dispensationem obtineret. Quarè idem Sembat, & Isabella Bonifacium suppliciter rogauerunt, vt in contracto perperàm matrimonio licitè deinceps persistẽdi sibi facultatem concederet: ad quos ille in Pontificio concessæ dispensationis diplomate sic inter alia respondit:

Bonifac. lib. 4. epist. 268.

Sanè pro parte Vestra nobis oblata petitio continebat; quòd Vos, tertio ad inuicem consanguinitatis gradu coniuncti, matrimonium contraxistis, Vobiscum in huiusmodi copula quondam Stephano, Catholicon in Armenia gerente officium, dispensante: quòdque credentes huiusmodi dispensationem legitimam, diu insimul in tali permansistis matrimonio, filiosque procreastis ex ipso, quorum aliquos iam diciti is militare. Verùm, quia Veridica assertione Gregorij, in huiusmodi gestione officij Successoris dispensanti prædicti, peruenit ad Vestram notitiam, quòd dicta dispensatio nulla fuit, Vtpotè facta ab eo, qui potestatem hanc non habuit dispensãdi; nobis humiliter supplicastis, Vt quòd in dicto matrimonio Valeatis licitè remanere, prolem susceptam, & suscipiendam ex eo, legitimam nunciando, dispensare Vobiscum misericorditer dignaremur. Nos igitur attendentes, quòd solus Papa Romanus, qui Vocatus est in plenitudinem potestatis, cæteris Prælatis in sollicitudinis partes assumptis, secundùm sacros Canones in ijs, & similibus casibus obtinet potestatem, nec immerito

Դր 12 պատճէն յայտ առնէին և անհնանան։
Բայց՝ յետոյ կեղծիքն գոյգոր զդա֊
շտոցս զանգիտան և զկինն նորա զի
պատճենագրական պատճէն . և խոստովանեցաւ
զնոսա՛ ի բաց կալ՝ ի նմանէ մինչ և զա
ներութիւն բանից զտաչիանն պատճէն։ Եւ
ապա զրեցին և առաքեցին նորա զա֊
զանելն առ պապն , խնդրելով՝ ի նմա
նէ . զի ներութիւն շնորհեսցէ նոցա առ
զերկրանն պատճէն իւրեանց։ և պա֊
պն յանձն առնելով զշնորհութիւնն նո֊
ցա . ՝ի ներողութեան հաստատութիւն զնոն այ
լոց բանից գրեաց առ նոսա այսպէս։

Դր 13 Արդ՝ խնդրուածն ձեր առ մեզ է
այսպիսի։ Եթէ դուք՝ զօրեղք մինն
ձեռաց ազգականք՝ ի յերրորդ աստիճանի
արենակցութեան , ամուսնացեալ էք
ի Ստեփաննոսէ ուսանողականէ կաթո֊
ղիկոսին հայոց։ և որպէս որ հաստատել
բով զայնպիսի հրամանն՝ մնացեալ
էիք զերկար ժամանակ ՝ի միջ ամուսնու
թեան , և ծնեալ էիք զորդիս . զո֊
րոց ոմանս ասէք զինուորել։ Բայց՝
յայժմ՝ ի ձեռն Գրիգորիոսի կաթողիկո
սին առ մեզ գրեցաւ աստուծոյ անուան
ժամանակին էջ ծանեաւ , թէ այն հրա֊
մանն առնայն էր և անօրինաւոր . զի
Դր 14 առնելով էղև ՝ի նմանէ , որ ոչ ունէր
պատշաճ որ իշխանութիւն ներելոյ
ինչ այսր իրիս․ խոնարհաբար աղա֊
չեցիք զմեզ . զի զհետութիւն ամուսնու
թեան շնորհել ձեզ զներութիւն , որով
կարողանայք յայնմ հեռանալ օրինաւոր մնալ
՝ի նոյն ամուսնութեան . և զի օրինա
ւոր և հարազատ ամուսնականութեան զոր
որդիս ծնեալս և զառաջիկայ ծնանել
լիս։ Մեզ ասէ պապն ինքն , թէ մի֊
այն հռոմէական հայրապետն կոչեցեալ
աղէղն՝ ի լիութիւն իշխանութեան․ և
յայլս առնելով՝ ի հոգս հովուապետ֊

ասու

ուսութեան իւրոյ զոյլ եղանակաւ հաստատու-
նա . և թէ նա մասնաւոր եղեալ իրոցս այսո
ցեն և այլ առաւելութեամբ ամենայն քան
կանոնաց զիշխանութիւն . և իրաւունս
առանձնոց . զանձն զօրով պատուէր հաւա
տատեաց յերկնից այլ ոմանց՝ ի Հռոմայ սրբ
զազգին հայրապետն և զփոխանորդն այ
ժամանութեան . առանձնաշնորհ իմն էր , և
թէ զիշխանութիւն ներելոյ խնդրոյն
այլ որ ունիք բաց յայս եկեղեցականաց
հաւանեալ հրաշալին ; Նաև և զխնդրոյ ,
եթէ պատուական է խորհուրդն մեծ . ամուսնու
թեան և ներութեան խնդրոյն , եւ թէ մասն
բազմաց ընդ մեծս , պարտաւոր միայն աթոռ
շահել առ սբ աթոռն պետրոսի : Եւ
ևս զգուշանալ ամենայն . եթէ կանոնքն ,
որ առաքելական զնախասահմանեալ երրորդ
աստիճանն արգելականութեան , քանզի
անկն զամենեցունս հնազանդել նոցա .
զի որոյ և ոչ որ ունի զիշխանութիւն
ներելոյ ՝ ի մէջ նոցա , եթէ ոչ այն մի
այն , որ և կարէ զնոսա կարգադրա-
նել , և է՛ յօրինաց նոցա արձակեալ ,
այլ . հաւանեալ բանհաւանողականն . կամ
այլ որ , որում յատկապէս առաջնոյ
լինի ՝ ի նոյն կանոնաց առանձնին իշ
խանութիւն . որպէս զի ներելովն զնոյն
կամ որ պատճառաւ ուղղել թուլութեա
մբ ողորմութեան ՝ ի նոցին խստութեա-
թէ ; Ուստի և մեք ասեմք ամենայն ճշմա
տութեամբ այսպիսի հաստատեալ ՝ ի
ճշմարտութեան , ասեմք . թէ վերոյ
գրեալ սուտ ստեփանոս ոչ կարող էր
առնել զներումն զայս : զի ոչ ներո՛ղ
բաշխել , այլ խաբող , և զնոր կարգ
իւրում յանդգնութեամբ ցրուող և աւեր
ող կանոնացն : և այլ :] Այսպէս ասէ Բո-
նիֆակիոս :

Արդ եթէ Հայոց կաթողիկոսն ոչ ու-
նի զիշխանութիւն զայս քան զկանոնս ,

որպէս

ritu: nam, cùm matrimonium ad Ժե
ipsius efficacius vinculum, amplio- 15
rem eius dignitatem, & in priuile-
gium speciale instituerit ipse Deus; in-
dignum fuisset, vt alij, quàm Ro-
mano Præsuli, Dei Vicario, præro-
gatiua dispensationis huiusmodi debe-
retur: Intuentes etiam, quòd ma-
gnum existat matrimonij Sacramen-
tum, & idcircò eius in dispensando
causa, tanquàm annumerata maio-
ribus, sit ad Petri Sedem solummodò
referenda: ac considerantes, quòd per Ժզ
instituta Canonica in matrimonijs 16
contrahendis est memoratus gradus
prohibitus; & ideò, cùm Canones
ad sui obseruantiam omnes adstrin-
gant, ille solus, Summus videlicet
Pontifex, qui eos condere potest, qui-
que legibus est solutus, cuiusque au-
ctoritas in ipsis sæpius intelligatur
excepta; vel etiam alius, cui per eos-
dem Canones nominatim concessa sit
dispensandi facultas super illos; vt
per dispensationis lenitatem rigorem
eorum ex causa temperet, potestatem
habebit: irrefragabili veritate sufful- Ժէ
ti dicimus, quòd dictus quondam Ste- 17
phanus in hoc dispensare non potuit;
propter quod non dispensator extitit,
sed deceptor, & quantum in ipso fuit,
vis, & potestatis Canonum in hac
parte temerarius dissipator, &c.

Cùm itaq; Armenus Patriarcha facultatem hanc dispensandi de iure non habeat, vt demonstrat, & pronunciat in Diplomate Bonifacius: neque ex priuilegio, quod non extat, vt ex ipsa quoque Gregorij Patriarchæ veridica assertione

col-

colligitur: neque demùm ex consuetudine, cùm hæc de facto non sit, nec fuerit vnquàm apud Armenos, non dico, legitimè per tenacem obseruantiam, & longissimi temporis cursum præscripta, sed ne inchoata quidem, vt experientia ipsa ostendit: certè nulla relinquitur ratio, qua Armenæ nos Ecclesiæ in hac etiam parte (sicut in alijs sæpè, quoad licuit, fecimus) suffragari valeamus.

Et hæc satis de altera Parte huius Operis: in quo tandem aliquandò, Fratres Armeni dilectissimi, pestes Patriæ vestræ Pseudomagistros, scelus in Fidem Catholicam anhelantes, falsa dogmata molientes, extremam Ecclesiæ vestræ perniciem minitantes, per ea, quę sunt hactenùs vel historicè, vel dialecticè dicta, foràs eiecimus; inimicos homines ex agro vestro depulimus; eorum zizania de medio tritici vestri radicitùs extirpauimus; orthodoxam veterum sanctorum Patrum vestrorum religionem in pristinum restituimus. Iam nunc superest (quod & prosperè, Deo auxiliante, futurum speramus), vt vos pacis, & concordię fœdus illud, quod Christus Ecclesię suę reliquit, & à vestro *ILLVMINATORE* Gregorio, Regeque strenuissimo Tiridate, cum Siluestro Pontifice Maximo, & Constantino Imperatore nostro pijssimo, fuerat quondam ictum, vt dicitis; torque per secula confirmatum, ac pluriès instauratum, vt nostis; nouissimè ve-

Ժը 18 որոյ յայս[…]չ երբ առնեալ նմա
՚ի կանոնաց […] հայրապետականացն
հաւատոյ, որոյ […]ուէ բանիք զայն
ու. և ոչ են եր[…]ածեալ ՚ի ձեռս
նորա ՚ի սովորութէ ունիցի, որպէս
յայտ առնէ փորձառութիւն գործոյն
կեղծիքն. ուրեմն արգելեաց ոչ որ պա
տճառ գտանի, որով կարասցէ մեզ լի-
նել՝ և ըստ այսմ մասին ձեռնտու-
գով լինել հայոց. որպէս և նախապաշ
ըստ կարի ձեռնտուեաց ՚ի գիրս մեր ձե-
ռագով լինել նոցա բանիցս ամենայն
կարգացեալ զայս առնել թարց ձեռնա
ԺԹ 19 ու. Ճշմարտութէ և ու ըղձափառ հաւա-
տոյ: Այսինչ և գասատ բանէ ախտանա
ցի բանս յղդս պատճի, և այլոց ուէ խոր
հրդոցն եկեղեցւոյ:

Աշխարհ ատեանն էս կոչեմք, անս
բանն կրծանէ որ ՚ի կարգէ Թեասոնիա
սաց, և նոյն այս ամբարձն վրդին
ասաց, չնորհ ուէ հոգւոյս, և բարի
խոստումն որոյնւոյ ամանցն, և
որոյն գործոյն հայոց լուսաւորչին
՚ի յաւ. արքայ և կառավարութն հաւատոցն
ղշպերապրութի պատմական և զինս
բանական մասնեկերս. որ կոչին մեր
Ի 20 բանն.ի հայոց եկեղեցւոյ ըստ մե
ծի եկեղեցւոյն հաւատոյ: և այս է
ղև ՚ի Թովմաանութէ փրկչին մերոյ.
ա.՟ռ.՟ կ. ՚ի նեռոյ հնգսաոնութէ
մեծ ՚ի բարհանդայարեալն ամն մերոյ ա
ղեքսանդրոս. և Թենեսփի: Որք զի
բժա ոգեշահ յանձն առնել էաք ՚ի
վաղուց ՚ի նախորդաց բարգաւ ողջու
փառ հայոց վարդապետաց բարեկամաց
մերոց. որք նոյն մխիթարանութէ ՚ի
խորոց սրտի ցանկայ էաք՝ ժամութ
յարդարեցին զմեզ բազմայայտել մխա
միտ աղօթին իւրեանց զՃշմարտութի
ուէ հաւատոյ, և զխաղաղութիւն խո-

րու

քամանդ պատուիրաց սմանց, որք 'ի
չար նախանձու և [illegible]
չարժեալք, փորձեցին մոլորականս վր
դիպուածք և աղանդաւոր դաւեն,
մանաւանդ չարաբանականս [illegible]

Բա 21

verò improbis hæreticorum hominum artibus fœdè violatum, fractum, corruptum, de integro denique sanciatis.

պեղծութեք, բաժանել զնայս 'ի կեղծին եկեղեցւոյ: Աղաչեմք եղբարք մեր սիրելիք փութացուք ըստ [illegible] մերում հաւանեցուցանել [illegible] հաւատոյ ձերոյ: [illegible] ուղղափառութեանդ յայտնեցաք. [illegible] 'ի մէջոյ [illegible] եկեղեցւոյն [illegible]. [illegible] 'ի բաց մերժեցաք. և զուղղափառ հաւատս [illegible] ձերոյ 'ի [illegible]: [illegible] 'ի ձէնջ եղբարք [illegible] մեր [illegible]. զի և դուք [illegible] լինիք մերում [illegible], [illegible] և [illegible] ձեր 'ի մոլորութենց և չար [illegible] և [illegible]. և [illegible] 'ի [illegible], որոյ [illegible] փրկել: և փութացիք [illegible], [illegible], և [illegible], [illegible] եկեղեցւոյ [illegible]. և զոր 'ի [illegible] եցին 'ի Թուղթն [illegible] հայրապետացն մեր [illegible] և [illegible] 'ի [illegible]. և [illegible] 'ի փառս [illegible] հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ. ամէն:

ՎԵՐՋՆ.

Laus Deo, Deiparæque
Virgini.

FINIS
TOTIVS OPERIS.

Pag.	Lin.	*Erraia*	*Corrige*
166.	38.	viuenter	viuentes
186.	21.	autor	author
204.	40.	iudicij	iudici
247.	1.	consanguinitatis gradu	tertio consanguinitatis gradu
293.	22.	Nouitianorum	Nouatianorum
304.	vlt.	qui	cui
374.	33.	mœcaberis	mœchaberis
379.	33.	*reus erit iudicio: qui autem dixerit:*	*reus erit iudicio: ego autem dico vobis; quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit:*
383.	19.	à suo Illuminatore	ab Apostolis, ac proinde etiam à suo Illuminatore
393.	40.	manù	manú
399.	15.	coarceretur	coërceretur
441.	33.	mox	modò
442.	1.	& interruptè	& haud interruptè
564.	37.	populum	poculum
598.	36.	Laiis	Laicis
599.	9.	Ecclesiæ	Ecclesia
616.	38.	ommittunt	omittunt
628.	21.	Ezechielia	Ezechielis

R O M Æ,

Typis Sacræ Congregationis de Propaganda Fide,

Anno Reparatæ Salutis M D C L X I.

Superiorum Permissu.